קיצור שולחן ערוך

קיצור שולחן ערוך

geulaquiz.com

סימן א

א שִׁוִּיתִי ה׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד, הוּא כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲלוֹת הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר הוֹלְכִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים. כִּי אֵין יְשִׁיבַת הָאָדָם תְּנוּעָתוֹ וַעֲמִידָתוֹ כְּמוֹ יְשִׁיבָתוֹ וּתְנוּעָתוֹ וַעֲמִידָתוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא לִפְנֵי מֶלֶךְ גָּדוֹל. וְכֵן אֵין דִּבּוּרוֹ וְהִרְהֻרֵי בִּיתוֹ וּקְרוֹבָיו, כְּמוֹ בִּהְיוֹתוֹ בְּמוֹשַׁב הַמֶּלֶךְ, כִּי אָז מַשְׁגִּיחַ בְּוַדַּאי עַל כָּל תְּנוּעוֹתָיו וְדִבּוּרָיו שֶׁיִּהְיוּ מְתֻקָּנִים כָּרָאוּי. כָּל שֶׁכֵּן כַּאֲשֶׁר יָשִׂים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ כִּי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר מִלֹּא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ עוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֶה בְּמַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה׳, הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא, בְּוַדַּאי מִיָּד תַּגִּיעַ אֵלָיו הִירְאָה וְהַהַכְנָעָה מִפַּחַד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיִבּוֹשׁ מִמֶּנּוּ (אוֹרַח חַיִּים סָעִיף א).

ב וְגַם בְּשָׁכְבוֹ עַל מִשְׁכָּבוֹ, יֵדַע לִפְנֵי מִי הוּא שׁוֹכֵב. וּמִיָּד כְּשֶׁיֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ יִזְכֹּר חַסְדֵי ה׳, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ אֶת נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִידָה אֶצְלוֹ עֲיֵפָה, וְהֶחֱזִירָהּ לוֹ חֲדָשָׁה וּרְגוּעָה כְּדֵי לַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בְּכָל יְכָלְתּוֹ וּלְשָׁרְתוֹ כָּל הַיּוֹם, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ, פֵּרוּשׁ, בְּכָל בֹּקֶר נַעֲשֶׂה הָאָדָם בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. וְיוֹדֶה בְּכָל בֹּקֶר לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ עַל זֹאת. וּבְעוֹדוֹ עַל מִשְׁכָּבוֹ, יֹאמַר, מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה, רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ (וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן אֵין יָדָיו נְקִיּוֹת, יָכוֹל לוֹמַר זֹאת, כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ שֵׁם). וְיַפְסִיק מְעַט בֵּין תֵּבַת בְּחֶמְלָה לְתֵבַת רַבָּה (שם ובמגן אברהם ויד אפרים סוֹף סִימָן ד).

ג יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר, הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר, רָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. עַז כַּנָּמֵר, פֵּרוּשׁוֹ שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם הַמַּלְעִיגִים עָלָיו בַּעֲבוֹדַת ה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. קַל כַּנֶּשֶׁר, כְּנֶגֶד רְאוֹת הָעַיִן. לוֹמַר שֶׁתְּהֵא קַל לַעֲצֹם עֵינֶיךָ מֵרְאוֹת בְּרָע, כִּי הוּא הַתְחָלַת הָעֲבֵרָה, הָעַיִן רוֹאָה, וְהַלֵּב חוֹמֵד, וּכְלִי מַעֲשֶׂה גּוֹמְרִים. רָץ כַּצְּבִי, כְּנֶגֶד הָרַגְלַיִם, שֶׁרַגְלֶיךָ לְטוֹב יָרוּצוּ. וְגִבּוֹר כָּאֲרִי, כְּנֶגֶד הַלֵּב, כִּי הַגְּבוּרָה בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, הִיא בַּלֵּב. וְאָמַר שֶׁתְּחַזֵּק לִבְּךָ בַּעֲבוֹדָתוֹ וְתִתְגַּבֵּר עַל הַיֵּצֶר לְנַצְּחוֹ כְּגִבּוֹר הַמִּתְגַּבֵּר עַל שׂוֹנְאוֹ לְנַצְּחוֹ וּלְהַפִּילוֹ לָאָרֶץ (אוֹרַח חַיִּים סִימָן א).

ד לָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי, וּמִיָּד כְּשֶׁיֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ (וְאָמַר מוֹדֶה אֲנִי וְכוּ׳), יָקוּם בְּזְרִיזוּת לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה קֹדֶם שֶׁיִּתְגַּבֵּר עָלָיו הַיֵּצֶר הָרַע בְּטַעֲנוֹת וְתוֹאֲנוֹת לְבַל יָקוּם. וְיִתְחַכֵּם עָלָיו לְהַשִּׁיאוֹ בַּחֹרֶף, אֵיךְ תָּקוּם עַתָּה בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם וְהַקֹּר גָּדוֹל. וּבַקַּיִץ יַשִּׁיאֶנּוּ, אֵיךְ תָּקוּם מִמִּטָּתְךָ וַעֲדַיִן לֹא שָׂבַעְתָּ מִשְּׁנָתֶךָ. אוֹ בְּטַעֲנוֹת אֲחֵרוֹת וְכַדּוֹמֶה. כִּי הַיֵּצֶר הָרַע הוּא יוֹדֵעַ הֵיטֵב לָצוּד בְּנֵי אָדָם בְּמַהֲמוֹרוֹת בַּל יָקוּם. וְלָכֵן כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ הַיָּרֵא וְחָרֵד לִדְבַר ה׳, צָרִיךְ לְהִתְגַּבֵּר עָלָיו וְלֹא יִשְׁמַע לוֹ. וְאַף אִם יִכְבַּד עָלָיו הַדָּבָר מִפְּנֵי כְּבֵדוּת הַגּוּף וְעַצְלוּתוֹ, יָשִׂים מְגַמָּתוֹ רְצוֹן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְיָשִׂים אֶל לִבּוֹ כִּי אִם הָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ אֵיזֶה אָדָם לְאֵיזֶה עֵסֶק שֶׁיַּרְוִיחַ בּוֹ מָמוֹן אוֹ לִגְבוֹת חוֹבוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ שֶׁיַּצִּיל אֶת מָמוֹנוֹ מִן הַהֶפְסֵד, כְּגוֹן אִם נָפְלָה דְּלֶקָה בָּעִיר וְכַדּוֹמֶה, בְּוַדַּאי הָיָה זָרִיז לָקוּם מִיָּד מִפְּנֵי אַהֲבַת מָמוֹנוֹ וְלֹא הָיָה מִתְרַשֵּׁל. וְכֵן אִם צָרִיךְ לָלֶכֶת לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ, הָיָה קָם בְּזְרִיזוּת וְלֹא הָיָה מִתְרַשֵּׁל, פֶּן יַעֲלִילוּ עָלָיו אוֹ כְּדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לַעֲבוֹדַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהִזָּהֵר לָקוּם מִתְרַשֵּׁל, פֶּן יַעֲלִילוּ עָלָיו אוֹ כְּדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לַעֲבוֹדַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהִזָּהֵר לָקוּם בִּמְהִירוּת וּבְזְרִיזוּת. וְהַמַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בַּדָּרֶךְ הַזֶּה אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ פְּעָמִים, לֹא יִכְבַּד עָלָיו אַחַר כָּךְ. וְהַבָּא לְטַהֵר, מְסַיְּעִין לוֹ (סדר היום וסדור דֶּרֶךְ הַחַיִּים).

ה אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְהַשְׁכִּים וְלָקוּם בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה לַעֲרֹךְ אָז תִּקּוּן חֲצוֹת, מַה טּוֹב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, קוּמִי רְנִּי בַלַּיְלָה לִרְאשׁ אַשְׁמוּרוֹת וְגוֹ׳. וּכְמוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקוֹנֵן בָּעֵת הַהִיא, שֶׁנֶּאֱמַר, ה׳ מִמָּרוֹם יִשְׁאָג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ, וְאוֹמֵר, אוֹי לַבָּנִים שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵיהֶם הֶחֱרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי וְשָׂרַפְתִּי אֶת הֵיכָלִי וְהִגְלִיתִים לְבֵין הָאֻמּוֹת. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לָקוּם בַּחֲצוֹת, יִתְגַּבֵּר עַל כָּל פָּנִים לָקוּם קֹדֶם עֲלוֹת הַשַּׁחַר. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, אָעִירָה שָׁחַר, אֲנִי מְעוֹרֵר אֶת הַשַּׁחַר וְאֵין הַשַּׁחַר מְעוֹרֵר אוֹתִי. וְגַם לְאַחַר חֲצוֹת הַלַּיְלָה, יָכוֹל לַעֲרֹךְ תִּקּוּן חֲצוֹת, וְאַחַר כָּךְ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה אִישׁ אִישׁ כְּפִי יְכָלְתּוֹ. וְשִׁעוּר מִשְּׁנָיוֹת קוֹדֶם לְכָל דָּבָר (וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכֶה לִנְשָׁמָה, מִשְׁנָה אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָה). וְאִם אֵינוֹ בַּר הָכִי, יַעֲסֹק בַּתְּהִלִּים וּמַעֲמָדוֹת וְסִפְרֵי מוּסָר. וְטוֹב מְעַט בְּכַוָּנָה, מֵהַרְבּוֹת בְּלֹא כַוָּנָה. תָּנָא רַבִּי חִיָּא, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה, שְׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, קוּמִי רְנִּי בַלַּיְלָה לִרְאשׁ אַשְׁמוּרוֹת שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי ה׳. פֵּרוּשׁ, שֶׁהַשְׁכִּינָה הִיא אָז כְּנֶגְדֶּךָ. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה, נִקְרָא עֶבֶד ה׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, כָּל עַבְדֵי ה׳ הָעוֹמְדִים בְּבֵית ה׳ בַּלֵּילוֹת (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן עא). וּבַלֵּילוֹת הַקֻּצָּרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַשְׁכִּים כָּל כָּךְ, לְכָל הַפָּחוֹת יִתְאַמֵּץ לָקוּם בְּעוֹד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ זְמַן לְהָכִין אֶת עַצְמוֹ לָלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר (אוֹרַח חַיִּים סִימָן א׳).

ו מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים וְכֵן שְׁאָר פָּרָשִׁיּוֹת מִתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים שֶׁאֵינָם שְׁגוּרִים בְּפִי הַכֹּל, אָסוּר לְאָמְרָם בְּעַל פֶּה. אֲפִלּוּ מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְאָמְרָם בְּעַל פֶּה, יֵשׁ לוֹ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְאָמְרָם בְּעַל פֶּה. וְסוּמָא מֻתָּר (סִימָן מ״ט).

ז יֵשׁ לִמְחוֹת בְּיַד הָאוֹמְרִים תְּחִנּוֹת שֶׁמְּסַיְּמִים, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, אֶלָּא יֵשׁ לוֹמַר, בָּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, בְּלֹא שֵׁם (טו״ז סוֹף סִימָן קל״א).

סימן ב

א לְפִי שֶׁהָאָדָם כַּאֲשֶׁר קָם מִמִּטָּתוֹ שַׁחֲרִית הוּא כְּמוֹ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, לָכֵן צָרִיךְ לְהִתְקַדֵּשׁ וְלִטֹּל יָדָיו מִן הַכְּלִי, כְּמוֹ כֹּהֵן שֶׁהָיָה מְקֻדָּשׁ יָדָיו בְּכָל יוֹם מִן הַכִּיּוֹר קֹדֶם עֲבוֹדָתוֹ. וְסָמְךְ לְנְטִילָה זוֹ מִן הַמִּקְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר, אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי וַאֲסוֹבְבָה אֶת מִזְבַּחֲךָ ה׳ לַשְׁמִיעַ בְּקוֹל תּוֹדָה וְגוֹ׳. וְעוֹד יֵשׁ טַעַם לִנְטִילָה זֹאת, לְפִי שֶׁבִּשְׁעַת שֵׁנָה שֶׁנִּסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ נִשְׁמָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה בָּא רוּחַ הַטֻּמְאָה וְשׁוֹרֶה עַל גּוּפוֹ. וּכְשֶׁנֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ, מִסְתַּלֵּק רוּחַ הַטֻּמְאָה מִכָּל גּוּפוֹ חוּץ מִן אֶצְבְּעוֹתָיו שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר מֵעֲלֵיהֶן עַד שֶׁשּׁוֹפֵךְ עֲלֵיהֶן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים מַיִם בְּסֵרוּגִים. וְאָסוּר לֵילֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי נְטִילַת יָדַיִם אִם לֹא לְצָרְךָ גָּדוֹל מְאֹד (סִימָן ד׳).

ב יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ הָרִאשׁוֹן אֶת הַטַּלִּית קָטָן, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי צִיצִית. וּלְפִי שֶׁעֲדַיִן אֵין יָדָיו נְקִיּוֹת, לֹא יְבָרֵךְ עָלָיו (סִימָן ח׳).

ג נְטִילַת יָדַיִם שַׁחֲרִית הִיא בְּדָרָךְ זֶה. נוֹטֵל אֶת הַכְּלִי בְּיַד יְמִינוֹ וְנוֹתְנוֹ לִשְׂמֹאלוֹ, וְשׁוֹפֵךְ תְּחִלָּה עַל יַד יָמִין, וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל אֶת הַכְּלִי בִּימִינוֹ וְשׁוֹפֵךְ עַל יַד שְׂמֹאל. וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְטוֹב לִטְלֹן עַד פֶּרֶק הַזְּרוֹעַ. אַךְ בִּשְׁעַת הַדְּחָק, דַּי עַד קְשָׁרֵי אֶצְבְּעוֹתָיו. וְרוֹחֵץ פָּנָיו לִכְבוֹד יוֹצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. וְגַם יְרַחֵץ פִּיו מִפְּנֵי הָרִירִים שֶׁבְּתוֹכוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לְהַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה. וְאַחַר כָּךְ מְנַגֵּב יָדָיו. וְיִזָּהֵר לְנַגֵּב פָּנָיו יָפָה.

ד צָרִיךְ לִטֹּל יָדָיו דַּוְקָא לְתוֹךְ כֶּלִי. וְאָסוּר לֵהָנוֹת מִמֵּי הַנְּטִילָה, מִפְּנֵי שֶׁרוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם, וְיִשְׁפְּכֵם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם הוֹלְכִים.

ה לֹא יִגַּע קֹדֶם נְטִילָה לֹא בְּפֶה, וְלֹא בַּחֹטֶם, וְלֹא בָּעֵינַיִם, וְלֹא בָּאָזְנַיִם, וְלֹא בְּפִי הַטַּבַּעַת, וְלֹא בָּאֳכָלִים, וְלֹא בִּמְקוֹם הַקָּזָה, מִפְּנֵי שֶׁרוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עַל הַיָּדַיִם קֹדֶם נְטִילָה, מַזֶּקֶת לִדְבָרִים אֵלּוּ.

ו טוֹב לְהַקְפִּיד בִּנְטִילַת יָדַיִם שַׁחֲרִית בִּכְלִי וּבְמַיִם וּבְכֹחַ גַּבְרָא כְּמוֹ בִּנְטִילַת יָדַיִם לִסְעוּדָה (סִימָן מ׳). אַךְ בִּשְׁעַת הַדְּחָק שֶׁאֵין לוֹ מַיִם כָּרָאוּי וְהוּא רוֹצֶה לְהִתְפַּלֵּל, יָכוֹל לִטֹּל יָדָיו מִתּוֹךְ כָּל דָּבָר וּבְכָל מִינֵי מַיִם וּבְלֹא כֹּחַ גַּבְרָא, וְיָכוֹל לְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם. וְאִם יֵשׁ לְפָנָיו נָהָר, טוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּטְבֹּל בּוֹ יָדָיו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים אוֹ אֲפִלּוּ בַּשֶּׁלֶג. אֲבָל אִם אֵין לוֹ מַיִם כְּלָל, יְקַנֵּחַ יָדָיו בְּאֵיזֶה דָּבָר וִיבָרֵךְ עַל נְקִיּוּת יָדַיִם, וְדַי לוֹ לִתְפִלָּה. וּלְכְשֶׁיִּזְדַּמֵּן לוֹ אַחַר כָּךְ מַיִם וְכֵלִים הָרְאוּיִים, יִטֹּל יָדָיו עוֹד הַפַּעַם כָּרָאוּי. אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ עוֹד.

ז כְּתִיב, בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה׳ וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ. וְכֵיוָן שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם בְּכָל קֶרְבָּיו, אָסוּר לְבָרֵךְ עַד שֶׁיְּנַקֶּה אֶת הַקְּרָבַיִם מִצּוֹאָה וּמֵי רַגְלַיִם. וּבַבֹּקֶר בְּקוּמוֹ מִסְתָּמָא הוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת צְרָכָיו אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת לְהַשְׁתִּין, עַל כֵּן לֹא יְבָרֵךְ בִּרְכַּת עַל נְטִילַת יָדַיִם בִּשְׁעַת נְטִילָה עַד לְאַחַר שֶׁיְּנַקֶּה אֶת עַצְמוֹ, וְיִרְחַץ יָדָיו עוֹד פַּעַם אַחַת וְאָז יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם וַאֲשֶׁר יָצַר וּבִרְכַּת הַתּוֹרָה אֱלֹהַי נְשָׁמָה וְכוּ׳.

ח אִם הִשְׁכִּים וְנָטַל יָדָיו בְּעוֹד לַיְלָה כִּדְינוֹ וְהָיָה עֵר עַד אוֹר הַיּוֹם, אוֹ שֶׁהָיָה יָשֵׁן אַחַר כָּךְ שְׁנִית בְּעוֹד לַיְלָה, וְכֵן הַיָּשֵׁן בַּיּוֹם שִׁתִּין נִשְׁמִין (שֶׁהוּא לְעֵרֶךְ חֲצִי שָׁעָה), וְכֵן הַנָּעוֹר כָּל הַלַּיְלָה [וְלֹא יָשֵׁן שִׁתִּין נִשְׁמִין], בְּכָל אֵלּוּ יֵשׁ סָפֵק אִם צְרִיכִים נְטִילַת יָדַיִם אוֹ לֹא. לָכֵן יִטֹּל יָדָיו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּסֵרוּגִים כְּדִלְעֵיל סָעִיף ג׳, אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם.

ט אֵלּוּ דְּבָרִים צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם בַּמַּיִם, הַקָּם מִן הַמִּטָּה, וְהַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכִּסֵּא, וּמִבֵּית הַמֶּרְחָץ, וְהַנּוֹטֵל צִפָּרְנָיו, וְהַמְגַלֵּחַ שַׂעֲרוֹתָיו, וְהַחוֹלֵץ מִנְעָלָיו, וְהַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ, וְהַנּוֹגֵעַ בְּכִנָּה, וְהַמַּפָּלָה אֶת בִּגְדָיו אֲפִלּוּ לֹא נָגַע בְּכִנָּה, וְהַחוֹפֵף רֹאשׁוֹ, וְהַנּוֹגֵעַ בְּגוּפוֹ בִּמְקוֹמוֹת הַמְּכֻסִּים, וְהַיּוֹצֵא מִבֵּית הַקְּבָרוֹת, וְהַמְלַוֶּה אֶת הַמֵּת אוֹ שֶׁנִּכְנַס בְּאֹהֶל הַמֵּת, וְהַמַּקִּיז דָּם (סִימָן ד׳).

סימן ג

א כְּתִיב, וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת צָנוּעַ בְּכָל אָרְחוֹתָיו. וְלָכֵן כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ אוֹ פּוֹשֵׁט אֶת חֲלוּקוֹ אוֹ שְׂאָר בֶּגֶד שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ, יְדַקְדֵּק מְאֹד שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת אֶת גּוּפוֹ, אֶלָּא יַלְבִּישׁוֹ וְיַפְשִׁיטוֹ כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב עַל מִשְׁכָּבוֹ מְכֻסֶּה. וְאַל יֹאמַר הִנְנִי בְּחַדְרֵי חֲדָרִים וּבַחֲשֵׁכָה מִי רוֹאֵנִי, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְכַחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְהַצְנִיעוּת וְהַבֹּשֶׁת, מְבִיאוֹת אֶת הָאָדָם לִידֵי הַכְנָעָה לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ (סִימָן ב׳).

ב אֵין הוֹלְכִין בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִים, וְלֹא מִתְדַּמִּים לָהֶם, לֹא בְּמַלְבּוּשׁ וְלֹא בְּשֵׂעָר וְכֵיוֹצֵא בָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹי. וְנֶאֱמַר, בְּחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ. וְנֶאֱמַר, הִשָּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם. לֹא יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ הַמְיֻחָד לָהֶם לְשׁוּם גֵּאוּת וְהוּא מַלְבּוּשׁ שָׂרִים, וּלְדַגְמָא הָא דְּאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא, דְּאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהִתְדַּמּוֹת לָהֶם אֲפִלּוּ בִּרְצוּעוֹת הַמִּנְעָל. שֶׁאִם הָיָה דַּרְכָּם לִקְשֹׁר כָּךְ וְדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּעִנְיָן אַחֵר אוֹ שֶׁהָיָה מִנְהָגָם לִהְיוֹת לָהֶם רְצוּעוֹת אֲדֻמּוֹת וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁחוֹרוֹת מִשּׁוּם דְּצֶבַע שָׁחוֹר מוֹרֶה עַל עֻנָּה וְשִׁפְלוּת וּצְנִיעוּת, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְשַׁנּוֹת. וּמִזֶּה יִלְמַד כָּל אָדָם לְפִי מְקוֹמוֹ וְשַׁעְתּוֹ, שֶׁהַמַּלְבּוּשׁ הֶעָשׂוּי לְיוּהֲרָא וּפְרִיצוּת לֹא יַעֲשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל כֵּן, אֶלָּא מַלְבּוּשָׁיו יִהְיוּ עֲשׂוּיִים בְּעִנְיָן הַמּוֹרֶה עַל הַכָּנָעָה וּצְנִיעוּת. הָכִי אָמְרִינַן בְּסִפְרֵי, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְהֵן יוֹצְאִין בְּאַרְגָּמָן אַף אֲנִי אֵצֵא בְּאַרְגָּמָן, הוֹאִיל וְהֵן יוֹצְאִין בְּקוֹלְסִין (פִּרוּשׁ, כְּלֵי זַיִן) אַף אֲנִי אֵצֵא בְּקוֹלְסִין, שְׁדִבְרִים הַלָּלוּ דִּבְרֵי שַׂחַק וְנַאֲוָה הֵם, וְלֹא כְּאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב, אֶלָּא דַּרְכָּם לִהְיוֹת צְנוּעִים וַעֲנָוִים, וְלֹא לִפְנוֹת אֶל רְהָבִים. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁנִּהֲגוּ לְמַנְהָג וּלְחֹק דְּאִבָּא לְמֵיחָשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֶׁמֶץ עֲבוֹדָה זָרָה, לֹא יַעֲשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל כֵּן. וְכֵן לֹא יְגַלַּח וְלֹא יְגַדֵּל שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ כְּמוֹהֶם, אֶלָּא יְהֵא מֻבְדָּל מֵהֶם בְּמַלְבּוּשָׁיו וּבִדְבּוּרוֹ וּבִשְׂאָר מַעֲשָׂיו כְּמוֹ שֶׁהוּא מֻבְדָּל מֵהֶם בְּמַדָּעוֹ וּבְדֵעוֹתָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וָאַבְדִּיל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים.

ג לֹא יִלְבַּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים כִּי דָּבָר זֶה מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי גַּאֲוָה, וְלֹא בְּגָדִים פְּחוּתִים מְאֹד אוֹ מְלֻכְלָכִים, שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת, אֶלָּא יִהְיוּ לוֹ בְּגָדִים מְמֻצָּעִים וּנְקִיִּים (רמב״ם פ״ה מהלכות דעות). לְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם אֲפִלּוּ קוֹרוֹת בֵּיתוֹ וְיִקַּח מִנְעָלִים לְרַגְלָיו (אוֹרַח חַיִּים סִימָן ב).

ד לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהַיָּמִין הִיא חֲשׁוּבָה בַּתּוֹרָה לְעִנְיַן עֲבוֹדָה וּלְעִנְיַן כֹּהֵן יָד וּכֹהֵן רֶגֶל שֶׁל מְלוּאִים וְשֶׁל מְצֹרָע וּלְעִנְיַן מְצוֹת חֲלִיצָה, לָכֵן בִּלְבִישָׁה וְכֵן בִּשְׂאָר דְּבָרִים לְעוֹלָם יַקְדִּים שֶׁל יָמִין לְשֶׁל שְׂמֹאל. וּבַחֲלִיצַת הַמִּנְעָלִים וּשְׂאָר בְּגָדִים, יַחֲלוֹץ שֶׁל שְׂמֹאל תְּחִלָּה (שֶׁזֶּהוּ כְּבוֹדָהּ שֶׁל יָמִין). וְאַף לְעִנְיַן קְשִׁירָה, הַשְּׂמֹאל חָשׁוּב יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹשְׁרִים עָלָיו אֶת הַתְּפִלִּין. וְלָכֵן כְּשֶׁצָּרִיךְ לִקְשֹׁר יִקְשֹׁר שֶׁל שְׂמֹאל תְּחִלָּה, כְּגוֹן מִנְעָלִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְשִׁירָה, נוֹעֵל שֶׁל יָמִין וְאֵינוֹ קוֹשְׁרוֹ, וְנוֹעֵל אֶת שֶׁל שְׂמֹאל וְקוֹשְׁרוֹ, וְאַחַר כָּךְ קוֹשֵׁר שֶׁל יָמִין. וְכֵן בִּשְׂאָר בְּגָדִים.

ה יְזָהֵר מִלְּלְבּוֹשׁ שְׁנֵי בְגָדִים בְּיַחַד, מִשּׁוּם דְּקֶשֶׁה לְשִׂכְחָה.

ו אָסוּר לֵילֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ לְהוֹצִיא מִפִּיו דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה בִּגְלוּי הָרֹאשׁ. וְגַם הַקְּטַנִּים צְרִיכִים לְהַרְגִּילָן לְכַסּוֹת רֹאשָׁן, כִּי הֵיכִי דְּתֶהֱוֵי עֲלַיְהוּ אֵימְתָא דִּשְׁמַיָּא. כִּדְמָצִינוּ בְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק. אִמֵּהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אֲמַרוּ לַהּ כַּלְדָאֵי (חוֹזִים בַּכּוֹכָבִים), בְּרִיךְ גַּנָּבָא חֲוָה, לָא שְׁבַקְתֵּהּ גַּלּוּיֵי רֵישָׁא. אֲמַרָה לֵהּ, כַּסֵּי רֵישָׁךְ כִּי הֵיכִי דְּתֶהֱוֵי עָלָךְ אֵימְתָא דִּשְׁמַיָּא וְכוּ׳ (שַׁבָּת דף קנ״ו ע״ב).

ז אָסוּר לֵילֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה וְגָרוֹן נָטוּי, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר, וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וְגוֹ׳ (אוֹרַח חַיִּים שָׁם). וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יָכוֹף רֹאשׁוֹ יוֹתֵר מִדַּאי, אֶלָּא בְּמִדָּה בֵּינוֹנִית, בְּכְדֵי שֶׁיִּרְאֶה אֶת הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו וְגַם יִרְאֶה מִדַּרְכּוֹ כַּף רַגְלוֹ (הר״י בספר היראה). גַּם מִמַּהֲלָכוֹ שֶׁל אָדָם נָכָר אִם חָכָם וּבַעַל דֵּעָה הוּא אוֹ שׁוֹטֶה וְסָכָל. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ, וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר, וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא, הוּא מוֹדִיעַ לַכֹּל עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא סָכָל (רמב״ם שָׁם).

ח יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אִישׁ בֵּין שְׁתֵּי נָשִׁים, וְלֹא בֵּין שְׁנֵי כְלָבִים אוֹ שְׁנֵי חֲזִירִים. וְכֵן לֹא יַנִּיחוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁתֵּלֵךְ בֵּינֵיהֶם אִשָּׁה אוֹ כֶּלֶב אוֹ חֲזִיר (פסחים קיא).

סימן ד

א יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לְפָנוֹת עֶרֶב וְבֹקֶר שֶׁהוּא זְרִיזוּת וּנְקִיּוּת. אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְפָנוֹת, יֵלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וְיֵשֵׁב עַד שֶׁיִּפָּנֶה, אוֹ יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִדְּבָרִים אֲחֵרִים. הַמַּשָּׁהֶה נְקֻבָיו, עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תְּשַׁקְּצוּ. וְאִם מַשָּׁהֶה מִלְּהַטִּיל מַיִם בְּעֵת צָרְכּוֹ, עוֹבֵר גַּם מִשּׁוּם לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר (סִימָן ב׳ ג׳).

ב יְהֵא צָנוּעַ בְּבֵית הַכִּסֵּא. לֹא יְגַלֶּה אֶת עַצְמוֹ, עַד שֶׁיֵּשֵׁב. וְגַם אָז יְצַמְצֵם שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת רַק מַה שֶּׁמֻּכְרָח לוֹ לְגַלּוֹת, שֶׁלֹּא לְטַנֵּף אֶת בְּגָדָיו. וְיִזָּהֵר בָּזֶה גַּם בַּלַּיְלָה כְּמוֹ בַּיּוֹם. אִם נִפְנָה בְּמָקוֹם מְגֻלֶּה שֶׁאֵין שָׁם מְחִיצוֹת, יְכַוֵּן שֶׁיְּהֵא פָּנָיו לְדָרוֹם וַאֲחוֹרָיו לַצָּפוֹן אוֹ אִפְכָּא. אֲבָל בֵּין מִזְרָח לַמַּעֲרָב, אָסוּר. וְאִם יֵשׁ מְחִיצָה, כְּמוֹ בַּיּוֹם. אִם נִפְנָה בְּמָקוֹם מְגֻלֶּה שֶׁאֵין שָׁם מְחִיצוֹת, יְכַוֵּן שֶׁיְּהֵא פָּנָיו לְדָרוֹם וַאֲחוֹרָיו לַצָּפוֹן אוֹ אִפְכָּא. אֲבָל בֵּין מִזְרָח לַמַּעֲרָב, אָסוּר. וְאִם יֵשׁ מְחִיצָה, יָכוֹל לִפְנוֹת בְּכָל עִנְיָן אִם אֲחוֹרָיו לְצַד הַמְּחִיצָה. וּלְהַשְׁתִּין, מֻתָּר בְּכָל עִנְיָן. לֹא יִפָּנֶה בִּפְנֵי שׁוּם אָדָם. וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי נָכְרִי, אָסוּר. אֲבָל לְהַשְׁתִּין, מֻתָּר אֲפִלּוּ בַּיּוֹם בִּפְנֵי רַבִּים אִם צָרִיךְ לְכָךְ, מִשּׁוּם דְּאִבָּא סַכָּנָה אִם יַעֲצֹר אֶת עַצְמוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהִסְתַּלֵּק לְצָדָדִים.

ג לֹא יִפָּנֶה בַּעֲמִידָה. וְלֹא יֶאֱנֹס לִדְחֹק עַצְמוֹ יוֹתֵר מִדַּאי, שֶׁלֹּא יָנִתֵּק שְׁנֵי הַמַּכְרֵשְׁתָּא. וְלֹא יְמַהֵר לָצֵאת מִבֵּית הַכִּסֵּא, עַד אֲשֶׁר בָּרוּר לוֹ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ עוֹד. וּכְשֶׁמַּטִּיל מַיִם בַּעֲמִידָה, יַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יְנַתְּזוּ עַל מְנָעָלָיו וּבְגָדָיו. וְיִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לֶאֱחֹז בְּיָדָיו בְּמִילָתוֹ (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קנ״א) (סִימָן ג׳).

ד בְּבֵית הַכִּסֵּא אָסוּר לְהַרְהֵר בְּדִבְרֵי תוֹרָה (כְּדִלְקַמָּן סִימָן ה׳ ס״ב). לָכֵן בִּהְיוֹתוֹ שָׁמָּה, טוֹב שֶׁיְּהַרְהֵר בַּעֲסָקָיו וּבְחֶשְׁבּוֹנוֹתָיו, שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי הִרְהוּר תּוֹרָה אוֹ הִרְהוּר עֲבֵרָה חַס וְשָׁלוֹם. וּבַשַּׁבָּת שֶׁאֵין לְהַרְהֵר בַּעֲסָקָיו, יְהַרְהֵר בִּדְבָרִים נִפְלָאִים שֶׁרָאָה וְשָׁמַע וְכַדּוֹמֶה (סִימָן פ״ה).

ה יְזַהֵר לְקַנֵּחַ אֶת עַצְמוֹ יָפֶה. כִּי, אִם יֵשׁ לוֹ אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ צוֹאָה בְּפִי הַטַּבַּעַת, אָסוּר לוֹ לוֹמַר שׁוּם דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה (כְּדִלְקָמָן סִימָן ה׳ סָעִיף ג). לֹא יְקַנֵּחַ בְּיַד יָמִין, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹשֵׁר בָּהּ הַתְּפִלִּין. וּמַהַאי טַעְמָא אֵין לְקַנֵּחַ בְּאֶצְבַּע אֶמְצָעִית שֶׁל שְׂמֹאל שֶׁכּוֹרֵךְ עָלֶיהָ הָרְצוּעָה שֶׁל תְּפִלִּין. וְאֹטֶר יָד, יְקַנֵּחַ בִּשְׂמֹאל דִּידֵהּ שֶׁהִיא יָמִין שֶׁל כָּל אָדָם.

ו בְּכָל פַּעַם שֶׁנִּפְנָה אוֹ שֶׁמַּטִּיל מַיִם וַאֲפִלּוּ רַק טִפָּה אַחַת, יִרְחַץ יָדָיו בַּמַּיִם וִיבָרֵךְ בִּרְכַּת אֲשֶׁר יָצַר. אִם הִטִּיל מַיִם אוֹ נִפְנָה וְשָׁכַח מִלְּבָרֵךְ אֲשֶׁר יָצַר, וְאַחַר כָּךְ שׁוּב הִטִּיל מַיִם אוֹ נִפְנָה וְנִזְכַּר שֶׁבָּרִאשׁוֹנָה לֹא בֵּרַךְ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ רַק פַּעַם אֶחָת. וּמִי שֶׁשּׁוֹתֶה סַם הַמְשַׁלְשֵׁל וְיוֹדֵעַ שֶׁיִּצְטָרֵךְ לִפָּנוֹת כַּמָּה פְּעָמִים, לֹא יְבָרֵךְ עַד לְאַחַר הַגְּמָר (סִימָן ז׳).

סימן ה

א כְּתִיב, וְכִסִּיתָ אֶת צֶאָתֶךָ כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ וְגוֹ׳, וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְגוֹ׳, מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֵינוּ מִתְהַלֵּךְ עִמָּנוּ, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁאָנוּ עוֹסְקִים בְּדָבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, כְּגוֹן קְרִיאַת שְׁמַע, תְּפִלָּה, תּוֹרָה וְכַדּוֹמֶה, צָרִיךְ לִהְיוֹת הַמַּחֲנֶה קָדוֹשׁ, שֶׁלֹּא תִּהְא צוֹאָה מְגֻלָּה שָׁם, וְשֶׁלֹּא יֵרָאֶה דָּבָר עֶרְוָה כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁל אָדָם הַקּוֹרֵא אוֹ מִתְפַּלֵּל (סִימָן ע״ד).

ב וַאֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בְּדִבְרֵי קְדֻשָּׁה בִּמְקוֹם צוֹאָה אוֹ מֵי רַגְלַיִם אוֹ כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מַסְרִיחַ, אָסוּר, עַד שֶׁיְּכַסֶּה אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, וְכִסִּית אֶת צֶאָתֶךָ. אוֹ שֶׁיַּטִּיל לְתוֹךְ מֵי רַגְלַיִם שֶׁל פַּעַם אַחַת רְבִיעִית מַיִם, לָא שְׁנָא שֶׁהָיוּ הֵם בִּכְלִי תְּחִלָּה וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶם מַיִם, וּבֵין אִם הָיוּ הַמַּיִם בִּכְלִי תְּחִלָּה (וְאִם הָיוּ מֵי הָרַגְלַיִם בֶּעָבִיט הַמְיֻחָד לָהֶם, לָא מַהֲנֵי לְהוּ מַיִם כְּדִלְקָמָן סָעִיף יג). וּלְמֵי רַגְלַיִם שֶׁל שְׁתֵּי פְּעָמִים, צְרִיכִים שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת מָיִם. וְכֵן לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ אִם נִבְלְעוּ מֵי הָרַגְלַיִם בַּקַּרְקַע אוֹ בַּבֶּגֶד, כֹּל שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲדַיִן קְצָת לַחְלוּחִית מֵהֶם, צָרִיךְ לִשְׁפּךְ שָׁם מָיִם.

ג אִם יֵשׁ צוֹאָה עַל בְּשָׂרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּכֻסָּה בִּבְגָדָיו, אָסוּר בְּדִבְרֵי קְדֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר, כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה, ה׳ מִי כָמוֹךָ. בָּעִינַן שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם נְקִיִּים. וְיֵשׁ מְקִילִין בָּזֶה, אֲבָל הַנָּכוֹן לְהַחְמִיר. וְאִם יֵשׁ לוֹ אֲפִלּוּ מְעַט צוֹאָה בְּפִי הַטַּבַּעַת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְכֻסָּה, לְכֻלֵּי עָלְמָא לָא מַהֲנֵי, מִפְּנֵי שֶׁבִּמְקוֹמָהּ זֲהֲמָתָהּ מְרֻבָּה (מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲלִי הַטְּחוֹרִים, עַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם סִימָן ע״ו סָעִיף קָטָן ח׳ שֶׁהֵבִיא תְּשׁוּבַת הָרַדְבַּ״ז בָּזֶה וְהִיא בְּחֵלֶק ג׳ סִימָן שט״ו. וּבְסוֹף דִּבְרֵי הַמָּגֵן אַבְרָהָם שֶׁפָּתַב, וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה, הוּא טָעוּת סוֹפֵר, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ תַּקָּנָה. עַיֵּן יַד אֶפְרַיִם. וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קס״ה סָעִיף י).

ד צְרִיכִין לְזַהֵר שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְהִסְתַּפֵּק שָׁמָּא יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ מֵי רַגְלַיִם, לֹא יֹאמַר שָׁם שׁוּם דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה עַד שֶׁיִּבְדֹּק אֶת הַמָּקוֹם (סִימָן ע״ו). וְאֵין לְהִתְפַּלֵּל בַּבַּיִת אִם בַּעֲלָיָה יֵשׁ מָקוֹם מְטֻנָּף (פרמ״ג סִימָן קנ״ד משבצות-זהב סָעִיף קָטָן א׳).

ה תִּינוֹק שֶׁאַחֲרִים בְּיָמָיו יְכוֹלִים לֶאֱכֹל כַּזַּיִת מִינֵי דָגָן אֲפִלּוּ עַל יְדֵי תַּבְשִׁיל בִּכְדֵי שְׁגָדוֹל אוֹכֵל שְׁעוּר פְּרָס (וְכָתַב בַּסֵּפֶר מִגְדּוֹל עֹז לְהַגָּאוֹן מוֹרֵנוּ הָרַב יַעֲבֵ״ץ ז״ל, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁנַּעֲשָׂה בֶּן שָׁנָה), מַרְחִיקִין מִצּוֹאָתוֹ וּמִמֵּי רַגְלָיו. וְטוֹב וְיָשָׁר לְהַרְחִיק גַּם מִצּוֹאַת קָטָן בֶּן שְׁמוֹנָה יָמִים.

ו צוֹאַת אָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ רֵיחַ רָע, וְכֵן צוֹאַת חָתוּל וּנְמִיָּה וְצוֹאַת תַּרְנְגוֹל אֶדּוֹמִי (תַּרְנְגוֹל הֹדּוּ) (אינדיק) מַרְחִיקִים מֵהֶן. וּשְׁאָר צוֹאָה שֶׁל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, מִסְתָּמָא אֵינָהּ מַסְרַחַת וְאֵין צְרִיכִים לְהַרְחִיק מֵהֶן. אֲבָל אִם מַסְרַחַת וְכֵן נִבְלָה הַמַּסְרַחַת וְכָל דָּבָר הַמַּסְרִיחַ מְחֻמַּת עִפּוּשׁ, וְכֵן לוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים, מַרְחִיקִים מֵהֶם. וְכֵן מַרְחִיקִים מִמַּיִם סְרוּחִים. וּמֵי מִשְׁרָה שֶׁשּׁוֹרִים בָּהֶם פִּשְׁתָּן אוֹ קַנְבּוֹס, סְתָמָם מַסְרִיחִים וּצְרִיכִים לְהַרְחִיק מֵהֶם כְּמוֹ מִן הַצּוֹאָה.

ז צוֹאָה יְבֵשָׁה כָּל כָּךְ שֶׁהִיא נִפְרֶכֶת עַל יְדֵי גְּלִילָה, חֲרֵי הִיא כְּעָפָר. וְהוּא שֶׁלֹּא יֵהֵא בָּהּ רֵיחַ רָע. אֲבָל אִם נִקְרָשָׁה מֵחֲמַת הַקֹּר, כֵּיוָן שֶׁיְּכוֹלָה לַחֲזֹר לְקַדְמוּתָהּ בִּזְמַן הַחֹם, עֲדַיִן שֵׁם צוֹאָה עָלֶיהָ. וְצוֹאָה שֶׁנִּתְכַּסְּתָה בְּשֶׁלֶג, חָשׁוּב כִּסּוּי.

ח עַד כַּמָּה מַרְחִיקִים. הָיְתָה הַצּוֹאָה מְאֻחָרִין, צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִמָּקוֹם שֶׁכָּלָה הֲרִיחַ אַרְבַּע אַמּוֹת. וַאֲפִלּוּ אִם הוּא אֵינוֹ מֵרִיחַ, צָרִיךְ לְהַרְחִיק שִׁעוּר זֶה כְּאִלּוּ הָיָה מֵרִיחַ, וְאִם הַצּוֹאָה אֵינָהּ מַסְרַחַת, דַּי אִם מַרְחִיק מִמֶּנָּה אַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִם הַצּוֹאָה מְלֻכְלֶכֶת, צָרִיךְ לְהַרְחִיק כְּמִלְא עֵינָיו. וַאֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה, צָרִיךְ לְהַרְחִיק כַּשִּׁעוּר שֶׁהָיָה יָכוֹל לִרְאוֹתָהּ בַּיּוֹם. וְאִם הִיא מִן הַצְּדָדִים, יֵשׁ לְהַחְמִיר כְּאִלּוּ הָיְתָה בְּפָנָיו. וְיִטֶּה אֶת עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא לְאַחֲרָיו (ע״ט פ״א).

ט בַּיִת שֶׁמִּתְפַּלְּלִים בּוֹ בַּצִּבּוּר וְנִמְצְאָה שָׁם צוֹאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲחוֹרֵי הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר וּרְחוֹקָה מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מֵאַרְבַּע אַמּוֹת מִמָּקוֹם שֶׁכָּלָה הֲרִיחַ, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ הוּא לִשְׁתּוֹק וּלְהַמְתִּין עַד שֶׁיּוֹצִיאוּהָ אוֹ יְכַסּוּהָ, מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּהְא לְאֶחָד מִן הַצִּבּוּר תּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת מִמָּקוֹם שֶׁכָּלָה הֲרִיחַ, וְאָסוּר לוֹ לִשְׁמֹעַ וּלְכַוֵּן לְמַה שֶּׁאוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר (ע״ט).

י מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וּמָצָא אַחַר כָּךְ שֶׁיֵּשׁ שָׁם צוֹאָה, אִם הַמָּקוֹם הַהוּא הָיָה רָאוּי לְהִסְתַּפֵּק בּוֹ שֶׁמָּא יֵשׁ שָׁם צוֹאָה וְהוּא פָּשַׁע וְלֹא בָדַק, כֵּיוָן שֶׁהִתְפַּלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה הִיא בִּמְקוֹם קָרְבָּן, הֲוָה לֵהּ זֶבַח רִשְׁעִים תּוֹעֵבָה, וְצָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. וְכֵן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁהִיא מִדְּאוֹרָיְתָא וְאֵין בָּהּ חֲשַׁשׁ בְּרָכָה לְבַטָּלָה, חוֹזֵר וְקוֹרֵא, אֲבָל בְּלֹא הַבְּרָכוֹת שֶׁאָמַר שָׁם, וַאֲפִלּוּ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ. וְאִם אֵין הַמָּקוֹם רָאוּי לְהִסְתַּפֵּק בְּצוֹאָה, שֶׁאָז לֹא פָּשַׁע, אֲפִלּוּ בִּתְפִלָּה יוֹצֵא בְּדִיעֲבַד. וְאִם נִמְצְאוּ מֵי רַגְלַיִם, אֲפִלּוּ הַמָּקוֹם רָאוּי לְהִסְתַּפֵּק יוֹצֵא בְּדִיעֲבַד גַּם בִּתְפִלָּה (סִימָן ע״ו קפ״ה ובנ״א).

יא יָצָא מְמֻנּוּ רֵיחַ מִלְמַטָּה, אָסוּר בְּדָבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה עַד שֶׁיִּכְלֶה הֶרֵיחַ. וְאִם יָצָא מֻחְבֵּרוֹ, גַּם כֵּן צָרִיךְ לְהַמְתִּין. רַק אִם הוּא עוֹסֵק בְּלִמּוּד תּוֹרָה. אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַמְתִּין בִּשְׁבִיל רֵיחַ שֶׁיָּצָא מֵחֲבֵרוֹ (ע״ו).

יב בֵּית הַכִּסֵּא, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְחִיצוֹת וְאֵין בּוֹ צוֹאָה, צְרִיכִים לְהַרְחִיק מִמֶּנּוּ. וְלָכֵן סַפְסָל הֶעָשׂוּי עִם נָקֵב שֶׁמַּעֲמִידִים תַּחְתָּיו גֶּרֶף לִפָּנוֹת עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיאוּ אֶת הַגֶּרֶף וְכִסּוּ אֶת הַנָּקֵב בְּדֶרֶךְ, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לַסַּפְסָל הַזֶּה דִּין בֵּית הַכִּסֵּא, וּצְרִיכִים לְהוֹצִיאוֹ מִן הַבַּיִת אוֹ לְכַסּוֹתוֹ כֻּלּוֹ. אַךְ אִם הוּא כִּסֵּא הַמְיֻחָד לִישִׁיבָה וּמְכֻסֶּה בְּכַר לֵישֵׁב עָלָיו וְרַק לְעֵת הַצֹּרֶךְ מְסִירִים אֶת הַכַּר וְנִפְנִים שָׁם וְשׁוּב מַחֲזִירִים עָלָיו אֶת הַכַּר, בָּזֶה יֵשׁ לְהָקֵל.

יג גֶּרֶף שֶׁל רְעִי וַעֲבִיט שֶׁל מֵי רַגְלַיִם, אִם הֵם שֶׁל חֶרֶס אוֹ שֶׁל עֵץ, דִּינָם כְּבֵית הַכִּסֵּא. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם נְקִיִּים וְאֵין לָהֶם רֵיחַ רָע, וַאֲפִלּוּ נָתַן לְתוֹכָם מַיִם אוֹ שֶׁכְּפָאָם עַל פִּיהֶם, לָא מַהֲנֵי. וַאֲפִלּוּ נְתָנָם תַּחַת הַמִּטָּה, לָא מַהֲנֵי (דִּמְטוֹת שֶׁלָּנוּ אֵינָן חוֹצְצוֹת), אֶלָּא צָרִיךְ לְהוֹצִיאָם מִן הַבַּיִת אוֹ לְכַסּוֹתָם. וְאִם הֵם שֶׁל מַתֶּכֶת אוֹ זְכוּכִית, אִם הֵם רְחוּצִים יָפֶה וְאֵין בָּהֶם רֵיחַ רָע, אֵין צְרִיכִים לְהַרְחִיק מֵהֶם. פִּי חֲזִיר, כֵּיוָן שֶׁדַּרְכּוֹ לְנַקֵּר בַּצוֹאָה, דִּינוֹ כְּגֶרֶף שֶׁל רְעִי. וַאֲפִלּוּ עוֹלֶה מִן הַנָּהָר, אֵין הָרְחִיצָה מוֹעֶלֶת לוֹ (ע״ו פ״ז).

יד בְּבֵית הַמֶּרְחָץ גַּם כֵּן אָסוּר לְדַבֵּר אוֹ לְהַרְהֵר בְּשׁוּם דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה וְאָסוּר לְהַזְכִּיר שֵׁמוֹת הַמְיֻחָדִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹן חֹל (כְּגוֹן, גָּאט בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׂאָר לְשׁוֹנוֹת) בְּבֵית הַמֶּרְחָץ אוֹ בִּמְבוֹאוֹת הַמִּטַּנְּפִים. וְכֵן אָסוּר לִתֵּן שָׁם שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ, כִּי שָׁלוֹם הוּא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּקְרָא לוֹ ה׳ שָׁלוֹם. וְאָדָם שֶׁשְּׁמוֹ שָׁלוֹם, יֵשׁ אוֹסְרִים לְקָרוֹתוֹ שָׁם בִּשְׁמוֹ, וְיֵשׁ מַתִּירִים כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מְכַוֵּן עַל עִנְיַן הַשָּׁלוֹם אֶלָּא לְהַזְכָּרַת שְׁמוֹ שֶׁל אוֹתוֹ אָדָם. וְכֵן נוֹהֲגִים לְהָקֵל. וְיֵרֵא שָׁמַיִם, יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר (פ״ד פ״ה).

טו אָסוּר לְדַבֵּר דִּבְרֵי תוֹרָה וּקְדֻשָּׁה נֶגֶד עֶרְוָה, בֵּין שֶׁל קָטָן וּקְטַנָּה (רַק לְצֹרֶךְ מִצְוֹת מִילָה, מֻתָּר לְבָרֵךְ נֶגֶד עֶרְוַת הַתִּינוֹק). וַאֲפִלּוּ אִם עוֹצֵם עֵינָיו שֶׁלֹּא לִרְאוֹת אֶת הָעֶרְוָה, לָא מַהֲנֵי, כֵּיוָן שֶׁהִיא נֶגְדּוֹ, אֶלָּא יַשֶּׂה פָּנָיו וְגוּפוֹ מִכְּנֶגְדָּהּ.

טז גּוּף הָאִשָּׁה, כָּל מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּהּ לְהִתְכַּסּוֹת, אִם נִתְגַּלָּה שָׁם שִׁעוּר טֶפַח, וְכֵן שְׂעָרוֹת שֶׁל אִשָּׁה נְשׂוּאָה אֲשֶׁר דַּרְכָּהּ לְכַסּוֹתָן, אִם נִתְגַּלָּה קְצָת מֵהֶן, חָשׁוּב כְּמוֹ עֶרְוָה לְגַבֵּי אִישׁ. וְאֵין חִלּוּק בֵּין שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת. אֲבָל לְגַבֵּי אִשָּׁה, לָא חָשְׁיבִי כְּמוֹ עֶרְוָה. קוֹל וָמֶר שֶׁל אִשָּׁה, חָשׁוּב גַּם כֵּן כְּמוֹ עֶרְוָה. וּמִכָּל מָקוֹם בִּשְׁעַת הַדְּחָק שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ נָשִׁים מְזַמְּרוֹת וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְמִחוֹת, לֹא יִתְבַּטֵּל מִשּׁוּם זֶה מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה וְתוֹרָה, אֶלָּא יִתְאַמֵּץ לְכַוֵּן כָּל לְבָבוֹ לְהַקָּדֻשָּׁה שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהּ, וְלֹא יִתֵּן לֵב עֲלֵיהֶן (ע״ה).

יז אִם לִבּוֹ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה שֶׁלּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהָעֶרְוָה הִיא מְכֻסָּה, כְּגוֹן שֶׁהוּא לָבוּשׁ בֶּחָלוּק, גַּם כֵּן אָסוּר לוֹ לוֹמַר כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת לָבוּשׁ בְּמִכְנָסַיִם שֶׁהֵם מְדֻבָּקִים עַל גּוּפוֹ, אוֹ שֶׁיֶּאֱזֹר בָּאֵזוֹר, אוֹ יַנִּיחַ זְרוֹעוֹתָיו עַל הֶחָלוּק כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין לִבּוֹ לְעֶרְוָתוֹ. וְאִשָּׁה אֵינָהּ צְרִיכָה לָזֹאת.

סימן ו

א קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ אֵיזוֹ בְּרָכָה צָרִיךְ הוּא לְדַעַת אֵיזוֹ בְּרָכָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבָרֵךְ, כְּדֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא מַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שֶׁהוּא עִקַּר הַבְּרָכָה, יֵדַע מַה שֶּׁיְּסַיֵּם. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְבָרֵךְ. וְלֹא יְבָרֵךְ בִּמְהִירוּת, אֶלָּא יְכַוֵּן פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת (סִימָן ה׳ לצ״א ובחיי״א). וְזֶה לְשׁוֹן סֵפֶר חֲסִידִים, כְּשֶׁהוּא נוֹטֵל יָדָיו אוֹ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַפֵּרוֹת אוֹ עַל הַמִּצְוֹת הַשְּׁגוּרוֹת בְּפִי כָּל אָדָם, יְכַוֵּן לִבּוֹ לְבָרֵךְ בְּשֵׁם בּוֹרְאוֹ אֲשֶׁר הִפְלִיא חַסְדּוֹ עִמּוֹ וְנָתַן לוֹ הַפֵּרוֹת אוֹ הַלֶּחֶם לְהָנוֹת מֵהֶם וְצִוָּהוּ עַל הַמִּצְוָה, וְלֹא יַעֲשֶׂה כְּאָדָם הָעוֹשֶׂה דָּבָר בְּמִנְהָג וּמוֹצִיא דְּבָרִים מִפִּיו בְּלֹא הֶגְיוֹן הַלֵּב. וְעַל דָּבָר זֶה חָרָה אַף ה׳ וְשָׁלַח לָנוּ בְּיַד יְשַׁעְיָהוּ וְאָמַר, יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִישַׁעְיָה, רְאֵה מַעֲשֶׂה בָּנַי כִּי אֵינוֹ אֶלָּא לַפָּנִים, וּמַחֲזִיקִים בּוֹ כְּאָדָם שֶׁמַּחֲזִיק וְנוֹהֵג מִנְהָג אֲבוֹתָיו בְּיָדוֹ, בָּאִים בְּבֵיתִי וּמִתְפַּלְּלִים לְפָנַי תְּפִילוֹת הַקְּבוּעוֹת כְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶם לֹא בְּלֵב שָׁלֵם. הֵם מְנַקִּים אֶת יְדֵיהֶם וּמְבָרְכִים עַל נְטִילַת יָדַיִם וּבוֹצְעִים וּמְבָרְכִים בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא, שׁוֹתִים וּמְבָרְכִים כְּמוֹ שֶׁהִדְבָּר שָׁגוּר בְּפִיהֶם, אַף בָּעֵת שֶׁהֵם מְבָרְכִים אֵינָם מִתְכַּוְּנִים לְבָרְכֵנִי. לָכֵן עַל כֵּן חָרָה אַפּוֹ וְנִשְׁבַּע בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל לְאַבֵּד חָכְמַת חֲכָמָיו הַיּוֹדְעִים אוֹתוֹ וּמְבָרְכִים אוֹתוֹ בְּמִנְהָג וְלֹא בְּכַוָּנָה, דְּכְתִיב בַּתְּרֵהּ, לָכֵן

הִנְנִי יוֹסֵף גּוֹ׳, וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו גּוֹ׳, לְפִיכָךְ הִזְהִירוּ חֲכָמִים עַל הַדָּבָר וְאָמְרוּ, עֲשֵׂה דְבָרִים לְשֵׁם פּוֹעֲלָם וְכוּ׳, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְרָאוּי לָאָדָם שֶׁיַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לוֹמַר הַבְּרָכוֹת בְּקוֹל רָם, כִּי הַקּוֹל מְעוֹרֵר אֶת הַכַּוָּנָה (של״ה).

ב כְּשֶׁהוּא מְבָרֵךְ, יְהֵא פִּיו נָקִי מִן הָרֹק, וְגַם שְׂאָר דָּבָר לֹא יְהֵא בְּתוֹךְ פִּיו, שֶׁנֶּאֱמַר, יְמַלֵּא פִי תְהִלָּתֶךָ.

ג אָסוּר לְהוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה. וְכָל הַמּוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, עוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה, דִּכְתִיב, אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, וּכְתִיב, אִם לֹא תִשְׁמוֹר וְגוֹ׳, לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. וְזֶהוּ מִכְּלַל הַיִּרְאָה שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי אִם בְּדֶרֶךְ שֶׁבַח וּבְרָכָה כְּמַה שֶׁהוּא מְחֻיָּב אוֹ בְּדֶרֶךְ לְמוּד, וְיִרָא וְיִזְדַּעֲזְעוּ אֵבָרָיו בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, אֲבָל לֹא לְהוֹצִיאוֹ חַס וְשָׁלוֹם לְבַטָּלָה. וְלֹא שֵׁם הַמְיֻחָד בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלֹא לְבַד בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אָסוּר, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּכָל לָשׁוֹן, אָסוּר. וְהַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ אֶת עַצְמוֹ בִּשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ אוֹ בְּכִנּוּי (כִּנּוּי הוּא מַה שֶּׁמְּשַׁבְּחִין בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ הַגָּדוֹל, הַגִּבּוֹר, וְהַנּוֹרָא, הַנֶּאֱמָן, הָאַדִּיר וְהֶחָזָק, וְהָאֲמִיץ, הָעִזּוּז, חַנּוּן וְרַחוּם, קַנָּא, אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְרַב חֶסֶד), בְּכָל לָשׁוֹן, חַיָּב מַלְקוּת. וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים רֹב הַמּוֹנֵי עָם אֵינָם נִזְהָרִים וְאוֹמְרִים בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז, גָּאט זָאל אִיהם שְׁטְרָאפִין וְכַדּוֹמֶה, וְעוֹבְרִים בָּזֶה עַל לָאו שֶׁל תּוֹרָה. וְאִם קִלֵּל בִּלֹּא שֵׁם וּבִלֹּא כִנּוּי אוֹ שֶׁהָיְתָה הַקְּלָלָה בָּאָה מִכְּלַל הַדְּבָרִים, כְּגוֹן שֶׁאָמַר, אַל יְהִי פְּלוֹנִי בָּרוּךְ לַה׳ וְכַדּוֹמֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב מַלְקוּת, אָסוּרָא מִיהוּ אִכָּא (חוה״מ סִימָן כז). וְכֵן אָסוּר לִכְתֹּב בִּשׂוּם מִכְתָּב שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכָל לָשׁוֹן. וְרַבִּים טוֹעִים וְכוֹתְבִים שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז, אוֹ שֶׁכּוֹתְבִים תֵּבַת אַדְיֶ״ע, וְהוּא לְשׁוֹן צָרְפַת, וּבְאוּרוֹ, עִם ה׳, וְהוּא אִסּוּר גָּמוּר, כִּי לְאַחַר זְמַן יִתְגַּלְגֵּל הַמִּכְתָּב בְּאַשְׁפָּה, וְדָבָר זֶה גּוֹרֵם עֲנִיּוּת בְּיִשְׂרָאֵל מַה שֵּׁשִׁים שָׁמַיִם מָצוּי, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּבִזָּיוֹן חַס וְשָׁלוֹם, וּצְרִיכִים הִתְחַכְּמוּת וְהִתְאַמְּצוּת לְבַטֵּל זֹאת (אורים שָׁם). כְּשֶׁבָּא לוֹ רַק בְּתוֹךְ פִּיו, יָרוֹק תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר אֶת הַשֵּׁם, וְלֹא שֶׁיֹּאמַר אֶת הַשֵּׁם וְאַחַר כָּךְ יָרוֹק. וְכֵן כְּשֶׁמְּנַשֵּׁק אֶת הַסֵּפֶר, יָרוֹק תְּחִלָּה וְלֹא אַחַר כָּךְ. כְּשֶׁרוֹצֶה לְהַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, יֹאמַר תֵּבַת הַשֵּׁם, וְלֹא כְמוֹ שֶׁטּוֹעִים הֶהָמוֹן וְאוֹמְרִים אֲדוֹשֵׁם, כִּי אֵין זֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה.

ד צְרִיכִים לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ חַס וְשָׁלוֹם בְּרָכָה לְבַטָּלָה, אוֹ לִגְרֹם לְעַצְמוֹ לְבָרֵךְ בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. וְאִם נִכְשַׁל וּבֵרַךְ בְּרָכָה לְבַטָּלָה, וְכֵן בְּעִנְיַן אַחֵר אִם נִכְשַׁל וְהוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, יֹאמַר אַחֲרֶיהָ, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וְאִם מִיָּד לְאַחַר שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם נִזְכַּר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ, יְסַיֵּם, לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ, שֶׁזֶּהוּ פָּסוּק שָׁלֵם, וַהֲוֵי כְּמוֹ לְמוּד וְלֹא לְבַטָּלָה. וְאִם הִתְחִיל גַּם תֵּבַת אֱלֹהֵינוּ וְנִזְכַּר מִיָּד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֱלֹהֵי וְלֹא גָּמַר לוֹמַר נוּ, יְסַיֵּם וְיֹאמַר, יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם (שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן לְשׁוֹן הַפָּסוּק בְּדִבְרֵי הַיָּמִים א כט). וּמִכָּל מָקוֹם יֹאמַר גַּם בָּזֶה, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד (צל״ח ברכות דף לח).

ה בָּרֵךְ עַל הַמַּיִם וְשָׁמַע שֶׁיֵּשׁ מֵת בַּשְּׁכוּנָה וְהַמְּנָהָג הוּא לִשְׁפֹּךְ הַמַּיִם שֶׁבִּשְׁכוּנַת הַמֵּת (כְּדִלְקַמָּן סִימָן קצד) מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁבֵּרַךְ יִשְׁתֶּה מְעַט שֶׁלֹּא תְהֵא בְּרָכָתוֹ לְבַטָּלָה. וְאַל יְדַאֲג מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה, כִּי שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קט ס״ט). וּלְאַחַר שֶׁשָּׁתָה מְעַט, יִשְׁפֹּךְ הַשְּׁאָר (ר״ן).

ו כָּל הַבְּרָכוֹת (חוץ מִבִּרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁיְּבָאֵר אי״ה בְּסִימָן מד סָעִיף יא) אִם נִסְתַּפֵּק בָּהֶן אִם אָמָרָן אוֹ לֹא אָמָרָן אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ (סִימָן רט).

ז חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ בְּכָל יוֹם מֵאָה בְּרָכוֹת לְפָחוֹת. וְדָוִד הַמֶּלֶךְ תִּקֵּן זֹאת. רֶמֶז לַדָּבָר, וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֳקֵם עָל. עָל בְּגִימַטְרִיָּא ק׳. וְסָמְךְ מִן הַתּוֹרָה, וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת ה׳ וְגוֹ׳, אַל תִּקְרֵי מָה אֶלָּא מֵאָה, הֵן מֵאָה בְּרָכוֹת שֶׁהֵן לְיִרְאָה אֶת ה׳ וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וּלְזָכְרוֹ תָּמִיד עַל יְדֵי הַבְּרָכוֹת שֶׁמְּבָרְכִים. הַקְּלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה הֵן צ״ח, וּכְתִיב, גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה, חֲרֵי ק׳. וְק׳ בְּרָכוֹת שֶׁאָנוּ מְבָרְכִים בְּכָל יוֹם מְגִנּוֹת עָלֵינוּ לְהִנָּצֵל מֵהֶן. וּבְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְכֵן בְּתַעֲנִית שֶׁחָסֵר מִן מֵאָה בְּרָכוֹת, מַשְׁלִימִים בְּמַה שֶּׁמְּכַוְּנִים לִבְרָכוֹת הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בַּחֲזָרַת הַתְּפִלּוֹת וּבִרְכוֹת הַקּוֹרְאִים בַּתּוֹרָה וְהַמַּפְטִירִים וְעוֹנִים אַחֲרֵיהֶם אָמֵן, וְגַם בִּבְרָכוֹת הַנֶּהֱנִים (סִימָן מו).

ח כָּל בְּרָכָה שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ מֵחֲבֵרוֹ, כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ אָמְרוֹ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, הוּא אוֹמֵר, בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ. וּכְשֶׁגּוֹמֵר אֶת הַבְּרָכָה, צָרִיךְ לוֹמַר אָמֵן. וּפֵרוּשׁ אָמֵן הוּא אֱמֶת. וְיַכַּוֵּן בְּלִבּוֹ, אֱמֶת הִיא הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרַךְ הַמְבָרֵךְ וַאֲנִי מַאֲמִין בָּזֶה וּבִבְרָכוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן גַּם כֵּן תְּפִלָּה, כְּגוֹן בִּבְרָכוֹת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מִן אַתָּה חוֹנֵן עַד הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן, וּבִבְרָכַת שִׂים שָׁלוֹם, יְכַוֵּן בַּאֲמִירַת אָמֵן לִשְׁנֵי דְּבָרִים, אֱמֶת הִיא הַבְּרָכָה, וְיהִי רָצוֹן שֶׁיֵּאָמְנוּ הַדְּבָרִים בִּמְהֵרָה. וּבְקַדִּישׁ שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא תְּפִלָּה עַל הֶעָתִיד, יְכַוֵּן רַק לְבַקָּשָׁה שֶׁיֵּאָמֵן הַדָּבָר בִּמְהֵרָה.

ט אִם הַשּׁוֹמֵעַ הוּא עוֹמֵד בְּמָקוֹם שֶׁאָסוּר לוֹ לְהַפְסִיק, לֹא יֹאמַר בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ. וְכֵן אִם הוּא שׁוֹמֵעַ בְּרָכָה שֶׁגַּם הוּא צָרִיךְ לָצֵאת בִּבְרָכָה זֹאת שֶׁתְּהֵא נֶחְשֶׁבֶת לוֹ כְּאִלּוּ אֲמָרָהּ בְּעַצְמוֹ, כְּגוֹן בִּרְכוֹת הַשּׁוֹפָר וּבִרְכוֹת הַמְּגִלָּה, לֹא יֹאמַר, בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ, מִשּׁוּם דְּזֶה הֲוֵי הֶפְסֵק בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה (דָּגוּל מֶרְבָּבָה סִימָן קכד). וּלְעִנְיַן עֲנִיַּת אָמֵן אִם הוּא עוֹמֵד בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַפְסִיק, יְבַאֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם לְקַמָּן בְּמְקוֹמוֹ (בְּסִימָן יד וּבְסִימָן טז).

י צָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד שֶׁיֹּאמַר תֵּבַת אָמֵן כְּתִקּוּנוֹ, שֶׁלֹּא יַחֲטֹף הָאָלֶף וְלֹא יַבְלִיעַ הַנּוּ״ן. גַּם יִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא יַעֲנֶה אָמֵן קֹדֶם שֶׁסִּיֵּם הַמְבָרֵךְ כָּל הַבְּרָכָה, כִּי זֶהוּ אָמֵן חֲטוּפָה. וְגַם לֹא יְאַחֵר מִלַּעֲנוֹת אָמֵן שֶׁזֶּהוּ אָמֵן יְתוֹמָה, אֶלָּא תֵּכֶף כְּשֶׁמְסַיֵּם הַמְבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכָה, יַעֲנֶה אָמֵן. וְלֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר, גַּדְּלוּ לַה׳ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו (קכד).

יא אֵין עוֹנִים אָמֵן עַל בִּרְכַּת עַצְמוֹ (מִלְבַד בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן לְאַחַר בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם). וַאֲפִלּוּ מְסַיֵּם בְּרָכָה אַחַת בְּשֶׁוֶּה עִם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, לֹא יַעֲנֶה. אֲבָל אִם הוּא בָּרוּךְ בְּרָכָה אַחַת וְהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּרָכָה אַחֶרֶת וְסִיְּמוּ בְּשֶׁוֶּה, עוֹנֶה אָמֵן עַל בִּרְכַּת הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר. וְאִם סִיֵּם בִּרְכַּת יִשְׁתַּבַּח אוֹ בִרְכַּת שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד אוֹ בִרְכַּת יְהַלְלוּךָ שֶׁלְּאַחַר הַלֵּל בְּשֶׁוֶּה עִם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, עוֹנֶה גַּם כֵּן אָמֵן (כֵּיוָן דְּהַרְבֵּה פּוֹסְקִים סְבִירֵי לְהוּ דַּאֲפִלּוּ לְאַחַר עַצְמוֹ עוֹנֶה בְּאִלּוּ אָמֵן) (נ״א).

סימן ז

א אַחַר לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה, יֵשׁ מַחֲלֹקֶת הַפּוֹסְקִים אִם הַשּׁוֹמֵעַ יַעֲנֶה אָמֵן אוֹ לֹא. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵין כָּאן סִיּוּם הַבְּרָכָה אֶלָּא וְהַעֲרֶב נָא וְכוּ׳ גַּם כֵּן נִמְשָׁךְ לְמַעְלָה, וְהַכֹּל הֵיא בְּרָכָה אֶחָת. וְעַל כֵּן אֵין לַעֲנוֹת אָמֵן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּכָאן הוּא סִיּוּם הַבְּרָכָה. וְהַעֲרֶב נָא, הֵיא בְּרָכָה אַחֶרֶת, וּצְרִיכִים לַעֲנוֹת אָמֵן. וְלָכֵן הַמְבָרֵךְ יֵשׁ לוֹ לוֹמַר בְּרָכָה זֹאת בְּלַחַשׁ, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע חֲבֵרוֹ וְיָבֹא לִידֵי סְפֵקָא.

ב בִּרְכַּת הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִינָה וְכוּ׳, לֹא יְבָרֵךְ עַד שֶׁיָּאִיר הַיּוֹם.

ג בִּרְכַּת פּוֹקֵחַ עִוְרִים, יָכוֹל גַּם סוּמָא לְבָרֵךְ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲנָאָה שֶׁאֲחֵרִים מַרְאִים לוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ. [אִם קָדַם וּבֵרַךְ זוֹקֵף כְּפוּפִים קֹדֶם שֶׁבֵּרַךְ מַתִּיר אֲסוּרִים, שׁוּב לֹא יְבָרֵךְ מַתִּיר אֲסוּרִים, שֶׁכְּבָר נִכְלַל בְּזוֹקֵף כְּפוּפִים, שֶׁבִּכְלַל זְקִיפַת הַקּוֹמָה הִיא הַתָּרַת הָאֲבָרִים] (רז״ש סִימָן מ״ו סָעִיף ה׳).

ד אַחַר הַמַּעֲבִיר שְׁנָה מֵעֵינָיו וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּיו, אֵין עוֹנִין אָמֵן, כִּי אֵין כָּאן סִיּוּם בְּרָכָה, אֶלָּא וִיהִי רָצוֹן וְכוּ׳, שֶׁיָּבֹא גַּם כֵּן לִבְרָכָה זֹאת. וְסִיּוּם הַבְּרָכָה הוּא, הַגּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

ה הַנֵּעוֹר כָּל הַלַּיְלָה מְבָרֵךְ בַּבֹּקֶר כָּל בִּרְכוֹת הַשַּׁחַר, חוּץ מִבִּרְכַּת עַל נְטִילַת יָדַיִם שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ. וּבִרְכַּת אֱלֹהַי נְשָׁמָה וְהַמַּעֲבִיר שֵׁנָה וְכֵן בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה, יֵשׁ סָפֵק אִם יְבָרֵךְ אוֹ לֹא, וּלְכָךְ יֵשׁ לוֹ לְהַדֵּר לִשְׁמֹעַ אוֹתָן מִפִּי אֲחֵרִים וְלַעֲנוֹת אָמֵן (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ו׳ סָעִיף ט).

ו כָּל בִּרְכוֹת הַשַּׁחַר אִם לֹא אָמָרָן קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, יָכוֹל לְאָמְרָן לְאַחַר הַתְּפִלָּה חוּץ מִבִּרְכַּת עַל נְטִילַת יָדַיִם (מִכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים דִּנְטִילַת יָדַיִם שַׁחֲרִית נִתְקָנָה מִשּׁוּם הַתְּפִלָּה, אִם כֵּן לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל אֵין עוֹד מָקוֹם לִבְרָכָה זֹאת), וְחוּץ מִבִּרְכַּת אֱלֹהַי נְשָׁמָה (שֶׁכְּבָר יָצָא בְּבִרְכַּת מְחַיֵּה הַמֵּתִים).

ז וּבִרְכוֹת הַתּוֹרָה אִם לֹא אָמָרָן קֹדֶם הַתְּפִלָּה, נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים אִם יֹאמְרָן לְאַחַר הַתְּפִלָּה אוֹ לֹא. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא יֹאמְרָן, מִשּׁוּם דִּכְבָר נִפְטַר בְּאַהֲבָה רַבָּה (אוֹ אַהֲבַת עוֹלָם), שֶׁיֵּשׁ בִּבְרָכָה זֹאת גַּם כֵּן מֵעֵין בִּרְכַּת הַתּוֹרָה, וְתֵן בְּלִבֵּנוּ בִּינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד וְכוּ׳. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵין בִּרְכַּת אַהֲבָה רַבָּה פּוֹטֶרֶת מִבִּרְכוֹת הַתּוֹרָה, אֶלָּא אִם לוֹמֵד לְאַחַר הַתְּפִלָּה מִיָּד בְּלִי הֶפְסֵק. לָכֵן לְכַתְּחִלָּה צְרִיכִים לְזָהֵר לְבָרֵךְ בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה קֹדֶם הַתְּפִלָּה. וּבְדִיעֲבַד אִם שָׁכַח לְבָרֵךְ קֹדֶם הַתְּפִלָּה, יִלְמַד אֵיזֶה דָּבָר מִיָּד אַחַר הַתְּפִלָּה. וְאִם גַּם זֹאת שָׁכַח, אֲזַי מִסְפְּקָא גַּם כֵּן אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עוֹד בִּרְכַּת הַתּוֹרָה (מ״ו מ״ז נ״ב).

ח אִם קָרָאוּהוּ לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁבֵּרַךְ בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה, אִם אָפְשָׁר לוֹ לְבָרֵךְ קֹדֶם, כָּל בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה, וְגַם לוֹמַר לְכָל הַפָּחוֹת פְּסוּק אֶחָד כְּגוֹן יְבָרֶכְךָ וְגוֹ׳, יַעֲשֶׂה כֵּן וְאַחַר כָּךְ יַעֲלֶה לַתּוֹרָה וִיבָרֵךְ. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן, יַעֲלֶה כָּךְ לַתּוֹרָה. וְכֵיוָן שֶׁבֵּרַךְ אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ וְכוּ׳, לֹא יֹאמַר אַחַר כָּךְ, רַק בִּרְכַּת אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וְכוּ׳ וְהַעֲרֶב נָא וְכוּ׳ עַד לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְיֹאמַר יְבָרֶכְךָ וְכוּ׳ (חיי אדם).

סימן ח

א מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר שֶׁהוּא אוֹר הַנּוֹצֵץ מִן הַשָּׁמֶשׁ בַּמִּזְרָח, כֵּיוָן שֶׁאָז מַתְחִיל זְמַן הַתְּפִלָּה (שֶׁאִם הִתְפַּלֵּל אָז בְּדִיעֲבַד יָצָא), לָכֵן אָסוּר לְאָדָם לְהַתְחִיל בְּמִלְאכָה אוֹ לְהִתְעַסֵּק בַּעֲסָקָיו אוֹ לֵילֵךְ בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר, צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו. צֶדֶק, זוֹ תְּפִלָּה שֶׁמַּצְדִּיק לְבוֹרְאוֹ וַהֲדַר וְיָשֵׂם פְּעָמָיו לְדַרְכֵי חֶפְצוֹ (סִימָן ע׳ פ״ט).

ב וְאָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם, לֹא תֹאכְלוּ קֹדֶם שֶׁתִּתְפַּלְּלוּ עַל דִּמְכֶם. וְכָל הָאוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֶה וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלֵּל, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גֵּוֶךָ, אַל תִּקְרֵי גֵּוֶךָ אֶלָּא גַּאֲךָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְאַחַר שֶׁנִּתְגָּאָה זֶה, קִבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם. וַאֲפִלּוּ לִשְׁתּוֹת קַאֲפֶע אוֹ טֶה עִם צוּקֶר (סֻכָּר) וְחָלָב, אָסוּר. וְאִישׁ זָקֵן וְחָלוּשׁ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד עַל נַפְשׁוֹ עַד עֵת יְצִיאַת הַצִּבּוּר מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, בִּפְרָט בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים שֶׁמַּאֲרִיכִים

הָרִבִּיד, יוֹתֵר טוֹב לְהַתִּיר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית בְּבֵיתוֹ בְּנַחַת וִיקַדֵּשׁ וְיֹאכַל אֵיזֶה דָּבָר (עַיִן לְקַמָּן סִימָן עז סָעִיף טו), וְאַחַר כָּךְ יֵלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וִיכַוֵּן לִבּוֹ עִם הַצִּבּוּר בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וְיִתְפַּלֵּל אַחַר כָּךְ עִמָּהֶם מוּסָף, וְלֹא שֶׁיִּשְׁתֶּה קַאֲפֶע עִם צוּקֶר (סַכָּר) וְכַדּוֹמֶה בְּלֹא קְבָלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם תְּחִלָּה (באר היטב סִימָן פט בשם לקט הקמח). אַךְ לְצֹרֶךְ רְפוּאָה, מֻתָּר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת קֹדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם גֵּאוּת. וְכֵן אִם אֵין בּוֹ יְכֹלֶת לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ בַּתְּפִלָּה בְּלִי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, אִם יִרְצֶה יָכוֹל לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת קֹדֶם הַתְּפִלָּה.

ג יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאֲפִלּוּ אִם קָם בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה אָסוּר לוֹ לִטְעֹם קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל, וְכֵן נָכוֹן לְהַחְמִיר. אַךְ אִם חָלַשׁ לִבּוֹ, מֻתָּר לוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת אֵיזֶה דָּבָר לְחַזֵּק גּוּפוֹ לַתּוֹרָה.

ד מַיִם וְכֵן טֶה אוֹ קַאפֶע בְּלֹא צוּקֶר (סַכָּר) וּבְלֹא חָלָב, מֻתָּר לִשְׁתּוֹת קֹדֶם הַתְּפִלָּה אַף לְאַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, כִּי אֵין בָּאֵלּוּ מִשּׁוּם גֵּאוּת. וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב שֶׁחַיָּב בְּקִדּוּשׁ, מֻתָּר לִשְׁתּוֹת דְּבָרִים אֵלּוּ קֹדֶם הַתְּפִלָּה וְאֵין הַקִּדּוּשׁ מְעַכְּבוֹ, כֵּיוָן שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַן קִדּוּשׁ, דְּאֵין קִדּוּשׁ אֶלָּא בְּמָקוֹם סְעוּדָה, דְּהַיְנוּ סָמוּךְ לַאֲכִילָה, וַהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱכֹל קֹדֶם תְּפִלַּת הַשַּׁחַר.

ה אָסוּר לְהַקְדִּים לְפֶתַח חֲבֵרוֹ לְקַבֵּל פָּנָיו וְלִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם, וַאֲפִלּוּ לוֹמַר לוֹ צַפְרָא דְּמָרָא טָב (בל״א, גוטען מארגען), שֶׁנֶּאֱמַר, חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא. כְּלוֹמַר, בַּמֶּה חֲשַׁבְתּוּ לָזֶה שֶׁהַקְדַּמְתֶּם כְּבוֹדוֹ לְכְבוֹדִי. וְאִם פָּגְעוּ דֶּרֶךְ מִקְרֶה מִצַּד הַדִּין מֻתָּר לִתֵּן לוֹ שָׁלוֹם, אַךְ נָכוֹן לְשַׁנּוֹת בִּלְשׁוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לֵב שֶׁהוּא אָסוּר לְהִתְעַכֵּב בִּדְבָרִים אֲחֵרִים עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל.

ו אֲפִלּוּ לִלְמֹד, אָסוּר לוֹ לְהַתְחִיל מִשְּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר. אַךְ מִי שֶׁהוּא רָגִיל לֵילֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאֵין לָחוּשׁ שֶׁיַּעֲבֹר הַזְּמַן, מֻתָּר לוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהוּא לוֹמֵד עִם אֲחֵרִים וְאִם לֹא יִלְמְדוּ עִמּוֹ יִתְבַּטְּלוּ מִלְּמוּדָם, מֻתָּר לִלְמֹד עִמָּהֶם, כִּי זְכוּת הָרַבִּים דָּבָר גָּדוֹל הוּא. וּבִלְבַד שֶׁיַּשְׁגִּיחוּ שֶׁלֹּא יַעֲבֹר זְמַן הַתְּפִלָּה (פ״ט).

סימן ט

א גְּדוֹלָה מִצְוַת צִיצִית, שֶׁהָרֵי הַכָּתוּב שְׁקָלָהּ וְתָלָהּ בָּהּ כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר, וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוַת ה׳. צִיצִית בְּגִימַטְרִיָּא ת״ר (עַיִן טוּר). שְׁמוֹנָה חוּטִים וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִים, הֲרֵי תַּרי״ג. לָכֵן צָרִיךְ כָּל אִישׁ לִהְיוֹת נִזְהָר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ טַלִּית קָטָן שֶׁיִּהְיֶה מְלֻבָּשׁ בּוֹ כָּל הַיּוֹם. וְיִהְיֶה שֶׁל צֶמֶר רְחֵלִים לָבָן וְגָדוֹל כַּשָּׁעוּר, דְּהַיְנוּ שְׁלֹשָׁה רִבְעֵי אַמָּה בָּאֹרֶךְ וַחֲצִי אַמָּה בָּרֹחַב. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַמָּה עַל אַמָּה. וְאוֹתָם שֶׁעוֹשִׂים אֶת הַטַּלִּית קָטָן תָּפוּר מִן הַצְּדָדִים, צְרִיכִים לִזָּהֵר שֶׁיִּהְיֶה מִכָּל צַד פָּתוּחַ רֹב הַנִּרְאֶה לָעֵינַיִם, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי קְרָסִים לֹא יֵחָבֵר. גַּם יְהֵא כָּל אָדָם נִזְהָר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ טַלִּית גָּדוֹל בְּצִיצִית שֶׁיִּתְעַטֵּף בּוֹ בִּשְׁעַת תְּפִלָּה. וְיהַדֵּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ טַלִּית נָאֶה. וְכֵן כָּל הַמִּצְוֹת צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתָן בְּהִדּוּר בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר, דִּכְתִיב, זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ, וְדָרְשִׁינַן, הִתְנָאֶה לְפָנָיו בַּמִּצְוֹת וִידַקְדֵּק לְקַנּוֹת צִיצִית מֵאִישׁ נֶאֱמָן שֶׁיִּהְיֶה בָּטוּחַ שֶׁנַּעֲשׂוּ בִּטְוִיָּה וּבִשְׁזִירָה בִּפְרוּשׁ לִשְׁמָן וּכְמִצְוָתָן. וְתִהְיֶינָה אֲרֻכּוֹת כַּשָּׁעוּר (סִימָן טו כ״ד).

ב מִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ אֶלָּא בְּטַלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ צִיצִית שֶׁל צֶמֶר מִשּׁוּם אִסּוּר שַׁעַטְנֵז, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, דְּיַעֲשֶׂה כְּנָפוֹת שֶׁל עוֹר וּבָהֶן צִיצִית שֶׁל צֶמֶר. וְיֵשׁ חוֹלְקִים עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כֵּן (עַיִן שע״ת סוֹף סִימָן ט׳).

ג הַנָּקֵב שֶׁמַּכְנִיסִים בּוֹ אֶת הַצִּיצָה לֹא יִהְיֶה רָחוֹק מִשָּׁפַת הַבֶּגֶד הֵן בָּאֹרֶךְ הֵן בָּרֹחַב יוֹתֵר מִן שְׁלֹשָׁה אֲגוּדָלִים. (יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֲגוּדָלִים אֵלּוּ מוֹדְדִים בְּמָקוֹם הַקָּצָר שֶׁבַּאֲגוּדָל, דְּהַיְנוּ בְּרֹאשׁוֹ. וְנָכוֹן לְהַחְמִיר כֵּן, עַיִן שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה), כִּי לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה אֲגוּדָלִים, לָא מִקְרֵי כְּנַף הַבֶּגֶד, אֶלָּא בֶּגֶד. וְאִם עָשָׂה אֶת הַנָּקֵב לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה אֲגוּדָלִים אַף עַל פִּי שֶׁכְּשֶׁקּוֹשֵׁר אֶת הַצִּיצָה מוֹשֵׁךְ אֶת הַקֶּשֶׁר וּמַקְמִיט מִן הַטַּלִּית עַד שֶׁבָּא הַנָּקֵב לְמַטָּה, מִכָּל מָקוֹם פָּסוּל. וְאִם לְאַחַר שֶׁתָּלָה אֶת הַצִּיצָה בַּנָּקֵב שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשִּׁעוּר חָתַךְ בַּנָּקֵב כְּדֵי שֶׁתִּתָּלֶה הַצִּיצָה לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה, פָּסוּל מִשּׁוּם תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי (כְּדִלְקַמָּן סָעִיף ו׳). וְגַם לֹא יְהֵא הַנָּקֵב קָרוֹב לִשְׂפַת הַבֶּגֶד בֵּין בָּאֹרֶךְ בֵּין בָּרֹחַב פָּחוֹת מִכַּשָּׁעוּר שֶׁיֵּשׁ מִן הַקֶּשֶׁר הָאֶמְצָעִי שֶׁל אֲגוּדָל עַד סוֹף הַצִּפָּרֶן, כִּי לְמַטָּה מִזֶּה גַּם כֵּן לָא מִקְרֵי כָּנָף אֶלָּא תַּחַת הַכָּנָף. וְאִם הָיָה הַנָּקֵב רָחוֹק כַּשָּׁעוּר אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי מְשִׁיכַת הַקֶּשֶׁר נִקְמְטָה שְׂפַת הַטַּלִּית וְאֵין בָּהּ כַּשָּׁעוּר, מִכָּל מָקוֹם כָּשֵׁר. וְהַחוּטִים שֶׁהֵם בִּשְׂפַת הַטַּלִּית וְאֵינָם אֲרוּגִים, יֵשׁ סָפֵק אִם נִמְדָּדִים לְשִׁעוּר זֶה אוֹ לֹא. עַל כֵּן צָרִיכִים לְחָתְכָם מִשָּׁם קֹדֶם קְשִׁירַת הַצִּיצִית (עַיִן לְקַמָּן סָעִיף ו׳). בְּטַלִּית קָטָן נוֹהֲגִים קְצָת לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי נְקָבִים זֶה אֵצֶל זֶה כְּמוֹ צֵירֵי וּמַכְנִיסִים בִּשְׁנֵיהֶם אֶת הַצִּיצִית וְהֵן תְּלוּיוֹת עַל הַטַּלִּית מִבַּחוּץ.

ד אִם בִּשְׁעַת קְשִׁירַת הַצִּיצִית הָיָה הַנָּקֵב רָחוֹק כַּשָּׁעוּר וְאַחַר כָּךְ נִקְרַע קְצָת הַנָּקֵב אוֹ שִׂפַּת הַטַּלִּית עַד שֶׁהַצִּיצָה הִיא בְּפָחוֹת מִשָּׁעוּר הָרָחוֹק מֵהַקָּצֶה, לֹא נִפְסְלָה בָּכָךְ, כִּי לֹא הִקְפִּידָה הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא תִּהְא הַצִּיצָה תַּחַת הַכָּנָף אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם וְגוֹ׳. וּמִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה טוֹב לַעֲשׂוֹת אִמְרָא סְבִיב הַנָּקֵב (וְעַיִן לְקַמָּן סָעִיף י״ז), וְכֵן בִּשְׂפַת הַטַּלִּית שֶׁלֹּא יִפָּחֵת מִשָּׁעוּר קֶשֶׁר אֲגוּדָל.

ה נוֹהֲגִים לַעֲשׂוֹת בַּצִּיצִית חֲמִשָּׁה קְשָׁרִים כְּפוּלִים שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם אַרְבַּע חֲלִיּוֹת, דְּהַיְנוּ שֶׁמַּכְנִיס אֶת הָאַרְבָּעָה חוּטִים בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב וְקוֹשְׁרָם בִּשְׁנֵי קְשָׁרִים וְכוֹרֵךְ בַּחוּט הָאָרֹךְ הַנִּקְרָא שַׁמָּשׁ שֶׁבַע כְּרִיכוֹת וְחוֹזֵר וְקוֹשֵׁר שְׁנֵי קְשָׁרִים וְשׁוּב כּוֹרֵךְ שְׁמוֹנָה כְּרִיכוֹת וְקוֹשֵׁר שְׁנֵי קְשָׁרִים וְכוֹרֵךְ אַחַת עֶשְׂרֵה כְּרִיכוֹת וְקוֹשֵׁר שְׁנֵי קְשָׁרִים וְכוֹרֵךְ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה כְּרִיכוֹת וְקוֹשֵׁר שְׁנֵי קְשָׁרִים. וּמִהְיוֹת כִּי נוֹי צִיצִית הוּא שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַחֲלִיּוֹת שָׁווֹת בְּאָרְכָּן, לָכֵן בָּחֲלִיָּה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהַכְּרִיכוֹת מֻעָטוֹת, יַרְחִיקֶן זוֹ מִזּוֹ. וּבְחֲלִיָּה שְׁנִיָּה, יַקְרִיבֶן קְצָת יוֹתֵר. וְכֵן בַּשְּׁלִישִׁית וּבָרְבִיעִית. וְשִׁעוּר כָּל אֹרֶךְ הַצִּיצָה, דְּהַיְנוּ מִן הַקֶּשֶׁר הָרִאשׁוֹן עַד קְצֵה הַחוּטִים, צָרִיךְ לִהְיוֹת לְכָל הַפָּחוֹת שְׁנֵים עָשָׂר אֲגוּדָלִים. וְהַנּוֹי הוּא שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַחֲלִיּוֹת בְּיַחַד שְׁלִישׁ וְהַחוּטִים הַתְּלוּיִים שְׁנֵי שְׁלִישִׁים, עַל כֵּן יַדְקְדֵק שֶׁתְּהֵא כָּל חֲלִיָּה כְּרֹחַב אֲגוּדָל, וְיִהְיוּ כָּל הַחֲלִיּוֹת אַרְבָּעָה אֲגוּדָלִים וְהַחוּטִים הַתְּלוּיִים שְׁמוֹנָה אֲגוּדָלִים. וְאִם הֵם אֲרֻכִּים יוֹתֵר, יַעֲשֶׂה הַחֲלִיּוֹת גַּם כֵּן קְצָת אֲרֻכּוֹת יוֹתֵר. טוֹב לְדַקְדֵּק לַעֲשׂוֹת כָּל הַקְּשָׁרִים בְּאַרְבָּעָה חוּטִים שֶׁמִּצַּד זֶה עִם אַרְבָּעָה חוּטִים שֶׁמִּצַּד זֶה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל חוּט חָלוּק חֶצְיוֹ לְכָאן וְחֶצְיוֹ לְכָאן (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן יא סָעִיף י״ג).

ו אִם לֹא פָּסַק אֶת הַחוּטִים זֶה מִזֶּה אֶלָּא שֶׁלָּקַח חוּט אֶחָד אָרֹךְ מְאֹד וּכְפָלוֹ לְאַרְבָּעָה וְכָךְ הִכְנִיסָם בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב וּקְשָׁרָם וְאַחַר כָּךְ פְּסָקָם, פָּסוּל, מִשּׁוּם דִּכְתִיב, גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ, וְדָרְשִׁינַן, תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי. פֵּרוּשׁ, דְּבָעֵינַן שֶׁיִּהְיוּ הַצִּיצִית בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן עַל הַבֶּגֶד כַּהֲלָכָה וְלֹא שֶׁיִּהְיוּ נַעֲשׂוֹת בִּפְסוּל וְאַחַר כָּךְ יֻכְשְׁרוּ עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה שֶׁנִּמְצְאוּ עֲשׂוּיוֹת כָּרָאוּי, דְּזֶהוּ פָסוּל. וְכֵן אִם הָיְתָה הַצִּיצָה עֲשׂוּיָה כְּתִקּוּנָהּ עַל בֶּגֶד אַחֵר וְנִקְרַע הַבֶּגֶד וְרוֹצֶה לָתֵת אֶת הַצִּיצָה כָּךְ בְּבֶגֶד אַחֵר אוֹ אֲפִלּוּ בְּבֶגֶד זֶה, כְּגוֹן שֶׁנִּפְסַק הַשַּׁלִּית מִן הַנֶּקֶב עַד סוֹפוֹ וְנָפְלָה הַצִּיצָה וְרוֹצֶה לְהַחֲזִירָהּ לִמְקוֹמָהּ וְלִתְפֹּר אֶת הַשַּׁלִּית עַד הַנֶּקֶב, זֶהוּ גַּם כֵּן פָּסוּל מִשּׁוּם תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי. וְכֵן אִם קָשַׁר אֶת הַצִּיצִית בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה שַׁלִּית זֶה פָּטוּר מִצִּיצִית, כְּגוֹן שֶׁהָיָה רַבּוֹ תָּפוּר (עַיֵּן לעיל סָעִיף א) וְאַחַר כָּךְ הִתִּיר מִן הַתְּפִירוֹת עַד שֶׁרַבּוֹ פָּתוּחַ וְחַיָּב בְּצִיצִית, אִם יִשְׁאֲרוּ הַצִּיצִית כְּמוֹ שֶׁהֵן, גַּם כֵּן פְּסוּלוֹת מִשּׁוּם תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי, אֶלָּא צָרִיךְ לְהַתִּיר אֶת הַצִּיצִית וְלַחֲזֹר וּלְקָשְׁרָן כַּהֲלָכָה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה (י׳ י״א ט״ו).

ז קֹדֶם שֶׁיִּתְעַטֵּף בַּטַּלִּית יִבְדֹּק אֶת הַצִּיצִית אִם הֵן כְּשֵׁרוֹת. וְצָרִיךְ לִבְדֹּק גַּם אֶת הַחוּטִים שֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב וְאֶת הַכְּרִיכוֹת וְגַם יַפְרִיד אֶת הַחוּטִים שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְהֻדָּקִים זֶה בָּזֶה. וְאִם נִשְׁתַּהָה לָבֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁבְּעוֹד שֶׁיַּפְרִיד אֶת הַצִּיצִית וְיִבְדְּקֵן, יִתְבַּטֵּל מִלְּהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִידָן וּלְהַפְרִידָן (סִימָן ח).

ח כָּל הַמִּצְוֹת, מְבֹרָךְ עֲלֵיהֶן עוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתָן, פֵּרוּשׁ, קֹדֶם הָעֲשִׂיָּה. וּלְאַחַר הַבְּרָכָה, תֵּכֶף וּמִיָּד צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה בְּלִי הֶפְסֵק. לָכֵן אוֹחֵז אֶת הַטַּלִּית בִּשְׂתֵּי יָדָיו וּיכַוֵּן שֶׁצִּוָּנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר אֶת כָּל מִצְוֹתָיו לַעֲשׂוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה׳. וּיבָרֵךְ מְעַמֵּד, לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית (הַבַּיִת בְּפַתַּח) וּיעַטֵּף מִיָּד אֶת רֹאשׁוֹ עַד לְמַטָּה מִפָּיו, וְאַחַר כָּךְ יַעֲלֶה הַכְּנָפוֹת עַל צַוָּארוֹ וְיִתְעַטֵּף כַּעֲטִיפַת הַיִּשְׁמְעֵלִים, וְיַעֲמֹד כָּךְ כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת וְיֹאמַר הַפְּסוּקִים, מַה יָּקָר וְגוֹ׳, וְאַחַר כָּךְ יָכוֹל לַהֲסִירוֹ מֵעַל רֹאשׁוֹ. וְנָכוֹן שֶׁלֹּא לִגְּרֹר אֶת הַצִּיצִית עַל הָאָרֶץ, מִשּׁוּם בִּזּוּי מִצְוָה. לָכֵן יִגְבִּיהֵן. וְיָכוֹל לְתָחְבָן תּוֹךְ הַחֲגוֹרָה (סִימָן ח׳ כ״א).

ט אֵין מְבָרְכִים עַל הַצִּיצִית אֶלָּא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה. וּלְכַתְּחִלָּה יְזָהֵר שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל כָּךְ אוֹר שֶׁיַּכִּיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן. וְאִם לָבַשׁ אֶת הַטַּלִּית קָטָן בְּעוֹד לַיְלָה וְלֹא בֵּרַךְ עָלָיו אוֹ שֶׁלְּבָשׁוֹ בְּעוֹד שֶׁלֹּא הָיוּ יָדָיו נְקִיּוֹת וְלָכֵן לֹא בֵּרַךְ עָלָיו, אֲזַי כְּשֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטַּלִּית גָּדוֹל, יְכַוֵּן בִּבְרָכָה זוֹ גַּם עַל הַטַּלִּית קָטָן. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ טַלִּית גָּדוֹל אִם לוֹבֵשׁ אֶת הַטַּלִּית קָטָן בַּיּוֹם וְיָדָיו נְקִיּוֹת, יְבָרֵךְ עָלָיו, עַל מִצְוַת צִיצִית (הַוָּאוֹ בְּפַתַּח). וְאִם לוֹבְשׁוֹ כְּשֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ עָלָיו, אֲזַי אַחַר כָּךְ כְּשֶׁהוּא יוֹם וְיָדָיו נְקִיּוֹת, יִקַּח אֶת הַצִּיצִית בְּיָדָיו וִיבָרֵךְ, עַל מִצְוַת צִיצִית. וְאִם יֶשׁ בְּטַלִּית קָטָן, לֹא יְבָרֵךְ עָלָיו אַחַר כָּךְ כְּלָל. אַךְ כְּשֶׁמְּבָרֵךְ עַל טַלִּית גָּדוֹל, יְכַוֵּן לְפָטְרוֹ (סִימָן ח׳ י״ח).

י הַפּוֹשֵׁט טַלִּיתוֹ וַדַּעְתּוֹ לַחֲזֹר וּלְלָבְשׁוֹ מִיָּד, אֲפִלּוּ הָלַךְ לְבֵית הַכִּסֵּא, כְּשֶׁחוֹזֵר וְלוֹבְשׁוֹ, לֹא יְבָרֵךְ עָלָיו (כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד הַדִּין מֻתָּר לְלָכֶת בּוֹ לְבֵית הַכִּסֵּא, לָכֵן לָא חֲזֵי הֶפְסֵק). אֲבָל אִם הָיְתָה דַּעְתּוֹ שֶׁלֹּא לְלָבְשׁוֹ מִיָּד וְנִמְלַךְ וְחָזַר וּלְבָשׁוֹ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו. וְאִם נָפַל טַלִּיתוֹ מֵעָלָיו שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, אִם מִקְצָתוֹ נִשְׁאַר עַל גּוּפוֹ אַף עַל פִּי שֶׁרֻבּוֹ נָפַל כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁאַר עָלָיו קְצָת מִן הַמִּצְוָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ כְּשֶׁמַּתְקְנוֹ עָלָיו. אֲבָל אִם לֹא נִשְׁאַר כְּלוּם עַל גּוּפוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאוֹחֲזוֹ בְּיָדוֹ, כֵּיוָן דְּלֹא נִשְׁאַר מֵהַמִּצְוָה עַל גּוּפוֹ, דְּהָא אֵין הַמִּצְוָה לֶאֱחֹז אֶת הַטַּלִּית בְּיָדוֹ אֶלָּא לְהִתְעַטֵּף בּוֹ גּוּפוֹ, לָכֵן צָרִיךְ לְבָרֵךְ כְּשֶׁחוֹזֵר וְלוֹבְשׁוֹ. וְאִם אֵרַע לוֹ כֵּן בִּתְפִלָּתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַפְסִיק, לֹא יְבָרֵךְ אָז, אֶלָּא יַמְתִּין עַד שֶׁיּוּכַל לְבָרֵךְ וְאוֹחֵז אֶת הַצִּיצִית בְּיָדוֹ וּמְבָרֵךְ (סִימָן ח׳).

יא מֻתָּר לִטֹּל טַלִּית שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּאַקְרַאי בְּעָלְמָא גַּם שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ וּלְבָרֵךְ עָלָיו, מִשּׁוּם דְּמִסְתָּמָא נִיחָא לֵהּ לֶאֱנָשׁ דְּלֶעְבֵּד מִצְוָה בְּמָמוֹנֵהּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין חֶסְרוֹן כִּיס. אֲבָל לֹא יוֹצִיאוֹ מִן הַבַּיִת שָׁמָּה, כִּי אוּלַי חֲבֵרוֹ מַקְפִּיד עַל זֶה. וְאִם הָיָה הַטַּלִּית מְקֻפָּל, יַחֲזֹר וִיקַפְּלוֹ. וּבַשַּׁבָּת לֹא יְקַפְּלוֹ, דְּכֵיוָן שֶׁאֵין מְקַפְּלוֹ מִשּׁוּם אִסּוּר שַׁבָּת, חֲבֵרוֹ מוֹחֵל לוֹ. וְהַשּׁוֹאֵל מֵחֲבֵרוֹ טַלִּית רַק לַעֲלוֹת בּוֹ לַתּוֹרָה, יֵשׁ סָפֵק אִם לְבָרֵךְ עָלָיו. עַל כֵּן יִתְכַּוֵּן שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִקְנוֹתוֹ, וְאָז לְכֻלֵּי עָלְמָא אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ. אֲבָל עַל טַלִּית הַקָּהָל אֲפִלּוּ אֵינוֹ נוֹטְלוֹ רַק לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו, דַּהֲוֵי כְּשֶׁלּוֹ (י״ד).

יב סְתָם צֶמֶר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה וּבַפּוֹסְקִים, הוּא צֶמֶר רְחָלִים וְאֵילִים. וְטַלִּית שֶׁהַשְׁתִּי הוּא שֶׁל צֶמֶר וְהָעֵרֶב הוּא שֶׁל צֶמֶר גֶּפֶן אוֹ מֶשִׁי וְכַדּוֹמֶה אוֹ לְהִפּוּךְ שֶׁהָעֵרֶב הוּא שֶׁל צֶמֶר וְהַשְׁתִּי הוּא מִמִּין אַחֵר, יֵרָא שָׁמַיִם לֹא יְבָרֵךְ עַל טַלִּית כָּזֶה, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ אוֹמְרִים דְּגַם צִיצִית שֶׁל צֶמֶר אֵינָן פּוֹטְרִין רַק בֶּגֶד שֶׁהוּא מִמִּינָן. וְכֵן טַלִּית שֶׁל מֶשִׁי וְהַצִּיצִית הֵן שֶׁל צֶמֶר, לֹא יְבָרֵךְ עָלָיו, אֶלָּא יְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל טַלִּית שֶׁל צֶמֶר וְיִתְעַטֵּף בּוֹ וְאַחַר כָּךְ יְסִירוֹ וְיִתְעַטֵּף בָּזֶה. אַךְ אִם גַּם הַצִּיצִית הֵן שֶׁל מֶשִׁי, יְכוֹלִין לְבָרֵךְ עָלָיו. (וְלָא שְׁכִיחֵי בִּמְדִינָתֵנוּ צִיצִית שֶׁל מֶשִׁי דְּהָא צִיצִית בָּעֵינָן טְוִיָּה לִשְׁמָהּ). וְאִם מִקְצָת צִיצִית שֶׁל מֶשִׁי וּמִקְצָתָן שֶׁל צֶמֶר, גָּרוּעַ טָפֵי, וְאֵין לַעֲשׂוֹת כֵּן (סִימָן ט).

יג צִיצָה שֶׁנִּפְסַק מִמֶּנָּה חוּט מֵאַרְבַּעַת הַחוּטִין (שֶׁהֵן כְּפוּלִים לִשְׁמוֹנָה) וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כְּדֵי עֲנִיבָה, דְּהַיְנוּ אַרְבָּעָה אֲגוּדָלִין (עַיֵּן חַיֵּי אָדָם), אוֹ אִם נִפְסְקוּ שְׁנַיִם וְנִשְׁאַר מִכָּל אֶחָד אַרְבָּעָה אֲגוּדָלִין, וּשְׁנֵי חוּטִין הֵן שְׁלֵמִים כַּשָּׁעוּר, כְּשֵׁרָה. אֲבָל אִם נִפְסְקוּ שְׁלֹשָׁה חוּטִין, אֲפִלּוּ נִשְׁאַר מִכָּל אֶחָד אַרְבָּעָה אֲגוּדָלִין וְהַחוּט הָרְבִיעִי הוּא שָׁלֵם, אוֹ שֶׁנִּפְסַק אֲפִלּוּ רַק חוּט אֶחָד וְלֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ אַרְבָּעָה אֲגוּדָלִין, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁלֹשָׁה חוּטִין הֵן שְׁלֵמִים, מִכָּל מָקוֹם פְּסוּלָה (אִם לֹא בִּשְׁעַת הַדְּחָק). וְלָכֵן אִם נִפְסַק חוּט אֶחָד מִן הַשְּׁמוֹנָה חוּטִין הַתְּלוּיִין, אֲפִלּוּ נִפְסַק לַגַּמְרֵי עַד הַחֲלִיּוֹת פְּשִׁיטָא דִּכְשֵׁרָה, כֵּיוָן שֶׁחוּט זֶה אֵינוֹ רַק חֲצִי חוּט וַחֲרֵי יֵשׁ עֲדַיִן בְּחֶצְיוֹ הַשֵּׁנִי כְּדֵי עֲנִיבָה וְיוֹתֵר. וְאִם נִפְסְקוּ שְׁנֵי חוּטִין וְלֹא נִשְׁאַר מֵהֶן בְּכָל אֶחָד אַרְבָּעָה אֲגוּדָלִין, אִם יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא שְׁנֵי חוּטִין אֵלּוּ הֵן חוּט אֶחָד, אִם כֵּן הַצִּיצָה פְּסוּלָה. אֲבָל אִם הוּא בָּטוּחַ שֶׁהֵן מִשְּׁנֵי חוּטִין, כְּגוֹן שֶׁבִּשְׁעַת קְשִׁירָתָן דִּקְדֵּק לְקַשֵּׁר תָּמִיד אַרְבָּעָה רָאשִׁים שֶׁבְּצַד זֶה עִם הָאַרְבָּעָה רָאשִׁים שֶׁבְּצַד זֶה (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי סוֹף סָעִיף ה) וְעַתָּה נִפְסְקוּ שְׁנֵי רָאשִׁים מִצַּד אֶחָד שֶׁל הַקֶּשֶׁר, אִם כֵּן חֲרֵי הֵן בְּוַדַּאי מִשְּׁנֵי חוּטִין. וְכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ בְּכָל חוּט עֲדַיִן שִׁעוּר אֲגוּדָלִין וְיוֹתֵר בְּצַד הַשֵּׁנִי שֶׁל הַקֶּשֶׁר וּשְׁנֵי הַחוּטִין הֵן שְׁלֵמִים, חֲרֵי הַצִּיצָה כְּשֵׁרָה. אִם נִפְסַק חוּט אֶחָד בְּמָקוֹם שֶׁהֵן תְּלוּיִים בַּנֶּקֶב, פְּסוּלָה. וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאִם נִפְסַק חוּט אֶחָד וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כְּדֵי עֲנִיבָה כְּשֵׁרָה, זֶהוּ דַּוְקָא אִם בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה הָיוּ כָּל הַחוּטִין אֲרֻכִּין כַּשָּׁעוּר אֶלָּא שֶׁאַחַר כָּךְ נִפְסְקוּ. אֲבָל אִם בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּה הָיָה אֶחָד קָצָר רַק מַשֶּׁהוּ מִן הַשָּׁעוּר, פְּסוּלָה.

יד חוּטֵי הַצִּיצִית צְרִיכִין לִהְיוֹת שְׁזוּרִין. וְאִם אֵיזֶה חוּט נִפְרַד מִשְּׁזִירָתוֹ, אֲזַי כָּל הַפָּרוּד נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ נִקְצַץ וְאֵינוֹ (סִימָן י״א).

טו טַלִּית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִיצִית וְנֶחֱלַק לִשְׁנֵי חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁהוּא שָׂכִיחַ בְּהַרְבֵּה טַלִּיתִים שֶׁלָּנוּ שֶׁהֵם מְחֻבָּרִים מִשְּׁנֵי חֲלָקִים, וְלִפְעָמִים מַפְרִידִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְכַבְּסוֹ אוֹ לְתַקְּנוֹ וְאַחַר כָּךְ חוֹזְרִין וּמְחַבְּרִין אוֹתָן בְּתְפִירָה, כֵּיוָן דְּמִסְתָּמָא יֵשׁ בְּכָל חֵלֶק כְּדֵי לְהִתְעַטֵּף בּוֹ, עַל כֵּן דַּי אִם יֹטֶל שְׁתֵּי הַצִּיצִית מֵאֵיזֶה חֵלֶק שֶׁיִּרְצֶה. וּלְאַחַר שֶׁיְּחַבֵּר אֶת הַטַּלִּית, יַחֲזֹר וְיִקְשְׁרֵם. אֲבָל אִם אֵין בְּכָל חֵלֶק בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּדֵי לְהִתְעַטֵּף בּוֹ, צָרִיךְ לְהָסִיר כָּל הַצִּיצִית (מִשּׁוּם שֶׁכְּשֶׁנִּתְפָּרְדוּ הַחֲלָקִים, נִפְטַר כָּל חֵלֶק מִצִּיצִית. וּלְאַחַר שֶׁשּׁוּב נִתְחַבְּרוּ וְנִתְחַיֵּב בְּצִיצִית, אִם יִשָּׁאֲרוּ בּוֹ הָרְאשׁוֹנוֹת, פָּסוּל מִשּׁוּם תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הָעֲשׂוּי כְּדִלְעֵיל סָעִיף ו). וְאִם בְּחֵלֶק אֶחָד יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי עִטּוּף וּבְחֵלֶק אֶחָד אֵין בּוֹ כְּדֵי עִטּוּף, יָסִיר אֶת הַצִּיצִית מֵחֵלֶק זֶה שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי עִטּוּף.

טז אִם נֶחְתַּךְ אוֹ נִקְרַע הַבֶּגֶד וְנִפְרַד לְגַמְרֵי מִן הַטַּלִּית וְאֵין בַּחֲתִיכָה זוֹ שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין עַל שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁחֲתִיכָה זוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁתְּפָרָהּ הֵיטֵב אֶל הַטַּלִּית, פְּסוּלָה מִלְּהַטִּיל בָּהּ צִיצִית, דְּכֵיוָן שֶׁאֵין בָּהּ שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין עַל שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין, אֵין עָלֶיהָ שֵׁם בֶּגֶד. וַאֲפִלּוּ נִתְחַבְּרָה עִם הַטַּלִּית, נֶחְשָׁבָה כִּפְרוּדָה. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר כֵּן. אֲבָל אִם אֵינוֹ נִפְרָד לְגַמְרֵי מֵהַטַּלִּית, כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁאָר מְחֻבָּר מְעַט, מוֹעֶלֶת הַתְּפִירָה שֶׁיִּהְיֶה נֶחְשָׁב בִּכְלַל הַטַּלִּית. וְהַצִּיצִית שֶׁיַּטִּיל בּוֹ אַחַר הַתְּפִירָה, כְּשֵׁרוֹת. וְנוֹהֲגִין לִתְפֹּר חֲתִיכַת בֶּגֶד בְּכַנְפֵי הַטַּלִּית, מִשּׁוּם דִּבְהַרְבֵּה בְּגָדִים אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים, יֵשׁ בָּהֶן חֲתִיכוֹת מְחֻבָּרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין עַל שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין, לָכֵן נוֹתְנִים בְּמָקוֹם הַטָּלַת הַצִּיצִית, חֲתִיכָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין עַל שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין.

יז יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבְּכָל הַשָּׁטַח שֶׁל הַכָּנָף שֶׁרָאוּי לְהַטִּיל אֶת הַצִּיצָה, דְּהַיְנוּ מִמְּלֹא קֶשֶׁר גּוּדָל מִשְּׁפַת הַטַּלִּית עַד שְׁלֹשָׁה גּוּדָלִין, לֹא יִהְיֶה שָׁם שׁוּם תֶּפֶר אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ בְּחוּט שֶׁהָיָה רָאוּי לַעֲשׂוֹת מֵחוּטִין כָּאֵלּוּ צִיצִית לְטַלִּית זֶה, כְּגוֹן אִם הַטַּלִּית שֶׁל פִּשְׁתָּן, לֹא יִתְפֹּר שָׁם בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן רַק בְּחוּטֵי מֶשִׁי וְכַדּוֹמֶה. וְאִם הַטַּלִּית שֶׁל מֶשִׁי, לֹא יִתְפְּרֶנּוּ בְּחוּטֵי מֶשִׁי. וְאִם הַטַּלִּית שֶׁל צֶמֶר, לֹא יִתְפְּרֶנּוּ בְּחוּטֵי צֶמֶר, אֶלָּא בְּשֶׁל מֶשִׁי וְכַדּוֹמֶה. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר בָּזֶה גַּם בְּאֶמְרָא שֶׁעוֹשִׂין סָבִיב הַנֶּקֶב לְחַזְּקוֹ. וְכָל זֹאת אֵינוֹ רַק בְּחוּט לָבָן. אֲבָל בְּחוּט צָבוּעַ, אֵין לָחוּשׁ (סִימָן ט״ו).

יח אִם רוֹצֶה לְהָסִיר צִיצִית מִן הַטַּלִּית כְּדֵי לִתְלוֹת בּוֹ צִיצִית אֲחֵרוֹת יוֹתֵר יָפוֹת אוֹ מִפְּנֵי שֶׁנִּפְסַק אֶחָד מִן הַחוּטִין וְרוֹצֶה לִתְלוֹת שְׁלֵמוֹת אַף עַל פִּי שֶׁגַּם הָרִאשׁוֹנוֹת עֲדַיִן כְּשֵׁרוֹת, מִכָּל מָקוֹם מֻתָּר, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מְבַטֵּל אֶת הַטַּלִּית מִן הַצִּיצִית וְאַדַּרְבָּה יִתְלֶה בּוֹ צִיצִית יוֹתֵר יָפוֹת. וְיֵשׁ נִזְהָר שֶׁלֹּא יַשְׁלִיךְ אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת לְמָקוֹם בִּזָּיוֹן (סִימָן ט״ו כ״א).

יט וַאֲפִלּוּ צִיצִית שֶׁנִּפְסְלוּ וְהֻסְרָן מִן הַטַּלִּית, לֹא יְזָרְקֵם לָאַשְׁפָּה, מִשּׁוּם בִּזּוּי מִצְוָה. וְיֵשׁ מְדַקְדְּקִין לְגָנְזָם בְּסֵפֶר וְלַעֲשׂוֹת מֵהֶן סִימָן בַּסֵּפֶר, מִשּׁוּם דְּאִתְעָבִיד בְּהוּ מִצְוָה חֲדָא זִמְנָא, לְתַעֲבִיד בְּהוּ מִצְוָה אַחֲרִיתָא. וְגַם הַטַּלִּית שֶׁנִּתְיַשֵּׁן וְאֵינוֹ לוֹבְשׁוֹ עוֹד לַמִּצְוָה, לֹא יַעֲשֶׂה בּוֹ תַּשְׁמִישׁ מְגֻנֶּה (סִימָן כא).

כ אִם בָּא בַּשַּׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּמָצָא שֶׁנִּפְסְלָה צִיצָה מִן הַטַּלִּית וְאֵינוֹ מוֹצֵא לִשְׁאֹל טַלִּית אַחֵר וְהוּא מִתְבַּיֵּשׁ לָשֶׁבֶת בְּלֹא טַלִּית, אַזַי כֵּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ הַיּוֹם לְקַשֵּׁר צִיצָה אַחֶרֶת, לָכֵן מִשּׁוּם כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, מֻתָּר לוֹ לִלְבּוֹשׁ אֶת הַטַּלִּית כָּךְ וְלֹא יְבָרֵךְ עָלָיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ קֹדֶם שַׁבָּת שֶׁנִּפְסְלָה. אֲבָל אִם יָדַע קֹדֶם שַׁבָּת שֶׁנִּפְסְלָה, אָסוּר לִלְבָשׁוֹ, דְּהָיְנוּ לוֹ לְתַקֵּן מֵאֶתְמוֹל (יג).

כא הַלּוֹבֵשׁ בֶּגֶד שֶׁהוּא חַיָּב בְּצִיצִית בְּלֹא צִיצִית, הֲרֵי זֶה בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וּצְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ בְּקֶצֶת בְּגָדִים הָעֲשׂוּיִין בְּאֹפֶן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַרְבַּע כְּנָפוֹת, צְרִיכִין לַחְתֹּךְ קֶרַע אֶחָד שֶׁיִּהְיֶה עָגֹל. אֲבָל אִם כָּפַל אֶת הַקֶּרַע וּתְפָרוֹ בְּעֻנְיָן שֶׁנִּרְאֶה עָגֹל, לָא מַהֲנֵי, דְּכָל כַּמָּה שֶׁלֹּא חָתָכוֹ עֲדַיִן, מִכְּלַל הַבֶּגֶד הוּא. וְגָדוֹל עִנְיַן הַמְבַטֵּל מִצְוַת צִיצִית. וְהַזָּהִיר בְּמִצְוַת צִיצִית, זוֹכֶה וְרוֹאֶה פְּנֵי הַשְּׁכִינָה (ח׳ י׳ כד).

סימן י

א מִצְוַת תְּפִלִּין הִיא גַּם כֵּן מִצְוָה יְקָרָה מְאֹד, שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הוּקְשָׁה לַתְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר, לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה׳ בְּפִיךָ. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִלִּין, הֲרֵי הוּא בִּכְלַל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוּפָן. וּמִי שֶׁמַּנִּיחַ תְּפִלִּין פְּסוּלִין, לֹא בִלְבַד שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה, אֶלָּא שֶׁמְּבָרֵךְ כַּמָּה וְכַמָּה בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה שֶׁהוּא עָוֹן גָּדוֹל. וְלָכֵן יְדַקְדֵּק לְקָנוֹת תְּפִלִּין מִסּוֹפֵר מֻמְחֶה וִירֵא שָׁמַיִם, וְכֵן רְצוּעוֹת יְקָנֶה מֵאִישׁ נֶאֱמָן שֶׁהוּא בָּטוּחַ שֶׁנִּתְעַבְּדוּ לִשְׁמָהּ מֵעוֹרוֹת טְהוֹרוֹת. וּבָעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, רַבָּה הַמַּכְשֶׁלָה בְּמַה שֶּׁקּוֹנִים תְּפִלִּין וּרְצוּעוֹת מִמָּאן דְּהוּא לְפִי שֶׁמּוֹכְרָם בְּזוֹל, וְהֵם פְּסוּלִים. וְכָל יֵרֵא שָׁמַיִם יִתֵּן אֶל לִבּוֹ, אִם עַל מַלְבּוּשָׁיו וְכֵלָיו הוּא מְהַדֵּר שֶׁיִּהְיוּ כְּתִקּוּנָן, מִכָּל שֶׁכֵּן בְּחֶפְצֵי ה׳ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ, שֶׁלֹּא יְצַמְצֵם וְיָחוּס עַל הַכֶּסֶף אֶלָּא יְהַדֵּר לְקָנוֹת אוֹתָן בְּוַדַּאי כְּשֵׁרִים אַף שֶׁמְּחִירָם רָב, וַיִּשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ מְתֻקָּנִין וּשְׁחוּרִים הַבָּתִּים וְהָרְצוּעוֹת. וְיֵשׁ לְמִשֹּׁחַ הָרְצוּעוֹת תָּדִיר בְּשֶׁמֶן שֶׁיִּהְיוּ שְׁחוֹרִים (וְלֹא יִמְשְׁחֵם בְּשֶׁמֶן דָּג הַנִּקְרָא פִּישְׁטָרָאן כִּי הוּא מִדָּג טָמֵא). וְאִם נִתְקַלְקְלוּ הַתְּפִלִּין אֲפִלּוּ רַק בְּמִקְצָת אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת, יַעֲשֶׂה מִיָּד שְׁאֵלַת חָכָם אִם הֵם כְּשֵׁרִים וּבְיוֹתֵר יֵשׁ לְדַקְדֵּק עַל הַקְּרָנוֹת וּבִקְרָט בְּשֶׁל רֹאשׁ שֶׁהוּא שָׁכִיחַ מְאֹד שֶׁמִּשְׁתַּחֲקוֹת וְנַעֲשׂוּ שָׁם נְקָבִים וְנִפְסְלוּ. וְכֵן שָׁכִיחַ מְאֹד שֶׁמֻּחֲמַת שֶׁנִּתַּיַּשְׁנוּ הַתְּפִלִּין, נִפְרַד קְצָת מֵהָעוֹר הָעֶלְיוֹן שֶׁל רֹאשׁ וְנִפְסָל. וּצְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ עַל כָּל זֶה בִּמְאֹד. וְכָל הַזָּהִיר בְּמִצְוַת תְּפִלִּין לִנְהֹג בָּהֶם קְדֻשָּׁה שֶׁלֹּא לְדַבֵּר בָּהֶם דִּבְרֵי הֲבָלִים וְשִׂיחַת חֻלִּין, מַאֲרִיךְ יָמִים וּמֻבְטָח שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר, ה׳ עֲלֵיהֶם (שֶׁנּוֹשְׁאִין עֲלֵיהֶם שֵׁם ה׳ בִּתְפִלִּין) יִחְיוּ, וּלְכָל בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי, וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵינִי. תְּפִלִּין הוּא לְשׁוֹן פְּלִילָה וְהוֹכָחָה (וְלָכֵן הַלָּמֶ״ד דְּגוּשָׁה לְמַלְאַת חֶסְרוֹן הַשְּׁנִיָּה), כִּי הַתְּפִלִּין הֵן עֵדוּת וְהוֹכָחָה שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עָלֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה׳ נִקְרָא עָלֶיךָ וְגוֹ׳, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁי״ן מֵהַשֵּׁם שַׁדַּי. וְלָכֵן אֵין לְכַסּוֹת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ לְגַמְרֵי עִם הַטַּלִּית.

ב זְמַן הַנָּחָתָן בַּבֹּקֶר, מִשֶּׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ הָרָגִיל עִמּוֹ קֶצֶת בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיַכִּירֶנּוּ. אַחַר שֶׁלָּבַשׁ אֶת הַטַּלִּית, מֵנִיחַ אֶת הַתְּפִלִּין. וְהָא דְּמַקְדִּימִין אֶת הַצִּיצִית לִתְפִלִּין, מִשּׁוּם דִּמְצַוַת צִיצִית תְּדִירָה יוֹתֵר, שֶׁנּוֹהֶגֶת בֵּין בַּחֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וּמִצְוַת תְּפִלִּין אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בַּחֹל, וְקַיְמָא לָן, תָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר, תָּדִיר קֹדֶם. וְאִם פָּגַע תְּחִלָּה בַּתְּפִלִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּתוֹךְ כִּיסָן, צָרִיךְ לְהַנִּיחָן תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִתְעַטֵּף בַּטַּלִּית (כָּתוּב בְּחַיֵּי אָדָם), מִשּׁוּם דְּאֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת, דִּכְתִיב, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת, קְרֵי בֵּהּ, אֶת הַמִּצְוֹת, מִצְוָה שֶׁבָּאָה לְיָדֶךָ אַל תַּחְמִיצֶנָּה (כ״ה ל׳).

ג כְּתִיב וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדֶךָ (בְּפָרָשַׁת וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ), מִדִּכְתִיב יָדְכָה בְּהֵ״א דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּהַיְנוּ יָד כֵּהָה זוֹ שְׁמֹאל שֶׁהִיא תָּשָׁה וְכֵהָה. וְיִנִּיחָהּ שָׁם בַּמָּקוֹם שֶׁהַבָּשָׂר הוּא גָּבוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם, שֶׁתְּהֵא שִׂימָה כְּנֶגֶד הַלֵּב, וְלָכֵן יָנִיחָה שָׁמָּה וְיִטֶּה אוֹתָהּ מְעַט לְצַד הַגּוּף, שֶׁכְּשֶׁיָּכוֹף הַזְּרוֹעַ לְמַטָּה, תִּהְיֶה כְּנֶגֶד לִבּוֹ. וְהָא דִּכְתִיב בִּתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ בֵּין עֵינֶיךָ, קִבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין זֹאת בֵּין עֵינֶיךָ מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּנֶגֶד בֵּין עֵינֶיךָ, וּמְקוֹמָהּ הוּא מִמְּקוֹם שֶׁהַשְּׂעָרוֹת מַתְחִילִין לִצְמֹחַ וְנִמְשָׁךְ מְקוֹמָהּ לְמַעְלָה עַד סוֹף הַמָּקוֹם שְׁמוֹחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס, דְּהַיְנוּ שֶׁקְּצַה הַתִּתּוֹרָא שֶׁלְּמַטָּה לֹא תִּהֵא לְמַטָּה מִמְּקוֹם הַתְּחָלַת צְמִיחַת הַשְּׂעָרוֹת, וּקְצַה הַמַּעְבַּרְתָּא שֶׁלְּמַעְלָה, לֹא תִּהֵא לְמַעְלָה מִמְּקוֹם שְׁמוֹחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס. וְצָרִיךְ לְזַהֵר מְאֹד שֶׁתְּהֵא מַנַּחַת בְּמְקוֹמָהּ הָרָאוּי. וְאִם מִנִּיחַ אֲפִלּוּ מְקָצָתָהּ עַל הַמֵּצַח בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שְׂעָרוֹת גְּדֵלוֹת אוֹ אֲפִלּוּ הֲנִיחָהּ כֻּלָּהּ בְּמָקוֹם שֵׂעָר אֶלָּא שֶׁהִיא מִן הַצַּד וְלֹא כְּנֶגֶד בֵּין הָעֵינַיִם, לֹא עָשָׂה אֶת הַמִּצְוָה וּבֵרַךְ לְבַטָּלָה. וְהַקֶּשֶׁר יְהֵא מֻנָּח כְּנֶגְדּוֹ מֵאֲחוֹרֵי הָרֹאשׁ לְמַעְלָה בְּגֹבַהּ הָעֹרֶף שֶׁהוּא סוֹף הַגַּלְגֹּלֶת בְּמָקוֹם שֵׂעָר שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַפָּנִים וְלֹא יַטֶּה לְכָאן אוֹ לְכָאן. וּצְרִיכָה שֶׁתְּהֵא מְהֻדֶּקֶת בְּרֹאשׁוֹ. וְהִנֵּה כְּשֶׁהַבַּיִת עִם הַמַּעְבַּרְתָּא רְחָבִים, קָשֶׁה שֶׁתְּהֵא מְהֻדֶּקֶת כָּרָאוּי, וּצְרִיכִין לְזַהֵר בָּזֶה מְאֹד (כ״ז).

ד מַנִּיחִין אֶת הַתְּפִלִּין מֵעֲמָד. לֹא יְנַעֵר אֶת הַתְּפִלִּין מִן הַתִּיק, מִשּׁוּם בִּזּוּי מִצְוָה, אֶלָּא יִקָּחֵם בְּיָדוֹ, מַנִּיחַ תְּחִלָּה שֶׁל יָד. וְקֹדֶם שֶׁמְּהַדֵּק אֶת הַקֶּשֶׁר, מְבָרֵךְ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין (הַה״א בְּקָמֵץ וְהַלָּמֶ״ד שֶׁל תְּפִלִּין דְּגוּשָׁה), וּמְהַדֵּק אֶת הַקֶּשֶׁר וְעוֹשֶׂה שֶׁבַע כְּרִיכוֹת עַל יָדוֹ וְאַחַר כָּךְ מַנִּיחַ תֵּכֶף שֶׁל רֹאשׁ. וְקֹדֶם שֶׁמְּהַדְּקָהּ עַל רֹאשׁוֹ, מְבָרֵךְ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין (הַוָּא״ו בְּפַתָּח), וּמְהַדְּקָהּ עַל רֹאשׁוֹ וְאוֹמֵר, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד (עַיֵּן פְּרִי מגדים). וְהַטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, הוּא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ סָפֵק בִּבְרָכָה זֹאת (ע״ל סִימָן ו׳ סָעִיף ד). וּמִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ סָפֵק בִּבְרָכָה זֹאת, לָכֵן יֵשׁ גַּם כֵּן סָפֵק אִם הַשּׁוֹמֵעַ יַעֲנֶה

אָמֵן אוֹ לֹא (פרמ״ג). עַל כֵּן נִרְאֶה לִי כִּי טוֹב לְבָרֵךְ בְּרָכָה זֹאת בְּלָחַשׁ. לְאַחַר שֶׁהֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ, עוֹשֶׂה בִּרְצוּעָה שֶׁל יָד, שֶׁלֹּשׁ כְּרִיכוֹת עַל הָאֶצְבַּע הָאֶמְצָעִית, אַחַת בְּפֶרֶק הָאֶמְצָעִי, וּשְׁתַּיִם בְּפֶרֶק הַתַּחְתּוֹן (כ״ה כ״ז כ״ח).

ה אֲפִלּוּ אִם אֵרַע לוֹ שֶׁהוֹצִיא מִן הַכִּיס שֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה, צָרִיךְ לְהַעֲבִיר עַל הַמִּצְוָה וְיַנִּיחָהּ מִתּוֹךְ יָדוֹ וְיִכְסֶה אוֹתָהּ בְּאֵיזֶה דָּבָר, וְיָנִיחַ תְּחִלָּה שֶׁל יָד. דְּכֵינָן דְּקִדֵּימַת שֶׁל יָד לְשֶׁל רֹאשׁ הוּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ לְפִיכָךְ אֵין מַשְׂגִּיחִין עַל הַעֲבָרַת הַמִּצְוָה בָּזֶה (כ״ה).

ו לֹא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין תְּפִלִּין לִבְשָׂרוֹ, לָא שְׁנָא שֶׁל יָד, לָא שְׁנָא שֶׁל רֹאשׁ, וּשְׂעָרוֹת קְצָרוֹת לֹא הַוְיָן חֲצִיצָה, שֶׁדַּרְכָּן בְּכָךְ. אֲבָל אוֹתָן הַמְגַדְּלִין בְּלוֹרִיּוֹת, מִלְּבַד שֶׁהוּא דֶּרֶךְ שַׂחַץ וְגַאֲוָה וְיֵשׁ בָּזֶה אִסּוּר (עַיֵּן סִימָן ג׳ סָעִיף ב), יֵשׁ עוֹד אִסּוּר מִשּׁוּם הַנָּחַת תְּפִלִּין, דִּכְיָנָן שֶׁגְּדוֹלִים הַרְבֵּה, הַוְיָן חֲצִיצָה.

ז יְזָהֵר בִּתְפִלָּה שֶׁל יָד שֶׁלֹּא יָזִיז הַקֶּשֶׁר מִן הַבַּיִת (וְגַם כְּשֶׁהֵן בְּתוֹךְ כִּיסָן צְרִיכִין לְזָהֵר בָּזֶה). וְהַיּו״ד שֶׁל הַקֶּשֶׁר תִּהְיֶה לְצַד הַלֵּב. הַמַּעְבָּרְתָּא אֲשֶׁר בָּהּ הַרְצוּעָה תִּהְיֶה לְצַד מַעְלָה וְהַבַּיִת לְצַד מָטָּה. וּבְשָׁעַת הַדְּחָק כְּגוֹן אֲשֶׁר שֶׁהוּא מֻנִּיחַ בְּיָמִין וַעֲתָה אֵין לוֹ תְּפִלִּין אֶלָּא שְׁאוּלִין מִמִּי שֶׁמֻּנִּיחַ בַּשְּׂמֹאל (וְכֵן אִפְּכָא) וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹת אֶת הַקֶּשֶׁר, וְאִם כֵּן אִם נִיַּחַ תְּפִלִּין בְּאֹפֶן זֶה, הַמַּעְבָּרְתָּא לְצַד מַעְלָה וְהַבַּיִת לְצַד מַטָּה, תִּהְיֶה הַיּו״ד עִם הַקֶּשֶׁר לְצַד חוּץ. עַל כֵּן יַהֲפֹךְ וְיַנִּיחָהּ שֶׁהַמַּעְבָּרְתָּא תִּהְיֶה לְצַד מַטָּה וְהַבַּיִת לְצַד מַעְלָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַיּו״ד וְהַקֶּשֶׁר לְצַד הַלֵּב (כ״ז).

ח אָסוּר לְהַפְסִיק בְּשִׂיחָה בֵּין שֶׁל יָד לְשֶׁל רֹאשׁ. וַאֲפִלּוּ לִרְמֹז בְּעֵינָיו וּלְקָרֹץ בְּאֶצְבְּעוֹתָיו, אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדֶךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ, צָרִיךְ זְכִירָה, שֶׁיִּהְיֶה תֵּכֶף תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ לְשֶׁל יָד, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הֲוָיָה אַחַת לִשְׁתֵּיהֶן. וַאֲפִלּוּ אִם שׁוֹמֵעַ קְדִישׁ אוֹ קְדֻשָּׁה, לֹא יַפְסִיק אֶלָּא יִשְׁתֹּק וְיכַוֵּן לְמַה שֶּׁאוֹמְרִים הַקָּהָל. אַף אִם שׁוֹמֵעַ שֶׁאֶחָד בֵּרֵךְ בִּרְכַּת לְהָנִיחַ תְּפִלִּין, יָכוֹל לַעֲנוֹת אָמֵן, שֶׁהֲרֵי אָמֵן הוּא הָאֲמָנַת הַדְּבָרִים שֶׁהוּא מַאֲמִין בְּמִצְוַת תְּפִלִּין, וַהֲוֵי כְּמוֹ הֲוָיָה אַחַת. בִּתְפִלִּין דְּרַבֵּנוּ תָּם גַּם כֵּן אָסוּר לְהַפְסִיק בֵּין שֶׁל יָד לְשֶׁל רֹאשׁ. אַף לְקַדִּישׁ וּלְקְדֻשָּׁה, יָכוֹל לְהַפְסִיק.

ט אִם טָעָה וְהִפְסִיק, יְמַשְׁמֵשׁ בְּשֶׁל יָד וִיבָרֵךְ שֵׁנִית לְהָנִיחַ תְּפִלִּין, וִיחַזֵּק אֶת הַקֶּשֶׁר וְאַחַר כָּךְ יַנִּיחַ שֶׁל רֹאשׁ וִיבָרֵךְ עָלֶיהָ. וְאִם הִפְסִיק לְצֹרֶךְ הַתְּפִלִּין, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית עַל שֶׁל יָד.

י יְכַוֵּן בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין שֶׁצִּוָּנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָנִיחַ תְּפִלִּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁכָּתוּב בָּהֶן יִחוּד שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ וִיצִיאַת מִצְרַיִם, עַל הַזְּרוֹעַ כְּנֶגֶד הַלֵּב וְעַל הָרֹאשׁ כְּנֶגֶד הַמֹּחַ, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֹּר תָּמִיד נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ, שֶׁהֵם מוֹרִים עַל יִחוּדוֹ וַאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנוֹ. וְיִשְׁתַּעְבֵּד לוֹ אֶת הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא בַּמֹּחַ וְגַם הַלֵּב שֶׁהוּא עִקַּר הַתַּאֲוֹת וְהַמַּחֲשָׁבוֹת, וּבָזֶה יִזְכֹּר אֶת הַבּוֹרֵא וְיַמְעִיט הֲנָאוֹתָיו, וְיִקַּיֵּם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם. וְלָכֵן כְּתִיב בַּתְּפִלִּין, בֵּין עֵינֶיךָ (כ״ה).

יא תְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ, שְׁתֵּי מִצְוֹת הֵן וְאֵינָן מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ. שֶׁאִם אֵין לוֹ אֶלָּא אַחַת אוֹ שֶׁמִּחֲמַת אֵיזֶה אֹנֶס אֵינוֹ יָכוֹל לְהָנִיחַ אֶלָּא אַחַת, מֵנִיחַ אֶחָת. אִם מֵנִיחַ שֶׁל יָד, מְבָרֵךְ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין לְבָד. וְאִם מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין וְגַם עַל מִצְוַת תְּפִלִּין, וְאוֹמֵר, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד (כ״ו).

יב אֲשֶׁר גָּמוּר אֲפִלּוּ נַעֲשָׂה אֲשֶׁר מֻחֲמַת שֶׁהִרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ כֵּן, מִכָּל מָקוֹם יָנִיחַ בַּיָּמִין שֶׁל כָּל אָדָם שֶׁהִיא שְׂמֹאלוֹ. וְאִם עוֹשֶׂה כָּל מְלָאכָה בַּיָּמִין רַק שֶׁכּוֹתֵב בַּשְּׂמֹאל אוֹ בְּהִפּוּךְ, הַיָּד שֶׁכּוֹתֵב בָּהּ הִיא חֲשׁוּבָה יָמִין וְיָנִיחַ הַתְּפִלָּה בְּיָדוֹ הַשְּׁנִיָּה. וְאִם שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו, מֵנִיחַ בַּשְּׂמֹאל שֶׁל כָּל אָדָם. וְכֵן אִם לֹא נוֹלַד אֲשֶׁר כְּלָל אֶלָּא שֶׁלְּאַחַר כָּךְ הִרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִכְתֹּב בַּשְּׂמֹאל וְעוֹשֶׂה כָּל מְלַאכְתּוֹ בִּימִינוֹ, מֵנִיחַ בַּשְּׂמֹאל שֶׁל כָּל אָדָם (כ״ז).

יג שִׁעוּר רֹחַב הָרְצוּעוֹת בֵּין שֶׁל רֹאשׁ בֵּין שֶׁל יָד, לֹא פָּחוֹת מֵאֹרֶךְ שְׁעוֹרָה. וְשִׁעוּר אָרְכָּן שֶׁל רֹאשׁ מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל, עַד הַטַּבּוּר אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מְעַט. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּשֶׁל צַד יָמִין תַּגִּיעַ עַד הַמִּילָה (שְׁמוּשָׁא רַבָּה) וְכֵן נָכוֹן לְהַחְמִיר לְכַתְּחִלָּה. וְשֶׁל יָד, כְּדֵי שֶׁיְּהַדְּקָה וְיַעֲשֶׂה בָּהּ שֶׁבַע כְּרִיכוֹת עַל הַזְּרוֹעַ וְשָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת עַל הָאֶצְבַּע וְיַחְזִקֶנָּה. וְאִם נִפְסְקָה הָרְצוּעָה בֵּין שֶׁל רֹאשׁ בֵּין שֶׁל יָד, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלָה.

יד יְזָהֵר שֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת בְּצַד הַשָּׂחוֹר לַחוּץ. וְאִם אֵרַע לוֹ שֶׁנִּתְהַפְּכָה הָרְצוּעָה שֶׁסְּבִיב רֹאשׁוֹ אוֹ סְבִיב זְרוֹעוֹ בְּצַד הַלָּבָן לַחוּץ, יִתְעַנֶּה אוֹ יִפְדֶּה בִּצְדָקָה. וְכֵן אִם נָפְלוּ לוֹ הַתְּפִלִּין לָאָרֶץ בְּלֹא נַרְתִּיקָן, יֵשׁ לוֹ גַּם כֵּן לְהִתְעַנּוֹת. אֲבָל אִם נָפְלוּ בְּנַרְתִּיקָן, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת אֶלָּא יִתֵּן אֵיזֶה דָּבָר לִצְדָקָה (ר״ס כז מ מד).

טו אִם הֵסִיר אֶת הַתְּפִלִּין מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לָלֶכֶת לְבֵית הַכִּסֵּא, כְּשֶׁחוֹזֵר צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן. וְאִם עוֹמֵד בַּבְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע, דְּהַיְנוּ מִן בִּרְכַּת יוֹצֵר אוֹר וּלְהַלָּן, לֹא יַפְסִיק בַּבְּרָכוֹת שֶׁעַל הַתְּפִלִּין אֶלָּא יָנִיחַ בְּלֹא בְרָכוֹת, וּלְאַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה יְמַשְׁמֵשׁ בָּהֶם וִיבָרֵךְ עֲלֵיהֶן (רסכ״ה וְעַיֵּן סכ״ו).

טז כָּל זְמַן שֶׁהַתְּפִלִּין עָלָיו, לֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן כְּלָל, חוּץ מִבִּשְׁעַת תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וְתַלְמוּד תּוֹרָה. אָסוּר לֶאֱכֹל בָּהֶן סְעוּדַת קֶבַע. אֲבָל אֲכִילַת אַרְעַי, מֻתָּר לֶאֱכֹל בָּהֶן. וְלִישׁוֹן אֲפִלּוּ שְׁנַת אַרְעַי אָסוּר בָּהֶן (כ״ח ממ״ד).

יז חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בַּתְּפִלִּין בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה שֶׁנִּזְכָּר בָּהֶם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה לֹא יָבוֹא לִידֵי הֶפֵּח הַדַּעַת גָּמוּר. וימשמש תְּחִלָּה בְּשֶׁל יָד, וְאַחַר כָּךְ בְּשֶׁל רֹאשׁ. וּמִנְהָג יָפֶה לְמַשְׁמֵשׁ בָּהֶן כְּשֶׁמַּזְכִּיר מִצְוָתָן בִּקְרִיאַת שְׁמַע. כְּשֶׁאוֹמֵר וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, מְמַשְׁמֵשׁ בְּשֶׁל יָד וְנוֹשֵׁק. וּכְשֶׁאוֹמֵר וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ, מְמַשְׁמֵשׁ בְּשֶׁל רֹאשׁ וְנוֹשֵׁק (כ״ח).

יח מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין. וּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ, קְדֻשָּׁתָהּ גְּדוֹלָה מִשֶּׁל יָד, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַרְבָּעָה בָּתִּים וְגַם הַשִּׁי״ן. וְלָכֵן רְצוּעָה שֶׁהָיְתָה בְּשֶׁל רֹאשׁ, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ לְשֶׁל יָד. אֲבָל מִשֶּׁל יָד, מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ לְשֶׁל רֹאשׁ. וְכֵן רְצוּעָה שֶׁל יָד שֶׁנִּפְסְקָה לְמַעְלָה אֲצֶל הַקֶּשֶׁר וְרוֹצֶה לְהָפְכָהּ שֶׁיַּעֲשֶׂה עַתָּה הַקֶּשֶׁר בַּקָּצֶה הָאַחֲרוֹן, אָסוּר, אֶלָּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת הַקֶּשֶׁר בְּהַקָּצֶה שֶׁנִּפְסְקָה שָׁם (עַיֵּן בשערי תשובה). וְכֵן בִּרְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ, אָסוּר לַהֲפֹךְ מַה שֶּׁהָיָה בְּתוֹךְ הַקֶּשֶׁר שֶׁיִּהְיֶה חוּץ לַקֶּשֶׁר. כֵּיצַד שֶׁעָשָׂאוֹ לְהַחֲזִיק בּוֹ תְּפִלִּין וְגַם הֶחֱזִיקָן בּוֹ, שׁוּב אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֵיס זֶה דָּבָר שֶׁל חֻלִּין (מ״ב).

יט אֵין לַחֲלֹץ אֶת הַתְּפִלִּין עַד אַחַר קְדֻשַּׁת וּבָא לְצִיּוֹן כְּשֶׁאוֹמֵר יְהִי רָצוֹן שֶׁנִּשְׁמֹר חֻקֶּיךָ (עַיֵּן א״ר). וּבִמְקוֹם שֶׁנּוֹהֲגִין שֶׁבְּיוֹם קְרִיאַת סֵפֶר תּוֹרָה אֵין מַחֲזִירִין אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה עַד אַחַר קְדֻשַּׁת וּבָא לְצִיּוֹן, אֵין חוֹלְצִין אֶת הַתְּפִלִּין עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה לָהֵיכָל. סִימָן לַדָּבָר, וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַה׳ בְּרֹאשָׁם. וּבְיוֹם שֶׁיֵּשׁ מִילָה, אֵין לַחֲלֹץ עַד אַחַר הַמִּילָה. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ חוֹלְצִין קֹדֶם תְּפִלַּת מוּסָף. בְּחֹל הַמּוֹעֵד סֻכּוֹת, כַּלָּם חוֹלְצִין קֹדֶם הַלֵּל. וּבְחֹל הַמּוֹעֵד פֶּסַח, הַצִּבּוּר חוֹלְצִין קֹדֶם הַלֵּל, וְהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר אַחַר הַלֵּל (כ״ה).

כ חוֹלְצִין מֵעֲמָד. מֵסִיר אֶת הַכְּרִיכוֹת מִן הָאֶצְבַּע וּשְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת מֵהַזְּרוֹעַ. וְחוֹלֵץ תְּחִלָּה שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַר כָּךְ חוֹלֵץ שֶׁל יָד, מִשּׁוּם דִּכְתִיב, וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ, וּמִדִּכְתִיב וְהָיוּ לְשׁוֹן רַבִּים, דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל זְמַן שֶׁבֵּין עֵינֶיךָ יִהְיוּ שְׁתַּיִם וְלָכֵן מַנִּיחִין תְּחִלָּה שֶׁל יָד וְחוֹלְצִין תְּחִלָּה שֶׁל רֹאשׁ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שֶׁל רֹאשׁ, תִּהְיֶה עָלָיו גַּם שֶׁל יָד. וְיֵשׁ לַחֲלֹץ שֶׁל רֹאשׁ בְּיַד שְׂמֹאל שֶׁהִיא יַד כֵּהָה כְּדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁקָּשָׁה עָלָיו חֲלִיצָתָן, מִפְּנֵי שֶׁהַמִּצְוָה הִיא שֶׁיִּהְיוּ עָלָיו תְּפִלִּין כָּל הַיּוֹם, אֶלָּא שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁאֵין לָנוּ גּוּף נָקִי, חוֹלְצִין מִיָּד לְאַחַר הַתְּפִלָּה. וְלֹא יַחֲלֹץ אֶת הַתְּפִלִּין לֹא בִּפְנֵי סֵפֶר תּוֹרָה וְלֹא בִּפְנֵי רַבּוֹ אֶלָּא יְסַלֵּק עַצְמוֹ לְצִדָּדִים מִנְהָג חֲכָמִים לְנַשֵּׁק אֶת הַתְּפִלִּין בִּשְׁעַת הַנָּחָתָן וּבִשְׁעַת חֲלִיצָתָן. אֵין לְהָסִיר אֶת הַטַּלִּית עַד לְאַחַר חֲלִיצַת הַתְּפִלִּין (כ״ה ס״ח).

כא יָנִיחַ אֶת הַתְּפִלִּין בְּתוֹךְ הַכִּיס שֶׁלָּהֶן, בְּאֹפֶן שֶׁיֵּדַע לְמָחָר לְהוֹצִיא תְּחִלָּה שֶׁל יָד. אֲבָל לֹא יָנִיחַ שֶׁל יָד עַל שֶׁל רֹאשׁ, כְּיָון דְּשֶׁל רֹאשׁ קְדֻשָּׁתוֹ גְּדוֹלָה מִשֶּׁל יָד, אֶלָּא יָנִיחֵם זוֹ אֵצֶל זוֹ, וְיָנִיחַ הַכִּיס עִם הַתְּפִלִּין בְּתוֹךְ כִּיס הַטַּלִּית לְמַטָּה וְהַטַּלִּית לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּפְגַּע בַּטַּלִּית תְּחִלָּה (כ״ה כ״ח).

כב מִי שֶׁאֵין לוֹ תְּפִלִּין וְהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין, מוּטָב שֶׁיִּתְעַכֵּב עַד לְאַחַר תְּפִלַּת הַצִּבּוּר לִשְׁאֹל לוֹ תְּפִלִּין מֵאַחֵר, כְּדֵי שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְיִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בַּתְּפִלִּין, מִמַּה שֶּׁיִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר בְּלֹא תְּפִלִּין. אֲבָל מִי שֶׁמִּתְיָרֵא שֶׁמָּא יַעֲבֹר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע עַד שֶׁיִּמְצָא תְּפִלִּין, קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְּפִלִּין. וְאִם מִתְיָרֵא. שֶׁמָּא יַעֲבֹר גַּם זְמַן תְּפִלָּה, מִתְפַּלֵּל גַּם כֵּן, וּכְשֶׁיִּמְצָא אַחַר כָּךְ תְּפִלִּין, יָנִיחֵן בִּבְרָכוֹת וְיֹאמַר בָּהֶם אֵיזֶה מִזְמוֹר אוֹ יִתְפַּלֵּל בָּהֶם מִנְחָה (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן יד סָעִיף ח). אֲבָל לַיְלָה לָאו זְמַן תְּפִלִּין הוּא, וְאָסוּר לְהָנִיחָן בַּלַּיְלָה. מֻתָּר לִקַּח תְּפִלִּין שֶׁל חֲבֵרוֹ גַּם שֶׁלֹּא בִּידִיעָתוֹ לְהָנִיחָן וּלְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן שֶׁלְּפָנֵי זֶה סָעִיף י״א לְעִנְיַן טַלִּית (י״ד ל׳ ס״ו).

כג תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי. וּצְרִיכִין לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהָפִיחַ בָּהֶם (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן יב ס״ד). חוֹלֶה מֵעַיִם אֲפִלּוּ אֵין לוֹ צַעַר, פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ בִּנְקִיּוּת כָּרָאוּי. וְאִם נִרְאֶה לוֹ שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת בְּגוּף נָקִי בְּשָׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, יָנִיחֵם אָז. אֲבָל שְׁאָר חוֹלֶה, אִם מִצְטַעֵר בְּחָלְיוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו מִפְּנֵי צַעֲרוֹ, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לְהַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן. וְאִם לָאו, חַיָּב (סִימָן לח).

כד קָטֹן הַיּוֹדֵעַ לִשְׁמֹר תְּפִלִּין שֶׁלֹּא יָפִיחַ בָּהֶן וְשֶׁלֹּא יִישַׁן בָּהֶן, אָבִיו חַיָּב לְקָנוֹת לוֹ תְּפִלִּין שֶׁיְּנִיחֵן. וְעַכְשָׁו נִתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג שֶׁמַּתְחִיל הַקָּטָן לְהָנִיחַ תְּפִלִּין שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים קֹדֶם שֶׁנַּעֲשֶׂה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה (לז).

כה בְּעִנְיַן הַנָּחַת תְּפִלִּין בְּחֹל הַמּוֹעֵד, יֵשׁ מַחֲלֹקֶת הַפּוֹסְקִים וְחִלּוּקֵי מִנְהָגִים. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאָחֲזוּ כְּדַעַת הַפּוֹסְקִים שֶׁלֹּא לְהָנִיחַ. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין כְּדַעַת הַפּוֹסְקִים לְהָנִיחַ אֶלָּא שֶׁאֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בְּקוֹל רָם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת כְּמוֹ שְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין לְהָנִיחַ בְּלֹא בְּרָכוֹת (וְיֵשׁ לְכַוֵּן שֶׁאִם חֹל הַמּוֹעֵד לָאו זְמַן תְּפִלִּין תִּהְיֶינָה כִּרְצוּעוֹת בְּעָלְמָא, פרמ״ג). וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר לְהַפְסִיק בֵּין שֶׁל יָד לְשֶׁל רֹאשׁ. אַךְ לְקַדֵּישׁ וְלִקְדֻשָּׁה פּוֹסֵק (סִימָן כה לא). וּצְרִיכִין לִזָּהֵר שֶׁהַמִּתְפַּלְּלִים בְּבֵית כְּנֶסֶת אֶחָד, לֹא יִהְיוּ קְצָת מֻנִּיחִין וּקְצָת אֵין מֻנִּיחִין (כֵּן נִרְאֶה דְּבָזֶה וַדַּאי אֹכֶל מִשּׁוּם לֹא תִתְגּוֹדְדוּ).

כו תְּפִלִּין שֶׁהֶחֱזִקוּ בְּכַשְׁרוּת, מִן הַדִּין כָּל זְמַן שֶׁהַבַּיִת שָׁלֵם, גַּם הַפָּרָשִׁיוֹת חֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן וְאֵינָן צְרִיכִין בְּדִיקָה. וּמִכָּל מָקוֹם נָכוֹן לְבָדְקָן, מִפְּנֵי שֶׁלִּפְעָמִים מִתְקַלְקְלִין מִן הַזֵּעָה. וְאִם אֵינוֹ מֻנִּיחַ אוֹתָן אֶלָּא לִפְרָקִים, צְרִיכִין בְּדִיקָה שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּכָל שֶׁבַע שָׁנִים, כִּי יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא נִתְעַפְּשׁוּ. וְכֵן אִם נִקְרַע הַבַּיִת,

צְרִיכִין גַּם הַפָּרָשִׁיוֹת בְּדִיקָה. וְכֵן אִם נָשְׁרוּ בַּמַּיִם. וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֵין לוֹ מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְבָדְקָן וְלַחֲזוֹר לְתָפְרָן, יָנִיחֵן כָּךְ בְּלֹא בְּדִיקָה, שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל מִמִּצְוַת תְּפִלִּין (סִימָן לט), אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם (פרי מגדים).

סימן יא

א מִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּכָל פֶּתַח. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ כַּמָּה חֲדָרִים וּלְכָל חֶדֶר כַּמָּה פְּתָחִים הָעֲשׂוּיִים לִכְנִיסָה וִיצִיאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָגִיל רַק בְּאֶחָד מֵהֶם, מִכָּל מָקוֹם כֻּלָּם חַיָּבִים בִּמְזוּזָה. וַאֲפִלּוּ אִם נִתְמַעֲטוּ הַדְּיוּרִים וְאֵינוֹ צָרִיךְ עַתָּה רַק לְפֶתַח אֶחָד, מִכָּל מָקוֹם כֻּלָּם חַיָּבִים. אַךְ אִם יֵשׁ אִיזֶה פֶּתַח שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי אֶלָּא לְהַכְנִיס דֶּרֶךְ שָׁם אִיזֶה מַשָּׂא לִפְרָקִים וְיֵשׁ שָׁם פֶּתַח אַחֵר לִכְנִיסָה וִיצִיאָה, אֲזַי הַפֶּתַח הֶעָשׂוּי רַק לְהַכְנִיס מַשָּׂאוֹת, פָּטוּר (יו״ד סִימָן רפה רפו).

ב גַּם שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת וּמְבוֹאוֹת וַעֲיָרוֹת וּמְדִינוֹת, חַיָּבִין בִּמְזוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וּבִשְׁעָרֶיךָ (וַעַיִן לְקַמָּן סָעִיף טז) (שם).

ג צָרִיךְ לִקְבָעָהּ בִּימִין הַנִּכְנָס. וְאִם קְבָעָהּ בַּשְּׂמֹאל, פְּסוּלָה, וְצָרִיךְ לְהַסִירָהּ וּלְקָבְעָהּ בִּימִין וִיבָרֵךְ עָלֶיהָ. וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין אִשָּׁה לְאֵינוֹ אִשָּׁה (רפט).

ד שְׁנֵי בָתִּים אֲשֶׁר לְכָל אֶחָד יֵשׁ פֶּתַח לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לֶחָצֵר, וּבַמְּחִיצָה אֲשֶׁר בֵּינֵיהֶם יֵשׁ גַּם לְכָל אֶחָד פֶּתַח לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לֶחָצֵר, וְהַשְּׁתָּא יֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק בְּפֶתַח זֶה בְּאֵיזֶה צַד יִתֵּן אֶת הַמְּזוּזָה אֶזְלִינַן בָּזֶה בָּתַר הֶבֵּר צִיר. פֵּרוּשׁ, בְּמָקוֹם שֶׁנַּעֲשִׂים הַצִּירִים לְהַדֶּלֶת שֶׁהַדֶּלֶת נִפְתַּחַת לְתוֹכוֹ, זֶהוּ עִקַּר הַבַּיִת, וְנוֹתְנִים אֶת הַמְּזוּזָה בְּצַד הַיָּמִין שֶׁנִּכְנָסִים לְתוֹכוֹ. וְדַוְקָא כְּשֶׁשְּׁנֵי הַבָּתִּים שָׁוִים בְּתַשְׁמִישָׁם. אֲבָל אִם אֶחָד הוּא עִקַּר תַּשְׁמִישׁוֹ, בָּזֶה לֹא אָזְלִינַן בָּתַר הֶבֵּר צִיר, אֶלָּא לְעוֹלָם נוֹתְנִין אֶת הַמְּזוּזָה בְּצַד הַיָּמִין שֶׁנִּכְנָסִים לְהַבַּיִת אֲשֶׁר עִקַּר תַּשְׁמִישׁוֹ שָׁם, אֲפִלּוּ הַדֶּלֶת נִפְתַּחַת לְתוֹךְ הַשֵּׁנִי.

ה מְקוֹמָהּ מִתְּחִלַּת שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁל גֹּבַהּ הַשָּׁעַר. קְבָעָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּשֵׁרָה, וְהוּא שֶׁיַּרְחִיקֶנָּה מִן הַמַּשְׁקוֹף טֶפַח. קְבָעָהּ לְמַטָּה מִשְּׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן, צָרִיךְ לַהֲסִירָהּ וּלְקָבְעָהּ כָּרָאוּי וּבִבְרָכָה. וְאִם קְבָעָהּ בְּטֶפַח הָעֶלְיוֹן, יְסִירָה גַּם כֵּן וְיִקְבְּעֶנָּה כָּרָאוּי, אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ. וְיֵשׁ לְקָבְעָהּ בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לַחוּץ. וְאִם שִׁנָּה בָּזֶה, אֵינוֹ מְעַכֵּב (רפ״ט).

ו כֵּיצַד קוֹבְעָהּ, כּוֹרְכָהּ מִסּוֹפָהּ לְרֹאשָׁהּ, דְּהַיְנוּ מֵאֶחָד כְּלֵפֵי שְׁמַע, וּמַנִּיחָהּ בִּשְׁפוֹפֶרֶת אוֹ בִּשְׁאָר דָּבָר וְקוֹבְעָהּ בְּמַסְמְרוֹת בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח בַּאֲלַכְסוֹן. וְיִהְיֶה רֹאשָׁהּ דְּהַיְנוּ שְׁמַע כְּנֶגֶד הַבַּיִת וְשִׁטָּה הָאַחֲרוֹנָה לְצַד חוּץ. וְאִם מְזוּזַת הַפֶּתַח אֵינָהּ רְחָבָה, יִקְבְּעֶנָּה זְקוּפָה, וְזֶה טוֹב יוֹתֵר מִלִּתְּתָהּ אֲחוֹרֵי הַדֶּלֶת. אִם לֹא קְבָעָהּ אֶלָּא תָּלָאָה, פְּסוּלָה. וְלָכֵן צָרִיךְ לִזָּהֵר לְמַסְמְרָהּ לְמַעְלָה וְגַם לְמַטָּה שֶׁלֹּא תְּהֵא תְּלוּיָה.

ז קֹדֶם שֶׁקּוֹבְעָהּ, יְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְבֹּעַ מְזוּזָה. וְאִם קוֹבֵעַ כַּמָּה מְזוּזוֹת, דַּי בִּבְרָכָה אַחַת לַכֻּלָּן. אִם נָפְלָה הַמְּזוּזָה מֵעַצְמָהּ וְחוֹזֵר וְקוֹבְעָהּ, צָרִיךְ גַּם כֵּן לְבָרֵךְ, אֲבָל אִם הוּא הֵסִירָהּ כְּדֵי לְבָדְקָהּ, יֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ (סִימָן רפ״ט ופתחי תשובה).

ח בְּקָצָת שְׁעָרִים יֵשׁ פֶּתַח קָטָן אֵצֶל הַשַּׁעַר הַגָּדוֹל, וְדֶרֶךְ הַפֶּתַח הַקָּטָן יוֹצְאִים וְנִכְנָסִים, וְהַשַּׁעַר אֵינוֹ נִפְתָּח רַק לִפְרָקִים. וְכֵיוָן שֶׁהֵם שְׁנֵי פְּתָחִים וּבֵינֵיהֶם עַמּוּד רָחָב טֶפַח, חַיָּבִין בִּשְׁתֵּי מְזוּזוֹת (רפ״ו).

ט בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִגְנְבוּ אוֹתָהּ, אִם אֶפְשָׁר לוֹ יַחְפֹּר חֲפִירָה בְּמְזוּזַת הַבַּיִת וְיַנִּיחֶנָּה שָׁמָּה. אֲבָל לֹא יַעֲמִיק לַחְפֹּר טֶפַח, כִּי שָׁם לָא חֲזֵי עַל מְזוּזוֹת בֵּיתָךְ, רַק תּוֹךְ מְזוּזָה וּפְסוּלָה, עוֹד צָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁיִּהְיֶה עַל כָּל פָּנִים נֶגֶד מְקוֹם הַמְּזוּזָה. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַחְפֹּר בְּתוֹךְ מְזוּזַת הַבַּיִת, יֵשׁ לִסְמֹךְ בְּשִׁעַת הַדְּחָק לְקָבְעָהּ בִּפְנִים אֲחוֹרֵי הַדֶּלֶת, וְדַוְקָא בַּמְּזוּזָה עַצְמָהּ וְלֹא בַּכֹּתֶל (עַיִן חכ״א וב״א). וְלֹא יַרְחִיקֶנָּה מֵחֲלַל הַפֶּתַח טֶפַח, כִּי אָז פְּסוּלָה (רפ״ט).

י אֵין הַבַּיִת חַיָּב בִּמְזוּזָה אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִם אֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת אֲבָל יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּגוֹן שֶׁאָרְכּוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ אוֹ שֶׁהוּא עָגֹל, יֵשׁ אוֹמְרִים דְּחַיָּב, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּפָטוּר (רפ״ו).

יא אֵין הַפֶּתַח חַיָּב בִּמְזוּזָה אֶלָּא אִם יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת (פַּאסְטֶען טִיר שְׁטָאק) גְּבוֹהוֹת לְכָל הַפָּחוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים וּמַשְׁקוֹף עַל גַּבֵּיהֶן. וַאֲפִלּוּ אֵין הַמְּזוּזוֹת מֻעֲצָים אוֹ מֻאֲבָנִים אֲחֵרִים רַק שֶׁכּוֹתְלֵי הַבִּנְיָן בְּעַצְמוֹ הֵם הַמְּזוּזוֹת וַעֲלֵיהֶן תִּקְרָה, גַּם כֵּן חַיָּב, וְאִם אֵין לַבַּיִת אֶלָּא מְזוּזָה אַחַת, כְּגוֹן שֶׁמִּצַּד הָאֶחָד עוֹבֵר הַכֹּתֶל לְהַלָּן, כָּזֶה, אִם הִיא מִצַּד שְׂמֹאל, פְּטוּרָה. וְאִם הִיא מִצַּד יָמִין, יֵשׁ סָפֵק אִם חַיֶּבֶת אוֹ לֹא. וְיֵשׁ לְקָבְעָהּ בְּלֹא בְרָכָה, אוֹ שֶׁיְּקַבֵּעַ לְאַחַר שֶׁיְּקַבֵּעַ בְּפֶתַח הַמְּחֻיָּב, וִיבָרֵךְ וְיִפְטֹר גַּם אֶת זֹאת. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ סָפֵק, יַעֲשֶׂה כֵּן.

יב יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת וְאֵין לוֹ מַשְׁקוֹף אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן כְּפָה כְּמִין קֶשֶׁת אוֹ אֲפִלּוּ גַּם מְזוּזוֹת אֵין לוֹ אֶלָּא שֶׁהַכְּפָה מִתְעַגֶּלֶת מִן הָאָרֶץ, אִם יֵשׁ בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים, חַיָּב (עַיִן ט״ז). וְאוֹתָן הַחֲנוּיוֹת שֶׁעוֹשִׂין מְזוּזָה אַחַת מִן הַקַּרְקַע עַד הַמַּשְׁקוֹף וּמְזוּזָה אַחַת שֶׁאֵינָהּ מַגִּיעָה עַד הַמַּשְׁקוֹף רַק שֶׁכּוֹנְסִין אֶת הַכֹּתֶל לְעֻרֶךְ אַמָּה אוֹ יוֹתֵר [כָּזֶה], אִם הַמְּזוּזָה שֶׁהִיא גְּבוֹהָה עַד הַמַּשְׁקוֹף הִיא מִימִין הַכְּנִיסָה, נוֹתֵן אֶת הַמְּזוּזָה בְּאוֹתָהּ הַמְּזוּזָה. וְאִם הַמְּזוּזָה

הַקְּטַנָּה הִיא מִימִין הַנִּכְנָס, אִם הִיא גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, נוֹתֵן אֶת הַמְּזוּזָה בָּהּ. וְאִם אֵינָהּ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, נוֹתְנָהּ בַּמָּקוֹם הָרָחָב (סִימָן רפ״ז ובסד״ה).

יג יֵשׁ אוֹמְרִים דַּאֲפִלּוּ אֵין דְּלָתוֹת לַפֶּתַח, חַיָּב בִּמְזוּזָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּבָעֵינָן דַּוְקָא דֶּלֶת. וְלָכֵן לֹא יִקְבַּע אֶת הַמְּזוּזָה עַד שֶׁיִּתְלֶה מִקֹּדֶם אֶת הַדֶּלֶת. וְלֹא יִקְבַּע אוֹתָהּ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִתְלֶה אֶת הַדֶּלֶת, מִשּׁוּם דְּבָעֵינָן תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי (עַיֵּן לעיל סִימָן ט׳ סָעִיף ו׳).

יד בַּיִת שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְדִירָה בְּקֶבִיעוּת, פָּטוּר. לְפִיכָךְ סֻכַּת הֶחָג בֶּחָג, פָּטוּר (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קל״ד סָעִיף ח׳). וְכֵן אוֹתָן חֲנֻיּוֹת שֶׁעוֹשִׂין בְּיוֹמָא דְּשׁוּקָא לִימֵי מֶשֶׁךְ הַיְרִיד וְאַחַר כָּךְ מְפָרְקִין אוֹתָן אוֹ שֶׁנִּשְׁאָרִים בְּלִי שׁוּם תַּשְׁמִישׁ, פְּטוּרִין. אֲבָל הַחֲנֻיּוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּסִחוֹרָה, חַיָּבוֹת בִּמְזוּזָה.

טו אַכְסַדְרָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שָׁלֹשׁ מְחִיצוֹת וְתִקְרָה עַל גַּבֵּיהֶן וּפְרוּצָה בָּרְבִיעִית, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שָׁם שְׁתֵּי פְּצִימִין כְּמוֹ צוּרַת הַפֶּתַח, פְּטוּרָה מִמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהַפְּצִימִין לֹא נַעֲשׂוּ מִשּׁוּם מְזוּזוֹת אֶלָּא כְּדֵי לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה. אֲבָל אִם יֵשׁ לָהּ מְחִיצָה גַּם בְּרוּחַ רְבִיעִית, אַף עַל פִּי שֶׁהַמְּחִיצוֹת נְמוּכוֹת וְאֵינָן מַגִּיעוֹת עַד הַתִּקְרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן עֲשׂוּיוֹת חֲלוֹנוֹת חֲלוֹנוֹת, חַיֶּבֶת.

טז בֵּית שַׁעַר, וְהוּא בַּיִת קָטָן שֶׁאֶצֶל שַׁעַר הֶחָצֵר שֶׁהַשּׁוֹמֵר יוֹשֵׁב שָׁם, וּמֻרְפֶּסֶת (גְּאנִיג) שֶׁהִיא דֶּרֶךְ לַעֲלוֹת בָּהּ לַעֲלִיָּה, וְהַגִּנָּה וְהַדִּיר, פְּטוּרִין מִמְּזוּזָה, כֵּיוָן שֶׁאֵין עֲשׂוּיִין לְדִירָה וְאִם יֵשׁ בַּיִת הַחַיָּב בִּמְזוּזָה פָּתוּחַ לְאֶחָד מֵאֵלּוּ אוֹ לְאַכְסַדְרָה, חַיָּבִים אַף בַּפֶּתַח שֶׁנִּכְנָסִים לָהֶם מֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וְלָכֵן שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת וְשַׁעֲרֵי מְבוֹאוֹת וְשַׁעֲרֵי מְדִינוֹת וַעֲיָרוֹת כֻּלָּם חַיָּבִים בִּמְזוּזָה כֵּיוָן שֶׁבָּתִּים הַחַיָּבִים בִּמְזוּזָה פְּתוּחִים לְתוֹכָן. אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה בָּתִּים זֶה פָּתוּחַ לָזֶה וְזֶה פָּתוּחַ לָזֶה (אֲפִלּוּ תִּשְׁעָה הַחִיצוֹנִים הֵם בְּגִנָּא דִּפְטוּרִים) אִם הַפְּנִימִי חַיָּב בִּמְזוּזָה כֻּלָּם חַיָּבִים. וְלָכֵן שַׁעַר הַפָּתוּחַ מִן הַגִּנָּה לֶחָצֵר, חַיָּב בִּמְזוּזָה (רמב״ם). וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּבֵית שַׁעַר וּמֻרְפֶּסֶת, חַיָּבִים אֲפִלּוּ אֵין בַּיִת פָּתוּחַ לָהֶם. וְיֵשׁ לְקַבְּעָהּ בְּלֹא בְרָכָה.

יז בֵּית הַמֶּרְחָץ וּבֵרְסְקִי וּבֵית הַטְּבִילָה פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם לְדִירַת כָּבוֹד. אֲבָל רֶפֶת בָּקָר וְחֶדֶר שֶׁמְּגַדְּלִים בּוֹ עוֹפוֹת וּבֵית הַתֶּבֶן וְהָעֵצִים וְאוֹצָרוֹת שֶׁל יַיִן אוֹ שֶׁל שְׂאֹר מַשְׁקִין, אִם יֵשׁ לָהֶם שְׁעוּר בַּיִת, חַיָּבִים. וְיֵשׁ פּוֹטְרִים.

יח בְּמָקוֹם שֶׁתִּינוֹקוֹת מְצוּיִים אוֹ שֶׁלִּפְעָמִים רוֹחֲצִין שָׁם אוֹ שֶׁמַּשְׁתִּינִים שָׁם, יְכַסֶּה אֶת הַמְּזוּזָה. וְדַוְקָא בְּהִזְדַּמְּנוּת דֶּרֶךְ אַרְעַי, סוֹמְכִים עַל הַכִּסּוּי. אֲבָל לִקְבֹּעַ שָׁם תַּשְׁמִישׁ בִּזָּיוֹן לְהַעֲמִיד שָׁם כְּלִי לְשׁוֹפְכִין, אֵין לִסְמֹךְ עַל הַכִּסּוּי.

יט בַּיִת וְכֵן חָצֵר שֶׁגַּם גּוֹי דָּר שָׁם, פָּטוּר (רפ״ו).

כ מַרְתֵּף (קֶעלֶר) שֶׁהַמְּזוּזוֹת עִם הַפֶּתַח שׁוֹכְבִים בָּאָרֶץ, פָּטוּר, דְּלֹא נִקְרָא מְזוּזָה אֶלָּא כְּשֶׁעוֹמֶדֶת (נודע ביהודה תנינא סִימָן קפ״ד).

כא הַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, פָּטוּר מִמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, דְּלָא חֲזֵי דִּירַת קֶבַע.

כב הַיּוֹצֵא מִן הַבַּיִת וְיִשְׂרָאֵל אַחֵר נִכְנָס לָדוּר שָׁם, לֹא יִטֹּל הָרִאשׁוֹן אֶת הַמְּזוּזוֹת אֶלָּא יַנִּיחַן וְהַשֵּׁנִי יְשַׁלֵּם לוֹ עֲבוּרָן (רצ״א).

כג חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר מְאֹד בְּמִצְוַת מְזוּזָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבַת הַכֹּל תָּמִיד. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס וְיֵצֵא, יִפְגַּע בְּיִחוּד הַשֵּׁם, שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְיִזְכֹּר אַהֲבָתוֹ וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וּשְׁגִיּוֹתָיו בְּהַבְלֵי הַזְּמָן, וְיֵדַע כִּי אֵין דָּבָר הָעוֹמֵד לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים אֶלָּא יְדִיעַת צוּר הָעוֹלָם, וּמִיָּד הוּא חוֹזֵר לְדַעְתּוֹ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מֵישָׁרִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כֹּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּבִזְרוֹעוֹ וְצִיצִית בִּבְגָדוֹ וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ, מֻחְזָק הוּא שֶׁלֹּא יֶחֱטָא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ מַזְכִּירִין רַבִּים וְהֵן הֵן הַמַּלְאָכִים שֶׁמַּצִּילִין אוֹתוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁנֶּאֱמַר, חוֹנֶה מַלְאַךְ ה׳ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בַּעַוֹן מְזוּזָה, בָּנָיו וּבְנוֹתָיו מֵתִים קְטַנִּים. וְכָל הַזָּהִיר בַּמְּזוּזָה יַאֲרִיכוּ יָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם (סִימָן רפ״ה ובטור וברמב״ם).

כד וּלְפִי שֶׁהַמְּזוּזָה הִיא לְהַזְכִּיר יִחוּד שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, לָכֵן כְּשֶׁיֵּצֵא מִפֶּתַח בֵּיתוֹ וְכֵן כְּשֶׁנִּכְנָס יְנַשֵּׁק אוֹתָהּ. אֲבָל לֹא יַנִּיחַ אֶת הַיָּד עַל הַמְּזוּזָה עַצְמָהּ אֶלָּא יְזַהֵר שֶׁיִּהְיֶה זְכוּכִית עַל הַשֵּׁם (תשובת רבינו עקיבא איגר זצ״ל סִימָן נ״א ע״ש. עַיֵּן בספרי קה״ס מה״ת חקירה י״ט). וּכְשֶׁיּוֹצֵא מִבֵּיתוֹ וּמַנִּיחַ יָדוֹ עַל הַמְּזוּזָה יֹאמַר, ה׳ שׁוֹמְרִי ה׳ צִלִּי עַל יַד יְמִינִי, ה׳ יִשְׁמָר צֵאתִי וּבוֹאִי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

כה מְזוּזַת הַיָּחִיד נִבְדֶּקֶת שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּשֶׁבַע שָׁנִים, וְשֶׁל רַבִּים (שֶׁאֵין לְהַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם) נִבְדֶּקֶת שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּיּוֹבֵל (עַיֵּן רא״ש הלכות תפילין) (רצ״א).

סימן יב

א כְּתִיב, הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל, פֵּרוּשׁ שֶׁיָּכִין אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁיַּלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ בְּמַלְבּוּשֵׁי כָבוֹד כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְהִתְפַּלֵּל כְּמוֹ שֶׁהוֹלֵךְ לִפְנֵי שַׂר נִכְבָּד. וַאֲפִלּוּ אִם מִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ בִּיחִידוּת יַלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כָּרָאוּי. וּבִמְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לֵילֵךְ בַּחֲגוֹרָה, אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיַּחְגֹּר אֶת עַצְמוֹ.

ב טוֹב לִתֵּן צְדָקָה קֹדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָּנֶיךָ. גַּם יְקַבֵּל עָלָיו קֹדֶם כָּל תְּפִלָּה מִצְוַת וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, וְיכַוֵּן לֶאֱהֹב אֶת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּנַפְשׁוֹ, כִּי אִם חַס וְשָׁלוֹם יֵשׁ פֵּרוּד לְמַטָּה אֲזַי גַּם לְמַעְלָה אֵין הִתְאַחֲדוּת אֲבָל הִתְאַחֲדוּת בְּגוּפֵיהֶם שֶׁלְּמַטָּה גּוֹרֵם הִתְאַחֲדוּת וּדְבֵקוּת נַפְשׁוֹתֵיהֶם לְמַעְלָה, וְעַל יְדֵי זֶה גַּם תְּפִלּוֹתֵיהֶם מִתְאַחֲדוֹת. וְאָז בִּהְיוֹת תְּפִלּוֹתֵיהֶם כְּלוּלוֹת יַחַד, הֵיא רְצוּיָה לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ (סִימָן צ״ב ובסידור).

ג כְּתִיב, שְׁמֹר רַגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּרַגְלֶיךָ הֱוֵי הַנְּקֵבִים שֶׁאֵצֶל הָרַגְלַיִם. וְלָכֵן צָרִיךְ לִבְדֹּק אֶת עַצְמוֹ קֹדֶם הַתְּפִלָּה אִם אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו. וְאִם מַרְגִּישׁ עַצְמוֹ אֲפִלּוּ קְצָת הַרְגָּשָׁה לִצְרָכָיו, אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל. וַאֲפִלּוּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה אָסוּר כָּל זְמַן שֶׁגּוּפוֹ מְשֻׁקָּץ עַד שֶׁיְּנַקֶּה אֶת עַצְמוֹ. וּבְדִיעֲבַד אִם הִתְפַּלֵּל כְּשֶׁהוּא נִצְרָךְ לִנְקָבָיו, אִם הוּא מְשֻׁעָר בְּעַצְמוֹ שֶׁהָיָה יָכוֹל לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמוֹ שִׁעוּר הִלּוּךְ פַּרְסָה (שָׁעָה וָחֹמֶשׁ), תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה. וְאִם לָאו, אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אִם הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תוֹעֵבָה וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְהִתְפַּלֵּל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם יָכוֹל לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמוֹ שִׁעוּר פַּרְסָה, אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה מֻתָּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל. וְיֵשׁ לִסְמֹךְ עַל זֶה אִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁבְּעוֹד שֶׁיִּפְנֶה יַעֲבֹר זְמַן תְּפִלָּה. וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן י״ח סָעִיף ט״ז (סִימָן צ״ב).

ד מִי שֶׁבָּרִי לוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד עַל עַצְמוֹ מִלְּהָפִיחַ עַד שֶׁיִּגְמֹר קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה, מוּטָב שֶׁיַּעֲבֹר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה מִמַּה שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּלֹא גּוּף נָקִי. וְאִם עָבַר זְמַן תְּפִלָּה, אָנוּס הוּא (וּמַשְׁלִים אַחַר כָּךְ כְּדִלְקַמָּן סִימָן כ״א). וְאִם יֵרָאֶה לוֹ שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד עַל עַצְמוֹ בְּשָׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע, יַנִּיחַ תְּפִלִּין בֵּין הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לִקְרִיאַת שְׁמַע וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן (וְעַיֵּן פרמ״ג סִימָן פ׳).

ה צָרִיךְ לִרְחֹץ אֶת יָדָיו בַּמַּיִם עַד הַפֶּרֶק (רמב״ם) קֹדֶם הַתְּפִלָּה. וְלָכֵן אַף עַל פִּי שֶׁרָחַץ אֶת יָדָיו בַּבֹּקֶר (כדלעיל סִימָן ב׳), אִם נָגַע אַחַר כָּךְ בְּיָדָיו בְּאֵיזֶה מָקוֹם מְטֻנָּף דְּהַיְנוּ בִּמְקוֹמוֹת הַמְכֻסִּים בָּאָדָם שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִלְמוּלֵי זֵעָה אוֹ שֶׁחִכֵּךְ בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שֶׁלֹּא רָחַץ בַּבֹּקֶר עַד הַפֶּרֶק, צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְרָחְצָן קֹדֶם הַתְּפִלָּה. וְאִם אֵין לוֹ מַיִם, צָרִיךְ לַחֲזוֹר אַחֲרֵיהֶם לָלֶכֶת לְפָנָיו אַרְבָּעָה מִילִין אוֹ לְאַחֲרָיו מִיל. וְאִם מִתְיָרֵא שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יַעֲבֹר זְמַן תְּפִלָּה, מְנַקֶּה יָדָיו בִּצְרוֹר אוֹ בֶּעָפָר אוֹ בְּכָל מִדֵּי דְּמְנַקֵּי וּמִתְפַּלֵּל, דִּכְתִיב, אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי וְגוֹ׳, אֶרְחַץ בַּמַּיִם אִם אֶפְשָׁר. וְאִם לָאו, בְּנִקָּיוֹן, בְּכָל מִדֵּי דְּמְנַקֵּי.

ו וְאִם רָחַץ יָדָיו בַּבֹּקֶר כָּרָאוּי וְאֵין יָדוּעַ לוֹ שֶׁנִּתְלַכְלְכוּ יָדָיו בְּאֵיזֶה דָּבָר, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהִסִּיחַ דַּעְתּוֹ בֵּינְתַיִם, וַאֲפִלּוּ לָמַד בֵּינְתַיִם גַּם כֵּן חֲזִי הֶסֵּח הַדַּעַת, וְצָרִיךְ גַּם כֵּן לָרָחְצָם בַּמַּיִם לְצֹרֶךְ תְּפִלָּה. אַךְ בָּזֶה אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר אַחַר הַמַּיִם דַּוְקָא. שֶׁאִם אֵין לוֹ מַיִם מְזֻמָּנִים, וּבְאֹם יַחֲזֹר עֲלֵיהֶם יְאַחֵר תְּפִלַּת הַצִּבּוּר, לֹא יַחֲזֹר עֲלֵיהֶם אֶלָּא מְנַקֶּה יָדָיו בְּכָל מִדֵּי דְּמְנַקֵּי וּמִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר (עַיֵּן באר היטב סִימָן רל״ג סָעִיף קטן ז) (צ״ב רל״ג).

ז יִשְׁתַּדֵּל וְיִתְאַמֵּץ לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, דִּכְתִיב, וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ ה׳ עֵת רָצוֹן. אֵימָתַי עֵת רָצוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין. וּכְתִיב, כֹּה אָמַר ה׳ בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ. וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ בָּהֶם חוֹטְאִים, דִּכְתִיב, הֵן אֵל כַּבִּיר (פֵּרוּשׁ, רַבִּים) וְלֹא יִמְאָס. וּכְתִיב, פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרֹב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי (נ״ב צ׳).

ח הַהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ לְמָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה לָלוּן שָׁם, אִם יֵשׁ לְפָנָיו עַד אַרְבָּעָה מִילִין מָקוֹם שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בַּצִּבּוּר, אִם יוּכַל לָבוֹא שָׁמָּה בְּעוֹד יוֹם שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לָלֶכֶת יְחִידִי בַּלַּיְלָה, צָרִיךְ לֵילֵךְ אַרְבָּעָה מִילִין לְפָנָיו כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּלֵּל בַּצִּבּוּר. וּלְאַחֲרָיו צָרִיךְ לַחֲזוֹר מִיל כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל בַּצִּבּוּר. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יֵלֵךְ מִמָּקוֹם שֶׁמִּתְפַּלְּלִין שָׁם בַּצִּבּוּר אִם יָכוֹל לָבוֹא לְמָחוֹז חֶפְצוֹ בְּעוֹד יוֹם.

ט מִצְוָה גְּדוֹלָה לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁהֵם מְקוֹמוֹת מְקֻדָּשִׁים, וַאֲפִלּוּ אִם לִפְעָמִים מִתְבַּטֵּל, שָׁאֵין שָׁם מִנְיָן, מִכָּל מָקוֹם מִצְוָה לְהִתְפַּלֵּל שָׁם בִּיחִידוּת, כֵּיוָן שֶׁהֵן מְקוֹמוֹת מְקֻדָּשִׁים. וּמִי שֶׁדַּרְכּוֹ לִלְמֹד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, יִתְפַּלֵּל גַּם כֵּן שָׁמָּה בַּעֲשָׂרָה אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּעִירוֹ גַּם בֵּית הַכְּנֶסֶת. אֲבָל מִי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִלְמֹד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, יִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֹב עָם, וּבְרֹב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ. וְאִם יֵשׁ בְּעִירוֹ שְׁנֵי בָתֵּי כְנֵסִיּוֹת, יֵלֵךְ לְהָרָחוֹק, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ שְׂכַר פְּסִיעוֹת. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת כְּדֵי שֶׁיִּמְנֶה עִם עֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֲפִלּוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד כֻּלָּם. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל מִי שֶׁהוֹלֵךְ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ בִּזְמַן הָרְאוּי, וּמִתְאַחֵר שָׁם כָּרָאוּי, וּמִתְנַהֵג שָׁם בִּקְדֻשָּׁה כָּרָאוּי, זוֹכֶה לַאֲרִיכוּת יָמִים, דִּכְתִיב, אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי לִשְׁקֹד עַל דַּלְתֹתַי יוֹם יוֹם לִשְׁמֹר מְזוּזוֹת פְּתָחָי. וּכְתִיב בַּתְּרֵהּ, כִּי מֹצְאִי מָצָא חַיִּים.

י יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִקְבֹּעַ לוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת אוֹ בֵּית הַמִּדְרָשׁ שֶׁיִּתְפַּלֵּל שָׁם בְּקִבְיעוּת, וְגַם יִקְבַּע לוֹ שָׁם מָקוֹם מְיֻחָד לִתְפִלָּתוֹ. וְכָל תּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּחַד מָקוֹם חָשׁוּב. וְטוֹב אִם יָכוֹל לִקְבֹּעַ לוֹ מָקוֹם אֵצֶל הַקִּיר, כִּדְמָצִינוּ בְּחִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ, דִּכְתִיב, וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וְגוֹ׳. וְלֹא יַעֲמֹד וְלֹא יֵשֵׁב בִּתְפִלָּה אֵצֶל רָשָׁע. וּכְשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ, יִקְבַּע לוֹ גַּם כֵּן מָקוֹם שֶׁלֹּא יְבַלְבְּלוּהוּ בְּנֵי בֵיתוֹ (צ).

יא מִצְוָה לָרוּץ כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְשָׁאָר מִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה׳. וּכְתִיב, דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ אָרוּץ. וְלָכֵן אֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת מֻתָּר לָרוּץ לְדָבָר מִצְוָה, אֲבָל בְּתוֹךְ בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבְתוֹךְ בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אָסוּר לָרוּץ וּבְבוֹאוֹ לִפְנֵי הַפֶּתַח, יִשְׁהֶה מְעַט שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּפֶתַע פִּתְאֹם, וְיַרְתִּיעַ וְיִפְחַד מֵהַדַּר גְּאוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְיֹאמַר הַפָּסוּק וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ וְגוֹ׳, שֶׁהוּא כְּמוֹ נְטִילַת רְשׁוּת, וְאַחַר כָּךְ יִכָּנֵס וְיֵלֵךְ בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה כְּהוֹלֵךְ לִפְנֵי מֶלֶךְ. בַּקְּהִלּוֹת שֶׁיֵּשׁ לַיְהוּדִים רְחוֹבוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, מִצְוָה לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית וּלְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בְּבֵיתוֹ, וְיֵלֵךְ כָּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּבִמְקוֹם שֶׁדָּרִים בֵּין הָאֻמּוֹת אוֹ שֶׁצָּרִיךְ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ מְבוֹאוֹת מְטֻנָּפוֹת, יֵשׁ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית וּלְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בַּפְּרוֹזְדוֹר שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת, כִּי הוּא עִנְיָן גָּדוֹל לִכְנֹס לְבֵית הַכְּנֶסֶת מְעֻטָּף בַּצִּיצִית וּמֻכְתָּר בַּתְּפִלִּין (צ׳ ובסידור).

יב אִם מֻחֲמַת אֵיזֶה אֹנֶס אֵינוֹ יָכוֹל לֵילֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וַאֲפִלּוּ לִשְׁאָר מִנְיָן קָבוּעַ יֵשׁ לוֹ אֵיזֶה מְנִיעָה מִלָּלֶכֶת, יִתְאַמֵּץ לְקַבֵּץ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים שֶׁיִּתְפַּלֵּל עַל כָּל פָּנִים בְּבֵיתוֹ בַּצִּבּוּר. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ, יִתְפַּלֵּל עַל כָּל פָּנִים בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין, שֶׁאָז הִיא עֵת רָצוֹן. וְכֵן מִי שֶׁהוּא דָּר בִּמְקוֹם שֶׁאֵין שָׁם מִנְיָן, יִתְפַּלֵּל בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין בַּעֲיָרוֹת. אַךְ אִם צָרִיךְ לִלְמֹד אוֹ לַעֲסֹק בִּמְלַאכְתּוֹ הַנִּחוּצָה לוֹ, וְנִתְבָּאֵר לְעֵיל סִימָן ח׳ דְּאָסוּר לְהַתְחִיל לִקְדֹּם הַתְּפִלָּה, עַל כֵּן יָכוֹל לְהַקְדִּים עַצְמוֹ וּלְהִתְפַּלֵּל תֵּכֶף מִשֶּׁתֵּנֵץ הַחַמָּה.

יג וְכֵן מִי שֶׁחָלַשׁ לִבּוֹ, וְקָשֶׁה עָלָיו לְהַמְתִּין מִלֶּאֱכֹל עַד לְאַחַר גְּמַר תְּפִלַּת הַצִּבּוּר, מֻתָּר לוֹ לְהַקְדִּים תְּפִלָּתוֹ בְּבֵיתוֹ כְּדֵי לֶאֱכֹל מִיָּד (כדלעיל סִימָן ח׳ סָעִיף ב׳). וְדַוְקָא בְּבֵיתוֹ מֻתָּר לוֹ לְהַקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לִתְפִלַּת הַצִּבּוּר. וַאֲפִלּוּ אִם רוֹצֶה לָצֵאת חוּץ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם הַצִּבּוּר, אָסוּר, אֶלָּא אִם כֵּן רוֹאֶה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְאַחֲרִין מִלְּהִתְפַּלֵּל, יִתְפַּלֵּל הוּא בְּפָנֵי עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר הַזְּמַן. וְכֵן אִם הוּא חוֹלֶה אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֹנֶס אַחֵר, מֻתָּר לְהַקְדִּים תְּפִלָּתוֹ אֲפִלּוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. וְיוֹתֵר טוֹב שֶׁיֵּלֵךְ לְבֵיתוֹ לְהִתְפַּלֵּל (צ׳).

יד יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם הִתְפַּלְּלוּ צִבּוּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ צִבּוּר אַחֵר לְהִתְפַּלֵּל שָׁם, אֵין לַשְׁלִיחַ צִבּוּר הַשֵּׁנִי לַעֲמֹד בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד הָרִאשׁוֹן, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי גְּנַאי לָרִאשׁוֹנִים, אִם לֹא שֶׁכְּבָר יָצְאוּ הָרִאשׁוֹנִים מִבֵּית הַכְּנֶסֶת. וְאִם הָרִאשׁוֹנִים הוֹצִיאוּ סֵפֶר תּוֹרָה וְקָרְאוּ בּוֹ, אֵין לְהָאַחֲרוֹנִים לְהוֹצִיא שֵׁנִית סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹת בְּאוֹתוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת. אֲבָל בְּהַרְבֵּה קְהִלּוֹת אֵין מַקְפִּידִין בְּאֵלּוּ דְּבָרִים, וְהַכֹּל כְּמִנְהַג הַקְּהִלָּה (מג״א סִימָן ס״ט וברי״ שָׁם וסִימָן קמ״ד).

טו כּוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לִבְנוֹת בֵּית הַכְּנֶסֶת אוֹ בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלִקְנוֹת סְפָרִים לִלְמֹד בָּהֶם. וּבִמְקוֹם שֶׁאֵין מִנְיָן תָּמִיד, כּוֹפִין זֶה אֶת זֶה בְּקִנָּסוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ תָּמִיד לַמִּנְיָן, שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל הַתָּמִיד. וַאֲפִלּוּ הַלּוֹמְדִים שָׁעַל יְדֵי זֶה יִתְבַּטְּלוּ מִלִּמּוּדָם, כּוֹפִין אוֹתָם שֶׁיָּבֹאוּ לַמִּנְיָן, דִּזְמַן תּוֹרָה לְחוֹד וּזְמַן תְּפִלָּה לְחוֹד.

סימן יג

א קְדֻשַּׁת בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ גְּדוֹלָה מְאֹד, וּמֻזְהָרִים עֲלֵיהֶם לִירֹא מִמִּי שֶׁהוּא שׁוֹכֵן בָּהֶם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, כִּדְכְתִיב, וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. וּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ נִקְרָאִים גַּם כֵּן מִקְדָּשׁ, כִּדְכְתִיב, וְאֶהְיֶה לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט, וְדָרְשִׁינַן אִלּוּ בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וְלָכֵן אָסוּר לְדַבֵּר בָּהֶם דְּבָרִים בְּטֵלִים. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶם חֶשְׁבּוֹנוֹת אֶלָּא שֶׁל מִצְוָה. כְּגוֹן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה וְכַיּוֹצֵא. וְנוֹהֲגִין בָּהֶם כָּבוֹד לְכִבְדָם וּלְרַבְּצָם, וּמַדְלִיקִין בָּהֶם נֵרוֹת לְכָבוֹד. אֵין לְנַשֵּׁק בָּהֶם בָּנָיו הַקְּטַנִּים, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהַרְאוֹת שָׁם אַהֲבָה אַחֶרֶת זוּלַת אַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ (צ״ח קנ״א).

ב קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לְתוֹכָם, יְקַנֵּחַ אֶת הַטִּיט מֵעַל רַגְלָיו, וְיַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יְהֵא עָלָיו וְלֹא עַל בְּגָדָיו שׁוּם לִכְלוּךְ. מֻתָּר לִירֹק בָּהֶם, אַךְ יְשַׁפְּשֵׁף תֵּכֶף בְּרַגְלָיו.

ג אֵין נִכְנָסִין בָּהֶם לֹא בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וְלֹא בַּגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וְאִם צָרִיךְ לִכָּנֵס לִקְרוֹא אֶת חֲבֵרוֹ, יִכָּנֵס וְיִקְרָא שָׁם אֵיזֶה פְּסוּקִים אוֹ אֵיזֶה מִשְׁנָה אוֹ יֹאמַר אֵיזֶה תְּפִלָּה, אוֹ שֶׁיִּשְׁמַע מֵאֲחֵרִים אֵיזֶה לִמּוּד, אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת יֵשֵׁב שָׁם מְעַט, כִּי גַּם הַיְשִׁיבָה בָּהֶם הִיא מִצְוָה, וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא אֶת חֲבֵרוֹ (קנ״א).

ד אָסוּר לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת אוֹ לִישֵׁן בָּהֶם אֲפִלּוּ שְׁנַת עַרַאי. וּלְצָרֵךְ מִצְוָה כְּגוֹן בְּלֵיל יוֹם הַכִּפּוּרִים מֻתָּר לִישֵׁן, אַךְ יִתְרַחֵק מִן אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְכֵן לֶאֱכֹל שָׁם לְצָרֵךְ מִצְוָה, סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ שִׂכְרוּת וְלֹא קַלּוּת רֹאשׁ, מֻתָּר. וְכֵן אוֹתָם אֲנָשִׁים שֶׁלּוֹמְדִים שָׁם בְּקִבְיעוּת, מֻתָּרִים לֶאֱכֹל וְלִישֵׁן שָׁם אֲפִלּוּ שְׁנַת קֶבַע, שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ מִלִּמּוּדָם (סִימָן קנ״א תרי״ט וביו״ד סִימָן רמ״ו).

ה כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית הַכְּנֶסֶת, צְרִיכִין לְהוֹרָאוֹת תַּלְמִיד חָכָם, אֵיךְ וּבְאֵיזֶה עִנְיָן לִבְנוֹתוֹ.

סימן יד

א מן הודו עד לאחר השירה המה פסוקי דזמרה. וברוך שאמר היא ברכה שלפניהם, וישתבח היא ברכה שלאחריהם משהתחיל ברוך שאמר עד לאחר גמר התפלה, אסור להפסיק בדבור אפילו בלשון הקודש (וכן בכל מקום שאסור להפסיק, אסור אפילו בלשון הקודש). אך לענין הפסק לדבר מצוה, יש חילוק בין פסוקי דזמרה וברכותיה, לקריאת שמע וברכותיה. בפסוקי דזמרה, אפילו באמצע ברוך שאמר ובאמצע ישתבח, אם שומע אזה ברכה, מתר לו לענות אמן. וכן אם שומע שהקהל אומרים קריאת שמע, אומר עמהם פסוק שמע ישראל וגו׳. ומכל שכן לקדיש ולקדשה ולברכו דמתר לו להפסיק ולענות עם הקהל. ומכל מקום אם אפשר לו לכוין, שיפסיק לאלו במקום הפסק, כגון מזמור למזמור, או לכל הפחות בין פסוק לפסוק, יעשה כן. וברוך הוא וברוך שמו לא יאמר תוך פסוקי דזמרה, אפילו במקום הפסק (כיון שאינו נזכר בגמרא). וכן הנסח ישתבח וכו׳ שאומרים כשהחזן מנגן ברכו, לא יאמר, כיון שאינו אלא מנהג. וכן אם עשה צרכיו ורוחץ ידיו, נראה לי דלא יאמר ברכת אשר יצר, כיון שיכול לאמרה אחר כך (ועיין לקמן סעיף ח׳. ודיני הפסק בקריאת שמע וברכותיה, יבאר אי״ה בסימן ט״ז) (נא סה סו קכד).

ב יאחז שתי הציציות שלפניו ויאמר ברוך שאמר בעמידה, ובתשלום מהלל בתשבחות ינשקן ויניחן. ויאמר כל פסוקי דזמרה בנחת ובנעימה ולא במרוצה, וידקדק בכל התבות כאלו הניה מונה מעות, ויכוין פרוש המלות. ומכל שכן בפסוק פותח את ידך וגו׳, שצריך לאמרו בכונה גדולה, שיכוין פרוש המלות וירתפלל במחשבתו על מזונותיו ועל מזונות כל ישראל. ואם לא כוין בו כלל, אפילו בדיעבד צריך לחזור ולאמרו בכונה. בין אלילים ובין וה׳ שמים עשה, צריך להפסיק קצת, שלא יהא נראה כחוזר למעלה (נ״א).

ג יזהר שלא לגע בשעת פסוקי דזמרה ומכל שכן עד גמר התפלה במקומות המכסין בגופו, או בראשו במקום המכסה. וכן בצואת החטם ובצואת האזן אסור לגע כי אם על ידי מטפחת. ואם נגע בידו, יש לרחץ ידו במים. ואם הוא בשעת תפלה ואי אפשר לו לזוז ולבקש מים, די לו בנקיון צרור או חוכך ידו בפתל וכדומה (צ״ב צ״ז).

ד מזמור לתודה אומרים בעמידה ובשמחה, שהוא במקום קרבן תודה. וכן מן ויברך דויד עד אתה הוא ה׳ האלהים, יאמר בעמידה. וכן השירה יאמר בעמידה בכונה ובשמחה. וכן בברכת ישתבח יעמד (סימן א׳ נ״א נ״ג).

ה בשבת ויום טוב אין אומרים מזמור לתודה, מפני שקרבן תודה בא בנדבה, ואין מביאים נדרים ונדבות בשבת ויום טוב. גם אין אומרים אותו בחל המועד פסח, מפני שאין קרבן תודה בא אז, לפי שעם התודה צריכין להביא עשרה לחמי חמץ. ולא בערב פסח כי שמא לא יוכלו לאכלם עד זמן אסור חמץ ויצטרכו לשרפן. ולא בערב יום הכפורים, מפני שמטעט זמן אכילתם ומביא קדשים לידי פסול (נ״א).

ו אם אחר מלבוא לבית הכנסת עד לאחר שהתחילו הצבור להתפלל, ואם יתפלל כסדר לא יגיע להתפלל תפלת שמונה עשרה עמהם, והעקר הוא שיתפלל שמונה עשרה עם הצבור, על כן יכול לדלג כאשר יתבאר. אך ברכת על נטילת ידים וברכות התורה וברכת אלהי נשמה, לעולם צריך לומר קדם התפלה (כמו שכתוב בסימן ז׳). ועל כן אם לא אמרן בביתו, צריך לאמרן בבית הכנסת, ואפילו אם על ידי זה יתאחר מלהתפלל עם הצבור. וגם קריאת שמע עם הברכות בשחרית, צריך לומר דוקא קדם שמונה עשרה, דהינו שיתחיל ברכת יוצר אור ויתפלל כסדר עד אחר שמונה עשרה בלי שום הפסק (כדי להסמיך גאלה לתפלה. דהינו גאל ישראל לשמונה עשרה), אבל שאר הברכות וכל הסדר ופסוקי דזמרה (בלי ברכת ברוך שאמר וישתבח) יכול לאמרם גם לאחר התפלה.

ז ולכן לאחר שאמר שלש ברכות הנזקרות לעיל והניח טלית ותפלין, אם הוא רואה כי אין לו עוד זמן שיוכל להתפלל שמונה עשרה עם הצבור, אלא כשידלג ויתחיל בברכת יוצר אור, אזי יתחיל שם. ואם יש לו זמן לומר גם ברוך שאמר ותהלה לדוד עד סופו, דהינו שם קדשו לעולם ועד וישתבח, יאמרם. יש לו זמן יותר, יאמר גם הללויה הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה הללויה. יש לו עוד זמן יותר, יאמר גם הללויה הללו את ה׳ מן השמים וגו׳. יש לו עוד זמן יותר, יאמר גם שאר הללויה. יש לו עוד זמן יותר, יאמר גם ויברך דויד עד לשם תפארתך. ואם יש לו עוד זמן יותר, יאמר גם הודו עד והוא רחום, וידלג עד והוא רחום שקדם אשרי ושם יתחיל. והמזמורים שמוספין בשבת ויום טוב, אם אין לו זמן לאמרם, אזי כל המזמורים והפסוקים שאומרים אותן בכל יום, להם הקדימה. ואם יש לו זמן לומר קצת גם מאלו שמוסיפים נראה לי, דבשבת ויום הפיורים, מזמור שיר ליום השבת והלל הגדול (שהוא הודו לה׳ כי טוב וגו׳), להם הקדימה. ובשאר יום טוב, להלל הגדול לבד, הקדימה. ואחר כך המזמור למנצח, לדוד בשנותו, תפלה למשה. וכל אלו המזמורים והפסוקים יאמרם קדם שיתפבח, ולאחר גמר התפלה ישלים כל מה שדלג, רק ברוך שאמר וישתבח אין אומרים לאחר

הַתְּפִלָּה. וְאִם רוֹאֶה שֶׁאֲפִלּוּ אִם יַתְחִיל בִּבְרָכַת יוֹצֵר אוֹר לֹא יוּכַל לְהִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה עִם הַצִּבּוּר אֶלָּא אִם כֵּן יְמַהֵר, טוֹב לוֹ יוֹתֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּפָנַי עַצְמוֹ כַּסֵּדֶר בִּמְתִינוּת וּבְכַוָּנָה (ס״כ סָעִיף יא ויב) (נב רפא).

ח אִם בָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְהַצִּבּוּר מַתְחִילִין לְהִתְפַּלֵּל פְּסוּקֵי דְזִמְרָה וְאֵין לוֹ טַלִּית וּתְפִלִּין וְהוּא מְצַפֶּה שֶׁיּוּבְאוּ לוֹ, יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל גַּם כֵּן פְּסוּקֵי דְזִמְרָה, וּכְשֶׁיּוּבְאוּ לוֹ טַלִּית וּתְפִלִּין, יַנִּיחֵם לְאַחַר יִשְׁתַּבַּח, קֹדֶם בְּרָכַת יוֹצֵר אוֹר, וִיבָרֵךְ עֲלֵיהֶם. וְאִם מִתְיָרֵא שֶׁיַּעְבִּיר מִלְּהִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה עִם הַצִּבּוּר, יַדְלֵג מִן וְהוּא רַחוּם שֶׁבְּהוֹדוּ עַד וְהוּא רַחוּם שֶׁקֹּדֶם אַשְׁרֵי, אוֹ מִן וַיּוֹשַׁע עַד יִשְׁתַּבַּח, וְלֹא יֹאמַר רַק מִזְמוֹרִים הָעֲקָרִיִּים כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְעֵיל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פָּנַאי לְהַנִּיחָם לְאַחַר שֶׁהוּא אָמַר יִשְׁתַּבַּח קֹדֶם שֶׁיֹּאמַר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר הַקְּדִישׁ (וְעַיֵּן לעיל סִימָן י׳ סָעִיף כ״ג) (נ״ב נ״ג ס״ו).

סימן טו

א אַחַר יִשְׁתַּבַּח, אוֹמֵר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר חֲצִי קַדִּישׁ. אֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ וּבָרְכוּ וּקְדֻשָּׁה וְאֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים. וְאִם לֹא הָיוּ עֲשָׂרָה בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרוּ יִשְׁתַּבַּח אֶלָּא שֶׁנִּשְׁלְמוּ אַחַר כָּךְ, לֹא יֹאמַר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר קַדִּישׁ, כִּי אֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ אֶלָּא אַחַר דָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲשָׂרָה. וְלָכֵן יַמְתִּינוּ מִלּוֹמַר יִשְׁתַּבַּח עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֲשָׂרָה. וְיכוֹלִין לְהַמְתִּין עַד קָרוֹב לַחֲצִי שָׁעָה, וְיוֹתֵר לֹא יַמְתִּינוּ, אֶלָּא יֹאמְרוּ יִשְׁתַּבַּח וְיַמְתִּינוּ. וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ עֲשָׂרָה, יֹאמְרוּ תְּחִלָּה אֵיזֶה פְּסוּקִים וְאַחֲרֵיהֶם יֹאמַר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר חֲצִי קַדִּישׁ (נ״ג נ״ה ס״ט רל״ד).

ב גָּדוֹל, הַיְנוּ שֶׁעָבְרוּ לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְנִכְנַס לִשְׁנַת י״ד, (וְסוֹמְכִין עַל הַחֲזָקָה דְּמִסְתָּמָא הֵבִיא בּ׳ שְׂעָרוֹת) כְּגוֹן שֶׁנּוֹלַד בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה גָּדוֹל עַד רֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן, דְּהַיְינוּ בְּתְחִלַּת הַלַּיְלָה שֶׁל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן לְאַחַר י״ג שָׁנִים נַעֲשֶׂה גָּדוֹל. מִי שֶׁנּוֹלַד בְּחֹדֶשׁ אֲדָר כְּשֶׁהָיְתָה שָׁנָה פְּשׁוּטָה, וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה גָּדוֹל עַד אֲדָר שֵׁנִי. אֲבָל אִם נוֹלַד בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת בַּאֲדָר רִאשׁוֹן, נַעֲשֶׂה גָּדוֹל גַּם כֵּן בַּאֲדָר רִאשׁוֹן. וְאִם כְּשֶׁנּוֹלַד הָיְתָה שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל הִיא שָׁנָה פְּשׁוּטָה, בֵּין שֶׁנּוֹלַד בַּאֲדָר רִאשׁוֹן, בֵּין שֶׁנּוֹלַד בַּאֲדָר שֵׁנִי, נַעֲשֶׂה גָּדוֹל בְּיוֹם זֶה בַּאֲדָר שֶׁל עַתָּה. וְנִמְצָא כִּי לִפְעָמִים, נַעַר שֶׁנּוֹלַד קוֹדֶם לַחֲבֵרוֹ, יִתְאַחֵר יוֹתֵר לִהְיוֹת גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ שֶׁנּוֹלַד אַחֲרָיו, כְּגוֹן שֶׁנּוֹלְדוּ בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, זֶה בְּכ׳ לַאֲדָר רִאשׁוֹן וְזֶה בְּי׳ לַאֲדָר שֵׁנִי וְהַשָּׁנָה אֲשֶׁר נַעֲשִׂים גְּדוֹלִים הִיא שָׁנָה פְּשׁוּטָה.

ג צְרִיכִין לִזָּהֵר, שֶׁלֹּא לִמְנוֹת אֶת הָאֲנָשִׁים לְגַלְגְּלוֹתָם לֵידַע אִם יֵשׁ מִנְיָן, כִּי אָסוּר לִמְנוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְגַלְגְּלוֹתָם, אֲפִלּוּ לִדְבַר מִצְוָה דִּכְתִיב וַיַּשְׂמַע שָׁאוּל אֶת הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים (פר״ח) וְנוֹהֲגִין לִמְנוֹתָם בַּאֲמִירַת הַפָּסוּק הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וְגוֹ׳ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה תֵּבוֹת.

ד צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעֲשָׂרָה בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהַשְׁלִיחַ צִבּוּר עִמָּהֶם, אֲבָל אִם מִקְצָתָם בְּחֶדֶר זֶה וּמִקְצָתָם בְּחֶדֶר אַחֵר, אֵינָם מִצְטָרְפִין, אַף עַל פִּי שֶׁהַפֶּתַח פָּתוּחַ בֵּינֵיהֶם, וַאֲפִלּוּ אִם הָרוֹב הֻמָּה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהַמִּעוּט בַּעֲזָרָה שֶׁלְּפָנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֵינָם נִגְרָרִים אַחַר הָרוֹב לְהִצְטָרֵף עִמָּהֶם וַאֲפִלּוּ הָעוֹמְדִים עַל הָאַסְקֻפָּה בְּתוֹךְ הַפֶּתַח מִן הָאֲגַף וְלַחוּץ. דְּהַיְנוּ, כְּשֶׁסּוֹגְרִין אֶת הַדֶּלֶת, נִמְצָא מָקוֹם זֶה לַחוּץ, אַף עַל פִּי שֶׁעַתָּה הַפֶּתַח פָּתוּחַ, מִכָּל מָקוֹם נִדּוֹן כְּלַחוּץ, וְכָל זֹאת לְעִנְיַן צֵרוּף לַעֲשָׂרָה אֲבָל אִם הָיוּ כָּאן עֲשָׂרָה, וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ אוֹ בָּרְכוּ אוֹ קְדֻשָּׁה, אֲזַי כָּל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלָם, יָכוֹל לַעֲנוֹת עִמָּהֶם, אֲפִלּוּ כַּמָּה בָּתִּים מַפְסִיקִים בֵּינֵיהֶם, כִּי אֲפִלּוּ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל, אֵינָהּ מַפְסֶקֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא שָׁם צוֹאָה אוֹ עֲבוֹדַת גִּלּוּלִים. (נ״ה)

ה צָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד, לִשְׁמֹעַ הַקְּדִישׁ וְלַעֲנוֹת אַחֲרָיו בְּכַוָּנָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּאָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא, שֶׁצָּרִיךְ לְכַוֵּן הֵיטֵב, שֶׁכָּל הָעוֹנֶה אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא בְּכָל כֹּחוֹ וְכַוָּנָתוֹ, קוֹרְעִין לוֹ גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה, וְיֵשׁ לַעֲנוֹת אוֹתוֹ בְּקוֹל רָם, שֶׁבְּקוֹל זֶה שׁוֹבֵר כָּל הַמַּקְטְרְגִים, וּמְבַטֵּל כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִתֵּן קוֹלוֹת גְּדוֹלוֹת, שֶׁלֹּא יִתְלוֹצְצוּ עָלָיו בְּנֵי אָדָם וְיִגְרֹם לָהֶם חֵטְא. אוֹמְרִים אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא וְכוּ׳ עִם תֵּבֵת יִתְבָּרַךְ, וַאֲחַר כָּךְ יִשְׁמַע מִן הַשְׁלִיחַ צִבּוּר וְיֹאמַר אָמֵן.

ו יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵין צְרִיכִין לַעֲמֹד בְּקַדִּישׁ, אַף כָּל קַדִּישׁ שֶׁתְּפְסוּ בַּעֲמִידָה, כְּגוֹן אַחַר הַלֵּל, יֵשׁ לַעֲמֹד עוֹד בּוֹ, עַד לְאַחַר אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ לַעֲמֹד תָּמִיד, לְקַדִּישׁ וְלִשְׁאָר דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, דְּיֵשׁ לִלְמֹד בְּקַל וָחֹמֶר מֵעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב, דִּכְתִיב וְאֶהוּד בָּא אֵלָיו וְגוֹ׳ וַיֹּאמֶר אֱהוּד דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא, וּמָה עֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁהָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים קָם לִדְבַר ה׳, כָּל שֶׁכֵּן אֲנַחְנוּ עַמּוֹ, וְכֵן יֵשׁ לְהַחְמִיר. (נ״ו)

ז אִם אֵין ט׳ שׁוֹמְעִין לְהַשְׁלִיחַ צִבּוּר, לֹא יֹאמַר כְּלָל קַדִּישׁ, כִּי כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה אֵין אוֹמְרִים בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה דְּהַיְנוּ אֶחָד אוֹמֵר וְתִשְׁעָה שׁוֹמְעִים, וּמִכָּל מָקוֹם, אִם אֶחָד מֵהֶעָשָׂרָה מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲנוֹת עִמָּהֶם מִצְטָרֵף וְהוּא הַדִּין לְבַ׳ וְגַ׳ וְד׳, כָּל שֶׁנִּשְׁאַר הָרוֹב שֶׁעוֹנִין, אֵין הַמִּעוּט מְעֻכָּבֶת, אֲבָל אִם אֶחָד מֵהֶן יָשֵׁן, צְרִיכִין לְהָקִיצוֹ, כִּי הַיָּשֵׁן אֵינוֹ מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה. (נ״ו)

ח לְאַחַר שֶׁאָמַר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר חָצִי קַדִּישׁ, אוֹמֵר בְּקוֹל רָם בָּרְכוּ אֶת ה׳ הַמְבֹרָךְ, וְהַצִּבּוּר עוֹנִין בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, וְהַשְׁלִיחַ צִבּוּר חוֹזֵר וְאוֹמֵר גַּם כֵּן בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, שֶׁלֹּא יוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל, שֶׁאוֹמֵר לָהֶם בָּרְכוּ, וְהוּא אֵינוֹ מְבָרֵךְ. יֵשׁ נוֹהֲגִין לַעֲנוֹת אַחַר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר אָמֵן, אֲבָל הַשְׁלִיחַ צִבּוּר לֹא יַעֲנֶה אַחַר אֲמִירַת הַקָּהָל. אִם הַשְׁלִיחַ צִבּוּר מַאֲרִיךְ בְּנִגּוּן בְּבָרְכוּ, אוֹמְרִים הַקָּהָל יִתְבָּרַךְ וְכוּ׳ וְאֵין לְאָמְרוֹ אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְנַגֵּן, אֲבָל כְּשֶׁאוֹמֵר הַתֵּבוֹת, לֹא יֹאמְרוּ כְּלוּם, אֶלָּא יִשְׁמְעוּ מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר. אַף מִי שֶׁלֹּא שָׁמַע מִן הַשְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁאָמַר בָּרְכוּ אֶלָּא שׁוֹמֵעַ שֶׁהַצִּבּוּר עוֹנִין בָּרוּךְ וְכוּ׳ יָכוֹל גַּם הוּא לַעֲנוֹת עִמָּהֶם. (עַיֵּן א״ר קלט סק״ט) (נז קכד קלט קצב).

ט הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבְּיוֹצֵר יֵשׁ לְהַדֵּר לְאָמְרָהּ בְּצִבּוּר, וְאִם אִי אֶפְשָׁר אוֹמְרָהּ גַּם בְּיִחִידוּת. (נ״ט)

י אִם אֵין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת רַק מִנְיָן מְצֻמְצָם, אָסוּר לְכָל אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת, וְעַל הַיּוֹצֵא נֶאֱמָר וְעוֹזְבֵי ה׳ יִכְלוּ. אֲבָל אִם יִשָּׁאֲרוּ עֲשָׂרָה, יְכוֹלִים הַיּוֹתְרִים לָצֵאת, אִם כְּבָר שָׁמְעוּ בָּרְכוּ, וּקְדֻשָּׁה וְהַקְּדִישִׁים עַד לְאַחַר עָלֵינוּ. וּבְדִיעֲבַד אִם לֹא נִשְׁאֲרוּ עֲשָׂרָה, יְכוֹלִין לוֹמַר גַּם בִּלֹּא עֲשָׂרָה (רַק שֶׁיִּהְיוּ רֹב מִנְיָן) אֵת הָעִנְיָן שֶׁהִתְחִילוּ בַּעֲשָׂרָה, וְאִם הִתְחִיל הַשְׁלִיחַ צִבּוּר לַחְזֹר אֶת הַתְּפִלָּה, גּוֹמֵר הַחֲזָרַת כָּל הַתְּפִלָּה וְאוֹמְרִים קְדֻשָּׁה, וְגַם אוֹמֵר אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בִּבְרָכָה וְכוּ׳, אֲבָל אֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם, וְגַם אֵין אוֹמְרִים קְדִישׁ לְאַחַר הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, כִּי הֵמָּה עִנְיָנִים אֲחֵרִים (כָּךְ כָּתַב הַפְּרִי חָדָשׁ וְעוֹד מֵהָאַחֲרוֹנִים ז״ל) וְאִם הִתְחִילוּ לִקְרֹת בַּתּוֹרָה בַּעֲשָׂרָה, וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, גּוֹמְרִין אֶת הַקְּרִיאָה, אֲבָל אֵין מוֹסִיפִין, וְגַם אֵין קוֹרִין לְמַפְטִיר, אֶלָּא הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּמִנְיַן הַקְּרוּאִים, קוֹרֵא אֶת הַהַפְטָרָה בִּלֹּא בְּרָכוֹת. (נ״ה קמ״ג)

יא הַשְׁלִיחַ צִבּוּר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָגוּן, שֶׁנֶּאֱמַר נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שְׂנֵאתִיהָ, וְאָמְרוּ רז״ל זֶה שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן וְיוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּיבָה, וְאֵיזֶה הָגוּן, זֶה שֶׁהוּא רֵיקָן מֵעֲבֵרוֹת, וּפִרְקוֹ נָאֶה, פָּרוּשׁ, שֶׁלֹּא יָצָא עָלָיו שֵׁם רַע אֲפִלּוּ בִּילְדוּתוֹ, וְשֶׁהוּא עָנָו וּמְרֻצֶּה לַקָּהָל, שֶׁיִּסְכִּימוּ לִתְפִלָּתוֹ, וְיֵשׁ לוֹ נְעִימָה וְקוֹל עָרֵב, שֶׁמּוֹשֵׁךְ הַלֵּב, וְרָגִיל לִקְרֹת בְּתוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַפְּסוּקִים שֶׁבַּתְּפִלָּה סְדוּרִים בְּפִיו, וְאִם אֵין מוֹצְאִין מִי שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, יִבְחֲרוּ אֶת הַטּוֹב שֶׁבָּהֶם בְּחָכְמָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים.

יב אֵין לְאָדָם לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּיבָה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַקָּהָל וְכָל מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, מֻחֲמַת אַלְמוּת וְגַאוּת, אֵין עוֹנִין אָמֵן אַחַר בִּרְכוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר וּבוֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה׳.

יג אֵין מְמַנִּין לְשְׁלִיחַ צִבּוּר קָבוּעַ אֶלָּא מִי שֶׁנִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ, אֲבָל בְּאַקְרַאי בְּעָלְמָא, כָּל שֶׁהוּא בֶּן י״ג שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, יָכוֹל לִירֵד לִפְנֵי הַתֵּיבָה.

סימן טז

א קְרִיאַת שְׁמַע וּשְׁלֹשׁ בְּרָכוֹתֶיהָ שֶׁהֵן: יוֹצֵר אוֹר, אַהֲבָה רַבָּה, אֱמֶת וְיַצִּיב, (וְכֵן בְּמַעֲרִיב קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ) הֵן חֲמוּרִים יוֹתֵר מִפְּסוּקֵי דְּזִמְרָה, וְהֵן נֶחְלָקִים לִפְרָקִים, וְאֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים, בֵּין יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת לְאַהֲבָה רַבָּה, בֵּין הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה, לִשְׁמַע יִשְׂרָאֵל, בֵּין וּבִשְׁעָרֶיךָ לְוָהָיָה אִם שָׁמֹעַ, בֵּין עַל הָאָרֶץ לַוַּיֹּאמֶר.

ב בֵּין הַפְּרָקִים מֻתָּר לוֹמַר אָמֵן, עַל כָּל בְּרָכָה שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּמֻתָּר לַעֲנוֹת לְקֻדֻּשָּׁה וּלְקַדִּישׁ וּלְבָרְכוּ, אֲבָל בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ לֹא יֹאמַר וְגַם אִם שׁוֹמֵעַ שֶׁהַקָּהָל אוֹמְרִים קְרִיאַת שְׁמַע. לֹא יֹאמַר עִמָּהֶם אֶת הַפָּסוּק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יֹאמַר מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר בְּקוֹל רָם כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִים הַקָּהָל שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהֵא נִרְאֶה כְּאִלּוּ קוֹרֵא עִמָּהֶם. (ס״ה ס״ו ופרמ״ג סימן נ״א ומג״א סימן רל״ו)

ג בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, אֵינוֹ עוֹנֶה אָמֵן רַק אַחַר בִּרְכַּת הָאֵל הַקָּדוֹשׁ, וְאַחַר בִּרְכַּת שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, וּבְקַדִּישׁ יֹאמַר: אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא, וּכְשֶׁאוֹמֵר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן, יֹאמַר גַּם כֵּן אָמֵן, וּשְׁאָר אָמֵנִים שֶׁבְּקְדִישׁ לֹא יַעֲנֶה, שֶׁאֵינָם מֵעִקַּר הַקָּדִישׁ, וּבִקְדֻשָּׁה יִשְׁתֹּק וְיִשְׁמַע מֵהַשְׁלִיחַ צִבּוּר, וְיֹאמַר עִם הַקָּהָל קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ ה׳ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְיִשְׁתֹּק וְיֹאמַר עִם הַקָּהָל בָּרוּךְ כְּבוֹד ה׳ מִמְּקוֹמוֹ, וְיוֹתֵר לֹא יֹאמַר, שֶׁאֵינוֹ מֵעִקַּר הַקְּדֻשָּׁה, וְאִם שׁוֹמֵעַ בָּרְכוּ, בֵּין מִן הַשְׁלִיחַ צִבּוּר בֵּין מִן הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה, עוֹנֶה בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד וְגַם אָמֵן, שֶׁאַחַר בִּרְכוֹת הָעוֹלֶה, וְאִם הַקָּהָל אוֹמְרִים מוֹדִים, יִשְׁתֹּק גַּם כֵּן. וְיֹאמַר מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וְלֹא יוֹתֵר, וְאִם שׁוֹמֵעַ קוֹל רַעַם יֵשׁ אוֹמְרִים דְּמֻתָּר לוֹ גַּם כֵּן לְהַפְסִיק וּלְבָרֵךְ וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּלֹא יַפְסִיק בָּזֶה. (בכור שור).

ד אֵלּוּ הַהַפְסָקוֹת שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁמֻּתָּר לְהַפְסִיק בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, אִם הוּא בַּבְּרָכוֹת, יְכַוֵּן שֶׁיִּהְיֶה הַהֶפְסֵק הֵיכָא דְּסָלִיק עִנְיָנָא, וְאִם הוּא בִּקְרִיאַת שְׁמַע, יְכַוֵּן שֶׁיִּהְיֶה הַהֶפְסֵק בֵּין פָּסוּק לְפָסוּק, וְאִם אִי אֶפְשָׁר מֻתָּר לוֹ לְהַפְסִיק אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַפָּסוּק, וְיַתְחִיל אַחַר כָּךְ מִתְּחִלַּת הַפָּסוּק.

ה מַה שֶּׁאָמַרְנוּ שֶׁמֻּתָּר לְהַפְסִיק בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק לְדְבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ, אֵינוֹ הַדִּין בַּפָּסוּק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי בָּהֶם אָסוּר לְהַפְסִיק בְּכָל עִנְיָן, וַאֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ לֹא יַפְסִיק לְהָשִׁיבוֹ, וּבֵין אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם לֶאֱמֶת וְיַצִּיב גַּם כֵּן לֹא יַפְסִיק כְּלָל מִשּׁוּם דִּכְתִיב בַּקְרָא ה׳ אֱלֹהִים אֱמֶת לְכָךְ אֵין מַפְסִיקִין בֵּין אֱלֹהֵיכֶם לֶאֱמֶת, וְנָכוֹן לִזְהֹר שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק, עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר, גַּם תֵּבֵת וְיַצִּיב, (לְפִי שֶׁגַּם הוּא לְשׁוֹן אֱמֶת) וְאַחַר כָּךְ יָכוֹל לְהַפְסִיק, כְּמוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר בְּאֶמְצַע פֶּרֶק (דִּין לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹם וּלְהָשִׁיב שָׁלוֹם, בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין מַקְפִּידִין, וְאֵין לְהַפְסִיק בָּזֶה אֲפִלּוּ בֵּין הַפָּרָקִים) (סִימָן ס״ו).

סימן יז

א הַתְחָלַת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית, הוּא כְּמוֹ זְמַן תְּפִלִּין, וְנִמְשָׁךְ זְמַנָּהּ עַד רְבִיעִית הַיּוֹם, בֵּין שֶׁהַיּוֹם אָרֹךְ בֵּין שֶׁהוּא קָצָר, וְנֶחְשָׁב הַיּוֹם מִן עֲלוֹת עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, וּמְצָוָה מִן הַמֻּבְחָר לִקְרֹת כַּוָּתִיקִים, (הַמְחַבְּבִים אֶת הַמִּצְוֹת) שֶׁהָיוּ מְכַוְּנִים לִקְרֹאתָהּ מְעַט קוֹדֶם הַנֵּץ הַחַמָּה כְּדֵי שֶׁיִּסְיְמוּ קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ עִם הַנֵּץ הַחַמָּה, וְיִסְמֹךְ לָהּ הַתְּפִלָּה, וּמִי שֶׁיּוּכַל לְכַוֵּן לַעֲשׂוֹת כֵּן שְׂכָרוֹ מְרֻבֶּה מְאֹד, וְעַל כָּל פָּנִים צְרִיכִין לִזָּהֵר מְאֹד, שֶׁלֹּא לְאַחֵר הַזְּמַן מֵרְבִיעִית הַיּוֹם, וּבִפְרָט בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, כְּשֶׁהַיּוֹם אָרֹךְ בִּמְדִינָתֵנוּ, לְפָעָמִים סוֹף הַזְּמַן הוּא קוֹדֶם ״זִיבֵּעִן אוּהֶר״, וּמִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֲבַד אִם עָבַר הַזְּמַן, מֻתָּר לִקְרֹת קְרִיאַת שְׁמַע עִם בִּרְכוֹתֶיהָ עַד שְׁלִישׁ הַיּוֹם, אֲבָל לְאַחַר שְׁלִישׁ הַיּוֹם, אָסוּר לוֹמַר הַבְּרָכוֹת אֶלָּא אוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע לְבַד וַאֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם (וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּגַם הַבְּרָכוֹת יָכוֹל לוֹמַר כָּל הַיּוֹם פר״ח). (נ״ח).

ב מֻתָּר לִקְרֹת קְרִיאַת שְׁמַע, בֵּין יוֹשֵׁב בֵּין עוֹמֵד, וְאִם הָיָה יוֹשֵׁב אָסוּר לְהַחְמִיר וְלַעֲמֹד, אֲבָל אָסוּר לִקְרֹת כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב, וְאִם הוּא שׁוֹכֵב כְּבָר יַטֶּה אֶת עַצְמוֹ עַל צִדּוֹ מַמָּשׁ וְיִקְרָא, וְאִם הוּא חוֹלֶה קָצַת וְקָשֶׁה לוֹ לִשְׁכַּב עַל צִדּוֹ מַמָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם מְחֻיָּב לְהַטּוֹת אֶת עַצְמוֹ קָצַת עַל צִדּוֹ. (ס״ג).

ג קוֹדֶם שֶׁיַּתְחִיל, יְכַוֵּן לָצֵאת מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁצִּוָּנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּבְאָמְרוֹ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְכַוֵּן אֶת הַפָּרוּשׁ: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, כִּי ה׳ שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא ה׳ אֶחָד, יָחִיד וּמְיֻחָד בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וַאֲרִיךְ ״בַּחֵי״ת״ שֶׁל אֶחָד, כְּדֵי שֶׁיַּמְלִיךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וּבַדַּלֶ״ת יַאֲרִיךְ קָצָת גַּם כֵּן שִׁעוּר, שֶׁיְּיַחֵשֵׁב שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ וּמוֹשֵׁל בְּד׳ רוּחוֹת הָעוֹלָם וְלֹא יַאֲרִיךְ יוֹתֵר מִשִּׁעוּר זֶה, וִידַקְדֵּק שֶׁלֹּא יְקַלְקֵל קְרִיאַת הַתֵּבָה אֶחָד עַל יְדֵי מַה שֶּׁמַּאֲרִיךְ בּוֹ קָצָת, כִּי קָצָת מֵהֶהָמוֹן עָם מְקַלְקְלִין, יֵשׁ אוֹמְרִים ״אֶחָאד״, וְיֵשׁ אוֹמְרִים ״אֶחָדֵע״ וּמוּטָב שֶׁלֹּא לְהַאֲרִיךְ מִלְּהַאֲרִיךְ וּלְקַלְקֵל. נוֹהֲגִין לוֹמַר ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל״ בְּקוֹל רָם לְעוֹרֵר הַכַּוָּנָה, וּמְשַׁמְּטִין יַד יָמִין עַל הָעֵינַיִם, לְאַחַר שֶׁאוֹמְרִים אֶחָד, שׁוֹהִין קָצָת וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד בְּלַחַשׁ (חוּץ מִבְּיוֹם הַכִּפּוּרִים) וּצְרִיכִין לְכַוֵּן בּוֹ גַּם כֵּן פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת.

ד שׁוֹהֶה מְעַט וְאוֹמֵר וְאָהַבְתָּ וְגוֹ׳, וְכֵן בֵּין פָּרָשָׁה זוֹ לְפָרָשַׁת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ יַפְסִיק מְעָט, וְכֵן קוֹדֶם וַיֹּאמֶר, יַפְסִיק מְעָט, וְיכַוֵּן בפ׳ וַיֹּאמֶר, לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה זְכִירַת יְצִיאַת מִצְרַיִם. (סִימָן א וּבְחֵיי אָדָם)

ה צָרִיךְ לִקְרֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּדִקְדּוּק גָּדוֹל מִתּוֹךְ סִדּוּר מְדֻיָּק הֵיטֵב, וְיִשְׁמַע לְאָזְנָיו מַה שֶּׁהוּא מוֹצִיא מִפִּיו, וְיִשָּׁגִיחַ שֶׁלֹּא יֹאמַר דָּגוּשׁ בְּמָקוֹם רָפֶה, אוֹ רָפֶה בְּמָקוֹם דָּגוּשׁ, וְיַפְסִיק קָצָת בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּרְשָׁם קַו כָּזֶה ׀. וְגַם בִּפְסוּקֵי דְּזִמְרָה, צָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּכָל זֶה, וְיִטְעֹם יָפֶה הָעַיִן שֶׁל תֵּבַת נִשְׁבַּע, שֶׁלֹּא יְהֵא נִשְׁמָע כְּאִלּוּ אָמַר נִשְׁבַּה ״בְּהֵ״א״, וְכֵן בְּזַי״ן שֶׁל תִּזְכְּרוּ, וְשֶׁל וּזְכַרְתֶּם, יְדַקְדֵּק הֵיטֵב שֶׁלֹּא יְהֵא נִשְׁמַע כְּאִלּוּ אָמַר ״בְּשִׁי״ן״. (ס״א ס״ב).

ו הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, לֹא יִרְמֹז בְּעֵינָיו, וְלֹא יִקְרֹץ בִּשְׂפָתָיו, וְלֹא יַרְאֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו, אַף לְצָרֵךְ מִצְוָה מֻתָּר לִרְמֹז בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה. (ס״ג)

ז קוֹדֶם קְרִיאַת שְׁמַע כְּשֶׁאוֹמֵר וַהֲבִיאֵנוּ וְכוּ׳ נוֹטֵל אֶת הַצִּיצִית בְּיָדוֹ, וְאוֹחֲזָן בִּשְׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע בְּיַד שְׂמֹאל בֵּין קֶמִיצָה לְזֶרֶת כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לְוַיֹּאמֶר שֶׁהִיא פָּרָשַׁת צִיצִית, אוֹחֲזָן גַּם בִּימִינוֹ, וּכְשֶׁאוֹמֵר וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ, נוֹתְנָם עַל הָעֵינַיִם, וּמְסַתֵּכֵּל בָּהֶם וְנוֹשְׁקָן. וְנוֹהֲגִין שֶׁבְּכָל פַּעַם שֶׁאוֹמֵר תֵּבֵת צִיצִית, נוֹשְׁקָן, וְאוֹחֲזָן עַד וְנֶחְמְדִים לָעַד, שֶׁאָז נוֹשְׁקָן וּמַנִּיחָן מִיָּדָיו. (ס״ד).

ח בְּאָמְרוֹ אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, יֹאמַר מִיָּד גַּם תֵּבֵת אֱמֶת, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בֵּינֵיהֶם, וְגַם הַשְּׁלִישִׁי צִבּוּר אוֹמֵר כֵּן וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר ה׳ אֱלֹהֵיכֶם אֱמֶת וְיַצִּיב כָּל אֶחָד לִשְׁמֹעַ ג׳ תֵּבוֹת אֵלּוּ מִפִּי הַשְּׁלִישִׁי צִבּוּר, כִּי בְּאֵלּוּ ג׳ תֵּבוֹת, נִשְׁלְמוּ רמ״ח תֵּבוֹת בִּקְרִיאַת שְׁמַע, כְּנֶגֶד רמ״ח אֲבָרִים שֶׁבָּאָדָם, וּמַתְחִילִין אַחַר כָּךְ וְיַצִּיב. אֲבָל אָסוּר לוֹמַר עוֹד הַפַּעַם אֱמֶת וּמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בִּיחִידוּת, יֹאמַר קוֹדֶם קְרִיאַת שְׁמַע, אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן. לְהַשְׁלִים בְּג׳ תֵּבוֹת אֵלּוּ מִנְיַן רמ״ח. ()

ט אִם הִפְסִיק בְּאֶמְצַע קְרִיאַת שְׁמַע (דְּהַיְנוּ מִן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל עַד עַל הָאָרֶץ) מֵחֲמַת אֹנֶס, שֶׁהָיָה מֻכְרָח לְהַפְסִיק, כְּגוֹן שֶׁהָיָה צָרִיךְ לָצֵאת לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו, אוֹ שֶׁנִּמְצָא צוֹאָה בַּבַּיִת, אִם שָׁהָה מֶשֶׁךְ זְמַן, שֶׁהָיָה הוּא יָכוֹל לוֹמַר כָּל קְרִיאַת שְׁמַע, צָרִיךְ לַחְזֹר לְתְחִלַּת קְרִיאַת שְׁמַע. (סִימָן ס״ה ובפרמ״ג)

י קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְנִכְנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמָצָא צִבּוּר שֶׁקּוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע, צָרִיךְ לִקְרֹת עִמָּהֶם כָּל קְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה כְּאִלּוּ אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם עִם חֲבֵרָיו, וְיִקַּבֵּל שָׂכָר כְּקוֹרֵא בַּתּוֹרָה, וְהוּא הַדִּין אִם הוּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאוֹמֵר דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים, אוֹ פְּסוּקִים בְּמָקוֹם שֶׁרְשַׁאי לְהַפְסִיק (וְאִם

עוֹמֵד בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי נִתְבָּאֵר לְעֵיל) וְאִם הוּא עֲדַיִן לֹא קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע, קוֹרֵא גַּם כֵּן עִם הַצִּבּוּר, אֲבָל צָרִיךְ שֶׁיִּתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּקָּרֵא אַחַר כָּךְ עִם הַמְּבָרְכוֹת, וְכֵן שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהַצִּבּוּר אוֹמְרִים, כְּגוֹן תְּהִלָּה לְדָוִד, וְעָלֵינוּ, וְכַדּוֹמֶה וַאֲפִלּוּ פִּיּוּטִים אוֹמֵר עִמָּהֶם, וְאַל יִפְרֹשׁ אֶת עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר.

סימן יח

א זְמַן תְּפִלַּת הַשַּׁחַר מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל עִם הַנֵּץ הַחַמָּה, כְּדִכְתִיב יִירָאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ, וּבְדִיעֲבַד אִם הִתְפַּלֵּל לְאַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר יָצָא, וְנִמְשָׁךְ זְמַנָּהּ עַד שְׁלִישׁ הַיּוֹם, וְאָסוּר לְהִתְאַחֵר יוֹתֵר וּמִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֲבַד, אִם עָבַר וְהִתְאַחַר יוֹתֵר, אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עַד חֲצוֹת הַיּוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ שָׂכָר תְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ, שְׂכַר כִּתְפִלָּה מִיהוּ אִכָּא. עָבַר בְּמֵזִיד עַד חֲצוֹת הַיּוֹם וְלֹא הִתְפַּלֵּל, אֵין לוֹ עוֹד תַּשְׁלוּמִין, וְעָלָיו נֶאֱמַר מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן, וְאִם שָׁגַג אוֹ נֶאֱנַס יִבְאֶר בְּסִימָן כא (פ״ט).

ב כְּשֶׁמַּגִּיעַ לְתְהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן, יַעֲמֹד וְיָכִין אֶת עַצְמוֹ לִתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְיָסִיר כִּיחוֹ וְנִיעוֹ, וְכָל דָּבָר הַמְבַלְבֵּל אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ, וְיֵלֵךְ ג׳ פְּסִיעוֹת לְאַחֲרָיו, וְיֹאמַר תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן, וְכוּ׳ עַד גָּאַל יִשְׂרָאֵל, וְאָז יַחְזֹר לְפָנָיו ג׳ פְּסִיעוֹת, דֶּרֶךְ קֵרוּב וְהַגָּשָׁה לַמֶּלֶךְ. לֹא יַפְסִיק בֵּין גָּאַל יִשְׂרָאֵל לִשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, אֲפִלּוּ לְקַדֵּישׁ וּבָרְכוּ, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לְהַסְמִיךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וְטוֹב שֶׁיְּצַמְצֵם לִגְמֹר בִּרְכַּת גָּאַל יִשְׂרָאֵל, עִם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּשָׁוֶה, כִּי אִם יִגְמֹר הוּא תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, יֵשׁ סָפֵק אִם יַעֲנֶה אָמֵן עַל בִּרְכַּת הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹ לֹא. אֲבָל כְּשֶׁהוּא גַּם כֵּן גּוֹמֵר אֶת הַבְּרָכָה, וַדַּאי אֵין צָרִיךְ לַעֲנוֹת אָמֵן, דְּאֵין עוֹנִין אָמֵן עַל בִּרְכַּת עַצְמוֹ (וְעַיֵּן לעיל סִימָן ו׳ סָעִיף י״א). וּבְמַעֲרִיב כֵּיוָן שֶׁאֵין הַבְּרָכָה שֶׁלְּפָנָיו הַשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה מְסַיֶּמֶת בְּגָאַל יִשְׂרָאֵל, מֻתָּר לְהַפְסִיק, כְּמוֹ בְּשְׁאָר מָקוֹם בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק, קוֹדֶם הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אוֹמֵר הַפָּסוּק ה׳ שְׂפָתַי תִּפְתָּח וְגוֹ׳, וְאֵינוֹ הֶפְסֵק, כִּי הוּא שַׁיָּךְ לְהַתְּפִלָּה. אֲבָל הַפָּסוּק כִּי שֵׁם ה׳ אֶקְרָא וְגוֹ׳ לֹא יֹאמַר, כִּי אִם בְּמוּסָף וּבְמִנְחָה יֹאמְרוֹ, קוֹדֶם ה׳ שְׂפָתַי תִּפְתָּח. (סִימָן ס״ו צ״ב צ״ה קי״א ובסד״ה)

ג הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע, שֶׁהַשְּׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי ה׳ וְיָעִיר הַכַּוָּנָה וְיָסִיר כָּל הַמַּחְשָׁבוֹת הַטּוֹרְדוֹת אוֹתוֹ, עַד שֶׁתִּשָּׁאֵר מַחְשַׁבְתּוֹ וְכַוָּנָתוֹ זַכָּה בִּתְפִלָּתוֹ, וְיַחְשֹׁב כִּי אִלּוּ הָיָה מְדַבֵּר לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, בְּוַדַּאי הָיָה מְסַדֵּר דְּבָרָיו, וּמְכַוֵּן בָּהֶם יָפֶה, לְבַל יִכָּשֵׁל, קַל וָחֹמֶר לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁצָּרִיךְ לְכַוֵּן לְפָנָיו אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ, כִּי לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ, הַמַּחְשָׁבָה כְּמוֹ דִבּוּר, וְכָל הַמַּחְשָׁבוֹת הוּא חוֹקֵר, וְקוֹדֶם הַתְּפִלָּה יַחְשֹׁב מֵרוֹמְמוּת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ וְשִׁפְלוּת הָאָדָם, וְיָסִיר כָּל תַּעֲנוּגֵי אָדָם מִלִּבּוֹ.

ד הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן בְּלִבּוֹ פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת שֶׁהוּא מוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר תָּכִין לִבָּם, תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ וּכְבָר נִדְפְּסוּ הַרְבֵּה סִדּוּרִים, עִם פֵּרוּשׁ אַשְׁכְּנַז, וְיָכוֹל כָּל אָדָם לִלְמֹד וּלְהָבִין מַה שֶּׁהוּא מִתְפַּלֵּל, וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת, לְכָל הַפָּחוֹת צָרִיךְ שֶׁיַּחְשֹׁב בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה בְּדְבָרִים הַמַּכְנִיעִים אֶת הַלֵּב, וּמְכַוְּנִים אֶת לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְאִם תָּבֹא לוֹ מַחְשָׁבָה זָרָה בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה יִשְׁתֹּק וְיַמְתִּין עַד שֶׁתִּתְבַּטֵּל הַמַּחְשָׁבָה.

ה יְכַוֵּן רַגְלָיו זוֹ אֵצֶל זוֹ, כְּאִלּוּ אֵינָן אֶלָּא אַחַת, לְהִדָּמוֹת לַמַּלְאָכִים שֶׁנֶּאֱמַר וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה, כְּלוֹמַר רַגְלֵיהֶם נִרְאוֹת כְּרֶגֶל אַחַת וְיָכוֹף רֹאשׁוֹ מְעַט לְמַטָּה, וְיִסְגֹּר עֵינָיו שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל בְּשׁוּם דָּבָר, וְאִם מִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ סִדּוּר לֹא יָסִיר עֵינָיו מִן הַסִּדּוּר, וְיַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ, יְמִינוֹ עַל שְׂמֹאלוֹ וְיִתְפַּלֵּל בְּלֵב שָׁלֵם, בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבְהַכְנָעָה, כְּעָנִי הָעוֹמֵד בַּפֶּתַח, וְיוֹצִיא אֶת הַמִּלּוֹת מִפִּיו בְּכַוָּנָה, וּבְדִקְדּוּק, וְיִתְפַּלֵּל כָּל אֶחָד כְּפִי הַנִּסָּחָא שֶׁלּוֹ הֵן אַשְׁכְּנַז הֵן סְפָרַד, וְכַדּוֹמֶה כֻּלָּם יְסוֹדָתָם בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ, אֲבָל אַל יְעָרֵב תֵּבוֹת מְנֻסָּחָא לְנֻסָּחָא כִּי כָּל נֻסָּחָא תֵּבוֹתֶיהָ מְנוּיוֹת וּסְפוּרוֹת, עַל פִּי סוֹדוֹת גְּדוֹלִים, וְאֵין לְהוֹסִיף אוֹ לִגְרֹעַ. (ס״ח צ״א צ״ה צ״ח).

ו יִזָּהֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ, רַק שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יִשְׁמַע, מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר, וַחֲבֵרוֹ שֶׁבְּסָמוּךְ לוֹ, לֹא יִשְׁמַע קוֹלוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּחַנָּה, רַק שְׂפָתֶיהָ נָעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמַע. (ק״א).

ז לֹא יִסְמֹךְ עַצְמוֹ עַל שׁוּם דָּבָר, אֲפִלּוּ סְמִיכָה כָּל דְּהִיא. וְאִם הוּא חוֹלֶה קָצָת, יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל אֲפִלּוּ יוֹשֵׁב אוֹ שׁוֹכֵב, וְהוּא שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּפִיו, מִכָּל מָקוֹם יְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ. (צ״ד).

ח לֹא יֹאחַז בְּיָדוֹ בִּשְׁעַת תְּפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, רַק הַסִּדּוּר אוֹ הַמַּחְזוֹר אִם צָרִיךְ לוֹ. וְיֵשׁ לוֹ לְרָשֹׁם תְּחִלָּה אֶת הַמְּקוֹמוֹת, שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל בַּסִּדּוּר וּבַמַּחְזוֹר, שֶׁלֹּא יְצָטָרֵךְ לְחַפֵּשׂ בְּאֶמְצַע תְּפִלָּתוֹ. לֹא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינוֹ לְבֵין הַקִּיר שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּסֶב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וְיִתְפַּלֵּל. וְלֹא מִקְרֵי חֲצִיצָה אֶלָּא דָּבָר שֶׁגָּבוֹהַּ יו״ד טְפָחִים, וְרָחָב ד׳ טְפָחִים, אֲבָל דָּבָר קָטָן לֹא חָשִׁיב הֶפְסֵק, וַאֲפִלּוּ דָּבָר גָּדוֹל אִם הוּא דָּבָר קָבוּעַ, כְּגוֹן אָרוֹן וְתֵבָה לֹא חָשִׁיב הֶפְסֵק, וְאָדָם נָמִי אֵינוֹ חוֹצֵץ, וּבִשְׁעַת הַדְּחַק בְּכָל עִנְיָן אֵין לְהַקְפִּיד, כֵּיוָן שֶׁסּוֹגֵר עֵינָיו אוֹ מִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ הַסִּדּוּר, שֶׁלֹּא תִּתְבַּטֵּל כַּוָּנָתוֹ. וְכֵן לֹא יִתְפַּלֵּל כְּנֶגֶד אֵיזֶה צִיּוּר, וְאִם

יִקָּרֶה לוֹ לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגֶד בֶּגֶד, אוֹ כּוֹתֶל מְצֻיָּר יִסְגֹּר עֵינָיו, וּכְנֶגֶד מַרְאָה אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל, אֲפִלּוּ בָּעֵינַיִם סְגוּרוֹת. לֹא יִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם פָּרוּץ כְּגוֹן, בַּשָּׂדֶה, מִפְּנֵי שֶׁכְּשֶׁהוּא בְּמָקוֹם צְנִיעוּת, חָלָה עָלָיו אֵימַת הַמֶּלֶךְ, וְלִבּוֹ נִשְׁבָּר וְנִכְנָע. וְאִם הוּא בַּדֶּרֶךְ מֻתָּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל בַּשָּׂדֶה. וְאִם אֶפְשָׁר לוֹ, יִתְפַּלֵּל בֵּין הָאִילָנוֹת.

ט לֹא יְגַהֵק (גְּהוּק, הֵיְינוּ מַה שֶּׁלִּפְעָמִים אָדָם מוֹצִיא מִגּוּפוֹ לְפִיו, נְפִיחָה מֵחֲמַת שָׂבְעוֹ כְּרֵיחַ הַמַּאֲכָל שֶׁאָכַל, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּהַיְינוּ שֶׁפּוֹשֵׁט גּוּפוֹ וּזְרוֹעוֹתָיו מֵחֲמַת כֹּבֶד, וּפְהוּק הַיְינוּ שֶׁפּוֹתֵחַ מַלְקוֹחָיו, כְּאָדָם שֶׁרוֹצֶה לִישֵׁן, אוֹ שֶׁעָמַד מִשֵּׁינָה) וְאִם נִצְטָרֵךְ לְכָךְ מֵחֲמַת אָנְסוֹ, יַנִּיחַ יָדָיו עַל פִּיו, שֶׁלֹּא יִתָּרֶאָה פְּתִיחָתוֹ, וְכֵן אָסוּר לוֹ לָרֹק, וְאִם בָּא לוֹ רֹק לְתוֹךְ פִּיו, וּמִצְטַעֵר בּוֹ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּטְרָד מִתְּפִלָּתוֹ, מַבְלִיעוֹ לְתוֹךְ מִטְפַּחַת אוֹ בֶּגֶד. וְאִם מָאוּס לוֹ, יַטֶּה לִשְׂמֹאלוֹ וְיָרֹק לְאַחֲרָיו. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְאַחֲרָיו, יָרֹק לִשְׂמֹאלוֹ, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לִשְׂמֹאלוֹ יָרֹק לִימִינוֹ, וְאִם כְּנֵגְדּוֹ עוֹקְצָתוֹ, יְמַשְׁמֵשׁ בִּבְגָדָיו לְהַסִּירָהּ, שֶׁלֹּא תִּתְבַּטֵּל כַּוָּנָתוֹ. אֲבָל לֹא יָסִירָהּ בְּיָדוֹ. אִם נִשְׁמַט הַטַּלִּית מֵעָלָיו, יָכוֹל לְהַחְזִירוֹ אֲפִלּוּ נָפַל רַבּוֹ. אֲבָל אִם נָפַל כֻּלּוֹ, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהִתְעַטֵּף בּוֹ מִשּׁוּם דַּהֲוֵי הֶפְסֵק. וְאִם נָפַל סֵפֶר לְפָנָיו עַל הָאָרֶץ, וּמִתּוֹךְ זֶה מִתְבַּלְבֵּל מִכַּוָּנָתוֹ מֻתָּר לְהַגְבִּיהַּ בֵּין בְּרָכָה לִבְרָכָה. כָּל הַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים בְּתוֹךְ תְּפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, אֲסוּרִים עַד לְאַחַר שֶׁיִּפְסַע הַפְּסִיעוֹת, (אַף לְעִנְיַן הֶפְסֵק יֵשׁ חִלּוּק, כְּמוֹ שֶׁאֶכְתֹּב בְּסָעִיף י״ד) (צ״ו צ״ז)

י צָרִיךְ לַעֲמֹד בְּפָנָיו לְצַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם, וְיכַוֵּן גַּם כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם וּכְנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּכְנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. וְלָכֵן אָנוּ בִּמְדִינָתֵנוּ שֶׁיּוֹשְׁבִים בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, צְרִיכִין לַעֲמֹד בַּפָּנִים לְצַד מִזְרָח, (לֹא לַמִּזְרָח מַמָּשׁ אֶלָּא לְצַד קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית. עַיֵּן ט״ז ומג״א בשם הלבוש), וְהַיּוֹשְׁבִים בַּצָּפוֹן שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, פְּנֵיהֶם לַדָּרוֹם. וְהַיּוֹשְׁבִים בַּמִּזְרָח פְּנֵיהֶם לַמַּעֲרָב. וְהַיּוֹשְׁבִים בַּדָּרוֹם פְּנֵיהֶם לַצָּפוֹן. נִמְצָא כָּל יִשְׂרָאֵל פּוֹנִים בִּתְפִילּוֹתֵיהֶם לְמָקוֹם אֶחָד, דְּהַיְינוּ נֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁשָּׁם שַׁעֲרֵי הַשָּׁמַיִם, שֶׁכָּל הַתְּפִלּוֹת עוֹלוֹת דֶּרֶךְ שָׁם. וְלָכֵן נִקְרָא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ תַּלְפִּיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, כְּמִגְדַּל דָּוִד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת, תֵּל שֶׁכָּל פִּיּוֹת פּוֹנִים אֵלָיו. אִם מִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן לְצַד שֶׁכְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, יְכַוֵּן לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְפַּלְלוּ אֶל ה׳. וְאִם עָמַד כְּנֶגֶד צָפוֹן אוֹ דָּרוֹם, וְנִזְכַּר בְּאֶמְצַע שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד כָּרָאוּי לֹא יַעֲקֹר רַגְלָיו, אֶלָּא יַטֶּה פָּנָיו לַמִּזְרָח, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ, אוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד בַּמַּעֲרָב, יִזְכֹּר תְּפִלָּתוֹ כָּךְ וְיכַוֵּן לִבּוֹ לְבֵית קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְלֹא יַעֲקֹר רַגְלָיו, וְכֵן אִם הוּא מִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ צוּרוֹת בַּמִּזְרָח, יִתְפַּלֵּל לְצַד אַחֵר אַף שֶׁאֵינוֹ מִזְרָח. (סִימָן צ״ד)

יא צָרִיךְ לִכְרֹעַ וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת ד׳ פְּעָמִים בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, בְּתִחַלַּת בְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה וּבְסוֹפָהּ, וּבִבְרֵכַת מוֹדִים בְּתִחַלָּתָהּ וּבְסוֹפָהּ, כְּשֶׁאוֹמֵר בָּרוּךְ כּוֹרֵעַ בְּבָרְכָיו, וּכְשֶׁאוֹמֵר אַתָּה מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל כָּךְ עַד שֶׁהַקְּשָׁרִים שֶׁל חֲלִיּוֹת הַשִּׁדְרָה בּוֹלְטִים וְגַם רֹאשׁוֹ יָכוֹף, וְקוֹדֵם שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם זוֹקֵף בְּנַחַת (עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר ה׳ זוֹקֵף כְּפוּפִים), וְכֵן בְּמוֹדִים כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה. וְקוֹדֵם שֶׁאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם זוֹקֵף. לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה יוֹתֵר מִדַּאי, דְּהַיְינוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו כְּנֶגֶד הַחֲגוֹר, כִּי זֶהוּ דֶּרֶךְ יוֹהֲרָא. וְזָקֵן וְחוֹלֶה שֶׁמִּצְטַעֵר בִּכְרִיעָה כֵּיוָן שֶׁהִרְכִּין רֹאשׁוֹ דַּיּוֹ. אָסוּר לְהוֹסִיף הִשְׁתַּחֲוָיוֹת בְּיֶתֶר הַבְּרָכוֹת לֹא בִּתְחִלָּתָן וְלֹא בְּסוֹפָן. (קי״ג).

יב לְאַחַר הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אוֹמְרִים אֱלֹהַי נְצֹר וְכוּ׳. וְקוֹדֶם עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וְכוּ׳ כּוֹרֵעַ וּפוֹסֵעַ כָּךְ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת, כְּעֵבֶד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ. הַפְּסִיעוֹת יִהְיוּ בֵּינוֹנִיּוֹת, וּלְכָל הַפָּחוֹת כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן אֲגוּדָל בְּצַד עָקֵב. וְלֹא יִפְסַע פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת וְלֹא יִפְסַע יוֹתֵר מִג׳ פְּסִיעוֹת. פּוֹסֵעַ תְּחִלָּה בְּרֶגֶל שְׂמֹאל וְאַחַר כָּךְ בְּרֶגֶל יָמִין, וְשׁוּב פּוֹסֵעַ בְּרֶגֶל שְׂמֹאל. וְעוֹדְהוּ בִּכְרִיעָה, הוֹפֵךְ פָּנָיו לִשְׂמֹאלוֹ, שֶׁהוּא יְמִין הַשָּׁכִינָה שֶׁהִיא כְּנֶגְדּוֹ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, וּבְצֵאתוֹ מִן הַתְּפִלָּה אוֹמֵר עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו וְהוֹפֵךְ פָּנָיו לִימִינוֹ שֶׁהוּא שְׂמֹאל הַשָּׁכִינָה. וְאוֹמֵר הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ, וְאַחַר כָּךְ מִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנָיו וְאוֹמֵר וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן. אַחַר כָּךְ זוֹקֵף וְאוֹמֵר יְהִי רָצוֹן וְכוּ׳ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכוּ׳ כִּי הַתְּפִלָּה הִיא בְּמָקוֹם הֶעָבוֹדָה. וְלָכֵן אָנוּ מִתְפַּלְּלִים עַל בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנּוּכַל לַעֲשׂוֹת אֶת הָעֲבוֹדָה מַמָּשׁ בְּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. וְהַסַּעַם שֶׁפּוֹסְעִין תְּחִלָּה בְּרֶגֶל שְׂמֹאל, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ הֲלִיכוֹת הָאָדָם הוּא לַעֲקֹר רֶגֶל יָמִין תְּחִלָּה, וְלָכֵן עוֹקֵר כָּאן שְׂמֹאל תְּחִלָּה, לְהַרְאוֹת כְּאִלּוּ כָּבֵד עָלָיו לִפָּטֵר מִלִּפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. וְלָכֵן אֹשֶׁר רֶגֶל עוֹקֵר תְּחִלָּה שְׂמֹאלוֹ שֶׁהוּא יְמִין כָּל אָדָם.

יג בְּמָקוֹם שֶׁכָּלוּ הַפְּסִיעוֹת, יַעֲמֹד בְּרַגְלַיִם מְכֻוָּנוֹת כְּמוֹ בַּתְּפִלָּה, וְלֹא יַחֲזִיר פָּנָיו לַמַּעֲרָב, וְלֹא יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ עַד שֶׁיְּגִיעַ הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר לְקַדֵּשׁ. וְכֵן כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בֵּיחִידוּת יַעֲמֹד כְּשֶׁעוּר זֶה, וְאִם הַמָּקוֹם צַר וְדָחוּק וְכֵן כְּשֶׁאוֹמְרִים פִּיּוּטִים, חוֹזֵר כְּשֶׁמַּתְחִיל הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר הַתְּפִלָּה. (קכ״ג).

יד בִּתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, לֹא יִרְמֹז בְּעֵינָיו, וְלֹא יִקְרֹץ בְּשִׂפָתָיו, וְלֹא יַרְאֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו וְאֵינוֹ פּוֹסֵק אֲפִלּוּ לְקַדִּישׁ וּקְדֻשָּׁה וּבָרְכוּ, אֶלָּא יִשְׁתֹּק וִיכַוֵּן לְמַה שֶׁאוֹמְרִים הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר וְהַצִּבּוּר וְיֵחָשֵׁב לוֹ כְּעוֹנֶה לְעִנְיַן זֶה שֶׁיּוֹצֵא, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא נֶחְשָׁב לְהֶפְסֵק. אֲבָל בִּתְפִלַּת אֱלֹהַי נְצֹר מֻתָּר לְהַפְסִיק לְדָבָרִים שֶׁמַּפְסִיקִין בְּאֶמְצַע פֶּרֶק שֶׁל בְּרָכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּקְרִיאַת שְׁמַע. לְעֵיל סִימָן ט״ז. וּמִכָּל מָקוֹם, אִם אֶפְשָׁר לוֹ יֹאמַר תְּחִלָּה יִהְיוּ לְרָצוֹן וְגוֹ׳, וְאִם אֶפְשָׁר עוֹד יִפְסַע גַּם כֵּן ג׳ פְּסִיעוֹת. (ק״ד כק״ב)

טו וְיֵשׁ נוֹהֲגִין לוֹמַר מִיָּד לְאַחַר הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם, אֶת הַפָּסוּק יִהְיוּ לְרָצוֹן וְגוֹ׳ וְאוֹמְרִים אֱלֹהַי נְצֹר וּפַעַם שֵׁנִית יִהְיוּ לְרָצוֹן וְגוֹ׳ וְכֵן נָכוֹן לַעֲשׂוֹת. וְנִרְאֶה לִי דִּבְעִנְיַן זֶה מַתְרִין לְהַפְסִיק בִּתְפִלַּת אֱלֹהַי נְצֹר לַעֲנוֹת כָּל אָמֵן. יֵשׁ אוֹמְרִים דְּקוֹדֶם שֶׁאוֹמֵר אֶת הַפָּסוּק יִהְיוּ לְרָצוֹן טוֹב לוֹמַר פָּסוּק אֶחָד מִן

הַתּוֹרָה אוֹ מִנְּבִיאִים אוֹ מִכְּתוּבִים, הַמַּתְחִיל בְּאוֹת כְּהַתְחָלַת שְׁמוֹ וּמְסַיֵּם בְּאוֹת כְּמוֹ סִיּוּם שְׁמוֹ (אליהו רבא בשם כ״י) וְנִרְאֶה לִי דְּהָאוֹמֵר יִהְיוּ לְרָצוֹן שְׁנֵי פְּעָמִים, לֹא יֹאמְרוֹ אֶלָּא קוֹדֶם יִהְיוּ לְרָצוֹן הַשֵּׁנִי. (סִימָן קכ״ב).

טז כְּבָר נִתְבָּאֵר בְּסִימָן יב׳ סָעִיף ג׳ דְּאִם מַרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ אֲפִלּוּ קְצָת הַרְגָּשָׁה לִצְרָכָיו אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיְּנַקֶּה אֶת עַצְמוֹ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן לִתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, שֶׁאָסוּר לוֹ לַעֲמֹד לְהִתְפַּלֵּל כְּשֶׁהוּא מַרְגִּישׁ קְצָת הַרְגָּשָׁה לִצְרָכָיו, עַד שֶׁיְּנַקֶּה אֶת עַצְמוֹ. וְאוּלָם אִם מִתְחִלָּה לֹא הִרְגִּישׁ כְּלָל וְאַחַר כָּךְ בְּאֶמְצַע תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה הִרְגִּישׁ, שֶׁהוּא צָרִיךְ לִצְרָכָיו, בֵּין לִגְדוֹלִים בֵּין לִקְטַנִּים יַעֲצֹר אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁיְּגַמֵּר הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וְלֹא יַפְסִיק אֲפִלּוּ אִם הַהַרְגָּשָׁה הִיא גְּדוֹלָה, מִכָּל מָקוֹם, יַעֲצֹר אֶת עַצְמוֹ כָּל זְמַן שֶׁיָּכוֹל, וְלֹא יַפְסִיק לָצֵאת בְּאֶמְצַע שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה עַד לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם. (צ״ב).

יז הִרְגִּישׁ שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְמַטָּה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲצֹר, אִם מִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ, הוֹלֵךְ לְאַחוֹרָיו ד׳ אַמּוֹת אוֹ לְצָדָדִין וּמוֹצִיא הָרוּחַ וּמַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלֶה הָרֵיחַ, וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ וְאוֹמֵר: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים יָצַרְתָּנוּ נְקֵבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ חֻרְפָּתֵנוּ וּכְלִמָּתֵנוּ, חֻרְפָּה וּכְלִמָּה בְּחַיֵּינוּ, רִמָּה וְתוֹלֵעָה בְּמוֹתֵנוּ, וְגוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ. וְאִם יָצָא מִמֶּנּוּ הָרוּחַ בִּמְקוֹמוֹ לְאָנְסוֹ, וְכֵן אִם יִתְפַּלֵּל בַּצִּבּוּר שֶׁיִּתְבַּיֵּשׁ אִם יִתְרַחֵק לְאַחוֹרָיו אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַרְחִיק אֶת עַצְמוֹ, וְגַם לֹא יֹאמַר הָרִבּוֹן, אֶלָּא יַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלֶה הָרֵיחַ וְגוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ (סִימָן ק״ג)

יח אָסוּר לֵישֵׁב בְּתוֹךְ ד׳ אַמּוֹת שֶׁל הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, בֵּין מִלְּפָנָיו בֵּין לְאַחֲרָיו בֵּין מִן הַצְּדָדִין. וְאִם הָיוּשַׁב עוֹסֵק גַּם כֵּן בְּמַה דְּשַׁיָּךְ לְסֵדֶר הַתְּפִלָּה מֻתָּר. וְיֵשׁ מְקִלִּין, דַּאֲפִלּוּ אֵינוֹ עוֹסֵק בְּעִנְיְנֵי תְּפִלָּה, אֶלָּא שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּפִיו אֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְרַחֵק. וְהַיְרֵא דְּבַר ה׳ לֹא יֵשֵׁב לִפְנֵי הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה כְּמִלֹּא עֵינָיו, אֲפִלּוּ אוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע. אֲבָל לְאַחֲרָיו וְלַצְּדָדִין אֵין לְהַקְפִּיד. וְלַעֲמֹד מֻתָּר בְּכָל עִנְיָן אֲפִלּוּ לְפָנָיו.

יט אִם זֶה הַיּוֹשֵׁב הוּא אָדָם חָלוּשׁ אֵין לְמָחֹת בּוֹ.

כ אִם זֶה הַיּוֹשֵׁב יָשַׁב קוֹדֶם וְאַחַר כָּךְ בָּא זֶה וְעָמַד לְהִתְפַּלֵּל מִצִּדּוֹ אוֹ מִלְּפָנָיו שֶׁנִּמְצָא זֶה הַיּוֹשֵׁב לְאַחֲרָיו אֵין צָרִיךְ לַעֲמֹד, כֵּיוָן שֶׁזֶּה בָּא בִּגְבוּלוֹ. אֲבָל עָמַד לְהִתְפַּלֵּל לְאַחֲרָיו שֶׁנִּמְצָא הַיּוֹשֵׁב לְפָנָיו יֵשׁ לוֹ לְזָהֵר וְלַעֲמֹד. וְכָל זֶה כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ. אֲבָל אִם מִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַמְיֻחָד לְמִנְיָן קָבוּעַ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַמְיֻחָד לְכָל אֶחָד לְהִתְפַּלֵּל שָׁם, אֲפִלּוּ יָשַׁב הוּא קֹדֶם צָרִיךְ לַעֲמֹד, כֵּיוָן שֶׁהַמָּקוֹם מְיֻחָד לִתְפִלָּה לְכָל אִישׁ.

כא אָסוּר לַעֲבֹר בְּתוֹךְ ד׳ אַמּוֹת לִפְנֵי הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. וְלָכֵן אִם אֶחָד הִתְפַּלֵּל וְגָמַר תְּפִלָּתוֹ, וְאֶחָד עוֹמֵד לְאַחֲרָיו וּמִתְפַּלֵּל וַעֲדַיִן לֹא גָּמַר, אַל יַפְסִיעַ זֶה שֶׁלְּפָנָיו אֶת הַפְּסִיעוֹת, שֶׁנִּמְצָא כְּעוֹבֵר לִפְנֵי הַמִּתְפַּלֵּל. וְלַעֲבֹר מִן הַצְּדָדִין וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְאַחֲרָיו מֻתָּר. (ק״ב).

כב שִׁכּוֹר אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי אָדָם גָּדוֹל וְנִכְבָּד אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל. וְאִם עָבַר וְהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה, וְצָרִיךְ לַחְזוֹר וּלְהִתְפַּלֵּל כְּשֶׁיָּסוּר יֵינוֹ מֵעָלָיו, וְאִם עָבַר זְמַן תְּפִלָּה, מַשְׁלִים אוֹתָהּ בַּתְּפִלָּה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ כְּדִין שׁוֹגֵג וְאָנֻס לְקַמָּן סִימָן כ״א. (צ״ט). (דִּין תְּפִילָה בְּאִשָּׁה נִדָּה, עַיֵּן לְקַמָּן סוֹף סִימָן קנ״ג).

סימן יט

א בַּחֹרֶף אוֹמְרִים מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם. וּמַתְחִילִין בְּמוּסָף שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, וְהַשַּׁמָּשׁ מַכְרִיז מִקּוֹדֶם מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם. וְאִם לֹא הִכְרִיז אֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ אָז בִּתְפִלַּת הַמּוּסָף שֶׁבְּלַחַשׁ. וְחוֹלֶה שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיִחִידוּת בְּבֵיתוֹ, וְכֵן בְּנֵי הַכְּפָרִים שֶׁאֵין לָהֶם מִנְיָן, יַמְתִּינוּ בִּתְפִלַּת מוּסָף עַד הַשָּׁעָה שֶׁבְּוַדַּאי הִתְפַּלְּלוּ בַּעֲיָרוֹת מוּסָף, וְאָז יִתְפַּלְּלוּ גַּם הֵמָּה מוּסָף וְיֹאמְרוּהוּ. וְאוֹמְרִים אוֹתוֹ עַד מוּסַף יוֹם א׳ שֶׁל פֶּסַח, דְּהַיְנוּ שֶׁהַצִּבּוּר גַּם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמְרִים אוֹתוֹ עוֹד בִּתְפִלַּת הַלַּחַשׁ. וּבַחֲזָרַת תְּפִלַּת הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר פּוֹסֵק מִלְּאָמְרוֹ. וְשׁוּב גַּם הַצִּבּוּר אֵין אוֹמְרִים בְּמִנְהָג, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר שָׁמְעוּ מֵהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁפָּסַק מִלְּאָמְרוֹ. וּמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיִחִידוּת, יַקְדִּים לְהִתְפַּלֵּל אָז תְּפִלַּת הַמּוּסָף בְּכְדֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא פָּסַק הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר מִלְּאָמְרוֹ בַּעֲיָרוֹת כִּי מִי שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל לְאַחַר שֶׁכְּבָר פָּסַק הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר לְאָמְרוֹ בְּמוּסָף, אֵינוֹ אוֹמְרוֹ עוֹד. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאוֹמְרִים בַּקַּיִץ מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַטָּל, וְיַכְרִיז כֵּן הַשַּׁמָּשׁ קוֹדֶם מוּסַף יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְאָז מַתְחִילִין לוֹמַר כֵּן גַּם בְּלַחַשׁ בְּמוּסָף וּפוֹסְקִין מִלּוֹמַר מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם.

ב טָעָה וְלֹא אָמַר מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, אִם נִזְכַּר קוֹדֶם שֶׁאָמַר הַבְּרָכָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים אוֹמֵר בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר רַק שֶׁלֹּא יְהֵא בְּאֶמְצַע עִנְיָן, כְּגוֹן אִם נִזְכַּר לְאַחַר שֶׁאָמַר וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ, אוֹמֵר גַּם כֵּן לִישֵׁנִי עָפָר, וְאוֹמֵר מַשִּׁיב הָרוּחַ וְכוּ׳ מִי כָמוֹךָ וְכוּ׳ וְאִם רוֹצֶה יָכוֹל לוֹמַר לְגַמְרֵי מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם מְכַלְכֵּל חַיִּים וְכוּ׳, אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם הַבְּרָכָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים צָרִיךְ לַחְזוֹר לְרֹאשׁ תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה (וְלֹא סָגֵי שֶׁיִּתְחִיל אַתָּה גְּבוֹר כִּי ג׳ בְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כְּחָדָא חֲשִׁיבִי לְעִנְיָן זֶה, שֶׁאִם סִיֵּם הַבְּרָכָה שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן צָרִיךְ לַחְזוֹר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה) (סִימָן קי״ד) טָעָה בְּמַעֲרִיב שֶׁל פֶּסַח אוֹ בְּשַׁחֲרִית אוֹ בְּמוּסָף וְלֹא אָמָרוֹ, אֵין צָרִיךְ לַחְזוֹר.

ג יֵשׁ מְקוֹמוֹת, שֶׁאוֹמְרִים בַּקַּיִץ מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַטָּל. אִם טָעָה וְאָמַר כֵּן גַּם בַּחֹרֶף, אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, גּוֹמֵר הַבְּרָכָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים, וְאֵין צָרִיךְ לַחְזֹר בִּשְׁבִיל הַזְּכָרַת גֶּשֶׁם, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר זָכַר טָל. וְאַף אִם נִזְכַּר מִקּוֹדֶם שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם אוֹמֵר בְּמָקוֹם דְּסָלְקָא עִנְיָנָא מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם.

ד אִם טָעָה בַּקַּיִץ וְאָמַר מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, אִם נִזְכַּר קוֹדֶם שֶׁאָמַר הַבְּרָכָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים, חוֹזֵר וּמַתְחִיל אַתָּה גִּבּוֹר וְכוּ׳ (וְאֵין זֹאת מִדִּין חֲזָרָה, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתְּהֵא הַבְּרָכָה נִכֶּרֶת שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר בָּהּ מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם). אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם מְחַיֵּה הַמֵּתִים חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה. אִם לֹא אָמַר רַק מַשִּׁיב הָרוּחַ וְלֹא אָמַר מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, אֵינוֹ מַזִּיק כְּלָל וְאוֹמֵר מְכַלְכֵּל חַיִּים וְכוּ׳. אִם טָעָה בְּמַעֲרִיב אוֹ בְּשַׁחֲרִית שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת וַאֲמָרוֹ, אֵין צָרִיךְ לַחְזֹר לְרֹאשׁ (קי״ד).

ה מַתְחִילִין לוֹמַר טַל וּמָטָר, בְּתְפִלַּת עַרְבִית שֶׁל יוֹם שִׁשִּׁים לְאַחַר תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי וְהוּא בְּיוֹם ד׳ אוֹ בְּיוֹם ה׳ לְחֹדֶשׁ דֶּעצֶעמְבֶּער, וְאוֹמְרִים עַד פֶּסַח.

ו אִם טָעָה וְלֹא אָמַר טַל וּמָטָר, אִם נִזְכַּר קוֹדֶם שֶׁסִּיֵּם הַבְּרָכָה מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים, אוֹמֵר שָׁם וְתֵן טַל וּמָטָר לִבְרָכָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשַׂבְּעֵנוּ וְכוּ׳ וְחוֹתֵם כָּרָאוּי. וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁחָתַם הַבְּרָכָה מִתְפַּלֵּל לְהַלָּן. וּבְתוֹךְ בִּרְכַּת שְׁמַע קוֹלֵנוּ אַחַר רֵיקֵם אַל תְּשִׁיבֵנוּ, אוֹמֵר וְתֵן טַל וּמָטָר לִבְרָכָה כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ וְכוּ׳ וַאֲפִלּוּ אִם לֹא נִזְכַּר אָז רַק אַחַר שֶׁאָמַר בָּרוּךְ אַתָּה, כָּל שֶׁלֹּא אָמַר עֲדַיִן אֶת הַשֵּׁם, יָכוֹל לוֹמַר וְתֵן טַל וּמָטָר לִבְרָכָה כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ וְכוּ׳ אֲבָל לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם הַבְּרָכָה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, חוֹזֵר וּמַתְחִיל בָּרוּךְ עָלֵינוּ וְכוּ׳ וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת הַפָּסוּק יִהְיוּ לְרָצוֹן וְגוֹ׳, חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה.

ז טָעָה בַּקַּיִץ וְאָמַר טַל וּמָטָר, חוֹזֵר וּמַתְחִיל בָּרוּךְ עָלֵינוּ, וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת הַפָּסוּק יִהְיוּ לְרָצוֹן, חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה. (קי״ז)

ח אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם אָמַר מַשִּׁיב הָרוּחַ אוֹ לֹא אָמַר, אִם הוּא לְאַחַר ל׳ יוֹם שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל תִּשְׁעִים פְּעָמִים כָּרָאוּי, חֶזְקָתוֹ שֶׁגַּם עַתָּה הִתְפַּלֵּל כְּהֶרְגֵּל שֶׁלּוֹ כָּרָאוּי. אֲבָל בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם צָרִיךְ לַחְזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל. וְכֵן בְּטַל וּמָטָר אִם מִסְתַּפֵּק לוֹ לְאַחַר שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל תִּשְׁעִים תְּפִלּוֹת כָּרָאוּי מוֹקְמִינַן אֲחַזָּקְתֵיהּ שֶׁגַּם עַתָּה הִתְפַּלֵּל כָּרָאוּי, וְקֻדָּם לָכֵן צָרִיךְ לַחְזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל. (קי״ד)

ט טָעָה בְּמַעֲרִיב לֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁל חֹל, וְנִזְכַּר לְאַחַר שֶׁהִתְחִיל בָּרוּךְ עָלֵינוּ שֶׁהַדִּין הוּא שֶׁצָּרִיךְ לְסַיֵּם כָּל אוֹתָהּ בְּרָכָה (כְּמוֹ שֶׁאֶכְתֹּב לְקַמָּן סִימָן ע״ו) אֵינוֹ אוֹמֵר טַל וּמָטָר כֵּיוָן שֶׁגַּם הַצִּבּוּר אֵינָם אוֹמְרִים, וְאִם חָלָה הַשְּׁאֵלָה (הוּא יוֹם הַתְּחָלָה לִשְׁאֹל טַל וּמָטָר) בְּיוֹם שַׁבָּת, וְטָעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל וְהִתְחִיל בָּרוּךְ עָלֵינוּ, גַּם כֵּן אֵינוֹ אוֹמֵר טַל וּמָטָר, כֵּיוָן שֶׁהַצִּבּוּר עֲדַיִן לֹא הִתְחִילוּ, וַהֲיָחִיד נִגְרָר אַחַר הַצִּבּוּר. (קי״ז)

י שָׁכַח יַעֲלֶה וְיָבֹא בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּשַׁחֲרִית אוֹ בְּמִנְחָה, וּבְחֹל הַמּוֹעֵד, בֵּין בְּשַׁחֲרִית בֵּין בְּמִנְחָה בֵּין בְּמַעֲרִיב, אִם נִזְכַּר קוֹדֶם שֶׁאָמַר יִהְיוּ לְרָצוֹן, חוֹזֵר וּמַתְחִיל רְצֵה, וַאֲפִלּוּ אִם נִזְכַּר קוֹדֶם שֶׁהִתְחִיל מוֹדִים, כֵּיוָן שֶׁסִּיֵּם בִּרְכַּת הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן, צָרִיךְ לְהַתְחִיל רְצֵה (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּמַשִּׁיב הָרוּחַ) אַף אִם נִזְכַּר קוֹדֶם בִּרְכַּת הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן, אוֹמְרוֹ שָׁם וּמְסַיֵּם וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ וְכוּ׳, וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר יִהְיוּ לְרָצוֹן וְגוֹ׳, חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה. וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ שָׁכַח יַעֲלֶה וְיָבֹא בְּמַעֲרִיב, בֵּין שֶׁרֹּאשׁ חֹדֶשׁ הוּא בֵּ׳ יָמִים, בֵּין שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא יוֹם א׳, כֵּיוָן שֶׁאָמַר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ וְהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר, אֶלָּא מְסַיֵּם הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן וְגוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ. וְהַטַּעַם בָּזֶה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ בַּלַּיְלָה. (תכ״ב ת״צ)

יא שָׁכַח בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ בְּחֹל הַמּוֹעֵד יַעֲלֶה וְיָבֹא בְּשַׁחֲרִית, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל מוּסָף, (שֶׁכְּבָר זָכַר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְשֶׁל חֹל הַמּוֹעֵד) מִכָּל מָקוֹם, צָרִיךְ לַחְזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, וְאִם עָבַר זְמַנָּהּ יַשְׁלִימֶנָּה בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה. (עַיֵּן שערי תשובה סִימָן ק״ח סקי״ב) כִּדְלִקַּמָּן כ״א סָעִיף ד׳. לְקַמָּן סִימָן כ׳ סָעִיף י׳.

יב בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא צָרִיךְ לַחְזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל, צָרִיךְ לְהַמְתִּין כְּדֵי הִלּוּךְ ד׳ אַמּוֹת.

יג שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁטָּעָה בִּתְפִלַּת הַלַּחַשׁ, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שְׁנִית מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, (וְלָכֵן לְאַחַר חֲזָרַת הַתְּפִלָּה יֹאמַר אֱלֹהַי נְצֹר וְכוּ׳ וְיַפְסִיעַ ג׳ פְּסִיעוֹת) אַף אִם טָעָה בג׳ בְּרָכוֹת רִאשׁוֹנוֹת וְנִזְכַּר קוֹדֶם שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, בְּעִנְיָן שֶׁלֹּא יְהֵא בַּחֲזָרָתוֹ טֹרַח הַצִּבּוּר, יַחְזֹר (קכ״ג קכ״ו).

יד בְּיוֹם הַתַּעֲנִית בֵּין בְּתַעֲנִית צִבּוּר בֵּין בְּתַעֲנִית יָחִיד, אוֹמְרִים בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה בִּבְרָכַת שְׁמַע קוֹלֵנוּ, עֲנֵנוּ, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לִבְכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה יְסַיֵּם כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ וְכוּ׳. וְאִם שָׁכַח מִלּוֹמַר עֲנֵנוּ, אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם מִבִּרְכַּת שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹמְרוֹ, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁגָּמַר כָּל הַתְּפִלָּה, לְאַחַר אֱלֹהַי נְצֹר קוֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו, אוֹמְרוֹ עַד בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה וּמְסַיֵּם יִהְיוּ לְרָצוֹן וְכוּ׳, וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁעָקַר רַגְלָיו, אֵינוֹ אוֹמְרוֹ עוֹד כְּלָל (תקס״ה).

סימן כ

א כְּשֶׁפּוֹסֵעַ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר מִתְּפִלָּה שֶׁבַּלַּחַשׁ, עוֹמֵד בְּמְקוֹמוֹ כְּשֶׁעוּר הִלּוּךְ ד׳ אַמּוֹת וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ וְאוֹמֵר בַּלַּחַשׁ ה׳ שְׂפָתַי תִּפְתָּח וְגוֹ׳ וּמַתְחִיל בְּקוֹל בָּרוּךְ אַתָּה וְכוּ׳ וְכָל אֶחָד יְזַהֵר לִשְׁתֹּק אָז וְלִשְׁמֹעַ הֵיטֵב, וּלְכַוֵּן לְמַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר, וְלוֹמַר בָּרוּךְ הוּא, וּבָרוּךְ שְׁמוֹ וְאָמֵן עַל כָּל בְּרָכָה כָּרָאוּי. וַאֲפִלּוּ לִלְמֹד אָסוּר בְּשָׁעָה שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר חוֹזֵר הַתְּפִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁצְּרִיכִין לְזַהֵר מִשִּׂיחָה בְּטֵלָה. וּמִי שֶׁנִּקַל לוֹ, יֵשׁ לוֹ לַעֲמֹד כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ מִתְּפִלָּה שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אוֹ בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת, אוֹ לִרְאוֹת תּוֹךְ הַסִּדּוּר מַה שֶּׁאָמַר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר (קי״א קכ״ג קכ״ד). קָצַת נוֹהֲגִין שֶׁלְּאַחַר קְדֻשָּׁה חוֹלְצִין תְּפִלִּין שֶׁל רַשׁ״י וּמַנִּיחִין תְּפִלִּין דְּרַבֵּנוּ תָּם. וְעוֹשִׂין שֶׁלֹּא כַּדִּין. (עַיֵּן פְּרִי מגדים סִימָן ל״ד משבצות סָעִיף קטן ב).

ב בַּחֲזָרַת תְּפִלַּת הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, כְּיָון שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר כְּבָר הִתְפַּלֵּל בְּפָנֵי עַצְמוֹ בְּלַחַשׁ, וְאֵינוֹ חוֹזֵר אֶת הַתְּפִלָּה רַק בִּשְׁבִיל הַשּׁוֹמְעִים, לָכֵן צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ דַּוְקָא תִּשְׁעָה שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין, שֶׁלֹּא תִּהְיֶינָה בִּרְכוֹתָיו לְבַטָּלָה (וְלָא דָּמֵי לְמַה שֶּׁכָּתוּב בְּסִימָן ט״ו סָעִיף ז׳). וְלָכֵן כְּשֶׁיֵּשׁ מִנְיָן מְצֻמְצָם, צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יַתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר חֲזָרַת הַתְּפִלָּה עַד שֶׁיִּגְמְרוּ כֻּלָּן תְּפִלּוֹתֵיהֶן שֶׁיּוּכְלוּ לַעֲנוֹת. (קכ״ד)

ג הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר צָרִיךְ לְזַהֵר, כְּשֶׁהוּא מְסַיֵּם בְּרָכָה אַחַת, שֶׁלֹּא לְהַתְחִיל בְּרָכָה שְׁנִיָּה, עַד לְאַחַר שֶׁאָמְרוּ רֹב הַצִּבּוּר אָמֵן. וְאִם הִתְחִיל תֵּכֶף בְּרָכָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן, שֶׁסִּיֵּם מָגֵן אַבְרָהָם וְהִתְחִיל מְיַד אַתָּה גִּבּוֹר, אֲזַי כֵּיָון שֶׁהִתְחִיל לוֹמַר, אַתָּה גִּבּוֹר, שׁוּב אֵין אוֹמְרִים אָמֵן, וְעוֹנֶשׁ בְּטוּל אָמֵן, אָז הוּא עָלָיו.

ד בְּקְדֻשָּׁה, יְזַהֵר כָּל אֶחָד לְכַוֵּן רַגְלָיו, שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן בְּיַחַד, כְּאִלּוּ הָיוּ רֶגֶל אַחַת (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה) וּכְשֶׁאוֹמְרִים קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, וְכֵן בָּרוּךְ וְיִמְלֹךְ, מֵרִים גּוּפוֹ וַעֲקֵבוֹ לְמַעְלָה. וְנוֹהֲגִין לִשָּׂא הָעֵינַיִם לַמָּרוֹם, וְטוֹב שֶׁתִּהְיֶינָה סְגוּרוֹת (קכ״ה).

ה כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר לְמוֹדִים, מִשְׁתַּחֲוִים כָּל הַקָּהָל וְאוֹמְרִים מוֹדִים דְּרַבָּנָן, כֻּלּוֹ בְּהִשְׁתַּחֲוָיָה, וּמִי שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה וְשׁוֹמֵעַ שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר הִגִּיעַ לְמוֹדִים, אִם הוּא עוֹמֵד בְּאֶמְצַע בְּרָכָה, מִשְׁתַּחֲוֶה גַּם כֵּן. אֲבָל אִם עוֹמֵד בִּתְחִלַּת בְּרָכָה. אוֹ בְּסוֹף בְּרָכָה, לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה. מִשּׁוּם דְּאָסוּר לְהוֹסִיף הִשְׁתַּחֲוָיוֹת, בִּתְחִלַּת בְּרָכָה אוֹ בְּסוֹף בְּרָכָה, עַל אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כִּדְלִעֵיל סִימָן י״ח סָעִיף י״א (ק״ט קכ״ז).

ו קוֹדֶם שֶׁאוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר שִׂים שָׁלוֹם, אוֹמֵר אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בָּרְכֵנוּ וְכוּ׳, וּכְשֶׁאוֹמֵר ״וְיִשְׁמְרֶךָ״ אוֹמְרִים הַקָּהָל כֵּן יְהִי רָצוֹן וְלֹא יֹאמְרוּ אָמֵן. וְכֵן כְּשֶׁאוֹמֵר וִיחֻנֶּךָּ וְשָׁלוֹם. וְאֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ רַק בְּשַׁחֲרִית וּבְמוּסָף, וְלֹא בְּמִנְחָה. רַק בְּתַעֲנִית צִבּוּר, שֶׁאוֹמְרִים גַּם בְּמִנְחָה שִׂים שָׁלוֹם, אָז אוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר גַּם אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. וְאֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּבֵית אָבֵל, וְלֹא בְּתִשְׁעָה בְּאָב בְּשַׁחֲרִית (קכ״א קכ״ז).

ז לְאַחַר שֶׁגָּמַר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר הַתְּפִלָּה, יֹאמַר בְּלַחַשׁ יִהְיוּ לְרָצוֹן וְגוֹ׳ אֲבָל לְפִסְעַ ג׳ פְּסִיעוֹת אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּסְמֹךְ עַל הַפְּסִיעוֹת שֶׁבְּסוֹף הַקְּדִישׁ שָׁלֵם. (קכ״ג).

ח בְּתַעֲנִית צִבּוּר וְיֵשׁ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עֲשָׂרָה שֶׁמִּתְעַנִּים וּמַשְׁלִימִים, אוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה עֲנֵנוּ קֹדֶם רְפָאֵנוּ. וְאִם טָעָה וְלֹא אָמָרוֹ, אִם נִזְכַּר קוֹדֶם שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם, מִן הַבְּרָכָה רוֹפֵא חוֹלֵי, חוֹזֵר וְאוֹמֵר עֲנֵנוּ וּרְפָאֵנוּ. אֲבָל לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם, גּוֹמֵר הַבְּרָכָה רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְאוֹמֵר עֲנֵנוּ בְּתוֹךְ בִּרְכַּת שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, וְחוֹתֵם שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה כְּמוֹ יָחִיד. וְאִם שָׁכַחוֹ גַּם שָׁם, אוֹמְרוֹ לְאַחַר סִיּוּם הַתְּפִלָּה בְּלֹא חֲתִימָה.

ט אֵין אוֹמְרִים תִּפְלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּקוֹל, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לְכָל הַפָּחוֹת שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים, שֶׁהֵם רֹב מִנְיָן שֶׁהִתְפַּלְּלוּ עַתָּה. אֲבָל אִם אֵין שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים שֶׁהִתְפַּלְּלוּ עַתָּה, אֵין אוֹמְרִים כָּל הַשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּקוֹל, אֶלָּא אֶחָד אוֹמֵר עַד הָאֵל הַקָּדוֹשׁ בְּקוֹל, וְאוֹמְרִים קְדֻשָּׁה וְגוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ בְּלַחַשׁ. (ס״ט)

י כָּל מָקוֹם שֶׁהַיָּחִיד אִם טָעָה חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, כְּמוֹ כֵן הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בַּחֲזָרַת הַתְּפִלָּה, אִם טָעָה חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל חוֹץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחֹל הַמּוֹעֵד. שֶׁאִם שָׁכַח וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא וְלֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ, כִּי מִשּׁוּם טֹרַח הַצִּבּוּר. וְלָכֵן אִם נִתְאַחֵר לָבֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת, בְּאֹפֶן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר. וְהוּא מֻכְרָח לְהִתְפַּלֵּל בִּיחִידוּת, אִם אֵין הַשָּׁעָה עוֹבֶרֶת, צָרִיךְ לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, בְּשָׁעָה שֶׁיִּפְסִיד מִלַּעֲנוֹת אֶחָד מִדְּבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא יַמְתִּין עַד שֶׁיַּעֲנֶה, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה. אֲבָל אַל יַמְתִּין בֵּין גָּאַל יִשְׂרָאֵל לִתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, דְּהָא צָרִיךְ לְהַסְמִיךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וְאָסוּר לְהַפְסִיק בֵּינֵיהֶם, אֶלָּא יַמְתִּין קוֹדֶם שִׁירָה חֲדָשָׁה (וע״ש סִימָן ס״ט סָעִיף ז׳).

יב יָחִיד הָעוֹמֵד בִּתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, וּכְשֶׁהוּא מְסַיֵּם מְחַיֵּה הַמֵּתִים, אוֹמְרִים הַצִּבּוּר קְדֻשַּׁת וּבָא לְצִיּוֹן, אוֹ קְדֻשַּׁת יוֹצֵר, אֵינוֹ אוֹמֵר עִמָּהֶם קָדוֹשׁ, לְפִי שֶׁאֵין הַקְּדֻשּׁוֹת שָׁווֹת, אֲבָל אִם הַצִּבּוּר אוֹמְרִים קְדֻשַּׁת מוּסָף, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, עוֹנֶה עִמָּהֶם קָדוֹשׁ וְכוּ׳, וְכֵן בְּהִפּוּךְ דִּקְדֻשַּׁת שַׁחֲרִית וּקְדֻשַּׁת מוּסָף

שָׁוֹות הֵן (ק״ט).

סימן כא

א כְּבָר נִתְבָּאַר בְּסִימָן י״ח שֶׁאִם עָבַר זְמַן תְּפִלָּה בְּמֵזִיד, אֵין לוֹ תַּשְׁלוּמִין אֲבָל אִם מֻחֲמַת שְׁגָגָה אוֹ אֹנֶס לֹא הִתְפַּלֵּל, אוֹ שֶׁטָּעָה בִּתְפִלָּתוֹ בְּדָבָר שֶׁצָּרִיךְ לַחְזֹר וּלְהִתְפַּלֵּל יָכוֹל לְהַשְׁלִימָהּ לְאַחַר תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ, וְצָרִיךְ שֶׁיִּתְפַּלֵּל דַּוְקָא תְּפִלָּה שֶׁהִיא זְמַנָּהּ, וְאַחַר כָּךְ תְּפִלַּת הַתַּשְׁלוּמִין, דְּהַיְנוּ אִם לֹא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, אֲזַי כְּשֶׁיִּגִּיעַ זְמַן תְּפִלַּת מִנְחָה, יִתְפַּלֵּל מִתְחִלָּה, תְּפִלָּה לְשֵׁם מִנְחָה וְאוֹמֵר תַּחֲנוּן, וְאַחַר כָּךְ מִיָּד אוֹמֵר אַשְׁרֵי, וּמִתְפַּלֵּל עוֹד שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּשָׁבִיל שַׁחֲרִית. וְאִם לֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה, אֲזַי יִתְפַּלֵּל תְּחִלָּה עַרְבִית, וְיִשְׁהֶה רַק כְּדֵי הִלּוּךְ ד׳ אַמּוֹת וְאֵינוֹ אוֹמֵר אַשְׁרֵי אֶלָּא מִיָּד יִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּשָׁבִיל מִנְחָה, וְאִם לֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית, אֲזַי לְאַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, יֹאמַר תַּחֲנוּן וְאַשְׁרֵי, וְיִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְשֵׁם עַרְבִית וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר לַמְנַצֵּחַ וּבָא לְצִיּוֹן וְכוּ׳, וְאָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל גַּם תְּפִלָּה זוֹ, שֶׁהִיא לְשֵׁם עַרְבִית.

ב אִם לֹא הִתְפַּלֵּל, בְּעוֹד שֶׁהָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חוֹשֵׁב, שֶׁעֲדַיִן יִשָּׁאֵר לוֹ זְמַן, אַחַר שֶׁיִּגְמֹר אוֹתוֹ עֵסֶק שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק בּוֹ, וּבֵין כָּךְ וְכָךְ עָבְרָה לוֹ הַשָּׁעָה, וְכֵן מִי שֶׁהָיָה טָרוּד לְצָרְכֵי מָמוֹנוֹ, שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי הֶפְסֵד, וְעַל יְדֵי כֵּן הִפְסִיד זְמַן הַתְּפִלָּה, אַף עַל גַּב דְּאָסוּר לְהַעֲבִיר זְמַן תְּפִלָּה מִשּׁוּם הֶפְסֵד מָמוֹן מִכָּל מָקוֹם מִקֳּרֵי אֹנֶס, וְיֵשׁ לוֹ תַּשְׁלוּמִין. וְכֵן אִם מֻחֲמַת שְׁכְרוּת לֹא הָיָה רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל, נֶחְשָׁב גַּם כֵּן כְּאֹנֶס אַף עַל פִּי שֶׁהִתְחִיל בְּאִסּוּר לִשְׁתּוֹת, כְּשֶׁהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה.

ג אֵין תַּשְׁלוּמִין לַתְּפִלָּה, אֶלָּא בַּתְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ. אֲבָל אִם נִתְאַחֵר יוֹתֵר, אֵין לָהּ עוֹד תַּשְׁלוּמִין כְּגוֹן אִם לֹא הִתְפַּלֵּל לֹא שַׁחֲרִית וְלֹא מִנְחָה, אֲזַי מִנְחָה, יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין, לְאַחַר עַרְבִית הַסְּמוּכָה לָהּ, אֲבָל שַׁחֲרִית אֵין לָהּ תַּשְׁלוּמִין, כֵּיוָן שֶׁעָבַר שְׁתֵּי זְמַנֵּי תְּפִלּוֹת שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל, לֹא בִּזְמַנָּהּ וְלֹא בִּזְמַן מִנְחָה.

ד אַף בְּיוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּסָף, אִם לֹא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, יָכוֹל לְהַשְׁלִימָהּ לְאַחַר מִנְחָה, (דְּכֵיוָן דִּזְמַן תְּפִלַּת מוּסָף, בְּדִיעֲבַד עַד הַלַּיְלָה, כְּמוֹ מִנְחָה אִם כֵּן לֹא עָבַר שְׁתֵּי זְמַנֵּי תְּפִלּוֹת) וּלְאַחַר תְּפִלַּת מוּסָף, אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁלִים תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, (דְּכֵיוָן שֶׁמְּזַכִּיר בָּהּ קָרְבַּן מוּסָף, אֵינָהּ רְאוּיָה שֶׁתַּעֲלֶה לִתְפִלַּת שַׁחֲרִית. פְּרִי מְגַדִּים סִימָן ק״ח, אַבְרָהָם סָעִיף קָטָן ו׳). אַף עִם עֲדַיִן לֹא עָבַר זְמַן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל מוּסָף.

ה אֵין תַּשְׁלוּמִין לַתְּפִלָּה שֶׁהִפְסִיד, אֶלָּא בִּזְמַן תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ. אֲבָל לֹא בְּשָׁעָה שֶׁאֵינָהּ זְמַן תְּפִלָּה, כְּגוֹן אִם שָׁהָה הַרְבֵּה, אַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה שֶׁהִיא חוֹבַת שָׁעָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עוֹד, תַּשְׁלוּמֵי תְּפִלָּה שֶׁהִפְסִיד, לְפִי שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ תַּשְׁלוּמִין לַתְּפִלָּה שֶׁהִפְסִיד, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתְּפִלָּה שֶׁהִיא חוֹבַת שָׁעָה, שֶׁאָז כֵּיוָן שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתְּפִלָּה שֶׁהִיא חוֹבַת שָׁעָה, הוּא מַשְׁלִים גַּם כֵּן מַה שֶּׁחָסֵר (ק״ח).

ו תְּפִלַּת תַּשְׁלוּמִין שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל, חַיָּב לְהִתְפַּלֵּל, כְּמוֹ שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל אָז תְּפִלַּת הַחוֹבָה, כְּגוֹן אִם לֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל שַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁהַשֵּׁנָיָה בָּאָה לְתַשְׁלוּם תְּפִלַּת חֹל, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁעַתָּה הוּא שַׁבָּת, מִתְפַּלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. וְאִם הִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, וְכֵן בְּעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִם לֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם, וְאוֹמֵר בְּשְׁתֵּיהֶן יַעֲלֶה וְיָבֹא. וְאִם לֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, שְׁמִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם, אִם שָׁכַח יַעֲלֶה וְיָבֹא אֲפִלּוּ בַּשֵּׁנִיָּה חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, (אַף עַל גַּב דְּתַשְׁלוּמִין הַלַּיְלָה הִיא, וְאָז לֹא הָיָה חוֹזֵר, מִכָּל מָקוֹם הַשְׁתָּא יְמָמָא הוּא), וּבְשַׁבָּת אִם לֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה, מִתְפַּלֵּל עַרְבִית גַּם כֵּן שְׁתַּיִם שֶׁל חֹל, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בְּאַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ. בָּרֹאשׁוֹנָה אוֹמֵר אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ, וּבַשֵּׁנִיָּה אֵינוֹ אוֹמְרוֹ. וְהַטַּעַם בָּזֶה, כֵּיוָן שֶׁאַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ הוּא כְּמוֹ הַבְדָּלָה, וְאֵין מַבְדִּילִין ב׳ פְּעָמִים בַּתְּפִלָּה, וְהוּא הַדִּין לְהֶפֶךְ, אִם שָׁכַח עַרְבִית בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. מִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם, וְאוֹמֵר בִּתְפִלַּת הַתַּשְׁלוּמִין אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ, לְפִי שֶׁמֵּעִקָּר הַתַּקָּנָה, צָרִיךְ לְהַבְדִּיל בַּתְּפִלָּה (ק״ח רצ״ד).

ז טָעָה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּמִנְחָה, וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא, וּלְמָחָר אֵינוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אִם כֵּן אַף אִם יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם, לֹא יַרְוִיחַ כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר עוֹד יַעֲלֶה וְיָבֹא, וּבְלֹא יַעֲלֶה וְיָבֹא, הֲרֵי כְּבָר הִתְפַּלֵּל עַל כֵּן אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל כְּלָל לְתַשְׁלוּמִין.

ח תְּפִלַּת מוּסָף, אַף עַל פִּי שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַיּוֹם, וְאִם כֵּן הֲוֵי מַעֲרִיב תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ, מִכָּל מָקוֹם אֵין לָהּ תַּשְׁלוּמִין בַּלַּיְלָה, מִשּׁוּם דִּתְפִלַּת מוּסָף נִתְקְנָה מִשּׁוּם וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ וְכֵיוָן שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ.

ט מִי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם, אוֹ מִנְחָה שְׁתַּיִם, אִם הוּא שָׁלִיחַ צִבּוּר, יוֹצֵא בְּמַה שֶׁהוּא חוֹזֵר אֶת הַתְּפִלָּה בְּקוֹל רָם.

י מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אוֹ לֹא, בַּזְּמַן הַזֶּה (שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִין בִּנְדָבָה), אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל (סִימָן ק״ז ק״ח).

סימן כב

א לְאַחַר הַשְׁמָנָה עֶשְׂרֵה, אוֹמְרִים תַּחֲנוּן בִּנְפִילַת אַפַּיִם, וְאֵין לְדַבֵּר שִׂיחַת חֻלִּין, בֵּין שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לְתַחֲנוּן.

ב בְּשַׁחֲרִית, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ תְּפִלִּין בְּשְׂמֹאלוֹ, נוֹטִין עַל צַד יָמִין, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַתְּפִלִּין, וּבְמִנְחָה, נוֹטִין עַל צַד שְׂמֹאל.

ג נְפִילַת אַפַּיִם יֵשׁ לִהְיוֹת מְיֻשָּׁב, אַף בִּשְׁעַת הַדְּחַק יוּכַל לִהְיוֹת גַּם מְעֻמָּד. לְאַחַר תַּחֲנוּן אוֹמְרִים וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע, וְיֵשׁ לְאָמְרוֹ בִּישִׁיבָה, וְאַחַר כָּךְ עוֹמְדִין וְאוֹמְרִים מַה נַּעֲשֶׂה וְכוּ׳.

ד אֵין נְפִילַת אַפַּיִם כִּי אִם בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם סֵפֶר תּוֹרָה, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם סֵפֶר תּוֹרָה אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁאָר סִפְרֵי קֹדֶשׁ, אֵין נוֹפְלִין עַל פְּנֵיהֶם, אֶלָּא אוֹמְרִים אֶת הַמִּזְמוֹר בְּלִי נְפִילַת אַפַּיִם. וּכְשֶׁמִּתְפַּלְּלִים בְּעֲזָרַת בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּפָתַח בֵּית הַכְּנֶסֶת פָּתוּחַ, נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ הָיָה שָׁם סֵפֶר תּוֹרָה.

ה כְּשֶׁמִּתְפַּלְּלִין בְּבֵית אָבֵל, אוֹ בְּבֵית הַמֵּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם אָבֵל, אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן ז׳ יְמֵי אֲבֵלוּת אֲפִלּוּ בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם ז׳. וְנוֹהֲגִין שֶׁגַּם בְּשׁוּבָם לְבֵיתָם אֵינָם אוֹמְרִים. וְאִם יֵשׁ אָבֵל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אֵין הַצִּבּוּר נִגְרָרִין אַחֲרָיו, וְאוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אֶלָּא שֶׁהָאָבֵל אֵינוֹ אוֹמֵר.

ו אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִילָה, אוֹ שֶׁהַבַּעַל בְּרִית אוֹ הַסַּנְדָּק, אוֹ הַמּוֹהֵל מִתְפַּלְּלִים שָׁם, אַף שֶׁהַמִּילָה תִּהְיֶה בְּבֵית אַחֵר. וְאִם מִתְפַּלְּלִין מִנְחָה, בְּבֵית הַתִּינוֹק קוֹדֶם סְעֻדַּת הַבְּרִית, אוֹ בְּאֶמְצַע הַסְּעֻדָּה, גַּם כֵּן אֵין אוֹמְרִים. אֲבָל אִם מִתְפַּלְּלִים לְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אוֹמְרִים. אַף הַבַּעַל בְּרִית וְהַסַּנְדָּק וְהַמּוֹהֵל לֹא יֹאמְרוּ אַף לְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, מִשּׁוּם דְּיוֹם טוֹב שֶׁלָּהֶם הוּא.

ז וְכֵן אֵין אוֹמְרִים, בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ שָׁם חָתָן, כָּל שִׁבְעַת יְמֵי מִשְׁתֶּה שֶׁלּוֹ, אִם הֶחְתָּן הוּא בָּחוּר אוֹ הַכַּלָּה בְּתוּלָה. אֲבָל אַלְמָן שֶׁנָּשָׂא אַלְמָנָה, אֵין לוֹ רַק שִׁלְשָׁה יָמִים וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים. וּבְיוֹם הַחֻפָּה בְּשַׁחֲרִית אוֹמְרִים, וּבְמִנְחָה שֶׁהוּא סָמוּךְ לַחֻפָּה אֵין אוֹמְרִים (קל״א).

ח אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן לֹא בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְלֹא בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב, וְלֹא בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט וְלֹא בַּחֲנֻכָּה וְלֹא בְּפוּרִים גָּדוֹל ב׳ יָמִים, וְלֹא בְּפוּרִים קָטָן ב׳ יָמִים, וְלֹא בל״ג בָּעֹמֶר, וְלֹא בְּכָל חֹדֶשׁ נִיסָן, וְלֹא בְּתִשְׁעָה בְּאָב, וְלֹא בַּיָּמִים שֶׁבֵּין יוֹם כִּפּוּר לְסֻכּוֹת, וְלֹא מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן עַד לְאַחַר אִסְרוּ חַג דְּשָׁבוּעוֹת וְלֹא בְּאִסְרוּ חַג דְּסֻכּוֹת, בְּכָל אֵלּוּ אֵין אוֹמְרִים בְּמִנְחָה שֶׁלְּפָנֵיהֶם, אֲבָל בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִים בַּמִּנְחָה שֶׁלְּפָנֵיהֶם. וּבְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה אוֹמְרִים גַּם בַּסְּלִיחוֹת רַק לְאַחַר כָּךְ אֵין אוֹמְרִים.

ט בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִשִּׁי לְפִי שֶׁהֵם יְמֵי רָצוֹן, כִּי בְּאַרְבָּעִים יוֹם שֶׁל קַבָּלַת לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת, עָלָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּיוֹם ה׳, וְיָרַד בְּיוֹם ב׳, לָכֵן מַרְבִּים בָּהֶם תַּחֲנוּנִים, וְאוֹמְרִים קוֹדֶם תַּחֲנוּן, וְהוּא רַחוּם, וְאוֹמְרִים אוֹתוֹ מְעֻמָּד, וְצָרִיךְ לְאָמְרוֹ בְּכַוָּנָה, וּבִמְתִינוּת, דֶּרֶךְ תַּחֲנוּנִים. וּבְיָמִים שֶׁאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן אֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ.

י לְאַחַר תַּחֲנוּן אוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ. וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִשִּׁי אוֹמְרִים, אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם [מְעֻמָּד]. וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן כ״ה סָעִיף ב׳, מָתַי אֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ (שם ובעט״ז מ׳ קל״ב).

סימן כג

א כְּשֶׁמּוֹצִיאִין אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה מִן אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְנוֹשְׂאִין אוֹתוֹ אֶל הַתֵּבָה, שֶׁקּוֹרִין בּוֹ שָׁם, נוֹשְׂאִין אוֹתוֹ דֶּרֶךְ צָפוֹן, שֶׁהוּא לִימִין הַנּוֹשֵׂא, וּכְשֶׁמַּחְזִירִין אוֹתוֹ אֶל הָאָרוֹן הַקֹּדֶשׁ, נוֹשְׂאִין אוֹתוֹ דֶּרֶךְ דָּרוֹם, וּצְרִיכִין לְהַחְזִיק אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה בְּיַד יָמִין, וּמִצְוָה עַל כָּל אָדָם שֶׁהַסֵּפֶר תּוֹרָה עוֹבֵר לְפָנָיו, שֶׁיִּלְוֶה אוֹתוֹ עַד אֶל הַתֵּבָה.

ב הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה, יֵשׁ לוֹ לְהִתְעַטֵּף בְּטַלִּית מְצֻיֶּצֶת, וְעוֹלֶה בְּדֶרֶךְ קְצָרָה לוֹ, וְיוֹרֵד בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה. וְאִם שְׁנֵי הַדְּרָכִים שָׁוִים, עוֹלֶה בְּדֶרֶךְ הַיָּמִין, וְיוֹרֵד בַּדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי. וְנוֹהֲגִין שֶׁהוּא מַמְתִּין, עַד שֶׁהָעוֹלֶה אַחֲרָיו אָמַר הַבְּרָכָה הָאַחֲרוֹנָה, וְיוֹרֵד בֵּין גַּבְרָא לְגַבְרָא (סִימָן י״ד קמ״א).

ג פּוֹתֵחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, וְרוֹאֶה בְּאֵיזֶה מָקוֹם יִקְרָא וְאוֹחֵז כָּךְ פָּתוּחַ בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְסוֹגֵר עֵינָיו, וְאוֹמֵר בָּרְכוּ אֶת ה׳ הַמְבֹרָךְ, וְיֵשׁ לוֹ לוֹמַר בְּקוֹל כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כָּל הַקָּהָל. וְהֵם עוֹנִין בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, וְאִם לֹא שָׁמְעוּ הַצִּבּוּר אֶת הַמְבָרֵךְ, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁהַשְׁלִיחַ צִבּוּר עוֹנֶה, לֹא יַעֲנֶה עִמּוֹ. אֶלָּא לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם הַשְׁלִיחַ צִבּוּר, עוֹנִין אַחֲרָיו אָמֵן, לְאַחַר שֶׁעָנוּ הַקָּהָל בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, חוֹזֵר הָעוֹלֶה וְאוֹמֵר גַּם כֵּן בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד (עַיֵּן לעיל סִימָן ט״ו סָעִיף ח), וּמְבָרֵךְ הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּחַר וְכוּ׳, וְעוֹנִין הַקָּהָל אָמֵן, וּמְסַלֵּק אֶת יָדוֹ הַשְּׂמָאלִית, וְאוֹחֵז אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה בִּשְׁעַת הַקְּרִיאָה רַק בִּימִינוֹ. הַקּוֹרֵא קוֹרֵא, וְהוּא קוֹרֵא עִמּוֹ בְּלַחַשׁ. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרֹאת, עַד שֶׁיִּכְלֶה אָמֵן מִפִּי הַצִּבּוּר. וְכָל הַקָּהָל יְכַוְּנוּ דַּעְתָּם לִשְׁמֹעַ הֵיטֵב קְרִיאַת הַתּוֹרָה. לְאַחַר הַקְּרִיאָה חוֹזֵר הָעוֹלֶה וְאוֹחֵז גַּם בְּשְׂמֹאלוֹ, וְגוֹלְלוֹ וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה.

ד אָסוּר לֶאֱחֹז אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּצַעֲמוֹ עָרֹם, אֶלָּא יֹאחֲזוֹ עַל יְדֵי הַסַּלְיָת, אוֹ יֹאחֲזוֹ בְּעַמּוּדָיו. וְיֵשׁ מַחְמִירִין, שֶׁגַּם בָּעַמּוּדִים אֵין אוֹחֲזִין עָרֹם עַל יְדֵי הַסַּלְיָת (קמ״ז).

ה הָעוֹלֶה וְגַם הַקּוֹרֵא צְרִיכִין לַעֲמֹד. וַאֲפִלּוּ רַק לִסְמֹךְ עַל שׁוּם דָּבָר אָסוּר. מִשּׁוּם דִּצְרִיכִין לַעֲמֹד בְּאֵימָה, דִּכְשֶׁם שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה בְּאֵימָה כָּךְ אָנוּ צְרִיכִין לִנְהֹג בָּהּ בְּאֵימָה. וְאַף מִי שֶׁהוּא אָדָם חָלוּשׁ יָכוֹל לִסְמֹךְ קְצָת סְמִיכָה כָּל דְּהוּ.

ו בְּשָׁעָה שֶׁהָעוֹלֶה אוֹמֵר בָּרְכוּ, וְהַקָּהָל אוֹמְרִים בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, צְרִיכִין כָּל הַצִּבּוּר לַעֲמֹד, אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמֵר הַמְבָרֵךְ אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ, וְכֵן בִּשְׁעַת הַקְּרִיאָה, וּבִשְׁעַת בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, אֵין חִיּוּב שֶׁיַּעַמְדוּ הַקָּהָל אֶלָּא הַמְדַקְדְּקִין בְּמִצְוֹת, מַחְמִירִין עַל עַצְמָם וְעוֹמְדִין וְכֵן נָכוֹן. אֲבָל בֵּין גַּבְרָא לְגַבְרָא אֵין לְהַחְמִיר כְּלָל. (קמ״ו)

ז אִם הַקּוֹרֵא בְּעַצְמוֹ, הוּא עוֹלֶה לַתּוֹרָה, צָרִיךְ שֶׁיַּעֲמֹד אַחַר אֶצְלוֹ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה עַל יְדֵי סַרְסוּר (מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם), כָּךְ אָנוּ צְרִיכִין לִנְהֹג בָּהּ עַל יְדֵי סַרְסוּר (קמ״א).

ח כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרֹאת, אָסוּר לְכָל הַקָּהָל לְדַבֵּר, אֲפִלּוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ בֵּין גַּבְרָא לְגַבְרָא, וְאָסוּר לָצֵאת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁקּוֹרִין בַּתּוֹרָה, אֲבָל בֵּין גַּבְרָא לְגַבְרָא שֶׁסֵּפֶר הַתּוֹרָה מְגֻלָּל, יָכוֹל לָצֵאת לְצֹרֶךְ גָּדוֹל.

ט כְּשֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת צְרִיכִין לִקְרֹאת אוֹתוֹ תְּחִלָּה, וַאֲפִלּוּ אִם הוּא עַם הָאָרֶץ אֶלָּא שֶׁהוּא אָדָם כָּשֵׁר, הוּא קוֹדֵם אֲפִלּוּ לְתַלְמִיד חָכָם, וַאֲפִלּוּ אִם הַכֹּהֵן רוֹצֶה לִמְחֹל לֹא מַהֲנִי. וְאַחַר הַכֹּהֵן קוֹרִין לֵוִי, וְאִם אֵין שָׁם לֵוִי, קוֹרִין אֶת הַכֹּהֵן אֲשֶׁר עָלָה בִּמְקוֹמוֹ, וְאוֹמְרִים: בִּמְקוֹם לֵוִי, וְאִם אֵין כֹּהֵן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, קוֹרִין בִּמְקוֹמוֹ לֵוִי אוֹ יִשְׂרָאֵל, וְיֵשׁ לִקְרֹאת אֶת הַיּוֹתֵר גָּדוֹל בַּתּוֹרָה שֶׁנִּמְצָא שָׁם (עַיֵּן מג״א סקל״ה סק״ז), וְאוֹמְרִים: אִם אֵין כָּאן כֹּהֵן, לֵוִי בִּמְקוֹם כֹּהֵן, אוֹ יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹם כֹּהֵן. וְאִם קָרְאוּ יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹם כֹּהֵן, אֵין קוֹרִין אַחֲרָיו לֵוִי. יִשּׁוּב שֶׁכֻּלָּם כֹּהֲנִים אוֹ לְוִיִּם, יַעֲשׂוּ שְׁאֵלַת חָכָם אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ.

י אִם הַכֹּהֵן עוֹמֵד בִּקְרִיאַת שְׁמַע, אוֹ בִּבְרָכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם עוֹמֵד בִּתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, אֲפִלּוּ אֵין שָׁם כֹּהֵן אַחֵר, אֵין קוֹרִין אוֹתוֹ, וְאֵין צְרִיכִין לְהַמְתִּין עָלָיו, מִשּׁוּם טִרְחָא דְּצִבּוּרָא, אֶלָּא קוֹרִין לֵוִי אוֹ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אוֹמְרִים: אִם אֵין כָּאן כֹּהֵן, אֶלָּא אוֹמְרִים: לֵוִי אוֹ יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹם כֹּהֵן. וּבְדִיעֲבַד אִם קָרְאוּהוּ, אִם עוֹמֵד בְּקְרִיאַת שְׁמַע אוֹ בְּבִרְכוֹתֶיהָ, עוֹלֶה וּמְבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכָה, אֲבָל לֹא יִקְרָא עִם הַקּוֹרֵא אֶלָּא יִשְׁמַע, וּמִכָּל מָקוֹם, אִם אֶפְשָׁר לוֹ, יֵשׁ לוֹ לִגְמֹר אֶת הָעִנְיָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ, לְהֵיכָא דְּסָלִיק עִנְיָנָא, קוֹדֶם שֶׁהוּא עוֹלֶה. וְאִם עוֹמֵד בִּתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, אֲפִלּוּ קָרְאוּהוּ לֹא יַעֲלֶה. וְכֵן בֵּין גְּאֻלָּה לַתְּפִלָּה לֹא יַעֲלֶה. וּבִתְפִלַּת אֱלֹהַי נְצֹר וְכוּ׳ יַעֲלֶה, וְאִם הוּא עוֹמֵד בִּפְסוּקֵי דְזִמְרָה, אִם אֵין שָׁם כֹּהֵן אַחֵר, אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה קוֹרִין אוֹתוֹ, אַף לֹא יִקְרָא עִם הַקּוֹרֵא. אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם אַחֵר, אֵין קוֹרִין אוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה, וְכֵן הַדִּין בְּלֵוִי.

יא אִם קָרְאוּ לְכֹהֵן אוֹ לְלֵוִי וְאֵינָם שָׁם, לֹא יִקְרְאוּ לְאַחֵר בִּשְׁמוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עַל הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא פָּגוּם, אֶלָּא יֹאמְרוּ לְהָאַחֵר: עֲלֵה אַתָּה, וְיַעֲלֶה, אֲבָל בְּנוֹ יְכוֹלִין לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ, שֶׁאֵין בָּזֶה פְּגָם לְאָבִיו, שֶׁהֲרֵי אִם הָאָב הָיָה פָּגוּם, גַּם הַבֵּן הָיָה פָּגוּם, וְכֵן אִם הַכֹּהֵן אוֹ הַלֵּוִי אֵינָם יְכוֹלִים לַעֲלֹת מִפְּנֵי שֶׁעוֹמְדִים בַּתְּפִלָּה, יְכוֹלִין לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִים שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, וְאִם קָרְאוּ לְיִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ שָׁם, יְכוֹלִין לִקְרֹא לְאַחֵר בִּשְׁמוֹ, כִּי בְּיִשְׂרָאֵל לֹא שַׁיָּךְ פְּגָם, וְכֵן אִם קָרְאוּ לְכֹהֵן אוֹ לְלֵוִי לְאַחֲרוֹן אוֹ לְמַפְטִיר, בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְאֵינָם שָׁם, יְכוֹלִין לִקְרֹא לְאַחֵר בַּשֵּׁם.

יב אִם לֹא הָיָה כֹּהֵן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁהָיָה אֶלָּא שֶׁלֹּא יָדְעוּ מִמֶּנּוּ, וְקָרְאוּ לְיִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹמוֹ, וְעָלָה, אֲפִלּוּ אִם אָמַר בָּרְכוּ אֶת ה׳ הַמְבֹרָךְ, אֶלָּא שֶׁלֹּא פָּתַח עַדַיִן אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ, וּבָא הַכֹּהֵן אוֹ שֶׁנִּזְכְּרוּ שֶׁיֵּשְׁנוֹ, קוֹרִין אֶת הַכֹּהֵן וְעוֹלֶה, וְאוֹמֵר גַּם הוּא בָּרְכוּ וְכוּ׳, וְהַיִּשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ, יַעֲמֹד שָׁם עַד לְאַחַר שֶׁיִּקְרָא הַכֹּהֵן וְהַלֵּוִי וְאָז יִקְרְאוּהוּ. אֲבָל אִם כְּבָר אָמַר הַיִּשְׂרָאֵל אֶת הַשֵּׁם, מִן הַבְּרָכָה, שֶׁאָמַר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ שׁוּב, אֵינוֹ עוֹלֶה הַכֹּהֵן, וְכֵן הַדִּין אִם קָרְאוּ לְלֵוִי בִּמְקוֹם כֹּהֵן וּבָא הַכֹּהֵן קוֹדֶם שֶׁאָמַר הַלֵּוִי בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, עוֹלֶה הַכֹּהֵן, וְהַלֵּוִי מַמְתִּין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ אַחֲרֵי. וְכֵן הַדִּין אִם לֹא הָיָה לֵוִי, אוֹ שֶׁלֹּא יָדְעוּ מִמֶּנּוּ, וְקָרְאוּ אֶת הַכֹּהֵן גַּם בִּמְקוֹם לֵוִי, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַלֵּוִי, קוֹדֶם שֶׁאָמַר הַכֹּהֵן בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ קוֹרִין אֶת הַלֵּוִי וְעוֹלֶה. (שם)

יג אֵין קוֹרִין שְׁנֵי אַחִים זֶה אַחַר זֶה, בֵּין שֶׁהֵם מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם. וְכֵן הָאָב עִם בְּנוֹ אוֹ בֶּן בְּנוֹ, אֵין קוֹרִין זֶה אַחַר זֶה מִשּׁוּם עֵינָא בִּישָׁא. וַאֲפִלּוּ הֵם אוֹמְרִים שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין. וַאֲפִלּוּ הָאֶחָד הוּא אַחֲרוֹן וְהַשֵּׁנִי מַפְטִיר. וְדַוְקָא בְּשַׁבָּת שֶׁאֵין מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר לְמַפְטִיר. אֲבָל כְּשֶׁמּוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר לְמַפְטִיר מֻתָּר. וְכֵן אִם הַמַּפְטִיר אֵינוֹ בַּר מִצְוָה מֻתָּר. וּבְכָל אֵלּוּ אִם קָרְאוּהוּ וּכְבָר עָלָה לֹא יֵרֵד. וּבִשְׁנֵי אַחִים רַק מִן הָאֵם וְהָאָב עִם בֶּן בְּנוֹ אִם קָרְאוּהוּ, אֲפִלּוּ עַדַיִן לֹא עָלָה יַעֲלֶה. וּבִמְקוֹם הַצֹּרֶךְ יֵשׁ לְהַתִּיר בְּאֵלּוּ אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה לְקָרְאָם זֶה אַחַר זֶה. (סימן קמ״א וסד״ה)

יד מִי שֶׁעָלָה לַתּוֹרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אֶחָד, וְאַחַר כָּךְ נִזְדַּמֵּן לְבֵית כְּנֶסֶת אַחֶרֶת וּקְרָאוּהוּ גַּם כֵּן אֲפִלּוּ לְפָרָשָׁה שֶׁכְּבָר עָלָה לָהּ, עוֹלֶה שֵׁנִית וּמְבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכוֹת (מגן אברהם סימן רפ״ב סעיף קטן ט״ו).

טו בְּתַעֲנִית צִבּוּר כְּשֶׁקּוֹרִין וַיְחַל, אֵין קוֹרִין לַעֲלֹת לַתּוֹרָה אֶלָּא לְמִי שֶׁמִּתְעַנֶּה. וְאִם אֵין כָּאן כֹּהֵן אַחֵר אֶלָּא זֶה שֶׁאֵינוֹ מִתְעַנֶּה, אוֹ שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ לְהַשְׁלִים, קוֹרִין לְיִשְׂרָאֵל אוֹ לְלֵוִי בְּמְקוֹמוֹ. וְטוֹב שֶׁיֵּצֵא הַכֹּהֵן מִבֵּית הַכְּנֶסֶת וְאִם יֵשׁ כֹּהֵן אַחֵר אֵינוֹ צָרִיךְ לָצֵאת, אֶלָּא יוֹדִיעַ שֶׁלֹּא יִקְרְאוּהוּ. וְאִם יִקְרְאוּהוּ לֹא יַעֲלֶה. וְאִם הוּא בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִשִּׁי, אַף עַל פִּי שֶׁקּוֹרִין וַיְחַל, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁעַתָּה הוּא זְמַן קְרִיאַת הַתּוֹרָה, לָכֵן בְּדִיעֲבַד אִם לֹא יָצָא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת וּקְרָאוּהוּ יַעֲלֶה.

טז וְכֵן מִי שֶׁדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁשָּׁם עוֹשִׂין יוֹם טוֹב רַק יוֹם אֶחָד (מִלְּבַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה), וּבָא לְחוּץ לָאָרֶץ, וְהָיָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל יוֹם טוֹב, אֵין לִקְרֹאת אוֹתוֹ לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה, וְהַדִּין כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּסְּעִיף הַקּוֹדֵם.

יז סוֹמֵא נוֹהֲגִין לִקְרוֹתוֹ. וְאַף עַל פִּי דְּדְבָרִים שֶׁבִּכְתָב אָסוּר לִקְרֹתָן בְּעַל פֶּה, מִכָּל מָקוֹם, בַּזְּמַן הַזֶּה, כֵּיוָן שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא לְפָנָיו מֵהָר. וְנוֹהֲגִין שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין אִם הוּא תַּלְמִיד חָכָם אוֹ עַם הָאָרֶץ דְּמִסְתָּמָא יָכוֹל לִקְרֹאת עִם הַקּוֹרֵא.

יח אִם הֶרְאוּ לְהָעוֹלֶה הַמָּקוֹם שֶׁיִּקְרָא, וּבֵרַךְ, וְאַחַר כָּךְ נִזְכְּרוּ שֶׁאֵין זֶה הַמָּקוֹם, אֶלָּא שֶׁבְּמָקוֹם אַחֵר צְרִיכִין לִקְרֹאת, בֵּין שֶׁכְּבָר הִתְחִילוּ לִקְרֹאת, בֵּין שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְחִילוּ, אִם הַמָּקוֹם שֶׁצְּרִיכִין לִקְרֹאת הָיָה גַּם כֵּן גָּלוּי לְפָנָיו, אֲפִלּוּ הוּא בְּעַמּוּד אַחֵר, וּלְאַחַר הַמָּקוֹם שֶׁהֶרְאוּ לוֹ, אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית מִשּׁוּם דְּדַעְתּוֹ הָיָה עַל הַמָּקוֹם שֶׁבֵּרֵךְ וְעַל מַה שֶּׁנִּגְלָה לְפָנָיו. אֲבָל אִם לֹא הָיָה הַמָּקוֹם גָּלוּי לְפָנָיו, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְגַלֵּל אֶת הַסֵּפֶר, אוֹ אֲפִלּוּ הָיָה הַמָּקוֹם נִגְלָה לְפָנָיו, אֶלָּא שֶׁהוּא קוֹדֵם לְהַמָּקוֹם שֶׁהֶרְאוּ לוֹ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית הַבְּרָכָה, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ. אֲבָל בָּרְכוּ לֹא יֹאמַר שֵׁנִית, וְיֹאמַר תְּחִלָּה בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, עַל הַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁבֵּרֵךְ לְבַטָּלָה. וְאִם עֲדַיִן לֹא אָמַר אֶלָּא בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, יַסִּיחַ לַמִּדְנִי חֲקֶיךָ. וְאִם הַמָּקוֹם שֶׁהוּא צָרִיךְ לִקְרֹאת הוּא לְמַעְלָה מִמָּקוֹם שֶׁהֶרְאוּ לוֹ, אֲבָל הוּא סָמוּךְ, בְּאֹפֶן שֶׁיְּכוֹלִין לִקְרֹאת לוֹ גַּם ג׳ פְּסוּקִים מִמָּקוֹם שֶׁבֵּרֵךְ וּלְהַלָּן, שֶׁהַכֹּל הוּא בְּפָרָשַׁת הַיּוֹם יַעֲשׂוּ כֵן, וְלֹא יְבָרֵךְ שֵׁנִית. (ק״מ)

יט צָרִיךְ כָּל הָעוֹלֶה לִקְרֹאת לְכָל הַפָּחוֹת ג׳ פְּסוּקִים. וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִשִּׁי, וְכֵן בְּשַׁבָּת בְּמִנְחָה, צְרִיכִין לִקְרֹאת לְכַלָּם, לְכָל הַפָּחוֹת עֲשָׂרָה פְּסוּקִים. וְיֵשׁ לִקְרֹאת לְהַשְּׁלִישִׁי ד׳ פְּסוּקִים וּבְדִיעֲבַד אִם לֹא קָרְאוּ לְכֻלָּם אֶלָּא ט׳ פְּסוּקִים, שְׁלֹשָׁה לְכָל אֶחָד, יָצְאוּ, וּבְפוּרִים שֶׁאֵין קוֹרִין לְכֻלָּם אֶלָּא ט׳ פְּסוּקִים זֶהוּ, מִשּׁוּם דְּסָלִיק עִנְיָנָא. (קל״ז)

כ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, לֹא יְסַיֵּם בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא יִשְׁאַר מִשָּׁם עַד הַפָּרָשָׁה, דְּהַיְנוּ, פְּתוּחָה אוֹ סְתוּמָה ג׳ פְּסוּקִים לְכָל הַפָּחוֹת. וְאִם כְּבָר בֵּרֵךְ לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם בְּפָחוֹת מִג׳ פְּסוּקִים סָמוּךְ לַפָּרָשָׁה, הַקּוֹרֵא אַחֲרָיו, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַתְחִיל מִפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו, רַק יַתְחִיל מִמָּקוֹם שֶׁפָּסַק הָרִאשׁוֹן, וְיִקְרָא עִמּוֹ עוֹד ג׳ פְּסוּקִים בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה. וּפָרָשָׁה שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא שְׁנֵי פְּסוּקִים, מֻתָּר לְהַפְסִיק שָׁם. אִם יֵשׁ פִּסְקָא בְּאֶמְצַע פָּסוּק, כְּגוֹן בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת פִּנְחָס מֻתָּר לְסַיֵּם אֲפִלּוּ בַּפָּסוּק הַסָּמוּךְ לָהּ.

כא וְכֵן לֹא יַתְחִיל בְּפָחוֹת מִג׳ פְּסוּקִים לְאַחַר הַתְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה, וְלָכֵן זֶה שֶׁלְּפָנָיו, לֹא יְסַיֵּם בְּפָחוֹת מִג׳ פְּסוּקִים, לְאַחַר הַתְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה.

כב יְכַוֵּן לְהַתְחִיל תָּמִיד בְּדָבָר טוֹב לְיִשְׂרָאֵל וּלְסַיֵּם בְּדָבָר טוֹב לְיִשְׂרָאֵל, וְכֵן לֹא יְסַיֵּם בְּמִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה רָע (קל״ח).

כג אִם קָרְאוּ לְאֶחָד רַק ב׳ פְּסוּקִים, וּבֵרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה צָרִיךְ לַחְזֹר וְלִקְרֹאת, וְיָבֵרַךְ בְּרָכָה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. וְכֵיוָן שֶׁלְּאַחַר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, הֲוֵי הֶסֵּחַ הַדַּעַת, עַל כֵּן צָרִיךְ לְהַתְחִיל גַּם בָּרְכוּ וַיִּקְרָא ב׳ פְּסוּקִים שֶׁקָּרָא תְּחִלָּה, וְעוֹד פָּסוּק אֶחָד עִמּוֹ, וְאִם קָרָה זֹאת בַּשְּׁלִישִׁי, צְרִיכִין לִקְרֹאת עוֹד ב׳ פְּסוּקִים, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם ד׳ פְּסוּקִים. וְאִם קָרָה זֹאת בְּכֹהֵן שֶׁלֹּא קָרָא רַק ב׳ פְּסוּקִים, וּכְבָר קָרְאוּ אַחֲרָיו לֵוִי, וְנִזְכְּרוּ אַחַר כָּךְ, אֲזַי הַדִּין כֵּן הוּא, אִם הַלֵּוִי עֲדַיִן לֹא בֵּרַךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, וְאַף שֶׁאָמַר בָּרְכוּ לֹא הֲוֵי הַתְחָלַת הַבְּרָכָה, וְלָכֵן יַחְזֹר הַכֹּהֵן וְיִקְרָא ג׳ פְּסוּקִים בִּבְרָכוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, וְהַלֵּוִי יַמְתִּין וְיִקְרָא אַחַר כָּךְ. אֲבָל אִם כְּבָר בֵּרַךְ הַלֵּוִי, אָז יִקְרְאוּ עִם הַלֵּוִי מִמָּקוֹם שֶׁפָּסַק הַכֹּהֵן. (שֶׁאִם יִקְרְאוּ לְהַלֵּוִי מַה שֶּׁקָּרְאוּ לְהַכֹּהֵן, יִהְיֶה פְּגָם לְהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הֵמָּה שָׁמָּה, כִּי יֹאמְרוּ שֶׁהַלֵּוִי הִתְחִיל לִקְרֹאת בַּתּוֹרָה). וְאַחַר הַלֵּוִי יִקְרְאוּ שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה קְרוֹאִים, וְהַכֹּהֵן אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן, כֵּיוָן שֶׁלֹּא קָרָא רַק ב׳ פְּסוּקִים. וְאִם קָרָה כֵּן בְּלֵוִי, שֶׁלֹּא קָרָא רַק ב׳ פְּסוּקִים, וְהַיִּשְׂרְאֵל כְּבָר בֵּרַךְ יִקְרְאוּ לְהַיִּשְׂרְאֵל אֵלּוּ ב׳ פְּסוּקִים שֶׁקָּרָא הַלֵּוִי, וְעוֹד פָּסוּק אֶחָד וְיִקְרְאוּ עוֹד יִשְׂרְאֵל אֶחָד לְתַשְׁלוּם ג׳ קְרוּאִים. וְאִם לֹא הָיָה כֹּהֵן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְקָרְאוּ יִשְׂרְאֵל בְּמְקוֹמוֹ, וְאַרַע כֵּן שֶׁלֹּא קָרְאוּ לוֹ אֶלָּא שְׁנֵי פְּסוּקִים, וְלֹא נִזְכְּרוּ עַד לְאַחַר שֶׁקָּרְאוּ יִשְׂרְאֵל שֵׁנִי, וּבֵרַךְ, אֲזַי יַתְחִיל הַיִּשְׂרְאֵל הַשֵּׁנִי מִתְּחִלַּת הַסִּדְרָה, וְהַיִּשְׂרְאֵל הָרִאשׁוֹן יַמְתִּין וְיִקְרָא אַחֲרָיו, וְאַחֲרָיו יִקְרְאוּ עוֹד לְיִשְׂרְאֵל.

כד קָטָן לֹא יִהְיֶה הַקּוֹרֵא, וְגַם אֵינוֹ עוֹלֶה לַתּוֹרָה. סִימָן ע״ט סָעִיף ט׳.

כה לְאַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה אוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ, וּמַגְבִּיהִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה. הַמַּגְבִּיהַּ פּוֹתֵחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה עַמּוּדִים מִן הַכָּתָב גָּלוּי, וּמַרְאֶהוּ לִימִינוֹ וְלִשְׂמֹאלוֹ, לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, כִּי מִצְוָה עַל כָּל הָאֲנָשִׁים לִרְאֹת אֶת הַכְּתָב וְאוֹמְרִים וְזֹאת הַתּוֹרָה וְכוּ׳, וְגוֹלְלִין אֶת הַסֵּפֶר. וּמִצְוָה לְגוֹלְלוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַתֶּפֶר בְּאֶמְצַע שְׁתֵּי הַגְּלִילוֹת, וְיִגְלְלוֹ, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַתֶּפֶר הַסָּמוּךְ בְּאֶמְצַע. אִם הַתֶּפֶר שֶׁלְּפָנָיו יוֹתֵר סָמוּךְ, יִגְלְלוֹ לְשָׁם, וְאִם הַתֶּפֶר שֶׁלְּאַחֲרָיו יוֹתֵר סָמוּךְ, יִגְלְלוֹ לְשָׁם, דִּלְמַעֵט בִּגְלִילָה עָדִיף, מִשּׁוּם כְּבוֹד סֵפֶר תּוֹרָה (קל״ד קמ״ז רפ״ב)

כו בְּכָל עֵת שֶׁקּוֹרִין בַּתּוֹרָה, אוֹמְרִים אַחַר כָּךְ חֲצִי קַדִּישׁ, לְבַד מִמִּנְחָה בְּשַׁבָּת, וּבְמִנְחָה בְּתַעֲנִית, שֶׁסּוֹמְכִין עַל הַקַּדִּישׁ, שֶׁאוֹמְרִים לִפְנֵי תְּפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה.

כז בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִשִּׁי אוֹמֵר הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר לְאַחַר הַגְּבָהַת הַתּוֹרָה, יְהִי רָצוֹן וְכוּ', וּצְרִיכִין הַצִּבּוּר לִשְׁמֹעַ וְלַעֲנֹת אָמֵן. וּכְשֶׁאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אֵין אוֹמְרִים יְהִי רָצוֹן.

כח אַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה לַאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, וּמִצְוָה עַל כָּל אָדָם, שֶׁסֵּפֶר הַתּוֹרָה עוֹבֵר לְפָנָיו, וְכֵן הַמַּגְבִּיהַּ וְהַגּוֹלֵל, שֶׁיִּלְווּ אוֹתוֹ עַד לִפְנֵי אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ.

כט בְּמָקוֹם שֶׁאֵין סֵפֶר תּוֹרָה קוֹרֵא אֶחָד מִתּוֹךְ חֻמָּשׁ בְּקוֹל רָם, וְהַצִּבּוּר יִשְׁמְעוּ, שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת קְרִיאָה.

ל עֲשָׂרָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִים וְאֵין לָהֶם סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹת, אֵין מְבִיאִים לָהֶם סֵפֶר תּוֹרָה לְצֹרֶךְ הַקְּרִיאָה אֲפִלּוּ אִם הֵם חֲבוּשִׁים בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וַאֲפִלּוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים. אַךְ אִם מְכִינִים יוֹם אוֹ יוֹמַיִם מִקּוֹדֶם, אָרוֹן אוֹ תֵּבָה, שֶׁעוֹשִׂין מָקוֹם קָבוּעַ לַסֵּפֶר תּוֹרָה מֵתָּר. וּלְצֹרֶךְ אָדָם חָשׁוּב וְהוּא חוֹלֶה, מֵתָּר לְהָבִיא גַּם לְצֹרֶךְ הַקְּרִיאָה לְבַד. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּלְאָדָם חָשׁוּב אֲפִלּוּ אֵינוֹ חוֹלֶה, וּלְחוֹלֶה אֲפִלּוּ אֵינוֹ אָדָם חָשׁוּב מֵתָּר. וְיֵשׁ לְהָקֵל בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת זָכוֹר, וּפָרָשַׁת פָּרָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁהֵן דְּאוֹרַיְתָא. (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ק״מ) (סִימָן קל״ה)

סימן כד

א אִם נִמְצָא בְּסֵפֶר תּוֹרָה פְּסוּל מֻחֲמַת טָעוּת, אִם הוּא טָעוּת גָּמוּר, אֵין קוֹרִין בּוֹ, וּצְרִיכִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ע״ט סָעִיף י׳). אֵיזֶהוּ טָעוּת גָּמוּר כְּגוֹן יָתֵר אוֹ חָסֵר, אוֹ נִתְחַלֵּף אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת וְעַל יְדֵי זֶה מִשְׁתַּנֶּה הַקְּרִיאָה כְּמוֹ תּוֹמִים תְּאוֹמִים, מִגְרְשֵׁיהֶן מִגְרָשֵׁיהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַפְּרוּשׁ הוּא שָׁוֶה, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהַקְּרִיאָה אֵינָהּ שָׁוָה, הֲוֵי טָעוּת גָּמוּר. וְכֵן אִם הַטָּעוּת הוּא בְּעִנְיָן, שֶׁיְּכוֹלִין לִקְרֹאתוֹ כְּמוֹ שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִכָּתֵב, אֶלָּא שֶׁכָּתַב, בְּעִנְיָן שֶׁמִּשְׁתַּנֶּה הַפְּרוּשׁ עַל יְדֵי זֶה, כְּגוֹן בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה, אַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ, אִם בְּמָקוֹם רָחְבּוֹ נִמְצָא כָּתוּב רָחְבָּה בְּה״א אַף עַל פִּי שֶׁיְּכוֹלִין לִקְרֹאת אֶת הַבֵּי״ת בְּחוֹלָם, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁכְּמוֹ שֶׁהוּא כָּתוּב, הֲוֵי טָעוּת שֶׁמִּשְׁתַּנֶּה הַפֵּרוּשׁ, הֲוֵי גַּם כֵּן טָעוּת גָּמוּר. אֲבָל אִם הַטָּעוּת הוּא בְּעִנְיָן שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה, לֹא הַקְּרִיאָה וְלֹא הַפֵּרוּשׁ, כְּגוֹן, בְּמָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת אֲבוֹתָם בְּוא״ו אַחַר הַבֵּי״ת, נִמְצָא בְּלֹא וא״ו, אוֹ בְּהִפּוּךְ, וְכֵן אִם בְּמָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת מָלֵא יו״ד שִׁמּוּשִׁית כְּגוֹן אֲבוֹתֵיכֶם, נִמְצָא חָסֵר יו״ד אוֹ בְּהֶפֶךְ וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אֵין מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר (לְפִי שֶׁאֵין סִפְרֵי תּוֹרָה שֶׁלָּנוּ מְדֻיָּקִים כָּל כָּךְ שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁהָאַחֵר יִהְיֶה יוֹתֵר כָּשֵׁר), אֲבָל אִם חָסֵרָה יו״ד שָׁרְשִׁית כְּגוֹן, מַה לָּךְ הָגָר אַל תִּירְאִי, כְּתִיב תִּרְאִי בְּלֹא יו״ד אַחַר הַתֵּי״ו, אוֹ אַל תִּירָא אַבְרָם, כְּתִיב תִּרָא, צְרִיכִין לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר (עַיֵּן שערי אפרים שער ו׳ סָעִיף יו״ד ובפתחי שערים שָׁם) (קמ״ג).

ב נִמְצָא תֵּבָה אַחַת חֲלוּקָה, עַד שֶׁנִּרְאֵית כִּשְׁתַּיִם, אוֹ שֶׁנִּתְקָרְבוּ שְׁתֵּי תֵּבוֹת, וְנִרְאוֹת כְּאַחַת, אוֹ שֶׁנִּמְצָא תֵּבָה יְתֵרָה, בֵּין שֶׁהִיא תֵּבָה זָרָה, שֶׁאֵין כָּאן מְקוֹמָהּ כְּלָל, בֵּין שֶׁנִּכְתְּבָה תֵּבָה אַחַת כְּפוּלָה (עַיֵּן בספר קסת הסופר מהדורה תנינא לשכת הסופר סִימָן ד׳ סָעִיף קטן ז), וְכֵן אִם נִמְצָא שִׁנּוּי בְּצוּרוֹת הַפָּרָשִׁיוֹת, כְּגוֹן פְּתוּחָה בְּמָקוֹם סְתוּמָה אוֹ סְתוּמָה בְּמָקוֹם פְּתוּחָה, אוֹ הֶפְסֵק פָּרָשָׁה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אוֹ בְּמָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הֶפְסֵק פָּרָשָׁה וְאֵינוֹ כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִים גְּמוּרִים, וּצְרִיכִין לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר.

ג נִמְצָא שֶׁנִּדְבַּק אוֹת לְאוֹת, אִם נִרְאֶה שֶׁנִּדְבַּק לְאַחַר הַכְּתִיבָה, כָּשֵׁר, כֹּל שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנּוּ צוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת. אֲבָל אִם נִרְאֶה שֶׁנִּדְבַּק כֵּן בִּשְׁעַת כְּתִיבָה, אֲזַי יֵשׁ חִלּוּק, שֶׁאִם נִדְבַּק כֵּן קוֹדֶם שֶׁנִּגְמַר הָאוֹת, כְּגוֹן, נו״ן פְּשׁוּטָה שֶׁנִּדְבְּקָה בְּאֶמְצָעִיתָהּ בְּרֶגֶל תֵּי״ו וְכַדּוֹמֶה פָּסוּל, אֶלָּא שֶׁבְּחֹל יְכוֹלִין לִגְרוֹד שָׁם לְהַפְרִידָם. אֲבָל אִם הַדִּבּוּק נַעֲשָׂה בִּגְמַר הָאוֹת, יֵשׁ לְהַכְשִׁיר, וְאֵין צְרִיכִין לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר.

ד נִמְצָא אוֹת שֶׁהִפְסִיד צוּרָתוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה מִתְחִלַּת הַכְּתִיבָה, בֵּין שֶׁנַּעֲשָׂה אַחַר כָּךְ עַל יְדֵי נֶקֶב פָּסוּל. אֲבָל אִם נִמְצָא נֶקֶב תּוֹךְ אוֹת, אוֹ מְחוּץ לָאוֹת וְהָאוֹת בְּצוּרָתוֹ, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מַקֵּף גְּוִיל וְנִכָּר שֶׁהַנֶּקֶב נַעֲשָׂה לְאַחַר הַכְּתִיבָה כָּשֵׁר, כֵּיוָן דְּבִשְׁעַת הַכְּתִיבָה הָיָה מַקֵּף גְּוִיל. אִם קָפְצָה הַדְּיוֹ מֵאֵיזֶה אוֹת וְאֵינוֹ שָׁחוֹר כָּרָאוּי פָּסוּל.

ה אִם יֵשׁ סָפֵק בְּאֵיזֶה אוֹת, שֶׁמָּא אֵין צוּרָתָהּ עָלֶיהָ, מַרְאִין לְתִינוֹק, שֶׁאֵינוֹ לֹא חָכָם וְלֹא טִפֵּשׁ (הַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ מֵבִין אֶת הָעִנְיָן, אֲבָל יוֹדֵעַ וּמֵבִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת) אִם קוֹרֵא כָּרָאוּי, כְּשֵׁרָה. וְאִם לָאו פְּסוּלָה. וְאִם הַתִּינוֹקוֹת מְחֻלָּקִין, הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב (לדוד אמת). וְדַוְקָא כְּשֶׁאָנוּ מְסֻפָּקִין מוֹעִיל הַתִּינוֹק, מִשּׁוּם דְּאָז לֹא הֲוֵי רַק גִּלּוּי מִלְּתָא בְּעָלְמָא. אֲבָל אִם אָנוּ רוֹאִים שֶׁאֵין הָאוֹת כְּהִלְכָתָהּ, וְכֵן אִם נִפְסְקוּ יוּדֵ״י הָאָלֶ״ף, אוֹ יוּדֵ״י הָעַי״ן וְהַשִּׁי״ן וְרַגְלֵי הַתָּיו וְכַדּוֹמֶה פָּסוּל, אַף עַל פִּי שֶׁהַתִּינוֹק קוֹרֵא אוֹתוֹ, כֵּיוָן שֶׁעֵינֵינוּ רוֹאוֹת שֶׁאֵין הָאוֹת כְּתִקּוּנָהּ.

ו כְּשֶׁמַּרְאִין לְתִינוֹק, אֵין צְרִיכִין לְכַסּוֹת לוֹ הָאוֹתִיּוֹת שֶׁלְּפָנָיו נוֹהֲגִין לְכַסּוֹת. וְאִם נִפְסַק אֵיזֶה אוֹת בַּנֶּקֶב, וְנִשְׁאַר מִקְצָתוֹ גַּם מִן הַנֶּקֶב וּלְמַטָּה, וְאָנוּ מְסֻפָּקִים אִם יֵשׁ בָּאוֹת עַד הַנֶּקֶב כַּשָּׁעוּר, צְרִיכִין לְכַסּוֹת הַחֵלֶק שֶׁלְּמַטָּה מִן הַנֶּקֶב, כִּי הַתִּינוֹק יְצָרְפוֹ וּבֶאֱמֶת אֵין לוֹ צֵרוּף (ט״ז אוֹרַח

חַיִּים סִימָן ל״ב סָעִיף קָטָן י׳). וְכֵן אִם קָפְצָה הַדְּיוֹ מִמִּקְצָת אוֹת, וְנִשְׁאַר שָׁם אֵיזֶה רֹשֶׁם צְרִיכִין לְכַסּוֹתוֹ, שֶׁלֹּא יְצָרְפוּ הַתִּינוֹק (פרי מגדים סִימָן ל״ב).

ז כְּשֶׁנִּמְצָא פְּסוּל שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, אִם נִמְצָא בֵּין גַּבְרָא לְגַבְרָא, מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, וּמַתְחִילִין מִמָּקוֹם שֶׁפָּסְקוּ, וּמַשְׁלִימִין מִנְיַן הַקְּרוּאִים, וְהָעוֹלִין כְּבָר בַּסֵּפֶר תּוֹרָה הַפָּסוּל עוֹלִין לְמִנְיַן הַקְּרוּאִים. וְאִם הוּא בַּשַּׁבָּת אִם אֶפְשָׁר לִקְרוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַשֵּׁנִי ז׳ קְרוּאִים יַעֲשׂוּ כֵּן (לְחוּשׁ לְדַעַת הַגְּאוֹנִים, דְּסְבִירָא לְהוּ דְּמַה שֶּׁקָּרְאוּ בַּסֵּפֶר תּוֹרָה הַפָּסוּל, אֵינוֹ עוֹלֶה לָהֶם), דְּהָא נוֹהֲגִין בְּלָאו הָכִי לְהוֹסִיף הַרְבֵּה קְרוּאִים.

ח וְאִם נִמְצָא הַפְּסוּל בְּאֶמְצַע הַקְּרִיאָה, בָּזֶה יֵשׁ חִלּוּקֵי דֵּעוֹת וּמִנְהָגִים, וְכָל מָקוֹם יַחְזִיק מִנְהָגוֹ, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג קָבוּעַ, נִרְאֶה לִי דְּיֵשׁ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ עַל סֵפֶר תּוֹרָה הַפָּסוּל, אֶלָּא מַפְסִיקִין מִיָּד, וּמוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, וּמַתְחִילִין מִמָּקוֹם שֶׁפָּסְקוּ. וְאִם הִפְסִיקוּ בְּאֶמְצַע פָּסוּק נִרְאֶה לִי דְּיַתְחִילוּ מִתְּחִלַּת הַפָּסוּק. וְגוֹמְרִין אֶת הַפָּרָשָׁה, (וְנִרְאֶה דְּיֵקְרָא לוֹ בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַכָּשֵׁר לְכָל הַפָּחוֹת ג׳ פְּסוּקִים. וְאִם אֵין עוֹד ג׳ פְּסוּקִים עַד תַּשְׁלוּם הַסִּדְרָה יַתְחִילוּ לְמַפְרֵעַ קְצָת) וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. אֲבָל בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה אֵינוֹ מְבָרֵךְ, דְּעָלְתָה לוֹ הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרַךְ עַל הַסֵּפֶר תּוֹרָה הַפָּסוּל (וּפָשׁוּט דְּאִם יְכוֹלִין לִקְרוֹת שִׁבְעָה קְרוּאִים בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַכָּשֵׁר, יַעֲשׂוּ כֵּן כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בַּסָּעִיף שֶׁלְּפָנֵי זֶה). וְהוּא הַדִּין אֲפִלּוּ אִם לֹא הִתְחִילוּ לִקְרוֹת כְּלָל לָזֶה הָעוֹלֶה, שֶׁנִּמְצָא הַפְּסוּל מִיָּד לְאַחַר הַבְּרָכָה, גַּם כֵּן מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עוֹד בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה. וְאֵין לְחַלֵּק בֵּין קְרִיאָה הָאַחֲרוֹנָה, לִשְׁאָר קְרִיאָה בְּעִנְיָן זֶה. בַּמִּפְטִיר, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ע״ח סָעִיף ח׳.

ט נִמְצָא פְּסוּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה וְאֵין שָׁם סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, מַשְׁלִימִין בּוֹ מִנְיַן הַקְּרוּאִים בְּלֹא בְּרָכוֹת. וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ע״ח סָעִיף ח׳, וְסִימָן ע״ט סָעִיף י׳.

י יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם נִמְצָא פְּסוּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה בְּחֲמֵשׁ אֶחָד, מֻתָּרִין לִקְרֹת בּוֹ בְּחֲמֵשׁ אַחֵר, כְּגוֹן, אִם הַפְּסוּל הוּא בְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית, מֻתָּרִין לִקְרוֹת בּוֹ בִּבְרָכוֹת בְּסֵפֶר שְׁמוֹת. וְיֵשׁ לִסְמֹךְ עַל זֶה בְּשָׁעַת הַדְּחַק כְּשֶׁלֹּא הָיָה בָּאֶפְשָׁרִי לְתַקְּנוֹ, אוֹ שֶׁנִּמְצָא בַּשַּׁבָּת אוֹ יוֹם טוֹב. וּמִכָּל מָקוֹם, בְּשַׁבָּת בְּמִנְחָה, אֵין לְהוֹצִיאוֹ כֵּיוָן שֶׁאָז אֵין הַקְּרִיאָה חוֹבָה כָּל כָּךְ, דְּלָא נִתְקְנָה אֶלָּא מִשּׁוּם אוֹתָן שֶׁאֵינָם בָּאִים בַּשֵּׁנִי וּבַחֲמִשִּׁי לְבֵית הַכְּנֶסֶת (קמ״ג).

יא אִם נִקְרָעָה הַתְּפִירָה שֶׁבֵּין שְׁתֵּי יְרִיעוֹת, אִם נִשְׁאַר הָרֹב תָּפוּר קוֹרִין בּוֹ. וְאִם לָאו מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר. וְאִם אֵין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, אִם הַקֶּרַע הוּא בָּזֶה הַחֲמֵשׁ שֶׁצְּרִיכִין לִקְרֹת בּוֹ, אֵין קוֹרִין בּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִשְׁאֲרוּ לְכָל הַפָּחוֹת ה׳ תְּפִירוֹת. אֲבָל אִם הַקֶּרַע הוּא בְּחֲמֵשׁ אַחֵר קוֹרִין בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁאֲרוּ רַק ב׳ תְּפִירוֹת. (נקודות הכסף סימן רעח ובספר בני יונה) (יו״ד סִימָן רע״א).

יב נִמְצָא שַׁעֲוָה אוֹ חֵלֶב שֶׁנָּטַף עַל אוֹת אוֹ תֵּבָה, אִם הוּא בְּחֹל יָסִירוֹ. וְאִם הוּא בַּשַּׁבָּת אוֹ יוֹם טוֹב, אִם נִרְאִין הָאוֹתִיּוֹת יִקְרְאוּ בּוֹ כָּךְ. אֲבָל אִם מְכַסִּין כָּל כָּךְ עַד שֶׁאֵינָן נִרְאִין, אִם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין צְרִיכִין לִקְרוֹת שָׁם, יְכוֹלִין לִקְרוֹת בּוֹ בִּבְרָכוֹת. אֲבָל אִם הוּא בְּמָקוֹם שֶׁצְּרִיכִין לִקְרוֹת, וְאָסוּר לִקְרוֹת אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכָּתֻב עַל כֵּן אִם בָּאֶפְשָׁרִי לְהָסִיר אֶת הַשַּׁעֲוָה אוֹ הַחֵלֶב כְּלַאֲחַר יָד, דְּהַיְנוּ שֶׁנִּתְיַבֵּשׁ הֵיטֵב, וְיַכְפִּיל אֶת הַגְּוִיל שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִפֹּל, יַעֲשׂוּ כֵּן, וּבְאִם לָאו אֵין קוֹרִין בּוֹ (עַיֵּן פרמ״ג משבצות סִימָן קמ״ג ובאה״ט שָׁם סָעִיף קטן ט׳). כְּשֶׁמְּסִירִין בְּחֹל אֶת הַשַּׁעֲוָה וְהַחֵלֶב, אִם הוּא עַל הַשֵּׁם יַשְׁגִּיחוּ שֶׁלֹּא יָבֹא חַס וְשָׁלוֹם לִמְחִיקַת הָאוֹתִיּוֹת, אֶלָּא יְחַמְּמוּ מִבַּחוּץ שֶׁיֵּלֵךְ הַשַּׁעֲוָה אוֹ הַחֵלֶב.

סימן כה

א אוֹמְרִים אַשְׁרֵי וּתְהִלָּה לְדָוִד וְגוֹ׳, וּצְרִיכִין לְכַוֵּן בּוֹ הֵיטֵב, וּבִפְרָט בַּפָּסוּק פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וְגוֹ׳ יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ מְאֹד. (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל סִימָן י״ד ב׳ עַיֵּן שָׁם) (סִימָן נ״א קל״ב).

ב אַחַר כָּךְ אוֹמְרִים לַמְנַצֵּחַ, וְאֵלּוּ יָמִים שֶׁאֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ: רֹאשׁ חֹדֶשׁ, חֲנֻכָּה, וּפוּרִים, וְהוּא הַדִּין בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת בְּיוֹם י״ד וט״ו שֶׁבַּאֲדָר רִאשׁוֹן, עֶרֶב פֶּסַח, וְעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים, תִּשְׁעָה בְּאָב. גַּם אֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּבֵית הָאֵבֶל, וּבְיוֹם שֶׁאֵין אוֹמְרִים לַמְנַצֵּחַ, גַּם אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אֵין אוֹמְרִים.

ג אוֹמְרִים קְדֻשַּׁת וּבָא לְצִיּוֹן עִם הַתַּרְגּוּם. וְצָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד לְאָמְרָהּ בְּכַוָּנָה. וְהַתַּרְגּוּם יֵשׁ לְאָמְרוֹ בְּלַחַשׁ. [בְּבֵית הָאֵבֶל מְדַלְּגִין הַפָּסוּק וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי וְגוֹ׳] (*הוספה זו נמצאת הוצאת ״דיס״ למברג תרמ״א, אשר נדפסה תחת השגחתו של המחבר זצ״ל.)

ד אָסוּר לְאָדָם לָצֵאת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת קֹדֶם קְדֻשָּׁה זוֹ.

ה יֵשׁ לְהַדֵּר לְאָמְרָהּ עִם הַצִּבּוּר. וְלָכֵן אִם בָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר אוֹמְרִים אוֹתָהּ יֹאמְרָהּ עִמָּהֶם אַף קֹדֶם תְּפִלָּתוֹ. וְהוּא הַדִּין דְּיָכוֹל לְאָמְרָהּ קֹדֶם שְׁנֵי הַפְּסוּקִים דְּהַיְנוּ וּבָא לְצִיּוֹן וְגוֹ׳ וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי וְגוֹ׳, וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר פְּסוּקִים אֵלּוּ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁיָּכוֹל לְדַלֵּג אַשְׁרֵי וְלַמְנַצֵּחַ, כְּדֵי שֶׁיֹּאמַר קְדֻשָּׁה זוֹ עִם הַצִּבּוּר, וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר מַה שֶּׁדִּלֵּג.

ו וְאוֹמְרִים עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ וְכוּ' וּצְרִיכִין לְאָמְרוֹ בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה. וְיהוֹשֵׁעַ תִּקְּנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁכָּבַשׁ אֶת יְרִיחוֹ. וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים מִזְמוֹר שֶׁל יוֹם, וּשְׁאָר מִזְמוֹרִים בְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם כְּפִי מִנְהָגוֹ.

ז כְּשֶׁיּוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, אוֹמֵר הַפָּסוּק, ה' נְחֵנִי וְגוֹ' וּמִשְׁתַּחֲוֶה מוּל אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, כְּתַלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ. כְּשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לֹא יֵצֵא וַאֲחוֹרָיו לַאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא יְצַדֵּד. וְכֵן בִּירִידָתוֹ מִן הַתֵּבָה (קל"ב).

ח כְּשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת אָסוּר לָרוּץ אוֹ לִפְסֹעַ פְּסִיעָה גַּסָּה, לְפִי שֶׁמַּרְאֶה עַצְמוֹ שֶׁעָכוּב בֵּית הַכְּנֶסֶת דּוֹמֶה עָלָיו לְמַשָּׂא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁהוֹלֵךְ לַעֲסָקָיו. אֲבָל אִם הוֹלֵךְ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ מִצְוָה לָרוּץ. (סִימָן צ').

סימן כו

א נִמְצְאוּ בַּמִּדְרָשִׁים הַרְבֵּה מַעֲשִׂיּוֹת, כִּי עַל יְדֵי שֶׁהַבֵּן אוֹמֵר קַדִּישׁ בִּשְׁבִיל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, נִצּוֹלִים מִן הַדִּין. עַל כֵּן נוֹהֲגִין לוֹמַר קַדִּישׁ. וְכֵן לַעֲלֹת לַמַּפְטִיר וּלְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה, וּבִפְרָט בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת, שֶׁהוּא הַזְּמַן שֶׁחוֹזְרוֹת הַנְּשָׁמוֹת לְגֵיהִנֹּם, וְכֵן בְּכָל עַרְבִית שֶׁאָז תִּגְבֹּרֶת הַדִּין. וְיֵשׁ בְּעִנְיַן הַקַּדִּישִׁים כַּמָּה חִלּוּקֵי דִּינִים עַל פִּי הַמִּנְהָגִים.

ב בְּתוֹךְ שִׁבְעָה, בֵּין שֶׁהוּא קָטָן בֵּין גָּדוֹל, בֵּין תּוֹשָׁב בֵּין אוֹרֵחַ, יֵשׁ לוֹ כָּל הַקַּדִּישִׁים, וְדוֹחֶה כָּל הָאֲבֵלִים. וַאֲפִלּוּ פָּגַע הֶרֶגֶל תּוֹךְ שִׁבְעָה הַמְבַטֵּל גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְכֵן לְאַחַר שִׁבְעָה שֶׁמְּבַטֵּל גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים, לְעִנְיַן קַדִּישׁ אֵינוֹ מְבַטֵּל. וְכֵן לֹא אָמְרִינַן לְעִנְיַן קַדִּישׁ מִקָּצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ. וַאֲפִלּוּ בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם הַשַּׁבִּיעִי, יֵשׁ לוֹ כָּל הַקַּדִּישִׁים, וּמוֹנִין שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָאָבֵל לֹא שָׁמַע מִיָּד, וְנוֹהֵג אַחַר כָּךְ שִׁבְעָה יְמֵי אֵבֶל. מִכָּל מָקוֹם, לְעִנְיַן קַדִּישׁ אֵין לוֹ דִּין שִׁבְעָה. וְכֵן אִם מֵת בֶּרֶגֶל מוֹנִין לְעִנְיַן קַדִּישׁ מִיּוֹם הַקְּבוּרָה.

ג אִם יֵשׁ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת גַּם יָאהְרְצַיְיט (פי' יום השנה לפטירת אביו או אמו). אֲזַי אִם הַבֵּן שִׁבְעָה הוּא קָטָן, שֶׁהוֹלֵךְ כָּל יְמֵי הַשִּׁבְעָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לְהַיָּאהְרְצַיְיט קַדִּישׁ אֶחָד. וְאִם יֵשׁ הַרְבֵּה יָאהְרְצַיְיט, יֵשׁ לְכָל אֶחָד קַדִּישׁ אֶחָד. וַאֲפִלּוּ אִם הַקָּטָן שֶׁהוּא בֶּן ז' יְדֵחֶה לְגַמְרֵי. וְאִם יֵשׁ בֶּן שְׁלֹשִׁים, יֵשׁ לוֹ גַּם כֵּן קַדִּישׁ אֶחָד. אֲבָל אִם יֵשׁ הַרְבֵּה בְּנֵי שְׁלֹשִׁים, אֵין הַקָּטָן בֶּן שִׁבְעָה נִדְחֶה מֵחֲמָתָן לְגַמְרֵי. וְאִם הוּא גָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ כָּל הַשִּׁבְעָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ בְּמִנְיָן, מִכָּל מָקוֹם, כְּשֶׁבָּא בְּשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹמֵר כָּל הַקַּדִּישִׁים. וְאִם יֵשׁ שָׁם יָאהְרְצַיְיט, אוֹמֵר גַּם כֵּן כָּל הַקַּדִּישִׁים, מִלְבַד קַדִּישׁ אֶחָד יָטִילוּ עָלָיו גּוֹרָל. וְאַף כְּשֶׁנִּתְבַּטֵּל מִמֶּנּוּ הַשִּׁבְעָה עַל יְדֵי רֶגֶל, אוֹ שֶׁמֵּת אָבִיו בָּרֶגֶל, אָזַי יֵשׁ לוֹ דִּין קָטָן, כֵּיוָן שֶׁיָּכוֹל לֵילֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּכָל יוֹם.

ד בֶּן ז' קָטָן, וּבֶן ז' גָּדוֹל בַּשַּׁבָּת כְּשֶׁבָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת, שָׁוִים בְּקַדִּישִׁים, וְאִם יֵשׁ גַּם יָאהְרְצַיְיט, הוּא נִדְחֶה מֵחֲמַת הַגָּדוֹל. וְלָכֵן יֵשׁ לְהַגָּדוֹל קַדִּישׁ אֶחָד יוֹתֵר מִן הַקָּטָן, דְּהַיְנוּ הַקַּדִּישׁ שֶׁהָיָה צָרִיךְ הַקָּטָן לָתֵת לְהַיָּאהְרְצַיְיט.

ה יָאהְרְצַיְיט וְכֵן בֶּן שְׁלֹשִׁים, קוֹדְמִין לִשְׁאָר אֲבֵלִים שֶׁהֵם בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לָהֶם לָתֵת גַּם לָהֶם אֵיזֶה קַדִּישִׁים. וְיֵשׁ לִנְהֹג שֶׁקַּדִּישׁ דְּרַבָּנָן, וְגַם הַקַּדִּישׁ שֶׁלְּאַחַר עָלֵינוּ, יִהְיֶה לְהַיָּאהְרְצַיְיט אוֹ לְבֶן ל', וּשְׁאָר הַקַּדִּישִׁים לִשְׁאָר הָאֲבֵלִים, אִם יִשְׁנָם כְּמִנְיַן הַקַּדִּישִׁים.

ו יָאהְרְצַיְיט וּבֶן שְׁלֹשִׁים הֵיכָא דְּאִבָּא רַוְחָא (פ' כשיש אפשרות), בֶּן שְׁלֹשִׁים קֹדֶם, וְאֵין לְהַיָּאהְרְצַיְיט רַק קַדִּישׁ אֶחָד. וְאִם יֵשׁ הַרְבֵּה יָאהְרְצַיְיט יֵשׁ לְכָל אֶחָד קַדִּישׁ אֶחָד, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבֵּן שְׁלֹשִׁים יִדְחֶה לְגַמְרֵי, מִשּׁוּם שֶׁהוּא יֹאמַר לְמָחָר. וְהַיָּאהְרְצַיְיט אִם לֹא יֹאמַר הַיּוֹם, עָבַר זְמַנּוֹ.

ז אִם יֵשׁ שְׁנֵי אֲבֵלִים שָׁוִים יַטִּילוּ גּוֹרָל בֵּינֵיהֶם, וּמִי שֶׁעָלָה לוֹ הַגּוֹרָל לוֹמַר עַרְבִית, יֵשׁ לַשֵּׁנִי כְּנֶגֶד זֶה קַדִּישׁ אֶחָד שַׁחֲרִית בְּלֹא גּוֹרָל. וְעַל הַקַּדִּישׁ הַג' יַטִּילוּ גּוֹרָל. וְכֵן אִם יֶשְׁנָם הַרְבֵּה, גַּם כֵּן מַטִּילִין גּוֹרָל. וּמִי שֶׁעָלָה לוֹ הַגּוֹרָל, לֹא יָבֹא עוֹד בְּתוֹךְ הַגּוֹרָל עַד שֶׁיֹּאמְרוּ כֻּלָּם.

ח הַתּוֹשָׁב קוֹדֵם לְאוֹרֵחַ (אִם אֵינוֹ תּוֹךְ שִׁבְעָה) יָאהְרְצַיְיט תּוֹשָׁב וְיָאהְרְצַיְיט אוֹרֵחַ אֵין לְהָאוֹרֵחַ כְּלוּם. בֶּן שְׁלֹשִׁים תּוֹשָׁב, אוֹ תּוֹךְ הַשָּׁנָה תּוֹשָׁב וְיָאהְרְצַיְיט אוֹרֵחַ, יֵשׁ לְהָאוֹרֵחַ קַדִּישׁ אֶחָד. וְאִם יֵשׁ יָאהְרְצַיְיט תּוֹשָׁב, וּבֶן שְׁלֹשִׁים תּוֹשָׁב, וְיָאהְרְצַיְיט אוֹרֵחַ, יֵשׁ גַּם כֵּן לְהָאוֹרֵחַ קַדִּישׁ אֶחָד, וְאֵינוֹ יָכוֹל יָאהְרְצַיְיט הַתּוֹשָׁב לוֹמַר לוֹ: אֲנִי קוֹדֵם, כִּי יֹאמַר: לָאו מִדִּידָךְ קָשְׁקִילְנָא, אֶלָּא מִבֶּן שְׁלֹשִׁים. וְיֹאמַר הַיָּאהְרְצַיְיט תּוֹשָׁב קַדִּישׁ רִאשׁוֹן, וְיָאהְרְצַיְיט אוֹרֵחַ קַדִּישׁ ב', וּבֶן שְׁלֹשִׁים קַדִּישׁ ג'.

ט אוֹרֵחַ בֶּן שְׁלֹשִׁים וְתוֹשָׁב תּוֹךְ הַשָּׁנָה שָׁוִים.

י יָאהְרְצַיְיט תּוֹשָׁב וּבֶן שְׁלֹשִׁים אוֹרֵחַ, יֹאמַר הַתּוֹשָׁב קַדִּישׁ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, וְהָאוֹרֵחַ הַשְּׁלִישִׁי.

יא אוֹרֵחַ בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה, יֵשׁ לוֹ קַדִּישׁ א' בְּתוֹךְ אֲבֵלִים תּוֹשָׁבִים בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה.

יב תּוֹשָׁב נִקְרָא לְעִנְיָן זֶה, כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ כָּאן דִּירַת קֶבַע, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵעַ מַס, אוֹ שֶׁהוּא פּוֹרֵעַ כָּאן מַס, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דָּר כָּאן. וּמִי שֶׁבָּא לְכָאן מִמָּקוֹם אַחֵר, לוֹמַר קַדֵּישׁ אַחַר אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁהָיוּ דָּרִים כָּאן, אַף עַל פִּי שֶׁהֻמָּה הָיוּ תּוֹשָׁבִים כָּאן, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהַבֵּן הַזֶּה אֵינוֹ דָּר כָּאן וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ כָּאן מַס, אֵין לוֹ דִּין תּוֹשָׁב. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁמַּחְזִיק מְלַמֵּד אוֹ מִשְׁרֵת, אִם הֵם פְּנוּיִים נִקְרָאִים כָּאן תּוֹשָׁבִים. אֲבָל אִם יֵּשׁ לָהֶם נָשִׁים בְּמָקוֹם אַחֵר, חֲרֵי הֵן כָּאן כְּאוֹרְחִים. וְהַלּוֹמֵד בִּישִׁיבָה, וְכֵן מְלַמֵּד הַמֻּשְׂכָּר לְכַמָּה בַּעֲלֵי בָּתִּים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם נָשִׁים בְּמָקוֹם אַחֵר, דִּינָם כָּאן כְּתוֹשָׁבִים. הַמְגַדֵּל יָתוֹם בְּבֵיתוֹ אֲפִלּוּ בְּשָׂכָר, אִם אֵין לוֹ לֹא אָב וְלֹא אֵם, יֵּשׁ לוֹ כָּאן דִּין תּוֹשָׁב. אֲבָל אִם יֵּשׁ לוֹ אָב אוֹ אֵם בְּמָקוֹם אַחֵר, אֲפִלּוּ מְגַדְּלוֹ בְּתוֹרַת צְדָקָה, יֵּשׁ לוֹ דִּין אוֹרֵחַ.

יג מִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ תָּמִיד, אִם בָּא לוֹמַר קַדִּישׁ בְּבֵית כְּנֶסֶת אַחֵר, הָאֲבֵלִים שֶׁבָּשָׁם יְכוֹלִין לְדַחֹתוֹ וַאֲפִלּוּ הוּא תּוֹךְ שִׁבְעָה, דְּגָרַע מֵהָאוֹרֵחַ, כִּי הָאוֹרֵחַ אֵין לוֹ מָקוֹם לְהִתְפַּלֵּל וְלוֹמַר קַדִּישׁ, וְזֶה יֵּשׁ לוֹ.

יד מִי שֶׁיָּכוֹל וְרָאוּי לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה, יִתְפַּלֵּל, וּמוֹעִיל יוֹתֵר מְקַדִּישׁ יָתוֹם, שֶׁלֹּא נִתְקַן אֶלָּא לַקְּטַנִּים. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַתְּפִלָּה, יִתְפַּלֵּל מִן אַשְׁרֵי וּבָא לְצִיּוֹן וּלְהַלָּן. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְכוּת יוֹתֵר בְּקַדִּישִׁים, כְּגוֹן, בֶּן ז׳ וְל׳, יֵּשׁ לוֹ גַּם כֵּן זְכוּת יוֹתֵר בְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה. נוֹהֲגִין שֶׁאֵין אָבֵל מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה בַּשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב. אַף אִם גַּם קֹדֶם הָאֲבֵלוּת, הָיָה דַּרְכּוֹ לְהִתְפַּלֵּל בַּשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב, גַּם בִּזְמַן הָאֲבֵלוּת יִתְפַּלֵּל. (שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה בְּשֵׁם תְּשׁוּבַת מֵאִיר נְתִיבִים סִימָן פ׳, וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קכ״ח סָעִיף ח׳)

טו שְׁנַיִם שֶׁשָּׁוִים בְּדִין קַדִּישׁ, וּשְׁנֵיהֶם יְכוֹלִים לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה, וּמְרֻצִּים בְּשָׁוֶה לַקָּהָל, יִטֹּלוּ גּוֹרָל, שֶׁהָאֶחָד יִתְפַּלֵּל עַד אַשְׁרֵי וּבָא לְצִיּוֹן, וְהַשֵּׁנִי יִתְפַּלֵּל אַשְׁרֵי וּבָא לְצִיּוֹן. וְאִם אֶחָד אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ מְרֻצֶּה לַקָּהָל, וְהִתְפַּלֵּל הַשֵּׁנִי, לֹא הִפְסִיד זֶה שֶׁהִתְפַּלֵּל זְכוּתוֹ בַּקְּדִישִׁים, וּמִכָּל מָקוֹם יֵּשׁ לוֹ לְוַתֵּר, לְהַנִּיחַ הַקַּדִּישׁ לְמִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לִקְטַנִּים.

טז מִי שֶׁהוּא אָבֵל עַל אָבִיו, וְגַם עַל אִמּוֹ, מִכָּל מָקוֹם, אֵין לוֹ זְכוּת יוֹתֵר בִּתְפִלּוֹת וְקַדִּישִׁים מִשְּׁאָר אָבֵל, מִשּׁוּם דְּזַכָּרוֹן אֶחָד עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן. (כנ״י) וְעַיֵּן נוב״ה סִימָן ה.

יז נוֹהֲגִין שֶׁאֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ רַק י״א חֲדָשִׁים, שֶׁלֹּא לְהַחֲזִיק אָבִיו וְאִמּוֹ כִּרְשָׁעִים, דְּמִשְׁפַּט שֶׁל רְשָׁעִים הוּא י״ב חֹדֶשׁ. שֶׁאֵם מֵת דֶּרֶךְ מָשָׁל, יו״ד שְׁבָט, פּוֹסֵק לוֹמַר ט׳ טֵבֵת, וביו״ד טֵבֵת לֹא יֹאמַר דְּהָא חֲוֵי יוֹם א׳ בְּחֹדֶשׁ י״ב, וְיוֹם א׳ בַּחֹדֶשׁ חָשׁוּב חֹדֶשׁ, וַחֲוֵי כְּאִלּוּ אָמַר י״ב חֹדֶשׁ. וּלְעִנְיָן זֶה מוֹנִים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, לֹא מִיּוֹם הַמִּיתָה. שֶׁאִם נִקְבַּר י״א שְׁבָט, אֲזַי פּוֹסֵק בְּיוֹ״ד טֵבֵת, כִּי הַמִּשְׁפָּט אֵינוֹ מַתְחִיל עַד לְאַחַר הַקְּבוּרָה (פרמ״ג בספר נועם מגדים). וְאִם הָיְתָה שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, פּוֹסֵק ט׳, (אוֹ י׳) כִּסְלוֹ. וְיוֹם זֶה שֶׁהוּא פּוֹסֵק בּוֹ, יֵּשׁ לוֹ כָּל הַקַּדִּישִׁים. רַק לְיָאהרְצַיְיט שֶׁיָּדוּ קַדִּישׁ א׳. וְכֵן לְבֶן שִׁלֹּשִׁים. וְאִם יֵּשׁ כַּמָּה יָאהרְצַיְיט, אוֹ בְּנֵי שְׁלֹשִׁים, נִדְחֶה הוּא מִפְּנֵיהֶם לְגַמְרֵי. מִי שֶׁיּוֹדֵעַ בְּאָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים מֵאוֹתָן שֶׁנִּדּוֹנִין י״ב חֹדֶשׁ, רָאוּי וּמְחֻיָּב שֶׁיֹּאמַר קַדִּישׁ י״ב חֹדֶשׁ.

יח כְּשֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה אֲבֵלִים, רַחְמָנָא לִצְלָן, אֲזַי כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי קְטָטוֹת וּמְרִיבוֹת, נוֹהֲגִין בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, שֶׁאוֹמְרִים ב׳ אוֹ ג׳ בְּיַחַד.

יט אִם אֵין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אָבֵל עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, יֹאמַר אוֹתוֹ קַדִּישׁ מִי שֶׁאֵין לוֹ אָב וָאֵם, בְּעַד כָּל מְתֵי יִשְׂרָאֵל. וְיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁשְּׁאָר קְרוֹבִים אוֹמְרִים קַדִּישׁ עַל קְרוֹבֵיהֶם, כְּשֶׁאֵין אֲבֵלִים עַל אֲבִיהֶם וְאִמָּם. וְגַם כְּשֶׁיֵּשׁ אֲבֵלִים עַל אֲבִיהֶם וְאִמָּם, אִם יֵּשׁ מִי שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר אָבִי זְקֵנוֹ, אוֹאִם זְקֵנְתּוֹ, שֶׁמֵּתוּ בְּלֹא בָּנִים, אוֹ אַחַר בְּנוֹ, אוֹ בִּתּוֹ שֶׁמֵּתוּ בְּלֹא בָּנִים, יַנִּיחוּ לוֹ הָאֲבֵלִים לוֹמַר קַדִּישׁ אֶחָד, לְאַחַר שֶׁהֵם אָמְרוּ כָּל אֶחָד. וְיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁגַּם שְׁאָר קְרוֹבִים אוֹמְרִים קַדִּישׁ, אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ אֲבֵלִים עַל אָב וָאֵם, אֶלָּא שֶׁעוֹשִׂים פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁאֵין אוֹמְרִים כָּל כָּךְ קַדִּישִׁים, כְּמוֹ הָאֲבֵלִים עַל אָב וָאֵם, וְהוֹלְכִים בְּכָל זֶה אַחַר הַמִּנְהָג, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה מִנְהָג קָבוּעַ בָּעִיר.

כ הַבַּת אֵין לָהּ לוֹמַר קַדִּישׁ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אַךְ יֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם רוֹצִים לַעֲשׂוֹת מִנְיָן בְּבֵיתָהּ שֶׁתֹּאמַר שָׁם הָרְשׁוּת בְּיָדָם (כנ״י), וְיֵּשׁ אוֹמְרִים דְּגַם זֹאת אֵין לַעֲשׂוֹת (חוות יאיר סִימָן רכ״ב).

כא מִי שֶׁהָיָה לוֹ יָאהרְצַיְיט, וְלֹא [הָיָה] יָכוֹל לוֹמַר קַדִּישׁ, כְּגוֹן, שֶׁהָיָה בַּדֶּרֶךְ, אוֹ שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לוֹ קַדִּישׁ, יָכוֹל לוֹמַר קַדִּישׁ בְּתְפִלַּת עַרְבִית שֶׁלְּאַחַר הַיָּאהרְצַיְיט.

כב אַף עַל פִּי שֶׁאֻמְּרַת הַקַּדִּישׁ וְהַתְּפִלּוֹת מוֹעִילוֹת לָהָאבוֹת, מִכָּל מָקוֹם, אֵין אֵלּוּ הָעִקָּר אֶלָּא הָעִקָּר הוּא שֶׁהַבָּנִים יֵּלְכוּ בְּאֹרַח מִישׁוֹר, כִּי בָּזֶה מְזַכִּים אֶת הָאָבוֹת. הָכִי אִיתָא בְּזוֹהַר הַקָּדוֹשׁ (סוֹף פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי), בֵּן יְכַבֵּד אָב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר, כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, וְאוּקְמוּהָ בְּמֵיכְלָא וּמִשְׁתְּיָא. וּבְכֹלָּא, הָאי בְּחַיּוֹי דְּאִתְחַיַּב בֵּיהּ. בָּתַר דְּמִית, אִי תִּימָא הָא פָּטוּר הוּא, לָאו הָכִי דְּאַף עַל גַּב דְּמִית אִתְחַיַּב בִּיקָרֵיהּ יַתִּיר, דְּכְתִיב כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ. דְּאִי הַהוּא בְּרָא אָזִיל בְּאֹרַח תַּקָּלָא, וַדַּאי מְבִזֶּה לַאֲבוֹי הוּא, וַדַּאי עָבִיד לֵיהּ קְלָנָא. וְאִי הַהוּא בְּרָא אָזִיל בְּאֹרַח מִישׁוֹר, וְתַקִּין עוֹבָדוֹי וַדַּאי דָּא אוֹקִיר לַאֲבוֹי, אוֹקִיר לֵיהּ בְּהַאי

עָלְמָא גַּבֵּי בְּנֵי נָשָׁא, אוֹקִיר לֵיה בְּהַהוּא עָלְמָא גַּבֵּי קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חָיֵיס עֲלֵה, וְאוֹתֵיב לֵיה בְּכֻרְסְיָא דִּיקָרְיָה וַדַּאי וְכוּ' עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְיֵשׁ לוֹ לְאָדָם לְצַוּוֹת אֶת בָּנָיו לְהַחְזִיק בְּאֵיזֶה מִצְוָה, וְאִם מְקַיְּמִין נֶחְשָׁב יוֹתֵר מִן הַקַּדִּישׁ, וְהוּא תַּקָּנָה טוֹבָה גַּם לְמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים אֶלָּא בָּנוֹת.

סימן כז

א אַחַר הַתְּפִלָּה יִקְבַּע עֵת לִלְמוּד תּוֹרָה. וְצָרִיךְ שֶׁאוֹתוֹ הָעֵת יִהְיֶה קָבוּעַ, שֶׁלֹּא יַעֲבִירֶנּוּ אַף אִם סָבוּר לְהַרְוִיחַ הַרְבֵּה. וְאִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר נָחוּץ מְאֹד, יִלְמַד מִקֹּדֶם לְכָל הַפָּחוֹת פָּסוּק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת, וְיַעֲשֶׂה מַה שֶּׁנָּחוּץ לוֹ, וְאַחַר כָּךְ יַשְׁלִים חֻקּוֹ. וּבְקָצַת קְהִלּוֹת קְדוֹשׁוֹת נִתְיַסְּדוּ חֲבֻרוֹת קְדוֹשׁוֹת, לִלְמֹד תּוֹרָה בָּרַבִּים מִיָּד לְאַחַר הַתְּפִלָּה. וְיֵשׁ לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם לְהִתְחַבֵּר אֲלֵיהֶם (אוֹרַח חַיִּים סִימָן קנ"ה).

ב כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל חַיָּב לִלְמֹד תּוֹרָה, בֵּין עָנִי בֵּין עָשִׁיר, בֵּין שָׁלֵם בְּגוּפוֹ בֵּין בַּעַל יִסּוּרִין, בֵּין בָּחוּר בֵּין זָקֵן גָּדוֹל. אֲפִלּוּ עָנִי הַמַּחֲזִיר עַל הַפְּתָחִים, חַיָּב לִקְבַּע לוֹ זְמַן לְתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלָל לִלְמֹד, אוֹ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ מֵחֲמַת רֹב הַטְרָדוֹת, יְסַפֵּק לַאֲחֵרִים הַלּוֹמְדִים, וְתֶחְשֹׁב לוֹ כְּאִלּוּ לוֹמֵד בְּעַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּפָּסוּק שִׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ, זְבוּלֻן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שֶׁתְּפוּת. זְבוּלֻן עָסַק בִּסְחוֹרָה וְסִפֵּק לְיִשָּׂשכָר פַּרְנָסָתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פְּנַאי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. לְפִיכָךְ הַקְּדִּים הַפָּסוּק זְבוּלֻן לְיִשָּׂשכָר, מִפְּנֵי שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל יְדֵי זְבוּלֻן הָיְתָה. וְכֵן מָצִינוּ בַּמִּשְׁנָה (זבחים פ"א), שִׁמְעוֹן אֲחִי עֲזַרְיָה אוֹמֵר וְכוּ', וְנִקְרָא שִׁמְעוֹן עַל שֵׁם אָחִיו עֲזַרְיָה, לְפִי שֶׁעֲזַרְיָה עָסַק בִּפְרָקְמַטְיָא, וְהָיָה מְסַפֵּק צָרְכֵי שִׁמְעוֹן אָחִיו, שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְהִתְנוּ בֵּינֵיהֶם, שֶׁיְּהֵא חֵלֶק לַעֲזַרְיָה, בִּשְׂכַר לִמּוּדוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן. וְעַל כָּל פָּנִים יִתְאַמֵּץ כָּל אָדָם לִלְמֹד, אֲפִלּוּ רַק מְעַט, בְּכָל יוֹם וּבְכָל לַיְלָה.

ג מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת תּוֹרָתוֹ קֶבַע, אֶלָּא שֶׁהוּא קוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, יַעֲסֹק בָּעִתִּים הַלָּלוּ שֶׁהוּא קוֹבֵעַ, לִלְמֹד הֲהֲלָכוֹת הַשְּׁכִיחוֹת, הַנִּצְרָכוֹת לָדַעַת לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, וְגַם בַּאַגָּדוֹת וּמִדְרָשִׁים וְסִפְרֵי מוּסָר אֲשֶׁר יְסוֹדָתָם בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ. מִמִּדְרָשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהֵם מוֹעִילִים לְהַחְלִישׁ כֹּחַ הַיֵּצֶר הָרָע. וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֹק קָבוּעַ וְלֹא יַעֲבֹר, לִלְמֹד בְּסֵפֶר "חֹק לְיִשְׂרָאֵל" דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, וְכָל הַמּוֹסִיף לוֹ טוֹבָה מִן הַשָּׁמַיִם. (יו"ד סִימָן רמ"ו)

ד כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד וְצָרִיךְ לָצֵאת לַחוּץ, אַל יַנִּיחַ אֶת הַסֵּפֶר פָּתוּחַ, כִּי עַל יְדֵי זֶה מְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ. (שפתי כהן יורה דעה סִימָן רע"ז)

ה צָרִיךְ לְזַהֵר, בְּכָל מַה שֶּׁהוּא לוֹמֵד, לְהוֹצִיאוֹ בִּשְׂפָתָיו וּלְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו. שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, וְהָגִיתָ בּוֹ וְגוֹ'. וּמִי שֶׁמּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין, קַיֵּם מִצְוַת וּלְמַדְתֶּם וְלָכֵן כָּל עַם הָאָרֶץ מְבָרְכִּין בִּרְכַּת הַתּוֹרָה בַּשַּׁחַר, לִפְנֵי הַפְּסוּקִים, וְכֵן כְּשֶׁעוֹלֶה לְסֵפֶר תּוֹרָה. וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִין, מֵחֲמַת קְצַר דַּעְתּוֹ, יִזְכֶּה לְהָבִינָהּ בָּעוֹלָם הַבָּא. (רז"ש הל' ת"ת)

סימן כח

א מִצְוַת עֲשֵׂה, עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל לִכְתֹּב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת, וְקִבְּלוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה פֵּרוּשׁוֹ לִכְתֹּב אֶת כָּל הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַשִּׁירָה, וַאֲפִלּוּ יָרֵשׁ סֵפֶר תּוֹרָה מֵאֲבִיו, מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ. שֶׁכַּר לוֹ סוֹפֵר לִכְתֹּב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, אוֹ שֶׁקָּנָאוֹ, וְהָיָה בּוֹ טָעוּת וְהִגִּיהוֹ, הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ כְּתָבוֹ. וְאָסוּר לִמְכֹּר סֵפֶר תּוֹרָה. אַף בִּשְׁעַת דְּחַק גָּדוֹל, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (יו"ד סִימָן ע"ר ובאוֹרַח חַיִּים סִימָן קנ"ג).

ב וְכֵן מִצְוָה עַל כָּל אִישׁ, לִקְנוֹת שְׁאָר סִפְרֵי קֹדֶשׁ שֶׁלּוֹמְדִים מִתּוֹכָן, כְּגוֹן מִקְרָא מִשְׁנָה, גְּמָרָא וּפוֹסְקִים, שֶׁיִּלְמֹד מִתּוֹכָן, וְגַם יַשְׁאִילֵן לַאֲחֵרִים. וּמִי שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת, לִקְנוֹת לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה וְגַם שְׁאָר סִפְרֵי לִמּוּד, אֲזַי הַסְּפָרִים שֶׁהֵן לְצֹרֶךְ לִמּוּד, הֵן קוֹדְמִין. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְצִדְקָתוֹ עוֹמֶדֶת לָעַד, זֶה הַכּוֹתֵב (וְהוּא הַדִּין הַקּוֹנֶה) סְפָרִים וּמַשְׁאִילָן לַאֲחֵרִים (יו"ד ע"ר כתוב' ד' ג').

ג חַיָּב אָדָם לִנְהֹג כָּבוֹד גָּדוֹל בְּסֵפֶר תּוֹרָה. וּמִצְוָה לְיַחֵד לוֹ מָקוֹם, וּלְכַבֵּד אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא וּלְהַדְּרוֹ בְּיוֹתֵר. וְלֹא יָרֹק כְּנֶגֶד סֵפֶר תּוֹרָה, וְלֹא יֵאָחֵז סֵפֶר תּוֹרָה בְּלֹא מִטְפַּחַת. הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹשֵׂא סֵפֶר תּוֹרָה, צָרִיךְ לַעֲמֹד לְפָנָיו, עַד שֶׁיַּכְנִיס אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה לְמְקוֹמוֹ, אוֹ עַד שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶהוּ עוֹד. וּבְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁמּוֹצִיאִין וּמַכְנִיסִין אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה, מִצְוָה לְכָל מִי שֶׁעוֹבֵרֶת לְפָנָיו, לְלַוּוֹתָהּ עַד מְקוֹמָהּ, וְכֵן הַמַּגְבִּיהַּ וְהַגּוֹלֵל, יֵלְכוּ לְלַוּוֹתָהּ (יו"ד רפב אוֹרַח חַיִּים קמט).

ד אֲפִלּוּ שְׁאָר סִפְרֵי קֹדֶשׁ אִם מֻנָּחִים עַל סַפְסָל, אָסוּר לֵישֵׁב עַל סַפְסָל זֶה, אֶלָּא אִם הַסְּפָרִים מֻנָּחִים, עַל אֵיזֶה דָּבָר שֶׁגְּבוֹהַּ לְכָל הַפָּחוֹת טֶפַח, וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לְהַנִּיחַ סְפָרִים עַל גַּבֵּי קַרְקַע. לֹא יַנִּיחַ אָדָם סֵפֶר עַל בִּרְכָּיו, וּשְׁנֵי אֲצִילֵי, יָדָיו עָלָיו. בִּשְׁעַת הַדְּחַק מֻתָּר לֵישֵׁב עַל גַּבֵּי תֵּבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁאָר סִפְרֵי קֹדֶשׁ. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר. מַנִּיחִים חֻמָּשִׁים עַל גַּבֵּי נְבִיאִים וּכְתוּבִים, וְכֵן כְּתוּבִים עַל גַּבֵּי נְבִיאִים, וּנְבִיאִים עַל גַּבֵּי כְּתוּבִים. אֲבָל אֵין מַנִּיחִין נְבִיאִים וּכְתוּבִים, עַל גַּבֵּי חֻמָּשִׁים.

ה סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה, גּוֹנְזִין אוֹתוֹ. וְכֵן שְׁאָר סְפָרִים וְכִתְבֵי קֹדֶשׁ וְתַשְׁמִישֵׁי קְדֻשָּׁה. וְאָסוּר לְשָׂרְפָן (עַיֵּן שׁו״ע אוֹרַח חַיִּים סִימָן קנ״ד).

ו אֵין זוֹרְקִין כִּתְבֵי קֹדֶשׁ, וַאֲפִלּוּ הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת, וְאָסוּר לַהֲפֹךְ אוֹתָן עַל פְּנֵיהֶם. וְאִם מְצָאָן הֲפוּכִין צָרִיךְ לְהַנִּיחָן כָּרָאוּי (יו״ד סִימָן רפ״ב).

ז אֵין לְהַשְׁתִּין מַיִם בִּפְנֵי סְפָרִים, וּלְעֵת הַצֹּרֶךְ, עַל כָּל פָּנִים יִהְיוּ מֻנָּחִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים (כלל ל״א).

ח אֵין לַעֲשׂוֹת מַפּוֹת וּמְעִילִים לְדָבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, מִדָּבָר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הֶדְיוֹט. וּבְדִיעֲבַד שֶׁכְּבָר נַעֲשׂוּ מֻתָּר. אֲבָל מִדָּבָר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים, אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אָסוּר (אוֹרַח חַיִּים סִימָן קמ״ז קנ״ג קנ״ד).

ט אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסֵפֶר לַהֲנָאָתוֹ, כְּגוֹן לְהַעֲמִידוֹ לְהָגֵן מִפְּנֵי הַחַמָּה, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה. אֲבָל אִם הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת עַל הַסֵּפֶר שֶׁהוּא לוֹמֵד בּוֹ, מֻתָּר לְהָגֵן בְּסֵפֶר אַחֵר כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה לַהֲנָאָתוֹ. וְכֵן לְהַנִּיחַ סֵפֶר תַּחַת סֵפֶר שֶׁהָיָה לוֹמֵד בּוֹ, כְּדֵי לְהַגְבִּיהוֹ לְצֹרֶךְ הַלִּמּוּד, יֵשׁ לְהַתִּיר. אֲבָל אֵין לְהַנִּיחַ סֵפֶר בְּתוֹךְ סֵפֶר אַחֵר, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְחַפֵּשׂ אַחַר כָּךְ מְקוֹם לְמוּדוֹ. לֹא יְשַׁרְטֵט אִיזֶה קַנְטְרֵס עַל הַסֵּפֶר, לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה בְּקַנְטְרֵס, עַד שֶׁיִּכְתְּבוּ בּוֹ. וְכֵן לֹא יַנִּיחַ נְיָר וְכַדּוֹמֶה בַּסֵּפֶר, לְמִשְׁמֶרֶת (מ״א סִימָן קנ״ד פת״ש ביו״ד ס״ס רפ״ב)

י הַמְאַבֵּד כִּתְבֵי קֹדֶשׁ, עוֹבֵר בְּלָאו דְּלֹא תַּעֲשׂוּן כֵּן לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם. וּצְרִיכִין לִמְחֹת בְּכוֹרְכֵי סְפָרִים, שֶׁמְּדַבְּקִין בְּתוֹךְ הַלּוּחוֹת כִּתְבֵי קֹדֶשׁ. גַּם צְרִיכִין לְזַהֵר מְאֹד, כְּשֶׁנּוֹתְנִים סְפָרִים קְדוֹשִׁים יְשָׁנִים, לְאָמָּן אֵינוֹ יְהוּדִי לְכָרְכָם מֻחָדָשׁ, שֶׁיִּקְחוּ מֵהֶם אֶת הַלּוּחוֹת הַיְשָׁנוֹת לְהַצְנִיעָם, שֶׁלֹּא יִתְּנֵם הָאֻמָּן לְסֵפֶר חֹל.

יא אֵין לוֹקְחִין סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הָאֵינוֹ יְהוּדִי, בְּיוֹתֵר מִכְּדֵי דְּמֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַרְגִּילָן לְגָנְבָן וּלְגָזְלָן. אֲבָל בִּכְדֵי דְּמֵיהֶם חַיָּבִים לְקָנוֹת, (אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁצְּרִיכִין גְּנִיזָה) וְאִם הָאֵינוֹ יְהוּדִי מְבַקֵּשׁ הַרְבֵּה, צָרִיךְ לַעֲסֹק וּלְדַבֵּר עִמּוֹ בְּדִבְרֵי רִצּוּי, אוּלַי יִשְׁוֶה עִמּוֹ בִּכְדֵי דָּמָיו. וְאִם עוֹמֵד בְּדַעְתּוֹ, אָז מַנִּיחָן בְּיָדוֹ (ט״ז). וְאֵין לְבַקֵּשׁ מִן הָאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיִּתְּנֵם בְּזוֹל יוֹתֵר מִדַּאי, פֶּן יִכְעַס וְיַשְׁלִיכֵם לְמָקוֹם אִבּוּד.

יב אִם נָפַל סֵפֶר תּוֹרָה מִיָּדוֹ, אֲפִלּוּ בְּנַרְתִּיקוֹ, צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת. וְנוֹהֲגִים שֶׁגַּם הָרוֹאִים מִתְעַנִּים.

יג אָסוּר לִכְתֹּב פָּסוּק בְּלִי שִׂרְטוּט (עַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם סִימָן ל״ב סָעִיף קָטָן ז׳). יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאָסוּר לִכְתֹּב דִּבְרֵי חֹל בִּכְתָב אַשּׁוּרִית שֶׁכּוֹתְבִין בּוֹ הַתּוֹרָה.

סימן כט

א הָאֲנָשִׁים חֲלוּקִים הֵם בְּדֵעוֹתֵיהֶם (פֵּרוּשׁ בְּטִבְעֵיהֶם), יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל חֵמָה כּוֹעֵס תָּמִיד, וְיֵשׁ שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו, וְאֵינוֹ כּוֹעֵס כְּלָל, אוֹ שֶׁהוּא כּוֹעֵס פַּעַם אַחַת בְּהַרְבֵּה שָׁנִים. יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא גְּבַהּ לֵב בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ שֶׁהוּא שָׁפֵל רוּחַ בְּיוֹתֵר. יֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל תַּאֲוָה, שֶׁלֹּא תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מֵהֲלֹךְ בְּתַאֲוָה, וְיֵשׁ שֶׁהוּא לֵב טָהוֹר מְאֹד, וְלֹא יִתְאַוֶּה אֲפִלּוּ לִדְבָרִים מְעַטִּים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶם. יֵשׁ בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה, שֶׁלֹּא תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מִכָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר אוֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף, וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְקַצֵּר נַפְשׁוֹ, וְדַי לוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר מוּעָט, שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ וְלֹא יִרְדֹּף לְהַשִּׂיג דֵּי צָרְכּוֹ. יֵשׁ שֶׁהוּא מְסַגֵּף עַצְמוֹ בָּרָעָב. וְקוֹבֵץ עַל יָדוֹ, וּמַה שֶּׁהוּא אוֹכֵל מְשָׁלוֹ אוֹכְלוֹ בְּצַעַר. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְפַזֵּר כָּל מָמוֹנוֹ, וְכֵן בְּכָל הַמִּדּוֹת וְהַדֵּעוֹת, כְּגוֹן מְהוֹלָל וְאוֹנֵן כֵּילִי וְשׁוֹעֵ אַכְזָר וְרַחְמָן רַךְ לֵבָב וְאַמִּיץ לֵבָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

ב הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר הוּא, שֶׁיַּרְגִּיל הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ אֶמְצָעִי, לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן, וְאִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת זוּלָתָן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר צַדִּיק אוֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ. וְכֵן לֹא יְהֵא עָמֵל בַּעֲסָקָיו, אֶלָּא לְהַשִּׂיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְחַיֵּי שָׁעָה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק. וְלֹא יְקַפֵּץ יָדָיו בְּיוֹתֵר וְגַם לֹא יִפְזַר מָמוֹנוֹ אֶלָּא יִתֵּן צְדָקָה כְּפִי מַסַּת יָדוֹ וּמַלְוֶה כָּרָאוּי לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יְהֵא מְהוֹלָל וְשׂוֹחֵק, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן, אֶלָּא שָׂמֵחַ כָּל יָמָיו בְּנַחַת, בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן בְּשָׁאַר רֹב הַמִּדּוֹת, מִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הָאֶמְצָעִי נִקְרָא חָכָם. (רמב״ם הלכת דעות פ״א)

ג הַגַּאֲוָה הִיא מִדָּה רָעָה מְאֹד, וְאָסוּר לְאָדָם לִנְהֹג בָּהּ אֲפִלּוּ בְּמֵעָט, אֶלָּא יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִהְיוֹת שָׁפֵל רוּחַ, כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שָׁפֵל רוּחַ, וְאֵיךְ תַּרְגִּיל אֶת עַצְמְךָ לִהְיוֹת עָנָיו וּשְׁפַל רוּחַ כָּל דְּבָרֶיךָ יִהְיוּ בְּנַחַת, רֹאשְׁךָ כָּפוּף עֵינֶיךָ יַבִּיטוּ לְמַטָּה וְלִבְּךָ לְמַעְלָה. וְכָל אָדָם יְהֵא חָשׁוּב בְּעֵינֶיךָ שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמְּךָ. אִם הוּא תַּלְמִיד חָכָם יוֹתֵר מִמְּךָ, חֲרֵי אַתָּה מְחַיֵּב לְכַבְּדוֹ. וְכֵן אִם הוּא עָשִׁיר מִמְּךָ, גַּם כֵּן אַתָּה מְחַיֵּב לְכַבְּדוֹ, כִּדְמָצִינוּ רַבִּי הָיָה מְכַבֵּד עֲשִׁירִים. וְתַחְשֹׁב בְּהִיוֹת כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ נָתַן לוֹ עֹשֶׁר, מִסְתָּמָא רָאוּי הוּא לְכָךְ. וְאִם הוּא קָטָן מִמְּךָ בְּחָכְמָה אוֹ בְּעֹשֶׁר, תַּחְשֹׁב כִּי הוּא יוֹתֵר צַדִּיק מִמְּךָ, כִּי הוּא אִם עוֹבֵר אֵיזֶה עֲבֵרָה, נֶחְשָׁב כְּשׁוֹגֵג וְאָנוּס, וְאַתָּה אִם עָבַרְתָּ עֲבֵרָה אַתָּה מֵזִיד. אִם כֹּה תַּחְשֹׁב תָּמִיד, לֹא תּוּכַל לְהִתְגָּאוֹת וְטוֹב לָךְ.

ד וְכֵן הַכַּעַס הִיא מִדָּה רָעָה מְאֹד וְרָאוּי לָאָדָם לְהִתְרַחֵק מִמֶּנָּה מְאֹד. וְיַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִכְעַס אֲפִלּוּ עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לִכְעֹס. וְאִם צָרִיךְ לְהַטִיל אֵימָה עַל בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ יַרְאֶה עַצְמוֹ בִּפְנֵיהֶם שֶׁהוּא כּוֹעֵס כְּדֵי לְיַסְּרָם, וּתְהֵא דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ. אָמַר לֵיה אַלְיָהוּ לְרַב יְהוּדָה אָחוּהּ דְּרַב סָלָא חֲסִידָא, לֹא

תִּרְתַּח וְלֹא תֶחְטֵי (לֹא תִכְעַס, שֶׁמִּתּוֹךְ הַכַּעַס אַתָּה בָּא לִידֵי חֵטְא) לֹא תִרְוֵי (לֹא תִּשְׁתַּכֵּר בְּיַיִן) וְלֹא תֶחְטֵי. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כָּל הַכּוֹעֵס כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְכָל מִינֵי גֵּיהִנֹּם שׁוֹלְטִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ, וַהֲעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ וְאֵין רָעָה אֶלָּא גֵּהִינֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה. בַּעֲלֵי כַּעַס אֵין חַייֵהֶם חַיִּים, לְפִיכָךְ צִוּוּ לְהִתְרַחֵק מִן הַכַּעַס, עַד שֶׁיַּנְהִיג עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ אֲפִלּוּ לִדְבָרִים הַמַּכְעִיסִים. וְזוֹ הִיא דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְדֶרֶךְ צַדִּיקִים, שֶׁהֵם עֲלוּבִין וְאֵינָם עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָם וְאֵינָן מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה וּשְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִים, עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר וְאוֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ.

ה לְעוֹלָם יַרְבֶּה אָדָם בִּשְׁתִיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא אוֹ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, אוֹ בְּדָבָרִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לְחַיֵּי גוּפוֹ. וַאֲפִלּוּ בְּמַה שֶּׁצָּרִיךְ לְצָרְכֵי גוּפוֹ, לֹא יַרְבֶּה דְּבָרִים. וּכְבָר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא. וְאָמְרוּ לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְׁתִיקָה. וְאָמַר רַבָּא מַאי דִּכְתִיב מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. דְּבָעֵי חַיִּים בְּלִשָׁנֵהּ (יעסוק בדברי תורה) דְּבָעֵי מָוֶת בְּלִישָׁנֵהּ (יעסוק בדברי שטות).

ו לֹא יְהֵא אָדָם בַּעַל שְׂחוֹק וּמַהֲתָלוֹת, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן אֶלָּא שָׂמֵחַ. כָּךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, מַרְגִּילִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה, וְכֵן לֹא יְהֵא בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה, נִבְהָל לַהוֹן, וְלֹא עָצֵב וּבָטֵל מִמְּלָאכָה, אֶלָּא בַּעַל עַיִן טוֹבָה, מְמַעֵט בְּעֵסֶק, וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. וְאוֹתוֹ הַמִּעַט שֶׁהוּא חֶלְקוֹ יִשְׂמַח בּוֹ. כָּךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם וְצָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְרַחֵק מֵהֶן (רמב״ם פ״ב).

ז שֶׁמָּא יֹאמַר הָאָדָם הוֹאִיל וְהַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם, דֶּרֶךְ רָעָה הֵן, שֶׁמּוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, אֶפְרוֹשׁ מֵהֶן בְּיוֹתֵר, וְאֶתְרַחֵק לְצַד הָאַחֲרוֹן, עַד שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה, וְלֹא יֵשֵׁב בְּדִירָה נָאָה, וְלֹא יִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ נָאֶה, אֶלָּא יִלְבַּשׁ שַׂק וְכַדּוֹמֶה, גַּם זֶה דֶּרֶךְ רָעָה הִיא, וְאָסוּר הוּא לֵילֵךְ בָּהּ. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב בַּנָּזִיר, וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וּמָה אִם נָזִיר שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ אֶת עַצְמוֹ אֶלָּא מִן הַיַּיִן צָרִיךְ כַּפָּרָה. הַמּוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ מִכָּל דָּבָר וְדָבָר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְפִיכָךְ צִוּוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלֹּא יִמָּנַע הָאָדָם, אֶלָּא מִן הַדְּבָרִים שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה לָנוּ, וְלֹא יֵאָסֵר עַל עַצְמוֹ בִּנְדָרִים וּבִשְׁבוּעוֹת דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. כָּךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לֹא נִתְּנָה תוֹרָה, אֶלָּא שֶׁאָסְרָה תוֹרָה, אוֹסֶר עָלֶיךָ דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים. וְאָסְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְסַגֵּף אֶת עַצְמוֹ בְּתַעֲנִית יוֹתֵר מִן הָרָאוּי. וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה, וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר, לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם. וְאָמַר פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכּוֹנוּ.

ח כְּבָר כָּתַבְנוּ (בסימן א׳ סָעִיף ג׳) מַאֲמַר יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר כו׳ שֶׁלֹּא יְתַבַּיֵּשׁ מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם הַמַּלְעִיגִים עָלָיו בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם, לֹא יַעֲנֶה אוֹתָם דִּבְרֵי עַזּוּת, שֶׁלֹּא יִקְנֶה קִנְיָן בְּנַפְשׁוֹ לִהְיוֹת עַז פָּנִים, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם עֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. (אוֹרַח חַיִּים סִימָן א׳).

ט וְכֵן אֵין לְהִתְקוֹטֵט בִּשְׁבִיל אֵיזֶה מִצְוָה כְּגוֹן, לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה, אוֹ לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה וְכַדּוֹמֶה, כִּדְמָצִינוּ בְּלֶחֶם הַפָּנִים, אַף שֶׁהוּא מִצְוָה לְאָכְלוֹ, שָׁנִינוּ הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִים יְדֵיהֶם וְהַגַּרְגְּרִין חוֹטְפִין וְאוֹכְלִין. (אוֹרַח חַיִּים סִימָן נ״ג)

י טֶבַע הָאָדָם הוּא, לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ בְּמַעֲשָׂיו, אַחַר רֵעָיו וַחֲבֵרָיו וַאֲנָשֵׁי מְקוֹמוֹ, לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְחַבֵּר לַצַּדִּיקִים, וְלֵישֵׁב אֵצֶל הַחֲכָמִים תָּמִיד, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. וְיִתְרַחֵק מִן הָרְשָׁעִים הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם, וְרוֹעֶה כְּסִילִים יֵרוֹעַ. וְאוֹמֵר אַשְׁרֵי הָאִישׁ וְגוֹ׳. וְאִם הוּא דָּר בְּעִיר שֶׁמִּנְהִיגֶיהָ רָעִים, וְאֵין אֲנָשֶׁיהָ, הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, יֵלֵךְ מִשָּׁם לָדוּר בְּעִיר שֶׁאֲנָשֶׁיהָ צַדִּיקִים וְנוֹהֲגִים בְּדֶרֶךְ טוֹבִים.

יא מִצְוָת עֲשֵׂה לְהִדָּבֵק בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים כְּדֵי לִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וּבוֹ תִדְבָּק. וְכִי אֶפְשָׁר לָאָדָם לְהִדָּבֵק בַּשְּׁכִינָה, אֶלָּא כָּךְ פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הִדַּבֵּק בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיִּשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם וְיִשֵּׂא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם. וְלֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְלַעֲשׂוֹת פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם, וּלְהִתְחַבֵּר אֲלֵיהֶם בְּכָל מִינֵי חִבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר וּלְדָבְקָה בּוֹ. וְכֵן צִוּוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְאָמְרוּ, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וְשׁוֹתֶה בַּצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם.

יב מִצְוָה עַל כָּל אָדָם, לֶאֱהֹב אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּגוּפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ (ועַיֵּן לקמן סִימָן ל׳ סָעִיף ד), וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא חָס עַל מָמוֹן שֶׁלּוֹ, וְרוֹצֶה בְּכִבּוּד עַצְמוֹ. וְהַמִּתְכַּבֵּד בְּקִלּוֹן חֲבֵרוֹ, [אַף עַל פִּי שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ עוֹמֵד שָׁם, וְלֹא הִגִּיעַ לוֹ בּוּשָׁת, וְלֹא בִּיְשׁוֹ אֶלָּא עֶרֶךְ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְחָכְמָתוֹ, לְמוּל מַעֲשֵׂה חֲבֵרוֹ, אוֹ חָכְמָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מִכְּלָלוֹ, שֶׁהוּא מְכֻבָּד וַחֲבֵרוֹ בָּזוּי], אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא [עַד שֶׁיָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה] (רמב״ם הל׳ תשובה פ״ד ה״ד).

יג כָּל הַשּׂוֹנֵא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קפ״ט סָעִיף ה׳). וְאִם חָטָא אִישׁ כְּנֶגְדּוֹ, לֹא יִשְׂטְמֶנּוּ וְיִשְׁתֹּק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרְשָׁעִים וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם אַמְנוֹן לְמֵרַע וְעַד טוֹב, כִּי שָׂנֹא אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן, אֶלָּא מִצְוָה עָלָיו לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר: לָמָּה עָשִׂיתָ לִי כָּךְ וְכָךְ, וְלָמָּה חָטָאתָ לִי בְּדָבָר זֶה? שֶׁנֶּאֱמַר הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ. וְאִם חָזַר וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ, צָרִיךְ לִמְחֹל לוֹ, וְלֹא יְהֵא אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר

וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים (שירפא את אבימלך) (רמב״ם פ״ו), בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (סוֹף פֶּרֶק ט״ז) וְשִׁנְאַת הַבְּרִיּוֹת כֵּיצַד. מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יְכַוֵּן אָדָם לוֹמַר: אֶהֱב אֶת הַחֲכָמִים, וּשְׁנָא אֶת הַתַּלְמִידִים, אֶהֱב אֶת הַתַּלְמִידִים, וּשְׁנָא אֶת עַמֵּי הָאָרֶץ, אֶלָּא אֶהֱב אֶת כֻּלָּם וּשְׁנָא אֶת הָאֶפִּיקוֹרְסִים, וְהַמְּסִיתִים וְהַמַּדִּיחִים וְכֵן הַמָּסוֹרוֹת. וְכֵן דָּוִד אָמַר מְשַׂנְאֶיךָ ה׳, אֶשְׂנָא וּבְתַקּוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט, תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים, לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי, הֲלֹא הוּא אוֹמֵר, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה׳, מַה טַּעַם, כִּי אֲנִי בְּרָאתִיו. וְאִם עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עִמְּךָ, אַתָּה אוֹהֲבוֹ. וְאִם לָאו אִי אַתָּה אוֹהֲבוֹ.

יד אָסוּר לְאָדָם לְבַקֵּשׁ דִּין מִן הַשָּׁמַיִם עַל חֲבֵרוֹ שֶׁעָשָׂה לוֹ רָעָה. וַדַּוְקָא בִּדְאִית לֵיהּ דַּיָּנָא בְּאַרְעָא. וְכָל הַצּוֹעֵק עַל חֲבֵרוֹ (שיענש מן השמים), הוּא נֶעֱנָשׁ תְּחִלָּה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דַּאֲפִלּוּ לֵית לֵיהּ דַּיָּנָא בְּאַרְעָא, אָסוּר לְצָעֹק עָלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעוֹ תְּחִלָּה (חו״מ סִימָן תכ״ב).

טו הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא, אוֹ שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹב מִצְוָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב, וּלְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא חוֹטֵא בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ. וְהַמּוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ, בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינוֹ בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם, צָרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וִידַבֵּר לוֹ בְּנַחַת וּבְלָשׁוֹן רַכָּה, וְיוֹדִיעוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ, אֶלָּא לְטוֹבָתוֹ, לְהָבִיאוֹ לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. וְכֹל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לִמְחֹת, וְאֵינוֹ מוֹחֶה, הוּא נִתְפָּס בָּעָוֹן זֶה, כֵּיוָן שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לִמְחֹת (רמב״ם פ״ו).

טז בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁהוּא מְדַמֶּה שֶׁיִּשְׁמַע לוֹ. אֲבָל אִם יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁמַע לוֹ, אָסוּר לְהוֹכִיחוֹ, דְּאָמַר רַבִּי אִילְעָא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עַל אָדָם לוֹמַר דָּבָר הַנִּשְׁמָע כָּךְ מִצְוָה עַל אָדָם, שֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמָע. רַבִּי אַבָּא אוֹמֵר חוֹבָה שֶׁנֶּאֱמַר אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׂנָאֶךָּ, הוֹכַח לֶחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ. (יבמות דף ס״ה ע״ב) (אוֹרַח חַיִּים סִימָן תר״ח)

יז אָסוּר לְאָדָם לְבַיֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּדִבּוּר בֵּין בְּמַעֲשֶׂה, וְכָל שֶׁכֵּן בָּרַבִּים. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. עוֹד אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה נוֹחַ לָאָדָם לְהַפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר הֵיא מוּצֵאת. וְהֵיא שָׁלְחָה אֶל חָמִיהָ לֵאמֹר, לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ, אָנֹכִי הָרָה. וְלֹא אָמְרָה לוֹ בְּפָרוּשׁ אֶלָּא בְּרֶמֶז. אִם יוֹדֶה יוֹדֶה, וְאִם לָאו, לֹא תַפְרִסְמוֹ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִזָּהֵר מְאֹד, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, בֵּין קָטֹן בֵּין גָּדוֹל, וְלֹא יִקְרָא אוֹתוֹ בְּשֵׁם שֶׁהוּא בּוֹשׁ, וְלֹא יְסַפֵּר לְפָנָיו דָּבָר שֶׁהוּא בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ. וְאִם חָטָא כְּנֶגְדּוֹ וְהוּא צָרִיךְ לְהוֹכִיחוֹ, לֹא יַכְלִימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּדְבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. אֲבָל בְּדִבְרֵי שָׁמַיִם, אִם לֹא חָזַר כְּשֶׁהוֹכִיחוֹ בַּסֵּתֶר, מַכְלִימִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים, וּמְפַרְסְמִים חֶטְאוֹ, וּמְחָרְפִים אוֹתוֹ בְּפָנָיו, וּמְבַזִּין וּמְקַלְלִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיַּחְזֹר לַמּוּטָב, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ, כָּל הַנְּבִיאִים בְּיִשְׂרָאֵל, וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תוֹנוּ. אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וּפִרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה עֲמִיתוֹ, עִם שֶׁאִתְּךָ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹות הַזְהִירָה הַתּוֹרָה עַל אוֹנָאָתוֹ, וְלֹא עַל הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, וְלֹא חָזַר בּוֹ, לְאַחַר שֶׁהוֹכִיחוּהוּ בְּסֵתֶר וּבְלָשׁוֹן רַכָּה.

יח מִי שֶׁחָטָא חֲבֵרוֹ כְּנֶגְדּוֹ, וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ, וְלֹא לְדַבֵּר לוֹ כְּלוּם וּמָחַל לוֹ בְּלִבּוֹ, וְלֹא שָׂטְמוֹ וְלֹא הוֹכִיחוֹ, הֲרֵי זֶה מִדַּת חֲסִידוּת. לֹא הִקְפִּידָה הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל הַמַּשְׂטֵמָה.

יט חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת, שֶׁלֹּא יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶלָּא רַכּוֹת, וְינְהַג בָּהֶן מִנְהָג כָּבוֹד. וְלֹא יַכְאִיבֵם אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים, מִפְּנֵי שֶׁנַּפְשָׁן שְׁפֵלָה מְאֹד, וְרוּחָן נְמוּכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בַּעֲלֵי מָמוֹן. אֲפִלּוּ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְיתוֹמָיו מֻזְהָרִים אָנוּ עֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן. בְּרִית כָּרַת לָהֶם מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵן צוֹעֲקִין, מֻחֱמֶת הֶחָמֶס שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם הֵם נַעֲנִים שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי, שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ. בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁעָנָה אוֹתָן לְצָרְכָּן עַצְמוֹ. אֲבָל עָנָה אוֹתָם הָרַב, כְּדֵי לְלַמְּדָם תּוֹרָה אוֹ אֱמָנוּת, אוֹ לְהוֹלִיכָן בְּדַרְכּוֹ יְשָׁרָה הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וּמִכָּל מָקוֹם יַשְׁגִּיחַ לְנַהֲלָם בְּנַחַת וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי ה׳ יָרִיב רִיבָם אֶחָד יָתוֹם מֵאָב וְאֶחָד יָתוֹם מֵאֵם, וְעַד אֵימָתַי נִקְרָאִים יְתוֹמִים לְעִנְיָן זֶה. עַד שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵיהֶם בְּעַצְמָם, כְּשֶׁאָר כָּל הַגְּדוֹלִים.

כ צָרִיךְ הָאָדָם לְזַהֵר, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר, שֶׁיְּכוֹלִין לַחְשֹׁד אוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה דְּבַר עֲבֵרָה, (אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה) כְּדָמָצִינוּ שֶׁהַכֹּהֵן הַתּוֹרֵם אֶת הַלִּשְׁכָּה לֹא הָיָה נִכְנָס בְּבֶגֶד הֶעָשׂוּי. בְּעִנְיָן שֶׁיְּכוֹלִין לְהַטְמִין בּוֹ אֵיזֶה דָּבָר, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא צָרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר, וִהְיִיתֶם נְקִיִּים מֵה׳ וּמִיִּשְׂרָאֵל. וְאוֹמֵר וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.

כא מִדַּת חֲסִידוּת שֶׁלֹּא לְקַבֵּל מַתָּנָה, רַק לִבְטֹחַ בַּה׳ שֶׁיִּתֵּן לוֹ דֵּי מַחְסוֹרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְשׂוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה.

סימן ל

א כְּתִיב לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ, אִיזֶהוּ רָכִיל, זֶה שֶׁטּוֹעֵן דְּבָרִים, וְהוֹלֵךְ מִזֶּה לָזֶה, וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמַר פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עַל פְּלוֹנִי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֱמֶת וְגַם אֵין בּוֹ גְּנוּת הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלָאו, וְהוּא עָוֹן גָּדוֹל, וְגוֹרֵם לַהֲרֹג נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, לְכָךְ נִסְמַךְ לוֹ, וְלֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. צֵא וּלְמַד מָה אֵרַע לְדוֹאֵג הָאֱדוֹמִי, שֶׁאָמַר לְשָׁאוּל כִּי אֲחִימֶלֶךְ נָתַן לְדָוִד צֵדָה וְחֶרֶב. אַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר הָיָה אֱמֶת. וְגַם לֹא הָיוּ גְּנוּת לַאֲחִימֶלֶךְ, שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה בָּזֶה שׁוּם מַעֲשֶׂה רַע, וְגַם אִם שָׁאוּל בְּעַצְמוֹ הָיָה שׁוֹאֵל לַאֲחִימֶלֶךְ, הָיָה אוֹמֵר לוֹ מַה שֶּׁעָשָׂה, כִּי לֹא נִתְכַּוֵּן לַחְטֹא בָּזֶה נֶגֶד שָׁאוּל, עִם כָּל זֶה גָּרַם הָרְכִילוּת שֶׁל דּוֹאֵג, שֶׁנֶּהֶרְגוּ כַּמָּה כֹּהֲנִים (רמב״ם וכסף משנה הל׳ דעות פרק ז׳).

ב יֵשׁ עָוֹן גָּדוֹל מִזֶּה עַד מְאֹד, וְהוּא בִּכְלָל לָאו זֶה, וְהוּא לָשׁוֹן הָרָע. וְהוּא הַמְסַפֵּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאוֹמֵר אֱמֶת. אֲבָל הָאוֹמֵר שֶׁקֶר, נִקְרָא מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵרוֹ. אֲבָל בַּעַל לָשׁוֹן הָרָע, זֶה שֶׁיּוֹשֵׁב וְאוֹמֵר: כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ הָיוּ אֲבוֹתָיו, כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עָלָיו, וְאוֹמֵר דְּבָרִים שֶׁל גְּנַאי. עַל זֶה אָמַר הַכָּתוּב יִכְרֹת ה׳ כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדוֹלוֹת. הַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרַע הוּא גָּרוּעַ יוֹתֵר מִן הָאוֹמְרוֹ, וְלֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע בִּלְבָד (רמב״ם פרק ז׳).

ג עַד הֵיכָן לָשׁוֹן הָרַע. שָׁאַל אֶחָד לַחֲבֵרוֹ, אָנָה אֶמְצָא אֵשׁ. וְאָמַר לוֹ: הֵיכָן נִמְצָא אֵשׁ, בְּבֵית פְּלוֹנִי, שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַרְבֵּה בָּשָׂר וְדָגִים, וּמְבַשְּׁלִים שָׁם תָּמִיד (ערכין דף ט״ו ע״ב הגהות מיימוני מ״א ומחצית השקל סִימָן קנ״ו).

ד וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם אֲבַק לָשׁוֹן הָרַע. כֵּיצַד. אָמַר שִׁתְּקוּ מִפְּלוֹנִי, אֵינִי רוֹצֶה לְהוֹדִיעַ מָה אֵירַע וּמֶה הָיָה, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. וְכֵן הַמְסַפֵּר בְּטוֹבוֹת חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי שׂוֹנְאָיו, הֲרֵי זֶה אֲבַק לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁזֶּה גּוֹרֵם לָהֶם שֶׁיְּסַפְּרוּ בִּגְנוּתוֹ. וְעַל זֶה הָעִנְיָן אָמַר שְׁלֹמֹה מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל, בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם קוֹלָלָה תֵּחָשֵׁב לוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי רָעָתוֹ. וְכֵן הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע דֶּרֶךְ שְׂחוֹק וְדֶרֶךְ קַלּוּת רֹאשׁ, כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר בְּשִׂנְאָה, הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ כְּמִתְלַהְלֵהַ הַיּוֹרֶה זִיקִים חִצִּים וָמָוֶת וְאוֹמֵר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי. וְכֵן הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, בְּרַמָּאוּת, שֶׁעוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ מְסַפֵּר רַק לְפִי תֻּמּוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁזֶּהוּ לָשׁוֹן הָרַע, וּכְשֶׁגּוֹעֲרִין בּוֹ, אוֹמֵר, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁזֶּהוּ לָשׁוֹן הָרַע, אוֹ שֶׁאֵלּוּ מַעֲשָׂיו שֶׁל פְּלוֹנִי.

ה אֶחָד הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְהַמְסַפֵּר דְּבָרִים שֶׁגּוֹרְמִים, אִם נִשְׁמְעוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ, לְהַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ. וַאֲפִלּוּ לְהָצַר לוֹ אוֹ לְהַפְחִידוֹ, הֲרֵי זֶה לָשׁוֹן הָרַע. וְאִם כְּבָר נֶאֶמְרוּ הַדְּבָרִים בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, מִסְתָּמָא כְּבָר נִתְפַּרְסֵם הַדָּבָר. וְאִם סִפֵּר הַדָּבָר אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה פַּעַם אַחֶרֶת, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם לָשׁוֹן הָרַע, וְהוּא שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר הַקּוֹל וּלְגַלּוֹתוֹ יוֹתֵר. מַה תַּקָּנָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרַע. אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא, יַשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ (רמב״ם וגמרא שָׁם)

ו אָמַר ר׳ יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, אַרְבָּעָה כִּתּוֹת אֵין מְקַבְּלוֹת פְּנֵי שְׁכִינָה, כַּת לֵצִים, וְכַת חֲנֵפִים וְכַת שַׁקְרִים וְכַת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע. כַּת לֵצִים, דִּכְתִיב מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לוֹצְצִים (פֵּרַשׁ רש״י מָשַׁךְ יָדוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִהְיוֹת אֶת לוֹצְצִים). כַּת חֲנֵפִים דִּכְתִיב, כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבֹא. כַּת שַׁקְרִים דִּכְתִיב דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי. כַּת מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע דִּכְתִיב כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אַתָּה לֹא יְגָרֶךָ רָע (וּפֵרַשׁ רש״י, לֹא יָגוּר עִמְּךָ רַע, וְגַבֵּי מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע כְּתִיב, דִּכְתִיב בְּהַהוּא פַּרְשָׁתָא כִּי אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה וְגוֹ׳) צַדִּיק אַתָּה ה׳, לֹא יָגוּר בִּמְגוּרְךָ רָע (סוטה פרק ז) וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כָּל לֵיצָנוּתָא אֲסִירָא בַּר מִלֵּיצָנוּתָא דַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים דִּכְתִיב וַיְהִי בַּצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ וְגוֹ׳.

ז הַנּוֹקֵם מֵחֲבֵרוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִקֹּם. וְכֵיצַד הִיא הַנְּקִימָה. אָמַר לַחֲבֵרוֹ. הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֳּמֶךָ, אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ. לְמָחָר הָיָה חֲבֵרוֹ צָרִיךְ לִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ, הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֳּמֶךָ. אָמַר לוֹ, אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּמוֹ שֶׁאַתָּה לֹא הִשְׁאַלְתָּנִי כַּאֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מִמְּךָ, הֲרֵי זֶה נוֹקֵם וְעוֹבֵר בְּלֹאו. אֶלָּא כְּשֶׁיְּבָא לוֹ לִשְׁאֹל, יִתֵּן בְּלֵב שָׁלֵם, וְלֹא יִגְמֹל לוֹ כַּאֲשֶׁר גְּמָלוֹ, אֶלָּא רָאוּי לוֹ לָאָדָם לִהְיוֹת מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, עַל כָּל דִּבְרֵי הָעוֹלָם, שֶׁאֵצֶל הַמְּבִינִים הַכֹּל דִּבְרֵי הֶבֶל וַהֲבַאי, וְאֵינָן כְּדַאי לִנְקֹם עֲלֵיהֶם. וְכֵן אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, אִם גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע וַאֲחַלְּצָה וְגוֹ׳ (אִסּוּר קְלָלָה כְּתַבְנוּ בְּסִימָן ו׳ סָעִיף ג׳).

ח אִם תִּרְצֶה לְהִנָּקֵם מֵאוֹיְבֶךָ. תּוֹסִיף מַעֲלוֹת טוֹבוֹת וְתֵלֵךְ בְּדַרְכֵי יְשָׁרִים, וּבְזֶה מִמֵּילָא תִּנָּקֵם מִשּׂוֹנְאֶיךָ, כִּי הוּא יִצְטַעֵר עַל מִדּוֹתֶיךָ, וְיִתְאַבֵּל בְּשָׁמְעוֹ שִׁמְךָ הַטּוֹב. אֲבָל אִם תַּעֲשֶׂה מַעֲשִׂים מְכֹעָרִים, אָז יִשְׂמַח שׂוֹנְאֲךָ עַל קְלוֹנְךָ וְחֶרְפָּתְךָ, וְהִנֵּה הוּא מִתְנַקֵּם בָּךְ.

ט כָּל הַנּוֹטֵר לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תִטֹּר אֵת בְּנֵי עַמֶּךָ. כֵּיצַד הִיא הַנְּטִירָה. רְאוּבֵן שֶׁאָמַר לְשִׁמְעוֹן: הַשְׁאִילֵנִי דָּבָר פְּלוֹנִי, וְלֹא רָצָה שִׁמְעוֹן. לְיָמִים בָּא שִׁמְעוֹן לִשְׁאֹל אֵיזֶה חֵפֶץ מֵרְאוּבֵן, וְאָמַר לוֹ רְאוּבֵן: הֵא לָךְ, חֲרִינִי מַשְׁאִילְךָ וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ, לֹא אַשְׁלִם לְךָ כְּמַעֲשֶׂיךָ. הָעוֹשֶׂה כָּזֶה, עוֹבֵר בְּלֹא תִטֹּר, אֶלָּא יִמְחֶה הַדָּבָר מִלִּבּוֹ, וְלֹא יִזְכְּרֶנּוּ כְּלָל. וְזוֹ הִיא הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַיֵּם בָּהּ יִשּׁוּב הָאָרֶץ, וּמַשָּׂאָם וּמַתָּנָם שֶׁל בְּנֵי אָדָם זֶה עִם זֶה (רמב״ם שָׁם).

סימן לא

א אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֵיזוֹהִי פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁכָּל גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ. בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ. פֵּרוּשׁ שֶׁאֲפִלּוּ בִּדְרָכֶיךָ שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לְצֹרֶךְ גּוּפְךָ, דַּע אֶת ה׳, וַעֲשֵׂה אֶת הַדְּבָרִים לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ. כְּגוֹן, הָאֲכִילָה, וְהַשְׁתִיָּה וְהַהֲלִיכָה, וְהַיְשִׁיבָה, וְהַשְׁכִּיבָה, הַקִּימָה, וְהַתַּשְׁמִישׁ וְהַשִּׂיחָה, כָּל צָרְכֵי גּוּפְךָ, יִהְיוּ כֻּלָּם לַעֲבוֹדַת בּוֹרַאֲךָ, אוֹ לְדָבָר הַגּוֹרֵם לַעֲבוֹדָתוֹ.

ב אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כֵּיצַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יֹאכַל וְיִשְׁתֶּה דְּבָרִים הָאֲסוּרִים, חַס וְשָׁלוֹם אֶלָּא גַּם בִּדְבָרִים הַמֻּתָּרִים, וְהָיָה צָמֵא וְרָעֵב, אִם וְאָכַל וְשָׁתָה לַהֲנָאָתוֹ, אֵינוֹ מְשֻׁבָּח, אֶלָּא יִתְכַּוֵּן בַּאֲכִילָתוֹ וּשְׁתִיָּתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כֹּחַ לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא. לְפִיכָךְ לֹא יֹאכַל כָּל שֶׁהַחַךְ מִתְאַוֶּה לוֹ, כְּכֶלֶב וַחֲמוֹר אֶלָּא יֹאכַל דְּבָרִים הַמּוֹעִילִים וְטוֹבִים לִבְרִיאוּת הַגּוּף. וְיֵשׁ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, שֶׁקָּדֶם אֲכִילָה אוֹמְרִים: הִנְנִי רוֹצֶה לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת, כְּדֵי שֶׁאֶהְיֶה בָּרִיא וְחָזָק לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ.

ג הַיְשִׁיבָה וְהַקִּימָה וְהַהֲלִיכָה כֵּיצַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בְּמוֹשַׁב לֵצִים, וְשֶׁלֹּא לַעֲמֹד בְּדֶרֶךְ חַטָּאִים, וְשֶׁלֹּא לֵילֵךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים. אֶלָּא אֲפִלּוּ לֵישֵׁב בְּסוֹד יְשָׁרִים, וְלַעֲמֹד בִּמְקוֹם צַדִּיקִים, וְלֵילֵךְ בַּעֲצַת תְּמִימִים, אִם עָשָׂה לַהֲנָאַת עַצְמוֹ, לְהַשְׁלִים חֶפְצוֹ וְתַאֲוָתוֹ, אֵין זֶה מְשֻׁבָּח, אֶלָּא יַעֲשֶׂה לְשֵׁם שָׁמַיִם. וּמִכָּל מָקוֹם, גַּם אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְכַוֵּן לְשֵׁם שָׁמַיִם דַּוְקָא, אַל יִמְנַע אֶת עַצְמוֹ מִדְּבָרִים אֵלּוּ, כִּי מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ יָבֹא לִשְׁמָהּ.

ד שְׁכִיבָה, כֵּיצַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּזְמַן שֶׁיָּכוֹל לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, אִם מִתְגָּרֶה בְּשֵׁינָה לְעַנֵּג אֶת עַצְמוֹ, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּזְמַן שֶׁהוּא יָגֵעַ, וְצָרִיךְ לִישֹׁן כְּדֵי לָנוּחַ מִיגִיעָתוֹ, אִם עָשָׂה לַהֲנָאַת גּוּפוֹ אֵינוֹ מְשֻׁבָּח, אֶלָּא יִתְכַּוֵּן לָתֵת שֵׁנָה לְעֵינָיו, וּלְגוּפוֹ מְנוּחָה לְצֹרֶךְ בְּרִיאַת גּוּפוֹ, וְשֶׁלֹּא תִּטְרַח דַּעְתּוֹ בַּתּוֹרָה, מֻחֲמַת מְנִיעַת הַשֵּׁנָה.

ה תַּשְׁמִישׁ, כֵּיצַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עֲבֵרָה, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא אֲפִלּוּ בָּעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, אִם עָשָׂה לַהֲנָאַת גּוּפוֹ, אוֹ לְהַשְׁלִים תַּאֲוָתוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה. וַאֲפִלּוּ אִם נִתְכַּוֵּן כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּ אוֹתוֹ וִימַלְּאוּ מְקוֹמוֹ, אֵינוֹ מְשֻׁבָּח. אֶלָּא יִתְכַּוֵּן שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ אוֹ שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְהַבְרוֹת אֶת גּוּפוֹ, וּלְקַיֵּם מִצְוַת עוֹנָה כְּאָדָם הַפּוֹרֵעַ אֶת חוֹבוֹ.

ו הַשִּׂיחָה כֵּיצַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע אוֹ רְכִילוּת וְלֵיצָנוּת וְסִכְלוּת פֶּה, חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְסַפֵּר בְּדִבְרֵי חֲכָמִים, צָרִיךְ שֶׁתְּהֵא כַּוָּנָתוֹ לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא, לְדָבָר הַמֵּבִיא לַעֲבוֹדָתוֹ.

ז וְכֵן כְּשֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, אוֹ בְּמְלָאכָה לְהִשְׁתַּכֵּר בָּהּ, לֹא יְהֵא בְּלִבּוֹ לְקַבֵּץ מָמוֹן בִּלְבַד, אֶלָּא יַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לְפַרְנֵס בְּנֵי בֵיתוֹ, וְלִתֵּת צְדָקָה וּלְגַדֵּל בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, חַיָּב אָדָם לְשׂוּם עֵינָיו וְלִבּוֹ עַל דְּרָכָיו, וְלִשְׁקֹל כָּל מַעֲשָׂיו בְּמֹאזְנֵי שִׂכְלוֹ. וּכְשֶׁרוֹאֶה דָּבָר שֶׁיָּבֹא לִידֵי עֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה יַעֲשֵׂהוּ, וְאִם לָאו לֹא יַעֲשֵׂהוּ. וּמִי שֶׁנּוֹהֵג כֵּן, נִמְצָא עוֹבֵד אֶת בּוֹרְאוֹ כָּל יָמָיו, אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת שִׂחְתּוֹ וְקוּמוֹ וְהִלּוּכוֹ וּבִשְׁעַת מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ, וַאֲפִלּוּ בַּאֲכִילָתוֹ וּשְׁתִיָּתוֹ אֲפִלּוּ בְּתַשְׁמִישׁוֹ וּבְכָל צָרְכָיו. וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה וְאָמְרוּ וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם. וּבַבָּרָךְ הַזֶּה זָקֵף רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו לְמַעְלָה בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ וְאָמַר, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא נֶהֱנֵיתִי מֵהֶם אֶלָּא לְשֵׁם שָׁמָיִם (אוֹרַח חַיִּים סִימָן רל״א ורמב״ם פרק ג).

סימן לב

א הוֹאִיל וֶהְיוֹת הַגּוּף בָּרִיא וְשָׁלֵם מִדַּרְכֵי הַשֵּׂכֶל הוּא, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבִין אוֹ יֵדַע דָּבָר מִידִיעַת הַבּוֹרֵא וְהוּא חוֹלֶה, לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהַרְחִיק אֶת עַצְמוֹ מִדְּבָרִים הַמְאַבְּדִין אֶת הַגּוּף, וּלְהַנְהִיג אֶת עַצְמוֹ בְּדְבָרִים הַמַּבְרִין וְהַמַּחֲלִימִים אֶת הַגּוּף. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם.

ב הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ, בָּרָא אֶת הָאָדָם (וְכֵן כָּל בַּעֲלֵי חַיִּים) וְנָתַן בּוֹ חֹם טִבְעִי, וְזֶהוּ הַחִיּוּת שֶׁל הָאָדָם. שֶׁאִם יִכְבֶּה הָאֵשׁ הַטִּבְעִי, אֲפִלּוּ חִיּוּתוֹ. וְהַחַזָּקַת הַחֹם הַזֶּה הִיא עַל יְדֵי הַמַּאֲכָל אֲשֶׁר הָאָדָם אוֹכֵל, כְּמוֹ הָאֵשׁ הַבּוֹעֵר שֶׁאִם לֹא יוֹסִיפוּ עָלָיו תָּמִיד עֵצִים, יִכְבֶּה לְגַמְרֵי. כֵּן הָאָדָם אִם לֹא יֹאכַל, יִכְבֶּה הָאֵשׁ אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ וְיָמוּת. הַמַּאֲכָל נִטְחָן בֵּין הַשִּׁנַּיִם וּמִתְעָרֵב עִם מֵי הָרֹק וְיֵרֵד לַאִצְטוּמְכָא וְנִטְחָן גַּם שָׁם, וּמִתְעָרֵב עִם הַמִּיצִים, מִיץ הָאִצְטוּמְכָא וּמִיץ הַמָּרָה, וְיֵרֵד וְיִתְבַּשֵּׁל מֵהַחֹם וְהַמִּיצִים וּמִתְעַכֵּל. הַבָּרוּר שֶׁבּוֹ, מְמֻנוּ נְזוּנִים כָּל הָאֲבָרִים וּמְקַיְּמִים חִיּוּת הָאָדָם. וְהַפְּסֹלֶת שֶׁהִיא הַמּוֹתָרוֹת, נִדְחֶה לַחוּץ. וְעַל זֶה אָנוּ אוֹמְרִים בְּבִרְכַּת אֲשֶׁר יָצַר (לְפֵרוּשׁ אֶחָד), וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת, שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַטֶּבַע בָּאָדָם לְבָרוֹר אֶת טוֹב הַמַּאֲכָל, וְכָל אֲבָר מוֹשֵׁךְ אֵלָיו מִזּוֹנוֹ הָרָאוּי לוֹ, וְהַפְּסֹלֶת נִדְחֶה לַחוּץ. שֶׁאִם נִשְׁאָר הַפְּסֹלֶת בְּתוֹכוֹ, יִתְעַפֵּשׁ וְיָבֹא לִידֵי חֳלָיִים, רַחֲמָנָא לִצְלָן. וְלָכֵן רֹב בְּרִיאוּת הַגּוּף וְחֶלְשָׁתוֹ, תְּלוּיִי בְּעִכּוּל הַמַּאֲכָל. אִם מִתְעַכֵּל בְּדֶרֶךְ קַל וָטוֹב, אָז הָאָדָם בָּרִיא. אֲבָל אִם מִתְקַלְקֵל הָעִכּוּל. אָז נֶחֱלָשׁ הָאָדָם וְיָכוֹל לָבֹא לִידֵי סַכָּנָה, חַס וְשָׁלוֹם.

ג הָעִכּוּל הַטּוֹב הוּא, אִם הַמַּאֲכָל אֵינֶנּוּ רַב, וְשֶׁיְּהֵא קַל לְהִתְעַכֵּל. שֶׁאִם אָכַל הָאָדָם הַרְבֵּה וְהָאִצְטוֹמְכָא מָלֵא, אָז קָשֶׁה הָעִכּוּל, כִּי הָאִצְטוֹמְכָא אֵינוֹ יָכוֹל אָז לְהִתְפַּשֵּׁט וּלְהִתְכַּוֵּץ כָּרָאוּי בְּטִבְעוֹ וְלָטְחוֹן אֶת הַמַּאֲכָל כָּרָאוּי. וּכְמוֹ הָאֵשׁ, שֶׁאִם יַרְבּוּ עָלָיו עֵצִים יוֹתֵר מִדַּאי, אֵינוֹ בּוֹעֵר יָפֶה, כְּמוֹכֵן הַמַּאֲכָל בָּאִצְטוֹמְכָא. וְלָכֵן הָאָדָם אֲשֶׁר רוֹצֶה לִשְׁמוֹר בְּרִיאוּת גּוּפוֹ, צָרִיךְ לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל, רַק כְּשִׁעוּר בֵּינוֹנִי לְפִי מֶזֶג גּוּפוֹ, לֹא מְעַט וְלֹא כָּל שֹׂבְעוֹ. וְרוֹב הֶחֳלָאִים הַבָּאִים עַל הָאָדָם, אֵינָם אֶלָּא אוֹ מִפְּנֵי מַאֲכָלִים רָעִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמַלֵּא בִּטְנוֹ וְאוֹכֵל אֲכִילָה גַּסָּה אֲפִילּוּ מִמַּאֲכָלִים טוֹבִים. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אמר בְּחָכְמָתוֹ, שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ. כְּלוֹמַר, שׁוֹמֵר פִּיו מִלֶּאֱכוֹל מַאֲכָל רָע אוֹ מִלִּשְׁבַּע, וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר אֶלָּא בְּצָרְכָיו. וְאָמַר הֶחָכָם, הָאוֹכֵל דָּבָר מֵעָט מִדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים, אֵינוֹ מַזִּיק לוֹ כְּמוֹ הָאוֹכֵל הַרְבֵּה מִדְּבָרִים הַטּוֹבִים.

ד הָאָדָם בִּנְעוּרָיו כֹּחַ הָעִכּוּל שֶׁלּוֹ חָזָק, וְעַל כֵּן צָרִיךְ מָזוֹן תָּדִיר יוֹתֵר מִן הָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא בְּאֶמְצַע יָמָיו. וְהַזָּקֵן לַחֲלִישׁוּת כֹּחוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה מַאֲכָלוֹ קַל, וּמְעַט בְּכַמּוּת וְהַרְבֵּה בְּאֵיכוּת לְהַחֲזֵקת כֹּחוֹ.

ה בִּימֵי הַחֹם נֶחֱלָשִׁים כְּלֵי הָעִכּוּל מִן הַחֹם. וְעַל כֵּן רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה שִׁעוּר הָאֲכִילָה בִּימֵי הַחֹם פָּחוֹת מִבִּימֵי הַקֹּר. וְשִׁעֲרוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים לֶאֱכוֹל בִּימוֹת הַחַמָּה רַק שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִמַּה שֶּׁהוּא אוֹכֵל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

ו כְּלָל גָּדוֹל בְּדַרְכֵי הָרְפוּאָה, שֶׁקֹּדֶם הָאֲכִילָה יֵגַע בַּהֲלִיכָה אוֹ בַּעֲבוֹדָה עַד שֶׁיִּתְחַמֵּם גּוּפוֹ אַחַר כָּךְ יֹאכַל. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר, בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם. וְנֶאֱמַר, וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל. וְיַתִּיר חֻגּוֹרָתוֹ קֹדֶם אֲכִילָה, (וְסִימָנָא, וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם, אֶקְחָה רָאשֵׁי תֵבוֹת לְמַפְרֵעַ, הַתֵּר חֻגּוֹרָה קֹדֶם אֲכִילָה. פַּת לֶחֶם רָאשֵׁי תֵבוֹת, פֶּן תָּבֹא לִידֵי חֳלִי מֵעִים) וּבְשָׁעַת הָאֲכִילָה, יֵשֵׁב בְּמָקוֹמוֹ אוֹ מֵסֵב עַל שְׂמֹאלוֹ. וְאַחַר הָאֲכִילָה לֹא יִתְנוֹעֵעַ הַרְבֵּה, כִּי עַל יְדֵי זֶה יֵרֵד הַמַּאֲכָל מִן הָאִצְטוֹמְכָא טֶרֶם שֶׁיִּתְעַכֵּל וְיַזִּיק לוֹ, אֶלָּא יֵלֵךְ מְעַט וְינוּחַ. וְלֹא יִטֶּיל וְלֹא יִגַּע אֶת עַצְמוֹ לְאַחַר הָאֲכִילָה. וְלֹא יִישַׁן אַחַר הָאֲכִילָה עַד שְׁתֵּי שָׁעוֹת, שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הָעֲשָׁנִים לַמֹּחַ וְיַזִּיקוּהוּ. וְכֵן הַמֶּרְחָץ וְהַהַקָּזָה וְהַמִּשְׁגָּל, אֵינָם טוֹבִים לְאַחַר הָאֲכִילָה.

ז בְּנֵי הָאָדָם אֵינָם שָׁוִים בְּמִזְגָּם. יֵשׁ מִי שֶׁמִּזְגּוֹ חַם, וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּזְגּוֹ קַר, וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּזְגּוֹ מְמֻצָּע. וְהַמַּאֲכָלִים גַּם כֵּן מְשֻׁנִּים. וּמִי שֶׁמִּזְגּוֹ מְמֻצָּע יֹאכַל מַאֲכָלִים שֶׁהֵם גַּם כֵּן מְמֻצָּעִים. אֲבָל מִי שֶׁאֵין מִזְגּוֹ מְמֻצָּע, צָרִיךְ שֶׁיֹּאכַל מַאֲכָלִים שֶׁהֵם קְצָת הֶפֶךְ מִזְגּוֹ. מִי שֶׁמִּזְגּוֹ חַם, לֹא יֹאכַל דְּבָרִים חַמִּים, כְּמוֹ תַּבְלִין וּבְשָׂמִים, אֶלָּא יֹאכַל מַאֲכָלִים שֶׁהֵם קְצָת קָרִים וַחֲמוּצִים. וּמִי שֶׁמִּזְגּוֹ קַר, יֹאכַל מַאֲכָלִים שֶׁהֵם קְצָת חַמִּים. וְכֵן יִשְׁתֶּנֶה הַמַּאֲכָל לְפִי הַזְּמַן וּלְפִי הַמָּקוֹם. בִּימוֹת הַחַמָּה יֹאכַל מַאֲכָלִים קָרִים, כְּמוֹ בְּשַׂר כְּבָשִׂים וּגְדָיִים רַכִּים וְאֶפְרוֹחֵי תַרְנְגֹלֶת, וְגַם קְצָת מַאֲכָלִים חֲמוּצִים. וּבִימֵי הַקֹּר, מַאֲכָלִים חַמִּים. וְכֵן בִּמְדִינָה קָרָה, מַאֲכָלִים חַמִּים. וּבִמְדִינָה חַמָּה, מַאֲכָלִים קָרִים.

ח הַמַּאֲכָל הַמְמֻצָּע הוּא לֶחֶם חִטָּה, וְלֹא סֹלֶת מַמָּשׁ, כִּי הַסֹּלֶת מִתְאַחֵר מִלְּהִתְעַכֵּל, אַךְ יִהְיֶה בּוֹ גַּם קְצָת מֵהַמֶּרְסָן וִיהֵא נִתְחַמֵּץ בְּמִצּוּעַ וּבוֹ מֶלַח וּמַאֲפֶה תָּנוּר. וְיֶתֶר הַמַּאֲכָלִים שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵהַחִטָּה, אֵינָם טוֹבִים. מִמִּינֵי הַבָּשָׂר, הַטּוֹב הוּא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ, וְכֵן הַגְּדָיִים הַיּוֹנְקִים. אַךְ כָּל מִינֵי בְּנֵי מֵעַיִם וְגַם הָרֹאשׁ, הֵמָּה לֹא טוֹבִים. הָעִזִּים וְהַפָּרָה הַזְּקֵנָה וְהַגְּבִינָה הַיְשָׁנָה, הֵמָּה מַאֲכָלִים רָעִים וְעָבִים. כָּל בְּשַׂר עוֹף, קַל לְהִתְעַכֵּל יוֹתֵר מִבְּשַׂר בְּהֵמָה. וְהַטּוֹב שֶׁבָּעוֹפוֹת הַתַּרְנְגֹלֶת. אָמְרוּ הָרוֹפְאִים, כִּי הַמַּאֲכָל שֶׁהָאָדָם רָגִיל בּוֹ, אֵינוֹ מַזִּיק לוֹ, וְאֲפִלּוּ הוּא מַאֲכָל רָע, כִּי הַהֶרְגֵּל נַעֲשֶׂה טֶבַע, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְמַלֵּא בּוֹ כְּרֵסוֹ.

ט אֵין לֶאֱכוֹל לֵב בְּהֵמָה אוֹ עוֹף, מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְשִׁכְחָה. וְכֵן לֹא יֹאכַל מִמָּקוֹם שֶׁאָכַל עַכְבָּר אוֹ חָתוּל, דְּגַם כֵּן קָשֶׁה לְשִׁכְחָה. (הוֹרָיוֹת יג).

י זְמַן הָאֲכִילָה הוּא כְּשֶׁיִּתְאַוֶּה לֶאֱכוֹל תַּאֲוָה אֲמִתִּית לֹא זָרָה. וּלְהַבְדִּיל בֵּין תַּאֲוָה אֲמִתִּית לְתַאֲוָה זָרָה הִיא זֹאת. הָרִאשׁוֹנָה נִקְרֵאת רָעָב (הוּנְגֶער) כִּי הָאִצְטוֹמְכָא רֵיק. וְהַשְּׁנִיָּה הִיא כְּשֶׁמִּתְאַוֶּה מַאֲכָל מְיֻחָד וְנִקְרֵאת תֵּאָבוֹן (אַפְּטִיט) וּבְדָרָךְ כְּלָל, הָאָדָם הַבָּרִיא וְהֶחָזָק, יֹאכַל שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּיּוֹם. וַחֲלָשִׁים וּזְקֵנִים יֵשׁ לָהֶם לֶאֱכוֹל אַךְ מְעַט בְּפַעַם אַחַת. וְיֹאכְלוּ כָּךְ הַרְבֵּה פְּעָמִים בַּיּוֹם, כִּי רִבּוּי הַמַּאֲכָל יַחֲלִישׁ אֶת הָאִצְטוֹמְכָא. וְהָרוֹצֶה לִשְׁמוֹר בְּרִיאוּתוֹ, לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּהְיֶה הָאִצְטוֹמְכָא רֵיק מִן הַמַּאֲכָל הַקּוֹדֵם. וּסְתָם עִכּוּל בְּנֵי אָדָם הַבְּרִיאִים הָאוֹכְלִים מַאֲכָלִים מְמֻצָּעִים וּמִתְעַכְּלִים בְּדֶרֶךְ הַמְּצוּעַ, הוּא לְשֵׁשׁ שָׁעוֹת. וְטוֹב לְהַשְׁמִיט סְעוּדָה אַחַת בַּשָּׁבוּעַ, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁבּוֹת הָאִצְטוֹמְכָא מֵעֲבוֹדָתוֹ וְיִתְחַזֵּק כֹּחַ עִכּוּלוֹ. וְנִרְאֶה כִּי הַשְּׁמָטָה זֹאת, טוֹב שֶׁתִּהְיֶה בְּעֶרֶב שַׁבָּת.

יא טוֹב לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לֶאֱכוֹל פַּת בְּשַׁחֲרִית (עַיֵּן מסכת ב״מ דף קז ע״ב).

יב הָרוֹצֶה לֶאֱכוֹל כַּמָּה מִינֵי מַאֲכָלִים, יַקְדִּים לֶאֱכוֹל תְּחִלָּה אֶת הַמְשֻׁלָּשׁ, וְלֹא יְעָרְבֵם עִם הַמָּזוֹן, אֶלָּא שׁוֹהֶה מְעַט בֵּינֵיהֶם. וְכֵן יַקְדִּים אֶת הַמַּאֲכָל הַקַּל שֶׁהוּא נוֹחַ לְהִתְעַכֵּל, כְּגוֹן בְּשַׂר עוֹף קוֹדֵם לִבְשַׂר בְּהֵמָה, בְּשַׂר בְּהֵמָה דַּקָּה קוֹדֵם לִבְשַׂר בְּהֵמָה גַּסָּה. וּדְבָרִים שֶׁמְּאַמְּצִין אֶת בְּנֵי מֵעַיִם יֹאכַל מִיָּד לְאַחַר הָאֲכִילָה, וְאַל יֹאכַל מֵהֶם הַרְבֵּה.

יג מְהֻיּוֹת כִּי הַתְחָלַת הָעִכּוּל הוּא בַּפֶּה, עַל יְדֵי טְחִינַת הַשִּׁנַּיִם וְהִתְעָרְבוּת עִם מֵי הָרֹק, לָכֵן לֹא יִבְלַע שׁוּם מַאֲכָל בְּלִי לְעִיסָה, כִּי אָז תִּכְבַּד הָעִכּוּל בָּאִצְטוֹמְכָא לְבַדּוֹ.

יד כְּבָר אָמַרְנוּ (בסעיף ז׳) כִּי בְּנֵי אָדָם אֵינָם שָׁוִים בְּמִזְגָּם. וְיֵשׁ לְכָל אִישׁ לִבְחוֹר עַל פִּי רוֹפְאִים בַּמַּאֲכָלִים הַטּוֹבִים לְפִי מִזְגּוֹ וּמְקוֹמוֹ וְשָׁעָתוֹ. וּבְדֶרֶךְ כְּלָל, הִנֵּה הָרוֹפְאִים הַקַּדְמוֹנִים חִלְקוּ אֶת הַמַּאֲכָלִים בְּמַדְרֵגוֹת שׁוֹנוֹת. יֵשׁ מַאֲכָלִים שֶׁהֵם רָעִים בְּיוֹתֵר עַד מְאֹד, וְרָאוּי לְאָדָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן לְעוֹלָם, כְּגוֹן הַדָּגִים הַגְּדוֹלִים הַמְלוּחִים הַיְשָׁנִים, וְהַגְּבִינָה הַמְלוּחָה הַיְשָׁנָה, וְהַכְּמֵהִין וּפִטְרִיוֹת, וְהַבָּשָׂר הַמָּלוּחַ הַיָּשָׁן, וְיֵין מִגְּתוֹ, וְהַתַּבְשִׁיל שֶׁשָּׁהָה עַד שֶׁנָּדַף רֵיחוֹ. וְכֵן כָּל מַאֲכָל שֶׁרֵיחוֹ רַע אוֹ מַר בְּיוֹתֵר, הֲרֵי הוּא לַגּוּף כְּמוֹ סַם הַמָּוֶת. וְיֵשׁ מַאֲכָלִים שֶׁהֵם רָעִים, אֲבָל אֵינָם כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנִים לָרוֹעַ, לְפִיכָךְ רָאוּי לְאָדָם שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל מֵהֶם אֶלָּא מְעַט מְאֹד וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים. אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה, לֹא יֹאכַל מֵהֶם כְּלָל.

טו וְיֵשׁ מַאֲכָלִים שֶׁהֵם רָעִים וְאֵינָם כְּמוֹ אֵלּוּ. וְהֵם, כְּמוֹ עוֹף הַמַּיִם (אַוָּז וּבַרְוָז), וּבְנֵי יוֹנָה הַקְּטַנִּים, וּתְמָרִים, וְלֶחֶם שֶׁנִּלּוֹשׁ בַּשֶּׁמֶן, וְהַסֹּלֶת שֶׁנִּפּוּ אוֹתָהּ כָּל צָרְכָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בָּהּ רֵיחַ מֹרֶסֶן, אֵין רָאוּי לְהַרְבּוֹת בְּמַאֲכָלוֹת אֵלֶּה.

טז לְעוֹלָם יִמְנַע הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ מִפֵּרוֹת הָאִילָנוֹת, וְלֹא יַרְבֶּה לֶאֱכוֹל מֵהֶם, אֲפִלּוּ יְבֵשִׁים, וּמִכָּל שֶׁכֵּן רְטֻבִים. אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ בְּאֵילָן כָּל צָרְכָּן, הֲרֵי הֵן כַּחֲרָבוֹת לַגּוּף. וְכֵן הַחֲרוּבִים, רָעִים לְעוֹלָם. וְכָל הַפֵּרוֹת הַחֲמוּצִים, רָעִים וְאֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא מְעַט בִּימוֹת הַחַמָּה וּבִמְקוֹמוֹת הַחַמִּים. וְהַתְּאֵנִים וְהָעֲנָבִים וְהָרִמּוֹנִים (עַיֵּן ברמב״ם פֶּרֶק ד׳, וּכְפִי הַנִּרְאֶה דְּטָעוּת סוֹפֵר יֵשׁ כָּאן וְצָרִיךְ לוֹמַר שְׁקֵדִים בִּמְקוֹם רִמּוֹנִים) לְעוֹלָם טוֹבִים, בֵּין רְטֻבִים בֵּין יְבֵשִׁים, וְאוֹכֵל אָדָם מֵהֶם כָּל צָרְכּוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יַתְמִיד בַּאֲכִילָתָם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים מִכָּל פְּרִי הָאִילָנוֹת.

יז בְּעִנְיַן הַשְּׁתִיָּה, הַמַּיִם הֵם הַמַּשְׁקִים הַטּוֹבִים לָאָדָם וּבְרִיאִים לַגּוּף. אִם הֵם זַכִּים וּצְלוּלִים, מוּעִילִים שֶׁשּׁוֹמְרִים הָרְטִיבוּת שֶׁבַּגּוּף וּמְמַהֲרִים לְהוֹצִיא אֶת הַפְּסֹלֶת. כְּשֶׁיִּשְׁתֶּה מַיִם, יִבְחַר אֶת הַקָּרִים, שֶׁהֵם מְרַוִּים הַצַּמָּעוֹן וּמְטִיבִים אֶת הָעִכּוּל יוֹתֵר מֵ אֵלּוּ שֶׁאֵינָם קָרִים. אַךְ לֹא יִהְיוּ קָרִים מְאֹד, שֶׁהֵם מְכַבִּים אֶת הַחֹם הַטִּבְעִי. וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהָאָדָם הוּא עָיֵף וְיָגֵעַ, יִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת מַיִם קָרִים, כִּי אָז חֵלֶב הַלֵּב נִתְחַמֵּם וְהוּא מְ הֻתָּךְ מֵחֲמַת הָעֲיֵפוּת וְהַיְגִיעָה וְהַמַּיִם הַקָּרִים יַזִּיקוּ לוֹ עַד שֶׁיּוּכַל לָבֹא לִידֵי סַכָּנָה, חַס וְשָׁלוֹם. וְאַף כִּי הַמַּיִם טוֹבִים לִבְרִיאוּת הַגּוּף, מִכָּל מָקוֹם לֹא יִשְׁתֶּה מֵהֶם הַרְבֵּה. אֵין לִשְׁתּוֹת מַיִם לִקֹּדֶם הָאֲכִילָה, לְפִי שֶׁיִּתְקָרֵר הָאֲצְטוֹמְכָא וְלֹא יְעַכֵּל אֶת הַמָּזוֹן כָּרָאוּי. וְגַם בְּתוֹךְ אֲכִילָתוֹ לֹא יִשְׁתֶּה רַק מְעַט מַיִם מָזוּג בְּיַיִן. וְרַק כְּשֶׁהַמַּאֲכָל מַתְחִיל לְהִתְעַכֵּל, אָז יִשְׁתֶּה שְׁעוּר בֵּינוֹנִי. וְכֵן אֵין לִשְׁתּוֹת מַיִם בְּצֵאתוֹ מִן הַמֶּרְחָץ, שֶׁלֹּא יִתְקָרֵר הַכָּבֵד, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה בַּמֶּרְחָץ. וְכֵן לֹא יִשְׁתֶּה אוֹתָם תֵּכֶף אַחַר הַמִּשְׁגָּל, לְפִי שֶׁאָז הַחֹם הַטִּבְעִי הוּא חָלוּשׁ וְיִהְיֶה גּוֹרֵם שֶׁיִּתְקָרְרוּ הָאֵבָרִים.

יח הַיַּיִן מַחֲזִיק הַחֹם הַטִּבְעִי, וּמֵטִיב אֶת הָעִכּוּל, וּמוֹצִיא אֶת הַמּוֹתָרוֹת, וְעוֹזֵר לִבְרִיאוּת הַגּוּף כְּשֶׁיִּשְׁתֶּה מֵהֶם שִׁעוּר בֵּנוֹנִי. מִי שֶׁמִּחוֹ חָלוּשׁ יְזַהֵר מִן הַיַּיִן, שֶׁמּוֹסִיף עַל חֻלְשׁוּתוֹ וּמְמַלֵּא אֶת הָרֹאשׁ עֲשָׁנִים. הַיַּיִן יָפֶה לַזְּקֵנִים וּמַזִּיק לַנְּעָרִים, לְפִי שֶׁמְּעוֹרֵר הַחֹם הַטִּבְעִי, וְהוּא כְּמוֹסִיף אֵשׁ עַל אֵשׁ. וְיֵשׁ לְזָהֵר מִן הַיַּיִן עַד עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה. אֵין רָאוּי לִשְׁתּוֹת יַיִן קֹדֶם אֲכִילָה אֶלָּא מְעַט, כְּדֵי לִפְתֹּחַ בְּנֵי הַמֵּעַיִם, וְלֹא בְּעֵת רְעָבוֹן, וְלֹא אַחַר מֶרְחָץ וְזֵעָה, וְלֹא אַ חַר עָמָל וִיגִיעָה. וּבְתוֹךְ הָאֲכִילָה לֹא יִשְׁתֶּה אֶלָּא מְעָט.

יט לְעוֹלָם לֹא יֹאכַל אָדָם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶלָּא כְּשֶׁהוּא צָמֵא, וְאַל יַשְׁהֶה נְקָבָיו אַפִּלּוּ רֶגַע אֶחָד, וְלֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּבַדֵּק אֶת עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא צָרִיךְ לִנְקָבָיו.

כ לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם שֶׁיִּהְיוּ מֵעָיו רְפוּיִים כָּל יָמָיו, וְיִהְיֶה קָרוֹב לְשִׁלְשׁוּל מְעָט. וְזֶהוּ כְּלָל גָּדוֹל בָּרְפוּאָה, כָּל זְמַן שֶׁהָרֵעִי נִמְנַע אוֹ יָצָא בְּקוֹשִׁי, חֳלָאִים רָעִים בָּאִים. וְלָכֵן כְּשֶׁרוֹאֶה אָדָם שֶׁמֵּעָיו נֶחְלָשׁוּ וְאֵין בָּהֶם כֹּחַ הַדּוֹחֶה, יִדְרוֹשׁ בָּרוֹפְאִים לְהַגִּיד לוֹ בַּמֶּה יַרְפֶּה אוֹתָם, אִישׁ אִישׁ לְפִי מִזְגּוֹ וּלְפִי יָמָיו.

כא הַיְגִיעָה בְּדֶרֶךְ מְמֻצַּעַת, טוֹבָה לִבְרִיאוּת הַגּוּף (וְעַיֵּן לעיל סָעִיף ו) אֲבָל הַיְגִיעָה הַגְּדוֹלָה וְכֵן הַמְּנוּחָה, מַזִּיקִין לַגּוּף. בִּזְמַן הַחֹם אֵין לְהִתְיַגֵּעַ רַק מְעַט וּבִזְמַן הַקֹּר צָרִיךְ יוֹתֵר. הָאָדָם הַשָּׁמֵן צָרִיךְ שֶׁיִּתְיַגֵּעַ יוֹתֵר מִן הָאָדָם הַכָּחוּשׁ.

כב הָרוֹצֶה לִשְׁמוֹר אֶת הַבְּרִיאוּת, צָרִיךְ לָדַעַת הַתְּנוּעוֹת הַנַּפְשִׁיוֹת וְלִזָּהֵר מֵהֶן. וְהֵן, כְּמוֹ הַשִּׂמְחָה וְהַדְּאָגָה וְהַכַּעַס וְהַפַּחַד, שֶׁהֵן פּוֹעֲלוֹת בַּנֶּפֶשׁ. וְצָרִיךְ הַמַּשְׂכִּיל שֶׁיְּהֵא שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ כָּל יְמֵי הֶבְלוֹ, וְלֹא יִדְאַג עַל עוֹלָם שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא יְבַקֵּשׁ יִתְרוֹנוֹת, וְיִהְיֶה בְּטוּב לֵבָב וּבְשִׂמְחָה הַמְמֻצַּעַת, כִּי הִיא סִבָּה לְגַדֵּל הַחֹם הַטִּבְעִי, וּלְעַכֵּל הַמַּאֲכָל, וְלִדְחוֹת הַמּוֹתָרוֹת, וּלְחַזֵּק אוֹר הָעֵינַיִם וְכָל הַהַרְגָּשׁוֹת, וְגַם יִתְחַזֵּק כֹּחַ הַשֵּׂכֶל. וְאָמְנָם לֹא לְהַרְבּוֹת הַשִּׂמְחָה בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה כְּמוֹ הַסְּכָלִים, כִּי בְּרֹב הַשִּׂמְחָה יֵצֵא הַחֹם הַטִּבְעִי, וְיִתְקָרֵר הַלֵּב פְּתְאוֹם, וְיָמוּת בְּלֹא עִתּוֹ בְּפֶתַע. וּבְפֶרֶט יִקָּרֵא זֹאת לָאֲנָשִׁים שְׁמֵנִים בְּגוּפָם, לְפִי שֶׁהַחֹם הַטִּבְעִי בְּגוּפָם מְעַט, לְפִי שֶׁעוֹרְקֵיהֶם צָרִים וּמְרוּצַת הַדָּם שֶׁהוּא מְקוֹר הַחֹם הִיא לְאַט. הַדְּאָגָה הִיא הִפּוּךְ הַשִּׂמְחָה, וְגַם הִיא מַזֶּקֶת, לְפִי שֶׁמְּקָרֶרֶת אֶת הַגּוּף, וְיִתְקַבֵּץ הַחֹם הַטִּבְעִי אֶל הַלֵּב וִיבִיאֵהוּ אֶל הַמָּוֶת. הַכַּעַס מְעוֹרֵר חֲמִימוּת הַגּוּף עַד שֶׁיּוֹלִיד מִין מִמִּינֵי הַקַּדַּחַת. הַפַּחַד יוֹלִיד

בְּגוּף קְרִירוּת, וְלָכֵן יִקָּרֶה לַמְפַחֵד, רְעָדָה. וּכְשֶׁתִּתְרַבֶּה הַקְּרִירוּת, אוּלַי יָמוּת. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁצָּרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יֹאכַל כְּשֶׁהוּא בְּכַעַס אוֹ בְּפַחַד אוֹ בִּדְאָגָה, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּשִׂמְחָה מְמֻצַּעַת.

כג הַשֵּׁנָה הַמְמֻצַּעַת טוֹבָה לִבְרִיאוּת הַגּוּף, לְפִי שֶׁיִּתְעַכֵּל מְזוֹנוֹ וְיָנוּחוּ הַחוּשִׁים. וְאִם יִקָּרֶה לוֹ מֻחְמַת חֹלִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן, צָרִיךְ שֶׁיֹּאכַל דְּבָרִים הַמְּבִיאִים אֶת הַשֵּׁנָה, מַזֶּקֶת, לְפִי שֶׁיִּתְמַלֵּא רֹאשׁ מֵהָאֲדִים, כִּי יְרִבֶּה הֶעָשָׁן הָעוֹלֶה מִן הַבֶּטֶן אֶל הַמֹּחַ, וִימַלֵּא רֹאשׁ עָשָׁן וְיַזִּיק לַגּוּף הֶזֵק גָּדוֹל. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִישַׁן תֵּכֶף אַחַר הָאֲכִילָה, כֵּן יֵשׁ לוֹ לְזַהֵר שֶׁלֹּא כְּשֶׁהוּא רָעֵב. כִּי כְּשֶׁאֵין מָזוֹן בַּגּוּף, יִפְעַל הַחֲמִימוּת בַּמּוֹתָרוֹת וְיִתְיַלֵּד מִמֶּנּוּ עָשָׁן נִפְסָד וְיַעֲלֶה לַמֹּחַ. כְּשֶׁיִּישַׁן, יִהְיוּ מְרֻאֲשׁוֹתָיו גְּבוֹהִים, לְפִי שֶׁיַּעֲזוֹר שֶׁיֵּרֵד הַמַּאֲכָל מִפִּי הָאַצְטוֹמְכָא וִיתְמַעֲטוּ הָעֲשָׁנִים הָעוֹלִים לַמֹּחַ. הַשֵּׁנָה הַטְּבָעִית הִיא בַּלַּיְלָה. וּשְׁנַת הַיּוֹם מַזֶּקֶת, וְאֵינָהּ טוֹבָה אֶלָּא לְאוֹתָן שֶׁהֻרְגְּלוּ בָּהּ (עַיֵּן עוֹד בְּסִדֶּר הַשֵּׁנָה בְּסִימָן עא).

כד דֶּרֶךְ הָרְחִיצָה, שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לַמֶּרְחָץ מִשִּׁבְעָה יָמִים לְשִׁבְעָה יָמִים. לֹא יִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ לֹא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, וְלֹא כְּשֶׁהוּא שׂבֵעַ, אֶלָּא כְּשֶׁיַּתְחִיל הַמָּזוֹן לְהִתְעַכֵּל. וְיִרְחַץ גּוּפוֹ בְּחַמִּין וְאַחַר כָּךְ בְּפוּשָׁרִין וְאַחַר כָּךְ בְּפוּשָׁרִין מִן הַפּוּשָׁרִין עַד שֶׁיִּרְחַץ בְּצוֹנֵן. כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ, יִלְבַּשׁ בְּגָדָיו וִיכַסֶּה רֹאשׁוֹ הֵיטֵב, שֶׁלֹּא תִּשָּׁלוֹט בּוֹ רוּחַ קָרָה. וְאַפְּלוּ בִּימוֹת הַחַמָּה צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בָּזֶה. וְיִשְׁהֶה לְאַחַר שֶׁיֵּצֵא עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשׁוֹ וְיָנוּחַ גּוּפוֹ וְתָסוּר הַחֲמִימוּת, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. וְאִם יִישַׁן מְעַט כְּשֶׁיֵּצֵא מִן הַמֶּרְחָץ קֹדֶם אֲכִילָה, הֲרֵי זֶה יָפֶה מְאֹד.

כה לְעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לָדוּר בְּמָקוֹם שֶׁהָאֲוִיר זַךְ וְנָקִי, בְּמָקוֹם גְּבוֹהַּ וּבְבִנְיָן רָחָב. וְאִם אֶפְשָׁר, לֹא יָדוּר בַּקִּיץ בְּמָקוֹם פָּתוּחַ לְצַד צָפוֹן, וְלֹא לְצַד מִזְרָח, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם שׁוּם דָּבָר מְעֻפָּשׁ. וְטוֹב מְאֹד לְנַקּוֹת אֲוִיר הַבַּיִת תָּדִיר בְּרֵיחוֹת טוֹבִים וּבַעֲשָׁנִים מוֹעִילִים.

כו הָאֲוִיר הַטּוֹב לִבְרִיאוּת הַגּוּף הוּא, שֶׁיִּהְיֶה מְמֻזָּג שָׁוֶה. מְמֻצָּע בֵּין הַקֹּר וְהַחֹם. וְלָכֵן יִזָּהֵר כָּל אָדָם, שֶׁלֹּא יְחַמֵּם אֶת בֵּיתוֹ הַרְבֵּה בִּימוֹת הַחֹרֶף כְּדֶרֶךְ אֲנָשִׁים בְּלִי דַּעַת, כִּי עַל יְדֵי רֹב הַחֲמִימוּת, הַרְבֵּה חֲלָאִים בָּאִים, רַחֲמָנָא לִצְלָן, אֶלָּא יְחַמְּמוּ בְּאֹפֶן אֲשֶׁר לֹא יַרְגִּישׁ שׁוּם קְרִירוּת, וְלֹא יֵחַם לוֹ בְּיוֹתֵר.

כז לִשְׁמוֹר חוּשׁ הָרְאִיָּה, יִזָּהֵר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, לֹא יָבֹא בְּחִפָּזוֹן בְּפַעַם אַחַת מִמָּקוֹם חֹשֶׁךְ לְאוֹר גָּדוֹל. וְאִם צָרִיךְ לָכֶנֶס מִמָּקוֹם חֹשֶׁךְ לִמְקוֹם אוֹר, יִפְתַּח אֶת הַדֶּלֶת מְעַט וְיִסְתַּכֵּל בְּאוֹתוֹ אוֹר מְעַט אֵיזֶה רְגָעִים, וְאַחַר כָּךְ יִפְתַּח יוֹתֵר וְיִסְתַּכֵּל גַּם כֵּן בְּאוֹתוֹ אוֹר אֵיזֶה רְגָעִים, וְאַחַר כָּךְ יִפְתַּח כֻּלָּהּ. וְכֵן יַעֲשֶׂה גַּם בְּבוֹאוֹ מִמָּקוֹם אוֹר לִמְקוֹם חֹשֶׁךְ, כִּי הַתְּמוּרָה מֵאוֹר לְחֹשֶׁךְ אוֹ מֵחֹשֶׁךְ לְאוֹר בְּלִי מְמֻצָּע, מַזִּיק לָרְאִיָּה. וְלָכֵן, ה׳ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ, בְּרַחֲמָיו בָּרָא אֶת הָעוֹלָם בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת עַל הָאָרֶץ מְעַט מְעַט, וְלֹא בְּפַעַם אַחַת, וְכֵן שׁוֹקַעַת מְעַט מְעָט. וְעַל זֶה אָנוּ מְבָרְכִין, הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים, שֶׁמֵּאִיר לָנוּ בְּרַחֲמִים מְעַט מְעַט, וְלֹא בְּפַעַם אַחַת פִּתְאוֹם. אוֹר הַחוֹזֵר מִן הַשֶּׁמֶשׁ, פָּרוּשׁ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת עַל אֵיזֶה מָקוֹם וּמִשָּׁם בָּא הָאוֹר, אוֹר זֶה מַזִּיק לָעֵינַיִם. לָכֵן יִזָּהֵר מִלָּדוּר בַּבַּיִת אֲשֶׁר כָּל הַחַלּוֹנוֹת רַק מִצַּד צָפוֹן, כִּי הַשֶּׁמֶשׁ אֵינָהּ בָּאָה לְצַד צָפוֹן, וְכָל הָאוֹר אֲשֶׁר שָׁמָּה הוּא רַק אוֹר הַחוֹזֵר. וְכֵן אֲפִלּוּ אִם הַחַלּוֹנוֹת הֵמָּה לְצַד מִזְרָח אוֹ דָרוֹם אוֹ מַעֲרָב, אִם אֵין הַשָּׁמַיִם נִרְאִין מִתּוֹךְ הַחַלּוֹנוֹת, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ כְּנֶגְדָּן חוֹמוֹת גְּבוֹהוֹת, הֲרֵי גַּם כֵּן הָאוֹר הַבָּא הוּא רַק אוֹר הַחוֹזֵר. יִזָּהֵר מִלַּעֲסֹק בְּכְתִיבָה, אוֹ לִקְרוֹת בַּסֵּפֶר, אוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה דַּקָּה בְּאוֹר בֵּין הַשִּׁמְשׁוֹת. וְכֵן בְּעֶצֶם הַיּוֹם כַּאֲשֶׁר הַשֶּׁמֶשׁ בְּתָקְפָּהּ. וְכֵן לֹא יַרְבֶּה בִּכְתִיבָה אוֹ לִקְרוֹת בַּסֵּפֶר בְּאוֹתִיּוֹת קְטַנּוֹת וּבְכָל מְלָאכָה דַּקָּה לְאוֹר הַנֵּר בַּלַּיְלָה. הַהִסְתַּכְּלוּת הַרְבֵּה בְּצֶבַע לָבָן גַּם כֵּן מַזִּיקָה לָעֵינַיִם. וְלָכֵן מַרְאֶה הַשָּׁמַיִם כְּמַרְאֶה הַתְּכֵלֶת, לֹא לָבָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק לָעֵינַיִם. וְכֵן הַהִסְתַּכְּלוּת הַרְבֵּה בְּמַרְאֶה אָדוֹם צַח וְכֵן בָּאֵשׁ, מַזִּיקָה גַּם כֵּן. הֶעָשָׁן וְרֵיחַ גְּפְרִית, מַזִּיקִין גַּם כֵּן. וּכֵן אָבָק דַּק אוֹ רוּחַ הַבָּא לְנֶגֶד הָעֵינַיִם, וְכֵן הֲלִיכָה מְרֻבָּה וּפְסִיעָה גַּסָּה, וּבְכִיָּה מְרֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, כָּלוּ בַדְּמָעוֹת עֵינָי. וְהַקָּשֶׁה מִכֻּלָּן הוּא רֹב הַמִּשְׁגָּל. אֲבָל מִצְוַת ה׳ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם (רמב״ם).

סימן לג

א אָסוּר לֶאֱכֹל דָּג עִם בָּשָׂר, וַאֲפִלּוּ עִם שֹׁמֶן עוֹפוֹת, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. וְאֵין לְצָלוֹת בָּשָׂר עִם דָּג בְּתַנּוּר אֶחָד, כְּשֶׁהוּא תַּנּוּר קָטָן, אֶלָּא כְּשֶׁאֶחָד מֵהֶם מְכֻסֶּה. אֲבָל בַּתַּנּוּרִים שֶׁלָּנוּ שֶׁהֵם גְּדוֹלִים אֵין לָחוּשׁ.

ב כְּשֶׁאוֹכֵל דָּגִים וְאַחַר כָּךְ בָּשָׂר אוֹ לְהֶפֶךְ, יֵשׁ לֶאֱכֹל בֵּינֵיהֶם קְצָת פַּת, וְלִשְׁתּוֹת אֵיזֶה מַשְׁקֶה, דַּהֲנֵי קִנּוּחַ וַהֲדָחָה.

ג צָרִיךְ לְזַהֵר מִזַּעַת אָדָם, שֶׁכָּל זַעַת אָדָם הוּא סַם הַמָּוֶת, חוּץ מִזַּעַת הַפָּנִים. וְלָכֵן יִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִתֵּן מֵאֲכָל בֵּין בְּגָדָיו לִבְשָׂרוֹ מִפְּנֵי הַזֵּעָה. וְכֵן לֹא יִתֵּן מָעוֹת לְתוֹךְ פִּיו, שֶׁמָּא יֵשׁ עֲלֵיהֶם מְעַט זֵעָה, וְעוֹד שֶׁיַּד הַכֹּל מְמַשְׁמְשִׁין בָּהֶן, וְיֵשׁ מֵהֶם חוֹלִים (יורה דעה סימן קט״ז)

ד צָרִיךְ כָּל אָדָם לְזַהֵר תָּמִיד כְּשֶׁמַּרִיחַ רֵיחַ אֵיזֶה מַאֲכָל, יַפְלִיט כָּל הָרֹק שֶׁבְּפִיו וְלֹא יִבְלָעֶנּוּ, כִּי אִם בּוֹלְעוֹ, יוּכַל לָבֹא לִידֵי סַכָּנָה, חַס וְשָׁלוֹם (כתובו׳ סא:)

ה יֵשׁ לְזַהֵר שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת מַשְׁקִים שֶׁנִּתְגַּלּוּ.

ו אָסוּר לִתֵּן דָּבָר מַאֲכָל אוֹ מַשְׁקִים תַּחַת הַמִּטָּה, אֲפִלּוּ הֵם מְכֻסִּים, מִפְּנֵי שֶׁרוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם. וּבַכְּפָרִים, יֵשׁ מַחֲזִיקִים תַּפּוּחֵי אֲדָמָה וּשְׂאָר מַאֲכָלִים תַּחַת הַמִּטּוֹת, וְיֵשׁ לְהַזְהִירָם עַל זֶה.

ז וְכֵן יִזָּהֵר מִכָּל דְּבָרִים הַמְּבִיאִים לִידֵי סַכָּנָה, כִּי סַכַּנְתָּא חֲמִירָא מֵאִסּוּרָא. וְיֵשׁ לָחוּשׁ יוֹתֵר לְסָפֵק סַכָּנָה מִלְּסָפֵק אִסּוּר. וְלָכֵן אָסוּר לִילֵךְ בְּכָל מָקוֹם סַכָּנָה, כְּגוֹן, תַּחַת קִיר נָטוּי, וְעַל גֶּשֶׁר רָעוּעַ, וְלֹא יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, וְלֹא יִישַׁן יְחִידִי בַּחֶדֶר בַּלַּיְלָה. וְכֵן אָסְרוּ לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן הַנְּהָרוֹת בַּלַּיְלָה, אוֹ לְהַנִּיחַ פִּיו עַל קִלּוּחַ הַמַּיִם לִשְׁתּוֹת, שֶׁמָּא יִבְלַע אֵיזֶה דָּבָר הַמַּזִּיק (יו״ד קטן חו״מ תכז).

ח נוֹהֲגִין שֶׁבִּשְׁעַת הַתְּקוּפָה מַנִּיחִין קָצַת בַּרְזֶל עַל כָּל הַמַּשְׁקִים וּמַאֲכָלִים. וְעַל הַמְבֻשָּׁלִים אוֹ כְּבוּשִׁים אוֹ מְלוּחִים אֵין צְרִיכִין.

ט אָסוּר לֶאֱכֹל מַאֲכָלִים וּמַשְׁקִים שֶׁנִּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה בָּהֶם, אוֹ מִתּוֹךְ כֵּלִים מְאוּסִים שֶׁנִּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה בָּהֶם, וְכֵן לֹא יֹאכַל בְּיָדַיִם מְזֹהָמוֹת. שֶׁכָּל אֵלּוּ הֵם בִּכְלַל אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם. וַאֲפִלּוּ יֹאמַר שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ קָצָה בָּהֶם, בְּטֵלָה דַּעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם.

י בְּהֵמָה אוֹ עוֹף שֶׁהָיוּ מְסֻכָּנִים וְנִשְׁחֲטוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֻתְּרוּ בַּשְּׁחִיטָה, הַמְדַקְדְּקִים מַחְמִירִים עַל עַצְמָם שֶׁלֹּא לְאָכְלָם.

יא אָסוּר לִקְצֹץ אֵילָן מַאֲכָל הָעוֹשֶׂה פֵּרוֹת, (אֵילָן זַיִת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה רֹבַע הַקַּב זֵיתִים, וְדֶקֶל הָעוֹשֶׂה קַב תְּמָרִים, בבא קמא צ״א) וְהִיא סַכָּנָה. וְאִם הוּא סָמוּךְ לְאִילָנוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁחֲשׁוּבִים יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וְהוּא מַכְחִישׁ אוֹתָם, וְכֵן אִם צָרִיךְ לִמְקוֹמוֹ, מֻתָּר לְקַצְּצוֹ (יורה דעה סימן קט״ז)

יב הַחוֹשֵׁשׁ בְּמֵעָיו, יֵשׁ עוֹשִׂין לִרְפוּאָה שֶׁמַּעֲמִידִין עַל בִּטְנוֹ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַיִם חַמִּים, וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה (אורח חיים סימן שכ״ו).

יג אָסוּר לַעֲבֹר בְּנַחַל שֶׁמֵּימָיו רוֹדְפִין, אִם הַמַּיִם מַגִּיעִים לְמַעְלָה מִמָּתְנַיִם, מִשּׁוּם סַכָּנָה, שֶׁלֹּא יִשְׁטְפוּהוּ הַמַּיִם (יומא דף ע״ז ע״ב)

יד אָסוּר לְהוֹצִיא מִפִּיו דְּבַר פֶּרֶענוּת עַל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ לוֹמַר, אִלּוּ הָיָה פִּלּוֹנִי קַיָּם הָיָה בָּא לְכָאן, כִּי בְּרִית כְּרוּתָה לַשְּׁפָתַיִם. וְאֵין לַעֲשׂוֹת מוֹרָא לְתִינוֹק בְּדָבָר טָמֵא, כְּגוֹן לוֹמַר: חָתוּל אוֹ כֶּלֶב יִקָּחֵהוּ. וְכֵן בְּכָל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, צָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד מֵהֶרְגֵּל הַלָּשׁוֹן (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ר״ז סָעִיף ג׳).

סימן לד

א מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן צְדָקָה לַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר פָּתוֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ. וְנֶאֱמַר, וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ. וְכָל הָרוֹאֶה עָנִי מְבַקֵּשׁ וְהֶעֱלִים עֵינוֹ מִמֶּנּוּ וְלֹא נָתַן לוֹ צְדָקָה, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן. הַצְּדָקָה הִיא סִימָן לְזֶרַע אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְגוֹ׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה. וְאֵין כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל מִתְכּוֹנֵן וְדַת הָאֱמֶת עוֹמֶדֶת אֶלָּא בִּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי. וְגָדוֹל הָעוֹשֶׂה צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר עוֹשֶׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, נֶחְמָד לה׳ מִזָּבַח. וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה. לְעוֹלָם אֵין אָדָם מַעֲנִי מִן הַצְּדָקָה, וְאֵין דָּבָר רַע וְלֹא הֶזֵק בָּא בִּשְׁבִיל הַצְּדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם. כָּל הַמְרַחֵם, מְרַחֲמִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר, וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ. וְכָל מִי שֶׁהוּא אַכְזָרִי, יֵשׁ לָחוּשׁ לְיִחוּסוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרוֹב לְשַׁוְּעַת עֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר וְצַעֲקַת עֲנִיִּים יִשְׁמָע. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצַעֲקָתָם, שֶׁהֲרֵי בְּרִית כְּרוּתָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי, וְאָמְרוּ בִּירוּשָׁלְמִי תֵּרָעָא דְלָא תִפְתַּח לְעַנְיָא תִּפָּתַח לְאַסְיָא. וְיִתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ, שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ כָּל שָׁעָה פַּרְנָסָתוֹ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְמוֹ שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִשְׁמַע שַׁוְעָתוֹ וּתְפִלָּתוֹ, כָּךְ יִשְׁמַע הוּא שַׁוְעַת הָעֲנִיִּים. גַּם יִתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ כִּי גַּלְגַּל הוּא הַחוֹזֵר בָּעוֹלָם, וְסוֹף שֶׁיִּבָּא הוּא אוֹ בְּנוֹ אוֹ בֶּן בְּנוֹ לְקַבֵּל צְדָקָה. וְאַל יַעֲלֶה עַל לִבּוֹ לוֹמַר: אֵיךְ אֶחְסַר מָמוֹנִי לְתִתּוֹ לָעֲנִיִּים, כִּי יֵשׁ לוֹ לְדַעַת שֶׁאֵין הַמָּמוֹן שֶׁלּוֹ, אֶלָּא פִּקָּדוֹן לַעֲשׂוֹת בּוֹ רְצוֹן הַמַּפְקִיד, וְזֶה חֶלְקוֹ מִכָּל עֲמָלוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּדִכְתִיב וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ. וְהַצְּדָקָה דּוֹחָה גְּזֵרוֹת רָעוֹת וּמוֹסֶפֶת חַיִּים (יורה דעה סימן רמ״ז, שַׁבָּת דף קנ״א, ביצה דף ל״ב).

ב כָּל אָדָם חַיָּב לִתֵּן צְדָקָה כְּפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ. וַאֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה, וּכְגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְעַט מָמוֹן שֶׁלּוֹ, וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם, דְּמֵתָר לוֹ לִטֹּל מִן הַצְּדָקָה. כֵּיוָן שֶׁאֵין לוֹ קֶרֶן כְּדֵי לְהִתְפַּרְנֵס מִן הָרֶוַח, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּמֶּה לְהִתְפַּרְנֵס, חַיָּב לִתֵּן צְדָקָה מִמַּה שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ. וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן אֶלָּא דָּבָר מֻעָט, אַל יִמְנַע עַצְמוֹ, כִּי הַמְּעַט מִשָּׁלוֹ חָשׁוּב כְּמוֹ הַרְבֵּה מִן הֶעָשִׁיר. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה נֶאֱמַר בְּעוֹלַת בְּהֵמָה, אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ, וּבְעוֹלַת עוֹף אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ, וּבְמִנְחָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ, לוֹמַר לְךָ, אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. אֲבָל כָּל שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא דֵּי פַּרְנָסָתוֹ, אֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן צְדָקָה דְּפַרְנָסַת עַצְמוֹ קוֹדֶמֶת לְכָל אָדָם (סימן רמ״ח רנ״א רנ״ג ומשנה סוף מנחות).

ג כַּמָּה נוֹתְנִים לָעָנִי. דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ. וְהֵינוּ בְּעָנִי שֶׁמְּקַבֵּל בַּחֲשַׁאי, מְחַיָּבִים אַנְשֵׁי הָעִיר לִתֵּן לוֹ כָּל מַחְסוֹרוֹ כַּאֲשֶׁר הָיָה רָגִיל מִקֹּדֶם שֶׁהֶעָנִי. אֲבָל עָנִי הַמִּתְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים, נוֹתְנִים לוֹ מַתָּנָה מֻעֶטֶת לְפִי עֶרְכּוֹ. וּלְכָל הַפָּחוֹת יִתְּנוּ לוֹ בְּכָל עִיר לֶחֶם וּמָזוֹן שְׁעוֹר ב׳ סְעֻדּוֹת וּמָקוֹם לָלוּן. מְפַרְנְסִין וּמַלְבִּישִׁין

עֲנִיֵּי עוֹבְדֵי אֱלִילִים עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם (ר״נ רנ״א).

ד כַּמָּה יִתֵּן הָאָדָם צְדָקָה. שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מַמַּעֲשֵׂר מִן הַקֶּרֶן. מִכָּאן וָאֵילַךְ יִתֵּן מַעֲשֵׂר מִן הָרֶוַח שֶׁהִרְוִיחַ כָּל שָׁנָה, [חוּץ מִצָּרְכֵי בֵּיתוֹ], זוֹ הִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית. וּמִצָּוָה מִן הַמֻּבְחָר שֶׁיִּתֵּן חֹמֶשׁ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַקֶּרֶן, וַאֲחַר כָּךְ כָּל שָׁנָה חֹמֶשׁ מִן הָרֶוַח. וְאַל יְבַזְבֵּז אָדָם יוֹתֵר מִן הַחֹמֶשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ הוּא אַחַר כָּךְ לַבְּרִיּוֹת. וְדַוְקָא כָּל יְמֵי חַיָּיו. אֲבָל בִּשְׁעַת מוֹת, יָכוֹל אָדָם לִתֵּן עַד שְׁלִישׁ רְכוּשׁוֹ צְדָקָה. אֵין לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ דְּבַר מִצְוָה, כְּגוֹן נֵרוֹת לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים לְמִצְוָה, רַק יִתְנוּהוּ לַעֲנִיִּים. וְאִם נִזְדַּמְּנָה לוֹ מִצְוָה לִהְיוֹת בַּעַל בְּרִית, אוֹ לְהַכְנִיס חָתָן וְכַלָּה עֲנִיִּים לַחֻפָּה וְכַדּוֹמֶה וְכֵן לִקְנוֹת סְפָרִים לִלְמֹד בָּהֶם, וּלְהַשְׁאִילָן לַאֲחֵרִים לִלְמוֹד בָּהֶם, אִם לֹא הָיָה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ, וְלֹא הָיָה עוֹשֶׂה אוֹתָהּ מִצְוָה מֻמָּמוֹן שֶׁלּוֹ, יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂר. אִם קוֹנֶה סְפָרִים מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר, צָרִיךְ לְזַהֵר לְהַשְׁאִילָן לַאֲחֵרִים, אִם לֹא כַּאֲשֶׁר הוּא צָרִיךְ לָהֶם, אֲזַי הוּא קוֹדֵם. וְגַם יְזַהֵר לִכְתּוֹב עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר, לְמַעַן לֹא יַחְזִיקוּ בָּהֶם בָּנָיו אַחֲרָיו (סִימָן רמ״ח).

ה הָרוֹצֶה לְזַכּוֹת לְעַצְמוֹ, יָכוֹף אֶת יִצְרוֹ הָרַע, וְיַרְחִיב יָדוֹ, וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא לְשֵׁם שָׁמַיִם יִהְיֶה מֻהָטָּב וְהַיָּפֶה. אִם בָּנָה בֵּית תְּפִלָּה, יִהְיֶה נָאֶה מִבֵּית יְשִׁיבָתוֹ. הֶאֱכִיל רָעֵב, יַאֲכִילֵהוּ מֻהָטָּב וּמֻהֻמְתָּחוֹק שֶׁבְּשֻׁלְחָנוֹ. כְּפָה עָרֹם, יְכַסֶּהוּ מֻהָיָּפֶה שֶׁבִּכְסוּתוֹ. הִקְדִּישׁ דָּבָר, יַקְדִּישׁ מֻהָיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר כָּל חֵלֶב לַה׳ (סִימָן רמ״ח).

ו הַנּוֹתֵן לְבָנָיו וּבְנוֹתָיו הַגְּדוֹלִים שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶם (שֶׁהֵם יוֹתֵר מִבְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים), כְּדֵי לְלַמֵּד אֶת הַבָּנִים תּוֹרָה, וּלְהַנְהִיג אֶת הַבָּנוֹת בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְכֵן הַנּוֹתֵן מַתָּנוֹת לְאָבִיו (שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְפַרְנְסוֹ, רַק מִמְּעוֹת צְדָקָה שֶׁלּוֹ), וְהֵם צְרִיכִים לְכָךְ, חֲרֵי זֶה בִּכְלָל צְדָקָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְהַקְדִּימוֹ לַאֲחֵרִים. וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ בְּנוֹ וְלֹא אָבִיו אֶלָּא קְרוֹבוֹ, הוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם. וַעֲנִיֵּי בֵּיתוֹ קוֹדְמִין לַעֲנִיֵּי עִירוֹ, וַעֲנִיֵּי עִירוֹ קוֹדְמִין לַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיוֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ. אֲבָל גַּבַּאי צְדָקָה הַמְחַלֵּק אֶת הַצְּדָקָה, צָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לְקָרוֹבָיו יוֹתֵר מִלִּשְׁאָר עֲנִיִּים (רנ״א רנ״ז).

ז כָּל הַנּוֹתֵן צְדָקָה לֶעָנִי בְּסֵבֶר פָּנִים רָעוֹת וּפָנִים כְּבוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע. אֲפִלּוּ נָתַן לוֹ אֶלֶף זְהוּבִים, אֹבֶד זְכוּתוֹ וְהִפְסִידָהּ, וְעוֹבֵר עַל וְלֹא יִרַע לְבָבְךָ וְגוֹ׳. אֶלָּא צָרִיךְ לִתֵּן לוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת וּבְשִׂמְחָה, וּמִתְאוֹנֵן עִמּוֹ עַל צָרָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר אִיּוֹב אִם לֹא בָּכִיתִי לִקְשֵׁה יוֹם, עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן. וִידַבֵּר לוֹ דִּבְרֵי תַּנְחוּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנִין.

ח אָסוּר לְהַחְזִיר אֶת הֶעָנִי שֶׁשָּׁאַל רֵיקָם. וַאֲפִלּוּ אַתָּה נוֹתֵן לוֹ גְּרוֹגֶרֶת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר, אַל יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם. וְאִם אֵין בְּיָדְךָ כְּלוּם מַה לִּתֵּן לוֹ, פַּיְּסֵהוּ בִּדְבָרִים. וְאָסוּר לִגְעֹר בֶּעָנִי אוֹ לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ עָלָיו בִּצְעָקָה, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה, וַחֲרֵי הוּא אוֹמֵר לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה. וְאוֹי לוֹ לְמִי שֶׁהִכְלִים אֶת הֶעָנִי, אֶלָּא יִהְיֶה לוֹ כְּמוֹ אָב, בֵּין בְּרַחֲמִים בֵּין בְּדְבָרִים שֶׁנֶּאֱמַר, אָב אָנֹכִי לָאֶבְיוֹנִים.

ט הַצְּדָקָה חֲרֵי הִיא בִּכְלַל הַנְּדָרִים (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ס״ז סָעִיף ג׳) לְפִיכָךְ הָאוֹמֵר, חֲרֵי עָלַי סֶלַע לִצְדָקָה אוֹ חֲרֵי סֶלַע זוֹ צְדָקָה, חַיָּב לִתְּנָהּ לַעֲנִיִּים מִיָּד. וְאִם אַחַר עוֹבֵר בְּבַל תְּאַחֵר, כֵּיוָן שֶׁיָּכוֹל לִתְּנָהּ מִיָּד. וְאִם אֵין עֲנִיִּים מְצוּיִים לוֹ, מַפְרִישׁ וּמַנִּיחַ עַד שֶׁיִּמְצָא עֲנִיִּים. וְאִם נָדַר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת צְדָקָה שֶׁנּוֹתְנִים לִידֵי גַּבַּאי, אֵינוֹ עוֹבֵר עַד שֶׁיִּתְבַּע אוֹתוֹ גַּבַּאי וְאָז עוֹבֵר עָלָיו מִיָּד, וְאִם לֹא כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁגַּבַּאי אֵינוֹ צָרִיךְ כָּעֵת גַּבָּאוֹת, אֶלָּא שֶׁגִּיְּחוֹ אֶצְלוֹ.

י מִי שֶׁאָמַר: אֶתֵּן סֶלַע צְדָקָה לִפְלוֹנִי, אֵינוֹ עוֹבֵר עַד שֶׁיָּבֹא אוֹתוֹ עָנִי. וְיָכוֹל כָּל אָדָם לְהַפְרִישׁ מָעוֹת לִצְדָקָה, שֶׁיִּהְיוּ מֻנָּחִים אֶצְלוֹ לְחַלְּקָם בְּמִעַט מִעַט, כְּמוֹ שֶׁיֵּרָאֶה לוֹ (רנ״ז).

יא הַכּוֹפֶה אֲחֵרִים שֶׁיִּתְּנוּ צְדָקָה וּמַעֲשֶׂה אוֹתָן, שְׂכָרוֹ גָּדוֹל מִשְּׂכַר הַנּוֹתֵן, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם. וְעַל גַּבָּאֵי צְדָקָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁגּוֹבִים אֶת הַצְּדָקָה, נֶאֱמַר וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כְּכוֹכָבִים. וְגַבָּאֵי צְדָקָה שֶׁהָעֲנִיִּים מְחָרְפִים אוֹתוֹ, אֵין לוֹ לָחוּשׁ. כִּי עַל יְדֵי זֶה, זְכוּתוֹ יוֹתֵר גָּדוֹל.

יב הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה הֵימֶנָּה בְּמַעֲלוֹת הַצְּדָקָה, הִיא הַמַּחְזִיק בְּיַד יִשְׂרָאֵל הַמָּךְ וּמַטָּה יָדוֹ, קֹדֶם שֶׁהֶעֱנִי לְגַמְרֵי, שֶׁיִּתֵּן לוֹ מַתָּנָה הֲגוּנָה בְּדֶרֶךְ כָּבוֹד, אוֹ שֶׁיִּלְוֶהוּ מָעוֹת, אוֹ יַעֲשֶׂה עִמּוֹ שֻׁתָּפוּת, אוֹ יַמְצִיא לוֹ אִיזֶה עֵסֶק אוֹ מְלָאכָה כְּדֵי לְחַזֵּק יָדוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ. כְּלוֹמַר הַחֲזֵק בּוֹ עַד שֶׁלֹּא יִפּוֹל.

יג יֵשׁ לְזַהֵר לִתֵּן הַצְּדָקָה בְּהֶסֵּתֵר בְּכָל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר. וְאִם אֶפְשָׁר לִתְּנָהּ בְּאֹפֶן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי נוֹתְנָהּ, וְגַם הֶעָנִי אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִמִּי קִבְּלָהּ טוֹב מְאֹד. וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יִתְפָּאֵר הָאָדָם בִּצְדָקָה שֶׁהוּא נוֹתֵן. אַךְ אִם מַקְדִּישׁ אֵיזֶה דָּבָר לִצְדָקָה, מַתָּר לוֹ שֶׁיִּכְתֹּב שְׁמוֹ עָלָיו, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לְזִכָּרוֹן. וְרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן (רמ״ט).

יד בְּיוֹתֵר צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ עַל תַּלְמִיד חָכָם עָנִי לָתֵת לוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל, מִתְעַסְּקִין לִסְחֹר לוֹ סְחוֹרָה, שֶׁמּוֹכְרִים לוֹ סְחוֹרָה בְּזוֹל וְקוֹנִים מִמֶּנּוּ סְחוֹרָתוֹ בְּיֹקֶר. וְאִם יוֹדֵעַ לְהִתְעַסֵּק בִּפְרַקְמַטְיָא, מַלְוִין לוֹ מָעוֹת לִסְחוֹר בָּהֶם. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל הַמֵּטִיל מְלַאי לְתַלְמִיד חָכָם, זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה. וְאָמְרוּ, כָּל הַנִּבְיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְעוֹשֶׁה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם וּמַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם.

טו לְעוֹלָם יַרְחִיק אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הַצְּדָקָה, וְיִגָּלְגֵּל עַצְמוֹ בְּצַעַר, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וַאֲפִלּוּ הָיָה חָכָם מְכֻבָּד וְהֶעֱנִי, יַעֲסֹק בְּאֻמָּנוּת וַאֲפִלּוּ בְּאֻמָּנוּת מְנֻוָּלֶת, וְאַל יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת.

טז כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִטּוֹל מֵהַצְּדָקָה, וּמְרַמֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת וְנוֹטֵל, אֵינוֹ מֵת עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וְכָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטּוֹל, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת אֶלָּא אִם כֵּן יִטּוֹל, כְּגוֹן זָקֵן אוֹ חוֹלֶה אוֹ בַּעַל יִסּוּרִין, וּמֹגִיס דַּעְתּוֹ וְאֵינוֹ נוֹטֵל, הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים וּמְתַחֵיב בְּנַפְשׁוֹ, וְאֵין לוֹ בְּצַעֲרוֹ אֶלָּא עֲוונוֹת וַחֲטָאִים. וְכָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטּוֹל וּמְצַעֵר עַצְמוֹ, וְדוֹחֵק אֶת הַשָּׁעָה וְחַי חַיֵּי צַעַר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְרַיחַ עַל הַצִּבּוּר, אֵינוֹ מֵת עַד שֶׁיְּפַרְנֵס אֲחֵרִים, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה׳ וְגוֹ׳ (רנ״ה).

סימן לה

א עִסָּה מַחֲמֶשֶׁת מִינֵי דָּגָן חַיֶּבֶת בְּחַלָּה. קֹדֶם שֶׁמַּפְרִישִׁין הַחַלָּה מְבָרְכִין, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה. וְנוֹטְלִין כַּזַּיִת מִן הָעִסָּה וְשׂוֹרְפִין אוֹתָהּ בָּאֵשׁ. וְהַמִּנְהָג לְשָׂרְפָהּ בַּתַּנּוּר שֶׁיֹּאפוּ שָׁם אֶת הַלֶּחֶם (שכ״ב שכ״ד שכ״ח).

ב כַּמָּה שִׁעוּר הָעִסָּה שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּחַלָּה. כָּל שֶׁנַּעֲשָׂה מֵחֲמֵשֶׁת רְבָעִים קֶמַח, וְהֵם כְּמוֹ מ״ג בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה (וְעַיֵּן בַּכְּלָלִים אֵיךְ מוֹדְדִין) (שכ״ד).

ג הַמַּצּוֹת שֶׁאוֹפִין לַפֶּסַח, אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל עִסָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ לֹא הָיָה שִׁעוּר חַלָּה, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיחִין אוֹתָן לְתוֹךְ כְּלִי אֶחָד, הַכְּלִי מְצָרְפָן וְחַיָּבִין בַּחַלָּה. וּצְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַמַּצּוֹת מֻנָּחוֹת בְּתוֹךְ הַכְּלִי. וְאַף עַל פִּי שֶׁקְּצָת מִן הַמַּצָּה בְּתוֹךְ הַכְּלִי, וּקְצָתָהּ בּוֹלֶטֶת חוּץ לַכְּלִי, גַּם כֵּן מִצְטָרְפוֹת. אֲבָל אִם מַצּוֹת שְׁלֵמוֹת מֻנָּחוֹת רַק לְמַעְלָה וְלֹא בְּתוֹךְ הַכְּלִי, אֵינָן מִצְטָרְפוֹת. וַאֲפִלּוּ כִּסָּה אוֹתָן בְּמַפָּה, לֹא מַהֲנִי. אֲבָל אִם מַנִּיחַ הַמַּצּוֹת בְּסָדִין, וּמְכַסֶּה אוֹתָן גַּם כֵּן עִם הַסָּדִין, נֶחְשָׁב הַסָּדִין כְּמוֹ כְּלִי וּמְצָרְפָן, וְאַף שֶׁבְּאֶמְצַע מְגֻלִּין. רַק יִזָּהֵר שֶׁלֹּא תֵּצֵא מַצָּה שְׁלֵמָה חוּץ לַכִּסּוּי (שכה ובד״ה ופרמ״ג באורח חיים תנ״ז)

ד שְׁאוֹר שֶׁנּוֹטְלִין מִן הָעִסָּה, כְּדֵי לְחַמֵּץ בּוֹ עִסָּה אַחֶרֶת, צְרִיכִין לִקַּח קֹדֶם שֶׁמַּפְרִישִׁין הַחַלָּה. אֲבָל שְׁאוֹר שֶׁנּוֹטְלִין לְחַמֵּץ בּוֹ מַשְׁקֶה שֶׁקּוֹרִין חֲמִיצָה, צְרִיכִין לִקַּח לְאַחַר שֶׁהִפְרִישׁוּ חַלָּה.

ה לְאַחַר פֶּסַח שֶׁלּוֹקְחִין שְׁאוֹר מֵאֵינוֹ יְהוּדִי לְחַמֵּץ בּוֹ הָעִסָּה, צְרִיכִין לְזָהֵר לְהַפְרִישׁ חַלָּה יוֹתֵר גְּדוֹלָה מִמַּה שֶׁהָיָה הַשְּׁאוֹר (שכ״ד).

ו הָעוֹשֶׂה עִסָּה כְּדֵי לְבַשְּׁלָהּ אוֹ לְטַגְּנָהּ מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּהּ חַלָּה בְּלֹא בְּרָכָה. וְאִם עוֹשִׂין לֶאֱפוֹת קְצָת מִמֶּנָּהּ, אֲפִלּוּ דָּבָר מוּעָט, מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּהּ חַלָּה בִּבְרָכָה.

ז אִם הָעִסָּה נִלּוֹשָׁה בְּבֵיצִים אוֹ בִּשְׂאָר מֵי פֵּרוֹת, יֵשׁ בָּהּ כַּמָּה סְפֵקוֹת. וְלָכֵן צָרִיךְ לְעָרֵב בָּעִסָּה קְצָת מַיִם אוֹ חָלָב אוֹ דְּבַשׁ דְּבוֹרִים אוֹ יַיִן אוֹ שֶׁמֶן זַיִת, דְּאָז מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּהּ חַלָּה בִּבְרָכָה (שכ״ט).

ח מִצְוַת הַפְרָשַׁת חַלָּה שַׁיֶּכֶת לְהָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבַּיִת. אַף אִם הָאִשָּׁה אֵינָהּ בְּבֵיתָהּ, וְיֵשׁ לָחוּשׁ כִּי עַד שֶׁתָּבֹא תִּתְקַלְקֵל הָעִסָּה, אָז יְכוֹלָה גַּם הַמְשָׁרֶתֶת אוֹ אָדָם אַחֵר לְהַפְרִישׁ (שכ״ח)

ט שָׁכַח לְהַפְרִישׁ חַלָּה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, בְּחוּצָה לָאָרֶץ אוֹכְלִין בְּשַׁבָּת וּמַנִּיחִין חֲתִיכָה אַחַת וּמַפְרִישִׁין מִמֶּנָּהּ חַלָּה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְצָרִיךְ שֶׁתְּהֵא חֲתִיכָה כְּדֵי לְהַפְרִישׁ מִמֶּנָּהּ חַלָּה, וְיִשָּׁאֵר מִמֶּנָּהּ עוֹד חֲלִין, דִּבְעֵינָן שֶׁיִּהְיוּ שְׁיָרֶיהָ נִכָּרִין. וְעֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְשָׁכַחוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִן הַחַלּוֹת שֶׁאָפוּ לִכְבוֹד שַׁבָּת, יֵשׁ בָּזֶה מְבוּכָה גְּדוֹלָה, עַל כֵּן צָרִיךְ כָּל אִישׁ לְהִזָּהֵר בְּעֶרֶב שַׁבָּת וּלְהַזְכִּיר עַל הַפְרָשַׁת חַלָּה (וְעַיֵּן לְקַמָּן סוֹף סִימָן קט״ו).

סימן לו

א קֹדֶם שֶׁמּוֹלְחִין אֶת הַבָּשָׂר, צְרִיכִין לְהָדִיחַ אוֹתוֹ יָפָה יָפָה בַּמַּיִם. שׁוֹרִין אוֹתוֹ בְּמַיִם לְעֶרֶךְ חֲצִי שָׁעָה. וְצָרִיךְ שֶׁהַמַּיִם יְכַסּוּ כָּל הַבָּשָׂר. בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ דָּם בְּעַיִן עַל הַבָּשָׂר, צְרִיכִין לְשַׁפְשְׁפוֹ, בְּמֵי הַשְּׁרִיָּה וּלְהָסִירוֹ. וְכֵן בְּעוֹפוֹת צְרִיכִין לְשַׁפְשֵׁף הֵיטֵב בְּמָקוֹם הַשְּׁחִיטָה. וְכֵן מִבִּפְנִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ דָּם בְּעַיִן. וְלִפְעָמִים נִמְצָא בַּבָּשָׂר אוֹ בָּעוֹף מָקוֹם שֶׁנִּצְרַר בּוֹ דָּם מֻחְמָת מַכָּה, צְרִיכִין לַחְתֹּךְ הַמָּקוֹם הַזֶּה וּלְהָסִירוֹ קֹדֶם הַשְּׁרִיָּה. כְּשֶׁהַמַּיִם קָרִים מְאֹד, יַנִּיחֵם תְּחִלָּה בְּמָקוֹם חַם קְצָת לְהָפִיג צִינָּתָן, קֹדֶם שֶׁשּׁוֹרִין בָּהֶן אֶת הַבָּשָׂר, כִּי מֻחְמֶת הַקְּרִירוּת שֶׁבַּמַּיִם, יִתְקַשֶּׁה הַבָּשָׂר וְלֹא יֵצֵא אַחַר כָּךְ הַדָּם בַּמְּלִיחָה (ב״י) (יו״ד סז סט).

ב אִם שָׁכְחוּ וְנִשְׁרָה הַבָּשָׂר בַּמַּיִם מֵעֵת לְעֵת, הַבָּשָׂר וְגַם הַכְּלִי אָסוּר. וְכָבֵד שֶׁנִּשְׁרָה בְּמַיִם מֵעֵת לְעֵת, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (סִימָן סט וְעַיֵּן בחכמ״א כלל לד).

ג בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁאֵין לוֹ פְּנַאי, אוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר שֶׁהַשָּׁעָה דְּחוּקָה, דַּי לְשַׁפְשֵׁף הֵיטֵב אֶת הַבָּשָׂר בַּמַּיִם, וְיִשְׁרֶה אַף מְעַט בַּמָּיִם. וּכְשֶׁאֵין אַדְמוּמִית בַּמַּיִם יְכוֹלִין לְמָלְחוֹ אוֹתוֹ (חכמת אדם כלל ל׳).

ד אִם לְאַחַר הַשְּׁרִיָּה חָתְכוּ חֲתִיכָה אַחַת לִשְׁתַּיִם, צְרִיכִין לְהָדִיחַ הֵיטֵב מְקוֹם הֶחָתָךְ, מִפְּנֵי הַדָּם שֶׁיֶּשְׁנוֹ שָׁם.

ה בָּשָׂר שֶׁנִּקְרַשׁ מֵחֲמַת הַקֹּר, צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁיִּפָּשֵׁר, אֲבָל לֹא יַנִּיחוּהוּ אֵצֶל תַּנּוּר שֶׁהֶסָּק. וּבְשָׁעַת הַדְּחָק יְכוֹלִין לִשְׁרוֹתוֹ בְּמַיִם פּוֹשְׁרִין (סח סט ובחכמ״א).

ו הַכְּלִי הַמְיֻחָד לִשְׁרִיַּת בָּשָׂר, אֵין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ דָּבָר אַחֵר שֶׁל מַאֲכָל.

ז לְאַחַר שֶׁנִּשְׁרָה הַבָּשָׂר צְרִיכִין לְהָטִיחַ מִמֶּנּוּ הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמַּס הַמֶּלַח מִן הַמַּיִם וְלֹא יוֹצִיא אֶת הַדָּם. וּצְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יִתְבַּשֵּׁל הַבָּשָׂר לְגַמְרֵי, בְּכְדֵי שֶׁלֹּא יִפּוֹל הַמֶּלַח מֵעָלָיו.

ח הַמֶּלַח לֹא יְהֵא דַּק מְאֹד כַּקֶּמַח, דְּאָם כֵּן נָמֵס מִיָּד עַל הַבָּשָׂר וְאֵינוֹ מוֹצִיא דָּם. וְגַם לֹא יְהֵא גַּס מְאֹד, שֶׁמָּא יִפֹּל מֵעַל הַבָּשָׂר, אֶלָּא יְהֵא בֵּינוֹנִי כְּמוֹ הַמֶּלַח שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי בִּשּׁוּל, וְיִהְיֶה יָבֵשׁ שֶׁיִּתְפַּזֵּר הֵיטֵב.

ט צְרִיכִין לְפַזֵּר הַמֶּלַח עַל הַבָּשָׂר בְּכָל הַצְּדָדִין, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר שׁוּם מָקוֹם בְּלִי מֶלַח. וְלָכֵן הָעוֹפוֹת צְרִיכִין לִפְתֹּחַ אוֹתָן הֵיטֵב, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְמָלְחָן הֵיטֵב גַּם מִבִּפְנִים (סִימָן ס״ט).

י הַבָּשָׂר בְּמִלְחוֹ צָרִיךְ לְהַנִּיחַ בְּמָקוֹם שֶׁיּוּכַל הַדָּם לָזוּב מִמֶּנּוּ הֵיטֵב, וְלָכֵן לֹא יַעֲמִיד אֶת הַסַּל עִם הַבָּשָׂר עַל גַּבֵּי קַרְקַע כִּי לֹא יוּכַל הַדָּם לָזוּב הֵיטֵב. וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁכְּבָר שָׁהָה הַבָּשָׂר בְּמִלְחוֹ שִׁעוּר מְלִיחָה קֹדֶם הֲדָחָה, לֹא יִתְּנֵהוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַדָּם יָכוֹל לָזוּב הֵיטֵב. וּכְשֶׁמּוֹלְחִין עַל גַּבֵּי דָּף צְרִיכִין לְהַנִּיחוֹ בְּשִׁפּוּעַ, כְּדֵי שֶׁיָּזוּב הֵיטֵב, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ גּוּמָּא שֶׁיִּתְקַבֵּץ בּוֹ צִיר. וְהַמּוֹלֵחַ עוֹפוֹת אוֹ דְּפָן שְׁלֵמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ וּבֵית קִבּוּל, צָרִיךְ לַהֲפֹךְ צַד הֶחָלָל לְמַטָּה, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל הַדָּם לָזוּב הֵיטֵב.

יא יְהֵא הַבָּשָׂר מֻנָּח בְּמִלְחוֹ שִׁעוּר שָׁעָה, וּבִשְׁעַת הַדְּחָק דַּי כ״ד מִנּוּטִין (רְגָעִים) סִימָן ס״ט וּבאוֹרַח חַיִּים סִימָן תנ״ט.

יב לְאַחַר שֶׁהָיָה הַבָּשָׂר מֻנָּח בְּמִלְחוֹ כְּשִׁעוּרוֹ, יְנַפֵּץ מִמֶּנּוּ הַמֶּלַח הֵיטֵב, וּמְדִיחִין אוֹתוֹ ג׳ פְּעָמִים בַּמַּיִם הֵיטֵב הֵיטֵב. וְאִשָּׁה יְרֵאַת ה׳, יֵשׁ לָהּ לְהַשְׁגִּיחַ בְּעַצְמָהּ עַל הֲדָחַת הַבָּשָׂר, כִּי לִפְעָמִים הַמְשָׁרֶתֶת אֲשֶׁר בַּכָּתֵף תִּשָּׂא אֶת הַמַּיִם, תְּצַמְצֵם, וְיכוֹלִין לָבוֹא, חַס וְשָׁלוֹם לְאִסּוּר דָּם. וּצְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הַבָּשָׂר בְּתוֹךְ כְּלִי בְּלִי מַיִם קֹדֶם שֶׁהוּדָח (סִימָן ס״ט).

יג צְרִיכִין לְזָהֵר בְּעוֹפוֹת לְהָסִיר אֶת הָרֹאשׁ קֹדֶם הַשְּׁרִיָּה. וְאִם נִמְלַח הָעוֹף עִם הָרֹאשׁ, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם. וְכֵן צְרִיכִין לְזָהֵר בָּזֶה בִּבְהֵמָה (סִימָן כ״ב וס״ה)

יד בָּשָׂר שֶׁלֹּא נִמְלַח עֲדַיִן, לֹא יַנִּיחוּ אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁלִּפְעָמִים יֵשׁ שָׁם מֶלַח. וְיֵשׁ לְיַחֵד כְּלִי לְבָשָׂר לְחוּד, שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ בִּכְלִי זֶה יְרָקוֹת אוֹ פֵּרוֹת, וְכַיּוֹצֵא בּוֹ דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לֶאֱכֹל בְּלֹא הֶדְחָה, כִּי דָּם מִן הַבָּשָׂר נִדְבָּק בַּכְּלִי וּמִן הַכְּלִי נִדְבָּק בָּהֶם (סִימָן ס״ט).

טו הָרֹאשׁ צְרִיכִין לְחָתְכוֹ קֹדֶם שְׁרִיָּה, וְלִקֵּחַ אֶת הַמּחַ וְלִקְרוֹעַ אֶת הַקְּרוּם שֶׁעָלָיו, וְלִשְׁרוֹתוֹ וּלְמָלְחוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְאֶת הָרֹאשׁ צְרִיכִין לְמָלְחוֹ מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ. וְיכוֹלִים לְמָלְחוֹ גַּם עַל הַשְּׁעָרוֹת.

טז עֲצָמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מֹחַ, אִם עֲדַיִן הֵן דְּבוּקוֹת בַּבָּשָׂר, מוֹלְחָן עִם הַבָּשָׂר בְּיַחַד כְּמוֹ שֶׁהֵן. אֲבָל אִם נִפְרְדוּ מִן הַבָּשָׂר, יִמְלְחֵם בִּפְנֵי עַצְמָן, וְלֹא יָנוּחוּ בְּמִלְחָן אֵצֶל הַבָּשָׂר (ע״א).

יז רַגְלֵי בְּהֵמוֹת, צְרִיכִין לַחְתֹּךְ רָאשֵׁי הַטְּלָפַיִם קֹדֶם הַשְּׁרִיָּה, לְמַעַן יוּכַל הַדָּם לָזוּב מֵהֶן. וּצְרִיכִין לְהַנִּיחַ אוֹתָן בְּאֹפֶן שֶׁיּוּכַל הַדָּם לָזוּב. וְיכוֹלִין לְמָלְחוֹ גַּם עַל הַשְּׁעָרוֹת (ס״ח וע״א).

יח הַלֵּב צְרִיכִין לִקְרֹעַ קֹדֶם הַשְּׁרִיָּה, שֶׁיֵּצֵא הַדָּם מִמֶּנּוּ (ע״ב).

יט הָרֵאָה נוֹהֲגִין גַּם כֵּן לְחָתְכָהּ וְלִפְתֹּחַ הַקְּנוֹקָנוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁבָּהּ קֹדֶם הַשְּׁרִיָּה.

כ הַכָּבֵד יֵשׁ בּוֹ הַרְבֵּה דָּם. לְפִיכָךְ אֵין לוֹ תַּקָּנָה לְבַשְּׁלוֹ עַל יְדֵי מְלִיחָה, אֶלָּא צְרִיכִין לְצָלּוֹתוֹ עַל הָאֵשׁ. אֲבָל צְרִיכִין מִקֹּדֶם לְחָתְכוֹ הֵיטֵב, וּלְהַנִּיחוֹ בְּחִתּוּכוֹ עַל הָאֵשׁ, לְמַעַן יִשְׁאַב הָאֵשׁ הֵיטֵב כָּל הַדָּם שֶׁבּוֹ. וּמְדִיחִין אוֹתוֹ קוֹדֶם שְׁמַנִּיחִין אוֹתוֹ עַל הָאֵשׁ, וּכְשֶׁמַּנִּח עַל הָאֵשׁ מוֹלְחִין אוֹתוֹ שָׁם קְצָת, וְצוֹלִין אוֹתוֹ עַד

שֶׁיִּהֵא רָאוּי לַאֲכִילָה, וְאַחַר כָּךְ מְדִיחִין אוֹתוֹ יָפֶה מִן הַדָּם שֶׁפָּלַט. וְיֵשׁ לְזָהֵר לַהֲדִיחוֹ ג׳ פְּעָמִים וְאַחַר כָּךְ יְכוֹלִין לְבַשְּׁלוֹ.

כא צְרִיכִין לְזָהֵר לְצָלוֹתוֹ דַּוְקָא עַל הָאֵשׁ וְלֹא בְּתַנּוּר גָּרוּף. וְכֵן לֹא יִכְרְכוּ אוֹתוֹ בִּנְיָר לְצָלוֹתוֹ כָּךְ, וַאֲפִלּוּ בִּנְיָר גָּרוּעַ (פְּלִיס פָּאפִּיר) (עַיֵּן בְּסֵפֶר פִּתְחֵי תְשׁוּבָה).

כב אֲבָל אֵין לִמְלוֹחַ כָּבֵד קֹדֶם צְלִיָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹלְחִין בָּשָׂר. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לִמְלוֹחַ כָּבֵד עִם בָּשָׂר בְּיַחַד.

כג הַטְּחוֹל דֵּינוֹ כִּשְׁאָר בָּשָׂר, רַק צְרִיכִין לְהָסִיר מִמֶּנּוּ קֹדֶם שְׁרִיָּה אֶת הַקְּרוּם שֶׁעָלָיו, שֶׁאָסוּר מִשּׁוּם חֵלֶב. גַּם צְרִיכִין לְנַקְּרוֹ, מִשּׁוּם הַגִּידִין. נוֹטֵל רֹאשׁ הַגִּיד וְמוֹשֵׁךְ אוֹתוֹ וְנִמְשָׁכִין עִמּוֹ ג׳ חוּטִין שֶׁבְּתוֹכוֹ, וְצָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁלֹּא יִפָּסֵק שׁוּם חוּט. וְאִם נִפְסַק, צָרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרָיו (סִימָן ס״ד ע״ד).

כד הַחֲלָחֹלֶת וּשְׁאָר מֵעַיִם, מוֹלְחִין בְּצַד הַחִיצוֹן שֶׁהַשֶּׁמֶן דָּבוּק שָׁם. (ע״ה).

כה קֵבָה שֶׁל עֵגֶל שֶׁנִּמְצָא בָּהּ חָלָב, שׁוֹפְכִין אֶת הֶחָלָב קוֹדֶם שְׁרִיָּה, וַהֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר בָּשָׂר.

כו בֵּיצִים שֶׁנִּמְצְאוּ בְּתוֹךְ עוֹפוֹת, בֵּין שֶׁהֵם קְטַנִּים מְאֹד בֵּין שֶׁנִּגְמְרוּ לְגַמְרֵי עִם קְלִיפָּתָן, צְרִיכִין שְׁרִיָּה וּמְלִיחָה וַהֲדָחָה. אֲבָל לֹא יִמְלְחֵן אֶצֶל הַבָּשָׂר, אֶלָּא יַנִּיחֵן בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא יָזוּב עֲלֵיהֶן הַדָּם מִן הַבָּשָׂר. וּבֵיצִים אֵלּוּ, אֲפִלּוּ נִגְמְרוּ לְגַמְרֵי, אָסוּר לְאָכְלָן בְּחָלָב (ע״ה פ״ז).

כז בָּשָׂר שֶׁשָּׁהָה ג׳ יָמִים מֵעֵת לְעֵת (קוֹדֶם מְלִיחָה) אָסוּר לַבְּשׁוּל אֶלָּא אִם כֵּן נִשְׁרָה בֵּינְתַיִם.

כח נוֹהֲגִין בְּעוֹפוֹת שֶׁלְּאַחַר שֶׁהֵסִירוּ הַנּוֹצוֹת, מְהַבְהֲבִים אוֹתָן בְּאוּר לְהָסִיר אֶת הַנִּשְׁאָר. וּצְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַבְהֲבָן כִּי אִם בְּשַׁלְהֶבֶת שֶׁל קַשׁ וְתֶבֶן, וְלֹא יַעֲשׂוּ שַׁלְהֶבֶת גְּדוֹלָה וְיִזָּהֲרוּ לְהוֹלִיךְ הָעוֹפוֹת אָנָה וָאָנָה לְבַל יִתְחַמֵּמוּ (ס״ח).

סימן לז

א הַלּוֹקֵחַ כֵּלִים הַשַּׁיָּכִים לַסְּעוּדָה מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ הֵם כֵּלִים חֲדָשִׁים, אִם הֵם שֶׁל מִינֵי מַתֶּכֶת אוֹ זְכוּכִית, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן שׁוּם תַּשְׁמִישׁ אֲפִלּוּ בְּצוֹנֵן, עַד שֶׁטּוֹבְלִין אוֹתָן בְּמַעְיָן אוֹ בְּמָקְוֶה, בְּמָקוֹם שֶׁכָּשֵׁר לְטְבִילַת אִשָּׁה נִדָּה, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ מִטַּמְאָתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים לִקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְקֹדֶם הַטְּבִילָה, מְבָרְכִין עַל כְּלִי אֶחָד, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל טְבִילַת כֶּלִי. וְעַל שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר, מְבָרְכִין, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל טְבִילַת כֵּלִים (יו״ד סימן קכ קכא).

ב כֵּיוָן שֶׁהַכֵּלִים צְרִיכִין טְבִילָה דַּוְקָא בְּמָקוֹם שֶׁכָּשֵׁר לְטְבִילַת נָשִׁים, לָכֵן צְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַטְבִּילָן בַּנְּהָרוֹת בְּשָׁעָה שֶׁהֵן גְּדוֹלִים מִגְּשָׁמִים וְהַפְּשָׁרַת שְׁלָגִים, וְזֶה שֶׁכִּיחַ מְאֹד קוֹדֶם פֶּסַח שֶׁהַנְּהָרוֹת גְּדוֹלִים וּמַטְבִּילִין שָׁם כֵּלִים, וְאֵינוֹ נָכוֹן, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קס״ב (סִימָן ק״כ ר״א).

ג כְּלֵי עֵץ אֵינָן צְרִיכִין טְבִילָה. וְאִם יֵשׁ עֲלֵיהֶם חֲשׁוּקֵי בַּרְזֶל, צְרִיכִין טְבִילָה בְּלֹא בְּרָכָה. כְּלֵי חֶרֶס גַּם כֵּן אֵינָן צְרִיכִין טְבִילָה. וְאִם מְצֻפִּין מִבִּפְנִים בַּאֲבָר (שֶׁקּוֹרִין גְּלֶעזִירְט) צְרִיכִין טְבִילָה בְּלֹא בְּרָכָה. וְכֵן כְּלֵי חַרְסִינָה (פּוֹרְצֶלַיִין) (ק״כ).

ד אִם הוּא כְּלִי יָשָׁן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּאֹפֶן שֶׁצָּרִיךְ הֶכְשֵׁר בְּהַגְעָלָה אוֹ לִבּוּן, צְרִיכִין לְהַכְשִׁירוֹ מִקֹּדֶם וְאַחַר כָּךְ לְהַטְבִּילוֹ (קכ״א)

ה אִם שׁוֹאֵל אוֹ שׁוֹכֵר כְּלִי מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה. וְאִם שׁוֹאֵל אוֹ שׁוֹכֵר כֵּלִים מֵחֲנֻנִי יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין טְבִילָה בְּלֹא בְּרָכָה, וְהַחֲנֻנִי יוֹדִיעַ זֹאת לְמִי שֶׁיִּקְנֶם אַחַר כָּךְ שֶׁלֹּא יַטְבִּילֵם שֵׁנִית בִּבְרָכָה (טורי זהב).

ו יִשְׂרָאֵל הַמַּחְזִיק בֵּית יְצִיקָה (שֶׁקּוֹרִין הוּטֶע), וְהַפּוֹעֲלִים הֵם אֵינָם יְהוּדִים, הַכֵּלִים שֶׁנַּעֲשִׂים שָׁמָּה, צְרִיכִין טְבִילָה בְּלֹא בְּרָכָה.

ז יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן כֶּסֶף אוֹ שְׁאָר מִינֵי מַתֶּכֶת לְאֻמָּן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ כְּלִי, אוֹ שֶׁיְּתַקֵּן לוֹ כְּלִי שֶׁהָיָה נָקוּב וְלֹא הָיָה מַחְזִיק רְבִיעִית, צָרִיךְ גַּם כֵּן טְבִילָה בְּלֹא בְּרָכָה.

ח אֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה אֶלָּא כְּלִי שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ לְמַאֲכָל שֶׁהוּא רָאוּי לְאָכְלוֹ מִיָּד, בְּלִי שׁוּם תִּקּוּן אַחֵר, אֲבָל הַבַּרְזְלִים שֶׁמְּתַקְּנִין בָּהֶם אֶת הַמַּצּוֹת, וְשֶׁחוֹתְכִין בָּהֶם אֶת הָעִסָּה, וְהַמַּחַט שֶׁתּוֹפְרִין בָּהּ מַלְיְתָא (צואר עוף ממולא), וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֵינָן צְרִיכִין טְבִילָה, אֲבָל סַכִּין שֶׁל שְׁחִיטָה, וְסַכִּין שֶׁמַּפְשִׁיטִין בּוֹ, כֵּיוָן שֶׁאֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסַכִּין זֶה לְמַאֲכָל שֶׁנִּגְמַר, וְכֵן טַסִּים (בְּלֶעכִין) שֶׁמַּנִּיחִים עֲלֵיהֶם מַצּוֹת, צְרִיכִין טְבִילָה בְּלֹא בְּרָכָה. וּדְרַיְפּוּס (שָׁלֹשׁ רַגְלַיִם) שֶׁמַּעֲמִידִין עָלָיו אֶת הַקְּדֵרָה, כֵּיוָן שֶׁאֵין הַמַּאֲכָל בְּעַצְמוֹ נוֹגֵעַ בּוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה. אֲבָל שַׁפּוּד שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁצּוֹלִין עָלָיו בָּשָׂר, צָרִיךְ טְבִילָה בִּבְרָכָה. יֵשׁ אוֹמְרִים, דִּכְלֵי זְכוּכִית גְּדוֹלִים (כְּגוֹן בַּקְבּוּקִים), שֶׁאֵין שׁוֹתִין מִתּוֹכָן, רַק שֶׁמַּחְזִיקִין בָּהֶן אֶת הַמַּשְׁקָאוֹת לְעָרוֹת מֵהֶן לְתוֹךְ הַכּוֹסוֹת, לֹא חֲשִׁיבִי כְּלֵי סְעוּדָה וְאֵינָן צְרִיכִין טְבִילָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּצְרִיכִין טְבִילָה (יד אפרים), וְיֵשׁ לְהַטְבִּילָן בְּלֹא בְּרָכָה.

ט רֵחַיִם שֶׁל פִּלְפְּלִין צְרִיכִין טְבִילָה מִשּׁוּם הַמַּתֶּכֶת. אֲבָל הַתַּחְתּוֹן שֶׁמְּקַבֵּל אֶת הַטַּבְלִין, כֵּיוָן שֶׁהוּא שֶׁל עֵץ, אֵין צָרִיךְ טְבִילָה (ק״כ). וְרֵחַיִם שֶׁל קָפֶה (קאווע) יֵשׁ לִטְבֹּל בְּלֹא בְּרָכָה (עַיֵּן פתחי תשובה)

י צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ קֹדֶם הַטְּבִילָה שֶׁיְּהֵא הַכְּלִי נָקִי, וְלֹא יְהֵא עָלָיו שׁוּם לִכְלוּךְ אוֹ חֲלוּדָה (אַף רֹשֶׁם חֲלוּדָה אוֹ שַׁחְרוּרִית בְּעָלְמָא, שְׁדַרְכּוֹ בְּכָךְ וְאֵין מַקְפִּידִין עָלָיו, אֵינוֹ מַזִּיק) וּצְרִיכִין לְהַטְבִּיל כָּל הַכְּלִי בְּבַת אַחַת, שֶׁיְּהֵא כֻּלּוֹ בַּמַּיִם. וּכְלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יָד, צָרִיךְ לִהְיוֹת עִם הַיָּד בְּבַת אַחַת כֻּלּוֹ בַּמַּיִם. וְהָאָדָם הַמַּטְבִּיל וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ, צָרִיךְ לְהַטְבִּיל מִתְּחִלָּה יָדוֹ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא מַטְבִּיל. וְלֹא יֶאֱחוֹז אֶת הַכְּלִי בְּכֹחַ אֶלָּא בְּדִבּוּק בֵּינוֹנִי. וְאִם מַטְבִּילִין עַל יְדֵי שֶׁקּוֹשְׁרִין אֶת הַכְּלִי בְּחֶבֶל כְּגוֹן שֶׁמַּטְבִּילִין בַּבְּאֵר, צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁיִּהְיֶה הַקֶּשֶׁר רָפוּי שֶׁיּוּכְלוּ הַמַּיִם לָבֹא בְּכָל מְקוֹם הַכְּלִי.

יא אִם מַטְבִּיל כֵּלִים שֶׁפִּיהֶם צַר, צָרִיךְ לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁיִּהְיוּ בַּמַּיִם עַד שֶׁיִּתְמַלְּאוּ מַיִם, כִּי צְרִיכִין שֶׁיָּבֹאוּ הַמַּיִם עַל הַכְּלִי מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ (ק״כ ר״ב).

יב קָטָן וּקְטַנָּה (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ס״ז סָעִיף ט) אֵינָן נֶאֱמָנִין עַל טְבִילַת כֵּלִים (ק״כ).

יג אָסוּר לְהַטְבִּיל כְּלִי בַּשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וְאִם שָׁכַח לְהַטְבִּילוֹ מִקֹּדֶם, יִתְּנֵהוּ לְנָכְרִי בְּמַתָּנָה וְיַחֲזֹר וְיִשְׁאֲלֶנּוּ מִמֶּנּוּ (עַיֵּן טורי זהב סָעִיף קטן י״ח) וְאִם הוּא כְּלִי שֶׁרָאוּי לְהָבִיא בּוֹ מַיִם בְּמָקוֹם שֶׁמַּתָּר לְטַלְטֵל, יִשְׁאַב בּוֹ מַיִם וְיָבִיא לְבֵיתוֹ, דְּלֹא מִחֲזֵי כְּמַטְבִּיל, וְלֹא יְבָרֵךְ עָלָיו. (אוֹרַח חַיִּים סִימָן שכ״ג יו״ד סִימָן ק״כ).

סימן לח

א אָסְרוּ חֲכָמִים לֶאֱכֹל פַּת שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמְּקִילִין וְלוֹקְחִין פַּת מִנַּחְתּוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם נַחְתּוֹם יִשְׂרְאֵל, אוֹ אֲפִלּוּ יֵשׁ, אֶלָּא שֶׁאֵין הַפַּת יָפָה כְּמוֹ זֶה. אֲבָל בְּפַת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, לֹא הָיוּ מְקִלִּין. אַף בִּשְׁעַת הַדְּחַק, וּמִי שֶׁהוּא בַּדֶּרֶךְ, אִם יָכוֹל לְהַשִּׂיג פַּת כָּשֵׁר, צָרִיךְ לְהַמְתִּין עַד פָּרָסָה. וְלֹא מִקְרֵי פַּת בַּעַל הַבַּיִת, אֶלָּא אִם עָשָׂאוֹ בִּשְׁבִיל בְּנֵי בֵיתוֹ. אֲבָל אִם עָשָׂאוֹ לְמִכּוֹר מִקְרֵי נַחְתּוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ. וְכֵן נַחְתּוֹם שֶׁעָשָׂאוֹ לִבְנֵי בֵיתוֹ, מִקְרֵי בַּעַל הַבַּיִת. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, דִּבְמָקוֹם שֶׁאֵין נַחְתּוֹם מָצוּי, מֵתָר אֲפִלּוּ בְּפַת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַמְתִּין עַל פַּת כָּשֵׁר. וְכֵן נוֹהֲגִין.

ב אִם יִשְׂרְאֵל הִשְׁלִיךְ אֲפִלּוּ רַק עֵץ אֶחָד לְתוֹךְ הַתַּנּוּר בְּהֶסֵּקוֹ, מֻתָּר הַפַּת וְלֹא חֲזֵי פַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים.

ג לֹא אָסְרוּ פַּת שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֶלָּא שֶׁל חֲמִשָּׁה מִינֵי דָּגָן. אֲבָל פַּת קְטָנִיּוֹת (טענגרא קוקריטץ מאלייע) אֵינוֹ בְּכְלַל פַּת, וְגַם אֵינוֹ אָסוּר מִשּׁוּם בְּשׁוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים, דְּהָא אֵינוֹ עוֹלֶה עַל שֻׁלְחָן מְלָכִים.

ד פַּת שֶׁפָּנָיו טוּחִים בְּבֵיצִים, אָסוּר מִשּׁוּם הַבֵּיצִים שֶׁעָלָיו, דַּהֲווּ לְהוּ בְּשׁוּלֵי נָכְרִי. וְאוֹתָן רְקִיקִים שֶׁנֶּאֱפִים עַל בַּרְזֶל וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁנִּמְשַׁח הַבַּרְזֶל בְּאֵיזֶה שֶׁמֶן, אֲסוּרִים בְּכָל עִנְיָן מִשּׁוּם בְּלִיעַת אִסּוּר (יו״ד סִימָן קי״ב).

ה פַּת יִשְׂרְאֵל שֶׁאָפָאוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, גֶּרַע מִפַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְאָסוּר מִשּׁוּם בְּשׁוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים אִם לֹא הִכְשִׁיר אֶת הַתַּנּוּר בְּהַשְׁלָכַת עֵץ. וּצְרִיכִין לִזָּהֵר בָּזֶה כְּשֶׁשּׁוֹלְחִין לֶאֱפוֹת אוֹ לִצְלוֹת אֵצֶל נַחְתּוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁהַיִּשְׂרְאֵל יַשְׁלִיךְ עֵץ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר, אוֹ שֶׁיַּנִּיחַ הַיִּשְׂרְאֵל אֶת הַפַּת אוֹ אֶת הַמַּחֲבַת לְתוֹךְ הַתַּנּוּר (וְעַיֵּן לְקַמָּן רֵישׁ סִימָן ע״ב) (קיב קיג).

ו דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל כְּמוֹ שֶׁהוּא חַי וְגַם עוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לְלַפֵּת בּוֹ אֶת הַפַּת אוֹ לְפַרְפֶּרֶת, שֶׁבִּשְׁלוֹ אוֹ צְלָאוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בִּכְלֵי יִשְׂרְאֵל וּבְבֵית יִשְׂרְאֵל, אָסוּר מִשּׁוּם בְּשׁוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים. אֲבָל דָּבָר שֶׁהוּא נֶאֱכָל כְּמוֹ שֶׁהוּא חַי, אוֹ שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב וְאֵינוֹ עוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם בְּשׁוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְאֵין לָחוּשׁ לַכֵּלִים דִּסְתָם כֵּלִים אֵינָן בְּנֵי יוֹמָן.

ז שִׁפְחָה עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים בְּבֵית יִשְׂרָאֵל הַמְבַשֶּׁלֶת בִּשְׁבִיל הַיִּשְׂרְאֵלִים, נוֹהֲגִין לְהָקֵל מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִחַתֶּה אֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת בָּאֵשׁ.

ח אֲבָל אִם הִיא מְבַשֶּׁלֶת בִּשְׁבִיל עַצְמָהּ לְבַדָּהּ, אֵין רְגִילוּת שֶׁיִּחַתֶּה יִשְׂרְאֵל, וְאֶפְשָׁר דְּלָא מַהֲנֵי בָּזֶה חִתּוּי, דְּגֶרַע מֵאִלּוּ מְבַשֶּׁלֶת בִּשְׁבִיל יִשְׂרְאֵל, וְלָכֵן אִם בִּשְׁלָה דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם בְּשׁוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים, לֹא לְבַד הַתַּבְשִׁיל אָסוּר, אֶלָּא גַּם הַקְּדֵרָה נֶאֱסָרָה לְבַשֵּׁל בָּהּ לְכַתְּחִלָּה. וּבְדִיעֲבַד יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

ט עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁבִּשֵּׁל בְּשַׁבָּת בִּשְׁבִיל חוֹלֶה, הַתַּבְשִׁיל אָסוּר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, אֲפִלּוּ לְהַחוֹלֶה אִם אֶפְשָׁר בְּתַבְשִׁיל אַחֵר (עַיֵּן פר״ח יו״ד סוֹף סִימָן קי״ג), וּבְכֵלִים יֵשׁ לְהַתִּיר אַחַר מֵעֵת לְעֵת.

י בֵּיצָה אַף עַל פִּי שֶׁרְאוּיָה לְגָמְעָהּ חַיָּה, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן דְּזֶה חֲזֵי רַק אֲכִילָה עַל יְדֵי הַדְּחַק, אִם בִּשְׁלָהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אָסוּרָה, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יא פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִתְבַּשְּׁלוּ בָּאִילָן כָּל צָרְכָּן, וְאֵינָן נֶאֱכָלִין חַיִּין, אֶלָּא עַל יְדֵי הַדְּחָק. שֶׁהֲמָנִים מְטַגְּנִים אוֹתָן בְּסוּפָּר, אֲסוּרִין מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים (קי״ג).

יב שֵׁכָר שֶׁל תְּבוּאָה וְשֶׁל דְּבַשׁ, נוֹהֲגִין בּוֹ הֶתֵּר לִשְׁתּוֹתוֹ אֲפִלּוּ בַּבַּיִת שֶׁמּוֹכְרִין אוֹתוֹ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים, דְּהַתְּבוּאָה בְּטֵלָה בַּמַּיִם, רַק שְׁצָרִיכִין לַחְקוֹר אִם אֵין מַעֲמִידִין אוֹתָן בְּשָׁמְרֵי יַיִן. וּבְמָקוֹם שֶׁיִּשְׂרְאֵלִים מְזַלְזְלִין וּמְקִלִּין בְּיַיִן שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, יֵשׁ לְהַעֲבַל נָפֶשׁ לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ גַּם בְּשֵׁכָר. וּבְעִנְיַן שְׁתִיַּת קָאפֶע (בְּלִי חָלָב, דְּעִם חָלָב וַדַּאי אָסוּר) וְכֵן שָׁאקָאלַאד וְטֵה אֵצֶל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יַרְחִק אֶת עַצְמוֹ (פת״ש סִימָן קי״ד בשם חכמ״א) וְיֵשׁ מַתִּירִין לִשְׁתּוֹת דֶּרֶךְ אֲרַעַי. אֲבָל דֶּרֶךְ קְבִיעוּת אָסוּר (קי״ד).

יג חָלָב שֶׁחָלְבוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ, אָסוּר אֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ גְּבִינָה. וּלְכַתְּחִלָּה צָרִיךְ הַיִּשְׂרָאֵל לִהְיוֹת בִּתְחִלַּת הַחֲלִיבָה, וְיִרְאֶה שֶׁהַכְּלִי הוּא נָקִי. וְנֶהֱגוּ לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא יַחְלוֹב לְתוֹךְ הַכְּלִי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לַחְלוֹב לְתוֹכוֹ. וּשְׁפָחוֹת שֶׁחוֹלְבוֹת הַבְּהֵמוֹת בְּבֵית יִשְׂרָאֵל אוֹ בַּדִּיר שֶׁלָּהֶם, כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בֵּית עוֹבֵד כּוֹכָבִים מַפְסִיק וְאֵין לָחוּשׁ לִבְהֵמָה טְמֵאָה, מֻתָּר אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה לְהַנִּיחָן לַחֲלוֹב. אֲבָל אִם בֵּית עוֹבֵד כּוֹכָבִים מַפְסִיק, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶא שָׁם יִשְׂרָאֵל. וַאֲפִלּוּ קָטָן אוֹ קְטַנָּה בְּנֵי ט׳ שָׁנָה סָגִי.

יד גְּבִינוֹת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֲסוּרוֹת. וְאִם הַיִּשְׂרָאֵל רוֹאֶה הַחֲלִיבָה וַעֲשִׂיַּת הַגְּבִינוֹת, אִם הַגְּבִינוֹת בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן הֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מֻתָּרוֹת. אֲבָל אִם הַגְּבִינוֹת בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן הֵן שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֲסוּרוֹת.

טו הַחֶמְאָה תַּלְיָא בְּמִנְהַג הַמְּקוֹמוֹת. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין אוֹכְלִין חֶמְאָה שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאוֹכְלִין אוֹתָהּ. וּמִי שֶׁהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם שֶׁאֵין אוֹכְלִין אוֹתָהּ לְמָקוֹם שֶׁאוֹכְלִין אוֹתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ. אוֹכֵל שָׁם עִמָּהֶם. וְהַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם שֶׁאוֹכְלִין אוֹתָהּ לְמָקוֹם שֶׁאֵין אוֹכְלִין אוֹתָהּ, אָסוּר לֶאֱכָלָהּ שָׁם. (כְּעֵת נִשְׁמָע שְׁמַזְּפִין אֶת הַחֶמְאָה בְּשִׂמַן חֲזִיר, עַל כֵּן שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחָק).

סימן לט

א הָרוֹצֶה לֶאֱכֹל קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם דְּבָרִים שֶׁיֹּאכַל מִמִּינִים אֵלּוּ גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, בֵּין שֶׁהֵם דְּבָרִים שְׁצְּרִיכִין לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם תּוֹךְ הַסְּעוּדָה, כְּגוֹן פֵּרוֹת, בֵּין שֶׁהֵם דְּבָרִים שֶׁאֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם תּוֹךְ הַסְּעוּדָה, כְּגוֹן מִינֵי לִפְתָּן וּמִינֵי קִטְנִיּוֹת וְתַפּוּחֵי אֲדָמָה, וְכֵן אִם רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת אֵיזֶה מַשְׁקֶה (חוּץ מִן הַיַּיִן), לְמַ נְטִילַת יָדַיִם, וְגַם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה יִשְׁתֶּה. יֵשׁ בָּזֶה מַחְלֹקֶת הַפּוֹסְקִים, אִם הַדְּבָרִים שֶׁאָכַל אוֹ שָׁתָה קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם, נִפְטָרִים בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן, כְּמוֹ שֶׁנִּפְטָרִים אֵלּוּ שֶׁאָכַל בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אוֹ שֶׁאֵלּוּ שֶׁאָכָלָן קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם אֵינָן נִפְטָרִים בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן. וְלָכֵן יֵשׁ לִמְנֹעַ מִזֶּה וְלֹא יֹאכַל וְלֹא יִשְׁתֶּה מֵהֶם רַק קֹדֶם הַסְּעוּדָה וִיבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, וְלֹא יֹאכַל וְלֹא יִשְׁתֶּה מֵהֶם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, וְאִם לֹא בֵּרַךְ תְּחִלָּה בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, יְבָרֵךְ בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר בִּרְכַת הַמָּזוֹן. וְאִם אָכַל אוֹ שָׁתָה מִמִּינִים אֵלּוּ. גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה. יְהַדֵּר אַחַר בִּרְכַת הַמָּזוֹן לֶאֱכוֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת אֵיזֶה דָּבָר וּלְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, לְפִטֹר גַּם מַה שֶׁאָכַל אוֹ שָׁתָה קוֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם.

ב אִם רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת יַיִן קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם. אֲפִלּוּ לֹא יִשְׁתֶּה יַיִן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, מִכָּל מָקוֹם, יֵשׁ אוֹמְרִים כֵּיוָן שֶׁהַיַּיִן בָּא לִפְתֹּחַ בְּנֵי הַמֵּעַיִם, וּלְהַמְשִׁיךְ תַּאֲוַת הָאֲכִילָה, אִם כֵּן הֵם בִּכְלַל הַסְּעוּדָה וְנִפְטָר בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דַּאֲפִלּוּ אִם שׁוֹתֶה יַיִן גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, מִכָּל מָקוֹם, אֵין הַיַּיִן שֶׁלְּפְנֵי הַמָּזוֹן נִפְטָר בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן. וְלָכֵן יֵשׁ לִמְנוֹעַ מִלִּשְׁתּוֹת קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם, אֶלָּא אִם כֵּן יִשְׁתֶּה כּוֹס יַיִן גַּם לְאַחַר בִּרְכַת הַמָּזוֹן, שֶׁיְּבָרֵךְ אַחֲרָיו עַל הַגֶּפֶן, וְיִפְטוֹר גַּם מַה שֶׁשָּׁתָה קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם. וְאִם רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת יֵין שָׂרָף קֹדֶם הַסְּעוּדָה בֵּין שֶׁיִּשְׁתֶּה גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה בֵּין לֹא יִשְׁתֶּה, יִזָּהֵר לֹא לִשְׁתּוֹת קֹדֶם הַסְּעוּדָה רַק פָּחוֹת מִכַּזַּיִת. אֲבָל אִם שָׁתָה כַּזַּיִת אוֹ יוֹתֵר, נָפַל לִידֵי סְפֵק בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה.

ג אִם רוֹצֶה לֶאֱכֹל קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם מִינֵי מְזוֹנוֹת, כְּגוֹן עוּגַת דְּבַשׁ, עוּגַת בִּיצִים וְכַדּוֹמֶה, שֶׁבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁלָּהֶם הִיא עַל הַמִּחְיָה, בֵּין שֶׁיֹּאכַל מֵהֶם גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה בֵּין שֶׁלֹּא יֹאכַל מֵהֶם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, מִכָּל מָקוֹם הֵן נִפְטָרִים בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן (כִּי בִּרְכַת הַמָּזוֹן פּוֹטֶרֶת בִּרְכַת עַל הַמִּחְיָה), וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַפְסִיק הַרְבֵּה בֵּין אֲכִילָה זוֹ לִנְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם צָרִיךְ לְהַפְסִיק הַרְבֵּה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ תְּחִלָּה בִּרְכַת עַל הַמִּחְיָה עַל מַה שֶׁאָכַל, וַאֲפִלּוּ יֹאכַל מִמִּינִים אֵלּוּ גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה (עַיִן חַיֵּי אָדָם כלל מ״א).

סימן מ

א הָרוֹצֶה לֶאֱכֹל פַּת שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו הַמּוֹצִיא, צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו מִקֹּדֶם. אִם הַפַּת גָּדוֹל כַּבֵּיצָה מְבָרֵךְ עַל הַנְּטִילָה. וּבְפָחוֹת מִזֶּה, אֵין מְבָרְכִין עַל הַנְּטִילָה.

ב נְטִילַת יָדַיִם צָרִיךְ לְהִיוֹת דַּוְקָא מִן הַכְּלִי. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַכְּלִי שָׁלֵם בְּלִי שׁוּם נֶקֶב אוֹ סֵדֶק מְפֻלָּשׁ. וְגַם לְמַעְלָה יִהְיֶה שָׁוֶה בְּלִי שׁוּם חָרִיץ אוֹ בְּלִיטָה. וְאוֹתָן קַנָּקָנִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כְּמִין מַרְזֵב בּוֹלֵט בְּגֹבַהּ מִשְׁפַּת הַכְּלִי, שֶׁיּוֹצְקִין מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ שָׁם, אֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם דֶּרֶךְ שָׁם, כִּי אֵין לוֹ דִּין כְּלִי, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מַחְזִיק שָׁם מַשְׁקִים, אֶלָּא צְרִיכִין לִטּוֹל דֶּרֶךְ שִׂפַת הַכְּלִי מָקוֹם שֶׁמַּחְזִיק מַשְׁקִין.

ג כְּלִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד אֶלָּא עַל יְדֵי סְמִיכָה, אִם מִתְחִלָּתוֹ נַעֲשָׂה כָּךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עַל יְדֵי סְמִיכָה יֵשׁ לוֹ דִּין כְּלִי. אֲבָל אִם לֹא נַעֲשָׂה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כָּךְ, כְּגוֹן, כְּסוּי כְּלִי, אֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ. וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִינִים בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ.

ד שִׁעוּר הַמַּיִם קָשֶׁה לְשַׁעֵר בְּצִמְצוּם, וּצְרִיכִין לִשְׁפּוֹךְ עַל כָּל יָד מַיִם בְּשֶׁפַע, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, אָנָא מַשַּׁאי מְלֵא חָפְנַי מַיָּא וְיָהֲבֵי לִי מְלֵא חָפְנַי טִיבוּתָא. וְנוֹטְלִין תְּחִלָּה יַד יְמִין וְאַחַר כָּךְ יַד שְׂמֹאל (כְּדִלְעֵיל סִימָן ב׳ סָעִיף ג׳), וְיָבְאוּ הַמַּיִם עַל כָּל הַיָּד דְּהַיְנוּ עַד הַקֶּנֶה שֶׁל זְרוֹעַ וְלֹא יִשָּׁאֵר מָקוֹם בְּלִי מַיִם. וְעַל כֵּן יַפְרִיד קְצָת הָאֶצְבָּעוֹת וְיַגְבִּיהֵן קְצָת כְּלַפֵּי מַעְלָה, בִּכְדֵי שֶׁיַּגִּיעוּ הַמַּיִם בְּכָל אָרְךְ הָאֶצְבָּעוֹת וּבְרֹאשָׁן וּבְרָחְבָּן סָבִיב, וְיָבְאוּ הַמַּיִם בִּשְׁפִיכָה אַחַת, וְלָכֵן אֵין לִטֹּל יָדָיו מִכְּלִי שֶׁפִּיו צַר וְאֵין הַמַּיִם יוֹרְדִין בְּבַת אַחַת. וְנָכוֹן לִשְׁפּוֹךְ עַל כָּל יָד בּ׳ פְּעָמִים.

ה לְאַחַר שֶׁנָּטַל שְׁתֵּי יָדָיו, יִשְׁפְּשְׁפֵן בְּיַחַד וְיַגְבִּיהֵן נֶגֶד רֹאשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, שְׂאוּ יְדֵיכֶם וְגוֹ׳. וְקֹדֶם שֶׁמְּנַגְּבָן יְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם (וְאַף עַל גַּב דְּכָל הַמִּצְוֹת מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם קֹדֶם עֲשָׂיָתָן כְּדִלְעֵיל סִימָן ט׳ סָעִיף ח׳, מִכָּל מָקוֹם בִּנְטִילַת יָדַיִם, כֵּיוָן שֶׁלִּפְעָמִים אֵין יָדָיו נְקִיּוֹת קֹדֶם נְטִילָה, לָכֵן תִּקְּנוּ בְּכָל נְטִילַת יָדַיִם לְבָרֵךְ אַחַר הַנְּטִילָה, וְעוֹד דְּגַם נִגּוּב הַיָּדַיִם הוּא מִן הַמִּצְוָה) וּמִי שֶׁנּוֹהֵג לִשְׁפּוֹךְ עַל כָּל יָד בּ׳ פְּעָמִים, יִשְׁפּוֹךְ תְּחִלָּה עַל כָּל יָד פַּעַם אַחַת וִישַׁשְׁפְּשֵׁן וִיבָרֵךְ וְאַחַר כָּךְ יִשְׁפּוֹךְ פַּעַם שֵׁנִית עַל כָּל יָד. וְיִזָּהֵר לָנֶגֶב יָדָיו עָפָה. וְלֹא יְנַגְּבֵם בַּחֲלוּקוֹ, מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לִשְׁכְּחָה.

ו אִם לְאַחַר שֶׁשָּׁפַךְ הַמַּיִם עַל יָדוֹ אַחַת, נָגַע שָׁם בְּיָדוֹ הַשְּׁנִיָּה, אוֹ אָדָם אַחֵר נָגַע שָׁם, אֲזַי נִטְמְאוּ הַמַּיִם שֶׁעַל יָדוֹ, וְצָרִיךְ לְנַגְּבָן וְלִטּוֹל פַּעַם שֵׁנִית. אַף אִם אֵרַע לוֹ כֵּן לְאַחַר שֶׁכְּבָר בֵּרַךְ לֹא יְבָרֵךְ שֵׁנִית.

ז מִי שֶׁאֵין לוֹ כְּלִי, יָכוֹל לִטְבּוֹל יָדָיו בַּנָּהָר אוֹ בְּמְקֹוֶה הַכְּשֵׁרָה לִטְבִילַת נָשִׁים (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קס״ב דִּין הַנְּהָרוֹת), אוֹ בְּמַעְיָן אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ מ׳ סְאָה, רַק שֶׁמִּתְפַּשְּׁטוֹת בּוֹ יָדָיו בְּפַעַם אַחַת, וּמְבָרֵךְ גַּם כֵּן עַל נְטִילַת יָדָיִם. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק יָכוֹל לִטְבֹּל יָדָיו גַּם בַּשֶּׁלֶג. אִם יֵשׁ עַל פְּנֵי הָאָרֶץ הַרְבֵּה כְּמוֹ שִׁעוּר מְקֹוֶה (קנ״ס ק״ס). וְאִם צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו מִתּוֹךְ מַשְׁאֲבָה, יַנִּיחַ יָדוֹ הָאַחַת סָמוּךְ לָאָרֶץ, וּבְיָדוֹ הַשֵּׁנִיָּה יִמְשֹׁךְ לְהָבִיא עָלָיו אֶת הַמַּיִם, וְאַחַר כָּךְ יַחֲלִיף יָדָיו, אוֹ שֶׁחֲבֵרוֹ יִמְשֹׁךְ לוֹ. אֲבָל אִם הַיָּדַיִם גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ לֹא עָלְתָה לוֹ נְטִילָה (ס׳ דה״ח ע״ש).

ח מַיִם שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן, בֵּין מֵחֲמַת מְקוֹמָם, בֵּין מֵחֲמַת אֵיזֶה דָּבָר שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן פְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם נִשְׁתַּנּוּ מֵחֲמַת עַצְמָן כְּשֵׁרִים. מַיִם שֶׁנַּעֲשְׂתָה בָּהֶם מְלָאכָה, כְּגוֹן שֶׁהוּדְחוּ בָּהֶם כֵּלִים, אוֹ שֶׁשָּׁרוּ בָּהֶם יְרָקוֹת, אוֹ שֶׁנָּתְנוּ בָּהֶם כֵּלִים עִם מַשְׁקִים לְצַנְּנָן, אוֹ שֶׁמְּדַד בָּהֶן מִדּוֹת, גַּם כֵּן פְּסוּלִין. וְיֵשׁ פּוֹסְלִין גַּם מַיִם שֶׁנִּמְאֲסוּ, כְּגוֹן שֶׁשָּׁתָה מֵהֶם כֶּלֶב אוֹ חֲזִיר וְכַדּוֹמֶה, מִשּׁוּם דְּנַעֲשׂוּ כְּשׁוֹפְכִין. וְיֵשׁ לָחוּשׁ לְדִבְרֵיהֶם.

ט מִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו וְנָגַע בַּמַּיִם, לֹא נִטְמְאוּ הַמַּיִם. וְלָכֵן הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכִּסֵּא, יָכוֹל לִשְׁאוֹב מַיִם בְּחָפְנָיו מִן הֶחָבִית לְרַחוֹץ יָדָיו, וְהַנִּשְׁאָרִים כְּשֵׁרִים לִנְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם שִׁכְשֵׁךְ יָדָיו בְּתוֹךְ הֶחָבִית לְנַקּוֹתָן, וַאֲפִלּוּ טָבַל בּוֹ רַק אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה לְנַקּוֹתָהּ, נִפְסְלוּ כָּל הַמַּיִם מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשְׂתָה בָּהֶם מְלָאכָה.

י מַיִם מְלוּחִים, סְרוּחִים, מָרִים אוֹ עֲכוּרִים, אִם אֵין רְאוּיִין לִשְׁתִּיַּת כֶּלֶב, פְּסוּלִים לִנְטִילַת יָדַיִם (ק״ס).

יא קֹדֶם הַנְּטִילָה צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ עַל הַיָּדַיִם שֶׁיִּהְיוּ נְקִיּוֹת בְּלִי שׁוּם חֲצִיצָה. וּמִי שֶׁצָּפְרָנָיו אֲצְבְּעוֹתָיו גְּדוֹלוֹת, צָרִיךְ לְדַקְדֵּק לְנַקּוֹתָן, שֶׁלֹּא יְהֵא בְּתַחְתִּיהֶן טִיט וְצוֹאָה, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי חֲצִיצָה. וְכֵן צָרִיךְ לְהָסִיר הַטַּבַּעַת, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה חֲצִיצָה.

יב מִי שֶׁיָּדָיו צְבוּעוֹת, אִם אֵין שָׁם מִמְּשׁוּת הַצֶּבַע כִּי אִם חֲזוּתָא בְּעָלְמָא, לֹא הֲוֵי חֲצִיצָה. אֲבָל אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶם מִמְּשׁוּת הַצֶּבַע, אֲפִלּוּ רַק מְעַט, הֲוֵי חֲצִיצָה. אַף אִם הוּא אֻמָּן בְּכָךְ, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא צַבָּע, וְכֵן מִי שֶׁהוּא טַבָּח וְיָדָיו מְלֻכְלָכוֹת מִדָּם, אוֹ שֶׁהוּא סוֹפֵר וְאֶצְבְּעוֹתָיו מְלֻכְלָכוֹת מִדְּיוֹ, וְהוּא רָגִיל בְּכָךְ, וְכֹל בַּעֲלֵי אֻמָּנוּת זֹאת אֵין מַקְפִּידִין בְּכָךְ, לֹא הֲוֵי חֲצִיצָה, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא בְּרֹב הַיָּד. וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַכָּה עַל יָדוֹ וְעָלֶיהָ רְטִיָּה שֶׁמִּצְטַעֵר לְהָסִירָהּ, לֹא הֲוֵי חֲצִיצָה (וְעַיֵּן עוֹד בְּסִימָן קס״א דִּינֵי חֲצִיצָה בִּטְבִילַת נָשִׁים, וְהוּא הַדִּין לִנְטִילַת יָדַיִם) (קסא).

יג הַמַּיִם צְרִיכִים שֶׁיָּבְאוּ עַל הַיָּדַיִם מִכֹּחַ גַּבְרָא. אֲבָל אִם הַמַּיִם בָּאִים מֵאֲלֵיהֶם, לֹא הֲוֵי נְטִילָה. וְחָבִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בַּרְזָא וְהֵסִיר אֶת הַבַּרְזָא, אֲזַי הַמַּיִם הַבָּאִים בַּכֹּחַ הָרִאשׁוֹן, דְּהַיְנוּ קִלּוּחַ הָרִאשׁוֹן לְבַדּוֹ, נֶחְשָׁב מִכֹּחַ גַּבְרָא. אֲבָל הַמַּיִם הַבָּאִים אַחַר כָּךְ, אֵינָם נֶחְשָׁבִים מִכֹּחַ גַּבְרָא, אֶלָּא כְּאִלּוּ בָּאוּ מֵאֲלֵיהֶם. וְלָכֵן מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִטּוֹל אֶת יָדָיו דֶּרֶךְ הַבַּרְזָא, צָרִיךְ לְיַדֵּעַ שֶׁבַּקִּלּוּחַ הָרִאשׁוֹן תִּתְכַּסֶּה כָּל הַיָּד, וְיִסְתּוֹם אֶת הַבַּרְזָא וְיַחֲזוֹר וְיִפְתְּחֵהוּ לִשְׁפִיכָה שְׁנִיָּה. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְשַׁעֵר, אֵין לוֹ לִטּוֹל יָדָיו בְּדֶרֶךְ זֹה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לִטֹּל יָדָיו מִן הַכִּיּוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּרְזָא קָטָן וְהַקִּלּוּחַ הוּא דָּק.

יד אָסוּר לֶאֱכוֹל בְּלֹא נְטִילָה, אֲפִלּוּ אִם רוֹצֶה לִכְרֹךְ יָדָיו בַּמַּפָּה. וְאִם הוּא בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ מַיִם, אִם יוֹדֵעַ כִּי בְּעוֹד דֶּרֶךְ ד׳ מִילִין לְפָנָיו אוֹ מִיל לְאַחֲרָיו יִמְצָא מַיִם, מְחַיֵּב לְלֶכֶת לְפָנָיו ד׳ מִילִין, אוֹ לַחֲזוֹר לְאַחֲרָיו מִיל לְטוֹל יָדָיו לַאֲכִילָה. אֲבָל אִם גַּם שָׁמָּה לֹא יִמְצָא מַיִם, אוֹ שֶׁהוּא עִם חֲבוּרָה וּמִתְיָרֵא לְהִפָּרֵד מֵהֶם, וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׂאָר אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִטּוֹל יָדָיו, יִכְרוֹךְ יָדָיו בַּמַּפָּה אוֹ יִלְבַּשׁ בְּתֵי יָדַיִם (כְּפָפוֹת) [הַאִנְדְּשׁוּה] וְיֹאכַל כָּךְ (קס״ג).

טו הָעוֹשֶׂה צָרְכָיו קֹדֶם אֲכִילָה, שֶׁהוּא צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו לִבְרִכַת אֲשֶׁר יָצַר וְגַם צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו לַסְּעוּדָה יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה סְפֵקוֹת. עַל כֵּן הַנָּכוֹן שֶׁיִּטּוֹל תְּחִלָּה יָדָיו שֶׁלֹּא כְּדִין נְטִילַת יָדַיִם לַסְּעוּדָה, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּשְׁפֹּךְ רַק מְעַט מַיִם לְחָפְנוֹ אַחַת, וִישַׁפְשֵׁף שְׁתֵּי יָדָיו בְּמַיִם אֵלּוּ וִינַגְּבֵם הֵיטֵב וִיבָרֵךְ אֲשֶׁר יָצַר, וְאַחַר כָּךְ יִטּוֹל יָדָיו כְּדִין נְטִילַת יָדַיִם לַסְּעוּדָה וִיבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם (קסה).

טז מִי שְׁבָאֶמְצַע סְעוּדָה נָגַע בְּגוּפוֹ בַּמְּקוֹמוֹת הַמְכֻסִּים, אוֹ שֶׁחִכֵּךְ בְּרֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁהִשְׁתִּין מַיִם, צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו פַּעַם שֵׁנִית, אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן. וְכֵן אֲפִלּוּ אִם עָשָׂה צָרְכָיו וְנוֹטֵל יָדָיו בְּאֶמְצַע הַסְּעוּדָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם.

יז הָאוֹכֵל דָּבָר שֶׁטְּבוּלוֹ בַּמַּשְׁקֶה, אוֹ שֶׁבָּא מַשְׁקֶה עַל הַמַּאֲכָל וַעֲדַיִן הוּא לַח מִן הַמַּשְׁקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּמָקוֹם הַמַּשְׁקֶה, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו תְּחִלָּה, רַק לֹא יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם. וְהַרְבֵּה מְקִלִּין בְּדָבָר זֶה. אֲבָל כָּל יְרֵא שָׁמַיִם יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ.

יח מַשְׁקִים לְעִנְיָן זֶה הֵמָּה שִׁבְעָה, וְאֵלּוּ הֵן: יַיִן, וְכֵן חֹמֶץ מִיַּיִן, דְּבַשׁ דְּבוֹרִים, שֶׁמֶן זַיִת, חָלָב, וּבְכָלָל זֶה גַּם מֵי חָלָב, טַל, דַּם שֶׁל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף (וְהַיְנוּ כְּשֶׁאוֹכְלוֹ לִרְפוּאָה) מַיִם. וְסִימָנָם ״ד שְׁחַ״ט דָּ״ם. אֲבָל שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁרְגִילִין לַעֲשׂוֹת מַשְׁקִים לִשְׁתִיָּה מִסְּחִיטַת אֵיזֶה פֵּרוֹת, אֵין לָהֶם דִּין מַשְׁקֶה לְעִנְיָן זֶה.

יט פֵּרוֹת שֶׁמְּרֻקָּחִין בְּסָכָר אֵין צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם, כִּי הַסָּכָר לֹא חֲזִי מַשְׁקֶה, וְגַם הַלַּחְלוּחִית שֶׁיָּצָא מִן הַפֵּרוֹת לֹא חֲזִי מַשְׁקֶה, שֶׁהוּא מֵי פֵּרוֹת. אֲבָל אִם מְרֻקָּחִין בִּדְבַשׁ, אִם נִקְרַשׁ הַדְּבַשׁ הֵיטֵב אֲזַי יָצָא מִכְּלַל מַשְׁקֶה וְנַעֲשָׂה אֹכֶל, וְאֵינָן צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם לֹא נִקְרְשׁוּ הֵיטֵב, אֶלָּא נִתְעַבּוּ מְעַט וַעֲדַיִן הֵם נִגָּרִים, צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם. וְכֵן חֲמָאָה שֶׁהִיא בִּכְלַל הֶחָלָב, אִם הִיא קְרוּשָׁה, אֵינָהּ מַשְׁקֶה רַק אֹכֶל. אֲבָל אִם הִיא נְמוֹחָה, הֲרֵי הִיא מַשְׁקֶה.

כ דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְאָכְלָן בְּלֹא כַּף וּמַזְלֵג, אֲפִלּוּ הוּא אוֹכֵל עַל יְדֵי כַּף אוֹ מַזְלֵג, צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל רַק עַל יְדֵי כַּף, כְּגוֹן לְבִיבוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכֵן פֵּרוֹת מְרֻקָּחִין בְּדְבַשׁ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְאָכְלָן רַק עַל יְדֵי כַּף אוֹ מַזְלֵג, אֵינָן צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם (קנ״ח).

כא מֶלַח שֶׁנַּעֲשָׂה מִמַּיִם, חֲזִי בְּכָלַל מַיִם (כִּי הַמַּיִם אַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרְשׁוּ, לֹא יָצָא מִכְּלַל מַשְׁקֶה). וְלָכֵן הַטּוֹבֵל צְנוֹן וְכַדּוֹמֶה בְּמֶלַח זֶה צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם. יַיִן שָׁרָף שֶׁנַּעֲשָׂה מִתְּבוּאַת אוֹ מִפֵּרוֹת אֵינוֹ מַשְׁקֶה לְעִנְיָן זֶה, דְּלֹא חֲזִי זֵעָה מִן הַתְּבוּאָה וּמִן הַפֵּרוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּם מַיִם וּמְזוּג גַּם כֵּן בְּמַיִם מִכָּל מָקוֹם הֵם הַמְעוּטִ. וְלָכֵן הַטּוֹבֵל בּוֹ אֵיזֶה דָּבָר וְאוֹכְלוֹ אֵין צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, אֲבָל יַיִן שָׁרָף שֶׁנַּעֲשָׂה מִן הַחַרְצַנִּים וְהַזְּגִים אוֹ מִן הַשְּׁמָרִים שֶׁל יַיִן, נִרְאֶה דַּחֲזִי מַשְׁקֶה.

סימן מא

א עַל לֶחֶם גָּמוּר שֶׁהוּא מֻחֲמֶשֶׁת מִינֵי דָּגָן מְבָרְכִין לְפָנָיו הַמּוֹצִיא, וּלְאַחֲרָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. (דִּין פַּת הַבָּאָה בְּכִסְנִין יְבוֹאַר בְּסִימָן מ״ח) (קס״ז ר״ח).

ב יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בֵּין נְטִילַת יָדַיִם לְהַמּוֹצִיא, אֲבָל מֻתָּר לוֹ לַעֲנוֹת אָמֵן עַל אֵיזֶה בְּרָכָה שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ. וּשְׁהִיָּה כְּדֵי הִלּוּךְ כ״ב אַמּוֹת, אוֹ מִבַּיִת לְבַיִת, אֲפִלּוּ הִלּוּךְ מְעַט, וְכֵן אִם דִּבֵּר מַה שֶּׁאֵינוֹ לְצָרְכֵי הַסְּעוּדָה מִקְרֵי הֶפְסֵק. וּבְדִיעֲבַד אִם הִפְסִיק לֵית לָן בָּהּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא עָשָׂה אֵיזֶה מַעֲשֶׂה בֵּינְתַיִם, אוֹ שֶׁהִפְלִיג בְּדִבָּרִים, דְּאָז חֲזִי הֶסֵּח הַדַּעַת וְצָרִיךְ נְטִילָה שֵׁנִית.

ג בּוֹצֵעַ הַפַּת בְּמָקוֹם הַמֻּבְחָר שֶׁבּוֹ, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרָכָה. וְהַמֻּבְחָר הוּא מָקוֹם הַקָּשֶׁה, שֶׁשָּׁם נֶאֱפָה הֵיטֵב, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁכְּנֶגֶד הַמִּתְבַּקֵּעַ, כִּי בְּמָקוֹם שֶׁמִּתְחִיל לֶאֱפוֹת נִדְחֶקֶת הָעִסָּה עַד שֶׁמִּתְבַּקֵּעַ הַצַּד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ. אַךְ זָקֵן שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לֶאֱכֹל פַּת קָשָׁה, יִבְצַע בְּמָקוֹם הָרַךְ. וּמִהְיוֹת כִּי אֵין לְהַפְסִיק בְּשָׁהִיַּת הַחִתּוּךְ בֵּין בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא לַאֲכִילָה, עַל כֵּן חוֹתֵךְ מְעַט סְבִיב הַפַּת כְּעֵין טַבַּעַת, בְּעִנְיָן שֶׁאִם יֶאֱחוֹז בַּפְּרוּסָה, תַּעֲלֶה כָּל הַכִּכָּר עִמָּן. שֶׁאִם לֹא כֵּן חָשִׁיב כִּפְרוּסָה, וְאָנָן בָּעֵינָן שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא בְּעוֹד שֶׁהַפַּת שְׁלֵמָה, וִינִיחֶנָּהּ מְחֻבֶּרֶת לַפַּת וִיבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא, וְאַחַר שֶׁסִּיֵּם הַבְּרָכָה יַפְרִידֶנָּה, כְּדֵי שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה בְּעוֹד שֶׁהַפַּת שְׁלֵם. וְכֵן כְּשֶׁבּוֹצֵעַ מִכִּכָּר שֶׁאֵינָהּ שְׁלֵמָה, לֹא יַחְתֹּךְ לְגַמְרֵי קֹדֶם הַבְּרָכָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא בְּשָׁעַת הַבְּרָכָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה. וּבְשַׁבָּת לֹא יַחְתֹּךְ כְּלָל בַּכִּכָּר עַד אַחַר הַבְּרָכָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַכִּכָּרוֹת שְׁלֵמוֹת מִמָּשׁ (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ע״ז סָעִיף י״ז) וְגַם בַּחֹל אִם הִיא עֲגָה דַּקָּה, יְבָרֵךְ קֹדֶם הַבְּצִיעָה, כֵּיוָן שֶׁאֵין שְׁהִיָּה בִּשְׁבִירָה.

ד לֹא יִבְצַע פְּרוּסָה קְטַנָּה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּצַר עַיִן. וְלֹא פְּרוּסָה יוֹתֵר מִכַּבֵּיצָה, לְפִי שֶׁנִּרְאֶה כְּרַעַבְתָּן. וְדַוְקָא כְּשֶׁאוֹכֵל לְבַדּוֹ. אֲבָל אִם אוֹכֵל עִם הַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם וְצָרִיךְ לִתֵּן מִן הַפְּרוּסָה לְכָל אֶחָד כַּזַּיִת, מֻתָּר לִבְצוֹעַ כְּפִי מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ. וּבְשַׁבָּת אֲפִלּוּ אִם אוֹכֵל לְבַדּוֹ, מֻתָּר לִבְצוֹעַ כְּפִי מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְכָל הַסְּעוּדָה, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת, לְהַרְאוֹת חֲבִיבַת סְעוּדַת שַׁבָּת שֶׁחָפֵץ לֶאֱכֹל בָּהּ הַרְבֵּה. יֵשׁ לֶאֱכֹל אֶת הַפְּרוּסָה שֶׁבָּצַע עָלֶיהָ קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל פַּת אַחֶרֶת, וְהוּא מְשׁוּם חִבּוּב מִצְוָה, כֵּיוָן שֶׁבֵּרַךְ עָלֶיהָ. וְטוֹב לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִתֵּן מִמֶּנָּה לְנָכְרִי אוֹ לִבְהֵמָה וָעוֹף.

ה קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ יִתֵּן שְׁתֵּי יָדָיו עַל הַפַּת, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן י׳ אֶצְבָּעוֹת כְּנֶגֶד י׳ מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בַּפַּת: לֹא תַחֲרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר, כִּלְאַיִם, לֶקֶט, שִׁכְחָה, פֵּאָה לֹא תַחְסוֹם, תְּרוּמָה, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, חַלָּה. וְלָכֵן יֵשׁ י׳ תֵּבוֹת בְּבִרְכַּת הַמּוֹצִיא וְי׳ תֵּבוֹת בַּפָּסוּק עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ, וְי׳ תֵּבוֹת בַּפָּסוּק אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה, וְי׳ תֵּבוֹת בַּפָּסוּק וְיִתֶּן לָךְ. וּכְשֶׁאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם, יַגְבִּיהַּ אֶת הַלֶּחֶם. וּבְשַׁבָּת יַגְבִּיהַּ שְׁתֵּיהֶן. וִיבָרֵךְ בְּכַוָּנָה, וִידַקְדֵּק לְהוֹצִיא הֵיטֵב אֶת הַה״א שֶׁל הַמּוֹצִיא. וְיִתֵּן רֶוַח קָצָת בֵּין תֵּבַת לֶחֶם לְתֵבַת מִן, שֶׁלֹּא לְהַבְלִיעַ אֶת הַמ״ם. וּלְאַחַר הַבְּרָכָה יֹאכַל מִיָּד כִּי אָסוּר לְהַפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה לְתִחַלַּת הָאֲכִילָה אֲפִלּוּ לַעֲנִיַּת אָמֵן. וְיֵשׁ לֶאֱכֹל כַּזַּיִת בְּלִי הֶפְסֵק (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן נ׳ סָעִיף ה).

ו מִצְוָה לְהָבִיא עַל הַשֻּׁלְחָן מֶלַח קֹדֶם שֶׁיִּבְצַע, וְיִטְבֹּל פְּרוּסַת הַמּוֹצִיא בְּמֶלַח, לְפִי שֶׁהַשֻּׁלְחָן דּוֹמֶה לְמִזְבֵּחַ (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן מ״ד סָעִיף ד׳), וְהָאֲכִילָה לְקָרְבָּן, וְנֶאֱמַר, עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח. וּלְפִי שֶׁהַשֻּׁלְחָן דּוֹמֶה לְמִזְבֵּחַ, טוֹב לְזַהֵר שֶׁלֹּא לַהֲרוֹג עָלָיו כְּנָה.

ז אִם מְחַלֵּק פְּרוּסוֹת הַמּוֹצִיא לְהַמְסֻבִּין, לֹא יְזָרְקֵן, דְּאָסוּר לִזְרוֹק אֶת הַפַּת, וְגַם לֹא יִתְּנֶנָּה לְתוֹךְ יָדוֹ, אֶלָּא יַנִּיחֶנָּה לְפָנָיו (קס״ז).

ח מִצְוָה לִבְצֹעַ עַל הַפַּת הַחֲשׁוּבָה יוֹתֵר. וְלָכֵן אִם יֵשׁ לְפָנָיו חֲתִיכַת פַּת וּפַת שְׁלֵמָה, וְדַעְתּוֹ לֶאֱכֹל תּוֹךְ הַסְּעוּדָה מִשְּׁתֵּיהֶן, וּשְׁתֵּיהֶן מִמִּין אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁהַפַּת הַשְּׁלֵמָה הִיא קְטַנָּה יוֹתֵר מִן הַחֲתִיכָה, וְגַם אֵינָהּ נְקִיָּה כְּמוֹ הַחֲתִיכָה, מִכָּל מָקוֹם יִבְצַע עַל הַשְּׁלֵמָה שֶׁהִיא חֲשׁוּבָה יוֹתֵר. אֲבָל אִם אֵינָן מִמִּין אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהַשְּׁלֵמָה מִמִּין גָּרוּעַ, כְּגוֹן, שֶׁהַשְּׁלֵמָה הִיא פַּת כֻּסְמִין, וְהַחֲתִיכָה הִיא פַּת חִטִּים, אֲפִלּוּ הִיא קְטַנָּה, מְבָרֵךְ עַל שֶׁל חִטִּים. וְאִם הַשְּׁלֵמָה הִיא שֶׁל שְׂעוֹרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּרוּעָה מֵחִטִּין, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁגַּם שְׂעוֹרָה נִזְכֶּרֶת בְּפֵרוּשׁ בַּפָּסוּק, וְגַם הִיא שְׁלֵמָה, לָכֵן יֵרֶא שָׁמַיִם יֵשׁ לַחֲלוֹק כָּבוֹד גַּם לָזוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים וּשְׁלֵמָה. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה, מַנִּיחַ אֶת הַחֲתִיכָה תַּחַת הַשְּׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ מִשְּׁתֵּיהֶן יָחַד. אִם שְׁתֵּיהֶן שְׁלֵמוֹת אוֹ שְׁתֵּיהֶן חֲתוּכוֹת וּשְׁתֵּיהֶן מִמִּין אֶחָד, יְבָרֵךְ עַל הַנָּקִי יוֹתֵר. וְאִם שְׁתֵּיהֶן שָׁווֹת בְּנִקְיוּת יְבָרֵךְ עַל הַיּוֹתֵר גָּדוֹלָה.

ט אִם יֵשׁ לְפָנָיו פַּת יִשְׂרָאֵל וּפַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֵינוֹ נִזְהָר מִפַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אִם שְׁתֵּיהֶן שְׁלֵמוֹת אוֹ שְׁתֵּיהֶן פְּרוּסוֹת וְגַם שָׁווֹת בְּגַדְלוּת וְהֵם מִמִּין אֶחָד, יְבָרֵךְ עַל פַּת יִשְׂרָאֵל. וְאִם זוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ נְקִי כְּמוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, יְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה. וְאִם בַּעַל הַבַּיִת נִזְהָר מִפַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲלָא שֶׁהוּבָא בְּשִׁבְיל אוֹרְחַ, יֵשׁ לְסַלְקָהּ מִן הַשֻּׁלְחָן עַד לְאַחַר בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא.

י כָּל דִּין קְדִימַת הֶחָשׁוּב, אֵינוֹ אֶלָּא אִם בְּדַעְתּוֹ לֶאֱכוֹל בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה מִשְּׁתֵּיהֶן. אֲבָל אִם אֵין דַּעְתּוֹ לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה רַק מִפַּת אַחַת, יִבְצַע עַל זוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה לֶאֱכוֹל, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין בָּזֶה עַל הַחֲשִׁיבוּת.

סימן מב

א מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּהֵמוֹת אוֹ עוֹפוֹת שֶׁמְּזוֹנוֹתֵיהֶן עָלָיו, אָסוּר לוֹ לֶאֱכוֹל כְּלוּם עַד שֶׁיִּתֵּן לָהֶם מַאֲכָל, דִּכְתִיב וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ, הַקְדִּימָה הַתּוֹרָה מַאֲכַל בְּהֵמָה לְמַאֲכַל הָאָדָם. וְלִשְׁתִיָּה, הָאָדָם קוֹדֵם, דִּכְתִיב שְׁתֵה וְגַם גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה. וְכֵן כְּתִיב וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם.

ב לֹא יֹאכַל אָדָם וְלֹא יִשְׁתֶּה דֶּרֶךְ רַעֲבָתָנוּת. לֹא יֹאכַל מְעֻמָּד וְלֹא יִשְׁתֶּה מְעֻמָּד. וְיֵהֵא שֻׁלְחָנוֹ נָקִי וּמְכֻסֶּה יָפֶה, אֲפִלּוּ אֵין לוֹ לֶאֱכוֹל רַק דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב. לֹא יֶאֱחוֹז פְּרוּסָה גְּדוֹלָה כַּבֵּיצָה וְיֹאכַל מִמֶּנָּה. וְלֹא יֶאֱחוֹז הַמַּאֲכָל בְּיָדוֹ אַחַת וְיִתְלוֹשׁ מִמֶּנּוּ בְּיָדוֹ הַשֵּׁנִית. לֹא יִשְׁתֶּה כּוֹס יַיִן בְּפַעַם אֶחָת. וְאִם שָׁתָה, הֲרֵי זֶה גַּרְגְּרָן. בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים, זֶהוּ דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וּבִשְׁלֹשׁ פְּעָמִים, הֲרֵי זֶה מְגַסֵּי הָרוּחַ, אִם לֹא כְּשֶׁהוּא כּוֹס גָּדוֹל בְּיוֹתֵר, יָכוֹל לִשְׁתּוֹתוֹ אֲפִלּוּ בְּכַמָּה פְּעָמִים. וְכֵן כּוֹס קָטָן מְאֹד, יָכוֹל לִשְׁתּוֹתוֹ בְּפַעַם אֶחָת (סִימָן ק״ע ובטור סִימָן קס״א).

ג לֹא יְשׁוֹחֵחַ פְּרוּסָה וְיַנִּיחֶנָּה עַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן, אוֹ יִתְּנֶנָּה לַחֲבֵרוֹ אוֹ לְתוֹךְ הַקְּעָרָה, כִּי שָׁמָּא הוּא מָאוּס לַחֲבֵרוֹ. וְלֹא יִשְׁתֶּה מִכּוֹס וְיִתֵּן לַחֲבֵרוֹ לִשְׁתּוֹת הַמּוֹתָר, כִּי יֵשׁ לְכָל אָדָם לְזַהֵר שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת מִשִּׁיוּרֵי כּוֹס שֶׁשָּׁתָה חֲבֵרוֹ, וְזֶה שָׁמָּא מֵחֲמַת הַבּוּשָׁה יִשְׁתֶּה בְּעַל כָּרְחוֹ.

ד לֹא יְהֵא אָדָם קַפְּדָן בִּסְעוּדָתוֹ, כִּי הָאוֹרְחִים וּבְנֵי הַבַּיִת מִתְבַּיְשִׁים אָז לֶאֱכוֹל, כִּי חוֹשְׁבִים פֶּן מִתְרַגֵּז וּמַקְפִּיד עַל אֲכִילָתָן.

ה אֵין מְשִׂיחִין בַּסְּעוּדָה אֲפִלּוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה, שֶׁמָּא יַקְדִּים קָנָה לְוֶשֶׁט, וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁנִּתְעַטֵּשׁ, אָסוּר לוֹמַר לוֹ אָסוּתָא. אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת אֲכִילָה, מְצָוָה לוֹמַר עַל הַשֻּׁלְחָן דִּבְרֵי תוֹרָה. וְיֵשׁ לְזָהֵר בָּזֶה מְאֹד. וּמִנְהָג טוֹב לוֹמַר אַחַר אֲכִילַת פְּרוּסַת הַמּוֹצִיא, מִזְמוֹר לְדָוִד ה׳ רוֹעִי לֹא אֶחְסָר, שֶׁהוּא תּוֹרָה וְגַם תְּפִלָּה עַל מְזוֹנוֹתָיו. וּלְאַחַר גְּמַר הַסְּעוּדָה נוֹהֲגִין לוֹמַר בַּחֹל, עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל וְגוֹ׳. וּבַשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְכָל הַיָּמִים שֶׁאֵין אוֹמְרִים בָּהֶם תַּחֲנוּן, אוֹמְרִים שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה׳ וְגוֹ׳. וּכְשֶׁלּוֹמֵד עַל הַשֻּׁלְחָן מִתּוֹךְ הַסֵּפֶר, צָרִיךְ לְהַשְׁגִּיחַ מְאֹד, כִּי שָׁכִיחַ לִהְיוֹת בַּסְּפָרִים תּוֹלָעִים קְטַנִּים וְיוּכַל לָבֹא לִידֵי אִסּוּר, חַס וְשָׁלוֹם.

ו שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין עַל הַשֻּׁלְחָן, אֲפִלּוּ כָּל אֶחָד קְעָרָה שֶׁלּוֹ לְפָנָיו, אוֹ בְּמִינֵי פֵּרוֹת שֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד חֶלְקוֹ לְפָנָיו, מִכָּל מָקוֹם הַגָּדוֹל פּוֹשֵׁט יָדוֹ תְּחִלָּה. וְהַשּׁוֹלֵחַ יָדוֹ בִּפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, חֲרֵי זֶה גַּרְגְּרָן.

ז שְׁנַיִם שֶׁאוֹכְלִים מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת וְהִפְסִיק אֶחָד מִלֶּאֱכוֹל כְּדֵי לִשְׁתּוֹת, אוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר קָטָן, דֶּרֶךְ אֶרֶץ הוּא שֶׁגַּם הַשֵּׁנִי יַמְתִּין עָלָיו. אֲבָל אִם הֵמָּה שְׁלֹשָׁה, אֵין הַשְּׁנַיִם פּוֹסְקִין בִּשְׁבִיל הָאֶחָד.

ח עוֹשֶׂה אָדָם צְרָכָיו בַּפַּת. וְהֵנֵי מִלֵּי, דְּלָא מַמְאִיס בֵּהּ. אֲבָל מִדֵּי דְּמַמְאִס בֵּהּ לֹא. הִלְכָךְ אֵין סוֹמְכִין בּוֹ אֶת הַקְּעָרָה אִם הִיא מְלֵאָה דָּבָר, שֶׁאִם יִפֹּל עַל הַפַּת יִמָּאֵס. וּכְשֶׁאוֹכְלִין אֵיזֶה תַּבְשִׁיל עִם חֲתִיכוֹת פַּת, וְהַפַּת הוּא לוֹ בִּמְקוֹם כַּף, צָרִיךְ לְזָהֵר לֶאֱכוֹל בְּכָל פַּעַם קְצָת מִן הַפַּת, וְהַנִּשְׁאָר לוֹ מִן הַפַּת גַּם כֵּן יֹאכַל אוֹתוֹ אַחַר כָּךְ.

ט אָסוּר לִזְרוֹק פַּת אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִמְאָס, כִּי הַזְּרִיקָה הִיא בְּזָיוֹן. וּשְׁאָר מִינֵי אוֹכָלִים, אִם נִמְאָסִין עַל יְדֵי הַזְּרִיקָה, אָסוּר לְזָרְקָן. אֲבָל אִם אֵינָן נִמְאָסִין, כְּגוֹן אֱגוֹזִים וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר. לֹא יֵשֵׁב עַל שַׂק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פֵּרוֹת, שֶׁנִּמְאָסִים עַל יְדֵי כָּךְ. אֵין נוֹטְלִין אֶת הַיְּדַיִם בְּיַיִן אוֹ בִּשְׁאָר מַשְׁקֶה, מִשּׁוּם בְּזָיוֹן. כְּשֶׁרוֹאֶה אֵיזֶה אֹכֶל מֻנָּח עַל הָאָרֶץ, צָרִיךְ לְהַגְבִּיהוֹ. מַאֲכָל שֶׁהוּא רָאוּי לָאָדָם, אֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ לַבְּהֵמָה, מִשּׁוּם בִּזּוּי אֳכָלִין.

י אִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה רְפוּאָה בַּפַּת אוֹ בִּשְׁאָר דָּבָר מַאֲכָל, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְאָס בְּכָךְ, מֻתָּר.

יא יִזָּהֵר מְאֹד בְּפֵרוּרִין שֶׁלֹּא יִזְרְקֵם, שְׁקָשֶׁה לַעֲנִיוּת, אֶלָּא יְקַבְּצֵם וְיִתְּנֵם לְעוֹפוֹת.

יב הַשּׁוֹתֶה מַיִם, לֹא יִשְׁתֶּה בִּפְנֵי רַבִּים, אֶלָּא יַהֲפֹךְ פָּנָיו. וּבִשְׁאָר מַשְׁקִין, אֵין צָרִיךְ לַהֲפוֹךְ פָּנָיו.

יג אֵין מְסַתַּכְּלִין בִּפְנֵי הָאוֹכֵל וְהַשּׁוֹתֶה, וְלֹא בְּחֶלְקוֹ שֶׁלְּפָנָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַיְּשׁוֹ.

יד כָּל מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה שֶׁמְּבִיאִין לִפְנֵי הָאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵיחַ וְהָאָדָם תָּאֵב לוֹ, צָרִיךְ לִתֵּן מִמֶּנּוּ מִיָּד דָּבָר מֻעָט לְהַמְשַׁמֵּשׁ, לְפִי שֶׁמַּזִּיק לָאָדָם שֶׁרוֹאֶה לְפָנָיו מַאֲכָל שֶׁהוּא מִתְאַוֶּה לוֹ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל מִמֶּנּוּ.

טו לֹא יִתֵּן אָדָם לֶאֱכוֹל אֶלָּא לְמִי שֶׁיּוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁיִּטּוֹל יָדָיו וִיבָרֵךְ (קס״ט).

טז אִשָּׁה שֶׁאֵין בַּעֲלָהּ עִמָּהּ, אֵין לָהּ לִשְׁתּוֹת יַיִן. וְאִם הִיא בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁלֹּא בְּבֵיתָהּ, אֲפִלּוּ אִם בַּעֲלָהּ עִמָּהּ, אָסוּרָה לִשְׁתּוֹת. וְהוּא הַדִּין שְׁאָר מַשְׁקִין הַמְשַׁכְּרִים. וְאִם הִיא רְגִילָה לִשְׁתּוֹת יַיִן בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ, מֻתֶּרֶת לִשְׁתּוֹת מְעַט שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעֲלָהּ.

יז אָסוּר לָאוֹרְחִים לִטּוֹל כְּלוּם מִמַּה שֶׁלִּפְנֵיהֶם לִתֵּן בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בְּתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, כִּי שֶׁמָּא אֵין לְבַעַל הַבַּיִת יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהֵבִיא לִפְנֵיהֶם, וְיִתְבַּיֵּשׁ שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם דָּי. אֲבָל אִם יֵשׁ עַל הַשֻּׁלְחָן מוּכָן הַרְבֵּה, מֻתָּר.

יח הַנִּכְנָס לְבַיִת, לֹא יֹאמַר: תְּנוּ לִי לֶאֱכוֹל, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הֵם (ק״ע). אָסוּר לֶאֱכוֹל מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ מַסְפֶּקֶת לִבְעָלֶיהָ, שֶׁזֶּהוּ אֲבַק גְּזֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל הַבַּיִת מַזְמִינוֹ לֶאֱכֹל עִמּוֹ, וְהוּא עָוֹן גָּדוֹל וּמִן הַדְּבָרִים שֶׁקָּשֶׁה לָשׁוּב עֲלֵיהֶם.

יט אָסוּר לָצֵאת מִמְּקוֹמוֹ קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וַאֲפִלּוּ לָלֶכֶת בְּאֶמְצַע הַסְּעוּדָה לְחֶדֶר אַחֵר לִגְמוֹר שָׁם סְעוּדָתוֹ אוֹ שֶׁיְּחַזּוֹר אַחַר כָּךְ לִכָּאן לִגְמוֹר סְעוּדָתוֹ. וַאֲפִלּוּ לָלֶכֶת רַק חוּץ לְפִתְחוֹ וְלַחֲזוֹר אַחַר כָּךְ לִכָּאן לִגְמוֹר סְעוּדָתוֹ, יֵשׁ לְזָהֵר מִזֶּה. עָבַר וְיָצָא, בֵּין שֶׁהוּא גּוֹמֵר סְעוּדָתוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם, בֵּין שֶׁהוּא חוֹזֵר לִכָּאן לִגְמֹר סְעוּדָתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא, דְּכֵיוָן שֶׁקָּבַע סְעוּדָתוֹ עַל הַפַּת, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁנָּה מְקוֹמוֹ, מִכָּל מָקוֹם נֶחְשָׁב הַכֹּל לִסְעוּדָה אַחַת, רַק שֶׁיְּזָהֵר לֶאֱכוֹל לְכָל הַפָּחוֹת כַּזַּיִת פַּת בְּמָקוֹם שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אֲבָל בִּשְׁאָר דְּבָרִים (שֶׁאֵינָם פַּת) אֵינוֹ כֵן.

כ אִם אוֹכְלִין בַּחֲבוּרָה וְיָצְאוּ קְצָת מֵהֶם עַל דַּעַת שֶׁיַּחְזְרוּ לְכָאן, כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁאַר אֲפִלּוּ רַק אֶחָד מֵהֶן כָּאן בְּמְקוֹמוֹ, לֹא נִתְבַּטְּלָה הַקְּבִיעוּת. וּכְשֶׁחוֹזְרִין, לִקְבִיעוּתָן, חוֹזְרִין וְלֹא חֲוֵי הֶפְסֵק.

כא אִם בִּשְׁעַת בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא הָיְתָה דַּעְתּוֹ לָלֶכֶת אַחַר כָּךְ לְבֵית אַחֵר לְגְמֹר שָׁם סְעוּדָתוֹ וּלְבָרֵךְ שָׁם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, נוֹהֲגִין לְהַתִּיר. וְצָרִיךְ לְזַהֵר לֶאֱכוֹל גַּם שָׁם לְכָל הַפָּחוֹת כַּזַּיִת פַּת. וְאֵין לַעֲשׂוֹת כֵּן אֶלָּא לְעֵת הַצֹּרֶךְ לִסְעוּדַת מִצְוָה.

כב הַמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, כְּשֶׁחוֹזֵר לֶאֱכוֹל, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עוֹד הַמּוֹצִיא. וְכֵן אִם יָשַׁן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה שְׁנַת אַרְעִי, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְשַׁךְ אֵיזֶה זְמַן לֹא מִקְרֵי הֶפְסֵק. וְכֵן אִם הִפְסִיק בִּשְׂאָר דִּבְרֵי רְשׁוּת, כְּגוֹן שֶׁהֵצְרַךְ לִנְקָבָיו וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. וּמִכָּל מָקוֹם בְּכָל אֵלּוּ בָּעֵי נְטִילַת יָדַיִם מֵחָדָשׁ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי הֶסַח הַדַּעַת, אֶלָּא אִם כֵּן שָׁמַר יָדָיו. אַךְ לֹא יְבָרֵךְ עַל הַנְּטִילָה, כִּי מִשּׁוּם הֶסַח הַדַּעַת אֵין מְבָרְכִין עַל הַנְּטִילָה (סִימָן ק״ע קע״ח ובסד״ה).

כג מִשֶּׁגָּמַר סְעוּדָתוֹ וְנָתַן דַּעְתּוֹ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אִם חוֹזֵר וְרוֹצֶה לֶאֱכוֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת, יֵשׁ בָּזֶה הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִינִים לְעִנְיַן הַבְּרָכוֹת. עַל כֵּן יֵשׁ לִמְנוֹעַ מִזֶּה, אֶלָּא מִיָּד כְּשֶׁנָּתַן דַּעְתּוֹ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן (קע״ט).

סימן מג

א כָּל מַה שֶּׁאוֹכְלִים בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה, מִדְּבָרִים שֶׁרְגִילִים לֶאֱכָלָם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה לִשְׂבוֹעַ, כְּגוֹן בָּשָׂר, דָּגִים, מִינֵי לִפְתָּן, דְּיָסָא וּמִינֵי לְבִיבוֹת, אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאוֹכְלִים בִּלֹּא לֶחֶם, כֻּלָּם אֵינָם צְרִיכִין בְּרָכָה לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאוֹכְלִין אוֹתָן לִשְׂבוֹעַ, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַסְּעוּדָה, וְכָל הַסְּעוּדָה נִגְרֶרֶת אַחַר הַלֶּחֶם שֶׁהוּא עִקַּר חַיֵּי הָאָדָם. וְלָכֵן כֻּלָּן נִפְטָרִין בִּבְרַכַּת הַמּוֹצִיא וּבִבְרַכַּת הַמָּזוֹן. וַאֲפִלּוּ אִם נִשְׁלְחוּ לוֹ מִבָּתִּים אֲחֵרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, דִּסְתָמָא דַּעַת הָאָדָם עַל כָּל מַה שֶּׁיָּבִיאוּ לוֹ.

ב וְכֵן אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל כָּל מִינֵי מַשְׁקִין, שֶׁהַמַּשְׁקִין גַּם כֵּן בִּכְלַל הַסְּעוּדָה הֵן, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ אֲכִילָה בִּלֹּא שְׁתִיָּה, חוּץ מֵעַל הַיַּיִן, לְפִי שֶׁהַיַּיִן הוּא דָּבָר חָשׁוּב (שֶׁבְּכַמָּה מְקוֹמוֹת מְחֻיָּבִים לְבָרֵךְ עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת, כְּגוֹן קִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה), צְרִיכִין לְבָרֵךְ עָלָיו גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה. וְאִם בֵּרַךְ עַל הַיַּיִן קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם וְהָיָה דַּעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אוֹ שֶׁהוּא רָגִיל בְּכָךְ לִשְׁתּוֹת יַיִן בְּתוֹךְ הַסְּעֻדָּה, אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו שֵׁנִית, כִּי נִפְטַר בִּבְרָכָה שֶׁבֵּרַךְ לִפְנֵי הַסְּעוּדָה (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ל״ט סָעִיף ב׳). וְיַיִן שָׂרָף בִּמְדִינָתֵנוּ דְּאֵין דֶּרֶךְ לִשְׁתּוֹתוֹ תָּמִיד בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, הֲוֵי סָפֵק אִם הוּא בִּכְלַל הַסְּעוּדָה אוֹ לֹא, וְלָכֵן אִם דַּעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן שָׂרָף בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה יִשְׁתֶּה מְעַט קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם, דְּהַיְנוּ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת וִיבָרֵךְ עָלָיו וִיכַוֵּן לִפְטֹר גַּם מַה שֶּׁיִּשְׁתֶּה בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה. וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן יְבָרֵךְ מִתְּחִלָּה עַל קְצָת סֶכָּר וְיִפְטוֹר גַּם אֶת הַיַּיִן שָׁרוּף. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין לִטְבּוֹל מְעַט פַּת בְּתוֹכוֹ, אֲבָל יֵשׁ מְפַקְפְּקִין עַל זֶה.

ג אִם רוֹצֶה לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה פֵּרוֹת בִּלֹּא פַּת, כֵּיוָן שֶׁאֵין הַפֵּרוֹת מֵעִקַּר הַסְּעוּדָה, לָכֵן אֲפִלּוּ אִם הָיוּ מֻנָּחִין עַל הַשֻּׁלְחָן קֹדֶם בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא, מִכָּל מָקוֹם אֵינָן נִפְטָרִין בִּבְרַכַּת הַמּוֹצִיא וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה. אֲבָל בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה אֵינָן צְרִיכִין כִּי נִפְטָרִין בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לֶאֱכֹל הַפֵּרוֹת רַק עִם פַּת, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם כִּי הֵם טְפֵלִים לְהַפַּת. וְאִם רוֹצֶה לֶאֱכוֹל קְצָתָן עִם פַּת וּקְצָתָן בִּלֹּא פַּת, צָרִיךְ לְזַהֵר לֶאֱכוֹל תְּחִלָּה בִּלֹּא פַּת וִיבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, וְאַחַר כָּךְ יָכוֹל לֶאֱכָלָן גַּם עִם הַפַּת. אֲבָל אִם יֹאכַל תְּחִלָּה עִם פַּת וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל בִּלֹּא פַּת, אִפָּא סְפֵקָא בַּבְּרָכָה. וְיֵשׁ שֶׁרְגִילִין לֶאֱכֹל בֵּין מַאֲכָל לְמַאֲכָל אֵיזֶה דָּבָר שֶׁמַּמְשִׁיךְ תַּאֲוַת הָאֲכִילָה, כְּגוֹן זַיִת מָלוּחַ לִימוֹנִים מְלוּחִים, צְנוֹן וְכַדּוֹמֶה, וְהוּא נִקְרָא מְחַמַּת הַסְּעוּדָה, כֵּיוָן שֶׁעַל יְדֵי כֵּן הוּא יֹאכַל יוֹתֵר. וְלָכֵן אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו שֶׁהַפַּת פּוֹטְרוֹ (עַיֵּן מ״א ס׳ קעד סקי״א).

ד אִם קוֹבֵעַ עִקַּר סְעוּדָתוֹ עַל הַפֵּרוֹת שֶׁיֹּאכְלֵם עִם הַפַּת, כֵּיוָן שֶׁהֵם עִקַּר הַסְּעֻדָּה, נִפְטָרִים בִּבְרַכַּת הַמּוֹצִיא, אֲפִלּוּ לֹא הָיוּ אָז עַל הַשֻּׁלְחָן, רַק צָרִיךְ שֶׁתְּחִלַּת אֲכִילַת הַפֵּרוֹת יִהְיֶה עִם הַפַּת, וְאַחַר כָּךְ גַּם מַה שֶּׁיֹּאכַל בִּלֹּא פַּת, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם (קע״ז).

ה פֵּרוֹת הַמְבֻשָּׁלִין לְצָרְכֵי הַסְּעוּדָה, כְּמוֹ שֶׁרְגִילִין לְבַשֵּׁל קִנּוּחַ סְעוּדָה (צוּ שְׁפַייז) בֵּין עִם בָּשָׂר בֵּין בִּלֹּא בָּשָׂר, יֵשׁ לֶאֱכֹל מֵהֶם בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף קְצָת עִם פַּת, וּבְאֶמְצַע יָכוֹל לֶאֱכֹל מֵהֶן גַּם בִּלֹּא פַּת, וְאֵין צְרִיכִין בְּרָכָה (עַיֵּן חי״א ומ״א ס׳ קעז).

ו מַעֲשֶׂה אוֹפֶה, כְּגוֹן עוּגַת סֶכָּר עוּגַת שְׁקֵדִים וְכַדּוֹמֶה, אִם אוֹכֵל מֵהֶן מֵחֲמַת רְעָבוֹן כְּדֵי לִשְׂבּוֹעַ מֵהֶן, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן. אֲבָל אִם אוֹכֵל מֵהֶן רַק לְתַעֲנוּג, יֵשׁ סָפֵק בַּבְּרָכָה. וְעַל כֵּן רָאוּי לָאָדָם לְכַוֵּן בִּשְׁעַת בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא, לִפְטוֹר כָּל מַה שֶּׁיֹּאכַל מִמִּינִים אֵלּוּ (סִימָן קס״ח עַיֵּן שָׁם).

ז אִם לְאַחַר גְּמַר הַסְּעוּדָה קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שׁוֹתֶה קַאֲפֶע כְּדֵי לְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁאָכַל, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, כִּי מַה שֶּׁהוּא בָּא לְעַכֵּל אֵינוֹ נֶחְשָׁב מִצָּרְכֵי הַסְּעוּדָה. וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב לְבָרֵךְ עַל מְעַט סֶכָּר בִּרְכַּת שֶׁהַכֹּל לִפְטוֹר אֶת הַקָּפֶה (עַיֵּן חַיֵּי אָדָם ומגן אברהם סִימָן קע״ד).

סימן מד

א בְּדִין מַיִם אַחֲרוֹנִים, הָרִבּה מְקִלִּים, אֲבָל נָכוֹן לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם לִזָּהֵר בָּהֶם. וְאֵין צְרִיכִין לִטּוֹל אֶלָּא עַד פֶּרֶק שֵׁנִי מִן הָאֲצָבְעוֹת, וְיַשְׁפִּיל יָדָיו קֹדֶם שֶׁמְּנַגְּבָן. וְהַמְבָרֵךְ הוּא נוֹטֵל בָּרִאשׁוֹנָה.

ב אֵין נוֹטְלִין עַל גַּבֵּי קַרְקַע בְּמָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם הוֹלְכִין, מִפְּנֵי שֶׁרוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עַל מַיִם אֵלּוּ, אֶלָּא יִטּוֹל לְתוֹךְ כְּלִי אוֹ תַּחַת הַשֻּׁלְחָן, וּמְנַגֵּב יָדָיו וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְלֹא יַפְסִיק בֵּין הַנְּטִילָה לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן (קפא).

ג אֵין לְהָסִיר הַמַּפָּה וְהַלֶּחֶם עַד לְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, שֶׁיְּהֵא פַּת מֻנַּחַת עַל הַשֻּׁלְחָן בִּשְׁעַת בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, לְהַרְאוֹת כִּי יֵשׁ שֶׁפַע מֵאֵת ה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לָאֱכֹל וּלְהוֹתִיר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֱלִישָׁע לִמְשָׁרְתוֹ, כִּי כֹה אָמַר ה׳ אָכוֹל וְהוֹתֵר. וְעוֹד מִשּׁוּם דְּהַבְּרָכָה אֵינָהּ שׁוֹרָה עַל דָּבָר רֵיק, אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם אֵיזֶה דָּבָר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֱלִישָׁע לְאִשָּׁה עוֹבַדְיָה, מַה יֶּשׁ לָךְ בַּבָּיִת.

ד נוֹהֲגִין לְהָסִיר אֶת הַסַּכִּינִים מֵעַל הַשֻּׁלְחָן קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אוֹ לְכַסּוֹתָן, כִּי הַשֻּׁלְחָן דּוֹמֶה לְמִזְבֵּחַ, וּבַמִּזְבֵּחַ נֶאֱמַר, לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל, לְפִי שֶׁהַבַּרְזֶל מְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְהַמִּזְבֵּחַ מַאֲרִיךְ יְמֵי הָאָדָם, וְאֵינוֹ בַּדִּין שֶׁיּוּנַף הַמְקַצֵּר עַל הַמַּאֲרִיךְ. וְגַם הַשֻּׁלְחָן מַאֲרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם וּמְכַפֵּר עֲוֹנוֹתָיו בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, שֶׁגָּדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל לְגִימָה שֶׁמַּשְׁרָה שְׁכִינָה. וְנָהֲגוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁלֹּא לְכַסּוֹתָן בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב כִּי בַּחֹל מְכַסִּין אוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁהֵן כֹּחוֹ שֶׁל עֵשָׂו, וּבְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב אֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רָע, וּמְנַהֲגָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה הִיא (ק״פ).

ה אֲפִלּוּ לֹא אָכַל רַק כַּזַּיִת פַּת, צָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן (קפ״ד).

ו לֹא יְבָרֵךְ מְעֻמָּד, וְלֹא מְהַלֵּךְ, אֶלָּא מְיֻשָּׁב. וַאֲפִלּוּ הָיָה הוֹלֵךְ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ כְּשֶׁאָכַל, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד אוֹ שֶׁהָיָה מֻסָּב, כְּשֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב, כְּדֵי לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ בְּיוֹתֵר. וְגַם לֹא יְהֵא מֻסָּב, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ גַּאֲוָה, אֶלָּא יֵשֵׁב, וְיִלְבַּשׁ מַלְבּוּשׁ הָעֶלְיוֹן, וְגַם יַנִּיחַ הַכּוֹבַע בְּרֹאשׁוֹ, שֶׁיְּהֵא מוֹרָא שָׁמַיִם עָלָיו, וְיעוֹרֵר הַכַּוָּנָה וְיִבָּרֵךְ בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה, וְלֹא יַעֲשֶׂה שׁוּם דָּבָר בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְבָרֵךְ (קפט).

ז נוֹהֲגִין שֶׁהַשּׁוֹמְעִים עוֹנִין אָמֵן לְאַחַר הָרַחֲמָן שֶׁבְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, מִשּׁוּם דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ אֶחָד מִתְפַּלֵּל דָּבָר אוֹ מְבָרֵךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּלֹא הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, חַיָּב לַעֲנוֹת אָמֵן (קפ״ט).

ח עָבַר וְשָׁהָה מִלְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַד שֶׁעִוֵּר עִכּוּל, דְּהַיְנוּ שֶׁמַּתְחִיל לִהְיוֹת רָעֵב, אֵין לוֹ עוֹד תַּקָּנָה לְבָרֵךְ. יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּשִׁעוּר עִכּוּל הוּא שָׁעָה וְחֹמֶשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם בִּסְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת לְפָעָמִים יוֹשְׁבִים בֵּין הָאֲכִילָה לִבְרַכַּת הַמָּזוֹן יוֹתֵר מִזְּמַן זֶה, וְהַיְנוּ מִפְּנֵי שֶׁגַּם בֵּינְתַיִם עוֹסְקִים בִּשְׁתִיָּה וּפַרְפְּרָאוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם הַנָּכוֹן שֶׁלֹּא לְשַׁהוֹת הַרְבֵּה.

ט עָבַר וְטָעָא מִמְּקוֹמוֹ קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אִם יֵשׁ לוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם, קְצָת פַּת, יֹאכַל שָׁם וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן מ״ב סָעִיף י״ט) וְיִבָּרֵךְ אַחַר כָּךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שָׁם. וְאִם אֵין לוֹ שָׁם פַּת כְּלָל, צָרִיךְ לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ לְבָרֵךְ. וְאִם הוּא רָחוֹק כָּל כָּךְ שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁעַד שֶׁיַּחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ יִשְׁהֶה שִׁעוּר עִכּוּל יְבָרֵךְ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא שָׁם (קפ״ד).

י בְּשַׁבָּת שֶׁחָל בּוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ יוֹם טוֹב אוֹ חֹל הַמּוֹעֵד, אוֹמְרִים תְּחִלָּה רְצֵה, וְאַחַר כָּךְ יַעֲלֶה וְיָבֹא, מִפְּנֵי שֶׁהַשַּׁבָּת תָּדִיר וּמְקֻדָּשׁ יוֹתֵר מֵהֶם (קפ״ח).

יא מִי שֶׁשָּׁכַח וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אוֹ לֹא, אִם הוּא שָׁבֵעַ (דְּאָז בִּרְכַּת הַמָּזוֹן דְּאוֹרָיְתָא), צָרִיךְ לְבָרֵךְ פַּעַם שֵׁנִית. וְכֵן אִם נִרְדַּם בְּשִׁנָּה בְּאֶמְצַע בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וּכְשֶׁהֵקִיץ אֵינוֹ יוֹדֵעַ הֵיכָן פָּסַק, צָרִיךְ לַחֲזוֹר לְרֹאשׁ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאִשָּׁה שֶׁנִּסְתַּפְּקָה אִם בֵּרְכָה אוֹ לֹא, אֵינָהּ צְרִיכָה לְבָרֵךְ פַּעַם שֵׁנִית.

יב טָעָה בְּשַׁבָּת וְלֹא אָמַר רְצֵה, אוֹ בְּיוֹם טוֹב וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא, אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם מִן הַבְּרָכָה שֶׁל בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם, אוֹמֵר שָׁם רְצֵה אוֹ יַעֲלֶה וְיָבֹא, וְאַחַר כָּךְ וּבְנֵה וְכוּ׳. אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, מְסַיֵּם אֶת הַבְּרָכָה בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם אָמֵן, וְאוֹמֵר שָׁם בַּשַּׁבָּת בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לְמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וְלִבְרִית בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. וּבְיוֹם טוֹב אוֹמֵר שָׁם בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה אֶת יוֹם חַג (פְּלוֹנִי) הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים. וְאִם חָל יוֹם טוֹב בַּשַּׁבָּת וְשָׁכַח רְצֵה וְגַם יַעֲלֶה וְיָבֹא, אוֹמֵר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לְמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וְלִבְרִית, וְיָמִים טוֹבִים לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה אֶת יוֹם חַג (פְּלוֹנִי) הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים. וְאִם אָמַר רְצֵה וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא, אוֹמֵר כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב בִּלְבָד. וְאִם אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא וְלֹא רְצֵה, אוֹמֵר כְּמוֹ בְּשַׁבָּת בִּלְבָד.

יג אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁהִתְחִיל הַבְּרָכָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, שֶׁהִיא, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל אָבִינוּ וְכוּ׳, אֲפִלּוּ לֹא אָמַר רַק תִּבַּת בָּרוּךְ בִּלְבַד (בְּשֶׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁל הַתַּנְיָא) שׁוּב אֵין לוֹ תַּקָּנָה בְּבִרְכַּת אֲשֶׁר נָתַן. וְלָכֵן אִם הוּא בִּשְׁתֵּי סְעוּדוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, חוֹזֵר לְרֹאשׁ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וּכְשֶׁלֹּא אָמַר עֲדַיִן רַק בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ יִסְּמֵם, לַמְּדֵנוּ חֻקֶּיךָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לְבַטָּלָה, וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר לְרֹאשׁ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. אֲבָל בִּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית, שֶׁאֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת אֵינוֹ מְחַיֵּב לֶאֱכוֹל פַּת דַּוְקָא, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּיוֹם טוֹב, וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן אֵינוֹ חוֹבַת הַיּוֹם עָלָיו, לָכֵן אֵינוֹ חוֹזֵר לְרֹאשׁ אֶלָּא גּוֹמֵר כָּךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. אֲבָל אִם נִזְכַּר בְּמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְתַקֵּן בְּבִרְכַּת אֲשֶׁר נָתַן וְכוּ׳, מְחֻיָּב לְתַקֵּן אֲפִלּוּ בְּכַמָּה סְעוּדוֹת שֶׁאָכַל.

יד טָעָה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא, אוֹמֵר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן, וְאֵינוֹ חוֹתֵם (וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה) וּבְחֹל הַמּוֹעֵד אִם לֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא יֹאמַר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן מוֹעֲדִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה אֶת יוֹם חַג (פְּלוֹנִי) הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אוֹמֵר, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֶת יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן. וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁהִתְחִיל הַבְּרָכָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ אֵינוֹ חוֹזֵר לְרֹאשׁ מִשּׁוּם דִּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּבְחֹל הַמּוֹעֵד אֵינוֹ מְחֻיָּב לֶאֱכֹל פַּת דַּוְקָא.

טו רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל בְּשַׁבָּת וְשָׂכַח רְצֵה וְגַם יַעֲלֶה וְיָבֹא, וְנִזְכַּר וְאוֹמֵר, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן, כּוֹלֵל גַּם רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בֵּין בַּפְּתִיחָה בֵּין בַּחֲתִימָה, וְאוֹמֵר אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וְלִבְרִית, וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לִזְכָּרוֹן, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים. אַף עַל פִּי שֶׁבְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ לְבַד אֵינוֹ חוֹתֵם, הָכָא כֵּיוָן שֶׁהוּא חוֹתֵם בִּשְׁבִיל שַׁבָּת מַזְכִּיר גַּם רֹאשׁ חֹדֶשׁ. אִם אָמַר רְצֵה וְלֹא אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא, וְלֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁהִתְחִיל הַבְּרָכָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, אֵינוֹ חוֹזֵר לְרֹאשׁ, דְּהָא שֶׁל שַׁבָּת אָמַר, וּבִשְׁבִיל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֵינוֹ חוֹזֵר. וְאִם אָמַר יַעֲלֶה וְיָבֹא וְלֹא אָמַר רְצֵה, וְהוּא חוֹזֵר לְרֹאשׁ, צָרִיךְ לוֹמַר גַּם יַעֲלֶה וְיָבֹא. וְהוּא הַדִּין לְחֹל הַמּוֹעֵד וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

טז בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים אִם שָׂכַח לוֹמַר עַל הַנִּסִּים, וְלֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם מֵהַתְּימַת הַבְּרָכָה, שֶׁאָמַר, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, אֵינוֹ חוֹזֵר. אַף בְּתוֹךְ הָרַחֲמָן יֹאמַר, הָרַחֲמָן הוּא יַעֲשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ וְכוּ׳, בִּימֵי מָרְדְּכַי וְכוּ׳ (קפ״ז).

יז הָיָה אוֹכֵל בַּשַּׁבָּת וְחָשְׁכָה לוֹ, כֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן הוּא לֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית, אוֹמֵר רְצֵה, וְכֵן בְּיוֹם טוֹב, וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים, כֵּיוָן שֶׁהַתְחָלַת הַסְּעוּדָה הָיְתָה בַּיּוֹם, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מֵעֵנְיַן הַיּוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ בַּלַּיְלָה. וְאִם אָכַל שֶׁהַתְחָלַת הַסְּעוּדָה הָיְתָה בַּיּוֹם, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מֵעֵנְיַן הַיּוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ בַּלַּיְלָה. וְאִם אָכַל בְּעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְנִמְשְׁכָה סְעוּדָתוֹ גַּם תּוֹךְ הַלַּיְלָה, וְאָכַל גַּם בַּלַּיְלָה כַּדַּיִת פַּת, וּלְמָחָר הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹמֵר רְצֵה וְגַם יַעֲלֶה וְיָבֹא. וְכֵן בַּחֲנֻכָּה וּפוּרִים. וְיֵשׁ חוֹלְקִין, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כְּתַרְתֵּי דְּסָתְרֵי. עַל כֵּן יֵשׁ לְמְנוֹעַ שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל אָז בַּלַּיְלָה (קפ״ח).

יח אִם יֵשׁ עוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּבַּיִת כְּשֶׁמְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, יֹאמַר אוֹתָנוּ בְּנֵי בְּרִית כֻּלָּנוּ יַחַד.

סימן מה

א שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ בְּיַחַד צְרִיכִין לְבָרֵךְ בְּזִמּוּן, וּמִצְוָה שֶׁיְּבָרְכוּ עַל הַכּוֹס. אִם אֶפְשָׁר, צְרִיכִין לְהַדֵּר שֶׁיִּהְיֶה כּוֹס יַיִן. וְאִם אִי אֶפְשָׁר בְּיַיִן, יִהְיֶה שֵׁכָר אוֹ יַיִן דְּבַשׁ (מעד) אוֹ יַיִן שֶׁרָף כְּשֶׁהוּא חָמַר מְדִינָה, דְּהַיְנוּ שֶׁאֵין יַיִן גָּדֵל שָׁם כְּדֶרֶךְ יוֹם מִן הָעִיר, וְעַל כֵּן הוּא בְּיֹקֶר, וּרְגִילִים לִשְׁתּוֹת מַשְׁקִים אֵלּוּ בִּמְקוֹם יַיִן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן אֲפִלּוּ בְּיָחִיד טְעוּנָה כּוֹס. וְנוֹהֲגִין הַמְּדַקְדְּקִים כְּשֶׁמְּבָרְכִין בְּיָחִיד, שֶׁלֹּא לֶאֱחוֹז הַכּוֹס בַּיָּד, רַק מַנִּיחִין אוֹתוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן לִפְנֵיהֶם.

ב מוֹזְגִים אֶת הַכּוֹס תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ נוֹטְלִין לַיָּדַיִם (קפ״א).

ג יַיִן שֶׁשָּׁתוּ מִמֶּנּוּ, כָּל הַנִּשְׁאָר בַּכְּלִי נַעֲשָׂה פָּגוּם, וּפָסוּל לְבִרְכַּת הַמָּזוֹן עַד שֶׁיְּתַקְּנוּ, דְּהַיְנוּ שֶׁנּוֹתֵן לְתוֹכוֹ קְצָת יַיִן אוֹ קְצָת מַיִם שֶׁאֵינָם פְּגוּמִים, וְכֵיוָן שֶׁצָּרִיךְ לְמַלֹּאת אֶת הַכּוֹס לְשֵׁם בְּרָכָה, לָכֵן אִם הַכּוֹס פָּגוּם וְהוּא מְתַקְּנוֹ, צָרִיךְ לְשָׁפְכוֹ לְתוֹךְ קַנְקַן, וּמִתּוֹךְ הַקַּנְקַן לְתוֹךְ הַכּוֹס לְשֵׁם בְּרָכָה.

ד הַכּוֹס שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא שָׁלֵם. וַאֲפִלּוּ נִשְׁבַּר רַק הַבָּסִיס שֶׁל מַטָּה, פָּסוּל. וַאֲפִלּוּ פְּגִימָה כָּל שֶׁהִיא בִּשְׂפַת הַכְּלִי, אוֹ שֶׁנִּסְדַּק, פָּסוּל. וְטָעוּן הֲדָחָה מִבִּפְנִים וּשְׁטִיפָה מִבַּחוּץ, אוֹ מְקַנְּחוֹ יָפֶה שֶׁיְּהֵא נָקִי, וְשׁוֹפֵךְ מִן הַקַּנְקַן לְתוֹכוֹ לְשֵׁם בְּרָכָה, וְיִהְיֶה מָלֵא, וַהַמְבָרֵךְ מְקַבְּלוֹ בִּשְׁתֵּי יָדָיו (לְהַרְאוֹת חֲבִיבוּת הַכּוֹס, שֶׁהוּא חוֹשֵׁק לְקַבְּלוֹ בְּכָל כֹּחוֹ) וּכְדִכְתִיב שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה׳. וּמַסִּיר אַחַר כָּךְ יָדוֹ הַשְּׂמָאלִית וְאוֹחֲזוֹ לְבַדָּה, בְּלִי סִיּוּעַ הַשְּׂמָאלִית (שֶׁלֹּא יְהֵא נִרְאֶה כְּמַשָּׂא עָלָיו). וְנוֹתֵן עֵינָיו בּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ. וּמַחְזִיקוֹ לְמַעְלָה מִן הַשֻּׁלְחָן טֶפַח, דִּכְתִיב כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא, וּבְשֵׁם ה׳ אֶקְרָא. וְאִטֵּר יָד יֹאחֲזוֹ בַּיָּמִין דִּידֵיהּ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל שֶׁל כָּל אָדָם. וְיֵשׁ לְהָסִיר מִן הַשֻּׁלְחָן הַכֵּלִים הָרִיקִים (קפ״ג)

ה אִם בְּנֵי הַמִּסְבָּה שָׁוִים בַּמַּעֲלָה, וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם כֹּהֵן, מִצְוָה לְכַבְּדוֹ בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְקִדַּשְׁתּוֹ. אֲבָל אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אָדָם גָּדוֹל וְחָשׁוּב, יְבָרֵךְ הוּא. וְנוֹהֲגִין לָתֵת לְאָבֵל לְבָרֵךְ. וְדַוְקָא כְּשֶׁשָּׁווִים בַּמַּעֲלָה. וְרָאוּי לְכַבֵּד בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן לְמִי שֶׁהוּא טוֹב עַיִן, שׂוֹנֵא בֶּצַע וְגוֹמֵל חֶסֶד בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ אַל תִּקְרֵי יְבֹרָךְ אֶלָּא יְבֻרַךְ (קפ״ג ר״א)

ו הַמְבָרֵךְ יֹאמַר מִתְּחִלָּה, הַב לָן וּנְבָרֵךְ, כִּי כָּל מִלֵּי דִקְדֻשָּׁה בָּעֵי הַזְמָנָה (אוֹ יֹאמַר בלע״ז, בלשון אשכנז, ״רַבּוֹתַי מִיר וֶוועלֶען בֶּענְטְשֶׁען) וְהַמְסֻבִּין עוֹנִין, יְהִי שֵׁם ה׳ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר הַמְבָרֵךְ, בִּרְשׁוּת וְכוּ׳, נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ וְכוּ׳, וְהַמְסֻבִּין אוֹמְרִים, בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וְכוּ׳. וְחוֹזֵר הַמְבָרֵךְ וְאוֹמֵר גַּם הוּא, בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ וְכוּ׳. וְנוֹהֲגִין בְּקָצָת מְקוֹמוֹת שֶׁלְּאַחַר שֶׁסִּיֵּם הַמְבָרֵךְ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ עוֹנִין הַמְסֻבִּין אָמֵן. וּבְקָצָת מְקוֹמוֹת לֹא נָהֲגוּ לוֹמַר אָמֵן. גַּם יֵשׁ מִנְהָגִים שׁוֹנִים בְּעִנְיַן אֲמִירַת בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ. יֵשׁ נוֹהֲגִין שֶׁהַמְבָרֵךְ אוֹמְרוֹ כְּשֶׁמְּזַמְּנִין רַק בִּשְׁלִשָּׁה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאֵין לְאָמְרוֹ אֶלָּא כְּשֶׁמְּזַמְּנִין בַּעֲשָׂרָה, שֶׁמַּזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, אָז יֹאמְרוֹ. וְכֵן יֵשׁ לִנְהוֹג. וְהַמְסֻבִּין לֹא יֹאמְרוּהוּ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן מִי שֶׁמְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בִּלֹּא זִמּוּן שֶׁלֹּא יֹאמְרוֹ.

ז הַמְבָרֵךְ יְבָרֵךְ בְּקוֹל, וְהַמְסֻבִּין יֹאמְרוּ עִמּוֹ מִלָּה בְּמִלָּה בְּלַחַשׁ. וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה יַקְדִּימוּ לְסַיֵּם קֹדֶם לְהַמְבָרֵךְ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲנוּ אָמֵן עַל בִּרְכָתוֹ (קפ״ג).

ח אַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מְבָרֵךְ עַל הַכּוֹס שֶׁמְּבָרֵךְ עָלָיו, וְשׁוֹתֶה שִׁעוּר רְבִיעִית כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. אִם הַכּוֹסוֹת שֶׁל הַמְסֻבִּין הֵן פְּגוּמוֹת, צָרִיךְ הַמְבָרֵךְ לִתֵּן מִכּוֹסוֹ מְעַט לְתוֹךְ כּוֹסוֹת שֶׁלָּהֶם אַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן קֹדֶם שֶׁיִּשְׁתֶּה הוּא, כְּדֵי שֶׁיְּבָרְכוּ גַּם הֵם עַל כּוֹסוֹת שֶׁאֵינָן פְּגוּמוֹת. וְכֵן אִם כּוֹסוֹת שֶׁלָּהֶן רֵיקָנוֹת, נוֹתֵן לְתוֹכָן מְעַט מִכּוֹס שֶׁל בְּרָכָה, וְלֹא יִטְעֲמוּ עַד שֶׁיִּטְעוֹם הַמְבָרֵךְ. אֲבָל אִם יֵשׁ לָהֶן כּוֹסוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן וְאֵינָן פְּגוּמוֹת, אֵין הַמְבָרֵךְ צָרִיךְ לִתֵּן לָהֶם מִכּוֹס שֶׁלּוֹ, וְיכוֹלִין לִטְעֹם קֹדֶם שֶׁיִּטְעוֹם הוּא, וְכֵן נָכוֹן, וְטוֹב אִם אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה לְכָל אֶחָד כּוֹס מָלֵא.

ט אִם הַמְבָרֵךְ אֵינוֹ רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת יֵשׁ אוֹמְרִים דְּיָכוֹל לִתֵּן לְאִישׁ אַחֵר מִן הַמְסֻבִּין שֶׁיְּבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְיִשְׁתֶּה שִׁעוּר רְבִיעִית וִיבָרֵךְ בִּרְכָה אַחֲרוֹנָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּאֵין לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֶלָּא דַּוְקָא הַמְבָרֵךְ בְּזִמּוּן הוּא יְבָרֵךְ עַל הַכּוֹס, וְכֵן נָכוֹן לַעֲשׂוֹת (ק״צ).

י שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ בְּיַחַד, מִצְוָה לָהֶם לְבַקֵּשׁ שְׁלִישִׁי שֶׁיִּצְטָרֵף עִמָּהֶם לְזִמּוּן, וַאֲפִלּוּ אִם בָּא הַשְּׁלִישִׁי לְאַחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ כְּבָר גְּמָרוּ מִלֶּאֱכוֹל. אֶלָּא שֶׁאִם הָיוּ מְבִיאִין לָהֶם עוֹד אֵיזֶה דָּבָר לְקִנּוּחַ סְעוּדָה הָיוּ אוֹכְלִין, מִצְוָה עֲלֵיהֶם לְצָרֵף אֶת הַשְּׁלִישִׁי לְזִמּוּן, דְּהֵינוּ שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ לֶאֱכוֹל כַּזַּיִת שֶׁיִּתְחַיֵּב בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה וְיִצְטָרֵף עִמָּהֶם. יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּבָעֵינָן דַּוְקָא פַּת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּסָגֵי גַּם בִּשְׁאָר מִינֵי דָּגָן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דַּאֲפִלּוּ פֵּרוֹת אוֹ יָרָקוֹת סָגֵי. וְיֵשׁ אוֹמְרִים עוֹד, דַּאֲפִלּוּ אֵינוֹ אוֹכֵל, רַק שׁוֹתֶה רְבִיעִית מֵאֵיזֶה מַשְׁקֶה, חוּץ מִן הַמַּיִם, מִצְטָרֵף, וְכֵן נוֹהֲגִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָכַל אֶלָּא שָׁתָה, יָכוֹל לוֹמַר, שֶׁאָכַלְנוּ, כִּי שְׁתִיָּה בִּכְלַל אֲכִילָה. וּלְאַחַר שֶׁסִּיְּמוּ הַזָּן אֶת הַכֹּל, אָז יְבָרֵךְ הוּא בִּרְכָה אַחֲרוֹנָה עַל מַה שֶּׁאָכַל אוֹ שָׁתָה. וְאִם בָּא הַשְּׁלִישִׁי לְאַחַר שֶׁכְּבָר נָטְלוּ יְדֵיהֶם בְּמַיִם אַחֲרוֹנִים, שׁוּב אֵינוֹ מִצְטָרֵף עִמָּהֶם.

יא שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ בְּיַחַד, כְּיָון שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בְּזִמּוּן, אֵינָם רַשָּׁאִים לְחָלֵק. וְכֵן אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה, אֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ רַשַּׁאי לְבָרֵךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁכֻּלָּם נִתְחַיְּבוּ בְּזִמּוּן. אֲבָל אִם הֵם שִׁשָּׁה אוֹ יוֹתֵר עַד עֲשָׂרָה, יְכוֹלִין לְחָלֵק, שֶׁיִּשָּׁאֵר זִמּוּן לְכָל חֲבוּרָה (קצ״ג).

יב אִם הֵם עֲשָׂרָה, נִתְחַיְּבוּ לְבָרֵךְ בְּשֵׁם דְּהַיְנוּ שֶׁהַמְבָרֵךְ אוֹמֵר, נְבָרֵךְ אֱלֹקֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וְכוּ׳ וְלֹא יֹאמַר נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ, וְהַמְסֻבִּים אוֹמְרִים בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וְכוּ׳. וְכֵיוָן שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לְבָרֵךְ בְּשֵׁם, אֲסוּרִים לְחָלֵק, אֶלָּא אִם כֵּן הֵם עֶשְׂרִים אוֹ יוֹתֵר, אָז מֻתָּרִין לְחָלֵק, שֶׁיִּשָּׁאֵר לְכָל חֲבוּרָה זִמּוּן בְּשֵׁם.

יג אִם טָעָה הַמְזַמֵּן בַּעֲשָׂרָה וְגַם הָעוֹנִים וְלֹא הִזְכִּירוּ אֶת הַשֵּׁם בְּבִרְכַּת הַזִּמּוּן, אֵינָם יְכוֹלִים לַחְזֹר וּלְזַמֵּן בְּשֵׁם, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבַת זִמּוּן, אֶלָּא שֶׁבִּטְּלוּ מִצְוַת הַזְּכָרַת הַשֵּׁם, וּמְעֻוָּת שֶׁלֹּא יוּכַל לְתַקֵּן הוּא. אֲבָל אִם הָעוֹנִים עֲדַיִן לֹא עָנוּ אַחֲרָיו, כֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַיְּמָה מִצְוַת זִמּוּן, יַחֲזוֹר הַמְבָרֵךְ וִיזַמֵּן בַּשֵּׁם (קצ״ב).

יד אִם שִׁבְעָה אָכְלוּ פַּת, וּשְׁלִשָּׁה אָכְלוּ פֵּרוֹת אוֹ שָׁתוּ מַשְׁקִין, בְּעִנְיַן שֶׁחַיָּבִין בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה, יְכוֹלִין לְזַמֵּן בַּשֵּׁם. (בְּכָאן כַּלֵּי עָלְמָא מוֹדוּ דְּסָגֵי בִּפֵּרוֹת וּבְמַשְׁקֶה) וּמִצְוָה לְהַדֵּר אַחַר עֲשָׂרָה לְבָרֵךְ בְּשֵׁם. אֲבָל אִם רַק שִׁשָּׁה אָכְלוּ פַּת אֵינָם יְכוֹלִים לְזַמֵּן בַּשֵּׁם, דְּרַבָּא דְּמִנְכָּר בְּעִינָן (קצ״ג קצ״ז).

טו כָּל שֶׁאָכְלוּ בְּיַחַד, אֲפִלּוּ לֹא אָכְלוּ כָּל הַסְּעוּדָה בְּיַחַד, אֶלָּא שֶׁיָּשְׁבוּ לֶאֱכֹל וּבֵרְכוּ בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא, אֲפִלּוּ כָּל אֶחָד אוֹכֵל מִכְּפָר שֶׁלּוֹ, כֵּיוָן שֶׁנִּקְבְּעוּ יַחַד, בֵּין בִּשְׁלִשָּׁה בֵּין בַּעֲשָׂרָה אֵינָן רַשָּׁאִין לְחָלֵק. וַאֲפִלּוּ אֶחָד רוֹצֶה לְגְמֹר סְעוּדָתוֹ קֹדֶם שֶׁיִּגְמְרוּ הָאֲחֵרִים, אֵינָן רַשָּׁאִין לְחָלֵק. אֲבָל אִם לֹא קָבְעוּ עַצְמָם בְּתְחִלַּת הַסְּעוּדָה, אֶלָּא שֶׁלְּאַחַר שֶׁשָּׁנִים כְּבָר אָכְלוּ, אֲפִלּוּ לֹא אָכְלוּ עֲדַיִן רַק כַּזַּיִת וּבָא הַשְּׁלִישִׁי וְקָבַע עִמָּהֶם, אִם גָּמַר סְעוּדָתוֹ עִמָּהֶם, חַיָּבִים בְּזִמּוּן. אֲבָל אִם רָצָה לִגְמֹר סְעוּדָתוֹ קֹדֶם לָהֶן, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִתְחִיל עִמָּהֶם וְגַם לֹא גָּמַר עִמָּהֶם, רַשַּׁאי לְחָלֵק וּלְבָרֵךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם הוּא לְהַמְתִּין שֶׁיְּבָרְכוּ בְּזִמּוּן. אִם הוּא אֹנֶס אוֹ מִתְיָרֵא מֵהֶפְסֵד, אֲפִלּוּ קָבַע עַצְמוֹ עִמָּהֶם בִּתְחִלָּה, מֻתָּר לִגְמֹר סְעוּדָתוֹ קֹדֶם לָהֶם, וּלְבָרֵךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. אֲבָל אִם אֵין הַדָּבָר נָחוּץ, צָרִיךְ לְהַמְתִּין (קצ״ג ר׳).

טז שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ בְּיַחַד וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶם וּבֵרַךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, יְכוֹלִין לְזַמֵּן לַאֲחַר שֶׁגָּמַר זֶה בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וַיַּעֲנֶה גַּם הוּא, בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וְכוּ׳. אֲבָל אִם זֶה נִצְטָרֵךְ לְזַמּוֹן עִם שְׁנַיִם אֲחֵרִים, שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְהִצְטָרֵךְ לְזַמּוֹן עִם אֵלּוּ. וְאִם שְׁנַיִם בֵּרְכוּ, אֲפִלּוּ בִּפְנֵי עַצְמָן, בָּטֵל זִמּוּן (קצ״ד).

יז שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ, וּשְׁנַיִם גָּמְרוּ סְעוּדָתָן וְרוֹצִים לְבָרֵךְ, וְאֶחָד עֲדַיִן לֹא גָּמַר סְעוּדָתוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְבָרֵךְ, צָרִיךְ הוּא לְהַפְסִיק מִסְּעוּדָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבָרְכוּ בְּזִמּוּן וְיַעֲנֶה גַּם הוּא עִמָּהֶם וְיוֹצֵא יְדֵי זִמּוּן. וַיַּמְתִּין עַד שֶׁסִּיְּמוּ הַמְבָרֵךְ הַזָּן אֶת הַכֹּל, וְאַחַר כָּךְ יָכוֹל לְהָאֵכֶל, וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, כֵּיוָן שֶׁדַּעְתּוֹ הָיָה לְהָאֵכֶל עוֹד. וּכְשֶׁיִּגְמֹר סְעוּדָתוֹ יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. אֲבָל שְׁנַיִם, אֵינָן צְרִיכִין לְהַפְסִיק בִּשְׁבִיל אֶחָד, אֶלָּא אִם יִרְצוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ לִכְבוֹדוֹ לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וַעֲשָׂרָה שֶׁאָכְלוּ בְּיַחַד, צְרִיכִין אַרְבָּעָה לְהַפְסִיק בִּשְׁבִיל שִׁשָּׁה שֶׁהֵם הָרֹב. וְאֵינָן צְרִיכִין לְהַמְתִּין, רַק עַד שֶׁאָמְרוּ בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ׳. וּלְאַחַר שֶׁגָּמְרוּ הֵם סְעֻדָּתָן, יְזַמְּנוּ לְעַצְמָן בְּלִי הַזְכָּרַת הַשֵּׁם (סִימָן ר׳).

יח בְּסְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁהַרַבֶּה מְסֻבִּין שָׁם, יֵשׁ לִבְחֹר שֶׁיְּבָרֵךְ מִי שֶׁקּוֹלוֹ חָזָק, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כָּל הַמְסֻבִּין מִן הַמְבָרֵךְ לְכָל הַפָּחוֹת עַד הַזָּן אֶת הַכֹּל. וְאִם אִי אֶפְשָׁר בְּכָךְ, יְבָרְכוּ בַּחֲבוּרוֹת שֶׁל עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה.

יט שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁאוֹכְלִין בְּבַיִת אֶחָד אוֹ בִּשְׁנֵי בָּתִּים, אִם מִקָּצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, מִצְטָרְפוֹת לְזִמּוּן. וְאִם לָאו, אֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן, וְאֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן. וְאִם יֵשׁ שַׁמָּשׁ אֶחָד לִשְׁתֵּיהֶן, הוּא מְצָרְפָן, וּכְגוֹן שֶׁנִּכְנְסוּ מִתְּחִלָּה עַל דַּעַת לְהִצְטָרֵף יַחַד. וְכָל הֵיכָא שֶׁמִּצְטָרְפוֹת, צְרִיכִין שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּן מִן הַמְבָרֵךְ לְכָל הַפָּחוֹת עַד הַזָּן אֶת הַכֹּל (קצ״ה).

כ מִי שֶׁהוּא אֵצֶל הַמְבָרְכִים בְּזִמּוּן, וְהוּא לֹא אָכַל וְלֹא שָׁתָה עִמָּהֶם, כְּשֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ שֶׁהַמְבָרֵךְ אוֹמֵר, נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ עוֹנֶה הוּא: בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ שְׁמוֹ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. וְאִם מְזַמְּנִין בַּעֲשָׂרָה, וְאוֹמֵר הַמְבָרֵךְ נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ׳ עוֹנֶה גַּם הוּא, בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וּמְבֹרָךְ שְׁמוֹ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. וְאִם בָּא לְאַחַר שֶׁכְּבָר אָמַר הַמְבָרֵךְ נְבָרֵךְ וְכוּ׳ וְשׁוֹמֵעַ שֶׁהָעוֹנִים אוֹמְרִים בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ וְכוּ׳ אוֹ בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ וְכוּ׳, עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם אָמֵן (קצ״ח).

כא שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כָּל אֶחָד מִכְּבָר שֶׁלּוֹ, וְאֶחָד מֵהֶם אָכַל פַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּשְׁנַיִם נִזְהָרִים מִפַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, מִכָּל מָקוֹם מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן וִיבָרֵךְ זֶה שֶׁאָכַל פַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁהוּא יָכוֹל לֶאֱכוֹל גַּם עִם הָאֲחֵרִים. וְכֵן אִם אֶחָד אוֹכֵל מַאֲכָלֵי חֻלִּין, וּשְׁנַיִם מַאֲכָלֵי בְּשָׂר, מִצְטָרְפִין, וִיבָרֵךְ זֶה שֶׁאָכַל מַאֲכָלֵי חֻלִּין, שֶׁהוּא יָכוֹל לֶאֱכוֹל גַּם עִם הָאֲחֵרִים. אַךְ אִם זֶה שֶׁאוֹכֵל מַאֲכָלֵי חֻלִּין אֵינוֹ שׁוֹתֶה יַיִן, אוֹ שֶׁאֵין כָּאן אֶלָּא שֵׂכָר שֶׁהוּא חָדָשׁ, וְהוּא נִזְהָר מֵחָדָשׁ, מוּטָב שֶׁיְּבָרֵךְ זֶה שֶׁאָכַל בָּשָׂר, בְּכוֹס, מִלְּבָרֵךְ בְּלֹא כוֹס. וְאִם אֶחָד אָכַל גְּבִינָה קָשֶׁה וּשְׁנַיִם בָּשָׂר, יֵשׁ אוֹמְרִים דְּאֵינָן מִצְטָרְפִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּמִכָּל מָקוֹם מִצְטָרְפִין, כֵּיוָן שֶׁיְּכוֹלִין לֶאֱכוֹל מִלֶּחֶם אֶחָד, וְיֵשׁ לְהָקֵל (סִימָן קצ״ו ובחיי״א).

כב נָשִׁים שֶׁאָכְלוּ עִם אֲנָשִׁים שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בְּזִמּוּן, נִתְחַיְּבוּ גַּם הֵנָּה וּצְרִיכוֹת לִשְׁמֹעַ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן. קָטָן נוֹהֵגִין שֶׁאֵין מְצָטָרֵף לְזִמּוּן, עַד שֶׁהוּא בֶּן י״ג שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, אָז מִצְטָרֵף וְיָכוֹל לְבָרֵךְ גַּם הוּא בְּזִמּוּן אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְדַּק אִם הֵבִיא שְׂתֵי שְׂעָרוֹת.

כג מִי שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, אוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵר עֲבֵרוֹת בְּפַרְהֶסְיָא, אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְזִמּוּן. גֵּר גָּמוּר מִצְטָרֵף לְזִמּוּן, וְגַם הוּא יָכוֹל לְבָרֵךְ וְלוֹמַר, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ, דִּכְתִיב בְּאַבְרָהָם כִּי אַב הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ. וְדַרְשִׁינָן, לְשֶׁעָבַר הָיָה אָב לְאָרָם, מִכָּאן וָאֵילַךְ לְכָל הַגּוֹיִם (קצ״ט).

סימן מו

א דָּם הַנִּמְצָא בְּבֵיצִים, אָסוּר, וְלִפְעָמִים כָּל הַבֵּיצָה אֲסוּרָה. וְלָכֵן כְּשֶׁעוֹשִׂים מַאֲכָל עִם בֵּיצִים יֵשׁ לִבְדֹּק אוֹתָן.

ב דַּם דָּגִים מֻתָּר. אַף אִם קִבְּצוֹ בִּכְלִי, אָסוּר, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. לְפִיכָךְ אִם נִקָּר שֶׁהוּא מִדָּגִים כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קַשְׂקַשִּׂים, מֻתָּר.

ג אִם נָשַׁךְ כִּכָּר וְכִדּוֹמֶה וְיָצָא דָּם מִשְּׁנֵיו עַל גַּבֵּי הַכִּכָּר, צָרִיךְ לַחְתֹּךְ מְקוֹם הַדָּם וּלְזָרְקוֹ. אֲבָל הַדָּם שֶׁבֵּין הַשִּׁנַּיִם מוֹצְצוֹ בְּחֹל, כֵּיוָן שֶׁלֹּא פָּרַשׁ (וְלֹא בְּשַׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁאֶכְתֹּב לְקַמָּן בְּסִימָן פ׳ סָעִיף נ״ד) (יו״ד סִימָן ס״ו).

ד לִפְעָמִים נִמְצָא דָּם בְּתוֹךְ הֶחָלָב, שֶׁהַדָּם יָצָא עִם הֶחָלָב מִדַּדֵּי הַבְּהֵמָה, וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹת בָּזֶה שְׁאֵלַת חָכָם.

ה בָּשָׂר בֶּחָלָב אָסוּר בַּאֲכִילָה וּבְבִשּׁוּל וּבַהֲנָאָה, וְלָכֵן אִם נֶאֱסַר אֵיזֶה דָּבָר מִתַּעֲרֹבֶת בָּשָׂר בְּחָלָב, צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלָה מַה לַּעֲשׂוֹת בּוֹ, כִּי לִפְעָמִים נֶאֱסָר גַּם בַּהֲנָאָה, וְלִפְעָמִים אֵינוֹ נֶאֱסָר בַּהֲנָאָה (פ״ז).

ו שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים הַמַּכִּירִים זֶה אֶת זֶה, אֲפִלּוּ הֵם מַקְפִּידִים זֶה עַל זֶה, אָסוּר לָהֶם לֶאֱכֹל עַל שֻׁלְחָן אֶחָד זֶה בָּשָׂר וְזֶה מַאֲכַל חָלָב, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ אֵיזֶה הֶכֵּר, כְּגוֹן, שֶׁיֹּאכַל כָּל אֶחָד עַל מַפָּה שֶׁלּוֹ, אוֹ שֶׁיַּנִּיחוּ עַל הַשֻּׁלְחָן בֵּין הַמַּאֲכָלִים אֵיזֶה דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִהְיוֹת שָׁם. וְיִהְיוּ זְהִירִים שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת מִכְּלִי אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּאֲכָל נִדְבָּק בַּכֶּלִי.

ז וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁצְּרִיכִין לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל מִכְּכָר אֶחָד עִם בָּשָׂר וְעִם חָלָב. וְכֵן נוֹהֲגִין לְיַחֵד כֵּלִים לְמֶלַח, אֶחָד לְמַאֲכְלֵי בָּשָׂר וְאֶחָד לְמַאֲכְלֵי חָלָב, כִּי לִפְעָמִים טוֹבְלִים בְּמֶלַח וְנִשְׁאָרִים שְׁיוּרֵי מַאֲכָל בַּמֶּלַח.

ח נוֹהֲגִין לִרְשֹׁם אֶת הַסַּכִּין הַמְיֻחָד לְמַאֲכְלֵי חָלָב, וְכֵן כָּל כְּלֵי חָלָב שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי חִלּוּף.

ט אָכַל בָּשָׂר אוֹ אֲפִלּוּ רַק תַּבְשִׁיל שֶׁל בָּשָׂר, לֹא יֹאכַל מַאֲכְלֵי חָלָב עַד שֶׁיִּשְׁהֶה שֵׁשׁ שָׁעוֹת. וְהַלּוֹעֵס לַתִּינוֹק, צָרִיךְ גַּם כֵּן לְהַמְתִּין. וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה כַּשִּׁעוּר, אִם מָצָא בָּשָׂר בֵּין הַשִּׁנַּיִם, צָרִיךְ לְהָסִירוֹ. אֲבָל אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַמְתִּין אַחַר כָּךְ, רַק יְקַנֵּחַ אֶת פִּיו וִידֵיחוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁיֹּאכַל מְעַט פַּת וְיקַנֵּחַ בּוֹ פִּיו, וְגַם מְדִיחוֹ בְּמַיִם אוֹ בְּשֵׁאָר מַשְׁקֶה.

י אִם לֹא הָיָה בַּתַּבְשִׁיל לֹא בָּשָׂר וְלֹא שֵׁמֶן שֶׁל בָּשָׂר, אֶלָּא שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בִּקְדָרָה שֶׁל בָּשָׂר, אֲפִלּוּ לֹא הָיְתָה מוּדַחַת יָפָה, מֻתָּר לֶאֱכֹל אַחֲרָיו [מַאֲכְלֵי] חָלָב.

יא אָכַל גְּבִינָה, מֻתָּר לֶאֱכוֹל אַחֲרֶיהָ בָּשָׂר מִיָּד בִּסְעוּדָה אַחֶרֶת, וּבִלְבַד שֶׁיִּבְדֹּק יָדָיו אִם אֵין שׁוּם דָּבָר מֵהַגְּבִינָה נִדְבָּק בָּהֶם, אוֹ יִרְחֲצֵם בְּמַיִם, וְגַם יְנַקֵּר שִׁנָּיו וְיָדִיחַ פִּיו. וְאִם הָיְתָה הַגְּבִינָה קָשָׁה, דְּהַיְנוּ שֶׁהֶעְמְדָה בַּקֻּבָּה, וישְׁנָה שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים אוֹ שֶׁהִיא מְתֻלַּעַת, אִם רוֹצֶה לֶאֱכוֹל אַחַר כָּךְ מַאֲכְלֵי בָּשָׂר, צָרִיךְ גַּם כֵּן לְהַמְתִּין שֵׁשׁ שָׁעוֹת.

יב מִי שֶׁאָכַל גְּבִינָה וְרוֹצֶה לֶאֱכוֹל בָּשָׂר, צָרִיךְ לְבַעֵר מֵעַל הַשֻּׁלְחָן שִׁיּוּרֵי פַּת שֶׁאָכַל עִם הַגְּבִינָה. וְאָסוּר לֶאֱכוֹל גְּבִינָה עַל מַפָּה שֶׁאָכְלוּ בָּשָׂר. וְכֵן לְהֹפּוּךְ. גַּם אָסוּר לַחְתֹּךְ בְּסַכִּין שֶׁל בָּשָׂר פַּת לְאָכְלוֹ עִם גְּבִינָה. וְכֵן לְהֹפּוּךְ, וַאֲפִלּוּ אִם הַסַּכִּין נָקִי. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק כְּגוֹן שֶׁהוּא בַּדֶּרֶךְ, מֻתָּר לוֹ לַחְתּוֹךְ בְּסַכִּין שֶׁל בָּשָׂר כְּשֶׁהוּא נָקִי וּמְקֻנָּח הֵיטֵב הֵיטֵב לֶאֱכוֹל עִם גְּבִינָה וְכֵן בְּהֹפּוּךְ (פ״ט)

יג אִם חָתַךְ בְּסַכִּין שֶׁל בָּשָׂר בְּצָלִים, אוֹ שְׁאָר דָּבָר חָרִיף וּנְתָנָם לְמַאֲכַל חָלָב אוֹ בְּהֹפּוּךְ, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלַת חָכָם (צ״ו).

יד הָעוֹשֶׂה תַּבְשִׁיל מִבָּשָׂר, בַּחֲלֵב שְׁקֵדִים, צָרִיךְ לְהַנִּיחַ בְּתוֹכוֹ שְׁקֵדִים, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן.

טו נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהַגְעִיל כְּלֵי חָלָב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּבָשָׂר אוֹ אִפְכָּא.

טז יַיִן וּבָשָׂר וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן, שֶׁמַּפְקִידִין אוֹ שׁוֹלְחִין בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּיַד יִשְׂרָאֵל חָשׁוּד, צָרִיךְ שְׁנֵי חוֹתָמוֹת. אֲבָל יַיִן מְבֻשָּׁל, וְכֵן הַחֹמֶץ שֶׁל יַיִן וְחָלָב וּפַת וּגְבִינָה, סָגֵי בְּחוֹתָם אֶחָד.

יז אִם שׁוֹלֵחַ אוֹ מַפְקִיד אֵיזֶה דָּבָר בַּסַּק, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ הַתְּפִירוֹת מִבִּפְנִים וּלְקָשְׁרוֹ וּלְחָתְמוֹ.

יח אִם אֹרֶז שֶׁשָּׁלַח עַל יְדֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּהֵמָה אוֹ עוֹף שְׁחוּטִים אוֹ שְׁאָר דָּבָר בְּלֹא חוֹתָם, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

יט גְּבִינוֹת וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהֵם בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם בְּחוֹתָם אוֹ בְּדִפּוּס שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים, כָּל שֶׁלֹּא יָדַעְנוּ מִי חָתָמָן, אֲסוּרִין.

כ יֵשׁ לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְבַשֵּׁל אוֹ לִצְלוֹת יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שְׁתֵּי קְדֵרוֹת זוֹ אֵצֶל זוֹ, זֶה בָּשָׂר כָּשֵׁר וְזֶה בְּשַׂר טְרֵפָה, אִם הַקְּדֵרוֹת אוֹ הַמַּחֲבַתּוֹת מְגֻלּוֹת. וְכֵן יֵשׁ לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ הַקְּדֵרוֹת אֵצֶל הַשְּׁפָחוֹת כְּשֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל בַּבַּיִת וְאֵינוֹ יוֹצֵא וְנִכְנָס.

כא מִי שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא מֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת, אָסוּר לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ יַיִן אוֹ שְׂאָר דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ בָּהֶם לְאִסּוּר. מִיהוּ אִם נִתְאָרֵחַ אֶצְלוֹ, אוֹכֵל עִמּוֹ כֹּל שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא חָשׁוּד (קי״ט).

כב יֵשׁ לְזַהֵר מִלְּהַנִּיחַ בְּבֵית עוֹבֵד כּוֹכָבִים כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ. וַאֲפִלּוּ נְתָנוֹ לְאֻמָּן לְתַקְּנוֹ, אִם יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (קכב).

כג לְפָעָמִים לוֹקְחִין עוֹף כָּפוּת וּמַשְׁלִיכִין אוֹתוֹ אַרְצָה, וְאַחַר כָּךְ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ, וְהוּא אִסּוּר גָּמוּר, כִּי בְּהֵמָה אוֹ עוֹף שֶׁנָּפַל, אֵין לוֹ הֶתֵּר עַד שֶׁרוֹאִין אַחַר כָּךְ שֶׁהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת הִלּוּךְ נָפֶה. וְגַם בִּכְבָשִׂים וּבַעֲגָלִים צְרִיכִין לְזַהֵר בָּזֶה מְאֹד (נ״ח).

כד בִּימֵי הַקַּיִץ שֶׁכִּיחַ מְאֹד בְּבַר אַוְזִים, שֶׁנִּמְצָאוֹת בּוּעוֹת קְטַנּוֹת, כְּמִין יַבֶּלֶת (ווארצלען) בִּבְנֵי מֵעַיִם, וְהַרְבֵּה נִטְרָפוֹת עַל יְדֵי כָּךְ, עַל כֵּן צְרִיכִין לְזַהֵר מְאֹד לִבְדֹּק הַבְּנֵי מֵעַיִם, וּכְשֶׁנִּמְצָא בּוּעוֹת קְטַנּוֹת יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (מ״ו).

כה אֵין לָשִׁין עִסָּה בֶּחָלָב, שֶׁמָּא יֹאכַל הַפַּת עִם הַבָּשָׂר. וְאִם לָשׁ, כָּל הַפַּת אֲסוּרָה אֲפִלּוּ לְאָכְלָהּ לְבַדָּהּ, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאכְלָהּ עִם בָּשָׂר. וְאִם הָיָה דָּבָר מֻעָט כְּדֵי אֲכִילַת פַּעַם אַחַת, אוֹ שֶׁשִּׁנָּה צוּרַת הַפַּת שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר שֶׁלֹּא לְאָכְלָהּ עִם בָּשָׂר, מֻתָּר. וְכֵן הַדִּין אִם לָשׁ עִסָּה עִם שֶׁמֶן שֶׁל בָּשָׂר. וְאֵין לֶאֱפוֹת שׁוּם פַּת עִם צַפִּיחִית (פלאדין) אוֹ פִּשְׁטִידָא בְּתַנּוּר, דְּחַיְשִׁינַן שֶׁמָּא יָזוּב מִן הַחֻמְאָה אוֹ מִן הַשֶּׁמֶן תַּחַת הַפַּת. וְאִם זָב תַּחְתֶּיהָ, דִּינָהּ כְּאִלּוּ נִלּוֹשׁ עִמָּהּ, דְּאָסוּר לְאָכְלָהּ אֲפִלּוּ לְבַדָּהּ (צ״ז).

כו פַּת שֶׁאֲפָאָהּ עִם הַצְּלִי בְּתַנּוּר אֶחָד, אִם הָיָה הַתַּנּוּר סָתוּם וְהַצְּלִי מְגֻלֶּה, אָסוּרָה הַפַּת לְאָכְלָהּ בֶּחָלָב. אֲבָל אִם הַצְּלִי הָיָה מְכֻסֶּה אוֹ שֶׁהָיָה הַתַּנּוּר פָּתוּחַ, וְהוּא תַּנּוּר גָּדוֹל כַּתַּנּוּרִים שֶׁלָּנוּ, מֻתָּר. וּמִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה יֵשׁ לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְצְלוֹת בָּשָׂר בְּתַנּוּר שֶׁאוֹפִין בּוֹ פַּת, דְּחַיְשִׁינַן שֶׁמָּא יָזוּב הַשֶּׁמֶן תַּחַת הַפַּת. וַאֲפִלּוּ הַצְּלִי הוּא בַּמַּחֲבַת, יֵשׁ לָחוּשׁ (צ״ז ק״ח).

כז תַּנּוּר שֶׁזָּב בְּקֶרְקַע שֶׁלּוֹ שֶׁמֶן אוֹ חֶלֶב, צָרִיךְ הֶסֵּק כַּדִּין, עַד שֶׁיֵּלְכוּ הַגֶּחָלִים עַל פְּנֵי כֻלּוֹ וְיִתְלַבֵּן (סימן צז קכא ובחכ״א ומ״א באורח חיים סימן תסא).

כח תַּרְנְגוֹלִים מְסֹרָסִים נוֹהֲגִים לְאָכְלָם, מִשּׁוּם דְּסוֹמְכִין דְּמִסְתָּמָא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַמְסָרֵס הוּא אֻמָּן וּבָקִי בְּדָבָר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בַּתְּפִירָה אֵיזֶה רְעוּתָא, בִּבְנֵי מֵעַיִם (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קצ״א סָעִיף ו׳). אֲבָל אִם נִמְצָא בָּהֶן אֵיזֶה רְעוּתָא, אֲפִלּוּ רַק שֶׁאֵינָן מֻנָּחִין כָּרָאוּי הֵן אֲסוּרִין.

כט בְּקֶצֶת מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים הַמְפֻטָּמִין אֲוָזוֹת לְמָכְרָן לְיִשְׂרְאֵלִים, שֶׁדּוֹקְרִין אוֹתָן תַּחַת כַּנְפֵיהֶם בְּמַחַט וְכַדּוֹמֶה, כְּדֵי שֶׁיִּתְנַפַּח הַבָּשָׂר וְיִתְרָאוּ שְׁמֻנּוֹת, וְיֵשׁ בָּזֶה גַּם כֵּן שְׁאֵלַת חָכָם אִם הֵן כְּשֵׁרוֹת אוֹ לֹא (עַיֵּן שו״ת אמרי אש יו״ד סִימָן כ״ד). וְכֵן בְּהֵמָה אֲשֶׁר לְפָעָמִים מֻחֶמֶת רֹב אֲכִילָה מִסְתַּפֶּגֶת, וּרְפוּאָתָהּ שֶׁדּוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּמַרְצַע נֶגֶד הַכֶּרֶס, יֵשׁ בָּזֶה גַּם כֵּן שְׁאֵלַת חָכָם אִם הִיא כְּשֵׁרָה (עַיֵּן שו״ת אמרי אש יו״ד סִימָן ע״ה).

ל נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת מְרֻקָּחִין, שֶׁנּוֹתְנִים אֶת הַפֵּרוֹת תּוֹךְ צְלוֹחִית, וּמְכַסִּין וְקוֹשְׁרִין אֶת פִּיהָ בְּשַׁלְפוּחִית בְּהֵמָה, וְכָךְ מַעֲמִידִין אוֹתָהּ לְתוֹךְ תַּנּוּר חַם שֶׁיֵּרָקְחוּ הַפֵּרוֹת, צְרִיכִין לְזַהֵר שֶׁיִּהְיֶה הַשַּׁלְפוּחִית מִבְּהֵמָה כְּשֵׁרָה, וְהֶכְשֵׁרָה גַּם בְּמִלִּיחָה וַהֲדָחָה כָּרָאוּי.

לא בְּאֵרוֹת וּנְהָרוֹת שֶׁמֻּחְזָקִין שֶׁיֵּשׁ בְּמֵימֵיהֶם תּוֹלָעִים, אָסוּר לִשְׁתּוֹתָן עַד שֶׁיְּסַנְּנוּ אוֹתָן. וַאֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אִם בִּשֵּׁל בְּאוֹתָן מַיִם יֵשׁ לֶאֱסֹר (עַיֵּן חכ״א). וְכֵן אָסוּר לִשְׁרוֹת בְּמַיִם אֵלּוּ בָּשָׂר אוֹ לְהַדִּיחַ בָּהֶם דָּבָר מַאֲכָל, כִּי הַתּוֹלָעִים נִדְבָּקִים בַּמַּאֲכָל.

לב כְּשֶׁמְּסַנְּנִין אֶת הַמַּיִם, צְרִיכִין לְזַהֵר לְסַנֵּן דֶּרֶךְ מַפָּה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּאֶפְשָׁרִי לַעֲבוֹר אֲפִלּוּ תּוֹלָע דַּק שֶׁבַּדַּקִּין.

לג חֹמֶץ שֶׁהִתְלִיעַ אָסוּר עַל יְדֵי סִינּוּן, כִּי תּוֹלָע דַּק שֶׁבַּדַּקִּין שְׁנִתְהַוָּה בְּחֹמֶץ, עוֹבֵר דֶּרֶךְ כָּל מַפָּה, וְהַסִּנּוּן גָּרוּעַ גְּרוּעַ וְיוֹתֵר טוֹב שֶׁלֹּא לְסַנְּנוֹ, כִּי הַתּוֹלָע הַמִּתְהַוֶּה בַּמַּשְׁקִין שֶׁבַּכֵּלִים, אֵינוֹ נֶאֱסָר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פָּרַשׁ, וְעַל יְדֵי הַסִּנּוּן אִבָּא לְמֵיחַשׁ שֶׁמָּא יִפְרוֹשׁ עַל הַמְסַנֶּנֶת וְאַחַר כָּךְ יַחֲזוֹר. וְהַמַּבְחָר לְהַרְתִּיחַ תְּחִלָּה אֶת הַחֹמֶץ וּלְסַנְּנוֹ אַחַר כָּךְ דְּמֵאַחַר שֶׁהַתּוֹלָע מֵת עַל יְדֵי הָרְתִּיחָה, שׁוּב לֹא יַעֲבוֹר בְּסִנּוּן (חכמת אדם כלל ל״ח).

לד תּוֹלָעִים הַגְּדֵלִים בַּפֵּרוֹת בְּעוֹדָם בְּמִחֳבָר, אֲסוּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּרְשׁוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְלִפְעָמִים נִמְצָא בַּפֵּרִי וְכֵן בְּפוֹלִים וְקִטְנִיּוֹת כְּמִין נְקֻדָּה שְׁחוֹרָה, וְהוּא מָקוֹם שֶׁהִתְחִיל הַתּוֹלָע לְהִתְרַקֵּם, וְצָרִיךְ לִטְלָהּ מִשָּׁם בָּעֹמֶק, דְּאָסוּרָה כְּמוֹ הַתּוֹלַעַת עַצְמָהּ.

לה כָּל פְּרִי שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַתְלִיעַ בְּעוֹדוֹ מְחֻבָּר, אִם עָבְרוּ עָלָיו שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִשֶּׁנִּתְלַשׁ, מֻתָּר, כִּי כָּל בְּרִיָּה שֶׁאֵין בָּהּ עֵצֶם, אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּכְבָר נֶעֶשְׂתָה כְּעַפְרָא בְּעָלְמָא. וּמִשּׁוּם חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא הִתְלִיעוּ בְּתָלוּשׁ, צְרִיכִין לְבָדְקָן וּלְהַשְׁלִיךְ הַתּוֹלָעִים וְהַיְבֵּחוּשִׁין שֶׁנִּמְצְאוּ בַּחוּץ, וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֵם לְמַיִם צוֹנְנִים וְיִעָרְבֵם יָפֶה יָפֶה, וְיַעֲלוּ הַתּוֹלָעִים וְהַמְנֻקָּבִים לְמַעְלָה וְיַשְׁלִיכֵם, וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֵם בְּמַיִם רוֹתְחִין, שֶׁאִם נִשְׁאֲרָה בָּהֶם תּוֹלַעַת יָמוּת מִיָּד וְלֹא תִּפְרֹשׁ. וְאֵין לִסְמֹךְ עַל זֶה רַק בְּקִטְנִיּוֹת וַעֲדָשִׁים וְכַדּוֹמֶה, וְדַוְקָא לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ.

לו כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁצְּרִיכִין בְּדִיקָה, צָרִיךְ לִפְתֹּחַ כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וּלְהַשְׁלִיךְ אֶת הַגַּרְעִינִין לְמַעְלָה יוּכַל לְבָדְקָן יָפֶה יָפֶה. וּצְרִיכִין לְזַהֵר בָּזֶה מְאֹד כְּשֶׁמְרַקְּחִין פֵּרוֹת בִּדְבַשׁ וְסֻכָּר, וְכֵן כְּשֶׁעוֹשִׂין רִבָּה. וְלֹא מַהֲנִי מַה שֶּׁבָּדַק מִקְּצָתָן. וַאֲפִלּוּ בָּדַק אֶת הָרֹב לֹא מַהֲנִי, אֶלָּא צָרִיךְ לִבְדֹּק כָּל פְּרִי וָפְרִי.

לז לִפְעָמִים נִמְצָא בַּקֻּמָּח וְכֵיוֹצֵא בּוֹ תּוֹלָעִים גְּדוֹלִים, וְסָגֵי כְּשֶׁמְנַפֶּה אוֹתוֹ בְּנָפָה, שֶׁאֵין הַתּוֹלָעִים עוֹבְרִים. אֲבָל אִם נִמְצְאוּ בּוֹ תּוֹלָעִים קְטַנִּים (מילבן) לֹא מַהֲנִי הֲנָפָה. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חִטִּין מְתֻלָּעִין, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם אֵיךְ יִטְחֲנֵם.

לח כָּל דָּבָר שֶׁהִתְלִיעַ, וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ לְבָדְקוֹ מִתּוֹלָעִים, אָסוּר לְמָכְרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים כְּשֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יַחֲזֹר וְיִמְכְּרֶנּוּ לְיִשְׂרָאֵל. וּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ יַיִן שָׂרָף, וְלֹא חַיְשִׁינַן שֶׁמָּא יָבֹא בּוֹ לִידֵי תַּקָּלָה לְאָכְלוֹ כָּךְ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַשְׁהֶנּוּ זְמַן רָב.

לט הָרִבֵּה מִינֵי יְרָקוֹת שֶׁמַּחְזִקִין בְּתוֹלָעִים. וְיֵשׁ שֶׁמַּחְזִקִין בְּתוֹלָעִים קְטַנִּים (מילבן). וּמַה שֶּׁהַנָּשִׁים אוֹמְרוֹת שֶׁמְּהַבְהֲבִין אֶת הַיֶּרֶק בָּאֵשׁ, אֵינוֹ מוֹעִיל. וְיֵשׁ מִינֵי פֵּרוֹת וְכֵן מִינֵי יְרָקוֹת שֶׁמַּחְזִקִין כָּל כָּךְ בְּתוֹלָעִים עַד שֶׁכְּמְעַט אִי אֶפְשָׁר לְבָדְקָן, וְרָאוּי לְכָל יֵרֵא שָׁמַיִם שֶׁלֹּא לְאָכְלָן כְּלָל. וְיֵשׁ מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁהַגַּרְעִינִין מַחְזִקִים בַּתּוֹלָעִים וְאָסוּר לְאָכְלָן.

מ בָּאֱגוֹזִים שְׁכִיחִים מְאֹד תּוֹלָעִים קְטַנִּים וְהַמַּכָּתָן לָזֶה, כְּשֶׁלּוֹקְחִין אֶת הָאֹכֶל מִתּוֹךְ הַקְּלִפָּה וּמַכִּין בַּקְּלִפָּה עַל אֵיזֶה מָקוֹם חַם קְצָת, יוֹצְאִין הַתּוֹלָעִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בְּתוֹךְ הַקְּלִיפָּה, וּצְרִיכִין לָזֶה בָּזֶה מְאֹד.

מא לִפְעָמִים נִמְצָא בִּפְרוֹת מְרֻקָּחִים בִּדְבַשׁ וְסֻכָּר, שַׁיֵּשׁ לְמַעְלָה סְבִיב הַכְּלִי תּוֹלָעִים קְטַנִּים. יְנַקּוּ אוֹתוֹ הֵיטֵב, וְיִקָּחוּ קְצָת גַּם מִן הַמַּאֲכָל עַד שֶׁיִּהֶא בָּרוּר שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בְּתוֹךְ הַמַּאֲכָל.

מב חָתַךְ פְּרִי אוֹ צְנוֹן בְּסַכִּין וְחָתַךְ גַּם הַתּוֹלַעַת שֶׁהָיָה בָּהֶם, יְקַנֵּחַ אֶת הַסַּכִּין הֵיטֵב, וְגַם מִן הַצְּנוֹן אוֹ מִן הַפְּרִי יִקַּלֵּף קְצָת בִּמְקוֹם הַחֲתָךְ (ט״ז צו וחכ״א).

מג בְּתוֹךְ הַדָּגִים נִמְצְאוּ לִפְעָמִים תּוֹלָעִים בַּמֹּחַ אוֹ בַּכֶּבֶד אוֹ בַּמֵּעַיִם אוֹ בַּפֶּה אוֹ בָּאָזְנַיִם וּבִפְרָט בְּדָג נָקֳרָא זְאֵב הַמַּיִם (העכט) יֵשׁ בּוֹ תּוֹלָעִים דַּקִּים וַאֲרֻכִּים, וּבְמָקוֹם הַשָּׁכִיחַ צְרִיכִין בְּדִיקָה, וְכֵן בְּדָג מָלוּחַ (הערינג) שָׁכִיחַ בְּתוֹךְ הֶחָלָב תּוֹלָעִים דַּקִּים וּצְרִיכִין בְּדִיקָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ עַל הַדָּגִים מִבַּחוּץ אֵצֶל הַסְּנַפִּירִין וְגַם עַל הַסְּנַפִּירִין וּבְתוֹךְ הַפֶּה וְאַחוֹרֵי הָאָזְנַיִם, שָׁרָצִים קְטַנִּים מְאֹד, וְהֵם עֲגֻלִּים כַּעֲדָשָׁה, וּצְרִיכִין לִבְדֹּק שָׁם וּלְגָרְרָן הֵיטֵב.

מד תּוֹלָעִים הַנִּמְצָאִים בַּגְּבִינָה אִם אֵינָן נִמְאָסִין עָלָיו, מֻתָּרִין כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פָּרְשׁוּ לְגַמְרֵי.

מה הָרִבֵּה אַזְהָרוֹת הִזְהִירָה הַתּוֹרָה בִּשְׂרָצִים, וְעוֹבְרִין עֲלֵיהֶן בְּכַמָּה לָאוִין, וּמְטַמְּאִין אֶת הַנֶּפֶשׁ כְּדִכְתִיב וְנִטְמֵתֶם בָּם. וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְזַהֵר בְּמְאֹד מְאֹד שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהֶם.

מו הַשּׁוֹאֵל לְמוֹרֶה הוֹרָאָה אֵיזֶה שְׁאֵלָה וַאֲסָרוּ, אָסוּר לוֹ לִשְׁאוֹל עוֹד לְמוֹרֶה הוֹרָאָה אַחֵר, אֶלָּא כֵּן הוֹדִיעוֹ שֶׁכְּבָר הוֹרָה הָרִאשׁוֹן לְאִסּוּר (ס׳ רמב).

סימן מז

א סְתָם יֵינָם בַּזְּמַן הַזֶּה, וְכֵן מַגַּע עוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּיַּיִן שֶׁלָּנוּ, יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵינוֹ אָסוּר רַק בִּשְׁתִיָּה וְלֹא בַּהֲנָאָה. וְלָכֵן מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל לִגְבּוֹת סְתָם יֵינָם, מִפְּנֵי דַּהֲוֵי כְּמַצִּיל מִידֵיהֶם. וְהוּא הַדִּין בִּשְׂאָר הֶפְסֵד, כְּגוֹן אִם עָבַר וְקָנָה. אֲבָל לְכַתְּחִלָּה אָסוּר לִקְנוֹת כְּדֵי לְהַשְׁתַּכֵּר בּוֹ. וְיֵשׁ מְקִלִּין גַּם בָּזֶה וְטוֹב לְהַחְמִיר.

ב מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מֶרְחָץ מִסְּתָם יֵינָם אֲפִלּוּ לְחוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה (קנ״ה).

ג יַיִן כָּשֵׁר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל, דְּהַיְנוּ שֶׁהִרְתִּיחַ וְנִתְמַעֵט מִמִּדָּתוֹ עַל יְדֵי הָרְתִיחָה, אִם נָגַע בּוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, מֻתָּר אֲפִלּוּ בִּשְׁתִיָּה. אֲבָל יַיִן שֶׁנּוֹתְנִין לְתוֹכוֹ לַעֲנָה (ווערמוטה), כֹּל שֶׁשֵּׁם יַיִן עָלָיו וְלֹא נִתְבַּשֵּׁל נֶאֱסָר.

ד תַּבְשִׁיל שֶׁיַּיִן מְעֹרָב בּוֹ וְאֵינוֹ נִקָּר, אֲפִלּוּ עֲדַיִן לֹא הִרְתִּיחַ, אֵינוֹ נֶאֱסָר בְּמַגַּע עוֹבֵד כּוֹכָבִים.

ה יַיִן מָזוּג אִם יֵשׁ בּוֹ שִׁשָּׁה חֲלָקִים מַיִם, בָּטֵל הַיַּיִן. וְאֵינוֹ נֶאֱסָר בְּמַגַּע עוֹבֵד כּוֹכָבִים. אֲבָל יֵין צְמוּקִים, דְּהַיְנוּ שֶׁנָּתַן מַיִם עַל הַצְּמוּקִים, חֲרִי זֶה כְּיַיִן גָּמוּר (ע״ל סנ״ג).

ו הַתְּמָד, דְּהַיְנוּ מַיִם שֶׁנּוֹתְנִים עַל הַחַרְצַנִּים אוֹ עַל הַשְּׁמָרִים, כָּל שֶׁהוּא מְשַׁבֵּחַ לִשְׁתִיָּה, אֵין לְהַתִּירוֹ אִם נָגַע בּוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים.

ז עֲנָבִים דְּרוּכוֹת בְּגִיגִית, כֵּיוָן שֶׁנִּמְשַׁךְ מִמֶּנּוּ יַיִן אֲפִלּוּ מְעַט, אוֹ שֶׁשָּׁאַב מִמֶּנּוּ יַיִן בִּכְלִי, נִקְרָא הַכֹּל יַיִן וְנֶאֱסָר בְּמַגַּע עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ לֹא נָגַע אֶלָּא בַּחַרְצַנִּים וּבַזָּגִים. וְלָכֵן גִּיגִיּוֹת עֲנָבִים דְּרוּכוֹת עוֹמְדוֹת בְּבֵית עוֹבֵד כּוֹכָבִים יֵשׁ לֶאֱסוֹר, שֶׁמָּא הִמְשִׁיךְ מִמֶּנָּה. וְאָסוּר לְדָרֹךְ עַל יְדֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בְּגִיגִית פְּקוּקָה.

ח יֵשׁ לְהַזְהֵר מִלְּהוֹצִיא אֶת הַחַרְצַנִּים וְהַזָּגִים מִן הַגִּתּוֹת עַל יְדֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהוֹצִיאוּ מֵהֶם יַיִן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, כִּי שָׁמָּא יֵשׁ עֲלֵיהֶם עוֹד טוֹפֵחַ יַיִן (קכ״ג).

ט עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁפַךְ מַיִם לְתוֹךְ הַיַּיִן, אִם נִתְכַּוֵּן לְמָזְגוֹ, אָסוּר בִּשְׁתִיָּה. וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְמָזְגוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא סָפֵק, מֻתָּר (קכ״ה).

י חֹמֶץ יַיִן שֶׁנַּעֲשָׂה מִיַּיִן כָּשֵׁר, אִם הוּא חָזָק כָּל כָּךְ שֶׁמְּבַעְבֵּעַ כְּשֶׁשּׁוֹפְכִין אוֹתוֹ עַל הָאָרֶץ, שׁוּב אֵינוֹ נֶאֱסָר בְּמַגַּע עוֹבֵד כּוֹכָבִים. אֲבָל אִם נַעֲשָׂה מִפְּתָם יֵינָם, לְעוֹלָם הוּא בְּאִסּוּרוֹ.

יא וְכֵן יַיִן שָׂרָף שֶׁנַּעֲשָׂה מִפְּתָם יֵינָם, וְכֵן מֵהַחַרְצַנִּים וְהַזָּגִים וְהַשְּׁמָרִים, חֲרִי הוּא כַּיַּיִן עַצְמוֹ. אֲבָל הַנַּעֲשָׂה מִיַּיִן כָּשֵׁר אָז לְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה יַיִן שָׂרָף אֵין מַגַּע עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹסַרְתּוֹ.

יב מֶלַח שֶׁל יַיִן (ווַיינְשְׁטֵיין) (טַרְטַר) נִתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג לְהַתִּיר, כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ חֲנָאָה לְחַזֵּק (סִימָן קכ״ג ובחכמת אדם).

יג מַגַּע עוֹבֵד כּוֹכָבִים עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר, וְכֵן הַבָּא מִפִּיהוּ, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (קכד קכה).

יד הַשּׁוֹלֵחַ יַיִן עַל יְדֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים, צָרִיךְ לְהַשְׁגִּיחַ הֵיטֵב בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בַּדֶּרֶךְ אוֹ מְגוּפָה לַחְתּוֹם בְּשֶׁנֵּי חוֹתָמוֹת (ק״ל).

טו יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשֶׂה יֵינוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּהֶכְשֵׁר כְּדֵי לְמָכְרוֹ אַחַר כָּךְ לְיִשְׂרְאֵלִים, יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִּינִים, וְלִפְעָמִים אֲפִלּוּ שְׁנֵי חוֹתָמוֹת וְגַם מַפְתֵּחַ לֹא מַהֲנִי. וְצָרִיךְ לִשְׁאֹל לְמוֹרֶה הוֹרָאָה כְּדַת מַה לַּעֲשׂוֹת, וְשׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מִיַּיִן כָּזֶה.

טז כֵּלִים שֶׁל סְתָם יֵינָם, אִם הֵם כֵּלִים שֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ לְהַחְזִיק בָּהֶם יַיִן אֶלָּא זְמַן קָצָר, וְגַם לֹא הָיָה בָּהֶם הַיַּיִן מֵעֵת לְעֵת, בֵּין שֶׁהֵם שֶׁל עוֹר בֵּין שֶׁהֵם שֶׁל עֵץ וְשֶׁל זְכוּכִית וְשֶׁל אֶבֶן וְשֶׁל מַתֶּכֶת, אִם אֵינָם מְזֻפָּתִין, מְדִיחָן הֵיטֵב בְּמַיִם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וּמֻתָּרִים. וְאִם הֵם מְזֻפָּתִין, יֵשׁ לָהֶם דִּין אַחֵר. וְכֵן כְּלֵי חֶרֶס יֵשׁ לָהֶם דִּין אַחֵר.

יז כֵּלִים הָעֲשׂוּיִים לְהַכְנִיס בָּהֶם יַיִן לְקִיּוּם, דְּהַיְנוּ שֶׁמְּיַחֲדִין אוֹתָן לְהַחְזִיק בָּהֶם יַיִן לְכָל הַפָּחוֹת שְׁלֹשָׁה יָמִים, אַף עַל פִּי שֶׁהַכְּלִי הוּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הֶחְזִיק בּוֹ אֶת הַיַּיִן רַק זְמַן מֻעָט, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ הֶכְשֵׁר עַל יְדֵי עֵרוּי דְּהַיְנוּ מְמַלְּאִים אֶת הַכְּלִי מַיִם עַל כָּל גְּדוֹתָיו, וְיַעֲמֹד כָּךְ לְכָל הַפָּחוֹת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת, מֵעֵת לְעֵת, וְאַחַר כָּךְ שׁוֹפְכִין אֶת הַמַּיִם וְנוֹתֵן בּוֹ מַיִם שְׁנִיִּים, וְיַעֲמֹד כָּךְ לְכָל הַפָּחוֹת מֵעֵת לְעֵת, וְכֵן עוֹשֶׂה פַּעַם שְׁלִישִׁית. וְאֵין צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁלֹשָׁה מֵעֵת לְעֵת דַּוְקָא רְצוֹפִין. וְאִם עָמְדוּ בּוֹ הַמַּיִם כַּמָּה יָמִים וְלֹא שְׁפָכָם, לֹא עָלָה לוֹ אֶלָּא לְמֵעֵת לְעֵת אֶחָד. יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאִם הַיַּיִן הָיָה בּוֹ מֵעֵת לְעֵת, לֹא מִתְכַּשֵּׁר בְּעֵרוּי, מִשּׁוּם דְּכָבוּשׁ כִּמְבֻשָּׁל וּבָעֵי הַגְעָלָה. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין צָרֵךְ גָּדוֹל, יֵשׁ לְהַחְמִיר בֵּן.

יח כְּלֵי זְכוּכִית כֵּיוָן שֶׁהֵם חֲלָקִים וְקָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁמַּכְנִיסִין בָּהֶם יַיִן לְקִיּוּם, סָגֵי לְהוּ בַּהֲדָחָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

יט כְּלִי שֶׁהָיָה בּוֹ יַיִן שֶׁלָּנוּ וְעֵרוּ אֶת הַיַּיִן, וּבְעוֹד שֶׁהָיָה הַכְּלִי טוֹפֵחַ עַל מְנָת לְהַטְפִיחַ נָגַע שָׁם עוֹבֵד כּוֹכָבִים סָגֵי לֵהּ בַּהֲדָחָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כְּלִי שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ לְקִיּוּם.

כ הָא דְּמַהֲנֵי הֲדָחָה אוֹ עֵרוּי, זֶהוּ כְּשֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ יַיִן רַק בְּצוֹנֵן. אֲבָל אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּחַמִּין, צָרִיךְ הַגְעָלָה כְּמוֹ מִשְּׁאָר אִסּוּרִין.

כא כְּלֵי הַגַּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בָּהֶם יַיִן לְקִיּוּם, כֵּיוָן שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶם יַיִן בְּשֶׁפַע, חֲמִירֵי, וּצְרִיכִין שְׁאֵלַת חָכָם אֵיךְ לְהַכְשִׁירָן.

כב כָּל הַכֵּלִים שֶׁנִּתְיַשְּׁנוּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, מֻתָּרִים, כִּי בְּוַדַּאי כָּלָה כָּל לַחְלוּחִית יַיִן שֶׁבָּהֶם. וַאֲפִלּוּ נָתַן לְתוֹכָן מַיִם תּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם.

סימן מח

א לֶחֶם שֶׁהוּא מֻחְמֶּשֶׁת מִינֵי דָּגָן אֶלָּא שֶׁהוּא פַּת הַבָּאָה בְּכִיסְנִין, אִם אוֹכֵל מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִשִּׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה, אֵינוֹ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו הַמּוֹצִיא אֶלָּא בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה. אֲבָל אִם אוֹכֵל מִמֶּנּוּ שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה, אֲזַי דִּינוֹ כְּלֶחֶם גָּמוּר וְצָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם וּמְבָרְכִין עָלָיו הַמּוֹצִיא וּלְאַחֲרָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן (אוֹרַח חַיִּים סִימָן קנ״ח קס״ח).

ב מַהוּ פַּת הַבָּאָה בְּכִיסְנִין. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהִיא פַּת שֶׁנַּעֲשֵׂית כְּמִין כִּיסִים, מְמַלְּאָה בְּפֵרוֹת אוֹ בְּבָשָׂר אוֹ בִּגְבִינָה (עַיִן אה״ע) וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וְכֵן כְּשֶׁנַּעֲשֵׂית כְּמוֹ צַפִּיחִית (פלאדין). וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהִיא פַּת שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּשֶׁמֶן אוֹ בִּשְׁמָן אוֹ בִּדְבַשׁ אוֹ בְּחָלָב אוֹ בְּבֵיצִים אוֹ בִּשְׂאָר מֵי פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ עֵרֶב בּוֹ גַּם מַיִם, אֶלָּא שֶׁהֵם הַמּוּעָט וַאֲנָן נַקְטִינָן כְּדִבְרֵי שְׁנֵיהֶם לְהָקֵל, וּמַחְזִיקִין אֵלּוּ לְפַת הַבָּאָה בְּכִיסְנִין.

ג שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה לָאו בְּדִידֵיהּ מְשַׁעֲרִינָן אֶלָּא בְּרֹב בְּנֵי אָדָם כַּמָּה שֶׁרְגִילִין לֶאֱכוֹל בִּסְעוּדַת עֶרֶב לִשְׂבוֹעַ. אִם הוּא אוֹכֵל כְּשִׁעוּר זֶה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֵינוֹ שָׂבֵעַ, מִכָּל מָקוֹם דִּינוֹ כְּמוֹ לֶחֶם. וְאִם אָכַל פַּת זוֹ עִם לִפְתָּן, מְשַׁעֲרִין גַּם כֵּן, אִם אַחֵרִים הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָהּ בְּלִפְתָּן הָיוּ שְׂבֵעִים. וְאִם אָכַל בְּלֹא לִפְתָּן שִׁעוּר קָטָן וְהוּא שָׂבֵעַ, וַאֲחֵרִים אִם הָיוּ אוֹכְלִין כָּךְ לֹא הָיוּ שְׂבֵעִים, אֶלָּא שֶׁאִם הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָהּ עִם לִפְתָּן הָיוּ שְׂבֵעִים, הֲוֵי לֵיהּ גַּם כֵּן דִּין לֶחֶם.

ד אִם מִתְּחִלָּה הָיָה בְּדַעְתּוֹ לֶאֱכוֹל רַק מְעַט, וּבֵרַךְ בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וְאַחַר כָּךְ נִמְלַךְ לֶאֱכוֹל שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה, אִם בָּזֶה שֶׁהוּא רוֹצֶה לֶאֱכֹל עוֹד אֵין בּוֹ שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה אֶלָּא בְּצֵרוּף מַה שֶּׁאָכַל קֹדֶם, אוֹכֵל כָּךְ וּמְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. אֲבָל אִם בָּזֶה שֶׁהוּא רוֹצֶה לֶאֱכוֹל עוֹד יֵשׁ בּוֹ שִׁעוּר קְבִיעַת סְעוּדָה, צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו וּלְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא עַל מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לֶאֱכוֹל. אֲבָל בִּרְכַּת עַל הַמִּחְיָה אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל מַה שֶּׁאָכַל, לְפִי שֶׁיִּצְטָרֵף עִם מַה שֶּׁיֹּאכַל וְיִפָּטֵר בִּבְרָכַת הַמָּזוֹן.

ה עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמַיִם וּבְלֵילָתָהּ רַכָּה, אִם אֲפָאָהּ בְּתַנּוּר אוֹ אֲפִלּוּ בְּאַלְפָּס בְּלֹא מַשְׁקֶה, וַאֲפִלּוּ מָשַׁח אֶת הָאַלְפָּס בְּשֶׁמֶן, שֶׁלֹּא אִתְּשָׁרֵךְ הָעִסָּה, זֶה לֹא חָשׁוּב מַשְׁקֶה, וְדִינָהּ כְּמוֹ לֶחֶם גָּמוּר, וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מִמֶּנּוּ רַק כַּזַּיִת, צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם וְהַמּוֹצִיא וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאִם טִגְּנָהּ בְּמַשְׁקֶה, לָאו לֶחֶם הוּא, אֲפִלּוּ אוֹכֵל מִמֶּנָּהּ כְּדֵי שְׂבִיעָה. וְכֵן אוֹתָן רְקִיקִין שֶׁהֵן דַּקִּין מְאֹד שֶׁאוֹפִין בִּדְפוּס בֵּין שְׁנֵי בַּרְזִלִּין, אֵין לָהֶם דִּין לֶחֶם. וַאֲפִלּוּ אוֹכֵל מֵהֶם כְּדֵי שְׂבִיעָה, מְבָרֵךְ רַק בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה. וְלִפְעָמִים עוֹשִׂין עִסָּה רַכָּה מְאֹד, דְּהַיְנוּ שֶׁנּוֹתְנִים קֶמַח וּמַיִם בְּקֻדָּרָה, וּמְעָרְבִין אוֹתָם בַּכַּף וְשׁוֹפְכִין אוֹתָהּ עַל עֲלֵי יְרָקוֹת וְנֶאֱפֵית בְּתַנּוּר עַל הָעֲלִים, אָז יֵשׁ לוֹ דִּין פַּת הַבָּאָה בְּכִיסְנִין.

ו עִסָּה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה וְאַחַר כָּךְ נֶאֱפָתָה, כְּגוֹן כְּעָכִים (בייגיל) וְכַדּוֹמֶה, לֶחֶם גָּמוּר הוּא. וְדַוְקָא כְּשֶׁנֶּאֱפָתָה הֵיטֵב (עַיִן פרמ״ג סִימָן קס״ח סָעִיף א סקל״ט).

ז לֶחֶם גָּמוּר שֶׁבִּשְּׁלוֹ אוֹ טִגְּנוֹ בְּחֶמְאָה וְכַדּוֹמֶה, אֲפִלּוּ הֶעֱבִיר מִמֶּנּוּ תֹּאַר לֶחֶם, כְּגוֹן, שְׁטָחוֹ בְּבֵיצִים, אִם יֵשׁ בַּפְּרוֹסָה כַּזַּיִת, כָּל דִּין לֶחֶם עָלָיו. וְאִם אֵין בְּכָל פְּרוֹסָה כַּזַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי הַבְּשׁוּל נָפְחוֹ וְיֵשׁ בְּכָל פְּרוֹסָה כַּזַּיִת, אוֹ שֶׁנִּדְבַּק עַל יְדֵי הַבְּשׁוּל וְנַעֲשָׂה גּוּשׁ גָּדוֹל, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ עֲלֵיהֶם תֹּאַר לֶחֶם, מִכָּל מָקוֹם אֵין לוֹ דִּין לֶחֶם וּמְבָרְכִין עָלָיו רַק בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה, וַאֲפִלּוּ אָכַל כְּדֵי שְׂבִיעָה. וְאִם לֹא בִּשְּׁלָן אֶלָּא שֵׁעֲרָה עֲלֵיהֶם רִטֵּב רוֹתְחַ, הֲוֵי סָפֵק בְּרָכָה, מִשּׁוּם דִּמְסַפְּקָא לָן, אִי עֵרוּי חָשׁוּב בִּשּׁוּל לְעִנְיָן זֶה אוֹ לֹא. וְאֵין לֶאֱכוֹל זֹאת אֶלָּא בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, וְאִם לֹא בִּשְּׁלָן אֶלָּא שְׁרָאָן בְּמַשְׁקִים אוֹ בְּמָרָק וְכַדּוֹמֶה, וְאֵין בַּפְּרוֹסוֹת כַּזַּיִת, בָּזֶה תָּלוּי אִם יֵשׁ בָּהֶן תֹּאַר לֶחֶם אוֹ לֹא, שֶׁאִם יֵשׁ לָהֶן תֹּאַר לֶחֶם הֲוֵי לְהוּ דִּין לֶחֶם גָּמוּר. וְאִם אֵין לָהֶם תֹּאַר לֶחֶם, אֵין לָהֶם דִּין לֶחֶם. וַאֲפִלּוּ אָכַל כְּדֵי שְׂבִיעָה, מְבָרֵךְ רַק בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה. אִם נִשְׁתַּנָּה מַרְאֵה הַמַּשְׁקִין מֵחֲמַת הַפְּרוֹסוֹת, בַּיָּדוּעַ שֶׁנֶּאֱבַד מֵהֶם תֹּאַר לֶחֶם. וְכֵן אִם נִשְׁרוּ בְּיַיִן אָדֹם אֵין לָהֶם עוֹד תֹּאַר לֶחֶם.

ח עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה אֲפִלּוּ בְּמַיִם לְבַד וּבִשְּׁלָהּ, מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרֶיהָ עַל הַמִּחְיָה, אֲפִלּוּ אָכַל שִׁעוּר שְׂבִיעָה. וְכֵן גְּרִיסִין (גרויפען) שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵחֲמֶשֶׁת מִינֵי דָּגָן וּבִשְּׁלָן, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן גַּם כֵּן בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְאַחֲרֶיהָ עַל הַמִּחְיָה, אֲפִלּוּ אָכַל שִׁעוּר שְׂבִיעָה. וְאִם אוֹכְלָן עִם הַמָּרָק, וְכֵן מַאֲכָלֵי עִסָּה שֶׁאוֹכְלִין עִם הַמָּרָק אוֹ עִם הֶחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ בָּהּ, אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ עַל הַמָּרָק וְהֶחָלָב, כִּי הֵמָּה טְפֵלִים וּבְטֵלִים לְגַבֵּיהֶן. אֲבָל אִם בִּשֵּׁל רַק מְעַט לְבִיבוֹת אוֹ גְּרִיסִין, וְעִקַּר כֻּוָּנָתוֹ רַק בִּשְׁבִיל הָרֹטֶב אוֹ הֶחָלָב, בְּעִנְיָן זֶה אֵינָן בְּטֵלִין וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן שֶׁהַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹכֵל גַּם הַלְּבִיבוֹת וְהַגְּרִיסִין, אֵין הָרֹטֶב וְהֶחָלָב בְּטֵלִין כֵּיוָן שֶׁהֵן הָעִקָּר. וּמִכָּל מָקוֹם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב, רָאוּי לְבָרֵךְ תְּחִלָּה שֶׁהַכֹּל עַל הָרֹטֶב אוֹ עַל הֶחָלָב לְבַד וּלְשִׁתּוֹת קְצָת, וְאַחַר כָּךְ יְבָרֵךְ עַל הַלְּבִיבוֹת אוֹ הַגְּרִיסִין, בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת (עַיִן מחה״ש סִימָן רה סק״ו) שֶׁגַּם הַמָּה אֵינָן בְּטֵלוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַסְּעוּדָה בִּשְׁבִילָן, לְפִי שֶׁמִּין דָּגָן הוּא חָשׁוּב, וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה טָפֵל לְהַפְסִיד בִּרְכָתוֹ, כָּל שֶׁבָּא לִתֵּן טַעַם בַּקֻּדָּרָה (קסח רב רה רח).

ט מַאֲכָלִים שֶׁעוֹשִׂים מִמַּצָּה כְּתוּשָׁה אוֹ מִלֵּחֶם מְפֹרָר, כְּגוֹן כַּפְתָּאוֹת וּלְבִיבוֹת (קנעדעל, קרעמזיל), שֶׁמְּעָרְבִים אוֹתָן בְּשֶׁמֶן וּבֵיצִים וְחָלָב, וְגוֹבְלִין וּמְבַשְּׁלִין אוֹ מְטַגְּנִין אוֹתָן, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְאַחֲרֵיהֶן עַל הַמִּחְיָה.

י דְּבָרִים מִמִּינֵי דָּגָן שֶׁבִּשְּׁלָן עִם שְׁאָר מִינִים, כְּמוֹ שֶׁהוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁמְּבַשְּׁלִין פֵּרוּרֵי עֻפָּה (פְּתִיתִין) (פערפל) עִם פּוֹלִין אוֹ קְטָנִיּוֹת, (אֲפוּנָה) וַאֲפִלּוּ מִין אֶחָד הוּא הָרֹב, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶבְדֵּל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁתֵּי בְּרָכוֹת, דְּהַיְנוּ שֶׁמְּבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל קְצָת פֵּרוּרֵי עֻפָּה בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וְאוֹכְלָן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְצָת פּוֹלִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה וְאוֹכְלָן, וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלָן בְּיַחַד, וְהָרֹטֶב הוּא טָפֵל וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו (וְעוֹד שֶׁהֲרֵי נִפְטָרָה בִּבְרַכַּת בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, כִּדְלִקְמָן סִימָן נ״ד סָעִיף ב׳). אֲבָל אִם נִתְמַעֲכוּ וְנִתְעָרְבוּ יַחַד, כְּגוֹן, מַאֲכָל שֶׁעוֹשִׂין שֶׁמְּעָרְבִין קֶמַח וּבֵיצִים וּגְבִינָה וּמְטַגְּנִים אוֹ מְבַשְּׁלִים אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהַקֶּמַח הוּא הַמֶּעָט, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהוּא מֻחְמֶשֶׁת מִינֵי דָּגָן, הוּא חָשׁוּב וּמְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה. וְאָמְנָם דַּוְקָא כְּשֶׁנּוֹתְנִים אֶת הַקֶּמַח בִּשְׁבִיל שֶׁיִּתֵּן טַעַם. אֲבָל אִם לוֹקְחִין רַק מְעַט קֶמַח לְדֶבֶק בְּעָלְמָא, כְּמוֹ שֶׁהוּא הַדֶּרֶךְ שֶׁמְּתַקְּנִין מִינֵי לִפְתָּן בִּמְעַט קֶמַח, וְכֵן אוֹפִין מַצָּשֶׂה אוֹפֶה מִשְׁקֵדִים וְסֻכָּר וּבֵיצִים, וְנוֹתְנִים בּוֹ רַק מְעַט קֶמַח לְדֶבֶק בְּעָלְמָא, אָז בָּטֵל הַקֶּמַח וְאֵין מְבָרְכִין רַק עַל הָעִקָּר. וְכֵן רֹטֶב שֶׁמְּבַשְּׁלִין וּמְתַקְּנִין אוֹתָהּ עִם קְצָת קֶמַח קָלוּי וּמְטֻגָּן בְּחֶמְאָה, אֵין מְבָרְכִין עַל הָרֹטֶב כִּי אִם שֶׁהַכֹּל. אֲבָל אִם הוּא בּוֹרֵר אֶת הַפֵּרוּרִים הַמְטֻגָּנִים וְאוֹכְלָן בִּפְנֵי עַצְמָן, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת. וְאִם אוֹכֵל מֵהֶם כַּזַּיִת, צָרִיךְ לְבָרֵךְ אַחֲרֵיהֶן עַל הַמִּחְיָה (ר״ד ר״ה ר״ח).

סימן מט

א עַל הַיַּיִן מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וּלְאַחֲרָיו עַל הַגֶּפֶן וְכוּ׳. וְאֵין חִלּוּק בְּיַיִן, אֲפִלּוּ הוּא עֲדַיִן תּוֹסֵס, וַאֲפִלּוּ זָב מֵעַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ יַיִן מְבֻשָּׁל אוֹ קוֹנְדִיטִין, דְּהַיְנוּ שֶׁנָּתְנוּ לְתוֹכוֹ דְּבַשׁ וּבְשָׂמִים אוֹ לַעֲנָה שֶׁהוּא מַר, אֲפִלּוּ הַיַּיִן מֵרִיחַ כַּחֹמֶץ, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ טַעַם יַיִן הֲוֵי יַיִן לְעִנְיַן בְּרָכָה. אֲבָל אִם נִתְחַמֵּץ בְּעִנְיַן שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּמְנָעִין לִשְׁתּוֹתוֹ מִפְּנֵי חֲמִיצוּתוֹ, יֵשׁ סָפֵק בְּבִרְכָתוֹ (וְאַף שֶׁיָּכוֹל לְבָרֵךְ בִּתְחִלָּתוֹ שֶׁהַכֹּל, עַדַיִן יֵשׁ סָפֵק בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה). וְלָכֵן אֵין לִשְׁתּוֹתוֹ אֶלָּא אִם כֵּן יָכֹלְתָּ תְּחִלָּה עַל יַיִן טוֹב (דִּין יַיִן צְמוּקִים עַיֵּן לְקַמָּן סוֹף סִימָן נ״ג).

ב הַחַרְצַנִּים שֶׁהוֹצִיאוּ מֵהֶם הַיַּיִן רַק עַל יְדֵי דְּרִיכָה וְלֹא נֶעֶצְרוּ בְּבֵית הַבַּד, אִם נָתְנוּ עֲלֵיהֶם מַיִם, אֲפִלּוּ לֹא מָצְאוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנָּתְנוּ, אוֹ אֲפִלּוּ מָצְאוּ פָּחוֹת, מִכָּל מָקוֹם אִם טָעְמוּ יַיִן מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן. אֲבָל אִם נֶעֶצְרוּ הַחַרְצַנִּים בְּבֵית הַבַּד וְאַחַר כָּךְ נָתְנוּ עֲלֵיהֶם מַיִם אוֹ שֶׁנָּתְנוּ מַיִם עַל שִׁמְרֵי יַיִן, אֵינוֹ אֶלָּא כַּמַּיִם.

ג יַיִן שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַיִם, אִם אֵין בַּיַּיִן אֶלָּא אֶחָד מִשִּׁשָּׁה חֲלָקִים שֶׁבַּמַּיִם, וַדַּאי בָּטֵל הַיַּיִן וְאֵינוֹ רַק כַּמַּיִם. וְאִם יֵשׁ בּוֹ יַיִן יוֹתֵר, אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְמָזֹג אוֹתוֹ כָּל כָּךְ וְלִשְׁתּוֹתוֹ בִּמְקוֹם יַיִן, מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן וּלְאַחֲרָיו עַל הַגֶּפֶן. וְאִם לֹא, בְּטֵלָה דַּעְתּוֹ (ר״ד).

ד כְּשֵׁם שֶׁהַפַּת אִם קָבַע עָלָיו פּוֹטֵר כָּל מִינֵי מַאֲכָל, כָּךְ הַיַּיִן אִם קוֹבֵעַ עַצְמוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן, פּוֹטֵר שְׁאָר מַשְׁקִין מִבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה וּמִבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וְדַוְקָא אִם הַמַּשְׁקִין הָיוּ עוֹמְדִין לְפָנָיו בְּשָׁעָה שֶׁבֵּרַךְ עַל הַיַּיִן אוֹ שֶׁהָיָה עַל כָּל פָּנִים בְּדַעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת אוֹתָן מַשְׁקִים. אֲבָל אִם לֹא הָיָה לְפָנָיו וְלֹא הָיְתָה דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶן, הֲוֵי סָפֵק אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן אוֹ לֹא. עַל כֵּן, יִמְנַע אֶת עַצְמוֹ מֵהֶם עַד לְאַחַר שֶׁיְּבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה עַל הַיַּיִן, אוֹ שֶׁיְּבָרֵךְ עַל אֵיזֶה דָּבָר מַאֲכָל שֶׁהַכֹּל וְיִכָּוֵן לִפְטוֹר גַּם אֶת הַמַּשְׁקִין.

ה אִם לֹא קָבַע אֶת עַצְמוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן, אֶלָּא שָׁתָה דֶּרֶךְ אֲרָעִי, וְגַם לֹא הָיְתָה דַּעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת מַשְׁקִים אֲחֵרִים, אָז וַדַּאי צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה עַל מַשְׁקִים אֲחֵרִים, אֶלָּא דְּאַפְתִּי אִכָּא סָפֵק בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה אִם נִפְטָרָה בִּבְרָכַת עַל הַגֶּפֶן שֶׁיְּבָרֵךְ עַל הַיַּיִן אוֹ לֹא. עַל כֵּן יֵשׁ לֶאֱכוֹל אֵיזֶה פְּרִי שֶׁיְּבָרֵךְ אַחֲרָיו בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת לִפְטוֹר גַּם אֶת הַמַּשְׁקִין.

ו הַמְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן וְדַעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן שָׂרָף אוֹ קָאפֶע, יֵשׁ סָפֵק אִם נִפְטְרוּ בַּבְּרָכָה שֶׁעַל הַיַּיִן אוֹ לֹא. עַל כֵּן יֵשׁ לוֹ לְכַוֵּן שֶׁלֹּא לְפָטְרָם. וְאַף עַל פִּי כֵן יְבָרֵךְ עַל מְעַט סֵכָר שֶׁהַכֹּל לִפְטוֹר גַּם אֶת הַמַּשְׁקִין.

ז כְּשֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַיַּיִן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, וְיֵשׁ שָׁם גַּם אֲנָשִׁים אֲחֵרִים, יֹאמַר: סַבְרִי רַבּוֹתַי, רְצוֹנוֹ לוֹמַר, תְּנוּ דַּעְתְּכֶם לִשְׁמֹעַ, כְּדֵי שֶׁיַּפְסִיקוּ מֵאֲכִילָתָן לִשְׁמֹעַ הַבְּרָכָה.

ח שָׁתוּ מִיַּיִן אֶחָד, בֵּין בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה בֵּין שֶׁלֹּא בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה וְהֵבִיאוּ לָהֶם יַיִן אַחֵר, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִמְלַךְ וְלֹא אִפֵּס דַּעְתּוֹ מִיַּיִן, אֲבָל מְבָרֵךְ עָלָיו הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. וְכֵן אִם הֵבִיאוּ לָהֶם עוֹד יַיִן שְׁלִישִׁי, מְבָרְכִין גַּם כֵּן עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִמְלַךְ וְלֹא אִפֵּס דַּעְתּוֹ מִיַּיִן, אֲבָל מְבָרֵךְ עָלָיו הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. וְכֵן עַל הָרִבִּיעִי (מַעֲבָדָא דְּרַבִּי עַל כָּל חָבִית וְחָבִית שֶׁהָיָה פּוֹתֵחַ הָיָה מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב) (יְרוּשַׁלְמִי ברכות סוֹף פרק כיצד מברכין).

ט וְאִם הָיָה נִמְלַךְ מַמָּשׁ בְּאֹפֶן שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן נ״ז), מְבָרֵךְ תְּחִלָּה הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב וְאַחַר כָּךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

י הָא דִּמְבָרְכִין הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, דַּוְקָא בְּסָתָם, שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ שֶׁהַשֵּׁנִי גָּרוּעַ מִן הָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ אִם מְשֻׁבָּח מִן הָרִאשׁוֹן. אֲבָל אִם יָדוּעַ שֶׁהוּא גָּרוּעַ מִן הָרִאשׁוֹן, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו. אַף כְּשֶׁהוּא בָּרִיא לַגּוּף יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא גָּרוּעַ בַּטַּעַם, מְבָרְכִין עָלָיו הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב.

יא אֲפִלּוּ הָיָה לָהֶם מִתְּחִלָּה שְׁתֵּי יֵינוֹת, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה לִפְנֵיהֶם יַחַד כְּשֶׁבֵּרַךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, מְבָרֵךְ עַל הַשֵּׁנִי הַמְשֻׁבָּח הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן לִפְנֵיהֶם עַל הַשֻּׁלְחָן, אֵינוֹ מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, אֶלָּא בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן מְבָרֵךְ עַל הַמְשֻׁבָּח לְפָטוֹר גַּם אֶת הַגָּרוּעַ.

יב אֵין מְבָרְכִין הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב אֶלָּא אִם יֵשׁ עוֹד מִן הַיַּיִן הָרִאשׁוֹן וְרוֹצִים לִשְׁתּוֹת אֶת הַשֵּׁנִי מִשּׁוּם שְׁנוּי יַיִן. אֲבָל אִם מֻחֲמַת שֶׁהַיַּיִן הָרִאשׁוֹן כָּלָה מְבִיאִין אֶת הַשֵּׁנִי, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו.

יג אֵין מְבָרְכִין הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ אַחַר עִמּוֹ שֶׁהוּא שׁוֹתֶה גַּם בֵּן מִשְּׁתֵּי הַיֵּינוֹת. דְּהָכִי מַשְׁמַע, הַטּוֹב לוֹ וְהַמֵּטִיב, לַחֲבֵרוֹ. וְהוּא הַדִּין אִם אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו עִמּוֹ. אֲבָל אִם הוּא יְחִידִי, אֵינוֹ מְבָרֵךְ.

יד הָאוֹרֵחַ שֶׁמֵּסֵב אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, אִם בַּעַל הַבַּיִת נוֹתֵן אֶת הַקַּנְקַן עַל הַשֻּׁלְחָן שֶׁיִּשְׁתֶּה מִי שֶׁיִּרְצֶה, כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין בְּסְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת, אִם כֵּן, הַיַּיִן הוּא כְּמוֹ בְּשֻׁתָּפוּת וּמְבָרְכִין הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. אֲבָל אִם הַבַּעַל הַבַּיִת נוֹתֵן לְכָל אֶחָד כּוֹסוֹ, אֵין מְבָרְכִין הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהֶם שֻׁתָּפוּת בְּיַיִן. וַאֲפִלּוּ הַבַּעַל הַבַּיִת אֵינוֹ מְבָרֵךְ (קע״ה).

טו אֶחָד יָכוֹל לְבָרֵךְ לְהוֹצִיא אֶת כֻּלָּם, וְיֹאמַר תְּחִלָּה: סַבְרִי וְכוּ׳ שֶׁיִּתְּנוּ לֵב לִשְׁמֹעַ וְיַעֲנוּ אָמֵן שֶׁיֵּצְאוּ בִּבְרָכָתוֹ. וְדַוְקָא כְּשֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד כּוֹסוֹ לְפָנָיו שֶׁיִּטְעֹם מִיָּד, שֶׁלֹּא יְהֵא הֶפְסֵק בֵּין הַבְּרָכָה לִשְׁתִיָּה.

טז אִם מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל כּוֹס יַיִן אַחֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, שֶׁהוּא יוֹצֵא בְּמַה שֶׁאָמַר בִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב (קע״ה).

סימן נ

א כְּתִיב לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ, שֶׁהַכֹּל הוּא כְּמוֹ הֶקְדֵּשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת מִן הַהֶקְדֵּשׁ עַד לְאַחַר הַפְּדְיוֹן, וְהַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ בְּלֹא פִּדְיוֹן מָעַל, כְּמוֹ כֵּן אָסוּר לֵהָנוֹת מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, וְהַבְּרָכָה הוּא הַפְּדְיוֹן. וְהַנֶּהֱנֶה בְּלֹא בְּרָכָה, כְּאִלּוּ מָעַל בְּקָדְשֵׁי ה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְאֵין שִׁעוּר לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁאֲפִלּוּ אוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֶה כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב לְבָרֵךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה.

ב אַף עַל פִּי שֶׁבְּדִיעֲבַד אִם טָעָה וּבֵרַךְ שֶׁהַכֹּל עַל כָּל דָּבָר, אֲפִלּוּ עַל פַּת אוֹ יַיִן יָצָא (כְּדִלְקַמָּן סִימָן נ״ו), לְכַתְּחִלָּה אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֶלָּא צָרִיךְ לִלְמֹד לְהָבִין אֵיזֶה בְּרָכָה יְבָרֵךְ עַל כָּל מִין וּמִין. וְאַף בְּדָבָר שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְבָרֵר מֵאֵיזֶה מִין הוּא, אוֹ שֶׁנִּסְתַּפְּקוּ הַפּוֹסְקִים וְאֵי אֶפְשָׁר לְהַכְרִיעַ, אָז יוֹצְאִין בִּבְרַכַּת שֶׁהַכֹּל. וְאִם הוּא דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְפָטְרוֹ בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה עָדִיף טְפֵי.

ג הַדָּבָר שֶׁמְּבָרְכִין לְאָכְלוֹ אוֹ לִשְׁתּוֹתוֹ אוֹ לְהָרִיחַ בּוֹ אוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מִצְוָה, צָרִיךְ שֶׁיִּזְקֹף אוֹתוֹ קֹדֶם הַבְּרָכָה בְּיַד יְמִינוֹ, וְיכַוֵּן אֵיזֶה בְּרָכָה הוּא צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיַּזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם שֶׁהוּא עִקַּר הַבְּרָכָה, יֵדַע מַה שֶּׁיִּסְיֵם וִיבָרֵךְ. וְאִם לֹא אֲחָזוֹ כְּלָל, אֶלָּא שֶׁהָיָה לְפָנָיו כְּשֶׁבֵּרַךְ עָלָיו, יָצָא. אֲבָל אִם לֹא הָיָה לְפָנָיו כְּלָל כְּשֶׁבֵּרַךְ, אֶלָּא שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ אַחַר כָּךְ, אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁעַת הַבְּרָכָה הָיְתָה דַּעְתּוֹ עָלָיו, לֹא יָצָא וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית.

ד נָטַל בְּיָדוֹ פְּרִי לְאָכְלוֹ וּבֵרַךְ עָלָיו וְנָפַל מִיָּדוֹ וְנֶאֱבַד אוֹ נִמְאַס עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה, וְכֵן אִם בֵּרַךְ עַל כּוֹס מַשְׁקֶה וְנִשְׁפַּךְ הַכּוֹס, אִם יֵשׁ לְפָנָיו עוֹד מִמִּין זֶה וְגַם דַּעְתּוֹ הָיְתָה לֶאֱכוֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁלָּקַח בְּיָדוֹ, וְאִם כֵּן הָיְתָה הַבְּרָכָה גַּם עַל הַנִּשְׁאָר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית. אֲבָל בִּסְתָם, לֹא חָלָה הַבְּרָכָה, רַק עַל מַה שֶּׁהָיָה בְּיָדוֹ, וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית. וְכֵן אֲפִלּוּ אִם הָיְתָה דַּעְתּוֹ לֶאֱכוֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת יוֹתֵר, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַבְּרָכָה, וְהוּבָא לוֹ עַתָּה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית, אֲפִלּוּ בְּעִנְיָן שֶׁאִם הָיָה אוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֶה אֶת הָרִאשׁוֹן, לֹא הָיָה צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל זֶה שֶׁהוּבָא לוֹ, הָכָא שָׁאנֵי.

ה צָרִיךְ שֶׁלֹּא יַפְסִיק יוֹתֵר מִכְּדֵי דִּבּוּר בֵּין הַבְּרָכָה לַאֲכִילָה. וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת לְעִיסָה, אָסוּר לְהַפְסִיק עַד שֶׁיִּבְלַע, (דְּהָא עַל הַלְּעִיסָה אֵינוֹ צָרִיךְ בְּרָכָה כְּדִלְקַמָּן סָעִיף ז׳). וְאִם הִפְסִיק בְּדִבּוּר בֵּין הַבְּרָכָה לַאֲכִילָה שֶׁלֹּא מֵעִנְיַן הָאֲכִילָה, צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ. אֲבָל אִם שָׁהָה בִּשְׁתִיקָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ. וּשְׁהִיָּה שֶׁהִיא לְצֹרֶךְ הָאֲכִילָה, לֹא חָשִׁיב הֶפְסֵק כְּלָל. וְלָכֵן כְּשֶׁרוֹצֶה לֶאֱכוֹל פְּרִי גָּדוֹל וַלַחְתּוֹךְ מִמֶּנּוּ חֲתִיכוֹת, יְבָרֵךְ כְּשֶׁהַפְּרִי שָׁלֵם, מִשּׁוּם דִּמְצְוָה לְבָרֵךְ עַל הַשָּׁלֵם, וְהַשְׁהִיָּה לֹא חֲוֵי הֶפְסֵק, מִשּׁוּם שֶׁהוּא לְצֹרֶךְ הָאֲכִילָה. אַף כְּשֶׁרוֹצֶה לֶאֱכֹל אֵיזֶה פְּרִי וְאֵין לוֹ יוֹתֵר, וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא פְּרִי זֶה מְתֻלָּע שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה, יִפְתָּחֶנּוּ וְיִבְדְּקֶנּוּ קֹדֶם הַבְּרָכָה (ר״ב ר״ן).

ו הַשּׁוֹתֶה מַיִם וְשׁוֹפֵךְ מִעַט קֹדֶם שְׁתִיָּתוֹ מִשּׁוּם חֲשַׁשׁ מַיִם הָרָעִים, יִשְׁפֹּךְ קֹדֶם שֶׁיַּתְחִיל לְבָרֵךְ וְלֹא אַחַר הַבְּרָכָה, מִשּׁוּם בִּזָּיוֹן הַבְּרָכָה (ר״ו).

ז הַטּוֹעֵם אֶת הַתַּבְשִׁיל אִם צָרִיךְ מֶלַח וְכֵיוָצֵא בּוֹ וּפוֹלֵט, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ. אֲבָל אִם בּוֹלֵעַ, יֵשׁ סָפֵק, אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ כֵּיוָן שֶׁהוּא בּוֹלֵעַ אוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ כֵּיוָן שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לַאֲכִילָה, וְלָכֵן יִזָּהֵר שֶׁיְּכַוֵּן לְהָנוֹת מִמֶּנּוּ בְּתוֹרַת אֲכִילָה וִיבָרֵךְ עָלָיו וְיִבְלָע (ר״י).

ח הָאוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֶה לִרְפוּאָה, אִם הוּא דָּבָר מֵטְעָם וְנֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ, מְבָרֵךְ עָלָיו לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו בְּרָכָה הָרְאוּיָה לוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא דְּבַר אִסּוּר, כֵּיוָן שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירָה לוֹ עַתָּה, צָרִיךְ הוּא לְבָרֵךְ עָלָיו. וְאִם הוּא דָּבָר מַר, שֶׁאֵינוֹ נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו. הַשּׁוֹתֶה בֵּיצָה חַיָּה לְצַחְצֵחַ קוֹלוֹ, אַף שֶׁאֵינוֹ נֶהֱנֶה מִטַּעֲמוֹ, נֶהֱנֶה הוּא מִמְּזוֹנָהּ, דְּמֵיזָן זַיִן וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ.

ט נִכְנָס לוֹ דָּבָר בִּגְרוֹנוֹ וְשׁוֹתֶה מַשְׁקִין אוֹ אוֹכֵל חֲתִיכַת פַּת לְבָלְעוֹ אוֹ שְׁאָר דָּבָר שֶׁנֶּהֱנֶה מִמֶּנּוּ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו. אֲבָל אִם שׁוֹתֶה מַיִם שֶׁלֹּא לְצָמְאוֹ, אֶלָּא כְּדֵי לְהַבְלִיעַ מַה שֶּׁנִּכְנַס לוֹ בִּגְרוֹנוֹ, אוֹ לְצָרְךְ אַחֵר, לֹא יְבָרֵךְ, לְפִי שֶׁאֵין הֲנָאָה לָאָדָם בִּשְׁתִיַּת הַמַּיִם אֶלָּא כְּשֶׁהוּא שׁוֹתֶה לְצָמְאוֹ.

י שָׁכַח וְהִכְנִיס אוֹכְלִין לְתוֹךְ פִּיו בְּלֹא בְּרָכָה, אִם הוּא דָּבָר שֶׁאַף אִם יַפְלִיטוֹ לֹא יִהְיֶה נִמְאָס, יַפְלִיטוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ וִיבָרֵךְ עָלָיו. וְלֹא יְבָרֵךְ עָלָיו בְּעוֹדוֹ בְּפִיו, מִשּׁוּם דִּכְתִיב יִמָּלֵא פִי תְּהִלָּתֶךָ. וְאִם הוּא דָּבָר שֶׁאִם יַפְלִיטוֹ יִהְיֶה נִמְאָס, כֵּיוָן דְּאָסוּר לְאַבֵּד אוֹכְלִין, מְסַלְּקוֹ בְּפִיו לְצַד אֶחָד וּמְבָרֵךְ עָלָיו. וְאִם אֵרַע לוֹ כֵּן בְּמַשְׁקִין, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְסַלְּקָן לְצַד אַחַד, אֲזַי אִם יֵשׁ לוֹ עוֹד מַשְׁקִין, יִפְלֹט אֵלּוּ לְאִבּוּד. וְאִם אֵין לוֹ יוֹתֵר וְהוּא דָּחוּק עַל זֶה הַמַּעַט שֶׁבְּתוֹךְ פִּיו, בּוֹלְעָן וִיבָרֵךְ אַחַר כָּךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה (דְּכֵיוָן דְּנִזְכַּר בְּעוֹדוֹ בְּפִיו, דּוֹמֶה קָצַת לְעוֹבֵר לַעֲשִׂיָתוֹ), אֲבָל בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה לֹא יְבָרֵךְ. אַף אִם הוּא יַיִן וְשָׁתָה רְבִיעִית, יְבָרֵךְ גַּם בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה (קע״ב).

יא הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי מִינִים שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶם שָׁווֹת, כְּגוֹן אֱגוֹז וְתַפּוּחַ, שֶׁיָּכוֹל לְבָרֵךְ עַל אֶחָד וְלִפְטוֹר גַּם הַשֵּׁנִי, חַיָּב לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְאָסוּר לוֹ לְבָרֵךְ עַל אֶחָד בְּכַוָּנָה שֶׁלֹּא לִפְטוֹר אֶת הַשֵּׁנִי כְּדֵי לְבָרֵךְ גַּם עָלָיו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִשּׁוּם דְּאָסוּר לִגְרֹם בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. וִיבָרֵךְ עַל הַיּוֹתֵר חָשׁוּב (כְּדִלְקַמָּן סִימָן נ״ה) וְנִפְטָר הַשֵּׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְפָטְרוֹ. אֲבָל אִם בֵּרַךְ עַל זֶה שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב, אֵינוֹ נִפְטָר הֶחָשׁוּב אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה דַּעְתּוֹ לְפָטְרוֹ. אֲבָל אִם בֵּרַךְ בִּסְתָם, צָרִיךְ לְחַזּוֹר וּלְבָרֵךְ עַל הֶחָשׁוּב, דְּאֵינוֹ בַּדִּין שֶׁיִּפְטוֹר שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב לְחָשׁוּב דֶּרֶךְ גְּרָרָא (רי״א רט״ו).

יב אֲבָל אִם הֵם שְׁנֵי מִינִים, כְּגוֹן פְּרִי הָעֵץ וּפְרִי הָאֲדָמָה אוֹ דָּבָר שֶׁבִּרְכָתוֹ שֶׁהַכֹּל, אַף עַל גַּב דִּבְדִיעֲבַד אִם בֵּרַךְ עַל כֻּלָּם שֶׁהַכֹּל, אוֹ שֶׁבֵּרַךְ עַל פְּרִי הָעֵץ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה יָצָא, מִכָּל מָקוֹם, לְכַתְּחִלָּה אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֶלָּא יְבָרֵךְ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּרָכָה הַמְיֻחֶדֶת לוֹ, וּבִרְכַּת בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ קוֹדֶמֶת (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן נ״ה סָעִיף ד׳). וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לְפָנָיו יַיִן וַעֲנָבִים, וְרוֹצֶה לִשְׁתּוֹת יַיִן קֹדֶם וּמְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאִם הוּא מִתְכַּוֵּן לִפְטוֹר בִּבְרָכָה זוֹ גַּם הָעֲנָבִים יָכוֹל לְפָטְרָן, מִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן, אֶלָּא יְכַוֵּן שֶׁלֹּא לִפְטוֹר אֶת הָעֲנָבִים, כְּדֵי לְבָרֵךְ גַּם עֲלֵיהֶם בְּרָכָה הַמְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ.

יג בְּכָל הַדְּבָרִים, חוּץ מִן הַפַּת (שֶׁנִּתְבָּאֵר דִּינוֹ בְּסִימָן מ״ב סָעִיף י״ט, כ׳, כ״א) אִם שָׁנָה מְקוֹמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ, נֶחְשָׁב כְּמוֹ הֶסֵּחַ הַדַּעַת, וְלָכֵן מִי שֶׁאוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֶה בְּחֶדֶר אֶחָד וְאַחַר כָּךְ הוֹלֵךְ לְחֶדֶר אַחֵר לִגְמוֹר שָׁם אֲכִילָתוֹ וּשְׁתִיָּתוֹ, אֲפִלּוּ מִמִּין הָרִאשׁוֹן. וַאֲפִלּוּ אוֹחֵז בְּיָדוֹ אֶת הַמַּאֲכָל אוֹ הַמַּשְׁקֶה וְנוֹשְׁאוֹ אֶל הַחֶדֶר הָאַחֵר, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו שָׁם מֵחָדָשׁ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה. אֲבָל בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה עַל מַה שֶּׁאָכַל תְּחִלָּה, אֵינוֹ צָרִיךְ, כִּי הַבְּרָכָה שֶׁיְּבָרֵךְ בַּסּוֹף, תַּעֲלֶה לִשְׁנֵיהֶם.

יד וְכֵן אִם הָלַךְ לַחוּץ וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ לִגְמֹר אֲכִילָתוֹ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ מֵחָדָשׁ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁהוּא אוֹכֵל לְבַדּוֹ, אוֹ כְּשֶׁהוּא אוֹכֵל עִם אֲחֵרִים וְכֻלָּם שִׁנּוּ אֶת מְקוֹמָם. אֲבָל אִם אֶחָד נִשְׁאָר עַל מְקוֹמוֹ, אֲזַי גַּם אֵלּוּ שֶׁהָלְכוּ, כֵּיוָן שֶׁדַּעְתָּם לַחֲזוֹר לְכָאן אֶל זֶה שֶׁנִּשְׁאָר כָּאן, וְלִגְמוֹר כָּאן אֲכִילָתָן, לָכֵן כְּשֶׁחוֹזְרִין וְאוֹכְלִין אוֹ שׁוֹתִין, אֵינָן צְרִיכִין לְבָרֵךְ מֵחָדָשׁ, דְּכֵיוָן שֶׁנִּשְׁאָר כָּאן אֶחָד, לֹא נִתְבַּטְּלָה הַקְּבִיעוּת, וְכֻלָּם חוֹזְרִין לִקְבִיעוּתָן, וְנֶחְשָׁב הַכֹּל כִּסְעוּדָּה אַחַת.

טו בְּחֶדֶר אֶחָד מִפְּנֵה לִפְנֵה, אַף עַל פִּי שֶׁהַחֶדֶר גָּדוֹל מְאֹד, לֹא חֲלוּ שִׁנּוּי מָקוֹם.

טז אִם אוֹכֵל פֵּרוֹת בְּגַן שֶׁהוּא מֻקָּף מְחִצּוֹת וּבֵרַךְ עַל פֵּרוֹת מֵאִילָן אֶחָד עַל דַּעַת לֶאֱכֹל גַּם מֵאִילָנוֹת אֲחֵרִים, יָכוֹל לֶאֱכוֹל גַּם מֵאִילָנוֹת אֲחֵרִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה מְקוֹמוֹ, כָּל שֶׁלֹּא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית. אֲבָל אִם אֵין הַגַּן מֻקָּף מְחִצּוֹת, וּמִכָּל שֶׁכֵּן מִגַּן זֶה לְגַן אַחֵר, לֹא מַהֲנֵי דַּעְתּוֹ.

סימן נא

א עַל פֵּרוֹת הָאִילָן חוּץ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים (כְּדִלְקַמָּן סָעִיף ז) וְעַל כָּל פֵּרוֹת הָאֲדָמָה וִירָקוֹת, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, מְבָרֵךְ לְאַחֲרֵיהֶם בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת וְכוּ׳, וַאֲפִלּוּ אָכַל וְשָׂתָה נִפְטָר בִּבְרָכָה אֶחָת (ר״ז).

ב בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה וְכֵן בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אֵין מְבָרְכִין אֶלָּא אִם כֵּן אָכַל כַּשִּׁעוּר, דְּהַיְנוּ כַּזַּיִת. אֲבָל עַל פֵּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר, אֵינוֹ צָרִיךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וְעַל מַשְׁקִין, יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵינוֹ חַיָּב בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה אֶלָּא אִם כֵּן שָׁתָה רְבִיעִית. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם עַל מַשְׁקִין אִם שָׁתָה כַּזַּיִת, חַיָּב בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה, וְלָכֵן לָצֵאת מִידֵי סְפֵקָא, יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת אֶלָּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת אוֹ רְבִיעִית. וְאֵין חִלּוּק בֵּין יַיִן שָׂרָף לִשְׁאָר מַשְׁקִין (ק״צ ר״י)

ג דָּבָר שֶׁהוּא כִּבְרִיָּתוֹ, דְּהַיְנוּ, אֲגוֹז אֶחָד אוֹ שְׂאָר פְּרִי, וַאֲפִלּוּ קְטָנִית אַחַת, יֵשׁ אוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהוּא פְּרִי שָׁלֵם, מְבָרְכִין אַחֲרָיו בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וְיֵשׁ חוֹלְקִין. וְלָכֵן לָצֵאת מִידֵי סָפֵק, אֵין לֶאֱכֹל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת. וְאִם נִתְחַלֵּק הַדָּבָר קֹדֶם הָאֲכִילָה, בָּטֵל מִמֶּנּוּ חֲשִׁיבוּתֵיהּ, וּלְכֻלֵּי עָלְמָא אֵין מְבָרְכִין עָלָיו בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה בְּפָחוֹת מִכַּזַּיִת.

ד כָּל הָאֻכָלִין מִצְטָרְפִין לְכַזַּיִת. וְאִם אָכַל כַּחֲצִי זַיִת מִדָּבָר שֶׁמְּבָרְכִין אַחֲרָיו בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת, וְכַחֲצִי זַיִת מִדָּבָר שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו בְּרָכָה מְעֵין שָׁלֹשׁ, אוֹ אֲפִלּוּ כַּחֲצִי זַיִת פַּת, מְבָרֵךְ לְאַחֲרֵיהֶן בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת. וְנִרְאֶה לִי, דְּהוּא הַדִּין אִם אָכַל כַּחֲצִי זַיִת מִפֵּרוֹת שֶׁמְּבָרְכִין לְאַחֲרֵיהֶן עַל הָעֵץ, וְכַחֲצִי זַיִת מִמִּין שֶׁמְּבָרְכִין לְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה אוֹ כַּחֲצִי זַיִת פַּת (דְּהַשְׁתָּא אֵין כָּאן שׁוּם מִין שֶׁבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁלּוֹ בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת) מִכָּל מָקוֹם מְבָרֵךְ לְאַחֲרֵיהֶן בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת (עַיֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל סִימָן ר״י סָעִיף קָטָן א׳). וְאִם אָכַל כַּחֲצִי זַיִת מִמִּין שֶׁמְּבָרְכִין לְאַחֲרָיו עַל הַמִּחְיָה וְכַחֲצִי זַיִת פַּת, מְבָרֵךְ לְאַחֲרֵיהֶן עַל הַמִּחְיָה. וּשְׁתִיָּה עִם אֲכִילָה אֵין מִצְטָרְפִין.

ה אָכַל כַּחֲצִי זַיִת וְשָׁהָה, וְחָזַר וְאָכַל כַּחֲצִי זַיִת, אִם מִתְּחִלַּת הָאֲכִילָה הָרִאשׁוֹנָה עַד סוֹף הָאֲכִילָה לֹא הָיָה זְמַן יוֹתֵר, כִּי אִם כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס, מִצְטָרְפוֹת שְׁתֵּי הָאֲכִילוֹת וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. אֲבָל אִם שָׁהָה יוֹתֵר, אֵין מִצְטָרְפוֹת. וּבִשְׁתִיָּה, אֲפִלּוּ שָׁהָה פְּחוֹת מִזֶּה, אֵין מִצְטָרְפוֹת.

ו שָׁתָה מַשְׁקֶה חַם בְּמְעַט מְעַט, (כְּגוֹן טֵה אוֹ קָאפְע), כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹתֶה בְּפַעַם אַחַת כַּשִּׁעוּר, אַף עַל פִּי שֶׁדֶּרֶךְ שְׁתִיָּתוֹ בְּכָךְ, מִכָּל מָקוֹם אֵין מִצְטָרְפִין וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה (ר״י).

ז בְּשִׁבְעָה מִינִים נִשְׁתַּבְּחָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב, אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ וְדָתָר הָכִי כְּתִיב, אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ וְגוֹ׳ וְכֵיוָן שֶׁבִּלְחֶם מְבֹאָר בַּתּוֹרָה, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ, לָכֵן עַל הַלֶּחֶם מֻחְמֶשֶׁת מִינֵי דָּגָן, שֶׁהֵן חִטָּה וּשְׂעוֹרָה הַמְפֹרָשִׁין, וְכֻסְּמִים וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשִׁיפּוֹן, שֶׁהֵם גַּם כֵּן נִכְלָלִין בְּחִטָּה וּשְׂעוֹרָה, מְבָרְכִין אַחֲרָיו בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת שְׁלֵמוֹת וְגַם בִּרְכַּת הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב (שֶׁנִּתְקָנָה אַחַר כָּךְ בִּיבְנֶה). אֲבָל כָּל שֶׁאֵינוֹ לֶחֶם גָּמוּר אֶלָּא מִינֵי מְזוֹנוֹת מֵאֵלּוּ חֲמִשָּׁה מִינֵי דָּגָן, וְכֵן עַל הַגֶּפֶן דְּהַיְנוּ יַיִן, וְגַם עֲנָבִים בֵּין לַחִים בֵּין יְבֵשִׁים בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, וּתְאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְזֵיתִים, וּתְמָרִים שֶׁהֵם דְּבַשׁ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, לְפִי שֶׁמֵּהֶם זָב הַדְּבַשׁ, עַל כָּל אֵלּוּ מְבָרְכִין בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה בִּרְכָה אַחַת מְעֵין שָׁלֹשׁ, שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת בְּקִצּוּר הַשָּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת וְגַם הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב שֶׁבִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן.

ח בַּבְּרָכָה מֵעֵין שָׁלֹשׁ שֶׁלְּאַחַר מִינֵי מְזוֹנוֹת, פּוֹתֵחַ עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה, וְחוֹתֵם וְנוֹתֵן לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה. וְעַל הַיַּיִן, פּוֹתֵחַ עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, וְחוֹתֵם [וְנוֹתֵן לְךָ] עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן. וְעַל הַפֵּרוֹת, פּוֹתֵחַ עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ, וְחוֹתֵם [וְנוֹתֵן לְךָ] עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ עַל הָאָרֶץ וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹ אֲפִלּוּ בְּחוּץ לָאָרֶץ, אִם אָכַל מִפֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר, עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ. אָכַל מִינֵי מְזוֹנוֹת וְגַם שָׁתָה יַיִן כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם בִּבְרָכָה אֶחָת. וְכֵן פֵּרוֹת וַיַּיִן, וַאֲפִלּוּ עֲנָבִים וַיַּיִן, פֵּרוֹת וּמִינֵי מְזוֹנוֹת, אוֹ אֲפִלּוּ מִינֵי מְזוֹנוֹת וַיַּיִן וּפֵרוֹת, כּוֹלֵל שְׁלָשְׁתָּן, וַיַּקְדִּים עַל הַמִּחְיָה, וְאַחַר כָּךְ עַל הַגֶּפֶן, וְאַחַר כָּךְ עַל הָעֵץ. וּכְשֶׁכּוֹלֵל עַל הַמִּחְיָה עִם שְׁאָר מִין, לֹא יֹאמַר בַּתְּחִלָּה וְעַל הַכַּלְכָּלָה, אֶלָּא יֹאמַר, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, אוֹ עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַפֵּרוֹת, אוֹ עַל הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, וְעַל הַפֵּרוֹת. וּכְבָר נִדְפְּסָה הַנֻּסְחָא בַּסִּדּוּרִים, וְצָרִיךְ כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת בָּקִי בִּבְרָכָה זוֹ בְּעַל פֶּה.

ט בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ מַזְכִּירִין בָּהּ מְעֻנְיָנָא דְּיוֹמָא. וְאִם שָׁכַח וְלֹא הִזְכִּיר, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ.

י יֵשׁ לְהַחְמִיר בִּבְרָכָה זוֹ כְּמוֹ בִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן בַּדְּבָרִים שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּסִימָן מ״ד סָעִיף ו׳.

יא בִּבְרַכַּת בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁבָּרְאתָ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבָּרָא, וְכֵן עִקָּר. וּפְרוּשָׁה שֶׁל הַבְּרָכָה הוּא, בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן, שֶׁבָּרָא הַנְּפָשׁוֹת וְגַם מַחְסוֹרָם, דְּהַיְנוּ כָּל צָרְכֵי סִפּוּקָן, שֶׁהֵם דְּבָרִים הֶכְרְחִיִּים לְצֹרֶךְ קִיּוּם חִיּוּתָן, כְּמוֹ הַלֶּחֶם וְהַמַּיִם, וְגַם עַל כָּל שְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁבָּרָא שֶׁאֵינָם הֶכְרְחִיִּים כָּל כָּךְ

אֶלָּא לְהִתְעַנֵּג בָּהֶם, כְּמוֹ פֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה, אֲנוּ מְבָרְכִים אוֹתָךְ חַי הָעוֹלָמִים. וּצְרִיכִין לוֹמַר הַחי״ת בְּפַתַח (הַגָּאוֹן רַבִּי אֵלְיָהוּ מִוילְנָא, זְכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, הִסְפִּים עִם הַפּוֹסְקִים שֶׁכָּתְבוּ לַחְתֹּם הַבְּרָכָה בַּשֵּׁם, וְלוֹמַר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ חַי הָעוֹלָמִים) (סִימָן ר״ז).

יב אָכַל פֵּרוֹת שֶׁבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁלָּהֶם בְּרָכָה מֵעֵין שָׁלֹשׁ, וְגַם פֵּרוֹת הָעֵץ שֶׁבְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁלָּהֶן הוּא בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת, מְבָרֵךְ בְּרָכָה מֵעֵין שָׁלֹשׁ. וְכֵיוָן שֶׁהוּא מַזְכִּיר בָּהֶם פְּרִי עֵץ, נִפְטָרִים בָּזֶה כָּל פְּרִי עֵץ שֶׁאָכַל. אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב בִּרְכַּת בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת עַל מִין אַחֵר, אֵינוֹ נִפְטָר בִּבְרָכָה מֵעֵין שָׁלֹשׁ, וְיָבֵרְךְ תְּחִלָּה בִּרְכַּת מֵעֵין שָׁלֹשׁ וְאַחַר כָּךְ בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת.

יג לְכַתְּחִלָּה אָסוּר לְאָדָם לֶאֱכֹל מִמְקוֹמוֹ, אוֹ לַעֲסֹק בְּאֵיזֶה דָּבָר עַד שֶׁיְּבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח מִלְּבָרֵךְ. וּבְדִיעֲבַד כְּשֶׁיָּצָא מִמְּקוֹמוֹ, אִם הוּא צָרִיךְ לְבָרֵךְ בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת, יָכוֹל לְבָרֵךְ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא שָׁם. אֲבָל אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה מֵעֵין שָׁלֹשׁ, צָרִיךְ שֶׁיַּחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ, כְּמוֹ בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן לְעִיל סִימָן מ״ד סָעִיף ט׳ (סִימָן קפ״ד ובחַיֵּי אָדָם).

יד אָכַל וְשָׁתָה וְלֹא בֵּרַךְ מֵיָּד בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, יָכוֹל לְבָרֵךְ עַד שֶׁעַת עִכּוּל, דְּהַיְנוּ כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ תָּאֵב לֶאֱכוֹל פֵּרוֹת. וּלְאַחַר שְׁתִיָּה, כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ צָמֵא. וּלְאַחַר זְמַנִּים אֵלּוּ, אֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ עוֹד. וּמִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי לְשַׁעֵר, רָאוּי לוֹ כְּשֶׁנִּזְכַּר שֶׁלֹּא בֵּרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, לְבָרֵךְ עַל מִין מִמִּין שֶׁאָכַל וְיֹאכַל וְיָבֵרְךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, לְפָטוֹר גַּם אֶת הָרִאשׁוֹן (קפ״ד).

טו אָכַל אוֹ שָׁתָה וְהֵקִיא, לֹא יְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, דִּלֹּא גָּרַע מִנִּתְעַכֵּל (שע״ת רח).

סימן נב

א עַל פֵּרוֹת הַגְּדֵלִים בְּאֵילָן, מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ. וְעַל פֵּרוֹת הַגְּדֵלִים בָּאֲדָמָה, וְהֵם כָּל מִינֵי לִפְתָּן וִירָקוֹת וְקִטְנִיּוֹת וְטָאטָארְקֶע (תֵּירָס) וַעֲשָׂבִים, מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְלֹא נִקְרָא אִילָן, אֶלָּא זֶה שֶׁהָעֲנָפִים שֶׁלּוֹ נִשְׁאָרִים גַּם בַּחֹרֶף וּמוֹצִיא אַחַר כָּךְ עָלִים מִן הָעֲנָפִים, וַאֲפִלּוּ הֵם דַּקִּין כְּגִבְעוֹלֵי פִּשְׁתָּן. אֲבָל אִם הָעֲנָפִים כָּלִים לְגַמְרֵי בַּחֹרֶף וְאֵינוֹ נִשְׁאָר רַק הַשֹּׁרֶשׁ, לֹא נִקְרָא אִילָן, וּמְבָרְכִין עַל הַפֵּרוֹת בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה (ר״ב ר״ג)

ב עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, כְּמוֹ בָּשָׂר, דָּגִים, חָלָב, גְּבִינָה, וְכֵן עַל כָּל מִינֵי מַשְׁקִים, חוּץ מִן הַיַּיִן וְשֶׁמֶן זַיִת, מְבָרְכִין שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ. וְתֵבַת נִהְיָה, יֵשׁ לוֹמַר הִיו״ד בְּקָמַץ.

ג כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת (שְׁוָואמְען) אַף עַל פִּי שֶׁהֵן גְּדֵלִין מִלַּחְלוּחִית הָאָרֶץ, יְנִיקָתָן אֵינָהּ מִן הָאָרֶץ אֶלָּא מִן הָאֲוִיר, וְלָכֵן אֵינָן נִקְרָאִין פְּרִי הָאֲדָמָה, וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶן שֶׁהַכֹּל (ר״ד).

ד אֵין מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ אוֹ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁהוּא טוֹב לְאָכְלוֹ חַי וְגַם הַדֶּרֶךְ הוּא לֶאֱכָלוֹ חַי. אֲבָל אִם אֵין הַדֶּרֶךְ לֶאֱכָלוֹ חַי אֶלָּא מְבֻשָּׁל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טוֹב לְמַאֲכָל גַּם כְּשֶׁהוּא חַי, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ חָשׁוּב כָּל כָּךְ, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו בִּרְכָתוֹ אֶלָּא כְּשֶׁאוֹכְלוֹ מְבֻשָּׁל. אֲבָל אִם אוֹכְלוֹ חַי, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו אֶלָּא שֶׁהַכֹּל. וְכָבוּשׁ חֲרֵי הוּא כִּמְבֻשָּׁל. וְלָכֵן עַל כְּרוּב (קְרוֹיט) כָּבוּשׁ מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכֵן מָלִיחַ הוּא כִּמְבֻשָּׁל לְעִנְיָן זֶה.

ה עַל הַצְּנוֹן מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכֵן עַל שׁוּמִים וּבְצָלִים כְּשֶׁהֵן רַכִּין וְדַרְכָּן לֶאֱכָלָן חַיִּין, אַף עַל פִּי שֶׁעַל פִּי הָרֹב אֵין אוֹכְלִין אוֹתָן רַק עִם פַּת, מִכָּל מָקוֹם גַּם אִם אוֹכְלָן בִּלֹּא פַּת, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. אֲבָל אִם הִזְקִינוּ, שֶׁהֵם חֲרִיפִים מְאֹד, וְאֵין דַּרְכָּן לֶאֱכָלָן חַיִּין, מִי שֶׁאָכְלָן חַיִּין, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם שֶׁהַכֹּל.

ו דְּבָרִים שֶׁהֵם טוֹבִים יוֹתֵר כְּשֶׁהֵם מְבֻשָּׁלִין, שֶׁהַבִּשּׁוּל מְגָרֵעַ אוֹתָן, אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן כְּשֶׁהֵן מְבֻשָּׁלִין אֶלָּא שֶׁהַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְּׁלָן עִם בָּשָׂר וְעַל יְדֵי הַבָּשָׂר נִשְׁתַּבְּחוּ, מִכָּל מָקוֹם אָז הַבָּשָׂר הוּא הָעִקָּר, וְאֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא שֶׁהַכֹּל. אֲבָל אִם בִּשְּׁלָן בְּאֹפֶן שֶׁהֵן הָעִקָּר וּמִכָּל מָקוֹם נִשְׁתַּבְּחוּ, כְּגוֹן שֶׁטִּגְּנָן בְּשֶׁמֶן אוֹ בִּדְבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן הַמְּבֹרָךְ הָרָאוּיָה לָהֶן, דְּמַה לִּי אִם נִתְבַּשְּׁלוּ בְּמַיִם אוֹ בְּשֶׁמֶן וּדְבַשׁ (ר״ה).

ז מִינֵי פֵּרוֹת הַגְּרוּעִים, הַגְּדֵלִים עַל אֲטָדִים וְקוֹצִים אוֹ בְּשֹׁאָר אִילָנוֹת שֶׁיָּצְאוּ מֵאֲלֵיהֶן וְלֹא נִטְעוּ לְהוּ אֲנָשִׁי, כְּמוֹ תַּפּוּחֵי יַעַר וְכַדּוֹמֶה, שֶׁכְּשֶׁהֵם חַיִּין אֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁבִּשָּׁלָן אוֹ טִגְּנָן בְּדִבַשׁ וְסֵכָּר וְהֵן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא שֶׁהַכֹּל. אֲבָל לוּזִין (הַאזעלנוס) אַף עַל פִּי שֶׁגְּדֵלִים בַּיַּעַר, חֲשׁוּבִים הֵם, וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ (ר״ג).

ח עֲשָׂבִים הַגְּדֵלִים מֵאֲלֵיהֶם בְּלִי זְרִיעָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְאוּיִין לֶאֱכֹל חַיִּין, וַאֲפִלּוּ בִּשְּׁלָן וְהוּא מַאֲכָל חָשׁוּב, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁאֵין זוֹרְעִין אוֹתוֹ, אֵינוֹ חָשׁוּב פְּרִי וּמְבָרְכִין עָלָיו שֶׁהַכֹּל. אֲבָל חַסָּה [סָעלַאט] וְכַדּוֹמֶה שֶׁנִּזְרַע, מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְגַם בַּעֲשָׂבִים הַגְּדֵלִים מֵאֲלֵיהֶן, אִם יֵשׁ בָּהֶם פֵּרוֹת

חֲשׁוּבִים, כְּגוֹן יָאגְדֶעס וּמָאלִינָעס מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.

ט דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עִקַּר הַפְּרִי, אֵינוֹ חָשׁוּב כְּמוֹ הַפְּרִי עַצְמוֹ, אֶלָּא יוֹרֵד מַדְרֵגָה אַחַת, שֶׁאִם הוּא פְּרִי עֵץ, מְבָרְכִין עַל הַטָּפֵל בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְאִם הוּא פְּרִי הָאֲדָמָה, מְבָרְכִין עַל הַטָּפֵל שֶׁהַכֹּל. וְלָכֵן אִילַן צְלָף (קאפערנבוים) שֶׁהֶעָלִין שֶׁלּוֹ רְאוּיִין לַאֲכִילָה, וְיֵשׁ בָּעָלִים כְּמִין תְּמָרִים בּוֹלְטִים, כְּמוֹ בָּעָלִים שֶׁל עֲרָבָה, וְאֶבְיוֹנוֹת הֵן עִקַּר הַפְּרִי, וְקַפְּרִיסִין הֵן הַקְּלִפָּה שֶׁסְּבִיב הַפְּרִי, כְּמוֹ קְלִפּוֹת הָאֱגוֹזִים, וְרָאוּיִים גַּם כֵּן לַאֲכִילָה, עַל הָאֶבְיוֹנוֹת שֶׁהֵן עִקַּר הַפְּרִי, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, וְעַל הֶעָלִין וְעַל הַתְּמָרוֹת וְעַל הַקַּפְּרִיסִין, בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וְכֵן עֲלֵי וְרָדִים (ראזענבלעטער) שֶׁנִּרְקְחוּ בִּדְבַשׁ וְסָכָר, מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, אַף עַל פִּי שֶׁגְּדֵלִים בָּאִילָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן עִקַּר הַפְּרִי. וְכֵן קְלִפּוֹת תַּפּוּחֵי זָהָב שֶׁנִּרְקְחוּ בִּדְבַשׁ וְסָכָר, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְעַל קְלִפּוֹת קִשּׁוּאִין שֶׁמְּטַגְּנִין בִּדְבַשׁ וְסָכָר, מְבָרְכִין שֶׁהַכֹּל. וְעַל הַשַּׁרְבִיטִין מֵהַקְּטָנִיּוֹת שֶׁזּוֹרְעִין בַּשָּׂדוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְתוּקִים, אִם אֲכָלָן בְּלֹא הַקְּטָנִיּוֹת, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם שֶׁהַכֹּל. וְאִלּוּ שֶׁזּוֹרְעִים בַּגִּנּוֹת עַל דַּעַת לְאָכְלָן חַיִּין בְּשַׁרְבִיטֵיהֶן, אֲפִלּוּ כְּשֶׁאוֹכֵל הַשַּׁרְבִיטִין לְחוּד, יֵשׁ לְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה (ר״ב ר״ד).

י גַּרְעִינִין שֶׁל פֵּרוֹת אִם הֵם מְתוּקִים, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, אֲבָל גַּרְעִינִים הַמָּרִים אֵינָם נֶחְשָׁבִים כְּלָל, וְאִם אוֹכְלָן כָּךְ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם כְּלָל. וְאִם מִתְּקָן עַל יְדֵי הָאוֹר וְכַדּוֹמֶה, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם שֶׁהַכֹּל.

יא שְׁקֵדִים הַמָּרִים, כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים שֶׁאָז עִקַּר אֲכִילָתָן הִיא הַקְּלִפָּה שֶׁאֵינָהּ מָרָה, וְעַל דַּעַת כֵּן נוֹטְעִין אוֹתָן, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ. וּכְשֶׁהֵן גְּדוֹלִים שֶׁאָז עִקַּר הָאֲכִילָה הוּא מַה שֶּׁבִּפְנִים וְהוּא מַר, אִם אוֹכְלָן כָּךְ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּלָל. אֲבָל אִם מִתְּקָן עַל יְדֵי הָאוּר אוֹ דָּבָר אַחֵר, כֵּיוָן דְּפֵרוֹי נִינְהוּ וְגַם עַל דַּעַת כֵּן נוֹטְעִין אוֹתָן, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ (ר״ב). שְׁקֵדִים הַמְחֻפִּין בְּסֻכָּר אַף עַל פִּי שֶׁהַסֻּכָּר הוּא הָרֹב, מִכָּל מָקוֹם מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ. וְקַלְמוּס הַמְחֻפֶּה בְּסֻכָּר מְבָרְכִין רַק שֶׁהַכֹּל כִּי הַקְּלִמוּס אֵינוֹ פְּרִי.

יב פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמַר בִּשּׁוּלָן עַל הָאִילָן, אֲפִלּוּ בִּשְׁלָן אוֹ טִגְּנָן בִּדְבַשׁ וְכַדּוֹמֶה, כְּמוֹ שֶׁהוּא הַדֶּרֶךְ לְטַגֵּן פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרוּ, בִּדְבַשׁ אוֹ סֻכָּר, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם שֶׁהַכֹּל. אַף עַל אֶתְרוֹג מְטֻגָּן בִּדְבַשׁ אוֹ בְּסֻכָּר יֵשׁ לְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ.

יג נוֹבְלוֹת, וְהֵן פֵּרוֹת שֶׁנִּשְׁרְפוּ מִן הַחֹם וְנִבְלוּ וְנָפְלוּ מִן הָאִילָן קֹדֶם שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ, כֵּיוָן שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקֵל אֵין מְבָרְכִין עָלָיו רַק שֶׁהַכֹּל. וְכֵן פַּת שֶׁעִפְּשָׁה וְתַבְשִׁיל שֶׁנִּתְקַלְקֵל קָצַת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן שֶׁהַכֹּל. אֲבָל אִם נִתְקַלְקְלוּ לְגַמְרֵי עַד שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה, אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן כְּלָל. וְכֵן חֹמֶץ גָּמוּר (שֶׁמְּבַעְבְּעַ כְּשֶׁשּׁוֹפְכִין אוֹתוֹ עַל הָאָרֶץ) אֵין מְבָרְכִין עָלָיו כְּלָל. וְאִם עֵרְבוּ בְּמַיִם עַד שֶׁרָאוּי לִשְׁתִיָּה מְבָרְכִין עָלָיו שֶׁהַכֹּל.

יד וְיֵשׁ מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּן בְּכָךְ שֶׁאֵינָן מִתְבַּשְּׁלִים לְעוֹלָם עַל הָאִילָן, אֶלָּא אַחַר שֶׁנּוֹטְלִין אוֹתָן מִן הָאִילָן מַנִּיחִין אוֹתָן בְּתוֹךְ קַשׁ וְתֶבֶן וְכַדּוֹמֶה וְעַל יְדֵי כָּךְ מִתְבַּשְּׁלִין, כְּגוֹן הָאֲנָסִים הַקְּטַנִּים (אַשְׁרִיצֶן) כֵּיוָן שֶׁדַּרְכָּן בְּכָךְ, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ (ר״ב ר״ד)

טו יֵשׁ מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם אֶלָּא שְׁרָף בְּעָלְמָא כְּנוּס בְּתוֹךְ הַחַרְצַנִּים (וְנִקְרָאִים קָאלִינָעס) וְאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה אֶלָּא מוֹצְצִין אוֹתָן וְזוֹרְקִין הַקְּלִפּוֹת, מְבָרְכִין עַל מְצִיצָה זוֹ שֶׁהַכֹּל, (דְּכֵיוָן שֶׁעִקָּרוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לַמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ אֵין עָלָיו שֵׁם פְּרִי כְּלָל), וַאֲפִלּוּ הוּא בּוֹלֵעַ גַּם הַקְּלִפָּה וְהַגַּרְעִין, אֵינוֹ מְבָרֵךְ רַק שֶׁהַכֹּל.

טז אֵין מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ וּבוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה אֶלָּא כְּשֶׁנִּכָּר בְּמִקְצָת שֶׁהוּא פֶּרִי. אֲבָל אִם נִתְרַסֵּק עַד שֶׁאֵינוֹ נִכָּר כְּלָל מַה הוּא, כְּגוֹן, [רַבָּה] (לעקפאר) (פאוועדלא, לאטווערג) שֶׁמְּבַשְּׁלִין מִשְּׁזִיפִין וְקִטְנִיּוֹת שֶׁרְסָקָן לְגַמְרֵי וְכַדּוֹמֶה, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם שֶׁהַכֹּל. וּבְדִיעֲבַד אִם בֵּרַךְ עֲלֵיהֶם בְּרָכָה הָרְאוּיָה לָהֶן יָצָא. וְאִם רֹב דֶּרֶךְ אֲכִילַת אוֹתָן פֵּרוֹת הוּא עַל יְדֵי רִסּוּק שֶׁמְּרַסְּקִין אוֹתָן לְגַמְרֵי, מְבָרְכִין אַף לְכַתְּחִלָּה בְּרָכָה הָרְאוּיָה לָהֶן (ר״ב ר״ד ר״ה).

יז אֹרֶז וְדֹחַן (הירז ורייז) שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ, אִם לֹא נִתְמַעֲכוּ, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְאִם נִתְמַעֲכוּ אוֹ שְׁטָחָן וְעָשָׂה מֵהֶן פַּת, יֵשׁ חִלּוּק בֵּין אֹרֶז לְדֹחַן, כִּי מִצַּד הַדִּין עַל הָאֹרֶז מְבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וְעַל הַדֹּחַן שֶׁהַכֹּל. אֲלָא שֶׁיֵּשׁ לָנוּ סָפֵק אֵיזֶהוּ אֹרֶז וְאֵיזֶהוּ דֹּחַן, לָכֵן יָרֵא שָׁמַיִם לֹא יֹאכַל בֵּין דֹּחַן בֵּין אֹרֶז שֶׁנִּתְמַעֲכוּ אֲלָא בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה. וּבְשָׁעַת הַדְּחַק שֶׁאֵין לוֹ פַּת מְבָרֵךְ בֵּין עַל הַדֹּחַן בֵּין עַל אֹרֶז שֶׁהַכֹּל וּלְאַחֲרֵיהֶם בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת. עַל פַּת הֶעָשׂוּי מִקְּטָנִיּוֹת (תַּרְס) טָעֶנְגֶּרא קוּקֶרִיטָו. מַאלַיי״ע טִירְקִישֶׁען וּוַייטֶן, אֲפִלּוּ בִּמְקוֹמוֹת שֶׁדַּרְכָּן בְּלֶחֶם זֶה, מְבָרְכִין עָלָיו שֶׁהַכֹּל (עַיֵּן פְּרִי מְגַדִּים סִמָן ר״ח, מִשְׁבְּצוֹת סָעִיף קָטָן י״א, וְשִׁיוּרֵי בְּרָכָה סִימָן ר״ז). (דִּין עֵרֶב קָמְחִין, עַיֵּן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן ר״ח ס״ט).

יח עַל הַסֻּכָּר מְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל. וְכֵן הַמּוֹצִץ קָנִים מְתוּקִים, מְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל. וְכֵן [קַנָּמוֹן וְשׁוּשׁ] צימרינד ולאקריטץ שֶׁכּוֹסְסִין וּבוֹלְעִין רַק טַעַם וּפוֹלְטִין הָעִקָּר מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן שֶׁהַכֹּל.

סימן נג

א כָּל הַפֵּרוֹת וְיָרָקוֹת שֶׁסְּחָטָן וְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין, מְבָרֵךְ עַל הַמַּשְׁקִין שֶׁהַכֹּל. וְכֵן דְּבַשׁ הַנִּזָּב מִן הַתְּמָרִים, כִּי אֵין שׁוּם מַשְׁקֶה נִקְרָא פְּרִי, רַק הַיַּיִן וְשֶׁמֶן זַיִת. וְהַיַּיִן שֶׁהוּא חָשׁוּב מְאֹד, קָבְעוּ לוֹ בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן. וְשֶׁמֶן זַיִת שֶׁהוּא גַּם כֵּן חָשׁוּב, אִם נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ, בְּעִנְיָן שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו, מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ (כִּדְלִקַּמָּן סִימָן נ״ד סָעִיף ח׳)

ב פֵּרוֹת שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִבְשׁוּל אֶלָּא לְאָכְלָן חַיִּין, אִם בִּשְּׁלָן, מְבָרֵךְ עַל הָרִטָּב שֶׁהַכֹּל. אֲבָל פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְיַבְּשָׁן וּלְבַשְּׁלָן וְהֵן שְׂכִיחִים לָרֹב וְנָטְעֵי לְהוּ אַדַּעְתָּא דְּהָכִי, אִם בִּשְּׁלָן כְּדֵי לֶאֱכֹל הַפֵּרוֹת וְגַם לִשְׁתּוֹת אֶת הָרִטָּב מְבָרֵךְ עַל הָרִטָּב בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַפֵּרוֹת. וְכֵן קִטְנִיּוֹת וִירָקוֹת, בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לְבַשְּׁלָם, לְאָכְלָם וְגַם לִשְׁתּוֹת הָרִטָּב, מְבָרֵךְ עַל הָרִטָּב בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַמַּאֲכָל (וְהַחִלּוּק שֶׁבֵּין זֶה לְמַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּסָעִיף א׳, יֵשׁ אוֹמְרִים מִשּׁוּם דְּהָתָם אֵין דַּרְכָּן בְּכָךְ לִסְחוֹט אֶת הַפֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת לְהוֹצִיא מֵימֵיהֶן, וְהָכָא דַּרְכָּן בְּכָךְ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, מִשּׁוּם דְּיוֹתֵר נִכְנָס טַעַם הַפְּרִי וְהַיֶּרֶק בְּמַיִם שֶׁמְּבַשְּׁלִין אוֹתָן בָּהֶם, מֵאֲשֶׁר הוּא בְּמַשְׁקֶה שָׁזָב מֵהֶן). אֲבָל אִם אֵין כַּוָּנַת הַבִּשּׁוּל רַק בִּשְׁבִיל הַפֵּרוֹת אוֹ הַיְּרָקוֹת, אֲזַי כְּשֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַפֵּרוֹת וְהַיְּרָקוֹת אֶלָּא שׁוֹתֶה אֶת הָרִטָּב לְבַד, מְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל. וְאִם בִּשְּׁלָן עִם בָּשָׂר בְּיַחַד, אֲפִלּוּ אִם כַּוָּנַת הַבִּשּׁוּל גַּם בִּשְׁבִיל הָרִטָּב, לְעוֹלָם מְבָרֵךְ עַל הָרִטָּב שֶׁהַכֹּל, כִּי הַבָּשָׂר הוּא הָעִקָּר (ר״ב ר״ה).

ג פֵּרוֹת שֶׁשָּׁרָאן אוֹ בִּשְּׁלָן רַק בִּשְׁבִיל הָרִטָּב, מְבָרֵךְ עָלָיו שֶׁהַכֹּל, וְלָכֵן מְבָרְכִין עַל קַאפָּע וְעַל טֵה שֶׁהַכֹּל. וְכֵן עַל הַשֶּׁכָר, בֵּין שֶׁהוּא מִתְמָרִים בֵּין שֶׁהוּא מִשְּׁעוֹרִים.

ד יְרָקוֹת אוֹ פֵּרוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין אוֹתָן בְּמַיִם שֶׁיִּתְחַמְּצוּ, אַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכָּן בְּכָךְ, כְּגוֹן [קִשּׁוּאִים, מְלָפְפוֹנִים, סֶלֶק, כְּרוּב] גורקען, אוגרקיס, ראהטע ריבען, צוויקעל, בוראקיס קרויטס. מִכָּל מָקוֹם, אֵין מְבָרְכִין עַל הָרִטָּב, כִּי אִם שֶׁהַכֹּל. וְאַף עַל פִּי שֶׁטַּעַם הַיֶּרֶק וְהַפְּרִי בָּרִטָּב, מִכָּל מָקוֹם, הוֹאִיל וְאֵין עִקַּר הַכְּבִישָׁה בִּשְׁבִיל שֶׁיִּתְּנוּ טַעַם בַּמַּיִם, אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם הַמָּה בְּעַצְמָם יִתְקַנּוּ עַל יְדֵי הַכְּבִישָׁה, לָכֵן מְבָרְכִין רַק שֶׁהַכֹּל. וּמִכָּל מָקוֹם אִם אָכַל תְּחִלָּה אֶת הַיֶּרֶק וּבֵרַךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וְאַחַר כָּךְ רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת גַּם הָרִטָּב, יֵשׁ סָפֵק אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הָרִטָּב, כִּי שֶׁמָּא יֵצֵא בִּבְרָכַת בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, גַּם עַל הָרִטָּב. לָכֵן לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן.

ה וְכֵן פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת וְקִטְנִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה, שֶׁבִּשְּׁלָן בְּמַשְׁקֶה, שֶׁיֵּשׁ לָהּ טַעַם בְּעַצְמוּתוֹ, כְּגוֹן בְּחֹמֶץ אוֹ בַּחֲמִיצָה (בָּאר״שְׁט) אוֹ בֶּחָלָב, מְבָרְכִין עַל הָרִטָּב שֶׁהַכֹּל. וְאִם אָכַל תְּחִלָּה אֶת הַמַּאֲכָל, יֵשׁ סָפֵק אִם אֵין הָרִטָּב נִפְטָרָה בִּבְרָכָה זֹאת (שם).

ו צִמּוּקִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן לַחְלוּחִית כָּל דָּהּ, שֶׁאִם הָיוּ דּוֹרְכִין אוֹתָן יָצָא מֵהֶן דִּבְשָׁן, אִם כְּתָשָׁן וְשָׁרָה אוֹתָן בְּמַיִם לְצֹרֶךְ שְׁתִיָּה וְלֹא לְצֹרֶךְ אֲכִילַת הַצִּמּוּקִין, אִם שָׁרָה שְׁלֹשָׁה יָמִים וְתוֹסֵס, וּלְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים עֵרָה מֵהֶם אֶת הַמַּשְׁקֶה לִכְלִי אַחֵר, הֲרֵי מַשְׁקֶה זֶה יֵין גָּמוּר מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וּלְאַחֲרָיו בְּרָכָה מְעֵין שָׁלֹשׁ. וּבְכָל מָקוֹם שֶׁצְּרִיכִין כּוֹס יֵין יוֹצְאִין בּוֹ. וּצְרִיכִין לִרְאוֹת שֶׁיִּהְיוּ הַצִּמּוּקִין יוֹתֵר מֵחֵלֶק שִׁשִּׁית שֶׁבַּמַּיִם, וּמְשַׁעֲרִים אֶת הַצִּמּוּקִין כְּמוֹ שֶׁהָיוּ בְּלַחוּתָן קֹדֶם שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ (עין שע״ת סִימָן ר״ד סָעִיף ה׳). וְדַוְקָא כְּשֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי שְׁרִיָּה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, אֲבָל אִם בִּשֵּׁל אֶת הַצִּמּוּקִין בְּמַיִם, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה יַיִן עַל יְדֵי הַבִּשּׁוּל (כֵּן כָּתוּב בְּסֵפֶר הַחַיִּים וּדְלֹא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר חַיֵּי אָדָם הִלְכוֹת שַׁבָּת כְּלָל ו׳ סָעִיף ו׳). (וְאִם שָׁרָה אוֹ בִּשֵּׁל אֶת הַצִּמּוּקִין עַל דַּעַת לֶאֱכוֹל גַּם אֶת הַצִּמּוּקִין, יֵשׁ כַּמָּה סְפֵקוֹת בַּבְּרָכָה שֶׁעַל הַמַּשְׁקֶה) (ר״ב ר״ד).

סימן נד

א אִם אָכַל שְׁנֵי דְּבָרִים אוֹ אוֹכֶל וְשׁוֹתֶה, וְהָאֶחָד עִקָּר אֶצְלוֹ וְהַשֵּׁנִי הוּא טָפֵל לוֹ, שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְאָכְלוֹ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל הָעִקָּר, וְאִם לֹא הָיָה לוֹ הָעִקָּר לֹא הָיָה אוֹכֵל כְּלָל אֶת הַטָּפֵל, כְּגוֹן שֶׁחָלַשׁ לִבּוֹ, וּכְדֵי לְחַזֵּק לִבּוֹ אוֹכֵל דָּג מָלִיחַ אוֹ צְנוֹן, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהֵם דְּבָרִים חֲרִיפִים אוֹכֵל גַּם מְעַט פַּת, אוֹ דָּבָר אַחֵר לְמַתֵּק הַחֲרִיפוּת, וְכֵן אִם מִתְאַוֶּה לִשְׁתּוֹת יַיִן שָׂרָף וְשׁוֹתֶה, וּבִכְדֵי לְמַתֵּק הַחֲרִיפוּת אוֹכֵל אַחֲרָיו מְעַט פַּת, אוֹ אֵיזֶה פְּרִי, מְבָרֵךְ רַק עַל הָעִקָּר, וְעַל הַטָּפֵל אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו, כִּי נִפְטָר בִּבְרָכָה שֶׁעַל הָעִקָּר, וְגַם נִטְילַת יָדַיִם אֵינוֹ צָרִיךְ.

ב וְדַוְקָא אִם אוֹכֵל אֶת הָעִקָּר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ אֶת הַטָּפֵל, וּבְשָׁעָה שֶׁבֵּרַךְ עַל הָעִקָּר הָיָה דַּעְתּוֹ לֶאֱכוֹל גַּם אֶת הַטָּפֵל, אוֹ שֶׁהוּא רָגִיל בְּכָךְ, דַּהֲוֵי כְּאִלּוּ הָיְתָה דַּעְתּוֹ לְכָךְ וְאוֹכֵל אֶת הַטָּפֵל בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד, לְאִפּוּקֵי אִם הָלַךְ בֵּינְתַיִם לְחֶדֶר אַחֵר, שֶׁאָז צָרִיךְ לְבָרֵךְ גַּם עַל הַטָּפֵל.

ג וְכֵן אִם אוֹכֵל מִתְּחִלָּה אֶת הַטָּפֵל וְאַחַר כָּךְ אֶת הָעִקָּר, כְּגוֹן שֶׁרוֹצֶה לִשְׁתּוֹת יַיִן אוֹ יַיִן שָׂרָף, וּכְדֵי שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת עַלִּיבָּא רֵיקָנָא אוֹכֵל תְּחִלָּה אֵיזֶה דָּבָר קָטָן, צָרִיךְ לְבָרֵךְ גַּם עַל הַטָּפֵל. וְאָמְנָם כֵּיוָן שֶׁהוּא רַק טָפֵל עַתָּה, יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּיָרַד מִבִּרְכָתוֹ וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו רַק שֶׁהַכֹּל, וְיֵשׁ חוֹלְקִין. וּלְהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִיְּדֵי

סְפֵקָא, יִשְׁתֶּה תְּחִלָּה קְצָת מִן הָעִקָּר וִיבָרֵךְ עָלָיו לִפְטוֹר אֶת הַטָּפֵל (רי״ב)

ד אִם כַּוָּנָתוֹ לִשְׁנֵיהֶם, כְּגוֹן שֶׁהוּא שׁוֹתֶה יַיִן שָׂרָף וְאוֹכֵל גַּם מִינֵי כִּיסְנִין וְדַבְשָׁנִין (האניג קוכען) אוֹ מְרַקַּחַת וְכַדּוֹמֶה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל שְׁנֵיהֶם. וִיבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הַכִּיסְנִין אוֹ הַמְּרַקַּחַת שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן שָׂרָף, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם אוֹכֵל פַּת כִּיסְנִין וְשׁוֹתֶה גַּם כֵּן קַאפֶע שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ עַל שְׁנֵיהֶם, דְּהַיְנוּ תְּחִלָּה עַל פַּת הַכִּיסְנִין וְאַחַר כָּךְ עַל הַקַאפֶע שֶׁהָרֵי כַּוָּנָתוֹ לִשְׁנֵיהֶם.

ה שְׁנֵי מִינִים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ יַחַד, אִם כָּל מִין מֵהֶם מִתְבַּדֵּל לְעַצְמוֹ, מְבָרֵךְ עַל כָּל מִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּרָכָה הָרְאוּיָה לוֹ. אֲבָל אִם נִתְמַעֲכוּ וְנִדְבְּקוּ, אֲזַי אֲזִלִינַן בָּתַר רֻבָּא, וּמַה שֶּׁהוּא הָרֹב זֶהוּ הָעִקָּר וּמְבָרְכִין עָלָיו, וְהַשֵּׁנִי נִפְטָר. אַף אִם אֶחָד הוּא מֵהֶם מַשֶּׁת מִינֵי דָגָן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא הַמְּעוּט הוּא הָעִקָּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן מ״ח סָעִיף י׳ עַיֵּן שָׁם (ר״ח רי״ב).

ו מַאֲכָל שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ חָלָב אוֹ מָרָק לְאָכְלָם בְּיַחַד, אִם עִקַּר כַּוָּנָתוֹ הַמַּאֲכָל, אֲזַי מְבָרֵךְ רַק עָלָיו, וְהֶחָלָב אוֹ הַמָּרָק טְפֵלִים. וְאִם כַּוָּנָתוֹ רַק עַל הַמָּרָק וְהֶחָלָב, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, וְהַמַּאֲכָל הוּא טָפֵל. וְאִם כַּוָּנָתוֹ עַל שְׁנֵיהֶם (וְאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת), מְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הַמַּאֲכָל וְאוֹכֵל מִמֶּנּוּ מְעַט, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַמָּרָק אוֹ עַל הֶחָלָב. וְאֵין הוֹלְכִין בָּזֶה אַחַר הָרֹב. וְאַפִּלּוּ אִם הַמַּאֲכָל הוּא מִין דָּגָן, אֵינוֹ נֶחְשָׁב עִקָּר לְעִנְיָן זֶה, (מַאֲכָל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בְּמַיִם אוֹ בְּחָלָב, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ״ח וסִימָן נ״ג) (סִימָן קס״ח ר״ב).

ז בְּשָׂמִים שְׁחוּקִים שֶׁעֵרְבָן עִם סֵפֶר, הַבְּשָׂמִים הֵם הָעִקָּר וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בְּרָכָה הָרְאוּיָה לָהֶן. עַל אֱגוֹז מוּסְקָט בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ. עַל קְנָמוֹן (צימרינד) בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְכֵן עַל זַנְגְּבִיל (אונגבער) בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.

ח הַשּׁוֹתֶה שֶׁמֶן זַיִת כְּמוֹ שֶׁהוּא, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו כְּלָל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַזִּיק לוֹ. וְאִם עֵרְבוֹ עִם שְׁאָר דְּבָרִים, הוּא הַטָּפֵל וּמְבָרֵךְ רַק עַל הָעִקָּר. אַף אִם יֵשׁ לוֹ מֵחוֹשׁ שֶׁהוּא צָרִיךְ אֶת הַשֶּׁמֶן לִרְפוּאָה, וּבִכְדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק לוֹ הוּא מְעָרְבוֹ בִּשְׁאָר דָּבָר, מֵאַחַר שֶׁעִקַּר כַּוָּנָתוֹ עַל הַשֶּׁמֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא הַמֻּעָט, מְבָרֵךְ עָלָיו בְּרָכָתוֹ שֶׁהִיא בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ וּפוֹטֵר אֶת הַדָּבָר הָאַחֵר. וְאִם הוּא צָמֵא וְעִקַּר כַּוָּנָתוֹ לִשְׁתּוֹת לְצָמְאוֹ, אֶלָּא שֶׁאַגַּב הוּא נוֹתֵן בּוֹ שֶׁמֶן לִרְפוּאָה, מְבָרֵךְ רַק עַל הַמַּשְׁקֶה. וְכֵן הַדִּין אִם נוֹתֵן לְתוֹךְ הַמַּשְׁקֶה אֱגוֹז מוּסְקָט אוֹ קְנָמוֹן (צִימְרִינְד) אוֹ זַנְגְּבִיל, דְּאַזְלִינַן בָּתַר הַכַּוָּנָה.

ט כָּל מִינֵי מְרַקַּחַת, הַדְּבַשׁ וְהַסֵּכָר הֵן טְפֵלִים וּמְבָרְכִים עַל עִקַּר הַפֵּרוֹת בִּרְכָתוֹ הָרְאוּיָה לוֹ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן נ״ב).

סימן נה

א מִי שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו מִינֵי פֵּרוֹת הַרְבֵּה, וְהוּא רוֹצֶה לֶאֱכוֹל מִכֻּלָּם, אִם בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, יְבָרֵךְ עַל זֶה שֶׁהוּא חָבִיב לוֹ וְחָפֵץ בּוֹ יוֹתֵר. וְאִם שְׁנֵיהֶן שָׁוִים לוֹ בַּחֲבִיבוּת, אֲזַי אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם מִמִּין שִׁבְעָה שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ז׳), יְבָרֵךְ עַל זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא חֲצִי פְּרִי וְהַשְּׁאָר הֵן שְׁלֵמִים. וְאִם אֵין בֵּינֵיהֶם מִמִּין שִׁבְעָה, אִם אֶחָד שָׁלֵם וְאֶחָד אֵינוֹ שָׁלֵם, שָׁלֵם עָדִיף. וְכֵן אִם אֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת אֶלָּא שֶׁאֶחָד בִּרְכָתוֹ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, וְאֶחָד בִּרְכָתוֹ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ עַל שְׁנֵיהֶם, אִם הָאֶחָד חָבִיב עָלָיו, יְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הֶחָבִיב. וְאִם שְׁנֵיהֶם שָׁוִים לוֹ, יְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל זֶה שֶׁהוּא מִמִּין שִׁבְעָה, אֲפִלּוּ הוּא חֲצִי. וְאִם אֵין בֵּינֵיהֶם מִמִּין שִׁבְעָה, שָׁלֵם עָדִיף. וְאִם שְׁנֵיהֶם שְׁלֵמִים אוֹ שְׁנֵיהֶם חֲסֵרִים, יַקְדִּים בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ לְבוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.

ב אִם כֻּלָּן הֵן מִמִּין שִׁבְעָה וְשָׁוִים לוֹ בַּחֲבִיבוּת, צָרִיךְ לְהַקְדִּים אֶת זֶה שֶׁהִקְדִּימוֹ הַפָּסוּק. וְאֶרֶץ בַּתְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר בַּפָּסוּק, הִפְסִיק אֶת הַסֵּדֶר. נִמְצָא לְפִי זֶה, כִּי תְּמָרִים קוֹדְמִים לַעֲנָבִים, לְפִי שֶׁתְּמָרִים הֵם שְׁנֵי לְאֶרֶץ בַּתְרָא, וַעֲנָבִים הוּא שְׁלִישִׁי לְאֶרֶץ קַמָּא. וְדַוְקָא עֲנָבִים. אֲבָל יַיִן, כֵּיוָן שֶׁהוּא דָּבָר חָשׁוּב וְקָבְעוּ לוֹ בְּרָכָה לְעַצְמוֹ, הוּא קוֹדֵם לְכָל הַפֵּרוֹת.

ג הָא דְּיֵשׁ מַעֲלָה לְמִין שִׁבְעָה, דַּוְקָא כְּשֶׁנִּגְמְרָה הַפְּרִי. אֲבָל פְּרִי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה אֵין לָהּ מַעֲלָה, דְּלָא מִשְׁתַּבַּח קְרָא בְּמִדֵּי דְּלָא חָזֵי. וְכֵן אִם אוֹכְלוֹ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ, כְּגוֹן הַכּוֹסֵס חִטָּה, אֵין לָהּ קְדִימָה.

ד אִם יֵשׁ לְפָנָיו דָּבָר שֶׁבִּרְכָתוֹ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ אוֹ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וְגַם דָּבָר שֶׁבִּרְכָתוֹ שֶׁהַכֹּל וְרוֹצֶה לֶאֱכוֹל מִשְּׁנֵיהֶם, בְּרֵכַת בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ וּבְרֵכַת בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה קוֹדְמוֹת, שֶׁהֵן חֲשׁוּבוֹת, לְפִי שֶׁהֵן מְבֹרָרוֹת יוֹתֵר, שֶׁאֵינָן פּוֹטְרוֹת אֶלָּא מִין אֶחָד, וְשֶׁהַכֹּל הִיא בְּרָכָה כּוֹלֶלֶת הַרְבֵּה. וַאֲפִלּוּ אִם זֶה שֶׁבִּרְכָתוֹ שֶׁהַכֹּל הוּא חָבִיב לוֹ יוֹתֵר, מִכָּל מָקוֹם, צָרִיךְ לְהַקְדִּים בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ אוֹ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה (רי״א).

ה בְּרֵכַת בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת קוֹדֶמֶת גַּם לְבִרְכַּת הַיַּיִן, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא, שֶׁהֲרֵי הִיא קוֹדֶמֶת גַּם לְבִרְכַּת בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת. וְלָכֵן בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב כְּשֶׁמְּקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן, צָרִיךְ לְכַסּוֹת אֶת הַפַּת, שֶׁלֹּא יִרְאֶה בָּשְׁתּוֹ, שֶׁמַּקְדִּימִין לוֹ בִּרְכַּת הַיַּיִן. וְכֵן בְּשַׁחֲרִית שֶׁמְּקַדֵּשׁ וְאוֹכֵל אַחַר כָּךְ מִינֵי מְזוֹנוֹת, צָרִיךְ לְכַסּוֹתָן

בְּשָׁעַת הַקִּדּוּשׁ (רי״א רע״א רצ״ט).

סימן נו

א טָעָה וּבֵרַךְ עַל לֶחֶם גָּמוּר בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת אוֹ עַל פַּת כִּיסְנִין הַמּוֹצִיא, יָצָא. אֲבָל אִם בֵּרַךְ עַל תַּבְשִׁיל אֲפִלּוּ מִמִּינֵי דָּגָן הַמּוֹצִיא, לֹא יָצָא (חיי״א כלל נ״ח) טָעָה וּבֵרַךְ עַל עֲנָבִים בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, יָצָא. וְכֵן אִם טָעָה בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה וּבֵרַךְ עַל הַגָּפֶן, יָצָא. שֶׁהֲרֵי גַּם הָעֲנָבִים פְּרִי הַגָּפֶן הֵם (ר״ח).

ב טָעָה וּבֵרַךְ עַל פְּרִי הָעֵץ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם לְפָנָיו וְטָעָה וְהִקְדִּים לְבָרֵךְ עַל פְּרִי הָאֲדָמָה וְנִתְכַּוֵּן לְפָטוֹר בָּזֶה גַּם אֶת פְּרִי הָעֵץ, יָצָא, שֶׁהֲרֵי גַּם הָעֵץ יוֹנֵק מִן הָאֲדָמָה. אֲבָל אִם בֵּרַךְ עַל פְּרִי הָאֲדָמָה בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, לֹא יָצָא. וְלָכֵן אִם הוּא מְסֻפָּק בְּאֵיזֶה פְּרִי אִם הוּא פְּרִי הָעֵץ אוֹ פְּרִי הָאֲדָמָה וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְבָרֵר בְּשׁוּם אֹפֶן, יְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.

ג טָעָה וּבֵרַךְ עַל הַיַּיִן בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, אִם נִזְכַּר מִיָּד, יֹאמַר תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן. וְאִם לֹא נִזְכַּר מִיָּד יָצָא בְּדִיעֲבַד (ר״ח).

ד עַל כָּל דָּבָר אֲפִלּוּ עַל הַפַּת וְעַל הַיַּיִן, אִם טָעָה וּבֵרַךְ שֶׁהַכֹּל יָצָא (וְעַיֵּן לעיל סִימָן נ׳ ס״ב).

ה אַף עַל פִּי שֶׁלְּכַתְּחִלָּה צָרִיךְ לְדַקְדֵּק וּלְכַוֵּן עַל מַה שֶּׁהוּא מְבָרֵךְ (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן נ׳ סָעִיף ג׳) מִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֲבַד אִם טָעָה בַּכַּוָּנָה, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח בְּיָדוֹ כּוֹס קָסָבַר שֶׁהוּא יַיִן, וּבֵרַךְ עַל דַּעַת, שֶׁהוּא יַיִן, וְלִבּוֹ שֶׁאָמַר בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן נִזְכַּר שֶׁהוּא מַיִם אוֹ שֵׁכָר וְסִיֵּם שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ, דְּמִשּׁוּם טָעוּת בְּכַוָּנָה אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ. וְכָל שֶׁכֵּן אִם טָעָה בְּהִפּוּךְ, שֶׁהָיָה סָבוּר שֶׁהוּא שֵׁכָר אוֹ מַיִם וּבֵרַךְ עַל דַּעַת לוֹמַר שֶׁהַכֹּל, וְקֹדֶם שֶׁאָמַר שֶׁהַכֹּל נִזְכַּר שֶׁהוּא יַיִן, וְסִיֵּם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, שֶׁיָּצָא. שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ אִם הָיָה מְסַיֵּם כְּפִי הַכַּוָּנָה הָיָה יוֹצֵא.

ו אֲפִלּוּ אִם סִיֵּם כָּל הַבְּרָכָה בְּטָעוּת, אֶלָּא שֶׁנִּזְכַּר תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר וְתִקֵּן אֲמִירָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח כּוֹס מַיִם אוֹ שֵׁכָר קָסָבַר שֶׁהוּא יַיִן וּבֵרַךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְנִזְכַּר מִיָּד שֶׁהוּא מַיִם אוֹ שֵׁכָר וְסִיֵּם שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, וְכָךְ הָיְתָה אֲמִירָתוֹ, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, יָצָא.

ז וְאִם לֹא נִזְכַּר תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, צָרִיךְ לְבָרֵךְ מֵחָדָשׁ בִּרְכַּת שֶׁהַכֹּל אִם הוּא רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת כּוֹס זֶה. וְאִם הָיָה בִּדְעָתּוֹ לִשְׁתּוֹת גַּם יַיִן אַחֵר, יִקַּח יַיִן וְיִשְׁתֶּה מִיָּד, וְאֵינוֹ צָרִיךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה כֹּל שֶׁלֹּא הִפְסִיק בְּדִבּוּר (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן נ׳ סָעִיף ד׳ וְסָעִיף ה׳). וַאֲפִלּוּ טָעַם תְּחִלָּה מִן הַכּוֹס וְעַל יְדֵי טְעִימָתוֹ נוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא מַיִם אוֹ שֵׁכָר מִכָּל מָקוֹם לֹא חָזַר הֶפְסֵק בְּדִיעֲבַד (ולענין קידוש ע״ל ס׳ עז ס׳ יב).

סימן נז

א בֵּרַךְ עַל הַלֶּחֶם וְלֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לֶאֱכוֹל יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהֻכִּין לוֹ, כְּגוֹן שֶׁקָּנָה לוֹ לֶחֶם אוֹ גְּלִסְקָא וְסָבַר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ דַּי, וְשׁוּב נִתְאַוָּה לֶאֱכוֹל יוֹתֵר וְשָׁלַח לִקְנוֹת לוֹ עוֹד, אֲפִלּוּ יֵשׁ לְפָנָיו עוֹד מִמַּה שֶּׁהֻכִּין לוֹ בַּתְּחִלָּה, מִכָּל מָקוֹם, צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית הַמּוֹצִיא עַל מַה שֶּׁהֵבִיאוּ לוֹ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי נִמְלַךְ. אֲבָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וְחָתַךְ לְעַצְמוֹ חֲתִיכָה, שֶׁהָיָה סָבוּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ דַּי וְאַחַר כָּךְ נִתְאַוָּה לְיוֹתֵר וְחָתַךְ לוֹ עוֹד, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עוֹד מִן הָרִאשׁוֹן, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית, דְּזֶה לֹא מִקְרֵי נִמְלַךְ, כִּי הַדֶּרֶךְ הוּא כָּךְ.

ב בֵּרַךְ עַל הַפֵּרוֹת שֶׁהוּא אוֹכֵל וְהֵבִיאוּ לוֹ אַחֵר כָּךְ עוֹד פֵּרוֹת, אִם בִּשְׁעַת הַבְּרָכָה הָיְתָה דַּעְתּוֹ עַל כָּל מַה שֶּׁיָּבִיאוּ לוֹ, אַזַי אֲפִלּוּ אִם אֵין לוֹ עוֹד מֵהָרִאשׁוֹנִים, וַאֲפִלּוּ אֵינָן מִמִּין הָרִאשׁוֹן אֶלָּא שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית עַל אֵלּוּ שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ. וְאִם הוּא נִמְלָךְ מַמָּשׁ, דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְּחִלָּה לֹא הָיְתָה דַּעְתּוֹ לֶאֱכוֹל רַק אֵלּוּ שֶׁהֵם לְפָנָיו, וְאַחַר כָּךְ נִמְלַךְ לֶאֱכוֹל יוֹתֵר, אַזַי אֲפִלּוּ הֵם מִמִּין הָרִאשׁוֹן וְגַם יֵשׁ לְפָנָיו עוֹד גַּם מֵהָרִאשׁוֹנִים, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל אֵלּוּ שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ.

ג וְאִם בַּתְּחִלָּה הָיְתָה דַּעְתּוֹ סְתָם לֹא כָּךְ וְלֹא כָּךְ, אַזַי יֵשׁ חִלּוּק, שֶׁאִם בְּשָׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ הַשֵּׁנִיִּים לֹא הָיָה לוֹ עוֹד מֵהָרִאשׁוֹנִים צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית. אֲבָל אִם הָיָה לוֹ אָז עוֹד מֵהָרִאשׁוֹנוֹת, יֵשׁ סָפֵק אִם צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית עַל הַשֵּׁנִיִּים אוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ. לָכֵן טוֹב לְזַהֵר שֶׁכְּשֶׁהוּא מְבָרֵךְ, תְּהֵא דַּעְתּוֹ עַל כָּל מַה שֶּׁיָּבִיאוּ לוֹ. וְאִם לֹא הָיְתָה דַּעְתּוֹ כָּךְ אֶלָּא בִּסְתָמָא, כֵּיוָן דְּאִפְּשָׁא סְפֵקָא בִּבְרָכָה, יֵשׁ לוֹ לִמְנוֹעַ אֶת עַצְמוֹ מִלְּאָכְלָם.

ד הֵבִיאוּ לוֹ פְּרִי שֶׁהוּא חָשׁוּב וְחָבִיב עָלָיו יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹנִים אוֹ שֶׁהוּא מִמִּין שִׁבְעָה, אֲפִלּוּ יֵשׁ לְפָנָיו עוֹד מֵהָרִאשׁוֹנִים, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל זֶה שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ, כִּי מַה שֶּׁאֵינוֹ חָשׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לִפְטוֹר אֶת הֶחָשׁוּב דֶּרֶךְ גְּרָרָא, אֶלָּא דַּוְקָא כְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לְפָטְרוֹ (כְּדִלְעֵיל סִימָן נ׳ סָעִיף י״א).

ה בָּרַךְ עַל הַשֵּׂכָר וְנִתְכַּוֵּן לִפְטוֹר כָּל מַה שֶּׁיָּבִיאוּ לוֹ מִבִּרְכַּת שֶׁהַכֹּל, וְהֵבִיאוּ לוֹ דָּגִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַדָּגִים. אֲבָל אִם הָיְתָה דַּעְתּוֹ סְתָם, אֲפִלּוּ אִם בְּשָׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ אֶת הַדָּגִים עֲדַיִן הָיָה שֵׂכָר לְפָנָיו, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַדָּגִים. וְלֹא דָּמִי לְפֵרוֹת, אֲפִלּוּ שֶׁאֵלּוּ תַּפּוּחִים וְאֵלּוּ אֱגוֹזִים, מִכָּל מָקוֹם הַכֹּל מִין אֹכֶל הוּא. אֲבָל שֵׂכָר וְדָגִים הֵמָּה לְמַרְי שְׁנֵי מִינִים מְחֻלָּקִים. זֶה אֹכֶל וְזֶה מַשְׁקֶה, וְאֵינָן פּוֹטְרִין זֶה אֶת זֶה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לְפָנָיו בִּשְׁעַת בְּרָכָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶם (סִימָן ר״ו).

ו כָּל זֹאת לֹא מַיְרִי אֶלָּא בְּאָדָם הָאוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ, אֲבָל אִם הוּא אוֹכֵל אֵצֶל חֲבֵרוֹ, כֵּיוָן שֶׁבֵּרַךְ עַל מִין אֶחָד, פּוֹטֵר כָּל מַה שֶּׁיָּבִיאוּ לוֹ אֲפִלּוּ אֵין לוֹ עוֹד מֵהָרִאשׁוֹנִים, דְּהַכֹּל תָּלוּי בְּדַעַת הַבַּעַל הַבַּיִת. אַךְ אִם נִמְלַךְ מִמֶּשׁ, אָז צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִית. וְאִם לֹא הָיָה בְּדַעַת בַּעַל הַבַּיִת לְהָבִיא יוֹתֵר רַק לְבַקָּשַׁת הָאוֹרְחִים נָתַן לָהֶם, גַּם כֵּן אֵינָן צְרִיכִין לְבָרֵךְ, לְפִי שֶׁהָאוֹרְחִים סוֹמְכִין בְּדַעְתָּם שֶׁהַבַּעַל הַבַּיִת מִסְתָּמָא יִתֵּן לָהֶם כָּל צָרְכָּם (סִימָן קע״ט ובחיי״א).

ז מִי שֶׁבָּא לְסָעוּדָה וְנָתְנוּ לוֹ כּוֹס וּבֵרַךְ עָלָיו, וְאַחַר כָּךְ שׁוּב נָתְנוּ לוֹ כּוֹסוֹת, אִם הַמִּנְהָג הוּא כֵּן, מִסְתָּמָא הָיְתָה דַּעְתּוֹ עַל כֻּלָּם וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עוֹד (קעד).

סימן נח

א כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְאָדָם לֵהָנוֹת מִמַּאֲכָל אוֹ מַשְׁקֶה קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ, כָּךְ אָסוּר לוֹ לֵהָנוֹת מֵרֵיחַ טוֹב קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ, עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר, כָּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ. אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה נֶהֱנֵית מִמֶּנּוּ וְאֵין הַגּוּף נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ. זֶהוּ אוֹמֵר, זֶה הָרֵיחַ. אֲבָל לְאַחֲרָיו אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ, מִשּׁוּם דִּכְשֶׁמַּפְסִיק הָרֵיחַ מֵחָטְמוֹ, כְּבָר עָבְרָה הֲנָאָתוֹ וַהֲוֵי כְּמוֹ אֹכֶל שֶׁנִּתְעַכֵּל בְּמֵעָיו.

ב כֵּיצַד מְבָרֵךְ עַל הָרֵיחַ הַטּוֹב. אִם זֶה שֶׁיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ הָרֵיחַ הוּא פְּרִי שֶׁהוּא רָאוּי לַאֲכִילָה, בֵּין שֶׁהוּא פְּרִי הָעֵץ בֵּין שֶׁהוּא פְּרִי הָאֲדָמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה אֶלָּא עַל יְדֵי תַּעֲרוֹבוֹת, כְּגוֹן אֱגוֹז מוּסְקָט, צִיטְרָאן (לִימוֹן) וְאֶתְרוֹג (בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, חוּץ מִסֻּכּוֹת שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן קל״ז סָעִיף ז׳) מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁעִקָּרוֹ לַאֲכִילָה, מְבָרֵךְ אֲשֶׁר נָתַן (וְיֵשׁ אוֹמְרִים הַנּוֹתֵן) רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת. וְדַוְקָא כְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהָרִיחַ בּוֹ. אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְהָרִיחַ אֶלָּא לַאֲכִילָה, וְהָרֵיחַ בָּא לוֹ מֵאֵלָיו, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הָרֵיחַ. הַמֵּרִיחַ בְּקַאפָּע קָלוּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵיחַ טוֹב, מְבָרֵךְ אֲשֶׁר נָתַן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת.

ג אִם זֶה שֶׁיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ הָרֵיחַ הוּא עֵץ אוֹ מִין עֵץ, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא עֲצֵי בְּשָׂמִים. וְלָכֵן עַל הַהֲדַס וְעַל וֶרֶד שֶׁקּוֹרִין ראזען וְעַל הַלְּבוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, מְבָרְכִין בּוֹרֵא עֲצֵי בְּשָׂמִים, דְּכֵיוָן דְּעִקָּרוֹ אֵינוֹ לַאֲכִילָה אֶלָּא לְהָרִיחַ לֹא חֲוֵי פֵּרִי. עַל פִּלְפְּלִין וְעַל זַנְגְּבִיל (אונגבער) יֵשׁ אוֹמְרִים דִּמְבָרְכִין, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּאֵין מְבָרְכִין, עַל כֵּן אֵין לְהָרִיחַ בָּהֶם.

ד עַל עֵשֶׂב וְיֶרֶק מְבָרְכִין בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְּשָׂמִים (הע״ן בְּחִירֵק וְהַבֵּי״ת רְפוּיָה, כִּי הַחִירֵק הִיא תְּנוּעָה קַלָּה וְגַם הַבֵּי״ת שֶׁל בְּשָׂמִים רְפוּיָה דִּסְמוּכָה לאהו״י) וְהַסִּימָן לֵידַע מַה הוּא עֵץ וּמַה הוּא יֶרֶק, כֹּל שֶׁהַגִּבְעוֹל הוּא קָשֶׁה כְּגִבְעוֹל שֶׁל פִּשְׁתָּן, וּמִתְקַיֵּם מִשָּׁנָה לְשָׁנָה וּמוֹצִיא עָלִין, זֶהוּ עֵץ. וְאוֹתָן שֶׁהַגִּבְעוֹל לְעוֹלָם רַךְ, חֲוֵי עִשְׂבֵי בְּשָׂמִים.

ה אִם אֵינוֹ לֹא מִין עֵץ וְלֹא מִין עֵשֶׂב כְּמוֹ הַמּוֹסְק (פִּיזָאם) מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים. וְכֵן עַל פִּטְרִיּוֹת (שְׁוועמְלִיך) יְבֵשׁוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן רֵיחַ טוֹב, אִם מֵרִיחַ בָּהֶן נִרְאֶה לִי דְּיֵשׁ לְבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים.

ו עַל שֶׁמֶן אַפְרְסְמוֹן הַגָּדֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לַחֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁגָּדֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קָבְעוּ לוֹ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּמְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא שֶׁמֶן עָרֵב.

ז בָּרַךְ עַל שֶׁל עֵץ עִשְׂבֵי בְּשָׂמִים, וְכֵן לְהִפּוּךְ, לֹא יָצָא. אֲבָל אִם בֵּרַךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים עַל כָּל הַמִּינִים, יָצָא. וְלָכֵן בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא מְסֻפָּק בְּבִרְכָתוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְבָּרֵר, מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים. וְנִרְאֶה לִי דְּאִם בֵּרַךְ עַל פְּרִי הָעֵץ בּוֹרֵא עֲצֵי בְּשָׂמִים, יָצָא. וְעַל כֵּן נִרְאֶה לִי כִּי עַל צִפְּרֶן (נֶעגְלִיךְ קרנפל) וְכֵן עַל קְלַפַּת תַּפּוּחַ זָהֹב (מֶעראַנְצָען) וְלִימוֹנִים (צִיטְרָאנִין) יֵשׁ לְבָרֵךְ בּוֹרֵא עֲצֵי בְּשָׂמִים.

ח שֶׁמֶן אוֹ מַיִם שֶׁבִּשְׂמוּ בִּבְשָׂמִים, אִם בַּעֲצֵי בְּשָׂמִים, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא עֲצֵי בְּשָׂמִים. וְאִם בְּעִשְׂבֵי בְּשָׂמִים, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְּשָׂמִים. וְאִם הָיוּ בּוֹ עֵצִים וַעֲשָׂבִים מְבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ רֵיחַ מֵעֵרֶב מִמִּינִים שׁוֹנִים, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים. אִם הוֹצִיאוּ הַבְּשָׂמִים מִן הַשֶּׁמֶן וּמִן הַמַּיִם, יֵשׁ סָפֵק אִם מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִשְׁאַר שָׁם הָעִקָּר. עַל כֵּן אֵין לְהָרִיחַ בָּהֶם.

ט הָיוּ לְפָנָיו פְּרִי הַמֵּרִיחַ וַעֲצֵי בְּשָׂמִים וְעִשְׂבֵי בְּשָׂמִים וּמִינֵי בְּשָׂמִים, מְבָרֵךְ עַל כָּל אֶחָד בְּרָכָה הָרְאוּיָה לוֹ, וּמַקְדִּים לְבָרֵךְ תְּחִלָּה עַל הַפְּרִי וְאַחַר כָּךְ עַל הָעֵץ, וְאַחַר כָּךְ עַל עִשְׂבֵי בְּשָׂמִים וְאַחַר כָּךְ עַל מִינֵי בְּשָׂמִים.

י מַגְמָר, דְּהַיְנוּ שְׁמִשִּׁימִין בְּשָׂמִים עַל גֶּחָלִים שֶׁיַּעֲלֶה רֵיחַ טוֹב, מְבָרְכִין עָלָיו מִשֶּׁיַּעֲלֶה הֶעָשָׁן קֹדֶם שֶׁיִּפְּגַע לוֹ הָרֵיחַ, כְּמוֹ בְּכָל בִּרְכַּת הַנֶּהֱנִין. אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ קֹדֶם שֶׁעוֹלֶה הֶעָשָׁן, דִּבְעִינָן בְּרָכָה סָמוּכָה לַהֲנָאָה. אִם הַמַּגְמָר הוּא מִין עֵץ, מְבָרֵךְ עֲצֵי בְּשָׂמִים. וְאִם שֶׁל עֵשֶׂב, עִשְׂבֵי בְּשָׂמִים. וְאִם שֶׁל שְׁאָר מִינִים, בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים. וְדַוְקָא כְּשֶׁמַּגְמָר בִּשְׁבִיל לְהָרִיחַ, אֲבָל מַה שֶּׁמְעַשְּׁנִין בִּשְׁבִיל לְבַטֵּל הַסִּרְחוֹן כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹתְנִין בְּשָׂמִים אֵצֶל הַמֵּתִים, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו כְּלָל.

יא וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד לְהָרִיחַ, כְּגוֹן בְּשָׂמִים הַמֻּנָּחִים בַּחֶדֶר לִסְחוֹרָה, וְכֵן מַגְמָר שֶׁמְּגַמְּרִין בּוֹ אֶת הַכֵּלִים, שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְהָרִיחַ בְּעַצְמוֹ, רַק לִתֵּן רֵיחַ בַּכֵּלִים, אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן לְהָרִיחַ.

יב הַנִּכְנָס לְתוֹךְ חֲנוּת שֶׁל בְּשָׂמִים אוֹ (אַפְּאטֶהעק) בֵּית מִרְקַחַת וְנִתְכַּוֵּן לְהָרִיחַ, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים, כִּי הַבְּשָׂמִים שֶׁבַּחֲנוּת עוֹמְדִין לְהָרִיחַ, דְּנִיחָא לֵיהּ, לְבַעַל הַחֲנוּת שֶׁיָּרִיחוּ בְּנֵי אָדָם וְיִקְנוּ. נִכְנָס וְיוֹצֵא נִכְנָס וְיוֹצֵא, אִם הָיְתָה דַּעְתּוֹ מִתְּחִלָּה לַחֲזוֹר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ. וְאִם הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ אוֹ שֶׁיָּצָא וְשָׁהָה זְמַן מְרֻבֶּה אוֹ שֶׁנִּכְנַס לַחֲנוּת אַחֶרֶת, צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּכָל פָּעַם.

יג רֵיחַ שֶׁאֵין לוֹ עִקָּר, כְּגוֹן בְּגָדִים שֶׁהֵם מֻגְמָרִים, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּשָׂמִים מֻנָּחִים בִּכְלִי וְקָלַט רֵיחַ, וְכֵן הַמִּסְתַּמֵּשׁ בְּאֶתְרוֹגִים אוֹ בְּשְׁאָר פֵּרוֹת הַמְּרִיחִים וְנִשְׁאַר בְּיָדוֹ אוֹ בִּבְגָדוֹ רֵיחַ, אֵין מְבָרְכִין עָלָיו.

יד בְּסִימָן קנ״ב סָעִיף ח יְבֹאָר, דְּאָסוּר לְהָרִיחַ בִּבְשָׂמִים שֶׁל אִשָּׁה. וּבְסִימָן קס״ז סָעִיף ו׳ יְבֹאַר דְּאָסוּר לְהָרִיחַ בְּרֵיחַ שֶׁנַּעֲשָׂה לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם (רס״ז רי״ז).

סימן נט

א עַל שְׁמוּעוֹת טוֹבוֹת שֶׁשָּׁמַע מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שֶׁרָאָה אֶת הַדָּבָר, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם הוּא בְּעַצְמוֹ רָאָה אֶת הַדָּבָר, אִם הִיא טוֹבָה רַק לוֹ לְבַדּוֹ, מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאִם הִיא טוֹבָה לוֹ וְגַם לַאֲחֵרִים, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. כְּלוֹמַר, טוֹב לוֹ וְגַם מֵטִיב לַחֲבֵרוֹ. אִם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹ שׁוֹמֵעַ אֶת הַשְּׁמוּעָה אֵינוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ מֻחֲמַת גּוּפוֹ אוֹ מֻחֲמַת מְקוֹמוֹ, יָכוֹל לְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ. וְכֵן בְּבִרְכַּת דַּיַּן הָאֱמֶת (רכ״ב רכ״ג).

ב חַיָּב הָאָדָם לְבָרֵךְ אֶת ה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ גַּם עַל הָרָעָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאָהַבְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. בְּכָל לְבָבְךָ, בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ, בְּיֵצֶר טוֹב וּבְיֵצֶר הָרָע (פֵּרוּשׁ, גַּם כְּשֶׁהוּא עוֹסֵק בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה יְקַיֵּם בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ל״א). וּבְכָל נַפְשְׁךָ, אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ. וּבְכָל מְאֹדֶךָ, בְּכָל מָמוֹנֶךָ. דָּבָר אַחֵר, בְּכָל מְאֹדֶךָ, בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לְךָ, בֵּין מִדָּה טוֹבָה בֵּין מִדַּת פֻּרְעָנוּת, הֱוֵי מוֹדֶה לוֹ. מַה הוּא מְבָרֵךְ. עַל שְׁמוּעוֹת רָעוֹת מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם דַּיַּן הָאֱמֶת. אִם בָּאוּ לוֹ כַּמָּה שְׁמוּעוֹת בְּבַת אַחַת, בֵּין טוֹבוֹת בֵּין רָעוֹת, דַּי לוֹ בִּבְרָכָה אַחַת. וְחַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ גַּם עַל הָרָעָה בְּדֵעָה שְׁלֵמָה וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה, כְּמוֹ שֶׁהוּא מְבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר, חֶסֶד וּמִשְׁפָּט אָשִׁירָה לְךָ ה׳ אֲזַמְּרָה. אִם חֶסֶד אָשִׁירָה וְאִם מִשְׁפָּט, אָשִׁירָה, כִּי גַּם הָרָעָה בְּדֵעָה שְׁלֵמָה יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, הִיא שִׂמְחָתָם וְטוֹבָתָם, כֵּיוָן שֶׁמְּקַבֵּל בְּאַהֲבָה מַה שֶּׁגָּזַר עָלָיו ה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, בֶּאֱמוּנָתוֹ, כִּי הַכֹּל כַּפָּרַת עֲוֹנוֹתָיו. נִמְצָא כִּי בְּקַבָּלַת רָעָה זוֹ, הוּא עוֹבֵד אֶת ה׳, וְהָעֲבוֹדָה הִיא שִׂמְחָה לוֹ (ברכות פ״ט. אוֹרַח חַיִּים סִימָן רכ״ב).

ג הִגִּיעַ אֵלָיו טוֹבָה אוֹ שֶׁשָּׁמַע שְׁמוּעָה טוֹבָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁטּוֹבָה זוֹ תִּגָּרוֹם לוֹ רָעָה, כְּגוֹן שֶׁמָּצָא מְצִיאָה וְאִם יִשָּׁמַע הַדָּבָר לַמֶּלֶךְ יִקַּח כָּל אֲשֶׁר לוֹ, מִכָּל מָקוֹם מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. וְכֵן נִגְעָה אֵלָיו רָעָה אוֹ שָׁמַע שְׁמוּעָה רָעָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִים שֶׁרָעָה זוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ טוֹבָה, כְּגוֹן, שֶׁבָּא לוֹ שֶׁטֶף עַל שָׂדֵהוּ וּמַזִּיק תְּבוּאָתוֹ, וּכְשֶׁיַּעֲבוֹר הַשֶּׁטֶף הִיא לוֹ, שֶׁהִשְׁקָה אֶת שָׂדֵהוּ, מִכָּל מָקוֹם מְבָרֵךְ דַּיַּן הָאֱמֶת, שֶׁאֵין מְבָרְכִין עַל הֶעָתִיד לִהְיוֹת אֶלָּא עַל מַה שֶּׁאֵרַע עַתָּה (רכ״ב).

ד לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רָגִיל לוֹמַר: כָּל מַה דְּעָבֵיד רַחְמָנָא לְטָב עָבֵיד.

ה יָלְדָה אִשְׁתּוֹ זָכָר, מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, וְגַם הָאִשָּׁה תְּבָרֵךְ כֵּן. וְאִם מֵתָה הָאִשָּׁה בִּלְדָתָהּ, מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ, דְּהָא לֵיכָּא הֲטָבָה לְאַחֲרִינֵי. וְכֵן אִם מֵת הָאָב קֹדֶם שֶׁיִּלְדָתוּ, הִיא מְבָרֶכֶת שֶׁהֶחֱיָנוּ.

ו מֵת אָבִיו אוֹ אֶחָד מִשְּׁאָר קְרוֹבָיו, אוֹ אֲפִלּוּ אֵינוֹ קְרוֹבוֹ אֶלָּא שֶׁהוּא אָדָם כָּשֵׁר, וּמִכָּל שֶׁכֵּן תַּלְמִיד חָכָם שֶׁהוּא מִצְטַעֵר עָלָיו, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, דַּיַּן הָאֱמֶת. וְעַל שְׁאָר אָדָם שֶׁאֵינוֹ מִצְטַעֵר כָּל כָּךְ, אוֹמֵר בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת. אִם נִשְׁאַר מֵאָבִיו מָמוֹן לִירַשׁ, מְבָרֵךְ גַּם כֵּן שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ עוֹד אַחִים לַחֲלוֹק בִּירֻשָּׁה, אֲזַי בִּמְקוֹם בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב.

ז בָּנָה אוֹ קָנָה בַּיִת אוֹ קָנָה כֵּלִים אוֹ מַלְבּוּשִׁים חֲשׁוּבִים, אֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ תְּחִלָּה, אֶלָּא שֶׁאֵלּוּ לֹא הָיוּ שָׁלוֹ מֵעוֹלָם (לְאַפּוּקֵי מִכָּרָן וְחָזַר וּקְנָאָן) וְהוּא שָׁמַחַ בָּהֶם, מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְיֵשׁ לְבָרֵךְ בִּשְׁעַת הַקָּנְיָן אוֹ גְּמַר הַבִּנְיָן, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, כִּי אֵין הַבְּרָכָה אֶלָּא עַל שִׂמְחַת הַלֵּב שֶׁהוּא שָׂמֵחַ בְּקָנְיָתָן (רכ״ג).

ח וּכְשֶׁילְבַּשׁ הַמַּלְבּוּשׁ, יְבָרֵךְ מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים. וְאַף שֶׁכְּבָר בֵּרַךְ שַׁחֲרִית מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ כְּשֶׁלּוֹבְשׁוֹ. אַךְ אִם לָבְשׁוֹ שַׁחֲרִית, נִפְטָר בִּבְרָכָה זֹאת. יֵשׁ אוֹמְרִים דְּהַקּוֹנֶה כּוֹבַע, כְּשֶׁמְּשִׁימוֹ בְּרֹאשׁוֹ יְבָרֵךְ עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה, וּכְאֶזּוֹר יְבָרֵךְ אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה. וְיֵשׁ חוֹלְקִין, עַל כֵּן טוֹב לְלָבְשָׁן פַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שַׁחֲרִית וְיכַוֵּן לְפָטְרָן בִּבְרָכוֹת אֵלּוּ שֶׁאוֹמֵר אוֹתָן בְּסֵדֶר הַבְּרָכוֹת. קָנָה לוֹ טַלִּית שֶׁל מִצְוָה, אֲזַי לְאַחַר שֶׁעָשָׂה בּוֹ אֶת הַצִּיצִית, יְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאִם לֹא בֵּרַךְ אָז, יְבָרֵךְ בָּעֲטוּף הָרִאשׁוֹן לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית.

ט קָנָה כֵּלִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶם הוּא וּבְנֵי בֵיתוֹ, מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב.

י אִם נָתְנוּ לוֹ בְּמַתָּנָה, מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, שֶׁהִיא טוֹבָה לוֹ, וְגַם לְהַנּוֹתֵן טוֹבָה, כִּי אִם זֶה הַמְקַבֵּל הוּא עָנִי, הֲרֵי הִיא טוֹבָה לְהַנּוֹתֵן שֶׁזְּכָהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לִתֵּן צְדָקָה. וְאִם הַמְקַבֵּל הוּא עָשִׁיר, שָׂמֵחַ הַנּוֹתֵן, שֶׁזֶּה מְקַבֵּל מִמֶּנּוּ מַתָּנָה.

יא עַל סְפָרִים חֲדָשִׁים שֶׁקָּנָה, אֵינוֹ מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ, מִשּׁוּם דְּמִצְוֹת לָאו לֶהָנוֹת נִתְּנוּ.

יב עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב כָּל כָּךְ, כְּגוֹן חָלוּק, אוֹ מִנְעָלִים וְאַנְפִּלָאוֹת, אֵין לְבָרֵךְ, וַאֲפִלּוּ אִם הוּא עָנִי שָׂמֵחַ בָּהֶם. וְעָשִׁיר גָּדוֹל שֶׁקָּנָה כֵּלִים חֲדָשִׁים, שֶׁרָאוּי לְבֵינוֹנִי לִשְׂמֹחַ בָּהֶם, אֶלָּא שֶׁהוּא לְעָשְׁרוֹ אֵינָם חֲשׁוּבִים אֶצְלוֹ כָּל כָּךְ וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בָּהֶם, גַּם כֵּן לֹא יְבָרֵךְ.

יג נוֹהֲגִין לוֹמַר לְמִי שֶׁלָּבַשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ: תִּבְלֶה וּתְחַדֵּשׁ. וְעַל מְנָעָלִים אוֹ שְׁאָר בְּגָדִים שֶׁנַּעֲשׂוּ מֵעוֹרוֹת, אֲפִלּוּ מִבְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת טְמֵאוֹת, וַאֲפִלּוּ אִם הָעוֹרוֹת הֵם תְּפוּרִים רַק תַּחַת הַבֶּגֶד, אֵין אוֹמְרִים תְּבֶלֶה וּתְחַדֵּשׁ, כִּי אִם יְחַדֵּשׁ בֶּגֶד כֻּלָּהּ, צְרִיכִין מִתְּחִלָּה לְהָמִית בַּעַל חַי, וּכְתִיב, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו.

יד פְּרִי שֶׁהוּא מִתְחַדֵּשׁ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, בְּפַעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהוּא אוֹכְלוֹ, יְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ, וִיבָרֵךְ תְּחִלָּה שֶׁהֶחֱיָנוּ וְאַחַר כָּךְ בִּרְכַּת הַפֵּרוֹת. וְאִם שָׁכַח וּבֵרַךְ תְּחִלָּה בִּרְכַּת הַפֵּרוֹת, יָכוֹל לְבָרֵךְ גַּם אַחַר כָּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ וְלֹא חֲוֵי הֶפְסֵק. וְאִם לֹא בֵּרַךְ בַּאֲכִילָה הָרִאשׁוֹנָה, שׁוּב אֵינוֹ מְבָרֵךְ. אִם יֵשׁ לְפָנָיו כַּמָּה מִינִים חֲדָשִׁים, דַּי בְּבִרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ אַחַת לְכֻלָּם. שְׁנֵי מִינִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם דּוֹמִים קְצָת, כְּמוֹ דֻּבְדְּבָנִים מְתוּקִים (קִירְשֶׁן) וְדֻבְדְּבָנִים חֲמוּצִים (וויינקסל), וַאֲפִלּוּ אֵינָן חֲלוּקִין בַּשֵּׁמוֹת אֶלָּא בַּטַּעַם, כְּמוֹ תְּאֵנִים לְבָנוֹת וּתְאֵנִים שְׁחוֹרוֹת, אִם בֵּרַךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל מִין אֶחָד, כְּשֶׁנִּזְדַּמֵּן לוֹ אַחַר כָּךְ מִין הַשֵּׁנִי, מְבָרֵךְ גַּם עָלָיו שֶׁהֶחֱיָנוּ כִּי שְׁתֵּי שְׂמָחוֹת הֵן.

טו אִם בֵּרַךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל עֲנָבִים, יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ עוֹד שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל הַיַּיִן הֶחָדָשׁ, כִּי שִׂמְחָה אַחַת הִיא, שֶׁהַיַּיִן יוֹצֵא מִן הָעֲנָבִים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּמִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ גַּם עַל הַיַּיִן הֶחָדָשׁ, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ בּוֹ שִׂמְחָה יְתֵרָה מִבַּעֲנָבִים. וְעַל כֵּן טוֹב שֶׁאִם בֵּרַךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל עֲנָבִים, אֲזַי כְּשֶׁשּׁוֹתֶה יַיִן חָדָשׁ, יְבָרֵךְ תְּחִלָּה שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל אֵיזֶה מִין חָדָשׁ לִפְטוֹר גַּם אֶת הַיַּיִן. אֲבָל אִם בֵּרַךְ תְּחִלָּה שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל הַיַּיִן, לְכֻלֵּי עַלְמָא אֵינוֹ מְבָרֵךְ עוֹד עַל עֲנָבִים. וְכָל זֶה דַּוְקָא כְּשֶׁהוּא שׁוֹתֶה אֶת הַיַּיִן כְּשֶׁהוּא תִּירוֹשׁ, שֶׁהוּא נִכָּר שֶׁהוּא יַיִן חָדָשׁ. אֲבָל אִם אֵינוֹ שׁוֹתֶה עַד שֶׁהוּא יַיִן, אֲפִלּוּ לֹא בֵּרַךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל עֲנָבִים, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו שֶׁהֶחֱיָנוּ, מִשּׁוּם דְּאֵינוֹ נִכָּר בֵּין חָדָשׁ לְיָשָׁן.

טז אֵינוֹ מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל הַבֹּסֶר אֶלָּא כְּשֶׁהִבְשִׁילוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת עֲנָבִים, וְכֵן בְּכָל פְּרִי אַחַר גָּמְרוֹ.

יז נוֹהֲגִין שֶׁאֵין מְבָרְכִין שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל הַיָּרָקוֹת וּמִינֵי לְפָתוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתְקַיְּמִים זְמַן רַב עַל יְדֵי שֶׁמַּטְמִינִין אוֹתָן בַּקַּרְקַע וּבָחוֹל, וְגַם הֵן מְצוּיִין וְגַם אֵין בָּהֶם שִׂמְחָה כָּל כָּךְ.

יח אֵין מְבָרְכִין שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל הָרֵיחַ, מִשּׁוּם דְּמִן הָרֵיחַ נֶהֱנִית הַנְּשָׁמָה, וְהַנְּשָׁמָה הִיא נִצְחִית.

יט עָתִיד אָדָם לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן עַל כָּל מַה שֶּׁרָאָתָה עֵינוֹ וְלֹא אָכָל. ר׳ אֶלְעָזָר הָגָה מִצְּמָצֵם לִיה פְּרִיטֵי וְקָנָה לוֹ מִכָּל דָּבָר פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה וְאָכַל. (יְרוּשַׁלְמִי סוֹף קִידּוּשִׁין)

כ הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם (עַיֵּן סִימָן שֶׁאַחַר זֶה סָעִיף י״ב) וְהוּא חָבִיב עָלָיו מְאֹד, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אָדָם שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן אָבִיו אוֹ רַבּוֹ, וְשָׂמַח בִּרְאִיָּתוֹ, מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ, אַף עַל פִּי שֶׁבְּתוֹךְ הַזְּמַן קִבֵּל מִמֶּנּוּ מִכְתָּב. וְאִם רוֹאֶהוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מְחַיֵּה הַמֵּתִים, (מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁכַּח מִן הַלֵּב, כְּמוֹ שֶׁהַמֵּת נִשְׁכַּח לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, דִּכְתִיב נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב הָיִיתִי כִּכְלִי אוֹבֵד. מַה כְּלִי מִי שֶׁאֹבֵד אוֹתוֹ וְלֹא מְצָאוֹ בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ, אַף הַמֵּת נִשְׁכָּח מִן הַלֵּב לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ), וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. אֲבָל אִם קִבֵּל מִמֶּנּוּ מִכְתָּב בְּתוֹךְ הַזְּמַן,

אוֹ שֶׁשָּׁמַע בְּתוֹךְ הַזְּמַן מִשְׁלוֹמוֹ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ מְחַיֵּה הַמֵּתִים, אֶלָּא שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאֵין חִלּוּק בֵּין זְכָרִים לִנְקֵבוֹת, דַּאֲפִלּוּ הָאִישׁ שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת אִשְׁתּוֹ אוֹ אִמּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ אוֹ בִּתּוֹ, וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִיא רוֹאָה אֶת בַּעְלָהּ אוֹ אָבִיהָ אוֹ אָחִיהָ אוֹ בְּנָהּ, מְבָרְכִין כֵּן.

כא חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתוֹ מֵעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי מִכְתָּבִים שֶׁהֵרִיצוּ מִזֶּה לָזֶה נַעֲשׂוּ אוֹהֲבִים, אִם רוֹאֵהוּ אַחַר כָּךְ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל רְאִיָּתוֹ, דְּכֵינָן שֶׁלֹּא הִתְרָאוּ מֵעוֹלָם פָּנִים אֶל פָּנִים, אֵין הָאַהֲבָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ, שֶׁיְּהֵא שָׂמֵחַ בִּרְאִיָּתוֹ (רכ״ה). (דִּין הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב עַל שְׁנוּי יַיִן, כָּתוּב בְּסִימָן מ״ט)

סימן ס

א הָרוֹאֶה אִילָנֵי מַאֲכָל שֶׁמּוֹצִיאִין פֶּרַח, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא חִסֵּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבִים לֵהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא פַּעַם אַחַת בְּכָל שָׁנָה. וְאִם אֵחֵר מִלְּבָרֵךְ עַד שֶׁגָּדְלוּ הַפֵּרוֹת, לֹא יְבָרֵךְ עוֹד. יֵשׁ אוֹמְרִים דְּאִם לֹא בֵּרַךְ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁרָאָה אֶת הַפְּרָחִים, שׁוּב לֹא יְבָרֵךְ (מחה״ש סִימָן רכ״ו)

ב עַל הַזֵּיקִים, וְהוּא כּוֹכָב הַיּוֹרֶה כַּחֵץ בְּאֹרֶךְ הַשָּׁמַיִם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְנִמְשָׁךְ אוֹרוֹ כְּשֵׁבֶט, וְעַל הַכּוֹכָב שֶׁיֵּשׁ לוֹ זָנָב וְשֵׁבֶט שֶׁל אוֹרָה, וְעַל רְעִידַת הָאָרֶץ, וְעַל רוּחוֹת שֶׁנִּשְׁבוּ בְּזַעַף, וְעַל הַבָּרָקִים, עַל כָּל אַחַת מֵאֵלּוּ מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. (וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל הַזִּיקִים, כִּי אִם פַּעַם אַחַת בַּלַּיְלָה, אַף עַל פִּי שֶׁרָאָה עוֹד כּוֹכָב אַחֵר רָץ. וְעַל הַכּוֹכָב שֶׁיֵּשׁ לוֹ זָנָב, כֵּיוָן שֶׁבֵּרַךְ עָלָיו, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא רָאָהוּ עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם). וְעַל הָרַעַם, אִם שָׁמְעוֹ לְאַחַר שֶׁעָבַר הַבָּרָק מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם. וְאִם רָאָה אֶת הַבָּרָק וְשָׁמַע אֶת הָרַעַם בְּיַחַד, מְבָרֵךְ רַק בְּרָכָה אַחַת, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. וְכֵן אִם בֵּרַךְ עַל הַבָּרָק עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וּבְתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר לְהַבָּרָק נִשְׁמַע הָרַעַם, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עָלָיו, כִּי נִפְטַר בַּבְּרָכָה שֶׁעַל הַבָּרָק. אֵין מְבָרְכִין עַל הַבָּרָק אוֹ עַל הָרַעַם אֶלָּא תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר. אֲבָל אִם הִפְסִיק יוֹתֵר, שׁוּב לֹא יְבָרֵךְ.

ג כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְפַּזְּרוּ הֶעָבִים, נִפְטָר בִּבְרָכָה אֶחָת. נִתְפַּזְּרוּ הֶעָבִים וְהַשָּׁמַיִם נִזְדַּכְּכוּ בֵּין בָּרָק לְבָרָק וּבֵין רַעַם לְרַעַם, צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ. וְהַבְּרָקִים שֶׁנִּרְאִים בְּלֹא רַעַם אֶלָּא מֵחֲמַת הַחֹם, אֵינָם כִּבְרָקִים מַמָּשׁ וְאֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם.

ד הָרוֹאֶה קֶשֶׁת, מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹכֵר הַבְּרִית וְנֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ. אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל הַרְבֵּה בַּקֶּשֶׁת (רכ״ט).

ה עַל הַיַּמִּים וְעַל הַנְּהָרִים הַגְּבוֹהִים הַמְפֻרְסָמִים בָּעוֹלָם מֵחֲמַת גָּבְהָם, מְבָרֵךְ עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית.

ו הָרוֹאֶה חַמָּה בְּתְקוּפָתָהּ וְהִיא מִשְּׁמֹנָה וְעֶשְׂרִים לְשִׁמְנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁתְּקוּפַת נִיסָן אָז בִּתְחִלַּת לֵיל רְבִיעִי, מְבָרְכִין בַּיּוֹם הָרְבִיעִי בַּבֹּקֶר כְּשֶׁהִיא זוֹרַחַת, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. וְקֹדֶם הַבְּרָכָה יֵשׁ לוֹמַר הַמִּזְמוֹר, הַלְלוּיָהּ, הַלְלוּ אֶת ה׳ מִן הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳, וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים הַבְּרָכָה, וְאַחַר כָּךְ אֵל אָדוֹן וְכוּ׳, עַד וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ, וְאַחַר כָּךְ מִזְמוֹר הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וְגוֹ׳, וְאַחַר כָּךְ עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ וְקַדִּישׁ.

ז לְכַתְּחִלָּה יֵשׁ לְבָרֵךְ בַּבֹּקֶר מִיָּד בְּהַנֵּץ הַחַמָּה מִשּׁוּם דְּזְרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת. וְטוֹב אִם אֶפְשָׁר לְבָרֵךְ בַּאֲסֵפַת עָם, מִשּׁוּם דִּבְרָב עָם הַדְּרַת מֶלֶךְ. (וְיֵשׁ לְהַכְרִיז בַּיּוֹם שֶׁלְּפָנָיו לְמַעַן יֵדְעוּ לְהִתְאַסֵּף). אִם אִי אֶפְשָׁר לְהִתְאַסֵּף תֵּכֶף בַּבֹּקֶר אַל יִתְאַחֲרוּ בִּשְׁבִיל זֶה, אֶלָּא כָּל אֶחָד יְבָרֵךְ מִיָּד כְּשֶׁרוֹאֶה זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ, כִּי עִנְיַן זְרִיזִין מַקְדִּימִין דָּחֵי לְעִנְיַן בְּרֹב עָם. וּבְדִיעֲבַד, אִם לֹא בֵּרַךְ בַּבֹּקֶר, יָכוֹל לְבָרֵךְ עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת שֶׁל הַיּוֹם, וּבִשְׁעַת הַדְּחַק עַד חֲצוֹת הַיּוֹם. וְלָכֵן אִם בַּבֹּקֶר יֵשׁ עֲנָנִים הַמְכַסִּים אוֹתָהּ, יַמְתִּין עַד קָרוֹב לַחֲצוֹת, אוּלַי תִּתְגַּלֶּה, וִיבָרֵךְ בְּשֵׁם וּמַלְכוּת. וְאִם לֹא נִתְגַּלְּתָה, יְבָרֵךְ בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת. (שְׁנַת קִדּוּשׁ הַחַמָּה הָיְתָה שְׁנַת תרכ״ט. וְתִהְיֶה אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בִּשְׁנַת תרנ״ז, תרפ״ה, תשי״ג, תשמ״א. יְהִי רָצוֹן שֶׁנִּזְכֶּה לְאוֹר שִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית) (רכ״ט).

ח מִי שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֵס שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת הַמָּקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ שָׁם הַנֵּס מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ס״א), וְגַם בְּנוֹ וּבֶן בְּנוֹ, אֲפִלּוּ אוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ קֹדֶם שֶׁנַּעֲשָׂה הַנֵּס גַּם כֵּן מְבָרְכִין. כֵּיצַד מְבָרְכִין. בְּנוֹ מְבָרֵךְ, שֶׁעָשָׂה נֵס לְאָבִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה. וְאִם הֵם רַבִּים, אוֹמְרִים לְאָבִינוּ. בֶּן בְּנוֹ אוֹמֵר לַאֲבוֹתַי. וְאִם הֵם רַבִּים, אוֹמְרִים לַאֲבוֹתֵינוּ. וּמִי שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נִסִּים הַרְבֵּה, בְּהַגִּיעַ לְאֶחָד מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר כָּל שְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, וְיִכְלוֹל כֻּלָּם בִּבְרָכָה אַחַת וְיֹאמַר, שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה, וּבְמָקוֹם פְּלוֹנִי. וְכֵן בָּנָיו מַזְכִּירִין כָּל שְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת (רי״ח).

ט הָרוֹאֶה חָכָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁחָלַק מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו, (לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם חֵלֶק אֱלֹהּ וּדְבֵקִים בּוֹ, לָכֵן אוֹמֵר שֶׁחָלַק) וְהָרוֹאֶה חָכָם גָּדוֹל בְּחָכְמַת הָעוֹלָם מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לְבָשָׂר וָדָם.

י הָרוֹאֶה מֶלֶךְ מִמַּלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ לְבָשָׂר וָדָם. וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַמֶּלֶךְ מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁהוּא רוֹאֶה בִּכְבוֹדוֹ וְיוֹדֵעַ בְּבֵרוּר שֶׁהַמֶּלֶךְ הוּא שָׁם, יָכוֹל לְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ. וְסוּמָא יְבָרֵךְ בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת. וּמִצְוָה לְהִשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹת בִּכְבוֹד מְלָכִים. וְאִם רָאָה אוֹתוֹ פַּעַם אַחַת, אַל יְבַטֵּל מִלְּמוּדוֹ לִרְאוֹתוֹ, אֶלָּא אִם בָּא אַחַר כָּךְ בְּחֵיל יוֹתֵר וּבְכָבוֹד גָּדוֹל יוֹתֵר.

יא הָרוֹאֶה קִבְרֵי יִשְׂרָאֵל, מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין וְכוּ׳, וְעַל קִבְרֵי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים אוֹמֵר, בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד, חָפְרָה יוֹלַדְתְּכֶם, הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה (ירמיהו נ יב).

יב כָּל בְּרָכוֹת הָרְאִיָּה הַנִּזְכָּרוֹת, אִם חָזַר וְרָאָה אוֹתָם הַדְּבָרִים בְּעַצְמָם, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה בֵּין רְאִיָּה לִרְאִיָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם, דְּהַיְנוּ חוּץ מִיּוֹם הָרְאִיָּה הָרִאשׁוֹנָה וְחוּץ מִיּוֹם הָרְאִיָּה הַזֹּאת, יִהְיֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֲבָל אִם רוֹאֶה דָּבָר אַחֵר כָּזֶה שֶׁרָאָה אָז, כְּגוֹן מֶלֶךְ אַחֵר, וּקְבָרִים אֲחֵרִים וְכַדּוֹמֶה, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ גַּם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם (רכ״ד).

יג הָרוֹאֶה כּוּשִׁי, וְגִחוֹר, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא אָדֹם הַרְבֵּה. וְהַלָּוָקָן, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא לָבָן הַרְבֵּה, וְהַקִּפֹּחַ, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא אָרֹךְ וְדַק, וְהַנָּפֹס, וְהַדַּרְקוֹנָה, דְּהַיְנוּ מִי שֶׁהוּא מָלֵא בַּבָּלוֹת. וּפְתוּי הָרֹאשׁ, שֶׁכָּל שַׂעֲרוֹתָיו דְּבוּקוֹת זוֹ בָּזוֹ, וְאֶת הַפִּיל וְאֶת הַקּוֹף, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁהַשִּׁנּוּי עָלָיו גָּדוֹל מְאֹד.

יד הָרוֹאֶה אֶת הַחִגְּר, וְאֶת הַקִּטֵּעַ, דְּהַיְנוּ שֶׁנִּקְטְעוּ יָדָיו. וְאֶת הַסּוּמָא, וּמַכֵּה שְׁחִין, וּבָהֶקֶן, וְהוּא מִי שֶׁמְּנַמֵּר בִּנְקֻדּוֹת לְבָנוֹת, אִם הֵם מִמְּעֵי אִמָּם, מְבָרֵךְ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָם, מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת. וְאִם נִשְׁתַּנּוּ אַחַר כָּךְ וְהוּא מְצַעֵר עֲלֵיהֶם, מְבָרֵךְ דַּיָּן הָאֱמֶת.

טו הָרוֹאֶה אִילָנוֹת טוֹבוֹת וּבְרִיּוֹת נָאוֹת, אֲפִלּוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים (שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בְּרִאיָּה בְּעָלְמָא, כִּי אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בּוֹ), אוֹ בְּהֵמָה, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. וְאֵין מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם אֶלָּא פַּעַם רִאשׁוֹנָה וְלֹא יוֹתֵר, לֹא עֲלֵיהֶם וְלֹא עַל אֲחֵרִים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ נָאִים מֵהֶם (רכ״ה).

סימן סא

א אַרְבָּעָה צְרִיכִים לְהוֹדוֹת. יוֹרְדֵי הַיָּם כְּשֶׁיִּגִּיעוּ לְמָחוֹז חֶפְצָם, וְכֵן הוֹלְכֵי מִדְבָּרִיּוֹת אוֹ בִּשְׁאָר דֶּרֶךְ שֶׁמְּחֻזָּק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, כְּשֶׁיַּגִּיעוּ לְמָחוֹז חֶפְצָם, וּבְכָלָל זֶה גַּם מִי שֶׁהָיָה בְּסַכָּנָה אַחֶרֶת וְנִצַּל הֵיטֵב, כְּגוֹן שֶׁנָּפַל עָלָיו כּוֹתֶל אוֹ נָגְחוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׁבָּאוּ עָלָיו לִסְטִים בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹדְדֵי לַיְלָה וְנִצַּל מֵהֶם וְכַדּוֹמֶה, וּמִי שֶׁהָיָה חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, כְּגוֹן מַכָּה שֶׁל חָלָל, אוֹ שֶׁהָיָה מוּטָל בַּמִּטָּה שְׁלֹשָׁה יָמִים מֻחֲמֶמֶת הַחֹלִי וְנִתְרַפֵּא וְהוֹלֵךְ עַל בָּרְיוֹ. וּמִי שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, אֲפִלּוּ רַק עַל עִסְקֵי מָמוֹן וְיָצָא. וְסִימָנְךָ וְכָל הַחַיִּי״ם יוֹדוּךָ סֶלָה, חוֹלֶה, יְסוּרִים, יָם, מִדְבָּר. מַה מְּבָרֵךְ. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַגּוֹמֵל לַחַיָּבִים טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל טוֹב. וְהַשּׁוֹמְעִים אוֹמְרִים, מִי שֶׁגְּמָלְךָ טוֹב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל טוֹב סֶלָה.

ב צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה זֹאת בִּפְנֵי עֲשָׂרָה, חוּץ מִמְּנוּי, וּשְׁנַיִם מֵהֶם יִהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים בַּהֲלָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּרוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ. וְאִם אֵינָם נִמְצָאִים לוֹ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, אֵינוֹ מְעַכֵּב. וְנוֹהֲגִין לְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹלֶה לַתּוֹרָה, לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה. וּלְכַתְּחִלָּה אֵין לְאַחֲרָהּ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים. וְלָכֵן אִם נִצַּל בְּיוֹם ב׳, יְבָרֵךְ מִיָּד בְּלֹא סֵפֶר תּוֹרָה, וְלֹא יַמְתִּין עַד יוֹם ה׳. וְכֵן אִם הָיָה אָבֵל, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה, לֹא יַמְתִּין אֶלָּא יְבָרֵךְ מִיָּד. אַף יְבָרֵךְ מְעֻמָּד בִּפְנֵי עֲשָׂרָה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי. וּבְדִיעֲבַד אִם אַחֵר יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים, יָכוֹל לְבָרֵךְ גַּם אַחַר כָּךְ (רי״ט).

ג מִי שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס, יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ לִצְדָקָה מָמוֹן כְּפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ, וְיַחֲלֹק לְלוֹמְדֵי תּוֹרָה. וְיֹאמַר: הֲרֵינִי נוֹתֵן מָעוֹת אֵלּוּ לִצְדָקָה, וִיהִי רָצוֹן שֶׁיְּהֵא נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי תּוֹדָה (וְעַיֵּן סֵדֶר אֲמִירַת קָרְבַּן תּוֹדָה בַּסֵּפֶר חַיֵּי אָדָם סוֹף חֵלֶק רִאשׁוֹן). וְטוֹב וְרָאוּי לוֹ לְתַקֵּן אֵיזֶה צָרְכֵי רַבִּים בָּעִיר, וּבְכָל שָׁנָה בַּיּוֹם הַזֶּה יִתְבּוֹדָד לְהוֹדוֹת לַה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹחַ וּלְסַפֵּר אֶת הַנֵּס (סִימָן רי״ח ובחיי״א).

ד הַנִּכְנָס לְהַקִּיז דָּם, וְכֵן קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל אוֹ יִשְׁתֶּה אוֹ יַעֲשֶׂה אֵיזֶה דָּבָר לִרְפוּאָה, יִתְפַּלֵּל קֹדֶם תְּפִלָּה קְצָרָה, וְיֹאמַר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּהְיֶה לִי עֵסֶק זֶה לִרְפוּאָה, כִּי רוֹפֵא חִנָּם אַתָּה. וְאִם דָּבָר זֶה שֶׁהוּא אוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֶה לִרְפוּאָה צְרִיכִין לְבָרֵךְ עָלָיו (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן נ׳ סָעִיף ח׳), יֹאמַר תְּחִלָּה תְּפִלָּה זֹאת, וְאַחַר כָּךְ יְבָרֵךְ (כֵּן נִרְאֶה לִי, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה לַאֲכִילָה). לְאַחַר שֶׁהִקִּיז דָּם, מְבָרֵךְ וְאוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, רוֹפֵא חוֹלִים.

ה הַמִּתְעַטֵּשׁ אוֹמֵר לוֹ חֲבֵרוֹ: אֲסוּתָא. וְהוּא יֹאמַר לוֹ: בָּרוּךְ תִּהְיֶה. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר, לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳, דְּהַמִּתְפַּלֵּל עַל חֲבֵרוֹ, הוּא נַעֲנֶה תְּחִלָּה.

ו הַמִּתְפַּלֵּל עַל מַה שֶּׁעָבַר, כְּגוֹן שֶׁשָּׁמַע קוֹל צְוָחָה בָּעִיר, וְאוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא יְהֵא קוֹל זֶה בְּתוֹךְ בֵּיתִי. אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וּלְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם מֵעִבּוּרָהּ מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא, כִּי מַה שֶּׁהָיָה הָיָה. אֲבָל בְּתוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם מוֹעִילָה תְּפִלָּה וְיָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל. וּלְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל, שֶׁיְּהֵא הַוָּלָד זֶרַע שֶׁל קַיָּמָא, טוֹב לַשָּׁמַיִם וְטוֹב לַבְּרִיּוֹת.

ז הַנִּכְנָס לָמֹד אֶת גָּרְנוֹ וְכֵיוֹצֵא בּוֹ יִתְפַּלֵּל וְיֹאמַר, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹהַי שֶׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בַּכְּרִי הַזֶּה. הִתְחִיל לָמֹד, אוֹמֵר, בָּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בַּכְּרִי הַזֶּה (וְאוֹמֵר בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת). מָדַד וְאַחַר כָּךְ הִתְפַּלֵּל, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא, שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר הַנֶּעְלָם מִן הָעַיִן (ר״ל).

ח מִי שֶׁנַּעֲשָׂה בְנוֹ בַּר מִצְוָה, כְּשֶׁעוֹלֶה לַתּוֹרָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה עַל סֵפֶר הַתּוֹרָה, מְבָרֵךְ הָאָב וְאוֹמֵר, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר פְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁל זֶה (עַיֵּן בספר חיי״א). וּמִצְוָה עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה בְּיוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בְנוֹ בַּר מִצְוָה, דְּהַיְנוּ בְּיוֹם שֶׁנִּכְנַס לִשְׁנַת הָאַרְבַּע עֶשְׂרֵה. וְאִם הַנַּעַר דּוֹרֵשׁ, הֲרֵי סְעוּדַת מִצְוָה אֲפִלּוּ אֵינָהּ בְּאוֹתוֹ יוֹם (רכה).

ט אִם הָיְתָה עֲצִירַת גְּשָׁמִים, אֲפִלּוּ בִּמְדִינוֹתֵינוּ שֶׁהַגְּשָׁמִים תְּדִירִים וְאֵינָן נֶעֱצָרִין כָּל כָּךְ, אִם אֵרַע שֶׁנֶּעֶצְרוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁהָיָה הָעוֹלָם בְּצַעַר, אֲזַי כְּשֶׁיֵּרְדוּ הַגְּשָׁמִים, אִם יָרְדוּ כָּל כָּךְ וְרַבּוּ עַל הָאָרֶץ שֶׁמַּעֲלִים אַבְעֻבּוּעוֹת מִן הַמָּטָר וְהוֹלְכִין זֶה לִקְרַאת זֶה, צְרִיכִין לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם.

י מַה מְּבָרֵךְ. אִם אֵין לוֹ שָׂדֶה, אוֹמֵר: מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה׳ אֱלֹהֵינוּ, עַל כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁהוֹרַדְתָּ לָנוּ, וְאִלּוּ פִּינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וְכוּ׳ (כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּבִרְכַּת נִשְׁמַת) עַד וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, אֵל רַב הַהוֹדָאוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. וְאִם יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה בְּשֶׁתָּפוּת עִם יִשְׂרָאֵל אַחֵר, מְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. וְאִם אֵין לוֹ שֻׁתָּף יִשְׂרָאֵל בַּשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים, מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. בִּרְכַּת הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב וּבִרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ, מְבָרֵךְ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַגְּשָׁמִים, אֶלָּא שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ שֶׁיּוֹרְדִים גְּשָׁמִים. אֲבָל בִּרְכַּת מוֹדִים אֲנַחְנוּ, אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא מִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת הַגְּשָׁמִים.

סימן סב

א צָרִיךְ לִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵרוֹ. וּכְלַל הַמְאַנֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, בֵּין שֶׁהַמּוֹכֵר מְאַנֶּה אֶת הַלּוֹקֵחַ, בֵּין שֶׁהַלּוֹקֵחַ מְאַנֶּה אֶת הַמּוֹכֵר, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר, וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. וְהִיא הַשְּׁאֵלָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁשּׁוֹאֲלִין אֶת הָאָדָם בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אוֹתוֹ לַדִּין, נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה (חו״מ רכז, שַׁבָּת לא. וְעַיֵּן באוֹרַח חַיִּים קנה, וביו״ד רמו).

ב כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ אִסּוּר אוֹנָאָה בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, כָּךְ יֵשׁ אִסּוּר אוֹנָאָה בְּשִׁכּוּרוּת וּבְקַבָּלָנוּת וּבְחִילּוּף מַטְבֵּעַ.

ג הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְאוֹנָאָה. כֵּיצַד. חֵפֶץ זֶה בְּכָךְ וְכָךְ לְקַחְתִּיו, כָּךְ וְכָךְ אֲנִי רוֹצֶה לְהִשְׁתַּכֵּר בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִתְאַנֶּה בִּלְקִיחָתוֹ, וְכָל הַמִּתְאַנֶּה אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהוֹנוֹת אֲחֵרִים בִּשְׁבִיל זֶה, מִכָּל מָקוֹם זֶה מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי זֶה כְּמְפָרֵשׁ לוֹ, שֶׁלֹּא יִסְמֹךְ עַל שׁוּיּ הַמֶּקַח אֶלָּא עַל הַדָּמִים שֶׁנָּתַן הוּא בַּעֲדוֹ.

ד מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה דָּבָר לִמְכּוֹר, אָסוּר לוֹ לְיַפּוֹתוֹ כְּדֵי לְרַמּוֹת בּוֹ, כְּגוֹן לְהַשְׁקוֹת בְּהֵמָה מֵי סְבִין שֶׁמְּנַפְּחִין וְזוֹקְפִין שַׂעֲרוֹתֶיהָ כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה שְׁמֵנָה, אוֹ לִצְבּוֹעַ כֵּלִים יְשָׁנִים כְּדֵי שֶׁיִּתְרָאוּ כַּחֲדָשִׁים, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה וְכֵן אָסוּר לְעָרֵב מִעַט פֵּרוֹת רָעִים בְּהַרְבֵּה פֵּרוֹת יָפִים כְּדֵי לְמָכְרָם בְּחֶזְקַת יָפִים, אוֹ לְעָרֵב מַשְׁקֶה רַע בְּיָפֶה. וְאִם הָיָה טַעְמוֹ נִכָּר, מֻתָּר לְעָרֵב, כִּי הַלּוֹקֵחַ יַרְגִּישׁ.

ו מֻתָּר לְחַנְּנֵי לְחַלֵּק קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים לְתִינוֹקוֹת, כְּדֵי לְהַרְגִּילָם שֶׁיִּקְנוּ מִמֶּנּוּ. וְכֵן יָכוֹל לִמְכּוֹר בְּזוֹל יוֹתֵר מֵהַשַּׁעַר, כְּדֵי שֶׁיִּקְנוּ מִמֶּנּוּ, וְאֵין בְּנֵי הַשּׁוּק יְכוֹלִין לְעַכֵּב עָלָיו.

ז הַמּוֹדֵד אוֹ שׁוֹקֵל חָסֵר לַחֲבֵרוֹ אוֹ אַפִּילּוּ לַנָּכְרִי, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קפ״ב סָעִיף א׳ וְסָעִיף ד׳). וְעִנְיַן הַמִּדּוֹת וְהַמִּשְׁקָלוֹת קָשֶׁה מְאֹד, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְמוֹדֵד אוֹ לְשׁוֹקֵל שֶׁקֶר לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה הֲגוּנָה, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה וּלְמִי יָשִׁיב. וְאַף שֶׁיַּעֲשֶׂה צְרָכִי רַבִּים, אֵין זֹאת תְּשׁוּבָה הֲגוּנָה. (רל״א).

ח כְּתִיב, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ, אֵיפָה שְׁלֵמָה וּצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ וגו׳. וְתֵבֹת בְּכִיסְךָ וְכֵן תֵּבֹת בְּבֵיתְךָ, נִרְאוֹת לְכְאוֹרָה כִּמְיֻתָּרוֹת, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ, מָמוֹן. מַה טַּעַם, מִשּׁוּם אֶבֶן וָאָבֶן. לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ, צְרָכֶיךָ. מַה טַּעַם, מִשּׁוּם אֵיפָה וְאֵיפָה. אֲבָל אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק אִם יִהְיוּ בְּבֵיתְךָ, יִהְיֶה לְךָ מָמוֹן. וְכֵן אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק אִם יִהְיוּ בְּבֵיתְךָ,

יִהְיוּ לְךָ צְרָכֶיךָ. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִתְעַשֵּׁר. יִשָּׂא וְיִתֵּן בֶּאֱמוּנָה, וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִמִּי שֶׁהָעשֶׁר שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב (נדה דף ע׳).

ט צָרִיךְ לִמְדּוֹד וְלִשְׁקוֹל בְּעַיִן יָפָה, שֶׁיִּהְיֶה עוֹדֵף עַל הַמִּדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר, אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר וָצֶדֶק. אָמְרָה תוֹרָה, צַדֵּק מִשֶּׁלְךָ וְתֵן לוֹ (בבא בתרא פח: חושן משפט סימן רל״א סעיף י״ד)

י צָרִיךְ לִמְדּוֹד כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה וְלֹא יְשַׁנֶּה כְּלָל. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹשׁ, לֹא יִמְחוֹק אֲפִילוּ בִּרְצוֹן הַלּוֹקֵחַ שֶׁפְּחֵת לוֹ מִדָּמִים. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְחוֹק, לֹא יִגְדּוֹשׁ אֲפִילוּ בִּרְצוֹן הַמּוֹכֵר שֶׁמּוֹסִיף לוֹ דָּמִים, כִּי הַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל עִוּוּת הַמִּדּוֹת, פֶּן תֵּצֵא תַּקָּלָה עַל יְדֵי זֶה, שֶׁיִּרְאֶה הָרוֹאֶה שֶׁמּוֹדְדִין כָּךְ וְיִדְמֶה לוֹ שֶׁכָּךְ הִיא מִדַּת הָעִיר, וְיִמְדֹּד כֵּן לְאַחֵר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ גַּם כֵּן אֶת הַמִּנְהָג וְיִטְעֶהוּ.

יא חַיָּבִים רָאשֵׁי הַקָּהָל לְהַעֲמִיד מְמֻנִּים שֶׁיִּהְיוּ מְחַזְּרִים עַל הַחֲנֻיּוֹת. וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא אִתּוֹ מִדָּה חַסֵּרָה אוֹ מִשְׁקָל חָסֵר אוֹ מְאֹזְנַיִם מְקֻלְקָלִים, רָשָׁאִים לְהַכּוֹתוֹ וּלְקָנְסוֹ כַּנִּרְאֶה בְּעֵינֵיהֶם.

יב אָסוּר לְאָדָם לְהַשְׁהוֹת מִדָּה חֲסֵרָה בְּבֵיתוֹ אוֹ בַּחֲנוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֵד בָּהּ. וְאִם מַשְׁהֶה, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, לֹא יִהְיֶה בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה. וַאֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּדָּה עָבִיט לְמֵי רַגְלַיִם, אָסוּר, שֶׁמָּא יָבֹא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וְיִמְדֹּד בָּהּ. וְאִם יֵשׁ מִנְהָג בָּעִיר שֶׁאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא בְּמִדָּה הָרְשׁוּמָה בְּרֹשֶׁם הַיָּדוּעַ וְזוֹ אֵינָהּ רְשׁוּמָה, מֻתָּר לְהַשְׁהוֹתָהּ.

יג הַמְּחַזֵּר אַחַר דָּבָר לְקָנוֹתוֹ אוֹ לִשְׂכֹּרוֹ, בֵּין קָרְקַע בֵּין מְטַלְטְלִים, בֵּין מִנְכְּרֵי בֵּין מִישְׁרָאֵל, וּכְבָר הֵשִׁוּו עַל הַדָּמִים, וְקָדַם שֶׁגָּמְרוּ אֶת הַקְּנָיָן, בָּא אַחֵר וּקָנָאוֹ אוֹ שְׂכָרוֹ, נִקְרָא רָשָׁע. אֲבָל אִם עֲדַיִן לֹא הֵשִׁוּו עַל הַדָּמִים, אֶלָּא שֶׁהַמּוֹכֵר רוֹצֶה בְּכָךְ וְהַקּוֹנֶה רוֹצֶה בְּפָחוֹת, מֻתָּר לְאַחֵר לִקְנוֹתוֹ. וְאָסוּר לְהַשִּׂיג גְּבוּל רֵעֵהוּ בִּשְׁכִירוּת בָּתִּים וְכַדּוֹמֶה מִנְּכְרִי (רל״ז).

יד הַנּוֹתֵן מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ לִקְנוֹת לוֹ קַרְקַע אוֹ מַטַּלְטְלִין, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְקָנָה אֶת הַחֵפֶץ בְּמָעוֹתָיו בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה רַמַּאי. וְאִם קָנָאוֹ מִמָּעוֹת שֶׁל הַמְשַׁלֵּחַ, מְחֻיָּב לִתְּנוֹ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנָאוֹ לְעַצְמוֹ.

טו מִי שֶׁנָּתַן אֲפִילוּ רַק מִקְצָת דָּמִים עַל הַמֶּקַח אוּ שָׂרָשׁ עַל הַמֶּקַח סִימָן בִּפְנֵי הַמּוֹכֵר, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר רְשׁוֹם מֶקָּחֶךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּעִנְיָן שֶׁלֹּא קָנָה בָּזֶה, מִכָּל מָקוֹם כָּל הַחוֹזֵר בּוֹ, בֵּין הַלּוֹקֵחַ בֵּין הַמּוֹכֵר, לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל וְחַיָּב לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע, דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹרְרִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין וְאוֹמְרִים, מִי שֶׁפָּרַע מֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּמֵאַנְשֵׁי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּמִמִּצְרַיִם שֶׁטָּבְעוּ בַּיָּם, הוּא יִפָּרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בִּדְבוּרוֹ.

טז וְרָאוּי לוֹ לָאָדָם לַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ לֹא נָתַן עֲדַיִן מָעוֹת, וְלֹא רָשַׁם אֶת הַדָּבָר וְלֹא נִגְמַר הַקְּנָיָן, אִם הֵשִׁוּו עַל הַמְּחִיר, אֵין לְשׁוּם אֶחָד מֵהֶם לַחֲזוֹר,וּמִי שֶׁהוּא חוֹזֵר, בֵּין הַלּוֹקֵחַ וּבֵין הַמּוֹכֵר, הֲרֵי זֶה מִמְּחַסְּרֵי אֲמָנָה, וְאֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ, כִּי רָאוּי לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא יְדַבְּרוּ כָּזָב. וירא שָׁמַיִם יֵשׁ לוֹ לְקַיֵּם אֲפִלּוּ מַחְשֶׁבֶת לִבּוֹ, שֶׁאִם חָשַׁב וְגָמַר בְּלִבּוֹ לִמְכֹּר לוֹ בְּסָכוּם זֶה, וְהַלָּה לֹא יָדַע מַמַּחְשַׁבְתּוֹ, וְהוֹסִיף לוֹ עַל סְכוּם זֶה, לֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ כִּי אִם סְכוּם זֶה שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב, וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לִקְנוֹת בַּסְּכוּם כָּךְ וְכָךְ, אֵין לוֹ לַחֲזוֹר בּוֹ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, יֵשׁ לוֹ לְקַיֵּם מַחְשָׁבוֹת לִבּוֹ, אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה טוֹבָה וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ. אֲבָל צָרְכֵי עַצְמוֹ, כָּל שֶׁאֵין בָּהֶם סֶרֶךְ מִצְוָה, אֵין צָרִיךְ לְקַיֵּם אֲפִלּוּ מוֹצָא שְׂפָתָיו (סימן ר״א ר״ד וז״ש הלכות מכירה).

יז וְכֵן מִי שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, לִתֵּן לוֹ אֵיזֶה מַתָּנָה קְטַנָּה, שֶׁזֶּה סָמַךְ בְּדַעְתּוֹ שֶׁבְּוַדַּאי יִתֵּן לוֹ, אִם חָזַר וְלֹא נָתַן לוֹ, הֲרֵי זֶה מִמְּחַסְּרֵי אֲמָנָה. אֲבָל בְּמַתָּנָה מְרֻבָּה אֵין בָּהּ חִסָּרוֹן אֲמָנָה, שֶׁהֲרֵי זֶה לֹא סָמַךְ דַּעְתּוֹ עַל זֶה. וּמִכָּל מָקוֹם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹמֵר לִתֵּן לוֹ, צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדַעַת גְּמוּרָה, וְלֹא יְהֵא בְּדַעְתּוֹ לְשַׁנּוֹת, כִּי לְדַבֵּר אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בַּלֵּב, אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר הִין בְּכָלָל אֵיפָה הוּא, אֶלָּא שֶׁיְּהֵא הֵן שִׁלְּךָ וְלָאו שִׁלְּךָ צֶדֶק. וְכָל זֹאת לָעָשִׁיר. אֲבָל הָאוֹמֵר לִתֵּן לָעָנִי, בֵּין מַתָּנָה מֻעֶטֶת בֵּין מַתָּנָה מְרֻבָּה, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ מִן הַדִּין, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמוֹ נֶדֶר. וַאֲפִלּוּ גָּמַר בְּלִבּוֹ לִתֵּן, צָרִיךְ לְקַיֵּם מַחְשַׁבְתּוֹ (סימן ר״ד רי״ב רמ״ט. וביורה דעה סימן רנ״ח וז״ש).

יח הָרוֹצֶה לִמְכֹּר קַרְקַע אוֹ בַּיִת, וּבָאוּ שְׁנַיִם, כָּל אֶחָד אוֹמֵר: אֲנִי אֶקַּח בְּדָמִים אֵלּוּ, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם בַּעַל הַמֶּצַר, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם מְיוּשָׁבֵי עִירוֹ וְהַשֵּׁנִי מֵעִיר אַחֶרֶת, בֶּן עִירוֹ קוֹדֵם. הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְיוּשָׁבֵי עִירוֹ וְאֶחָד מֵהֶם שְׁכֵנוֹ, שְׁכֵנוֹ קוֹדֵם. וְאִם הַשֵּׁנִי הוּא חֲבֵרוֹ הָרָגִיל עִמּוֹ וּשְׁכֵנוֹ אֵינוֹ רָגִיל עִמּוֹ כְּלָל, חֲבֵרוֹ קוֹדֵם. הָיָה אֶחָד מֵהֶם חֲבֵרוֹ וְאֶחָד מֵהֶם קְרוֹבוֹ, חֲבֵרוֹ קוֹדֵם, שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק. אֲבָל לִשְׁאָר כָּל אָדָם, קְרוֹבוֹ קוֹדֵם, חוּץ מִתַּלְמִיד חָכָם שֶׁקּוֹדֵם וַאֲפִלּוּ לִשְׁכֵנוֹ וַחֲבֵרוֹ הָרָגִיל אֶצְלוֹ. אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם בַּעַל הַמֶּצַר, הוּא קוֹדֵם לְכֻלָּם. וַאֲפִלּוּ לְאֶחָד שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר, יָכוֹל בַּעַל הַמֶּצַר לִתֵּן אֶת הַדָּמִים לְהַלּוֹקֵחַ וּלְסַלֵּק אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר, יָכוֹל בַּעַל הַמֶּצַר לִתֵּן אֶת הַדָּמִים לְהַלּוֹקֵחַ וּלְסַלֵּק אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ הַלּוֹקֵחַ הוּא תַּלְמִיד חָכָם וְשָׁכֵן

וְקָרוֹב לַמּוֹכֵר, וְהַמּוֹצָרָן הוּא עַם הָאָרֶץ וְרָחוֹק מִן הַמּוֹכֵר, הַמּוֹצָרָן קוֹדֵם וּמְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ. וְכָל קְדִימוֹת אֵלּוּ, מִצְוַת חֲכָמִים הֵם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה׳ (סִימָן קע״ה ורז״ש).

סימן סג

א כְּשֵׁם שֶׁאוֹנָאָה אֲסוּרָה בְּמֵקַח וּמִמְכָּר, כָּךְ אֲסוּרָה אוֹנָאָה בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ, זוֹ אוֹנַאַת דְּבָרִים. וּגְדוֹלָה אוֹנַאַת דְּבָרִים מֵאוֹנַאַת מָמוֹן, שֶׁזֶּה נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן וְזֶה לֹא נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן, זֶה בְּמָמוֹנוֹ וְזֶה בִּגּוּפוֹ. וְהַצּוֹעֵק עַל אוֹנַאַת דְּבָרִים, נַעֲנָה מִיָּד. וְצָרִיךְ לְזָהֵר בְּיוֹתֵר מֵאוֹנַאַת אִשְׁתּוֹ, שֶׁלֹּא לְצַעֲרָהּ בִּדְבָרִים, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה רַכָּה בַּטֶּבַע, וְעַל צַעַר מְעַט הִיא בּוֹכָה, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ מַקְפִּיד עַל הַדְּמָעוֹת, וְשַׁעֲרֵי דְּמָעוֹת לֹא נִנְעָלוּ.

ב כֵּיצַד הוּא אוֹנַאַת דְּבָרִים. לֹא יֹאמַר לַחֲבֵרוֹ, בְּכַמָּה אַתָּה רוֹצֶה לִתֵּן חֵפֶץ זֶה, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְקָנוֹתוֹ. הָיָה אֶחָד מְבַקֵּשׁ לִקְנוֹת תְּבוּאָה, לֹא יֹאמַר לוֹ, לֵךְ אֵצֶל פְּלוֹנִי, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ לְמִכֹּר. אִם הָיָה חֲבֵרוֹ בַּעַל תְּשׁוּבָה לֹא יֹאמַר לוֹ, זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. אִם בָּאוּ יְסוּרִים עַל חֲבֵרוֹ, רַחֲמָנָא לִצְלָן, לֹא יֹאמַר לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חַבְרֵי אִיּוֹב לְאִיּוֹב, הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ וְגוֹ׳, זְכֹר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד, (וְהֵם שֶׁאָמְרוּ לוֹ כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מְעוּוָת דְּבָרִים כְּלַפֵּי הַשְּׁגָּחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וּמִדּוֹתָיו). אִם שָׁאֲלוּ מֵאִתּוֹ אֵיזֶה דְּבַר חָכְמָה, לֹא יֹאמַר לְמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹתָהּ חָכְמָה, מָה אַתָּה תָּשִׁיב בַּדָּבָר הַזֶּה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁהֵם צַעַר הַלֵּב.

ג מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם כִּנּוּי לְגָנַאי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָגִיל בְּאוֹתוֹ כִּנּוּי, וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ בּוֹ, אִם זֶה כַּוָּנָתוֹ לְבַיְּשׁוֹ, אָסוּר לִקְרֹאתוֹ בְּכִנּוּי זֶה, מִשּׁוּם אוֹנַאַת דְּבָרִים.

ד אָסוּר לִגְנֹב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת (פֵּרוּשׁ לְרַמּוֹת בִּדְבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ חֶסְרוֹן מָמוֹן), אֲפִלּוּ דַּעַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְלָכֵן אָסוּר לְמִכֹּר לוֹ בְּשַׂר נְבֵלָה בְּחֶזְקַת שְׁחוּטָה. אִם מוֹכֵר אֵיזֶה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם, אַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר שָׁוֶה כְּמוֹ שֶׁהוּא מוֹכְרוֹ לוֹ, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְהַלּוֹקֵחַ אֶת הַמּוּם (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קפ״ב סָעִיף ד׳) (וּבְמַתָּנָה לֵכָא מִשּׁוּם גְּנֵבַת דַּעַת).

ה לֹא יְבַקֵּשׁ מֵחֲבֵרוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶצְלוֹ כְּשֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא יֹאכַל. לֹא יִתֵּן לוֹ מַתָּנָה כְּשֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא יְקַבֵּל, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁהוּא אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב, יַרְאֶה לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא מְכַבְּדוֹ, וְאֵין כַּוָּנָתוֹ שְׁלֵמָה, אָסוּר, אֶלָּא יְהֵא תָּמִיד פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים, וְיִנְהַג בִּשְׂפַת אֱמֶת וְרוּחַ נָכוֹן וְלֵב טָהוֹר.

סימן סד

א כָּל דָּבָר שֶׁאָסוּר מִן הַתּוֹרָה בַּאֲכִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה, אִם הוּא דָּבָר הַמְיֻחָד לְמַאֲכָל, אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה אוֹ לְהַלְווֹת עָלָיו. וַאֲפִלּוּ לִקְנוֹתוֹ לְהַאֲכִילוֹ לְפוֹעֲלוֹ אֵינוֹ יְהוּדִי, אָסוּר. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד לַאֲכִילָה, כְּגוֹן סוּסִים וַחֲמוֹרִים, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בָּהֶם סְחוֹרָה. וְחֵלֶב גַּם כֵּן מֻתָּר בִּסְחוֹרָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ, יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה.

ב אִם נִזְדַּמֵּן לְאָדָם בְּאַקְרַאי דָּבָר אָסוּר, כְּגוֹן, שֶׁצָּד דָּגִים וְעָלָה בִּמְצוּדָתוֹ דָּג טָמֵא, וְכֵן מִי שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לוֹ נְבֵלָה וּטְרֵפָה בְּבֵיתוֹ, מֻתָּר לְמָכְרָן, כֵּינָן שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְכָךְ. וְצָרִיךְ לְמָכְרָן מִיָּד, וְלֹא יַמְתִּין עַד שֶׁתְּהֵא שְׁמֵנָה אֶצְלוֹ. וְיָכוֹל לְמָכְרָן גַּם עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁלִיחַ יְרוּיחַ בּוֹ. אֲבָל לֹא שֶׁיִּקְנֶה הַשְּׁלִיחַ לַחֲלוּטִין, דְּאִם כֵּן, הוּא אֶצְלוֹ סְחוֹרָה.

ג וְכֵן מֻתָּר לִגְבּוֹת בְּחוֹבוֹ דְּבָרִים טְמֵאִים וְיִמְכְּרֵם מִיָּד, דְּאָסוּר לְהַשְׁהוֹתָן כְּדֵי לְהִשְׁתַּכֵּר בָּהֶם, אֲבָל מֻתָּר לְהַשְׁהוֹתָן בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יַפְסִיד מִן הַקֶּרֶן.

ד דָּבָר שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן גְּבִינוֹת שֶׁל נָכְרִי, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה.

סימן סה

א לְפִי שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם בְּטִבְעוֹ חוֹמֵד וּמִתְאַוֶּה אֶל הַמָּמוֹן, וְקָרוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם נִכְשָׁל בְּאִסּוּר רִבִּית מִבִּשְׁאַר אִסּוּרִין שֶׁבְּמָמוֹן, כִּי בְּגָזֵל וְאוֹנָאָה וְכַדּוֹמֶה, הֲרֵי מַשְׂגִּיחַ עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא נִגְזָל וְשֶׁלֹּא יִתְאַנֶּה, וְגַם זֶה שֶׁהוּא רוֹצֶה לִגְזוֹל אוֹ לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵרוֹ, לִפְעָמִים הוּא נִמְנָע מֵחֲמַת בּוּשָׁה אוֹ מֵחֲמַת יִרְאָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרִבִּית, כִּי הַלּוֶה נוֹתֵן לוֹ בִּרְצוֹנוֹ הַטּוֹב, וְהוּא שָׂמֵחַ, כִּי מָצָא מָקוֹם לִלְווֹת עַל כָּל פָּנִים בְּרִבִּית, וְגַם הַמַּלְוֶה חוֹשֵׁב בְּדַעְתּוֹ, כִּי הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה טוֹבָה גְּדוֹלָה עִם הַלּוֶה שֶׁיּוּכַל לְהַרְוִיחַ בְּמָמוֹן זֶה כְּפָלִים כְּפָלַיִם יוֹתֵר מִן הָרִבִּית, וְלָכֵן נָקֵל מְאֹד שֶׁיְּהֵא אָדָם נִתְפָּתֶה חַס וְשָׁלוֹם מִן הַיֵּצֶר הָרַע לִהְיוֹת נִכְשָׁל בְּאִסּוּר זֶה. עַל כֵּן הֶחְמִירָה תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה מְאֹד בְּאִסּוּר זֶה, וְהִרְבְּתָה לָאוִין נֶאֱמְרוּ בּוֹ, הַמַּלְוֶה עוֹבֵר בְּשִׁשָּׁה לָאוִין, וְלֹא יָקוּם בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּנֶשֶׁךְ נָתַן

וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי, לֹא יִחְיֶה. הַלְוָה עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין, הַסּוֹפֵר, וְהָעֵדִים וְהָעָרֵב עוֹבְרִים כָּל אֶחָד בְּלָאו אֶחָד. וְכֵן הַפַּרְסוּר שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם אוֹ שֶׁפִּיֵּעַ לְאֶחָד מֵהֶם, כְּגוֹן שֶׁהוֹרָה מָקוֹם לְהַלְוָה לְלְווֹת אוֹ שֶׁהוֹרָה מָקוֹם לְהַמַּלְוֶה לְהַלְווֹת, גַּם כֵּן עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד (יו״ד קס).

ב מִי שֶׁנִּכְשַׁל וְלָקַח רִבִּית, מְחֻיָּב לְהַחְזִירָהּ (מִלְבַד רִבִּית מַקֶּדֶמֶת וְרִבִּית מְאֻחֶרֶת דִּלְקַמָּן עַיִן סָעִיף ו׳) (קס״א).

ג אֲפִלּוּ לֹא פָּסַק עִמּוֹ אֶת הָרִבִּית בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אֶלָּא שֶׁהִלְוָה לוֹ בְּחִנָּם עַד זְמַן פְּלוֹנִי, אוֹ שֶׁמָּכַר לוֹ אֵיזֶה סְחוֹרָה בְּהַקָּפָה עַד זְמַן פְּלוֹנִי, אוֹ שֶׁחַיָּב לוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר לְשַׁלֵּם לוֹ, יִהְיֶה מֵאֵיזֶה עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה, וּבְהַגִּיעַ זְמַן הַפֵּרָעוֹן פּוֹסֵק לוֹ אֵיזֶה דָּבָר בִּשְׁבִיל שֶׁיַּרְחִיב לוֹ אֶת הַזְּמָן, גַּם זֹאת הִיא רִבִּית.

ד אֲפִלּוּ אִם הַלְוֶה נוֹתֵן לוֹ יוֹתֵר מִדַּעְתּוֹ בִּשְׁעַת הַפֵּרָעוֹן, שֶׁלֹּא הִתְנָה עִמּוֹ, וְאֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁנּוֹתְנוֹ לוֹ בִּשְׁבִיל רִבִּית, גַּם כֵּן אָסוּר.

ה אֲפִלּוּ אוֹמֵר לוֹ הַלְוֶה בִּשְׁעַת נְתִינַת הָרִבִּית שֶׁהוּא נוֹתְנָהּ לוֹ בְּמַתָּנָה, גַּם כֵּן אָסוּר לְקַבְּלָהּ מִמֶּנּוּ. אֲבָל אִם כְּבָר לָקַח מִמֶּנּוּ רִבִּית, וְהַמַּלְוֶה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, וְרוֹצֶה לְהַחְזִירָהּ לְהַלְוֶה וְהוּא מוֹחֵל לוֹ, מֻתָּר.

ו אָסוּר לְהַקְדִּים אֶת הָרִבִּית אוֹ לְאַחֵר אוֹתָהּ. כֵּיצַד. הָיָה רָאוּבֵן רוֹצֶה לִלְווֹת מִשִּׁמְעוֹן מָעוֹת, וּמַקְדִּים וְשׁוֹלֵחַ לוֹ מַתָּנָה וּפֵרֵשׁ לוֹ בִּשְׁבִיל שֶׁיַּלְוֶהוּ, אוֹ שֶׁהִיא מַתָּנָה מְרֻבָּה, דְּמִסְתָּמָא הֲוֵי כְּאִלּוּ פֵּרֵשׁ לוֹ שֶׁהִיא בִּשְׁבִיל שֶׁיַּלְוֶהוּ, זוֹהִי רִבִּית מֻקְדֶּמֶת. לָוָה מִמֶּנּוּ וְהֶחְזִיר לוֹ מְעוֹתָיו, וְהָיָה שׁוֹלֵחַ לוֹ מַתָּנָה בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלוֹ, זוֹהִי רִבִּית מְאֻחֶרֶת.

ז אִם אֶחָד מַלְוֶה מְעוֹתָיו לַחֲבֵרוֹ עַל זְמַן מָה, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזוֹר זֶה וְיַלְוֶהוּ פַּעַם אַחֶרֶת סַךְ יוֹתֵר לִזְמַן כָּזֶה אוֹ סַךְ כָּזֶה לִזְמַן אָרֹךְ יוֹתֵר, זוֹהִי רִבִּית גְּמוּרָה. וְאִם מַלְוֶה לוֹ עַל מְנָת שֶׁיַּלְוֶה לוֹ פַּעַם אַחֶרֶת סַךְ כָּזֶה לִזְמַן כָּזֶה, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁגַּם כֵּן אָסוּר, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּמֻתָּר. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר. אַךְ אִם לֹא הִתְנוּ כֵּן אֶלָּא שֶׁהוּא מַלְוֶה לוֹ בְּרָצוֹנוֹ פַּעַם אַחֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן, אֶלָּא מֵחֲמַת שֶׁזֶּה גַּם כֵּן כְּבָר הִלְוָהוּ, בָּזֶה יֵשׁ לְהָקֵל.

ח צָרִיךְ הַמַּלְוֶה לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מִן הַלְוֶה, שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ כָּל זְמַן שֶׁמְּעוֹתָיו בְּיָדוֹ, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לוֹ אַף אִם לֹא הִלְוָהוּ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁנֶּהֱנָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתוֹ, נִרְאֶה שֶׁסּוֹמֵךְ עָלָיו שֶׁבִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁבְּיָדוֹ יִמְחַל לוֹ. אֲבָל אִם נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ מִדַּעְתּוֹ, מֻתָּר בַּדָּבָר שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לוֹ אַף אִם לֹא הִלְוָהוּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר שֶׁל פַּרְהֶסְיָא (ק״ס).

ט אִם לֹא הָיָה הַלְוֶה רָגִיל לְהַקְדִּים לְהַמַּלְוֶה שָׁלוֹם בְּפַעַם אַחֶרֶת, אָסוּר לְהַקְדִּים לוֹ, וְאָסוּר לְכַבְּדוֹ בְּאֵיזֶה כִּבּוּד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, אִם לֹא הָיָה רָגִיל כֵּן גַּם בְּפַעַם אַחֶרֶת. וְכֵן שְׁאָר רִבִּית דְּבָרִים בְּעָלְמָא אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר נָשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ, אֲפִלּוּ דִּבּוּר אָסוּר. וְכֵן הַמַּלְוֶה מַזְהָר עַל רִיבִּית דְּבָרִים, כְּגוֹן אִם אוֹמֵר לְהַלְוֶה, הוֹדִיעֵנִי אִם יָבֹא פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַטְרִיחוֹ אֶלָּא בַּאֲמִירָה בְּעָלְמָא, אִם לֹא הָיָה רָגִיל עִמּוֹ בָּזֶה קֹדֶם לָכֵן, וְעַתָּה סוֹמֵךְ עַל הַלְוָאתוֹ לְצַוּוֹת עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִכְנָע לוֹ, חֲרֵי זֶה רִבִּית. וְאִם תֹּאמַר, וְהָא כְּתִיב, עֶבֶד לַוֶּה לְאִישׁ מַלְוֶה, זֶהוּ אֵינוֹ אֶלָּא לְעִנְיָן אִם נָפַל בֵּינֵיהֶם דִּין וּדְבָרִים, וְאוֹמֵר הַמַּלְוֶה, נֵלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לָדוּן שָׁם, וְהַלְוֶה אוֹמֵר לָדוּן כָּאן, מְחֻיָּב הַלְוֶה לֵילֵךְ כְּמוֹ שֶׁרוֹצֶה הַמַּלְוֶה, וְהַמַּלְוֶה אֵינוֹ מְחֻיָּב לָלֶכֶת לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּמָקוֹם אַחֵר, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר עֶבֶד לַוֶּה לְאִישׁ מַלְוֶה (סִימָן ק״ס וסִימָן קס״ו, ובחו״מ סִימָן י״ד).

י אֲפִלּוּ טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁאֵינָהּ מָמוֹן, אָסוּר לְהַמַּלְוֶה לֵהָנוֹת מִן הַלְוֶה, כְּגוֹן שֶׁאִם הַמַּלְוֶה הוּא בַּעַל מְלָאכָה, וְהַלְוֶה הַזֶּה אֵין דַּרְכּוֹ לִתֵּן לוֹ מְלָאכָה בְּפַעַם אַחֶרֶת, רַק עַתָּה מֵחֲמַת שֶׁהִלְוָהוּ רוֹצֶה לָתֵת לוֹ מְלַאכְתּוֹ, אָסוּר (קס).

יא אָסוּר לְהַלְווֹת לְאֶחָד סְאָה תְּבוּאָה שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ אַחַר כָּךְ סְאָה תְּבוּאָה, אֲפִלּוּ מִין בְּמִינוֹ, כִּי שֶׁמָּא תִּתְיַקֵּר בֵּינְתַיִם הַתְּבוּאָה וְנִמְצָא זֶה מַחֲזִיר יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁלָּוָה. אַךְ יַעֲשֶׂנּוּ דָּמִים, שֶׁאִם תִּתְיַקֵּר הַתְּבוּאָה לֹא יִתֵּן לוֹ רַק הַדָּמִים. וְאִם יֵשׁ לַלּוֶה אֲפִלּוּ רַק מְעַט מִמִּין זֶה, מֻתָּר לְלְווֹת אֲפִלּוּ כַּמָּה כוֹרִין. וְכֵן אִם יֵשׁ לְאוֹתוֹ מִין שַׁעַר קָבוּעַ בַּשּׁוּק, מֻתָּר לְלְווֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לַלּוֶה כְּלוּם מִזֶּה הַמִּין. וְכָל זֶה, בְּמִין בְּמִינוֹ. אֲבָל מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כְּגוֹן לְהַלְווֹת סְאָה חִטִּין בִּסְאָה דֹּחַן, אָסוּר בְּכָל עִנְיָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּשַׁעַר אֶחָד וְיֵשׁ לוֹ דֹּחַן. וּבְדָבָר קָטָן שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְהַקְפִּיד בְּיוֹקֶר וְזוֹל, מֻתָּר בְּכָל עִנְיָן. וְלָכֵן מֻתֶּרֶת אִשָּׁה לְהַלְווֹת כְּפַר לֶחֶם לַחֲבֶרְתָּהּ (קס״ב).

יב הַמַּלְוֶה מָעוֹת עַל מַשְׁכּוֹן בַּיִת אוֹ שָׂדֶה אוֹ מָקוֹם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְהַמַּלְוֶה יִקַּח אֶת הַפֵּרוֹת מֵהַמַּשְׁכּוֹן, צָרִיךְ לְהִיוֹת בִּנְכִיָּתָא, דְּהַיְנוּ שֶׁיְּנַכֶּה לוֹ מִן הַחוֹב דָּבָר קָצוּב לְכָל שָׁנָה, שֶׁזּוֹ תִּהְיֶה הַשְׂכָּרוּת שֶׁנּוֹתֵן הַמַּלְוֶה. וַאֲפִלּוּ הַשְׂכָּרוּת שָׁוָה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקִּבְּלוּ בֵּינֵיהֶם, מֻתָּר. אֲבָל לֹא יַחֲזוֹר הַמַּלְוֶה וְיַשְׂכִּירוּ לְהַלְוֶה עַצְמוֹ. וְעוֹד יֵשׁ בְּעִנְיַן מַשְׁכַּנְתָּא, הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִּינִים, וְאֵין לַעֲשׂוֹת כִּי אִם עַל פִּי שְׁאֵלַת חָכָם.

יג דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׁעַר יָדוּעַ, אָסוּר לְמָכְרוֹ בְּיוֹתֵר מִן הַשַּׁעַר מִפְּנֵי שֶׁמַּמְתִּין לוֹ אֶת הַמָּעוֹת. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ שַׁעַר יָדוּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאִם הָיָה נוֹתֵן לוֹ עַתָּה אֶת הַמָּעוֹת, הָיָה נוֹתְנוֹ לוֹ בְּפָחוֹת, וּבִשְׁבִיל שֶׁהוּא מַמְתִּין אֶת הַמָּעוֹת מוֹכֵר לוֹ קְצָת בְּיוֹתֵר, מֻתָּר. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲלֶה הַרְבֵּה (וְכָתוּב בְּחַוּוֹת דַּעַת, דְּהַיְנוּ

שְׁתוּת אוֹ יוֹתֵר) עַד שֶׁנִּכָּר לַכֹּל שֶׁבִּשְׁבִיל הַמְתָּנַת הַמָּעוֹת הוּא מַעֲלֶהוּ. וְגַם אִם לֹא מַעֲלֶהוּ הַרְבֵּה, אֶלָּא שֶׁהוּא מְפָרֵשׁ וְאוֹמֵר, אִם תִּתֵּן לִי מִיָּד אֶת הַמָּעוֹת, הֲרֵי הוּא לְךָ בַּעֲשָׂרָה, וְאִם בְּהַקָּפָה, תִּתֵּן לִי בְּאַחַד עָשָׂר, אָסוּר. וְכֵן אִם הַקּוֹנֶה קוֹנֶה אֶת הַסְּחוֹרָה בְּיֹקֶר כְּדֵי לְמָכְרָהּ מִיָּד וּלְהַפְסִיד בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהְיוּ הַמָּעוֹת בְּיָדוֹ אֵיזֶה זְמָן, גַּם כֵּן אָסוּר (מהרלב״ח וְעַיֵּן חתם סופר סִימָן קל״ז).

יד מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׂטַר חוֹב עַל חֲבֵרוֹ מֵתָר לִמְכֹּרוֹ לְאַחֵר בְּפָחוֹת, וַאֲפִלּוּ קֹדֶם זְמַן הַפֵּרָעוֹן. וְיִכְתֹּב הַמּוֹכֵר לְהַלּוֹקֵחַ, אֲנִי מוֹכֵר לְךָ שְׂטָר זֶה, וּקְנֵי לְךָ אֵיהוּ וְכָל שִׁעְבּוּדוֹ. וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הָאַחֲרָיוּת עַל הַלּוֹקֵחַ. רַק אַחֲרָיוּת שֶׁבָּא מֵחֲמַת הַמּוֹכֵר, כְּגוֹן שֶׁהַשְּׂטָר פָּרוּעַ וְכַדּוֹמֶה, יָכוֹל לִהְיוֹת עַל הַמּוֹכֵר. וּכְשֶׁם שֶׁיָּכוֹל לִמְכֹּר אֶת הַשְּׂטָר לְאַחֵר בְּפָחוֹת, כְּמוֹ כֵּן יָכוֹל לִמְכֹּרוֹ גַּם לְהַלּוָֹה בְּעַצְמוֹ.

טו וּבְאֹפֶן זֶה יְכוֹלִין לְהוֹעִיל, כְּגוֹן רְאוּבֵן שֶׁצָּרִיךְ לִמְעוֹת בְּנִיסָן, הוֹלֵךְ אֵצֶל שִׁמְעוֹן, וְשִׁמְעוֹן נוֹתֵן לוֹ שְׂטַר חוֹב עַל עַצְמוֹ, שֶׁהוּא חַיָּב לִפְרֹעַ לִרְאוּבֵן מֵאָה זְהוּבִים בְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי (וּכְנֶגֶד זֶה נוֹתֵן גַּם רְאוּבֵן שְׂטַר חוֹב כָּזֶה לְשִׁמְעוֹן, שֶׁהוּא חַיָּב לִפְרֹעַ לוֹ מֵאָה זְהוּבִים בְּתִשְׁרֵי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶא שִׁמְעוֹן בָּטוּחַ), וְהוֹלֵךְ רְאוּבֵן וּמוֹכֵר אֶת שְׂטַר הַחוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל שִׁמְעוֹן לְלֵוִי עַתָּה בְּנִיסָן בְּעַד תִּשְׁעִים זְהוּבִים (חוות דעת) (וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאִם יֵּשׁ לְשִׁמְעוֹן שְׂטַר חוֹב עַל יְהוּדָה אֲשֶׁר זְמַן הַפֵּרָעוֹן הוּא לְאַחַר זְמַן, שֶׁהוּא יָכוֹל לְמָכְרוֹ לִרְאוּבֵן בְּהַקָּפָה עַד הַזְּמַן וּרְאוּבֵן יִתֵּן לוֹ שְׂטַר חוֹב עַל זֹאת, וְשׁוּב יִמְכֹּר רְאוּבֵן אֶת שְׂטָר הַחוֹב הַזֶּה בְּעַד כַּמָּה שֶׁיּוּכַל). אֲבָל אִם רְאוּבֵן יִכְתֹּב שְׂטַר חוֹב עַל עַצְמוֹ לְמָכְרוֹ לְשִׁמְעוֹן, אֲפִלּוּ עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אָסוּר (חכמת אדם כלל קמ״ג).

טז אָסוּר לִקְנוֹת תְּבוּאָה אוֹ שְׁאָר דָּבָר בְּהַקְדֵּמַת מָעוֹת, וְשֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת הַתְּבוּאָה לְאַחַר זְמָן, דְּחַיְשִׁינַן שֶׁמָּא בֵּינְתַיִם תִּתְיַקֵּר הַתְּבוּאָה אַחַר כָּךְ בִּזְמַן שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת הַתְּבוּאָה, וְנִמְצָא הַלּוֹקֵחַ נוֹטֵל יוֹתֵר מִשֶּׁעוּר מְעוֹתָיו בִּשְׁבִיל שֶׁהִקְדִּים אֶת הַמָּעוֹת. אֲבָל אִם יֵּשׁ לְהַמּוֹכֵר גַּם עַתָּה כָּל הַתְּבוּאָה שֶׁהוּא מוֹכֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִתְּנֶנָּה לַלּוֹקֵחַ עַד לְאַחַר זְמָן מֻתָּר, כִּי מַה שֶּׁיֵּשׁ לָהָאָדָם יָכוֹל לִמְכּוֹר אֲפִלּוּ בְּזוֹל לַמֹּכֵר הַרְבֵּה כִּרְצוֹנוֹ, וַאֲפִלּוּ הַתְּבוּאָה לֹא נִגְמְרָה עֲדַיִן לְגַמְרֵי כָּרָאוּי, אֶלָּא שֶׁצְּרִיכָה עוֹד מְלָאכָה אַחַת אוֹ שְׁתֵּי מְלָאכוֹת, וְחֻשֶּׁבֶת כְּאִלּוּ הִיא גְּמוּרָה וּמֻתָּר. אֲבָל אִם מְחֻסֶּרֶת עוֹד שָׁלֹשׁ מְלָאכוֹת, אָסוּר. (וְעַיֵּן בְּסִימָן שֶׁלְּאַחַר זֶה הֶתֵּר לְהַקְדֵּמַת מָעוֹת עַל סְחוֹרָה)

יז וְאִם הֵקְבַּע הַשַּׁעַר לִתְבוּאָה, יָכוֹל לִקְנוֹת בְּהַקְדֵּמַת מָעוֹת כְּפִי הַשַּׁעַר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְהַמּוֹכֵר כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ תִּתְיַקֵּר אַחַר כָּךְ הַתְּבוּאָה, אֵין הַלּוֹקֵחַ מַרְוִיחַ בְּמַה שֶׁהִקְדִּים אֶת הַמָּעוֹת, כֵּיוָן שֶׁהָיָה יָכוֹל לִקְנוֹת אָז תְּבוּאָה בִּמְעוֹתָיו בְּשַׁעַר זֶה. וּמֵאַחַר שֶׁפָּסַק בְּהֶתֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיַקְּרָה אַחַר כָּךְ הַתְּבוּאָה, בִּשְׁעַת הַפֵּרָעוֹן, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָתֵת לוֹ אֶת הַתְּבוּאָה שֶׁפָּסַק עָלֶיהָ, יָכוֹל לְשׁוּמָהּ עַל סְחוֹרָה אַחֶרֶת שֶׁיִּתֵּן לוֹ, אוֹ שֶׁיִּתֵּן לוֹ מָעוֹת כַּשּׁוּוִי שֶׁל עַתָּה (סִימָן תמ״ה) (וְעַיֵּן בְּקוּנְטְרֵס שַׁעַר דֵּעָה בְּסוֹף הַסֵּפֶר שַׁעַר מִשְׁפָּט סִימָן קע״ה סָעִיף קָטָן ב׳. וּדְלֹא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁל הַתַּנְיָא סָעִיף כ״ח).

יח מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְחוֹרָה שֶׁנִּמְכֶּרֶת כָּאן בְּזוֹל וּבְמָקוֹם אַחֵר בְּיֹקֶר, וְאָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: תְּנָה לִי סְחוֹרָה זֹאת וְאוֹלִיכֶנָּה לִמְקוֹם הַיֹּקֶר וְאֶמְכְּרֶנָּה שָׁם וְאֶעֱשֶׂה צְרָכַי בַּמָּעוֹת עַד זְמַן פְּלוֹנִי, וְאֶפְרְעֶנָּה לְךָ כְּפִי מַה שֶּׁהָיָה שָׁוֶה שָׁם לְאַחַר נְכְיוֹן הַהוֹצָאוֹת שֶׁעָלוּ עַל הַסְּחוֹרָה, אִם הָאַחֲרָיוּת בַּהֲלִיכָה הָיְתָה עַל הַלּוֹקֵחַ, אָסוּר. וְאִם הָאַחֲרָיוּת עַל הַמּוֹכֵר, מֻתָּר. וְהוּא שֶׁיִּתֵּן לְהַלּוֹקֵחַ אֵיזֶה דָּבָר בִּשְׁבִיל טָרְחוֹ.

יט מֻתָּר לְהַלְווֹת לַחֲבֵרוֹ מֵאָה דִּינָרִין שֶׁיִּקְנֶה בָּהֶם סְחוֹרָה עַל הַיָּרִיד, וּבְשׁוּבָם לְבֵיתָם יִתֵּן לוֹ הַלְוָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים דִּינָרִין בַּעֲדָהּ, וּבִלְבַד שֶׁיְּקַבֵּל הַמַּלְוֶה אֶת הַסְּחוֹרָה וְיוֹלִיכֶנָּה לְבֵיתוֹ וְתִהְיֶה אַחֲרָיוּת הַדֶּרֶךְ עַל הַמַּלְוֶה, דַּהֲוֵי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בְּרֶוַח הַסְּחוֹרָה, הוֹאִיל וּמְקַבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת (קע״ג).

כ רְאוּבֵן שֶׁהוֹלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁקּוֹנִים סְחוֹרָה בְּזוֹל, יָכוֹל שִׁמְעוֹן לוֹמַר לוֹ, הָבֵא לִי סְחוֹרָה מִשָּׁם וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ רֶוַח כָּךְ וְכָךְ, וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא אַחֲרָיוּת הַסְּחוֹרָה עַל רְאוּבֵן עַד שֶׁהוּא מוֹסְרָהּ לְשִׁמְעוֹן.

כא מֻתָּר לְהַרְבּוֹת שְׂכַר הַקַּרְקַע. כֵּיצַד הִשְׂכִּיר לוֹ אֶת הֶחָצֵר וְאָמַר לוֹ קֹדֶם שֶׁהֶחְזִיק בּוֹ, אִם תִּתֵּן לִי אֶת הַשְּׂכִירוּת מִיָּד, הֲרֵי הוּא לְךָ בַּעֲשָׂרָה זְהוּבִים לְשָׁנָה. וְאִם תְּשַׁלֵּם לִי בְּכָל חֹדֶשׁ, תִּתֵּן לִי בְּעַד כָּל חֹדֶשׁ זָהוּב אֶחָד, מֻתָּר. וְהַטַּעַם בָּזֶה, מִשּׁוּם דְּמִצַּד הַדִּין שְׂכִירוּת אֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא לְבַסּוֹף. הִלְכָךְ כַּאֲשֶׁר לוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ זָהוּב בְּכָל חֹדֶשׁ, דַּהֲוֹוּ לְהוּ שְׁנֵים עָשָׂר זְהוּבִים, אֵין זֶה שְׂכַר הַמְתָּנַת הַמָּעוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מְחַיֵּב לְשַׁלֵּם בְּמֻקְדָּם, וּמַה שֶּׁאָמַר לוֹ אִם תִּתֵּן לִי מִיָּד, הֲרֵי הִיא לְךָ בַּעֲשָׂרָה, אֲז מוֹחֵל לוֹ שְׁנֵי זְהוּבִים, לְפִי שֶׁמְּקֻדִּים לוֹ לְשַׁלֵּם קֹדֶם זְמַן הַפֵּרָעוֹן, וְזֶה מֻתָּר.

כב וְדָוְקָא בִּשְׂכִירוּת קַרְקַע מֻתָּר לוֹ לְהַרְבּוֹת בְּעִנְיָן הַזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁהַקַּרְקַע נְקָנִית לוֹ מִיָּד. אֲבָל לְהַרְבּוֹת בִּשְׂכִירוּת פּוֹעֵל, אָסוּר בְּעִנְיָן זֶה, דְּהַיְנוּ שֶׁאִם שׂוֹכֵר אֶת הָאָדָם שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ מְלַאכְתּוֹ לְאַחַר זְמַן וּמַקְדִּים לוֹ שְׂכָרוֹ הַיּוֹם קֹדֶם שֶׁנִּכְנַס לִמְלַאכְתּוֹ וּבִשְׁבִיל זֶה יַעֲשֶׂה לוֹ אֶת הַמְּלַאכְתּוֹ בְּפָחוֹת מִן הָרָאוּי, זֹאת אָסוּר, דְּכֵיוָן דְּהַפּוֹעֵל אֵינוֹ מִשְׁתַּעְבֵּד מֵהַשְׁתָּא חֲזֵי לֵיהּ כְּמוֹ הַלְוָאָה. אַף אִם הַפּוֹעֵל נִכְנַס לִמְלַאכְתּוֹ מִיָּד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִגְמֹר אֶת הַמְּלָאכָה עַד לְאַחַר יָמִים הַרְבֵּה, מֻתָּר לְהַקְדִּים לוֹ שְׂכָרוֹ בִּשְׁבִיל שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּזוֹל, דְּכֵיוָן שֶׁיַּתְחִיל מִיָּד בַּמְּלָאכָה חֲזֵי לֵיהּ שְׂכִירוּת וְלֹא הַלְוָאָה (סִימָן קע״ו וחו״מ סִסִימָן קצ״ה).

כג מֵתָר לְהַרְבּוֹת בִּנְדוּנְיַת חֲתָנִים, כְּגוֹן שֶׁפָּסַק נְדוּנְיָא לְבִתּוֹ וְהִתְנָה עִם חֲתָנוֹ שֶׁכָּל שָׁנָה שֶׁיִּניַּח אֶצְלוֹ אֶת הַנְּדוּנְיָא יִתֵּן לוֹ כָּךְ וְכָךְ שָׂכָר, מֵתָר, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא כְּמוֹסִיף לוֹ נְדוּנְיָא, וּכְאִלּוּ אָמַר לוֹ אֲנִי נוֹתֵן לְךָ מַתָּנָה כָּךְ וְכָךְ לִזְמַן פְּלוֹנִי. וְאִם לֹא אֶתֵּן לְךָ לִזְמַן פְּלוֹנִי, עוֹד אֲנִי מוֹסִיף לְךָ כָּךְ וְכָךְ, דְּמֵתָר. וְדַוְקָא כְּשֶׁהִתְנוּ כֵּן מִיָּד בִּשְׁעַת כְּתִיבַת הַתְּנָאִים. דְּכֵיוָן דְּעַד עַתָּה לֹא הָיָה עָלָיו שׁוּם חִיּוּב, אִם כֵּן הַכֹּל הוּא חִיּוּב אֶחָד. אֲבָל אִם בִּשְׁעַת כְּתִיבַת הַתְּנָאִים, נִתְחַיֵּב בְּסָתָם סַךְ נְדוּנְיָא וּבִשְׁעַת הַחֲתֻנָּה רוֹצִים לְהִתְפַּשֵּׁר לָתֵת לוֹ דְּבַר מַה בִּשְׁבִיל הַרְחָבַת הַזְּמָן, אָסוּר, וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹת בְּדֶרֶךְ הֶתֵּר.

כד יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּוָה מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּרִבִּית, וְיִשְׂרָאֵל אַחֵר יִהְיֶה עָרֵב, אִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁאֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים יָכוֹל לִתְבּוֹעַ תְּחִלָּה אֶלָּא אֶת הַלּוֶֹה, וְאַף כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה אֶפְשָׁר לִגְבּוֹת מִן הַלּוֶֹה, אָז יָכוֹל לִתְבּוֹעַ מִן הָעָרֵב, מֵתָר. אֲבָל אִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים יָכוֹל לִתְבּוֹעַ תְּחִלָּה אֶת הֶעָרֵב, אִם כֵּן, הֲוֵי כְּאִלּוּ הֶעָרֵב לָוָה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהַלּוֶֹה לְיִשְׂרָאֵל הַלּוֶֹה וְאָסוּר. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁלָּוָה מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִבִּית וְיִשְׂרָאֵל אַחֵר הוּא עָרֵב, אִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁאֵין הַמַּלְוֶה יָכוֹל לִתְבּוֹעַ תְּחִלָּה אֶלָּא אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַלּוֶֹה, וְאַף כַּאֲשֶׁר לֹא יִמְצָא אֶצֶל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַלּוֶֹה אָז יִגְבֶּה מִן הָעָרֵב, מֵתָר. אֲבָל אִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁיָּכוֹל לִתְבּוֹעַ תְּחִלָּה גַּם אֶת הֶעָרֵב, אִם כֵּן הֶעָרֵב הוּא כְּמוֹ לוֶֹה, וְאָסוּר. וְאִם הַיִּשְׂרְאֵל עָרֵב רַק בְּעַד הַקֶּרֶן וְלֹא בְּעַד הָרִבִּית מֵתָר (בְּדִין יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּוָה מִיִּשְׂרָאֵל אַחֵר יִהְיֶה עָרֵב, וְהַלּוֶֹה מְשֻׁלָּם לוֹ עֲבוּר זֶה שֶׁהַ"טּוּרִי זָהָב" וה"שְׁפָתֵי כֹהֵן" בְּ"נְקֻדּוֹת הַכֶּסֶף" מְקִלִּין, הִנֵּה דַּעַת ה"חַוּוֹת דַּעַת" לְהַחְמִיר, עַיֵּן שָׁם) (ק"ע).

כה עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאָמַר לְיִשְׂרָאֵל, לְוֵה בִּשְׁבִילִי מָעוֹת בְּרִבִּית מִיִּשְׂרָאֵל עַל מַשְׁכּוֹן זֶה, אוֹ אֲפִלּוּ אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ מַשְׁכּוֹן אֶלָּא שְׁטַר חוֹב, וְהַמַּלְוֶה סוֹמֵךְ אֶת עַצְמוֹ רַק עַל הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ עַל הַשְׁטָר שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְעַל הַשְׁלִיחַ אֵין שׁוּם אַחֲרָיוּת, מֵתָר. וַאֲפִלּוּ אִם הַיִּשְׂרְאֵל הַשְׁלִיחַ מֵבִיא אֶת הָרִבִּית לְהַמַּלְוֶה, מֵתָר לְקַבְּלָהּ, וּבִלְבַד שֶׁהַמַּלְוֶה יִגְמֹר זֹאת בְּדַעְתּוֹ, שֶׁכָּל אַחֲרָיוּת הַמַּשְׁכּוֹן וְהַמָּעוֹת, בֵּין בַּהֲבָאָה בֵּין בַּחֲזָרָה הַכֹּל עַל אַחֲרָיוּתוֹ, וְעַל הַשְׁלִיחַ לֹא יִהְיֶה שׁוּם אַחֲרָיוּת.

כו וְכֵן יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן מַשְׁכּוֹן אוֹ שְׁטַר חוֹב לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ, שֶׁיִּלְוֶה בִּשְׁבִילוֹ עַל זֶה מָעוֹת בְּרִבִּית מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֵינוֹ סוֹמֵךְ רַק עַל הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ עַל הַשְׁטָר, וְעַל הַשְׁלִיחַ אֵין שׁוּם אַחֲרָיוּת, מֵתָר. וְכֵן אִם הַיִּשְׂרְאֵל הַלּוֶֹה תְּחִלָּה לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ עַל מַשְׁכּוֹן, וְאַחַר כָּךְ אָמַר לְהַמַּלְוֶה, לְוֵה מָעוֹת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּרִבִּית עַל מַשְׁכּוֹן זֶה וְעָלַי לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהָרִבִּית, אִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים סוֹמֵךְ אֶת עַצְמוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן בִּלְבַד, מֵתָר.

כז יִשְׂרָאֵל שֶׁהַלּוֶֹה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים עַל מַשְׁכּוֹן בְּרִבִּית כָּךְ וְכָךְ לְחֹדֶשׁ, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַיִּשְׂרְאֵל לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא יַלְוֶה לוֹ אֶת הַמָּעוֹת עַל מַשְׁכּוֹן זֶה, וְשֶׁהוּא יִטּוֹל אֶת הָרִבִּית שֶׁתַּעֲלֶה מֵהַיּוֹם עַד הַפָּרָעוֹן, מֵתָר. אֲבָל אִם הַיִּשְׂרְאֵל הָרִאשׁוֹן כְּבָר זָקַף אֶת הַקֶּרֶן עִם הָרִבִּית לְכָל זְמַן הַהַלְוָאָה חֲרֵי הַכֹּל הִיא כְּקֶרֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְאָסוּר לְלוֹת עַל מַשְׁכּוֹן זֶה מִיִּשְׂרְאֵל חֲבֵרוֹ בְּרִבִּית, דַּהֲוֵי כְּאִלּוּ נָתַן אֶת הָרִבִּית מִכִּיסוֹ.

כח מְעוֹתָיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל מֻפְקָדוֹת בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְהִלְוָה אוֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, אִם הָיוּ בְּאַחֲרָיוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאִם יֹאבַד הַחוֹב יִתְחַיֵּב הוּא לְשַׁלֵּם בִּמְעוֹתָיו, מֵתָר. וְאִם אֵינוֹ בְּאַחֲרָיוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אָסוּר (קסט). וְלָכֵן בִּמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ קְבוּצוֹת מָעוֹת, (קֻפּוֹת חֶסְכוֹן) (שְׁפָארְקַאסְע) וְכַדּוֹמֶה, שֶׁיֵּשׁ לַיִּשְׂרְאֵלִים חֲלָקִים (מָנְיוֹת) (אַקְצִיעֶן) שָׁמָּה וְיִשְׂרְאֵלִים לוֹוִים מִשָּׁם בְּרִבִּית, אַף עַל פִּי שֶׁהַמְּמֻנִּים הֵמָּה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה לִי דְּאִסּוּר גָּמוּר הוּא. וְלָכֵן אָסוּר לִתֵּן לְשָׁם מָעוֹת, כִּי שָׁמָּא יִלְוֶה יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ הָגוּן. וְכֵן אָסוּר לִלְווֹת מִשָּׁם, כִּי שָׁמָּא נָתַן לְשָׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ הָגוּן.

כט שֶׁתָּפִין שֶׁצְּרִיכִין לִלְווֹת מָעוֹת בְּרִבִּית מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים, יַעֲשׂוּ שְׁאֵלַת חָכָם אֵיךְ לַעֲשׂוֹת (עַיֵּן "טּוּרֵי זָהָב" סִימָן ק"ע סָעִיף קָטָן ג'. "חַוּוֹת דַּעַת" שָׁם סָעִיף קָטָן א'. וּבְשֻׁלְחָן עָרוּךְ "הַתַּגְיָא" הִלְכוֹת רִבִּית סָעִיף ס"ד).

ל מוּתָּר אָסוּר לִלְווֹת מֻמָּנוּ בְּרִבִּית, וְגַם לְהַלְווֹת לוֹ בְּרִבִּית יֵשׁ לְהַחְמִיר (קנט).

סימן סו

א הַנּוֹתֵן לַחֲבֵרוֹ מָעוֹת שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהֶן וְהָרֶוַח יִהְיֶה לַחֲצָאִין, וְגַם הַהֶפְסֵד יִהְיֶה עַל שְׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה, זֶהוּ נִקְרָא עִסְקָא וְאָסוּר, מִפְּנֵי כִּי הַחֲצִי מִמָּעוֹת אֵלּוּ הִיא מִלְוָה בְּיַד הַמְקַבֵּל, שֶׁהֲרֵי הִיא בְּאַחֲרָיוּת שֶׁלּוֹ וְהוּא נוֹטֵל אֶת הָרֶוַח, וְגַם הַהֶפְסֵד עָלָיו. וְהַחֲצִי הוּא פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא בְּאַחֲרָיוּת הַנּוֹתֵן, וְהוּא לוֹקֵחַ אֶת הָרֶוַח מֵחֲצִי זֶה, וְגַם הַהֶפְסֵד מֵחֲצִי זֶה עָלָיו. וְהַמְקַבֵּל שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק וְטוֹרֵחַ בַּחֲצִי הַפִּקָּדוֹן שֶׁהוּא שָׂיָךְ לְהַנּוֹתֵן, זֶהוּ רַק מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתֵן לוֹ אֶת הַחֲצִי בְּהַלְוָאָה, וַהֲרֵי רִבִּית וְאָסוּר. וְיֵשׁ הֶתֵּר לָזֶה, אִם הַנּוֹתֵן נוֹתֵן לְהַמְקַבֵּל אֵיזֶה שָׂכָר בִּשְׁבִיל הֶעָמָל וְהַטִּרַח שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק בְּחֶלְקוֹ. וְיֵשׁ לְקַצּוֹץ, אוֹ שֶׁיִּתֵּן לוֹ מִיָּד בִּשְׁעַת נְתִינַת הַמָּעוֹת שְׂכָרוֹ. וְדַי אֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט (קעז).

ב יְכוֹלִין לְהִתְנוֹת, שֶׁלֹּא יְהֵא הַמְקַבֵּל נֶאֱמָן לוֹמַר שֶׁהִפְסִיד מִן הַקֶּרֶן כִּי אִם עַל פִּי עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְעַל הָרֶוַח לֹא יְהֵא נֶאֱמָן כִּי אִם בִּשְׁבוּעָה (קס"ז).

ג גַּם יְכוֹלִין לְהִתְנוֹת שֶׁהַבְּרֵרָה הִיא בְּיַד הַמְקַבֵּל, שֶׁאִם יִרְצֶה לָתֵת לְהַנּוֹתֵן כָּךְ וְכָךְ בְּעַד הַחֶלֶק הָרֶוַח שֶׁלּוֹ, תְּהֵא הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ, וְכָל מוֹתַר הָרֶוַח יִשָּׁאֵר לוֹ. וְדֶרֶךְ זֶה הוּא נָכוֹן, כִּי מִסְתָּמָא הַמְקַבֵּל לֹא יִרְצֶה לִשְׁבַּע, וְיִתֵּן לַנּוֹתֵן כְּפִי מַה שֶׁיִּקְצְבוּ בֵּינֵיהֶם, וְזֶהוּ הֶתֵּר עִסְקָא הַנָּהוּג בֵּינֵינוּ. וַאֲפִלּוּ אִם הַמְקַבֵּל יוֹדֵעַ אַחַר

כָּךְ בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא הִרְוִיחַ, אוֹ אֲפִלּוּ אִם הִפְסִיד, יָכוֹל לִתֵּן לְהַנּוֹתֵן אֶת הַקֶּרֶן עִם הָרֶוַח שֶׁקִּבְּלוּ בֵּינֵיהֶם, וְאֵין כָּאן שׁוּם אִסּוּר, דְּכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חִיּוּב שְׁבוּעָה, יָכוֹל לִפְטֹר אֶת עַצְמוֹ בְּמָמוֹנוֹ מִן הַשְּׁבוּעָה.

ד אֲבָל שֶׁיִּקְנֶה הַמְקַבֵּל אֶת חֵלֶק הָרֶוַח שֶׁל הַנּוֹתֵן בְּכָךְ וְכָךְ, שֶׁיִּהְיֶה מְחֻיָּב לָתֵת לוֹ אַחַר כָּךְ כָּךְ וְכָךְ בְּכָל אֹפֶן, זֶהוּ אָסוּר, אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לְהַמְקַבֵּל הַבְּרָרָה.

ה נָתַן לוֹ עִסְקָא עַל זְמָן, וְנִתְעַכֵּב אֶצְלוֹ הַמָּעוֹת גַּם אַחַר זְמַן הַפֶּרָעוֹן, צָרִיךְ הַמִּתְעַסֵּק לִתֵּן לוֹ רֶוַח גַּם בְּעַד הַזְּמַן שֶׁאַחַר כָּךְ, כִּי מִסְתָּמָא נִשְׁאַר בְּיָדוֹ עַל תְּנַאי הָרִאשׁוֹן. וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב יוֹתֵר לִכְתֹּב תֵּכֶף בְּתוֹךְ שְׁטַר עִסְקָא, שֶׁאִם יִשָּׁאֵר הַמָּעוֹת אֶצֶל הַמְקַבֵּל לְאַחַר הַזְּמַן, יִהְיֶה גַּם כֵּן בִּתְנַאי זֶה.

ו נֹסַח שְׁטַר עִסְקָא:

מוֹדֶה אֲנִי חָתוּם מַטָּה שֶׁקִּבַּלְתִּי לְיָדַי מֵאֵת ר׳ רְאוּבֵן הוֹרְוִיץ מֵאוּנְגְוַאר סַךְ מֵאָה זְהוּבִים (אעס״וו) בְּתוֹרַת עִסְקָא לַחֲצִי שָׁנָה מִיּוֹם דִּלְמַטָּה, וְהִתְחַיַּבְתִּי אֶת עַצְמִי שֶׁכָּל סְחוֹרָה טוֹבָה שֶׁתָּהֵא נִרְאֵית בְּעֵינֵי שֶׁהִיא הַיּוֹתֵר קָרוֹבָה לְהַרְוִיחַ בָּהּ, מְחֻיָּב אֲנִי לִקְנוֹת בְּעַד סַךְ הַנִּזְכָּר לְעֵיל, וְהֵם קוֹדְמִין לִמְעוֹתַי. וְכָל הָרֶוַח שֶׁיִּתֵּן ה׳ לְיָדַי מֵאוֹתָהּ סְחוֹרָה, יִהְיֶה מֻחְצֶה הָרֶוַח לִי וְהַמֻּחְצֶה לְר׳ רְאוּבֵן הַנִּזְכָּר לְעֵיל, וְכֵן חַס וְשָׁלוֹם לְהֶפְסֵד הוּא חֵלֶק כְּחֵלֶק. וּמִיָּד לְאַחַר כְּלוֹת חֲצִי שָׁנָה מִיּוֹם דִּלְמַטָּה אֲנִי מְחֻיָּב לְהַחֲזִיר לְר׳ רְאוּבֵן הַנִּזְכָּר לְעֵיל אֶת הַקֶּרֶן וְגַם חֲצִי רֶוַח שֶׁלּוֹ, וְלֹא יְהֵא לִי נֶאֱמָנוּת לוֹמַר הִפְסַדְתִּי אֶלָּא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְעַל הָרֶוַח לֹא אֶהֱא נֶאֱמָן, רַק בִּשְׁבוּעָה. וְאוּלָם תְּנַאי הָיָה בֵּינֵינוּ שֶׁאִם אֶרְצֶה לִתֵּן לוֹ בְּעַד חֵלֶק רֶוַח שֶׁלּוֹ י׳ זְהוּבִים, אַזַי אֵין לוֹ עָלַי שׁוּם תְּבִיעָה, כִּי הַמּוֹתָר שַׁיָּךְ לִי לְבַד אֲפִלּוּ יִבַּרר שֶׁהָיָה הַרְבֵּה רֶוַח, וְכָל דִּין תּוֹרַת נֶאֱמָנוּת לְבַעַל הַשְּׁטָר אַף לְאַחַר זְמַן הַפֶּרָעוֹן. וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא אַחֲזִיר אֶת הַמָּעוֹת הַנִּזְכָּרוֹת לְעֵיל, הֵם בְּיָדִי בְּעִסְקָא בְּאֹפֶן הַנִּזְכָּר לְעֵיל.

אוּנְגְוַואר כ״ח שבט תרל״א לפ״ק.

שמעון אייזנשטיין

בפנינו עדים:

לוי בלוישטיין יהודה הויכבערגער

ז אִם הַשָּׁעָה דְּחוּקָה וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לִכְתֹּב שְׁטַר עִסְקָא, יְכוֹלִין לְהַתְנוֹת כָּל הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּעַל פֶּה.

ח אִם מַקְדִּים מָעוֹת עַל סְחוֹרָה, יִכְתְּבוּ שְׁטַר הֶתֵּר עִסְקָא בְּעִנְיָן זֶה:

מוֹדֶה אֲנִי חָתוּם מַטָּה, שֶׁקִּבַּלְתִּי מֵאֵת ר׳ רְאוּבֵן וַוינְשְׁטָאק מֵאוּנְגְוַאר סַךְ מֵאָה זְהוּבִים (אעס״וו) לְהִתְעַסֵּק בְּמָעוֹת אֵלּוּ, (בְּמַאשִׁין) [בַּמְכוֹנָה] שֶׁאֲנִי מַחְזִיק בְּכַפַּי זאהאן עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה, וְהֶרֶוַח שֶׁיַּעֲלֶה לְעֶרֶךְ מָעוֹת אֵלּוּ, לְאַחַר נִכְיוֹן כָּל הַהוֹצָאוֹת, יִהְיֶה מֻחְצֶה שֶׁלִּי וּמֻחְצֶה לְר׳ רְאוּבֵן הַנִּזְכָּר לְעֵיל, וְכֵן חַס וְשָׁלוֹם הַהֶפְסֵד יִהְיֶה חֵלֶק כְּחֵלֶק. וּמִיָּד בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה, אֲנִי מְחֻיָּב לְהַחֲזִיר לְר׳ רְאוּבֵן הַנִּזְכָּר לְעֵיל אֶת הַקֶּרֶן עִם חֵלֶק הָרֶוַח שֶׁלּוֹ. וְלֹא אֶהֱא נֶאֱמָן לוֹמַר הִפְסַדְתִּי אֶלָּא בִּבְרוּר, עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְעַל הָרֶוַח לֹא אֶהֱא נֶאֱמָן כִּי אִם בִּשְׁבוּעָה. אַף זֹאת הֻתְנָה בֵּינֵינוּ שֶׁאִם אֶרְצֶה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה לִתֵּן לְר׳ רְאוּבֵן הַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּעַד הַקֶּרֶן וְגַם בְּעַד חֵלֶק הָרֶוַח שֶׁלּוֹ סַךְ חֲמֵשׁ מִדּוֹת סִפִּירְט, אַזַי אֵין לוֹ עָלַי עוֹד שׁוּם תְּבִיעָה יוֹתֵר. וְכָל דִּין תּוֹרַת נֶאֱמָנוּת לְבַעַל הַשְּׁטָר, אַף לְאַחַר זְמַן הַפֶּרָעוֹן. וְקִבַּלְתִּי שְׂכַר עֲמָלִי:

אוּנְגְוַאר י״א תשרי תרל״א לפ״ק.

שמעון בלומנטאהל

בפנינו עדים:

לוי בלוישטיין יהודה הלוי טויב

ט אִם הַנּוֹתֵן רוֹצֶה שֶׁהַמְקַבֵּל יִתֵּן לוֹ שְׁטַר חוֹב פָּשׁוּט וְאַמִּיץ, כְּחָק הַמְּדִינָה, בִּכְדֵי שֶׁאִם הַמְקַבֵּל יִסְרַב מִלְּפָרְעַ אוֹ יָמוּת, יְהֵא לוֹ נָקֵל לִגְבּוֹת מְעוֹתָיו עַל יְדֵי עֶרְכָּאוֹת, אֶלָּא שֶׁבְּעַל פֶּה הֵם מַתְנִים שֶׁמָּעוֹת אֵלּוּ הֵן בְּתוֹרַת עִסְקָא, לֹא מַהֲנֵי, וַאֲפִלּוּ הַשְּׁטָר אֵינוֹ אֶלָּא עַל הַקֶּרֶן לְבָד, דְּכֵיוָן שֶׁהַנּוֹתֵן יָכוֹל לִגְבּוֹת כָּל הַמָּעוֹת בְּשְׁטַר חוֹב שֶׁבְּיָדוֹ אֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה הֶפְסֵד בָּרוּר, אָסוּר. וַאֲפִלּוּ אִם הַמְקַבֵּל מַאֲמִין לְהַנּוֹתֵן וְהוּא אָדָם חָסִיד, מִכָּל מָקוֹם לֹא מַהֲנֵי. וַאֲפִלּוּ אִם הַמְקַבֵּל נוֹתֵן לְהַנּוֹתֵן גַּם שְׁטַר עִסְקָא, שֶׁכָּתוּב בּוֹ כִּי הַמָּעוֹת שֶׁנִּכְתְּבוּ בַּשְּׁטַר חוֹב הֵן בְּתוֹרַת עִסְקָא, גַּם כֵּן לֹא מַהֲנֵי, דְּאִכָּא לְמֵימַר שֶׁמָּא הַנּוֹתֵן אוֹ יוֹרְשָׁיו יַעֲלִימוּ אַחַר כָּךְ אֶת שְׁטַר הָעִסְקָא וְיִגְבּוּ בִּשְׁטַר חוֹב. וְאֵין הֶתֵּר לָזֶה, אֶלָּא שֶׁיַּשְׁלִישׁוּ אֶת שְׁטַר הָעִסְקָא בְּיַד שָׁלִישׁ, אוֹ שֶׁהַנּוֹתֵן יַחְתֹּם אֶת עַצְמוֹ עַל שְׁטַר הָעִסְקָא וְיִהְיֶה מֻנָּח בְּיַד הַמְקַבֵּל, אוֹ שֶׁיִּכְתְּבוּ עַל שְׁטַר הַחוֹב, שֶׁהוּא עַל פִּי אֹפֶן הַמְבֹאָר בִּשְׁטַר עִסְקָא, אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת יִיָּחֲדוּ עֵדִים שֶׁשְּׁטַר הַחוֹב הוּא בְּתוֹרַת עִסְקָא. וּבְכָל אֲפַנִּים אֵלּוּ, אֲפִלּוּ אִם נִכְלַל בִּשְׁטַר הַחוֹב הַקֶּרֶן עִם הָרֶוַח, שַׁפִּיר דָּמֵי (סִימָן קס״ז קע״ז ובחכמת אדם).

י שְׁטַר עִסְקָא לֹא מַהֲנֵי לְהַתִּיר אֶלָּא אִם הָאֱמֶת כֵּן הוּא, שֶׁהוּא נוֹטֵל אֶת הַמָּעוֹת לַעֲשׂוֹת בּוֹ אֵיזֶה עֵסֶק. אֲבָל אִם אֵינוֹ נוֹטֵל אֶת הַמָּעוֹת לְצֹרֶךְ עֵסֶק אֶלָּא לִפְרַע אֵיזֶה חוֹב וְכַדּוֹמֶה, אָז לֹא מַהֲנֵי שְׁטַר עִסְקָא, כֵּיוָן שֶׁהוּא שֶׁקֶר. אֲבָל יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת בְּאֹפֶן זֶה, כְּגוֹן רְאוּבֵן שֶׁהוּא צָרִיךְ לְמָעוֹת, וְיֵשׁ לוֹ אֵיזֶה סְחוֹרָה אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר, יָכוֹל לְמָכְרָהּ לְשִׁמְעוֹן אֲפִלּוּ בְּזוֹל גָּדוֹל, וּבְתַנַאי שֶׁהַבְּרָרָה בְּיַד רְאוּבֵן, שֶׁאִם לֹא יִמְסְרֶנָּהּ לִידֵי שִׁמְעוֹן עַד יוֹם פְּלוֹנִי, יִתֵּן לוֹ בַּעֲדָהּ כָּךְ וְכָךְ, (שֶׁיִּהְיֶה לְשִׁמְעוֹן רֶוַח כָּרָאוּי), וְשִׁמְעוֹן יִתֵּן לִרְאוּבֵן אֶת הַמָּעוֹת וְיַעֲשׂוּ קִנְיָן סוּדָר לְקִיּוּם הַמֶּקַח, דְּהַיְנוּ שֶׁשִּׁמְעוֹן הַלּוֹקֵחַ יִתֵּן קָצָת מִבִּגְדוֹ לִרְאוּבֵן שֶׁיִּתְפֹּס בּוֹ, וּבָזֶה הוּא קוֹנֶה אֶת הַסְּחוֹרָה שֶׁל רְאוּבֵן, וַאֲפִלּוּ, שֶׁלֹּא בְּפָנֵי עֵדִים, וְהַסְּחוֹרָה הִיא בְּאַחֲרָיוּתוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן הַקּוֹנֶה.

יא וְכֵן רְאוּבֵן שֶׁהָיָה חַיָּב לְשִׁמְעוֹן מָעוֹת, וּבַהַגִּיעַ זְמַן הַפִּרָעוֹן אֵין לוֹ מָעוֹת לִרְאוּבֵן, וְהִתְפַּשְּׁרוּ שֶׁשִּׁמְעוֹן יַמְתִּין לוֹ אֵיזֶה זְמַן, בָּזֶה גַּם כֵּן אֵין תַּקָּנָה בִּשְׁטַר עִסְקָא, אֶלָּא שֶׁרְאוּבֵן יִמְכֹּר לְשִׁמְעוֹן אֵיזֶה סְחוֹרָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּאֹפֶן הַנִּזְכָּר לְעֵיל, וְשִׁמְעוֹן יַחְזִיר לוֹ אֶת שְׁטַר הַחוֹב שֶׁהָיָה לוֹ עָלָיו מִכְּבָר, וּרְאוּבֵן יִתֵּן לוֹ שְׁטָר עַל הַסְּחוֹרָה אֲשֶׁר קָנָה מֵאִתּוֹ בְּאֹפֶן הַנִּזְכָּר לְעֵיל.

יב יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן לַחֲבֵרוֹ בְּהֵמָה לְגַדְּלָהּ וְשֶׁיַּחְלְקוּ אַחַר כָּךְ בָּרֶוַח, דִּינוֹ כְּמוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ מָעוֹת בְּעִסְקָא (עַיֵּן בְּיוֹרֶה דֵּעָה סִימָן קע״ז).

סימן סז

א אַל תְּהִי רָגִיל בִּנְדָרִים. כָּל הַנּוֹדֵר, כְּאִלּוּ בּוֹנֶה בָּמָה בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמוֹת. וְהַמְקַיְּמוֹ, כְּאִלּוּ הִקְרִיב עָלֶיהָ קָרְבָּן, שֶׁחָיָב מִשּׁוּם שְׁחוּטֵי חוּץ, כִּי טוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּשְׁאַל עַל נִדְרוֹ וְיַתִּירוּ לוֹ. וַהֲנֵי מִלֵּי בְּשְׁאָר נְדָרִים. אֲבָל נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ, מִצְוָה לְקַיְּמָן, שֶׁנֶּאֱמַר נִדְרַי לַה׳ אֲשַׁלֵּם. וְלֹא יִשְׁאַל עָלָיו אֶלָּא בְּשָׁעַת הַדְּחָק (ר״ג, ר״ל).

ב וְכֵן יִתְרַחֵק מִן הַשְּׁבוּעָה. אֲבָל אִם עָבַר וְנִשְׁבַּע עַל אֵיזֶה דָּבָר, לֹא יִשְׁאַל עָלָיו אֶלָּא יַעֲמוֹד בִּשְׁבוּעָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִצְטַעֵר, שֶׁנֶּאֱמַר, נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמִיר. וּכְתִיב אַחֲרָיו, עוֹשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם. וְאֵין נִשְׁאָלִין עַל הַשְּׁבוּעָה אֶלָּא בְּשָׁעַת הַדְּחָק (ר״ג ר״ל).

ג צָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יְהוֹר שׁוּם דָּבָר. וַאֲפִלּוּ לְצָדָקָה אֵין טוֹב לְהוֹר, אֶלָּא אִם יֵּשׁ לוֹ בְּיָדוֹ מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לִתֵּן, יִתֵּן מִיָּד. וְאִם אֵין לוֹ, יַמְתִּין עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ וְיִתֵּן בְּלֹא נֵדֶר. וְאִם פּוֹסְקִים צְדָקָה, וְצָרִיךְ לְפָסוֹק עִמָּהֶם, יֹאמַר בְּפֵרוּשׁ, שֶׁהוּא פּוֹסֵק בְּלִי נֵדֶר. וְכֵן כְּשֶׁמַּזְכִּירִין נְשָׁמוֹת, שֶׁנּוֹדְרִין לְצָדָקָה, יֵשׁ לוֹמַר בְּלִי נֵדֶר (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ט). אִם הוּא בְּעֵת צָרָה, מֻתָּר לוֹ לְנַדּוֹר.

ד אִם דַּעְתּוֹ לְקַבֵּעַ לוֹ אֵיזֶה לִמּוּד בַּתּוֹרָה אוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מִצְוָה, וְהוּא יָרֵא פֶּן יִתְרַשֵּׁל אַחַר כָּךְ, אוֹ שֶׁהוּא מִתְיָרֵא פֶּן יִסְתַּהוּ הַיֵּצֶר לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה אִסּוּר אוֹ לְמָנְעוֹ מִלַּעֲשׂוֹת אֵיזֶה מִצְוָה, מֻתָּר לוֹ לְזָרְזוֹ נַפְשֵׁה בְּנֶדֶר אוֹ בִּשְׁבוּעָה, דְּאָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁנִּשְׁבָּעִין לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה לְזָרֵז אֶת עַצְמוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד מֵהַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר, נִשְׁבַּעְתִּי וַאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וַאֲפִלּוּ אִם לֹא אָמַר בִּלְשׁוֹן נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה, אֶלָּא בְּדִבּוּר בְּעָלְמָא, הֲרֵי נֶדֶר וּמְחֻיָּב לְקַיֵּם. וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְזַהֵר כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁיַּעֲשֶׂה אֵיזֶה דְּבַר מִצְוָה, שֶׁיֹּאמַר בְּלִי נֶדֶר. וְטוֹב שֶׁיַּרְגִּיל הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ כֵּן, אֲפִלּוּ בְּאָמְרוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבַר רְשׁוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל, חַס וְשָׁלוֹם, בַּעֲוֹן נְדָרִים.

ה מִי שֶׁנּוֹדֵר נְדָרִים כְּדֵי לְתַקֵּן מִדּוֹתָיו, הֲרֵי זֶה זָרִיז וּמְשֻׁבָּח. כֵּיצַד. הֲרֵי שֶׁהָיָה זוֹלֵל, וְנָדַר שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר אֵיזֶה זְמַן, אוֹ שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בְּיַיִן, וְאָסַר עָלָיו אֶת הַיַּיִן וּשְׁאָר מַשְׁקִין הַמְשַׁכְּרִין וְכֵן מִי שֶׁהָיָה מִתְגָּאֶה בְּיָפְיוֹ וְקִבֵּל עָלָיו נְזִירוּת וְכֵיוֹצֵא בָזֶה, נְדָרִים כָּאֵלּוּ, הֵמָּה עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְעַל אֵלּוּ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, נְדָרִים סְיָג לִפְרִישׁוּת. וּמִכָּל מָקוֹם גַּם בִּנְדָרִים כָּאֵלּוּ אֵין לוֹ לָאָדָם לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ, אֶלָּא יֵשׁ לוֹ לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ גַּם בְּלֹא נְדָרִים (ר״ג).

ו אֵין הַנֶּדֶר חָל אֶלָּא אִם הָיָה פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים. אֲבָל אִם נָדַר בְּטָעוּת, שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, אוֹ שֶׁהִרְהֵר בְּלִבּוֹ נֶדֶר וְלֹא הוֹצִיאוֹ בִּשְׂפָתָיו, אֵין זֶה נֶדֶר.

ז מִי שֶׁנָּהֲג אֵיזֶה חֻמְרָא בִּדְבָרִים הַמֻּתָּרִים מִדִּינָא, מֻחֲמַת סְיָג וּפְרִישׁוּת, כְּגוֹן תַּעֲנִיּוֹת שֶׁבִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, אוֹ שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן מִשִּׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז וַאֲיִלַךְ, וְכֵיוֹצֵא בָזֶה, אֲפִלּוּ לֹא נָהַג כֵּן רַק פַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁהָיָה בְּדַעְתּוֹ לִנְהוֹג כֵּן לְעוֹלָם, אוֹ שֶׁנָּהַג כֵּן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לִנְהוֹג כֵּן לְעוֹלָם, וְלֹא הִתְנָה שֶׁיְּהֵא בְּלִי נֶדֶר, וְרוֹצֶה לַחֲזוֹר מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ בָּרִיא, צָרִיךְ הַתָּרָה, וְיִפְתַּח בַּחֲרָטָה, שֶׁהוּא מִתְחָרֵט עַל מַה שֶּׁנָּהַג כֵּן לְשֵׁם נֶדֶר. לָכֵן מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִנְהוֹג בְּאֵיזֶה חֻמְרוֹת לְסִיָג וּפְרִישׁוּת, יֹאמַר בָּתְּחִלָּה שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל עָלָיו כֵּן בְּנֶדֶר, וְגַם יֹאמַר שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ לִנְהוֹג כֵּן אֶלָּא בַּפַּעַם הַהִיא, אוֹ בְּפְּעָמִים שֶׁיִּרְצֶה וְלֹא לְעוֹלָם (רי״ד).

ח כֵּיצַד מַתִּירִין אֶת הַנֶּדֶר אוֹ הַשְּׁבוּעָה, הוֹלֵךְ אֵצֶל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים בְּנֵי תּוֹרָה, וְאֶחָד מֵהֶם יִהְיֶה בָּקִי בְּהִלְכוֹת נְדָרִים, שֶׁיֵּדַע אֵיזֶה נֵדֶר יְכוֹלִין לְהַתִּיר וְאֵיזֶה מֵהֶן אֵינָן יְכוֹלִין לְהַתִּיר, וְאֵיךְ מַתִּירִין, וְהֵם יַתִּירוּ לוֹ. וּמִי שֶׁנָּדַר בַּחֲלוֹם, טוֹב שֶׁיַּתִּירוּ לוֹ עֲשָׂרָה בְּנֵי תוֹרָה.

ט אַף עַל פִּי שֶׁלְּעִנְיָן כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין הַבֵּן נַעֲשֶׂה גָּדוֹל עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וְהֵבִיא שְׂעָרוֹת, וְהַבַּת אֵינָהּ גְּדוֹלָה עַד שֶׁיִּהְיוּ לָהּ שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְהֵבִיאָה סִימָנִים, אֲבָל לְעִנְיַן נֵדֶר וּשְׁבוּעָה, יֵשׁ לָהֶם קְדִימָה שָׁנָה אַחַת. שֶׁהַקָּטָן בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַקְּטַנָּה בַּת אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ לֹא הֵבִיאוּ סִימָנִים, אִם מְבִינִים לְשֵׁם מִי נָדְרוּ וְנִשְׁבְּעוּ, נִדְרָם נֵדֶר וּשְׁבוּעָתָן שְׁבוּעָה. אֲבָל פְּחוּתִים מִזֶּמַן זֶה, אֲפִלּוּ מְבִינִים, אֵין דִּבְרֵיהֶם כְּלוּם. וּמִכָּל מָקוֹם גּוֹעֲרִין בָּהֶם וּמַכִּין אוֹתָן שֶׁלֹּא יַרְגִּילוּ לְשׁוֹנָם בִּנְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת. וְאִם הוּא דָּבָר קָטָן וְקַל שֶׁאֵין בּוֹ עִנּוּי נֶפֶשׁ, גּוֹזְרִין עֲלֵיהֶם שֶׁיְקַיְמוּהוּ.

י הָאָב מֵפֵר נִדְרֵי בִתּוֹ עַד שֶׁתִּתְבַּגֵּר, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּהְיוּ לָהּ שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְהוּא שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת. וְהַבַּעַל מֵפֵר נִדְרֵי אִשְׁתּוֹ. כֵּיצַד מְפִירִין. אוֹמֵר שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, מוּפָר אוֹ בָּטֵל אוֹ שְׁאָר לָשׁוֹן הַמּוֹרֶה שֶׁהוּא עוֹקֵר אֶת הַנֶּדֶר מֵעִקָּרוֹ, בֵּין שֶׁאוֹמֵר כֵּן בְּפָנֶיהָ אוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ. אֲבָל לְשׁוֹן הַתָּרָה, לֹא מַהֲנֵי בְּאָב וּבְבַעַל, וְגַם אֵין יְכוֹלִין לְהָפֵר רַק בְּיוֹם שָׁמְעָם. דְּהַיְנוּ אִם שָׁמְעוּ בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, מְפִירִין כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. וְאִם שָׁמְעוּ בַּיּוֹם סָמוּךְ לְצֵאת הַכּוֹכָבִים, אֵין מְפִירִין רַק עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, וְיוֹתֵר אֵינָן יְכוֹלִין לְהָפֵר. בַּשַּׁבָּת לֹא יֹאמַר לָהּ מוּפָר לִיכִי כְּמוֹ בַּחֹל, אֶלָּא מְבַטֵּל בְּלִבּוֹ, וְאוֹמֵר לָהּ, טְלִי אִכְלִי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם הָאָב אוֹ הַבַּעַל אָמְרוּ תְּחִלָּה שֶׁהוּא מְרֻצֶּה מִן הַנֶּדֶר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר בְּפֵרוּשׁ, אֶלָּא שֶׁאָמַר לְשׁוֹן שֶׁהוּא מוֹרֶה שֶׁהוּא מְרֻצֶּה, וַאֲפִלּוּ אִם רַק בְּלִבּוֹ חָשַׁב שֶׁהוּא מְרֻצֶּה בְּנִדְרָהּ, שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר (וְאִם תָּלְתָה הַנֶּדֶר בְּמַעֲשֶׂה, עַיֵּן ״שִׁפְתֵי כֹהֵן״ סִימָן רלד סָעִיף קָטָן מה).

יא אֵיזֶה נְדָרִים יְכוֹלִין הָאָב אוֹ הַבַּעַל לְהָפֵר. דַּוְקָא דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנּוּי נֶפֶשׁ, כְּגוֹן רְחִיצָה, קִשּׁוּט, כְּחוּל וּפְרִכּוּס, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהַבַּעַל יָכוֹל לְהָפֵר גַּם דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם עִנּוּי נֶפֶשׁ, אִם הֵן מִן הַדְּבָרִים שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וְגוֹרְמִים אֵיבָה בֵּינֵיהֶם. אֲבָל אִלּוּ, אֵינָן מַתָּרִים אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו. וּלְאַחַר שֶׁנִּתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, אֲסוּרָה בָּהֶן.

סימן סח

א הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, בֵּין מִבֵּיתוֹ בֵּין מִמָּקוֹם שֶׁהָיָה לָן בַּדֶּרֶךְ, וְכֵן בַּחֲזָרָתוֹ לְבֵיתוֹ, לְאַחַר שֶׁיָּצָא מֵעִבּוּרָהּ שֶׁל הָעִיר, דְּהַיְנוּ שִׁבְעִים אַמָּה וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי אַמָּה לְאַחַר שֶׁכָּלוּ כָּל הַבָּתִּים, מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְכוּ׳. אוֹמְרָהּ בִּלְשׁוֹן רַבִּים, רַק ״וְתַתְּנֵנִי לְחֵן, אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן יָחִיד. וְיוֹתֵר טוֹב לְאָמְרָהּ לְאַחַר שֶׁיָּצָא מִיל מֵעִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר. וּכְשֶׁהוּא כְּבָר בַּדֶּרֶךְ וְלָן בְּאֵיזֶה עִיר, יָכוֹל לְאָמְרָהּ בַּבֹּקֶר גַּם קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא.

ב אֵין לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ לָלֶכֶת לְכָל הַפָּחוֹת פַּרְסָה. וּלְכַתְּחִלָּה יֵשׁ לוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ פַּרְסָה הָרִאשׁוֹנָה. וְאִם שָׁכַח, יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל כָּל זְמַן שֶׁהוּא בַּדֶּרֶךְ, וּבִלְבַד שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְתוֹךְ פַּרְסָה הַסְּמוּכָה לָעִיר שֶׁהוּא רוֹצֶה לָלוּן בָּהּ.

ג תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ צְרִיכִין לְאָמְרָהּ סָמוּךְ לִבְרָכָה אַחֶרֶת. וְלָכֵן אִם יוֹצֵא בַּבֹּקֶר וְאוֹמֵר בַּדֶּרֶךְ בִּרְכַּת הַשַּׁחַר, אוֹ שֶׁהָיָה לָן בַּדֶּרֶךְ בְּאֵיזֶה עִיר (שֶׁאָז יָכוֹל לוֹמַר תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ גַּם קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא) וְאוֹמֵר אֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא בִּרְכַּת הַשַּׁחַר, יֹאמְרָהּ אַחַר בִּרְכַּת הַגּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. וְאִם הוֹלֵךְ לְאַחַר הַתְּפִלָּה מִבֵּיתוֹ, יֹאכַל אוֹ יִשְׁתֶּה אֵיזֶה דָּבָר עַל הַדֶּרֶךְ, וִיבָרֵךְ בִּרְכָה אַחֲרוֹנָה, וְסָמוּךְ לָהּ יֹאמַר תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ, אוֹ יַטִּיל מַיִם וִיבָרֵךְ אֲשֶׁר יָצַר, וְיִסְמְכָהּ לָהּ.

ד יֵשׁ לְאָמְרָהּ בַּעֲמִידָה, וְאִם הוּא רוֹכֵב אוֹ הוֹלֵךְ בַּעֲגָלָה, אִם אֶפְשָׁר לְהַעֲמִיד הַבְּהֵמָה, יַעֲמִידֶנָּה, מִשּׁוּם דְּרוֹכֵב כִּמְהַלֵּךְ דָּמִי. וְאִם לָאו, יֹאמְרָהּ כָּךְ.

ה אֵין אוֹמְרִים אוֹתָהּ אֶלָּא פַּעַם אַחַת בְּכָל יוֹם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ. אֲבָל אִם חָנָה בְּאֵיזֶה עִיר עַל דַּעַת לָלוּן שָׁם, וְאַחַר כָּךְ נִמְלַךְ וְיָצָא מִמֶּנָּה לַעֲבוֹר חוּצָה לָהּ אוֹ לָשׁוּב לְבֵיתוֹ, אוֹמְרָהּ פַּעַם שֵׁנִית. אִם הוֹלֵךְ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה אוֹ שֶׁהָיָה לָן שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם יְשׁוּב, פַּעַם הָרִאשׁוֹנָה אוֹמְרָהּ בַּחֲתִימָה, וּבְשֶׁאָר הַיָּמִים אוֹמְרָהּ בְּלֹא חֲתִימָה. כִּי כָּל זְמַן שֶׁלֹּא לָן בִּמְקוֹם יְשׁוּב, נֶחְשָׁב הַכֹּל לְדֶרֶךְ אֶחָד.

ו טָרֵם צֵאתוֹ לַדֶּרֶךְ, יֵשׁ לוֹ לִתֵּן צְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר, צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו. וְיֵשׁ לְטוֹל רְשׁוּת מֵהַגְּדוֹלִים שֶׁבָּעִיר שֶׁיְּבָרְכוּ אוֹתוֹ שֶׁיַּצְלִיחַ בְּדַרְכּוֹ. וְיֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיְּלַוּוּ אוֹתוֹ אֵיזֶה אֲנָשִׁים. וְהַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, כְּשֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, צָרִיךְ לַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ עַד שֶׁהַהוֹלֵךְ יִתְעַלֵּם מֵעֵינָיו (מהריעב״ן). הַמְּבָרְכִים לְהַהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ לֹא יֹאמְרוּ לוֹ לֵךְ בְּשָׁלוֹם אֶלָּא לֵךְ לְשָׁלוֹם. שֶׁהֲרֵי דָּוִד אָמַר לְאַבְשָׁלוֹם, לֵךְ בְּשָׁלוֹם, הָלַךְ וְנִתְלָה. וְיִתְרוֹ שֶׁאָמַר לְמֹשֶׁה, לֵךְ לְשָׁלוֹם, עָלָה וְהִצְלִיחַ. כְּשֶׁהוּא בַּדֶּרֶךְ, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וּבְלֶכְתְּךָ בַדָּרֶךְ. וְיֹאמַר בְּכָל יוֹם אֵיזֶה מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים בְּכַוָּנָה וְהַכְנָעָה. וְיִזָּהֵר שֶׁתִּהֶא לוֹ פַּת עִמּוֹ, אֲפִלּוּ הוֹלֵךְ בְּמָקוֹם קָרוֹב. גַּם יֵשׁ לוֹ לְקַח עִמּוֹ צִיצִית, שֶׁמָּא תִּפָּסֵל לוֹ צִיצָה וְלֹא יַשִּׂיג אַחֶרֶת וְיִתְבַּטֵּל מִמִּצְוָה. לְעוֹלָם יִכָּנֵס אָדָם בְּכִי טוֹב וְיֵצֵא בְּכִי טוֹב. פֵּרוּשׁ, כְּשֶׁיִּכָּנֵס עַרְבִית לְבֵית הַמָּלוֹן, יִכָּנֵס בְּעוֹד הַחַמָּה זוֹרַחַת, וּלְמָחָר יַמְתִּין עַד הָנֵץ הַחַמָּה וְיֵצֵא, וְאָז טוֹב לוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב. לֹא יֹאכַל הַרְבֵּה כְּשֶׁהוּא בַּדֶּרֶךְ (אוֹרַח חַיִּים סִימָן ק״י).

ז בַּאֲכִסַנְיָא שֶׁהוּא אוֹכֵל שָׁמָּה, צָרִיךְ לְרַקְדֵּק אִם בַּעַל הַבַּיִת וְאַנְשֵׁי בֵיתוֹ הֵמָּה כְּשֵׁרִים וְנֶאֱמָנִים. וְאִם רוֹצֶה לֶאֱכוֹל בָּשָׂר בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ לוֹ, צָרִיךְ לַחְקוֹר וְלִדְרוֹשׁ הֵיטֵב מִי הוּא הַשׁוֹחֵט וּמִי הוּא הָרַב הַמַּשְׁגִּיחַ עָלָיו, כִּי בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים רַבָּה הַמַּכְשֶׁלָה, וְהַמַּשְׁכִּיל יָבִין. וּמִכָּל שֶׁכֵּן בַּיַּיִן, אֲשֶׁר בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים רַבּוּ הַמִּתְפָּרְצִים, וּצְרִיכִין חֲקִירָה וּדְרִישָׁה (יו״ד סִימָן קי״ט).

ח כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בַּדֶּרֶךְ, יְזָהֵר לְהִתְעַטֵּף בְּטַלִּית גָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, כִּי הַטַּלִּית הַקָּטָן, רָחוֹק שֶׁיִּהְיֶה כַּשָּׁעוּר. אִם הוֹלֵךְ בְּרַגְלָיו, אֲזַי כְּשֶׁאוֹמֵר הַפָּסוּק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְכוּ׳, וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, צָרִיךְ לַעֲמוֹד, שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ הֵיטֵב. וְאִם רוֹכֵב אוֹ יוֹשֵׁב בַּעֲגָלָה, מֻתָּר. וּבִתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה יַעֲמוֹד. וְאִם הוּא נָחוּץ לְדַרְכּוֹ, אִם יָכוֹל לַעֲמֹד, לְכָל הַפָּחוֹת בְּשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת רִאשׁוֹנוֹת וּבְשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אַחֲרוֹנוֹת, מוּטָב. וְאִם לָאו, יִתְפַּלֵּל מְיֻשָּׁב בַּעֲגָלָה, וְיַעֲשֶׂה הַכְּרִיעוֹת מְיֻשָּׁב. וְאָמְנָם טוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּתְפַּלֵּל אֲפִלּוּ מְיֻד בָּעֲלוֹת הַשַּׁחַר, וְגַם מִנְחָה אֲפִלּוּ מְיֻד חֲצִי שָׁעָה אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְפַּלֵּל מְעֻמָּד וְכָרָאוּי. (הַשָּׁעוּר שֶׁהוּא מְחֻיָּב לַחֲזוֹר אַחַר מַיִם וּכְדֵי לְהִתְפַּלֵּל בַּעֲשָׂרָה, כָּתוּב בְּסִימָן י״ב סָעִיף ה׳ וְסָעִיף ח עַיֵּן שָׁם) (אוֹרַח חַיִּים סִימָן סג פט צד רלג ובחיי״א).

ט הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ עֵת הָאֹכֶל וְלֹא מָצָא מַיִם, נִתְבָּאֵר בְּסִימָן מ׳ סָעִיף י״ד. וּבְסִימָן מ״ב סָעִיף י״ט נִתְבָּאֵר, שֶׁהָאוֹכֵל פַּת, אָסוּר לָצֵאת מִמְּקוֹמוֹ, עַד שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וּבְסִימָן מ״ד סָעִיף ו׳ נִתְבָּאֵר, שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ מְיֻשָּׁב דַּוְקָא. וְאָמְנָם אִם אָכַל בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, מֻתָּר לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן גַּם כֵּן כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו אִם יִצְטָרֵךְ לְהִתְעַכֵּב. אֲבָל אִם אָכַל מְיֻשָּׁב, גַּם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן צָרִיךְ לְבָרֵךְ מְיֻשָּׁב (קפ״ג).

י קָצָת נוֹהֲגִין שֶׁבְּהֵיוֹתָם בַּדֶּרֶךְ וְאוֹכְלִים בְּבֵית עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֵין מְבָרְכִין בְּזִמּוּן, מִשּׁוּם דְּלֹא חֲוֵי קְבִיעוּת. וּמִכָּל מָקוֹם אִם קָבְעוּ עַצְמָן שָׁם לֶאֱכוֹל בְּיַחַד, אֵינוֹ נָכוֹן לְבַטֵּל הַזִּמּוּן. וְיֹאמְרוּ, הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בְּמָקוֹם הֲלִיכָתֵנוּ וּבְמָקוֹם יְשִׁיבָתֵנוּ עַד עוֹלָם. וְאִם אוֹכְלִים מִשֶּׁל אֶחָד, יְכוֹלִין לוֹמַר, הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה, וְקָאֵי עַל בַּעַל הַסְּעוּדָה, וְאִם לָאו, יֹאמְרוּ, הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ. וְעַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן מ״ד (קצ״ג).

יא מְדִינָא, אָסוּר לֵילֵךְ בְּעֶרֶב שַׁבָּת יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת, בֵּין לְבֵיתוֹ בֵּין לְמָקוֹם אַחֵר כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְהָכִין צָרְכֵי סְעוּדוֹת שַׁבָּת כָּרָאוּי. וּבִמְדִינוֹת אֵלּוּ אֵין נִזְהָרִין בָּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁרֹב בְּנֵי אָדָם מְכִינִים בְּרֶוַח. וּמִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ כָּל אָדָם לִזָּהֵר מְאֹד שֶׁיִּכְנַס לָאֲשְׁפִּיזָא בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, כִּי הַרְבֵּה חִלּוּל שַׁבָּת בָּא עַל יְדֵי מַה שֶּׁמִּתְאַחֲרִים. לָכֵן יְהֵא נִזְהָר מְאֹד, וְלֹא יַסִּיתֶנּוּ הַיֵּצֶר לוֹמַר, עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל וְהַדֶּרֶךְ טוֹב (רמ״ט).

יב מִי שֶׁהוּא בְּיוֹם שַׁבָּת קֹדֶשׁ בַּדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וְיֵשׁ לוֹ מָעוֹת, אִם יָכוֹל לְהַפְקִידָן אוֹ לְהַצְנִיעָן, אָסוּר לְהַחֲזִיקָן בְּכִיסוֹ, שֶׁהֲרֵי הֵם מֻקְצֶה. וְאִם מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יִגְנְבוּן מִמֶּנּוּ, יִתְפָּרֵק בְּעֶרֶב שַׁבָּת בִּבְגָדוֹ וְיֵשֵׁב בַּבַּיִת, וְלֹא יֵצֵא בָּהֶן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עֵרוּב. אַף אִם יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא מֵחֲמַת זֶה שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא כָּל הַיּוֹם מִבֵּיתוֹ, יַרְגִּישׁוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָעוֹת וְיִגְזְלוּן מִמֶּנּוּ, מֻתָּר לָצֵאת בָּהֶן כְּשֶׁהֵן תְּפוּרוֹת בִּבְגָדוֹ. אֲבָל אִם הֵן בְּכִיסוֹ, בְּכָל עִנְיָן אָסוּר (סִימָן ש״א) (עַיֵּן עוֹד בְּסִימָן קפ״ט, דְּבָרִים שֶׁצָּרִיכִין לִזָּהֵר בְּדֶרֶךְ).

סימן סט

א אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ אָמַר רַב הוּנָא, לְעוֹלָם יְזָהֵר אָדָם בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲנָה אֵלִיָּהוּ אֶלָּא בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַּעֲלֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ. וְהַטַּעַם שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה הִיא חֲשׁוּבָה כָּל כָּךְ, מִפְּנֵי כִּי תְּפִלַּת הַשַּׁחַר זְמַנָּהּ יָדוּעַ, בַּבֹּקֶר בְּקוּמוֹ מִמִּטָּתוֹ יִתְפַּלֵּל מִיָּד קֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה טָרוּד בַּעֲסָקָיו. וְכֵן תְּפִלַּת עַרְבִית בַּלַּיְלָה זְמַנָּהּ יָדוּעַ, בְּבֹאוֹ לְבֵיתוֹ וְהוּא פָּנוּי מֵעֲסָקָיו. אֲבָל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, הוּא בְּעוֹד שֶׁהַיּוֹם גָּדוֹל וְהָאָדָם טָרוּד בַּעֲסָקָיו וְהוּא צָרִיךְ לָשׂוּם אֶל לִבּוֹ וְלִפָּנוֹת מִכָּל עֲסָקָיו וּלְהִתְפַּלֵּל, עַל כֵּן שְׂכָרָהּ הַרְבֵּה מְאֹד (טור רלב).

ב עִקַּר זְמַנָּהּ הוּא בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה וּלְמַעְלָה, וְהִיא נִקְרֵאת מִנְחָה קְטַנָּה. וּבִשְׁעַת הַדְּחַק, כְּגוֹן שֶׁהוּא צָרִיךְ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ אוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לֶאֱכוֹל. יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל מִיָּד לְאַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וְהִיא נִקְרֵאת מִנְחָה גְּדוֹלָה. וְהֶמְשֵׁךְ זְמַנָּהּ הוּא לְכַתְּחִלָּה עַד שָׁעָה וּרְבִיעִית שָׁעָה קֹדֶם הַלַּיְלָה וְלֹא יוֹתֵר, וְזֶה נִקְרָא פְּלַג הַמִּנְחָה, כִּי מִשְּׁעַת מִנְחָה קְטַנָּה עַד הַלַּיְלָה הוּא שְׁתֵּי שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וְהַחֲצִי מִזֶּה הִיא שָׁעָה וּרְבִיעִית. וּבְדִיעֲבַד אוֹ בְּשַׁעַת הַדְּחַק, יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים. וְכֵן נוֹהֲגִין עַתָּה בְּרֹב הַקְּהִלּוֹת, שֶׁמִּתְפַּלְּלִין מִנְחָה סָמוּךְ לַלָּיְלָה. וְשָׁעוֹת אֵלּוּ הֵמָּה שָׁעוֹת זְמַנִּיּוֹת, דְּהַיְנוּ לְפִי עֶרֶךְ הַיּוֹם, מִזְּרִיחַת הַחַמָּה עַד שְׁקִיעָתָהּ מִתְחַלֵּק הַיּוֹם לִשְׁנֵים עָשָׂר חֲלָקִים, וְאִם הַיּוֹם גָּדוֹל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, אֲזַי שָׁעָה וּמֶחֱצָה נֶחְשֶׁבֶת לְשָׁעָה.

ג אָסוּר לְהַתְחִיל לֶאֱכוֹל אֲפִלּוּ סְעוּדָה קְטַנָּה סָמוּךְ לְמִנְחָה קְטַנָּה. וְסָמוּךְ, הַיְנוּ חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם. וְאִם אֵינוֹ קוֹבֵעַ עַצְמוֹ לִסְעוּדָה, אֶלָּא שֶׁאוֹכֵל אוֹ שׁוֹתֶה דֶּרֶךְ אֲרַעַי פְּרוֹת אוֹ תַּבְשִׁיל, אֲפִלּוּ מֻחֲמֶשֶׁת מִינֵי דָּגָן, יֵשׁ מַתִּירִין. אֲבָל יֵשׁ לְהַחְמִיר גַּם בָּזֶה. וְכֵן אָסוּר לִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ אוֹ לְהִסְתַּפֵּר סָמוּךְ לְמִנְחָה קְטַנָּה. וּסְעוּדָה גְּדוֹלָה, כְּגוֹן סְעוּדַת נִשּׂוּאִין אוֹ בְּרִית מִילָה וְכַדּוֹמֶה, אָסוּר לְהַתְחִיל אֲפִלּוּ סָמוּךְ לְמִנְחָה גְּדוֹלָה, דְּהַיְנוּ מֵחֲצוֹת הַיּוֹם אָסוּר, אֶלָּא יַמְתִּינוּ עַד זְמַן מִנְחָה

גְּדוֹלָה, וְיִתְפַּלְּלוּ קוֹדֶם הַסְּעֻדָה. וּבְמָקוֹם שֶׁקּוֹרִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְהוּא רָגִיל לֵילֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, מֻתָּר לְהַתְחִיל סְעוּדָה קְטַנָּה סָמוּךְ לְמִנְחָה קְטַנָּה, וְגַם אַחַר כָּךְ, וּבִלְבַד שֶׁמְּיַד שֶׁקּוֹרִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, יַפְסִיק מִמַּה שֶׁהוּא עָסוּק, לְהִתְפַּלֵּל. וּסְעוּדָה גְּדוֹלָה סָמוּךְ לְמִנְחָה קְטַנָּה, אָסוּר לְהַתְחִיל אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁקּוֹרִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וַאֲפִלּוּ סָמוּךְ לְמִנְחָה גְּדוֹלָה יֵשׁ לְהַחְמִיר.

ד לְתְפִלַּת מִנְחָה, צְרִיכִין גַּם כֵּן נְטִילַת יָדַיִם עַד הַפֶּרֶק כְּמוֹ לִתְפִלַּת שַׁחֲרִית, וְכִמְבֹאָר לְעֵיל בְּסִימָן י״ב סָעִיף ה׳ וְסָעִיף ו׳. (עַיִן חַיֵּי אָדָם כְּלָל ל״ג סָעִיף ו׳ וּבְשֻׁלְחָן עָרוּךְ שָׁם הַמַּנְיָא סִימָן צ״ב בְּמַרְאֵה מָקוֹם אוֹת כ״ג) וְכֵן לִתְפִלַּת מַעֲרִיב אִם הִפְסִיק אַחַר מִנְחָה, וְכֵן לְמוּסָף אִם הִפְסִיק אַחַר שַׁחֲרִית, צָרִיךְ לִטֹּל יָדָיו.

ה אֵין לוֹמַר אַשְׁרֵי שֶׁקָּדַם מִנְחָה עַד שֶׁיִּהְיֶה מִנְיָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר יֹאמַר הַקָּדִישׁ עַל מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּעֲשָׂרָה. וְאִם אָמְרוּ אַשְׁרֵי בְּלֹא מִנְיָן וְאַחַר כָּךְ נִשְׁלַם הַמִּנְיָן, יֹאמְרוּ אֵיזֶה מִזְמוֹר וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר קַדִּישׁ. וְיֵשׁ לִשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר לְהִתְעַטֵּף בְּטַלִּית קֹדֶם אַשְׁרֵי, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בֵּין אַשְׁרֵי לְקַדִּישׁ. וְאִם לֹא הָיְתָה טַלִּית עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אַשְׁרֵי, יִתְעַטֵּף וְיֹאמַר אֵיזֶה פְּסוּקִים שֶׁעֲלֵיהֶם יֹאמַר קַדִּישׁ.

ו אִם הַשָּׁעָה דְּחוּקָה וְקָרוֹב לַלַּיְלָה, מַתְחִיל שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר מִיָּד אַחַר קַדִּישׁ, הַשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּקוֹל רָם. וְהַצִּבּוּר לֹא יִתְפַּלְּלוּ אֶלָּא שׁוֹמְעִים וְעוֹנִים עַד שֶׁיֹּאמַר הָאֵל הַקָּדוֹשׁ, אָז עוֹנִים אָמֵן וּמִתְפַּלְּלִים בְּלַחַשׁ. וְאִם הַשָּׁעָה דְּחוּקָה בְּיוֹתֵר וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁאִם יַמְתִּינוּ עַל שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר עַד לְאַחַר שֶׁיֹּאמַר הָאֵל הַקָּדוֹשׁ, לֹא יִסְיְמוּ תְּפִלָּתָם בְּעוֹד יוֹם, יְכוֹלִין לְהִתְפַּלֵּל מִיָּד עִם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר בְּלַחַשׁ מִלָּה בְּמִלָּה עַד הָאֵל הַקָּדוֹשׁ. וְטוֹב אִם אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה לְכָל הַפָּחוֹת אֶחָד שֶׁיַּעֲנֶה עַל בִּרְכוֹת שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר אָמֵן (קכ״ד רל״ב).

ז מִי שֶׁבָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּמָצָא צִבּוּר מִתְפַּלְּלִין שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, מִתְפַּלֵּל עִמָּהֶם שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה וְיֹאמַר אַשְׁרֵי לְאַחַר הַשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה. וְאִם לֹא יוּכַל לִגְמוֹר שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, קֹדֶם שֶׁיָּבֹא שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר לִקְדֻשָּׁה, וְאִם יַמְתִּין עַד לְאַחַר שֶׁיִּגְמוֹר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר כָּל הַשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה עִם הַקָּדִישׁ, יַעֲבוֹר זְמַן הַתְּפִלָּה, יִמְתִּין וְיִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ עִם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר בַּחֲזָרַת הַתְּפִלָּה מִלָּה בְּמִלָּה, וְאוֹמֵר עִמּוֹ כָּל נֹסַח הַקְּדֻשָּׁה, וְגַם לְדוֹר וָדוֹר וְכוּ׳, כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר, וִיסַיְּמוּ עִמּוֹ בְּשָׁוֶה בִּרְכַּת הָאֵל הַקָּדוֹשׁ וּבִרְכַּת שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. וְגַם מוֹדִים יֹאמַר בְּשָׁוֶה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׂחָה עִם הַצִּבּוּר. רַק בְּיוֹם תַּעֲנִית צִבּוּר, לֹא יֹאמַר עִם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר עֲנֵנוּ, אֶלָּא אוֹמְרוֹ בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, כְּמוֹ שְׁאָר יָחִיד. וְכֵן אִם רוֹצֶה לְהִתְפַּלֵּל מַעֲרִיב עִם הַצִּבּוּר, וְאִם יַמְתִּין עַד אַחַר חֲזָרַת שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר אֶת הַתְּפִלָּה יִצְטָרֵךְ לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בִּיחִידוּת יִתְפַּלֵּל מִנְחָה עִם חֲזָרַת הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר, וְאִם בָּא סָמוּךְ לְקְדֻשָּׁה יַמְתִּין עַד לְאַחַר שֶׁיֹּאמַר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר הָאֵל הַקָּדוֹשׁ, וְיַעֲנֶה אָמֵן, וְאָז יִתְפַּלֵּל. וְאַף שֶׁיַּפְסִיד עֲנִיַּת אָמֵן שֶׁלְּאַחַר שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְגַם מוֹדִים (שֶׁהֵם חִיּוּבִים), מִכָּל מָקוֹם הָכִי עָדִיף טְפֵי, מִלְּהַפְסִיד תְּפִלַּת עַרְבִית עִם הַצִּבּוּר, וּמִכָּל שֶׁכֵּן, אִם הַשָּׁעָה עוֹבֶרֶת מִזְּמַן מִנְחָה (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן כ׳ סָעִיף י״א).

ח אִם נִמְשְׁכָה תְּפִלַּת הַמִּנְחָה עַד הַלַּיְלָה, לֹא יֹאמְרוּ תַּחֲנוּן, כִּי אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן בַּלַּיְלָה. וּצְרִיכִין לְזָהֵר וּלְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא תִּמָּשֵׁךְ עַד הַלַּיְלָה מַמָּשׁ, כִּי אָז אֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ תִּתְקַבֵּל עַל הַתְּפִלָּה שֶׁהִתְפַּלְּלוּ בַּיּוֹם, כֵּיוָן שֶׁהַלַּיְלָה שַׁיָּךְ לְיוֹם הַמָּחֳרָת (קל״א רלד).

ט מִי שֶׁבָּא בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְמִנְחָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהַקָּהָל כְּבָר קִבְּלוּ שַׁבָּת אוֹ יוֹם טוֹב, דְּהַיְנוּ בְּשַׁבָּת אָמְרוּ מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת, וּבְיוֹם טוֹב אָמְרוּ בָּרְכוּ, לֹא יִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַזֹּאת, אֶלָּא יֵלֵךְ חוּץ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְיִתְפַּלֵּל. וְאִם שׁוֹמֵעַ שֶׁשְּׁלִיחַ הַצִּבּוּר אוֹמֵר בָּרְכוּ, לֹא יַעֲנֶה עִם הַצִּבּוּר, שֶׁאִם יַעֲנֶה בָּרְכוּ שׁוּב אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהִתְפַּלֵּל אַחַר כָּךְ תְּפִלָּה שֶׁל חֹל. (אִם טָעָה וְעָנָה, יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם, כִּדְלְעֵיל סִימָן כ״א) וְאִם בָּא סָמוּךְ לְקַבָּלַת שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יוּכַל לִגְמֹר הַשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה קוֹדֶם שֶׁיְּקַבְּלוּ שַׁבָּת אוֹ יוֹם טוֹב, יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל כֵּיוָן שֶׁמַּתְחִיל בְּהֶתֵּר (רס״א רס״ג).

סימן ע

א זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל תְּפִלַּת עַרְבִית הוּא מִשֶּׁנִּרְאִין שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים קְטַנִּים, וּבְיוֹם הַמְעֻנָּן יַמְתִּין עַד שֶׁיֵּצֵא הַפֶּלֶךְ מִלְּבוֹ. וְעַכְשָׁו נוֹהֲגִין לְהִתְפַּלֵּל בַּצִּבּוּר מַעֲרִיב תֵּכֶף אַחַר מִנְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ לַיְלָה, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, שֶׁהוּא טֹרַח לָאֶסֹּף הַצִּבּוּר שֵׁנִית, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא קֹדֶם פְּלַג הַמִּנְחָה, כִּי אָז אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אֵינָם יוֹצְאִין. וְאַשְׁרֵי לְמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּצִבּוּר בַּלַּיְלָה, וּבֵין מִנְחָה לְמַעֲרִיב עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, לְחַבֵּר הַלַּיְלָה עִם הַיּוֹם בַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא עִנְיָן גָּדוֹל. וְעַל כָּל פָּנִים רָאוּי לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם, שֶׁאִם הִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר קֹדֶם הַלַּיְלָה, לֹא יֹאכַל קֹדֶם הַלַּיְלָה אֶלָּא יַמְתִּין, וּמִיָּד לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים יִקְרָא שְׁלֹשׁ הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים.

ב לְכַתְּחִלָּה צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית מִיָּד בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים. וְאָסוּר לְהַתְחִיל לֶאֱכֹל אוֹ לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר, וַאֲפִלּוּ לִלְמֹד, חֲצִי שָׁעָה קוֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים, כְּמוֹ סָמוּךְ לְמִנְחָה קְטַנָּה (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ס״ט סָעִיף ג׳). וְאִם אֵין לוֹ פְּנַאי, כְּגוֹן שֶׁהוּא לוֹמֵד בָּרַבִּים, עַל כָּל פָּנִים לֹא יֹאחַר יוֹתֵר מֵחֲצוֹת הַלַּיְלָה. וּבְדִיעֲבַד אֲפִלּוּ

אַחַר חֲצוֹת עַד שֶׁלֹּא עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר יָצָא (פ״ט רל״ב רל״ה).

ג מִי שֶׁבָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְתְפִלַּת עַרְבִית וּמָצָא שֶׁהַצִּבּוּר עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, אֲפִלּוּ עֲדַיִן אֵינוֹ לַיְלָה, אֶלָּא מִפְּלַג הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, מִתְפַּלֵּל עִמָּהֶם שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁיִּהְיֶה לַיְלָה יֹאמַר קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרָכוֹת. וְאִם הַצִּבּוּר עוֹמְדִין בְּאֶמְצַע קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ, וְיֵשׁ לוֹ שָׁהוּת לוֹמַר לְהֶם שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁיִּהְיֶה לַיְלָה יֹאמַר קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרָכוֹת עַד שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד יַעֲשֶׂה כֵּן, וִידַלֵּג בָּרוּךְ ה׳ לְעוֹלָם וְכוּ׳, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְאָמְרוֹ אַחַר כָּךְ לְאַחַר הַתְּפִלָּה (מהריעב״ץ), וְאִם הוּא לֹא הִתְפַּלֵּל עֲדַיִן מִנְחָה, יִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁל מִנְחָה, בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר אוֹמְרִים קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרָכוֹת, וְיִשְׁהֶה מְעַט לְכָל הַפָּחוֹת כְּדֵי הִלּוּךְ ד׳ אַמּוֹת, וְיִתְפַּלֵּל אַחַר כָּךְ שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה עִם הַצִּבּוּר לְמַעֲרִיב. וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁיִּהְיֶה לַיְלָה, יֹאמַר קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַבְּרָכוֹת.

ד מִן בָּרוּךְ ה׳ לְעוֹלָם עַד יִרְאוּ עֵינֵינוּ, יֵשׁ לוֹמַר בִּישִׁיבָה. וְאָסוּר לְהַפְסִיק מִן תְּחִלַּת וְהוּא רַחוּם עַד לְאַחַר הַשְּׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה. וּמַה שֶּׁהַשַּׁמָּשׁ מַכְרִיז יַעֲלֶה וְיָבֹא וְטַל וּמָטָר לֹא חֲוֵי הֶפְסֵק, מְשׁוּם דַּחֲוֵי צוֹרֶךְ הַתְּפִלָּה.

ה אִם נִשְׁאַר אָדָם יְחִידִי מִתְפַּלֵּל מַעֲרִיב בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בַּלַּיְלָה, חַיָּב לְחַבְּרוֹ לְהַמְתִּין עַד שֶׁיְּסַיֵּם תְּפִלָּתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְבַּלְבֵּל מַחְשַׁבְתּוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל בְּשָׁעָה שֶׁלֹּא יוּכַל לְסַיֵּם תְּפִלָּתוֹ עִם הַצִּבּוּר, אֵינוֹ חַיָּב לְהַמְתִּין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי מוֹכָחָא מִלְּתָא דְּאַדַּעְתָּא דְּהָכִי נִכְנַס, שֶׁאֵינוֹ מְפַחֵד.

סימן עא

א אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית צָרִיךְ לִקְבֹּעַ עֵת לַתּוֹרָה, לְקַיֵּם וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה. וְיֵשׁ לָחוּשׁ בַּלַּיְלָה שֶׁאִם יֹאכַל תְּחִלָּה תַּחְטְפֶנּוּ שֵׁנָה, מִתּוֹךְ שֶׁהוּא יָגֵעַ, וְהַטָּבַע מְבַקֶּשֶׁת מְנוּחָה, וְנִמְצָא מִתְבַּטֵּל מִתּוֹרָה. עַל כֵּן יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁיִּקְבַּע לוֹ עֵת לִלְמֹד קוֹדֶם הָאֲכִילָה. אַף אִם הוּא רָעֵב וְלִבּוֹ חַלָּשׁ, שֶׁלֹּא אָכַל בַּיּוֹם לַשֹּׂבַע, יִטְעַם מְעַט כְּדֵי לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִלְמַד קְצָת, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל סְעֻדָּתוֹ דֵּי צָרְכּוֹ, וְיַחֲזֹר לִלְמוֹד תּוֹרָה אִישׁ אִישׁ כְּפִי הַשָּׂגָתוֹ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לֹא אִבְּרָא לַיְלָה אֶלָּא לְגִרְסָא, וְהַיְנוּ בְּלֵילֵי חֹרֶף, וּמִכָּל מָקוֹם גַּם בַּלֵּילוֹת הַקְּצָרִים צָרִיךְ לִלְמוֹד מְעַט בְּכָל לַיְלָה, לְקַיֵּם וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה. וּמִן חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב וָאֵילָךְ יוֹסִיף מְעַט מְעַט. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה, חוּט שֶׁל חֶסֶד נִמְשָׁךְ עָלָיו בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, יוֹמָם יְצַוֶּה ה׳ חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי. מַה טַּעַם יוֹמָם יְצַוֶּה ה׳ חַסְדּוֹ, מִשּׁוּם וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי. וְאֶפָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְלַיְלָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשֵׁךְ עָלָיו חוּט שֶׁל חֶסֶד בָּעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, יוֹמָם יְצַוֶּה ה׳ חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי. וּמִכָּל שֶׁכֵּן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֹק קָבוּעַ לְלִמּוּד בְּכָל יוֹם וְנִתְבַּטֵּל בַּיּוֹם, שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהַשְׁלִים חֶקּוֹ בַּלָּיְלָה.

ב רָאוּי לְאָדָם בֵּינוֹנִי הַבָּרִיא לִמְעֹט בִּסְעוּדַת הַלַּיְלָה, וּתְהֵא קַלָּה מִסְּעוּדַת הַיּוֹם, וְיַרְוִיחַ בָּזֶה אַרְבָּעָה דְּבָרִים, א. יִשְׁמֹר בְּרִיאוּתוֹ ב. יְהֵא נִשְׁמָר מִדָּבָר רָע, שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי מִקָּרֶה לַיְלָה, שֶׁבָּא מֵחֲמַת אֲכִילָה גַּסָּה וּדְבָרִים הַמְחַמְּמִים. ג. שֶׁיִּהְיוּ חֲלוֹמוֹתָיו נָחִים וּמְיֻשָּׁבִים, כִּי מֵרֹב אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה הַרְבֵּה, פְּעָמִים בָּאִים חֲלוֹמוֹת קָשִׁים וְזָרִים ד. שֶׁלֹּא תִּכְבַּד שְׁנָתוֹ עָלָיו, וְיָקִיץ בַּזְּמַן הָרָאוּי, וְדַי לָאָדָם הַבָּרִיא לִישֹׁן שֵׁשׁ שָׁעוֹת. וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִישֹׁן בְּחֶדֶר יְחִידִי, וְלֹא לִישֹׁן בְּמָקוֹם חַם בְּיוֹתֵר וְלֹא בְּמָקוֹם קַר בְּיוֹתֵר.

ג רָאוּי לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם שֶׁקֹּדֶם הַלִּיכָתוֹ לִישֹׁן, יְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו שֶׁעָשָׂה כָּל הַיּוֹם, וְאִם יִמְצָא שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה יִתְחָרֵט וְיִתְוַדֶּה עָלֶיהָ וְיקַבֵּל עַל עַצְמוֹ בְּלֵב שָׁלֵם, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתָהּ עוֹד, וּבִפְרָט בַּעֲבֵרוֹת הַמְצוּיוֹת, כְּגוֹן חֲנִיפוּת שְׁקָרִים, לֵיצָנוּת, וְלָשׁוֹן הָרָע, צְרִיכִין בְּדִיקָה בְּיוֹתֵר. גַּם יִתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ לִמְחֹל לְכָל אָדָם שֶׁחָטָא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁלֹּא יֵעָנֵשׁ שׁוּם אָדָם מֵחֲמָתוֹ. דְּאִיתָא בַּגְּמָרָא, כָּל מִי שֶׁחָבְרוּ נֶעֱנָשׁ עַל יָדוֹ, אֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ בִּמְחִצָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְיֹאמַר שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, שָׁרֵי לְכָל מָאן דִּי צַעֲרָן. וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הֲרֵינִי מוֹחֵל וְכוּ׳.

ד אִם לֹא קָרָא שָׁלֹשׁ הַפָּרָשִׁיוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע כְּשֶׁהָיָה לַיְלָה, אָזַי יֹאמַר כָּל הַשָּׁלֹשׁ פָּרָשִׁיוֹת בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה. אֲבָל אִם אָמָרָם בַּלַּיְלָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה, כִּי אִם פָּרָשָׁה הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבָד. וּמִכָּל מָקוֹם לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר יֹאמַר כָּל שָׁלֹשׁ הַפָּרָשִׁיוֹת, וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים מִזְמוֹרֵי וּפְסוּקֵי דְּרַחֲמֵי, כְּמוֹ שֶׁנִּדְפַּס בְּסִדּוּרִים. וְאוּלָם בְּרֹב הַסִּדּוּרִים נִדְפַּס בִּרְכַּת הַמַּפִּיל קֹדֶם קְרִיאַת שְׁמַע. וְיוֹתֵר טוֹב לוֹמַר בִּרְכַּת הַמַּפִּיל בַּסּוֹף, שֶׁתְּהֵא הַבְּרָכָה סְמוּכָה לַשֵּׁנָה. וְיֹאמַר קְרִיאַת שְׁמַע עִם הַמִּזְמוֹרִים קֹדֶם שֶׁהוֹלֵךְ לְמִטָּתוֹ, וּבִרְכַּת הַמַּפִּיל יֹאמַר כְּשֶׁהוּא עַל מִטָּתוֹ (עַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן ה׳), וְקֹדֶם שֶׁיֵּלֵךְ לְמִטָּתוֹ יֵלֵךְ אֶל הַמְּזוּזָה וְיִנַּיַּח אֶצְבְּעוֹתָיו עָלֶיהָ וְיֹאמַר, ה׳ שׁוֹמְרִי וְגוֹ׳, וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר שָׁבַע פְּעָמִים, בְּכָל דְּרָכֶיךָ גוֹ׳ וּלְאַחַר שֶׁאָמַר בִּרְכַּת הַמַּפִּיל, לֹא יֹאכַל וְלֹא יִשְׁתֶּה וְלֹא יְדַבֵּר עַד שֶׁיִּישַׁן. אִם אֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן יֹאמַר עוֹד הַפַּעַם קְרִיאַת שְׁמַע וְהַמְּזֻמָּרוֹת וּפְסוּקֵי דְּרַחֲמֵי, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא עַד שֶׁתַּחְטְפֶנּוּ שֵׁנָה, אוֹ יֹאמַר כַּמָּה פְּעָמִים פְּסוּקִים אֵלּוּ, תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ וְגוֹ׳ אֵשׁ תָּמִיד וְגוֹ׳ סְעַפִּים שָׂנֵאתָ וְגוֹ׳, אוֹר זָרוּעַ וְגוֹ׳ עַד שֶׁתַּחְטְפֶנּוּ שֵׁנָה, וְהִיא סְגֻלָּה לְהַנָּצֵל מִמִּקְרֶה לַיְלָה רַחֲמָנָא

לְצָלָן. וּתְהֵא כַּוָּנָתוֹ בַּשֵּׁנָה לְחַזֵּק כֹּחוֹ לַעֲבוֹדַת קוֹנוֹ וַאֲזַי נֶחְשֶׁבֶת לוֹ לַעֲבוֹדַת שָׁמַיִם. אִם צָרִיךְ לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ, לֹא יֹאמַר תְּחִלָּה בִּרְכַּת הַמַּפִּיל, אֶלָּא אַחַר כָּךְ קוֹרֵא לְכָל הַפָּחוֹת פָּרָשָׁה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע וְאוֹמֵר בִּרְכַּת הַמַּפִּיל (סִימָן סְעִיף א רל״א רל״ה רל״ט).

ה יַפְשִׁיט מַלְבּוּשָׁיו מֵעָלָיו וְלֹא יִישַׁן בְּמַלְבּוּשָׁיו. כְּשֶׁחוֹלֵץ מִנְעָלָיו וּפוֹשֵׁט בְּגָדָיו, חוֹלֵץ וּפוֹשֵׁט שֶׁל שְׂמֹאל תְּחִלָּה. וְלֹא יַנִּיחַ מַלְבּוּשָׁיו תַּחַת מְרַאשׁוֹתָיו, כִּי מְשַׁכֵּחַ לְמוּדוֹ, וְצָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִשְׁכַּב עַל צִדּוֹ. וְאִסּוּר גָּדוֹל לִשְׁכַּב פְּרַקְדָּן, דְּהַיְנוּ גַּבּוֹ לְמַטָּה וּפָנָיו לְמַעְלָה, אוֹ בְּהִפּוּךְ פָּנָיו לְמַטָּה וְגַבּוֹ לְמַעְלָה, אֶלָּא דַּוְקָא עַל צִדּוֹ. וְטוֹב שֶׁיִּשְׁכַּב בִּתְחִלַּת שְׁנָתוֹ עַל צַד שְׂמֹאל, וּבַסּוֹף עַל צַד יָמִין, וְהוּא טוֹב לִבְרִיאוּת הַגּוּף, כִּי הַכָּבֵד מֻנָּח בְּצַד יָמִין, וְהָאִצְטוֹמָכָא בְּצַד שְׂמֹאל. וְכַאֲשֶׁר יַטֶּה עַל צַד שְׂמֹאל, אָזַי יְהֵא הַכָּבֵד עַל הָאִיצְטוֹמָכָא וִיחַמְּמָהּ בְּחֻמּוֹ, וּבָזֶה יִתְעַכֵּל הַמָּזוֹן מְהֵרָה. וְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן רָאוּי לוֹ שֶׁיַּטֶּה עַל צַד יָמִין, כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ הָאִיצְטוֹמָכָא וְתֵרֵד פְּסוֹלֶת הַמַּאֲכָל. וְלֹא יִתְהַפֵּךְ מִצַּד אֶל צַד פְּעָמִים הַרְבֵּה (אוֹרַח חַיִּים סִימָן ב׳, רמב״ם פרק ד׳ מהלכות דעות, מהריעב״ץ אה״ע סִימָן כג, שבילי אמונה). (הֲלָכוֹת צְנִיעוּת תְּבֹאֲרֶנָּה אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּסִימָן ק״נ).

סימן עב

א שַׁבָּת קֹדֶשׁ הוּא הָאוֹת הַגָּדוֹל וְהַבְּרִית, שֶׁנָּתַן לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָדַעַת כִּי בְּשִׁשֶּׁת יָמִים עָשָׂה ה׳ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְשָׁבַת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְהוּא יְסוֹד הָאֱמוּנָה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שְׁקוּלָה שַׁבָּת כְּכָל הַמִּצְוֹת. כָּל הַמְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ, כְּאִלּוּ מְקַיֵּם כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, כְּאִלּוּ כָּפַר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ (רמב״ם סוֹף הלכות שַׁבָּת ומגיד משנה שָׁם, וחיי״א ריש הלכות שַׁבָּת). וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּעֶזְרָא, וְעַל הַר סִינַי יָרַדְתָּ וְגוֹ׳ וַתִּתֵּן לָהֶם מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת וְגוֹ׳, וְאֶת שַׁבַּת קָדְשְׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם.

ב וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא, הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְכָל דְּבָרָיו. אִם נוֹגֵעַ בְּיַיִן אוֹסְרוֹ. וְהַפַּת שֶׁהוּא אוֹפֶה הֲוֵי כְּמוֹ פַּת שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְכֵן הַתַּבְשִׁיל שֶׁהוּא מְבַשֵּׁל, הֲוֵי כְּמוֹ בְּשׂוּלֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ל״ח). וּפַרְהֶסְיָא הֲוֵי בִּפְנֵי עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל. וְלָאו דַּוְקָא שֶׁעוֹשֶׂה בִּפְנֵיהֶם מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁיּוֹדְעִין מֵהֶעֱבֵרָה (ש״ך סִימָן קנ״ז סָעִיף קטן ד׳), דְּהָכִי מוּכָח בְּשַׁ״ס וּפוֹסְקִים, גַּבֵּי וְהָא אֶסְתֵּר פַּרְהֶסְיָא הֲוָה. וְכֵן כָּתַב הַפְּרִי מְגַדִּים (יו״ד סִימָן ב׳. שפ״ד סָעִיף קטן י״ז), פִּרְסוּם הֲוֵי עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁיֵּדַע שֶׁיִּתְפַּרְסֵם (יו״ד סִימָן ב׳).

ג לְפִיכָךְ מְשַׁבְּחֵי הַנָּבִיא וְאוֹמֵר, אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת וּבֶן אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְגוֹ׳ וְכָל הַשּׁוֹמֵר אֶת הַשַּׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ וּמְכַבְּדוֹ וּמְעַנְּגוֹ כְּפִי כֹּחוֹ, גַּם כֵּן מְפֹרָשׁ עַל פִּי הַנָּבִיא שְׁכָרוֹ גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, חוּץ מִן הַשָּׂכָר הָרַב הַצָּפוּן לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר, אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי, וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ ה׳ מְכֻבָּד, וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ, מִמְצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר, אָז תִּתְעַנַּג עַל ה׳, וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ, וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי ה׳ דִּבֶּר (רמב״ם שָׁם).

ד כְּתִיב זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. פֵּרוּשׁ שֶׁיִּזְכּוֹר בְּכָל יוֹם וְיוֹם אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, שֶׁאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ דְּבַר מַאֲכָל חָשׁוּב שֶׁאֵינוֹ שָׂכִיחַ בְּכָל יוֹם וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַלְקֵל, יִקָּנֵהוּ לִכְבוֹד שַׁבָּת. וּבְעֶרֶב שַׁבָּת, מִצְוָה שֶׁיַּשְׂכִּים בַּבֹּקֶר לִקְנוֹת צָרְכֵי שַׁבָּת. וְיִכּוֹל לִקְנוֹת גַּם קֹדֶם הַתְּפִלָּה וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְאַחֵר עַל יְדֵי זֶה תְּפִלַּת צִבּוּר. וְטוֹב יוֹתֵר לִקְנוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת לִכְבוֹד שַׁבָּת, מִלִּקְנוֹת בְּיוֹם ה׳. אַף דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ הֲכָנָה, יִקָּנֶה בְּיוֹם ה׳. וְעַל כָּל דָּבָר שֶׁהוּא קוֹנֶה, יֹאמַר לִכְבוֹד שַׁבָּת. מִתְּפִלַּת צִבּוּר. שֶׁיִּהְיוּ מְכֻבָּסִין הַבְּגָדִים בַּחֲמִשִּׁי בְּשַׁבָּת לִכְבוֹד שַׁבָּת. וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁבְּעֶרֶב שַׁבָּת צָרִיךְ לְהִתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי שַׁבָּת.

ה מִצְוָה עַל כָּל אָדָם שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּמָּה מִשְׁרָתִים, מִכָּל מָקוֹם יַעֲשֶׂה גַּם הוּא בְּעַצְמוֹ אֵיזֶה דָּבָר לִכְבוֹד שַׁבָּת כְּדֵי לְכַבְּדוֹ, כִּדְמָצִינוּ בַּאֲמוֹרָאִים, רַב חִסְדָּא הָיָה מְחַתֵּךְ אֶת הַיֶּרֶק דַּק דַּק, וְרַבָּה וְרַב יוֹסֵף הָיוּ מְבַקְּעִים עֵצִים, וְר׳ זֵירָא הָיָה מַדְלִיק אֶת הָאֵשׁ, וְרַב נַחְמָן הָיָה מְתַקֵּן אֶת הַבַּיִת וּמַכְנִיס כֵּלִים הַצְּרִיכִים לַשַּׁבָּת, וּמְפַנֶּה כְּלֵי הַחֹל. וּמֵהֶם יִלְמַד כָּל אָדָם וְלֹא יֹאמַר לֹא אֶפְגֹּם בִּכְבוֹדִי, כִּי זֶהוּ כְּבוֹדוֹ שֶׁהוּא מְכַבֵּד אֶת הַשַּׁבָּת (ר״נ).

ו הַמִּנְהָג בְּכָל יִשְׂרָאֵל לֶאֱפוֹת בְּבָתֵּיהֶם לְחָמִים לִכְבוֹד שַׁבָּת, לֹא מִבַּעְיָא אִם אוֹכְלִים בִּימֵי הַחֹל פַּת פַּלְטֵר עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁיֵּשׁ לְזָהֵר לֶאֱכוֹל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת קֹדֶשׁ פַּת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אֲפִלּוּ אִם בְּחֹל אוֹכֵל פַּת פַּלְטֵר יִשְׂרָאֵל, מִכָּל מָקוֹם לִכְבוֹד שַׁבָּת יֹאפוּ בְּבֵיתָם כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם הָאִשָּׁה מִצְוַת הַפְרָשַׁת חַלָּה, כִּי אָדָם הָרִאשׁוֹן נִבְרָא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְהָיָה חַלָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהָאִשָּׁה בְּחִטָּאָה אִבְּדַתּוּ, וְעַל כֵּן צְרִיכָה הִיא לְתַקֵּן דָּבָר זֶה. וְעוֹשִׂין שָׁלֹשָׁה לְחָמִין, גָּדוֹל וּבֵינוֹנִי וְקָטָן. הַבֵּינוֹנִי לְסְעוּדַת הַלַּיְלָה, וְהַגָּדוֹל לְסְעוּדַת הַיּוֹם, לְהַרְאוֹת כִּי כְּבוֹד הַיּוֹם עָדִיף, וְהַקָּטָן לִסְעוּדָה שְׁלִישִׁית.

ז יָכִין בָּשָׂר וְדָגִים יָפִים וּמַטְעַמִּים וְיַיִן מְשֻׁבָּח כְּפִי יְכָלְתּוֹ, כִּי מִצְוָה לֶאֱכוֹל בְּכָל סְעוּדָה מִסְּעוּדוֹת שַׁבָּת דָּגִים, אִם אֵינָם מַזִּיקִין לוֹ. אֲבָל אִם מַזִּיקִין לוֹ אוֹ שֶׁאֵינָם עֲרֵבִים לוֹ, לֹא יֹאכְלֵם, כִּי הַשַּׁבָּת לְעֹנֶג נִתַּן וְלֹא לְצַעַר. וַיְשַׁחִיז אֶת הַסַּכִּין, שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן מִכְּבוֹד הַשַּׁבָּת, וִיתַקֵּן אֶת הַבַּיִת, וְיַצִּיעַ אֶת הַמִּטּוֹת, וְיִפְרֹס מַפָּה עַל הַשֻּׁלְחָן, וּתְהֵא פְּרוּסָה כָּל יוֹם הַשַּׁבָּת. וְיֵשׁ מְדַקְדְּקִין לִפְרֹס שְׁתֵּי מַפּוֹת. וְיִשְׁמַח בְּבִיאַת הַשַּׁבָּת. וַיִּחְשׁוֹב בְּדַעְתּוֹ, אִלּוּ הָיָה מְצַפֶּה שֶׁיָּבוֹא אֵלָיו אֵיזֶה

אָדָם יָקָר וְחָשׁוּב, אֵיךְ הָיָה מְתַקֵּן אֶת הַבַּיִת לִכְבוֹדוֹ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לִכְבוֹד שַׁבָּת מַלְכָּתָא, בְּקִצָּת מְקוֹמוֹת עוֹשִׂין פִּשְׁטִידָא אוֹ מַלַּיְתָא לִסְעוּדַת לֵיל שַׁבָּת, זֶכֶר לַמָּן שֶׁהָיָה מַנָּח כְּמוֹ בְּקֻפְסָה, טַל לְמַטָּה וְטַל לְמַעְלָה. יֵשׁ לִטְעֹם בְּעֶרֶב שַׁבָּת אֶת הַתַּבְשִׁילִין שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשַׁבָּת (רמ״ב ר״נ רס״ב).

ח אֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל יִזְדַּרֵז וְיִתְאַמֵּץ לְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת. וִיצַמְצֵם בְּכָל הַשָּׁבוּעַ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מָעוֹת לִכְבוֹד שַׁבָּת. וְאִם אֵין לוֹ מָעוֹת, יִלְוֶה אֲפִלּוּ עַל מַשְׂכּוֹנוֹת לְצָרְכֵי שַׁבָּת. וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בָּנַי, לְווּ עָלַי וַאֲנִי פּוֹרֵעַ. וְכָל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, קְצוּבִים לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, חוּץ מֵהוֹצָאוֹת שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב שֶׁאִם מוֹסִיף מוֹסִיפִין לוֹ. וְאִם הַשָּׁעָה דְּחוּקָה לוֹ בְּיוֹתֵר, עַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, עֲשֵׂה שַׁבָּתְךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֶפְשָׁר לוֹ, יִרְאֶה עַל כָּל פָּנִים לַעֲשׂוֹת לִכְבוֹד שַׁבָּת אֵיזֶה דָּבָר מֻעָט, כְּגוֹן דָּגִים קְטַנִּים וְכַדּוֹמֶה. מִי שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ אֵיזֶה דָּבָר לְאָכְלוֹ בְּשַׁבָּת, יֵשׁ לוֹ לְאָכְלוֹ בַּשַּׁבָּת וְלֹא לְהַשְׁאִירוֹ לַחֹל.

ט אֵין לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּדֶרֶךְ קֶבַע בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִמִּנְחָה קְטַנָּה וּלְמַעְלָה (עֵין לְעֵיל סִימָן ס״ט סָעִיף ב׳). אֲבָל בְּדֶרֶךְ אַרְעִי, מֻתָּר. וּלְצֹרֶךְ שַׁבָּת, גַּם אַחַר כָּךְ מֻתָּר. וְלַעֲשׂוֹת בִּגְדֵי חֲבֵרוֹ בְּשָׂכָר, אָסוּר. אַךְ מִי שֶׁהוּא עָנִי וְרוֹצֶה לְהִשְׁתַּכֵּר לְצֹרֶךְ שַׁבָּת, מֻתָּר לוֹ כָּל הַיּוֹם, כְּמוֹ בְּחֹל הַמּוֹעֵד. לְסַפֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל, מֻתָּר כָּל הַיּוֹם, אֲפִלּוּ מַעֲשֶׂה אֻמָּן, אֲפִלּוּ בְּשָׂכָר, מִפְּנֵי שֶׁהַתִּסְפֹּרֶת נִכֶּרֶת שֶׁנַּעֲשֵׂית עַכְשָׁו בִּשְׁבִיל הַשַּׁבָּת. יֵשׁ לְהַסְגִּיר אֶת הַחֲנֻיּוֹת שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי הַשַּׁבָּת (אם הוּא בַּדֶּרֶךְ, עֵין לְעֵיל סִימָן ס״ח סָעִיף י״ב רנ״א רנ״ו).

י מִתְּשַׁע שָׁעוֹת וּזְמַנִּיּוֹת וּלְמַעְלָה, מֻתָּר לְהִתְעַנֵּג מִסְּעוּדָה, אֲפִלּוּ מַה שֶּׁהוּא רָגִיל בְּחֹל. וּסְעוּדָה שֶׁאֵינוֹ רָגִיל בָּהּ בַּחֹל אֲפִלּוּ הִיא סְעוּדַת מִצְוָה, אִם הָיָה אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ בְּיוֹם אַחֵר, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת כָּל הַיּוֹם, אֲפִלּוּ בַּבֹּקֶר. אַךְ סְעוּדַת מִצְוָה שֶׁזְּמַנָּהּ קָבוּעַ הַיּוֹם, כְּגוֹן מִילָה וּפִדְיוֹן הַבֵּן וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר. וּמִכָּל מָקוֹם נָכוֹן לְהַקְדִּימָהּ בַּבֹּקֶר וְלֹא יַרְבֶּה בָּהּ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל אֲכִילָה גַּסָּה, כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ סְעוּדַת שַׁבָּת לְתֵאָבוֹן (רמ״ט).

יא חַיָּב כָּל אָדָם לְהַשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּקְרָא בְּכָל שָׁבוּעַ פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם. וּמִיּוֹם רִאשׁוֹן וָאֵילַךְ חָשׁוּב עִם הַצִּבּוּר, (שֶׁכְּבָר הִתְחִילוּ הַצִּבּוּר פָּרָשָׁה זוֹ בְּשַׁבָּת בְּמִנְחָה). אֲבָל הַמַּצָּוָה מִן הַמֻּבְחָר הִיא לִקְרוֹתָהּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם. וְיֵשׁ לִקְרוֹת כָּל פָּרָשָׁה, דְּהַיְנוּ פְּתוּחָה אוֹ סְתוּמָה, שְׁנֵי פְּעָמִים, וְאַחַר כָּךְ הַתַּרְגּוּם עָלֶיהָ, (כֵּן הִסְכִּים הַגָּאוֹן הָרַב רַבִּי אֵלְיָהוּ מִוִילְנָא זְכֹר צַדִּיק לִבְרָכָה) וַאֲפִלּוּ הַפָּרָשָׁה מְסֻיֶּמֶת בְּאֶמְצַע פָּסוּק, יַפְסִיק שָׁם. וּבַגְּמָרָא יֵשׁ לוֹמַר אַחַר הַתַּרְגּוּם פָּסוּק אֶחָד בַּתּוֹרָה, כְּדֵי לְסַיֵּם בַּתּוֹרָה. וְטוֹב שֶׁלֹּא יַפְסִיק בְּשִׁיחָה בֵּין הַקְּרִיאָה. וְנוֹהֲגִין לִקְרוֹת גַּם הַהַפְטָרָה. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין עוֹד לוֹמַר אַחַר כָּךְ שִׁיר הַשִּׁירִים. וּמִי שֶׁהוּא בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ רַק חֻמָּשׁ בִּלְי תַּרְגּוּם, יִקְרָא שְׁתֵּי פְּעָמִים מִקְרָא. וּכְשֶׁיָּבוֹא לְמָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה לוֹ תַּרְגּוּם, יִקְרָא הַתַּרְגּוּם (רפ״ה). גַּם יֵשׁ לוֹ לְכָל יֶרֶא שָׁמַיִם, לִלְמוֹד פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י עַל הַסִּדְרָה, וְאִם לָאו בַּר הָכִי הוּא יִלְמַד פֵּרוּשׁ אַשְׁכְּנַזִי (לוּעֲזִי) עַל הַסִּדְרָה, כְּגוֹן סֵפֶר ״צְאֶינָה וּרְאֶינָה״ וְכַדּוֹמֶה, שֶׁיָּבִין עִנְיַן הַסִּדְרָה.

יב מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לִרְחוֹץ בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו בְּחַמִּין. וְאִם אֶפְשָׁר, יִרְחַץ כָּל גּוּפוֹ בְּחַמִּין (ר״מ), וְיִטְבֹּל אֶת עַצְמוֹ בְּמִקְוֶה (וְהַגָּאוֹן מהריעב״ץ כָּתַב, שֶׁלֹּא יִרְחַץ כָּל גּוּפוֹ, מִשּׁוּם דְּקֶשֶׁה לְהַשְׁמִישׁ בְּאוֹתוֹ יוֹם).

יג אָסוּר לְרָחוֹץ עִם אָבִיו וְחָמִיו וּבַעַל אִמּוֹ וּבַעַל אֲחוֹתוֹ. וּבְמָקוֹם שֶׁנּוֹהֲגִין לְכַסּוֹת עֶרְוָתָן בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, מֻתָּר. וְכֵן הַתַּלְמִיד לֹא יִרְחַץ עִם רַבּוֹ, וְאִם צָרִיךְ לוֹ שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ, מֻתָּר.

יד וּמִצְוָה לָחוֹף אֶת הָרֹאשׁ וְלָקֹץ אֶת הַצִּפָּרְנַיִם, וְכֵן לְגַלֵּחַ שֵׂעָרוֹת רֹאשׁוֹ אִם הָיוּ גְּדוֹלוֹת. וְאֵין לָקֹץ צִפָּרְנֵי יָדָיו וְרַגְלָיו בְּיוֹם אֶחָד. גַּם אֵין לָקֹץ צִפָּרְנָיו אוֹ לְגַלֵּחַ שֵׂעָרוֹת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, אֲפִלּוּ חַל בְּעֶרֶב שַׁבָּת. יֵשׁ מַקְפִּידִין שֶׁלֹּא לִטּוֹל אֶת הַצִּפָּרְנַיִם כְּסִדְרָן אֶלָּא בְּדִלּוּג, דְּהַיְנוּ בְּיָמִין מַתְחִילִין בָּאֶצְבַּע הַסְּמוּכָה לָאֶגּוּדָל, וְהַסִּיָּמָן בִּדְאָגָ״ה וּבְשִׂמְאל מַתְחִילִין בָּאֶצְבַּע הָרְבִיעִית וְהַסִּיָּמָן דִּבְהֶגֶ״א. גַּם יֵשׁ מַקְפִּידִין שֶׁלֹּא לִטּוֹל אֶת הַצִּפָּרְנַיִם בְּיוֹם ה׳, כִּי מַתְחִילִין לִגְדּוֹל בְּיוֹם שַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם הַשְּׁלִישִׁי. טוֹב לְזָהֵר לִשְׁרֹף אֶת הַצִּפָּרְנַיִם (אוֹרַח חַיִּים סִימָן ר״ס).

טו בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת יְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וְיִתְעוֹרֵר בִּתְשׁוּבָה לְתַקֵּן כָּל הַקִּלְקוּלִים שֶׁעָשָׂה בְּשִׁשָּׁה יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, כִּי עֶרֶב שַׁבָּת כּוֹלֵל כָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, כְּמוֹ עֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ כּוֹלֵל כָּל הַחֹדֶשׁ (ספרי מוסר).

טז יִשְׁתַּדֵּל שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בְּגָדִים נָאִים, וְגַם טַלִּית שֶׁל מִצְוָה נָאָה לִכְבוֹד שַׁבָּת, דִּכְתִיב וְכִבַּדְתּוֹ, וְדָרְשִׁינַן, שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל חֹל (רס״ב). וַאֲפִלּוּ הוּא בְּדֶרֶךְ בֵּין הַנָּכְרִים, מִכָּל מָקוֹם יִלְבַּשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת, כִּי אֵין הַמַּלְבּוּשִׁים לִכְבוֹד הָרוֹאִים אֶלָּא לִכְבוֹד הַשַּׁבָּת (חַיֵּי אָדָם).

יז הַתַּבְשִׁילִין צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ לַהֲסִירָן מִן הַגֶּחָלִים קֹדֶם שַׁבָּת, (עֵין לְקַמָּן סִימָן פ׳ סָעִיף ה׳). וְאִם שָׁכַח וְלֹא הֲסִירָן, אַזַי אִם יָבֹא בַּשַּׁבָּת לְקַחַת אֶת הַקְּדֵרָה וְגֶחָלִים בּוֹעֲרוֹת סָבִיב לָהּ, שֶׁאִם יִקַּח אֶת הַקְּדֵרָה יָזִיז אֶת הַגֶּחָלִים אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לָקַחַת אוֹתָהּ. וְעַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, מֻתָּר.

יח הַמַּבְשִׁילִין שֶׁמַּטְמִינִין בַּתַּנּוּר לְיוֹם הַשַּׁבָּת כַּנָּהוּג, אַף עַל פִּי שֶׁהִפְתִּיחַ אֵינוֹ טוּחַ בַּטִּיט, מֻתָּר. וְאָסוּר לִפְתֹּחַ אֶת הַתַּנּוּר בַּלַּיְלָה, כִּי שֶׁמָּא יֵשׁ קְרֵרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְבַּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן. וְעַל יְדֵי שֶׁיִּסְתֹּם אַחַר כָּךְ אֶת הַתַּנּוּר, יִגְרֹם בִּשּׁוּל.

יט הָא דְּמֻתָּר לְהַטְמִין גַּם כְּשֶׁאֵין הַתַּנּוּר טוּחַ בְּטִיט, זֶהוּ דַּוְקָא כְּשֶׁמַּטְמִינִין בָּשָׂר, וְכֵן אַפְלוּ כְּשֶׁמַּטְמִינִין מִינֵי קִטְנִיּוֹת וּמִינֵי בָּצֵק, אֶלָּא שֶׁמַּטְמִינִים זְמַן הַרְבֵּה קֹדֶם הַלַּיְלָה בְּאֹפֶן שֶׁיּוּכְלוּ לְהִתְבַּשֵּׁל קֹדֶם הַלַּיְלָה קָצָת עַד שֶׁיְּהֵיוּרְאוּיִים לַאֲכִילָה עַל יְדֵי הַדְחָק. אֲבָל כְּשֶׁמַּטְמִינִין מִינֵי קִטְנִיּוֹת וּמִינֵי בָּצֵק סָמוּךְ לַלַּיְלָה, צְרִיכִין דַּוְקָא לְטוּחַ אֶת הַתַּנּוּר בְּטִיט (כִּי מִן הַסְּתָם אֵינוֹ גָּרוּף וְקָטוּם כָּרָאוּי). וּצְרִיכִין לְזָהֵר בָּזֶה. כִּי אִם לֹא עָשׂוּ כֵן, אָז אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד הַמַּאֲכָלִים אֲסוּרִים עַד לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת בְּכְדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ.

כ בְּשַׁבָּת כְּשֶׁפּוֹתְחִין אֶת הַתַּנּוּר שֶׁהוּא טוּחַ בְּטִיט, יֵשׁ לְפָתְחוֹ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וְאִם אֵין אֵינוֹ יְהוּדִי יֵשׁ לְפָתְחוֹ עַל יְדֵי קָטָן. וְאִם אֵין קָטָן, מֻתָּר גַּם לְגָדוֹל לְפָתְחוֹ, וְיֵשׁ לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי שִׁנּוּי (רנ״ט).

כא הַמַּטְמִין קַאפֶּע בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּתוֹךְ הַגּוּמָה לְצֹרֶךְ שַׁבָּת וּמְכַסֶּהוּ בְּכָרִים וְכַדּוֹמֶה, שֶׁיְּהֶא חַם, אִם הוּא מַטְמִינוֹ בְּתוֹךְ הַחוֹל, אָסוּר לְהַטְמִין כָּל הַכְּלִי בְּתוֹךְ הַחוֹל. וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ מַטְמִין כָּל הַכְּלִי אֶלָּא מִקְצָתוֹ וְעַל מִקְצָתוֹ מְכַסֶּה בִּבְגָדִים וְכַדּוֹמֶה בְּאֹפֶן שֶׁכָּל הַכְּלִי מְכֻסֶּה מִכָּל הַצְּדָדִים, גַּם זֶה אָסוּר, אֶלָּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בְּאֹפֶן זֶה, שֶׁהַכְּלִי אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ הַקַּאפֶּע יַטְמִינוֹ רַק עַד חֶצְיוֹ אוֹ עַד שְׁלִישִׁיתוֹ בְּתוֹךְ הַחוֹל, וְהַמּוֹתָר יִהְא בָּאֲוִיר, וְיִתֵּן עַל הַגּוּמָה דַּף אוֹ יִכְפֶּה עָלָיו כְּלִי, שֶׁיִּהְא אֲוִיר בֵּינוֹ וּבֵין הַכְּלִי שֶׁבְּתוֹכוֹ הַקַּאפֶּע, וְאָז יָכוֹל לִתֵּן עֲלֵיהֶם בְּגָדִים וְכָרִים וְכַדּוֹמֶה (הי״א). (יֶתֶר דִּינֵי הַטְמָנָה בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן רנ״ז, רנ״ח, רנ״ט.)

כב סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה יִשְׁאַל לְאַנְשֵׁי בֵּיתוֹ בְּלָשׁוֹן רַכָּה, הִפְרַשְׁתֶּם חַלָּה. וְיֹאמַר לָהֶם, הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר.

כג חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בִּבְגָדָיו בְּעֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶם חֲשֵׁכָה אִם אֵין מַחַט תְּחוּבָה בָּהֶם אוֹ אִם אֵין אִיזֶה דָּבָר בַּכִּיסִים, וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עֵרוּב, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶם אֵיזֶה דְּבַר מֶקֶצָּה (רנ״ב).

סימן עג

א אָסוּר לְהַנִּיחַ לְאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶת יִשְׂרָאֵל בַּשַּׁבָּת, וּסְמָכוּהוּ עַל הַפָּסוּק, כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה, דְּמַשְׁמַע אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וְאִם מוֹסֵר לְאֵינוֹ יְהוּדִי אֶת הַמְּלָאכָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵינוֹ יְהוּדִי עוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת, מֻתָּר. אֲבָל רַק בְּאֵלּוּ הָאֻמָּנִים: (א) שֶׁהָאֵינוֹ יְהוּדִי יִקַּח אֶת הַחֶפֶץ מִבֵּיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל קֹדֶם הַשַּׁבָּת וְלֹא בְּשַׁבָּת.

ב שֶׁיִּקְצֹץ לְאֵינוֹ יְהוּדִי שְׂכָרוֹ, שֶׁאָז הוּא עוֹשֶׂה אֶת הַמְּלָאכָה בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, שֶׁיְּקַבֵּל שְׂכָרוֹ. וְלָכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִשָּׂרַת אֵינוֹ יְהוּדִי לִזְמַן יָדוּעַ, אָסוּר לְהַנִּיחַ לוֹ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהַמְּלָאכָה הִיא רַק לְתוֹעֶלֶת הַיִּשְׂרָאֵל. וְאֵינוֹ יְהוּדִי הַנּוֹסֵעַ לְאֵיזֶה מָקוֹם וְיִשְׂרָאֵל נוֹתֵן לוֹ אַגֶּרֶת שֶׁיִּשָּׂאֶהָ שָׁמָּה. וְיִשָּׂאֶהָ גַּם בְּשַׁבָּת, צָרִיךְ הַיִּשְׂרָאֵל לָתֵת לוֹ אֵיזֶה שָׂכָר, כְּדֵי שֶׁהָאֵינוֹ יְהוּדִי יַעֲשֶׂה בִּשְׁבִיל שְׂכָרוֹ וְלֹא בְּחִנָּם.

ג הַשָּׂכָר יִהְא קָצוּב לְכָל הַמְּלָאכָה, וְלֹא יְהֵא הָאֵינוֹ יְהוּדִי שָׂכִיר יוֹם (רמג רנב).

ד אָסוּר לִקְבֹּעַ לְהָאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמְּלָאכָה בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ קוֹבֵעַ לוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת, אֶלָּא שֶׁהוּא קוֹבֵעַ לוֹ זְמַן שֶׁיִּגְמֹר הַמְּלָאכָה סָמוּךְ לְאַחַר הַשַּׁבָּת, וְיָדוּעַ כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּגְמֹר אֶת הַמְּלָאכָה עַד יוֹם זֶה, אִם לֹא יַעֲשֶׂה גַּם בְּשַׁבָּת, גַּם כֵּן אָסוּר. וְכֵן אִם שׁוֹלֵחַ בְּיָדוֹ אִגֶּרֶת וְאוֹמֵר לוֹ, רְאֵה שֶׁתְּבִיאֶהוּ שָׁמָּה בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְיָדוּעַ כִּי אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ שָׁמָּה אֶלָּא אִם כֵּן יֵלֵךְ גַּם בְּשַׁבָּת, גַּם כֵּן אָסוּר. וְכֵן אִם יוֹם הַשּׁוּק הוּא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, אָסוּר לָתֵת לַנָּכְרִי מָעוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁיִּקְנֶה לוֹ אֵיזֶה דָּבָר שֶׁיְּיַדּוּעַ שֶׁאֵינוֹ מוֹצֵא לִקְנוֹתוֹ כִּי אִם בְּשַׁבָּת. וְכֵן אָסוּר לִתֵּן לוֹ אֵיזֶה דָּבָר לְמָכְרוֹ בְּעִנְיָן זֶה. וְאוּלָם אֹפֶן זֶה שֶׁאֵינוֹ קוֹבֵעַ לוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּשַּׁבָּת, אֵינוֹ אָסוּר, אֶלָּא בְּנוֹתֵן לוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אֲבָל קוֹדֶם לָכֵן, מֻתָּר לָתֵת לוֹ הַחֵפֶץ לַעֲשׂוֹת אוֹ מָעוֹת לִקְנוֹת, וְטוֹב שֶׁלֹּא לָדוּר כְּלָל בְּעִיר שֶׁיּוֹם הַשּׁוּק הוּא בְּשַׁבָּת, כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵחָטֵא. וְאִם הַשּׁוּק אֵינוֹ בִּשְׁכוּנַת הַיְּהוּדִים, אֵין לָחֹשׁ.

ה הַמְּלָאכָה לֹא תְּהֵא בִּמְחֻבָּר לְקַרְקַע, כְּגוֹן בִּנְיָן אוֹ עֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה. אֲבָל עֲבוֹדַת הַבִּנְיָן, אָסוּר שֶׁיַּעֲשֶׂה אֵינוֹ יְהוּדִי בַּשַּׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל קָצַץ עִמּוֹ כָּל שְׂכַר הַבִּנְיָן לְגָמְרֵי. וּבִשְׁעַת דְּחָק גָּדוֹל יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם. וַאֲפִלּוּ לְסַתֵּת אֲבָנִים אוֹלְתַּקֵּן קוֹרוֹת לְצֹרֶךְ בִּנְיָן, אִם יָדוּעַ שֶׁהֵמָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהַנָּכְרִי עוֹשֶׂה בָּרְחוֹב בִּמְקוֹם פָּרְהֶסְיָא, אָסוּר שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּשַׁבָּת. וְכֵן עֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה, כְּגוֹן לַחֲרוֹשׁ וְלִקְצוֹר וְכַדּוֹמֶה, אֲפִלּוּ אִם שָׂכַר אֶת הָאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל הַמְּלָאכָה בְּעֵד סְכוּם יָדוּעַ וְאֵינוֹ שָׂכִיר יוֹם, אָסוּר. אֲבָל אִם הָאֵינוֹ יְהוּדִי נוֹטֵל חֵלֶק מִן הַתְּבוּאָה, וְהַמְּנָהָג הוּא כֵּן בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת, שֶׁהָעוֹבֵד אֶת הָאֲדָמָה נוֹטֵל חֵלֶק בַּתְּבוּאָה, מֻתָּר. וְאִם הַשָּׂדֶה הוּא בְּמָקוֹם רָחוֹק שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל דָּר בְּתוֹךְ תְּחוּם שַׁבָּת מִמֶּנּוּ, מֻתָּר גַּם בְּשָׂכִירוּת בִּסְכוּם יָדוּעַ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא הָאֵינוֹ יְהוּדִי שָׂכִיר יוֹם.

ו אִם בָּנוּ גוֹיִם לְיִשְׂרָאֵל בַּיִת בְּשַׁבָּת בְּאִסּוּר, נָכוֹן לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בּוֹ (וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִּינִים).

ז מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׂדֶה אוֹ רֵיחַיִם, מֻתָּר לְהַשְׁכִּירָן לְאֵינוֹ יְהוּדִי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יְהוּדִי עוֹשֶׂה בָּהֶם מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת. אֲבָל מֻרְחָק אָסוּר לְהַשְׁכִּיר לוֹ. וְאִם הַמֻּרְחָק אֵינוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁכִירוּת מֵאֵינוֹ יְהוּדִי, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם אֵיךְ יִנָּהֵג בּוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהוּא מַחְזִיק מֻכָּס פַּנְדָּק (וויירטסהויז), מִלְבָנָה (ציגעל הוטע) בֵּית יְצִיקָה לִזְכוּכִית (גלאז הוטטע) וְכַדּוֹמֶה, צָרִיךְ שְׁאֵלַת חָכָם אֵיךְ יִנָּהֵג בָּהֶם (רמ״ג רמ״ד).

ח בְּבֵיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לְהַנִּיחַ לְאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשׁוּם אֹפֶן. וַאֲפִלּוּ מְשֻׂרַת אֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ צְרִיכִין לִמְחוֹת בּוֹ (רנב שה).

ט אֻמָּן אֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁעָשָׂה מַלְבּוּשׁ בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וְהֵבִיאוּ לוֹ בַּשַּׁבָּת, מֻתָּר לְלָבְשׁוֹ. וְאִם יָדוּעַ שֶׁגָּמְרוֹ בְּשַׁבָּת, אֵין לְלָבְשׁוֹ כִּי אִם לְצֹרֶךְ גָּדוֹל. אֲבָל אָסוּר לִקַּח כֵּלִים וּמַלְבּוּשִׁים מִבֵּית הָאֻמָּן, אֲפִלּוּ מֵאֻמָּן יִשְׂרָאֵל בַּשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב. וְאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁאֵינוֹ אֻמָּן, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲנוּת שֶׁמּוֹכֵר מִנְעָלִים וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל הַמַּכִּירוֹ לִקַּח מִמֶּנּוּ בַּשַּׁבָּת וּלְנָעֲלָם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִקְצֹץ עִמּוֹ דְּמֵי הַמִּקָּח, וְגַם לֹא יִהְיוּ דְּבָרִים שֶׁהוּבְאוּ מִחוּץ לַתְּחוּם (רנ״ב).

י כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶם מְלָאכָה, כְּגוֹן מַחֲרֵשָׁה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, אָסוּר לְהַשְׁכִּיר לְאֵינוֹ יְהוּדִי בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ מְצַוִּים עַל שְׁבִיתַת כֵּלִים, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהוּא נוֹטֵל שָׂכָר וְהִשְׁכִּירוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִחֲזֵי כְּאִלּוּ הָאֵינוֹ יְהוּדִי הוּא שְׁלוּחוֹ. וּבְיוֹם ה׳ מֻתָּר לוֹ לְהַשְׁכִּירוֹ. וּלְהַשְׁאִיל לוֹ, מֻתָּר אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וַאֲפִלּוּ כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶם מְלָאכָה, וּבִלְבַד שֶׁיִּקְחֵם הָאֵינוֹ יְהוּדִי מִבֵּיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל קֹדֶם הַכְנָסַת שַׁבָּת. אֲפִלּוּ אִם מַתְנֶה עִם הָאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁהוּא יַשְׁאִיל לוֹ עֲבוּר זֹאת כֻּלָּיו בְּפַעַם אַחֶרֶת, מֻתָּר, וְלֹא אָמְרִינַן בְּכִי הַאי גַּוְונָא דַּהֲוֵי כִּשְׁכִירוּת. וְכֵן לְהַשְׁכִּיר לוֹ כֵּלִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין בָּהֶם מְלָאכָה, מֻתָּר אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת כְּשֶׁאֵינוֹ יְהוּדִי מוֹצִיאָם קֹדֶם שַׁבָּת (רמ״ו).

יא הָא דְּמֻתָּר לְהַשְׁכִּיר כֵּלִים לְאֵינוֹ יְהוּדִי בָּאֻמָּנִים הַנִּזְכָּרִים, דַּוְקָא כְּשֶׁאֵינוֹ נוֹטֵל שְׂכַר שַׁבָּת בְּפָנֵי עַצְמוֹ אֶלָּא בְּהַבְלָעָה תּוֹךְ שְׁאָר יָמִים, כְּגוֹן שֶׁמַּשְׁכִּיר לְחֹדֶשׁ אוֹ לְשָׁבוּעַ, וְאוֹמֵר לוֹ: בְּעַד כָּל שָׁבוּעַ אוֹ בְּעַד כָּל חֹדֶשׁ תִּתֵּן לִי כָּךְ וְכָךְ, אוֹ אֲפִלּוּ בְּעַד כָּל ב׳ יָמִים אוֹ כָּל ג׳ יָמִים. אֲבָל שְׂכַר שַׁבָּת בְּפָנֵי עַצְמוֹ, אָסוּר לְטוֹל. אֲפִלּוּ הִשְׁכִּיר לוֹ לְשָׁנָה וְחוֹשְׁבִים יָמִים נִפְרָדִים, שֶׁאוֹמֵר: אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ לְשָׁנָה אוֹ לְחֹדֶשׁ, וּבְעַד כָּל יוֹם וָיוֹם תִּתֵּן לִי כָּךְ וְכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאַחַר כָּךְ מְשַׁלֵּם הָאֵינוֹ יְהוּדִי בְּעַד כָּל הַיָּמִים בְּבַת אַחַת, אָסוּר לְטוֹל שָׂכָר הַמַּגִּיעַ לַשַּׁבָּתוֹת, כֵּיוָן שֶׁמְּחַשְּׁבִין יָמִים נִפְרָדִים. וְאָסוּר לִטֹּל שְׂכַר שַׁבָּת שֶׁלֹּא בְּהַבְלָעָה, אֲפִלּוּ בְּעַד כֵּלִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן מְלָאכָה, וַאֲפִלּוּ בְּעַד חֶדֶר לָדוּר בּוֹ (רמו מו). וְאִסּוּר שְׂכַר שַׁבָּת הוּא בֵּין מֵאֵינוֹ יְהוּדִי בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל.

סימן עד

א אֵין מַפְלִיגִין בִּסְפִינָה עַל הַיָּם פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם שַׁבָּת, דְּהַיְנוּ מִיּוֹם ד׳ וָאֵילָךְ אָסוּר. אֲבָל אִם הוֹלֵךְ לְדָבָר מִצְוָה, מֻתָּר, אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת.

ב עַל הַנְּהָרוֹת, מֻתָּר לְהַפְלִיג בִּסְפִינָה בְּכָל עִנְיָן, אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ הַיִּשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת שָׁם מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, וַאֲפִלּוּ אִם בְּהֵמוֹת מוֹלִיכוֹת אֶת הַסְּפִינָה, מֻתָּר.

ג הֵיכָא דְּמֻתָּר לְהַפְלִיג בַּסְּפִינָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אִם נִכְנַס בָּהּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְיָשַׁב שָׁם עַד חֲשֵׁכָה, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר לְבֵיתוֹ וְלָן בְּבֵיתוֹ, מֻתָּר לִכָּנֵס בָּהּ אַחַר כָּךְ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ הַסְּפִינָה בִּשְׁבִיל יִשְׂרְאֵלִים לְחוּד. אַךְ מֵאַחַר שֶׁהָיָה בְּבֵיתוֹ בַּשַּׁבָּת, קָנָה שְׁבִיתָה בְּבֵיתוֹ, וְלָכֵן אִם הָלְכָה הַסְּפִינָה יוֹתֵר מִתְּחוּם שַׁבָּת וּבָאָה בְּשַׁבָּת לַיַּבָּשָׁה, אֵין לוֹ שָׁם אֶלָּא ד׳ אַמּוֹת, וְיוֹתֵר מִזֶּה אָסוּר לוֹ לָלֶכֶת שָׁמָּה. וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן צ״ה.

ד לָלֶכֶת בַּסְּפִינָה בַּשַּׁבָּת כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל בַּעֲשָׂרָה אוֹ לִמְצֹוָה אַחֶרֶת, אִם הַסְּפִינָה הוֹלֶכֶת גַּם בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים, יֵשׁ לְהַתִּיר. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְהַיִשְׂרָאֵל לִכָּנֵס לְתוֹךְ הַסְּפִינָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּעוֹד יוֹם לִישֵׁב שָׁמָּה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, וְאַחַר כָּךְ יָכוֹל לַחֲזוֹר לְבֵיתוֹ, וְחוֹזֵר בַּשַּׁבָּת לְתוֹךְ הַסְּפִינָה. אֲבָל שֶׁתֵּלֵךְ הַסְּפִינָה בִּשְׁבִיל הַיִּשְׂרָאֵל לְבַד, אֵין לְהַתִּיר (עַיֵּן בְּסֵפֶר נְתִיב חַיִּים סִימָן רמ״ח שֶׁהֶאֱרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה) (רמה).

סימן עה

א חַיָּב כָּל אָדָם לְהַפְרִישׁ עַצְמוֹ מִמְּלָאכָה וּלְהַדְלִיק אֶת הַנֵּרוֹת לְכָל הַפָּחוֹת חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים. וְאִם אָמְרוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ שְׁתֵּי שָׁעוֹת עַד הַלַּיְלָה, מִכָּל מָקוֹם חָל שַׁבָּת עַל הַמַּעֲט וַאֲסוּרִים בְּכָל הַמְּלָאכוֹת. וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁבָּא מֵעִיר אַחֶרֶת לְכָאן, חָל עָלָיו שַׁבָּת מִיָּד כְּשֶׁאָמְרוּ בְּצִבּוּר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. וּבְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת אֵין אֶחָד נִגָּרַר אַחַר חֲבֵרוֹ.

ב מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּנֵרוֹת לִכְבוֹד שַׁבָּת. יֵשׁ נוֹהֲגִין לְהַדְלִיק עֲשָׂרָה, וְיֵשׁ מַדְלִיקִין שִׁבְעָה. וְעַל כָּל פָּנִים רָאוּי שֶׁלֹּא לִפְחוֹת מִשִּׁתֵּי נֵרוֹת, נֶגֶד זָכוֹר וְשָׁמוֹר, וְאַף בִּשְׁעַת הַדְּחָק, גַּם בְּחַד סַגִּי. וְיִהְיוּ אֲרֻכִּים שֶׁיִּדְלְקוּ לְכָל הַפָּחוֹת עַד לְאַחַר הָאֲכִילָה. וְיַהֲדֵר לִקְנוֹת נֵרוֹת יָפִים, דְּאָמַר רַב הוּנָא הָרָגִיל בְּנֵר שַׁבָּת לְהִשְׁתַּדֵּל בּוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ יָפֶה, חֲזָיָן לוֹ בָּנִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר. עַל יְדֵי נֵר מִצְוָה, בָּא אוֹר תּוֹרָה. וְלָכֵן רָאוּי שֶׁתִּתְפַּלֵּל הָאִשָּׁה בִּשְׁעַת הַדְלָקָה, שֶׁיִּתֵּן לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּנִים זְכָרִים מְאִירִים בַּתּוֹרָה (רס״ג), וְטוֹב שֶׁתִּתֵּן מִקֹּדֶם אֵיזֶה פְּרוּטוֹת לִצְדָקָה. וְאִשָּׁה קְשַׁת רוּחַ בְּגִדּוּל בָּנִים אוֹ שֶׁאֵין לָהּ כְּלָל, סְגֻלָּה שֶׁתֹּאמַר לְאַחַר הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת, הַהַפְטָרָה שֶׁל יוֹם רִאשׁוֹן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְטוֹב שֶׁתָּבִין מַה שֶּׁהִיא אוֹמֶרֶת, וְתֹאמַר בְּכַוָּנָה.

ג מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְהַדְלִיק בְּשֶׁמֶן זַיִת. וְגַם שֶׁמֶן הָרָגִיל בֵּינֵינוּ שֶׁקּוֹרִין שֶׁמֶן פְּרָחִים (בלומענעהל) כָּשֵׁר. אֲבָל שְׁאָר שְׁמָנִים, יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֵינָם כְּשֵׁרִים, וְגַם הָפְתִּילָה יְהַדֵּר שֶׁתִּהֶא מִצֶּמֶר גֶּפֶן אוֹ פִּשְׁתָּן אוֹ קַנָּבּוֹס, כִּי בִּשְׁאָר דְּבָרִים, יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֵינָם כְּשֵׁרִים. וּבְמִדִּינָתֵנוּ נוֹהֲגִין לְהַדְלִיק בְּנֵרוֹת הָעֲשׂוּיִים מֵחֶלֶב, וְהֵן כְּשֵׁרוֹת אֲבָל לְהַנִּיחַ חֲתִיכַת חֶלֶב בְּתוֹךְ כְּלִי וּבְתוֹכוֹ פְּתִילָה, אָסוּר לְהַדְלִיק כֵּן. הַמַּדְלִיק צָרִיךְ שֶׁיְּדַלְּיק עַד שֶׁיֵּאָחֵז הָאוֹר בְּרֹב אוֹתָהּ חֲתִיכַת פְּתִילָה הַיּוֹצֵאת מִן הַנֵּר. וְכֵן בְּנֵרוֹת הָעֲשׂוּיִים מֵחֶלֶב צָרִיךְ שֶׁיֵּאָחֵז הָאוֹר בְּרֹב הַפְּתִילָה הַיּוֹצֵאת.

ד כְּבָר יָדוּעַ שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם עוֹבֵר לַעֲשִׂיָתָן. אֲבָל בְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת לְשַׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁבְּהַדְלָקָה מְקַבֶּלֶת הָאִשָּׁה שַׁבָּת עַל עַצְמָהּ, וְהַבְּרָכָה חֲרֵי הִיא הַתְחָלָה לַהַדְלָקָה, וְאִם כֵּן אִם תְּבָרֵךְ תְּחִלָּה, לֹא תוּכַל עוֹד לְהַדְלִיק, עַל כֵּן הִיא מַדְלֶקֶת תְּחִלָּה. וּכְדֵי שֶׁתְּהֵא הַבְּרָכָה עוֹבֵר לַעֲשִׂיָתָן, פּוֹרֶשֶׂת יָדֶיהָ כְּנֶגֶד פָּנֶיהָ שֶׁלֹּא תִרְאֶה הַנֵּרוֹת, וּמְבָרֶכֶת אֶת הַיָּדַיִם וְרוֹאָה אֶת הַנֵּרוֹת, וְהֵרֵי כְּאִלּוּ בֵּרְכָה קֹדֶם הַהַדְלָקָה. (וּמִשּׁוּם לֹא פְּלוּג, נוֹהֲגוֹת כָּךְ גַּם בְּיוֹם טוֹב). וְעִקַּר הַנֵּרוֹת שֶׁבָּהֶן חֲזִי קַבָּלַת שַׁבָּת, הֵן אֵלּוּ שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן שֶׁאוֹכְלִין עָלָיו, וְעַל כֵּן תַּדְלִיק אוֹתָן בַּאֲחֲרוֹנָה. וּבִשְׁעַת הַצֹּרֶךְ, כְּגוֹן שֶׁהִיא צְרִיכָה לָלֶכֶת לַטְּבִילָה אוֹ לַחֻפָּה, אוֹ לִשְׁאָר דָּבָר נָחוּץ, תּוּכַל לְהַתְנוֹת שֶׁאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת שַׁבָּת בַּהַדְלָקָה (עַיֵּן לְקַמָּן ק״ס סָעִיף ה׳), וְאָז תּוּכַל לְבָרֵךְ קֹדֶם הַדְלָקָה. וַאֲפִלּוּ תְּנַאי בַּלֵּב, סַגִּי.

ה מִצְוַת הַדְלָקַת חָלָה בֵּין עַל הָאֲנָשִׁים בֵּין עַל הַנָּשִׁים, אֶלָּא שֶׁהַנָּשִׁים מֻזְהָרוֹת בָּהּ יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְצוּיוֹת בַּבַּיִת. וְעוֹד מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה כִּבְתָה נֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁהֶחְטִיאָה לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וְהֶחֱשִׁיכָה נִשְׁמָתוֹ שֶׁקְּרוּיָה נֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, נֵר אֱלֹהִים נִשְׁמַת אָדָם, וְלָכֵן צְרִיכָה הִיא לְתַקֵּן זֹאת בְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת לִכְבוֹד שַׁבָּת. וְלָכֵן אִם הָאִשָּׁה בְּבֵיתָהּ, הִיא קוֹדֶמֶת לְמִצְוָה זֹאת. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהָאִישׁ גַּם כֵּן לְסַיֵּעַ בַּמִּצְוָה וִיתַקֵּן אֶת הַנֵּרוֹת וִיהַבְהֵב אוֹתָן, דְּהַיְנוּ שֶׁיַּדְלִיקֵן וִיכַבֵּן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נוֹחִים אַחַר כָּךְ לְהַדְלֵק. וְאִשָּׁה יוֹלֶדֶת, בַּשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹן יַדְלִיק הַבַּעַל וִיבָרֵךְ. אֲבָל אַחַר כָּךְ וְגַם בְּכָל פַּעַם שֶׁהִיא נִדָּה, הִיא מַדְלֶקֶת וּמְבָרֶכֶת.

ו נוֹהֲגוֹת הַנָּשִׁים שֶׁקֹּדֶם הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת, רוֹחֲצוֹת וְלוֹבְשׁוֹת בִּגְדֵי שַׁבָּת, וְאַשְׁרֵי לָהֶן. וּצְרִיכִין לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה תְּחִלָּה, כִּי בְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת הִיא מְקַבֶּלֶת שַׁבָּת עַל עַצְמָהּ וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְפַּלֵּל אַחַר כָּךְ מִנְחָה שֶׁל חֹל. וְאִשָּׁה שֶׁנִּתְאַחֲרָה בַּעֲסָקֶיהָ וּבָאָה לְבֵיתָהּ קָרוֹב לַחֲצִי שָׁעָה קֹדֶם שַׁבָּת, שֶׁאִם תִּרְחַץ וְתִלְבַּשׁ, תּוּכַל לָבֹא לִידֵי סַפֵּק חִלּוּל שַׁבָּת, מִצְוָה יוֹתֵר שֶׁתַּדְלִיק כְּמוֹת שֶׁהִיא מִשֶּׁתָּבוֹא חַס וְשָׁלוֹם לִידֵי סַפֵּק חִלּוּל שַׁבָּת. וְאִם הַבַּעַל רוֹאֶה שֶׁהִיא מִתְאַחֶרֶת מִלָּבוֹא, מִצְוָה גְּדוֹלָה שֶׁיַּדְלִיק הוּא וְאַל יַשְׁגִּיחַ בְּרַגְזָהּ.

ז אִם הָאִישׁ מַדְלִיק הַנֵּרוֹת, וְהוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אַחַר כָּךְ אֵיזֶה מְלָאכָה, טוֹב גַּם כֵּן שֶׁיַּתְנֶה שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל שַׁבָּת בְּהַדְלָקָה זוֹ. אֲבָל בְּדִיעֲבַד אִם לֹא הִתְנָה, יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אַחַר כָּךְ מְלָאכָה, כִּי בְּהַדְלָקַת הַבַּעַל אֵין מִנְהָג שֶׁהוּא מְקַבֵּל שַׁבָּת.

ח צְרִיכִין לְהַדְלִיק בְּמָקוֹם שֶׁיֹּאכְלוּ, שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר שֶׁמַּדְלִיקִין לִכְבוֹד שַׁבָּת, וְלֹא לְהַדְלִיק בְּמָקוֹם אַחֵר וּלְהַנִּיחָם אַחַר כָּךְ בְּמָקוֹם אַחֵר. אַף בִּשְׁעַת הַדְּחַק, כְּגוֹן שֶׁהָאִשָּׁה חוֹלָה וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לָלֶכֶת אֶל הַשֻּׁלְחָן, מַדְלֶקֶת כְּשֶׁהִיא בַּמִּטָּה, וּמַעֲמִידִין אוֹתָם אַחַר כָּךְ עַל הַשֻּׁלְחָן בְּבֵית זֶה, כִּי כָּל הַבַּיִת נֶחְשָׁב מְקוֹמָן. וְנָשִׁים שֶׁמַּדְלִיקִין הַנֵּרוֹת בַּסֻּכָּה, וְאַחַר כָּךְ נוֹשְׂאוֹת אוֹתָן לְתוֹךְ הַבַּיִת, לֹא יָפָה הֵן עוֹשׂוֹת. נֵר שֶׁהוּא דּוֹלֵק מֵעֶרֶב שַׁבָּת, צְרִיכִין לְכַבּוֹתוֹ וְלַחֲזוֹר וּלְהַדְלִיקוֹ לִכְבוֹד שַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר שֶׁמַּדְלִיק לִכְבוֹד שַׁבָּת.

ט צָרִיךְ לְהַדְלִיק הַנֵּרוֹת בְּכָל הַחֲדָרִים שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ שָׁם. מִי שֶׁהוּא בְּבֵיתוֹ אֵצֶל אִשְׁתּוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִיא מְבֹרֶכֶת עַל הַנֵּרוֹת שֶׁבְּחֶדֶר אֶחָד, אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ עַל הַהַדְלָקָה שֶׁבְּשָׁאָר חֲדָרִים. אֲבָל אִם הוּא בְּמָקוֹם אַחֵר, אִם יֵשׁ לוֹ שָׁם חֶדֶר מְיֻחָד, צָרִיךְ לְהַדְלִיק וּלְבָרֵךְ. וְאִם הֵם רַבִּים שֶׁנִּתְאַכְסְנוּ בְּחֶדֶר אֶחָד, יִשְׁתַּתְּפוּ לִקְנוֹת נֵרוֹת, וְיַדְלִיק אֶחָד וִיבָרֵךְ וִיכַוֵּן לְהוֹצִיא אֶת כֻּלָּם בְּבִרְכָתוֹ, וְגַם הֵם יְכַוְּנוּ לָצֵאת בִּבְרָכָתוֹ. וְאִם אֵין לוֹ חֶדֶר מְיֻחָד, אֶלָּא שֶׁהוּא בְּחֶדֶר אֶחָד עִם בַּעַל הָאִשְׁפִּיזָא יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַדְלִיק, כֵּיוָן שֶׁאִשְׁתּוֹ מַדְלֶקֶת עָלָיו בְּבֵיתוֹ. וּבַחוּרִים הַלּוֹמְדִים בְּמָקוֹם אַחֵר, אִם יֵשׁ לָהֶם חֶדֶר מְיֻחָד, צְרִיכִין לְהַדְלִיק בִּבְרָכָה. וְיִשְׁתַּתְּפוּ גַּם כֵּן לִקְנוֹת נֵרוֹת וְאֶחָד יְבָרֵךְ וְיוֹצִיא אֶת כֻּלָּם. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַנֵּרוֹת דּוֹלְקִים עַד שֶׁיָּבֹאוּ שָׁמָּה. וְאִם אֵין לָהֶם חֶדֶר מְיֻחָד, כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהֶם נָשִׁים שֶׁמַּדְלִיקוֹת, צְרִיכִין לָתֵת פְּרוּטָה לְבַעַל הַבַּיִת, שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם שֻׁתָּפוּת בַּנֵּרוֹת. וּמִי שֶׁהוּא סָמוּךְ עַל שֻׁלְחַן בַּעַל הַבַּיִת, הוּא בִּכְלָל בְּנֵי בֵּיתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִשְׁתַּתֵּף.

י נוֹהֲגִין שֶׁאֲפִלּוּ כַּמָּה נָשִׁים, מַדְלִיקִין נֵרוֹת בְּבֵית אֶחָד וְכָל אַחַת מְבָרֶכֶת עַל נֵרוֹת שֶׁלָּהּ, כִּי כַּמָּה שֶׁנּוֹסֵף אוֹרָה, יֵשׁ בָּהּ שִׂמְחָה יְתֵרָה. וְאַף יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹּא תַּדְלִיקֶנָּה שְׁתַּיִם בְּמְנוֹרָה אֶחָת. וּבְשָׁעַת הַדְּחַק מְקִלִּין גַּם בָּזֶה.

יא אֵין לִתֵּן מַיִם אֲפִלּוּ מִבְּעוֹד יוֹם לְתוֹךְ נֶקֶב הַמְּנוֹרָה שֶׁמַּכְנִיסִין שָׁם אֶת הַנֵּר שֶׁל חֵלֶב אוֹ שֶׁל שַׁעֲוָה, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיִּגִּיעַ לְשָׁם יִתְכַּבֶּה. וּבִמְקוֹם צֹרֶךְ, יֵשׁ לְהָקֵל אִם נוֹתֵן מִבְּעוֹד יוֹם. אֲבָל לְהַעֲמִיד כְּלִי עִם מַיִם תַּחַת מְנוֹרָה הַתְּלוּיָה, כְּדֵי שֶׁאִם יִפְּלוּ נִיצוֹצוֹת יִתְכַּבּוּ, אָסוּר גָּמוּר הִיא, אֲפִלּוּ לְהַעֲמִידוֹ מִבְּעוֹד יוֹם. וּלְהַעֲמִיד כְּלִי בְּלִי מַיִם לְקַבֵּל הַנִּיצוֹצוֹת מֻתָּר, אֲפִלּוּ מִשֶּׁחָשְׁכָה, כִּי נִיצוֹצוֹת אֵין בָּהֶם מַמָּשׁ. וּלְהַעֲמִיד הַכְּלִי בִּשְׁבִיל שֶׁיִּטְפְּטֵף לְשָׁם הַשֶּׁמֶן אוֹ הַחֵלֶב מִשֶּׁחָשְׁכָה, אָסוּר, דְּכֵיוָן שֶׁאִם יִטְפְּטֵף יֵאָסֵר הַכְּלִי בְּטִלְטוּל, נִמְצָא שֶׁהוּא מְבַטֵּל כְּלִי מֵהֵיכָנוֹ וְאָסוּר, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כְּאִלּוּ דָּבְקוּ שָׁם. אֲבָל לְהַעֲמִידוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, מֻתָּר. וְאִם נָטַף לְתוֹכוֹ שֶׁמֶן, אָסוּר לְהִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת, וְהַכְּלִי אָסוּר בְּטִלְטוּל. וְאִם לֹא נָטַף לְתוֹכוֹ, לֹא נֶאֱסַר הַכְּלִי בְּטִלְטוּל עַל יְדֵי מַחְשָׁבָה בְּעָלְמָא.

יב טוֹב לְהַנִּיחַ אֶת הַחַלּוֹת עַל הַשֻּׁלְחָן קֹדֶם שֶׁמַּדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת, כְּדַלְקַמָּן סִימָן פ״ט סָעִיף ב׳.

יג אִשָּׁה סוּמָא אִם יֵשׁ לָהּ בַּעַל, יַדְלִיק הַבַּעַל וִיבָרֵךְ. וְאִם אֵין לָהּ בַּעַל וְהִיא דָּרָה לְבַדָּהּ מַדְלֶקֶת וּמְבָרֶכֶת. וְאִם דָּרָה עִם אֲחֵרִים בְּבֵית אֶחָד וְהָאֲחֵרִים מַדְלִיקִין, מַדְלֶקֶת הַסּוּמָא בְּלֹא בְּרָכָה. אַךְ אִם הִיא עֲקֶרֶת הַבַּיִת תַּדְלִיק הִיא תְּחִלָּה וּתְבָרֵךְ, וְאַחַר כָּךְ יַדְלִיקוּ הָאֲחֵרִים וִיבָרְכוּ.

יד אִשָּׁה שֶׁשָּׁכְחָה פַּעַם אַחַת לְהַדְלִיק, תַּדְלִיק כָּל יָמֶיהָ נֵר אֶחָד יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיְתָה רְגִילָה. וְכֵן אִם שָׁכְחָה כַּמָּה פְּעָמִים תַּדְלִיק תָּמִיד נֵר אֶחָד יוֹתֵר, וְהוּא מִשּׁוּם הֶכֵּר, שֶׁתִּהְיֶה זְהִירָה מִכָּאן וּלְהַבָּא. וְלָכֵן אִם מֵחֲמַת אֹנֶס לֹא הִדְלִיקָה, אֵינָהּ צְרִיכָה לְהוֹסִיף.

סימן עו

א נוֹהֲגִין לְהַקְדִּים תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל שַׁבָּת יוֹתֵר מִבִּימוֹת הַחֹל, וְנָכוֹן הוּא כְּדֵי לְהַקְדִּים קַבָּלַת שַׁבָּת בְּכָל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר, רַק שֶׁיִּהְיֶה מִפְּלַג הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. וְאַף הַנּוֹהֲגִין לְהִתְפַּלֵּל כָּל יְמֵי הַחֹל מַעֲרִיב בְּזְמַנָּהּ, דְּהַיְנוּ בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים, יְכוֹלִין לְהַקְדִּים בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ שֶׁלִּפְעָמִים בִּימוֹת הַחֹל מִתְפַּלְּלִין מִנְחָה בְּשָׁעָה שְׁמִתְפַּלְּלִין עַתָּה עַרְבִית, אֵין חוֹשְׁשִׁין בָּזֶה בִּתְפִלַּת עַרְבִית שֶׁל שַׁבָּת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִצְוָה, שֶׁמּוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ.

ב בְּבִרְכַּת הַשְׁכִּיבֵנוּ אֵין חוֹתְמִין כְּמוֹ בְּחֹל שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁבְּרָכָה זוֹ הִיא עַל כְּלָלוּת עַם יִשְׂרָאֵל, וּכְלָלוּת עַם יִשְׂרָאֵל אֵינָם צְרִיכִים שְׁמִירָה בַּשַּׁבָּת, כִּי הַשַּׁבָּת מָגֵן עָלֵינוּ, אֶלָּא אוֹמְרִים, וּפְרוֹס. וְחוֹתְמִין, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ הַפּוֹרֵס וְכוּ׳ וְכֵן בְּיוֹם טוֹב. אִם טָעָה וְסִיֵּם כְּמוֹ בְּחֹל, אִם נִזְכַּר מִיָּד לְאַחַר תֵּבַת לָעַד, יֹאמַר מִיָּד, הַפּוֹרֵס סֻכַּת שָׁלוֹם וְכוּ׳, אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר כְּדֵי דִבּוּר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְאָמְרוֹ עוֹד.

ג נוֹהֲגִין לוֹמַר בִּתְפִלַּת עַרְבִית, וְיָנוּחוּ בָהּ, וּבְשַׁחֲרִית וּמוּסָף, וְיָנוּחוּ בוֹ. וּבְמִנְחָה, שַׁבָּתוֹת קָדְשֵׁךְ וְיָנוּחוּ בָם.

ד אַחַר תְּפִלַּת הַלַּחַשׁ בְּעַרְבִית בַּשַּׁבָּת אוֹמְרִים כֻּלָּם בְּיַחַד, וַיְכֻלּוּ. וְיֵשׁ לְאָמְרוֹ מְעֻמָּד, לְפִי שֶׁבָּזֶה אָנוּ מְעִידִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וְהָעֵדִים צְרִיכִין לְהָעִיד מְעֻמָּד.

ה אַחַר כָּךְ אוֹמֵר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שֶׁבַע, דְּהַיְינוּ, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ׳, מָגֵן אָבוֹת וְכוּ׳ אֱלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ׳, וּמְסַיֵּם בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. וְיֵשׁ לְהַקָּהֵל לַעֲמֹד בְּשָׁעָה שֶׁ שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר אוֹמֵר בְּרָכָה זֹאת, וְיִשְׁמְעוּ הֵיטֵב. וְנוֹהֲגִין שֶׁאוֹמְרִים עִמּוֹ מָגֵן אָבוֹת, עַד זֵכֶר לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. וְגַם הַמִּתְפַּלֵּל בְּיִחִידוּת, יָכוֹל לוֹמַר מָגֵן אָבוֹת עַד זֵכֶר לְמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, אֲבָל יוֹתֵר לֹא יֹאמַר.

ו בְּכָל שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה אוֹמְרִים בְּרָכָה זֹאת, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב, וּבְשַׁבָּת שֶׁחָל לְאַחַר יוֹם טוֹב. אַךְ כְּשֶׁחָל יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח בְּשַׁבָּת, אֵין אוֹמְרִים אוֹתָהּ.

ז אֵין אוֹמְרִים אוֹתָהּ אֶלָּא בְּמִנְיָן קָבוּעַ. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִין בַּעֲשָׂרָה אֶלָּא בְּאַקְרַאי, כְּגוֹן בְּבֵית הֶחָתָן אוֹ בְּבֵית הָאֵבֶל, אֵין אוֹמְרִים אוֹתָהּ. וְאִם קָבְעוּ מָקוֹם לְהִתְפַּלֵּל בַּעֲשָׂרָה אֵיזֶה שַׁבּוּעוֹת, כְּמוֹ בִּירִדִים, יֵשׁ לְאָמְרָהּ (רסח).

ח בְּמִדִּינוֹת אֵלּוּ נוֹהֲגִין שֶׁשְּׁלִיחַ הַצִּבּוּר מְקַדֵּשׁ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים (חוּץ מִשְּׁנֵי לֵילוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל פֶּסַח). וְכֵיוָן שֶׁהוּא אֵינוֹ יוֹצֵא בְּקִדּוּשׁ זֶה, וְאָסוּר לוֹ לִטְעֹם קֹדֶם קִדּוּשׁ, לָכֵן כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא בִּרְכָתוֹ לְבַטָּלָה, נוֹתְנִים לִטְעֹם לְקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִנּוּךְ, וְהַקָּטָן יִשְׁמַע אֶת הַבְּרָכָה מִפִּיו וְיוֹצֵא בָּהּ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא בֵּרַךְ לְבַטָּלָה (דְּמֻתָּר לְהַאֲכִיל אֶת הַקָּטָן קֹדֶם קִדּוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּסִימָן קס״ה, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם) וְאִם אֵין קָטָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, יְכַוֵּן הַמְקַדֵּשׁ אוֹ אָדָם אַחֵר, לָצֵאת בַּקִּדּוּשׁ זֶה. וְיִשְׁתֶּה שִׁעוּר רְבִיעִית כְּדֵי לְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, וְאַף עַל פִּי כֵן יָכוֹל הוּא לַחֲזוֹר וּלְקַדֵּשׁ בְּבֵיתוֹ לְהוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ אִם אֵינָן יוֹדְעִין לְקַדֵּשׁ בְּעַצְמָן. וְהָא דְּיוֹצֵא בַּקִּדּוּשׁ שֶׁבְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אַף עַל גַּב דְּאֵין קִדּוּשׁ אֶלָּא בְּמָקוֹם סְעוּדָה בִּשְׁעַת הַדְּחַק סוֹמְכִין עַל הַפּוֹסְקִים

דִּסְבִירָא לָהוּ, דְּדַי אִם שׁוֹתֶה רְבִיעִית שְׁלֵמָה מִן הַכּוֹס. וְטוֹב שֶׁיִּשְׁתֶּה רְבִיעִית חוּץ מִכְּמִלְא לֻגְמָיו, דְּהַיְנוּ כִּמְלֹא לֻגְמָיו מִשּׁוּם קִדּוּשׁ, וְעוֹד רְבִיעִית מִשּׁוּם סְעוּדָה.

ט נוֹהֲגִין לוֹמַר פֶּרֶק בְּמַה מַדְלִיקִין. וְאֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב שֶׁחָל בְּשַׁבָּת, וְלֹא כְּשֶׁחָל יוֹם טוֹב בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְלֹא בְּשַׁבָּת חֹל הַמּוֹעֵד (ע״ר).

י נוֹהֲגִין שֶׁבַּשַּׁבָּת אֵין מַשְׁכִּימִין כָּל כָּךְ לָבֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת כְּמוֹ בְּחֹל, מִשּׁוּם דְּשִׁינָה מֵעֹנֶג שַׁבָּת הִיא, וְאַסְמְכוּהָ אַקְרָא, דִּכְקָרְבַּן הַתָּמִיד שֶׁל יְמוֹת הַחֹל נֶאֱמַר בַּבֹּקֶר, וּבְשַׁבָּת נֶאֱמַר וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת, דְּמַשְׁמַע אִחוּר. וּמִכָּל מָקוֹם צְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְאַחֵר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה.

יא זְמַן תְּפִלַּת מוּסָף הוּא מִיָּד אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, וְאֵין לְאַחֲרָהּ יוֹתֵר מֵעַד סוֹף שֵׁבַע שָׁעוֹת. וְאִם הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אַחַר שֵׁבַע שָׁעוֹת, נִקְרָא פּוֹשֵׁעַ, וְאַף עַל פִּי כֵן יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַיּוֹם.

יב הָיוּ לְפָנָיו לְהִתְפַּלֵּל שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, אַחַת שֶׁל מִנְחָה וְאַחַת שֶׁל מוּסָף, כְּגוֹן שֶׁאַחַר מִלְּהִתְפַּלֵּל מוּסָף עַד שֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל תְּחִלָּה מִנְחָה וְאַחַר כָּךְ מוּסָף, מִשּׁוּם דְּמִנְחָה תְּדִירָה יוֹתֵר, וְקַיְמָא לָן תָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר, תָּדִיר קוֹדֵם. וּמִכָּל מָקוֹם בְּצִבּוּר אֵין לַעֲשׂוֹת כֵּן (רפ״ו).

יג בְּקֻדֻּשָּׁה דְּמוּסָף שֶׁאוֹמְרִים, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד, וּמֵיָּד אוֹמְרִים הַקָּהָל, אֶחָד הוּא אֱלֹקֵינוּ וְכוּ׳, הוּא טָעוּת, כִּי אָסוּר לוֹמַר תֵּבַת אֶחָד שְׁתֵּי פְּעָמִים רְצוּפוֹת. אֶלָּא יֹאמַר ה׳ אֶחָד, הוּא אֱלֹקֵינוּ וְכוּ׳, אַף שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר שֶׁהוּא מַמְתִּין עַל הַצִּבּוּר, יָכוֹל הוּא לְהַתְחִיל בְּתֵבַת אֶחָד, כֵּיוָן שֶׁהִפְסִיק בֵּינָתַיִם (עַיֵּן בסידור).

יד בְּמִנְחָה קוֹדֶם קְרִיאַת הַתּוֹרָה, אוֹמְרִים וַאֲנִי תְּפִלָּתִי וְגוֹ׳, וְהוּא עַל פִּי מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּפָּסוּק, יַשִּׁיחוּ בִּי יוֹשְׁבֵי שַׁעַר וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר. וּכְתִיב אַתָּרְיו, וַאֲנִי תְּפִלָּתִי וְגוֹ׳, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵין אֲמָה זוֹ כִּשְׁאָר אֲמוֹת הָעוֹלָם. אֲמוֹת הָעוֹלָם כְּשֶׁהֵם שׁוֹתִים וּמִשְׁתַּכְּרִים הוֹלְכִין וּפוֹחֲזִין. וְאָנוּ לֹא כֵן, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁתִינוּ, וַאֲנִי תְּפִלָּתִי וְגוֹ׳ וְלָכֵן אוֹמְרִים אוֹתוֹ לִפְנֵי קְרִיאַת הַתּוֹרָה, לְהוֹדוֹת לְיוֹצְרֵנוּ, שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם, וַאֲפִלּוּ הָרֵקִים שֶׁבָּנוּ, בָּאִים לִשְׁמֹעַ תּוֹרָה. וּבְיוֹם טוֹב שֶׁחָל בְּחֹל, שֶׁאֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה, אֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ. אֲבָל בַּשַּׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין סֵפֶר תּוֹרָה לִקְרוֹת, מִכָּל מָקוֹם אוֹמְרִים אוֹתוֹ. וְאוֹמְרִים אוֹתוֹ אָז קֹדֶם הַחֲצִי קַדִּישׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַפְסִיק בֵּין הַקַּדִּישׁ לִתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה.

טו לְאַחַר חֲזָרַת הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה נוֹהֲגִין לוֹמַר צַדְּקָתְךָ צֶדֶק, וְהֶמָּה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, כְּעֵין צִדּוּק הַדִּין עַל שְׁלֹשָׁה צַדִּיקִים שֶׁנִּפְטְרוּ בְּשָׁעָה זֹאת, יוֹסֵף, מֹשֶׁה וְדָוִד. וְאִם הוּא בַּיּוֹם שֶׁאִם הָיָה חֹל לֹא הָיוּ אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ. אַף כְּשֶׁמִּתְפַּלְּלִים בְּצִבּוּר בְּבֵית אָבֵל, אוֹמְרִים אוֹתוֹ, דְּאִם לֹא יֹאמְרוּהוּ, חֲזוֹי פַּרְהֶסְיָא, וְאֵין אֲבֵלוּת פַּרְהֶסְיָא בְּשַׁבָּת.

טז אִם טָעָה בַּשַּׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב וְהִתְחִיל בְּרָכוֹת אֶמְצָעִיּוֹת שֶׁל חֹל וְנִזְכַּר בְּאֶמְצַע בְּרָכָה, צָרִיךְ לִגְמֹר כָּל אוֹתָהּ בְּרָכָה שֶׁהִתְחִיל, וַאֲחַר כָּךְ מַתְחִיל בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל שַׁבָּת אוֹ שֶׁל יוֹם טוֹב. וְהַטַּעַם הוּא, מִשּׁוּם דְּמִן הַדִּין הָיָה רָאוּי לְתַקֵּן גַּם בַּשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב כָּל בְּרָכוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת כְּמוֹ בַּחֹל, וּלְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בִּבְרָכַת רְצֵה כְּמוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחֹל הַמּוֹעֵד. אֶלָּא מִפְּנֵי כְּבוֹד שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב לֹא הִטְרִיחוּ חֲכָמִים, וְתִקְּנוּ בְּרָכָה אַחַת אֶמְצָעִית לִקְדֻשַּׁת הַיּוֹם. אֲבָל זֶה שֶׁהִתְחִיל בְּרָכָה שֶׁל חֹל, יֵשׁ לוֹ לִגְמוֹר אוֹתָהּ בְּרָכָה, כֵּיוָן שֶׁהִיא רְאוּיָה לְאָמְרָהּ עַתָּה מִן הַדִּין.

יז אֲפִלּוּ לֹא הִתְחִיל רַק תֵּבָה אַחַת מִן הַבְּרָכָה וְנִזְכַּר מִיָּד, צָרִיךְ לִגְמֹר כָּל הַבְּרָכָה, חוּץ מִבִּרְכַּת אַתָּה חוֹנֵן, שֶׁאִם לֹא אָמַר עֲדַיִן רַק תֵּבַת אַתָּה, כֵּיוָן שֶׁגַּם תְּפִלּוֹת עַרְבִית וּמִנְחָה, מַתְחִילִין אַתָּה, לָכֵן אִם בִּתְפִלַּת עַרְבִית אוֹ מִנְחָה אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁכַח שֶׁהוּא שַׁבָּת וְהִתְחִיל תֵּבַת אַתָּה עַל דַּעַת לוֹמַר אַתָּה חוֹנֵן, אִם נִזְכַּר מִיָּד שֶׁהוּא שַׁבָּת, אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר בִּרְכַּת אַתָּה חוֹנֵן, אֶלָּא גּוֹמֵר וְאוֹמֵר קְדֻשָּׁתְךָ וְכוּ׳. [וּבְמִנְחָה, אֶחָד וְכוּ׳] וְאִם אֵרַע לוֹ כֵּן בְּשַׁחֲרִית, אָזַי אִם הָיָה הַטָּעוּת מֻחְמָת שֶׁהָיָה סוֹבֵר שֶׁהוּא חֹל, צָרִיךְ לִגְמוֹר בִּרְכַּת אַתָּה חוֹנֵן. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁהוּא שַׁבָּת וְשֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר יִשְׂמַח מֹשֶׁה, אֶלָּא שֶׁנִּכְשַׁל בִּלְשׁוֹנוֹ מֻחְמַת הֶרְגֵּלוֹ וְאָמַר תֵּבַת אַתָּה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִגְמוֹר בִּרְכַּת אַתָּה חוֹנֵן, אֶלָּא אוֹמֵר יִשְׂמַח מֹשֶׁה. דְּכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ בִּתְפִלּוֹת שַׁבָּת גַּם כֵּן תְּפִלּוֹת שֶׁמַּתְחִילִין אַתָּה, חֲזוֹי לֵיהּ כְּמוֹ שֶׁטָּעָה בִּתְפִלַּת שַׁבָּת מִזּוֹ לָזוֹ, מֵאַחַר שֶׁיָּדַע שֶׁהוּא שַׁבָּת וְלֹא אָמַר עֲדַיִן רַק תֵּבַת אַתָּה.

יח אִם לֹא נִזְכַּר עַד בִּבְרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, (דְּהַיְנוּ מִן רְצֵה וּלְהַלָּן) פּוֹסֵק בְּאֶמְצַע בְּרָכָה בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר, וּמַתְחִיל בְּשֶׁל שַׁבָּת אוֹ יוֹם טוֹב וְגוֹמֵר כַּסֵּדֶר. וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁהִתְחִיל לוֹמַר יִהְיוּ לְרָצוֹן, חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה.

יט בִּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין אִם טָעָה בִּבְרָכוֹת אֶמְצָעִיּוֹת שֶׁל חֹל, פּוֹסֵק בְּאֶמְצַע בְּרָכָה בְּמָקוֹם בְּרָכָה שֶׁנִּזְכַּר בָּהּ וּמַתְחִיל בְּרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל תְּפִלַּת מוּסָף, כִּי בִּתְפִלַּת מוּסָף לֹא הָיָה כְּלָל מִן הַדִּין לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת כְּמוֹ בַּחֹל, אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת שֶׁל מוּסָף.

כ מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְחִיל תְּפִלָּה שֶׁל חֹל בְּשַׁבָּת, סִימָן רַע לוֹ, וִיפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו כָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ הַבָּא, וְיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה.

כא טָעָה בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית שֶׁל תְּפִלּוֹת הַשַּׁבָּת מִזּוֹ לָזוֹ, אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם מֵחֲתִימַת הַבְּרָכָה, חוֹזֵר לְתִחִלַּת הַבְּרָכָה שֶׁהָיָה לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַתָּה. אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת ה׳, גּוֹמֵר וְאוֹמֵר מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיוֹצֵא בְּדִיעֲבַד לְפִי שֶׁהָעִקָּר מִבְּרָכוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת הִיא רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ, וְהִיא שָׁוָה בְּכָל הַתְּפִלּוֹת.

כב בְּמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּתְפִלּוֹת עַרְבִית שַׁחֲרִית וּמִנְחָה. אֲבָל בִּתְפִלַּת מוּסָף, אִם הִתְפַּלֵּל בִּמְקוֹמָהּ תְּפִלָּה אַחֶרֶת, לֹא יָצָא, הוֹאִיל וְלֹא הִזְכִּיר קָרְבַּן מוּסָף. וְכֵן אִם בִּמְקוֹם עַרְבִית אוֹ שַׁחֲרִית אוֹ מִנְחָה הִתְפַּלֵּל מוּסָף, לֹא יָצָא, הוֹאִיל וְהִזְכִּיר קָרְבַּן מוּסָף, וְאָמַר שֶׁקֶר לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא (רסח).

כג אִם טָעָה בִּתְפִלַּת יוֹם טוֹב שֶׁהָיָה לוֹ לַחְתּוֹם מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים, וְחָתַם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת, אִם חָזַר בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר וְאָמַר מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים, יָצָא. וְאִם לָאו, צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְהַתְחִיל אַתָּה בְחַרְתָּנוּ וְכוּ׳ (תפ״ז).

סימן עז

א מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת בִּדְבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, כְּלוֹמַר זָכְרֵהוּ זְכִירַת שַׁבָּת בַּקִּדּוּשׁ. וְצָרִיךְ לְזָכְרֵהוּ בִּכְנִיסָתוֹ בְּקִדּוּשׁ וְגַם בִּיצִיאָתוֹ בַּהַבְדָּלָה. וְתִקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁתְּהֵא זְכִירָה עַל כּוֹס יַיִן, בֵּין בִּכְנִיסָתוֹ בֵּין בִּיצִיאָתוֹ (רע״א).

ב יְכוֹלִין לְקַדֵּשׁ וְלֶאֱכוֹל אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ לַיְלָה. אַף הַנּוֹהֲגִין כָּל יְמוֹת הַחֹל לְהִתְפַּלֵּל מַעֲרִיב בִּזְמַנָּהּ וּבְשַׁבָּת מַקְדִּימִין (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן שֶׁלְּפָנֵי זֶה), אֵלּוּ אֲסוּרִין לֶאֱכוֹל מִשֶּׁהִגִּיעַ חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים. וְלָכֵן אִם אֵין יוֹתֵר מֵחֲצִי שָׁעָה עַד הַלַּיְלָה, צְרִיכִין לְהַמְתִּין עַד הַלַּיְלָה, וְאָז יִקְרְאוּ תְּחִלָּה שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע, וְאַחַר כָּךְ יְקַדֵּשׁ. וְאָסוּר לְטָעֹם כְּלוּם וַאֲפִלּוּ מַיִם קֹדֶם קִדּוּשׁ.

ג מִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל יַיִן יָשָׁן, וּמִצְוָה לִבְרוֹר יַיִן יָפֶה. וְאִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְהַדֵּר אַחַר יַיִן אָדֹם. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין יַיִן כָּשֵׁר כָּרָאוּי מְצוּי, מְקַדְּשִׁין גַּם עַל יַיִן צְמוּקִים (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן נ״ג סָעִיף ו). וַיְכֻלּוּ, יֵשׁ לוֹמַר מְעַמָּד. וּמְסַתְּכֵל בַּנֵּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ יֵשֵׁב. וּמְסַתְּכֵל בַּכּוֹס וּמְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן וַאֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וְכוּ׳. וְאִם אֵין לוֹ יַיִן, מְקַדְּשִׁין עַל הַפַּת וְלֹא עַל שְׁאָר מַשְׁקִין (רע״א רע״ב).

ד גַּם הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ. עַל כֵּן יִשְׁמְעוּ הֵיטֵב אֶת הַקִּדּוּשׁ וְיַצְנוּ אָמֵן, אֲבָל בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ לֹא יֹאמְרוּ (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ו׳ סָעִיף ט). וְקָטָן אֲפִלּוּ הוּא בֶּן שֶׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, אִם אֵינוֹ יָדוּעַ שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָאִשָּׁה, וְלָכֵן תְּקַדֵּשׁ הָאִשָּׁה בְּעַצְמָהּ. וְאִם אֵינָהּ יוֹדַעַת, תֹּאמַר עִם הַקָּטָן מִלָּה בְּמִלָּה. וְגַם אִם שׁוֹמַעַת אֶת הַקִּדּוּשׁ מִן הַבַּעַל אוֹ מֵאִישׁ אַחֵר, יוֹתֵר נָכוֹן הוּא שֶׁתֹּאמַר עִם הַמְקַדֵּשׁ מִלָּה בְּמִלָּה (עַיֵּן דָּגוּל מֵרְבָבָה. וְעַיֵּן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ הַתַּנְיָא). (אִם יֵשׁ כַּמָּה בַּעֲלֵי בָּתִּים בְּבֵית אֶחָד, אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ בַּקִּדּוּשׁ, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קל״ה סָעִיף ו׳) (רע״א).

ה יַיִן שֶׁנִּתְחַמֵּץ, אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו. וְכֵן יַיִן שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵיחַ רָע, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְחַמֵּץ, אֶלָּא רֵיחוֹ וְטַעֲמוֹ יַיִן, שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, רַק שֶׁמַּסְרִיחַ קְצָת מֻחְמֶצֶת שֶׁהָיָה בִּכְלִי מְאוּס, וְכֵן אִם הוּא מֵרִיחַ אַחַר הֶחְבִית (תוספת שַׁבָּת בשם ש״א) אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו. וְכֵן יַיִן שֶׁעָמַד מְגֻלֶּה אִיזֶה שָׁעוֹת (אַף עַל גַּב דְּהָאִידָּנָא לָא קָפְדִינַן אַגְלּוּי), אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו מִשּׁוּם הַקְרֵיבֵהוּ נָא לְפֶתֶחֶךָ הֵירָצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָּנֶיךָ. יַיִן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קֶמַח, יֵשׁ לְסָנְנוֹ, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְסָנְנוֹ, מְקַדְּשִׁין עָלָיו כָּךְ. אֲבָל אִם יֵשׁ עָלָיו קְרוּם לָבָן, אֵין מְקַדְּשִׁין עָלָיו דְּמִסְתָּמָא פְּגִם טַעֲמוֹ.

ו מְקַדְּשִׁין עַל יַיִן מְבֻשָּׁל וְעַל יַיִן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּבָשׁ. אַף יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין עֲלֵיהֶם, כֵּיוָן דְּאֵינָן רְאוּיִין לְמִזְבֵּחַ. עַל כֵּן אִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְהַדֵּר אַחַר יַיִן אַחֵר (ער״ב).

ז הַכּוֹס צָרִיךְ לִהְיוֹת שָׁלֵם וְנָקִי. וְכָל הַדִּינִים שֶׁהֵן בַּכּוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן (לְעֵיל סִימָן מ״ה סָעִיף ג׳ וְסָעִיף ד׳) יֵשׁ גַּם בַּכּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, וְכֵן בַּכּוֹס שֶׁל הַבְדָּלָה. וְטוֹב לְקַדֵּשׁ בַּלַּיְלָה עַל כּוֹס גָּדוֹל שֶׁיִּשְׂיַר מִמֶּנּוּ לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם וּלְהַבְדָּלָה.

ח הַחַלּוֹת תִּהְיֶינָה מְכֻסּוֹת בְּשָׁעַת קִדּוּשׁ. וַאֲפִלּוּ הוּא מְקַדֵּשׁ עֲלֵיהֶן, תִּהְיֶינָה מְכֻסּוֹת בְּשָׁעַת קִדּוּשׁ זֵכֶר לַמָּן שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה בְּטַל מִלְּמַטָּה וּמִלְּמַעְלָה.

ט הַמְקַדֵּשׁ, יִשְׁתֶּה מִן הַכּוֹס לְכָל הַפָּחוֹת כְּמִלֹּא לֻגְמָיו בְּלִי הֶפְסֵק. וּמִצְוָה שֶׁיִּטְעֲמוּ כֻּלָּם מִכּוֹס שֶׁל בְּרָכָה. מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹתֶה יַיִן מֻחְמָת גֶּדֶר אוֹ מֻחְמַת שֶׁמְּזִיק לוֹ וְכַדּוֹמֶה, אֵין לוֹ לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן עַל סְמַךְ שֶׁיִּשְׁתּוּ הַמְסֻבִּין (רעא רעב).

י יַיִן שֶׁל קִדּוּשׁ, לְפִי שֶׁהוּא מִצְוַת הַסְּעוּדָה, אֵינוֹ טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו, דְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן פּוֹטַרְתּוֹ. אַף יֵשׁ פּוֹסְקִים דְּסָבְרָא לְהוּ, דְּאֵינוֹ פּוֹטַרְתּוֹ. עַל כֵּן אִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לוֹ לְהַדֵּר, שֶׁלְּאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן יְבָרֵךְ עַל כּוֹס יַיִן וְיִשְׁתֶּה רְבִיעִית, וִיבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה לִפְטוֹר גַּם אֶת הַכּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ.

יא עַל הַיַּיִן שֶׁבְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ, שֶׁנִּפְטָר בְּבִרְכַּת בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן שֶׁבְּקִדּוּשׁ (ער״ב).

יב קִדֵּשׁ עַל הַכּוֹס סָבַר שֶׁהוּא יַיִן, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁהוּא מַיִם אוֹ שְׁאָר מַשְׁקֶה, יַחֲזוֹר וִיקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן. וְאִם עָמַד לְפָנָיו יַיִן עַל הַשֻּׁלְחָן. וְהָיְתָה דַּעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן גַּם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ שֵׁנִית, דַּהֲוֵי כְּאִלּוּ קִדֵּשׁ עַל הַיַּיִן. וְאִם לֹא הָיָה יַיִן לְפָנָיו עַל הַשֻּׁלְחָן, אֲבָל הָיָה יַיִן בְּבֵיתוֹ וְהָיְתָה דַּעְתּוֹ לִשְׁתּוֹת בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, אֶלָּא אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וְכוּ' (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן נ"ו סָעִיף ז'), וְאִם הָיָה הַכּוֹס שֶׁל שֵׂכָר אוֹ מֵי דְבַשׁ (מעד) בְּמָקוֹם שֶׁהוּא חֲמַר מְדִינָה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ"ה סָעִיף א'), בְּכָל אֹפֶן אֵין צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ שֵׁנִית, אֶלָּא יְבָרֵךְ שֶׁהַכֹּל וְיִשְׁתֶּה. וּבִמְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לְקַדֵּשׁ אַחַר נְטִילַת יָדַיִם קֹדֶם בְּצִיעַת הַפַּת, גַּם כֵּן אֵין צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְקַדֵּשׁ, אֶלָּא מְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא. וַהֲוֵי כְּאִלּוּ קִדֵּשׁ עַל הַפַּת (רע"א).

יג גַּם בַּיּוֹם בְּסְעוּדַת שַׁחֲרִית צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ עַל הַכּוֹס, דְּהֵינוּ שֶׁמְּבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְזֶהוּ הַקִּדּוּשׁ. וְגַם נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּקִדּוּשׁ זֶה (פרמ"ג). וְגַם קֹדֶם קִדּוּשׁ זֶה, אָסוּר לְטָעֹם כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ מַיִם, כְּמוֹ בְּקִדּוּשׁ הַלַּיְלָה (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ח' סָעִיף ב') וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר שֶׁיִּהְיֶה קִדּוּשׁ זֶה גַּם כֵּן עַל הַיַּיִן דְּוָקָא. וְאִם חָבִיב לוֹ יַיִן שָׂרָף וּמְקַדֵּשׁ עָלָיו, גַּם כֵּן יוֹצֵא, אַךְ שֶׁיִּהְיֶה הַכּוֹס מַחֲזִיק רְבִיעִית, וְיִשְׁתֶּה מִלֹּא לֻגְמָיו בְּלִי הֶפְסֵק וְאִם מְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן וְרוֹצֶה לִשְׁתּוֹת גַּם יַיִן שָׂרָף אוֹ קַאפֶע, (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ"ט סָעִיף ו').

יד בֵּין בַּלַּיְלָה בֵּין בַּיּוֹם, אֵין קִדּוּשׁ אֶלָּא בִּמְקוֹם סְעוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּמָקוֹם שֶׁאַתָּה קוֹרֵא לַשַּׁבָּת, כְּלוֹמַר, קְרִיאָה דְּקִדּוּשׁ, שָׁם יְהֵא עֹנֶג. וְאִם קִדֵּשׁ בְּבֵית זֶה וְאוֹכֵל בְּבֵית אַחֵר, אֲפִלּוּ אִם בִּשְׁעַת קִדּוּשׁ הָיָה בְּדַעְתּוֹ כֵּן, אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי קִדּוּשׁ, וְגַם צָרִיךְ לֶאֱכוֹל מִיָּד לְאַחַר הַקִּדּוּשׁ. וְאִם לֹא אָכַל מִיָּד לְאַחַר הַקִּדּוּשׁ, לֹא יָצָא יְדֵי קִדּוּשׁ. וּבַיּוֹם אַף שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לֶאֱכוֹל מִיָּד סְעוּדָה קְבוּעָה, יָכוֹל לְקַדֵּשׁ וְלֶאֱכוֹל קְצָת פַּת כִּיסָנִין, וְאָז צָרִיךְ לִשְׁתּוֹת מִן הַכּוֹס רְבִיעִית, כְּדֵי לְבָרֵךְ בְּרָכָה עַל הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן. וְזֹאת יָכוֹל לַעֲשׂוֹת גַּם קֹדֶם מוֹסָף אִם לִבּוֹ חָלוּשׁ (עַיֵּן סָעִיף שֶׁאַחַר זֶה) וּמוּהֵל שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל כּוֹס הַמִּילָה וַעֲדַיִן לֹא קִדֵּשׁ, יִשְׁתֶּה מִן הַכּוֹס כְּמִלֹּא לֻגְמָיו וְעוֹד רְבִיעִית (עַיֵּן סִימָן שְׁלִשִׁי זֶה סָעִיף ח').

טו מֻתָּר לִטְעֹם אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית קֹדֶם תְּפִלַּת מוּסָף. וּטְעִימָה, הֵינוּ פַּת כַּבֵּיצָה וְלֹא יוֹתֵר. וּפֵרוֹת, אֲפִלּוּ הַרְבֵּה, כְּדֵי לִסְעוֹד אֶת הַלֵּב, וּבִלְבַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ תְּחִלָּה וְיִשְׁתֶּה כְּמִלֹּא לֻגְמָיו וְעוֹד רְבִיעִית יַיִן, (דְּלְעֵת הַצָּרָךְ סַמְכִינָן, דְּזֹאת הֲוֵי קִדּוּשׁ בְּמָקוֹם סְעוּדָה), אוֹ יִשְׁתֶּה רְבִיעִית יַיִן וְיֹאכַל כַּזַּיִת מֵחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָגָן (רע"ג רפ"ו).

טז כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, חַיָּבִים לֶאֱכֹל בְּשַׁבָּת שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, אַחַת בַּלַּיְלָה וּשְׁתַּיִם בַּיּוֹם. וְחַיָּב לֶאֱכוֹל בְּכָל סְעוּדָה פַּת, וַאֲפִלּוּ בִּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית יְזַהֵר מְאֹד לֶאֱכוֹל פַּת דַּוְקָא. (וְכֵיוָן שֶׁהוּא נוֹטֵל יָדָיו וּמְבָרֵךְ עַל הַנְּטִילָה, צָרִיךְ לֶאֱכוֹל פַּת כַּבֵּיצָה, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ' סָעִיף א'). לָכֵן יְזַהֵר כָּל אָדָם, שֶׁלֹּא לְמַלֹּאת כְּרֵסוֹ בִּסְעוּדַת שַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְקַיֵּם מִצְוַת שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ כְּלָל לֶאֱכוֹל פַּת גְּמוּרָה, יֹאכַל לְכָל הַפָּחוֹת פַּת כִּיסָנִין אוֹ שְׁאָר מַאֲכָל הֶעָשׂוּי מֵחֲמֵשֶׁת מִינֵי דָגָן שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, שֶׁהוּא נִקְרָא מָזוֹן. וְאִם גַּם זֹאת אִי אֶפְשָׁר לוֹ, יֹאכַל עַל כָּל פָּנִים דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְלַפֵּת בָּהֶם אֶת הַפַּת, כְּגוֹן בָּשָׂר וְדָגִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. וְאִם גַּם זֹאת אִי אֶפְשָׁר לוֹ, יֹאכַל עַל כָּל פָּנִים פֵּרוֹת מְבֻשָּׁלִים. זְמַן סְעוּדָה שְׁלִישִׁית הוּא מִשֶּׁגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה, דְּהֵינוּ מֵשֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה וָאֵילָךְ.

יז וְחַיָּב לִבְצוֹעַ בְּכָל סְעוּדָה עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת שְׁלֵמוֹת, וְאוֹחֵז שְׁתֵּיהֶן בְּיָדוֹ בְּשָׁעַת בְּרָכַת הַמּוֹצִיא וּבוֹצֵעַ אַחַת מֵהֶן. וְנוֹהֲגִין לְרַשּׁוֹם בַּסַּכִּין עַל הַכִּכָּר בְּמָקוֹם שֶׁרוֹצֶה לִבְצוֹעַ, וְהַטַּעַם, מִפְּנֵי שֶׁבְּחֹל צְרִיכִין לַחְתֹּךְ קְצָת סָבִיב הַפַּת קֹדֶם בְּרָכַת הַמּוֹצִיא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן מ"א סָעִיף ג', וּבַשַּׁבָּת אִי אֶפְשָׁר, מִשּׁוּם דְּבָעֵינָן שֶׁיִּהְיֶה הַפַּת שְׁלֵמָה בִּשְׁעַת הַבְּרָכָה, וְלָכֵן עַל כָּל פָּנִים רוֹשְׁמִין מְקוֹם הַחֲתָךְ, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הֵיכָן יַחְתְּכוּ וְלֹא יְצָטָרְכוּ לְהַפְסִיק הַרְבֵּה וּלְעַיֵּן בְּאֵיזֶה מָקוֹם יַחְתְּכוּ. וְיֵשׁ לְהַנִּיחַ הַכִּכָּרוֹת שֶׁתְּהֵא זוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה לִבְצוֹעַ אוֹתָהּ לְפָנָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְצָטָרְךָ לְהַעֲבִיר עַל הַמְּצָוֶה. וְאֲפִלּוּ אוֹכֵל כַּמָּה סְעוּדוֹת צָרִיךְ בְּכָל סְעוּדָה שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֵן כְּשֶׁמְּקַדֵּשׁ בַּיּוֹם בְּשַׁחֲרִית קֹדֶם הַסְּעוּדָה הַקְּבוּעָה וְאוֹכֵל פַּת כִּיסָנִין, יֵשׁ לָקַחַת שְׁתַּיִם שְׁלֵמוֹת (כֵּן רָאִיתִי לִנְהוֹג אֵצֶל גְּדוֹל אֶחָד).

יח אִם אֵין לְכָל הַמְסֻבִּין בַּשֻּׁלְחָן לֶחֶם מִשְׁנֶה, אֶלָּא לִפְנֵי אֶחָד, יִבְצַע הוּא לְהוֹצִיא אֶת כֻּלָּם, וְגַם בִּבְרָכַת הַמּוֹצִיא יֵצְאוּ בְּמַה שֶׁבֵּרַךְ הַבּוֹצֵע. וְקֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ הַמּוֹצִיא, יֹאמַר: בִּרְשׁוּת מוֹרַי וְרַבּוֹתַי, וּלְאַחַר שֶׁטָּעַם הוּא מְפָרֵסַת הַמּוֹצִיא, נוֹתֵן לְכָל אֶחָד פְּרוּסָה וְאוֹכְלִים (רע"ד רצ"א).

יט אִם לֹא קָרָא הַפָּרָשָׁה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, לֹא יֹאכַל שַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית עַד שֶׁיִּקְרָאֶהָ, וְאִם לֹא קָרָאָהּ קֹדֶם הָאֲכִילָה, יִקְרָא עַל כָּל פָּנִים קֹדֶם מִנְחָה, וּבְדִיעֲבַד, עַד סוֹף יוֹם שְׁלִישִׁי (רפ"ה).

כ אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת בַּשַּׁבָּת לְשֵׁם תַּעֲנִית, אֲפִלּוּ זְמַן קָצָר. וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם תַּעֲנִית, אָסוּר עַל כָּל פָּנִים לְהִתְעַנּוֹת עַד חֲצוֹת.

כא אָסוּר לְהִצְטַעֵר, חַס וְשָׁלוֹם, עַל אֵיזֶה צָרָה רַחֲמָנָא לִצְלָן, אֶלָּא יְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִבַּעַל הָרַחֲמִים.

כב מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּפֵרוֹת וּמִגְדָּנוֹת וּמִינֵי רֵיחַ, כְּדֵי לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת וּמִצְוָה לְעַנְּגוֹ בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא לוֹ לְעֹנֶג, שֶׁנֶּאֱמַר, וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג.

כג אַחַר סְעוּדַת שַׁחֲרִית, אִם רָגִיל לִישֹׁן, יִישַׁן. אֲבָל אַל יֹאמַר: אִישַׁן מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אוֹ לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ בַּלַּיְלָה.

כד אַחַר כָּךְ קוֹבְעִים לִלְמוֹד תּוֹרָה. בְּפָרָשַׁת שַׁבָּת נֶאֱמַר, וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לָמָּה נֶאֱמַר בְּפָרָשָׁה זוֹ וַיַּקְהֵל, וְלֹא נֶאֱמַר כֵּן בִּבְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, רֵד וַעֲשֵׂה לִי קְהִלּוֹת גְּדוֹלוֹת בַּשַּׁבָּת, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרֶיךָ לְהַקְהִיל קְהִלּוֹת בְּכָל שַׁבָּת לִלְמֹד תּוֹרָה בָּרַבִּים. עוֹד אָמְרוּ, לֹא נִתְּנוּ שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לַעֲסוֹק בָּהֶם בַּתּוֹרָה, כִּי הַרְבֵּה אֲנָשִׁים טְרוּדִים כָּל יְמֵי הַחֹל בִּמְלַאכְתָּם וְאֵין לָהֶם פְּנַאי לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה בְּקֶבִיעוּת, וּבְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב שֶׁהֵם פְּנוּיִים מִמְּלַאכְתָּם, יְכוֹלִין לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה כָּרָאוּי. לְפִיכָךְ בַּעֲלֵי מְלָאכָה וּבַעֲלֵי בָּתִּים שֶׁאֵינָם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה כָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, הֻמָּה מְחֻיָּבִים יוֹתֵר לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה בְּיוֹם שַׁבָּת קֹדֶשׁ, אִישׁ אִישׁ כְּפִי הַשָּׂגָתוֹ וְיִכָלְתּוֹ (ר״צ).

סימן עח

א כְּשֶׁמּוֹסִיפִין בַּשַּׁבָּת, יְכוֹלִין לִקְרוֹת כֹּהֵן אוֹ לֵוִי לְאַחֲרוֹן, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר הִשְׁלִימוּ שִׁבְעָה גְּבָרִי. וְגַם שֶׁהוּא הָאַחֲרוֹן מֵעִקַּר הַקְּרוּאִים (חוץ מִן הַמַּפְטִיר) וְכֵן הַמַּפְטִיר יְכוֹלִין לִקְרוֹת כֹּהֵן אוֹ לֵוִי, וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן אֶחָד לְאַחֲרוֹן וְכֹהֵן אֶחָד לְמַפְטִיר, יְכוֹלִין לִקְרוֹת, כֵּיוָן שֶׁהַקְּדִישׁ מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם. וּבְשִׁמְחַת תּוֹרָה שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תּוֹרָה, יְכוֹלִין לִקְרוֹת כֹּהֵן אֶחָד לַחֲתַן תּוֹרָה וְאֶחָד לַחֲתַן בְּרֵאשִׁית וְאֶחָד לְמַפְטִיר, כֵּיוָן שֶׁכָּל אֶחָד קוֹרֵא בְּסֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר. אֲבָל בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹצִיאִין גַּם כֵּן שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תּוֹרָה, אֲפִלּוּ אִם רוֹצִים לִקְרוֹת בַּסֵּפֶר תּוֹרָה הָרִאשׁוֹן שְׁמֹנָה גְּבָרֵי, אֵין רַשָּׁאִין לִקְרוֹת לְהַכֹּהֵן שֶׁיִּהְיֶה הַשְּׁמִינִי, כֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן אֵין מַשְׁלִימִין הַקְּרִיאָה בְּסֵפֶר זֶה. וְהַמַּשְׁלִים הוּא בַּסֵּפֶר הַשֵּׁנִי שֶׁקּוֹרִין בּוֹ פָּרָשַׁת רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְאָז יְכוֹלִין לִקְרוֹתוֹ. וְכֵן הַדִּין בְּשַׁבָּת שֶׁקָּלִים וּפָרָשַׁת הַחֹדֶשׁ כְּשֶׁהֵן בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ (סִימָן קל״ה ובסד״ה).

ב אִם קָרְאוּ לְכֹהֵן אוֹ לְלֵוִי בְּאֶמְצַע הַמִּנְיָן, יַעֲלֶה אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ וְהוּא יַמְתִּין אֵצֶל הַתֵּבָה וְיַעֲלֶה לַמַּפְטִיר אוֹ לְאַחֲרוֹן לְאַחַר מִנְיַן הַקְּרוּאִים.

ג בַּשַּׁבָּת שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּי סִדְרוֹת, יֵשׁ לְחַבֵּר הַסְּדָרוֹת עִם הָעוֹלֶה הָרְבִיעִי (שם).

ד קְלָלוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי וּבְפָרָשַׁת כִּי תָבֹא, אֵין מַפְסִיקִין בֵּינֵיהֶן. וְצָרִיךְ לְהַתְחִל פָּסוּק אֶחָד מִקֹּדֶם. אַף לְמַעַן לֹא יַתְחִיל בַּפָּרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, צָרִיךְ שֶׁיַּתְחִיל שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים קֹדֶם הַקְּלָלוֹת, וּלְבַסּוֹף צָרִיךְ גַּם כֵּן לִקְרוֹת לְכָל הַפָּחוֹת פָּסוּק אֶחָד אַחַר הַקְּלָלוֹת, אַף יִרְאֶה שֶׁלֹּא יְסַיֵּם פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִן הַתַּחְלַת הַפָּרָשָׁה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן כ׳ כ״א כ״ב) בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא קוֹרִין עִם הַלֵּוִי כָּל פָּרָשַׁת הָעֶגֶל עַד וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ וְגוֹ׳ וְהַטַּעַם, כִּי בְּנֵי לֵוִי לֹא הָיוּ בַּעֲשִׂיַּת הָעֶגֶל. וְנוֹהֲגִין לִקְרוֹת בְּקוֹל נָמוּךְ מִן וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלּוֹתוֹ עַד וַיְחַל מֹשֶׁה. וּכְשֶׁמַּתְחִיל וַיְחַל, חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּקוֹל רָם עַד וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה, וּכְשֶׁמַּתְחִיל וַיִּפֶן חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּקוֹל נָמוּךְ עַד וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּקוֹל רָם עַד סוֹף הַפָּרָשָׁה. וְגַם הַקְּלָלוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי וּפָרָשַׁת כִּי תָבֹא קוֹרִין בְּקוֹל נָמוּךְ. וְאֶת הַפָּסוּק וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב קוֹרִין בְּקוֹל רָם. וְאַחַר כָּךְ הַפָּסוּק וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב וְגוֹ׳ נָמוּךְ, וְאַף גַּם זֹאת בְּקוֹל רָם עַד הַסּוֹף. וּבְפָרָשַׁת כִּי תָבֹא לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד עַד סוֹף הַפָּסוּק בְּקוֹל רָם, וְאַחַר כָּךְ נָמוּךְ. וְאַף גַּם זֹאת, בְּקוֹל רָם עַד הַסּוֹף. וּבְפָרָשַׁת כִּי תָבוֹא, לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד עַד סוֹף הַפָּסוּק, בְּקוֹל רָם, וְאַחַר כָּךְ נָמוּךְ עַד וְאֵין קוֹנֶה. וְגַם בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ נוֹהֲגִין לִקְרוֹת בְּקוֹל נָמוּךְ מִן וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים עַד וְהַמָּן כִּזְרַע גָּד. וְהַטַּעַם לְהַרְאוֹת שֶׁהֵם מִתְחָרְטִים. וְכָל מַה שֶׁקּוֹרֵא בְּקוֹל נָמוּךְ, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא עַל כָּל פָּנִים הַקּוֹל נִשְׁמָע לַצָּבּוּר, וְאִם לֹא כֵּן אֵינָם יוֹצְאִים יְדֵי חוֹבַת קְרִיאָה (פרי חדש). אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם מַפָּעוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת וְאֵלֶּה מַסְעֵי, אֵין לְהַפְסִיק בָּהֶם, שֶׁהֵם נֶגֶד שֵׁם מ״ב (מגן אברהם) (תכ״ח).

ה בֵּין גַּבְּרָא לְגַבְּרָא צְרִיכִין לִגְלֹל אֶת הַסֵּפֶר תּוֹרָה, וְאֵין צְרִיכִין לְכַסּוֹתוֹ. אַף קֹדֶם מַפְטִיר שֶׁאוֹמְרִים קַדִּישׁ וְיֵשׁ זְמַן אָרֹךְ צָרִיךְ לְכַסּוֹתוֹ בַּמְּעִיל שֶׁלּוֹ, וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ זְמַן אָרֹךְ כְּגוֹן שְׁמְזַמְּרִין לָחָתָן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְנִרְאֶה דְּהוּא הַדִּין כְּשֶׁמַּאֲרִיכִין בְּמִי שֶׁבֵּרַךְ (סִימָן קל״ט ובסד״ה).

ו אִם טָעוּ בַּשַּׁבָּת וְקָרְאוּ עִם הַשִּׁשִּׁי עַד גְּמַר הַסְּדָרָה, לֹא יֹאמַר קַדִּישׁ, אֶלָּא יִקְרְאוּ מִיָּד אֶת הַמַּפְטִיר, וְיִשְׁלִים גַּם לְמִנְיַן שִׁבְעָה קְרוּאִים. וּלְאַחַר שֶׁיֹּאמַר הַמַּפְטִיר עִם הַבְּרָכוֹת, אָז יֹאמַר הַקַּדִּישׁ. וְכֵן בְּיוֹם טוֹב אִם טָעוּ וְקָרְאוּ עִם הָרְבִיעִי עַד הַגְּמָר, לֹא יֹאמְרוּ קַדִּישׁ, אֶלָּא יִקְרְאוּ מִיָּד אֶת הַמַּפְטִיר לְסֵפֶר תּוֹרָה הַשֵּׁנִי וְאַחֲרֵי הַמַּפְטִיר וְהַבְּרָכוֹת יֹאמְרוּ הַקַּדִּישׁ (סִימָן רפ״ב ובסד״ה).

ז כְּשֶׁצְּרִיכִין לְהוֹצִיא שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תּוֹרָה וְאֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁנַיִם לֹא יִגְוֹלְלוּ אֶת הַשֵּׁנִי לִקְרוֹת בּוֹ מַה שֶּׁצְּרִיכִין לִקְרוֹת בַּשְּׁלִישִׁי, אֶלָּא יִקְחוּ אֶת הָרִאשׁוֹן לִקְרוֹת בּוֹ (שם).

ח אִם נִמְצָא פְּסוּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה נִתְבָּאֲרוּ הַדִּינִים בְּסִימָן כ״ד. וְאִם נִמְצָא הַפְּסוּל בְּאֶמְצַע קְרִיאַת הַמַּפְטִיר, אִם הוּא מַפְטִיר שֶׁל חוֹבַת הַיּוֹם, כְּגוֹן בְּיוֹם טוֹב וּבַשַּׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ שְׁקָלִים וְכַדּוֹמֶה שֶׁמּוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר לְמַפְטִיר, אָז דֵּינוֹ כְּמוֹ בְּפָרָשָׁה אַחֶרֶת. אֲבָל בְּשַׁבָּת, פָּשׁוּט שֶׁהַמַּפְטִיר חוֹזֵר וְקוֹרֵא מַה שֶּׁקָּרָא הַשְּׁבִיעִי, שֶׁאֵין זֹאת אֶלָּא מִשּׁוּם כְּבוֹד הַתּוֹרָה (שֶׁלֹּא יְהֵא כְּבוֹד הַתּוֹרָה וּכְבוֹד הַנָּבִיא שָׁוִים, שֶׁהַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה מְבָרֵךְ תְּחִלָּה וְסוֹף, וְגַם הַקּוֹרֵא בַּנָּבִיא

מְבָרֵךְ תְּחִלָּה וְסוֹף, לָכֵן תִּקְּנוּ שֶׁהַמַּפְטִיר יִקְרָא תְּחִלָּה גַּם בַּתּוֹרָה, לְהַרְאוֹת שֶׁהַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה הִיא הָעִקָּר), בָּזֶה אֵין מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, אֶלָּא גּוֹמְרִין בְּסֵפֶר תּוֹרָה זֶה, וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, וְהַמַּפְטָרָה אוֹמֵר בִּבְרָכוֹת. וְאִם נִמְצָא הַפְסוּל קֹדֶם שֶׁבֵּרַךְ בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, נִרְאֶה דְּיֵשׁ לְהוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר. וְאִם אֵין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, אֲזַי מִי שֶׁיַּעֲלֶה בָּאַחֲרוֹנָה הוּא יֹאמַר הַמַּפְטָרָה עִם הַבְּרָכוֹת. וְאִם עֲדַיִן לֹא אָמְרוּ הַקַּדִּישׁ, יֹאמְרוּהוּ לְאַחַר הַמַּפְטָרָה (כְּדִלְעֵיל סָעִיף ו׳).

ט בְּסִימָן כ״ד סָעִיף א׳ נִתְבָּאֵר, דְּאִם נִמְצָאָה טָעוּת בְּחָסֵר וְיָתֵר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה לֹא הַקְּרִיאָה וְלֹא הַפְּרוּשׁ, אֵין מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר. מִכָּל מָקוֹם אִם נִמְצָא כֵּן בְּשַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר עַל כָּל פָּנִים לֹא יִקְרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה זֶה יוֹתֵר מִשִּׁבְעָה קְרוּאִים, וְהַשְּׁבִיעִי יִקְרָא הַמַּפְטָרָה בִּבְרָכוֹת, וְלֹא יֹאמְרוּ קַדִּישׁ עַד לְאַחַר קְרִיאַת הַמַּפְטָרָה וְהַבְּרָכוֹת, (וְהֵינוּ בְּשַׁבָּת פָּשׁוּט, אֲבָל בְּשֶׁהַמַּפְטִיר הוּא מֵחוֹבַת הַיּוֹם, כְּמוֹ בַּפָּעִיף שֶׁלְּפָנֵי זֶה וַדַּאי צְרִיכִין לִקְרוֹת לְמַפְטִיר) וּבְמִנְחָה לֹא יוֹצִיאוּהוּ (תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה חֵלֶק רִאשׁוֹן סִימָן נ״א. וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן כ״ד סָעִיף א׳ בַּהֶעָרָה הַשְּׁנִיָּה בְּסוֹפָהּ).

י בְּיוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה וְנִמְצָא פְּסוּל בָּרִאשׁוֹן, וְיֵשׁ עוֹד סֵפֶר תּוֹרָה בַּהֵיכָל, וְרוֹצִים לָקַחַת עַתָּה אֶת הַסֵּפֶר הַשֵּׁנִי לִקְרוֹת מִתּוֹכוֹ, וְאַחַר כָּךְ יוֹצִיאוּ סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר לַקְּרִיאָה הַשְּׁנִיָּה, לֹא יַעֲשׂוּ כֵּן, כִּי צְרִיכִין לִקְרוֹת מִתּוֹךְ סֵפֶר הַתּוֹרָה מַה שֶּׁהוּכַן בִּשְׁבִילוֹ. וְכֵן בְּיוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תּוֹרָה (עַיֵּן פְּרִי מְגַדִּים אֶשֶׁל אַבְרָהָם סוֹף סִימָן קמ״ג). וְכֵן אִם הֶחְלִיפוּ סִפְרֵי הַתּוֹרָה, שֶׁלָּקְחוּ תְּחִלָּה אֶת הַמּוּכָן לְאַחַר כָּךְ, יִגְלְלוּהוּ וְיִקְחוּ אֶת הַשֵּׁנִי [כְּדֵי] לִקְרוֹת מִתּוֹךְ כָּל סֵפֶר תּוֹרָה לְמַה שֶּׁהוּכָן.

יא סֵדֶר הַחִיּוּבִים, הַקֹּדֶם קוֹדֵם. א. חָתָן בְּיוֹם חֻפָּתוֹ. ב. וְחָתָן, בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנֵי הַחֲתֻנָּה שֶׁמְּזַמְּרִים לוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא בָּחוּר. וְנַעַר שֶׁנַּעֲשָׂה בַּר מִצְוָה בְּאוֹתוֹ שָׁבוּעַ, הֲמָה שָׁוִים. ג. סַנְדָּק בְּיוֹם הַמִּילָה וְהוּא הַתּוֹפֵס אֶת הַתִּינוֹק בִּשְׁעַת הַמִּילָה. ד. סַנְדָּק בְּיוֹם הַמִּילָה, שֶׁמַּכְנִיס אֶת הַתִּינוֹק לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְמוּלוֹ. ה. בַּעַל הַיּוֹלֶדֶת שֶׁיָּלְדָה בַּת וְהוֹלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת. ו. בַּעַל הַיּוֹלֶדֶת בֵּן וְהוֹלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְאִם אֵינָן הוֹלְכוֹת לְבֵית הַכְּנֶסֶת, אֵין הַבְּעָלִים חִיּוּבִים, אֶלָּא אִם הוּא יוֹם אַרְבָּעִים וְאֶחָד לַזָּכָר אוֹ יוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד לַנְּקֵבָה, שֶׁאָז הוּא זְמַן הֲבָאַת הַקָּרְבָּן. ז. חָתָן שֶׁהָיְתָה חֲתֻנָּתוֹ מִיּוֹם רְבִיעִי וָאֵילָךְ, בְּשַׁבָּת שֶׁלְּאַחַר הַחֲתֻנָּה. וְדַוְקָא כְּשֶׁהָיָה בַּחוּר אוֹ הִיא בְּתוּלָה. ח. יוֹם הַשָּׁנָה (יארצייט) בּוֹ בַיּוֹם. ט. אֲבִי הַתִּינוֹק בְּיוֹם הַמִּילָה. י. יָארְצַייט שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בְּשַׁבּוּעַ שֶׁלְּאַחַר הַשַּׁבָּת. יא. מוֹהֵל בְּיוֹם הַמִּילָה. יב. הַסַּנְדָּק, וְאַחֲרָיו אֲבִי הַבֵּן, וְאַחֲרָיו הַמּוֹהֵל בַּשַּׁבָּת שֶׁלְּפָנֵי הַמִּילָה. שְׁנֵי בַּעֲלֵי חִיּוּבִים שָׁוִים, תָּלוּי בְּדַעַת הַסַּגָּן אוֹ יָטִילוּ גּוֹרָל. מִי שֶׁאֵין לוֹ עִירוֹנוֹת, אֵינוֹ דּוֹחֶה שׁוּם חִיּוּב. נוֹהֲגִין לִקְרוֹת לְמִי שֶׁעָתִיד לָצֵאת לַדֶּרֶךְ אַחַר שַׁבָּת, אוֹ שֶׁבָּא מִן הַדֶּרֶךְ. וְכֵן נוֹהֲגִין לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְאוֹרֵחַ נִכְבָּד לִקְרוֹתוֹ, אֲבָל אֵין דּוֹחִין שׁוּם חִיּוּב (רפ״ב ובסד״ה).

סימן עט

א לִקֹּדֶם שֶׁקּוֹרִין לַמַּפְטִיר, אוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ. וּכְשֶׁאוֹמְרִים הַקַּדִּישׁ יִהְיֶה סֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁקָּרְאוּ בּוֹ עַתָּה וְגַם סֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁיִּקְרְאוּ בּוֹ מַפְטִיר, שְׁנֵיהֶם עַל הַשֻּׁלְחָן. וּבְיוֹם שֶׁיֵּשׁ שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תּוֹרָה, אֵין צְרִיכִין לְהַנִּיחַ גַּם אֶת הָרִאשׁוֹן.

ב הַמַּפְטִיר לֹא יַתְחִיל בְּבִרְכוֹת הַהַפְטָרָה, עַד לְאַחַר שֶׁהַגּוֹלֵל כָּרַךְ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּמִטְפַּחַת.

ג בַּבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה (לפני ההפטרה) לְאַחַר הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת, אֵין עוֹנִין אָמֵן עַד לְבַסּוֹף שֶׁמְּסַיֵּם וְצָדֵק, כִּי הַכֹּל בְּרָכָה אַחַת הִיא. וְכֵן בַּבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה מִבְּרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, אֵין עוֹנִין אָמֵן אַחַר אֱמֶת וְצָדֵק, כִּי גַּם נֶאֱמָן אַתָּה וְכוּ׳, שַׁיָּךְ לִבְרָכָה זוֹ. וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ טוֹעִים לַעֲנוֹת אָמֵן בְּמִקּוֹמוֹת אֵלּוּ, לָכֵן טוֹב שֶׁהַמַּפְטִיר לֹא יַעֲשֶׂה שָׁם שׁוּם הֶפְסֵק, לְמַעַן יֵדְעוּ כִּי אֵין שָׁם סִיּוּם הַבְּרָכָה (ס׳ רפד ובסד״ה).

ד אָסוּר לְדַבֵּר בְּשָׁעָה שֶׁהַמַּפְטִיר קוֹרֵא אֶת הַהַפְטָרָה (קמ״ו).

ה עִקַּר הַדִּין, שֶׁזֶּה שֶׁעָלָה לַמַּפְטִיר הוּא בִּלְבַד יֹאמַר הַהַפְטָרָה, וְהַצִּבּוּר יֹאמְרוּ אַחֲרָיו בְּלַחַשׁ. וּמַה שֶּׁנָּהֲגוּ שֶׁהַצִּבּוּר אוֹמְרִים בְּקוֹל רָם עִם הַמַּפְטִיר, אֵין זֶה רַק מֵחֲמַת חֶסְרוֹן יְדִיעָה, וְנָכוֹן לְבַטֵּל הַמִּנְהָג. וְגַם יֵשׁ שֶׁעוֹשִׂין שֶׁהִיוֹת בַּאֲמִירַת הַפְּטָרָה, שֶׁאַף אַחַר שֶׁסִּיֵּם הַמַּפְטִיר הַהַפְטָרָה וְהִתְחִיל הַבְּרָכוֹת אֵין רוֹצִים לְהַפְסִיק בַּאֲמִירַת הַהַפְטָרָה, וְלֹא יָפָה הֵם עוֹשִׂים, שֶׁאִם אוֹמְרִים בְּקוֹל רָם, אֵינָם שׁוֹמְעִים קוֹל דְּבָרִים בְּהַתְחָלַת בִּרְכוֹת הַמַּפְטִיר, וְלִפְעָמִים גּוֹרְמִים שֶׁגַּם אֲחֵרִים הַסְּמוּכִים לָהֶם אֵין שׁוֹמְעִין, וְאַף אִם מַנְמִיכִים קוֹלָם קְצָת בִּתְחִלַּת הַבְּרָכוֹת, מִכָּל מָקוֹם הֵם בְּעַצְמָם אֵינָם שׁוֹמְעִין. לָכֵן יֵשׁ לִנְהֹג, כִּי מֵיָּד שֶׁיִּשְׁמַע שֶׁהַמַּפְטִיר סִיֵּם הַהַפְטָרָה וּמַתְחִיל הַבְּרָכוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עֲדַיִן לֹא סִיֵּם, יִהְיֶה מְתוּן בִּשְׁתִיקָה עַד שֶׁיְּסַיֵּם הַמַּפְטִיר הַבְּרָכוֹת, וְאַחַר כָּךְ יְסַיֵּם הוּא אֲמִירַת הַהַפְטָרָה. גַּם הַמַּפְטִיר יִהְיֶה זָהִיר, שֶׁלֹּא לְהַתְחִיל אֲמִירַת הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּפְסוֹק קוֹל הֶהָמוֹן הָרַב לְגַמְרֵי.

ו בְּשַׁבָּת שֶׁשְּׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת מְחֻבָּרוֹת מַפְטִירִין בַּהַפְטָרָה שֶׁל פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה, לְבַד בְּאַחֲרֵי קְדוֹשִׁים כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרוֹת, שֶׁאָז מַפְטִירִין הֲלֹא כִּבְנֵי כֻשִׁיִּים, בְּקָצָת חֲמָשִׁים נִרְשְׁמָה לְפָרָשַׁת וַיִּשְׁלַח הַהַפְטָרָה וַיִּבְרַח יַעֲקֹב. וְהִיא טָעוּת, כִּי הַפְטָרָה זוֹ שַׁיֶּכֶת לְפָרָשַׁת וַיֵּצֵא, וְהַפְטָרַת וַיִּשְׁלַח הוּא חֲזוֹן עוֹבַדְיָה (רפ״ד תכ״ה).

ז רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, וְאִם טָעָה וְקָרָא הַהַפְטָרָה שֶׁל פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, אִם עֲדַיִן לֹא אָמַר הַבְּרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, יֹאמַר גַּם הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְיָבֵרֵךְ אַחַר כָּךְ. וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר הַבְּרָכוֹת, יֹאמַר הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי בְּלֹא בְּרָכוֹת. וְאִם חַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין מָחָר חֹדֶשׁ. וְאִם טָעָה, דֵּינוֹ כְּמוֹ בְּשַׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּשַּׁבָּת וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, מַפְטִירִין הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי.

ח בְּשַׁבָּת חֹל הַמּוֹעֵד פֶּסַח, אֵין מַזְכִּירִין בִּבְרָכוֹת הַפְּטָרָה שֶׁל פֶּסַח, לֹא בְּאֶמְצַע וְלֹא בַּהַתִּימָה, אֶלָּא מְסַיֵּם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. אֲבָל בְּחֹל הַמּוֹעֵד סֵפוֹת (כֵּיוָן שֶׁאוֹמְרִים הַלֵּל שָׁלֵם וְגַם חָלוּק בַּקָּרְבָּנוֹת), מַזְכִּירִין כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב שֶׁל סֵכוֹת שֶׁחָל בַּשַּׁבָּת.

ט קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִנּוּךְ שֶׁיּוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין, וְיוֹדֵעַ לְהַתְחִיל אֶת הָאוֹתִיּוֹת בְּטוּב, עוֹלֶה לְמַפְטִיר בַּשַּׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב, מִלְּבַד בְּפָרָשַׁת זָכוֹר וּבְפָרָשַׁת פָּרָה (כְּדִלְקַמָּן סִימָן ק״מ) וּבְשַׁבָּת שׁוּבָה, וְכֵן בְּיוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח שֶׁמַּפְטִירִין הַשִּׁירָה, נוֹהֲגִין שֶׁאֵין קָטָן עוֹלֶה לְמַפְטִיר. וְכֵן בְּיוֹם רִאשׁוֹן דְּשָׁבוּעוֹת, שֶׁמַּפְטִירִין בַּמֻּרְכָּבָה דִּיחֶזְקֵאל, נוֹהֲגִין לְקָרוֹא דַּוְקָא גָּדוֹל וְחָכָם. וְכֵן בְּשַׁבָּת חֲזוֹן נוֹהֲגִין לְקָרוֹא אֶת הָרַב לַמַּפְטִיר (עַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם סִימָן רס״ב סָעִיף קָטָן י״ב).

י לֹא נִתְקַנָּה קְרִיאַת הַפְּטָרָה עִם בְּרָכוֹת, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁקָּרְאוּ בַּתּוֹרָה בִּבְרָכוֹת, כָּל הַקְּרוּאִים הָרְאוּיִים. אֲבָל אִם נִמְצָא פְּסוּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה בְּשַׁבָּת פְּשׁוּטָה, אֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִי, וְלֹא הָיָה סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר וְלָכֵן לֹא בֵּרְךְ בָּאַחֲרוֹנָה, וְכֵן כְּשֶׁמַּפְטִירִין בְּחוֹבַת הַיּוֹם (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ע״ה סָעִיף ח) אֲפִלּוּ נִמְצָא בַּמַּפְטִיר אֲזַי אֵין מְבָרְכִין בִּרְכוֹת הַהַפְטָרָה, אֶלָּא אוֹמְרִים אוֹתָהּ בְּלֹא בְרָכוֹת. אֲבָל בְּשַׁבָּת פְּשׁוּטָה, אִם לְאַחַר שֶׁקָּרְאוּ שִׁבְעָה קְרוּאִים בִּבְרָכוֹת, נִמְצָא הַפְּסוּל, הֵן בַּקְּרוּאִים שֶׁהוֹסִיפוּ, הֵן בַּמַּפְטִיר, נִרְאֶה דְּיֵשׁ לִקְרוֹת הַהַפְטָרָה בִּבְרָכוֹת (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ע״ח סוֹף סָעִיף ח׳).

סימן פ

א (עִקַּר הַמַּלְאכוֹת שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָנוּ לַעֲשׂוֹתָם בַּשַּׁבָּת, כְּבָר נוֹדְעוּ לְרֹב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִכְתַּב כָּאן רַק מִדְּבָרִים שֶׁלֹּא נוֹדְעוּ לָרַבִּים וְהֵמָּה דְּבָרִים שְׁכִיחִים).

אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹר הַגֵּר דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ עִיּוּן קָצָת, דְּגָזְרוּ רַבָּנָן, שֶׁמָּא יִשְׁפַּח וְיַטֶּה אֶת הַגֵּר, לְקָרֵב אֶת הַשֶּׁמֶן אֶל הַפְּתִילָה, וְיִתְחַיֵּב מִשּׁוּם מַבְעִיר וּשְׁנַיִם, מֻתָּרִין לִקְרוֹת מִתּוֹךְ סֵפֶר אֶחָד בְּעִנְיָן אֶחָד, שֶׁאִם יָבֹא אֶחָד לְהַטּוֹת, חֲבֵרוֹ יַזְכִּירֵהוּ. וּבְגֵרוֹת שֶׁלָּנוּ שֶׁהַחֵלֶב אוֹ הַשַּׁעֲוָה כָּרוּךְ עַל הַפְּתִילָה, נוֹהֲגִין לְהַתִּיר. אַךְ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה הֶכֵּר, שֶׁלֹּא יָבֹא לִקְצֹץ רֹאשׁ הַפְּתִילָה שֶׁנַּעֲשָׂה פֶּחָם. וּלְהָרַמְבַּ״ם, הֲוֵי אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא. וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי אָסוּר לִקְצוֹץ רֹאשׁ הַפְּתִילָה (סִימָן ער״ה רע״ח).

ב אָסוּר לִפְתּוֹחַ דֶּלֶת אוֹ חַלּוֹן נֶגֶד נֵר דּוֹלֵק כְּשֶׁהוּא קָרוֹב לָהֶם, שֶׁמָּא יִכָּבֶה עַל יְדֵי זֶה. אֲבָל מֻתָּר לִסְגּוֹר דֶּלֶת וְחַלּוֹן. וּפָתַח הַתָּנוּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֵשׁ, אָסוּר, בֵּין לִפְתּוֹחַ בֵּין לִסְגּוֹר, כִּי עַל יְדֵי זֶה הוּא מַבְעִיר אוֹ מְכַבֶּה (רעז רגט).

ג אָסוּר לְעָרוֹת רֹטֶב רוֹתֵחַ עַל חֲתִיכוֹת לֶחֶם אוֹ מְצוֹת, אֶלָּא יְעָרֶה תְּחִלָּה אֶת הָרֹטֶב לְתוֹךְ הַקְּעָרָה וְיִתְקָרֵר קְצָת עַד שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לַאֲכִילָה, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן שָׁמָּה אֶת הַלֶּחֶם אוֹ הַמְּצוֹת. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהָרֹטֶב הוּא רוֹתֵחַ, אֲפִלּוּ הוּא בַּקְּעָרָה, אָסוּר לִתֵּן לְתוֹכוֹ לֶחֶם אוֹ מְצוֹת. וְכֵן אֵין לִתֵּן מֶלַח אוֹ תַּבְלִין לְתוֹךְ הָרֹטֶב אֲפִלּוּ הוּא בַּקְּעָרָה וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְתוֹךְ הַקְּדָרָה, כָּל זְמַן שֶׁהוּא רוֹתֵחַ, אֶלָּא יַמְתִּין עַד שֶׁתִּתְקָרֵר קְצָת שֶׁיְּהֵא רָאוּי לַאֲכִילָה. וּבְמֶלַח שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי בִּשּׁוּל יֵשׁ מְקִלִּין. וְהַמַּחְמִיר גַּם בָּזֶה, תָּבֹא עָלָיו בְּרָכָה. וְכֵן אֵין לְעָרוֹת קַאפֶּע אוֹ טֶה רוֹתֵחַ לְהַכְלִי שֶׁרוֹצִים לִשְׁתּוֹת בּוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוּקֶר (סֻכָּר) אֶלָּא יְעָרֶה תְּחִלָּה אֶת הַקַּאפֶּע וְהַטֶּה, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לְתוֹכוֹ אֶת הַצּוּקֶר. וּבִמְקוֹם צֹרֶךְ יֵשׁ לְהָקֵל.

ד אָסוּר לִתֵּן פְּרִי אוֹ מַיִם עַל הַתָּנוּר לְאַחַר שֶׁהֻסַּק, מִשּׁוּם דְּאֶפְשָׁר שֶׁיִּרְתִּיחַ הַמַּיִם וְשֶׁיִּצָּלֶה הַפְּרִי. וַאֲפִלּוּ אֵין דַּעְתּוֹ אֶלָּא לְחַמֵּם אוֹתָם קְצָת, מִכָּל מָקוֹם אִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ אוֹ יִצָּלוּ, אָסוּר לְחַמְּמָן שָׁם. וְכֵן פַּשְׁטִידָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֶׁמֶן אֵין לְהַעֲמִידָהּ נֶגֶד הַמְּדוּרָה אוֹ עַל הַתָּנוּר בְּמָקוֹם שֶׁתּוּכַל לְהַרְתִּיחַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ אֶלָּא לְחַמְּמָהּ. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ אֶלָּא יִתְחַמְּמוּ קְצָת שָׁם, מֻתָּר לִתְּנָם, וַאֲפִלּוּ נִקְרֹשׁ הַשֶּׁמֶן אוֹ הַמַּיִם מִחֲמַת הַקֹּר. אֲבָל לְתוֹךְ הַתָּנוּר שֶׁהִטְמִינוּ בּוֹ, אָסוּר לָתֵת שׁוּם דָּבָר צוֹנֵן שֶׁיִּתְחַמֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַרְתִּיחַ שָׁם. וּלְצֹרֶךְ קְצָת חוֹלֶה, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (עַיֵּן נִשְׁמַת אָדָם) (רנ״ג רנ״ט שי״ח ש״כ). וּקְצָת נוֹהֲגִין לְהַחֲזִיר בַּשַּׁבָּת הַמַּאֲכָלִים לְתוֹךְ הַתָּנוּר שֶׁהִטְמִינוּ בּוֹ, כֵּיוָן שֶׁהֵם עֲדַיִן חַמִּים. אַךְ אִם נִצְטַנְּנוּ לְגַמְרֵי, אוֹסְרִים. וּבַעַל נֶפֶשׁ יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר בְּכָל עִנְיָן.

ה בְּשַׁבָּת אָסוּר לְהַטְמִין בְּשׁוּם דָּבָר, (אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף הֶבֶל). לָכֵן אִם נוֹטֶל קְדֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תַּבְשִׁיל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בָּהּ אוֹ שֶׁנִּתְחַמֵּם בָּהּ, אָסוּר לְכָרְכָהּ אוֹ לְכַסּוֹתָהּ בְּכָרִים וּכְסָתוֹת וְכַדּוֹמֶה לִשְׁמוֹר חֻמָּהּ.

ו דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר כְּלָל לְאָכְלוֹ בְּלִי הֶדָּחָה, אָסוּר לַהַדִּיחוֹ בַּשַּׁבָּת אֲפִלּוּ בְּצוֹנֵן. וְדָג מָלוּחַ (הערינג) מֻתָּר לִשְׁרוֹתוֹ בְּמַיִם צוֹנְנִים, לְפִי שֶׁגַּם קֹדֶם הַשְּׁרִיָּה רָאוּי לַאֲכִילָה.

ז חַרְדָּל וְתַמְכָּא וּשְׁאָר מִינֵי טִבּוּלִין שֶׁלֹּא נָתַן בָּהֶם חֹמֶץ מִבְּעוֹד יוֹם, אָסוּר לִתֵּן בָּהֶם בַּשַּׁבָּת, אֶלָּא בְּשִׁנּוּי, דְּהַיְנוּ, שֶׁיִּתֵּן תְּחִלָּה אֶת הַחֹמֶץ בַּכְּלִי, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לְתוֹכוֹ אֶת הַחַרְדָּל אוֹ הַתַּמְכָּא. וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ בְּלֵילָה עָבָה, אֶלָּא יִשְׁפּוֹךְ הַרְבֵּה, שֶׁתְּהֵא בְּלִילָתוֹ רַכָּה, וְגַם לֹא יְעָרְבוֹ בְּכַף וְכַדּוֹמֶה, אֶלָּא בְּאֶצְבָּעוֹ אוֹ שֶׁיְּנַעְנֵעַ בִּכְלִי עַד שֶׁיִּתְעָרֵב (שכ״א).

ח פֵּרוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ תַּחַת אִילָן, אֲסוּרִים אֲפִלּוּ בְּטַלְטוּל, שֶׁמָּא נָפְלוּ הַיּוֹם. וְכֵן כָּל פֵּרוֹת שֶׁאֵצֶל אֵינוֹ יְהוּדִי, אִם יֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק שֶׁמָּא נִתְלַשׁוּ הַיּוֹם, אֲסוּרִים אֲפִלּוּ בְּטַלְטוּל (וּלְעִנְיַן חֲשַׁשׁ חוּץ לַתְּחוּם, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן צ״ה סָעִיף י״ז) (שכ״ב שכ״ה ובחיי״א).

ט אָסוּר לִרְדּוֹת דְּבַשׁ הַמְחֻבָּר בְּכַוֶּרֶת. וְכֵן אָסוּר לְרַסֵּק חַלּוֹת דְּבַשׁ, אֲפִלּוּ נִתְלַשּׁוּ אֶתְמוֹל מֵהַכַּוֶּרֶת. וְאִם לֹא רִסֵּק אוֹתָן קֹדֶם שַׁבָּת, אֲזַי הַדְּבַשׁ הַזָּב מֵהֶן בַּשַּׁבָּת אָסוּר. אֲבָל הַדְּבַשׁ הַזָּב בַּכַּוֶּרֶת, מֻתָּר (סִימָן שכ״א ובחיי״א).

י פֵּרוֹת שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ בְּמָקוֹם אֶחָד בַּבַּיִת אוֹ בֶּחָצֵר מֻתָּר לְקַבְּצָם. אֲבָל אִם נִתְפַּזְּרוּ אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה דְּאִבָּא טִרְחָא לְקַבְּצָם, אָסוּר לְקַבְּצָם לְתוֹךְ הַסַּל, אֶלָּא מְלַקֵּט וְאוֹכֵל (שכ״ה).

יא קְטָנִיּוֹת וְכַדּוֹמֶה שֶׁהֵן בְּקִלְפָּתָן, שֶׁקּוֹרִין שַׁרְבִיטִין (שויטין), אִם הַקְּלִפּוֹת עֲדַיִן לַחוֹת וּרְאוּיוֹת גַּם כֵּן לַאֲכִילָה, מֻתָּר לְפָתְחָן וְלָקַחַת מֵהֶן אֶת הַקְּטָנִיּוֹת, (דַּהֲוֵי כְּמַפְרִיד אֹכֶל מֵאֹכֶל). אֲבָל אִם הַקְּלִפּוֹת נִתְיַבְּשׁוּ וְאֵינָן רְאוּיוֹת עוֹד לַאֲכִילָה, אָסוּר לָקַחַת מֵהֶן אֶת הַקְּטָנִיּוֹת. וְכֵן יֵשׁ לְזַהֵר מִלְּהוֹצִיא אֶת הָאֱגוֹזִים מִתּוֹךְ הַקְּלִפָּה הַיְרֻקָּה שֶׁלָּהֶן, וְכֵן הַשֻּׁמְשְׁמִים מִתּוֹךְ הַקְּלִפָּה (ס׳ שיט).

יב אָסוּר לִסְחֹט פֵּרוֹת לְצָרְךְ הַמַּשְׁקִין. וְלָכֵן אָסוּר לִסְחֹט לִימוֹנִים (ציטראנען) לְתוֹךְ הַמַּיִם לַעֲשׂוֹת מַשְׁקֶה שֶׁקּוֹרִין לימוֹנַדַּה. וַאֲפִלּוּ לִמְצוֹץ פְּרִי בְּפִיו, יֵשׁ אוֹסְרִין. וְיֵשׁ לְזַהֵר עַל כָּל פָּנִים בַּעֲנָבִים, שֶׁלֹּא לִמְצוֹץ אֶת הַמַּשְׁקֶה וְלִזְרוֹק אֶת הַקְּלִפּוֹת. אֲבָל אִם אֵינוֹ צָרִיךְ לַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין, מֻתָּר לְסָחֳטָן, וְלָכֵן מֻתָּר לִסְחוֹט חֲפָה (סעלאט) וְקִשּׁוּאִים מְלָפְפוֹנִים (גורקען) שֶׁהַמַּיִם הוֹלְכִין לְאִבּוּד.

יג לֹא תְקַלַּח אִשָּׁה חָלָב מִדַּדֶּיהָ לְתוֹךְ הַכּוֹס אוֹ לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה וְתֵינִיק אֶת בְּנָהּ. אֲבָל מֻתֶּרֶת לְקַלְּחַ מֵהֶחָלָב כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזוּ הַתִּינוֹק אֶת הַדַּד וְיֵינָק. וְאָסוּר לְהַתִּיז מֵחָלָבָהּ עַל אֵיזֶה דָּבָר לִרְפּוּאָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה וְלֹא צַעֲרָא יְתֵרָה.

יד מֻתָּר לִתֵּן שֵׁמֶן קָרוּשׁ עַל מַאֲכָל חַם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִימּוֹחַ. הַשֶּׁלֶג וְהַבָּרָד, אֵין מְרַסְּקִין אוֹתָן בְּיָדַיִם, דְּהַיְנוּ לְשַׁבְּרָם לַחֲתִיכוֹת, כְּדֵי שֶׁיָּזוּבוּ מֵימֵיהֶם. אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְתוֹךְ הַכּוֹס שֶׁל יַיִן אוֹ מַיִם כְּדֵי לְצַנְּנָם וְהֵם נִימּוֹחִים מֵאֲלֵיהֶם וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וְצָרִיךְ לְזַהֵר בַּחֹרֶף, שֶׁלֹּא יִטֹּל יָדָיו בְּמַיִם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שֶׁלֶג אוֹ בָּרָד. וְאִם יִטּוֹל, יְזַהֵר שֶׁלֹּא יְחַכֵּךְ בֵּין יָדָיו, שֶׁלֹּא יֵהָא מְרַסֵּק. וּמֻתָּר לִשְׁבּוֹר קֶרַח כְּדֵי לִטּוֹל מַיִם מִתַּחְתָּיו. וּלְהַשְׁתִּין בְּתוֹךְ הַשֶּׁלֶג, טוֹב לְזַהֵר אִם אֶפְשָׁר. וְכֵן יֵשׁ לְזַהֵר, שֶׁלֹּא לְהַשְׁתִּין עַל גַּבֵּי טִיט אוֹ לְתוֹךְ עָפָר תִּחוֹחַ (שיח שכ).

טו אֹכֶל הַמְעֹרָב עִם פְּסֹלֶת, מֻתָּר לִבְרוֹר אֶת הָאֹכֶל מִתּוֹךְ הַפְּסֹלֶת, אֲבָל לֹא אֶת הַפְּסֹלֶת מִתּוֹךְ הָאֹכֶל. וְגַם אֶת הָאֹכֶל, אָסוּר לִבְרוֹר עַל יְדֵי כְּלִי, אֶלָּא דַּוְקָא בַּיָּד. וְדַוְקָא מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לֶאֱכוֹל מִיָּד. וַאֲפִלּוּ בְּמַאֲכָלִים שֶׁרוֹצִים לִבְרוֹר מַה שֶּׁיֹּאכְלוּ עַתָּה מִמַּה שֶּׁיַּשְׁאִירוּ, צְרִיכִין לִזָּהֵר לִבְרוֹר מַה שֶּׁרוֹצִים לֶאֱכוֹל עַתָּה, וְלֹא לִבְרוֹר מַה שֶּׁרוֹצִים לְהַנִּיחַ. כִּי מַה שֶּׁרוֹצִים לֶאֱכוֹל עַתָּה, חָשׁוּב אֹכֶל. וּמַה שֶּׁרוֹצִים לְהַנִּיחַ, חָשׁוּב פְּסֹלֶת. אֲפִלּוּ לְקַלּוֹף שׁוּם אוֹ בְּצָלִים וּלְהַנִּיחָם, אָסוּר מִשּׁוּם בּוֹרֵר, וְאֵינוֹ מֻתָּר לְקַלּוֹף אֶלָּא מַה שֶּׁצְּרִיכִין לֶאֱכוֹל מִיָּד (שי״ט שכ״א). וְהַקְּלָפָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁעַל הַשּׁוּם הַמְסֻבֶּבֶת כָּל הַחֲלָקִים, יֵשׁ לֶאֱסוֹר לַהֲסִירָהּ אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ אֲכִילָה מִיָּד, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי מְפָרֵק, תּוֹלָדָה דְּדִישָׁה (פְּרִי מְגַדִּים סִימָן שי״ט. אֶשֶׁל אַבְרָהָם סָעִיף קָטָן ח׳. הִנִּיחַ בְּצָרִיךְ עִיּוּן, עַיֵּן שָׁם)

טז אֲפִלּוּ בְּמִדֵּי דְּלָאו בַּר אֲכִילָה שַׁיָּךְ אִסּוּר בְּרִירָה, כְּגוֹן בְּכֵלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם דְּמַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עַתָּה, הֲוֵי כְּמוֹ אֹכֶל, וְהַשְׁאָר הֲוֵי כְּמוֹ פְּסֹלֶת.

יז אֵין לַסַּנֵּן שׁוּם מַשְׁקֶה, כִּי יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִינִים. אֲבָל מֻתָּר לִשְׁתּוֹת עַל יְדֵי מַפָּה, דְּלֹא שַׁיָּךְ בּוֹרֵר אֶלָּא בְּמִתַּקֵּן הָעִנְיָן קֹדֶם אֲכִילָה אוֹ שְׁתִיָּה. אֲבָל בְּעִנְיָן זֶה, אֵינוֹ אֶלָּא מְעַכֵּב אֶת הַפְּסֹלֶת שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס לְתוֹךְ פִּיו. וּמִכָּל מָקוֹם לִשְׁתּוֹת מַיִם כָּךְ עַל יְדֵי מַפָּה, יֵשׁ אוֹסְרִין מִשּׁוּם כִּבּוּס. וְיֵשׁ לְהָקֵל בִּשְׁעַת הַדְּחָק כְּשֶׁאֵין לוֹ מַיִם נְקִיִּים לִשְׁתּוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִשְׁתֶּה דֶּרֶךְ בֵּית יָד מִן הַכְּתֹנֶת שֶׁלּוֹ, דְּבָזֶה אִבָּא לְמֵיחָשׁ טְפֵי, שֶׁמָּא יִסְחֹט.

יח מַשְׁקֶה קָאפֶע שֶׁיֵּשׁ בְּתַחְתִּיתוֹ הַקָּאפֶע מַמָּשׁ שֶׁהוּא הַפְּסֹלֶת, וְכֵן שְׁאָר מַשְׁקֶה שֶׁיֵּשׁ בְּתַחְתִּיתוֹ שְׁמָרִים אוֹ שְׁאָר פְּסֹלֶת כְּשֶׁמְּעָרִין אוֹתוֹ, צְרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְעָרוֹת כָּל הַצְּלוּל, אֶלָּא יַשְׁאִיר מְעַט אֵצֶל הַפְּסֹלֶת. וְחָלָב שֶׁהָעֲמַד אָסוּר לְקַלּוֹט מַה שֶּׁלְּמַעְלָה הַנִּקְרָא סְמֶעטִין, רַק מַה שֶּׁצָּרִיךְ לֶאֱכוֹל עַתָּה וְגַם בָּזֶה יְזַהֵר שֶׁלֹּא יִקַּח הַכֹּל, רַק יַשְׁאִיר קְצָת עַל הֶחָלָב הַתַּחְתּוֹן (שיט).

יט אִם נָפַל זְבוּב וְכַדּוֹמֶה לְתוֹךְ הַמַּאֲכָל אוֹ הַמַּשְׁקֶה, לֹא יָסִיר אֶת הַזְּבוּב לְבַדּוֹ, אֶלָּא יִקַּח גַּם קְצָת מֵהַמַּאֲכָל אוֹ מֵהַמַּשְׁקֶה וְיִזְרֹק עִמּוֹ (שיט).

כ אִם צָרִיךְ לָדוּחַ פִּלְפְּלִין אוֹ מֶלַח וְכַיּוֹצֵא בּוֹ לְתוֹךְ לְתוֹךְ הַמַּאֲכָל, מֻתָּר לָדוּחַ בְּקַתָּא דְּסַכִּינָא עַל הַשֻּׁלְחָן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אֲבָל לֹא בִּמְדוּכָה וְלֹא בְּמַכְתֶּשֶׁת.

כא אָסוּר לַחְתּוֹךְ בְּצָלִים וּשְׂאָר יְרָקוֹת אֶלָּא דַּוְקָא סָמוּךְ לַסְּעוּדָה וְגַם אָז לֹא יַחְתְּכֶם דַּק דַּק מְאֹד.

כב דָּבָר שֶׁהַמֶּלַח פּוֹעֵל בּוֹ לְרַכְּכוֹ אוֹ לְהָפִיג חֲרִיפוּתוֹ, אָסוּר לְמָלְחוֹ מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כְּמוֹ מְעַבֵּד. וְלָכֵן אָסוּר לִמְלוֹחַ (גורקען) חַיִּין, וְכֵן צְנוֹן אוֹ בְּצָלִים אָסוּר לִמְלוֹחַ, אֲפִלּוּ מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְאוֹתָהּ סְעוּדָה, אֶלָּא מַטְבִּיל בְּמֶלַח חֲתִיכָה חֲתִיכָה וְאוֹכֵל. אֲבָל בֵּיצִים וּבָשָׂר מְבֻשָּׁל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם שֶׁאֵין הַמֶּלַח מוֹעִיל לָהֶן אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן בָּהֶם טַעַם מֶלַח, מֻתָּר לְמָלְחָם לְאָכְלָם בְּאוֹתָהּ סְעוּדָה. אֲבָל בִּשְׁבִיל לְהַנִּיחָם לִסְעוּדָה אַחֶרֶת, אָסוּר.

כג אֵין לִמְלוֹחַ בְּיַחַד הַרְבֵּה פּוֹלִין וְקִטְנִיּוֹת מְבֻשָּׁלִים כִּי הַמְּלִיחָה מוֹעִילָה בָּהֶן לְרַכְּכָן. וַאֲפִלּוּ כְּדֵי לְאָכְלָן לְאַלְתַּר, אָסוּר.

כד "סַאלַאט", "גוּרְקֶען", וְכֵן שְׂאָר מִינֵי טְבוּלִין שֶׁעוֹשִׂין מִבְּצָלִים וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר לְמָלְחָן סָמוּךְ לַסְּעוּדָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנּוֹתְנִים לְתוֹכָן מְיָד שֶׁמֶן וְחֹמֶץ מַחְלִישִׁין כֹּחַ הַמֶּלַח. אֲבָל אָסוּר לְמָלְחָן וּלְהַשְׁהוֹתָן אֵיזֶה זְמָן.

כה אִסּוּר בּוֹנֶה, שַׁיָּךְ גַּם בְּמַאֲכָל, כְּגוֹן הַמְגַבֵּן גְּבִינָה אוֹ שֶׁמְּדַבֵּק פֵּרוֹת וּמַשֶּׁוֶה אוֹתָן שֶׁיִּהְיוּ יָפִין וְלָכֵן כְּשֶׁחוֹתְכִין בְּצָלִים עִם בֵּצִים אוֹ עִם חָלָב מִדָּג מָלוּחַ (הערינג) יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַשְׁוּוֹתָן וּלְיַפּוֹתָן, אֶלָּא יַנִּיחֵם כְּמוֹ שֶׁהֵם. (עין מגן אברהם סימן שי"ט סעיף קטן י"ח, וסימן שי"ט סעיף קטן י"ח, וסימן ש"מ סעיף קטן י"ז).

כו כְּשֶׁמְּדִיחִין כֵּלִים בְּמַיִם רוֹתְחִין לֹא יָעֲרֶה הַמַּיִם עַל הַכֵּלִים אֶלָּא יְעָרֶה אֶת הַמַּיִם לְתוֹךְ כְּלִי אַחֵר וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן בָּהֶם אֶת הַכֵּלִים. וְלֹא יְדִיחֵם בְּמַפָּה, מִשּׁוּם אִסּוּר סְחִיטָה, אֶלָּא מְדִיחָם בִּסְמַרְטוּט הַמְיֻחָד לְכָךְ, שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו לְסָחֳטוֹ גַּם בְּחֹל. וּכְשֶׁמְּדִיחַ כְּלֵי זְכוּכִית, לֹא יְדִיחֵם בְּשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְכַדּוֹמֶה. וְאָסוּר לְהָדִיחַ כֵּלִים בַּשַּׁבָּת אֶלָּא אוֹתָן שֶׁצְּרִיכִין לַשַּׁבָּת (דִּין טְבִילַת כֵּלִים בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, עַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן ל"ז) (רנ"ב ש"ב שכ"ג).

כז כָּל דָּבָר שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ, אָסוּר גַּם כֵּן עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וּמִכָּל מָקוֹם בִּימֵי הַחֹרֶף, כֵּיוָן שֶׁמֻּתָּרִין לְהַסִּיק אֶת הַתַּנּוּר כְּדֵי לְחַמֵּם אֶת הַבַּיִת עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, (כְּמוֹ שֶׁאֲכָתֹּב לְקַמָּן סִימָן צ' סָעִיף יח), נוֹהֲגִין שֶׁהָאֵינוֹ יְהוּדִי מַעֲמִיד אֶת הַתַּבְשִׁילִין שֶׁנִּצְטַנְּנוּ, עַל הַתַּנּוּר קֹדֶם שֶׁהוּא מַסִּיקוֹ. וְאַחַר כָּךְ מַסִּיקוֹ. דְּכֵיוָן שֶׁאֵין הַבְּנָנָה בְּהַסָּקָה זֹאת לְחַמֵּם אֶת הַתַּבְשִׁילִין, אֶלָּא לְחַמֵּם אֶת הַבַּיִת, יֵשׁ מִתִּירִין. וְדַוְקָא שֶׁיַּעֲמִידֵם קֹדֶם הַהַסָּקָה וְלֹא אַחַר כָּךְ. וּפְשִׁיטָא שֶׁאִם אֵין הַכַּוָּנָה בַּהַסָּקָה בִּשְׁבִיל הַבַּיִת אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַתַּבְשִׁילִין, וַדַּאי אָסוּר בְּכָל עִנְיָן. וְיֵשׁ אוֹסְרִין אֲפִלּוּ אִם הַכַּוָּנָה הִיא בִּשְׁבִיל לְחַמֵּם אֶת הַבַּיִת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּנְהָג כְּהַמַּתִּירִין, מִכָּל מָקוֹם כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם צֹרֶךְ כָּל כָּךְ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּאוֹתָן תַּנּוּרֵי בַּרְזֶל הָעֲשׂוּיִין לְבַשֵּׁל עֲלֵיהֶן תָּמִיד (שפאר קיכע), אַף עַל פִּי שֶׁמַּסִּיקִים בָּהֶן בַּשַּׁבָּת לְצֹרֶךְ חֲמִימַת הַבַּיִת, וְגַם הָאֵינוֹ יְהוּדִי מַעֲמִיד עָלָיו אֶת הַתַּבְשִׁילִין קֹדֶם הַהַסָּקָה, מִכָּל מָקוֹם הַיֵּרֵא אֶת ה' יִמָּנַע מִזֶּה.

כח הַשּׁוֹפֵךְ מַשְׁקִים בְּמָקוֹם שֶׁהַקַּרְקַע מִצְמַחַת, חַיָּב מִשּׁוּם זוֹרֵעַ, שֶׁהֲרֵי הַמַּשְׁקֶה גּוֹרֵם שֶׁתִּצְמַח הַקַּרְקַע. וְעַל כֵּן יֵשׁ לְזָהֵר מִלֶּאֱכוֹל בַּגִּנָּה, כִּי בְּקִשֵּׁי יָכוֹל לְזָהֵר שֶׁלֹּא לִשְׁפּוֹךְ מַשְׁקִים עַל הָאָרֶץ. וּמִלְּבַד זֹאת, יֵשׁ בַּגִּנָּה אִסּוּר טְלְטוּל (עַיֵּן סִימָן פ"ג) (של"ו שנ"ח).

כט סְפוֹג שֶׁאֵין לוֹ בֵּית אֲחִיזָה, אֵין מְקַנְּחִין בּוֹ (ש"כ).

ל אָסוּר לָרֹק בְּמָקוֹם שֶׁהָרוּחַ יְפַזֵּר אֶת הָרֹק (שי"ט).

לא בְּתוּלָה, אֲסוּרָה לְקַלּוֹעַ שַׂעֲרוֹתֶיהָ בַּשַּׁבָּת, וְלֹא לְהַתִּיר קְלִיעָתָהּ, אֲבָל יְכוֹלָה לְתַקֵּן שַׂעֲרוֹתֶיהָ בְּיָדֶיהָ. וּבְמַסְרֵק הֶעָשׂוּי מִשְּׁעַר חֲזִיר, אִם הוּא קָשֶׁה מְאֹד שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַעֲקוֹר שְׂעָרוֹת, אָסוּר לְסָרֵק בּוֹ. אֲבָל אִם אֵינוֹ קָשֶׁה, מֻתָּרֶת לְתַקֵּן בּוֹ שַׂעֲרוֹתֶיהָ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם הִיא מְיֻחֶדֶת אוֹתוֹ לְכָךְ (שג שכז).

לב בֶּגֶד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁיֵּשׁ עָלָיו אֵיזֶה לְכְלוּךְ, מְקַנְּחוֹ בִּסְמַרְטוּט וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. אֲבָל לֹא יִשְׁפּוֹךְ עָלָיו מַיִם. מִשּׁוּם דִּנְתִינַת הַמַּיִם, הֲוֵי כְּמוֹ כִּבּוּס. וְלָכֵן אִם תִּינוֹק הִשְׁתִּין עַל אֵיזֶה בֶּגֶד, אָסוּר לִשְׁפּוֹךְ עָלָיו מַיִם. (אֲבָל הִשְׁתִּין עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל כְּלֵי עֵץ אוֹ עוֹר, מֻתָּר לִשְׁפּוֹךְ שָׁם מַיִם), וּכְשֶׁאָדָם נוֹטֵל יָדָיו וְרוֹצֶה לְנַגְּבָן בְּמַפָּה, טוֹב לְשַׁפְשְׁפָן הֵיטֵב זוֹ בָזוֹ לְהָסִיר הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר עֲלֵיהֶם רַק מְעַט מַיִם, (דִּבְמְעַט מַיִם שֶׁהוּא מְנַגְּבָן, כֵּיוָן שֶׁהוּא דֶּרֶךְ לְכְלוּךְ, לֹא הֲוֵי כִּבּוּס). וּבְמַפָּה צְבוּעָה אֵין לָחוּשׁ בְּכָל עִנְיָן (דְּלֹא שַׁיָּךְ בָּהּ כִּבּוּס כָּל כָּךְ).

לג חָבִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַיִם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אָסוּר לִפְרֹס עָלָיו בֶּגֶד שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לָהּ, לְכַסּוֹתוֹ בּוֹ, דְּחַיְשִׁינַן שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה. אֲבָל בְּבֶגֶד הַמְיֻחָד לָהּ מֻתָּר לְכַסּוֹתָהּ, דְּכֵיוָן דִּמְיֻחָד לָהּ, לֹא חַיְשִׁינַן שֶׁיִּסְחוֹט (וְעַיֵּן לְקַמָּן סָעִיף פ) (שכ).

לד אִם נִשְׁפְּכוּ מַיִם עַל הַשֶּׂלְתָּן וְכַדּוֹמֶה, אָסוּר לְקַנְּחוֹ בְּבֶגֶד שֶׁהוּא מַקְפִּיד עָלָיו, דְּכֵיוָן דְּאִבְּא מַיִם מְרֻבִּים, חָיְשִׁינָן שֶׁמָּא יִסְחוֹט. וְכֵן לֹא יְנַגֵּב בְּמַפָּה כּוֹסוֹת אוֹ שְׁאָר כֵּלִים שֶׁפִּיהֶן צָר, דְּמֵחֲמַת דָּחֳקָם נִסְחָט הַמַּשְׁקֶה (ש״ב).

לה הָיָה הוֹלֵךְ וְיָרַדוּ גְּשָׁמִים עָלָיו וְעַל בְּגָדָיו, מֻתָּר לֵילֵךְ לְבֵיתוֹ. וּכְשֶׁפּוֹשְׁטָן, אָסוּר לִשְׁטְחָן כְּדֵי שֶׁיִּתְיַבְּשׁוּ. וַאֲפִלּוּ הָיוּ לַחִים רַק מִן הַזֵּעָה, אָסוּר לִשְׁטְחָן, וְכָל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לִשְׁטְחָן נֶגֶד הָאֵשׁ. וַאֲפִלּוּ אִם לָבוּשׁ בָּהֶם, אָסוּר לַעֲמֹד נֶגֶד הָאֵשׁ בְּמָקוֹם שֶׁהוּא חַם הַרְבֵּה. וְכֵן אָסוּר לְנַעֵר בֶּגֶד מִן הַמַּיִם, וּבֶגֶד שֶׁהוּא מַקְפִּיד עַל מֵימָיו, אָסוּר אֲפִלּוּ לְטַלְטְלוֹ לְאַחַר שֶׁפָּשְׁטוֹ מֵעָלָיו, דְּחַיְשִׁינָן שֶׁמָּא יִסְחָטֶנּוּ.

לו הָיָה הוֹלֵךְ וְהִגִּיעַ לְאַמַּת הַמַּיִם, יָכוֹל לְדַלֵּג וְלִקְפֹּץ עָלֶיהָ, אֲפִלּוּ הוּא רְחָבָה. וּמוּטָב שֶׁיְּדַלֵּג מִמַּה שֶּׁיִּקְיוֹף, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה בְּהִלּוּךְ. וְאָסוּר לַעֲבוֹר בָּהּ, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה. וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר בְּמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהַחְלִיק וְלִפּוֹל בַּמַּיִם, אָסוּר לֵילֵךְ בַּשַּׁבָּת, שֶׁמָּא יִשְׁרוּ בְּגָדָיו וְיָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה.

לז הָיָה הוֹלֵךְ לְרַבֵּר מִצְוָה, כְּגוֹן לְהַקְבִּיל פְּנֵי אָבִיו אוֹ רַבּוֹ אוֹ מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, יָכוֹל לַעֲבוֹר בַּנָּהָר, וּבִלְבַד שֶׁיַּעֲשֶׂה שִׁנּוּי, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יוֹצִיא יָדוֹ מִתַּחַת לִשְׂפַת חֲלוּקוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוֹר וְלֹא יָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה. וְאָסוּר לַעֲבוֹר בְּסַנְדָּלוֹ, דְּכֵיוָן דְּאֵינוֹ יָכוֹל לְהַדְּקוֹ וּלְקָשְׁרוֹ יָפֶה, חָיְשִׁינָן דִּלְמָא נָפֵל וְאָתֵי לְאַתּוּיֵי (לְטַלְטְלוֹ). אֲבָל בְּמִנְעָלוֹ, מֻתָּר. וְכֵיוָן שֶׁהָלַךְ לְדַבֵּר מִצְוָה, מֻתָּר לוֹ אַף לַחֲזוֹר. וְאִם הוֹלֵךְ לִשְׁמוֹר פֵּרוֹתָיו (דִּשְׁמִירַת מָמוֹנוֹ, חֲזֵי גַּם כֵּן קְצָת מִצְוָה), מֻתָּר לוֹ לַעֲבוֹר בַּהֲלִיכָה, אֲבָל לֹא בַּחֲזָרָה (ש״א).

לח טִיט שֶׁעַל בִּגְדּוֹ, אִם הוּא לַח, מְנַעֲרוֹ בְּצִפָּרֶן אוֹ בְּסַכִּין. אֲבָל אִם הוּא יָבֵשׁ, אָסוּר לְנַעֲרוֹ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כְּטוֹחֵן.

לט בֶּגֶד שָׁחוֹר, אָסוּר לְנַעֲרוֹ מִן הַשֶּׂלֶג אוֹ מִן הָאָבָק. אֲבָל לְהָסִיר מֵעָלָיו הַנּוֹצוֹת בְּיָדוֹ, מֻתָּר. וְיֵשׁ חוֹשְׁשִׁין גַּם בָּזֹאת.

מ טִיט שֶׁעַל רַגְלוֹ אוֹ מִנְעָלָיו, יָכוֹל לְהָסִירוֹ בְּדָבָר שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלוֹ, אוֹ שֶׁיְּקַנְּחוֹ בְּקוֹרָה, אֲבָל לֹא יְקַנְּחוֹ לֹא בַּכֹּתֶל וְלֹא בַּקַּרְקַע. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק כְּגוֹן שֶׁצּוֹאָה עַל רַגְלוֹ אוֹ עַל מִנְעָלָיו, וְאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטְלוֹ, יָכוֹל לְקַנֵּחַ בַּכֹּתֶל. וְאִם אֵין כֹּתֶל, יְקַנֵּחַ בַּקַּרְקַע. וְאִם יֵשׁ לוֹ מַיִם, יָכוֹל לִרְחֹץ הַמִּנְעָל גַּם בַּמַּיִם אִם הוּא שֶׁל עוֹר, (כִּי בְּעוֹר, שִׁכְשׁוּךְ בְּעָלְמָא לֹא חֲזֵי כִּבּוּס, אֶלָּא כְּשֶׁמְּשַׁפְשְׁפוֹ צַד זֶה עַל צַד זֶה כְּדֶרֶךְ הַכּוֹבְסִים). אֲבָל בְּסַכִּין, אָסוּר לְגָרֵד הַטִּיט וְהַצּוֹאָה מִן הַמִּנְעָל שֶׁל עוֹר. וְהַבַּרְזֶל שֶׁלְּפָנֵי הַבַּיִת שֶׁעָשׂוּי לְכָךְ, אִם הוּא חַד, אָסוּר לְגָרֵד בּוֹ. וְאִם אֵינוֹ חַד, מֻתָּר.

מא נִתְלַכְלְכָה יָדוֹ בְּטִיט, לֹא יְקַנְּחָהּ בְּמַפָּה שֶׁמְּקַנְּחִין בָּהּ הַיָּדַיִם (דְּחָיְשִׁינָן שֶׁמָּא יְכַבְּסָהּ) (ש״ב).

מב אָסוּר לִצְבּוֹעַ שׁוּם דָּבָר, אֲפִלּוּ בְּצֶבַע שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם, וְלָכֵן אָסוּר לְאִשָּׁה לִצְבּוֹעַ פָּנֶיהָ וְיֵשׁ לְזַהֵר כְּשֶׁיָּדֶיהָ צְבוּעוֹת מִפְּרוֹת שֶׁאָכַל, שֶׁלֹּא יִגַּע בְּבִגְדּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁצּוֹבְעוֹ. וְכֵן דַּם חָטְמוֹ וְדַם מַכָּתוֹ לֹא יְקַנֵּחַ בְּמַפָּה (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן צ״א סָעִיף י״א) (ש״כ שכ״ח).

מג אֵין לִתֵּן כֹּרֶכֶם לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל מִפְּנֵי שֶׁצּוֹבְעוֹ, (כָּךְ כָּתוּב בְּסֵפֶר חַיֵּי אָדָם).

מד אָסוּר לְקַלּוֹעַ אוֹ לִשְׁזוֹר אֲפִלּוּ שְׁנֵי חוּטִין אוֹ שְׂעָרוֹת הַתְּלוּשׁוֹת (שג שיז).

מה הַדֶּרֶךְ הוּא כְּשֶׁצָּרִיכִין לְקֶשֶׁר אֵיזֶה דָּבָר בִּשְׁנֵי חוּטִין אוֹ מְשִׁיחוֹת, אוֹ שֶׁמְּסַבְּבִים חוּט אוֹ מְשִׁיחָה אַחַת וְקוֹשְׁרִין שְׁנֵי הַקְּצָווֹת יַחַד כְּדֶרֶךְ הַחֲגוֹרָה, עוֹשִׂין שְׁנֵי קְשָׁרִים זֶה עַל גַּב זֶה, כִּי בְּקֶשֶׁר אֶחָד לֹא יִתְחַזֵּק. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּשַּׁבָּת, שְׁנֵי קְשָׁרִים זֶה עַל גַּב זֶה, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַתִּירוֹ בּוֹ בַיּוֹם, וּצְרִיכִין לְזָהֵר בַּמִּטְפַּחַת שֶׁכּוֹרְכִין סְבִיב הַצַּוָּאר (האלזטוך) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בָּהּ בַּשַּׁבָּת שְׁנֵי קְשָׁרִים. וְכֵן בְּעֶרֶב שַׁבָּת לֹא יִהְיוּ בָהּ שְׁנֵי קְשָׁרִים, דְּאִם כֵּן אָסוּר לְהַתִּירוֹ בַּשַּׁבָּת כְּדִלְקַמָּן. וְכֵן לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ קֶשֶׁר אֶחָד בְּרֹאשׁ אֶחָד שֶׁל חוּט אוֹ מְשִׁיחָה, אוֹ לְטוֹל שְׁנֵי הַקְּצָווֹת זֶה אֵצֶל זֶה וְלַעֲשׂוֹת בִּשְׁנֵיהֶם בְּיַחַד קֶשֶׁר אֶחָד, אָסוּר. כֵּיוָן דְּכָזֶה גַּם קֶשֶׁר אֶחָד מִתְקַיֵּם. וְלַעֲשׂוֹת בִּשְׁנֵי קְצָווֹת זֶה עִם זֶה קֶשֶׁר אֶחָד וְעָלָיו עֲנִיבָה, אִם הוּא דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַתִּירוֹ בּוֹ בַיּוֹם מֻתָּר. וְאִם לָאו, אָסוּר, אֲפִלּוּ אִם הוּא דַּעְתּוֹ לְהַתִּירוֹ בּוֹ בַיּוֹם. אֲבָל לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי עֲנִיבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ, מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ אִם דַּעְתּוֹ שֶׁיַּעֲמוֹד כֵּן יָמִים רַבִּים (סִימָן שי״ן, וּבְחַיֵּי אָדָם).

מו קֶשֶׁר שֶׁאָסוּרִין לַעֲשׂוֹתוֹ, קֶשֶׁר כָּזֶה אֲסוּרִין גַּם כֵּן לְהַתִּיר. וּבִמְקוֹם צַעַר, יֵשׁ לְהַתִּיר עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (שי״ז).

מז דֶּרֶךְ הַחַיָּטִים, שֶׁקּוֹדֶם שֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַבֶּגֶד כָּרָאוּי, מְחַבְּרִים אֶת הַחֲתִיכוֹת בִּתְפִירוֹת מְרֻוָּחוֹת, וְאַחַר כָּךְ מְסִירִין אֶת הַחוּטִין מֵאֵלּוּ הַתְּפִירוֹת, וְאָסוּר לְהָסִירָן בְּשַׁבָּת (ש״ב).

מח בְּגָדִים הָעֲשׂוּיִם לְהַכְנִיס בָּהֶם מְשִׁיחָה אוֹ רְצוּעָה, כְּגוֹן מִכְנָסַיִם אוֹ מִנְעָלִים אוֹ חָלוּק, אִם הַבֶּגֶד חָדָשׁ, אָסוּר לְהַכְנִיסוֹ בָּהֶם, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי תִּקּוּן מָנָא. וּבְיָשָׁן אִם אֵין הַנֶּקֶב צָר, שֶׁאֵין טֹרַח לְהַכְנִיסָהּ מֻתָּר. וְאִם יֵשׁ טֹרַח, אָסוּר.

מט לִפְעָמִים אֵיזוֹ תְּפִירָה מִתְקַלְקֶלֶת וּמִתְפָּרְדוֹת הַחֲתִיכוֹת קְצָת זוֹ מִזּוֹ, וּמוֹשְׁכִין בְּחוּט הַתְּפִירָה וְהֵן מִתְהַדְּקוֹת וּמִתְחַבְּרוֹת, אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּשַּׁבָּת מִשּׁוּם דַּהֲוֵי תּוֹפֵר (ש״מ).

נ נְיָרוֹת שֶׁנִּדְבְּקוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, כְּמוֹ שֶׁלִּפְעָמִים נִדְבְּקוּ דַּפֵּי סְפָרִים מֵחֲמַת הַצֶּבַע שֶׁצָּבָעָן הַכּוֹרֵךְ אוֹ שֶׁנִּדְבְּקוּ אֵיזֶה דַּפִּין בְּשַׁעֲוָה מֵאֵיזֶה סִבָּה לְפָתְחָן (ש״מ).

נא כֵּלִים שֶׁכָּרְכוּ סְבִיב פִּיהֶם בְּמַטְלִית וְקֶשָׁרוּהוּ בְּמִשִׁיחָה, מֻתָּר לְקָרְעָן בַּשַּׁבָּת, שֶׁזֶּהוּ מְקַלְקֵל, וּמֻתָּר לְצָרֵךְ שַׁבָּת (סִימָן שי״ד ובחיי״א).

נב אָסוּר לָצוּד שׁוּם בַּעַל חַי בַּשַּׁבָּת, (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן פ״ז סָעִיף כ׳, כ״א). וַאֲפִלּוּ פֶּרְעוֹשׁ אָסוּר לִתְפּוֹס, וְאַף אִם הִיא עַל גּוּף הָאָדָם וְעוֹקְצוֹ, מִשּׁוּם צַעֲרָא דְּגוּפָא מֻתָּר לִטְלוֹ וּלְזָרְקוֹ. אֲבָל אָסוּר לְהָרְגוֹ כִּי אָסוּר לַהֲרוֹג שׁוּם בַּעַל חָי. אַף הַכִּנִּים כֵּיוָן שֶׁהֵן מִתְהַוּוֹת רַק מִן הַזֵּעָה, מֻתָּר לְהָרְגָן. וּמִכָּל מָקוֹם אֵלּוּ שֶׁבַּבְּגָדִים אָסוּר לְהָרְגָן, אֶלָּא נוֹטְלָן וְזוֹרְקָן. רַק אֵלּוּ שֶׁנִּמְצְאוּ בָּרֹאשׁ, מֻתָּר לְהָרְגָן.

נג יֵשׁ לְזָהֵר, כְּשֶׁרוֹצֶה לִסְתּוֹם תֵּבָה אוֹ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ שָׁם זְבוּבִים, שֶׁיַּפְרִיחֵם תְּחִלָּה מִשָּׁם, כִּי כַּאֲשֶׁר הוּא סוֹתֵם, הֵמָּה נִצּוֹדִים שָׁמָּה. וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ צָרִיךְ לְדַקְדֵּק וְלִבְדּוֹק שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר שָׁם כְּלָל, אֶלָּא יַפְרִיחַ מַה שֶּׁנִּרְאֶה לוֹ.

נד אָסוּר לְהוֹצִיא דָּם. וַאֲפִלּוּ דָּם שֶׁבֵּין הַשִּׁנַּיִם אָסוּר לִמְצוֹץ. וְכֵן אָסוּר לְהַנִּיחַ עַל הַמַּכָּה רְטִיָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם וְלֵחָה. וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לִדְחוֹק אֶת הַמַּכָּה לְהוֹצִיא דָּם אוֹ לֵחָה (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן צ״א סָעִיף י״א).

נה צִיצִין שֶׁהֵן כְּמִין רְצוּעוֹת דַּקּוֹת שֶׁפְּרָשׁוּ מֵעוֹר הָאֲצָבַע סְבִיב הַצִּפֹּרֶן, אָסוּר לְהָסִירָן, בֵּין בִּכְלִי בֵּין בְּיָד בֵּין בְּשִׁנַּיִם. וְצִפֹּרֶן שֶׁנִּפְרַשׁ רֻבּוֹ וּקְרוֹב לְהִנָּתֵק וּמְצַעֲרוֹ, מֻתָּר לְהָסִירוֹ בְּיָד, אֲבָל לֹא בִּכְלִי. וְאִם לֹא פֵּרַשׁ רֻבּוֹ, אָסוּר לַהֲסִירוֹ אֲפִלּוּ בְּיָד (שכ״ח).

נו אָסוּר לִשְׁפּוֹךְ לְתוֹךְ הַחֹמֶץ שְׁאָר מַשְׁקִים, שֶׁיִּתְהַוּוּ גַּם כֵּן חֹמֶץ.

נז בָּשָׂר שֶׁלֹּא נִמְלַח וְחָל יוֹם שְׁלִישִׁי שֶׁלּוֹ בַּשַּׁבָּת, שָׁאם לֹא יְדִיחוּהוּ יְהֵא נֶאֱסָר, יֵשׁ לְהַדִּיחוֹ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. אֲבָל עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, אָסוּר.

נח אָסוּר לִמְרַח רְטִיָּה, וְכֵן שַׁעֲוָה אוֹ זֶפֶת. לָכֵן אָסוּר לִתֵּן שַׁעֲוָה אוֹ שֶׁמֶן עָב בַּנֶּקֶב לְסָתְמוֹ אוֹ לְדַבְּקוֹ עַל אֵיזֶה דָּבָר לְסִימָן. אֲבָל אֹכֶל מֻתָּר לִמְרֹחַ, כְּגוֹן חֶמְאָה עַל הַלֶּחֶם וְכַדּוֹמֶה (שי״ד שכ״א).

נט אָסוּר לִשְׁבּוֹר אוֹ לַחְתֹּךְ כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַאֲכָל. אֲבָל מַה שֶּׁהוּא מַאֲכָל, אֲפִלּוּ רַק לִבְהֵמָה, מֻתָּר. וְלָכֵן מֻתָּר לַחְתּוֹךְ קֶשׁ לַחֲצוֹץ בּוֹ שִׁנָּיו. וַעֲצֵי בְּשָׂמִים, מֻתָּר לִמְלוֹל וְלִקְטוֹם כְּדֵי לְהָרִיחַ בָּהֶם, וַאֲפִלּוּ הֵם קָשִׁים כָּעֵץ. אֲבָל לְקִטּוֹם אוֹתָם כְּדֵי לַחְצוֹץ שִׁנָּיו, אָסוּר.

ס אִילָן בֵּין שֶׁהוּא לַח בֵּין שֶׁהוּא יָבֵשׁ, אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ שׁוּם תַּשְׁמִישׁ, וַאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְנִידוֹ. (דְּאִם מְנִידוֹ, בְּלָאוֹ הָכִי אִכָּא אִסּוּר מֻקְצֶה). אֵין עוֹלִין בּוֹ, וְאֵין נִתְלִין בּוֹ. וְאָסוּר לְהַנִּיחַ עָלָיו אֵיזֶה חֵפֶץ אוֹ לִטְלוֹ מִמֶּנּוּ אוֹ לְקָשׁוֹר בּוֹ בְּהֵמָה וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. וַאֲפִלּוּ בִּצְדָדֵי הָאִילָן, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ. וְלָכֵן אִם סַל תָּלוּי עָלָיו, אָסוּר לִטּוֹל אֵיזֶה דָּבָר מִתּוֹךְ הַסַּל, אוֹ לִתֵּן לְתוֹכוֹ, דְּהַסַּל חֲוֵי צְדָדֵי הָאִילָן. אֲבָל אִם יָתֵד תָּקוּעָה בָּאִילָן וְעָלֶיהָ תָּלוּי סַל, מֻתָּר לִטּוֹל מִתּוֹכוֹ אוֹ לִתֵּן לְתוֹכוֹ, מִשּׁוּם דְּאָז חֲוֵי הַסַּל צְדֵי צְדָדִין. וְהַסַּל, אָסוּר לִקַּח מִשָּׁם אוֹ לְתָלוֹתוֹ שָׁם, מִשּׁוּם דְּמִשְׁתַּמֵּשׁ בַּיָּתֵד דַּהֲוֵי צְדָדֵי הָאִילָן.

סא כְּלִי שֶׁזּוֹרְעִין בּוֹ מִינֵי עֲשָׂבִים אוֹ שׁוּשַׁנִּים לְנוֹי אוֹ לְהָרִיחַ, אָסוּר לִתְלוֹשׁ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָסוּר לִתְלוֹשׁ מִן הָאִילָן. וּצְרִיכִין לְזָהֵר בְּכָל זֶה, בֵּין שֶׁהוּא שֶׁל עֵץ בֵּין שֶׁהוּא שֶׁל חֶרֶס, בֵּין שֶׁאֵינוֹ נָקוּב (של״ו).

סב אָסוּר לִכְתֹּב אוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה צִיּוּר אֲפִלּוּ בְּאֶצְבָּעוֹ עִם הַמַּשְׁקִין שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן אוֹ עַל הַהֶבֶל שֶׁעַל חַלּוֹן זְכוּכִית (שְׁמֶשֶׁת הַחַלּוֹן) וְכֵן בְּכָל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם. וַאֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת רֹשֶׁם בְּעָלְמָא בְּצַפָּרְנוֹ עַל אֵיזֶה דָּבָר לְסִימָן, אָסוּר. נִמְצָאָה שַׁעֲוָה וְכַדּוֹמֶה שֶׁנָּטְפָה עַל הַסֵּפֶר, אֲפִלּוּ רַק עַל אוֹת אַחַת, אָסוּר לְהָסִירָהּ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן כ״ד סָעִיף י״ב).

סג כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִכְתּוֹב, כָּךְ אָסוּר לִמְחוֹק כָּל מַה שֶּׁנִּכְתַּב. וּמִכָּל מָקוֹם אוֹתָן עוּגוֹת שֶׁעָשׂוּ עֲלֵיהֶן אוֹתִיּוֹת וְצִיּוּרִים, מֻתָּר לְשַׁבְּרָן וּלְאָכְלָן בַּשַּׁבָּת. אַף אִם נַעֲשׂוּ כֵּן לְסִגְלָה לְקַטָּנִים, יֵשׁ לְהַחְמִיר בָּהֶם.

סד סְפָרִים, שֶׁעַל חֲדֵי הַגְּלְיוֹנוֹת מִבַּחוּץ נִכְתְּבוּ אוֹתִיּוֹת, יֵשׁ אוֹסְרִין לִקְרוֹתָן אוֹ לִסְגֹּר בַּשַּׁבָּת וְיֵשׁ מַתִּירִין, וְכֵן נוֹהֲגִים. וּמִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ אוֹסְרִין יֵשׁ לִמְנוֹעַ מִלִּכְתּוֹב כֵּן (ש״מ).

סה מֵתָר לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ, מַלֵּא לִי כְּלִי זֶה אֲפִלּוּ הוּא מְיֻחָד לְמִדָּה, וַאֲפִלּוּ הוּא שֶׁל מוֹכֵר, אֶלָּא שֶׁהַלּוֹקֵחַ נוֹטְלוֹ וּמוֹלִיכוֹ לְבֵיתוֹ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאִם הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא כְּלִי שֶׁלּוֹ וְאוֹמֵר, מַלֵּא לִי כְּלִי זֶה, דְּוַדַּאי מֵתָר. אֲבָל לְמִדּוֹד בְּכְלִי הַמְיֻחָד לְמִדָּה שֶׁל הַמּוֹכֵר וְלִשְׁפּוֹךְ לְתוֹךְ כְּלִי שֶׁל לוֹקֵחַ, אָסוּר. וְכֵן מֵתָר לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: תֵּן לִי חֲמִשִּׁים אֱגוֹזִים וְכַדּוֹמֶה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לוֹ שֵׁם מִדָּה וְלֹא דָּמִים, וְגַם לֹא יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן, לוֹמַר, הֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּיָדִי חֲמִשִּׁים אֱגוֹזִים, תֵּן לִי עוֹד חֲמִשִּׁים וִיהְיוּ לְךָ בְּיָדִי מֵאָה. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יַזְכִּיר לְשׁוֹן מֶכֶר, אֲפִלּוּ אֵינוֹ קוֹצֵץ הַדָּמִים, וַאֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ שַׁבָּת. וְעַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, אָסוּר לְקָנוֹת בַּשַּׁבָּת, וְהוּא הַדִּין בְּשִׂכִירוּת (ש״ו שכ״ג שכ״ה).

סו מֵתָר לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ, מַלֵּא לִי כְּלִי זֶה אוֹ תֵּן לִי בּוֹ עַד הָרֹאשׁ הַזֶּה, וּלְמָחָר נְמַדּוֹד אוֹתוֹ אוֹ נִשְׁקוֹל אוֹתוֹ (שכ״ג).

סז כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ בִּנְיָן עֲרַאי בַּשַּׁבָּת, כָּךְ אָסוּר לְהוֹסִיף עַל בִּנְיָן קָבוּעַ, אֲפִלּוּ תּוֹסֶפֶת עֲרַאי. וְלָכֵן פֶּתַח שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לִכְנִיסָה וִיצִיאָה תָּדִיר אֶלָּא לְעִתִּים רְחוֹקוֹת, אִם עָשָׂה לָהּ דֶּלֶת שֶׁאֵינָהּ סוֹבֶבֶת עַל צִירֶיהָ (צִיר, הוּא עֵץ אוֹ בַּרְזֶל הַבּוֹלֵט מִן הַדֶּלֶת שֶׁמַּכְנִיסִין בְּחוֹר שֶׁלְּמַטָּה בָּאַסְקֻפָּה, וּלְמַעְלָה בַּמַּשְׁקוֹף, שֶׁתְּהֵא הַדֶּלֶת חוֹגֶרֶת לְכָאן וּלְכָאן, וְהוּא הַדִּין בְּמַה שֶּׁנּוֹהֲגִין בִּמְדִינָתֵנוּ לְתַקֵּן אֶת הַדְּלָתוֹת באנגלען) בְּצִירִים קְטַנִּים הַמִּתְחַבְּרִים לְמְזוּזַת הַפֶּתַח. אֶלָּא שֶׁקְּשָׁרָהּ שָׁם וּתְלָאָהּ שָׁם לִנְעוֹל בָּהּ, אִם יֵשׁ צִיר בְּדֶלֶת זוֹ, אוֹ אֲפִלּוּ אֵין בָּהּ עַתָּה, אֶלָּא שֶׁהָיָה לָהּ צִיר וְנִשְׁבַּר וּמְקוֹמוֹ נִקָּר, מֵתָר לִנְעוֹל בָּהּ בַּשַּׁבָּת. וַאֲפִלּוּ אִם הִיא בְּעִנְיָן שֶׁכְּשֶׁפּוֹתְחִים אוֹתָהּ הִיא נִגְרֶרֶת עַל הָאָרֶץ, וּכְשֶׁנּוֹעֲלִין בָּהּ מַגְבִּיהִין אוֹתָהּ וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ עַל הָאַסְקֻפָּה, מִכָּל מָקוֹם מֵתָר, דְּכֵינָן שֶׁהִיא קְשׁוּרָה וּתְלוּיָה, וְגַם יֵשׁ בָּהּ הֶכֵּר צִיר, נִקָּר שֶׁהִיא דֶּלֶת הָעֲשׂוּיָה לִנְעִילָה וּפְתִיחָה וְאֵינוֹ נִרְאֶה כְּבוֹנֶה. וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם יֵשׁ לָהּ עֲדַיִן צִיר. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחְזִיר אֶת הַצִּיר לִמְקוֹמוֹ, דְּבָזֶה חֲזֵי בּוֹנֶה.

סח אֲבָל אִם אֵין לָהּ הֶכֵּר צִיר, אָסוּר לִנְעוֹל בָּהּ בַּשַּׁבָּת, דְּכֵינָן שֶׁהַפֶּתַח אֵינוֹ עָשׂוּי לְהִפָּתֵחַ אֶלָּא לְעִתִּים רְחוֹקוֹת וְהַדֶּלֶת אֵינָהּ נִכֶּרֶת כְּדֶלֶת, נִרְאֵית הַנְּעִילָה כְּמוֹ בִּנְיָן. אַף אִם הִיא קְשׁוּרָה וּתְלוּיָה יָפֶה בְּעִנְיָן שֶׁאַף כְּשֶׁהִיא פְּתוּחָה אֵינָהּ נִגְרֶרֶת עַל הָאָרֶץ, אֲפִלּוּ אֵינָהּ גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ אֶלָּא כְּמִלֹּא נִימָה, נִכֶּרֶת הִיא שֶׁהִיא דֶּלֶת וּמֻתָּר לִנְעוֹל בָּהּ.

סט אִם אֵינָהּ קְשׁוּרָה וּתְלוּיָה כְּלָל, וּכְשֶׁפּוֹתְחִין שׁוֹמְטִין אוֹתָהּ לְגַמְרֵי, אָסוּר לִנְעוֹל בָּהּ בְּשׁוּם אֹפֶן פֶּתַח שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לִכְנִיסָה וִיצִיאָה תָּדִיר. אֲבָל פֶּתַח הֶעָשׂוּי לִכְנִיסָה וִיצִיאָה תָּדִיר, מֻתָּר לִנְעֹל בָּהּ, וַאֲפִלּוּ אֵין בָּהּ הֶכֵּר צִיר.

ע דֶּלֶת הֶעָשׂוּיָה מִלּוּחַ אֶחָד, אֵין נוֹעֲלִין בָּהּ פֶּתַח שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לִכְנִיסָה וְלִיצִיאָה תָּדִיר. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לָהּ צִיר, אִם אֵינָהּ סוֹבֶבֶת עַל צִירֶיהָ, דְּכֵינָן שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא מִלּוּחַ אֶחָד וְאֵינָהּ סוֹבֶבֶת עַל צִירֶיהָ, נִרְאֶה כְּבוֹנֶה וְסוֹתֵם מָקוֹם הַפְּתוּחַ, אֲבָל בְּפֶתַח הֶעָשׂוּי לִכְנִיסָה וִיצִיאָה תָּדִיר, יֵשׁ לְהָקֵל לִנְעוֹל בָּהּ. וְדַוְקָא כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם אַסְקֻפָּה, דְּאָז נִכָּר שֶׁהוּא פֶּתַח.

עא פְּקָק הַחַלּוֹן, כְּגוֹן לוּחַ אוֹ שְׁאָר כָּל דָּבָר שֶׁסּוֹתְמִין בּוֹ אֶת הַחַלּוֹן, יְכוֹלִין לְסָתְמוֹ בּוֹ אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ קָשׁוּר שָׁם. וְהוּא שֶׁכְּבָר סָתַם בּוֹ פַּעַם אַחַת קֹדֶם הַשַּׁבָּת, אוֹ שֶׁחָשַׁב עָלָיו קֹדֶם הַשַּׁבָּת לְסָתְמוֹ בּוֹ. אֲבָל אִם לֹא סָתַם בּוֹ מֵעוֹלָם, וְגַם לֹא חָשַׁב עָלָיו, אָסוּר לִסְתּוֹם בּוֹ בַּשַּׁבָּת, אִם הוּא דָּבָר שֶׁדֶּרֶךְ לְבַטְּלוֹ שָׁם שֶׁיִּהְא שָׁם לִזְמַן אָרֹךְ. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְבַטְּלוֹ שָׁם אֶלָּא לִזְמַן קָצָר, כְּגוֹן בֶּגֶד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, מֻתָּר לִסְתּוֹם בּוֹ בְּכָל עִנְיָן (עַיֵּן בחיי אדם).

עב דְּלָתוֹת וְחַלּוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תְּלוּיִים עַל צִירֵי בַּרְזֶל שֶׁנָּקֵל לְהָסִירָן וּלְהַחְזִירָן, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר בַּשַּׁבָּת לְהָסִירָן אוֹ לִתְלוֹתָן, כִּי הַתּוֹלֶה אוֹתָן חֲזֵי כְּבוֹנֶה וְהַמְּסִירָן חֲזֵי כְּסוֹתֵר (סימן שי״ג ובחיי״א).

עג אָסוּר לְכַבֵּד אֶת הַבַּיִת, אֲפִלּוּ הוּא מְרֻצָּף בַּאֲבָנִים אוֹ בִּנְסָרִים. וְעַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, מֻתָּר. וְאִם עוֹשֶׂה עַל יְדֵי שִׁנּוּי גָּדוֹל, כְּגוֹן עַל יְדֵי כְּנַף אַוָּז וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר אֲפִלּוּ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל (של״ז).

עד לֹא יְשַׁפְּשֵׁף בְּרַגְלוֹ רַק שֶׁעַל גַּבֵּי הַקַּרְקַע, אֲבָל מֻתָּר לִדְרֹס עָלָיו בְּלֹא שִׁפְשׁוּף.

עה אָסוּר לְכַנּוֹת בְּשִׂדֶה נִיר בַּשַּׁבָּת. (וּבְשֶׁל חֲבֵרוֹ, אָסוּר אֲפִלּוּ לְכַנֵּס [בּוֹ], וַאֲפִלּוּ בַּחֹל כִּדְלַקְמָן סִימָן קפ״ג סָעִיף ה׳).

עו מְחִצָּה אֲפִלּוּ הִיא עֲרָאִית, אִם נַעֲשֵׂית לְהַתִּיר אֵיזֶה דָּבָר, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב. וְלָכֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה עַל יְדֵי וִילוֹן, וְכַדּוֹמֶה בִּפְנֵי אוֹר הַנֵּר, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹשׁ מִטָּתוֹ. וְכֵן לִפְנֵי סְפָרִים, כְּדֵי לְשַׁמֵּשׁ אוֹ לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ק״ג סָעִיף ו׳). דְּכֵינָן שֶׁמְּחִצָּה מַתֶּרֶת, הִיא, חוֹלֶקֶת שָׁם רְשׁוּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וַהֲרֵי זֶה כְּעוֹשֶׂה אֹהֶל. אֲבָל מֻתָּר לְכַסּוֹת הַסְּפָרִים בִּשְׁנֵי כְּסוּיִין זֶה עַל גַּב זֶה, שֶׁאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם אֹהֶל. וְאִם הַוִּילוֹן הַתָּלוּי לִפְנֵי הַמִּטָּה הָיָה פָּרוּס מִבְּעוֹד יוֹם, בֵּין מִן הַצַּד בֵּין מִלְּמַעְלָה, מֻתָּר בַּשַּׁבָּת לְפָרְסוֹ כֻּלּוֹ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי רַק תּוֹסֶפֶת אֹהֶל עֲרָאִי. אֲבָל מַה שֶּׁהַוִּילוֹן תָּלוּי תָּמִיד בְּקָצֵהּ אֶחָד מְקֻפָּל, לֹא מִצְטָרֵף לְטָפַח, כֵּינָן שֶׁאֵינוֹ לְשֵׁם אֹהֶל. וְכֵן מְחִיצָה הַמִּתְקַפֶּלֶת (שְׁקוֹרִין שְׁפַאנִישׁ וַואנְד), אָסוּר לְפָתְחָהּ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה פְּתוּחָה קְצָת מֵעֶרֶב שַׁבָּת. אֲבָל

מַה שֶּׁהִיא עוֹמֶדֶת מִקַּפֶּלֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהַדֹּפֶן רָחָב יוֹתֵר מִטֶּפַח, לֹא מַהֲנִי. אֲבָל מְחִצַּת עֲרַאי שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהַתִּיר אֵיזֶה דָּבָר, אֶלָּא לְהָגֵן בִּפְנֵי הַחַמָּה, אוֹ בִּפְנֵי הָרוּחַ שֶׁלֹּא יַכֶּה הַנֵּרוֹת וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ.

עז וְאֹהֶל, דְּהַיְנוּ גַּג הַמַּאֲהִיל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נַעֲשֶׂה אֶלָּא לְהָגֵן מִפְּנֵי הַחַמָּה אוֹ מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים וְכַדּוֹמֶה, וַאֲפִלּוּ הוּא אֹהֶל עֲרַאי, אִם הוּא טֶפַח עַל טֶפַח בְּרוּם טֶפַח, אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ. וְלָכֵן עֲרִיסָה שֶׁל תִּינוֹק שֶׁנּוֹתְנִים בָּהּ חִשּׁוּקִים שֶׁל עֵץ וּפוֹרְסִין עֲלֵיהֶם סָדִין, אָסוּר לִפְרוֹס אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מִבְּעוֹד יוֹם פָּרוּס טֶפַח, דַּהֲוֵי רַק תּוֹסֶפֶת אֹהֶל עֲרַאי דְּמֻתָּר. וְכֵן אִם הַחֲשׁוּקִים סְמוּכִין זֶה לָזֶה בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים, נֶחְשָׁבִים כְּאֹהֶל, (כִּי הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא, שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים, חָשׁוּב כִּלְבוּד, פָּרוּשׁ כִּמְחֻבָּר וְסָתוּם), וּמֻתָּר לִפְרוֹס עֲלֵיהֶם סָדִין.

עח תֵּבָה שֶׁהַכְּסוּי שֶׁלָּהּ אֵינָהּ מְחֻבֶּרֶת לָהּ בְּצִירִים, אָסוּר לִטְלוֹ מִשָּׁם, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי סוֹתֵר אֹהֶל. וְכֵן אָסוּר לְכַסּוֹת בּוֹ, מִשּׁוּם דְּעוֹשֶׂה אֹהֶל. וּכְשֶׁנּוֹתְנִין טַבְלָא עַל חָבִית לִהְיוֹת לְשֻׁלְחָן, צְרִיכִין לְהַעֲמִיד אֶת הֶחָבִית בַּצַּד הַפָּתוּחַ לְמַטָּה, שֶׁאִם יִתֵּן אֶת הַדַּף עַל הַצַּד הַפָּתוּחַ, הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה אֹהֶל.

עט פִּי הֶעָשָׁן (אֲרֻבָּה) (קוימן רויכפאנג) אִם הוּא מִן הַצַּד, שֶׁהַסְּתִימָה הִיא כְּמוֹ תּוֹסֶפֶת מְחִצָּה, מֻתָּר לְסָתְמוֹ. אֲבָל אִם הוּא לְמַעְלָה, אָסוּר לְסָתְמוֹ בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב, מִשּׁוּם דְּעוֹשֶׂה אֹהֶל. וְאִם קְבוּעָה שָׁם דֶּלֶת שֶׁל בַּרְזֶל סוֹגֶרֶת עַל צִירִים, מֻתָּר לְסָתְמוֹ. וְכֵן אִם הַחַשּׁוּקִים סְמוּכִין זֶה לָזֶה בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים, נֶחְשָׁבִים כְּאֹהֶל, (כִּי הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא, שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים, חָשׁוּב כִּלְבוּד, פָּרוּשׁ כִּמְחֻבָּר וְסָתוּם), וּמֻתָּר לִפְרוֹס עֲלֵיהֶם סָדִין.

עח תֵּבָה שֶׁהַכְּסוּי שֶׁלָּהּ אֵינָהּ מְחֻבֶּרֶת לָהּ בְּצִירִים, אָסוּר לִטְלוֹ מִשָּׁם, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי סוֹתֵר אֹהֶל. וְכֵן אָסוּר לְכַסּוֹת בּוֹ, מִשּׁוּם דְּעוֹשֶׂה אֹהֶל. וּכְשֶׁנּוֹתְנִין טַבְלָא עַל חָבִית לִהְיוֹת לְשֻׁלְחָן, צְרִיכִין לְהַעֲמִיד אֶת הֶחָבִית בַּצַּד הַפָּתוּחַ לְמַטָּה, שֶׁאִם יִתֵּן אֶת הַדַּף עַל הַצַּד הַפָּתוּחַ, הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה אֹהֶל.

עט פִּי הֶעָשָׁן (אֲרֻבָּה) (קוימן רויכפאנג) אִם הוּא מִן הַצַּד, שֶׁהַסְּתִימָה הִיא כְּמוֹ תּוֹסֶפֶת מְחִצָּה, מֻתָּר לְסָתְמוֹ. אֲבָל אִם הוּא לְמַעְלָה, אָסוּר לְסָתְמוֹ בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב, מִשּׁוּם דְּעוֹשֶׂה אֹהֶל. וְאִם קְבוּעָה שָׁם דֶּלֶת שֶׁל בַּרְזֶל סוֹגֶרֶת עַל צִירִים, מֻתָּר לְסָתְמוֹ. וְכֵן אִם הַחַשּׁוּקִים סְמוּכִין זֶה לָזֶה בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים, נֶחְשָׁבִים כְּאֹהֶל, (כִּי הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא, שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים, חָשׁוּב כִּלְבוּד, פָּרוּשׁ כִּמְחֻבָּר וְסָתוּם), וּמֻתָּר לִפְרוֹס עֲלֵיהֶם סָדִין.

פ בֶּגֶד שֶׁשּׁוֹטְחִין עַל פְּנֵי חָבִית לְכַסּוֹתָהּ, אִם הֶחָבִית אֵינָהּ מְלֵאָה לְגַמְרֵי, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בֵּין הַמַּשְׁקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ לְהַכְּסוּי חָלָל טֶפַח, אָז לֹא יִכֹּף אוֹתָהּ עַל פְּנֵי כֻּלָּהּ, מִשּׁוּם אֹהֶל, אֶלָּא יַנִּיחַ מִקְצָת פִּיהָ מְגֻלֶּה (וְעַיֵּן לְעֵיל סָעִיף ל״ג).

פא כָּל מְחִצָּה אוֹ אֹהֶל שֶׁאָסוּרִין לַעֲשׂוֹתוֹ, אִם הוּא עָשׂוּי, אָסוּרִין לַהֲסִירוֹ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי סוֹתֵר אֹהֶל.

פב אָסוּר לָשֶׂאת מִכְסֶה הֶעָשׂוּי לְהָגֵן מִפְּנֵי הַחַמָּה אוֹ מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, שֶׁקּוֹרִין שִׁירֶם (שִׁמְשִׁיָה/מִטְרִיָה) מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֹהֶל (חיי״א, וְעַיֵּן שע״ת סִימָן ש״א).

פג כֵּלִים שֶׁהֵם שֶׁל פְּרָקִים תְּחוּבִים זֶה בָּזֶה וְנִפְרְדוּ, אִם דַּרְכָּם לִהְיוֹת תָּמִיד רְפוּיִים, מֻתָּר לְהַחְזִירָם כָּךְ. אֲבָל אִם דַּרְכָּם לִהְיוֹת מְהֻדָּקִים בְּחֹזֶק, אָסוּר לְהַחְזִירָם אֲפִלּוּ בְּרִפְיוֹן. וְכֵן אִם הֵם מְחֻבָּרִים עַל יְדֵי חֲרִיצִים (בְּרָגִים) (שְׁרוֹיף) כֵּיוָן שֶׁדַּרְכָּם לִהְיוֹת מְהֻדָּקִים בְּחֹזֶק, אִם הֵם פְּרוּדִים, אָסוּר לְחַבְּרָם אֲפִלּוּ בְּרִפְיוֹן. אַף כְּסוּי כֵּלִים, מֻתָּר לְהָסִירָן וְכֵן לְחַבְּרָן, כֵּיוָן שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְקַיּוּם, רַק לְפָתְחָן וּלְסָתְמָן תָּדִיר.

פד מַכְבֵּשׁ (פרעס) וְהֵם שְׁנֵי לוּחוֹת זֶה עַל זֶה וְכוֹבְשִׁין בֵּינֵיהֶן בְּגָדִים, אִם הַמַּכְבֵּשׁ הוּא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, מֻתָּר לְפָתְחוֹ לָקַחַת הַבְּגָדִים לְצֹרֶךְ שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב. אֲבָל אֵין כּוֹבְשִׁין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהוּא לְצֹרֶךְ חֹל. וּמַכְבֵּשׁ שֶׁל כּוֹבְסִין אוֹ שְׁאָר אֻמָּנִין, אָסוּר לִפְתּוֹחַ, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא מְהֻדָּק בְּחֹזֶק, פְּתִיחָתוֹ דּוֹמֶה לִסְתִירָה, וַאֲפִלּוּ אִם הָיָה פָּתוּחַ מִבְּעוֹד יוֹם, אָסוּר לָקַחַת מִשָּׁם אֶת הַבְּגָדִים בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יָבוֹא לִפְתְּחוֹ עַתָּה.

פה סַפְסָל שֶׁנִּשְׁמְטָה אַחַת מִרַגְלָיו, אָסוּר לְהַחְזִירָהּ, וְגַם אָסוּר לִסְמֹךְ עַל סַפְסָל אַחֵר, אֶלָּא אִם כֵּן כְּבָר יָשַׁב עָלָיו כָּךְ, אֲבָל מֻתָּר לְהַנִּיחַ דַּף עַל סַפְסָלִים אוֹ עַל חֲתִיכוֹת עֵצִים שֶׁהֻכְנָם מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְכָךְ.

פו כְּלֵי הַמּוֹרֶה אֶת הַשָּׁעוֹת (שָׁעוֹן) (אוהר זייגער), אֲפִלּוּ שֶׁעֲדַיִן הוֹלֵךְ, אָסוּר לְהַעֲרִיכוֹ בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, שֶׁלֹּא יַפְסִיק הֲלִיכָתוֹ. וּבְיוֹם טוֹב שֵׁנִי, יֵשׁ לְהָקֵל כָּל זְמַן שֶׁעֲדַיִן הוֹלֵךְ, לְהַעֲרִיכוֹ לְצֹרֶךְ הַיּוֹם, אֲבָל לֹא לְצֹרֶךְ יוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. וּלְצֹרֶךְ חוֹלָה, יֵשׁ לְהַתִּיר בְּכָל עִנְיָן, אִם אֵינוֹ נִמְצָא אֵינוֹ יְהוּדִי בְּנָקֵל.

פז אָסוּר לְהַשְׁמִיעַ קוֹל שֶׁל שִׁיר בְּשַׁבָּת בִּכְלִי אוֹ בַּאֲבָרָיו (חוץ מִבִּפְיו), אֲפִלּוּ לְהַכּוֹת בְּאֶצְבְּעוֹתָיו זוֹ עַל זוֹ אוֹ עַל הַלּוּחַ לְהַשְׁמִיעַ קוֹל אוֹ לְקַשְׁקֵשׁ בֶּאֱגוֹז אוֹ בְּזוּג לְתִינוֹק שֶׁלֹּא יִבְכֶּה. וְלֹא מְטַפְּחִין יָד עַל יָד, וְלֹא מְרַקְּדִין. וְלִכְבוֹד הַתּוֹרָה מֻתָּר לְטַפֵּחַ וּלְרַקֵּד. וְגַם הֶעוֹשֶׂה לְתִינוֹק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְכֶּה, אֵין מוֹחִין, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ מַתִּירִין.

פח קוֹל שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ שִׁיר, מֻתָּר לְהַשְׁמִיעַ, וְלָכֵן מֻתָּר לְהַקִּישׁ עַל הַדֶּלֶת כְּדֵי שֶׁיִּפְתְּחוּ לוֹ, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאַף עַל פִּי כֵן אָסוּר לְהַשְׁמִיעַ קוֹל בִּכְלִי מַמְּיֻחָד לְכָךְ, כְּגוֹן לְהַקִּישׁ עַל הַדֶּלֶת בְּטַבַּעַת הַקְּבוּעָה בָּהּ, אוֹ בְּפַעֲמוֹן הַמְּיֻחָד לָזֶה. וְכֵן אוֹתָן כְּלֵי שָׁעוֹת (שְׁעוֹנִים) (אוהר זייגער), שֶׁהֵן עֲשׂוּיוֹת לְקַשְׁקֵשׁ הַשָּׁעוֹת עַל יְדֵי מַה שֶּׁדּוֹחֲקִין בָּהֶן אוֹ שֶׁמּוֹשְׁכִין בְּחוּט הַמְּיֻחָד לְכָךְ, אֵין לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב.

פט הַמְּשַׁמֵּר פֵּרוֹת אוֹ זְרָעִים מִפְּנֵי חַיָּה וְעוֹף, לֹא יַסְפִּיק כַּף אֶל כַּף, וְלֹא יִטְפַּח כַּפָּיו עַל יְרֵכוֹ, וְלֹא יְרַקֵּד בְּרַגְלָיו כְּדֵי לְהַבְרִיחָם כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחֹל.

צ אֵין שׁוֹחֲקִין בָּאֱגוֹזִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם עַל גַּבֵּי קַרְקַע, אֲפִלּוּ מֻרְצָף, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין לִמְחוֹת בְּנָשִׁים וּקְטַנִּים, לְפִי שֶׁבְּוַדַּאי לֹא יִשְׁמְעוּ, וּמוּטָב שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹגְגִים וְאַל יִהְיוּ מְזִידִים (של״ח).

צא בְּעִנְיַן קִפּוּל בְּגָדִים, יֵשׁ הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִּינִים, וְאֵין לְקַפֵּל שׁוּם בֶּגֶד (ש״ב).

צב טַלִּית שֶׁאָחַז בּוֹ הָאוּר, מֻתָּר לִשְׁפּוֹךְ עָלָיו שְׁאָר מַשְׁקִין שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם אֵשׁ, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיְּגִיעַ לְמָקוֹם הַמַּשְׁקִים, תִּכָּבֶה, אֲבָל מַיִם, אָסוּר לִשְׁפּךְ עָלֶיהָ.

צג אֵין מַצִּיעִין אֶת הַמִּטָּה מִשַּׁבָּת לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁהוּת בַּיּוֹם שֶׁיּוּכַל לִישֹׁן עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת עַצְמוֹ, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לִישֹׁן עָלֶיהָ עַד לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, הֲרֵי הוּא מֵכִין מִשַּׁבָּת לְחֹל וְאָסוּר (ש״ב).

סימן פא

א אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹת לְשַׁבָּת, רְשׁוּת הַיָּחִיד, רְשׁוּת הָרַבִּים, כַּרְמְלִית, וּמָקוֹם פָּטוֹר. וּנְבָאֵר קְצָת מֵהֶן בִּקְצָרָה.

ב אֵיזֶה רְשׁוּת הַיָּחִיד. מָקוֹם שֶׁהוּא לְכָל הַפָּחוֹת אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים, (שֶׁזֶּהוּ מָקוֹם חָשׁוּב שֶׁרָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ), וּמֻקָּף בִּמְחִיצוֹת גְּבוֹהוֹת לְכָל הַפָּחוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים (אֲפִלּוּ אֵינָן שְׁלֵמוֹת לְגַמְרֵי). וְחָרִיץ עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים, גַּם כֵּן דִּינוֹ כִּמְחִיצָה (עַיֵּן חָכָם צְבִי סִימָן ה׳). וְכֵן בּוֹר שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, וְכֵן תֵּל שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ וְרָחָב אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה. וַאֲפִלּוּ כְּלִי, כְּגוֹן תֵּבָה, אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה אוֹ חָבִית שֶׁהִיא עֲגֻלָּה וְיֵשׁ בָּהּ לְרַבֵּעַ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, כָּל אֵלּוּ אֲפִלּוּ הֵן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּכַרְמְלִית, הֲרֵי הֵן נֶחְלָקוֹת לְעַצְמָן וְהֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד. וַאֲוִיר רְשׁוּת הַיָּחִיד הוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד עַד לָרָקִיעַ. וַהַמְּחִיצוֹת עַצְמָן שֶׁהֵן מַקִּיפוֹת לִרְשׁוּת הַיָּחִיד עַל גַּבֵּיהֶן גַּם כֵּן דִּין רְשׁוּת הַיָּחִיד לָהֶן. וַהַחוֹרִים שֶׁבַּמְּחִיצוֹת שֶׁכְּלַפֵּי רְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ הֵן מְפֻלָּשִׁים מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, כֵּיוָן שֶׁיְּכוֹלִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, הֲרֵי הֵן בְּטֵלִין אֶצְלָהּ וְנֶחְשָׁבִים כִּרְשׁוּת הַיָּחִיד. (וְאִם הֵם רַק כְּלַפֵּי חוּץ, יִתְבָּאֵר בְּסָעִיף שֶׁלְּאַחַר זֶה).

ג אֵיזוֹהִי רְשׁוּת הָרַבִּים. רְחוֹבוֹת וּשְׁוָקִים שֶׁהֵן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, שֶׁכֵּן הָיָה רֹחַב הַדֶּרֶךְ בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה שֶׁבַּמִּדְבָּר. וְכֵן דְּרָכִים שֶׁעוֹבְרִין בָּהֶם מֵעִיר לְעִיר וּרְחָבִים שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, הֲרֵי הֵן רְשׁוּת הָרַבִּים. וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אִם אֵינוֹ גָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מִן הַקַּרְקַע, אֲפִלּוּ הוּא קוֹצִים אוֹ צוֹאָה שֶׁאֵין רַבִּים דּוֹרְסִים עֲלֵיהֶם, מִכָּל מָקוֹם בָּטֵל הוּא לְגַבֵּי הַקַּרְקַע וַהֲרֵי הוּא כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְכֵן גּוּמָּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אִם אֵינָהּ עֲמֻקָּה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, הֲרֵי הוּא כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְהַחוֹרִים שֶׁבַּכְּתָלִים כְּלַפֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים וְאֵינָם מְפֻלָּשִׁים לְפָנִים לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, אִם הֵם נְמוּכִים מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים לַקַּרְקַע, בְּטֵלֵי לְגַבֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, וַהֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם הֵן לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים נִדּוֹנִין לְפִי מִדּוֹתֵיהֶן, אִם יֵשׁ בָּהֶם אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְהֵם לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי הוּא כַּרְמְלִית. וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, חֲוֵי רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְאִם אֵין בָּהֶם אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה הֲרֵי הֵם מְקוֹם פְּטוּר, בֵּין שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה בֵּין שֶׁהֵם לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה. הַמְּבוֹאוֹת שֶׁנִּכְנָסִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים, לְפָעָמִים הֵן רְשׁוּת הָרַבִּים וְלִפְעָמִים הֵן כַּרְמְלִית, וְיֵשׁ בָּזֶה הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִּינִים. יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁכָּל שֶׁאֵין שִׁשִּׁים רִבּוֹא אֲנָשִׁים עוֹבְרִים בּוֹ בְּכָל יוֹם כִּדְגִלֵּי מִדְבָּר, אֵינוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים אֶלָּא כַּרְמְלִית. וְלָכֵן בַּזְּמַן הַזֶּה, אֵין לָנוּ רְשׁוּת הָרַבִּים. וְכָל יְרֵא שָׁמַיִם יַחְמִיר לְעַצְמוֹ.

ד אֵיזֶהוּ כַּרְמְלִית. מָקוֹם שֶׁאֵין הִלּוּךְ לְרַבִּים, וְגַם אֵינוֹ מֻקָּף בִּמְחִיצוֹת כָּרָאוּי, כְּגוֹן הַשָּׂדוֹת וְנָהָר שֶׁהוּא עָמֹק לְכָל הַפָּחוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב לְכָל הַפָּחוֹת אַרְבָּעָה טְפָחִים. וּמְבוֹאוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שָׁלֹשׁ מְחִצוֹת, וְאִצְטַבָּנִית (הוּא מָקוֹם שֶׁלִּפְנֵי הַחֲנֻיּוֹת שֶׁהַסּוֹחֲרִים יוֹשְׁבִים), וְאִיצְטַבָּא (הוּא מָקוֹם שֶׁמַּנִּיחִים עָלָיו פְּרַקְמַטְיָא) שֶׁלִּפְנֵי הָעַמּוּדִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִיא רְחָבָה אַרְבָּעָה וּגְבוֹהָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר עַד עֲשָׂרָה טְפָחִים. וְכֵן מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה מֻקָּף בִּמְחִצוֹת שֶׁאֵינָן גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה, וְחֵל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְגָבוֹהַּ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה, וּבוֹר שֶׁהוּא אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְעָמֹק מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד עֲשָׂרָה, וְעוֹד יֵשׁ הַרְבֵּה שֶׁהֵן כַּרְמְלִית. (וּלְשׁוֹן כַּרְמְלִית הוּא לְשׁוֹן רַךְ מָל, פֵּרוּשׁ לֹא לַח וְלֹא יָבֵשׁ, אֶלָּא בֵּינוֹנִי. הָכָא נַמִּי לֹא רְשׁוּת הַיָּחִיד, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ מְחִצוֹת כָּרָאוּי. וְגַם לֹא רְשׁוּת הָרַבִּים, לְפִי שֶׁאֵין רַבִּים הוֹלְכִים שָׁם) (שמה שנו).

ה אֵיזֶהוּ מָקוֹם פָּטוֹר. כָּל מָקוֹם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְהוּא גָּבוֹהַּ מִשְּׁלֹשָׁה וּלְמַעְלָה, אוֹ בּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וְעָמֹק מִשְּׁלֹשָׁה לְמַטָּה, וְכֵן מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וּמֻקָּף בִּמְחִצוֹת מִשְּׁלֹשָׁה וּלְמַעְלָה. וְכָל אֵלּוּ דַּוְקָא כְּשֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים הֵן מְקוֹם פְּטוֹר. אֲבָל אִם הֵן בְּכַרְמְלִית, הֲרֵי הֵן גַּם כֵּן כַּרְמְלִית (שמ״ה).

סימן פב

א בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבְכַרְמְלִית אָסוּר לְטַלְטֵל שׁוּם דָּבָר אַרְבַּע אַמּוֹת, בֵּין לָשֵׂאת אוֹתוֹ בֵּין לִזְרוֹק אוֹתוֹ בֵּין לְהוֹשִׁיט אוֹתוֹ. וּלְטַלְטְלוֹ אֵיזֶה פְּעָמִים פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, גַּם כֵּן אָסוּר.

ב אָסוּר לָשֵׂאת אוֹ לִזְרוֹק אוֹ לְהוֹשִׁיט שׁוּם דָּבָר מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לְכַרְמְלִית, וְכֵן מֵרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מִכַּרְמְלִית לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְכֵן מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְכַרְמְלִית אוֹ מִכַּרְמְלִית לִרְשׁוּת הָרַבִּים. אֲבָל מָקוֹם פָּטוּר מֻתָּר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִמֶּנּוּ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד וְלִרְשׁוּת הָרַבִּים וּלְכַרְמְלִית וּמֵהֶם לְתוֹכוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְטַלְטֵל אֶת הַחֶפֶץ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּכַרְמְלִית. וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה חִלּוּקִים מַהִי רְשׁוּת הָרַבִּים וּמַהִי כַּרְמְלִית וּמַהִי רְשׁוּת הַיָּחִיד, (מִלְּבַד אֵלּוּ שֶׁכָּתַבְנוּ בַּסִּימָן שֶׁלִּפְנֵי זֶה), לָכֵן בְּעִיר שֶׁאֵינָהּ מְתֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין, מִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי, צָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְטַלְטֵל שׁוּם חֵפֶץ מִמָּקוֹם שֶׁהוּא מֻנָּח לְמָקוֹם הֶחָלוּק מִמֶּנּוּ, כִּי אִם בִּמְקוֹמוֹת שֶׁהַהֶתֵּר בָּרוּר לוֹ.

ג נְטִילַת הַחֵפֶץ מִמָּקוֹם שֶׁהוּא מֻנָּח, נִקְרָא עֲקִירָה, וְהַנָּחַת הַחֵפֶץ נִקְרֵאת הַנָּחָה. וְגַם עֲקִירָה בְּלֹא הַנָּחָה אוֹ הַנָּחָה בְּלֹא עֲקִירָה, אָסוּר לַעֲשׂוֹת. וְלָכֵן אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתֵּן אֵיזֶה חֵפֶץ לְיָדוֹ שֶׁל נָכְרִי, שֶׁיּוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לְכַרְמְלִית, כִּי הַיִּשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה בָּזֶה אֶת הָעֲקִירָה, אֶלָּא הַנָּכְרִי בְּעַצְמוֹ יִקַּח אֶת הַחֵפֶץ. וְכֵן כְּשֶׁמְּבִיא הַנָּכְרִי אֵיזֶה חֵפֶץ, לֹא יְקַבְּלוּהוּ הַיִּשְׂרְאֵל מִיָּדוֹ, כִּי בָּזֶה עוֹשֶׂה הַיִּשְׂרְאֵל אֶת הַהַנָּחָה, אֶלָּא הַנָּכְרִי בְּעַצְמוֹ יַנִּיחַ אֶת הַחֵפֶץ. וּצְרִיכִין לְזָהֵר בָּזֶה בְּתִינוֹק שֶׁהָעֲרֵלִית נוֹשֵׂאת אוֹתוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לָמוּל שֶׁתִּקַּח בְּעַצְמָהּ אֶת הַתִּינוֹק בַּבַּיִת, וּבְבֹאָהּ אֶל הֶחָצֵר אוֹ עֶזְרַת בֵּית הַכְּנֶסֶת וְתִקָּחֵהוּ יִשְׂרְאֵלִית (ש״ז שכ״ה שמ״ו שמ״ז שמ״ט).

ד חָצֵר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פִּרְצָה, אִם נִשְׁאַר מִן הַמְּחִצָּה בְּצַד אֶחָד רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים מִן הַקַּרְקַע, אוֹ שְׁנֵּשְׁאַר מִשְּׁנֵי צִדֵּי הַמְּחִצָּה בְּכָל צַד רֹחַב טֶפַח בְּגֹבַהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים מִן הַקַּרְקַע, אֲזַי אִם אֵין בַּפִּרְצָה יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת, אֵינוֹ צָרִיךְ שׁוּם תִּקּוּן, כִּי הַפִּרְצָה הַזֹּאת נֶחְשֶׁבֶת כְּמוֹ פֶּתַח. אֲבָל אִם הַפִּרְצָה יְתֵרָה מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת, וְכֵן אִם לֹא נִשְׁאַר מִן הַמְּחִצָּה מִצַּד אֶחָד רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ מִשְּׁנֵי הַצְּדָדִים מִכָּל צַד רֹחַב טֶפַח, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם נִפְרַץ בְּמִלּוֹאוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁאֵין שׁוּם מְחִצָּה בְּצַד אֶחָד כְּזֶה |_|, אֲזַי אֲפִלּוּ אִם אֵין בַּפִּרְצָה רַק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אֲסוּרִין לְטַלְטֵל בֶּחָצֵר זֶה עַד שֶׁיִּתַּקְנוּ אוֹתָהּ שָׁם, (וְהַתִּקּוּן הַמֻּבְחָר הוּא) בְּצוּרַת הַפֶּתַח. (וְאִם דָּרִים שָׁם שְׁנֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים אוֹ יוֹתֵר, צְרִיכִין עוֹד לַעֲשׂוֹת עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת, וְיבֹאַר, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּסִימָן צ״ד).

ה זֶה שֶׁאָמַרְנוּ דְּאִם אֵין בַּפִּרְצָה שֶׁבֶּחָצֵר יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר אַמּוֹת נֶחְשֶׁבֶת כְּמוֹ פֶּתַח וְאֵינוֹ צָרִיךְ תִּקּוּן, זֶהוּ רַק בְּפִרְצָה אַחַת. אֲבָל בִּשְׁתַּיִם אוֹ יוֹתֵר, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָעוֹמֵד הַנִּשְׁאָר עַל כָּל פָּנִים כְּמוֹ הַפָּרוּץ. אֲבָל אִם הָיָה הַפָּרוּץ מֻרְבֶּה עַל הָעוֹמֵד, כָּל שֶׁהַפִּרְצָה יְתֵרָה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים, צְרִיכָה תִּקּוּן.

ו מַהוּ צוּרַת הַפֶּתַח. נוֹעֵץ קָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן, כָּל אֶחָד לֹא פָּחוֹת מִגֹּבַהּ עֲשָׂרָה טְפָחִים. וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶם קָנֶה אוֹ חוּט. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַקָּנֶה אוֹ הַחוּט דָּבוּק עַל רָאשֵׁיהֶן וְלֹא מִן הַצְּדָדִין. וְאִם תָּחַב מַסְמְרוֹת בְּרָאשֵׁי הַקָּנִים וְכָרַךְ הַחוּט עֲלֵיהֶם, שָׁפִיר דָּמֵי, (פְּרִי מְגַדִּים מִשְׁבְּצוֹת סִימָן שס״ג סָעִיף קָטָן י״ט). וְצָרִיךְ שֶׁכָּל קָנֶה לֹא יְהֵא רָחוֹק מִן הַמְּחִצָּה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְגַם לֹא יְהֵא גָּבוֹהַּ מִן הַקַּרְקַע שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, (עֵין שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה סִימָן שס״ג) וּבִשְׁעַת הַדְּחָק שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת צוּרַת הַפֶּתַח רַק בְּעִנְיָן שֶׁהַקָּנִים יִהְיוּ רְחוֹקִים מִן הַכְּתָלִים שְׁלֹשָׁה טְפָחִים יֵשׁ לְהָקֵל (תְּשׁוּבוֹת רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגֶר סִימָן י״ח, עֵין שָׁם) (שסב שסג).

ז חָצֵר אוֹ בַּיִת שֶׁפְּתוּחִים לְתוֹךְ הֶרְחוֹב, וְהַדֶּלֶת נִפְתַּחַת לְפָנִים, וְהַמְּזוּזוֹת עִם הַמַּשְׁקוֹף שֶׁעַל גַּבֵּיהֶם, וְהָאַסְקֻפָּה שֶׁבְּתַחְתִּית הֵן לְצַד הֶרְחוֹב, הִנֵּה הַמָּקוֹם הַזֶּה לִפְעָמִים הוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד, וְלִפְעָמִים הוּא כַּרְמְלִית. וּלְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בָּזֶה, לָכֵן מְטִילִין עָלָיו מִסָּפֵק חֹמֶר רְשׁוּת הַיָּחִיד וְחֹמֶר כַּרְמְלִית, אָסוּר לְהוֹצִיא מִשָּׁם לְהֶרְחוֹב שֶׁהוּא רְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ כַּרְמְלִית, וְלֹא מִן הֶרְחוֹב לְשָׁם, כִּי שָׁמָּא הוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְכֵן אָסוּר לְהוֹצִיא מִן הַבַּיִת אוֹ מִן הֶחָצֵר לְשָׁם, וְלֹא מִשָּׁם לְתוֹכָם, כִּי שָׁמָּא הוּא כַּרְמְלִית. וְלָכֵן אִם הַפֶּתַח נָעוּל וּצְרִיכִין לְפָתְחוֹ, צְרִיכִין לְהַזְהֵר שֶׁהָאֵינוֹ יְהוּדִי יַכְנִיס אֶת הַמַּפְתֵּחַ בְּתוֹךְ הַמַּנְעוּל, וּלְאַחַר שֶׁיִּפְתְּחוּ אֶת הַמַּנְעוּל, טָרֶם יִפְתַּח יִשְׂרָאֵל אֶת הַדֶּלֶת, יָסִיר הָאֵינוֹ יְהוּדִי אֶת הַמַּפְתֵּחַ, כִּי אִם יִפְתַּח יִשְׂרָאֵל אֶת הַדֶּלֶת בְּעוֹד שֶׁהַמַּפְתֵּחַ תּוֹךְ הַמַּנְעוּל, הֲרֵי הִכְנִיס אֶת הַמַּפְתֵּחַ מִכַּרְמְלִית לִרְשׁוּת הַיָּחִיד.

ח בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת יֵשׁ בָּתִּים אֲשֶׁר הַגַּג נִמְשָׁךְ מִן כֹּתֶל הַבַּיִת לְתוֹךְ הֶרְחוֹב וְנִסְמָךְ שָׁם עַל עַמּוּדִים, אָסוּר לְהוֹצִיא מִן הַבַּיִת לְשָׁם אוֹ לְהַכְנִיס מִשָּׁם לַבָּיִת. וְכֵן אָסוּר לְטַלְטֵל שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת, מִשּׁוּם דְּדִינוֹ כְּמוֹ הֶרְחוֹב, רְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ כַּרְמְלִית. וְאַף שֶׁהַגַּג נָתוּן עַל הָעַמּוּדִים, דַּהֲרֵי צוּרַת הַפֶּתַח דְּדִינָהּ כִּמְחִצָּה, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי מִן הַצְּדָדִים אֵין מְחִצָּה, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַעֲמִיד מְקֻצָּה מִזֶּה קָנֶה אֶחָד אֵצֶל הַכֹּתֶל שֶׁל הַבַּיִת נֶגֶד הָעַמּוּד שֶׁהַגַּג עָלָיו, שֶׁיִּהְיֶה גַּם כָּאן צוּרַת הַפֶּתַח, וְכֵן מִן מְקֻצָּה הַשֵּׁנִי. וְאִם כַּמָּה בָּתִּים סְמוּכִים זֶה אֵצֶל זֶה, בְּעִנְיָן זֶה, דַּי לָהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵּן בִּקְצֵה הַבַּיִת אֲשֶׁר מִקְּצָה מִזֶּה, וּבִקְצֵה הַבַּיִת אֲשֶׁר מִקְּצָה מִזֶּה, וְיַעֲשׂוּ עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת (מ״ו).

ט מֻתָּר לָתֵת לְפָנֵי אֵינוֹ יְהוּדִי מְזוֹנוֹת בֶּחָצֵר אוֹ בַּבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיּוֹצִיאֵם לַחוּץ, רַק שֶׁלֹּא יִתְּנֵם לְתוֹךְ יָדוֹ, דְּאִם כֵּן, הוּא עוֹשֶׂה אֶת הָעֲקִירָה. וַדַּוְקָא כְּשֶׁיֵּשׁ לְהָאֵינוֹ יְהוּדִי רְשׁוּת לְאָכְלָם שָׁם אִם יִרְצֶה. אֲבָל אִם אֵין לוֹ רְשׁוּת לְאָכְלָם שָׁם אוֹ שֶׁהֵם מְזוֹנוֹת מֻרְבִּים, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאכְלֵם שָׁם, וְכֵן שֶׁאֵר חֲפָצִים שֶׁנּוֹכָר הַדָּבָר שֶׁיּוֹצִיאֵם לַחוּץ, אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּנוֹתֵן לוֹ עַל מְנָת לְהוֹצִיא.

י הָאִשָּׁה מְדַדָּה אֶת בְּנָהּ אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּגְרְרֶהוּ, אֶלָּא יְהֵא מַגְבִּיהַּ רַגְלוֹ הָאַחַת וְנִיחַ הַשְּׁנִיָּה עַל הָאָרֶץ וְיִשָּׁעֵן עָלֶיהָ עַד שֶׁיַּחֲזוֹר וְיָנִיחַ רַגְלוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ, שֶׁנִּמְצָא לְעוֹלָם הוּא נִשָּׁעָן עַל רַגְלוֹ הָאֶחָת. אֲבָל כְּשֶׁהִיא גּוֹרֶרֶת שְׁתֵּי רַגְלֶיהָ חֲרֵי זֶה כְּנוֹשֵׂאתוֹ וְאָסוּר אֲפִלּוּ בְּכַרְמְלִית. וְלָשֵׂאת אוֹתוֹ מַמָּשׁ אֲפִלּוּ אִם הוּא גָּדוֹל כָּל כָּךְ שֶׁיָּכוֹל לֵילֵךְ בְּרַגְלָיו לְבַדּוֹ, אָסוּר אֲפִלּוּ בְּכַרְמְלִית, שֶׁלֹּא אָמְרוּ הַחַי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ אֶלָּא לִפְטוֹר מֵחַטָּאת. אֲבָל עַל כָּל פָּנִים שְׁבוּת אִבָּא, וּבְכַרְמְלִית הִיא שְׁבוּת דִּשְׁבוּת, וּצְרִיכִין לְהַזְהִיר לָרַבִּים, שֶׁטּוֹעִין בָּזֶה (שֶׁלְּחָן עָרוּךְ שֶׁל הַתַּנָּיָא סִימָן שח סָעִיף פא. וְעַיֵּן תְּשׁוּבַת ר׳ עֲקִיבָא אֵיגֶר סִימָן כח).

יא אַמַּת הַמַּיִם הָעוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ הֶחָצֵר, אָסוּר לְמַלֹּאת מַיִם מִמֶּנָּהּ. (וּבְשֶׁלְּחָן עָרוּךְ סִימָן שנ״ו מְבֹאָר אֵיךְ יְתַקְּנֶנָּה).

יב לֹא יַעֲמֹד אָדָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְיִשְׁתִּין אוֹ יָרֹק לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לְכַרְמְלִית, וְכֵן מֵרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ מִכַּרְמְלִית לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְכֵן מֵרְשׁוּת הָרַבִּים לְכַרְמְלִית, אוֹ מִכַּרְמְלִית לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְכֵן לֹא יֵלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּכַרְמְלִית אוֹ מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת וְרֵקוֹ בְּפִיו, אִם כְּבָר תְּלָשׁוֹ בְּפִיו מִמָּקוֹם לְמָקוֹם (ש״נ).

יג מֻתָּר לִשְׁפּוֹךְ שׁוֹפְכִין בֶּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצְאִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים (שנ״ז).

סימן פג

א הֶקֵּף מְחִצּוֹת לְטַלְטֵל בְּתוֹכָן, לֹא מַהֲנֵי אֶלָּא כְּשֶׁהֶקֵּף לְדִירָה. וּמַהוּ נִקְרָא מֶקֵּף לְדִירָה. זֶה שֶׁבָּנָה לוֹ בֵּית דִּירָה, אוֹ שֶׁפָּתַח פֶּתַח מִבֵּיתוֹ וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף שָׁם בִּמְחִצּוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין הַחֲצֵרוֹת לַבָּתִּים, אָז אֲפִלּוּ אִם הוּא גָּדוֹל הַרְבֵּה מְאֹד, חֲוֵי רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה. אֲבָל כָּל שֶׁהֶקֵּף שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, כְּגוֹן גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, שֶׁאֵין הַמְּחִצּוֹת עֲשׂוּיוֹת אֶלָּא לִשְׁמוֹר מַה שֶּׁבְּתוֹכָן, בְּאֵלּוּ יֵשׁ חִלּוּק בְּגָדְלָן. אִם אֵינוֹ גָּדוֹל מִבֵּית סָאתַיִם (שֶׁיִּבְאַר בְּסָעִיף שֶׁלְּאַחַר זֶה), מֻתָּרִין לְטַלְטֵל בְּתוֹכוֹ (וְעַיֵּן לְקַמָּן סָעִיף ג) אֲבָל אִם הוּא גָּדוֹל מִבֵּית סָאתַיִם דֵּינוֹ כְּכַרְמְלִית.

ב כַּמָּה הוּא שִׁעוּר סָאתַיִם. כְּמוֹ שֶׁהָיָה חֲצַר הַמִּשְׁכָּן, מֵאָה אַמָּה אֹרֶךְ וַחֲמִשִּׁים אַמָּה רֹחַב. וְאִם הוּא מְרֻבָּע, עוֹלֶה בַּחֶשְׁבּוֹן שִׁבְעִים אַמָּה וְאַרְבָּעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעִים אַמָּה וְאַרְבָּעָה טְפָחִים (וּבְאַמּוֹת שֶׁלָּנוּ חֲמִשִּׁים וְשָׁלֹשׁ עַל חֲמִשִּׁים וְשָׁלֹשׁ וּמְעַט יוֹתֵר). וְאִם הַמָּקוֹם עָגֹל אוֹ בְּשִׁאָר צִיּוּר צְרִיכִין גַּם כֵּן לַחְשׁוֹב כֵּן שֶׁיַּעֲלֶה בְּתִשְׁבֹּרֶת (בִּמְרֻבָּע), חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אַמָּה. (וּבְאַמּוֹת שֶׁלָּנוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים שִׁבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים). אַךְ אִם אָרְכּוֹ יוֹתֵר עַל פִּי שְׁנַיִם בְּרָחְבּוֹ אֲפִלּוּ רַק אַמָּה אַחַת, אָז נֶחְשָׁב כְּיוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה לַחֲצַר הַמִּשְׁכָּן.

ג מָקוֹם שֶׁמֶּקֵּף שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, וְהוּא אֵינוֹ גָּדוֹל מִבֵּית סָאתַיִם, שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטֵל בְּתוֹכוֹ, אִם יֵשׁ בְּסָמוּךְ לוֹ חָצֵר, מֻתָּר גַּם כֵּן לְהוֹצִיא מִתּוֹכוֹ לֶחָצֵר וּמֵחָצֵר לְתוֹכוֹ, כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹכוֹ אוֹ בֶּחָצֵר, כִּי נֶחְשָׁב לִרְשׁוּת אַחַת עִם הֶחָצֵר. אֲבָל אֵינוֹ רְשׁוּת אַחַת עִם הַבַּיִת, שֶׁהַכֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹכוֹ, אָסוּר לְהַכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבַּיִת וְהַכֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בַּבַּיִת, אָסוּר לְהַכְנִיסָן לְשָׁם.

ד מָקוֹם שֶׁהֶקֵּף שֶׁלֹּא לְשֵׁם דִּירָה, דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְחִלָּה הִקִּיף בִּמְחִצּוֹת, וְאַחַר כָּךְ בָּנָה שָׁם בֵּית דִּירָה אוֹ שֶׁפָּתַח לְשָׁם פֶּתַח מִבֵּיתוֹ, מַאי תַּקָּנָתַיְיהוּ לַעֲשׂוֹתוֹ מֻקֵּף לְדִירָה. יִפְרֹץ בִּמְחִצּוֹת מָקוֹם יָתֵר עַל עֶשֶׂר אַמּוֹת, (כִּי עֶשֶׂר אַמּוֹת חֲשׁוּבוֹת כְּפֶתַח, וְיָתֵר מִכֵּן חֲוֵי פִּרְצָה), וְנִתְבַּטְּלוּ הַמְּחִצּוֹת, וְאַחַר כָּךְ יִגְדֹּר אוֹתָהּ, וְנֶחְשָׁב מֻקֵּף לְדִירָה.

ה חָצֵר שֶׁהִיא יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, וְנָטַע בָּהּ אִילָנוֹת, אֲפִלּוּ בְּרֵבָּהּ, לֹא נִתְבַּטְּלָה בָּזֶה הַדִּירָה וַעֲדַיִן חֲשׁוּבָה מֻקֶּפֶת לְדִירָה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הָאָדָם לְהִסְתּוֹפֵף בְּצֵל אִילָנוֹת. אֲבָל אִם זָרַע בָּהּ זְרָעִים, אִם זֶה בְּרֹב הֶחָצֵר, (אֲפִלּוּ אֵינוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד אֶלָּא מְפֻזָּר), נִתְבַּטְּלָה בָּזֶה הַדִּירָה וְחֲשׁוּבָה כֻּלָּהּ כְּגִנָּה. וְאִם זֶה בְּמוּעָט הֶחָצֵר, אִם הוּא פָּחוּת מִבֵּית סָאתַיִם, בָּטֵל לְגַבֵּי הֶחָצֵר וְכֻלּוֹ דֵּינוֹ כֶּחָצֵר. אֲבָל אִם הוּא יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם (בְּמָקוֹם אֶחָד), חֲרֵי מְקוֹם הַזֶּרַע כְּמוֹ כַּרְמְלִית, וְהַשְּׁאָר מִן הֶחָצֵר חֲרֵי הוּא פָּרוּץ בְּמִלּוּאוֹ לַמָּקוֹם הָאָסוּר, וְאָסוּר לְטַלְטֵל גַּם בּוֹ רַק בְּאַרְבַּע אַמּוֹת.

ו וְכֵן חָצֵר שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא בֵּית סָאתַיִם אוֹ פָּחוֹת וְזָרַע בְּמִקְצָתָהּ, גַּם כֵּן נִדּוֹן אַחַר הָרֹב. וְאִם רֻבָּהּ זָרוּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּרִין לְטַלְטֵל שָׁם, כֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, מִכָּל מָקוֹם כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בַּבַּיִת, אָסוּר לְהוֹצִיא לְשָׁם (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָעִיף ג׳). וְלָכֵן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בִּפְנֵי הַגִּנָּה, שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר לוֹ לְהוֹצִיא מִן הַבַּיִת אֶל הֶחָצֵר (שנ״ח).

סימן פד

א כָּל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ לֹא מַלְבּוּשׁ וְלֹא תַּכְשִׁיט, אָסוּר לָצֵאת בּוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לְכַרְמְלִית. וְלָכֵן אָסוּר לָצֵאת בְּמַחַט הַתְּחוּבָה בְּבִגְדּוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּמַחַט שֶׁאֵין בָּהּ נֶקֶב. וַאֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ לְבִישָׁה, יֵשׁ לְהַחְמִיר בְּאִישׁ. אֲבָל אִשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁדַּרְכָּהּ הַנָּשִׁים לְהַעֲמִיד קִשּׁוּרֵיהֶן, כְּגוֹן הַצְּעִיפִים וְכַדּוֹמֶה בִּמְחָטִין, מֻתֶּרֶת לָצֵאת בָּהֶן לְצֹרֶךְ הַלְּבִישָׁה. וְדַוְקָא בְּמַחַט שֶׁאֵינָהּ נְקוּבָה. אֲבָל לֹא בְּמַחַט נְקוּבָה.

ב בְּתַכְשִׁיטִין, יֵשׁ גַּם כֵּן דְּבָרִים שֶׁאָסְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לָצֵאת בָּהֶם בַּשַּׁבָּת לִרְשׁוּת הָרַבִּים. יֵשׁ תַּכְשִׁיטִין שֶׁאָסְרוּ לָאֲנָשִׁים, וְיֵשׁ תַּכְשִׁיטִין שֶׁאָסְרוּ לַנָּשִׁים, וְהֵינוּ תַּכְשִׁיטִין שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא תִּסְיֵרֵם לְהַרְאוֹתָן. וְעַכְשָׁו נִתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג לְהַתִּיר, וְהַפּוֹסְקִים כָּתְבוּ טְעָמִים לָזֶה. וְיֵרֵא שָׁמַיִם יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ (עַיֵּן שֻׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן ש״א וְסִימָן ש״ג). וּבִפְרָט יֵשׁ לִזָּהֵר, שֶׁלֹּא יֵצֵא אִישׁ בְּטַבַּעַת שֶׁאֵין עָלֶיהָ חוֹתָם מְפֻתָּח (עַיֵּן תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת סִימָן ש״ג סָעִיף קָטָן ל״ט). וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִשָּׂא אֲצִלּוֹ כְּלֵי הַשָּׁעוֹת (שָׁעוֹן) (אוהר, זייגער), וַאֲפִלּוּ קָשׁוּר בְּרֶבִיד הַזָּהָב שֶׁהוּא נוֹשֵׂא עַל צַוָּארוֹ וְהוּא תַּכְשִׁיט. אֲבָל כְּלֵי הַשָּׁעוֹת (שָׁעוֹן) הַמֻּנָּח בְּתוֹךְ הַכִּיס, הֲרֵי מַשָּׂא [מַמָּשׁ] וְאֵין לוֹ הֶתֵּר.

ג מַפְתֵּחַ שֶׁל כֶּסֶף, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, כֵּיוָן שֶׁהוּא גַּם לְתַכְשִׁיט, נוֹהֲגִין לָצֵאת בּוֹ בַּשַּׁבָּת, אֲבָל בָּתֵּי עֵינַיִם (מִשְׁקָפַיִם) (ברילל) אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְשֻׁבָּצוֹת בְּכֶסֶף, אָסוּר לָצֵאת בָּהֶן.

ד אָסוּר לְאִשָּׁה לָתֵת בֶּגֶד עַל צְעִיפָהּ, וְכֵן הָאִישׁ עַל הַכּוֹבַע שֶׁלּוֹ מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים, שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ. וְאִם כַּיּוֹצֵא שֶׁלֹּא יְצַעֲרוּ אוֹתָן הַגִּשְׁמִים מֻתָּר.

ה הַחֹגֵר, וְכֵן הַחוֹלֶה שֶׁעָמַד מֵחֳלְיוֹ, וְכֵן זָקֵן מֻפְלָג, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לֵילֵךְ בְּלֹא מַקֵּל, מֻתָּר לוֹ לֵילֵךְ בְּמַקֵּל בְּיָדוֹ. אֲבָל אִם אֶפְשָׁר לוֹ לֵילֵךְ בְּלֹא מַקֵּל, וּבְתוֹךְ בֵּיתוֹ הוֹלֵךְ בְּלֹא מַקֵּל, אֶלָּא כְּשֶׁהוֹלֵךְ לַחוּץ נוֹטֵל אוֹתוֹ לְהַחְזִיק בּוֹ, אָסוּר. וְכֵן הַסּוּמָא אָסוּר לָצֵאת בְּמַקֵּל בְּעִיר שֶׁאֵינָהּ מְתֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין. וּמִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ כְּלָל לַמַּקֵּל, אָסוּר לוֹ לָצֵאת בּוֹ אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עֵרוּבִין, מִשּׁוּם זִילוּתָא דְּשַׁבָּת.

ו מִי שֶׁהוּא אָסוּר בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת, מֻתָּר לָצֵאת בָּהֶן.

ז אֵין יוֹצְאִים בְּקֶשָׁרִים וְהֵם עֲצִים גְּבוֹהִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מוֹשָׁב לְכַף הָרֶגֶל, וְהוֹלְכִין בָּהֶם בְּטִיט וּבְמַיִם.

ח יוֹצְאִים בִּרְטִיָּה שֶׁעַל הַמַּכָּה, (וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַנִּיחַ אוֹתָהּ בַּשַּׁבָּת עַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, כְּדִלְקַמָּן סִימָן צ״א סָעִיף י׳) כִּי לְפִי שֶׁהִיא מְרֻפֶּאת, הֲרֵי הִיא כְּתַכְשִׁיט. וְיָכוֹל לְכָרְכָהּ בְּמַטְלִית שֶׁאֵינָהּ חֲשׁוּבָה וּבְטֵלָה לְגַבֵּי הָרִטְיָה. אֲבָל דָּבָר חָשׁוּב כְּגוֹן מִטְפַּחַת וְכַדּוֹמֶה, אָסוּר לִכְרֹךְ עָלֶיהָ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בָּטֵל לְגַבֵּי הָרִטְיָה וְגַם לֹא חֲזִי דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ, וַהֲזִי מַשָּׂא.

ט יוֹצְאִין בְּמוֹךְ שֶׁנּוֹתְנִים בָּאֹזֶן לִבְלַע לֵחָה שֶׁל צוֹאַת הָאֹזֶן, וְדַוְקָא כְּשֶׁהוּא קָשׁוּר וּמְהֻדָּק שָׁם הֵיטֵב שֶׁלֹּא יוּכַל לִפֹּל. וְכֵן יוֹצְאִין בְּמוֹךְ שֶׁבַּסַּנְדָּל, אִם הוּא בְּאֹפֶן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפּוֹל מִשָּׁם.

י לֹא תֵּצֵא אִשָּׁה בְּמוֹךְ שֶׁהִתְקִינָה לְנִדָּתָהּ, שֶׁלֹּא לְטַנֵּף בְּגָדֶיהָ. וְכֵן לֹא תֵּצֵא בְּסִינָר שֶׁהִיא לוֹבֶשֶׁת בִּשְׁבִיל זֹאת, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא מַלְבּוּשׁ גָּמוּר. אֲבָל אִם נוֹתֶנֶת אֶת הַמּוֹךְ אוֹ אֶת הַסִּינָר בִּשְׁבִיל לְהַצִּיל אֶת עַצְמָהּ מִן הַצַּעַר שֶׁאִם יִפּוֹל הַדָּם עַל בְּשָׂרָהּ וְיִתְעַבֵּשׁ, יְהֵא לָהּ צַעַר, מֻתֶּרֶת לָצֵאת בָּהֶן.

יא בְּמָקוֹם רֶפֶשׁ וָטִיט, מֻתָּר לְהַגְבִּיהַּ קְצָת בְּגָדָיו, שֶׁלֹּא יִתְלַכְלְכוּ. אֲבָל לְהַגְבִּיהָם לְגַמְרֵי אָסוּר.

יב מֻתָּר לָצֵאת בַּשַּׁבָּת בִּשְׁנֵי מַלְבּוּשִׁים זֶה עַל גַּב זֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַצְמוֹ אֶת הַמַּלְבּוּשׁ הַשֵּׁנִי, אֶלָּא שֶׁמּוֹצִיאוֹ לְצֹרֶךְ חֲבֵרוֹ וְכַדּוֹמֶה. וְדַוְקָא כְּשֶׁדַּרְכּוֹ לְפָעָמִים גַּם בַּחֹל לִלְבּוֹשׁ שְׁנֵי מַלְבּוּשִׁים כָּאֵלּוּ, דַּהֲוֵי דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ (וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּרֹב פְּעָמִים אֵינוֹ לוֹבֵשׁ כֵּן). אֲבָל אִם אֵין הַדֶּרֶךְ לְעוֹלָם לִלְבּוֹשׁ שְׁנֵי מַלְבּוּשִׁים כָּאֵלּוּ, אָסוּר לָצֵאת בָּהֶן בַּשַּׁבָּת מִשּׁוּם דְּהַשֵּׁנִי הֲוֵי כְּמוֹ מַשָּׂא. וְכֵן הַדִּין בִּשְׁנֵי אַנְפִּלָאוֹת (גרבים) וּבְכוֹבַע גָּדוֹל עַל כּוֹבַע קָטָן (קאפל) וְכַדּוֹמֶה.

יג וּשְׁתֵּי חֲגוֹרוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ, אִם מִנְהַג הַמָּקוֹם לַחְגּוֹר כָּךְ, לְמַטָּה חֲגוֹרָה גְּרוּעָה וְעָלֶיהָ חֲגוֹרָה חֲשׁוּבָה, מֻתָּר לַחְגּוֹר כָּךְ גַּם בַּשַּׁבָּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁעַתָּה אֵין לוֹ צֹרֶךְ רַק בְּאַחַת, וְהַשְּׁנִיָּה מוֹצִיאָהּ לְצֹרֶךְ חֲבֵרוֹ. אֲבָל אִם אֵין הַדֶּרֶךְ לַחְגּוֹר בִּשְׁתֵּי חֲגוֹרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹצֶה לַחְגּוֹר כָּךְ בְּשִׁבְיל עַצְמוֹ, אָסוּר, דְּכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ דַּי בְּאַחַת, הֲוֵי הַשְּׁנִיָּה כְּמוֹ מַשָּׂא. וּבְכָל מָקוֹם מֻתָּר לָצֵאת בִּשְׁתֵּי חֲגוֹרוֹת, כְּשֶׁיֵּשׁ מַלְבּוּשׁ מַפְסִיק בֵּינֵיהֶן, כְּגוֹן הַמִּתְחוֹנָה עַל הַמִּכְנָסַיִם, וְהָעֶלְיוֹנָה עַל גַּבֵּי הַסַּרְבָּל, שֶׁאָז יֵשׁ לוֹ הֲנָאָה וְתוֹעֶלֶת מִשְּׁתֵּיהֶן.

יד מִטְפַּחַת שֶׁמְּקַנַּחִים בָּהּ אֶת הָאַף, נוֹהֲגִין לְכָרְכָהּ תַּחַת בֶּגֶד הָעֶלְיוֹן עַל הַמִּכְנָסַיִם. וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בָּהּ שְׁנֵי קְשָׁרִים זֶה עַל גַּב זֶה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן פ׳ סָעִיף מ״ה) וְיֵרֵא שָׁמַיִם אִם הוּא נוֹהֵג לִשָּׂא רְצוּעוֹת הַמַּחְזִיקוֹת אֶת הַמִּכְנָסַיִם (הויזענטרעגער) יְסִירֵן בַּשַּׁבָּת, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה לוֹ הַמִּטְפַּחַת לְצֹרֶךְ. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין

לְכָרְכָה סְבִיב הַצַּוָּאר. וְזֶה אֵינוֹ מַתָּר, אֶלָּא אִם אֵין לוֹ שָׁם מִטְפַּחַת אַחֶרֶת וְהוּא רָגִיל לְפָעָמִים לְכָרוֹךְ שָׁם מִטְפַּחַת מִפְּנֵי הַקֹּר, וְיִקְשְׁרֶהוּ בְּהֶתֵּר. אֲבָל אִם נוֹתְנָהּ רַק עַל הַצַּוָּאר וְהַקְּצָווֹת תְּלוּיוֹת לוֹ לְפָנָיו, זֶהוּ אִסּוּר גָּמוּר. וְכֵן לְכָרְכָהּ סְבִיב הָרֶגֶל אוֹ סְבִיב הַיָּד וְלָצֵאת בָּהּ, אָסוּר.

טו בָּתֵּי יָדַיִם [כְּפָפוֹת] (האנדשוה), יֵשׁ מַתִּירִין לָצֵאת בָּהֶן בַּשַּׁבָּת וְיֵשׁ אוֹסְרִין. וּבָזֶה הֶעָשׂוּי לְחַמֵּם שְׁתֵּי הַיָּדַיִם בְּיַחַד [יָדוֹנִית] (מוף) יֵשׁ לְהָקֵל טְפֵי.

טז מֻתָּר לָצֵאת בְּטַלִּית מְצֻיֶּצֶת בְּדֶרֶךְ מַלְבּוּשׁ. אֲבָל אִם מְקַפְּלָהּ סְבִיב צַוָּארוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ לְלָבְשָׁהּ כָּךְ, אָסוּר.

יז בֶּגֶד שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי רְצוּעוֹת אוֹ מְשִׁיחוֹת לְקָשְׁרוֹ בָּהֶן, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ קְרָסִים לְחַבְּרוֹ וְנִפְסַק אֶחָד מֵהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהַשֵּׁנִי שֶׁנִּשְׁאַר כְּנֶגְדּוֹ אֵינוֹ חָשׁוּב, מִכָּל מָקוֹם אִם דַּעְתּוֹ לְתַקְּנוֹ אַחַר כָּךְ לְהָבִיא לוֹ בֶּן זוּגוֹ, אִם כֵּן זֶה שֶׁנִּשְׁאַר אֵינוֹ בָּטֵל לְגַבֵּי הַבֶּגֶד וַהֲוֵי כְּמוֹ מַשָּׂא. וְאָסוּר לָצֵאת בְּבֶגֶד זֶה. אֲבָל אִם אֵין דַּעְתּוֹ לְתַקְּנוֹ, אִם כֵּן, כֵּיוָן שֶׁזֶּה שֶׁנִּשְׁאַר אֵינוֹ דָּבָר חָשׁוּב, חֲרֵי הוּא בָּטֵל לְגַבֵּי הַבֶּגֶד וּמֻתָּר לָצֵאת בּוֹ. וְאִם הוּא דָּבָר חָשׁוּב, כְּגוֹן מְשִׁיחָה שֶׁל מֶשִׁי אוֹ קֶרֶס שֶׁל כֶּסֶף, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לְתַקְּנוֹ, אֵינוֹ בָּטֵל לְגַבֵּי הַבֶּגֶד וְאָסוּר לָצֵאת בּוֹ.

יח בַּעֲלֵי הַקֻּרְחָה שֶׁמַּנִּיחִין עַל רָאשֵׁיהֶן פִּשְׁתָּן סָרוּק אוֹ צֶמֶר מְנֻפָּץ שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה כְּשֵׂעָר בְּרֹאשֵׁיהֶן [פְּאָה נָכְרִית] (פרוק) מֻתָּרִין לָצֵאת בּוֹ בַּשַּׁבָּת לִרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁתַּכְשִׁיט שֶׁלָּהֶם הוּא (וּבִלְבַד שֶׁהוּכַן מֵעֶרֶב שַׁבָּת).

יט הַנּוֹשֵׁא קַמֵּיעַ, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלַת חָכָם, אִם מֻתָּר לָצֵאת בָּהּ בַּשַּׁבָּת אוֹ לֹא, כִּי לֹא כָּל הַקְּמֵעוֹת שָׁוִים. וְאִשָּׁה הַנּוֹשֵׂאת אֶבֶן הַנִּקְרֵאת שְׁטָערְנְשׁוּס כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּפִּיל, מֻתֶּרֶת לָצֵאת בָּהּ בַּשַּׁבָּת (ש״א ש״ג).

סימן פה

א אִם חַס וְשָׁלוֹם נָפְלָה דְּלֵקָה בַּשַּׁבָּת, חָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כִּי בַּעַל הַבַּיִת וּבְנֵי בֵּיתוֹ אֲשֶׁר שָׁם הַדְּלֵקָה, אִם יִתְעַסְּקוּ בְּהַצָּלָה, וְהֵמָּה נֶחְפָּזִים וּבְהוּלִים עַל מָמוֹנָם, שֶׁמָּא מִתּוֹךְ כָּךְ יִשְׁכְּחוּ שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת וְיִכְבּוּ אֶת הַדְּלֵקָה, עַל כֵּן אָסְרוּ לְהַצִּיל אֲפִלּוּ חֲפָצִים שֶׁהֵן מֻתָּרִין בְּטִלְטוּל לְמָקוֹם שֶׁמֻּתָּרִין לְהוֹצִיא, וְרַק מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לוֹ לְהַיּוֹם, מֻתָּר לוֹ לְהַצִּיל. כֵּיצַד. נָפְלָה דְּלֵקָה בְּלֵיל שַׁבָּת קֹדֶם הַסְּעוּדָה, מַצִּיל מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, הָרָאוּי לָאָדָם, לָאָדָם. הָרָאוּי לַבְּהֵמָה, לַבְּהֵמָה. וּבְשַׁחֲרִית, מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת. וּבְמִנְחָה, מְזוֹן סְעוּדָה אַחַת. וְאִם יֵשׁ בְּכְלֵי אֶחָד מֵאֲכָלִים הַרְבֵּה, כְּגוֹן סַל מָלֵא כִּכָּרוֹת, וְחָבִית מְלֵאָה יַיִן וְכַדּוֹמֶה, כֵּיוָן שֶׁמּוֹצִיאִם בְּפַעַם אַחַת, מֻתָּר. וְכֵן אִם פֵּרֵשׂ סָדִין וְכַדּוֹמֶה וְקִבֵּץ בּוֹ כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לְהוֹצִיא מִמַּאֲכָלִים וּמַשְׁקָאוֹת וּמוֹצִיאָן בְּפַעַם אַחַת, מֻתָּר. גַּם מֻתָּר לוֹ לְהוֹצִיא כָּל הַכֵּלִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם הַיּוֹם.

ב וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים בֹּאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַצִּיל מָזוֹן שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹ אוֹ כְּלֵי אֶחָד שֶׁמַּחְזִיק אֲפִלּוּ הַרְבֵּה וַהֲרֵי הוּא שֶׁל הַמַּצִּיל, כֵּיוָן שֶׁבַּעַל הַבַּיִת הִפְקִיר וְזָכָה זֶה מִן הַהֶפְקֵר. וְאִם הוּא יֵרָא שָׁמַיִם וּמַחְזִיר לְבַעַל הַבַּיִת מַה שֶּׁהִצִּיל, כֵּיוָן שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁלֹּא הִפְקִיר בִּרְצוֹנוֹ, מֻתָּר לוֹ לָקַחַת שְׂכַר הַהַצָּלָה, וְאֵין זֶה שְׂכַר שַׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד הַדִּין הַכֹּל הוּא שֶׁלּוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם מִדַּת חֲסִידוּת שֶׁלֹּא לִטּוֹל שָׂכָר עַל טִרְחַ הַצָּלָה שֶׁבְּשַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שְׂכַר שַׁבָּת, כִּי הֶחָסִיד יֵשׁ לוֹ לְוַותֵּר מִשֶּׁלּוֹ בְּכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִדְנוּד עֲבֵרָה.

ג וְכָל זֹאת, רַק לְמָקוֹם שֶׁמֻּתָּרִין לְהוֹצִיא לְשָׁם. אֲבָל לְמָקוֹם שֶׁאָסוּרִין לְהוֹצִיא, אָסוּר לְהַצִּיל שׁוּם דָּבָר. אַךְ בִּנְדִים שֶׁיְּכוֹלִין לְלָבְשָׁם, מֻתָּר לוֹ לִלְבּוֹשׁ, וְלַעֲטֹף כָּל מַה שֶּׁיְּכוֹל, וּמוֹצִיא אֲפִלּוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וּפוֹשֵׁט וְחוֹזֵר וְלוֹבֵשׁ וּמוֹצִיא אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם. וְיָכוֹל לוֹמַר גַּם לַאֲחֵרִים, בֹּאוּ וְהַצִּילוּ, וּמַצִּילִין כֵּן.

ד וְהַבָּתִּים שֶׁאֵין שָׁם הַדְּלֵקָה, אֶלָּא שֶׁהֵם קְרוֹבִים וְיֵרְאִים שֶׁתַּגִּיעַ גַּם לָהֶם, כֵּיוָן שֶׁהֵם אֵינָם בְּהוּלִים כָּל כָּךְ, מֻתָּרִין לְהַצִּיל כָּל דָּבָר לַמָּקוֹם שֶׁמֻּתָּרִין לְהוֹצִיא לְשָׁם. יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם מָעוֹת וּשְׁאָר דְּבָרִים יְקָרִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻקְצִין, מֻתָּר לְהַצִּילָן מִן הַהֶפְסֵד הַגָּדוֹל הַפִּתְאוֹמִי, כְּגוֹן דְּלֵקָה אוֹ שֶׁטֶף מַיִם אוֹ גְּזֵלָה, עַל יְדֵי מַה שֶּׁמַּנִּיחִין עֲלֵיהֶם אֵיזֶה דְּבַר מַאֲכָל וּמְטַלְטְלִין אוֹתָן כֵּן בְּיַחַד. (אֲבָל בְּמָקוֹם אַחֵר, אֵין שׁוּם הֶתֵּר לְטַלְטֵל כֵּן מֻקְצֶה). וְיֵשׁ מְקִלִּין עוֹד יוֹתֵר, שֶׁאֲפִלּוּ לְבַדָּן יְכוֹלִין לְטַלְטְלָן, מִשּׁוּם דִּבְמָקוֹם הֶפְסֵד גָּדוֹל פִּתְאוֹמִי, נִדְחֶה אִסּוּר מֻקְצֶה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא לַמָּקוֹם שֶׁאָסוּרִין לְהוֹצִיא.

ה כָּל סִפְרֵי קֹדֶשׁ, בֵּין שֶׁהֵן בִּכְתָב בֵּין שֶׁהֵן בִּדְפוּס, מַצִּילִין אוֹתָן מִפְּנֵי הַדְּלֵקָה אוֹ שֶׁטֶף מַיִם וְכַדּוֹמֶה, אֲפִלּוּ לֶחָצֵר אוֹ לְמָבוֹי שֶׁאָסוּרִין לְהוֹצִיא לְשָׁם מֵחֲמַת שֶׁלֹּא עָשׂוּ עֵרוּב. וְהוּא כְּשֶׁהֵן מְתֻקָּנִין בְּעִנְיָן שֶׁהָיוּ מוּעִילִים עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת אוֹ שִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת. וְעַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, מֻתָּר לְהַצִּילָן אֲפִלּוּ דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים (הַצָּלַת הַמֵּת מִן הַדְּלֵקָה, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן פ״ח סָעִיף ט״ז).

ו מַצִּילִין תִּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר, וְתִיק הַתְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין.

ז סֵפֶר תּוֹרָה קוֹדֵם לְהַצִּיל לִשְׁאָר סְפָרִים.

ח כְּשֶׁיֵּשׁ חֲשַׁשׁ סְפֵק סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, מֻתָּר לְכַבּוֹת אֶת הַדְּלֵקָה. וְלָכֵן בִּמְקוֹמוֹת שֶׁהַיִּשְׂרְאֵלִים דָּרִים בֵּין הַנָּכְרִים, מֻתָּר לְכַבּוֹת אֶת הַדְּלֵקָה, אֲפִלּוּ הוּא בְּבֵית נָכְרִי, וְהַכֹּל לְפִי הָעִנְיָן. וַדַּוְקָא לְכַבּוֹת מֻתָּר. אֲבָל אָסוּר לְחַלֵּל שַׁבָּת כְּדֵי לְהַצִּיל מָמוֹן. וְאִם עָבַר וְחִלֵּל, יֵלֵךְ אֶל הָרַב לְבַקֵּשׁ שֶׁיּוֹרֵהוּ תְּשׁוּבָה.

סימן פו

א אָסוּר לִרְחוֹץ כָּל גּוּפוֹ אוֹ אֲפִלּוּ רֹב גּוּפוֹ בְּמַיִם חַמִּים, אֲפִלּוּ הוּחֲמוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ לִרְחוֹץ שֶׁלֹּא בְּפַעַם אַחַת, אֶלָּא אֵבֶר אֵבֶר, אָסוּר בְּרֹב גּוּפוֹ. וַאֲפִלּוּ לִכְנֹס לַמֶּרְחָץ רַק לְהַזִּיעַ, גַּם כֵּן אָסוּר. אֲבָל מֻתָּר לִרְחוֹץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו בְּחַמִּין שֶׁהוּחֲמוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת.

ב הַמַּיִם שֶׁהֵם מִמְּקוֹמָם נוֹבְעִים חַמִּים, כְּמוֹ חַמֵּי טְבֶרְיָה וְכַדּוֹמֶה, אִם הֵם בַּקַּרְקַע וְאֵין הַמָּקוֹם מְקוֹרָה, מֻתָּר לִרְחוֹץ בָּהֶם אֲפִלּוּ כָּל גּוּפוֹ. אֲבָל אִם הֵם בִּכְלִי אוֹ שֶׁהַמָּקוֹם מְקוֹרֶה אָסוּר. וַאֲפִלּוּ לִכְנֹס לְבֵית הַמֶּרְחָץ רַק לְהַזִּיעַ, אָסוּר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּכָל שֶׁהֵם בַּקַּרְקַע, אֲפִלּוּ הַמָּקוֹם מְקֹרֶה, מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהֶם.

ג מֻתָּר לִטְבֹּל כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנֵן. אֲבָל לֹא יַעֲמֹד אַחַר כָּךְ נֶגֶד הַתַּנּוּר לְהִתְחַמֵּם, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כְּרוֹחֵץ בְּחַמִּין. וַאֲפִלּוּ רָחַץ רַק יָדָיו בְּמַיִם צוֹנְנִים לֹא יְחַמְּמֵן אֵצֶל הַתַּנּוּר בְּעוֹדָן לַחוֹת, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כְּרוֹחֵץ בְּמַיִם שֶׁהוּחֲמוּ הַיּוֹם, דְּאָסוּר לִרְחוֹץ בָּהֶם אֲפִלּוּ אֵבֶר אֶחָד, אֶלָּא צָרִיךְ לְנַגְּבָן תְּחִלָּה יָפֶה. וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן פ׳ סָעִיף ל״ב, שֶׁיְּשַׁפְשֵׁף קֹדֶם הַנִּגּוּב, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר עֲלֵיהֶן רַק מְעַט מַיִם (שב שכו).

ד הָרוֹחֵץ צָרִיךְ לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִסְחוֹט שְׂעָרוֹ. וְכֵן צָרִיךְ לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לָשׁוּט, כִּי אָסוּר לָשׁוּט בַּשַּׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב. וְכֵן אָסוּר לְהָשִׁיט אִיזֶה דָּבָר, כְּגוֹן הַקְּסָמִין שֶׁעַל הַמַּיִם. וְאִם רוֹחֵץ בְּמָקוֹם שֶׁאָסוּרִין לְטַלְטֵל, צָרִיךְ עוֹד לִזָּהֵר, שֶׁקֹּדֶם צֵאתוֹ יָסִיר תְּחִלָּה הַמַּיִם שֶׁעַל גּוּפוֹ וְשַׂעֲרוֹתָיו, וִינַגְּבֵם יָפָה שֶׁלֹּא יִשָּׁאֲרוּ עֲלֵיהֶם מַיִם וְיוֹצִיאֵם מִרְשׁוּת לִרְשׁוּת. וְגַם בְּנָהֲרָה עַצְמוֹ צָרִיךְ לִזָּהֵר, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אֶת הַמַּיִם שֶׁעָלָיו, אַרְבַּע אַמּוֹת, כִּי הַנָּהָר הוּא כַּרְמְלִית. וּלְפִי שֶׁאֵין כֻּלָּם יוֹדְעִים לִזָּהֵר, עַל כֵּן נִתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג בְּמִדִינוֹת אֵלּוּ, שֶׁלֹּא לִרְחוֹץ כְּלָל בַּשַּׁבָּת אֲפִלּוּ בְּצוֹנֵן, כִּי אִם לִצֹּרֶךְ מִצְוָה, כְּגוֹן אִשָּׁה נִדָּה (כִּדְלִקַמָּן סִימָן קס״ב סָעִיף ז׳) וְאִישׁ לִקְרִיוֹ.

ה מֻתָּר לַעֲמֹד עַל שְׂפַת הַנָּהָר וְלִרְחוֹץ יָדָיו בַּנָּהָר, וְאֵין זֶה אִסּוּר בְּמָה שֶׁהוּא מוֹצִיא אֶת הַמַּיִם שֶׁעַל יָדָיו מִן הַנָּהָר עַל שְׂפָתוֹ, לְפִי שֶׁהַנָּהָר הוּא כַּרְמְלִית וּשְׂפַת הַנָּהָר הוּא גַּם כֵּן כַּרְמְלִית, וּמֻתָּר לְהוֹצִיא מִכַּרְמְלִית לְכַרְמְלִית בְּפָחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, רַק שֶׁיִּזָּהֵר לְנַגֵּב יָדָיו הֵיטֵב קֹדֶם שֶׁיֵּלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת

ו מֻתָּר לָשׁוּף יָדָיו בְּמַרְקָן אַף עַל פִּי שֶׁהַיָּדִים רְטֻבוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתֵּן אֶת הַמַּיִם עַל הַמַּרְקָן מִמָּשׁ. אֲבָל אָסוּר לָשׁוּף יָדָיו בְּמֶלַח וְכָל שֶׁכֵּן בְּבוֹרִית [סַבּוֹן] (זייף) מִשּׁוּם דְּנִמּוֹחַ (שכ״ו).

ז מַיִם שֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ לִרְחוֹץ בָּהֶם אֶלָּא לִרְפוּאָה, כְּגוֹן שֶׁהֵם רָעִים אוֹ מְאוּסִים, אָסוּר לִרְחוֹץ בָּהֶם בַּשַּׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁהוּא מְכַוֵּן לִרְפוּאָה (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן צ״א). בְּמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁשּׁוֹהֶה בָּהֶם. אֲבָל אִם אֵינוֹ שׁוֹהֶה בָּהֶם, מֻתָּר, שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה אֶלָּא כְּמַקֵּר. וּבְחַמֵּי טְבֶרְיָא וְכַדּוֹמֶה, אִם אֵין הַדֶּרֶךְ לִרְחוֹץ בָּהֶם אֶלָּא לִרְפוּאָה, אָסוּר לִרְחוֹץ בָּהֶם בַּשַּׁבָּת לִרְפוּאָה, אֲפִלּוּ אֵינוֹ שׁוֹהֶה בָּהֶם.

סימן פז

א כְּתִיב לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרֶךָ וְגוֹ׳, הֲרֵי כִּי הִזְהִירָה הַתּוֹרָה, שֶׁגַּם הַבְּהֵמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל תָּנוּחַ. וְלֹא בְּהֵמָה בִלְבַד, אֶלָּא כָּל בַּעֲלֵי חַיִּים. וְלָכֵן אָסוּר לְהַנִּיחַ לִבְהֶמְתּוֹ שֶׁתּוֹצִיא אִיזֶה מַשָּׂא, שֶׁאֲפִלּוּ יָצְאָה מֵאֵלֶיהָ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהוֹצִיאָה מַשָּׂא, עָבַר הוּא עָלֶיהָ עַל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה. וְאַף דָּבָר שֶׁהוּא לָהּ לְנוּי, מִכָּל מָקוֹם הֲוֵי מַשָּׂא. אֲבָל דָּבָר שֶׁהוּא לִרְפוּאָתָהּ, כְּמוֹ אֶגֶד[תַּחְבּשֶׁת] שֶׁעַל הַמַּכָּה מֻתֶּרֶת לָצֵאת בּוֹ. וְכֵן דָּבָר שֶׁהִיא צְרִיכָה לִשְׁמִירָתָהּ, הֲוֵי לָהּ כְּמוֹ מַלְבּוּשׁ לָאָדָם וּמֻתֶּרֶת לָצֵאת בּוֹ. וְאַף מַה שֶּׁהוּא רַק לִשְׁמִירָה יְתֵרָה, אָסוּר. וְכֵן דָּבָר שֶׁבְּהֵמָה זוֹ אֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת בָּזֶה, אַף עַל פִּי שֶׁבְּהֵמָה אַחֶרֶת מִשְׁתַּמֶּרֶת בּוֹ, הֲוֵי לָהּ לְגַבֵּי בְּהֵמָה זוֹ מַשָּׂא וְאָסוּר.

ב הַסּוּס יוֹצֵא בְּאַפְסָר אוֹ בְּרֶסֶן, אֲבָל לֹא בִּשְׁנֵיהֶם. וּמֻתָּר לִכְרֹךְ חֶבֶל הָאַפְסָר סְבִיב צַוָּארוֹ וְיֵצֵא בּוֹ, רַק שֶׁיְּהֵא כָּרוּךְ בְּרִפְיוֹן קְצָת כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַכְנִיס יָדוֹ מֵהֶרָה בֵּין הַכְּרִיכָה לְצַוָּארוֹ כְּדֵי לְמָשְׁכוֹ אִם יִרְצֶה לְהַשְׁמֵט. וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בָּאַפְסָר וְלִתְנוֹ עָלָיו, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשָּׁעֵן עָלָיו, מִשּׁוּם דְּאָסוּר לִסְמֹךְ בַּשַּׁבָּת עַל בַּעַל חָי. אֲבָל הַחֲמוֹר, לֹא יֵצֵא בְּרֶסֶן שֶׁל בַּרְזֶל, לְפִי שֶׁזֶּהוּ לִשְׁמִירָה יְתֵרָה אֵצֶל הַחֲמוֹר, וְשׁוֹר וּפָרָה שֶׁאֵינָן צְרִיכִין שְׁמִירָה יְתֵרָה אֲסוּרִין לָצֵאת בְּחֶבֶל סְבִיב צַוָּארָם, אֶלָּא אִם רְגִילִין לִבְרוֹחַ. אִם קָשַׁר חֶבֶל בְּפִי הַסּוּס, הֲרֵי זֶה מַשָּׂא, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר בּוֹ, שֶׁהוּא נִשְׁמָט מִפִּיו, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לָאַפְסָר, שֶׁהוּא קָשׁוּר בְּרֹאשׁוֹ.

ג סוּס וְכֵן שְׂאָר בְּהֵמוֹת, לֹא יֵצְאוּ בְּמַרְדַּעַת. וְאַף הַחֲמוֹר, יוֹצֵא בְּמַרְדַּעַת שֶׁלֹּא יִתְקָרֵר, מִפְּנֵי שֶׁטִּבְעוֹ לְהִתְקָרֵר. וְאִם קָשַׁר לוֹ הַמַּרְדַּעַת מֵעֶרֶב שַׁבָּת, מֻתָּר שֶׁיֵּצֵא בּוֹ בְּשַׁבָּת, שֶׁמַּלְבּוּשׁוֹ הִיא. אֲבָל אִם אֵינָהּ קְשׁוּרָה לוֹ, לֹא יֵצֵא בָּהּ, גְּזֵרָה שֶׁמָּא תִּפֹּל מֵעָלָיו וִיבִיאֶנָּה בְּיָדוֹ, וּבְשַׁבָּת אִי אֶפְשָׁר לְקָשְׁרָהּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ

לְהִתְקָרֵב אֵלָיו וְלִסְמֹךְ עָלָיו. וְאַף כְּשֶׁהַחֲמוֹר בֶּחָצֵר, מֻתָּר לָתֵת עָלָיו מַרְדַּעַת מִפְּנֵי הַצִּנָּה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא בָּהּ. אֲבָל עַל הַסּוּס, לֹא יִתֵּן מַרְדַּעַת כְּלָל, אִם לֹא כְּשֶׁהַקֹּר גָּדוֹל שֶׁמַּזִּיק גַּם לְהַסּוּס. וְכֵן בִּימוֹת הַחַמָּה שֶׁהַזְּבוּבִים רַבִּים וּמְצַעֲרִים אוֹתוֹ, מֻתָּר לָתֵת עָלָיו מַרְדַּעַת, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא נִזְהָר שֶׁלֹּא יִסְמֹךְ עַצְמוֹ עַל הַבְּהֵמָה בִּשְׁעַת הַכְּסוּי. וּלְהָסִיר מַרְדַּעַת בַּשַּׁבָּת, בֵּין מִן הַחָמוֹר בֵּין מִן הַסּוּס, אָסוּר, כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ צַעַר אִם לֹא יְסִירֶנָּהּ.

ד אֲסוּרָה לָצֵאת בְּזוֹג, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּקוּק וְאֵינוֹ מְקַשְׁקֵשׁ. וַאֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁהִיא מְחֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין, אָסוּר שֶׁתֵּצֵא בּוֹ. רַק בֶּחָצֵר, מֻתָּר שֶׁיִּהְיֶה עָלֶיהָ. וְאִם אֵינוֹ פָּקוּק, וּמְקַשְׁקֵשׁ, אֲפִלּוּ בֶּחָצֵר, אָסוּר לְהְיוֹת עָלֶיהָ.

ה מֻתָּר לְהוֹלִיךְ אֶת הַסּוּס בְּחֶבֶל שֶׁבָּרֶסֶן, וּבִלְבַד שֶׁיֹּאחַז בְּקָצֵהוּ הַחֶבֶל, שֶׁלֹּא יֵצֵא מִיָּדוֹ טֶפַח, וְגַם לֹא יַגִּיעַ הַחֶבֶל שֶׁבֵּין יָדוֹ לַבְּהֵמָה עַד טֶפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ. וְאִם הַחֶבֶל אָרֹךְ הַרְבֵּה, יִכְרְכוֹ עַל צַוָּאר הַסּוּס.

ו שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת אוֹ יוֹתֵר שֶׁהֵן קְשׁוּרוֹת זוֹ בָּזוֹ, וְהוּא תּוֹפֵס בְּיָדוֹ אַפְסָר אֶחָד וְכֻלָּן נִמְשָׁכוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּשַּׁבָּת, אֲפִלּוּ בְּעִיר הַמְּחֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין. אֲבָל מֻתָּר לְתִפּוֹס כַּמָּה אַפְסָרֵי בְּהֵמוֹת בְּיָדוֹ לְהוֹלִיכָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסָעִיף שֶׁלְּפָנֵי זֶה.

ז אֵין הַתַּרְנְגוֹלִין יוֹצְאִין בְּחוּטִין שֶׁקּוֹשְׁרִין בָּהֶם לְסִימָן, אוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁבְּרוּ כֵּלִים. אֲבָל אִם קוֹשְׁרִין רַגְלֵיהֶן שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִבְרוֹחַ, וְכֵן סוּסִים הָרוֹעִים בַּשָּׂדֶה וְקוֹשְׁרִין שְׁתֵּי יְדֵיהֶן יַחַד, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִבְרוֹחַ, מֻתָּר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִקְשׁוֹר עָקוּד אוֹ רָגוּל. עָקוּד, הַיְנוּ שֶׁקּוֹשֵׁר יָד עִם רֶגֶל. וְרָגוּל, הַיְנוּ שֶׁקּוֹשֵׁר אַחַת מֵרַגְלָיו כְּלַפֵּי מַעְלָה, שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ רַק עַל שָׁלֹשׁ, שֶׁזֶּה אֲפִלּוּ בַּחֹל אָסוּר, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים.

ח מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְשָׂרֵת אֵינוֹ יְהוּדִי וְרוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה בַּשַּׁבָּת, כְּשֶׁמּוֹלִיכָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ אֵינוֹ צָרִיךְ לְמָנְעוֹ, כִּי אִסּוּר הָרְכִיבָה בְּשַׁבָּת, אֵינוֹ מִשּׁוּם מַשָּׂא הַבְּהֵמָה, כִּי חַיַּי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ, (וְאֵינוֹ אָסוּר רַק מִדְּרַבָּנָן, וּבַבְּהֵמָה לֹא גָּזְרוּ), אֶלָּא הָאִסּוּר הוּא עַל הָאָדָם, שֶׁהַיִּשְׂרְאֵל אָסוּר לִרְכֹּב בַּשַּׁבָּת וְאֵינוֹ יְהוּדִי לֵית לָן בָּהּ. וַאֲפִלּוּ הוּא נוֹתֵן אֵפֶךְ אוֹ בֶּגֶד לִרְכֹּב עָלָיו הֵם בְּטֵלִים לְגַבֵּי הָרוֹכֵב, רַק שְׁאָר דָּבָר לֹא נַיְחַ עַל הַבְּהֵמָה.

ט מֻתָּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי לַחֲלוֹב הַבְּהֵמוֹת בַּשַּׁבָּת, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים, כִּי הֶחָלָב מְצַעֲרָהּ. וְהֶחָלָב אָסוּר בּוֹ בַּיּוֹם אֲפִלּוּ בְּטֵלְטוּל, אֶלָּא הָאֵינוֹ יְהוּדִי יַעֲמִידֶנּוּ בְּמָקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר. וְכֵן מֻתָּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי, לְהַבְרוֹת הָאֲוָזוֹת פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים (סִימָן ש״ה).

י אָסוּר לְהַשְׁאִיל אוֹ לְהַשְׁכִּיר בְּהֶמְתּוֹ לְאֵינוֹ יְהוּדִי, אֶלָּא בְּתוֹךְ שְׁנַיִם שֶׁיַּחְזִירֶנָּהּ לוֹ קֹדֶם שַׁבָּת. וְאִם אֵרַע שֶׁלֹּא הֶחְזִירָהּ יַפְקִירֶנָּהּ הַיִּשְׂרְאֵל קֹדֶם הַשַּׁבָּת אֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, כְּדֵי לְהִנָּצֵל מֵאִסּוּר. אֲבָל לְכַתְּחִלָּה אָסוּר לְהַשְׁאִיל אוֹ לְהַשְׁכִּיר עַל סְמַךְ זֶה (רמ״ו).

יא לֹא יִמְדּוֹד אָדָם שְׁעוֹרִים לְתֵת לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ, אֶלָּא מְשַׁעֵר בְּאֹמֶד דַּעְתּוֹ.

יב אֲגַדַּת שַׁחַת, אִם אֵינוֹ קָשׁוּר בְּקֶשֶׁר שֶׁל קַיָּמָא (דְּהַיְנוּ שְׁנֵי קְשָׁרִים זֶה עַל גַּב זֶה), מֻתָּר לְהַתִּירָהּ וְלִתְּנָהּ לִפְנֵי בְּהֵמָה. וּמֻתָּר לַחְתּוֹךְ דְּלוּעִין קָשׁוֹת לִפְנֵי בְּהֵמָה, וְהוּא כְּשֶׁנִּתְלַשּׁוּ מֵאֶתְמוֹל. וְאִם הַדְּלוּעִין רַכּוֹת וְיכוֹלָה לְאָכְלָן כָּךְ, אָסוּר לְחָתְכָן.

יג מֻתָּר לְהַעֲמִיד בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי עֲשָׂבִים מְחֻבָּרִים כְּדֵי שֶׁתֹּאכַל, כִּי אֵין זֹאת מְלָאכָה אֶצְלָהּ מַה שֶּׁתַּעֲקֹר הָעֲשָׂבִים, אַדְרַבָּה נָיְחָ לָהּ, אֲבָל עֲשָׂבִים שֶׁתְּלָשָׁן אֵינוֹ יְהוּדִי בַּשַּׁבָּת, שֶׁהֵם מֻקְצִים, אָסוּר לְהַעֲמִיד שָׁם בְּהֵמָה שֶׁתֹּאכַל, אֶלָּא אִם כֵּן אֵין לָהּ מַה לֶּאֱכוֹל, אָז מֻתָּר מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים. וְכֵן אִם אֵין לָהּ מַה לִּשְׁתּוֹת, מֻתָּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי לְהָבִיא לָהּ מַיִם מִן הַבְּאֵר שֶׁבְּכַרְמְלִית (שכד שכה).

יד אֵין תּוֹלִין עַל הַבְּהֵמָה כִּיס אוֹ כְּלִי שֶׁתֹּאכַל מִתּוֹכוֹ, כֵּיוָן שֶׁזֶּה אֵינוֹ אֶלָּא לְתַעֲנוּג בְּעָלְמָא לַבְּהֵמָה, שֶׁלֹּא תִּצְטָרֵךְ לָשׂוּחַ צַוָּארָהּ, וְאָסוּר לִטְרוֹחַ בַּשַּׁבָּת בִּשְׁבִיל תַּעֲנוּג הַבְּהֵמָה. אֲבָל עֲגָלִים וּסְיָחִים שֶׁצַּוָּארָן קָצָר וּמְצַטָּעֲרִים לֶאֱכוֹל מִן הַקַּרְקַע, מֻתָּר לְתְלוֹת לָהֶן כְּלִי עִם מַאֲכָל בֶּחָצֵר. אֲבָל לֹא יֵצְאוּ בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּשָּׂא הוּא לָהֶן (ש״ה).

טו אֵין לְהַשְׁלִיךְ תְּבוּאָה לְעוֹפוֹת בְּמָקוֹם לַח, שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת שֶׁתִּשָּׁאֵר שָׁם קְצָת וְתִצְמַח, אֲבָל אִם אֵינוֹ מְכֻוָּן לְכָךְ, מֻתָּר לְקַחַת אוֹתוֹ בִּכְבָרָה וְלִתְּנוֹ בְּאֲבוּס.

טז הַנּוֹתֵן מִסְפּוֹא לִבְהֵמוֹת, אָסוּר לִתְּנוֹ תְּחִלָּה בִּכְבָרָה לְהוֹצִיא הַמֹּץ וְלַנְקוֹתוֹ. אֲבָל אִם אֵינוֹ מְכֻוָּן לְכָךְ, מֻתָּר לְקַחַת אוֹתוֹ בִּכְבָרָה וְלִתְּנוֹ בְּאֲבוּס.

יז הַנּוֹתֵן מֶרְקָם לִבְהֵמוֹת אוֹ לְעוֹפוֹת, אָסוּר לָתֵת לְתוֹכוֹ מָיִם. וְאִם נָתַן בּוֹ מַיִם עֶרֶב שַׁבָּת, אָסוּר לְגַבְּלוֹ בַּשַּׁבָּת. אֲבָל מֻתָּר לְנַעֲרוֹ מִכְּלִי אֶל כְּלִי, כְּדֵי שֶׁיִּתְעָרֵב.

יח בְּהֵמוֹת, חַיּוֹת וְעוֹפוֹת הַגְּדֵלִים בַּבַּיִת, שֶׁמְּזוֹנוֹתֵיהֶן מוּטָלִין עָלֶיךָ, מֻתָּר לָתֵת לָהֶם מְזוֹנוֹת בַּשַּׁבָּת. אֲבָל אוֹתָן שֶׁאֵינָן גְּדֵלִים בַּבַּיִת וְאֵין מְזוֹנוֹתֵיהֶן עָלֶיךָ, אָסוּר לִטְרוֹחַ בִּשְׁבִיל לִתֵּן לָהֶם מְזוֹנוֹת. וַאֲפִלּוּ לְהַשְׁלִיךְ לִפְנֵיהֶם, אָסוּר. וְלָכֵן אָסוּר לִתֵּן מְזוֹנוֹת לִפְנֵי הַיּוֹנִים, לְפִי שֶׁיּוֹצְאִין וְאוֹכְלִין בַּשָּׂדֶה. נוֹתְנִין מְזוֹנוֹת

לִפְנֵי כֻּלָּם. וַאֲפִלּוּ שֶׁל הֶפְקֵר, יֵשׁ קְצָת מִצְוָה לִתֵּן לוֹ מְעַט מְזוֹנוֹת, שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָס עָלָיו עַל שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו מוּעָטִין, וּמַשְׁהֶה אֲכִילָתוֹ בְּמֵעָיו שְׁלֹשָׁה יָמִים. יֵשׁ נוֹהֲגִין לָתֵת חִטִּים לִפְנֵי הָעוֹפוֹת בְּשַׁבָּת שִׁירָה, וְאֵינוֹ נָכוֹן, שֶׁהֲרֵי אֵין מְזוֹנוֹתֵיהֶן עָלֶיךָ (שכ״ד).

יט מֻתָּר לְהַזְמִין אֵינוֹ יְהוּדִי לְבֵיתוֹ לֶאֱכֹל עִמּוֹ בַּשַּׁבָּת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר בְּיוֹם טוֹב מִשּׁוּם גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַרְבֶּה בִּשְׁבִילוֹ (פְּדִלְקַמָּן סִימָן צ״ח) אֲבָל בַּשַּׁבָּת אֵין לָחוּשׁ לָזֹאת, וּמֻתָּר לָתֵת אֲפִלּוּ לוֹ לְבַדּוֹ מְזוֹנוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְזוֹנוֹתָיו עָלֶיךָ, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁמְּפַרְנְסִין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, חָשׁוּב כִּמְזוֹנוֹתָיו עָלֶיךָ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן פ״ב סָעִיף ט׳).

כ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁלֹּא הֵרְגִּילוּ עַדַיִן לָבוֹא בָּע�ֶרֶב לִכְלוּב שֶׁלָּהֶם. וְכֵן אֲפִלּוּ אִם הֵרְגִּילוּ, אֶלָּא שֶׁעַתָּה מָרְדוּ וּבָרְחוּ, אָסוּר לְהַכְנִיסָן לְתוֹךְ הַכְּלוּב אוֹ לְתוֹךְ הַבַּיִת. וַאֲפִלּוּ אִם הֵם בַּבַּיִת אוֹ בַּכְּלוּב, אֶלָּא שֶׁהַדֶּלֶת פְּתוּחָה, אָסוּר לְסָגְרָהּ, מִשּׁוּם דְּבָזֶה הֵמָּה נִצּוֹדִים וַהֲוֵי אִסּוּר צֵידָה.

כא וְאִם כְּבָר הֵרְגִּילוּ וְהֵמָּה בְּנֵי תַּרְבּוּת שֶׁדַּרְכָּן לָבוֹא בָּעֶרֶב לִמְקוֹמָם וְיָצְאוּ, וְהוּא חוֹשֵׁשׁ שֶׁלֹּא יִגְנְבוּ אוֹתָם, מֻתָּר לְדַחוֹתָן שֶׁיֵּלְכוּ לִמְקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר. אֲבָל לֹא יִקַּח אוֹתָם בְּיָדָיִם, שֶׁהֲרֵי הֵם מְקֻצִּים.

כב אֵין מְיַלְּדִין אֶת הַבְּהֵמָה בַּשַּׁבָּת, וַאֲפִלּוּ לְסַעֲדָהּ, הַיְנוּ שֶׁאוֹחֵז אֶת הַוָּלָד שֶׁלֹּא יִפּוֹל לָאָרֶץ, אָסוּר.

כג מַכָּה בִּתְחִלָּתָהּ שֶׁיֵּשׁ לְהַבְּהֵמָה צַעַר מְמֻנֶּה, סָכִין אוֹתָהּ בְּשֶׁמֶן. אֲבָל בַּסּוֹף, שֶׁאֵין הַסִּיכָה אֶלָּא מִשּׁוּם תַּעֲנוּג, אָסוּר.

כד אִם אָכְלָה כַּרְשִׁינִין הַרְבֵּה וְכַדּוֹמֶה וּמִצְטַעֶרֶת, יָכוֹל לַהֲרִיצָהּ בֶּחָצֵר כְּדֵי שֶׁתִּתְיַגַּע וְתִתְרַפֵּא. אִם אֲחָזָהּ דָּם, יָכוֹל לְהַעֲמִידָהּ בַּמַּיִם כְּדֵי שֶׁתִּצְטַנֵּן. וְאִם הוּא סָפֵק, שֶׁמָּא אִם לֹא יַקִּיזוּ לָהּ דָּם, תָּמוּת, מֻתָּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי לְהַקִּיזָהּ. וְכֵן שְׁאָר רְפוּאוֹת, עוֹשִׂין לָהּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (של״ב).

סימן פח

א מֻקָּצֶה מִדַּעַת, דְּהַיְנוּ שֶׁהִקְצָהוּ הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ מִלְּאָכְלוֹ בַּשַּׁבָּת, מֻחְמַת שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה אֶלָּא עַל יְדֵי הַדְחָק, אוֹ שֶׁרָאוּי לַאֲכִילָה אֲפִלּוּ בְּלֹא דְּחָק, אֶלָּא שֶׁהִקְצָהוּ לִסְחוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנוּ לָאוֹצָר, וְכֵן דָּבָר שֶׁהוּא רָאוּי הַיּוֹם לְמַאֲכַל כְּלָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁבְּעֶרֶב שַׁבָּת לֹא הָיָה עוֹמֵד לְכָךְ, כְּגוֹן בְּהֵמָה וָעוֹף שֶׁנִּתְנַבְּלוּ בַּשַּׁבָּת, וְכֵן דָּבָר שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הַיּוֹם מִמַּה שֶּׁהָיָה אִתְמוֹל, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם גַּם הַיּוֹם עֲדַיִן רָאוּי לְאֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ, כְּגוֹן כֵּלִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ הַיּוֹם וַעֲדַיִן רְאוּיִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן מֵעֵין תַּשְׁמִישָׁן הָרִאשׁוֹן לְקַבֵּל בָּהֶן אֵיזֶה מַאֲכָל אוֹ מַשְׁקֶה, וְכֵן עֲצָמוֹת שֶׁנִּתְפָּרְקוּ הַיּוֹם מִן הַבָּשָׂר וְהֵן רְאוּיִין לִכְלָבִים, כָּל אֵלּוּ מֻתָּרִין לְטַלְטֵל בַּשַּׁבָּת, חוּץ מִמַּה שֶׁדָּחָה בְּיָדַיִם כְּגוֹן גְּרוֹגָרוֹת וְצִמּוּקִין.

ב דְּבָרִים שֶׁאֵינָם רְאוּיִים כְּלָל לַאֲכִילַת אָדָם כְּמוֹ שֶׁהֵן אֲפִלּוּ עַל יְדֵי הַדְחַק, שֶׁצְּרִיכִין בִּשּׁוּל, וְאַף עַל גַּב שֶׁרְאוּיִים לַבְּהֵמוֹת אוֹ לַכְּלָבִים, הֲרֵי כֵּיוָן שֶׁהֵם מוּכָנִים לְמַאֲכַל אָדָם לְאַחַר זְמַן, אֵינָם עוֹמְדִין לַבְּהֵמוֹת וְלַכְּלָבִים, וְכֵן דְּבָרִים שֶׁאֵינָם רְאוּיִין בַּשַּׁבָּת לְשׁוּם תַּשְׁמִישׁ, כְּגוֹן עֵצִים וְנוֹצוֹת שֶׁל עוֹפוֹת, וְעוֹרוֹת בְּהֵמוֹת, וְצֶמֶר אוֹ פִּשְׁתָּן, וְכָל בַּעֲלֵי חַיִּים אֲפִלּוּ שֶׁהֵן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וּקְלִפֵּי אֱגוֹזִים וּקְלִפֵּי בֵּיצִים, וַעֲצָמוֹת קָשׁוֹת, שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת אֲפִלּוּ לַכְּלָבִים, וּדְלָתוֹת וְחַלּוֹנוֹת הַבַּיִת, (דְּאָסוּר לְתָלְתָן בַּשַּׁבָּת), וְכֵן שִׁבְרֵי כֵּלִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין עוֹד לְשׁוּם תַּשְׁמִישׁ, כָּל אֵלּוּ וְהַדּוֹמֶה לָהֶם, אָסוּרִין בְּטַלְטוּל. וּמִכָּל מָקוֹם כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בְּמָקוֹם שֶׁיְּכוֹלִין לְהַזִּיק, מֻתָּר לְפַנּוֹת הַשְּׁבָרִים (ש״ח).

ג מַאֲכָל שֶׁהוּא אָסוּר בַּאֲכִילָה וּמֻתָּר בַּהֲנָאָה, וְהוּא רָאוּי לְאֵינוֹ יְהוּדִי כְּמוֹ שֶׁהוּא, כְּגוֹן בָּשָׂר מְבֻשָּׁל וְכַדּוֹמֶה, וְיָכוֹל הוּא לִתְּנוֹ לְאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁהוּא שָׁלוֹ, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ. אֲבָל אִם אֵינוֹ רָאוּי לְאֵינוֹ יְהוּדִי כְּמוֹ שֶׁהוּא, כְּגוֹן בָּשָׂר חַי, (וְגַם לַכְּלָבִים אֵינוֹ עוֹמֵד, כֵּיוָן שֶׁרָאוּי לְאֵינוֹ יְהוּדִי), אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לְאֵינוֹ יְהוּדִי מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ שָׁלוֹ אֶלָּא שֶׁל אַחֵר, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ.

ד נוֹלָד, וְהַיְנוּ דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ הַיּוֹם, כְּגוֹן אֵפֶר מִן אֵשׁ שֶׁהִסְקָה הַיּוֹם עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, וְכֵן בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה הַיּוֹם, וּמַיִם הַזּוֹחֲלִין מִן הָאֵילָנוֹת בֵּימֵי נִיסָן, וְכֵן אֲפִלּוּ לֹא נִתְחַדֵּשׁ הַיּוֹם, אֶלָּא שֶׁבָּא מִכֹּחַ מַעֲשֶׂה, שֶׁהָיוּ אֲסוּרִין לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם, כְּגוֹן פֵּרוֹת שֶׁנָּפְלוּ מִן הָאִילָן אוֹ שֶׁתְּלָשָׁן אֵינוֹ יְהוּדִי, וְחָלָב שֶׁנֶּחֱלַב הַיּוֹם וְכַדּוֹמֶה, גַּם כֵּן אֲסוּרִין בְּטַלְטוּל. וּפֵת שֶׁאֲפָאָהּ אֵינוֹ יְהוּדִי בַּשַּׁבָּת בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ נָכְרִים, דְּמִסְתָּמָא אַדַּעְתָּא דְּאֵינוֹ יְהוּדִי אֲפָאָהּ, אִם הוּא שְׁעַת הַדְחַק אוֹ לְצֹרֶךְ מִצְוָה, מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל לְאָכְלָהּ בַּשַּׁבָּת.

ה כֵּלִים שֶׁהֵם מְיֻחָדִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מְלָאכָה הָאֲסוּרָה לֵעָשׂוֹת בַּשַּׁבָּת, כְּגוֹן מַכְתֶּשֶׁת וְרֵחַיִם וְקֶרֶנֶס [פַּטִּישׁ] (האמר) וְקַרְדֹּם, וּמַכְבֵּדוֹת, שֶׁמְּכַבְּדִין בָּהֶן אֶת הַבַּיִת, וְשׁוֹפָר, וּמְנוֹרָה, וּמַחַט שֶׁתּוֹפְרִין בָּהּ, וְנֵרוֹת שְׁלֵמִים, בֵּין שֶׁל חֵלֶב בֵּין שֶׁל שַׁעֲוָה, וּפְתִילוֹת מִצֶּמֶר גֶּפֶן וּבֶגֶד שֶׁעַטְנֵז שֶׁאָסוּר לְלָבְשׁוֹ, וְכֵן כָּל כֵּיוֹצֵא בְּאֵלּוּ מֻתָּר לְטַלְטְלָן לְצֹרֶךְ גּוּפָם, כְּגוֹן קֶרֶנֶס לִפְצוֹעַ בּוֹ אֱגוֹזִים, קַרְדֹּם לַחְתֹּךְ בּוֹ דָּבָר מַאֲכָל, מַחַט שְׁלֵמָה לִטּוֹל בָּהּ אֶת הַקּוֹץ. (אֲבָל אִם נִטַּל עֶקְצָהּ אוֹ חֲדָהּ,

אָסוּרָה בְּכָל טִלְטוּל). וְכֵן מַתָּר לְטַלְטֵלָן לְצֹרֶךְ מְקוֹמָן, דְּהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמָקוֹם שֶׁהַכְּלִי מֻנָּח שָׁם. וְכֵיוָן שֶׁנִּטְלוֹ בְּהֶתֵּר, וְכֵן אִם שָׁכַח וּנְטָלוֹ בְּיָדוֹ, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ גַּם יוֹתֵר וּלְהַנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה. אֲבָל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ גּוּפָן וְשֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ מְקוֹמָן, אֶלָּא לְטַלְטְלָן בִּשְׁבִיל עַצְמָן לְבַד, שֶׁלֹּא יִגָּנְבוּ אוֹ יִתְקַלְקְלוּ, אָסוּר לְטַלְטְלָן. וּתְפִלִּין גַּם כֵּן אֲסוּרִין לְטַלְטֵל. אַךְ אִם מֻנָּחִים בִּמְקוֹם בְּזָיוֹן שֶׁיּוּכְלוּ לְהִתְלַכְלֵךְ, מֻתָּר לְטַלְטְלָן וּלְהַנִּיחָם בַּמָּקוֹם דְּמִשְׁתַּמְּרִין (ש״ח).

ו מֵקֶצֶה מֻחְמָת חֶסְרוֹן כִּיס, דְּהַיְנוּ דְּבָרִים שֶׁהָאָדָם מַקְצֶה מִדַּעְתּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְקַלְקְלוּ, כְּגוֹן כְּלֵי אֻמָּנוּת שֶׁמַּקְפִּיד עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִפָּגְמוּ, וְסַכִּין שֶׁמְּתַקְּנִים בּוֹ אֶת הַקֻּלְמוּס, וְסַכִּין שֶׁל שְׁחִיטָה, וְכֵן נֵיר הָעוֹמֵד לִכְתִיבָה, וְשִׁטְרֵי חוֹבוֹת, וְכִתְבֵי חֶשְׁבּוֹנוֹת, וְאִגְּרוֹת שֶׁהוּא מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן לְשָׁמְרָן, וְכֵלִים הַיְקָרִים שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּלָל, וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁמֻּחְמַת שֶׁמַּקְפִּיד עָלָיו, הוּא מְיֻחָד לוֹ מָקוֹם וְאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וְכֵן כֵּלִים שֶׁבַּחֲנוּת שֶׁעוֹמְדִים לִמְכִירָה, אֲפִלּוּ הֵם כְּלֵי סְעוּדָה, אִם אֵין דַּרְכּוֹ לְהַשְׁאִילָן, (אֲבָל אִם דַּרְכּוֹ לְהַשְׁאִילָן לִפְעָמִים, אֵינָן מֻקְצִים) כָּל אֵלּוּ וְהַדּוֹמֶה לָהֶם, וְכֵן כִּיס הַמְיֻחָד לְמָעוֹת, הַוְיָן מֻקְצִים מֻחְמַת חֶסְרוֹן כִּיס וַאֲסוּרִין בְּטִלְטוּל אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גּוּפָן אוֹ לְצֹרֶךְ מְקוֹמָן.

ז דָּבָר שֶׁאֵין עָלָיו שֵׁם כְּלִי כְּלָל, כְּגוֹן עֵצִים וַאֲבָנִים וַחֲתִיכוֹת בַּרְזֶל וְכַדּוֹמֶה, אָסוּר גַּם כֵּן בְּכָל טִלְטוּל, אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ וְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יְחֻדּוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְאֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְעוֹלָם. וְלָכֵן אָסוּר לְטוֹל קֵיסָם לַחֲצוֹץ בּוֹ שִׁנָּיו. נֵרוֹת שֶׁאֵינָן שְׁלֵמִים, גַּם כֵּן אֵין שֵׁם כְּלִי עֲלֵיהֶם וַאֲסוּרִין בְּכָל טִלְטוּל. וְכֵן סֶלַע שֶׁל עֲלָיָה, אֵין עָלָיו תּוֹרַת כֶּלִי.

ח כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר אוֹ אֲפִלּוּ לְאִסּוּר וּלְהֶתֵּר, כְּגוֹן קְדֵרוֹת, וַאֲפִלּוּ כֵּלִים מְאוּסִים (דִּבְשַׁבָּת מֻחְמַת מְאוּס מֻתָּר) מֻתָּר לְטַלְטְלָן אֲפִלּוּ רַק בִּשְׁבִיל הַכְּלִי שֶׁלֹּא יִגָּנֵב אוֹ יִשָּׁבֵר. אֲבָל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ כְּלָל, אָסוּר לְטַלְטְלָן. וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ וַאֲכָלִין, מֻתָּר לְטַלְטְלָן, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ כְּלָל (ש״ח).

ט כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְטַלְטֵל אֶת הַמֻּקְצֶה אוֹ אֶת הַנּוֹלָד, כָּךְ אָסוּר לִתֵּן כְּלִי תַּחְתֶּיהָן כְּדֵי שֶׁיִּפְּלוּ לְתוֹכוֹ, כֵּיוָן שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוּא מְבַטֵּל אֶת הַכְּלִי שֶׁלֹּא יוּכַל לְטַלְטְלוֹ עוֹד, וַהֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ חִבְּרוֹ שָׁם בְּטִיט, אֲבָל מֻתָּר לִכְפּוֹת סַל לִפְנֵי הָאֶפְרוֹחִים כְּדֵי שֶׁיֵּעָלוּ וְיֵרְדוּ בּוֹ, כִּי לְאַחַר שֶׁלֹּא יִהְיוּ עָלָיו, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ. וְאִם הָיוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, נֶאֱסָר הַסַּל בְּטִלְטוּל לְכָל הַיּוֹם.

י עָפָר וְחוֹל הַצָּבוּר בְּזָוִיוֹת בֶּחָצֵר אוֹ בַּבַּיִת, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ, דְּכֵיוָן דִּצְבָרוֹ זוֹ הוּא הַזְמָנָתוֹ לְתַשְׁמִישׁ. אֲבָל אִם הוּא מְפֻזָּר, בָּטֵל לְגַבֵּי קַרְקַע וְאָסוּר בְּטִלְטוּל. וְכֵן אִם חָתַךְ קֶרֶם שַׁבָּת עָנָף מִן הָאִילָן לְהָנִיף בּוֹ וּלְהַבְרִיחַ הַזְּבוּבִים וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בַּשַּׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁיִּחֲדוֹ לְכָךְ וַעֲשָׂאוֹ כְּלִי. אֲבָל אָסוּר לִקַּח בַּשַּׁבָּת בַּד מִן הַמִּכְבֶּדוֹת, שֶׁהֲרֵי הוּא מֻקְצֶה. וַאֲפִלּוּ נְטָלוֹ אֵינוֹ יְהוּדִי, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ.

יא נְסָרִים שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים שֶׁאֵינָם עוֹמְדִין לִסְחוֹרָה מֻתָּר לְטַלְטְלָן. וְשֶׁל אֻמָּן, אָסוּר, אֶלָּא אִם כֵּן חָשַׁב עֲלֵיהֶם מִבְּעוֹד יוֹם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בַּשַּׁבָּת (שח).

יב כָּל מֻקְצֶה, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא בְּטִלְטוּל. אֲבָל בִּנְגִיעָה בְּעָלְמָא שֶׁאֵינוֹ מְנַדְנְדוֹ שָׁרֵי. וְלָכֵן מֻתָּר לִגַּע בְּמִנּוֹרָה הָעוֹמֶדֶת, אֲפִלּוּ נֵרוֹת דּוֹלְקִים בָּהּ, וְכֵן מֻתָּר לִקַּח דְּבַר הֶתֵּר הַמֻּנָּח עַל גַּבֵּי מֻקְצֶה. אֲבָל אָסוּר לִגַּע בִּמְנוֹרָה הַתְּלוּיָה, כִּי גַּם בִּנְגִיעָה בְּעָלְמָא הוּא מְנַדְנְדָהּ. וּמֻתָּר לְכַסּוֹת דָּבָר מֻקְצֶה בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מֻקְצֶה, מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים וְכַדּוֹמֶה (רס״ה ש״ח של״ח).

יג טִלְטוּל כִּלְאַחַר יָד, מֻתָּר בְּמֻקְצֶה. וְלָכֵן אִם שָׁכַח אֵיזֶה דָּבָר מֻקְצֶה עַל אֵיזֶה כְּלִי אוֹ שֶׁנָּפְלָה שָׁם בַּשַּׁבָּת, אִם צָרִיךְ לַכְּלִי הַמֻּתָּר אוֹ לִמְקוֹמוֹ, מֻתָּר לְנַעֲרוֹ אוֹ לִשְׁאֹב אֶת הַכְּלִי לְמָקוֹם אַחֵר וּלְנַעֵר אֶת הַמֻּקְצֶה. וְכֵן יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אִם שָׁכַח מָעוֹת בַּכִּיס שֶׁבִּבְגָדָיו וְהוּא צָרִיךְ לִבְגָדָיו. אֲבָל בִּשְׁבִיל הַמֻּקְצֶה לְחוּד, אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן. (וְאִם הִנִּיחַ קֶרֶם שַׁבָּת בְּכַוָּנָה דָּבָר מֻקְצֶה עַל כְּלִי, נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר, וְיִבָּאֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּסִימָן שֶׁאַחַר זֶה).

יד אֲבָל בְּשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַכְּלִי הַמֻּתָּר, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ אִם יֵשׁ עָלָיו דָּבָר מֻקְצֶה. וְלָכֵן אָסוּר לְטוֹל בְּיָדָיו תִּינוֹק אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ אֶבֶן אוֹ שְׁאָר דָּבָר מֻקְצֶה. אַךְ אִם יֵשׁ לְהַתִּינוֹק גִּעֲגוּעִין שֶׁאִם לֹא יִטְלוּהוּ יֶחֱלֶה, וְגַם אִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁלִיךְ מִיָּדוֹ הָאֶבֶן וְכַדּוֹמֶה, מִפְּנֵי שֶׁיִּצְעַק וְיִבְכֶּה, אָז מֻתָּר לִטְלוֹ עַל יָדָיו בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְאִם יֵשׁ בִּידֵי הַתִּינוֹק אֵיזֶה מַטְבֵּעַ, אָסוּר אֲפִלּוּ לְאֲחֹז בְּיָדוֹ וְהוּא מְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו, וַאֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ גִּעֲגוּעִין, מִשּׁוּם דְּאָבֵא לְמֵיחַשׁ, שֶׁמָּא יִפּוֹל הַמַּטְבֵּעַ מִידֵי הַתִּינוֹק וְזֶה יִשְׁכַּח שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת וְיִגְבִּיהוּ, וְנִמְצָא מְטַלְטֵל מֻקְצֶה בְּטִלְטוּל גָּמוּר. וְאָסוּר אֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנַת חֹלִי, כֵּיוָן שֶׁאֵין שָׁם שׁוּם סַכָּנַת נֶפֶשׁ אִם לֹא יִטְלֶנּוּ (ש״ט ש״י שי״א).

טו מֵת, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת. אֲבָל מֻתָּר לִשְׁמוֹט אֶת הַכַּר מִתַּחְתָּיו, שֶׁלֹּא יַסְרִיחַ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָזִיז בּוֹ שׁוּם אֵבֶר. וְאִם הָיָה פִּיו נִפְתָּח וְהוֹלֵךְ, קוֹשְׁרִין אֶת הַלֶּחִי בְּעֹנֶץ שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְהִפָּתֵחַ, אֲבָל לֹא כְּדֵי שֶׁיִּסְגֹּר מַה שֶּׁכְּבָר נִפְתַּח, שֶׁאִם כֵּן הָיָה מֵזִיז אֵבֶר (וְעַיֵּן לְקַמָּן סוֹף סִימָן קכ״ד).

טז אִם נָפְלָה דְּלֶקֶת וִירֵאִים שֶׁלֹּא יִשָּׁרֵף הַמֵּת, מֻתָּרִין לְטַלְטְלוֹ אַגַּב דְּבַר הֶתֵּר, דְּהַיְנוּ שֶׁמַּנִּיחִין עָלָיו אוֹ אֶצְלוֹ אֵיזֶה דְּבַר מַאֲכָל, וּמְטַלְטֵל שְׁנֵיהֶם בְּיַחַד. וְאִם אֵין דְּבַר מַאֲכָל, מַנִּיחִין עָלָיו אֵיזֶה כְּלִי אוֹ מַלְבּוּשׁ שֶׁמֻּתָּר בְּטִלְטוּל. וְאִם גַּם זֶה אַיִן, אֲזַי מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ לְבַדּוֹ. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אֵין מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ אֶלָּא

לְמָקוֹם שֶׁמַּתִּירִין לְהוֹצִיא לְשָׁם. אֲבָל לְמָקוֹם שֶׁאֲסוּרִין לְהוֹצִיא, אֵין לְהוֹצִיאוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (שי״א).

יז כָּל דָּבָר מְטַנֵּף, כְּגוֹן רְעִי וְקִיא צוֹאָה, בֵּין שֶׁל אָדָם בֵּין שֶׁל הַרְנְגוֹלִים, אִם הֵם בְּבֵית אוֹ בֶּחָצֵר שֶׁיּוֹשְׁבִים שָׁם בְּנֵי אָדָם, מֻתָּר לְהוֹצִיאָם לָאַשְׁפָּה. וּכְשֶׁמּוֹצִיא גְּרָף שֶׁל רְעִי אוֹ עָבִיט שֶׁל מֵי רַגְלַיִם, כָּל זְמַן שֶׁהַכְּלִי עֲדַיִן בְּיָדוֹ, מֻתָּר לְהַחְזִירוֹ, כְּדִין כָּל מֻקְצֶה שֶׁבְּעוֹדוֹ בְּיָדוֹ, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ לְהַנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה. אֲבָל לְאַחַר שֶׁהִנִּיחוֹ מִיָּדוֹ, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, מִשּׁוּם דְּמָאיס טְפֵי (וְגָרַע מִשְׁאָר מֻקְצֶה מֻחְמַת מאוס). וְאַף כְּשֶׁצְּרִיכִין לוֹ מִשּׁוּם כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, מֻתָּר לְהַחְזִירוֹ (ש״ח). וְכֵן אִם יָכוֹל לָתֵת בְּתוֹכוֹ מַיִם, שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִשְׁתִּיַּת בְּהֵמָה, יָכוֹל לְהַחְזִירוֹ כָּךְ.

יח מֻתָּר לִתֵּן כְּלִי תַּחַת הַדֶּלֶף בַּשַּׁבָּת. וְאִם נִתְמַלֵּא, שׁוֹפְכוֹ וּמַחְזִירוֹ לִמְקוֹמוֹ, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדֶּלֶף רָאוּי לִרְחִיצָה. אֲבָל אִם הַמַּיִם מְאוּסִים, אָסוּר לִתֵּן שָׁם כְּלִי, מִשּׁוּם דְּאֵין עוֹשִׂין גְּרָף שֶׁל רְעִי לְכַתְּחִלָּה. וְאִם עָבַר וּנְתָנוֹ וְהוּא בְּמָקוֹם דְּמָאיס עָלָיו, מֻתָּר לְהוֹצִיאוֹ (דִּין מֻקְצֶה בִּמְקוֹם הֶפְסֵד גָּדוֹל, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן פ״ה סָעִיף ד׳. וְדִינֵי מֻקְצֶה בְּיוֹם טוֹב וְדִין מֻקְצֶה מֻחְמַת מְצָוָה, יְבֹאֲרוּ אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בִּמְקוֹמָם).

סימן פט

א כְּלִי שֶׁלּוֹ שֶׁהִנִּיחַ עָלָיו בְּעֶרֶב שַׁבָּת דָּבָר מֻקְצֶה בְּכַוָּנָה, וְהָיְתָה דַּעְתּוֹ שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח שָׁם בְּהַכְנָסַת שַׁבָּת, נַעֲשָׂה הַכְּלִי בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר. וַאֲפִלּוּ נִטַּל מִשָּׁם הַמֻּקְצֶה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהָיָה מֻנָּח שָׁם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְנַעֲשָׂה אָז הַכְּלִי בָּסִיס לַדָּבָר הָאָסוּר, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ גַּם אַחַר כָּךְ כָּל הַיּוֹם, אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ וּלְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ.

ב הָיָה מֻנָּח שָׁם בְּהַכְנָסַת שַׁבָּת גַּם דְּבַר הֶתֵּר, וְנַעֲשָׂה הַכְּלִי בָּסִיס לַדָּבָר הָאָסוּר וְלַדָּבָר הַמֻּתָּר, אִם הַדָּבָר הַמֻּתָּר יוֹתֵר חָשׁוּב לוֹ, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ. וְאִם הַדָּבָר הָאָסוּר יוֹתֵר חָשׁוּב לוֹ, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ. וְלָכֵן טוֹב לְהַנִּיחַ אֶת הַחֲלוֹת עַל הַשֻּׁלְחָן קוֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַמַּפָּה וְהַשֻּׁלְחָן בָּסִיס לַנֵּרוֹת וְלַחַלּוֹת, וְיִהְיוּ מֻתָּרִין בְּטִלְטוּל. וְאִם לֹא עָשָׂאוֹ כֵּן, הֲרֵי נַעֲשׂוּ הַמַּפָּה וְהַשֻּׁלְחָן בָּסִיס לַדָּבָר הָאָסוּר לְחוּד וַאֲסוּרִין בְּטִלְטוּל. וּמִכָּל מָקוֹם בְּדִיעֲבַד אִם יֵשׁ צֹרֶךְ גָּדוֹל, כְּגוֹן, שֶׁנָּפַל נֵר עַל הַשֻּׁלְחָן וּצְרִיכִין לְנַעֲרוֹ, יֵשׁ לִסְמֹךְ עַל הַפּוֹסְקִים דִּסְבִירָא לְהוּ, דְּלֹא נַעֲשָׂה בָּסִיס, אֶלָּא אִם דַּעְתּוֹ שֶׁתִּשָּׁאֵר שָׁם הַמֻּקְצֶה כָּל יוֹם הַשַּׁבָּת, וַהֲרֵי הַמִּנְהָג לְהָסִיר בְּשַׁחֲרִית אֶת הַמְּנוֹרוֹת עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי וְלֹא נַעֲשָׂה בָּסִיס (וּבְשֻׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁל הַתַּנְיָא כָּתוּב, דְּהַמַּפָּה בְּלָאוּ הָכִי לֹא חֲזֵי בָּסִיס, עַיֵּן שָׁם בְּסִימָן שט ס״ט).

ג הָיוּ מָעוֹת בְּכִיס הַתָּפוּר בְּבִגְדּוֹ מֻתָּר לְטַלְטֵל אֶת הַבֶּגֶד, שֶׁאֵין כָּל הַבֶּגֶד נַעֲשָׂה בָּסִיס אֶלָּא הַכִּיס, וְהַכִּיס בָּטֵל לְגַבֵּי הַבֶּגֶד. אֲבָל אֵין לְלָבְשׁוֹ אֲפִלּוּ בְּבֵיתוֹ, דְּחַיְשִׁינַן שֶׁמָּא יֵצֵא בּוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים (וְאִם הוּא בַּדֶּרֶךְ וְיֵשׁ לוֹ מָעוֹת, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ס״ח סָעִיף י״ב). אֲבָל תֵּבָה שֶׁבְּתוֹךְ הַשֻּׁלְחָן [מְגֵרָה] (שובלאד) וְיֵשׁ מָעוֹת בַּתֵּבָה, אָסוּר לְטַלְטֵל אֶת הַשֻּׁלְחָן, מִשּׁוּם דְּהַתֵּבָה הוּא כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאֵינָהּ בְּטֵלָה לְגַבֵּי הַשֻּׁלְחָן.

ד לֹא נַעֲשָׂה בָּסִיס, אֶלָּא אִם כֵּן הַמֻּקְצֶה הָיָה מֻנָּח שָׁם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. אֲבָל אִם לֹא הָיָה שָׁם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת רַק אַחַר כָּךְ הִנִּיחוֹ שָׁם, לֹא נַעֲשָׂה בָּסִיס, וּמֻתָּר לְטַלְטֵל אֶת הַכְּלִי אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהַמֻּקְצֶה עָלָיו. וְלָכֵן מֻתָּר לְנַעֵר אֶת הַשֻּׁלְחָן אוֹ אֶת הַמַּפָּה מֵעֲצָמוֹת וּקְלָפִין, כְּשֶׁאֵין הַשֻּׁלְחָן וְהַמַּפָּה נַעֲשׂוּ בָּסִיס מִפְּנֵי הַנֵּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל סָעִיף ב׳.

ה וְלֹא נַעֲשָׂה בָּסִיס אֶלָּא אִם הִנִּיחוֹ בְּכַוָּנָה שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח שָׁם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. אֲבָל אִם נִשְׁאַר שָׁם מֵחֲמַת שִׁכְחָה אוֹ שֶׁנָּפַל מֵעַצְמוֹ לְשָׁם, לֹא נַעֲשָׂה בָּסִיס.

ו וְלֹא נַעֲשָׂה בָּסִיס אֶלָּא כְּלִי שֶׁלּוֹ. אֲבָל אִם הִנִּיחַ דָּבָר מֻקְצֶה עַל כְּלִי שֶׁל אַחֵר, לֹא נַעֲשָׂה בָּסִיס, דְּאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ בִּדְלֹא נִיחָא לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ.

סימן צ

א יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּשַּׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן דּוֹמִין לִמְלָאכָה וְאֵינָם מְבִיאִין לִידֵי מְלָאכָה. וּמִפְּנֵי מַה נֶּאֶסְרוּ. מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר, אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶיךָ עֲשׂוֹת חֶפְצְךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְגוֹ׳, וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר. מֵהָא דִּכְתִיב, ״וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ״ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁלֹּא יְהֵא הִלּוּכְךָ בַּשַּׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ בְּחֹל. לְפִיכָךְ אָסוּר לָרוּץ בַּשַּׁבָּת. אֲבָל לִדְבַר מִצְוָה, מֻתָּר לָרוּץ, (מִדִּכְתִיב דְּרָכֶיךָ, מִשְׁמַע, דְּרָכֶיךָ אֲסוּרִים, אֲבָל דַּרְכֵי שָׁמַיִם מֻתָּרִין) וּמִצְוָה לָרוּץ (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן י״ב סָעִיף יא) (סִימָן צ׳ ש״א).

ב וּמֵהָא דִּכְתִיב, מִמְצוֹא חֶפְצְךָ, דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, חֶפְצְךָ אֲסוּרִים, אֲפִלּוּ אֵינְךָ עוֹשֶׂה מְלָאכָה, כְּגוֹן שֶׁהוּא מְעַיֵּן בִּנְכָסָיו, מָה הֵם צְרִיכִין לְמָחָר, גַּם זֹאת אָסוּר. וְכֵן אָסוּר לְטַיֵּל בָּעִיר כְּדֵי לִמְצוֹא סוּס אוֹ סְפִינָה אוֹ קָרוֹן לְשָׂכְרָם אַחַר הַשַּׁבָּת, אִם נִכָּר הַדָּבָר שֶׁהוֹלֵךְ בִּשְׁבִיל כָּךְ. אֲבָל לִשְׁמוֹר חֶפְצָיו אוֹ

חֻפְּצֵי חֲבֵרוֹ, מֻתָּר.

ג אָסוּר לְהַחְשִׁיךְ עַל הַתְּחוּם, דְּהַיְנוּ לֵילֵךְ בַּשַּׁבָּת עַד סוֹף הַתְּחוּם אוֹ פָּחוֹת וּלְהִתְעַכֵּב שָׁם עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ כְּדֵי לְמַהֵר דַּרְכּוֹ לֵילֵךְ מִשָּׁם וָהָלְאָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוֹלֵךְ מִשָּׁם וָהָלְאָה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, נִכָּר הַדָּבָר שֶׁעִקַּר הִלּוּכוֹ הָיָה בִּשְׁבִיל כָּךְ. וְדַוְקָא כְּשֶׁמַּחְשִׁיךְ שָׁם, כְּדֵי לֵילֵךְ וְלַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם אֹפֶן לַעֲשׂוֹתוֹ בַּשַּׁבָּת, כְּגוֹן לִשְׁכּוֹר פּוֹעֲלִים אוֹ לְתָלוֹשׁ פֵּרוֹת אוֹ לְהָבִיא פֵּרוֹת הַמֻּקְצִין, שֶׁאֵין שׁוּם הֶתֵּר לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים אֵלּוּ בַּשַּׁבָּת. אֲבָל מֻתָּר לְהַחְשִׁיךְ עַל הַתְּחוּם כְּדֵי לְהָבִיא בְּהֶמְתּוֹ, כֵּיוָן שֶׁאִם הָיוּ בָּתִּים עַד שָׁם קְרוֹבִים זֶה לָזֶה שִׁבְעִים אַמָּה, הָיָה מֻתָּר לְהָבִיאָם גַּם בַּשַּׁבָּת. וְכֵן לְהָבִיא פֵּרוֹת הַתְּלוּשִׁין שֶׁאֵינָן מֻקְצִין, מֻתָּר, כֵּיוָן שֶׁאִם הָיוּ מְחִצּוֹת מַקִּיפוֹת כָּל הַדֶּרֶךְ, הָיָה מֻתָּר, גַּם בַּשַּׁבָּת, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן מֻתָּר לֵילֵךְ בַּשַּׁבָּת תּוֹךְ הַתְּחוּם אֶל הַגִּנָּה, לְתָלוֹשׁ שָׁם פֵּרוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, מִשּׁוּם דְּאֵינוֹ נִכָּר שֶׁהָלַךְ בִּשְׁבִיל זֶה, אֶלָּא הָרוֹאִים יֹאמְרוּ שֶׁהָלַךְ לְטַיֵּל אוֹ לְבַקֵּשׁ בְּהֶמְתּוֹ שֶׁנֶּאֱבְדָה לוֹ, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁהָיָה שָׁם, נִמְלַךְ וְנִשְׁאַר עַד הַלַּיְלָה כְּדֵי לְתָלוֹשׁ פֵּרוֹתָיו (ש״ו ש״ז).

ד וּמֵהָא דְּכְתִיב, וְדַבֵּר דָּבָר, דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁלֹּא יְהֵא דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ שֶׁל חֹל. הִלְכָךְ אָסוּר לוֹמַר: דָּבָר פְּלוֹנִי אֶעֱשֶׂה לְמָחָר, אוֹ סְחוֹרָה פְּלוֹנִית אֶקְנֶה לְמָחָר. וְהַיְנוּ דָּבָר שֶׁהַיּוֹם אִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשׁוּם אֹפֶן. אֲבָל דָּבָר שֶׁהָיָה אֶיזֶה צַד לַעֲשׂוֹתוֹ הַיּוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁעַתָּה אֵין זֶה הַצַּד, מֻתָּר (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָעִיף ג). וְלָכֵן מֻתָּר לוֹמַר, לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אֵלֵךְ לְמָחָר, רַק שֶׁלֹּא יֹאמַר לָשׁוֹן הַמַּשְׁמַע שֶׁיֵּלֵךְ בְּקֹרוֹן, וְגַם לֹא יַרְבֶּה לְדַבֵּר בָּזֶה. וַאֲפִלּוּ בְּשִׂיחַת דְּבָרִים בְּטֵלִים, אָסוּר לְהַרְבּוֹת. וְאָסוּר לְסַפֵּר בַּשַּׁבָּת דָּבָר שֶׁל צַעַר. אָסוּר לְאָדָם לַחְשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת בְּפִיו בַּשַּׁבָּת, בֵּין חֶשְׁבּוֹן שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת בֵּין חֶשְׁבּוֹן שֶׁכְּבָר עָבַר, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לוֹ עֲדַיִן לְיַדַּע אוֹתוֹ, כְּגוֹן כָּךְ וְכָךְ הוֹצָאתִי עַל בִּנְיַן פְּלוֹנִי לִשְׁכַּר פּוֹעֲלִים, וַעֲדַיִן נִשְׁאַר בְּיָדוֹ מִשְׁכַּר הַפּוֹעֲלִים, שֶׁצָּרִיךְ הוּא לְדַעַת אֶת הַחֶשְׁבּוֹן, אָסוּר. אֲבָל חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁאֵין לוֹ בָּהֶם צֹרֶךְ, מֻתָּר לְחָשְׁבָן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַרְבֶּה בָּהֶם, שֶׁאָסוּר לְהַרְבּוֹת בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בַּשַּׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל.

ה מִדִּכְתִיב חֻפְּצָךְ לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּאֵין אָסוּרִין אֶלָּא חֻפְּצֵי הָאָדָם, אֲבָל חֻפְּצֵי שָׁמַיִם מֻתָּרִין. לְפִיכָךְ מַחְשִׁיכִין עַל הַתְּחוּם מִשּׁוּם צָרְכֵי מִצְוָה, וְכֵן מֻתָּר לְפַקֵּחַ עַל עִסְקֵי רַבִּים בַּשַּׁבָּת, כְּגוֹן לֵילֵךְ לַשַּׁלְטוֹן, אוֹ לְבֵית וַעַד הַשָּׁרִים לְדַבֵּר בִּשְׁבִילָם, שֶׁצָּרְכֵי הָרַבִּים הֵם כְּמוֹ חֻפְּצֵי שָׁמַיִם. וְכֵן מֻתָּר לְדַבֵּר עִם מְלַמֵּד אוֹדוֹת תִּינוֹק, אִם יִרְצֶה לְקַחְתּוֹ לְלַמְּדוֹ סֵפֶר אוֹ אֻמָּנוּת, שֶׁזּוֹהִי גַּם כֵּן מִצְוָה, שֶׁאִם לֹא תְּהֵא לוֹ אֻמָּנוּת לְפַרְנֵס אֶת עַצְמוֹ, יִלְסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת. אֲבָל אָסוּר לִשְׁכּוֹר אֶת הַמְלַמֵּד בַּשַּׁבָּת, כִּי הַשְּׂכִירוּת הִיא שְׁבוּת גְּמוּרָה, וְלֹא הֻתְּרָה אֲפִלּוּ בִּשְׁבִיל מִצְוָה, וְרַק מַה שֶּׁאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מִפְּנֵי מִמְצֹא חֻפְּצָךְ וְדַבֵּר דָּבָר, זֶה הֻתַּר בִּשְׁבִיל מִצְוָה. וּמֻתָּר לְהַכְרִיז עַל אֲבֵדָה בַּשַּׁבָּת, שֶׁהַשַּׁבָּת אֲבֵדָה מִצְוָה הִיא.

ו מִדִּכְתִיב וְדַבֵּר דָּבָר, לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּדַוְקָא דִּבּוּר אָסוּר. אֲבָל הִרְהוּר, מֻתָּר. וְלָכֵן הִרְהוּר בַּעֲסָקָיו מֻתָּר. וּמִכָּל מָקוֹם מִשּׁוּם עֹנֶג שַׁבָּת, מִצְוָה שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב בָּהֶם כְּלָל, וְיֶהֱא בְּעֵינָיו כְּאִלּוּ כָּל מְלַאכְתּוֹ עֲשׂוּיָה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב, שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ, וַהֲרֵי אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל מְלַאכְתּוֹ בְּשֵׁשֶׁת יָמִים כְּאֶחָד. אֶלָּא יִרְאֶה הָאָדָם בְּכָל שַׁבָּת כְּאִלּוּ מְלַאכְתּוֹ עֲשׂוּיָה, וְאֵין לְךָ עֹנֶג גָּדוֹל מִזֶּה (ש״ו). וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר בְּדָבָר שֶׁגּוֹרֵם לוֹ טִרְדָּה אוֹ דְאָגָה.

ז מֻתָּר לוֹמַר לְפוֹעֵל, הֲנַרְאֶה בְּעֵינֶיךָ שֶׁתּוּכַל לַעֲמוֹד עִמִּי לָעֶרֶב, אַף עַל פִּי שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ מֵבִין שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לָעֶרֶב לְשָׂכְרוֹ לִמְלָאכָה, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱסַר אֶלָּא דִּבּוּר מְפֹרָשׁ. אֲבָל לֹא יֹאמַר לוֹ, הֱיֵה נָכוֹן עִמִּי לָעֶרֶב, שֶׁזֶּהוּ כְּמַדֵּבֵּר בְּפֵרוּשׁ שֶׁרוֹצֶה לְשָׂכְרוֹ (ש״ז).

ח הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לִשְׁמֹר לוֹ אֵיזֶה דָּבָר, אָסוּר לְהַפּוֹעֵל לִקַּח שְׂכַר שַׁבָּת בְּפָנֵי עַצְמוֹ. אֲבָל אִם הָיָה מֻשְׂכָּר לְשָׁבוּעַ אוֹ לְחֹדֶשׁ, מֻתָּר לִטּוֹל בְּהֶבְלָעָה גַּם שְׂכַר שַׁבָּת (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ע״ג) (ש״ו).

ט אָסוּר לִתֵּן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ, אֶלָּא דָּבָר שֶׁהוּא לְצֹרֶךְ שַׁבָּת. וְכֵן אָסוּר לִתֵּן מַשְׂכּוֹן לַחֲבֵרוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא לְצֹרֶךְ מִצְוָה אוֹ לְצֹרֶךְ שַׁבָּת. וְלֹא יֹאמַר לוֹ הֵילָךְ מַשְׂכּוֹן, אֶלָּא נוֹתֵן סְתָם.

י שְׁטָרֵי הֶדְיוֹטוֹת, דְּהַיְנוּ שְׁטָרֵי חוֹבוֹת וְחֶשְׁבּוֹנוֹת וְאִגְּרוֹת שֶׁל שְׁאֵלַת שָׁלוֹם, אָסוּר אֲפִלּוּ לְעַיֵּן בָּהֶם בְּלִי קְרִיאָה (בפיו), וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מְהַרְהֵר, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר. וְלֹא אָמְרוּ דְּהִרְהוּר מֻתָּר, אֶלָּא כְּשֶׁאֵינוֹ נִכָּר שֶׁמְּהַרְהֵר בַּחֲפָצִים הָאֲסוּרִים. אֲבָל כָּאן שֶׁנִּכָּר לַכֹּל שֶׁמְּהַרְהֵר בַּחֲפָצִים הָאֲסוּרִים, הֲרֵי זֶה בִּכְלַל אָסוּר מִמְּצוֹא חֻפְּצָךְ. וּמִי שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ אִגֶּרֶת וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה כָּתוּב בָּהּ, מֻתָּר לְעַיֵּן בָּהּ, כִּי שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהּ דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְגוּפוֹ, אֲבָל לֹא יִקְרָא בְּפִיו. וְאִם יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ רַק מְעַנְיְנֵי מַשָּׂא וּמַתָּן, אָסוּר אֲפִלּוּ לְעַיֵּן בָּהּ, וְגַם אָסוּר בְּטִלְטוּל מִשּׁוּם מֻקְצֶה.

יא כְּתָב אוֹ טַבְלָא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֵיזֶה צוּרוֹת אוֹ דְיוֹקְנָאוֹת (פאטרעטן) וְכָתוּב תַּחְתֵּיהֶן, זוֹ צוּרַת פְּלוֹנִי וְזֶה דְּיוֹקַן פְּלוֹנִי, אָסוּר לִקְרוֹת כְּתָב זֶה בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ לְעַיֵּן בּוֹ בְּלִי קְרִיאָה, אָסוּר. וְכֵן סִפְרֵי מִלְחָמוֹת וְסִפְרֵי דִּבְרֵי הַיָּמִים שֶׁל מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְכֵן מְלִיצוֹת וּמְשָׁלִים שֶׁל שִׂיחַת חַלִּין, כְּגוֹן סֵפֶר עָמָנוּאֵל, וּמִכָּל שֶׁכֵּן דִּבְרֵי חֹשֶׁק, אָסוּר לִקְרוֹתָן בַּשַּׁבָּת, וַאֲפִלּוּ לְעַיֵּן בָּהֶם בְּלִי קְרִיאָה בְּפִיו. וְאַף בְּחֹל אָסוּר מִשּׁוּם מוֹשֵׁב לֵצִים, אֲפִלּוּ הֵם כְּתוּבִים בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וּבְדִבְרֵי חֹשֶׁק

יֵּשׁ עוֹד אִסּוּר, שֶׁמְּגֻרָה יֵצֶר הָרַע בְּעַצְמוֹ. אֲבָל אוֹתָן סִפְרֵי דִּבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁיּוֹצְאִים מֵהֶם עִנְיְנֵי מוּסָר וְיִרְאַת שָׁמַיִם, כְּגוֹן סֵפֶר יוֹסִיפוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אֲפִלּוּ כְּתוּבִים בִּלְשׁוֹן לַעַז, מֻתָּר לְקָרוֹתָם אֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין רָאוּי לְהַרְבּוֹת בָּהֶם.

יב אָסוּר לְמַדֵּד בַּשַּׁבָּת אֵיזֶה דָּבָר אִם הוּא לְצֹרֶךְ, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא לְצֹרֶךְ מִצְוָה.

יג בְּמָקוֹם פְּסָדָא מֻתָּר לְדַבֵּר בְּצָרְכָיו, בֵּין עִם יִשְׂרָאֵל בֵּין עִם אֵינוֹ יְהוּדִי.

יד כָּל דָּבָר שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ, אָסוּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי לַעֲשׂוֹתוֹ, דַּאֲמִירָה לְאֵינוֹ יְהוּדִי הֲוֵי שְׁבוּת. וַאֲפִלּוּ לְרָמוֹז לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ, אָסוּר. וַאֲפִלּוּ לוֹמַר לוֹ קֹדֶם שַׁבָּת שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּשַּׁבָּת, גַּם כֵּן אָסוּר. וְכֵן אָסוּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי בַּשַּׁבָּת שֶׁיַּעֲשֶׂה לְאַחַר שַׁבָּת. וְדָבָר זֶה אֵינוֹ מִשּׁוּם שְׁבוּת, כֵּיוָן דְּהַמְלָאכָה נַעֲשֵׂית בְּשָׁעַת הֶתֵּר, אֶלָּא אָסוּר מִשּׁוּם מִתְּצוֹא חֶפְצְךָ. וְלָכֵן לְצֹרֶךְ מִצְוָה מֻתָּר (ש״ו ש״ז).

טו אֲפִלּוּ אִם הַנָּכְרִי בָּא מֵעַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מְלָאכָה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, צָרִיךְ הַיִּשְׂרָאֵל לִמְחוֹת בּוֹ. וְלָכֵן אֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁרוֹצֶה לְהָסִיר הַפֶּחָם מִגְּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּדְלִיקוּ יָפֶה, צָרִיכִין לִמְחוֹת בּוֹ.

טז אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁיּוֹכַל לָבוֹא לִידֵי הֶפְסֵד, כְּגוֹן שֶׁנִּתְרוֹעֲעָה לוֹ חָבִית שֶׁל יַיִן וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר לִקְרוֹת לְנָכְרִי לְשָׁם, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַנָּכְרִי בְּוַדַּאי יְתַקְּנוֹ, וַאֲפִלּוּ בִּמְלָאכָה גְּמוּרָה, וּבִלְבַד שֶׁיִּזָּהֵר הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לוֹמַר לוֹ שׁוּם רֶמֶז צִוּוּי לְתַקֵּן. אֲבָל מֻתָּר לוֹמַר לְפָנָיו, כָּל מִי שֶׁיַּצִּיל הֶפְסֵד זֶה, לֹא יַפְסִיד שְׂכָרוֹ. וְאֵין לַעֲשׂוֹת זֹאת אֶלָּא בִּמְקוֹם הֶפְסֵד מְרֻבֶּה (ש״ז).

יז דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְלָאכָה גְּמוּרָה וְאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מִשּׁוּם שְׁבוּת, אִם הוּא צֹרֶךְ מִצְוָה אוֹ בִּמְקֻצָת חוֹלִי, מֻתָּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי לַעֲשׂוֹתוֹ. וּמִזֶּה נָהֲגוּ לִשְׁלוֹחַ אֵינוֹ יְהוּדִי בְּשַׁבָּת לְהָבִיא שֵׂכָר אוֹ שָׂאר דָּבָר לְצֹרֶךְ שַׁבָּת אַף בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עֵרוּב. וְאֵין לְהַתִּיר אֶלָּא בְּשָׁעַת הַדְּחַק, שֶׁאֵין לוֹ מַה לְּשִׁתּוֹת. אֲבָל בִּשְׁבִיל תַּעֲנוּג בְּעָלְמָא, אֵין לְהַתִּיר. וְלוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי לְהָבִיא מִחוּץ לַתְּחוּם, אֲפִלּוּ בְּדֵיעֲבַד אָסוּר בַּשַּׁבָּת מַה שֶּׁהֵבִיא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּהוּא הַדִּין בְּמָקוֹם הֶפְסֵד, כְּגוֹן לְטַלְטֵל סְחוֹרָה הַנִּפְסֶדֶת מִן הַגְּשָׁמִים, מֻתָּר עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וְיֵשׁ לְסָמוֹךְ עַל דִּבְרֵיהֶם בְּמָקוֹם הֶפְסֵד גָּדוֹל (ש״ז שכ״ה ובנ״א).

יח בְּעֵת הַקֹּר, מֻתָּר לוֹמַר לַגּוֹי לְהַסִּיק אֶת הַתַּנּוּר, מִשּׁוּם דְּהַכֹּל חוֹלִים אֶצֶל הַצִּנָּה. אֲבָל אִם אֵינוֹ מֻכְרָח כָּל כָּךְ, אֵין לַעֲשׂוֹת זֹאת. וְגַם אָסוּר לְהַנִּיחַ לְאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיְּסַיֵּק אֶת הַתַּנּוּר בַּשַּׁבָּת אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם כְּדֵי שֶׁיְּהֶא חַם בַּלָּיְלָה (רע״ו).

יט אָסוּר לְשָׁלוֹחַ אֵינוֹ יְהוּדִי חוּץ לַתְּחוּם בִּשְׁבִיל קְרוֹבֵי הַמֵּת אוֹ בִּשְׁבִיל סַפְּדָן, (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קצ״ג סָעִיף ח׳)

כ נָכְרִי הַמֵּבִיא תְּבוּאָה לְיִשְׂרָאֵל בְּחוֹבוֹ וְהַיִּשְׂרָאֵל נוֹתֵן לוֹ אֶת הַמַּפְתֵּחַ לְאוֹצָרוֹ, וְהָאֵינוֹ יְהוּדִי מוֹדֵד וּמוֹנֶה לְשָׁם, מֻתָּר, מִשּׁוּם דְּהָאֵינוֹ יְהוּדִי בְּמֶלֶאכֶת עַצְמוֹ הוּא עוֹסֵק, כִּי אֵין הַתְּבוּאָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַד לְאַחַר הַמְּדִידָה. וְהַיִּשְׂרָאֵל מֻתָּר לוֹ לַעֲמֹד שָׁם, שֶׁלֹּא יַטְעֶה אוֹתוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַבֵּר עִמּוֹ כְּלָל מִן הָעֵסֶק. אֲבָל אִם הֵבִיאוּ לוֹ תְּבוּאָה שֶׁלּוֹ, אָסוּר לוֹמַר לָהֶם לְפַנּוֹתָהּ מִן הָעֲגָלוֹת לְתוֹךְ אוֹצָרוֹ. וַאֲפִלּוּ אִם מֵעַצְמָם רוֹצִים לְפַנּוֹתָהּ, צָרִיךְ לִמְחוֹת בָּהֶם (רמ״ד ש״ז).

כא נָכְרִי הָעוֹשֶׂה גְּבִינָה מֵחָלָב שֶׁלּוֹ וְהַיִּשְׂרָאֵל רוֹאֶה אֶת הַחֲלִיבָה וְהַגִּבּוּן, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מֻתֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל וְיוּכַל לִקְנוֹתָהּ לְאַחַר שַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁהַנָּכְרִי מְכַוֵּן בִּשְׁבִיל הַיִּשְׂרָאֵל לְמָכְרָהּ לוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר, כֵּיוָן שֶׁהַגְּבִינָה עֲדַיִן שֶׁל הַנָּכְרִי הִיא וּלְטוֹבַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה. וּמֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ לוֹמַר לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה וַאֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת, שֶׁמֻּתָּר לוֹמַר לְנָכְרִי עֲשֵׂה מְלַאכְתְּךָ, אֲפִלּוּ מַגִּיעַ מִזֶּה רֶוַח לְיִשְׂרָאֵל.

כב אֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁקָּנָה סְחוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל וּבָא בַּשַּׁבָּת לְקַחְתָּהּ, אִם אֶפְשָׁר יֵשׁ לְמָנְעוֹ.

כג מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יָאְרְצַיְיט (יום זכרון הוריו) בַּשַּׁבָּת וְשָׁכַח לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יַאְרְצַיְיט, יָכוֹל לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁיַּדְלִיק, אֲבָל לֹא בַּשַּׁבָּת (מג״א סִימָן רס״א סק״ו).

סימן צא

א מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֵחוּשׁ בְּעָלְמָא וְהוּא מִתְחַזֵּק וְהוֹלֵךְ כְּמוֹ בָּרִיא, אָסוּר לַעֲשׂוֹת לוֹ שׁוּם רְפוּאָה, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְלָאכָה, וַאֲפִלּוּ לָסוּךְ בְּשֶׁמֶן, בֵּין בְּעַצְמוֹ בֵּין עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי.

ב כָּל אֲכָלִים וּמַשְׁקִין שֶׁהֵם מַאֲכַל בְּרִיאִים, מֻתָּר לְאָכְלָן וְלִשְׁתּוֹתָן לִרְפוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם קָשִׁים לְקָצַת דְּבָרִים וּמוּכָחָא מִלְּתָא דִּלְרִפּוּאָה עָבִיד, אֲפִלּוּ הָכִי שָׁרֵי. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מַאֲכַל וּמַשְׁקֶה בְּרִיאִים, אָסוּר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹתוֹ לִרְפוּאָה. מֻתָּר לֶאֱכוֹל שְׂרָפִים מְתוּקִים (מיצים סמיכים) (זעפטל) וְלִגְמוֹעַ בֵּיצָה חַיָּה כְּדֵי לְהַנְעִים אֶת הַקּוֹל, וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם רְפוּאָה, כֵּיוָן שֶׁאֵין לוֹ מַכָּה בִּגְרוֹנוֹ.

ג הַחוֹשֵׁשׁ בְּמֵחוּשׁ בְּעָלְמָא וְאֵין לוֹ צַעַר גָּדוֹל (וְעַיֵּן בְּסִימָן שֶׁאַחַר זֶה סָעִיף ד) לֹא יִגְמַע בָּהֶן חֹמֶץ אוֹ שְׁאָר מַשְׁקֶה לִרְפוּאָה וְיִפָּלוֹט אֶת הַמַּשְׁקֶה, אֶלָּא מְגַמֵּעַ וּבוֹלֵעַ אוֹ טוֹבֵל בּוֹ פַּת וְאוֹכְלוֹ כְּדַרְכּוֹ. וְכֵן הַחוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ לֹא יַעֲרֶעֶרְנוּ בְּאֵיזֶה מַשְׁקֶה, אֶלָּא בּוֹלֵעַ. וְאִם נִתְרַפֵּא, נִתְרַפֵּא (שכ״ח).

ד הַחוֹשֵׁשׁ בְּמָתְנָיו וְכַדּוֹמֶה, וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין בְּרֹאשׁוֹ, בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ, כֵּיוָן שֶׁאֵין נוֹהֲגִין לָסוּךְ בְּשֶׁמֶן, כִּי אִם לִרְפוּאָה, אָסוּר לָסוּךְ בַּשַּׁבָּת, מִשּׁוּם דְּמוּכְחָא מִלְּתָא דִּלְרִפּוּאָה קָעָבִיד.

ה הַגּוֹנֵחַ מִכְּאֵב לֵב שֶׁרְפוּאָתוֹ לִינוֹק בְּפִיו מִן הָעֵז, מֻתָּר לוֹ לִינוֹק בְּשַׁבָּת, (מִשּׁוּם דִּינִיקָה, הֲרֵי מְפֻרָק כְּלְאַחַר יָד, וּמִשּׁוּם צַעֲרָא דְּחַלִּי, לֹא גָּזְרוּ רַבָּנָן) (שכח).

ו הַחוֹשֵׁשׁ בְּמֵעָיו, מֻתָּר לִתֵּן עֲלֵיהֶם כּוֹס שֶׁעֵרוּ מִמֶּנּוּ חֲמִין, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ בּוֹ הֶבֶל (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן לג סָעִיף יב). וְכֵן מֻתָּר לְהָחֵם בְּגָדִים וּלְהַנִּיחַ עָלָיו.

ז מִי שֶׁנִּגְפָּה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, צוֹמְתָהּ בְּיַיִן כְּדֵי לְהַעֲמִיד הַדָּם, אֲבָל לֹא בְּחֹמֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָזָק וְיֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם רְפוּאָה. וְאִם הוּא מְעֻנָּג, אַף הַיַּיִן לוֹ כְּמוֹ הַחֹמֶץ, וְאָסוּר. וְאִם הוּא עַל גַּב הַיָּד אוֹ גַּב הָרֶגֶל אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי בַּרְזֶל, מֻתָּר לְרַפֹּאת בְּכָל דָּבָר, כְּדִלְקַמָּן סִימָן צ״ב סָעִיף ה׳.

ח יֵשׁ לוֹ אֵיזֶה מֵחוּשׁ בְּעֵינָיו, לֹא יִתֵּן עֲלֵיהֶם רַק תָּפֵל. (פְּרוּשׁ רַק שֶׁבְּפִיו בְּעוֹד שֶׁלֹּא טָעַם כְּלוּם) דְּמוּכְחָא מִלְּתָא דִּלְרִפּוּאָה, אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְתֹּחַ עֵינָיו, מֻתָּר לְלַחְלְחָן בְּרֹק תָּפֵל, כִּי אֵין זֹאת לִרְפוּאָה, אֶלָּא לִפְתֹּחַ הָעֵינַיִם קָמְכַוֵּן.

ט מִי שֶׁמִּצְטַעֵר מֵרֹב הַמַּאֲכָל שֶׁאָכַל, מֻתָּר לְתָחֹב אֶצְבָּעוֹ לְתוֹךְ גְּרוֹנוֹ כְּדֵי שֶׁיָּקִיא.

י מַכָּה שֶׁאֵין בָּהּ סַכָּנָה, לֹא יַנִּיחַ עָלֶיהָ רְטִיָּה, אֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ מֵאֲתְמוֹל, וְלֹא כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם רְפוּאָה, אֲפִלּוּ עָלָה אִם חֲתִיכַת בֶּגֶד יָבֵשׁ וְנָקִי, שֶׁהוּא מְרַפֵּא גַּם כֵּן. אֲבָל נוֹתֵן עָלֶיהָ אֵיזֶה דָּבָר לְשָׁמְרָהּ שֶׁלֹּא תִּפָּרֵט. הָיְתָה עָלֶיהָ רְטִיָּה מֵאֲתְמוֹל, מְגַלֶּה קְצָתָהּ וּמְקַנַּחַ פִּי הַמַּכָּה וְחוֹזֵר וּמְגַלֶּה קְצָתָהּ הַשְּׁנִיָּה וּמְקַנַּחַ, וּרְטִיָּה עַצְמָהּ לֹא יְקַנַּח, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמָרֵחַ. נָפְלָה הָרְטִיָּה מֵעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה עַל גַּבֵּי הַקְּרָקַע לֹא יַחְזִירֶנָּה. נָפְלָה עַל גַּבֵּי כְּלִי, יַחְזִירֶנָּה. וְאִם מִצְטַעֵר הַרְבֵּה, מֻתָּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי לְהַחְזִירָהּ. אֲבָל אָסוּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי לַעֲשׂוֹת רְטִיָּה בַּשַּׁבָּת, כִּי מֵרוּחַ הָרְטִיָּה הוּא אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא וְאָסוּר אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, אִם לֹא כְּשֶׁחָלָה כָּל גּוּפוֹ. (כְּדִלְקַמָּן סָעִיף ט״ז)

יא אָסוּר לְהַנִּיחַ בֶּגֶד עַל מַכָּה שֶׁיּוֹצֵא מִמֶּנָּה דָּם, מִפְּנֵי שֶׁהַדָּם יִצְבַּע אוֹתוֹ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בֶּגֶד אָדֹם, שֶׁהוּא מְתַקְּנוֹ. וְגַם אָסוּר לִדְחוֹק בַּמַּכָּה לְהוֹצִיא אֶת הַדָּם. אֶלָּא כְּיַצַּד עוֹשֶׂה. רוֹחֵץ בְּמַיִם אוֹ בְּיַיִן לְהַעֲבִיר הַדָּם, וְאַחַר כָּךְ יִכְרֹךְ עָלֶיהָ סְמַרְטוּט. וְאִם אֵין הַדָּם פּוֹסֵק עַל יְדֵי רְחִיצָה, יַנִּיחַ שָׂמָה קוּרֵי עַכָּבִישׁ וְיִכְרֹךְ עָלֶיהָ סְמַרְטוּט. אַף יֵשׁ מְפַקְפְּקִים בָּזֶה, מִשּׁוּם דְּקוּרֵי עַכָּבִישׁ מְרַפְּאִים, עַל כֵּן אִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (שכ״ח).

יב הַפּוֹתֵחַ מֻרְסָא כְּדֵי לְהַרְחִיב פִּי הַמַּכָּה, כְּדַרְכָּךְ שֶׁהָרוֹפְאִים עוֹשִׂים, שֶׁהֵם מִתְכַּוְּנִים לִרְפוּאָה לְהַרְחִיב פִּי הַמַּכָּה, הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁזּוֹ הִיא מְלֶאכֶת הָרוֹפֵא. וְאִם פְּתָחָהּ רַק כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה אֶת הַלֵּחָה שֶׁמְּצַעֲרָתוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ אִם תַּחֲזוֹר וְתִסָּתֵם מִיָּד, הֲרֵי זֶה מֻתָּר מִשּׁוּם צַעֲרוֹ. וְדַוְקָא לְנָקְבָהּ עַל יְדֵי מַחַט וְכַדּוֹמֶה אֲבָל לֹא בְּצִפָּרְנָיו, מִשּׁוּם דְּתוֹלֵשׁ קְצָת מֵעוֹר הַמֻּרְסָא, וְיֵשׁ בָּזֶה חִיּוּב. וְגַם עַל יְדֵי מַחַט וְכַדּוֹמֶה, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ, שֶׁמָּא יִתְכַּוֵּן שֶׁתִּשָּׁאֵר פְּתוּחָה, כְּדֵי שֶׁתּוֹצִיא לֵחָה גַּם אַחַר כָּךְ עַל כֵּן אִם אֶפְשָׁר יֵשׁ לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי נָכְרִי.

יג מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נֶקֶב בַּזְּרוֹעַ שֶׁקּוֹרִין ״אַפְּטוֹרָא״ (פונטינעללע, אימפעראטור), אִם נִסְתַּם הַנֶּקֶב קְצָת, אָסוּר לִתֵּן לְתוֹכוֹ קְטָנִית שֶׁיִּפָּתַח, דְּהָא כַּוָּנָתוֹ שֶׁיִּשָּׁאֵר פָּתוּחַ. וּרְטִיָּה (שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵאֲתְמוֹל) מֻתָּר לִתֵּן עַל הָאַפְּטוֹרָא שֶׁהִיא רַק לְשָׁמְרוֹ. אַף אִם יוֹדֵעַ שֶׁהָרְטִיָּה מוֹצִיאָה לֵחָה אוֹ דָּם, אָסוּר. וְכֵן אִם בָּא לְקַנְּחָהּ, אִם יוֹדֵעַ שֶׁעַל יְדֵי הַקִּנּוּחַ יֵצֵא דָּם אוֹ לֵחָה, אָסוּר לְקַנְּחָהּ, (וְלֹא דָּמַי לְפוֹתֵחַ מֻרְסָא, דְּהָתָם בְּמֻרְסָא, הַלֵּחָה וְהַדָּם כָּנוּס וְעוֹמֵד בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה חַבּוּרָה. אֲבָל כָּאן שֶׁהַלֵּחָה וְהַדָּם מַבְלְעִים בַּבָּשָׂר, אִם מוֹצִיאִם עוֹשֶׂה חַבּוּרָה).

יד מַכָּה שֶׁנִּתְרַפְּאָה, נוֹתְנִין עָלֶיהָ רִטְיָה שֶׁעֲשָׂאָה מֵאֶתְמוֹל, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא לְשָׁמְרָהּ. וּמֵתָר לְהָסִיר גְּלְדֵי מַכָּה.

טו נִתְחַב לוֹ קוֹץ, מֻתָּר לְהוֹצִיאוֹ בְּמַחַט, וּבִלְבַד שֶׁיְּזָהֵר שֶׁלֹּא יוֹצִיא דָּם, דְּעָבֵיד חַבּוּרָה.

טז חוֹלֶה שֶׁנָּפַל מֵחֲמַת חָלְיוֹ לְמִשְׁכָּב וְאֵין בּוֹ סַכָּנָה, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֵחוּשׁ שֶׁמִּצְטַעֵר וְחָלָה מִמֶּנּוּ כָּל גּוּפוֹ, שָׁאנִי אַף עַל פִּי שֶׁהוּא הוֹלֵךְ, כְּנָפַל לְמִשְׁכָּב דָּמִי, אוֹמְרִים לְאֵינוֹ יְהוּדִי לַעֲשׂוֹת לוֹ רְפוּאָה וּלְבַשֵּׁל בִּשְׁבִילוֹ. וּמֻתָּר לוֹ לֶאֱכוֹל בַּשַּׁבָּת בִּשּׁוּלֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, כֵּינָן שֶׁהֻתַּר לוֹ הַיּוֹם הַבִּשּׁוּל עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ל״ח סָעִיף ט׳).

יז וּמֻתָּר לוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת סַמֵּי רְפוּאָה, וְכֵן לַעֲשׂוֹת לוֹ אֵיזֶה רְפוּאָה, בֵּין הוּא בְּעַצְמוֹ בֵּין אֲחֵרִים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בַּדָּבָר אֵיזֶה אִסּוּר מְלָאכָה, אֲפִלּוּ אִסּוּר דְּרַבָּנָן. אֲבָל כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲפִלּוּ אִסּוּר דְּרַבָּנָן, אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וְאִם אֵין אֵינוֹ יְהוּדִי, יֵשׁ לְהַתִּיר לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל אִסּוּר דְּרַבָּנָן עַל יְדֵי שִׁנּוּי (שכ״ח).

יח רוֹפֵא אֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁהוּא מַצְמִיחַ [מַרְכִּיב] אֲבַעְבּוּעוֹת (בלאטרן אומפפען) לִילָדִים אִם יָכוֹל הַיִּשְׂרָאֵל לְפַיְסוֹ בְּמָמוֹן שֶׁיַּעֲשֶׂה לְאַחַר הַשַּׁבָּת יַעֲשֶׂה כֵּן. וְאִם לָאו, וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹת בַּשַּׁבָּת, אַל יַחְזִיק יִשְׂרָאֵל אָז אֶת הַיֶּלֶד, אֶלָּא אֵינוֹ יְהוּדִי יַחְזִיקוֹ (כֵּן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה).

סימן צב

א דְּחוּיָה הִיא שַׁבָּת אֵצֶל סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, כְּמוֹ שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. לָכֵן חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה וְהוּא אָדָם כָּשֵׁר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלִּפְעָמִים עוֹשֶׂה עֲבֵרָה לְתֵאָבוֹן (עַיֵּן יו״ד סִימָן קנ״ח וחו״מ סִימָן תכ״ה). וַאֲפִלּוּ הוּא תִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ, מִצְוָה לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. וְאִם הַחוֹלֶה אֵינוֹ רוֹצֶה, כּוֹפִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ. וְעָוֹן גָּדוֹל הוּא בְּיָדוֹ לִהְיוֹת חָסִיד שׁוֹטֶה, שֶׁלֹּא לְהִתְרַפֵּא בִּשְׁבִיל אֵיזֶה אִסּוּר, וְעָלָיו נֶאֱמַר וְאַף אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ. וְהַזְּרִיז לְחַלֵּל ; בִּשְׁבִיל חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, חֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ אֵינוֹ יְהוּדִי לְפָנֵינוּ, מִשְׁתַּדְּלִין לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְכָל מִי שֶׁחִלֵּל שַׁבָּת בִּשְׁבִיל חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֻצְרַךְ לוֹ, חֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, כְּגוֹן שֶׁאָמַר הָרוֹפֵא, חוֹלֶה זֶה צָרִיךְ גְּרוֹגֶרֶת אַחַת, וְרָצוּ תִּשְׁעָה אֲנָשִׁים וְתָלַשׁ כָּל אֶחָד גְּרוֹגֶרֶת וְהֵבִיא, כֻּלָּם יֵשׁ לָהֶם שָׂכָר טוֹב מֵאֵת ה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, אֲפִלּוּ הִבְרִיא הַחוֹלֶה בָּרִאשׁוֹנָה. וְכֵן בִּשְׁבִיל כָּל פִּקּוּחַנֶּפֶשׁ, וַאֲפִלּוּ סְפֵק פִּקּוּחַנֶּפֶשׁ, מִצְוָה לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, וְלַעֲשׂוֹת בִּשְׁבִילוֹ כָּל אִסּוּרֵי דְּאוֹרַיְתָא, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ, כִּי לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה אֶלָּא לְמַעַן הַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם, וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכַת דָּמִים, שֶׁהֵם בְּיֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר (סִימָן שכח שכט, וביו״ד סִימָן קנז).

ב כָּל אָדָם שֶׁהוּא אוֹמֵר, מַכִּיר אֲנִי בְּאוֹתוֹ חוֹלֶה שֶׁהוּא מְסֻכָּן, אִם אֵין שָׁם רוֹפֵא מֻמְחֶה שֶׁמַּכִּירוֹ, נֶאֱמָן וּמְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ אוֹמֵר בְּבֵרוּר, אֶלָּא אוֹמֵר שֶׁנִּרְאָה לוֹ, שֶׁצְּרִיכִין לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, שׁוֹמְעִין לוֹ וּמְחַלְּלִין עָלָיו, מִשּׁוּם דְּסָפֵק נְפָשׁוֹת, לְהָקֵל. אִם רוֹפֵא אֶחָד אוֹמֵר שֶׁהוּא מְסֻכָּן וְשֶׁהוּא צָרִיךְ לְרְפוּאָה פְּלוֹנִית, וְרוֹפֵא אֶחָד אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, אוֹ שֶׁהַחוֹלֶה אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, שׁוֹמְעִין לְהָרוֹפֵא שֶׁאוֹמֵר שֶׁהוּא צָרִיךְ. וְאִם הַחוֹלֶה אוֹמֵר שֶׁהוּא צָרִיךְ לִרְפוּאָה פְּלוֹנִית, וְהָרוֹפֵא אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, שׁוֹמְעִין לַחוֹלֶה. אַף אִם הָרוֹפֵא אוֹמֵר שֶׁרְּפוּאָה זוֹ תַּזִּיקֵהוּ, שׁוֹמְעִין לָרוֹפֵא.

ג אִם רוֹפֵא בָּקִי, אֲפִלּוּ הוּא אֵינוֹ יְהוּדִי, אוֹ שְׁאָר מֵבִין אוֹמֵר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעַתָּה עֲדַיִן אֵין הַחוֹלֶה בְּסַכָּנָה, מִכָּל מָקוֹם אִם לֹא יַעֲשׂוּ לוֹ רְפוּאָה זֹאת, אֶפְשָׁר שֶׁתִּכְבַּד עָלָיו הֶחָלְי וְיָכוֹל לָבֹא לִידֵי סַכָּנָה, אֲפִלּוּ הַחוֹלֶה אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, שׁוֹמְעִין לָרוֹפֵא וּמְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת. וְאִם הָרוֹפֵא אוֹמֵר, שֶׁאִם לֹא יַעֲשׂוּ לוֹ רְפוּאָה זֹאת, אֶפְשָׁר שֶׁתִּכְבַּד עָלָיו הֶחָלְי וְיָכוֹל לָבֹא לִידֵי סַכָּנָה, אֲפִלּוּ הַחוֹלֶה אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, שׁוֹמְעִין לָרוֹפֵא וּמְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת. וְאִם הָרוֹפֵא אוֹמֵר, שֶׁאִם לֹא יַעֲשׂוּ לוֹ רְפוּאָה זֹאת תַּדְאִי יָמוּת, וְאִם יַעֲשׂוּ לוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיִּחְיֶה, מְחַלְּלִין גַּם כֵּן אֶת הַשַּׁבָּת. עַיֵּן עוֹד בְּסִימָן קל״ג מִן סָעִיף י״ג עַד סָעִיף י״ח (שכ״ח שכ״ט תרי״ח).

ד כָּל מַכָּה שֶׁבִּפְנִים הַגּוּף, דְּהַיְנוּ מִן הַשָּׂפָה וְלִפְנִים וְגַם הַשִּׁנַּיִם בִּכְלָל, וְהֵינוּ קִלְקוּל שֶׁמַּחֲמַת מַכָּה אוֹ בּוּעָה וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד, שֶׁאֲפִלּוּ אֵין שָׁם בְּקִיאִים וְחוֹלֶה אֵינוֹ אוֹמֵר כְּלוּם, עוֹשִׂין לוֹ כָּל מַה שֶּׁרְגִילִים לַעֲשׂוֹת בְּחֹל. אֲבָל כְּשֶׁיּוֹדְעִים וּמַכִּירִים בְּאוֹתוֹ חֳלִי שֶׁמַּמְתִּין וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַלּוֹל שַׁבָּת אֵין מְחַלְּלִין. מֵחוּשִׁים אֵינָן נִקְרָאִין מַכָּה. וּמִי שֶׁחוֹשֵׁשׁ בְּשִׁנּוֹ וּמְצַטַּעֵר עָלֶיהָ מְאֹד עַד שֶׁחָלָה מִמֶּנָּהּ כָּל גּוּפוֹ, מֻתָּר לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיּוֹצִיאָהּ.

ה מַכָּה שֶׁעַל גַּב הַיָּד וְשֶׁעַל גַּב הָרֶגֶל, וְכֵן עַל כָּל מַכָּה שֶׁנַּעֲשְׂתָה מֵחֲמַת בַּרְזֶל, וְעַל שְׁחִין שֶׁבִּפְנִי הַטַּבַּעַת, וְכֵן מִי שֶׁבָּלַע עֲלוּקָה אוֹ שֶׁנִּשְׁכוֹ כֶּלֶב שׁוֹטֶה אוֹ אֶחָד מִזּוֹחֲלֵי עָפָר, אֲפִלּוּ סָפֵק אִם מֵמִית אִם לָאו, וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קַדַּחַת חָזָק בְּיוֹתֵר, מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. אֲבָל עַל קַדַּחַת הַמְּצוּיָה, אֵין מְחַלְּלִין, אֶלָּא עוֹשִׂין עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי.

ו מִי שֶׁאָחֲזוֹ דָּם, מַקִּיזִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְכָל שֶׁהַקָּזָתוֹ דָּם וְנִצְטַנֵּן, עוֹשִׂין לוֹ מְדוּרָה לְהִתְחַמֵּם אֲפִלּוּ בְּתְקוּפַת תַּמּוּז.

ז הַחוֹשֵׁשׁ בִּשְׁתֵּי עֵינָיו אוֹ שֶׁהָיָה בְּאַחַת מֵהֶן צִיר אוֹ שֶׁהָיוּ שׁוֹתְתוֹת אוֹ שֶׁהָיָה דָּם שׁוֹתוֹת אוֹ שְׁאָר דָּבָר שֶׁהוּא סַכָּנָה לָעַיִן, מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת.

ח חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה שֶׁצָּרִיךְ לְבָשָׂר, וְיֵשׁ כָּאן בָּשָׂר אָסוּר, שׁוֹחֲטִין עֲבוּרוֹ וְאֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בָּשָׂר אָסוּר, מִשּׁוּם דְּחַיְשִׁינַן, שֶׁמָּא כְּשֶׁיִּתְוַדַּע לוֹ שֶׁהֶאֱכִילוּ אוֹתוֹ בָּשָׂר אָסוּר, יָקוּץ בּוֹ. אֲבָל בְּמָקוֹם דְּלֵכָא לְמֵיחַשׁ לְשָׁמָא יָקוּץ בּוֹ, כְּגוֹן שֶׁהוּא קָטָן אוֹ שֶׁדַּעְתּוֹ מְטֹרֶפֶת, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בָּשָׂר אָסוּר וְאֵין שׁוֹחֲטִין עֲבוּרוֹ בַּשַּׁבָּת (שכ״ח).

ט הַמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת בִּשְׁבִיל חוֹלֶה, אָסוּר לְבָרִיא לֶאֱכֹלוֹ בַּשַּׁבָּת, אֲבָל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מֻתָּר מִיָּד גַּם לְבָרִיא אִם בִּשְּׁלוֹ יִשְׂרָאֵל, וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן לח סָעִיף ט (שיח).

י מִי שֶׁרוֹצִים לְאֻנֹּס אוֹתוֹ שֶׁיַּעֲבֹר עֲבֵרָה לְפִי שָׁעָה, אֲפִלּוּ הִיא עֲבֵרָה חֲמוּרָה, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו שַׁבָּת, כְּדֵי לְהַצִּילוֹ מִן הָעֲבֵרָה. אֲבָל אִם רוֹצִים לְאֻנֹּס אוֹתוֹ לְהָמִיר אֶת הַדָּת וּלְהוֹצִיאוֹ מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ הוּא קָטָן אוֹ קְטַנָּה הַחַיּוּב הוּא עַל כָּל מִי שֶׁבְּיָדוֹ לְהַשְׁתַּדֵּל לְהַצִּילוֹ, אֲפִלּוּ צָרִיךְ לְחַלֵּל שַׁבָּת בְּאִסּוּרֵי דְּאוֹרָיְתָא, כְּמוֹ שֶׁמְּחַיְּבִין לְחַלֵּל שַׁבָּת בִּשְׁבִיל חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, דִּכְתִיב וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת, אָמְרָה תּוֹרָה, חַלֵּל עָלָיו שַׁבָּת אַחַת כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה. וַאֲפִלּוּ אִם הוּא סָפֵק אִם תּוֹעִיל הַהִשְׁתַּדְּלוּת אוֹ לֹא, מִכָּל מָקוֹם חַיָּבִין לְחַלֵּל שַׁבָּת לְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר, כְּמוֹ שֶׁמְּחַלְּלִין בִּשְׁבִיל סָפֵק פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ. אֲבָל מִי שֶׁפָּשַׁע וְרוֹצֶה לְהָמִיר, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת בְּאִסּוּרֵי דְּאוֹרָיְתָא, דְּכֵיוָן שֶׁפָּשַׁע, אֵין אוֹמְרִים לְאָדָם חֲטָא בִּשְׁבִיל שֶׁיִּזְכֶּה חֲבֵרָךְ. וּמִכָּל מָקוֹם בְּאִסּוּרֵי דְּרַבָּנָן, כְּגוֹן לָלֶכֶת חוּץ לַתְּחוּם וְלִרְכּוֹב עַל גַּבֵּי סוּס אוֹ לֵילֵךְ בַּעֲגָלָה, וְכֵן לְטַלְטֵל מָעוֹת וְכַדּוֹמֶה, יֵשׁ מַתִּירִין לְחַלֵּל בִּשְׁבִיל לְהַצִּילוֹ (ש״ו).

סימן צג

א מִיָּד כְּשֶׁהִתְחִלָּה הָאִשָּׁה לְהַרְגִּישׁ סִימָנֵי לֵדָה, אֲפִלּוּ הִיא מְסֻפֶּקֶת, קוֹרְאִין לָהּ מְיֻלֶּדֶת אֲפִלּוּ מִמָּקוֹם רָחוֹק כַּמָּה פַּרְסָאוֹת.

ב יוֹלֶדֶת חֲרֵי הִיא כְּחוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, וּמְחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבָּת לְכָל מַה שֶּׁהִיא צְרִיכָה. אַף אִם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי שִׁנּוּי אוֹ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, עוֹשִׂין. וְנִקְרֵאת יוֹלֶדֶת מְשֻׁתֶּשֶׁבֶּר עַל הַמַּשְׁבֵּר אוֹ מְשֻׁעָה שֶׁהַדָּם שׁוֹתֵת וְיוֹרֵד, אוֹ שֶׁאֵין בָּהּ כֹּחַ לָלֶכֶת בְּעַצְמָהּ. גַּם הַמַּפֶּלֶת לְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם מִטְּבִילָתָהּ דִּינָהּ כְּיוֹלֶדֶת.

ג כָּל שִׁלְשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, אֲפִלּוּ אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה, מְחַלְּלִין עָלֶיהָ אֶת הַשַּׁבָּת. וְאַחַר כָּךְ אִם אֵין בָּהּ חֲלִי אַחֵר, רַק צַעַר הַלֵּידָה, עַד שִׁבְעָה יָמִים, אִם אוֹמֶרֶת צְרִיכָה אֲנִי, מְחַלְּלִין עָלֶיהָ. וְאִם אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה, אֵין מְחַלְּלִין. מוֹנִין יָמִים אֵלּוּ מִיּוֹם הַלֵּדָה וְלֹא מֵעֵת לְעֵת, כְּגוֹן אִם יָלְדָה בְּיוֹם רְבִיעִי לְעֵת עֶרֶב, חֲרֵי הִיא בְּיוֹם שַׁבָּת לְאַחַר שְׁלֹשָׁה. וְאִם יָלְדָה בַּשַּׁבָּת לְעֵת עֶרֶב, חֲרֵי הִיא בַּשַּׁבָּת הַבָּאָה לְאַחַר שִׁבְעָה. וְאִם יֵשׁ קְצָת חֲשַׁשׁ סַכָּנָה, שֶׁהָאִשָּׁה חֲלוּשָׁה בְּטִבְעָהּ, הַמַּקֵל לְמָנוֹת יָמִים אֵלּוּ מֵעֵת לְעֵת לֹא הִפְסִיד.

ד לְאַחַר שִׁבְעָה יָמִים, אֲפִלּוּ אוֹמֶרֶת צְרִיכָה אֲנִי, אֵין מְחַלְּלִין עָלֶיהָ, אֶלָּא חֲרֵי הִיא עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם כְּחוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה וְעוֹשִׂין כָּל צָרְכֶיהָ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. אֲבָל לְהַסִּיק עֲבוּרָהּ, מֻתָּר אֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל (כְּשֶׁלֹּא נִמְצָא אֵינוֹ יְהוּדִי בְּנָקֵל), וַאֲפִלּוּ בִּתְקוּפַת תַּמּוּז, מִשּׁוּם דְּיוֹלֶדֶת כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם מְסֻכֶּנֶת הִיא בַּצִּנָּה.

ה הַוָּלָד שָׁנוֹלַד, מַרְחִיצִין אוֹתוֹ וְחוֹתְכִין אֶת טַבּוּרוֹ, וּמְיַשְּׁרִין אֵבָרָיו, וְעוֹשִׂין לוֹ כָּל צָרְכָיו. אַף אִם אֵינוֹ בֶּן קַיָּמָא, כְּגוֹן שֶׁנּוֹלַד לִשְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים, אֲסוּרִין לְטַלְטְלוֹ, אֶלָּא אִמּוֹ שׁוֹחָה עָלָיו וּמְנִיקָתוֹ, מִפְּנֵי צַעַר הֶחָלָב הַמְצַעֵר אוֹתָהּ (של).

סימן צד

א שְׁנֵי יִשְׂרָאֵלִים אוֹ יוֹתֵר הַדָּרִים בֶּחָצֵר אַחַת, כָּל אֶחָד בְּחֶדֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אָסוּר לְטַלְטֵל לֹא מִן הַבָּתִּים לֶחָצֵר, וְלֹא מִן הֶחָצֵר לַבָּתִּים וְלֹא מִבַּיִת לְבַיִת. וַאֲפִלּוּ בְּלֹא דֶּרֶךְ הֶחָצֵר, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ פֶּתַח אוֹ חַלּוֹן בֵּין בֵּיתוֹ שֶׁל זֶה לְבֵיתוֹ שֶׁל זֶה, אֲסוּרִין לְטַלְטֵל דֶּרֶךְ שָׁם (עַיֵּן מגן אברהם סִימָן שס״ו סָעִיף קטן א). וּמִצְוָה עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי מִכְשׁוֹל (שס״ו).

ב שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם פֶּתַח, אִם רוֹצִים, עוֹשִׂים כָּל בְּנֵי חָצֵר עֵרוּב אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמָם, וּמַתִּירִים כָּל בְּנֵי הֶחָצֵר לְטַלְטֵל בֶּחָצֵר שֶׁלָּהֶם. אֲבָל אֲסוּרִים לְטַלְטֵל מֵחָצֵר לְחָצֵר כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בַּבַּיִת. וְאִם רוֹצִים, עוֹשִׂים כָּל הַדָּרִים בִּשְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, עֵרוּב אֶחָד, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מֻתָּרִין לְטַלְטֵל גַּם מֵחָצֵר לְחָצֵר אֲפִלּוּ כֵּלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בַּבַּיִת. וְאִם יֵשׁ בֵּין הַחֲצֵרוֹת אֲפִלּוּ רַק חַלּוֹן שֶׁהוּא לְכָל הַפָּחוֹת רָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים וְגָבוֹהַּ אַרְבָּעָה טְפָחִים וְהוּא בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים סָמוּךְ לָאָרֶץ

וְאֵין בּוֹ סְרִיגָה, גַּם כֵּן יְכוֹלִין לְעָרֵב בְּיַחַד. אֲבָל בְּפָחוֹת מִזֶּה, אֵין יְכוֹלִין לְעָרֵב בְּיָחַד. וְאִם יֵשׁ חִלּוּן בֵּין שְׁנֵי בָּתִּים, אֲפִלּוּ הוּא גָּבוֹהַּ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, יְכוֹלִין לְעָרֵב בְּיַחַד (מִשּׁוּם דְּבֵיתָא כְּמָאן דְּמַלְיָא דָּמֵי) (שעב).

ג שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לְפָנִים מִזּוֹ, וּבְנֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֵין לָהֶם דֶּרֶךְ אֶל הָרְחוֹב, רַק דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה, שֶׁיֵּשׁ פֶּתַח בֵּין הַחֲצֵרוֹת וְדֶרֶךְ שָׁם הוֹלְכִין אִם רוֹצִים, מְעָרְבִים עֵרוּב אֶחָד בְּיָחַד, אִם לֹא עֵרְבוּ בְּיַחַד, אִם בְּנֵי הַפְּנִימִית לְבַדָּם עֵרְבוּ, הֵם מֻתָּרִים לְטַלְטֵל בֶּחָצֵר שֶׁלָּהֶם, וּבְנֵי הַחִיצוֹנָה אֲסוּרִים. וְאִם בְּנֵי הַפְּנִימִית לֹא עֵרְבוּ אֶלָּא בְּנֵי הַחִיצוֹנָה לְבַדָּם עֵרְבוּ, לֹא מַהֲנֵי לָהֶם הָעֵרוּב, כִּי מֵאַחַר שֶׁבְּנֵי הַפְּנִימִית יֵשׁ לָהֶם דְּרִיסַת הָרֶגֶל דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה, הֵם אוֹסְרִים עֲלֵיהֶם. וְזֶהוּ דַּוְקָא אִם בְּנֵי הַפְּנִימִית לֹא עֵרְבוּ, דְּאָז כֵּיוָן שֶׁהֵם אוֹסְרִים זֶה עַל זֶה בִּמְקוֹמָם, דַּהֲוֵי לֵיהּ רֶגֶל הָאֲסוּרָה בִּמְקוֹמָהּ. וְרֶגֶל הָאֲסוּרָה בִּמְקוֹמָהּ, אוֹסֶרֶת גַּם בְּמָקוֹם אַחֵר. אֲבָל אִם עֵרְבוּ גַּם הֵם בִּפְנֵי עַצְמָם, שֶׁאָז מֻתָּרִים לְטַלְטֵל בִּמְקוֹמָם, וַהֲוֵי לָהּ רֶגֶל הַמַּתֶּרֶת בִּמְקוֹמָהּ, אֵינָם אוֹסְרִים גַּם עַל הַחִיצוֹנָה. וְכֵן אִם בַּפְּנִימִית אֵינוֹ דָּר רַק יִשְׂרָאֵל אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ אָסוּר בִּמְקוֹמוֹ, גַּם עַל הַחִיצוֹנָה אֵינוֹ אוֹסֵר. וְאִם בַּפְּנִימִית דָּרִים שְׁנַיִם וְלֹא עֵרְבוּ, אַף עַל פִּי שֶׁבַּחִיצוֹנָה אֵינוֹ דָּר אֶלָּא אֶחָד, כֵּיוָן דַּהֲוֵי לָהּ רֶגֶל הָאֲסוּרָה בִּמְקוֹמָהּ, אוֹסְרִים גַּם עַל הַיָּחִיד.

ד בַּתִּים הַבְּנוּיִים בַּעֲלִיָּה (שטאק) וְלִפְנֵיהֶם מִרְפֶּסֶת (גאניג) שְׁמִמְּנָּה יוֹרְדִים בַּמַּדְרֵגוֹת לְתוֹךְ הֶחָצֵר וּמֵחָצֵר לִרְשׁוּת הָרַבִּים, דִּינָם גַּם כֵּן כִּשְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לְפָנִים מִזּוֹ, וְהַמִּרְפֶּסֶת הִיא כְּמוֹ חָצֵר פְּנִימִית (שע״ה).

ה בַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁתֵּי דִּירוֹת, דְּהַיְנוּ שֶׁיֵּשׁ פְּרוֹזְדוֹר (פארהויז, קיכע) אֲשֶׁר דֶּרֶךְ זֶה נִכְנָסִים לְדִירָה זוֹ וְגַם לְדִירָה זוֹ, וְדָרִים בִּשְׁתֵּי הַדִּירוֹת שְׁנֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים, אֲסוּרִים לְהוֹצִיא אֲפִלּוּ מִבַּיִת לִפְרוֹזְדוֹר. וְכֵן אֲפִלּוּ בְּדִירָה אַחַת שֶׁהִיא חֲלוּקָה לִשְׁנֵי חֲדָרִים וְדָרִים בָּהֶם שְׁנַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהַפְּנִימִי אֵין לוֹ פֶּתַח אֶלָּא לְהַחִיצוֹן וּמִן הַחִיצוֹן יוֹצְאִין לָחֻצָר, מִכָּל מָקוֹם אֲסוּרִין לְטַלְטֵל אֲפִלּוּ מֵחֶדֶר לְחֶדֶר עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ עֵרוּב. (וְאִם שְׁנֵי הַבָּתִּים אוֹ הַדִּירוֹת שַׁיָּכִים לְאִישׁ אֶחָד וְהוּא הִשְׁכִּיר דִּירָה לַחֲבֵרוֹ וְיֵשׁ לוֹ גַּם כֵּן שָׁם תִּפְיסַת יָד, עַיֵּן בָּזֶה בַּשַּׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן ש״ע, וּבְחַיֵּי אָדָם כְּלָל עג סִימָן ג׳ וְסִימָן ד׳)

ו כֵּיצַד עוֹשִׂין אֶת הָעֵרוּב (מִן הַמֻּבְחָר). אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַבָּתִּים שֶׁבְּחָצֵר, לוֹקֵחַ בְּעֶרֶב שַׁבָּת כִּכָּר אֶחָד שָׁלֵם מִשֶּׁלּוֹ, וּמַנִּיחַ אוֹתוֹ עַל יְדֵי אַחַר לְכָל הַדָּרִים בֶּחָצֵר, דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹמֵר לְאַחֵר בְּלָשׁוֹן שֶׁהוּא מֵבִין עִנְיָן זֶה: קַח כִּכָּר זֶה וּזְכֵה בּוֹ בִּשְׁבִיל כָּל הַיִּשְׂרְאֵלִים הַדָּרִים בֶּחָצֵר זֹה (אוֹ בַּחֲצֵרוֹת אֵלּוּ). וְלוֹקֵחַ זֶה אֶת הַכִּכָּר וּמַגְבִּיהוֹ טֶפַח. וְהַמְעָרֵב לוֹקֵחַ מִפְּנוּ וּמְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב, וְאוֹמֵר בַּהֲדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שָׁרֵי לָנָא לְאַפּוּקֵי וּלְעַיּוּלֵי מִן הַבָּתִּים לֶחָצֵר וּמִן הֶחָצֵר לַבָּתִּים וּמִבַּיִת לְבַיִת, לְכָל יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בַּבָּתִּים שֶׁבֶּחָצֵר הַזֹּאת. וְכֵיוָן שֶׁכֻּלָּם זְכוּ בְּכִכָּר זֶה, וּבִכְנִיסַת שַׁבָּת הוּא מֻנָּח בַּבַּיִת הַזֶּה שֶׁל הַמְעָרֵב, נֶחְשָׁבִים כְּאִלּוּ כֻּלָּם דָּרוּ בַּבַּיִת הַזֶּה, וְלָכֵן מֻתָּרִים לְטַלְטֵל מֵהַבָּתִּים לֶחָצֵר וּמֵהֶחָצֵר לַבָּתִּים וּבְכָל הֶחָצֵר.

ז צָרִיךְ לְזַכּוֹת דַּוְקָא עַל יְדֵי אַחֵר. וְלָכֵן לֹא יְזַכֶּה עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם סְמוּכִים עַל שֻׁלְחָנוֹ, מִשּׁוּם דְּיָדָם כְּיָדוֹ. אֲבָל עַל יְדֵי קָטֹן אַחֵר, יָכוֹל לְזַכּוֹת (דְּבְמִידֵי דְּרַבָּנָן, קָטֹן זוֹכֶה לַאֲחֵרִים). וְאִם אֶפְשָׁר, לֹא יְזַכֶּה עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, שְׁמַעֲלָה לָהּ מְזוֹנוֹת, וְגַם לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים אִם הֵם סְמוּכִים עַל שֻׁלְחָנוֹ, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם אֵלּוּ נֶחְשָׁבִים כְּיָדוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם בְּדִלְיֵת לֵיהּ אִישׁ אַחֵר יָכוֹל לְזַכּוֹת עַל יְדֵיהֶן. וְאִם הַבֵּן נָשָׂא אִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁסָּמוּךְ עַל שֻׁלְחַן אָבִיו, לְכֻלֵּי עָלְמָא יָכוֹל לְזַכּוֹת עַל יָדוֹ (שס״ו).

ח כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הָעֵרוּב. בִּזְמַן שֶׁהֵם שְׁמוֹנָה עָשָׂר בַּעֲלֵי בָּתִּים אוֹ פָּחוֹת, שִׁעוּרוֹ כִּגְרוֹגֶרֶת (שֶׁהִיא כְּמוֹ שְׁלִישׁ בֵּיצָה) לְכָל אֶחָד, חוּץ מִזֶּה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת הָעֵרוּב וּמַנִּיחוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ (כִּי הוּא אֵינוֹ צָרִיךְ לִתֵּן פַּת, כֵּיוָן שֶׁבְּלָאוֹ הָכִי הוּא דָּר שָׁם) וְאִם הֵם יוֹתֵר מִשְּׁמוֹנָה עָשָׂר, אֲפִלּוּ הֵם אֶלֶף, שִׁעוּרוֹ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, שֶׁהֵם שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה גְּרוֹגָרוֹת, שֶׁהֵן כְּמוֹ שֵׁשׁ בֵּיצִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהֵם כְּמוֹ שְׁמוֹנָה בֵּיצִים, (וּלְפִי זֶה כִּגְרוֹגֶרֶת, הוּא כִּשְׁלִישׁ וּתְשִׁיעִית בֵּיצָה) (שס״ח).

ט צָרִיךְ שֶׁלֹּא יַקְפִּיד עַל הָעֵרוּב אִם יֹאכְלֶנּוּ חֲבֵרוֹ. וְאִם מַקְפִּיד עָלָיו, אֵינוֹ עֵרוּב. לָכֵן צָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְעָרֵב בְּדָבָר שֶׁהַכִּין לְצֹרֶךְ שַׁבָּת (שס״ו).

י הָעֵרוּב צָרִיךְ לִהְיוֹת מֻנָּח בְּמָקוֹם שֶׁכָּל אֶחָד מִן בַּעֲלֵי הַבָּתִּים שֶׁנַּעֲשָׂה בִּשְׁבִילָם, יָכוֹל לָבוֹא שָׁמָּה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. וְלָכֵן אִם הָיָה שָׁם אוֹ בַּשְּׁכוּנָה מֵת, רַחְמָנָא לִיצְלָן, וְאֶחָד מִן בַּעֲלֵי הַבָּתִּים הוּא כֹּהֵן וְלֹא הָיָה יָכוֹל לָבֹא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת אֶל הָעֵרוּב, בָּטֵל הָעֵרוּב (עַיֵּן פרמ״ג משבצות סוֹף סִימָן שס״ו).

יא יֵשׁ לַעֲשׂוֹת עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת, וּבְשַׁבָּת יִבָּצַע עָלָיו, כְּדִלְקַמָּן סִימָן ק״ב סָעִיף ב, (כִּי אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת קַיָּם רַק בִּכְנִסַת שַׁבָּת). אַךְ אִם יֵשׁ לָחוּשׁ פֶּן יִשְׁכַּח פַּעַם אַחַת, יָכוֹל לְעָרֵב בְּכִכָּר אֶחָד לְכָל הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁעַד הַפֶּסַח. וּכְשֶׁאוֹמֵר בַּהֲדֵין וְכוּ׳ יְסַיֵּם בְּכָל הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁעַד הַפֶּסַח הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה הַכִּכָּר, דַּק וְאָפוּי הֵיטֵב שֶׁלֹּא יִתְקַלְקֵל. וּלְשַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הַפֶּסַח, יַעֲשֶׂה הָעֵרוּב בְּמַצָּה כְּשֵׁרָה (שס״ח שצ״ג).

יב אֵין עוֹשִׂין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בְּיוֹם טוֹב. וְאִם חָל יוֹם טוֹב בְּעֶרֶב שַׁבָּת, צְרִיכִין לַעֲשׂוֹתוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב.

יג מִי שֶׁאוֹכֵל בְּמָקוֹם אֶחָד וְיָשַׁן בְּמָקוֹם אַחֵר, מְקוֹם אֲכִילָתוֹ הִיא הָעִקָּר לְעִנְיַן זֶה, וְשָׁם הוּא אוֹסֵר אִם אוֹכֵל שָׁם מִשֶּׁלּוֹ בְּחֶדֶר מְיֻחָד. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁהוּא יָשַׁן, אֵינוֹ אוֹסֵר.

יד הַמִּתְאָרֵחַ בֶּחָצֵר, יֵשׁ אוֹמְרִים, דַּאֲפִלּוּ נִתְאָרַח בְּבַיִת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אִם לֹא נִתְאָרַח דֶּרֶךְ קֶבַע אֶלָּא לִשְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ לְפָחוֹת מִזֶּה, אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הֶחָצֵר, וְכֻלָּם מֻתָּרִין לְטַלְטֵל, בֵּין מִבָּתֵּי בַּעֲלֵי הַבָּתִּים בֵּין מִבֵּית הָאוֹרֵחַ, וַאֲפִלּוּ אִם הָאוֹרְחִים רַבִּים, וּבַעַל הַבַּיִת אֶחָד. וְדַוְקָא בִּדְאָפָא בַּעַל הַבַּיִת קָבוּעַ, אֲפִלּוּ הוּא אֵינוֹ יְהוּדִי (עַיֵּן יַד אֶפְרַיִם), דְּאָז הָאוֹרְחִים בְּטֵלִים לְגַבֵּהּ. אֲבָל אִם כֻּלָּם הֵם אוֹרְחִים, אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה אִם יֵשׁ לְכָל אֶחָד חֶדֶר מְיֻחָד לַאֲכִילָה. וְאִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אֵינוֹ יְהוּדִי, צְרִיכִין לִשְׁכּוֹר רְשׁוּתוֹ כְּדִלְקָמָן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאֵין חִלּוּק בֵּין אוֹרֵחַ לְבַעַל הַבַּיִת, דְּכָל שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֶדֶר מְיֻחָד לֶאֱכֹל שָׁם, דִּינוֹ כְּבַעַל הַבַּיִת (עַיֵּן בס׳ אה״ע). וְכֵן יֵשׁ לְהַחְמִיר לְכַתְּחִלָּה. וְיֵשׁ לָהֶם לְעָרֵב בְּלֹא בְּרָכָה. וּבְדִיעֲבַד יֵשׁ לִסְמֹךְ עַל סְבָרָא הָרִאשׁוֹנָה.

טו יִשְׂרָאֵל הַדָּר עִם אֵינוֹ יְהוּדִי בֶּחָצֵר אַחַת, אֵין הָאֵינוֹ יְהוּדִי אוֹסֵר עָלָיו, מֵאַחַר לְטַלְטֵל מִבַּיִת לֶחָצֵר וּמֵחָצֵר לַבָּיִת. וַאֲפִלּוּ הֵם שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים אוֹ יוֹתֵר, רַק שֶׁהֵם דָּרִים בְּאֹפֶן שֶׁהֵם לֹא הָיוּ צְרִיכִין לָעֵרוּב, כַּמְבֹאָר לְעֵיל סָעִיף י״ג, אָז גַּם כֵּן אֵין הָאֵינוֹ יְהוּדִי אוֹסֵר עֲלֵיהֶם. אֲבָל אִם הֵם שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים אוֹ יוֹתֵר שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לָעֵרֹב, אָז אִם דָּר שָׁם גַּם אֵינוֹ יְהוּדִי, הוּא אוֹסֵר עֲלֵיהֶם, וְאֵינָם יְכוֹלִים לְעָרֵב עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִמֶּנּוּ אֶת הָרְשׁוּת. וְאִם דָּרִים שָׁם שְׁנֵי נָכְרִים אוֹ יוֹתֵר, צְרִיכִין לִשְׁכּוֹר מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד.

טז אֲפִלּוּ אִם הָאֵינוֹ יְהוּדִי דָּר בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹ דֶּרֶךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים רַק דֶּרֶךְ הֶחָצֵר שֶׁהַיִּשְׂרְאֵלִים דָּרִים בָּהּ, אוֹ שֶׁהוּא דָּר בַּעֲלִיָּה, וְהַמַּדְרֵגוֹת הֵן לְתוֹךְ הֶחָצֵר, גַּם כֵּן אוֹסֵר עֲלֵיהֶם.

יז אִם הֶחָצֵר הִיא שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שֶׁהִשְׁכִּיר אוֹ הִשְׁאִיל שָׁם דִּירָה לְאֵינוֹ יְהוּדִי, אֵינוֹ אוֹסֵר, כִּי לֹא הִשְׁכִּיר אוֹ הִשְׁאִיל לוֹ עַל דַּעַת שֶׁיֵּאָסוֹר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ אִם בַּעַל הֶחָצֵר בְּעַצְמוֹ אֵינוֹ דָּר שָׁם.

יח כֵּיצַד שׁוֹכְרִין. אוֹמֵר לוֹ הַיִּשְׂרָאֵל: הַשְׂכֶּר לִי רְשׁוּתְךָ בְּמָעוֹת אֵלּוּ. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לוֹ כְּדֵי לְהַתִּיר הַטַּלְטוּל. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ, תֵּן לִי רְשׁוּתְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּפָרֵשׁ לוֹ כְּדֵי שֶׁאוּכַל לְטַלְטֵל בֶּחָצֵר, לֹא מַהֲנִי.

יט יָכוֹל לִשְׁכּוֹר אֲפִלּוּ מֵאִשְׁתּוֹ, וַאֲפִלּוּ מִמְּשָׁרְתוֹ.

כ שָׂכַר אֶת הָרְשׁוּת סְתָם, מַהֲנִי לְכָל זְמַן שֶׁלֹּא חָזַר בּוֹ הָאֵינוֹ יְהוּדִי וְהוּא דָּר שָׁם. אֲבָל אִם יָצָא מִשָּׁם אֵינוֹ יְהוּדִי זֶה וְנִכְנַס אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ, צְרִיכִין לִשְׁכּוֹר מֵחָדָשׁ מִזֶּה הַשֵּׁנִי. וְאִם שָׂכַר לִזְמַן, וּבְתוֹךְ הַזְּמַן הִשְׁכִּיר הָאֵינוֹ יְהוּדִי דִּירָתוֹ לְאֵינוֹ יְהוּדִי אַחֵר, דֵּי בַּשְּׂכִירוּת הָרִאשׁוֹן. אֲבָל אִם מֵת אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ לְאַחֵר בְּתוֹךְ הַזְּמַן, צָרִיךְ לְחַזֵּר וְלִשְׁכּוֹר מֵהַיּוֹרֵשׁ אוֹ מֵהַלּוֹקֵחַ. וְאִם שָׂכַר מִמְּשָׁרְתוֹ, אִם שָׂכַר סְתָם, לֹא מַהֲנִי אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁהַמְּשָׁרֵת הַזֶּה הוּא שָׁם. וְאִם שָׂכַר לִזְמַן אֲפִלּוּ נִסְתַּלֵּק הַמְּשָׁרֵת, מַהֲנִי הַשְׂכִירוּת עַד הַזְּמַן.

כא בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּתְבַּטְּלָה הַשְׂכִירוּת וּצְרִיכִין לְחַזֵּר וְלִשְׁכּוֹר, צְרִיכִין גַּם כֵּן לַעֲשׂוֹת עֵרוּב מֵחָדָשׁ, דְּאֵין עֵרוּב חוֹזֵר וְנֵעוֹר.

כב אִם אִי אֶפְשָׁר לִשְׂכֹּר מִמֶּנּוּ אֶת הָרְשׁוּת, יְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ אֶחָד מִן הַיִּשְׂרְאֵלִים שֶׁיַּשְׁאִיל לוֹ מָקוֹם בִּרְשׁוּתוֹ הַמְיֻחָד לוֹ לְהַנִּיחַ שָׁם אֵיזֶה חֵפֶץ, וְיַנִּיחַ שָׁם אֶת הַחֵפֶץ, וּבָזֶה קוֹנֶה הַיִּשְׂרָאֵל אֶת הַמָּקוֹם. וַאֲפִלּוּ לָקַח אֶת הַחֵפֶץ מִשָּׁם קֹדֶם שַׁבָּת, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהָיָה לְהַיִּשְׂרָאֵל רְשׁוּת לְהַנִּיחַ שָׁם חֵפְצוֹ גַּם בַּשַּׁבָּת, נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ יֵשׁ לוֹ שָׁם חֵלֶק בַּדִּירָה, וְיָכוֹל הַיִּשְׂרָאֵל הַזֶּה לְהַשְׂכִּיר אֶת הָרְשׁוּת לְכָל בְּנֵי הֶחָצֵר.

כג יִשְׂרָאֵל מוּמָר אוֹ שֶׁהוּא מְחֻלָּל שַׁבָּת בְּפַרְהֶסְיָא (יֵשׁ אוֹמְרִים, אֲפִלּוּ רַק בְּאִסּוּר דְּרַבָּנָן), הֲרֵי הוּא כְּאֵינוֹ יְהוּדִי וּצְרִיכִין לִשְׁכֹּר מִמֶּנּוּ רְשׁוּת (שפ״ה).

כד בְּהַרְבֵּה קְהִלּוֹת מְתַקְּנִים כָּל הַמְּבוֹאוֹת וְהָרְחוֹבוֹת בְּעֵרוּבִין (דְּהֵינוּ בְּצוּרַת הַפֶּתַח וְכִדּוֹמֶה) וְשׁוֹכְרִין רְשׁוּת מִן הַנָּכְרִי לְמַעַן יוּכְלוּ לְטַלְטֵל בְּכָל הָעִיר. וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹת כָּל הַתִּקּוּנִים עַל יְדֵי רַב מֻמְחֶה וּבָקִי. וּבִמְקוֹמוֹת אֵלּוּ נוֹהֲגִין לְהַנִּיחַ אֶת עֵרוּבֵי הַחֲצֵרוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת (מִשּׁוּם דְּיֵשׁ לוֹ דִּין שֻׁתָּף, וְאֵינוֹ צָרִיךְ דַּוְקָא בֵּית דִּירָה) (שס״ו שצ״א).

כה אֲבָל בִּמְקוֹמוֹת שֶׁאֵין הָעִיר מְתֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין, גַּם כְּשֶׁעוֹשִׂין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בִּשְׁבִיל הַדִּירִים שֶׁבַּחֲצַר בֵּית הַכְּנֶסֶת, אָסוּר לְהַנִּיחַ אֶת הָעֵרוּב בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא צְרִיכִין לְהַנִּיחוֹ בְּבֵית דִּירָה (עַיֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל סוֹף סִימָן שסה בְּשֵׁם חֲכַם צְבִי).

כו עִיר הַמְתֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין וְנִתְקַלְקֵל הָעֵרוּב בַּשַּׁבָּת, אָז כָּל הַחֲצֵרוֹת שֶׁהֵן כְּתִקּוּנָן וְאֵין בָּהֶן פִּרְצָה הָאוֹסֶרֶת (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן פ״ב סָעִיף ד׳ ה׳), אֲפִלּוּ יֵשׁ בֶּחָצֵר כַּמָּה בָּתִּים, מֻתָּרִין לְטַלְטֵל שָׁם כָּל אוֹתוֹ הַשַּׁבָּת. וְאַף עַל פִּי שֶׁעֵרוּב הַחֲצֵרוֹת הוּא בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת שֶׁנֶּחְלְקָה עַתָּה מֵחָצֵר זֹה, מִכָּל מָקוֹם מֻתָּר, מִשּׁוּם דִּלְעִנְיַן

זֶה אָמְרִינָן, שַׁבָּת כֵּינָן דְּהֶתֵּרָה, הֶתֵּרָה. וְכֵינָן שֶׁיֵּשׁ חֲשָׁשׁ גָּדוֹל שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ רַבִּים לַשֹּׁאת גַּם בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱסַר, כֵּינָן שֶׁהֻרְגְּלוּ בְּהֶתֵּר, עַל כֵּן אִם אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, מֻתָּר. וְאִם נִקְרַע הַחֶבֶל שֶׁבְּצוֹרַת הַפֶּתַח וְאֶפְשָׁר שֶׁהָאֵינוֹ יְהוּדִי יְתַקְּנוֹ בַּעֲנִיבָה אוֹ בְּקֶשֶׁר אֶחָד וַעֲנִיבָה עַל גַּבָּיו, מַה טּוֹב.

כז אִם חָל יוֹם טוֹב בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְנִתְקַלְקֵל אָז הָעֵרוּב, אַף עַל גַּב דְּהָעֵרוּב מוֹעִיל גַּם לְיוֹם טוֹב לְעִנְיַן דְּבָרִים שֶׁאֵינָם לְצֹרֶךְ (כְּדִלְקָמָן סִימָן צ״ח סָעִיף ל״ד), לֹא אָמְרִינָן, הוֹאִיל וְהֻתַּר לְיוֹם טוֹב, הֻתַּר גַּם לַשַּׁבָּת, מִשּׁוּם דְּיוֹם טוֹב וְשַׁבָּת, שְׁתֵּי קְדֻשׁוֹת הֵן (מג״א סִימָן שס״ג).

סימן צה

א אָסוּר לָצֵאת בַּשַּׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב מִמָּקוֹם שֶׁשַּׁבָּת, יוֹתֵר מִתְּחוּם, שֶׁהוּא שְׁנֵי אַלְפַּיִם אַמָּה. וּמְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם הוּא אַרְבַּע אַמּוֹת. וְהֵינוּ אִם הָיָה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת בַּשָּׂדֶה. אֲבָל אִם שַׁבָּת בְּתוֹךְ הָעִיר, כָּל הָעִיר הִיא מְקוֹמוֹ. וְעִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר, נֶחְשָׁב גַּם כֵּן לָעִיר. וְאֵיזֶהוּ הוּא עִבּוּרָהּ. שִׁבְעִים אַמָּה וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי אַמָּה, וְשַׁיָּךְ לָעִיר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם בִּנְיָן, וְהוּא הַנִּקְרָא קַרְפַּף הָעִיר. וּמִמָּקוֹם שֶׁיִּכְלֶה, מַתְחִילִין לְמִדַּד תְּחוּם שַׁבָּת.

ב עִיר שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת חוֹמָה, אֲפִלּוּ הִיא גְּדוֹלָה מְאֹד, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְעִבּוּרָהּ וּמִשָּׁם תְּחוּם שַׁבָּת. וְכֵן עִיר שֶׁאֵינָהּ מֻקֶּפֶת חוֹמָה וְהַבָּתִּים סְמוּכִים זֶה לָזֶה, כֹּל שֶׁאֵין בֵּין בַּיִת לְבַיִת יוֹתֵר מִן שִׁבְעִים אַמָּה וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים, נֶחְשָׁב חִבּוּר, וְשַׁיָּךְ לָעִיר, אֲפִלּוּ הוּא מַהֲלַךְ כַּמָּה יָמִים. וּמִבַּיִת הָאַחֲרוֹן, מוֹדְדִין אֶת הַקַּרְפַּף וּתְחוּם שַׁבָּת.

ג אֵין נוֹתְנִים קַרְפַּף אֶלָּא לָעִיר. אֲבָל לְבַיִת אֶחָד, אֵין נוֹתְנִין קַרְפַּף, אֶלָּא תֵּכֶף מִקִּיר הַבַּיִת וָחוּצָה מַתְחִיל לְמִדַּד תְּחוּם שַׁבָּת.

ד הָיוּ שְׁתֵּי עֲיָרוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ, נוֹתְנִים קַרְפַּף לָזוֹ וְקַרְפַּף לָזוֹ. וְלָכֵן אִם אֵין בֵּינֵיהֶן יוֹתֵר מִשְּׁעוּר שְׁתֵּי קַרְפֵּפוֹת, נֶחְשָׁבוֹת שְׁתֵּיהֶן לְעִיר אַחַת.

ה יֵשׁ כַּמָּה דְּבָרִים בְּעִנְיַן מִדַּת תְּחוּם שַׁבָּת לְהָקֵל, וְאֵין לַעֲשׂוֹת כִּי אִם עַל יְדֵי בָקִי (שצ״ו שצ״ז שצ״ח שצ״ט).

ו הַנִּצְרָךְ לָלֶכֶת בַּשַּׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב יוֹתֵר מִתְּחוּם שַׁבָּת, צָרִיךְ לְהַנִּיחַ בְּעֶרֶב שַׁבָּת אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב עֵרוּבֵי תְּחוּמִין. וְצָרִיךְ לְהַנִּיחוֹ בְּתוֹךְ תְּחוּם הָעִיר בְּמָקוֹם שֶׁהָיָה מֻתָּר לוֹ לָלֶכֶת שָׁם (עַיֵּן מג״א סִימָן ת״ח סָעִיף קטן א׳). וּבְמָקוֹם שֶׁהִנִּיחַ אֶת הָעֵרוּב, נֶחְשָׁב לוֹ כְּאִלּוּ הוּא דָּר שָׁם, וְלָכֵן יֵשׁ לוֹ מְקוֹם הַהוּא שְׁנֵי אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל צַד. וּמִמֵּילָא מוּבָן, כִּי מַה שֶּׁהוּא מַרְוִיחַ בְּצַד זֶה שֶׁהוּא מַנִּיחַ אֶת הָעֵרוּב, הוּא מַפְסִיד מִצַּד הָאַחֵר. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִם הִנִּיחַ אֶת הָעֵרוּב בְּסוֹף שְׁנֵי אַלְפַּיִם אַמָּה לְצַד מִזְרָח, אָסוּר לוֹ לָלֶכֶת כְּלוּם לְצַד מַעֲרָב, שֶׁהֲרֵי כְּבָר הוּא רָחוֹק מִמְּקוֹם דִּירָתוֹ תְּחוּם שַׁבָּת (ת״ח תט״ז).

ז כֵּיצַד עוֹשִׂין אֶת הָעֵרוּב. לוֹקֵחַ פַּת כְּדֵי מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת אוֹ לְפָחֹת (כְּגוֹן בְּצָלִים אוֹ צְנוֹן וְכַדּוֹמֶה), שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁעוּר לְאָכְלוֹ עִם פַּת, שֶׁהִיא כְּדֵי מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת חוּץ מִן הַמֶּלַח וּמִן הַמַּיִם שֶׁאֵין מְעָרְבִין בָּהֶם, וְהוֹלֵךְ אֶל הַמָּקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהַנִּיחוֹ, וּמְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב. וְאוֹמֵר, בְּזֶה הָעֵרוּב, יְהֵא מֻתָּר לִי לֵילֵךְ מִמָּקוֹם זֶה אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, וְחוֹזֵר לְבֵיתוֹ. יָכוֹל לְהַנִּיחַ עֵרוּב אֶחָד לְכַמָּה שַׁבָּתוֹת, וּבִלְבַד שֶׁיַּנִּיחֶנּוּ בְּמָקוֹם הַמְּשֻׁתָּמָר, שֶׁלֹּא יֵהָא נֶאֱבָד אוֹ נִתְקַלְקֵל (שפ״ו ת״ח תט״ו תט״ז).

ח יָכוֹל לִשְׁלוֹחַ אֶת הָעֵרוּב עַל יְדֵי שְׁלִיחַ שֶׁיַּנִּיחֵהוּ בִּשְׁבִילוֹ, וְיָבֹרַךְ הַשְּׁלִיחַ וְיֹאמַר, בָּזֶה הָעֵרוּב יְהֵא מֻתָּר לְפָלוֹנִי לֵילֵךְ וְכוּ׳. וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַשְּׁלִיחַ גָּדוֹל וּבַר דַּעַת אֲבָל עַל יְדֵי קָטָן, אֵין שׁוֹלְחִין. וַאֲפִלּוּ לֹא חָזַר הַשְּׁלִיחַ אֶל מְשַׁלְּחוֹ, יָכוֹל לִסְמֹךְ עָלָיו, דַּחֲזָקָה שְׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ (ת״ט).

ט יְכוֹלִין לְעָרֵב בְּעֵרוּב אֶחָד בִּשְׁבִיל כַּמָּה אֲנָשִׁים, וְהוּא שֶׁיְּהֵא בָּעֵרוּב שִׁעוּר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְצָרִיךְ לְזַכּוֹת לָהֶם עַל יְדֵי אַחֵר כְּמוֹ בְּעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת (סִימָן צ״ד סָעִיף ו׳ ז׳). וְאֵין מְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין לְאָדָם אֶלָּא לְדַעְתּוֹ (עַיֵּן אוֹרַח חַיִּים סִימָן תי״ד). וְהַמַּנִּיחַ, אִם הוּא שְׁלִיחַ לְכֻלָּם, אוֹמֵר: יְהֵא מֻתָּר לְפָלוֹנִי וְלִפְלוֹנִי. וְאִם מַנִּיחוֹ גַּם בִּשְׁבִילוֹ, אוֹמֵר, לִי וְלִפְלוֹנִי וְלִפְלוֹנִי (תי״ג).

י צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הָעֵרוּב מֻנָּח בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, בְּלִי עֲשִׂיַּת אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא. וְלָכֵן אִם הִנִּיחוֹ בִּגּוּמָא וְכִסָּהוּ בְּעָפָר, לֹא הֲוֵי עֵרוּב. כִּסָּהוּ בְּאֶבֶן הֲוֵי עֵרוּב. נָתַנּוֹ בְּאֵילָן, אִם הָאֵילָן קָשֶׁה הֲוֵי עֵרוּב. הִנִּיחוֹ עַל אִילָן אוֹ קָנֶה רַךְ, אֵינוֹ עֵרוּב (סִימָן ת״ח וּבְחַיֵּי אָדָם).

יא אִם נוֹתֵן אֶת הָעֵרוּב בְּתוֹךְ עִיר, אֲזַי כָּל הָעִיר נֶחְשֶׁבֶת לוֹ לְמָקוֹם עֵרוּבוֹ וְיָכוֹל לָלֶכֶת כָּל הָעִיר, אֲפִלּוּ הִיא גְּדוֹלָה מְאֹד, וְגַם חוּץ לָעִיר כְּדֵי עִבּוּרָהּ וּתְחוּם שַׁבָּת, שֶׁהֲרֵי נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ הוּא דָּר בְּאוֹתָהּ הָעִיר (ת״ח ובחי״א).

יב אִם יֵשׁ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם אֵיזֶה עִיר שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת חוֹמָה אוֹ שֶׁהִיא מְתֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין, אֵינָהּ נִמְדֶּדֶת וְאֵינָהּ עוֹלָה לְחֶשְׁבּוֹן אֶלָּא לְאַרְבַּע אַמּוֹת. וְדַוְקָא כְּשֶׁהַתְּחוּם שַׁבָּת מַגִּיעַ עַד חוּץ לָעִיר, כְּגוֹן שֶׁמִּן הָעֵרוּב עַד הָעִיר יֵשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה, וְאֹרֶךְ הָעִיר הוּא אֶלֶף אַמָּה, אָז הָעִיר אֵינָהּ נֶחְשֶׁבֶת אֶלָּא לְאַרְבַּע אַמּוֹת, וְיֵשׁ לוֹ

מִחוּץ לָעִיר עוֹד אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְשֵׁשׁ אַמּוֹת. וְאֵין חִלּוּק בֵּין צַד זֶה שֶׁלְּפָנֶיךָ הָעֵרוּב בֵּין הַצַּד שֶׁלְּאַחַר הָעֵרוּב. אֲבָל אִם תְּחוּם הַשַּׁבָּת כָּלָה בְּאֶמְצַע הָעִיר, אָסוּר לוֹ לָלֶכֶת יוֹתֵר, כֵּיוָן שֶׁהוּא חוּץ לַתְּחוּם, כִּי בְּעִנְיָן זֶה לֹא נֶחְשֶׁבֶת לוֹ כָּל הָעִיר לְאַרְבַּע אַמּוֹת.

יג וְכֵן הַדִּין כְּשֶׁהִנִּיחַ אֶת הָעֵרוּב קָרוֹב לִשְׁנֵי אֲלָפִים אַמָּה מִחוּץ לָעִיר, כְּשֶׁהוּא חוֹזֵר אַחַר כָּךְ לָעִירוֹ, כָּלוּ אַלְפַּיִם הָאַמָּה מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ בִּתְחִלַּת הָעִיר לְגַדֵּם בֵּיתוֹ, אָסוּר לוֹ אֲפִלּוּ לָשׁוּב לְבֵיתוֹ. (כֵּן הוּא דַּעַת רֹב הַפּוֹסְקִים וְכֵן עִקָּר. עַיֵּן אֵלְיָהוּ רַבָּה) (ת״ח).

יד אֵין מְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין אֶלָּא לְדָבָר מִצְוָה, כְּגוֹן לְהִתְפַּלֵּל בַּעֲשָׂרָה, אוֹ לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ, אוֹ חֲבֵרוֹ שֶׁבָּא מִן הַדֶּרֶךְ, אוֹ לִסְעוּדַּת מִצְוָה, אוֹ לְפַקֵּחַ עַל עִסְקֵי רַבִּים, אוֹ שֶׁהוּא בָּא מִן הַדֶּרֶךְ וְרוֹצֶה לֵילֵךְ לְבֵיתוֹ וְכַדּוֹמֶה (תט״ו).

טו אֵין מַנִּיחִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין לֹא בַּשַּׁבָּת וְלֹא בְּיוֹם טוֹב. וְלָכֵן אִם חַל יוֹם טוֹב בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְהוּא רוֹצֶה לָלֶכֶת בְּשַׁבָּת, צָרִיךְ לְהַנִּיחַ אֶת הָעֵרוּב בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְכֵן בְּיוֹם טוֹב לְאַחַר הַשַּׁבָּת וְרוֹצֶה לָלֶכֶת בְּיוֹם טוֹב צָרִיךְ לְהַנִּיחַ אֶת הָעֵרוּב בְּעֶרֶב שַׁבָּת. (דִּין הַמְעָרֵב בְּרַגְלָיו בְּשַׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן ת״ט סָעִיף ז׳. וְדִין יוֹם טוֹב הַסָּמוּךְ לַשַּׁבָּת אוֹ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת וְרוֹצֶה לָעֶרֶב לַיּוֹם הָרִאשׁוֹן לִצַּד זֶה וְלַיּוֹם הַשֵּׁנִי לְצַד זֶה, בְּסִימָן תט״ז).

טז כֵּלָיו וּבֵהֲמוֹתָיו שֶׁל אָדָם, חֲרֵי הֵם כְּרַגְלָיו. וּבְמָקוֹם שֶׁהוּא אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַלֵּךְ, גַּם אוֹתָן אֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהוֹלִיכָן. וְאִם הִשְׁאִילָן לְאַחֵר אוֹ הִשְׁכִּירָן אוֹ מְסָרָן לִשְׁמִירָה, חֲרֵי הֵן כְּרַגְלָיו שֶׁל זֶה שֶׁהֵם אֶצְלוֹ. וַאֲפִלּוּ הוּא אֵינוֹ יְהוּדִי, קָנוּ הַבְּהֵמָה וְהַכֵּלִים שְׁבִיתָה אֶצְלוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא גַּם הַחֲפָצִים שֶׁל אֵינוֹ יְהוּדִי קוֹנִים שְׁבִיתָה בִּמְקוֹמָם שֶׁהָיוּ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (שצ״ז ת״א).

יז נָכְרִי שֶׁהֵבִיא פֵּרוֹת שֶׁאֵין לָחוּשׁ בָּהֶם שֶׁנִּתְלַשׁוּ הַיּוֹם, (וְכֵן בְּכָל דָּבָר שֶׁאֵין לָחוּשׁ שֶׁנַּעֲשָׂתָה בּוֹ הַיּוֹם מְלָאכָה) אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ אִסּוּר תְּחוּמִים, אִם הֵבִיאָם בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ אוֹ בִּשְׁבִיל אֵינוֹ יְהוּדִי אַחֵר, מֻתָּרִין לְיִשְׂרָאֵל מִיָּד אֲפִלּוּ בַּאֲכִילָה, אֶלָּא שֶׁאֲסוּרִין לְטַלְטְלָם חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הֱבִיאָם לְתוֹךְ הַבַּיִת, אוֹ שֶׁהָעִיר מְתֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין, אֲזַי מֻתָּרִין בְּטַלְטוּל בְּכָל הָעִיר, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁמֻּתָּרִין לְטַלְטֵל שָׁם נֶחְשָׁב כְּמוֹ תּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִם הֱבִיאָן בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אֲסוּרִין לְיִשְׂרָאֵל זֶה וּלְכָל בְּנֵי בֵּיתוֹ עַד לָעֶרֶב כְּדֵי שֶׁיֵּעָשׂוּ, דְּהַיְנוּ זְמַן שֶׁהָיוּ יְכוֹלִים לַהֲבִיאָם. וּמִכָּל מָקוֹם מֻתָּרִין לוֹ בְּטַלְטוּל תּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ בְּמָקוֹם הַמֻּתָּר בְּטַלְטוּל. וּבְסָפֵק אִם הוּבְאוּ מִחוּץ לַתְּחוּם, גַּם כֵּן אֲסוּרִין, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לִתְלוֹת יוֹתֵר שֶׁלֹּא הוּבְאוּ מִחוּץ לַתְּחוּם (שכ״ה תקט״ו).

יח קַיְמָא לָן, דְּאֵין תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים. וְלָכֵן מִי שֶׁבָּא לְתוֹךְ סְפִינָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶם כְּנִיסַת שַׁבָּת וְהָלְכָה הַסְּפִינָה אֲפִלּוּ דֶּרֶךְ רְחוֹקָה, מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁהִגִּיעַ בַּשַּׁבָּת לַנָּמָל וְיָצָא, יֵשׁ לוֹ מִשָּׁם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל צַד, כִּי מִסְתָּמָא בַּהֲלִיכַת הַסְּפִינָה הוּא תָּמִיד לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים מֵהַקַּרְקַע, וְלֹא קָנָה שְׁבִיתָה עַד הַמָּקוֹם שֶׁהוּא בָּא לְיַבָּשָׁה. אֲבָל אִם בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת יָצָא מֵהַסְּפִינָה וְחָזַר וְנִכְנַס לְתוֹכָהּ, מֵאַחַר שֶׁהָיָה בַּשַּׁבָּת בַּיַּבָּשָׁה, קָנָה שָׁם שְׁבִיתָה. וְאִם הָלְכָה הַסְּפִינָה אַחַר כָּךְ חוּץ לַתְּחוּם, אֲזַי אֵין לוֹ שָׁם אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדִין יוֹצֵא חוּץ לַתְּחוּם. וְכֵן אִם הָיְתָה הַסְּפִינָה בַּשַּׁבָּת בְּמָקוֹם אֶחָד שֶׁאֵין שָׁם עֲשָׂרָה טְפָחִים עַד הַקַּרְקַע, קָנָה שָׁם שְׁבִיתָה. וְאִם מִסְתַּפֵּק אִם הָיְתָה בְּמָקוֹם כָּזֶה אוֹ לֹא, אֲזִלִינַן לְקֻלָּא (סִימָן רמ״ח ת״ד ת״ה וְעַיֵּן סִימָן ת״ו).

סימן צו

א נוֹהֲגִין שֶׁמַּאֲחָרִין תְּפִלַּת עַרְבִית. וּבַאֲמִירַת וְהוּא רַחוּם וּבָרְכוּ, מַמְשִׁיכִין בְּנִגּוּן, כְּדֵי לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ. בִּתְפִלַּת עַרְבִית אוֹמְרִים, אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ. וְאִם שָׁכַח וְלֹא אָמַר, אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם מִן הַבְּרָכָה, אוֹמְרוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר וְגוֹ׳, וְאוֹמֵר וְחָנֵנוּ וְכוּ׳, אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם, גּוֹמֵר אֶת הַבְּרָכָה חוֹנֵן הַדָּעַת, וְאֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁהֲרֵי יַבְדִּיל אַחַר כָּךְ עַל הַכּוֹס, רַק שֶׁיְּזָהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלָאכָה, וְשֶׁלֹּא יִטְעַם כְּלוּם קֹדֶם שֶׁיַּבְדִּיל עַל הַכּוֹס. וְאִם עָשָׂה מְלָאכָה אוֹ טָעַם, צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְהִתְפַּלֵּל. (וּמִי שֶׁאֵין לוֹ כּוֹס לְהַבְדִּיל עָלָיו וְשָׁכַח לוֹמַר אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ יֵשׁ לוֹ דִּינִים אֲחֵרִים).

ב לְאַחַר שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, אוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ. אַחַר כָּךְ אוֹמְרִים וִיהִי נֹעַם, לְפִי שֶׁהוּא מִזְמוֹר שֶׁל בְּרָכָה, שֶׁבּוֹ בֵּרַךְ מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁסִּיְּמוּ מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. וְיֵשׁ לְאָמְרוֹ מְעֻמָּד. וְנוֹהֲגִין לִכְפּוֹל אֶת הַפָּסוּק הָאַחֲרוֹן אֹרֶךְ יָמִים וְגוֹ׳. אַחַר כָּךְ אוֹמְרִים וְאַתָּה קָדוֹשׁ וְגוֹ׳, וְסֵדֶר קְדֻשָּׁה, שֶׁשַּׁיָּךְ לְוִיהִי נֹעַם, שֶׁעַל יְדֵי מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ, וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל. אִם חַל יוֹם טוֹב בַּשַּׁבּוּעַ הַבָּא, אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אֵין אוֹמְרִים וִיהִי נֹעַם וְאַתָּה קָדוֹשׁ, דִּכְיוָן שֶׁאוֹמְרִים בְּוִיהִי נֹעַם וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ כָּל שֵׁשֶׁת יָמִים רְאוּיִין לְמְלָאכָה, וְכֵיוָן שֶׁאֵין לוֹמַר וִיהִי נֹעַם, גַּם וְאַתָּה קָדוֹשׁ אֵין אוֹמְרִים, דְּשַׁיָּכִי לַהֲדָדֵי. לְאַחַר וִיהִי נֹעַם וְאַתָּה קָדוֹשׁ אוֹמְרִים קַדִּישׁ שָׁלֵם, וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים וְיִתֵּן לְךָ, וְעָלֵינוּ. וְכָל זֹאת הָאֲרִיכוּת שֶׁמַּאֲרִיכִין לְאַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, הוּא כְּדֵי שֶׁיִּשְׁהוּ יִשְׂרָאֵל בְּהַשְׁלָמַת סִדְרֵיהֶם, כְּדֵי לְהַאֲרִיךְ לָרְשָׁעִים מִלַּחְזוֹר לְגֵיהִנָּם, כִּי מַמְתִּינִים לָהֶם עַד שֶׁתִּשָּׁלִים כְּנֶסְיָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל אֶת סִדְרָהּ (רצ״ה).

ג כְּשֶׁם שֶׁמִּצְוָה לְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת בְּכְנִיסָתָהּ עַל כּוֹס יַיִן, כָּךְ מִצְוָה לְקַדְּשָׁהּ בִּיצִיאָתָהּ עַל כּוֹס יַיִן, דְּהַיְנוּ בְּהַבְדָּלָה. וּמְבָרְכִים גַּם עַל הַבְּשָׂמִים וְעַל הַנֵּר. וְגַם נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּהַבְדָּלָה, וְעַל כֵּן יִשְׁמְעוּ הֵיטֵב בִּרְכַּת הַבְּדָלָה. בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לִמְצוֹא יַיִן מַבְדִּילִין עַל שֵׁכָר אוֹ מֶעד [מֵי דְבַשׁ] אוֹ שְׁאָר מַשְׁקֶה, שֶׁהוּא חָמַר מְדִינָה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ״ה סָעִיף א׳), חוּץ מִן הַמַּיִם (רצ״ו).

ד כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אָסוּר לֶאֱכוֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת שׁוּם דָּבָר, חוּץ מִן הַמַּיִם, קֹדֶם הַבְדָּלָה. אַף מִי שֶׁמַּאֲרִיךְ בִּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית, אֲפִלּוּ עַד תּוֹךְ הַלַּיְלָה, מַתָּר, כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל בְּהֶתֵּר. וּמֻתָּר לוֹ לִשְׁתּוֹת גַּם מִכּוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גַּם כֵּן שַׁיָּךְ לַסְּעֻדָּה. וְדַוְקָא כְּשֶׁדַּרְכּוֹ לְבָרֵךְ תָּמִיד עַל הַכּוֹס. אֲבָל מִי שֶׁמְּבָרֵךְ לִפְעָמִים בְּלֹא כּוֹס (מִפְּנֵי שֶׁסּוֹמֵךְ עַל הַפּוֹסְקִים דְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן אֵינָהּ טְעוּנָה כּוֹס), אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹת עַתָּה מִכּוֹס בִּרְכַּת הַמָּזוֹן קֹדֶם הַבְדָּלָה.

ה גַּם מְלָאכָה אֵין לַעֲשׂוֹת קֹדֶם הַבְדָּלָה, וְהַנָּשִׁים שֶׁצְּרִיכוֹת לְהַדְלִיק נֵרוֹת קֹדֶם הַבְדָּלָה, יֹאמְרוּ תְּחִלָּה, בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל, בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים, בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל. וְאִם חַל יוֹם טוֹב בְּיוֹם רִאשׁוֹן, יְסַיְּמוּ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.

ו מִי שֶׁמְּאַחֵר לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹ שֶׁמַּמְשִׁיךְ סְעוּדָתוֹ בַּלַּיְלָה, מֻתָּר לוֹ לוֹמַר אֲפִלּוּ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל וְהִבְדִּיל בַּתְּפִלָּה, שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ מְלָאכָה. וּמֻתָּר לוֹ לֵהָנוֹת וְלֶאֱכוֹל מִמְּלַאכְתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר כָּךְ מִזְּכִיר עֲדַיִן שֶׁל שַׁבָּת בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן (רס״ג).

ז כְּשֶׁמּוֹזֵג אֶת הַכּוֹס לְהַבְדָּלָה, יְמַלְּאוֹ עַל כָּל גְּדוֹתָיו עַד שֶׁיִּשְׁפֹּךְ קְצָת מִמֶּנּוּ, וְזֶהוּ לְסִימָן בְּרָכָה. וְנוֹטֵל אֶת הַכּוֹס בַּיָּמִין וְאֶת הַבְּשָׂמִים בַּשְּׂמֹאל עַד אַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל אֶת הַכּוֹס בַּשְּׂמֹאל וְהַבְּשָׂמִים בַּיָּמִין וּמְבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַנֵּר, וְאַחַר כָּךְ שׁוּב נוֹטֵל אֶת הַכּוֹס בִּימִינוֹ וּמְבָרֵךְ בְּרִכַּת הַמַּבְדִּיל. וּלְאַחַר הַגְּמָר, יוֹשֵׁב וְשׁוֹתֶה כָּל הַכּוֹס כֻּלּוֹ בְּעַצְמוֹ, וְהַמְּעַט שֶׁנִּשְׁאַר בַּכּוֹס, שׁוֹפְכוֹ וּמְכַבֶּה בּוֹ אֶת הַנֵּר, וְרוֹחֵץ בּוֹ עֵינָיו לְחִבּוּב מִצְוָה. וְנוֹהֲגִין שֶׁאֵין הַנָּשִׁים שׁוֹתוֹת מִכּוֹס הַבְדָּלָה.

ח יֵשׁ לִתֵּן בְּתוֹךְ הַבְּשָׂמִים קְצָת פִּיזְעם [מוּשׁק], לְפִי שֶׁעָלָיו מְבָרְכִין לְכֵלִי עָלְמָא בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים. וְיֵשׁ לִקַּח גַּם הֲדַס, הוֹאִיל וְאִתְעָבִיד בֵּהּ מִצְוָה חֲדָא זִמְנָא, לְתַעֲבִיד בֵּהּ נַמִּי מִצְוָה אַחֲרִיתָא.

ט הַנֵּר, מִצְוָה שֶׁיִּהְא מִשְׁעָנָה מֵאֵיזֶה נֵרוֹת קְלוּעִים יַחַד, שֶׁהוּא אָבוּקָה. וְאִם אֵין לוֹ, יְבָרֵךְ עַל שְׁנֵי נֵרוֹת אֲחֵרִים שֶׁיִּתְקָרְבוּ יַחַד בְּשַׁלְהֶבֶת, שֶׁתְּהֵא אָבוּקָה. וְנוֹהֲגִין שֶׁלְּאַחַר בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ, מִסְתַּכְּלִין בַּצִּפָּרְנַיִם. וְיֵשׁ לִרְאוֹת בְּצִפָּרְנֵי יַד יְמִין. גַּם נוֹהֲגִין לְהִסְתַּכֵּל בְּכַף יַד יָמִין. וְיֵשׁ לְכַפֵּף אַרְבַּע הָאֶצְבָּעוֹת עַל הָאֲגוּדָל לְתוֹךְ כַּף הַיָּד, וְיִסְתַּכֵּל בַּצִּפָּרְנַיִם וּבְכַף הַיָּד בְּבַת אַחַת, וְאַחַר כָּךְ פּוֹשֵׁט אֶת הָאֶצְבָּעוֹת וּמִסְתַּכֵּל בַּצִּפָּרְנַיִם מֵאֲחוֹרֵיהֶן (רצ״ט).

י סוּמָא אֵינוֹ מְבָרֵךְ עַל הַנֵּר. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מֵרִיחַ לֹא יְבָרֵךְ עַל הַבְּשָׂמִים (רצז רצח).

יא אִם לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ עַל הַיַּיִן וְאוֹחֵז אֶת הַבְּשָׂמִים בְּיָדוֹ וְנִתְכַּוֵּן לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, טָעָה בִּלְשׁוֹנוֹ וְאָמַר, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ, וְתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נִזְכַּר וְסִיֵּם עוֹד בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים, עָלְתָה לוֹ הַבְּרָכָה לְהַבְּשָׂמִים, וּמְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ עַל הַנֵּר. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן בִּבְרָכָתוֹ עַל הַנֵּר, עָלְתָה לוֹ עַל הַנֵּר, וּמְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ עַל הַבְּשָׂמִים.

יב מִצְוָה לְהַרְבּוֹת קְצָת בְּנֵרוֹת בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְלוֹמַר הַזְּמִירוֹת לְלַוּוֹת אֶת הַשַּׁבָּת בִּיצִיאָתָהּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּלַוִּין אֶת הַמֶּלֶךְ בִּיצִיאָתוֹ מִן הָעִיר. וּמַזְכִּירִין אֵלְיָהוּ הַנָּבִיא וּמִתְפַּלְּלִין שֶׁיָּבֹא וִיבַשֵּׂר לָנוּ הַגְּאֻלָּה, לְפִי שֶׁאֵין אֵלְיָהוּ בָּא בְּעֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁלֹּא לְבַטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעִסְקֵי צָרְכֵי הַשַּׁבָּת. וְגַם בַּשַּׁבָּת אֵין מִתְפַּלְּלִין שָׁם, כִּיוָן דְּמִסְפָּקָא לָן, דִּלְמָא יֵשׁ תְּחוּמִין לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לָבֹא בַּשַּׁבָּת, וְעַל כֵּן לְאַחַר שֶׁעָבְרָה הַשַּׁבָּת שֶׁיָּכוֹל לָבוֹא, אָנוּ מִתְפַּלְּלִים שֶׁיָּבוֹא וִיבַשֵּׂר לָנוּ טוֹב. וְעוֹד אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, דִּבְכָל מוֹצָאֵי שַׁבָּת אֵלְיָהוּ נִכְנָס לְגַן עֵדֶן וְיוֹשֵׁב תַּחַת עֵץ חַיִּים, וְכוֹתֵב זְכוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הַמְשַׁמְּרִים אֶת הַשַּׁבָּת, וְלָכֵן מַזְכִּירִין אוֹתוֹ אָז לְטוֹבָה.

יג מִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ, יְקַיֵּם סְעוּדַת מְלַוֶּה מַלְכָּה בְּפַת וְתַבְשִׁיל חַם, וִיסַדֵּר שֻׁלְחָנוֹ יָפֶה לִכְבוֹד הַלְוָיַת הַשַּׁבָּת. וּמִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱכֹל פַּת, יֹאכַל לְכָל הַפָּחוֹת מִינֵי מְזוֹנוֹת אוֹ פֵּרוֹת (סִימָן ש׳).

יד מִי שֶׁהִבְדִּיל בְּכָר, יָכוֹל לְהַבְדִּיל בִּשְׁבִיל בָּנָיו שֶׁהִגִּיעוּ לְחִנּוּךְ לְהוֹצִיאָן יְדֵי חוֹבָתָן, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּשְׁבִיל גְּדוֹל. וְדַוְקָא כְּשֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְהַבְדִּיל בְּעַצְמָן. אֲבָל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַבְדִּיל בְּעַצְמוֹ, יַבְדִּיל בְּעַצְמוֹ. וְהַמַּבְדִּיל בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים, כְּשֶׁמְּבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים, צָרִיךְ לְהָרִיחַ בָּהֶם, שֶׁלֹּא תְּהֵא בִּרְכָתוֹ לְבַטָּלָה, (דִּבְרֵי בּוֹרֵא מִינֵי בְּשָׂמִים בְּהַבְדָּלָה, לֹא נִתְקָנָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל הֲנָאַת אָדָם). וּבִשְׁבִיל נָשִׁים לְחוּד, אֵין לְהַבְדִּיל מִי שֶׁהִבְדִּיל כְּבָר (מִשּׁוּם דְּיֵשׁ אוֹמְרִים דִּפְטוּרוֹת).

טו שָׁכַח אוֹ נֶאֱנַס אוֹ הֵזִיד וְלֹא הִבְדִּיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, יָכוֹל לְהַבְדִּיל עַד סוֹף יוֹם שְׁלִישִׁי. אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ לֹא עַל הַבְּשָׂמִים וְלֹא עַל הַנֵּר, רַק בִּרְכַּת בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן וּבִרְכַּת הַמַּבְדִּיל. וּלְאַחַר שֶׁכָּלָה יוֹם הַשְּׁלִישִׁי, אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְדִּיל עוֹד, כִּי שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַשָּׁבוּעַ, נִקְרָאִים יָמִים שֶׁלְּאַחַר שַׁבָּת, וַהֲרֵי הֵן בִּכְלַל מוֹצָאֵי שַׁבָּת. אֲבָל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָאַחֲרוֹנִים, נִקְרָאִים, יָמִים שֶׁלִּפְנֵי שַׁבָּת הַבָּאָה, וְאֵין לָהֶם עִנְיָן לַשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה (רצ״ט).

סימן צז

א יֵשׁ נוֹהֲגִין לְהִתְעַנּוֹת בְּעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְאוֹמְרִים סֵדֶר יוֹם כִּפּוּר קָטָן, לְפִי שֶׁבּוֹ מִתְכַּפְּרִין כָּל הָעֲוֹנוֹת שֶׁל כָּל הַחֹדֶשׁ, דּוּמְיָא דְּשְׁעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בְּמוּסָף, זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם. וְכָל מָקוֹם לְפִי מִנְהָגוֹ (עַיִן פרי חדש) (תי״ז).

ב מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּסְעוּדָה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְאִם חָל בַּשַּׁבָּת, יַעֲשֶׂה תַּבְשִׁיל אֶחָד יוֹתֵר מִבְּשְׁאָר שַׁבָּתוֹת.

ג רֹאשׁ חֹדֶשׁ, מֵתָר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה. וְנָשִׁים נוֹהֲגוֹת שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה, וּמִנְהָג הָגוּן הוּא וְאֵין לְהָקֵל לָהֶם.

ד הַלֵּל צָרִיךְ לְאָמְרוֹ בַּעֲמִידָה וְלֹא יַפְסִיק בּוֹ. וְיִשְׁתַּדֵּל לְאָמְרוֹ עִם הַצִּבּוּר. וְלָכֵן אִם בָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת סָמוּךְ לְהַלֵּל, יֹאמַר הַלֵּל עִם הַצִּבּוּר וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל. וְאִם הוּא עוֹמֵד בְּפִסּוּקֵי דְּזִמְרָה, (דְּהַיְנוּ מִן הוֹדוּ עַד לְאַחַר אָז יָשִׁיר) יִקְרָא הַלֵּל עִם הַצִּבּוּר וְלֹא יְבָרֵךְ לֹא בִּתְחִלָּה וְלֹא בְּסוֹף, כִּי בִּרְכַּת בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וּבִרְכַּת יִשְׁתַּבַּח, עָלוּ לוֹ גַּם לְהַלֵּל. וְדַוְקָא בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁאוֹמְרִים הַהַלֵּל רַק בְּדִלּוּג, וְכֵן בְּחֹל הַמּוֹעֵד וְיָמִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל פֶּסַח. אֲבָל כְּשֶׁאוֹמְרִים הַלֵּל שָׁלֵם, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן. וּמִי שֶׁאָמַר הַלֵּל שֶׁלֹּא בַּצִּבּוּר, אִם יֵשׁ שָׁם שְׁנַיִם אֲחֵרִים, יֹאמַר לִפְנֵיהֶם הוֹדוּ לַה׳ וְגוֹ׳ כְּדֵי שֶׁיַּעֲנוּ הֵם. דְּכֵיוָן שֶׁאוֹמֵר הוֹדוּ, מַשְׁמַע שֶׁאוֹמֵר לַאֲחֵרִים. (דִּין אֲמִירַת הַלֵּל בְּבֵית הָאֵבֶל רַחְמָנָא לִיצְלָן עַיִן לְקַמָּן סִימָן ר״ז).

ה לְאַחַר הַלֵּל, אוֹמְרִים קַדִּישׁ שָׁלֵם, וּמוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרִין אַרְבָּעָה. הַכֹּהֵן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, שֶׁהֵם: וַיְדַבֵּר, צַו, וְאָמַרְתָּ. וְהַלֵּוִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא וְאָמַרְתָּ, וְקוֹרֵא אֶת הַפָּבָשׁ אֶחָד, וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה. וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא עוֹלַת תָּמִיד עַד וּבְרֹאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם. וּרְביעִי קוֹרֵא וּבְרֹאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וגו׳ (תכ״ג).

ו רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אָסוּר בְּתַעֲנִית וּבְהֶסְפֵּד, וְאֵין אוֹמְרִים בּוֹ צִדּוּק הַדִּין (עַיִן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אֹרַח חַיִּים סִימָן ת״כ, בְּטוּרֵי זָהָב וּמָגֵן אַבְרָהָם וּמְפָרְשִׁים).

ז חַיָּבִין לְקַדֵּשׁ אֶת הַלְּבָנָה בְּכָל חֹדֶשׁ. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ אֶלָּא כְּשֶׁהוּא וַדַּאי לַיְלָה, שֶׁנִּרְאֵית זְרִיחָתָהּ עַל גַּבֵּי הָרָקִיעַ וְרָאוּי לֵהָנוֹת מֵאוֹרָהּ. אִם נִתְכַּסְּתָה בְּעָב, אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא דַּק וְקָלוּשׁ. וְאִם הִתְחִיל לְבָרֵךְ וְאַחַר כָּךְ נִתְכַּסְּתָה בְּעָב, גּוֹמֵר אֶת הַבְּרָכָה. אֲבָל אִם הוּא מְשַׁעֵר שֶׁלֹּא יוּכַל לִגְמוֹר אֶת הַבְּרָכָה קֹדֶם שֶׁתִּתְכַּסֶּה, אָסוּר לוֹ לְהַתְחִיל.

ח אֵין לְקַדְּשָׁהּ רַק תַּחַת הַשָּׁמַיִם וְלֹא תַּחַת גָּג. אֲבָל אִם אֵין לוֹ מָקוֹם נָקִי אוֹ מֻחֲמַת אֹנֶס אַחֵר, יָכוֹל לְקַדְּשָׁהּ גַּם בְּתוֹךְ הַבַּיִת בְּעַד הַחַלּוֹן.

ט מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְקַדְּשָׁהּ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת כְּשֶׁהוּא מְבֻשָּׂם וּמְלֻבָּשׁ בִּבְגָדִים נָאִים. אַךְ אִם מוֹצָאֵי שַׁבָּת יִהְיֶה לְאַחַר עֲשָׂרָה יָמִים מִן הַמּוֹלָד, אוֹ שֶׁיֵּשׁ אִיזֶה חֶשְׁשׁ שֶׁמָּא לֹא יוּכַל לְקַדְּשָׁהּ, אֵין מַמְתִּינִין לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת. מִצְוָה לְקַדְּשָׁהּ בַּאֲסַפַּת עָם, מִשּׁוּם דִּבְרֹב עַם הַדְרַת מֶלֶךְ. אֲבָל אַל יִתְעַכֵּב בִּשְׁבִיל זֶה, כִּי מִצְוַת זְרִיזִין מַקְדִּימִין, דָּחֵי לְמִצְוֹת בְּרֹב עָם (עַיִן לְעֵיל סִימָן ס׳ סָעִיף ז).

י אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלֶיהָ לְכָל הַפָּחוֹת שִׁלְשָׁה יָמִים מִן הַמּוֹלָד. וְיֵשׁ מַמְתִּינִין שִׁבְעָה יָמִים. וּכְשֶׁחָל מוֹצָאֵי שַׁבָּת קֹדֶם שִׁבְעָה יָמִים, אֵין לְהַמְתִּין, אֶלָּא יְקַדְּשׁוּהָ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ אֶלָּא עַד חֲצִי תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים יוֹם, שְׁנַיִם עָשָׂר שָׁעוֹת, וּשְׁבַע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים שֶׁהוּא אַרְבָּעָה עָשָׂר מֵעֵת לְעֵת וּשְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וְעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם דַּקּוֹת (מנוּטין) מִן הַמּוֹלָד.

יא אֵין לְקַדְּשָׁהּ קוֹדֶם תִּשְׁעָה בְּאָב, וְכֵן כְּשֶׁהוּא אָבֵל אֶלָּא אִם כֵּן לֹא יַשְׁלִים אֲבֵלוּתוֹ עַד שֶׁיִּהְיוּ עֲשָׂרָה מֵעֵת לְעֵת מִן הַמּוֹלָד, אָז יְקַדְּשָׁהּ בִּימֵי אֲבֵלוּ. וְאֵין לְקַדְּשָׁהּ כְּשֶׁהוּא בְּתַעֲנִית עַד שֶׁיִּטְעַם מִקֹּדֶם. וּמִכָּל מָקוֹם בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, כֵּיוָן שֶׁאָז יוֹצְאִים מִבֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשִׂמְחָה עַל מְחִילַת הָעֲוֹנוֹת מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ מִיָּד.

יב אֵין לְקַדְּשָׁהּ, לֹא בְּלֵיל שַׁבָּת וְלֹא בְּלֵיל יוֹם טוֹב, אֶלָּא בְּשַׁעַת הַדְּחָק, שֶׁבְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת יַעֲבוֹר הַזְּמַן.

יג סוּמָא מֻתָּר לְקַדְּשָׁהּ (תכ״ו).

יד אִם הַלְּבָנָה זוֹרַחַת בְּתְחִלַּת הַלַּיְלָה קֹדֶם שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְפַּלֵּל מַעֲרִיב, אִם יֵשׁ עוֹד זְמַן אִיזֶה לֵילוֹת לְקַדְּשָׁהּ, מִתְפַּלְּלִין תְּחִלָּה מַעֲרִיב, וְאַחַר כָּךְ מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ, מִשּׁוּם דְּתָדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר תָּדִיר קוֹדֵם, וְעוֹד דִּקְרִיאַת שְׁמַע חֲוֵי דְּאוֹרָיְתָא. אֲבָל אִם אֵין עוֹד זְמַן רַק שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה לֵילוֹת, בִּזְמַן קָצָר כָּזֶה יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא תִּתְכַּסֶּה בָּעָבִים. וּבְעֵת הַגְּשָׁמִים, גַּם כְּשֶׁיֵּשׁ עוֹד זְמַן אֲרֻכָּה לֵילוֹת, יֵשׁ לָחוּשׁ לְכִסּוּי עֲנָנִים, וְיֵשׁ לְהַקְדִּים קִדּוּשׁ לְבָנָה. וְאִם נִרְאֲתָה הַלְּבָנָה בְּעֵת שֶׁאוֹמְרִים קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ, אִם הַזְּמַן מְצַמְצָם כָּל כָּךְ שֶׁבְּעוֹד שֶׁיִּגְמְרוּ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה יַעֲבֹר זְמַן קִדּוּשָׁהּ, יְכוֹלִין לְהַפְסִיק אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע בִּרְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע אוֹ אוֹ בְּאֶמְצַע קְרִיאַת שְׁמַע לְקַדֵּשׁ אוֹתָהּ. אַךְ אִם אֶפְשָׁר, יִגְמְרוּ אֶת הַפָּרָק, לְקַדְּשָׁהּ בֵּין הַפָּרָקִים (עַיִן לעיל סִימָן טז סָעִיף א) (נוב״ק סִימָן מא).

טו אִם בְּחֹדֶשׁ אֲדָר לֹא נִרְאֲתָה עַד לֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁהוּא זְמַן קְרִיאַת הַמְּגִלָּה, יִקְדְּשׁוּ תְּחִלָּה אֶת הַלְּבָנָה, וְאַחַר כָּךְ יִקְרְאוּ אֶת הַמְּגִלָּה. וְאִם נִרְאֲתָה בְּאֶמְצַע קְרִיאַת הַמְּגִלָּה, אִם הוּא בְּזְמַן שֶׁגַּם לְאַחַר שֶׁיִּגְמְרוּ אֶת הַקְּרִיאָה, יִהְיֶה עוֹד שְׁהוּת לְקַדְּשָׁהּ, אֵין מַפְסִיקִין בְּאֶמְצַע קְרִיאַת הַמְּגִלָּה. אֲבָל אִם עַד שֶׁיִּגְמְרוּ אֶת הַמְּגִלָּה יַעֲבֹר זְמַנָּהּ, אֲזַי אִם כָּל הַקָּהָל עֲדַיִן לֹא קִדְּשׁוּ אוֹתָהּ, יַפְסִיקוּ לְקַדֵּשׁ אוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ יִגְמְרוּ אֶת הַמְּגִלָּה. אֲבָל אִם רַק יָחִיד לֹא קִדֵּשׁ אוֹתָהּ, שֶׁאִם יַפְסִיק לְקַדְּשָׁהּ, יִצְטָרֵךְ אַחַר כָּךְ לִגְמוֹר אֶת הַמְּגִלָּה בִּיחִידוּת, לֹא יַפְסִיק, מִשּׁוּם דְּפִרְסוּמֵי נִסָּא עָדִיף (נודע ביהודה שָׁם).

סימן צח

א כָּל מְלָאכָה שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ בַּשַּׁבָּת, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ בְּיוֹם טוֹב. וּכְמוֹ שֶׁבַּשַּׁבָּת אָסוּר לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, כְּמוֹ כֵּן בְּיוֹם טוֹב. וּכְשֵׁם שֶׁאָדָם מְצֻוֶּה עַל שְׁבִיתַת בְּהֶמְתּוֹ בַּשַּׁבָּת, כָּךְ הוּא מְצֻוֶּה בְּיוֹם טוֹב. וְאֵין בֵּין יוֹם טוֹב לְשַׁבָּת אֶלָּא אֹכֶל נֶפֶשׁ בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר, אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם, דְּהַיְנוּ, לִישָׁה, אֲפִיָּה, שְׁחִיטָה וּבִשּׁוּל. וְהוֹצָאָה וְהַבְעָרָה מֻתָּרוֹת בְּיוֹם טוֹב גַּם שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, אֶלָּא לְצֹרֶךְ אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּאָמְרִינַן בְּהוּ, מִתּוֹךְ שֶׁהֻתְּרוּ לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ הֻתְּרוּ נַמִּי שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, אֶלָּא לְצֹרֶךְ אַחֵר (תצה). וְנֵר שֶׁל יָאְרְצַיְיט (יום זכרון להוריו), אֵין לְהַדְלִיק בְּיוֹם טוֹב (עַיֵּן ספר שו״ת אמרי אש, אוֹרַח חַיִּים סִימָן מ׳, וְעַיֵּן לעיל ס״ס צ׳)

ב אֵין עוֹשִׂין גְּבִינָה בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין עוֹשִׂין חֻמְאָה בְּיוֹם טוֹב. וְכֵן אֵין מַעֲמִידִין חָלָב עַל יְדֵי קִבָּה אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים, שֶׁיִּתְקַבֵּץ הֶחָלָב וְיִקָּפֶה. וְכֵן אָסוּר לְקַלּוֹט שֶׁמֶן הֶחָלָב (סמעטען) מִן הֶחָלָב, אֶלָּא שֶׁיַּנִּיחַ מְעַט עַל הֶחָלָב הַתַּחְתּוֹן, כְּמוֹ בְּשַׁבָּת. וְגַם זֶה, אֵינוֹ מֻתָּר אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לְבוֹ בַיּוֹם. אֲבָל לְצֹרֶךְ מָחָר, אָסוּר, מִשּׁוּם הֲכָנָה. וְאִם חוֹשֵׁשׁ לְהֶפְסֵד, מֻתָּר לְקַלּוֹט בָּעֶנְיָן הַנִּזְכָּר עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (תק״י).

ג תַּבְלִין שֶׁאִם יִטְחַן אוֹתָם קֹדֶם יוֹם טוֹב יָפִיגוּ טַעֲמָן, מֻתָּר לִדּוֹכָן בְּיוֹם טוֹב עַל יְדֵי שִׁנּוּי, כְּגוֹן שֶׁיַּשָּׂה אֶת הַמַּכְתֶּשֶׁת לַצְּדָדִין אוֹ שֶׁיָּדוּחַ עַל הַשֻּׁלְחָן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְכֵן תַּמְכָּא (קריין) שֶׁגּוֹרְרִין אוֹתוֹ עַל הַמּוֹרַג (ריבאייזען), לֹא יִגְרוֹר לְתוֹךְ קְעָרָה כְּדַרְכּוֹ בַּחֹל, אֶלָּא עַל מַפָּה. וְקַאפְּע אֵין לִטְחוֹן בְּרֵיחַיִם, אֶלָּא יְדוּכוּ בִּמְדוֹכָה וְעַל יְדֵי שִׁנּוּי. אֲבָל טוֹב יוֹתֵר לַעֲשׂוֹת הַכֹּל מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וּדְבָרִים שֶׁאֵינָם מְפִיגִין טַעֲמָם, וַדַּאי צְרִיכִין לְזַהֵר לְדוּכָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אַף אִם שָׁכַח, יֵשׁ לְהַתִּיר גַּם כֵּן עַל יְדֵי שִׁנּוּי. וְכָל הַנִּזְכָּר, אֵינוֹ מֻתָּר אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ הַיּוֹם וְלֹא לְמָחָר. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אֶלָּא מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ עַתָּה לְאוֹתָהּ סְעוּדָה. וְגַם בְּדֵיכַת מַצָּה, יֵשׁ לְזָהֵר בָּזֶה.

ד אָסוּר לְבַקֵּעַ עֵצִים אוֹ אֲפִלּוּ לְשַׁבְּרָן בַּיָּד. וְאָסוּר לְלַקֵּט עֵצִים מִמָּקוֹם שֶׁהֵם מְפֻזָּרִין.

ה כְּשֶׁהוּא עוֹרֵךְ אֶת הָעֵצִים עַל הָאֲבָנִים לְהַבְעִיר אֵשׁ, אָסוּר, מִשּׁוּם דְּעוֹשֶׂה אֹהֶל, דַּהֲוֵי כְּמוֹ שְׁתֵּי מְחִצּוֹת וְגַג עַל גַּבֵּיהֶן. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה שִׁנּוּי, דְּהַיְנוּ שֶׁיֹּאחַז אֶת הָעֵצִים בְּיָדוֹ וְיִתֵּן אֶת הָאֲבָנִים תַּחְתֵּיהֶם. וְכֵן כְּשֶׁמַּעֲמִיד קְדֵרָה עַל אֲבָנִים לְהַבְעִיר תַּחְתֶּיהָ, צָרִיךְ שֶׁיֹּאחַז אֶת הַקְּדֵרָה בְּיָדוֹ וְיַכְנִיס אֶת הָאֲבָנִים תַּחְתֶּיהָ, אֲבָל לֹא יַנִּיחֶנָּה עַל גַּבֵּי הָאֲבָנִים.

ו אֵין נוֹפְחִין אֵשׁ בְּמַפּוּחַ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כִּדְרָךְ שֶׁהָאֻמָּנִין עוֹשִׂין. וְהָעוֹלָם נוֹהֲגִין הֶתֵּר בְּמַפּוּחַ שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים עַל יְדֵי שִׁנּוּי לְהָפְכוֹ מִלְמַעְלָה לְמַטָּה. אֲבָל בְּמַפּוּחַ שֶׁל אֻמָּנִין, אֲפִלּוּ עַל יְדֵי שִׁנּוּי אָסוּר (תק״ב).

ז מֻתָּר לִבְרֹר קִטְנִיּוֹת מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ הַיּוֹם, אֲבָל לֹא בְּנָפָה וְלֹא בִּכְבָרָה, וְגַם לֹא יִתְּנֵם לְתוֹךְ הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיָּצוּף הַפְּסֹלֶת אוֹ הָאֹכֶל, אֶלָּא יִבְרֹר בְּיָדוֹ וְיִלַּקֵּט מַה שֶּׁהוּא נֹחַ לוֹ יוֹתֵר. אִם נֹחַ לוֹ לְלַקֵּט הַפְּסֹלֶת, יְלַקֵּט הַפְּסֹלֶת. וְאִם נֹחַ לוֹ לְלַקֵּט הָאֹכֶל יְלַקֵּט הָאֹכֶל (תק״י).

ח קֶמַח שֶׁכְּבָר הָיָה מְרֻקָּד אֶלָּא שֶׁהוּא רוֹצֶה לְרַקְּדוֹ שֵׁנִית, יֵשׁ לְרַקְּדוֹ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי אוֹ עַל יְדֵי שִׁנּוּי, דְּהַיְנוּ שֶׁיְּרַקֵּד בְּאַחוֹרֵי הַנָּפָה. וְכֵן יַעֲשֶׂה בְּמַצּוֹת דּוּכְסוֹת. וְקֶמַח שֶׁעֲדַיִן לֹא הָיָה מְרֻקָּד, אָסוּר לְרַקְּדוֹ אֶלָּא עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי וּבְשִׁנּוּי. אָסוּר לִבְרֹר פְּסֹלֶת מִתּוֹךְ הַקֶּמַח, כְּגוֹן, שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ צְרוֹרוֹת וְכַדּוֹמֶה. וַאֲפִלּוּ לִבְרֹר מִתּוֹךְ מַצּוֹת קְתוּתוֹת אֶת הַפֵּרוּרִים הַגְּדוֹלִים, אָסוּר (תק״ד תק״ו).

ט לִישָׁה מֻתֶּרֶת בְּיוֹם טוֹב, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִמְדּוֹד אֶת הַקֶּמַח, אֶלָּא יִקַּח בְּאֹמֶד הַדַּעַת. וְאִם אֵינוֹ מְצַמְצֵם אֶת הַמִּדָּה, אֶלָּא פּוֹחֵת אוֹ מוֹסִיף, מֻתָּר (תק״ו).

י בָּצֵק מְחֻתָּךְ (אטְרִיּוֹת, פְּתִיתִים) שֶׁמְּבַשְּׁלִים לְאָכְלוֹ עִם רֹטֶב (נודעל, פערפיל), יֵשׁ לָלוּשׁ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, כִּי הַיְשָׁנִים יוֹתֵר טוֹבִים. וְאִם לֹא לָשׁ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, לָלוּשׁ בְּיוֹם טוֹב עַל יְדֵי שִׁנּוּי. דְּהַיְנוּ שֶׁאִם דַּרְכּוֹ לָלוּשׁ עַל דַּף, לָלוּשׁ עַל מַפָּה וְכַדּוֹמֶה. וְגַם תַּבְשִׁיל שֶׁאֵינוֹ מִתְקַלְקֵל, כְּגוֹן פֵּרוֹת יְבֵשִׁים וְכַדּוֹמֶה, יֵשׁ לְבַשְּׁלָם בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב (תצ״ה).

יא עִסָּה שֶׁלָּשָׁה בְּיוֹם טוֹב מֵתָּר לְהַפְרִישׁ מִמֶּנָּהּ חַלָּה. אֲבָל אָסוּר לְשָׁרְפָהּ, דְּאֵין שׂוֹרְפִין קָדָשִׁים בְּיוֹם טוֹב. וְגַם אָסוּר לֶאֱפוֹתָהּ, מִשּׁוּם דְּאֵינָהּ רְאוּיָה לַאֲכִילָה, שֶׁהֲרֵי כַּלָּנוּ טְמֵאֵי מֵתִים. וַאֲסוּרָה גַּם בְּטַלְטוּל. רַק בְּעוֹדָהּ בְּיָדוֹ, יַנִּיחֶנָּהּ בְּמָקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר עַד מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב וְיִשְׂרְפֶנָּהּ. וְעִסָּה שָׁלֹשׁ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, אָסוּר לְהַפְרִישׁ מִמֶּנָּהּ חַלָּה בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא אוֹפֶה וְאוֹכֵל וּמַנִּיחַ קְצָת פַּת שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב. וְצָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ פַּת כְּדֵי שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ וְיִשָּׁאֵר עוֹד קְצָת (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ל״ה סָעִיף ט׳) (תק״ו).

יב אָסוּר לְגַבֵּל טִיט בְּיוֹם טוֹב, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וְלָכֵן אִם צָרִיךְ לִסְתּוֹם אֶת הַתַּנּוּר שֶׁמַּטְמִינִין בּוֹ לְצֹרֶךְ שַׁבָּת, צָרִיךְ שֶׁיָּכִין לוֹ טִיט מֶעֶרֶב יוֹם טוֹב, גַּם לְקַח רֶפֶשׁ מֵהָרְחוֹב, אָסוּר, אֶלָּא אִם כֵּן הֵכִינוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב וְהִנִּיחוֹ בְּקֶרֶן זָוִית. וְנָכוֹן לְזָהֵר שֶׁלֹּא לָטוּחַ אֶת הַטִּיט אוֹ הָרֶפֶשׁ, אֶלָּא יִסְתְּמוּהוּ בְּלֹא טִיחָה, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ אוֹסְרִים אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ אׇכֶל נֶפֶשׁ (עַיֵּן חכ״א כלל צב סָעִיף א).

יג עוֹפוֹת שֶׁהֵם בְּבֵיתוֹ אוֹ בֶּחָצֵר הָעוֹמְדִים לַאֲכִילָה, וְהֵם כְּבָר הֻרְגְּלוּ בַּבַּיִת, שֶׁאֲפִלּוּ יוֹצְאִין לַחוּץ בָּאִים לָעֶרֶב לְבֵיתוֹ, מֻתָּר לְצוּדָן אֲפִלּוּ חוּץ לֶחָצֵר לְצֹרֶךְ יוֹם טוֹב לְשָׁחֳטָן. אֲבָל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה, אָסוּר לְצוּדָן. וְאִם הֵם חֲדָשִׁים שֶׁלֹּא הֻרְגְּלוּ, אָסוּר לְצוּדָן אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ אֲכִילָה, אֲפִלּוּ כְּשֶׁהֵן בְּבֵיתוֹ. אַף בַּלַּיְלָה כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין, מֻתָּר לְקַחְתָּן. וּבְכָל עִנְיָן יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁיְּבָרוֹר מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב אֵיזֶה שֶׁהוּא רוֹצֶה לִשְׁחֹט בְּיוֹם טוֹב, כִּי שֶׁמָּא זֶה שֶׁיִּטּוֹל יִמְצָא כָּחוּשׁ, וְנִמְצָא שֶׁטָּלַטֵל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ. וְעוֹפוֹת שֶׁאֵינָן עוֹמְדִין לַאֲכִילָה אֶלָּא לְבֵיצִים, הֵן מֻקְצִים.

יד יוֹנֵי שׁוֹבָךְ וְיוֹנֵי עֲלִיָּה, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הֻרְגְּלוּ לָבֹא לִקְנִיָּתָן, אָסוּר לְצוּדָן, אֲפִלּוּ הִזְמִינָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב.

טו הָאֶגֶד שֶׁעַל רַגְלֵי הָעוֹפוֹת, מֻתָּר לְאַחַר שְׁחִיטָה לְחָתְכוֹ אוֹ לְשָׁרְפוֹ. וּמֻתָּר לִתְפּוֹר עוֹפוֹת שֶׁמְּמַלְּאִין אוֹתָן, אַף צָרִיךְ לְזָהֵר לְהַכְנִיס אֶת הַחוּט בְּתוֹךְ הַמַּחַט בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאִם לֹא הִכְנִיסוֹ מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אָסוּר לְהַכְנִיסוֹ בְּיוֹם טוֹב. לְאַחַר שֶׁתָּפְרוֹ, מֻתָּר לִשְׁרוֹף אֶת הַחוּט הַנִּשְׁאָר (תק״ט).

טז דָּגִים שֶׁבְּבֵיבָר, אִם אִי אֶפְשָׁר לְתָפְסָן בְּיָדַיִם אֶלָּא בִּכְלִי, אָסוּר לְתָפְסָן. אֲבָל אִם אֶפְשָׁר לְתָפְסָן בְּיָדַיִם מֻתָּר לְתָפְסָן אֲפִלּוּ בִּכְלִי. וְאִם יֵשׁ שָׁם דָּגִים הַרְבֵּה, צָרִיךְ שֶׁיְּזַמֵּין בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אֶת זֶה שֶׁהוּא רוֹצֶה לָקַחַת בְּיוֹם טוֹב שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵיזֶה סִימָן. וְאִם צָרִיךְ לְכֻלָּם, יַזְמִין אֶת כֻּלָּם, דְּהַיְנוּ שֶׁיֹּאמַר בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב: כָּל אֵלּוּ הַדָּגִים אֲנִי מַזְמִין לְיוֹם טוֹב (סִימָן תצ״ז ובחיי״א).

יז סָפֵק צֵידָה וְסָפֵק מוּכָן, אָסוּר. וּלְצֹרֶךְ גָּדוֹל, יֵשׁ לְהָקֵל בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, אַף לֹא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

יח כָּל בַּעֲלֵי חַיִּים שֶׁהֵם מֻקְצִין, אָסוּר לְהַשְׁקוֹתָן אוֹ לִתֵּן לָהֶם מְזוֹנוֹת בְּסָמוּךְ לָהֶם, אֶלָּא בְּרָחוֹק קְצָת.

יט שָׁחַט עוֹף וְנִמְצָא טְרֵפָה, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ, כְּמוֹ שְׁאָר מֻקְצֶה. אֲבָל אִם שָׁחַט בְּהֵמָה וְנִמְצֵאת טְרֵפָה, מֻתָּר לְהַצְנִיעָהּ בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא תִּתְקַלְקֵל. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַצְנִיעָהּ שֶׁלֹּא תִּתְקַלְקֵל, מֻתָּר לְמָכְרָהּ לְאֵינוֹ יְהוּדִי בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יִקְצֹץ דָּמִים וְלֹא יִשְׁקוֹל. וְאוּלַי גַּם בְּאָוְזִים מְפֻטָּמִים דְּשָׁכִיחַ בְּהוּ טְרֵפוֹת, יֵשׁ לְהָקֵל.

כ אֵין לִשְׁחֹט בְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא לְצֹרֶךְ גָּדוֹל. וְאָסוּר לִמְכּוֹר אֶת הַבָּשָׂר בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּקִצִּיצַת דָּמִים, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ אֵיזֶה חֵלֶק סְתָם וּלְאַחַר יוֹם טוֹב יְשַׁלֵּם לוֹ (תצ״ח ת״ק).

כא הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, טוֹב שֶׁלֹּא לִבְדֹּק אֶת הָרֵאָה עַד לְאַחַר שֶׁיְּפַשְּׁיט אֶת הָעוֹר, כִּי אִם יִבְדֹּק וְתִמְצָא טְרֵפָה, אָסוּר לְהַפְשִׁיטָהּ. מֻתָּר לְטַלְטֵל אֶת הָעוֹר מִבְּהֵמָה שֶׁשְּׁחָטָהּ הַיּוֹם כְּדֵי לְהַצְנִיעָהּ, אֲבָל לֹא לְשָׁטְחָהּ עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת. וּשְׁאָר עוֹרוֹת, אֲסוּרִין בְּטַלְטוּל. וְכֵן הַנּוֹצוֹת מֵעוֹף שֶׁשָּׁחַט הַיּוֹם, מֻתָּר לְטַלְטְלָן לְהַצְנִיעָן. אֲבָל שְׁאָר נוֹצוֹת, אָסוּר לְטַלְטְלָן (תצ״ז תצ״ט).

כב מֻתָּר לִמְלוֹחַ בָּשָׂר לְהַכְשִׁירוֹ מִדָּמוֹ, אֲפִלּוּ הָיָה אֶפְשָׁר לְמָלְחוֹ מֵאֶתְמוֹל. וְדַוְקָא אִם יֵשׁ בּוֹ לְצֹרֶךְ הַיּוֹם. וְאִם יֵשׁ לוֹ בָּשָׂר יוֹתֵר וְהוּא מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יִתְקַלְקֵל מֻתָּר לִמְלוֹחַ הַכֹּל בְּיַחַד אֲפִלּוּ הָרְבֵּה. גַּם מַה שֶּׁאֵינוֹ לְצֹרֶךְ הַיּוֹם, דְּהַכֹּל חַדָּא טִרְחָא הִיא, אֲבָל בָּשָׂר שֶׁכְּבָר נִמְלַח מִדָּמוֹ, וְכֵן דָּגִים שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לְמָלְחָן בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, אָסוּר לְמָלְחָן בְּיוֹם טוֹב (ת״ק).

כג כְּשֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה אוֹפֶה בְּיוֹם טוֹב, אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ צִיּוּרִים עַל יְדֵי דְּפוּס, אוֹ בַּיָּד לַעֲשׂוֹת מִן הָעִסָּה אֵיזֶה צִיּוּרִים כְּעוֹפוֹת וְכַדּוֹמֶה (חיי״א כלל צ״ב).

כד אָסוּר לְמָרֵחַ שׂוּם דָּבָר בְּיוֹם טוֹב כְּמוֹ בַּשַּׁבָּת. וְלָכֵן אָסוּר לְחַמֵּם נֵר שֶׁל שַׁעֲוָה אוֹ שֶׁל חֵלֶב לְדַבְּקוֹ בַּמְּנוֹרָה אוֹ בַּפַּתִּיל, שֶׁמָּא יִמְרַח. וְאִם הַשְּׁפוֹפֶרֶת מְמֻלֵּאת בְּחֵלֶב, יָכוֹל לְנַקּוֹתוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מֻקְצֶה.

כה אָסוּר לְכַבּוֹת אֵשׁ בְּיוֹם טוֹב. וַאֲפִלּוּ לִגְרֹם כִּבּוּי, אָסוּר. וְלָכֵן אָסוּר לְהַעֲמִיד נֵר דּוֹלֵק בְּמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לִנָּשֵׁב הָרוּחַ וּלְכַבּוֹתוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁעַתָּה אֵין הָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת. וְכֵן אָסוּר לִפְתּוֹחַ דֶּלֶת אוֹ חַלּוֹן כְּנֶגֶד הַנֵּר הַדּוֹלֵק, כְּדִלְעֵיל סִימָן פ סָעִיף ב׳ (ת ו).

כו מֻתָּר לְכַסּוֹת אֶת הָאֵשׁ בִּכְלִי אוֹ בְּאֵפֶר מוּכָן (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן צ״ט סָעִיף ד). וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּכָּבֶה קְצָת עַל יְדֵי הַכִּסּוּי, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מְכַוֵּן לְכִבּוּי (וְגַם זֶהוּ מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ), מֻתָּר לְצָרְכָּהּ יוֹם טוֹב. וְדַוְקָא לְצָרְכָּהּ אוֹתוֹ הַיּוֹם. אֲבָל לְצָרְכָּהּ הַלַּיְלָה אָסוּר דְּהָא הַלַּיְלָה שַׁיָּךְ לְיוֹם שֵׁנִי.

כז אֵין מַגְעִילִין וְאֵין מְלַבְּנִין כֵּלִים שֶׁנֶּאֶסְרוּ וְדִין טְבִילַת כֵּלִים עַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן ל״ז.

כח דִּין חֲדָחַת כֵּלִים בְּיוֹם טוֹב כְּמוֹ בְּשַׁבָּת, וְאָסוּר לַהֲדִיחָן מִיּוֹם טוֹב רִאשׁוֹן לְיוֹם טוֹב שֵׁנִי.

כט אָסוּר לְחַסֵּיק כְּדֵי לְחַמֵּם אֶת הַבַּיִת, אֶלָּא אִם הַקֹּר גָּדוֹל, שֶׁהַמַּאֲכָלִים נִקָּרָשִׁים, וַהֲוֵי צֹרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ. אֲבָל אִם אֵין הַקֹּר גָּדוֹל, אָסוּר. רַק עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי מֻתָּר.

ל מֻתָּר לְחַמֵּם מַיִם לִרְחֹץ יָדָיו, אֲבָל לֹא כָּל גּוּפוֹ. וּלְצָרְכָּהּ תִּינוֹק, אִם צְרִיכִין לְרָחֲצוֹ, אָסוּר גַּם כֵּן לְחַמֵּם מַיִם בִּשְׁבִילוֹ, אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. אַף יְכוֹלִין לְהַרְבּוֹת בִּשְׁבִילוֹ, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁצְּרִיכִין קְצָת מַיִם לְבִשּׁוּל, מֻתָּר לְחַמֵּם אֲפִלּוּ יוֹתֵר גְּדוֹלָה, רַק שֶׁיִּתֵּן כָּל הַמַּיִם קֹדֶם שֶׁהֶעֱמִידָהּ עַל הָאֵשׁ, וְלֹא יוֹסִיף אַחַר כָּךְ. וְאִם הַתִּינוֹק חוֹלֶה קְצָת, מֻתָּר לְחַמֵּם בִּשְׁבִילוֹ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (סִימָן תקיא ובחיי״א).

לא אָסוּר לְהוֹצִיא אֵשׁ, בֵּין מֵאֶבֶן בֵּין מִזְּכוּכִית (ברענגלאז) בֵּין מֵעֵצִים הַנַּעֲשִׂים בְּגָפְרִית [גַּפְרוּר] (צינדהעלצעל) (תק״ב).

לב אֵין עוֹשִׂין מֻגְמָר, דְּהַיְנוּ לְפַזֵּר מִינֵי בְּשָׂמִים עַל הַגֶּחָלִים, בֵּין לְהָרִיחַ בֵּין לְגַמֵּר אֶת הַבַּיִת אוֹ כֵּלִים, דִּכְתִיב לְכָל נֶפֶשׁ, וּבְעִינָן דָּבָר הַשָּׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ. אֲבָל מֻגְמָר אֵינוֹ נִצְרָךְ אֶלָּא לִמְפֻנָּקִים וּמְעֻנָּגִים. וּבְעִנְיַן עִשּׁוּן הַטִּיטוּן (טאבאק רויכען), נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וְגַם לְהַמְקִלִּים צְרִיכִים לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק בְּנֵיר וְלֹא בְּגֶחָלֶת, מִשּׁוּם כְּשֶׁזּוֹרְקָן עַל הָאָרֶץ נַעֲשֶׂה כִּבּוּי, וּבְנֶקֶל יוּכַל לִטְעוֹת לַעֲשׂוֹת בֵּן בְּיוֹם טוֹב, כֵּיוָן שֶׁרָגִיל לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּחֹל. וְאִם כְּתוּבִים עַל הַנְּיָר אוֹתִיּוֹת בִּכְתָב אוֹ בְּדִפּוּס וְהוּא שׁוֹרְפוֹ, אַף גַּם אִסּוּר מְחִיקָה (עַיֵּן פרמ״ג) אֶלָּא צָרִיךְ לְהַדְלִיק מִשֶּׁלְהֶבֶת. וְגַם אֵין לְעַשֵּׁן מִתּוֹךְ כְּלִי (פייף) [מִקְטֶרֶת] חֲדָשָׁה. גַּם אָסוּר לַחְתּוֹךְ אֶת הַטִּיטוּן [הַטַּבַּק] בְּיוֹם טוֹב, וְנִרְאֶה דְּהוּא הַדִּין דְּאָסוּר לְהָסִיר אֶת הַקְּצָווֹת מִן סִיגָרִין [הַסִּיגָרוֹת].

לג דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְלָאכָה גְּמוּרָה וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בַּשַּׁבָּת, מִשּׁוּם רְפוּאָה לְחוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה (כְּמְבֹאָר לְעֵיל סִימָן צ״א) גַּם בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב וְכֵן בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה. (עַיֵּן לְקַמָּן צ״ט סָעִיף ב׳), אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. אֲבָל בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי (חוץ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה), מֻתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ גַּם עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. אֲבָל מְלָאכָה גְּמוּרָה, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָהּ לְחוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, כִּי אִם עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי (עַיֵּן שֻׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן תצ״ו סָעִיף ב׳. וְיֵשׁ לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלַת חָכָם) (תצ״ו).

לד הוֹצָאָה, מֻתֶּרֶת בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ מַה שֶּׁאֵינוֹ לְצָרְכּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ אֵיזֶה צֹרֶךְ אַחֵר (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָעִיף א׳), אֲבָל שֶׁלֹּא לְצָרְכּוֹ כְּלָל, אָסוּר לְהוֹצִיא כִּי אִם בְּמָקוֹם שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא בַּשַּׁבָּת. וְגַם לְצָרְכּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, כְּגוֹן כְּדֵי יַיִן, לֹא יִשָּׂא מֵשָׂא גָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחֹל, אֶלָּא יְשַׁנֶּה. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַרְבֵּה אוֹרְחִים עוֹשֶׂה כְּדַרְכּוֹ (תק״י תקי״ח).

לה כָּל הַמְּלָאכוֹת הַמֻּתָּרוֹת לַעֲשׂוֹת בְּיוֹם טוֹב זֶהוּ דַּוְקָא לְצָרְכּוֹ אָדָם, אֲבָל לֹא לְצֹרֶךְ בְּהֵמָה, דִּכְתִיב, יֵעָשֶׂה לָכֶם, וְדָרְשִׁינַן לָכֶם וְלֹא לִבְהֵמָה. וְלָכֵן אָסוּר לְבַשֵּׁל אוֹ לְהוֹצִיא אֵיזֶה דָּבָר לְצֹרֶךְ בְּהֵמָה, כְּמוֹ בַּשַּׁבָּת.

לו אָסוּר לְבַשֵּׁל אוֹ לֶאֱפוֹת לְצֹרֶךְ אֵינוֹ יְהוּדִי. אַף מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְשָׁרֵת אֵינוֹ יְהוּדִי, יָכוֹל לְהוֹסִיף וּלְבַשֵּׁל בְּקִדְרָה אַחַת, שֶׁיְּהֵא בָּהּ גַּם בִּשְׁבִיל הַמְּשָׁרֵת. אֲבָל בִּשְׁבִיל אֵינוֹ יְהוּדִי מְכֻבָּד, אָסוּר אֲפִלּוּ לְהוֹסִיף. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אִם בִּשֵּׁל הַיִּשְׂרָאֵל אוֹ אָפָה בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, אָסוּר לְהַזְמִין אֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיֹּאכַל עִמּוֹ. וְאַף אֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּבֵּד בּוֹ, מֻתָּר לָתֵת לוֹ אֵיזֶה דָּבָר מִמַּה שֶׁבִּשֵּׁל אוֹ אָפָה. וְלֶאֱפוֹת פַּת אֲפִלּוּ בִּשְׁבִיל אֵינוֹ יְהוּדִי מְשָׁרְתוֹ, אָסוּר.

לז אָסוּר לְהוֹצִיא שׁוּם דָּבָר בִּשְׁבִיל אֵינוֹ יְהוּדִי כִּי אִם בַּמָּקוֹם שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיא בַּשַּׁבָּת.

סימן צט

א כָּל מְקֹצֶה הָאָסוּר בְּטִלְטוּל בַּשַּׁבָּת, אָסוּר גַּם בְּיוֹם טוֹב. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם מְקֹצֶה מֻתָּר מֵאוֹס, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּרִין בַּשַּׁבָּת, אֲסוּרִין בְּיוֹם טוֹב. וְלָכֵן פֵּרוֹת שֶׁהִקְצָה אוֹתָם לְסָחוֹרָה, אֲסוּרִין בְּיוֹם טוֹב, אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיְּזַמְּנֵם בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, דְּהַיְנוּ שֶׁיֹּאמַר, מִפֵּרוֹת אֵלּוּ אֹכַל לְמָחָר. וּבְפֵרוֹת הָעוֹמְדִין לְמָכֵר מְעַטְמְעֵט, יֵשׁ לְהָקֵל (תצ״ה).

ב בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב, אֲסוּרָה אֲפִלּוּ בְּטִלְטוּל. אֲבָל מֻתָּר לִכְפּוֹת עָלֶיהָ כְּלִי שֶׁלֹּא תִּשָּׁבֵר. וְאִם נוֹלְדָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מֻתֶּרֶת בְּיוֹם שֵׁנִי. וְאִם יוֹם טוֹב שֵׁנִי הוּא שַׁבָּת, אֲסוּרָה גַּם בַּשַּׁבָּת. וְכֵן אִם יוֹם רִאשׁוֹן הוּא שַׁבָּת וְנוֹלְדָה בּוֹ, אֲסוּרָה גַּם לְמָחָר שֶׁהוּא יוֹם טוֹב שֵׁנִי. וְכֵן שַׁבָּת הַסָּמוּךְ לְיוֹם טוֹב, בֵּין לְפָנָיו בֵּין

לְאַחֲרָיו, נוֹלְדָה בָּזֶה אָסוּרָה בָּזֶה. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, גַּם אִם נוֹלְדָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן, אָסוּרָה גַּם בַּשֵּׁנִי (כִּי שְׁנֵי הַיָּמִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּיוֹמָא אֲרִיכְתָּא דַּמְיָא. וְהַיְנוּ לְחֻמְרָא כְּמוֹ הֻכָא. אֲבָל לְעִנְיַן מַה שֶּׁבִּשְׁאָר יָמִים טוֹבִים אָסוּר לַעֲשׂוֹת מִיּוֹם רִאשׁוֹן לְיוֹם שֵׁנִי כְּדִלְקַמָּן בְּסִימָן ק״א, אֵין חִלּוּק בֵּין שְׁאָר יָמִים טוֹבִים לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דְּגַם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אָסוּר, דִּלְקֻלָּא לֹא אָמְרִינַן כְּיוֹמָא אֲרִיכְתָּא דַּמְיָא). וְאִם חָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּיוֹם ה׳ וּבְיוֹם ו׳, אֲפִלּוּ נוֹלְדָה בְּיוֹם ה׳, אָסוּרָה גַּם בַּשַּׁבָּת. שָׁחַט תַּרְנְגֹלֶת וּמָצָא בָּהּ בֵּיצִים, אֲפִלּוּ הֵן גְּמוּרוֹת, מֻתָּרוֹת אֲפִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם. (דִּין הֶחָלָב עַיֵּן לְקַמָּן קא סָעִיף ה) (תקג תקיג)

ג עֵצִים, לֹא הֻתְּרוּ בְּטִלְטוּל אֶלָּא לְצֹרֶךְ הַסָּקָה. אֲבָל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ הַסָּקָה, אֲסוּרִים בְּטִלְטוּל. וְלָכֵן אֵין סוֹמְכִין לֹא אֶת הַקְּדֵרָה וְלֹא אֶת הַדֶּלֶת בִּבְקַעַת (תק״ב).

ד אֵפֶר כִּירָה שֶׁהֻסְּקָה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוּכָן לְכָל צָרְכֵי הָאָדָם, לְכַסּוֹת בּוֹ צוֹאָה אוֹ רֹק וְכַדּוֹמֶה. וְאִם הֻסְּקָה בְּיוֹם טוֹב, אִם הוּא עֲדַיִן חַם שֶׁרָאוּי לִצְלוֹת בּוֹ בֵּיצָה, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ לְכָל צָרְכֵי הָאָדָם. אֲבָל אִם נִצְטַנֵּן, אָסוּר בְּטִלְטוּל, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי לֵהּ נוֹלַד, אֶתְמוֹל הָיָה עֵצִים וְהַיּוֹם אֵפֶר, וְגָרוּעַ מִמֻּקְצֶה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן פ״ח סָעִיף ד׳) (תצ״ח).

ה אֱגוֹזִים שֶׁאָכָלָן קֹדֶם יוֹם טוֹב, מֻתָּר לְהַסִּיק בִּקְלִפֵּיהֶן, אֲבָל אִם אָכָלָן בְּיוֹם טוֹב, אָסוּר לְהַסִּיק בִּקְלִפֵּיהֶן. וַאֲפִלּוּ לְטַלְטְלָן, אָסוּר. וְכֵן שְׁאָר קְלִפּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁרְאוּיוֹת לִבְהֵמָה, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי לֵהּ נוֹלָד, דְּאֶתְמוֹל הָיוּ עוֹמְדוֹת לָאָדָם.

סימן ק

א מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה עַל הַכֹּהֲנִים שֶׁיְּבָרְכוּ אֶת הָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר, כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵין בּוֹ מִדְּבָרִים הַמְעַכְּבִים אוֹתוֹ וְאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן, עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. וְאֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא כְּשֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, אָמוֹר לָהֶם וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס, כַּד תֵּימְרוּן לְהוֹן, (וְעַיֵּן לְקַמָּן סָעִיף ח׳). וְהַמִּנְהָג בְּמְדִינוֹתֵינוּ, שֶׁאֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם אֶלָּא בְּיוֹם טוֹב, מִשּׁוּם דְּאָז שְׁרוּיִים בְּשִׂמְחַת יוֹם טוֹב, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים יֵשׁ בּוֹ שִׂמְחַת מְחִילָה וּסְלִיחָה, וְטוֹב לֵב הוּא יְבָרֵךְ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ״ה סָעִיף ה׳), מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר יָמִים, אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּתוֹת הַשָּׁנָה, שֶׁטְּרוּדִים בְּהִרְהוּרִים עַל מִחְיָתָם וְעַל בִּטּוּל מְלַאכְתָּם. וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶם אֶלָּא בִּתְפִלַּת מוּסָף, שֶׁיּוֹצְאִין אַחַר כָּךְ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת וְיִשְׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת יוֹם טוֹב (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קל״ח סָעִיף ח׳). עוֹד נוֹהֲגִין בְּמְדִינוֹתֵינוּ, שֶׁבְּיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, אֶלָּא בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁאֲפִלּוּ חָל בַּשַּׁבָּת, נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶם. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין שֶׁבְּכָל יוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ חָל בַּשַּׁבָּת, נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶם, וְכֵן נָכוֹן יוֹתֵר.

ב אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁגַּם הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲנִי אֲבָרְכֵם.

ג קֹדֶם נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, לֹא יִשְׁתֶּה הַכֹּהֵן לֹא יַיִן וְלֹא שְׁאָר מַשְׁקֶה מְמַשְּׁכִים הַמְשַׁכְּרִין. וְאִם לִבּוֹ חָלוּשׁ וְרוֹצֶה לֶאֱכוֹל פַּת כִּיסְנִין קֹדֶם מוּסָף, יִשְׁמַע קְדוּשׁ מֵאַחַר (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ע״ז סָעִיף ט״ו).

ד קֹדֶם הַדּוּכָן, צָרִיךְ הַכֹּהֵן לִטּוֹל יָדָיו עַד הַפֶּרֶק, שֶׁהוּא חִבּוּר הַיָּד עִם הַזְּרוֹעַ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיוּ מְקַדְּשִׁין אֶת יְדֵיהֶם בַּמִּקְדָּשׁ לַעֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר, שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת ה׳. וְיֵשׁ סָפֵק אִם צְרִיכִין לְבָרֵךְ עַל נְטִילָה זוֹ אוֹ אֵין צְרִיכִין לְבָרֵךְ, כֵּיוָן שֶׁבֵּרַךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם בְּקוּמוֹ מִמִּטָּתוֹ. וּמִסְפָּקָא נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא יְבָרֵךְ. וְאִם נָגַע בֵּינָתַיִם בְּמָקוֹם מְטֻנָּף, הָיָה רָאוּי לְבָרֵךְ עַל נְטִילָה זוֹ, אֶלָּא שֶׁלֹּא נָהֲגוּ. וְרָאוּי לְכָל כֹּהֵן יְרֵא שָׁמַיִם, לִשְׁמוֹר הֵיטֵב יָדָיו מִנְּטִילַת יָדַיִם שַׁחֲרִית, שֶׁלֹּא לִגַּע בְּמָקוֹם הַמְלֻכְלָךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית.

ה הַלֵּוִי יוֹצֵק אֶת הַמַּיִם עַל יְדֵי הַכֹּהֲנִים, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר, וְגַם אֶת אַחֶיךָ מַטֵּה לֵוִי וְגוֹ׳ הַקָּרֵב אִתְּךָ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וְיָשָׁרְתוּךָ. וְאִם אֵין שָׁם לֵוִי, יִצּוֹק בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם שֶׁהוּא קָדוֹשׁ, עַל יָדוֹ. וְאִם גַּם בְּכוֹר אֵינוֹ, מוּטָב שֶׁהַכֹּהֵן בְּעַצְמוֹ יִצֹּק, וְלֹא יִצֹּק יִשְׂרָאֵל. הַלֵּוִי אוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִצֹּק מַיִם עַל יְדֵי הַכֹּהֲנִים, אִם אֵין יָדָיו נְקִיּוֹת, יֵשׁ לוֹ לִרְחוֹץ יָדָיו תְּחִלָּה.

ו אָסוּר לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּמִנְעָלִים. וְיַחֲלֹץ הַמִּנְעָלִים קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם, וְטוֹב לְזָהֵר לְהַצְנִיעַ הַמִּנְעָלִים תַּחַת הַסַּפְסָלִים, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְגֻלִּין וְנִרְאִין, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר.

ז כְּשֶׁשָּׁלִיחַ הַצִּבּוּר מַתְחִיל רְצֵה, צְרִיכִין כָּל הַכֹּהֲנִים לַעֲקֹר מִמְּקוֹמוֹתֵיהֶם לַעֲלוֹת לַדּוּכָן. וְעַל כֵּן יִטְלוּ אֶת יְדֵיהֶם קֹדֶם לָכֵן, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיֹּאמַר שָׁלִיחַ הַצִּבּוּר רְצֵה, יַעֲקֹרוּ מִמְּקוֹמָם לַעֲלוֹת לְדוּכָן עִם יָדַיִם רְאוּיוֹת לִבְרָכָה. וּבְדִיעֲבַד גַּם אִם נָטְלוּ יְדֵיהֶם אַחַר כָּךְ, שַׁפִּיר דָּמֵי.

ח כְּשֶׁעָלוּ לַדּוּכָן, עוֹמְדִים וּפְנֵיהֶם כְּנֶגֶד אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁבַּמִּזְרָח, וְאוֹמְרִים מוֹדִים דְּרַבָּנָן עִם הַצִּבּוּר, וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים, יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְלֹא יְהִיֶה בָּהּ שׁוּם מִכְשׁוֹל וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. וּמַאֲרִיכִין בִּתְפִלָּה זוֹ עַד שֶׁיְּכַלֶּה

שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר וְלֹךְ נָאֶה לְהוֹדוֹת, כְּדֵי שֶׁיַּעֲנוּ הַצִּבּוּר אָמֵן גַּם עַל תְּפִלָּה זֹאת. הַשְׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמֵר אֱלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה וְכוּ׳ בְּלַחַשׁ, וְתֵיבַת כֹּהֲנִים אוֹמֵר בְּקוֹל רָם, וּבָזֶה הוּא קוֹרֵא אֶת הַכֹּהֲנִים שֶׁיְּבָרְכוּ. וְשׁוּב אוֹמֵר בְּלַחַשׁ, עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר. וּלְאַחַר שֶׁקָּרָא שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר כֹּהֲנִים, מַתְחִילִים וּמְבָרְכִים כֻּלָּם בְּיַחַד, בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, וְהוֹפְכִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וּמְסַיְּמִים אֶת הַבְּרָכָה, וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה. וְעוֹנִין הַצִּבּוּר אָמֵן. אֲבָל שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר לֹא יַעֲנֶה אָמֵן, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי הֶפְסֵק. מַה שֶּׁאוֹמְרִים בְּאַהֲבָה, הוּא לְאַפּוֹקֵי שֶׁאִם הַצִּבּוּר שׁוֹנְאִים אֶת הַכֹּהֵן אוֹ הַכֹּהֵן שׂוֹנֵא אֶת הַצִּבּוּר, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, וְסָכָנָה הוּא לַכֹּהֵן אִם יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, וְעַל כֵּן, יֵשׁ לוֹ לָצֵאת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת. אִם אֵין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אֶלָּא כֹּהֵן אֶחָד, אֵינוֹ אוֹמֵר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר כֹּהֲנִים בְּקוֹל רָם, אֶלָּא הוּא מְעַצְמוֹ מַחְזִיר אֶת פָּנָיו.

ט מַגְבִּיהִים אֶת יְדֵיהֶם נֶגֶד כִּתְפֵיהֶם, וּפוֹשְׁטִים אוֹתָן, וְחוֹלְקִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם שֶׁיְּהִיוּ בֵּינֵיהֶן חֲמִשָּׁה אֲוִירִים, דְּהַיְנוּ בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת לִשְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת אֲוִיר אֶחָד, וּבֵין שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת לַאֲגוּדָל גַּם כֵּן אֲוִיר אֶחָד, וְכֵן בַּיָּד הַשְּׂנִיָּה, הֲרֵי אַרְבָּעָה אֲוִירִים. וּבֵין אֲגוּדָל לַאֲגוּדָל גַּם כֵּן אֲוִיר אֶחָד, הֲרֵי חֲמִשָּׁה אֲוִירִים. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִשּׁוּם דִּכְתִיב, מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים, ה׳ חֲרַכִּים. וְצָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד, שֶׁלֹּא יִגְּעוּ רָאשֵׁי הָאֲגוּדָלִין זֶה בָּזֶה, שֶׁלֹּא יִתְקַלְקֵל הַחֲלוֹן. וְצָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַיָּד הַיְמָנִית קְצָת לְמַעְלָה מֵהַשְּׂמְאלִית, וְיֶהֱא אֲגוּדַּל יָמִין עַל אֲגוּדַּל שְׂמֹאל, (עַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם וּלְבוּשֵׁי שָׁרָד). וּפוֹרְשִׂין כַּפֵּיהֶם, שֶׁיִּהְיֶה תּוֹךְ כַּפֵּיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֶץ, וְאָחוֹרֵי יְדֵיהֶם כְּנֶגֶד הַשָּׁמַיִם.

י בְּשָׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת הָעָם, לֹא יַבִּיטוּ וְלֹא יַסִּיחוּ דַּעְתָּם, אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּלַפֵּי מַטָּה, כְּמוֹ בַּתְּפִלָּה, וְהָעָם יְכַוְּנוּ לַבְּרָכָה, וְיִהְיוּ פְּנֵיהֶם נֶגֶד פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, אֲבָל לֹא יִסְתַּכְּלוּ בָּהֶם. וְגַם הַכֹּהֲנִים בְּעַצְמָם לֹא יִסְתַּכְּלוּ בִּידֵיהֶם. וְנָהֲגוּ לְשַׁלְשֵׁל אֶת הַטַּלִּית עַל פְּנֵיהֶם, וְיֵדֵיהֶם חוּץ לַטַּלִּית. וְגַם הַצִּבּוּר מְשַׁלְשְׁלִין אֶת הַטַּלִּיתִים עַל פְּנֵיהֶם שֶׁלֹּא יִסְתַּכְּלוּ.

יא הָעָם שֶׁאַחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינָם בִּכְלָל הַבְּרָכָה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ אֲנוּסִים. אֲבָל הָעָם שֶׁמִּן הַצְּדָדִים לִפְנֵיהֶם, הֵמָּה בִּכְלָל הַבְּרָכָה. וּבִמְקוֹם שֶׁאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בּוֹלֵט מִן הַכֹּתֶל, אִם כֵּן הָאֲנָשִׁים שֶׁעוֹמְדִין אֵצֶל הַכֹּתֶל הַמִּזְרָחִי, הֵמָּה מִן הַצְּדָדִין שֶׁאַחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, צְרִיכִין לָלֶכֶת מִשָּׁם וְלַעֲמוֹד בְּמָקוֹם שֶׁיִּהְיוּ לְכָל הַפָּחוֹת מִן הַצְּדָדִין שֶׁלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר, הֲרֵי הֵן כְּמוֹ אֲנוּסִים, וְהֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה.

יב שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר מַקֵּרֵא אוֹתָם בִּרְכַּת כֹּהֲנִים מִלָּה בְּמִלָּה, וְהֵם אוֹמְרִים אַחֲרָיו כָּל מִלָּה, עַד שֶׁמְּסַיְּמִים פָּסוּק רִאשׁוֹן, וְעוֹנִין הַצִּבּוּר אָמֵן, וְכֵן אַחַר הַפָּסוּק הַשֵּׁנִי וְאַחַר הַפָּסוּק הַשְּׁלִישִׁי. לֹא יִקְרָא שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר בְּעַל פֶּה, אֶלָּא מִתּוֹךְ הַסִּדּוּר, שֶׁלֹּא יִתְבַּלְבֵּל. וְיָכוֹל לוֹמַר גַּם הוּא הָאֲמָנִים שֶׁלְּאַחַר הַפְּסוּקִים וְלֹא חֲוֵי הֶפְסֵק, שֶׁזֶּהוּ צוֹרֶךְ תְּפִלָּה. אֵלּוּ תֵּבוֹת שֶׁהַכֹּהֲנִים הוֹפְכִים בָּהֶן לַדָּרוֹם וְלַצָּפוֹן, יְבָרֶכְךָ, וְיִשְׁמְרֶךָ, אֵלֶיךָ, וְחֻנֶּךָּ, אֵלֶיךָ, לְךָ מִשּׁוּם דִּתֵּבוֹת אֵלּוּ הֵן לִנְכַּח, לָכֵן הוֹפְכִין אֶת עַצְמָם גַּם לַצְּדָדִין, כְּדֵי לְבָרֵךְ אֶת כֻּלָּם. וְכֵן הוֹפְכִין גַּם בְּתֵבַת שָׁלוֹם, לְפִי שֶׁהִיא סִיּוּם הַבְּרָכוֹת. וּבְשָׁעָה שֶׁמַּאֲרִיכִין בְּנִגּוּן שֶׁל הַתֵּבוֹת שֶׁבְּסוֹף הַפְּסוּקִים, דְּהַיְנוּ, וְיִשְׁמְרֶךָ, וִיחֻנֶּךָּ, שָׁלוֹם, אוֹמְרִים הַצִּבּוּר רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם וְכוּ׳. וְהַמַּקְרֵא, אֲפִלּוּ אֵינוֹ שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, לֹא יֹאמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִפְּנֵי הַטִּרּוּף. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאִם הוּא שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, שֶׁלֹּא יֹאמְרוֹ מִפְּנֵי הֶפְסֵק בַּתְּפִלָּה. וְלֹא יְנַגְּנוּ הַכֹּהֲנִים אֶלָּא נִגּוּן הַמְיֻחָד, מִפְּנֵי טֵרוּף הַדַּעַת.

יג בְּשָׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים אֶת הַתֵּבוֹת, אֵין לַצִּבּוּר לוֹמַר שׁוּם פָּסוּק, רַק יִשְׁמְעוּ הֵיטֵב בְּכַוָּנָה אֶת הַתֵּבוֹת מִפִּי הַכֹּהֲנִים, כִּי לְעוֹלָם יֵשׁ עֵרֶב שֶׁמְּבָרְכִים אוֹתוֹ וְאֵינוֹ מַאֲזִין וּמְכַוֵּן לַבְּרָכָה. וְאִם אוֹמְרִים הַפְּסוּקִים, אֵינָם יְכוֹלִים לְכַוֵּן לַבְּרָכָה. אַךְ קָצָת, נוֹהֲגִים לוֹמַר פְּסוּקִים. וְיִזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא לְאָמְרָם אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁשְּׁלִיחַ הַצִּבּוּר אוֹ הַכֹּהֲנִים מְנַגְּנִים, וְלֹא בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמְרִים אֶת הַתֵּבוֹת.

יד אַחַר כָּךְ מַתְחִיל שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר שִׂים שָׁלוֹם, וְאָז הַכֹּהֲנִים מַחְזִירִים אֶת פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁבַּמִּזְרָח, וְאוֹמְרִים, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים וְכוּ׳, וְיַאֲרִיכוּ בִּתְפִלָּה זוֹ עַד שֶׁיְּסַיֵּם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם, כְּדֵי שֶׁיַּעֲנוּ הַצִּבּוּר אָמֵן גַּם עַל תְּפִלָּתָם. וְאִם אֵינָם יְכוֹלִים לְהַאֲרִיךְ כָּל כָּךְ יֹאמְרוּ עוֹד, אַדִּיר בַּמָּרוֹם וְכוּ׳, וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁמְּנַגְּנִים הַיּוֹם תְּאַמְּצֵנוּ וְכוּ׳, לֹא יַתְחִילוּ הַכֹּהֲנִים רִבּוֹן הָעוֹלָמִים וְכוּ׳, עַד קָרוֹב לַסּוֹף, כְּדֵי שֶׁיְּסַיְּמוּ בְּשָׁוֶה עִם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר.

טו אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים לְהַתְחִיל בִּרְכַּת אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וְכוּ׳, עַד שֶׁתִּכְלֶה לְגַמְרֵי תֵּבַת כֹּהֲנִים מִפִּי הַמַּקְרֵא. וְאֵין הַמַּקְרֵא רַשַּׁאי לְהַתְחִיל יְבָרֶכְךָ, עַד לְאַחַר שֶׁיִּכְלֶה אָמֵן מִפִּי כָּל הַצִּבּוּר. וְכֵן בְּאָמֵן שֶׁעוֹנִים אַחַר וְיִשְׁמְרֶךָ, וִיחֻנֶּךָּ, שָׁלוֹם, יַמְתִּין הַמַּקְרֵא וְלֹא יַתְחִיל יָאֵר, יִשָּׂא, שִׂים שָׁלוֹם, עַד לְאַחַר שֶׁיִּכְלֶה אָמֵן מִפִּי כָּל הַצִּבּוּר. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר לְהֵיכָל, עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר שִׂים שָׁלוֹם. וְאֵינָם רַשָּׁאִים לָכֹף אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן מִפְּשִׁיטָתָן, עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. וְאֵינָם רַשָּׁאִים לַעֲבוֹר מִן הַדּוּכָן, עַד שֶׁיְּסַיְּמוּ הַצִּבּוּר אָמֵן, לְאַחַר הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם.

טז כְּשֶׁמַּחֲזִירִין הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם, בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף, לֹא יַחֲזִירוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ יָמִין. לָכֵן בַּתְּחִלָּה כְּשֶׁעוֹמְדִים וּפְנֵיהֶם לַמִּזְרָח, יִפְנוּ לַדָּרוֹם וְאַחַר כָּךְ לַמַּעֲרָב. וְאַחַר הַדּוּכָן כְּשֶׁהוֹפְכִין פְּנֵיהֶם לַמִּזְרָח, פּוֹנִים דֶּרֶךְ צָפוֹן. וּכְשֶׁהֵם יוֹרְדִין מִן הַדּוּכָן, יִהְיֶה פְּנֵיהֶם קְצָת לְנֶגֶד אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְיִפְסְעוּ לְאַחֲרֵיהֶם כְּתַלְמִיד

הַנִּפְטָר מִלִּפְנֵי רַבּוֹ. כְּשֶׁנּוֹעֲלִין הַמְּנָעֲלִים, לֹא יִגְּעוּ בָּהֶם. וְאִם נָגְעוּ, צְרִיכִין לִטּוֹל יְדֵיהֶם.

יז מִשְׁתַּדְּלִים שֶׁשְּׁלִיחַ הַצִּבּוּר לֹא יִהְיֶה כֹּהֵן. וְאִם הוּא כֹּהֵן, לֹא יַעֲלֶה לַדּוּכָן, וְגַם לֹא יִקָּרֵא לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים, אֶלָּא אִישׁ אַחֵר יַעֲמֹד אֶצְלוֹ שֶׁיִּקָּרֵא כֹּהֲנִים, וְגַם יִקְרָא לִפְנֵיהֶם אֶת הַתֵּבוֹת יְבָרֶכְךָ וְגוֹ׳, וּשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק עַד שִׂים שָׁלוֹם. וְאֵינוֹ עוֹבֵר בְּמַה שֶּׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן, אַף שֶׁזֶּה קָרֵא כֹּהֲנִים בְּקוֹל, כִּי אֵין הַכַּוָּנָה אֶלָּא עַל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וְעָקַר רַגְלָיו בִּרְצֹה. וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן אַחֵר אֶלָּא הוּא, אָזַי כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְבַּטֵּל מִצְוַת נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, יַעֲלֶה הוּא לַדּוּכָן וְסוֹמֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם שֶׁל שַׁחֲרִית. כֵּיצַד עוֹשֶׂה. עוֹקֵר רַגְלָיו קְצָת כְּשֶׁאוֹמֵר רְצֵה, וְאוֹמֵר עַד וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת, וְאַחַר אוֹמֵר, אֱלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה וְכוּ׳, וּשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר עוֹלֶה לַדּוּכָן, וְזֶה הָאַחֵר מַקְרֵא לוֹ, וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר וְאוֹמֵר שִׂים שָׁלוֹם, וְלֹא יֹאמַר רִבּוֹן הָעוֹלָמִים וְכוּ׳, עַד לְאַחַר הַקְּדִישׁ. וְאִם לֹא עָקַר רַגְלָיו בִּרְצֹה, אֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲלוֹת.

יח צִבּוּר שֶׁכֻּלָּם כֹּהֲנִים, אִם אֵין שָׁם אֶלָּא עֲשָׂרָה, כֻּלָּם עוֹלִים לַדּוּכָן. לְמִי מְבָרְכִין. לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּשָּׂדוֹת. וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם אָמֵן. נָשִׁים וָטֶף. וַאֲפִלּוּ אֵין נָשִׁים וָטֶף, עֲנִיַּת אָמֵן אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת. וְאִם יֵשׁ יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה, הַיְתֵרִים מֵעֲשָׂרָה יַעֲלוּ לַדּוּכָן, וַעֲשָׂרָה יִשָּׁאֲרוּ לַעֲנוֹת אָמֵן.

יט כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אֶת כַּפָּיו וְאַחַר כָּךְ הָלַךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אִם רוֹצֶה, יָכוֹל לַעֲלוֹת לַדּוּכָן גַּם כָּאן. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה, אַף שֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹרְאִין כֹּהֲנִים אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲלוֹת כֵּיוָן שֶׁכְּבָר עָלָה.

כ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מוּם בְּפָנָיו, בִּמְדִינוֹתֵינוּ שֶׁנּוֹהֲגִים מְשַׁלְּשְׁלִים אֶת הַטַּלִּיתִים עַל פְּנֵיהֶם, מֵתֶר לְשָׂא אֶת כַּפָּיו. אֲבָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מוּם בְּיָדָיו, כְּגוֹן שֶׁהֵן בַּהֲקָנְיוֹת (פֵּרוּשׁ מִין נֶגַע לָבָן), אוֹ מְנֻמָּרוֹת בִּנְקֻדּוֹת דַּקּוֹת, אוֹ שֶׁהֵן עֲקֻמּוֹת, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְחַלֵּק אֶת אֶצְבְּעוֹתָיו, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו מִפְּנֵי שֶׁהָעָם יִסְתַּכְּלוּ בּוֹ וְיַסִּיחוּ דַּעְתָּם. וְאִם הוּא רָגִיל בְּעִירוֹ, שֶׁכְּבָר שָׁהָה שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם וּמַכִּירִים אוֹתוֹ, נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. הָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בָּהֶם. וְאִם רֹב הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ, יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לַחְתֹּךְ הָאוֹתִיּוֹת הֵיטֵב וְקוֹרֵא שי״ן יְמָנִית כְּמוֹ שְׂמָאלִית, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, אִם לֹא שֶׁכָּל הַקָּהָל קוֹרִין כֵּן. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, יֵצֵא לְקֶדֶם רְצֵה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת לַחוּץ, עַד שֶׁיִּגְמְרוּ נְשִׂיאַת כַּפָּיִם.

כא הָרֵג אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּמֵזִיד, אֲפִלּוּ עָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. וְאִם הָרַג בִּשְׁגָגָה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. וְכֵן מוּמָר שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. נָשָׂא גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלוּצָה אוֹ שֶׁנִּטְמָא לְמֵת שֶׁאָסוּר לוֹ לִטְמָא אֵלָיו, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל פִּי תַּלְמִיד חָכָם. וּשְׁאָר עֲבֵרוֹת, אֵינָן מוֹנְעוֹת מִנְּשִׂיאַת כַּפָּיִם. חָלָל, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו.

כב אוֹנֵן אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. וְאָבֵל תּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ אוֹ תּוֹךְ שִׁשִּׁים עַל שְׁאָר קְרוֹבִים, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, וְצָרִיךְ לָצֵאת מִבֵּית הַכְּנֶסֶת קֹדֶם רְצֵה עַד אַחַר נְשִׂיאַת כַּפָּיִם. וְאִם אֵין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי כֹּהֲנִים אֲחֵרִים, מֵתֶר לְאָבֵל לִשָּׂא אֶת כַּפָּיו תּוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ וְתוֹךְ שִׁשִּׁים עַל שְׁאָר קְרוֹבִים. אֲבָל תּוֹךְ שִׁבְעָה, כְּגוֹן הַקּוֹבֵר מֵתוֹ בְּרֶגֶל, אֲפִלּוּ אִם אֵין שָׁם שְׁנֵי כֹּהֲנִים אֲחֵרִים, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו (קכ״ח).

סימן קא

א כָּל הַמְּלָאכוֹת הַמֻּתָּרוֹת לַעֲשׂוֹתָן בְּיוֹם טוֹב, זֶה דָּוְקָא לְצָרְךָ אוֹתוֹ הַיּוֹם. אֲבָל לְהָכִין מִיּוֹם רִאשׁוֹן לְיוֹם שֵׁנִי (אֲפִלּוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה), וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְיוֹם חֹל, אָסוּר. אַף אִם הוּא צָרִיךְ לְבַשֵּׁל בִּשְׁבִיל הַיּוֹם, מֵתֶר לוֹ לְקַחַת קְדֵרָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה וּלְמַלֵּא אוֹתָהּ בָּשָׂר וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הַיּוֹם כָּל כָּךְ, וְיוֹתִיר גַּם לַלַּיְלָה אוֹ לְמָחָר. וְדָוְקָא בְּתַבְשִׁיל בַּקְּדֵרָה מֵתֶר, מִפְּנֵי שֶׁהַתַּבְשִׁיל מֵטְעָם יוֹתֵר כְּשֶׁמִּתְבַּשֵּׁל הַרְבֵּה בָּשָׂר בְּיַחַד, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאמַר בַּפֶּה, שֶׁהַמּוֹתָר יִהְיֶה לְצֹרֶךְ הַלַּיְלָה אוֹ לְצֹרֶךְ מָחָר, אֶלָּא יְבַשֵּׁל סְתָם. אֲבָל בִּשְׁאָר מַאֲכָלִים, אָסוּר לְהוֹסִיף בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ קְצָת טִרְחָא בְּמַה שֶּׁהוּא מוֹסִיף.

ב אֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְלָאכָה, כְּגוֹן לְהָבִיא מַיִם אוֹ אֲפִלּוּ יַיִן לְקִדּוּשׁ אוֹ לְהַבְדָּלָה, אָסוּר לְהָכִין. וְכֵן אָסוּר לְהַעֲמִיד אֶת הַגְּרוֹת בַּמְּנוֹרָה אוֹ לְתַקֵּן אֶת הַפְּתִילוֹת וְהָעֲשָׁשִׂיוֹת בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן לְצֹרֶךְ הַלַּיְלָה, אֶלָּא אִם הוּא צָרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם גַּם קֹדֶם הַלַּיְלָה אוֹ לִכְבוֹד בֵּית הַכְּנֶסֶת.

ג נָכְרִי שֶׁהֵבִיא בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן דָּגִים אוֹ פֵּרוֹת שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא נִצּוֹדוּ הַיּוֹם אוֹ נִתְלְשׁוּ הַיּוֹם, אוֹ הוּבְאוּ מֵחוּץ לַתְּחוּם, אָסוּרִים הַיּוֹם בְּטֻלְטוּל, וְלָעֵרֶב מֻתָּרִים. שֶׁאִם הָאֵינוֹ יְהוּדִי מַכִּירוֹ וְנוֹתְנָם לוֹ בְּלֹא קְצִיצַת דָּמִים, מֵתֶר לְקַחְתָּם וּלְאָכְלָם (וְעַיֵּן עוֹד בְּסִימָן צ״ט סָעִיף ב׳ וְתִלְמַד לְכָאן) חוּץ מִיּוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁאֲפִלּוּ הוּבְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, אֲסוּרִים בְּיוֹם שֵׁנִי.

ד אִם הֵבִיאָם הַנָּכְרִי בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹן אוֹ לְמָכְרָם לוֹ, יֵשׁ לֶאֱסוֹר גַּם בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. וְאַף אִם חָל יוֹם טוֹב בַּיּוֹם הַחֲמִשִּׁי וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵבִיא בַּיּוֹם הַחֲמִשִּׁי, אִם יֵשׁ צֹרֶךְ גָּדוֹל, מֵתֶר לְטַלְטְלָן בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וּלְבַשְּׁלָם לִכְבוֹד שַׁבָּת. וּבְיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, גַּם זֶה אָסוּר (תקט״ו).

ה חָלָב שֶׁחָלְבוּ אֵינוֹ יְהוּדִי בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְיִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ, מֻתָּר בְּיוֹם שֵׁנִי. וְאִם חָלְבוּ בַּשַּׁבָּת, וְיוֹם רִאשׁוֹן הוּא יוֹם טוֹב אָסוּר בְּיוֹם רִאשׁוֹן (וְעַיֵּן עוֹד בְּסִימָן צ״ט סָעִיף ב׳ וְתִלְמָד גַּם לְכָאן). וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אִם חָלְבוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב, אָסוּר גַּם בְּיוֹם שֵׁנִי, וְגַם בַּשַּׁבָּת הַסְּמוּכָה לוֹ (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן צט סָעִיף ב) (תקה).

ו פְּתִילוֹת שֶׁהִדְלִיק בָּהֶן בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן וְכָבוּ, מֻתָּר לְהַדְלִיק בָּהֶן בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. אַף בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אָסוּר לְהַדְלִיק בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי בִּפְתִילָה שֶׁכָּבְתָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וַאֲפִלּוּ בַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי. וּמִכָּל מָקוֹם מֻתָּרוֹת בְּטַלְטוּל לַהֲסִירָן וְלָתֵת חֲדָשׁוֹת. וְכֵן בְּיוֹם טוֹב שֶׁלְּאַחַר שַׁבָּת (ט״ז סוֹף סִימָן תקא).

סימן קב

א יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אָסוּר לֶאֱפוֹת אוֹ לְבַשֵּׁל בִּקְדָרָה מְיֻחֶדֶת לַשַּׁבָּת, אֶלָּא עַל יְדֵי עֵרוּב תַּבְשִׁילִין, שֶׁעוֹשֶׂה בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, דְּהַיְנוּ שֶׁלּוֹקֵחַ אֵיזֶה תַּבְשִׁיל אוֹ צָלִי שֶׁרָאוּי לְלַפֵּת בּוֹ אֶת הַפַּת, וְגַם פַּת, וּמְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב. וְאוֹמֵר, בַּהֲדִין עֵרוּבָא יְהֵא שָׁרֵא לָנָא לַאֲפוּיֵי, וּלְבַשּׁוּלֵי, וּלְאַטְמוּנֵי, וּלְאַדְלוּקֵי שְׁרָגָא, וּלְמֶעְבַּד כָּל צָרְכָּנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבַּתָּא. וְאִם אֵינוֹ מֵבִין לָשׁוֹן זֹה, יֹאמַר בְּלָשׁוֹן שֶׁהוּא מֵבִין, [בְּעֵרוּב זֶה יִהְיֶה מֻתָּר לָנוּ לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל וּלְהַטְמִין וּלְהַדְלִיק נֵר וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵּנוּ מִיּוֹם טוֹב לַשַּׁבָּת]. (דורך דיזען עירוב זייא אויבן ארלויבט צו באקען צו קאכען. די שפּייזן ווארם צו ערהאלטן. ליכטער אנצוצינדען, אונד איבערהויפט אללעס נעטהיגע פאן יום טוב אויף שבת צו פערריכטן)

ב צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַתַּבְשִׁיל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְאָכְלוֹ עִם פַּת, כְּגוֹן בְּשָׂר דָּגִים, וּבֵיצִים. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְאָכְלוֹ עִם פַּת, לֹא מַהֲנֵי. שְׁעוּר הַתַּבְשִׁיל, כַּזַּיִת. וְהַפַּת, כַּבֵּיצָה. וְיֵשׁ לְהַדֵּר אַחַר מָנָה יָפָה לִכְבוֹד הַמִּצְוָה. וְגַם הַפַּת תְּהֵא שְׁלֵמָה וְנִיחָה בַּשַּׁבָּת לְלֶחֶם מִשְׁנֶה, וּבִסְעוּדָה שְׁלִישִׁית יִבְצַע עָלֶיהָ, שֶׁכֵּיוָן דְּאִתְעֲבִיד בֵּהּ מִצְוָה חֲדָא זִימְנָא, יִתְעַבֵּיד בֵּהּ נַמִּי מִצְוָה אַחֲרִיתָא.

ג אֵין עֵרוּב תַּבְשִׁילִין מוֹעִיל אֶלָּא לְהַתִּיר לַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵי שַׁבָּת בְּיוֹם טוֹב בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, דְּהַיְנוּ שֶׁיֵּשׁ שָׁהוּת בַּיּוֹם, שֶׁאִם הָיוּ מְזַדְּמְנִים לוֹ אוֹרְחִים שֶׁלֹּא אָכְלוּ הַיּוֹם, הָיוּ אוֹכְלִים וְנֶהֱנִים בּוֹ בַּיּוֹם קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת מִמַּאֲכְתּוֹ שֶׁעָשָׂה בְּיוֹם טוֹב. אֲבָל אִם אֵין שָׁהוּת בַּיּוֹם לֵהָנוֹת מִמַּאֲכְתּוֹ, אֵינוֹ מוֹעִיל עֵרוּב הַתַּבְשִׁילִין. וְלָכֵן נוֹהֲגִין כְּשֶׁחָל יוֹם טוֹב בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מַקְדִּימִין לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית שֶׁל שַׁבָּת מִבְּעוֹד יוֹם, שֶׁיִּהְיוּ זְרִיזִין לְמַהֵר לִגְמוֹר הַכֹּל קֹדֶם שֶׁאוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. וְהַתַּבְשִׁילִין שֶׁמַּטְמִינִים לְשַׁבָּת, צְרִיכִין לְהַטְמִינָם בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, שֶׁיִּתְבַּשְּׁלוּ קוֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת לְכָל הַפָּחוֹת שְׁלִישׁ בְּשׁוּלָן.

ד לֹא הֻתַּר לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל עַל יְדֵי עֵרוּב תַּבְשִׁילִין אֶלָּא בְּעֶרֶב שַׁבָּת. אֲבָל אִם חָל יוֹם טוֹב בְּיוֹם ה׳ וּבְיוֹם ו׳, אָסוּר לְבַשֵּׁל אוֹ לֶאֱפוֹת בְּיוֹם ה׳ בְּשִׁבִיל שַׁבָּת.

ה צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הָעֵרוּב קַיָּם עַד שֶׁהֻכִּין כָּל צָרְכֵי שַׁבָּת. אִם נֶאֱכְלָה אוֹ נֶאֱכְלָה הַפַּת, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וּמֻתָּר אֲפִלּוּ לֶאֱפוֹת. וְאִם נֶאֱבַד אוֹ נֶאֱכַל הַתַּבְשִׁיל, אִם נִשְׁאַר כַּזַּיִת, גַּם כֵּן לֹא הִפְסִיד. אֲבָל אִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת, אָסוּר לוֹ לְבַשֵּׁל, כְּאִלּוּ לֹא עֵרַב כְּלָל. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה מִי שֶׁלֹּא עֵרַב. אִם לֹא נִזְכַּר עַד אַחַר סְעוּדַת שַׁחֲרִית, וְאֵין שָׁם בַּמָּקוֹם הַהוּא יִשְׂרָאֵל אַחֵר שֶׁעֵרַב, אֵינוֹ מַתָּר לוֹ אֶלָּא לְבַשֵּׁל קְדָרָה אַחַת, וְלֶאֱפוֹת פַּת אַחַת, וּלְהַדְלִיק נֵר אֶחָד לַשַּׁבָּת. וְאִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁמְּבַשֵּׁל לִסְעוּדַת שַׁחֲרִית, יָכוֹל לְבַשֵּׁל מִכָּל מִין בִּקְדָרָה גְּדוֹלָה וּלְהוֹתִיר לַשַּׁבָּת. וְאִם יֵשׁ שָׁם מִי שֶׁעֵרַב, יִתֵּן לָזֶה בְּמַתָּנָה קְמְחוֹ וּבְשָׂרוֹ וְכָל הַשַּׁיָּךְ לָזֶה. וְהוּא יִזְכֶּה בִּדְבָרִים אֵלּוּ בְּהַגְבָּהָה, וִיבַשֵּׁל וְיֹאפֶה עֲבוּרוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁלֹּא עֵרַב.

ו כָּל בַּעַל הַבַּיִת צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת עֵרוּב תַּבְשִׁילִין בְּעַצְמוֹ. וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ בַּעַל, אִם יוֹדַעַת, מְחֻיֶּבֶת לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמָהּ, וְאָסוּר לִסְמֹךְ עַל הָעֵרוּב שֶׁל גְּדוֹל הָעִיר. וּמִי שֶׁשָּׁכַח מֵחֲמַת אֹנֶס וְלֹא עָשָׂה עֵרוּב תַּבְשִׁילִין, אוֹ שֶׁעָשָׂה וְנֶאֱבַד, אִם יֵשׁ בָּעִיר מִי שֶׁמְּעֻרָב בִּשְׁבִיל כָּל בְּנֵי הָעִיר (דְּהַיְנוּ שֶׁמְּזַכֶּה לָהֶם אֶת הַתַּבְשִׁיל וְאֶת הַפַּת, כַּמְבֹאָר בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ) יָכוֹל זֶה לִסְמוֹךְ עַל עֵרוּב זֶה. אֲבָל מִי שֶׁשָּׁכַח מֵחֲמַת עַצְלוּת אוֹ שֶׁטָּמַךְ עַצְמוֹ לְכַתְּחִלָּה עַל עֵרוּב זֶה, לֹא מַהֲנֵי לֵהּ וְדִינוֹ כְּדִלְעֵיל סָעִיף ה׳.

ז אִם חָל יוֹם טוֹב בְּיוֹם ה׳ וּבְיוֹם ו׳, וְנִזְכַּר בַּיּוֹם ה׳ שֶׁלֹּא עָשָׂה עֵרוּב תַּבְשִׁילִין, יָכוֹל לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם, וִיבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכָה, וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר, אִם הַיּוֹם קֹדֶשׁ, אֵינִי צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת עֵרוּב, וְאִם הַיּוֹם חֹל, בַּהֲדִין עֵרוּבָא וכו׳, אֲבָל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם, וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן צט סָעִיף ב) (תקכז).

סימן קג

א כְּשֶׁם שֶׁמִּצְוָה לְכַבֵּד אֶת הַשַּׁבָּת וּלְעַנְגוֹ, כָּךְ מִצְוָה לְכַבֵּד כָּל יָמִים טוֹבִים וּלְעַנְגָן, שֶׁנֶּאֱמַר לִקְדוֹשׁ ה׳ מְכֻבָּד. וְכָל יָמִים טוֹבִים, נֶאֱמַר בָּהֶם מִקְרָא קֹדֶשׁ.

ב אֵיזֶהוּ כִּבּוּד. זֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁמִּצְוָה עַל הָאָדָם לְגַלַּח בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָרֶגֶל כְּשֶׁהוּא מְנוּוָל. וְכֵן מִצְוָה לִרְחוֹץ בְּחַמִּין וְלָחֹף רֹאשׁוֹ וְלִטּוֹל צִפָּרְנָיו בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, כְּמוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וְכֵן מִצְוָה לָלוּשׁ פַּת בְּבֵיתוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב לְכִבּוּד יוֹם טוֹב כְּמוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וְכֵן אָסוּר לֶאֱכוֹל בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה כְּמוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל סְעוּדַת יוֹם טוֹב לְתֵאָבוֹן. וְאִם חָל עֶרֶב יוֹם טוֹב בַּשַּׁבָּת, יֹאכַל סְעוּדָה שְׁלִישִׁית לִזֶּרֶם מִנְחָה קְטַנָּה. וְכֵן הַדִּין בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁהוּא עֶרֶב יוֹם טוֹב שֵׁנִי.

ג אֵיזֶהוּ עֹנֶג. זֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁחַיָּב לֶאֱכוֹל בְּיוֹם טוֹב בְּכָל יוֹם שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, אַחַת בַּלַּיְלָה וְאַחַת בַּיּוֹם. אֲבָל סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, אֵין נוֹהֲגִין בּוֹ. וְחַיָּב לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן קֹדֶם סְעוּדָה וְיִבְצַע עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת שְׁלֵמוֹת כְּמוֹ בַּשַּׁבָּת. וְיַרְבֶּה בְּבָשָׂר וְיַיִן וּמַגְדָּנוֹת כְּפִי יְכָלְתּוֹ (וְעַיֵּן לעיל ס׳ עב סע״ז ח).

ד בְּכָל יוֹם טוֹב, בַּקִּדּוּשׁ שֶׁבַּלַּיְלָה אוֹמְרִים לְאַחֲרָיו בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל שִׂמְחַת הֶחָג, חוּץ מִלֵּיל שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח וְלֵיל שְׁמִינִי, שֶׁאֵין מְבָרְכִין שֶׁהֶחֱיָנוּ, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְהַנָּשִׁים, בִּשְׁעַת הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת אֵין לָהֶן לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ בְּשׁוּם יוֹם טוֹב. וּקְצָתָן נוֹהֲגוֹת לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ (חוּץ מִלֵּיל ז׳ וְלֵיל ח׳ שֶׁל פֶּסַח) וְלָא מָחֵינָן לְהוּ (שְׁאֵילַת יְעֹבֵ״ץ) (סִימָן רס״ג ת״צ תרס״ח תרס״ט).

ה חַיָּב לְשַׂמֵּחַ אֶת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וְכָל הַנִּלְוִים אֵלָיו, כָּל אֶחָד כָּרָאוּי לוֹ. הַקְּטַנִּים נוֹתֵן לָהֶם אֱגוֹזִים וּמִגְדָּנוֹת. וְהַנָּשִׁים, בִּבְגָדִים וְתַכְשִׁיטִים כְּפִי יְכָלְתּוֹ. וְהָאֲנָשִׁים, בְּבָשָׂר וְיַיִן. וְנוֹהֲגִין לְהַרְבּוֹת בְּמִינֵי מַאֲכָלִים בְּיוֹם טוֹב יוֹתֵר מִבְּשַׁבָּת, כִּי בְּיוֹם טוֹב נֶאֱמַר בּוֹ שִׂמְחָה. וְלֹא בַּשַּׁבָּת. וְגַם בִּגְדֵי יוֹם טוֹב יִהְיוּ יְקָרִים יוֹתֵר מִשֶּׁל שַׁבָּת (תקכ״ט).

ו בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת בַּסְּעוּדָה אֵיזֶה דָּבָר, לְזֵכֶר סְעוּדַת אֶסְתֵּר שֶׁהָיְתָה בְּיוֹם זֶה, שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם נִתְלָה הָמָן (ת״צ).

ז בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל שָׁבוּעוֹת, נוֹהֲגִין לֶאֱכוֹל מַאֲכְלֵי חָלָב. וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה טְעָמִים. וְרֶמֶז, מְנָחָה חֲדָשָׁה לַה׳ בְּשָׁבָעוֹתֵיכֶם, רָאשֵׁי תֵּבוֹת, מֵחָלָב. וְיֵשׁ לֶאֱכוֹל גַּם מַאַכְלֵי דְּבַשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשְׁלָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ (פְּרִי חָדָשׁ בְּשֵׁם כָּל בּוֹ). וְכֵיָון שֶׁאוֹכְלִים מַאַכְלֵי חָלָב וּצְרִיכִין גַּם כֵּן לֶאֱכוֹל בָּשָׂר, שֶׁהֲרֵי מִצְוָה לֶאֱכוֹל בָּשָׂר בְּכָל יוֹם טוֹב, צְרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי אִסּוּר. (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ז׳ י״א, י״ב, תצ״ד).

ח אַף עַל פִּי שֶׁהָאֲכִילָה וְהַשְׁתִיָּה בַּמּוֹעֲדוֹת הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, לֹא יְהֵא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר, עֲצֶרֶת לַה׳ אֱלֹהֶיךָ. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר, עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם, כְּבָר פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, חֶצְיוֹ לַה׳ וְחֶצְיוֹ לָכֶם. לְפִיכָךְ צְרִיכִין לַעֲסֹק גַּם בַּתּוֹרָה.

ט וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, חַיָּב לְהַאֲכִיל גַּם לַגֵּר לְיָתוֹם וְלָאַלְמָנָה עִם שְׁאָר הָעֲנִיִּים הָאֲמְלָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְגוֹ׳. אֲבָל מִי שֶׁנּוֹעֵל דַּלְתֵי חֲצֵרוֹ, וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, וְאֵינוֹ מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה לַעֲנִיִּים וּלְמָרֵי נֶפֶשׁ, אֵין זוֹ שִׂמְחַת מִצְוָה אֶלָּא שִׂמְחַת כְּרֵסוֹ, וְעַל אֵלּוּ נֶאֱמַר זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם אוֹנִים לָהֶם, כָּל אוֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ כִּי לַחְמָם לְנַפְשָׁם. וְשִׂמְחָה כָּזֹאת, קָלוֹן הִיא לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וְזָרִיתִי פֶּרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם.

י כְּשֶׁאָדָם אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמֵחַ בָּרֶגֶל, לֹא יִמָּשֵׁךְ בַּיַּיִן וּבְשְׂחוֹק וּבְקַלּוּת רֹאשׁ וְיֹאמַר כָּל מַה שֶּׁיּוֹסִיף בָּזֶה, יַרְבֶּה בְּמִצְוַת שִׂמְחָה, כִּי הַשִּׂכְרוּת וְהַשְּׂחוֹק וְקַלּוּת הָרֹאשׁ אֵינָהּ שִׂמְחָה, אֶלָּא הוֹלֻלּוּת וְסִכְלוּת. וְלֹא נִצְטַוֵּינוּ עַל הַהוֹלֻלּוֹת וְהַסִּכְלוּת, אֶלָּא עַל הַשִּׂמְחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדַת יוֹצֵר הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל. הָא לָמַדְתָּ שֶׁהֲעֲבוֹדָה הִיא בְּשִׂמְחָה, וְאֵי אֶפְשָׁר לַעֲבוֹד אֶת ה׳ לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂכְרוּת.

יא מִדַּת הַחֲסִידִים אֲשֶׁר ה׳ לְנֶגְדָּם תָּמִיד וּבְכָל דַּרְכֵיהֶם יְדָעוּהוּ, בְּעֵת שִׂמְחָתָם אָז יוֹתֵר וְיוֹתֵר מְבָרְכִין וּמְשַׁבְּחִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר שִׂמַּח אוֹתָם, וְיֹאמַר הָאָדָם בְּלִבּוֹ בְּעֵת שִׂמְחָתוֹ וַהֲנָאָתוֹ, אִם כָּךְ הוּא שִׂמְחַת הָעוֹלָם הַזֶּה אֲשֶׁר הִיא הֶבֶל, כִּי אַחֲרֶיהָ תּוּגָה וַצַעַר, מַה תִּהְיֶה שִׂמְחַת הָעוֹלָם הַבָּא הַתְּמִידִית, שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ תּוּגָה. וְיִתְפַּלֵּל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּטֶּה לִבּוֹ לְעָבְדוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ בְּלֵב שָׁלֵם, וְשֶׁיְּשַׂמְּחֵנוּ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם, וְיִזַּכֵּנוּ לִחְיֵי הָעוֹלָם הַבָּא לְאוֹר בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים.

יב חַיָּב כָּל אָדָם לְהַשְׁגִּיחַ עַל בְּנֵי בֵיתוֹ, שֶׁלֹּא יְטַיְּלוּ בְּמָקוֹם שֶׁיָּבֹאוּ חַס וְשָׁלוֹם לִידֵי קַלּוּת רֹאשׁ בְּהִתְעָרְבָם עִם קַלֵּי הַדַּעַת, רַק יִהְיוּ קְדוֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם (תקכ״ט).

יג בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב לַחֹל אוֹ לְחֹל הַמּוֹעֵד אוֹמֵר בַּתְּפִלָּה, אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ, וּמַבְדִּיל עַל הַכּוֹס, אֲבָל לֹא עַל הַנֵּר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים (תצ״א).

יד נוֹהֲגִין לְהַרְבּוֹת קְצָת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בְּיוֹם שֶׁלְּאַחַר הֶחָג בְּכָל שֶׁלֹּשׁ רְגָלִים, וְהוּא אִסְרוּ חָג. וְנוֹהֲגִין שֶׁאֵין מִתְעַנִּין בּוֹ, אֲפִלּוּ חָתָן וְכַלָּה בְּיוֹם חֻפָּתָן, וְלֹא יָאְרְצֵייט (יום זכרון להוריו), וּבְאִסְרוּ חַג שֶׁלְּאַחַר חַג הַשָּׁבוּעוֹת, גַּם מִצַּד הַדִּין אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ, לְפִי שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם, אִם חָל שָׁבוּעוֹת בַּשַּׁבָּת, הָיָה יוֹם טִבּוּחַ הַקָּרְבָּנוֹת בְּיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. אֲבָל שֶׁל פֶּסַח וְשֶׁל סֻכּוֹת, הָיוּ מַקְרִיבִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן דְּחֹל הַמּוֹעֵד (תכ״ט תצ״ד).

סימן קד

א חֹל הַמּוֹעֵד אָסוּר בְּקִצָּת מְלָאכוֹת וּמֻתָּר בְּקִצָּתָן, דְּהֵינוּ כָּל מַה שֶּׁהוּא לְצֹרֶךְ אֲכִילָה לְחֹל הַמּוֹעֵד אוֹ לְיוֹם טוֹב. וְכֵן מְלָאכָה בְּדָבָר הָאָבֵד, דְּהֵינוּ שֶׁאִם לֹא יַעֲשֶׂנָּה יָבֹא לִידֵי הֶפְסֵד, מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ. וּצְרִיכִין לִזָּהֵר מְאֹד, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בְּחֹל הַמּוֹעֵד מְלָאכָה הָאֲסוּרָה, כִּי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, הַמְחַלֵּל אֶת חֹל הַמּוֹעֵד, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה (תק״ל תקל״ג תקל״ז).

ב עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, הַמְבַזֶּה אֶת חֹל הַמּוֹעֵד, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְהַמְבַזֶּה, הֵיְנוּ, שֶׁאֵינוֹ מְכַבְּדוֹ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּבְכִסּוּת. וְלָכֵן כָּל אָדָם חַיָּב לְכַבְּדוֹ כְּפִי כֹּחוֹ, וְלִלְבּוֹשׁ בְּגָדִים מְכֻבָּדִים (אבות פרק ג. וּבְחַיֵּי אָדָם, וְסִימָן תק״ל).

ג מְלָאכֶת דָּבָר הָאָבֵד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת גַּם עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל אַחֵר, אֲפִלּוּ בְּשָׂכָר. אֲבָל מַה שֶּׁאֵינוֹ דָּבָר הָאָבֵד, אֶלָּא שֶׁהוּא לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד, אֵין לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל אַחֵר בְּשָׂכָר, אֶלָּא עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וְאִם אֵינוֹ מוֹצֵא אֵינוֹ יְהוּדִי, וְגַם בְּעַצְמוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת, מֻתָּר אֲפִלּוּ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל בְּשָׂכָר (סִימָן תקמ״ב ובחיי״א ונ״א).

ד הָא דְּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת דָּבָר הָאָבֵד, זֶהוּ דַוְקָא אִם לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ קֹדֶם יוֹם טוֹב. אֲבָל אִם הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ קֹדֶם יוֹם טוֹב וְהִנִּיחוֹ עַד חֹל הַמּוֹעֵד, אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּחֹל הַמּוֹעֵד (תקל״ח).

ה כָּל מְלָאכוֹת הָאֲסוּרוֹת לַעֲשׂוֹת בְּחֹל הַמּוֹעֵד, אִם יֵשׁ כָּאן יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ מַה לֶּאֱכֹל כָּרָאוּי לְחֹל הַמּוֹעֵד וְיוֹם טוֹב, מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָן עַל יָדוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַה לֶּאֱכוֹל. וּמִכָּל מָקוֹם יַעֲשֶׂה בְּצִנְעָא, וְאָסוּר לַעֲשׂוֹתָן עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. אַף לְצֹרֶךְ מִצְוָה, מֻתָּר (תקל״ד תקמ״ב תקמ״ג).

ו אֲפִלּוּ מְלָאכוֹת הַמֻּתָּרוֹת, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן בִּשְׁבִיל אֵינוֹ יְהוּדִי (חַיֵּי אָדָם).

ז אָסוּר לְזַבֵּל שָׂדֵהוּ. וַאֲפִלּוּ לְהַכְנִיס שָׁם צֹאן בִּשְׁבִיל שֶׁיַּעֲשׂוּ שָׁם זֶבֶל, אָסוּר. וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, אָסוּר.

ח זְרִיעָה, אֲסוּרָה. וְאִם יֵשׁ לוֹ זְרָעִים, שֶׁאִם לֹא יַשְׁקֵם בְּמַיִם יִפָּסְדוּ לְגַמְרֵי, מֻתָּר לְהַשְׁקוֹתָם.

ט אָסוּר לִתְלוֹשׁ אוֹ לְקָצוֹץ שׁוּם דָּבָר מִן הַמְחֻבָּר אִם לֹא יִתְקַלְקְלוּ הַפֵּרוֹת עַד לְאַחַר יוֹם טוֹב, כִּי אִם מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לֶאֱכוֹל בַּמּוֹעֵד. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְצַמְצֵם, אֶלָּא תּוֹלֵשׁ בְּהַרְוָחָה, וְאִם יוֹתִיר, יוֹתִיר. וְכֵן עֵצִים שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהַסָּקָה בַּמּוֹעֵד, מֻתָּר לְקַצְּצָם מִמְּחֻבָּר. וְאִם צָרִיךְ לִתְלוֹשׁ בִּשְׁבִיל לְהַאֲכִיל לַבְּהֵמָה, יַעֲשֶׂה בְּשִׁנּוּי (תקל״ב תקל״ז) וְאָסוּר לְלַקֵּט עֵצִים מִן הַשָּׂדֶה לְיַפּוֹתוֹ לַחֲרִישָׁה. וְאִם נִפְּרַ שֶׁמְּכַוֵּן לְצָרְכּוֹ שֶׁצָּרִיךְ לָעֵצִים, כְּגוֹן שֶׁנּוֹטֵל הַגְּדוֹלִים וּמַנִּיחַ הַקְּטַנִּים, מֻתָּר. וְכֵן אָסוּר לְקָצוֹץ עַנְפֵי הָאִילָן לְתַקְּנוֹ. וְאִם נִפְּרַ שֶׁמְּכַוֵּן בִּשְׁבִיל הָעֲנָפִים לְהַאֲכִילָן לִבְהֶמְתּוֹ וְלֹא לְתַקְּנוֹ, כְּגוֹן שֶׁקּוֹצֵץ כֻּלָּן מִצַּד אֶחָד, מֻתָּר.

י מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֶּן אֵצֶל גֶּן אֵינוֹ יְהוּדִי, וְהָאֵינוֹ יְהוּדִי לוֹקֵט פֵּרוֹתָיו, וְאִם הַיִּשְׂרָאֵל לֹא יִלְקֹט, יָבוֹא לִידֵי הֶפְסֵד, מֻתָּר לוֹ לְלַקְּטָם. וְאִם הֵמָּה דְּבָרִים שֶׁיִּתְקַלְקְלוּ בְּתָלוּשׁ אִם לֹא יַעֲשֶׂה לְצָרְכָּם גַּם מְלָאכָה אַחֶרֶת, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת הַכֹּל, אֲפִלּוּ לִדְרוֹךְ עֲנָבִים לַעֲשׂוֹת יַיִן וְכַדּוֹמֶה לָזֶה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַנִּיחַ בְּכֻוָּנָה מְלַאכְתּוֹ לְחֹל הַמּוֹעֵד.

יא אָסוּר לְגַלֵּחַ בְּחֹל הַמּוֹעֵד, אֲפִלּוּ גִּלַּח אֶת עַצְמוֹ גַּם בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֶלָּא מִי שֶׁיָּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים. וַאֲפִלּוּ יָצָא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ פָּנַאי לְגַלֵּחַ אָז (וְעַיֵּן עוֹד לְקַמָּן סִימָן ר״כ סָעִיף ו) (תקנ״א).

יב וְלִקְצוֹץ הַצִּפָּרְנַיִם, גַּם כֵּן אָסוּר. אַף אִם קָצַץ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, מֻתָּר לְקַצְּצָן גַּם בְּחֹל הַמּוֹעֵד וְכֵן אִשָּׁה לְצֹרֶךְ טְבִילָה מֻתֶּרֶת (ס׳ תקלב. וְעַיֵּן באה״ט שָׁם).

יג אָסוּר לְכַבֵּס שׁוּם דָּבָר, אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד, אֶלָּא אִם לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ בְּשׁוּם אֹפֶן לְכַבֵּס קֹדֶם יוֹם טוֹב. וְכֵן מִטְפָּחוֹת שֶׁמְּלַפְּפִין בָּהֶן אֶת הַתִּינוֹקוֹת (חִתּוּלִים), כֵּיוָן שֶׁמַּשְׁתִּינִין תָּדִיר וּצְרִיכִין לָהֶם הַרְבֵּה, מֻתָּר לְכַבְּסָן, וְיִזָּהֲרוּ לְכַבְּסָן בְּצִנְעָא (תקלב).

יד כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לְצֹרֶךְ רְפוּאָה, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת, בֵּין לְאָדָם בֵּין לִבְהֵמָה (תקלב).

טו חֶשְׁבּוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁאִם לֹא יִכְתְּבֵם, יִשְׁכָּחֵם, מֻתָּר לְכָתְבָם, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי דָּבָר הָאָבֵד. וְכֵן מַה שֶּׁהוּא לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד, מֻתָּר לִכְתֹּב. אֲבָל שְׁאָר דְּבָר, אָסוּר לִכְתֹּב. וְאִגֶּרֶת שְׁלוֹמִים שֶׁכּוֹתֵב אָדָם לַחֲבֵרוֹ, נוֹהֲגִין לִכְתֹּב בְּשִׁנּוּי קָצָת, דְּהֵיְנוּ שֶׁכּוֹתְבִין שׁוּרָה רִאשׁוֹנָה עֶקֶמָּה. וּלְכָל מַה שֶּׁמֻּתָּר לִכְתּוֹב, מֻתָּר גַּם כֵּן לְתַקֵּן קֶלְמוֹס וּדְיוֹ.

טז מִי שֶׁצָּרִיךְ לְמָעוֹת אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד, אֶלָּא שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ פֶּן לֹא יִמְצָא לִלְוּוֹת לְאַחַר הַמּוֹעֵד, וְהַמַּלְוֶה אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַלְווֹת לוֹ בְּלִי שְׁטָר, מֻתָּר לוֹ לִכְתֹּב אֶת הַשְּׁטָר (תקמ״ה).

יז אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים בְּחֹל הַמּוֹעֵד מִשּׁוּם דְּאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה. אֲבָל מֵתֵר לְהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ. וּמֵתֵר לַעֲשׂוֹת מִשְׁתֶּה לִבְרִית מִילָה וּלְפִדְיוֹן הַבֵּן. גַּם מֵתֵר לַעֲשׂוֹת מִשְׁתֶּה לְכְתִיבַת תְּנָאִים.

יח מֵתֵר לִשְׁכּוֹר פּוֹעֲלִים, וַאֲפִלּוּ יִשְׂרְאֵלִים, שֶׁיַּעֲשׂוּ מְלַאכְתּוֹ לְאַחַר הַמּוֹעֵד.

יט מֵתֵר לָלֶכֶת חוּץ לַתְּחוּם, בֵּין בִּרְגְלָיו בֵּין בְּקָרוֹן בֵּין רָכוּב.

כ אֵין מַעֲלִין בְּהֵמָה זָכָר עַל נְקֵבָה לְהַרְבִּיעָהּ, מִשּׁוּם דְּלֹא הֲוֵי דָּבָר הָאָבֵד.

כא אֵין מוֹשִׁיבִין תַּרְנְגֹלֶת עַל בֵּיצִים לְגַדֵּל אֶפְרוֹחִים. וְאִם הוֹשִׁיבָהּ קֹדֶם הַמּוֹעֵד וּבָרְחָה, אִם הוּא בְּתוֹךְ שִׁלְשָׁה יָמִים לַבְּרִיחָה, מֵתֵר לְהַחְזִירָהּ. אֲבָל לְאַחַר שִׁלְשָׁה יָמִים, אָסוּר לְהַחְזִירָהּ, אֲפִלּוּ אִם יִפָּסְדוּ הַבֵּיצִים. וּלְהוֹשִׁיב אַחֶרֶת תַּחְתֶּיהָ, אֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁלְשָׁה יָמִים, אָסוּר (תקל״ו).

סימן קה

א אָסוּר לְהַסִּיעַ וְלִשָּׂא מִטַּלְטְלָיו וּכְלֵי בֵּיתוֹ בְּחֹל הַמּוֹעֵד מִדִּירָה שֶׁבֶּחָצֵר זוֹ לְדִירָה שֶׁבֶּחָצֵר אַחֶרֶת, אֲפִלּוּ מִדִּירָה כְּעוּרָה לְדִירָה נָאָה. אֲבָל מִבַּיִת לְבַיִת בֶּחָצֵר אַחַת, מֵתֵר. וְכֵן אִם שְׁתֵּי הַחֲצֵרוֹת סְמוּכוֹת וְיֵשׁ פֶּתַח בֵּינֵיהֶן, מֵתֵר לְהוֹצִיא הַחֲפָצִים דֶּרֶךְ שָׁם. וּבִמְקוֹם פְּסִידָא, מֵתֵר אֲפִלּוּ מֵעִיר לְעִיר. וְכֵן מִדִּירָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ לְדִירָה שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ, מֵתֵר מִשּׁוּם שִׂמְחַת יוֹם טוֹב, שֶׁשִּׂמְחָה הִיא לוֹ לָדוּר בְּדִירָה שֶׁהִיא שֶׁלּוֹ (תקל״ה).

ב אִם צָרִיךְ לְהַכְנִיס פֵּרוֹתָיו אוֹ שְׂאָר סְחוֹרָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָרֵא מִפְּנֵי גַּנָּבִים אוֹ מִשְּׁאָר הֶפְסֵד, כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת בְּצִנְעָה יַעֲשֶׂה. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת בְּצִנְעָא, מֵתֵר לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ בְּפַרְהֶסְיָא.

סימן קו

א כָּל סְחוֹרָה, אֲסוּרָה, בֵּין לִקְנוֹת בֵּין לִמְכּוֹר. רַק אִם נִזְדַּמֵּן לוֹ רֶוַח מְרֻבֶּה יָכוֹל לִקְנוֹת וְלִמְכּר בְּצִנְעָא, וְיוֹצִיא לִכְבוֹד יוֹם טוֹב יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהוֹצִיא.

ב אִם יֵשׁ לוֹ סְחוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁאִם לֹא יִמְכְּרֶנָּהּ עַתָּה יַפְסִיד מִן הַקֶּרֶן, מֵתֵר לְמָכְרָהּ מִשּׁוּם דַּהֲוֵי דָּבָר הָאָבֵד, אֲבָל אִם אֵין לָחוּשׁ שֶׁיַּפְסִיד אֶלָּא שֶׁלֹּא יַרְוִיחַ אַחַר כָּךְ, אָסוּר לְמָכְרָהּ כִּי מְנִיעַת רֶוַח לֹא מִקְרֵי הֶפְסֵד.

ג אִם חַל יָרִיד, שֶׁהוּא יוֹם הַשּׁוּק הַבָּא לִפְרָקִים, אוֹ יוֹם הַשּׁוּק שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ, אֶלָּא שֶׁעַתָּה הוּא קוֹדֶם הַחֲגָאוֹת שֶׁמִּתְאַסְּפִין קוֹנִים הַרְבֵּה, מֵתֵר לִמְכּר דְּכֵינָן שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּדִיר חַשְׁבִינָן גַּם מְנִיעַת הֶרֶוַח כְּמוֹ הֶפְסֵד, אֲבָל בְּיוֹם הַשּׁוּק שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ אָסוּר, וּכְשֶׁבָּאִים לִפְעָמִים סוֹחֲרִים אוֹ סְפִינוֹת שֶׁמּוֹכְרִים בְּזוֹל אוֹ קוֹנִים בְּיֹקֶר מַה שֶּׁאֵינָם שָׂכִיחַ תָּמִיד, גַּם כֵּן מֵתֵר לִקְנוֹת מֵהֶם וְלִמְכּר לָהֶם.

ד וְכֵן מִי שֶׁצָּרִיךְ לִקְנוֹת יַיִן בְּעֵת הַבָּצִיר, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לְצָרְכֵי בֵּיתוֹ לִשְׁתּוֹת כָּל הַשָּׁנָה וְאַחַר כָּךְ יִתְיַקֵּר הַיַּיִן מֵתֵר לוֹ לִקְנוֹת בְּחֹל הַמּוֹעֵד, אֲבָל לְמַשָּׂא וּמַתָּן אָסוּר לִקְנוֹת.

ה דְּבָרִים הַנִּצְרָכִים לַמּוֹעֵד, כְּגוֹן פֵּרוֹת וְתַבְלִין מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן אֲפִלּוּ בְּפַרְהֶסְיָא, וְכֵיוָן שֶׁמֻּתָּרִין לִפְתֹּחַ הַחֲנוּת בְּשָׁבִיל יִשְׂרָאֵל מֻתָּרִין לִמְכּר גַּם לְאֵינוֹ יְהוּדִי.

ו לְתִבְּעַ חוֹבוֹת, נָהֲגוּ לְהָקֵל אֲפִלּוּ מִיִּשְׂרָאֵל, מִשּׁוּם דְּחוֹשְׁבִין לְדָבָר הָאָבֵד.

ז לְהַלְווֹת בְּרִבִּית לַגּוֹי הָרָגִיל אֶצְלוֹ, מֻתָּר, מִפְּנֵי דַּהֲוֵי דָּבָר הָאָבֵד, שֶׁלֹּא יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ אֵצֶל אַחֵר. וְאִם מַלְוֶה לַגּוֹי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל אֶצְלוֹ, יוֹצִיא הָרִבִּית מִשָּׁבוּעַ אֶחָד לְשִׁמְחַת יוֹם טוֹב. וְלִמְכּר סְחוֹרָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל אֶצְלוֹ, אָסוּר, וְלָא מַהֲנֵי מַה שֶּׁיּוֹסִיף לְשִׁמְחַת יוֹם טוֹב. אֲבָל לְמִי שֶׁרָגִיל אֶצְלוֹ, מֵתֵר, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי דָּבָר הָאָבֵד, שֶׁלֹּא יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ אֵצֶל אֲחֵרִים (תקל״ט)

ח חִלּוּף מַטְבְּעוֹת, אָסוּר (שם וּבְחַיֵּי אָדָם).

סימן קז

א כָּל חֹדֶשׁ נִיסָן אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, וְלֹא צִדּוּק הַדִּין, וְאֵין אוֹמְרִים צִדְקָתְךָ בַּשַּׁבָּת בְּמִנְחָה. נוֹהֲגִין מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ וָאֵילָךְ לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם פָּרָשַׁת הַנָּשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בּוֹ בַּיּוֹם, וּבְיוֹם שְׁלִשָּׁה עָשָׂר קוֹרִין פָּרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ, עַד כֵּן עָשָׂה אֶת הַמְּנוֹרָה, שֶׁהִיא כְּנֶגֶד שֵׁבֶט לֵוִי.

ב אֵין מִתְעַנִּין בּוֹ אֲפִלּוּ תַּעֲנִית יַארְצַיְיט (יוֹם זְכָרוֹן לְהוֹרָיו). אֲבָל תַּעֲנִית חֲלוֹם, מִתְעַנִּין. וְהַבְּכוֹרִים, מִתְעַנִּין בְּעֶרֶב פֶּסַח, כַּאֲשֶׁר יִבְאַר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּסִימָן קי״ג. וְחָתָן וְכַלָּה גַּם כֵּן מִתְעַנִּין בּוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן (תכט).

ג בַּשַּׁבָּת הַגָּדוֹל לְמִנְחָה, נוֹהֲגִין שֶׁאֵין אוֹמְרִים בָּרְכִי נַפְשִׁי, אֶלָּא עֲבָדִים הָיִינוּ וְכוּ׳. לְפִי שֶׁבַּשַּׁבָּת הַגָּדוֹל הָיְתָה הַתְחָלַת הַגְּאֻלָּה וְהַנִּסִּים (סִימָן ת״ל).

סימן קח

א כְּתִיב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת, מִכָּאן, שֶׁצְּרִיכִין לִשְׁמוֹר אֶת הַחִטִּין לְשֵׁם מַצּוֹת מִצְוָה, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עֲלֵיהֶם מַיִם. וּלְדַעַת קְצָת מִגְּדוֹלֵי הַפּוֹסְקִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, צְרִיכִין שְׁמִירָה זוֹ מִיָּד מִשְּׁעַת קְצִירָה וָאֵילָךְ. אֲבָל הַמִּנְהָג הוּא כְּהַפּוֹסְקִים דְּסַגֵּי לְהוּ בִּשְׁמִירָה מִשָּׁעָה שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתָן לְטָחוֹן וָאֵילָךְ. וְאַף הַמְדַקְדְּקִין בַּמִּצְוֹות, חוֹשְׁשִׁין לִשְׁמִירָה מִשְּׁעַת קְצִירָה, וְכֵן נָכוֹן לַעֲשׂוֹת. וְרָאוּי לְדַקְדֵּק שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ הַשִּׁבָּלִים בְּמְחֻבָּר עַד שֶׁיִּתְיַבְּשׁוּ כָּל צָרְכָּן וְיַלְבִּינוּ, כִּי אָז אִם יֵרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים, יַחְמִיצוּ אֲפִלּוּ בְּמְחֻבָּר, כֵּינָן שֶׁאֵינָן צְרִיכוֹת עוֹד לַקַּרְקַע. עַל כֵּן רָאוּי וְנָכוֹן לְקַצּוֹר בְּעוֹד שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עוֹד קְצָת מַרְאֵה יַרְקוּת. וּמִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ בְּחִטִּין שְׁמוּרוֹת מִשָּׁעַת קְצִירָה לְכָל יְמֵי הֶחָג, מַה טּוֹב. וְאִם לָאו, רָאוּי לוֹ עַל כָּל פָּנִים לְהַדֵּר בָּזֶה לַמַּצּוֹת שֶׁעַל הַסֵּדֶר בְּשֹׁנֵי הַלֵּילוֹת (עַיֵּן חַיֵּי אָדָם כְּלָל קכ״ח סִימָן ל׳).

ב חִטִּים שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהֶן מְבֻקָּעוֹת אוֹ מְצֻמָּחוֹת, הַשְׁאָר מֻתָּר. וּבִלְבַד שֶׁיְּבָרְרוּ אוֹתָן, אוֹ צְרִיכִין לְדַקְדֵּק הֵיטֵב, אִם יֵשׁ שָׁם עַל כָּל פָּנִים שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד הַמְבֻקָּעוֹת וְהַמְצֻמָּחוֹת. וּלְכַתְּחִלָּה יֵשׁ לְהַדֵּר לִבְרֹר גַּם מִן הַחִטִּים שֶׁאָכְלוּ מֵהֶן עַכְבָּרִים אוֹ שֶׁיִּהְיֶה שִׁשִּׁים כְּנֶגְדָּן. וְהַחִטִּים שֶׁבָּאוּ בַּסְּפִינָה אוֹ שֶׁהָיוּ מֻנָּחוֹת בַּבּוֹרוֹת, אִם הֵן יְבֵשׁוֹת וְקָשׁוֹת וְלֹא נִשְׁתַּנָּה מַרְאֵיהֶן, כְּשֵׁרוֹת. וְאִם הָיוּ מֻנָּחוֹת בַּעֲלִיָּה וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים דֶּרֶךְ הַגַּג בְּקְצָת מְקוֹמוֹת, אֲסוּרוֹת. אֲבָל אִם נָפַל עֲלֵיהֶן קְצָת שֶׁלֶג אוֹ קְצָת מַיִם בְּמָקוֹם אֶחָד, מְסַלֵּק אוֹתָן שֶׁיֵּשׁ לְהִסְתַּפֵּק בָּהֶן. וְהַשְׁאָר מֻתָּרוֹת (תנ״ג תס״ז).

ג כְּבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לְדַקְדֵּק בְּהֶכְשֵׁר הֲרִיחַיִם, לְנַקֵּר הֵיטֵב וּלְנַקּוֹת בְּכָל הָאֶפְשָׁרִי. וְכִיסִּים לוֹקְחִים חֲדָשִׁים וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֵמָּה הוֹלְכִים אֶל הָרֵיחַיִם לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁיִּהְא הַהֶכְשֵׁר כָּרָאוּי, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים רָאוּי לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם שֶׁיֵּלֵךְ בְּעַצְמוֹ לְהַשְׁגִּיחַ עַל הַהֶכְשֵׁר דְּמִצְוָה בּוֹ יוֹתֵר מִבִּשְׁלוּחוֹ, וְנוֹהֲגִין שֶׁהַמֶּמֵּחַ הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּטְחַן לְאַחַר הַהֶכְשֵׁר אֵין אוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּפֶסַח, אִם טוֹחֲנִין בָּרֵיחַיִם גַּם תְּבוּאָה לְתוּתָה, צְרִיכִין לְהַפְסִיק בְּמִחְצָה, שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב בּוֹ מִן הָאָבָק הַהוּא (תנ״ג).

ד שַׂק עִם קֶמַח שֶׁנִּתְלַחְלַח מִמַּיִם, אִם הוּא בְּמָקוֹם אֶחָד, בֵּין שֶׁהוּא עֲדַיִן לַח בֵּין שֶׁנִּתְיַבֵּשׁ, יֹאחֵז אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה בְּיָדוֹ וְיָרִיק הַשְּׁאָר, וּמֻתָּר. רַק זֶה שֶׁנִּתְלַחְלַח, אָסוּר. וְאִם נִתְלַחְלַח בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֲזַי אִם עֲדַיִן הוּא לַח, יַרְקֵד אֶת הַקֶּמַח. וּמַה שֶּׁנִּשְׁאַר עַל הַנָּפָּה פֵּרוּרִין, זֶהוּ לְבַד חָמֵץ וְהַשְּׁאָר מֻתָּר. וְכֵן אִם אָכְלוּ עַכְבָּרִים מִן הַקֶּמַח, יְרַקְּדֶנּוּ. אֲבָל אִם כְּבָר נִתְיַבֵּשׁ, לֹא מַהֲנֵי לֵהּ הַרְקָדָה וְכָל הַקֶּמַח אָסוּר (תס״ז).

ה בְּיוֹם שֶׁטָּחֲנוּ אֶת הַקֶּמַח, אָסוּר לְאָפוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאָז הַקֶּמַח הוּא חַם וּמְמַהֵר לְהַחְמִיץ כְּשֶׁנּוֹתְנִים בּוֹ אֶת הַמַּיִם, עַל כֵּן יִשְׁהֶה אַחַר הַטְּחִינָה לְכָל הַפָּחוֹת מַעַת לְעֵת.

ו הַשַּׂקִּים שֶׁמַּנִּיחִים בָּהֶם אֶת הַקֶּמַח, טוֹב לַעֲשׂוֹתָן חֲדָשִׁים, אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת לְהַתִּיר אֶת הַתְּפִירוֹת וּלְכַבֵּס הֵיטֵב הֵיטֵב בְּחַמִּין וּבְאֹפֶר וּבְשִׁפְשׁוּף וַחֲבִיטָה.

ז אָסוּר לְהַנִּיחַ שַׂק עִם קֶמַח עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, אֶלָּא אִם יֵשׁ עוֹר עָבֶה תַּחְתָּיו, דְּאִם לֹא כֵּן יִתְחַמֵּם וְיִתְלַחְלַח מִן הַזֵּעָה. וְאִם אֶפְשָׁר, יִזָּהֵר גַּם כֵּן שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ הַרְבֵּה שַׂקִּים זֶה עַל זֶה, מִפְּנֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְחַמֵּם וְיַחְמִיץ בַּלֵּילָה.

סימן קט

א אֵין לָשִׁין אֶת הַמַּצּוֹת אֶלָּא בְּמַיִם שֶׁלָּנוּ הַלַּיְלָה, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּשְׁאַב אוֹתָם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְיַעַמְדוּ בְּתָלוּשׁ כָּל הַלַּיְלָה, וַאֲפִלּוּ אִם הַלַּיְלָה אָרֹךְ יוֹתֵר מִשְּׁנֵים עָשָׂר שָׁעוֹת, אָסוּר לָלוּשׁ בָּהֶן עַד אוֹר הַיּוֹם. וְאִם הַלַּיְלָה קָצָר וְאֵין שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת עַד אוֹר הַיּוֹם, צְרִיכִין לְהַמְתִּין עַד שֶׁיַּעַבְרוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת מִשָּׁעָה

שֶׁנִּשְׁאֲבוּ. וְעַמָּא דְאַרְעָא נוֹהֲגִין שְׁמִיד בְּאוֹר הַיּוֹם לָשִׁין בַּמַּיִם שֶׁלָּנוּ, אַף שֶׁעֲדַיִן לֹא עָבְרוּ שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת. וְאַף שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ, אֲבָל רֹב הַפּוֹסְקִים מַחְמִירִים בָּזֶה. וְעַל כֵּן צָרִיךְ לְזָהֵר בַּדָּבָר (עפמ״ג ומחה תנה).

ב אִם לֹא יוּכַל לְשַׁעֵר אֶת זְמַן בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת יַקְדִּים קְצָת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁאַב קֹדֶם שְׁקִיעַת הַחַמָּה. וְהַמְנָהָג לְסַנֵּן אֶת הַמַּיִם וּלְכַסּוֹתָן. וּצְרִיכִין לְהַעֲמִידָם בְּמָקוֹם קָר. וּכְשֶׁהוּא נוֹשְׁאָם בַּיּוֹם לַבַּיִת, יְזָהֵר שֶׁלֹּא יָבֹא עֲלֵיהֶם הַשֶּׁמֶשׁ.

ג יָכוֹל לִשְׁאוֹב בְּפַעַם אַחַת לְכַמָּה יָמִים, אֲבָל הַמִּצְוָה הִיא לִשְׁאוֹב בִּשְׁבִיל כָּל יוֹם וָיוֹם בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְנוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לִשְׁאֹב בִּכְלֵי חֶרֶס יָשָׁן אֲפִלּוּ הוּא שֶׁל פֶּסַח אֶלָּא אִם כֵּן הוּא מְצֻפֶּה (גלעזירט) דִּכְלֵי חֶרֶס יָשָׁן שֶׁאֵינוֹ מְצֻפֶּה, אֵינוֹ הִדּוּר מִצְוָה, וְאֵין לְשַׁנּוֹת הַמִּנְהָג.

ד הַנְּהָרוֹת בִּימֵי נִיסָן, עַל פִּי הָרֹב הֵן יוֹתֵר קָרִים מִן הַבְּאֵרוֹת, וְעַל כֵּן יִשְׁאַב מִן הַנָּהָר. אַךְ לִפְעָמִים הַנְּהָרוֹת גְּדוֹלִים מֵהַפְּשָׁרַת שְׁלָגִים וְאֵינָם קָרִים כָּל כָּךְ, אָז טוֹב יוֹתֵר לִשְׁאוֹב מִן הַבְּאֵרוֹת.

ה לֹא יִשְׁאָבֵם עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, אֶלָּא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל.

ו לֹא יִתְּנֵם בִּכְלִי שֶׁהָיָה בּוֹ דְּבַשׁ אוֹ שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת, אֶלָּא אִם הִגְעִילוֹ קֹדֶם, מִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִתְּנֵם בִּכְלִי שֶׁהָיָה בּוֹ דָּבָר חָרִיף אֲפִלּוּ לֹא הָיָה חָמֵץ, מִשּׁוּם דְּעַל יְדֵי דָּבָר חָרִיף, מְמַהֵר לְהַחְמִיץ, וַאֲפִלּוּ הַגְעָלָה לָא מַהֲנֵי לֵהּ, גַּם לֹא יִתְּנֵם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת, שֶׁאֵינוֹ מְצַנֵּן כְּמוֹ שְׁאָר כֵּלִים.

ז אִם רוֹאֶה שֶׁלֹּא יַסְפִּיקוּ לוֹ הַמַּיִם שֶׁלָּנוּ, מֻתָּר לְהוֹסִיף לְתוֹכָן שְׁאָר מַיִם, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הָרֹב מִמַּיִם שֶׁלָּנוּ, וּלְכַתְּחִלָּה טוֹב שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִמַּיִם שֶׁלָּנוּ. וְיֵשׁ לְהַדֵּר, אִם אֶפְשָׁר, לִשְׁאֹב אֶת הַמַּיִם שֶׁמּוֹסִיפִין מִתּוֹךְ [מַשְׁאֲבָה] (פְּלוֹמְפּ) אוֹ שְׁאָר בְּאֵר מְכֻסֶּה, שֶׁאֵין הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה עַל הַמַּיִם.

ח כְּשֶׁאוֹפִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן, צְרִיכִין לִשְׁאוֹב בְּיוֹם חֲמִישִׁי בָּעֶרֶב, כִּי בְּיוֹם עֶרֶב שַׁבָּת אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק, אִם לֹא שָׁאַב בְּיוֹם חֲמִישִׁי, יִשְׁאַב בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְאַחַר מִנְחָה, אוֹ בַּשַּׁבָּת עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי.

ט אֵין לִשְׁפֹּךְ אֶת הַמַּיִם מִפְּנֵי הַמֵּת, וְלֹא מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר, שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע. וּמִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַתְּקוּפָה תִּפּוֹל, יַנִּיחַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם חֲתִיכַת בַּרְזֶל קְטַנָּה וּנְקִיָּה, כְּמוֹ מַחַט, וּתְהֵא תְּלוּיָה בְּחוּט, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ אַחַר כָּךְ לְהַכְנִיס אֶת הַיָּד לְתוֹךְ הַמַּיִם לָקַחַת אוֹתָהּ, אֶלָּא יִמְשְׁכֶנָּה עִם הַחוּט.

סימן קי

א תַּנּוּר שֶׁאָפוּ בּוֹ חָמֵץ כְּשֶׁרוֹצֶה לֶאֱפוֹת בּוֹ מַצּוֹת צָרִיךְ לְהַכְשִׁירוֹ עַל יְדֵי לִבּוּן בָּאוּר, דְּהַיְנוּ שֶׁיַּסִּיקוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁיִּהְיוּ נִיצוֹצוֹת נִתָּזִין מִמֶּנּוּ, כִּי בְּפָחוֹת מִזֶּה לֹא חֲזֵי לִבּוּן גָּמוּר. וְצָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁיִּלְכּוּ הַגֶּחָלִים עַל פְּנֵי כֻלּוֹ. וְטוֹב וְיָשָׁר הוּא, לְגָרְפוֹ וּלְנַקּוֹתוֹ הֵיטֵב אַחַר הַהֶסֵּק, וּלְהַמְתִּין עַד שֶׁיִּצְטַנֵּן קְצָת, וְאַחַר כָּךְ יַחֲזוֹר וְיַסִּיקֶהוּ לַאֲפִיַּת הַמַּצּוֹת, וְלֹא מִיָּד אַחַר הַלִּבּוּן.

ב יֵשׁ נוֹהֲגִין לָטוּחַ אֶת הַתַּנּוּר בְּקַרְקַע חָדָשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְהַכְשִׁירוֹ עַל יְדֵי הֶסֵּק. שֶׁהֶחָמֵץ הַבָּלוּעַ בְּגַגּוֹ וּבְקִירוֹתָיו, הוּא נִפְלָט עַל יְדֵי לִבּוּן מֵהַשַּׁלְהֶבֶת שֶׁמַּסִּיקִין לַאֲפִיַּת הַמַּצּוֹת, וּמִנְהָג יָפֶה הוּא, וּבִלְבַד שֶׁיָּטִיחוּ אוֹתוֹ בְּקַרְקַע עָפָר כָּעֲבִי אֶצְבַּע אוֹ יוֹתֵר עַל פְּנֵי כֻלּוֹ. אֲבָל טִיחַ מוּעָט אֵינוֹ מוֹעִיל כְּלוּם.

ג אֵין לָשִׁין וְאֵין עוֹשִׂין אֶת הַמַּצּוֹת אֶלָּא בְּבֵית מְקֻרֶה, וְלֹא כְּנֶגֶד חַלּוֹן פָּתוּחַ, אֲפִלּוּ אִם אֵין הַחַמָּה זוֹרַחַת שָׁמָּה. אֲבָל אִם הַחַלּוֹנוֹת נְעוּלִים וְיֵשׁ בָּהֶן זְכוּכִית, מֻתָּר אִם אֵין הַחַמָּה זוֹרַחַת שָׁמָּה. אֲבָל אִם הַחַמָּה זוֹרַחַת שָׁמָּה, לֹא מַהֲנֵי חַלּוֹן זְכוּכִית, אֶלָּא צָרִיךְ לִפְרֹס וִילוֹן בִּמְקוֹם זְרִיחַת הַחַמָּה. וְכֵן צְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא יְהֵא הַבַּיִת מֻסָּק וָחָם (תנ״ט).

ד אֵין לָשִׁין עִסָּה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מֵשִׁעוּר חַלָּה. וְטוֹב לְמַעֵט, כִּי שִׁעֲרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁאִם הָעִסָּה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִשִּׁעוּר חַלָּה, אִי אֶפְשָׁר לַעֲסֹק בָּהּ בְּפַעַם אַחַת, וְחֵלֶק מִמֶּנָּה מֻנָּח בְּלֹא עֵסֶק, וְיֵשׁ לָחוּשׁ פֶּן יִתְחַמֵּץ. אִם לָשׁ עִסָּה רַכָּה, לֹא יוֹסִיף קֶמַח לְעַבּוֹתָהּ (תנ״ו תנ״ז תנ״ט).

ה לֹא יִדְחוֹק אֶת הַקֶּמַח לְתוֹךְ הַמְּדָה, כִּי יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁלֹּא יְהֵא נִלּוֹשׁ יָפָה וְיִשָּׁאֵר בְּתוֹךְ הַמַּצָּה מַשֶּׁהוּ קֶמַח. וּכְשֶׁיָּבוֹא אַחַר כָּךְ בַּתַּבְשִׁיל, יִתְחַמֵּץ. גַּם יְזָהֲרוּ שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הַקֶּמַח סָמוּךְ לַמַּיִם, שֶׁלֹּא יִפּוֹל מֵאֲבַק הַקֶּמַח לְתוֹךְ הַמַּיִם, וְכֵן הַמּוֹדֵד אֶת הַקֶּמַח, לֹא יִתְקָרֵב אֶל הָעִסָּה אוֹ אֶל הַמַּיִם. וְטוֹב לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הַיָּד עַל הַקֶּמַח שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, כִּי הַיָּד מְחַמֶּמֶת קְצָת (תנו תנט).

ו הַכְּלִי שֶׁלָּשִׁין בּוֹ, צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהּ שׁוּם נֶקֶב אוֹ סֶדֶק, שֶׁיּוּכַל לְהִשָּׁאֵר שָׁם מַשֶּׁהוּ עִסָּה וְתִתְחַמֵּץ. וְלֹא יַנִּיחַ הַכְּלִי בִּשְׁעַת לִישָׁה עַל כָּרִים וּכְסָתוֹת פֶּן תִּתְחַמֵּם. וְיִזָּהֵר שֶׁלְּאַחַר כָּל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה [דַּקָּה] (מִנּוּטִין) יְנַקֶּה אֶת הַכְּלִי הֵיטֵב, וְגַם יִרְחַץ יָדָיו הֵיטֵב. וְכֵן הַדַּפִּין וְהָעֲצִים שֶׁמְּגַלְגְּלִין בָּהֶם,

יַשְׁגִּיחוּ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהֶם שׁוּם נֶקֶב אוֹ סֵדֶק. וּלְכָל הַפָּחוֹת לְאַחַר שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה [דַּקָּה] (מִנּוּטִין) יְנַקּוּ אוֹתָם הֵיטֵב. וְכֵן הַכֵּלִים שֶׁמְּנַקְּבִים בָּהֶם, שֶׁלֹּא יְהֵא עֲלֵיהֶם אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ עִפָּה. וְכֵן הַמַּרְדֵּה שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ אֶת הַמַּצּוֹת לְתוֹךְ הַתַּנּוּר, צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יְהֵא בָּהּ שׁוּם סֵדֶק, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בָּהּ עִפָּה וְיִתְחַמֵּץ (תנ״ט).

ז אִם נָפַל לְתוֹךְ הָעִפָּה אֵיזֶה דָּבָר חָרִיף, כְּגוֹן מֶלַח אוֹ סִיד חַי, אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ, וְנִלַּשׁ בְּתוֹכָהּ, כָּל הָעִפָּה אֲסוּרָה, מִשּׁוּם דְּמִתְחַמֶּמֶת שָׁם. וְאִם נִמְצָא בְּתוֹךְ הָעִפָּה גַּרְעִין תְּבוּאָה, יְטוֹל מִן הָעִפָּה כָּעֲבִי אֶצְבַּע סָבִיב הַגַּרְעִין וְיַשְׁלִיךְ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר (תנ״ה תס״ז).

ח יִזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ אֶת הָעִפָּה אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד בְּלִי עֵסֶק. וּמֵיָּד כְּשֶׁנִּגְמְרָה הָעִפָּה, יַחֲלִקָהּ כֻּלָּהּ לְהַמְגַלְגְּלִים. וְעַל כֵּן יֵשׁ לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת עִפָּה גְּדוֹלָה רַק כְּפִי עֵרֶךְ הַמְגַלְגְּלִים. וְאִם נִשְׁאַר מִן הָעִפָּה בִּידֵי הַמְחַלֵּק, יְלוּשָׁנָּה וְיַעֲסֹק בָּהּ, שֶׁלֹּא תָּנוּחַ אֲפִלּוּ רֶגַע בְּלִי עֵסֶק.

ט הַמְגַלְגְּלִים יְגַלְגְּלוּ בִּזְרִיזוּת, וְאַל יִשְׁהוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמַּצָּה כְּדְמוּת אֵיזוֹ צוּרָה. וְיַשְׁגִּיחוּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ פְּרוּרִין מִן הָעִפָּה עַל הַדַּף. וְגַם שֶׁלֹּא יְהֵא מֻדְבָּק בִּידֵיהֶם שׁוּם עִפָּה. וּמֵיָּד כְּשֶׁרוֹאִין שֶׁנִּדְבְּקָה בָּהֶן קְצָת עִפָּה, יִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם הֵיטֵב.

י מֵיָּד לְאַחַר שֶׁנִּגְמְרָה הַמַּצָּה, יְנַקְּבוּהָ בִּזְרִיזוּת. וְלֹא יַעֲשׂוּ אֵיזֶה צִיּוּר בְּמַה שֶׁמְּנַקְּבִים, אֶלָּא יְמַהֲרוּ בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר, וּמֵיָּד יִתְּנוּהָ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר. וְיִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא יַשְׁהֶה אוֹתָהּ אֲפִלּוּ מְעַט נֶגֶד פִּי הַתַּנּוּר, כִּי שָׁם תִּמָּהֵר לְהַחְמִיץ. וְעַל כֵּן צְרִיכִין לְהַדֵּר שֶׁזֶּה שֶׁהוּא מוֹשִׁיט אֶת הַמַּצּוֹת לָאוֹפֶה יִהְיֶה בַּעַל תּוֹרָה וְיֵרָא שָׁמַיִם שֶׁיְּדַקְדֵּק בָּזֶה (תנ״ט ת״צ).

יא הַיֵּרֵא דְּבַר ה׳, יְזָהֵר שֶׁקֹּדֶם אֲפִיַּת הַמַּצּוֹת שֶׁלּוֹ, יַסִּיקוּ הֵיטֵב מֻחְדָּשׁ אֶת הַתַּנּוּר וִיפַזְּרוּ אֶת הַגֶּחָלִים עַל פְּנֵי כֻלּוֹ, כִּי מִי יוֹדֵעַ אִם זֶה אֲשֶׁר אָפָה קֹדֶם לוֹ הָיָה נִזְהָר בְּכָל הַזְּהִירוּת (חַיֵּי אָדָם).

יב הָאוֹפֶה יְזָהֵר מְאֹד לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא תִּתְכַּפֵּל אֵיזוֹ מַצָּה, וְגַם שֶׁלֹּא תִּגַּע אַחַת בַּחֲבֶרְתָּהּ, כִּי בְּמָקוֹם הַנְּגִיעָה, וְכֵן בְּמָקוֹם שֶׁמִּתְכַּפֶּלֶת, אֵינָהּ נֶאֱפֵית מַהֵר וּמִתְחַמֶּצֶת. וְאִם אֵרַע שֶׁנִּתְנַפְּחָה אוֹ שֶׁנִּתְנַפְּחָה אֵיזוֹ מַצָּה, צְרִיכִין לִשְׁבּוֹר [וּלְהַשְׁלִיךְ] אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא וְהוּא חָמֵץ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר. אֲבָל אִם נָגְעוּ זוֹ בָּזוֹ בַּתַּנּוּר כְּשֶׁהֵן עֲדַיִן לַחוֹת, יֵשׁ לְהַתִּיר בְּדִיעֲבַד. מַצָּה נְפוּחָה, הֵינוּ שֶׁנִּכְּרָ שֶׁנִּתְחַלְּקָה הַמַּצָּה בְּעָבְיָהּ, וְהֶחָלָל הוּא כְּמוֹ רֹחַב אֲגוּדָל.

יג צְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא מִן הַתַּנּוּר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נֶאֱפְתָה קְצָת, עַד שֶׁאִם הָיוּ פּוֹרְסִין אוֹתָהּ לֹא הָיוּ כְּעֵין חוּטִין נִמְשָׁכִין. כִּי קֹדֶם שֶׁעוּר זֶה, הֲרֵי עֲדַיִן כְּמוֹ עִפָּה. וּכְשֶׁהִיא חוּץ לַתַּנּוּר, תְּמַהֵר לְהַחְמִיץ. וְגַם הַמַּרְדֵּה שֶׁהוֹצִיאוּהָ עָלָיו, גַּם כֵּן אֲסוּרָה עוֹד לְמַצּוֹת. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְיַדַּע אִם הָיוּ חוּטִין נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּהּ אוֹ לֹא, יֵשׁ לְהַחְמִיר מִסָּפֵק. אַךְ אִם קָרְמוּ פָּנֶיהָ, יֵשׁ לְהָקֵל.

יד רָאוּי לְכָל יֶרֶא שָׁמַיִם שֶׁיְּהֵא הוּא בְּעַצְמוֹ עוֹמֵד וּמַשְׁגִּיחַ בַּעֲשַׂיַּת הַמַּצּוֹת שֶׁלּוֹ וּלְהַזְהִירָם שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּזְרִיזוּת וּבְהַשְׁגָּחָה. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂים גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְכֵן עוֹשִׂין גַּם בִּזְמַנֵּנוּ (ת״ס).

טו הַמַּצּוֹת שֶׁהֵם לָצֵאת בָּהֶן יְדֵי חוֹבַת אֲכִילַת מַצָּה בְּשִׁנֵּי לֵילוֹת הָרִאשׁוֹנִים, נִקְרָאוֹת מַצּוֹת מִצְוָה. וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹתָן לְשֵׁם מִצְוָה, עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל גָּדוֹל בֶּן דַּעַת, שֶׁהוּא בֶּן שֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְאִשָּׁה בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד. וּבְכָל הָעֲשִׂיּוֹת יֹאמַר הָעוֹשֶׂה, לְשֵׁם מַצַּת מִצְוָה, אֲפִלּוּ בְּשְׁאִיבַת הַמַּיִם. (כָּל הַדִּינִים שֶׁכָּתַבְנוּ בְּעִנְיַן אֲפִיַּת הַמַּצּוֹת, זֶהוּ לְמִנְהָגֵנוּ שֶׁאוֹפִין הַכֹּל לִפְנֵי הַפֶּסַח. אֲבָל בִּמְקוֹם הַדְּחַק שֶׁאוֹפִין גַּם בְּפֶסַח, יֵשׁ בָּזֶה עוֹד חֻמְרוֹת יְתֵרוֹת עַל מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ. וְכֵן הַנּוֹהֲגִין לֶאֱפוֹת מַצּוֹת מִצְוָה בְּעֶרֶב פֶּסַח לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, צְרִיכִין זְהִירוּת יְתֵרָה).

סימן קיא

א בַּלַּיְלָה שֶׁלִּפְנֵי עֶרֶב פֶּסַח בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ. וְחַיָּבִין לִבְדּוֹק מִיָּד בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה. וְאָסוּר לְהַתְחִיל לֶאֱכֹל אוֹ לַעֲשׂוֹת שׁוּם מְלָאכָה חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם הַלַּיְלָה.

ב אֵין בּוֹדְקִין אֶלָּא בְּנֵר שֶׁל שַׁעֲוָה יְחִידִי, וְלֹא קְלוּעַ מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כַּאֲבוּקָה. וּבִשְׁעַת הַדְּחַק שֶׁאֵין לוֹ נֵר שֶׁל שַׁעֲוָה, יִבְדֹּק בְּנֵר שֶׁל חֵלֶב.

ג בּוֹדֵק כָּל הַחֲדָרִים שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא הִכְנִיסוּ בָּהֶם חָמֵץ, אֲפִלּוּ הַמַּרְתֵּפִים וְהָעֲלִיּוֹת וְהַחֲצֵרוֹת וּבֵית הָעֵצִים. כֹּל שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא הִכְנִיסוּ שָׁם חָמֵץ, צְרִיכִין לְבָדְקָן. וְכֵן צְרִיכִין לִבְדּוֹק כָּל הַכֵּלִים שֶׁמַּחְזִיקִים בָּהֶם חָמֵץ. וְקֹדֶם הַבְּדִיקָה יְכַבְּדוּ הֵיטֵב כָּל הַמְּקוֹמוֹת וִינַקּוּ אוֹתָם מִכָּל חָמֵץ, לְמַעַן יִהְיֶה נָקֵל לוֹ אַחַר כָּךְ לְבָדְקָם.

ד רֶפֶת שֶׁל בָּקָר, שֶׁנּוֹתְנִים שָׁמָּה תְּבוּאָה לַבְּהֵמוֹת לֶאֱכֹל, וְכֵן לוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים שֶׁנּוֹתְנִים לָהֶם שָׁם תְּבוּאָה, אֵינָן צְרִיכִין בְּדִיקָה, כִּי שָׁמָּא לֹא נִתְחַמְּצָה כְּלָל הַתְּבוּאָה. וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר נִתְחַמְּצָה, שָׁמָּא אָכְלוּ הַכֹּל וְלֹא שִׁירוּ כְּלוּם. אֲבָל אִם נָתְנוּ לָהֶם שָׁמָּה תְּבוּאָה חֲמוּצָה, שֶׁאֵין כָּאן אֶלָּא סָפֵק אֶחָד, שָׁמָּא אָכְלוּ

הַכֹּל, אֵין סוֹמְכִין עַל זֶה, וּצְרִיכִין בְּדִיקָה.

ה צְרִיכִין לִבְדּוֹק בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת בַּחוֹרִין וּבִסְדָקִין, כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר. וְגַם הַכִּיסִים שֶׁבִּבְגָדִים שֶׁלּוֹ וְשֶׁל תִּינוֹקוֹת, שֶׁלִּפְעָמִים נוֹתְנִים בָּהֶן חָמֵץ, צְרִיכִין בְּדִיקָה. וְיִנָּעֵרֶם הֵיטֵב לְמַחַר בְּשַׁעַת הַבִּעוּר (תל״ג).

ו הַחֲדָרִים שֶׁמּוֹכְרִים לְאֵינוֹ יְהוּדִי עִם הֶחָמֵץ, כֵּיוָן שֶׁאֵין מוֹכְרִים עַד לְמָחָר, אִם כֵּן חָל עָלָיו בַּלַּיְלָה חִיּוּב בְּדִיקָה וְחַיָּב לְבָדְקָם (חיי״א כלל קיט מקור חַיִּים סוֹף סוֹף סִימָן תלו).

ז קֹדֶם שֶׁמַּתְחִיל לִבְדֹּק, יְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר חָמֵץ. וְאַף עַל פִּי שֶׁעַתָּה עֲדַיִן אֵינוֹ מְבֻעָרוֹ, מִכָּל מָקוֹם מְבָרֵךְ עַל בִּעוּר, לְפִי שֶׁמִּיָּד לְאַחַר הַבְּדִיקָה יְבַטֵּל אֶת הֶחָמֵץ שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ לוֹ, וְהוּא הַבִּעוּר לְחָמֵץ שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ לוֹ. וְלֹא יַפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה לִתְחִלַּת הַבְּדִיקָה. וְטוֹב שֶׁלֹּא יַפְסִיק עַד גְּמַר כָּל הַבְּדִיקָה, אֶלָּא בְּמַה שֶּׁהוּא מֵעִנְיַן הַבְּדִיקָה. וְיָכוֹל לִבְדּוֹק כַּמָּה בָתִּים בִּבְרָכָה אֶחָת.

ח יֵשׁ נוֹהֲגִין שֶׁקֹּדֶם הַבְּדִיקָה מַנִּיחִין פְּתִיתֵי לֶחֶם בִּמְקוֹמוֹת שֶׁיִּמְצְאֵם הַבּוֹדֵק, כִּי חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא כְּלוּם וּתְהֵא בְּרָכָה לְבַטָּלָה. וּפְשִׁיטָא כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ בּוֹדֵק כָּרָאוּי, אֶלָּא שֶׁהוּא מְקַבֵּץ אֵלּוּ הַפְּתִיתִים, לֹא קָיְמִים מִצְוַת בְּדִיקָה, וּבֵרַךְ בְּרָכָה לְבַטָּלָה (תל״ב).

ט הֶחָמֵץ שֶׁהוּא מְשַׁיֵּר לַאֲכִילָה אוֹ לִמְכִירָה, יַנִּיחַ קֹדֶם הַבְּדִיקָה בְּמָקוֹם הַמְשֻׁמָּר הֵיטֵב. וְכֵן הֶחָמֵץ שֶׁהוּא מוֹצֵא בִּבְדִיקָתוֹ, וְצָרִיךְ לִשָּׂרְפוֹ לְמָחָר, יַנִּיחַ בְּמָקוֹם מְשֻׁמָּר וּמְקֻשָּׁר, שֶׁלֹּא יֹאבַד מִמֶּנּוּ, וְיַנִּיחֶנּוּ בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְאֶהוּ לְמָחָר וְלֹא יִשְׁכַּח לִשָּׂרְפוֹ.

י אַחַר הַבְּדִיקָה מִיָּד יְבַטְּלֶנּוּ, וְעִקַּר הַבִּטּוּל הוּא בַּלֵּב, שֶׁיְּהֵא בְּלִבּוֹ שֶׁכָּל חָמֵץ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ אֵינוֹ, וְאֵינוֹ חָשׁוּב כְּלוּם, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ עָפָר, וּכְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ צֹרֶךְ כְּלָל. וְתִקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיּוֹצִיא דְּבָרִים אֵלּוּ גַּם בְּפִיו, וְיֹאמַר: כָּל חֲמִירָא וְכוּ׳. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ פֵּרוּשׁוֹ, יֹאמַר בְּלָשׁוֹן שֶׁהוּא מֵבִין (אַלֶּע זוּיעֶרטֵייג, אוּנְד אַלֶּעס גֶעזַיֶיעֶרטֶע וֶועלכֶעס זִיךְ אִין מַיינֶעם רְשׁוּת בֶּעפִינְדֶעט, דַּאס אִיךְ נִיכְט גֶעוָאלְט אוּנְד נִיכְט וֶועגגֶעשַׁאפְט הָאבֶּע, זָאל פֶּערְניכְטֶעט אוּנְד דָּעם שְׁטוֹיבֶּע דָער עֶרְדֶע גְלַייךְ גֶעהַאלְטֶען זַיין) (תל״ד).

יא אַף עַל פִּי שֶׁבִּטֵּל אֶת הֶחָמֵץ בַּלַּיְלָה לְאַחַר הַבְּדִיקָה, מִכָּל מָקוֹם גַּם בַּיּוֹם לְאַחַר שֶׁשָּׂרַף אוֹתוֹ יַחֲזוֹר וִיבַטְּלֶנּוּ, וְיִכְלוֹל כָּל הֶחָמֵץ וְיֹאמַר: כָּל חֲמִירָא וְכוּ׳. אוֹ בְּלָשׁוֹן שֶׁהוּא מֵבִין [כָּל שְׁאוֹר וְכָל חָמֵץ שֶׁבִּרְשׁוּתִי שֶׁרְאִיתִיו וְשֶׁלֹּא רְאִיתִיו, שֶׁבִּעַרְתִּיו וְשֶׁלֹּא בִּעַרְתִּיו, יִהֵא בָּטֵל וְהֶפְקֵר וְחָשׁוּב כֶּעָפָר הָאֲדָמָה) (אַלֶּע זוּיעֶרטֵייג אוּנְד אַלֶּעס גֶעזַיֶיעֶרטֶע, וֶועלכֶעס זִיךְ אִין מַיינֶעם רְשׁוּת בֶּעפִינְדֶעט. דַּאס אִיךְ גֶעזֶעהֶן אֶדֶער נִיכְט גֶעזֶעהֶן. דַּאס אִיךְ וֶועגגֶעשַׁאפְט אֶדֶער נִיכְט וֶועגגֶעשַׁאפְט הָאבֶּע, זָאל פֶּערְניכְטֶעט אוּנְד דָּעם שְׁטוֹיבֶּע דָער עֶרְדֶע גְלַייךְ גֶעהַאלְטֶען זַיין).

יב חֶדֶר שֶׁצָּרִיךְ בְּדִיקַת חָמֵץ, וְרוֹצֶה לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹצָר, פָּרוּשׁ שֶׁרוֹצֶה לְאֻצּוֹר בְּתוֹכוֹ פֵּרוֹת אוֹ עֵצִים אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים, שֶׁמְּחֲמַת זֶה לֹא יוּכַל לְבָדְקוֹ, כְּשֶׁמַּגִּיעַ לֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר, צָרִיךְ לִבְדּוֹק תְּחִלָּה אֶת הֶחָמֵץ שָׁם בַּלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁבּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ לֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ עוֹד זְמַן רַב עַד הַפֶּסַח, וַאֲפִלּוּ מִיָּד לְאַחַר פֶּסַח שֶׁעָבַר. וּבְדַעֲבַד אִם לֹא בָּדְקוֹ קֹדֶם שֶׁעָשָׂאוֹ אוֹצָר, אִם יָדַעְתּוֹ לְפָנוֹתוֹ קֹדֶם שֶׁמַּגִּיעַ זְמַן בְּדִיקַת חָמֵץ, אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְרוֹחַ עַתָּה לְפָנוֹתוֹ וּלְבָדְקוֹ. אֲבָל אִם יָדַעְתּוֹ לְפָנוֹתוֹ בְּתוֹךְ יְמֵי פֶּסַח, צָרִיךְ לְפָנוֹתוֹ עַתָּה וּלְבָדְקוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ טֹרַח רַב וְחָסְרוֹן כִּיס.

יג וְאִם עוֹשֶׂה אֶת הָאוֹצָר עַל דַּעַת שֶׁלֹּא לְפָנוֹתוֹ עַד לְאַחַר הַפֶּסַח, אֲזַי יֵשׁ חִלּוּק בַּזְּמַן. אִם הוּא קֹדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּסַח, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָדְקוֹ (אֶלָּא שֶׁאִם יֵשׁ שָׁם חָמֵץ יָדוּעַ, יְבַעֲרֶנּוּ תְּחִלָּה) וְיוֹעִיל לוֹ הַבִּטּוּל, שֶׁיְּבַטֵּל כָּל חָמֵץ בִּזְמַנּוֹ. אֲבָל אִם הוּא תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּסַח, חַל עָלָיו חִיּוּב בְּדִיקָה, (כֵּיוָן שֶׁשּׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת פֶּסַח קֹדֶם לַפֶּסַח שְׁלֹשִׁים יוֹם) וְצָרִיךְ לְבָדְקוֹ. וַאֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אִם שָׁכַח וְלֹא בָּדַק, צָרִיךְ לְפָנוֹת אֶת הָאוֹצָר וּלְבָדְקוֹ בַּלַּיְלָה תֵּכֶף לְאַחַר שֶׁנִּזְכָּר.

יד וְאִם עוֹשֶׂה אוֹצָר בַּבּוֹר מֵחִטִּים שֶׁאֵינָן מְחֻמָּצוֹת, וְאַחַר כָּךְ מְחֻמָּצוֹת לַחוּת הַבּוֹר נִתְחַמְּצוּ הַחִטִּים שֶׁבְּקַרְקָעִית הַבּוֹר וְשֶׁבְּקִירוֹתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֲצָרָן בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵין צָרִיךְ לְפָנוֹת אֶת הַבּוֹר בְּלֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר וּלְבָדְקוֹ, אֶלָּא דַּי לוֹ בְּבִטּוּל, כֵּיוָן שֶׁבִּשְׁעָה שֶׁאֲצָרוֹ, אָצַר בְּהֶתֵּר. וְאִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם חִטִּים מְחֻמָּצוֹת, יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִּינִים, וְיֵעָשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (תל״ו).

טו לֹא יַשְׁלִיךְ גַּרְעִינֵי תְּבוּאָה לַתַּרְנְגוֹלִים בְּמָקוֹם לַח תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח מִלְּבַעֲרָם.

טז הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, קֹדֶם לֶכְתּוֹ יְמַנֶּה שְׁלִיחַ שֶׁיְּבַדֵּק וִיבַטֵּל חֲמֵצוֹ, וְיֹאמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ, שֶׁהוּא מְמַנֶּה אוֹתוֹ לְשָׁלִיחַ עַל הַבְּדִיקָה וְגַם עַל הַבִּטּוּל. וְהַשָּׁלִיחַ יֹאמַר בַּבִּטּוּל: חֲמֵצוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי וְכוּ׳. וּמְכָל מָקוֹם גַּם הוּא בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם, בְּעֶרֶב פֶּסַח בַּבֹּקֶר יְבַטֵּל חֲמֵצוֹ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ (תל״ב תל״ד תל״ו).

יז מָצָא חָמֵץ בְּבֵיתוֹ בְּחֹל הַמּוֹעֵד יוֹצִיאוֹ וְיִשְׂרְפֶנּוּ. וְאִם יֵשׁ בּוֹ כַּזַּיִת, יְבָרֵךְ מִתְּחִלָּה עַל בִּעוּר חָמֵץ. אֲבָל עַל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת לֹא יְבָרֵךְ. וְאִם מְצָאוֹ בְּיוֹם טוֹב אוֹ בְּשַׁבָּת חֹל הַמּוֹעֵד, וְכֵן בַּשַּׁבָּת שֶׁחָל בְּעֶרֶב פֶּסַח דְּאָסוּר לְטַלְטְלוֹ מִשּׁוּם דַּהֲוֵי מֻקְצֶה, יִכְפֶּה עָלָיו כְּלִי עַד מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב אוֹ מוֹצָאֵי שַׁבָּת וְאָז יִשְׂרְפֶנּוּ. וְאִם מְצָאוֹ בַּיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁאָז בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב כְּבָר עָבַר הַפֶּסַח, אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו, אֶלָּא שׁוֹרְפוֹ בְּלֹא בְּרָכָה, אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ כַּזַּיִת (תל״ה תמ״ו).

סימן קיב

א כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ, וַאֲפִלּוּ אֵין בּוֹ חָמֵץ בָּעַיִן, רַק הַטַּעַם מֵחָמֵץ, כְּגוֹן שֶׁהֶסִירוּ אֶת הֶחָמֵץ, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר לְהַשְׁהוֹתוֹ בַּפֶּסַח. אֲבָל דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ חָמֵץ כְּלָל, אֶלָּא שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בִּכְלֵי חָמֵץ, אֲפִלּוּ הָיָה הַכְּלִי בֶּן יוֹמוֹ, אוֹ שֶׁנִּכְבַּשׁ בִּכְלֵי חָמֵץ, מֻתָּר לְהַשְׁהוֹתוֹ בַּפֶּסַח. וְדַוְקָא שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל אוֹ נִכְבַּשׁ קֹדֶם הַפֶּסַח, אֲבָל אִם נִתְבַּשֵּׁל אוֹ נִכְבַּשׁ בַּפֶּסַח בִּכְלֵי חָמֵץ, חַיָּבִין לְבַעֲרוֹ.

ב תְּבוּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּרְעִינִים צְמוּחִים אוֹ מְבֻקָּעִים, וַאֲפִלּוּ הֵם מְעֹרָבִים מְעַט בְּהַרְבֵּה. וְכֵן תְּבוּאָה שֶׁנָּפְלוּ עָלֶיהָ מַיִם אוֹ שֶׁרָחֲצָה בְּמַיִם, אָסוּר לְהַשְׁהוֹתָהּ. וְכֵן כָּל הַדְּבָרִים שֶׁנַּעֲשׂוּ מִתְּבוּאָה זוֹ, אָסוּר לְהַשְׁהוֹתָן. וּמִי שֶׁמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ תְּבוּאָה שֶׁנִּתְלַחְלְחָה, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁהֶה אוֹתָהּ בַּפֶּסַח. וּלְנָכְרִי אָסוּר לְמָכְרָהּ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיִּמְכְּרֶנָּהּ הַנָּכְרִי לְיִשְׂרָאֵל וְיַשְׁהֶה אוֹתָהּ בַּפֶּסַח.

ג בְּגָדִים שֶׁנִּתְכַּבְּסוּ וְנִתְקָנוּ בַּחֲלַב חִטָּה (שטערק), מֻתָּר לְלָבְשָׁן בְּפֶסַח. אֲבָל אֵין לְהַצִּיעָן עַל הַשֻּׁלְחָן אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶם אֵיזֶה מַמָּשׁוּת, שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁיִּתְפָּרֵר מֵהֶם אֵיזֶה פֵּרוּר, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאָסוּר לָתֵת לְתוֹכָן קֶמַח שֶׁל פֶּסַח.

ד מֻתָּר לְדַבֵּק נְיָרוֹת בַּחַלּוֹן, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם לַפֶּסַח, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא הֶחָמֵץ נִרְאֶה, דְּכֵיוָן שֶׁהַדֶּבֶק אֵינוֹ חָמֵץ גָּמוּר, וְגַם הוּא מְכֻסֶּה, לֹא הֶחְמִירוּ בּוֹ. אֲבָל אִם נִרְאֶה בַּחוּץ, אָסוּר. וְקֹדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם, בְּכָל עִנְיָן מֻתָּר.

ה דְּיוֹ שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בְּשֵׁכָר קֹדֶם פֶּסַח, מֻתָּר לִכְתֹּב בָּהּ בְּחֹל הַמּוֹעֵד פֶּסַח, כֵּיוָן שֶׁנִּפְסְלָה מֵאֲכִילַת הַכֶּלֶב קֹדֶם הַפֶּסַח. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁנִּפְסַל וְנִפְסַד הֶחָמֵץ לְגַמְרֵי קֹדֶם הַפֶּסַח, מֻתָּר בַּפֶּסַח בַּהֲנָאָה וּבִשְׁהִיָּה. אֲבָל אֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁבִּשֵּׁל בַּפֶּסַח דְּיוֹ בְּשֵׁכָר, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל בַּהֲנָאָה, מִשּׁוּם דְּחָמֵץ שֶׁל אֵינוֹ יְהוּדִי גַּם כֵּן אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל בַּהֲנָאָה בַּפֶּסַח (סִימָן תמ״ב ובחיי״א).

ו כָּל הַכֵּלִים שֶׁאֵינוֹ מַכְשִׁירָן לַפֶּסַח, צָרִיךְ לְשַׁפְשְׁפָן הֵיטֵב בְּעֶרֶב פֶּסַח קֹדֶם שָׁעָה שִׁשִּׁית וְלַהֲדִיחָן בְּעִנְיָן שֶׁלֹּא יְהֵא חָמֵץ נִכָּר, וַיַּצְנִיעֵם בְּמָקוֹם צָנוּעַ שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לֵילֵךְ לְשָׁם בַּפֶּסַח. וְטוֹב לְסָגְרָם בְּחֶדֶר מְיֻחָד וּלְהַצְנִיעַ אֶת הַמַּפְתֵּחַ עַד לְאַחַר הַפֶּסַח (תנ״א).

סימן קיג

א אֵין אוֹמְרִים מִזְמוֹר לְתוֹדָה וְלֹא לַמְנַצֵּחַ (תכ״ט).

ב מֻתָּר לֶאֱכוֹל חָמֵץ רַק עַד שְׁלִישׁ הַיּוֹם, (וְהַיּוֹם נֶחְשָׁב מִן עֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים). וּבַהֲנָאָה מֻתָּר עוֹד שָׁעָה אַחַת. וּמֻתָּר לְמָכְרוֹ אָז לְאֵינוֹ יְהוּדִי, אֲבָל אַחַר כָּךְ אָסוּר גַּם בַּהֲנָאָה. וְצָרִיךְ לִשְׁרוֹף אֶת הֶחָמֵץ וּלְבַטְּלוֹ כָּל זְמַן שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה (תל״ד תמ״ג).

ג מֻחְצוֹת הַיּוֹם וָאֵילַךְ אָסוּר בַּעֲשַׂיַּת מְלָאכָה. וְאֵינוֹ מֻתָּר לַעֲשׂוֹת, רַק מַה שֶּׁמֻּתָּר לַעֲשׂוֹת בְּחֹל הַמּוֹעֵד. וְעַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי נוֹהֲגִין לְהַתִּיר. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לֶאֱסוֹר כָּל הַיּוֹם בִּמְלָאכָה.

ד לְהִסְתַּפֵּר וְכֵן לִקָּצֵץ הַצְּפָרְנַיִם, צְרִיכִין קֹדֶם חֲצוֹת. וְאִם שָׁכַח, יָכוֹל לִקָּצֵץ צְפָרְנָיו גַּם לְאַחַר חֲצוֹת. אֲבָל לְהִסְתַּפֵּר אָסוּר, כִּי אִם עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי.

ה אָסוּר לֶאֱכוֹל מַצָּה כָּל הַיּוֹם. וַאֲפִלּוּ הַקְּטָנִים וְהַקְּטַנּוֹת, כָּל שֶׁמְּבִינִים עִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם, אָסוּר לָתֵת לָהֶם מַצָּה. אֲבָל תַּבְשִׁילִין שֶׁעוֹשִׂין מִמַּצּוֹת טְחוּנוֹת, מֻתָּר כָּל אָדָם לֶאֱכוֹל עַד תְּחִלַּת שָׁעָה עֲשִׂירִית, דְּהַיְנוּ עַד הָרְבִיעִית הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַיּוֹם. וּמִשָּׁם וָאֵילַךְ אָסוּר לֶאֱכוֹל, כִּי אִם לְעֵת הַצֹּרֶךְ מְעַט פֵּרוֹת אוֹ בָּשָׂר וְדָגִים. וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא יְמַלֵּא כְּרֵסוֹ כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל בַּלַּיְלָה מַצָּה לְתַאֲבוֹן (תעא).

ו הַבְּכוֹרִים בֵּין בְּכוֹר לְאָב בֵּין בְּכוֹר לְאֵם, מִתְעַנִּים בְּעֶרֶב פֶּסַח, אֲפִלּוּ חֹל בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וְגַם הַבָּא אַחַר הַנְּפָלִים, צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת (עַיֵּן דָּגוּל מֶרְבָּבָה). וְכָל זְמַן שֶׁהַבְּכוֹר קָטָן, הָאָב מִתְעַנֶּה תַּחְתָּיו. בִּסְעוּדַת מִצְוָה אִם מֻתָּרִים לֶאֱכוֹל, תַּלְיָא בְּמִנְהָג הַמְּקוֹמוֹת.

ז בְּכוֹר הַמִּתְעַנֶּה, אוֹמֵר בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, עֲנֵנוּ, וְאִם הֵם כַּמָּה בְּכוֹרִים וּמִתְפַּלְּלִין בְּצִבּוּר, לֹא יֵרֵד בְּכוֹר לִפְנֵי הַתֵּבָה, כִּי אֵין לוֹמַר עֲנֵנוּ בַּחֲזָרַת הַתְּפִלָּה בְּקוֹל, כֵּיוָן שֶׁהוּא חֹדֶשׁ נִיסָן (ת״ע).

ח הַמְּהַדְּרִים אוֹפִין הַמַּצּוֹת שֶׁל מִצְוָה בְּעֶרֶב פֶּסַח אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, שֶׁהוּא זְמַן הַקְרֵבַת קָרְבַּן פֶּסַח. וְכֵיוָן שֶׁאָז הוּא אַחַר זְמַן אִסּוּר חָמֵץ, טוֹב שֶׁיְּבַטֵּל בְּפֵרוּשׁ אֶת הַפֵּרוּרִים, וְיֹאמַר בְּלָשׁוֹן שֶׁהוּא מֻבְטָן עִנְיָן זֶה: כָּל פֵּרוּרִים שֶׁיִּפְלוּ בְּשָׁעַת לִישָׁה וַעֲרִיכָה, וְכֵן הַבָּצֵק שֶׁיְּדָבֵק בַּכֵּלִים, אֲנִי מְבַטֵּל וּמַפְקִיר אוֹתָם.

ט וְהַמַּיִם שֶׁרוֹחֲצִין בָּהֶם אֶת הַכֵּלִים, צְרִיכִין לְשָׁפְכָן בִּמְקוֹם מִדְרוֹן, וְשֶׁלֹּא תִּהְיֶה רִצְפַּת אֲבָנִים, כְּדֵי שֶׁיִּבָּלְעוּ מְהֵרָה בַּקַּרְקַע, שֶׁאִם יִשְׁפְּכֵן שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מִדְרוֹן אוֹ אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם מִדְרוֹן וְהוּא רִצְפַּת אֲבָנִים, יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִתְקַבְּצוּ בְּמָקוֹם אֶחָד וְיַחְמִיצוּ קֹדֶם שֶׁיִּבָּלְעוּ בַּקַּרְקַע, וְנִמְצָא שֶׁיִּהְיֶה חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ.

סימן קיד

א יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה לוֹ חָמֵץ שֶׁלּוֹ בִּרְשׁוּתוֹ בַּפֶּסַח, עוֹבֵר בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע עַל בַּל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא. וְהֶחָמֵץ אָסוּר בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ בִּטְלוֹ קֹדֶם פֶּסַח. וְלָכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ הַרְבֵּה חָמֵץ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַעֲרוֹ מִן הָעוֹלָם, צָרִיךְ לְמָכְרוֹ לְאֵינוֹ יְהוּדִי קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עֲדַיִן מַתָּר בַּהֲנָאָה. וְלֹא יְהֵא עִנְיַן מְכִירַת חָמֵץ אֵצֶל הָאָדָם כְּמוֹ מִצְוַת אֲנָשִׁים מִלַּמָּדָה, אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיְּגַמְּרוֹ בְּדַעְתּוֹ שֶׁהוּא מוֹכְרוֹ בֶּאֱמֶת לְהָאֵינוֹ יְהוּדִי מְכִירָה גְּמוּרָה וַחֲלוּטָה. וְלֹא יִמְכּוֹר בְּיֵקֶר מִן הַמְּחִיר הָרָאוּי. וּלְאַחַר הַפֶּסַח יִבַּקֵּשׁ מֵאֵת הָאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ אֶת הַחוֹב. וְכַאֲשֶׁר יְשִׁיבֵהוּ שֶׁאֵין לוֹ כֶּסֶף, יְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִמְכּוֹר לוֹ אֶת הֶחָמֵץ עִם (הַחֶדֶר) בְּעַד כָּךְ וְכָךְ. וְלֹא יְהֵא הַדָּבָר כְּחוֹכָא בְּעָלְמָא, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ הַסּוֹחֲרִים מַמָּשׁ (תמ״ח).

ב הֶחָמֵץ שֶׁהוּא מוֹכֵר לְאֵינוֹ יְהוּדִי, צָרִיךְ שֶׁלֹּא יְהֵא בְּבֵיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָאֵינוֹ יְהוּדִי לוֹקֵחַ אֶת הֶחָמֵץ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, מַה טּוֹב. וְאִם אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּחֵהוּ לְבֵיתוֹ, צָרִיךְ לְהַשְׁכִּיר לוֹ אֶת הַחֶדֶר שֶׁהֶחָמֵץ מֻנָּח בּוֹ. וְצָרִיךְ לִכְתּוֹב בִּשְׁטָר שֵׁם הַקּוֹנֶה, וּבְכַמָּה הִשְׁכִּיר לוֹ אֶת הַחֶדֶר, וְשֶׁאַגַּב קַרְקַע הִקְנָה לוֹ אֶת הֶחָמֵץ הַמֻּנָּח שָׁם, וְיִפְרוֹט אֶת כָּל הֶחָמֵץ בְּכַמָּה מָכַר לוֹ, אֲבָל אֵינוֹ צָרִיךְ לִפְרוֹט סְכוּם הַמִּדּוֹת, וְיוֹכַל לִכְתֹּב רַק בְּעַד כַּמָּה כָּל מִדָּה עַד לַמִּדִּידָה (עַיֵּן פְּרִי מְגַדִּים). וְכָל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּשְּׁטָר, יְדַבֵּר עִם הַקּוֹנֶה גַּם בְּעַל פֶּה. וְיִקַּבֵּל מִמֶּנּוּ עֵרָבוֹן (דראנגאבע) וּשְׁאָר הַמַּעוֹת יִזְקוֹף עָלָיו בְּמִלְוֶה; וְיִהְיֶה הַכֹּל כָּתוּב בִּשְׁטָר, וְגַם יִמְסוֹר לוֹ אֶת הַמַּפְתֵּחַ מִן הַחֶדֶר. חָמֵץ שֶׁהוּא בְּתוֹךְ כְּלֵי הַצָּרִיךְ טְבִילָה (כְּשֶׁלּוֹקְחוֹ מִן הָאֵינוֹ יְהוּדִי), לֹא יִמְכְּרֶנּוּ עִם הַכֵּלִי, כִּי לְאַחַר הַפֶּסַח כְּשֶׁיַּחְזוֹר וְיִקָּנֶהוּ מִן הָאֵינוֹ יְהוּדִי יִצְטָרֵךְ טְבִילָה מֵחָדָשׁ (סימן תמ״ח. ופתחי תשובה ביורה דעה סימן ק״כ).

ג לְאַחַר שֶׁמָּכַר לוֹ אֶת הֶחָמֵץ; אִם יָרֵא פֶּן יַקְלְקֵל שָׁם הַקּוֹנֶה, יָכוֹל גַּם הוּא לִתְלוֹת שָׁם מִסְגֶּרֶת לִשְׁמִירָה; אוֹ אִם הַקּוֹנֶה רוֹצֶה לְהַפְקִיד אֵצֶל הַיִּשְׂרָאֵל אֶת הַמַּפְתֵּחַ, רַשַּׁאי. אֲבָל אָסוּר שֶׁיַּנִּיחַ הַיִּשְׂרָאֵל חוֹתָם עַל הֶחָמֵץ (עַיֵּן פרמ״ג).

ד אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁכִּיר לוֹ כָּל הַחֶדֶר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ גַּם כֵּן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, יַעֲשֶׂה מְחִצָּה לִפְנֵי הֶחָמֵץ, וַיַּשְׁכִּיר לוֹ אֶת הַמָּקוֹם שֶׁעַד הַמְּחִצָּה, וְיִכְתֹּב כֵּן בְּתוֹךְ הַשְּׁטָר. גַּם יִכְתֹּב שֶׁיֵּשׁ לְהַקּוֹנֶה דְּרִיסַת הָרֶגֶל לְלֶכֶת כִּרְצוֹנוֹ אֶל הַמָּקוֹם הַהוּא; וְגַם שֶׁאִם יִרְצֶה הָאֵינוֹ יְהוּדִי הַזֶּה הַקּוֹנֶה לְמָכוֹר אֶת הֶחָמֵץ לְאֵינוֹ יְהוּדִי אַחֵר בְּתוֹךְ הַפֶּסַח אוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּאִסְרוּ חַג דְּפֶסַח, יֵשׁ לְכֻלָּם דְּרִיסַת הָרֶגֶל לְלֶכֶת שָׁמָּה. וְכֵן אִם מַשְׁכִּיר אוֹ מוֹכֵר לְהָאֵינוֹ יְהוּדִי חֶדֶר שֶׁצְּרִיכִין לָלֶכֶת שָׁמָּה דֶּרֶךְ רְשׁוּתוֹ שֶׁל הַמּוֹכֵר, צָרִיךְ לִכְתּוֹב כֵּן בַּשְּׁטָר, שֶׁיֵּשׁ לְהָאֵינוֹ יְהוּדִי הַקּוֹנֶה וּלְכָל הַקּוֹנִים שֶׁיָּבִיא שָׁמָּה, דְּרִיסַת הָרֶגֶל לָלֶכֶת שָׁמָּה.

ה אִם הַבַּיִת הוּא אֵצֶל הַיִּשְׂרָאֵל רַק בְּשִׁכִּירוּת מִיִּשְׂרָאֵל אַחֵר, אֲזַי אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁכִּירוֹ לְאֵינוֹ יְהוּדִי לְבֵית דִּירָה בְּלִי רְשׁוּת הַמַּשְׁכִּיר, לָכֵן יַתְנֶה בְּפֵרוּשׁ עִם הָאֵינוֹ יְהוּדִי שֶׁאֵינוֹ מַשְׁכִּירוֹ לוֹ לָדוּר בּוֹ, רַק לְהַחְזִיק בּוֹ כֵּלָיו וּמִטַּלְטָלָיו, אֲבָל לֹא יַשְׁכִּירוֹ בְּפֵרוּשׁ לְהַחְזִיק בּוֹ אֶת הֶחָמֵץ, רַק סְתָם לְהַחְזִיק בּוֹ כֵּלָיו וּמִטַּלְטָלָיו כִּרְצוֹנוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם אִם הַמַּשְׁכִּיר בָּעִיר, יִקַּח מִמֶּנּוּ רְשׁוּת לְהַשְׁכִּירוֹ, וְכֵן מִי שֶׁנּוֹסֵעַ לַדֶּרֶךְ קֹדֶם פֶּסַח, וְאִשְׁתּוֹ תִּמְכֹּר אֶת הֶחָמֵץ, יִתֵּן לָהּ רְשׁוּת בְּפֵרוּשׁ שֶׁתַּשְׁכִּיר אֶת הַחֶדֶר (תמ״ח ת״ג).

ו אָסוּר לַעֲשׂוֹת תְּנַאי עִם הָאֵינוֹ יְהוּדִי, שֶׁלְּאַחַר הַפֶּסַח מְחֻיָּב הָאֵינוֹ יְהוּדִי לְמָכְרוֹ לוֹ, אוֹ שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל מְחֻיָּב לַחֲזוֹר וְלִקְנוֹתוֹ מִמֶּנּוּ. אֲבָל יָכוֹל לְהַבְטִיחוֹ, שֶׁיַּחֲזוֹר לִקְנוֹתוֹ מִמֶּנּוּ וְשֶׁיִּתֵּן לוֹ רֶוַח.

ז אָסוּר לְמָכוֹר אֶת הֶחָמֵץ לְמוּמָר אוֹ לְמוּמֶרֶת; וְלֹא לְבֶן מוּמָרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁיְּלַדָּתוּ מֵאֵינוֹ יְהוּדִי לְאַחַר שֶׁהֶחֱמִירָה, כִּי לְעִנְיָן זֶה דִּינָם כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל, וַהֲרֵי לֹה חֲמֵצוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח דְּאָסוּר בַּהֲנָאָה.

ח מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵץ בְּמָקוֹם אַחֵר אוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲגָלוֹת אוֹ בַּסְּפִינָה, יָכוֹל לְמָכְרוֹ גַּם כֵּן אַגַּב קַרְקַע שֶׁבִּמְקוֹמוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם יַפְקִירוֹ גַּם כֵּן בִּפְנֵי בֵּית דִּין אוֹ שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים. וְאִם הוּבָא לוֹ הֶחָמֵץ בַּפֶּסַח, הָאֵינוֹ יְהוּדִי הַקּוֹנֶה הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכַר הָעֲגָלָה וְיֶתֶר הַהוֹצָאוֹת. וְאִם הוּבָא לוֹ חָמֵץ אֲשֶׁר שָׁלַח לוֹ אֵינוֹ יְהוּדִי סְחוֹרָה, וְהוּא לֹא בִּקְּשָׁה וְלֹא יָדַע, יִקַּבְּלֶהּ גַּם כֵּן הָאֵינוֹ יְהוּדִי וִישַׁלֵּם מַה שֶּׁמַּגִּיעַ לְהַמְּבִיא, וְהַיִּשְׂרָאֵל לֹא יִתְעַסֵּק בָּהּ כְּלָל, וְאַדְרַבָּה יַפְקִירֶהּ גַּם כֵּן בִּפְנֵי בֵּית דִּין אוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים (תמ״ח).

ט מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רֵיחַיִם, וְהַטּוֹחֲנִים נוֹתְנִים מֶכֶס תְּבוּאָה מְחֻמֶּצֶת, צָרִיךְ לִמְכֹּר אוֹ לְהַשְׁכִּיר אֶת הָרֵיחַיִם קֹדֶם פֶּסַח לְאֵינוֹ יְהוּדִי (ת״נ).

י בְּעִנְיַן מְכִירַת בְּהֵמוֹת שֶׁיַּאֲכִילֵם הָאֵינוֹ יְהוּדִי חָמֵץ, יֵשׁ מַחֲלֹקֶת בֵּין הַגְּדוֹלִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וּמִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהִזָּהֵר, טוֹב לוֹ. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ יַעֲשֶׂה עַל פִּי הוֹרָאַת חָכָם (תמ״ח ת״נ).

יא מֻתָּר לְהַלְווֹת לְיִשְׂרָאֵל כְּכַר חָמֵץ קֹדֶם הַפֶּסַח שֶׁיַּחְזִיר לוֹ לְאַחַר הַפֶּסַח. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין בָּזֶה אִסּוּר (ת״נ).

יב אִם חָמֵצוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא בִּרְשׁוּת אֵינוֹ יְהוּדִי, אוֹ בְּהִפּוּךְ, חָמֵצוֹ שֶׁל אֵינוֹ יְהוּדִי בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלָה הֵיאַךְ יִתְנַהֵג בּוֹ, כִּי יֵשׁ בָּזֶה הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִּינִים (תמ תמא).

יג צְרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא לֶהָנוֹת לְאַחַר הַפֶּסַח מֵחָמֵצוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא חָשׁוּד שֶׁלֹּא מְכָרוֹ כַּדָּת.

יד נֹסַח שְׁטַר מְכִירַת חָמֵץ:

אָנֹכִי הֶחָתוּם מַטָּה, מָכַרְתִּי לְהָעָרֵל (פְּלוֹנִי) אֶת כָּל סְפִירַט שֶׁיֵּשׁ לִי בַּמַּרְתֵּף (קעלֶלער) בַּדִּירָה שֶׁאֲנִי דָּר בָּהּ. וְהַמַּרְתֵּף הוּא בְּתוֹךְ הֶחָצֵר מִצַּד צָפוֹן הַשֵּׁנִי מִצַּד מִזְרָח. וְכָל סְפִירַט שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁם, הֵן בַּחֲבִיתִין בֵּינוֹנִיּוֹת הֵן בַּחֲבִיתִין גְּדוֹלוֹת (קיפעס) הַכֹּל מָכַרְתִּי לְהַנִּזְכָּר לְעֵיל עִם הַכֵּלִים בְּעַד מָאתַיִם וְעֶשְׂרִים זְהוּבִים (אעס״וו). וְגַם אַראק שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁם בִּצְלוֹחִית גְּדוֹלָה, לְעֶרֶךְ שֶׁבַע מִדּוֹת מָכַרְתִּי לוֹ בְּעַד חֲמִשָּׁה זְהוּבִים (אעס״וו) בְּלִי הַכֵּלִים. וְגַם [יַיִן פֿרוֹת] (שְׁלִיוָואוויץ) (שֶׁאֵינוֹ נָקִי) שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁם בֶּחָבִית קְטַנָּה (אנטיל) מָכַרְתִּי לוֹ בְּעַד שְׁנַיִם עָשָׂר זְהוּבִים (אעס״וו) וַחֲמִשִּׁים [צ״ל] (אגורות) עִם הַכֵּלִי. וְגַם מָכַרְתִּי לוֹ שֵׁשׁ חָבִיּוֹת רִיקָנוֹת שֶׁהָיָה בָּהֶם סְפִירַט. וּשְׁתֵּי חָבִיּוֹת גְּדוֹלוֹת (קיפעס) בְּחֶשְׁוּקֵי בַּרְזֶל, גַּם כֵּן רִיקָנוֹת מִסְּפִירַט שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁם, כֻּלָּן מָכַרְתִּי לוֹ בְּעַד שִׁמְנָה זְהוּבִים וַחֲמִשִּׁים [צַ״ל] (אגורות) (אעס״וו). גַּם חֲמִשָּׁה שַׁקִּים קֶמַח חִטִּים שֶׁיֵּשׁ לִי בְּתוֹךְ הַחֶדֶר הַנִּקְרָא שְׁפייז (מזוה) [מַחְסָן] הַשַּׁיָּךְ לַדִּירָה שֶׁאֲנִי דָּר בָּהּ, מָכַרְתִּי לְהַנִּזְכָּר לְעֵיל עִם הַשַּׁקִּים בְּעַד שְׁלֹשִׁים וְתִשְׁעָה זְהוּבִים (אעס״וו). וְגַם כָּל הַכֵּלִים מֵחָמֵץ שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁם, דְּהַיְנוּ עֲרֵבוֹת וְתֵבוֹת מִקֶּמַח, מָכַרְתִּי לוֹ בְּעַד אַרְבָּעָה זְהוּבִים וַחֲמִשִּׁים [צַ״ל] (אגורות) (אעס״וו). גַּם גְּרִיסֵי שְׁעוֹרִים (געראשטל) בְּשַׁק קָטָן שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁם, מָכַרְתִּי לוֹ בְּעַד זָהוּב אֶחָד וַחֲמִשִּׁים [צַ״ל] (אגורות) (אעס״וו) עִם הַשַּׁק. וְקִבַּלְתִּי מֵאִתּוֹ עֲרָבוֹן, (דְּמֵי קִדִּימָה) (דראנגאבע) עֲשָׂרָה זְהוּבִים (אעס״וו) וְהַמּוֹתָר זָקַפְתִּי עָלָיו בְּמִלְוֶה. וּזְמַן הַפָּרָעוֹן לֹא יְאֻחַר מִן עֲשָׂרָה יָמִים מִיּוֹם הָרִאשׁוֹם דִּלְמַטָּה. וְהִשְׁכַּרְתִּי לְהַקּוֹנֶה הַנִּזְכָּר לְעֵיל אֶת הַמַּרְתֵּף הַנִּזְכָּר לְעֵיל וְאֶת הַחֶדֶר הַנִּזְכָּר לְעֵיל מֵעַכְשָׁו עַד עֲשָׂרָה יָמִים מִיּוֹם הָרִאשׁוֹם דִּלְמַטָּה בְּעַד אַרְבָּעָה זְהוּבִים (אעס״וו), וְקִבַּלְתִּי עֲרָבוֹן (דְּמֵי קִדִּימָה) שְׁלֹשָׁה זְהוּבִים (אעס״וו), וְהַמּוֹתָר זָקַפְתִּי עָלָיו בְּמִלְוֶה, שֶׁיְּשַׁלֵּם לִי, לֹא יְאֻחַר מֵעֲשָׂרָה יָמִים מִיּוֹם דִּלְמַטָּה, וְאַגַּב קַרְקַע הַמַּשְׁכָּר לוֹ, דְּהַיְנוּ הַמַּרְתֵּף וְהַחֶדֶר הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, הִקְנֵיתִי לוֹ כָּל הַמִּטַּלְטָלִין הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל. וַאֲנִי מוֹדֶה בְּהוֹדָאָה גְּמוּרָה, שֶׁהִשְׁכַּרְתִּי לוֹ הַמַּרְתֵּף וְהַחֶדֶר הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, וְהִקְנֵיתִי לוֹ כָּל הַמִּטַּלְטָלִין הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּכָל מִינֵי קִנְיָנִים הַמּוֹעִילִים, בְּאֵיזֶה מֵהֶם שֶׁיִּהְיֶה הַקִּנְיָן חָל עַל פִּי דִּין תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, וְעַל פִּי נְמוּסֵי הַמְּדִינָה בְּלִי שׁוּם טַעֲנָה וּמַעֲנָה. וּרְשׁוּת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת בְּכָל הַנִּזְכָּר לְעֵיל כְּכָל חֶפְצוֹ וּרְצוֹנוֹ לִמְכּוֹר וְלִתֵּן בְּמַתָּנָה, וּלְהַשְׁכִּיר בְּלִי שׁוּם מוֹחֶה. וְכֵן יֵשׁ רְשׁוּת בְּיָדוֹ לִקַּח מִיָּד כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל לְבֵיתוֹ. וְאַף אִם יַשְׁאִיר אוֹתָם כְּאֲשֶׁר הֵמָּה שָׁמָּה, מֵעַתָּה הַכֹּל הוּא בְּאַחֲרִיּוּתוֹ שֶׁל הַקּוֹנֶה, וְאֵין עָלַי שׁוּם אַחֲרָיוּת, וַאֲפִלּוּ אַחֲרָיוּת אֹנֶס. וְנָתַתִּי לוֹ דְּרִיסַת הָרֶגֶל דֶּרֶךְ חֲצֵרִי וְדֶרֶךְ בֵּיתִי לֵילֵךְ לַמַּרְתֵּף וְלַחֶדֶר הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל הַמַּשְׁכָּרִים לוֹ. וְכֵן אִם יִרְצֶה בְּתוֹךְ מֶשֶׁךְ יְמֵי הַשְׁכִּירוּת לְמְכּוֹר מֵהַמִּטַּלְטָלִין לְאִישׁ אַחֵר, לְכָל הַבָּאִים מִדַּעְתּוֹ, לְכֻלָּם יֵשׁ לָהֶם דְּרִיסַת הָרֶגֶל. גַּם מָסַרְתִּי לוֹ אֶת הַמַּפְתְּחוֹת שֶׁל הַמַּרְתֵּף וְשֶׁל הַחֶדֶר הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל. [כָּל זֶה] נַעֲשָׂה בְּכָל אֹפֶן הַיּוֹתֵר מוֹעִיל עַל פִּי דִּין תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, וְעַל פִּי נְמוּסֵי הַקִּיךְ״ה וְהַמְּדִינָה.

אונגוואר י״ד נִיסָן תרל״ד

ראובן בן רבי שמעון איזראעלאוויטש

סימן קטו

א עֶרֶב פֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ בְּלֵיל שְׁלֹשָׁה עָשָׂר, דְּהַיְנוּ בַּלַּיְלָה הַשַּׁיָּךְ לַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי. וְאַחַר הַבְּדִיקָה מְבַטְּלוֹ, וְאוֹמֵר, כָּל חֲמִירָא וְכוּ׳, כְּמוֹ בְּפַעַם אַחֶרֶת, וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי שׁוֹרְפוֹ גַּם כֵּן בַּזְּמַן שֶׁהוּא שְׂרָפוֹ בְּכָל עֶרֶב פֶּסַח. אֲבָל אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר כָּל חֲמִירָא, אֶלָּא בַּשַּׁבָּת לְאַחַר הָאֲכִילָה מְבַטְּלוֹ וְאוֹמֵר, כָּל חֲמִירָא וְכוּ׳.

ב הַבְּכוֹרִים מִתְעַנִּין בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי. וְאִם קָשֶׁה לוֹ לְהִתְעַנּוֹת עַד לְאַחַר בְּדִיקַת חָמֵץ, יָכוֹל לְטָעֵם אֵיזֶה דָּבָר מוּעָט קֹדֶם הַבְּדִיקָה אוֹ יַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ לְבַדֵּק (תע).

ג אֵין מְבַשְּׁלִין לַשַּׁבָּת זוֹ תַּבְשִׁילֵי קֶמַח וּגְרִיסִין, שֶׁיְּכוֹלִין לְהִדָּבֵק בַּקְּדֵרוֹת, וְאָסוּר לַהֲדִיחָן. עַל כֵּן יְבַשֵּׁל רַק מַאֲכָלִים שֶׁאֵינָם מִתְדַּבְּקִים. וְאַחַר הָאֲכִילָה מְנַעֵר הֵיטֵב אֶת הַמַּפָּה וּמַצְנִיעַ אוֹתָהּ עִם כָּל כְּלֵי הֶחָמֵץ בְּחֶדֶר, שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לָלֶכֶת שָׁמָּה בְּפֶסַח. וְאִם נִשְׁאַר לוֹ מְעַט פַּת, יִתְּנֶנּוּ לְאֵינוֹ יְהוּדִי, רַק יְזַהֵר מֵאִסּוּר הוֹצָאָה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן פ״ב סָעִיף ט׳). וּמְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי אוֹ בְּדָבָר הַמַּתָּר.

ד בַּבֹּקֶר מִתְפַּלְּלִין בַּהַשְׁכָּמָה, שֶׁלֹּא לְאַחֵר הַזְּמַן שֶׁמִּתְּרִין בַּאֲכִילַת חָמֵץ. וְנָכוֹן לְחַלֵּק סְעוּדָתוֹ לִשְׁתַּיִם, דְּהַיְנוּ שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וּמַפְסִיק מְעַט בַּהֲלִיכָה וּבְדִבְרֵי תּוֹרָה אוֹ בְּטִיּוּל, וְחוֹזֵר וְנוֹטֵל יָדָיו וְאוֹכֵל קְצָת וּמְבָרֵךְ שֵׁנִית בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת סְעוּדָה שְׁלִישִׁית (תמ״ד).

ה נוֹהֲגִין לְהַפְטִיר בְּמַלְאָכִי וְעָרְבָה וְגוֹ׳ לְפִי שֶׁכָּתוּב שָׁם, הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וְגוֹ׳ וְהוּא מֵעִנְיָנָא. כִּי (לְפִי יֵ״שׁ אוֹמְרִים) הָיָה זְמַן הַבְּעוּר בְּעֶרֶב פֶּסַח שֶׁל שָׁנָה הָרְבִיעִית שֶׁבַּשְּׁמִיטָה, וּבְעֶרֶב פֶּסַח שֶׁל הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁבַּשְּׁמִיטָה, שֶׁכָּל הַמַּעֲשְׂרוֹת שֶׁהִפְרִישׁ כָּל שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים מִתְּבוּאָתוֹ וְהָיוּ מֻנָּחִים בְּבֵיתוֹ, מְחֻיָּב אָז לְתִתָּם לַלֵּוִי (ת״ל).

ו בְּעֶרֶב שַׁבָּת [זֹה] יְזָהֵר כָּל אָדָם בִּמְאֹד מְאֹד לִשְׁאֹל, אִם הִפְרִישׁוּ חַלָּה מִן הַחַלּוֹת שֶׁאָפוּ לִכְבוֹד שַׁבָּת. כִּי אִם לֹא הִפְרִישׁוּ חַלָּה וְנִזְכְּרוּ בַּשַּׁבָּת, יֵשׁ בָּזֶה מְבוּכָה גְּדוֹלָה מַה לַּעֲשׂוֹת, כִּי אָסוּר לְהַפְרִישׁ חַלָּה בַּשַּׁבָּת, וְגַם אָסוּר לְהַשְׁהוֹת אֶת הַחַלּוֹת. וְדַעַת ה״מְּגֵן אַבְרָהָם״, שֶׁצָּרִיךְ לִתֵּן כָּל הַחַלּוֹת לְאֵינוֹ יְהוּדִי בְּמַתָּנָה גְּמוּרָה קֹדֶם שָׁעָה שֶׁנֶּאֱסָרוֹת בַּהֲנָאָה. וְיֵשׁ חוֹלְקִין וְכָתְבוּ תַּקָּנוֹת אֲחֵרוֹת וְכֻלָּן דְּחוּקוֹת. וְעַל כֵּן צְרִיכִין לְזָהֵר בַּדָּבָר (סִימָן תמ״ד תק״ו ופת״ש ביו״ד סִימָן שכ״ג).

סימן קטז

א כָּל כְּלֵי חֶרֶס שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ חָמֵץ, לָא מַהֲנֵי לֵהּ, לֹא הַגְעָלָה וְלֹא לִבּוּן. אֲבָל הַתַּנּוּרִים וְהַכִּירוֹת הַבְּנוּיִים מֵאֲבָנִים וּלְבֵנִים, מַהֲנֵי לְהוּ לִבּוּן (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קי סָעִיף א וְסָעִיף ב). בְּתַנּוּרִים שֶׁהֵם בְּבֵית הַחֹרֶף, נוֹהֲגִין דְּלָא מַהֲנֵי לְהוּ הֶכְשֵׁר. וּכְשֶׁרוֹצִים לְהַעֲמִיד עַל הַתַּנּוּר אֵיזֶה קְדֵרָה בְּפֶסַח, צְרִיכִין לְהַנִּיחַ תְּחִלָּה טַס שֶׁל בַּרְזֶל וְעָלָיו מַעֲמִידִין הַקְּדֵרָה, וְזֶה מַהֲנֵי גַּם בְּתַנּוּר הֶעָשׂוּי מֵחֲרָסִים (קאכלען).

ב כְּלֵי עֵץ וּכְלֵי מַתָּכוֹת וּכְלֵי אֶבֶן וּכְלֵי עֶצֶם מַהֲנֵי לְהוּ הַגְעָלָה. אַף אִם הוּא דָּבָר שֶׁמִּתְקַלְקֵל בְּרוֹתְחִין, כְּגוֹן כֵּלִים הַמְדֻבָּקִים בְּדֶבֶק (ליים), וַאֲפִלּוּ אִם רַק הַקַּתָּא מְדֻבֶּקֶת בְּאֵיזֶה דֶּבֶק, לֹא מַהֲנֵי לֵיהּ הַגְעָלָה. מִשּׁוּם דְּחַיְשִׁינַן שֶׁמָּא לֹא יַגְעִילוּ יָפֶה.

ג קֹדֶם שֶׁמַּגְעִיל אֶת הַכֵּלִי, צָרִיךְ לְנַקּוֹתוֹ הֵיטֵב מִן הַחֲלוּדָּה (ראסט) וְכַדּוֹמֶה, שֶׁיִּהְיֶה נָקִי לְגַמְרֵי. אֲבָל מַרְאוֹת [כְּתָמִים] (פלעקן) אֵין בָּהֶם קְפִידָא. וְאִם יֵשׁ גּוּמּוֹת בַּכֵּלִי, צָרִיךְ לְנַקְּרָן הֵיטֵב. וְאִם הוּא כְּלִי מַתֶּכֶת, יָשִׁים עַל הַגֻּמּוֹת גֶּחָלִים לְלַבֵּן שָׁם, וְאַחַר כָּךְ יַגְעִילוֹ. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְנַקּוֹת הֵיטֵב הַגֻּמּוֹת וְהַסְּדָקִים, וְגַם אִי אֶפְשָׁר לְלַבֵּן שָׁם, אֵין לוֹ תַּקָּנָה. וְלָכֵן בְּסַכִּינִים עִם קַתּוֹת, צְרִיכִין לְדַקְדֵּק הֵיטֵב אִם מוֹעִילָה לָהֶן הַגְעָלָה. וּמִצָּוָה מִן הַמֻּבְחָר לְמִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ, שֶׁיִּקְנֶה לוֹ סַכִּינִים חֲדָשִׁים לַפֶּסַח.

ד כֵּלִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶם עַל יְדֵי הָאוּר בְּלִי מַיִם, צְרִיכִין לִבּוּן. וְלָכֵן הָאַגָּנוֹת וְהַמַּחֲבוֹת שֶׁאוֹפִין בָּהֶן חָמֵץ, צְרִיכִין לִבּוּן. וְהַלִּבּוּן צָרִיךְ לִהְיוֹת לְכַתְּחִלָּה לִבּוּן חָזָק, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִיצוֹצוֹת נִתָּזִין מִמֶּנּוּ. וְהַמַּרְדֶּה (שויפעל) שֶׁל עֵץ אֵין לָהּ תַּקָּנָה.

ה כְּלֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טְלַאי, אִם הוּא בְּעִנְיַן שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יֵשׁ תַּחַת הַטְּלַאי מַשֶּׁהוּ חָמֵץ בְּעַיִן, אֲזַי צָרִיךְ מִקֹּדֶם לְלַבֵּן אוֹתוֹ מָקוֹם, עַד שֶׁיֵּדַע בְּבֵרוּר, שֶׁאִם הָיָה שָׁם מַשֶּׁהוּ חָמֵץ הָיָה נִשְׂרָף, וְאַחַר כָּךְ יַגְעִילוֹ. וְאִם אֵין חָשָׁשׁ שֶׁיִּהְיֶה שָׁם חָמֵץ בְּעַיִן, אֲזַי אִם הָיָה הַטְּלַאי נַעֲשָׂה קֹדֶם שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ חָמֵץ, יָכוֹל לְהַגְעִילוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא, דִּכְמוֹ שֶׁבָּלַע אֶת הֶחָמֵץ, כָּךְ יִפְלֹטֶנּוּ בְּהַגְעָלָה. אֲבָל אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ תְּחִלָּה בִּכְלִי חָמֵץ, וְאַחַר כָּךְ שָׂמוּ אֶת הַטְּלַאי, אֲזַי לֹא מַהֲנֵי לֵהּ הַגְעָלָה לַמָּקוֹם שֶׁתַּחַת הַטְּלַאי, אֶלָּא צָרִיךְ לִתֵּן גַּם כֵּן קֹדֶם הַגְעָלָה גֶּחָלִים עַל הַטְּלַאי לְלַבֵּן אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא. וְאִם הַטְּלַאי נִתְחַבֵּר בְּהִתְכַּת בְּדִיל אוֹ כֶּסֶף וְכַדּוֹמֶה, יָכוֹל לְהַגְעִילוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא, כִּי בְּלִיעַת הֶחָמֵץ נִשְׂרָפָה אָז בַּהִתָּכָה.

ו מְדוֹכָה בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכּוֹ לָדוּךְ בּוֹ דְּבָרִים חֲרִיפִים עִם חָמֵץ בְּיַחַד, צְרִיכָה לִבּוּן קַל, דְּהַיְנוּ שֶׁמְּמַלְּאִין אוֹתָהּ גֶּחָלִים בּוֹעֲרוֹת שֶׁתִּרְתַּח כָּל כָּךְ עַד שֶׁהַקַּשׁ נִשְׂרָף עָלָיו מִבַּחוּץ. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לָדוּךְ בָּהּ רַק פִּלְפְּלִין וְכַדּוֹמֶה, סַגִּי בְּהַגְעָלָה.

ז כֵּלִים שֶׁהֶחְזִיק בָּהֶם יַיִן שָׂרָף לְקִיּוּם, אֵין טַעַם וְרֵיחַ יֵין הַשָּׂרָף נִפְלָט עַל יְדֵי הַגְעָלָה, רַק אִם בִּשֵּׁל אוֹתָן הֵיטֵב בְּמַיִם עִם אֵפֶר עַד שֶׁנִּסְתַּלֵּק מֵהֶם הָרֵיחַ לְגַמְרֵי, מוֹעִילָה לָהֶם אַחַר כָּךְ הַגְעָלָה.

ח הַגְעָלַת הֶחָבִית יַעֲשֶׂה בְּדֶרֶךְ זֶה, יְלַבֵּן אֲבָנִים וְיַשְׁימֵן בָּהּ, וְיַעֲרֶה עֲלֵיהֶן מַיִם רוֹתְחִין מִכְּלֵי רִאשׁוֹן, וְיגַלְגֵּל אֶת הֶחָבִית כְּדֵי שֶׁתַּגִּיעַ הַהַגְעָלָה לְכָל מָקוֹם. וְחָבִיּוֹת שֶׁלָּנוּ שֶׁהֵן עֲשׂוּיוֹת מִכַּמָּה דַּפִּים מְחֻבָּרִים בְּחַשּׁוּקִים, אִם עָמַד בָּהֶם חָמֵץ, כְּגוֹן יֵין שָׂרָף אוֹ שֶׁהֶחְזִיק בָּהֶן קֶמַח, לֹא מַהֲנֵי לְהוּ הַגְעָלָה.

ט כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ הַגְעָלָה, לֹא מַהֲנֵי לֵיהּ קְלִפָּה, אֶלָּא דַּוְקָא הַגְעָלָה.

י כָּל כְּלֵי שֵׁאִי אֶפְשָׁר לְנַקּוֹתוֹ הֵיטֵב, כְּגוֹן הַנַּפָּה, וְכִיס שֶׁל רֵיחַיִם, וְכֵן סַלִּים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם חָמֵץ, וְכֵן [מִגְרֶרֶת] (ריב איייזען), וְכֵן כְּלֵי שֶׁפִּיו צַר וְאִי אֶפְשָׁר לְשַׁפְשְׁפוֹ מִבִּפְנִים, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ קָנִים, לֹא מַהֲנֵי לֵהּ הַגְעָלָה.

יא הַתֵּבוֹת שֶׁמַּצְנִיעִים בָּהֶם מַאֲכָלִים כָּל הַשָּׁנָה, וְלִפְעָמִים נִשְׁפָּךְ שָׁם מָרָק מִן הַקְּדֵרוֹת, צְרִיכִין הֶכְשֵׁר קַל, דְּהַיְנוּ שֶׁמְּעָרִין עֲלֵיהֶן רוֹתְחִין. וְדַוְקָא מִתּוֹךְ הַכְּלִי שֶׁהִרְתִּיחוּ בּוֹ אֶת הַמַּיִם. וְלֹא יִזְרוֹק אֶת הַמַּיִם, אֶלָּא יִשְׁפְּכֵם עֲלֵיהֶן בְּקַלּוּחַ. וְהַשַּׁלְחָנוֹת, נוֹהֲגִין גַּם כֵּן לְלַבֵּן אֲבָנִים, וּמַנִּיחִין עַל הַשֻּׁלְחָן, וְשׁוֹפְכִין עֲלֵיהֶם רוֹתְחִין, וּמוֹלִיכִין אֶת הָאֲבָנִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיוּ מַיִם רוֹתְחִים עַל פְּנֵי כֻלּוֹ. וּצְרִיכִין לְשַׁפְשְׁפָן מִקֹּדֶם, וְאַחַר מֵעֵת לְעֵת יַכְשִׁירוּם. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ גַּם אַחַר הַהֶכְשֵׁר בְּשֻׁלְחָנוֹת וּבְתֵבוֹת, אֶלָּא בְּפְרִיסַת מַפָּה אוֹ דָּבָר אַחֵר.

יב יָדוֹת הַכֵּלִים צְרִיכוֹת גַּם כֵּן הֶכְשֵׁר. וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֵין הַיָּד נִכֶּנֶסֶת לְתוֹךְ הַיּוֹרָה, יָכוֹל לְהַכְשִׁיר אֶת הַיָּד בִּשְׁפִיכַת רוֹתְחִין עָלֶיהָ.

יג כָּל כְּלֵי שְׁתִיָּה וּכְלֵי הַמִּדּוֹת צְרִיכִין גַּם כֵּן הַגְעָלָה. וּכְלֵי זְכוּכִית, נוֹהֲגִין בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ דְּלָא מַהֲנֵי לְהוּ הַגְעָלָה, וְכֵן כְּלֵי מַתֶּכֶת שֶׁהֵן מֻתָּכִין מִבִּפְנִים בְּהִתּוּךְ זְכוּכִית (שמעלץ) אֵין לָהֶם תַּקָּנָה בְּהַגְעָלָה, אֲבָל סַגִּי לְהוּ בְּלִבּוּן קַל, כְּמוֹ מְדוֹכָה בְּסָעִיף ו׳ (עַיֵּן חֻתָּם סוֹפֵר, יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן קי״ג).

יד אֵין מַגְעִילִין אֶלָּא בְּמַיִם, וְלֹא יְהֵא בָּהֶם שׁוּם תַּעֲרֹבֶת, אֲפִלּוּ אֵפֶר וְכַדּוֹמֶה. אִם הִגְעִיל הַרְבֵּה בַּיּוֹרָה עַד שֶׁנֶּעֶכְרוּ הַמַּיִם כְּעֵין צִיר, אֵין מַגְעִילִין עוֹד בָּהֶם.

טו אִם מַגְעִיל עַל יְדֵי צָבָת, שֶׁמַּחְזִיק בָּהּ אֶת הַכְּלִי, צָרִיךְ לְרַפּוֹת אֶת הַכְּלִי וְלַחֲזוֹר וְלִתְפְּסוֹ. דְּאִם לֹא כֵּן, הֲרֵי בָּאוּ מֵימֵי הַהַגְעָלָה בִּמְקוֹם הַצָּבָת, וְטוֹב יוֹתֵר לָשִׂים אֶת הַכְּלִי בְּמַחֲרוֹזָה [שְׁבָכָה] (נעטץ) אוֹ בְּתוֹךְ סָל. וְלֹא יַנִּיחַ כֵּלִים הַרְבֵּה בְּפַעַם אַחַת לְתוֹךְ הַכְּלִי שֶׁהוּא מַגְעִיל בּוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגְעוּ זֶה בָּזֶה. דְּאִם כֵּן, בִּמְקוֹם נְגִיעָתָן אֵינָן נִגְעָלִין.

טז אֵין לְהַגְעִיל אֶלָּא כְּלֵי שֶׁאֵינוֹ בֶּן יוֹמוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁכְּבָר עָבַר מֵעֵת לְעֵת, מִשָּׁעָה שֶׁבִּשְּׁלוּ בּוֹ חָמֵץ. וְכֵן הַיּוֹרָה שֶׁמַּגְעִילִין בָּהּ לֹא תִהְא בַּת יוֹמָהּ. וְיַשְׁגִּיחַ שֶׁבְּכָל פַּעַם שֶׁהוּא נוֹתֵן אֶת הַכְּלִי לְתוֹךְ הַיּוֹרָה, יַעֲלוּ הַמַּיִם רְתִיחוֹת. וְאִם צָרִיךְ לְהַגְעִיל אֶת הַיּוֹרָה, אֲזַי כְּשֶׁהַמַּיִם מַעֲלִין רְתִיחוֹת, תְּהֵא הַיּוֹרָה מְלֵאָה, וְיִזְרוֹק בָּהּ אֲבָנִים מְלֻבָּנוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁטְפוּ הַמַּיִם הָרוֹתְחִין עַל שְׂפָתָהּ. וְאֵין לְהַגְעִיל [בְּעֶרֶב פֶּסַח] רַק עַד חֲצוֹת הַיּוֹם.

יז נוֹהֲגִין שֶׁאַחַר הַהַגְעָלָה שׁוֹטְפִים אֶת הַכֵּלִים בְּמַיִם קָרִים.

יח אִם אֶפְשָׁר יֵשׁ לְהַגְעִיל בִּפְנֵי בַּעַל תּוֹרָה הַבָּקִי בְּדִינֵי הַגְעָלָה (תנ״א תנ״ב).

סימן קיז

א אִם נִמְצָאָה אֵיזוֹ תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ בְּעֶרֶב פֶּסַח, עַד הַלַּיְלָה, הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבְּטֵלִים בְּשִׁשִּׁים. וְלָכֵן אִם נִמְצָא גְּרִעִין בְּעוֹף וּבְתַבְשִׁיל, זוֹרְקוֹ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר לְאֲכוֹל אֲפִלּוּ בְּפֶסַח. אֲבָל בְּתוֹךְ הַפֶּסַח חָמֵץ אוֹסֵר אֲפִלּוּ בְּמַשֶּׁהוּ גַּם בַּהֲנָאָה. וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְצָא אֵיזֶה גְּרִעִין מֻחְמֶשֶׁת מִינֵי דָּגָן אוֹ מַשֶּׁהוּ חָמֵץ, צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלָה.

ב בְּאֵר מַיִם שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ גְּרָעִינֵי תְּבוּאָה, אֵין לְהִסְתַּפֵּק מֵהַמַּיִם הָאֵלּוּ אֶלָּא בִּדְחַק גָּדוֹל, כְּגוֹן שֶׁאֵין מַיִם אֲחֵרִים בַּנִּמְצָא. וְאִם נִמְצְאָה בָּהּ חֲתִיכַת פַּת, אָסוּר, אֲפִלּוּ אֵין מַיִם אֲחֵרִים. וְגַם סְנוּן לֹא מַהֲנֵי (תמ״ז תס״ז).

ג נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהַבְהֵב אֶת הָעוֹפוֹת בַּקֶּשׁ שֶׁעִם הַשִּׁבֳּלִים, כִּי חַיְשִׁינַן שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶן גְּרָעִין מְחֻמָּץ. וְלָכֵן מְהַבְהֲבִין בַּעֲשָׁבִים, אוֹ חוֹתְכִין אֶת הַשִּׁבֳּלִים מִן הַקַּשׁ. וּבְדִיעֲבַד מֻתָּר. וְיִזָּהֵרוּ לִטֹּל אֶת הַזֶּפֶק מִן הָעוֹף קֹדֶם שֶׁמְּהַבְהֲבִין אוֹתוֹ.

ד כָּל מִינֵי קִטְנִיּוֹת, אֲסוּרִים. וְכֵן כָּל פֵּרוֹת יְבֵשִׁים, אֲסוּרִין, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע שֶׁנִּתְיַבְּשׁוּ בְּהֶכְשֵׁר עַל גַּבֵּי קָנִים, אוֹ בְּתַנּוּר שֶׁהֶכְשֵׁר לְשֵׁם פֶּסַח (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ק״י סָעִיף א׳ וְסָעִיף ב׳). אֲפִלּוּ תְּאֵנִים יְבֵשׁוֹת וְצִמּוּקִים, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, אֲסוּרִין. וְכֵן קְלִפּוֹת [תַּפּוּחֵי זָהָב] (פאמעראנצען). וּמִכָּל מָקוֹם הַמַּשְׁקֶה שֶׁעוֹשִׂין מִן הַצִּמּוּקִי, נוֹהֲגִין הֶתֵּר לִשְׁתּוֹתוֹ. נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לִתֵּן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל [צִפֶּרֶן] (נעגליך) [וְכַרְכֹּם] (זאפערן) מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חֲשַׁשׁ חִמּוּץ, וַאֲפִלּוּ זָאפֶערִין הַגְּדֵלָה בְּמִדִינָתֵנוּ בַּגִּנּוֹת אֲסוּרִין מִשּׁוּם לֹא פָלוּג, וּשְׁאָר בְּשָׂמִים שֶׁאֵין בָּם חֲשַׁשׁ חִמּוּץ. וְכֵן הַמֶּלַח, לְקֻדָּם שֶׁנּוֹתְנִים אוֹתָם לַתַּבְשִׁיל, צְרִיכִים לְבָרְקָם אִם אֵין אֵיזֶה גְּרָעִין תְּבוּאָה מְעֹרָב בָּהֶם (תנ״ג תמ״ב תס״ז).

ה דְּבַשׁ, אֵין אוֹכְלִין אֶלָּא מַה שֶּׁלֹּא נִתְרַסֵּק, אוֹ שֶׁנִּתְרַסֵּק עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל לְשֵׁם פֶּסַח (תס״ז).

ו בִּשְׁעַת הַדְּחַק, כְּגוֹן לְצֹרֶךְ חוֹלֶה אוֹ זָקֵן, מֻתָּרִין לֶאֱפוֹת מַצּוֹת עִם מִי בֵּיצִים אוֹ שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת, כְּגוֹן חָלָב אוֹ יַיִן וְכַדּוֹמֶה, וְהִיא נִקְרֵאת מַצָּה עֲשִׁירָה, וּבִלְבַד שֶׁיִּזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב בָּהֶם אֲפִלּוּ מְעַט מַיִם. אֲבָל בִּשְׁנֵי הַלֵּילוֹת הָרִאשׁוֹנִים צְרִיכִין לֶאֱכוֹל מַצָּה מַמָּשׁ, וְאֵין יוֹצְאִין בְּמַצָּה עֲשִׁירָה. וְשֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ גָּדוֹל, אָסוּר לֶאֱפוֹת מַצָּה עֲשִׁירָה אֲפִלּוּ כְּדֶם פֶּסַח לְשֵׁם פֶּסַח (תס״ב).

ז הַנּוֹתֵן תְּבוּאָה אוֹ מֶרָקָן לִפְנֵי עוֹפוֹת, יִזָּהֵר לְתִתָּם בְּמָקוֹם יָבֵשׁ, שֶׁלֹּא יִתְלַחְלְחוּ. אֲבָל לַבְּהֵמָה, אָסוּר לִתֵּן מֶרָקָן, כִּי יִתְלַחְלַח מִן הָרֹק. וְגַם אִם נוֹתֵן לָהּ תְּבוּאָה, יִזָּהֵר לָתֵת לָהּ מְעַט מְעַט, שֶׁלֹּא תַּשְׁאִיר מִלַּחְלָחִים. וְאִם הִשְׁאִירָה, יְבַעֲרֵם מִיָּד (תס״ה תס״ו ובחיי״א).

ח בְּעֶרֶב פֶּסַח, מִשָּׁעָה שֶׁהֶחָמֵץ נֶאֱסָר בַּהֲנָאָה, וְכֵן בְּכָל יְמֵי הַפֶּסַח, אָסוּר לֵהָנוֹת אֲפִלּוּ מֵחֲמֵצוֹ שֶׁל אֵינוֹ יְהוּדִי. וְלָכֵן אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהוֹלִיךְ אוֹ לִשְׁמוֹר חֲמֵצוֹ שֶׁל אֵינוֹ יְהוּדִי. וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לְקָנוֹת חָמֵץ בְּשָׁבִיל אֵינוֹ יְהוּדִי, וַאֲפִלּוּ בְּמָעוֹתָיו שֶׁל אֵינוֹ יְהוּדִי.

ט וְכֵן אָסוּר לְהַשְׁכִּיר אָז לְאֵינוֹ יְהוּדִי בְּהֵמָה שֶׁתָּבִיא לוֹ חָמֵץ, אוֹ חֶדֶר לָשׁוּם בּוֹ חָמֵץ, מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לְהִשְׁתַּכֵּר בְּאִסּוּרֵי הֲנָאָה. אֲבָל מֻתָּר לְהַשְׁכִּיר לוֹ בְּהֵמָה לְשָׁבוּעַ שֶׁל פֶּסַח (חוּץ מִשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב) בְּסָתָם, שֶׁאֵין הָאֵינוֹ יְהוּדִי מְפָרֵשׁ לוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ אוֹתָהּ לְהָבִיא חָמֵץ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהָאֵינוֹ יְהוּדִי יוֹלִיךְ עָלֶיהָ חָמֵץ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. דְּכֵיוָן שֶׁאַף אִם לֹא יוֹלִיךְ עָלֶיהָ כְּלוּם, יִצְטָרֵךְ לִפְרוֹעַ לַיִּשְׂרָאֵל כָּל שְׂכָרוֹ מִשְׁלֵם, אֵין הַיִּשְׂרָאֵל מִשְׁתַּכֵּר כְּלוּם מֵהֶחָמֵץ. וְכֵן מֻתָּר לְהַשְׁכִּיר לוֹ חֶדֶר שֶׁיְּדוּר בּוֹ בַּפֶּסַח, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיַּכְנִיס לְתוֹכוֹ חָמֵץ, מִכָּל מָקוֹם הַיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ נוֹטֵל מִמֶּנּוּ שְׂכַר הַכְנָסַת הֶחָמֵץ, אֶלָּא שְׂכַר הַדִּירָה, שֶׁאַף אִם לֹא יַכְנִיס לְשָׁם חָמֵץ, לֹא יָנְפָּה מִשְׂכָּרוֹ.

י אָסוּר לְמָסוֹר אֲפִלּוּ זְמַן הַרְבֵּה קֹדֶם פֶּסַח בְּהֶמְתּוֹ לְאֵינוֹ יְהוּדִי, כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁיַּאֲכִילֶנָּהּ חָמֵץ בַּפֶּסַח.

יא מֻתָּר לוֹמַר לִמְשָׁרְתוֹ אֵינוֹ יְהוּדִי, אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהֶחָמֵץ אָסוּר בַּהֲנָאָה: הֵילֵךְ מָעוֹת וּקְנֵה לְךָ מְזוֹנוֹת וֶאֱכוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיִּקְנֶה חָמֵץ. וּבְשָׁעַת הַדְּחָק, מֻתָּר גַּם כֵּן לוֹמַר לוֹ, צֵא וֶאֱכוֹל אֵצֶל אֵינוֹ יְהוּדִי וַאֲנִי אֶפְרַע לוֹ, אוֹ לוֹמַר לְאֵינוֹ יְהוּדִי אַחֵר, תֵּן לְמִשְׁרָתִי לֶאֱכוֹל וַאֲנִי אֲשַׁלֵּם לָךְ. אֲבָל אָסוּר לְהַקְדִּים לוֹ אֶת הַמָּעוֹת, בְּשָׁבִיל מַה שֶּׁיִּתֵּן לְמִשְׁרָתוֹ.

יב וְכֵן מִי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהַאֲכִיל לַתִּינוֹק חָמֵץ, יְשַׁאֲהוּ אֶל הָאֵינוֹ יְהוּדִי וְיַאֲכִילֵהוּ הָאֵינוֹ יְהוּדִי חָמֵץ וְיִפְרַע לוֹ הַיִּשְׂרָאֵל אַחַר כָּךְ. אֲבָל הַיִּשְׂרָאֵל, לֹא יַאֲכִילֵהוּ חָמֵץ. וְאִם הַתִּינוֹק מְסֻכָּן, פְּשִׁיטָא דְּהַכֹּל מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי סִימָן צב וּלְקַמָּן סִימָן קצב.

יג לִשְׁתּוֹת חָלָב מִבְּהֶמַת אֵינוֹ יְהוּדִי הָאוֹכֶלֶת חָמֵץ בַּפֶּסַח, יֵשׁ אוֹסְרִין וְיֵשׁ מַתִּירִין. וְשׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ, יַחְמִיר. וּבִפְרָט בִּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱסוֹר, חָלִילָה לְהַתִּיר (אוֹרַח חַיִּים תמח יו״ד ס).

סימן קיח

א יְהַדֵּר אַחַר יַיִן יָפֶה לְמִצְוֹת אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת. וְאִם יֵשׁ בַּנִּמְצָא יַיִן אָדֹם יָפֶה כְּמוֹ הַלָּבָן, וְגַם הוּא כָּשֵׁר כְּמוֹ הַלָּבָן, מִצְוָה בּוֹ יוֹתֵר מִבַּלָּבָן, שֶׁנֶּאֱמַר, אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם, מַשְׁמַע שֶׁחֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל יַיִן הוּא כְּשֶׁהוּא אָדֹם. וְעוֹד, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זֵכֶר לְדָם, שֶׁהָיָה פַּרְעֹה שׁוֹחֵט יַלְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבְמִדְרָשׁוֹת שֶׁהָאֲמוֹת טִפְּשִׁים וּסְכָלִים לְהַעֲלִיל עֲלִילוֹת שְׁקָרִים, נִמְנְעוּ מִלִּקַּח יַיִן אָדֹם לְפֶסַח (תעב).

ב לְצֹרֶךְ טִבּוּל הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא כַּרְפַּס, נוֹהֲגִין הַרְבֵּה לִקַּח פֶּטְרוֹזִילְיָה. וְטוֹב יוֹתֵר לָקַחַת צֶעלֶלער [סֶלֶרִי] שֶׁיֵּשׁ לוֹ טַעַם טוֹב כְּשֶׁהוּא חָי. וְהַמַּבְחָר הוּא לָקַחַת צְנוֹן.

ג לְצֹרֶךְ מָרוֹר, נוֹהֲגִין לִקַּח תַּמְכָּא (קריין) וְכֵינָן שֶׁהוּא חָרִיף מְאֹד, יְכוֹלִין לְפָרְרוֹ [בְּמִגֶּרֶת] (ריבאייזען), רַק שֶׁיִּזָּהֲרוּ שֶׁלֹּא יָפוּג לַגַּמְרֵי. וְיֵשׁ לְפָרְרוֹ כְּשֶׁבָּאִין מִבֵּית הַכְּנֶסֶת (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן צ״ח סָעִיף ג׳, שֶׁצְּרִיכִין לְפָרְרוֹ עַל יְדֵי שִׁנּוּי) וּבַשַּׁבָּת, אֲסוּרִין לְפָרְרוֹ, אֶלָּא שֶׁצְּרִיכִין לְפָרְרוֹ קֹדֶם הַלַּיְלָה, וְיכַסֶּהוּ עַד הַלַּיְלָה. אֲבָל יוֹתֵר טוֹב לָקַחַת חֲזֶרֶת שֶׁהִיא חַסָּה [סַלָט] שֶׁנּוֹהֵג לֶאֱכָלָהּ, וְנִקְרֵאת מָרוֹר, לְפִי שֶׁכְּשֶׁשּׁוֹהֶה בַּקְּרָקַע, נַעֲשֶׂה הַקֶּלַח מָר. וְיוֹצְאִין גַּם בְּלַעֲנָה הַנִּקְרָא וויערמוּטָה. (עֶלְשִׁין וְחַרְחֲבִינָא אֵינָם שְׂכִיחִים בִּמְדִינוֹתֵינוּ), כָּל הַמִּינִים שֶׁיּוֹצְאִין בָּהֶם מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְכַזַּיִת. וְיוֹצְאִין בֵּין בָּעֲלִים בֵּין בַּקְלָחִין, אֲבָל לֹא בַּשָּׁרָשִׁים, דְּהֵינוּ שָׁרָשִׁים הַקְּטַנִּים הַמִּתְפַּצְלִים לְכָאן וּלְכָאן. אֲבָל הַשֹּׁרֶשׁ הַגָּדוֹל שֶׁבּוֹ גְּדֵלִים הֶעָלִים, אַף שֶׁהוּא טָמוּן בַּקַּרְקַע, הֲרֵי הוּא בִּכְלַל קֶלַח. וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב יוֹתֵר לִטּוֹל הֶעָלִים, וְהַקֶּלַח הַיּוֹצֵא חוּץ לַקַּרְקַע, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁמַּה שֶּׁהוּא בַּקַּרְקַע נִקְרָא שֹׁרֶשׁ. הֶעָלִים אֵין יוֹצְאִין בָּהֶם אֶלָּא אִם כֵּן הֵם לַחִים, אֲבָל הַקְּלָחִים יוֹצְאִין בָּהֶן, בֵּין הֵם לַחִים בֵּין יְבֵשִׁים, אַף לֹא בִּמְבֻשָּׁלִין אוֹ כְּבוּשִׁין.

ד הַחֲרֹסֶת צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה עָבָה וְכֵן לַטִּיט. וּבְשָׁעָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לְטַבֵּל אֶת הַמָּרוֹר, יִשְׁפֹּךְ לְתוֹכָהּ יַיִן אוֹ חֹמֶץ, שֶׁתִּהְיֶה רַכָּה, וְכֵן לַדָּם, וְגַם שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לְטַבֵּל בָּהּ. יֵשׁ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֲרֹסֶת מִפֵּרוֹת שֶׁנִּמְשְׁלָה בָּהֶם כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן תְּאֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר, הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַּגֶּיהָ. וֶאֱגוֹזִים, שֶׁנֶּאֱמַר, אֶל גִּנַּת אֱגוֹז. וּתְמָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר, אֲעֶלֶה בְתָמָר. וְרִמּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר, כְּפֶלַח הָרִמּוֹן. וְתַפּוּחִים, וְכֵן לְמַה שֶׁכָּתוּב, תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ, שֶׁהָיוּ הַנָּשִׁים יוֹלְדוֹת שָׁם בְּנֵיהֶן בְּלֹא עֶצֶב. וּשְׁקֵדִים עַל שֵׁם שֶׁשָּׁקַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת. וְצָרִיךְ לִתֵּן בְּתוֹכָהּ תְּבָלִין הַדּוֹמִין לְתֶבֶן, כְּגוֹן קִנָּמוֹן וְזַנְגְּבִיל, שֶׁאֵינָן נִדּוֹכִין הֲדַק הֵיטֵב. וְיֵשׁ בָּהֶן חוּטִין כְּמוֹ תֶּבֶן, וְכֵן לַתֶּבֶן שֶׁהָיוּ מְגַבְּלִין בְּתוֹךְ הַטִּיט. בַּשַּׁבָּת, לֹא יִשְׁפּוֹךְ אֶת הַיַּיִן אוֹ הַחֹמֶץ לְתוֹךְ הַחֲרֹסֶת, כִּי צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בְּשִׁנּוּי, וְיִתֵּן אֶת הַחֲרֹסֶת לְתוֹךְ הַיַּיִן וְהַחֹמֶץ. וְאֶת מִי הַמֶּלַח (אֲפִלּוּ כְּשֶׁלֹּא חָל יוֹם טוֹב בַּשַּׁבָּת) יַעֲשֶׂה מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְאִם עוֹשֶׂהוּ בְּיוֹם טוֹב צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשִׁנּוּי, שֶׁיִּתֵּן תְּחִלָּה אֶת הַמַּיִם וְאַחַר כָּךְ הַמֶּלַח.

ה מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, תִּקְנוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיוּ עַל הַשֻּׁלְחָן בִּשְׁעַת אֲמִירַת הַהַגָּדָה שְׁנֵי מִינֵי תַּבְשִׁילִין, אֶחָד זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח וְאֶחָד זֵכֶר לְקָרְבַּן חֲגִיגָה, שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם. וְנָהֲגוּ שֶׁאֶחָד מִן הַתַּבְשִׁילִין יִהְיֶה בָּשָׂר, וְיִהְיֶה מִפֶּרֶק הַנִּקְרָא זְרוֹעַ, לְזֵכֶר שֶׁגְּאָלָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה, וְיִהְיֶה נִצְלֶה עַל הַגֶּחָלִים, זֵכֶר לַפֶּסַח שֶׁהָיָה צְלִי אֵשׁ. וְהַשֵּׁנִי יִהְיֶה בֵּיצָה, מִשּׁוּם דְּבֵיצָה בְּלָשׁוֹן אֲרָמִי בֵּיעָה, כְּלוֹמַר, דְּבָעֵי רַחְמָנָא לְמִפְרַק יָתָנָא בִּדְרָעָא מְרוֹמְמָא, (שְׁרָצָה ה׳ לִפְדּוֹת אוֹתָנוּ בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה). וְעוֹשִׂין הַבֵּיצָה, בֵּין צְלוּיָה בֵּין מְבֻשֶּׁלֶת. וְצָרִיךְ לִצְלֹתָן וּלְבַשְּׁלָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב בְּעוֹד יוֹם. וְאִם שָׁכַח אוֹ שֶׁהָיָה שַׁבָּת, יִצְלֶה וִיבַשֵּׁל אוֹתָם בַּלַּיְלָה, אֲבָל צָרִיךְ לְאָכְלָן בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן. וְכֵן בְּלֵיל שֵׁנִי, יִצְלֶם וִיבַשְּׁלֵם וְיֹאכְלֵם בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, כִּי אֵין מְבַשְּׁלִין מִיּוֹם טוֹב לַחֲבֵרוֹ, וְלֹא מִיּוֹם טוֹב לְחֹל. וּלְפִי שֶׁאֵין אוֹכְלִין בָּשָׂר צָלוּי בְּשְׁנֵי לֵילוֹת אֵלּוּ, עַל כֵּן צָרִיךְ לֶאֱכוֹל אֶת הַזְּרוֹעַ דַּוְקָא בַּיּוֹם. וְאַף כְּשֶׁצּוֹלִין אוֹתָן בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אֵין לְזָרְקָן אַחַר כָּךְ, אֶלָּא יִתְּנֵם בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי תּוֹךְ הַמַּאֲכָל שֶׁמְּבַשְּׁלִין וְיֹאכְלֵם (תע״ג).

ו יָכִין מוֹשָׁבוֹ מִבְּעוֹד יוֹם בְּמָצָעוֹת נָאִים כְּפִי יְכָלְתּוֹ, וּבְאֹפֶן שֶׁיּוּכַל לְהַטּוֹת וּלְהָסֵב בִּשְׂמֹאלוֹ. וַאֲפִלּוּ הוּא אִטֵּר, יָסֵב בַּשְּׂמֹאל שֶׁל כָּל אָדָם. גַּם אֶת הַקְּעָרָה יָכִין מִבְּעוֹד יוֹם, כְּדֵי שֶׁמִּיָּד בְּבוֹאוֹ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת יוּכַל לַעֲשׂוֹת אֶת הַסֵּדֶר בְּלִי עִכּוּב.

ז אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה טוֹב לְמַעֵט בִּכְלִים נָאִים זֵכֶר לְחָרְבָּן, מִכָּל מָקוֹם בְּלֵיל פֶּסַח טוֹב לְהַרְבּוֹת בִּכְלִים נָאִים כְּפִי כֹּחוֹ. וַאֲפִלּוּ הַכֵּלִים שֶׁאֵינָן צְרִיכִין לַסְּעֻדָּה, יְסַדְּרֵם יָפֶה עַל הַשֻּׁלְחָן לְנוֹי, זֵכֶר לְחֵרוּת (תע״ב).

ח סֵדֶר הַקְּעָרָה כָּךְ הוּא, מַנִּיחַ שָׁלֹשׁ מַצּוֹת עַל הַקְּעָרָה וּפוֹרֵס עֲלֵיהֶם מַפָּה נָאָה, וְעָלֶיהָ מַנִּיחַ אֶת הַזְּרוֹעַ נֶגֶד הַיָּמִין שֶׁלּוֹ, וְאֶת הַבֵּיצָה מִשְּׂמֹאל. הַמָּרוֹר לִבְרָכָה, בְּאֶמְצַע. חֲרֹסֶת תַּחַת הַזְּרוֹעַ. כַּרְפַּס, תַּחַת הַבֵּיצָה. וּמָרוֹר לִכְרִיכָה בְּאֶמְצַע כָּזֶה.

זְרוֹעַ בֵּיצָה

מָרוֹר (לברכה)

חֲרֹסֶת כַּרְפַּס

מָרוֹר (לִכְרִיכָה)

ט הַכּוֹסוֹת יִהְיוּ שְׁלֵמִים בְּלִי שׁוּם פְּגִימָה, וּמוּדָחִים יָפֶה, וַיְחַזִּיקוּ לְכָל הַפָּחוֹת רְבִיעִית (תע״ב תע״ט תפ״ו).

י מְנַהֲגֵנוּ לְלַבּוֹשׁ אֶת הַקִּיטֶל (חָלוּק לָבָן) וְיָכִינוּ גַּם כֵּן מִבְּעוֹד יוֹם. וּמִי שֶׁהוּא אָבֵל, רַחְמָנָא לִצְלָן, אֵינוֹ לוֹבְשׁוֹ. אֲבָל בַּהֶסְבָּה, חַיָּב. רַק אִם לֹא נָהַג אֲבֵלוּת כְּלָל קֹדֶם יוֹם טוֹב, כְּגוֹן שֶׁקָּבַר מֵתוֹ בְּיוֹם טוֹב, נוֹהֲגִין שֶׁאֵינוֹ מֵיסֵב. וְהַלֵּל, אוֹמֵר, כִּי הַהַלֵּל הוּא חִיּוּב.

יא בֵּן אֵצֶל אָבִיו חַיָּב בַּהֶסְבָּה. אֲבָל תַּלְמִיד אֵצֶל רַבּוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ (תע״ב).

סימן קיט

א אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב יְכוֹלִין לְקַדֵּשׁ וְלֶאֱכֹל מִבְּעוֹד יוֹם לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, בְּפֶסַח אֵינוֹ כֵן, לְפִי שֶׁמִּצְוַת אֲכִילַת מַצָּה הִיא דַּוְקָא בַּלַּיְלָה, כְּמוֹ קָרְבַּן פֶּסַח, דִּכְתִיב בֵּיהּ וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וְכֵן מִצְוַת אַרְבַּע כוֹסוֹת הִיא דַּוְקָא בַּלַּיְלָה. וְכֵיוָן שֶׁגַּם הַכּוֹס שֶׁל קִדּוּשׁ הוּא אֶחָד מֵאַרְבַּעַת הַכּוֹסוֹת, לָכֵן אֵין מְקַדְּשִׁין עַד שֶׁהוּא וַדַּאי לַיְלָה. יִלְבַּשׁ אֶת הַקִּיטֶל (חָלוּק לָבָן) וְיִתְיַשֵּׁב עַל מוֹשָׁבוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַסֵּדֶר. וּמִצְוָה לְחַלֵּק לַתִּינוֹקוֹת שֶׁקֵּדִים וֶאֱגוֹזִים וְכַדּוֹמֶה, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ שִׁנּוּי וְיִשְׁאֲלוּ, וְעַל יְדֵי זֶה יִתְעוֹרְרוּ לִשְׁאוֹל גַּם כֵּן עַל מַצָּה וּמָרוֹר וַהֲסִבָּה. וְתִינוֹק וְתִינֹקֶת שֶׁהִגִּיעוּ לְחִנּוּךְ, דְּהַיְנוּ שֶׁהֵם יוֹדְעִים בְּקֻדֻּשַׁת יוֹם טוֹב, וּמְבִינִים מַה שֶּׁמְּסַפְּרִים מִיצִיאַת מִצְרַיִם, נוֹתְנִים לָהֶם גַּם כֵּן כּוֹס שֶׁיִּשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ. נוֹהֲגִין לְמָזוֹג כּוֹס אֶחָד מִן הַמְסֻבִּין, וְקוֹרִין אוֹתוֹ כּוֹס שֶׁל אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא (תע״ב ת״פ).

ב מְשָׁרְתוֹ אוֹ אֶחָד מִבְּנֵי בֵּיתוֹ, יְמְזְגוּ אֶת הַכּוֹסוֹת. וְכֵן בְּכָל פַּעַם שֶׁמּוֹזְגִין, יְמְזְגוּ הֵם וְלֹא הוּא בְּעַצְמוֹ, כְּדֵי לְהַרְאוֹת דֶּרֶךְ חֵרוּת. וְיַזְהִיר לִבְנֵי בֵיתוֹ, שֶׁיִּשְׁתּוּ מִכָּל כּוֹס לְכָל הַפָּחוֹת אֶת הָרֹב בְּפַעַם אַחַת, וּמִכּוֹס רְבִיעִי יִשְׁתּוּ רְבִיעִית בְּפַעַם אֶחָת. וְיכַוְּנוּ כֻּלָּם לְמִצְוֹת אַרְבַּע כּוֹסוֹת וְסִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם וַאֲכִילַת מַצָּה וּמָרוֹר, כִּי גַּם הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוֹת אֵלּוּ, רַק בַּהֲסָבָּה אֵינָן נוֹהֲגוֹת. יַעֲשֶׂה קִדּוּשׁ כְּפָתוּב בַּהַגָּדָה, וְיִשְׁתֶּה בַּהֲסָבַת שְׂמֹאל. וְטוֹב אִם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּדַעַת הַפּוֹסְקִים לִשְׁתּוֹת כּוֹס שָׁלֵם בְּכָל אַרְבַּעַת הַכּוֹסוֹת (תעב תעג תעט).

ג אַחַר כָּךְ יִרְחַץ יָדָיו וְלֹא יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, וּמְנַגְּבָן. וְחוֹתֵךְ מִן הַכָּרְפַּס לְעַצְמוֹ וּלְכָל בְּנֵי בֵיתוֹ לְכָל אֶחָד פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, וְטוֹבְלִין בְּמֵי מֶלַח, וּמְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, וּמְכַוְּנִין לִפְטֹר בִּבְרָכָה זוֹ גַּם אֶת הַמָּרוֹר, וְאוֹכֵל גַּם כֵּן בַּהֲסַבַּת שְׂמֹאל. אַחַר כָּךְ נוֹטֵל אֶת הַמַּצָּה הָאֶמְצָעִית וְחוֹלְקָהּ לִשְׁנֵי חֲלָקִים, וּמַנִּיחַ אֶת הַחֵלֶק הַגָּדוֹל אֶצֶל מוֹשָׁבוֹ לַאֲפִיקוֹמָן. וְנוֹהֲגִין לְכָרְכוֹ בְּמַפָּה, זֵכֶר לְמַה שֶּׁכָּתוּב, מִשְׁאֲרוֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלוֹתָם. וְיֵשׁ שֶׁמְּשִׂימִים אוֹתוֹ כָּךְ עַל שִׁכְמָם, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם. וּלְפִי שֶׁהָאֲפִיקוֹמָן הוּא בִּמְקוֹם הַפֶּסַח, לָכֵן הוּא חָשׁוּב וְיִהְיֶה הַחֵלֶק הַגָּדוֹל. וְהַחֵלֶק הַקָּטָן מַחְזִירוֹ לַקְּעָרָה לְמָקוֹמוֹ, וּמְגַלֶּה קָצָת אֶת הַמַּצּוֹת, וּמַגְבִּיהַּ אֶת הַקְּעָרָה, וְאוֹמְרִים, הָא לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכָלוּ וְכוּ', עַד לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין. וְהָאוֹמְרִים כָּהָא לַחְמָא עַנְיָא לֹא יֹאמְרוּ תֵּבַת דִּי.

ד אַחַר כָּךְ מוֹזְגִין כּוֹס שֵׁנִי, וְהַתִּינוֹק שׁוֹאֵל מַה נִּשְׁתַּנָּה. וְאִם אֵין תִּינוֹק, יִשְׁאַל בֶּן אַחֵר, אוֹ בְּתּוֹ, אוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ אִשְׁתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים, עֲבָדִים הָיִינוּ וְכוּ'. וְהַנָּכוֹן לְפָרֵשׁ לִבְנֵי בֵיתוֹ דִּבְרֵי הַהַגָּדָה בְּלָשׁוֹן שֶׁמְּבִינִים. וְאִם גַּם בְּעַצְמוֹ אֵינוֹ מֵבִין לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, יֹאמַר מִתּוֹךְ הַהַגָּדָה, שֶׁהוּא עִם פֵּרוּשׁ אַשְׁכְּנַז (לוֹעֲזִי), וּלְאַחַר כָּל פִּסְקָא, יֹאמַר בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז (לוֹעֲזִי), וּמִכָּל שֶׁכֵּן הַמַּאֲמָר רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר וְכוּ', שֶׁצְּרִיכִין לְהָבִין אֶת הַטַּעַם שֶׁל פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר. כְּשֶׁמַּגִּיעַ לְוֶהְיא שֶׁעָמְדָה וְכוּ', יְכַסֶּה אֶת הַמַּצּוֹת, (שֶׁלֹּא תִּרְאֶה הַפַּת בָּשְׁתּוֹ, שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ, וְנוֹטְלִין אֶת הַכּוֹס), וְנוֹטְלִין אֶת הַכּוֹסוֹת בִּידֵיהֶם וְאוֹמְרִים וְהִיא שֶׁעָמְדָה וְכוּ' עַד מִיָּדָם, וְחוֹזֵר וּמְגַלֶּה אֶת הַמַּצּוֹת. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לְמַצָּה זוֹ, נוֹטֵל אֶת הַמַּחֲצִית הַמַּצָּה שֶׁבַּקְּעָרָה וּמַרְאָהּ לִבְנֵי בֵיתוֹ וְאוֹמֵר מַצָּה זוֹ וְכוּ'. וְכֵן בְּמָרוֹר זֶה, מַגְבִּיהַּ אֶת הַמָּרוֹר. אֲבָל כְּשֶׁאוֹמֵר פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים וְכוּ' לֹא יַגְבִּיהַּ אֶת הַזְּרוֹעַ שֶׁהוּא זֵכֶר לַפֶּסַח, שֶׁלֹּא יְהֵא נִרְאֶה כְּאִלּוּ הִקְדִּישׁוֹ לְכָךְ. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לִלְפִיכָךְ, מְכַסֶּה אֶת הַמַּצּוֹת, וְנוֹטֵל כָּל אֶחָד אֶת הַכּוֹס בְּיָדוֹ וּמַגְבִּיהוֹ עַד שֶׁחוֹתָם גְּאַל יִשְׂרָאֵל, וּמְבָרְכִין עַל הַכּוֹס בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְשׁוֹתִין בַּהֲסַבַּת שְׂמֹאל.

ה אַחַר כָּךְ רוֹחֲצִין יְדֵיהֶם וּמְבָרְכִין עַל נְטִילַת יָדַיִם, וּמְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא עַל הַמַּצּוֹת. וּלְפִי שֶׁבְּיוֹם טוֹב צָרִיךְ לִבְצוֹעַ עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת שְׁלֵמוֹת, וּמִצְוַת אֲכִילַת מַצָּה הִיא מִן הַפְּרוּסָה, לְפִי שֶׁהַמַּצָּה נִקְרֵאת לֶחֶם עֹנִי, וַדַּרְכּוֹ שֶׁל עָנִי בִּפְרוּסָה, עַל כֵּן בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא, אוֹחֵז שְׁתֵּי הַמַּצּוֹת הַשְּׁלֵמוֹת בְּיָדָיו וְהַפְּרוּסָה בֵּינֵיהֶן, וּמְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא, וּמַנִּיחַ אֶת הַמַּצָּה הַתַּחְתּוֹנָה מִיָּדָיו, וְאוֹחֵז רַק בָּעֶלְיוֹנָה וְגַם בַּפְּרוּסָה וּמְבָרֵךְ עַל אֲכִילַת מַצָּה, וּבוֹצֵעַ מִן הָעֶלְיוֹנָה וְגַם מִן הַפְּרוּסָה מִכָּל אַחַת כַּזַּיִת, וְכֵן הוּא נוֹתֵן לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ וְאוֹכֵל שְׁנֵיהֶם יַחַד בַּהֲסַבָּה שְׂמָאלִית. וְאִם קָשֶׁה לוֹ לְאָכְלָם בְּפַעַם אַחַת, אוֹכֵל תְּחִלָּה אֶת הַכַּזַּיִת הַמּוֹצִיא, וְאַחַר כָּךְ הַכַּזַּיִת מִן הַפְּרוּסָה, רַק שֶׁלֹּא יִשְׁהֶה בֵּינֵיהֶם כְּלָל, וְיֹאכַל שְׁתֵּיהֶן בַּהֲסַבָּה. וְנוֹהֲגִין בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ, שֶׁבְּלֵילֵי פֶּסַח אֵין טוֹבְלִין אֶת הַמַּצָּה בְּמֻלַּח לֹא שֶׁל הַמּוֹצִיא וְלֹא שֶׁל מַצָּה.

ו מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל מַצָּה, מֻתָּר לִשְׁרוֹתָהּ בְּמַיִם לְרַכְּכָהּ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא נִמְחָה לְגַמְרֵי. וּמִי שֶׁהוּא זָקֵן אוֹ חוֹלֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹלָהּ שְׁרוּיָה בְּמַיִם, יָכוֹל לִשְׁרוֹתָהּ בְּיַיִן אוֹ בִּשְׁאָר מַשְׁקִים. כְּשֶׁשּׁוֹרִין אֶת הַמַּצָּה לָצֵאת בָּהּ, צְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא לִשְׁרוֹתָהּ מֵעֵת לְעֵת כִּי אָז נֶחְשֶׁבֶת כִּמְבֻשֶּׁלֶת וְאֵין יוֹצְאִין בָּהּ. וְגַם צְרִיכִין לְזָהֵר בִּשְׁאָר דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יַפְסִיד דִּין לֶחֶם. עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ״ח סָעִיף ה׳.

ז אַחַר כָּךְ נוֹטֵל כַּזַּיִת מָרוֹר, וְכֵן הוּא נוֹתֵן לְכָל אֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ, וְטוֹבְלוֹ בַּחֲרֹסֶת וּמְנַעֵר אֶת הַחֲרֹסֶת מֶעָלָיו, שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל הַמָּרוֹר, וּמְבָרֵךְ עַל אֲכִילַת מָרוֹר, וְאוֹכְלוֹ בְּלֹא הֲסָבָּה. אַחַר כָּךְ נוֹטֵל מִן הַמַּצָּה הַתַּחְתּוֹנָה גַּם כֵּן כַּזַּיִת, וְגַם כַּזַּיִת מָרוֹר, וְנָכוֹן לְטָבְלוֹ גַּם כֵּן בַּחֲרֹסֶת וּלְנַעֲרוֹ מֵעָלָיו, וּמַנִּיחַ אֶת הַמָּרוֹר תּוֹךְ הַמַּצָּה וְאוֹמֵר, כֵּן עָשָׂה הִלֵּל וְכוּ', וְאוֹכֵל בַּהֲסָבָּה. שִׁעוּר כַּזַּיִת כָּתַבְנוּ בַּכְּלָלִים, שֶׁהוּא כְּמוֹ חֲצִי בֵּיצָה. אָמְנָם יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא קְצָת פָּחוֹת מִכְּשְׁלִישׁ בֵּיצָה. וְכֵיוָן דְּמָרוֹר בַּזְּמַן הַזֶּה מִדְּרַבָּנָן, לָכֵן מִי שֶׁקָּשֶׁה עָלָיו לֶאֱכוֹל מָרוֹר יָכוֹל לִסְמוֹךְ עַל דֵּעָה זֹאת לֶאֱכוֹל רַק פָּחוֹת קְצָת מִכְּמוֹ שְׁלִישׁ בֵּיצָה וִיבָרֵךְ עָלָיו (עַיֵּן שֻׁלְחָן עָרוּךְ תַּנְיָא) וּמִי שֶׁהוּא חוֹלֶה, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכוֹל מָרוֹר כְּלָל, יִלְעוֹס עַל כָּל פָּנִים קְצָת מֵהַמִּינִים שֶׁיּוֹצְאִין בָּהֶם, אוֹ שְׁאָר עֵשֶׂב מַר עַד שֶׁיַּרְגִּישׁ טַעַם מְרִירוּת בְּפִיו לְזֵכֶר בְּעָלְמָא, בְּלֹא בְּרָכָה (תע״ג תע״ה תפ״ו).

ח אַחַר כָּךְ אוֹכְלִין הַסְּעוּדָה. וְיֵשׁ לֶאֱכוֹל כָּל הַסְּעוּדָה בַּהֲסָבָּה. וְנוֹהֲגִין לֶאֱכֹל בֵּיצִים. וְהֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, שֶׁלֹּא לְמַלֹּאת כְּרֵסוֹ, לְמַעַן יוּכַל לֶאֱכוֹל אֶת הָאֲפִיקוֹמָן כְּמִצְוָתוֹ, וְלֹא לַאֲכִילָה גַּסָּה. וְאֵין אוֹכְלִין בָּשָׂר צָלִי בִּשְׁתֵּי הַלֵּילוֹת, אֲפִלּוּ שֶׁל עוֹף. וַאֲפִלּוּ בִּשְּׁלוּחוֹ וְאַחַר כָּךְ צָלוּהוּ בְּקֻדָּרָה, אֵין אוֹכְלִין. יֵשׁ נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל בַּלֵּילוֹת אֵלּוּ שׁוּם טְבוּל, חוּץ מִשְּׁנֵי טְבוּלִים שֶׁל מִצְוָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְא נָכָר שֶׁאֵלּוּ הֵם לְשֵׁם מִצְוָה. לְאַחַר גְּמַר הַסְּעוּדָה אוֹכְלִין אֲפִיקוֹמָן, זֵכֶר לְקָרְבַּן פֶּסַח, שֶׁהָיָה נֶאֱכָל בְּסוֹף הַסְּעוּדָה שֶׁיִּהְא גְּמַר כָּל הַשָּׂבִיעָה. וְיֵשׁ לֶאֱכוֹל כְּשְׁנֵי זֵיתִים, אֶחָד זֵכֶר לַפֶּסַח וְאֶחָד זֵכֶר לַמַּצָּה, שֶׁהָיְתָה נֶאֱכֶלֶת עִם הַפֶּסַח. וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יִפְחוֹת מִכַּזַּיִת, וְאוֹכְלוֹ בַּהֲסָבָּה. וְאַחַר הָאֲפִיקוֹמָן, אָסוּר לֶאֱכוֹל שׁוּם דָּבָר. אַחַר כָּךְ מוֹזְגִין כּוֹס שְׁלִישִׁי לִבְרַכַּת הַמָּזוֹן. וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בּוֹ אִם הוּא נָקִי מִשִּׁיּוּרֵי כוֹסוֹת, דְּהַיְנוּ אִם אֵין בּוֹ שִׁיּוּרֵי יַיִן שֶׁשָּׁרָה בּוֹ מַצָּה בְּשָׁעַת הַסְּעוּדָה. כִּי אִם אֵינוֹ נָקִי, צָרִיךְ שְׁטִפָּה וַהֲדָחָה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מ״ה סָעִיף

ד׳). וּמִצְוָה לְהַדֵּר שֶׁיְּבָרְכוּ בְּזִמּוּן. אֲבָל לֹא יֵלְכוּ מִבַּיִת לְבַיִת לְצֹרֶךְ זִמּוּן, כִּי כָּל אֶחָד צָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בִּמְקוֹם שֶׁאָכַל. וְנוֹהֲגִין שֶׁבַּעַל הַבַּיִת מְבָרֵךְ בְּזִמּוּן, שֶׁנֶּאֱמַר, טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מה סָעִיף ה), וְהוּא מִקְרֵי טוֹב עַיִן, שֶׁאָמַר, כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכוֹל וְכוּ׳, וְאַחַר כָּךְ מְבָרְכִין עַל הַכּוֹס וְשׁוֹתִין בַּהֲסִבָּה. וְאָסוּר לִשְׁתּוֹת בֵּין כּוֹס זֶה לְכוֹס רְבִיעִי (סִימָן תעב).

ט אַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מוֹזְגִין כּוֹס רְבִיעִי. וְנוֹהֲגִין לִפְתּוֹחַ אֶת הַדֶּלֶת, לְזֵכֶר שֶׁהוּא לֵיל שִׁמּוּרִים, וְאֵין מִתְיָרְאִין מִשּׁוּם דָּבָר. וּבִזְכוּת הָאֱמוּנָה, יָבוֹא מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, וַהֲקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִשְׁפֹּךְ חֲמָתוֹ עַל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים, וְלָכֵן אוֹמְרִים שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ וְכוּ׳. אַחַר כָּךְ מַתְחִילִין לֹא לָנוּ, וְאוֹמְרִים כַּסֵּדֶר. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לְהוֹדוּ, אִם הֵם שְׁלֹשָׁה, אֲפִלּוּ עִם אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו שֶׁהִגִּיעוּ לְחִנּוּךְ, יֹאמַר הוֹדוּ, וְהַשְּׁנַיִם יַעֲנוּ, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּצִבּוּר. מִן הַכּוֹס הָרְבִיעִי, צְרִיכִין לִשְׁתּוֹת רְבִיעִית שְׁלֵמָה, וּמְבָרְכִים אַחֲרָיו בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה, וְאַחַר כָּךְ גּוֹמְרִין כְּסֵדֶר הַהַגָּדָה. וְאַחַר אַרְבַּעַת הַכּוֹסוֹת אָסוּר לִשְׁתּוֹת שׁוּם מַשְׁקֶה רַק מַיִם. אִם אֵין שְׁנָה חוֹטַפְתּוֹ, יֹאמַר אַחַר הַהַגָּדָה שִׁיר הַשִּׁירִים. וְנוֹהֲגִין שֶׁאֵין קוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה, רַק פָּרָשַׁת שְׁמַע (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ע״א סָעִיף ד׳) וּבִרְכַּת הַמַּפִּיל, לְהוֹרוֹת שֶׁהוּא לֵיל שִׁמּוּרִים מִן הַמַּזִּיקִין וְאֵינוֹ צָרִיךְ שְׁמִירָה.

י מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹתֶה יַיִן כָּל הַשָּׁנָה מִפְּנֵי שֶׁמַּזִּיק לוֹ, אַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ לִדְחֹק אֶת עַצְמוֹ לִשְׁתּוֹת אַרְבַּע כּוֹסוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, עַל ר׳ יְהוּדָה בֶּ״ר אִילָעִי, שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל פֶּסַח, וְהָיָה צָרִיךְ לַחֲגוֹר צְדָעָיו עַד שֶׁבּוּעוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם יָכוֹל לְמָזְגוֹ בְּמַיִם, אוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן צְמוּקִים (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ו) אוֹ שֶׁיִּשְׁתֶּה מֵעֵד [מֵי דְבַשׁ] אִם הֵם חֲמַר מְדִינָה.

יא אִם נֶאֱבַד הָאֲפִיקוֹמָן, אִם יֵשׁ לוֹ עוֹד מַצָּה מֵאֵלּוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ לְשֵׁם מַצַּת מִצְוָה, יֹאכַל מִמֶּנּוּ כַּזַּיִת. וְאִם לָאו, יֹאכַל מִמַּצָּה אַחֶרֶת כַּזַּיִת.

יב מִי שֶׁשָּׁכַח לֶאֱכוֹל אֶת הָאֲפִיקוֹמָן, אִם נִזְכַּר קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נָטַל מַיִם אַחֲרוֹנִים אוֹ שֶׁאָמַר, הַב לָן וּנְבָרֵךְ, אוֹכְלוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא. וְאַף עַל גַּב דְּאַפֵּס דַּעְתֵּיהּ מֵלֶאֱכוֹל, לֹא חָשִׁיב הֶפֵּס הַדַּעַת, כֵּיוָן שֶׁהוּא מְחֻיָּב לֶאֱכוֹל, וְאַתָּא דְּרַחְמָנָא קְסָמְכֵינָן. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לִטּוֹל יָדָיו וְלֹא יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדָיִם. וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן קֹדֶם שֶׁבֵּרַךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי, יִטּוֹל יָדָיו, וְגַם כֵּן לֹא יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדָיִם (פרי מגדים), וְיָבֵרֵךְ בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא, וְיֹאכַל כַּזַּיִת, וְאַחַר כָּךְ יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְיָבֵרֵךְ עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי וְיִשְׁתֶּה. אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן עַל כּוֹס שְׁלִישִׁי, יִשְׁתֶּה אֶת הַכּוֹס. וְאִם רָגִיל בְּפַעַם אַחֶרֶת לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּלֹא כוֹס, יִטֹּל יָדָיו וְיֹאכַל אֲפִיקוֹמָן וִיבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּלֹא כוֹס. אֲבָל אִם הוּא נִזְהָר לְבָרֵךְ תָּמִיד בִּרְכַּת הַמָּזוֹן עַל הַכּוֹס, וְעַתָּה לֹא יוּכַל לְבָרֵךְ עַל הַכּוֹס, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי מוֹסִיף עַל הַכּוֹסוֹת, לָכֵן לֹא יֹאכַל אֲפִיקוֹמָן, וְיִסְמוֹךְ עַל הַמַּצָּה שֶׁאָכַל תְּחִלָּה (תע״ז).

סימן קכ

א בְּלֵיל שֵׁנִי שֶׁל פֶּסַח, מַתְחִילִין לִסְפֹּר סְפִירַת הָעֹמֶר. וְסוֹפְרִין מְעֻמָּד. הַמִּצְוָה הוּא לִסְפּוֹר תֵּכֶף בְּהַתְחָלַת הַלַּיְלָה, אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים. וּבְדִיעֲבַד, זְמַנָּהּ כָּל הַלָּיְלָה. בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּלֵילֵי שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב סוֹפְרִין לְאַחַר הַקִּדּוּשׁ, כְּדֵי לְהַקְדִּים קְדֻשַּׁת הַיּוֹם. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, סוֹפְרִין קֹדֶם הַבְדָּלָה כְּדֵי לְאַחֵר יְצִיאַת הַיּוֹם. וּכְשֶׁחָל יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, שֶׁאוֹמְרִים קִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה עַל כּוֹס אֶחָד, סוֹפְרִין גַּם כֵּן קֹדֶם כְּדֵי לְאַחֵר אֶת הַהַבְדָּלָה.

ב מִי שֶׁשָּׁכַח כָּל הַלַּיְלָה וְלֹא סָפַר, יִסְפֹּר בַּיּוֹם בְּלֹא בְּרָכָה, וּבְלֵילוֹת שֶׁאַחַר כָּךְ יִסְפֹּר בִּבְרָכָה. וְאִם שָׁכַח גַּם כָּל הַיּוֹם, יִסְפּוֹר אַחַר כָּךְ בְּכָל הַלֵּילוֹת בְּלֹא בְּרָכָה. וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם סָפַר בַּלַּיְלָה אוֹ לֹא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא סָפַר בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, מִכָּל מָקוֹם יָכוֹל לִסְפּוֹר שְׁאָר הַלֵּילוֹת בִּבְרָכָה.

ג הַשּׁוֹאֵל מֵחֲבֵרוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת אוֹ אַחַר כָּךְ, כַּמָּה מוֹנִים הַיּוֹם, יֹאמַר לוֹ, אָתְמוֹל הָיָה כָּךְ וְכָךְ. שֶׁאִם יֹאמַר לוֹ כַּמָּה מוֹנִים הַיּוֹם, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ עַל הַסְּפִירָה.

ד לְכַתְּחִלָּה קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ, צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע עַל מַה הוּא מְבָרֵךְ, דְּהַיְנוּ שֶׁיֵּדַע כַּמָּה יָמִים הוּא בַּסְּפִירָה, וּבְדִיעֲבַד אִם לֹא יָדַע וּפָתַח וּבֵרַךְ עַל דַּעַת שֶׁיִּסְפּוֹר כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע מֵחֲבֵרוֹ, גַּם כֵּן יָצָא. וְכֵן אִם בֵּרַךְ עַל דַּעַת לִסְפּוֹר אַרְבָּעָה יָמִים, וּלְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ נִזְכַּר שֶׁצָּרִיךְ לִסְפּוֹר חֲמִשָּׁה, סוֹפֵר חֲמִשָּׁה וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית. וְכֵן אִם טָעָה בַּסְּפִירָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹמַר שִׁשָּׁה יָמִים וְאָמַר חֲמִשָּׁה יָמִים, אִם נִזְכַּר מִיָּד, סוֹפֵר כָּרָאוּי וְאֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית. אֲבָל אִם הִפְסִיק קְצָת, צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית.

ה בְּכָל יוֹם טוֹב אִם חָל לֵיל רִאשׁוֹן בַּשַּׁבָּת שֶׁאֵין אוֹמְרִים אָז מַעֲרָבִית, אֲזַי בְּלֵיל שֵׁנִי אוֹמְרִים הַמַּעֲרָבִית מִלֵּיל רִאשׁוֹן, חוּץ מִפֶּסַח, שֶׁאֲפִלּוּ חָל לֵיל רִאשׁוֹן בַּשַּׁבָּת, מִכָּל מָקוֹם בְּלֵיל שֵׁנִי אוֹמְרִים מַעֲרָבִית שֶׁשַּׁיֶּכֶת לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמְּדַבֵּר בְּקִצּוּרַת הָעֹמֶר, שֶׁהָיָה בְּלֵיל זֶה (תפ״ט).

ו בִּימֵי הַסְּפִירָה מֵתוּ תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא בֵּל״ג יוֹם, וְלָכֵן נוֹהֲגִין בְּיָמִים אֵלּוּ קְצָת אֲבֵלוּת, שֶׁאֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים וְאֵין מִסְתַּפְּרִים. וְיֵשׁ חִלּוּקֵי מִנְהָגִים בְּמִסְפַּר ל״ג יָמִים הָאֵלֶּה, יֵשׁ מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין שֶׁחוֹשְׁבִין אוֹתָן מִיּוֹם רִאשׁוֹן דִּסְפִירָה, וְלָכֵן אוֹסְרִין עַד ל״ג בָּעֹמֶר. אַךְ כְּשֶׁחָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר בַּשַּׁבָּת, דְּיֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי קְדֻשׁוֹת, קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּקְדֻשַּׁת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אָז מַתִּירִין לְשָׂא, וְכֵן לְהִסְתַּפֵּר בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וּבְיוֹם ל״ג בָּעֹמֶר, וְכֵן מִשָּׁם וָאֵילַךְ מַתִּירִין, מִפְּנֵי שֶׁבְּיוֹם ל״ג בָּעֹמֶר פָּסְקוּ מִלָּמוּת, וְלָכֵן מַרְבִּים בּוֹ קְצָת שִׂמְחָה, וְאֵין אוֹמְרִים בּוֹ תַּחֲנוּן. וְאַף שֶׁגַּם בּוֹ בַּיּוֹם מֵתוּ קְצָת, אָמְרִינָן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, וְלָכֵן אֵין לְהִסְתַּפֵּר אוֹ לִשָּׂא עַד לְאַחַר שֶׁהֵאִיר הַיּוֹם, וְלֹא מִבָּעֶרֶב. אַךְ כְּשֶׁחָל ל״ג בָּעֹמֶר בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מִסְתַּפְּרִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו, לְכְבוֹד הַשַּׁבָּת.

ז וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּתִּירִין עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר וְעַד בִּכְלָל, שֶׁהֵן שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם, וְנִשְׁאָרִים ל״ג יוֹם בְּאִסּוּר עַד חַג הַשָּׁבוּעוֹת (וּמִסְתַּפְּרִין בְּעֶרֶב חָגָּ). וּמִכָּל מָקוֹם בְּיוֹם ל״ג בָּעֹמֶר בְּעַצְמוֹ מַתִּירִין. (וּכְשֶׁחָל בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מַתִּירִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל). וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּתִּירִין עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר וְלֹא עַד בְּכְלָל, וּבְיוֹם רִאשׁוֹן דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ מַתְחִיל הָאִסּוּר, וְיוֹם רִאשׁוֹן דְּהַגְבָּלָה הוּא יוֹם הַל״ג, וְאָמְרִינָן בּוֹ, מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, וּמֻתָּרִין לִשָּׂא וּלְהִסְתַּפֵּר בָּהֶן, וְגַם בְּיוֹם ל״ג בָּעֹמֶר מֻתָּרִין (וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל), וּצְרִיכִין לִנְהֹג בְּכָל קְהִלָּה מִנְהָג אֶחָד, וְלֹא יְשַׁנּוּ לַעֲשׂוֹת מִקְצָתָן כָּךְ וּמִקְצָתָן כָּךְ.

ח הַסַּנְדָּק (הוּא הַתּוֹפֵס אֶת הַתִּינוֹק בִּשְׁעַת מִילָה) וְהַמּוֹהֵל, וְאָבִי הַבֵּן, מֻתָּרִין לְהִסְתַּפֵּר בְּיוֹם שֶׁלְּפָנֵי הַמִּילָה סָמוּךְ לָעֶרֶב קֹדֶם הֲלִיכָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת.

ט לַעֲשׂוֹת שִׁדּוּכִין אֲפִלּוּ בַּסְּעוּדָה, מֻתָּרִין בְּכָל הַיָּמִים. אַךְ רְקוּדִין וּמְחוֹלוֹת, אֲסוּרִין.

י נוֹהֲגִים שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים כָּל יְמֵי הַסְּפִירָה מִשְּׁקִיעַת הַחַמָּה עַד לְאַחַר סְפִירַת הָעֹמֶר, וְרֶמֶז לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר, שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת, מִלְּשׁוֹן שְׁבוֹת, שֶׁבְּזְמַן הַסְּפִירָה, דְּהַיְנוּ מִשְּׁקִיעַת הַחַמָּה וָאֵילַךְ, יֵשׁ לִשְׁבוֹת מִמְּלָאכָה עַד לְאַחַר הַסְּפִירָה (סִימָן תצ״ג).

יא בְּלֵיל רִאשׁוֹן דְּשָׁבוּעוֹת, מְאַחֲרִין מִלְּהִתְפַּלֵּל עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים. שֶׁאִם יִתְפַּלְּלוּ קוֹדֶם וְיקַבְּלוּ קְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב, חָסֵר מְעַט מִמ״ט יְמֵי הַסְּפִירָה. וְהַתּוֹרָה אָמְרָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה.

סימן קכא

א מִצְוַת עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי הַנְּבִיאִים לְהִתְעַנּוֹת בַּיָּמִים שֶׁאֵרְעוּ צָרוֹת לַאֲבוֹתֵינוּ. וְתַכְלִית הַתַּעֲנִית הִיא, כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת הַלְּבָבוֹת לְפַקֵּחַ עַל דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, וּתְהִי זֹאת זְכָרוֹן לְמַעֲשֵׂינוּ הָרָעִים, וּמַעֲשֵׂי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁהָיוּ כְּמַעֲשֵׂינוּ עַתָּה, עַד שֶׁגָּרַם לָהֶם וְלָנוּ אוֹתָן הַצָּרוֹת. וּבְזִכָּרוֹן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, נָשׁוּב לְהֵיטִיב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת אֲבוֹתָם. וְלָכֵן חַיָּב כָּל אִישׁ לָשׂוּם אֶל לִבּוֹ בְּאוֹתָן הַיָּמִים וּלְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְלָשׁוּב מֵהֶן, כִּי אֵין הָעִקָּר בְּתַעֲנִית, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה, וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וַיַּרְא אֶת שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה. וְאֵין הַתַּעֲנִית אֶלָּא הֲכָנָה לִתְשׁוּבָה. לָכֵן אוֹתָן אֲנָשִׁים שֶׁקְּשֶׁשְׁתְּעַנִּים הוֹלְכִים בְּטִיּוּל וּמְבַלִּים אֶת הַיּוֹם בְּדְבָרִים בְּטֵלִים, תָּפְסוּ אֶת הַטָּפֵל וְהִנִּיחוּ אֶת הָעִקָּר.

ב וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים: א. שְׁלֹשָׁה בְּתִשְׁרֵי בּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם. שֶׁלְּאַחַר שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִשְׁאִירוּ נְבוּכַדְנֶצַּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַיַּשִּׂימֵהוּ לְרֹאשׁ עַל יִשְׂרָאֵל. וְעַל יְדֵי שֶׁנֶּהֱרַג, גָּלוּ כֻּלָּן וְנֶהֶרְגוּ מֵהֶם לַאֲלָפִים, וְנִכְבְּתָה גַּחֶלֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁאֶרֶת.

ג ב. עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת, סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל, נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע עַל יְרוּשָׁלַיִם וְהִבִיאָהּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק, וּמִזֶּה נִמְשַׁךְ הַחֻרְבָּן.

ד ג. שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, בּוֹ אֵרְעוּ חָמֵשׁ צָרוֹת, נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה, וְזֶה הָיָה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז. וְנִתְבַּטֵּל קָרְבַּן הַתָּמִיד. וְהָבְקְעָה הָעִיר בְּחֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי. אַע״ג דִּבְחֻרְבָּן הָרִאשׁוֹן הָבְקְעָה בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ, דִּכְתִיב (ירמיהו נ״ב:ו׳), בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְגוֹ׳ וַתִּבָּקַע הָעִיר וְגוֹ׳. אֲבָל בַּחֻרְבָּן הַשֵּׁנִי, בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ הָבְקְעָה הָעִיר. וְחֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי חֲמִירָא לָן. (וְעוֹד אִיתָא בַּיְרוּשַׁלְמִי, דְּגַם בָּרִאשׁוֹן הָיָה בְּשִׁבְעָה עָשָׂר אֶלָּא שֶׁמִּפְּנֵי הַצָּרוֹת, טָעוּ בַּחֶשְׁבּוֹן). וְשָׁרַף אַפּוֹסְטוּמוּס הָרָשָׁע אֶת הַתּוֹרָה, וְהָעֲמַד צֶלֶם בַּהֵיכָל עַל יְדֵי רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְזֶה גָּרַם חֻרְבָּנוֹ וְגָלֻיּוֹתֵינוּ.

ה ד. וְתִשְׁעָה בְּאָב, בּוֹ בַּיּוֹם נִגְזַר עַל אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבַּמִּדְבָּר שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי אָז חָזְרוּ הַמְרַגְּלִים, וּבָכוּ יִשְׂרָאֵל בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם, וְנִקְבַּע לִבְכִיָּה לְדוֹרוֹת. וּבוֹ בַּיּוֹם הָיָה הַחֻרְבָּן הַגָּדוֹל שֶׁנֶּחֱרַב בּוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן וְגַם הַשֵּׁנִי, וְנִלְכְּדָה הָעִיר בֵּיתָר, שֶׁהָיְתָה עִיר גְּדוֹלָה, וְהָיוּ בָהּ אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִישְׂרָאֵל. וּבוֹ בַּיּוֹם חָרַשׁ טוּרְנוּסְרוּפוּס אֶת הַהֵיכָל וְאֶת סְבִיבָיו, וְנִתְקַיֵּם הַפָּסוּק צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ. (וְעוֹד יֵשׁ תַּעֲנִית צִבּוּר, תַּעֲנִית אֶסְתֵּר, לְקַמָּן סִימָן קמ״א סָעִיף ב׳).

ו אִם חָלוּ תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ בַּשַּׁבָּת, דּוֹחִין אוֹתָן לְאַחַר הַשַּׁבָּת. אֲבָל אִם חָל עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין.

ז חָתָן שֶׁחָלָה אַחַת מִדּ׳ תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ בְּתוֹךְ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה שֶׁלּוֹ, אַף עַל גַּב שֶׁאֵלּוּ הַיָּמִים הֻמָּה לוֹ כְּמוֹ רֶגֶל, מִכָּל מָקוֹם חַיָּב לְהִתְעַנּוֹת. כֵּיוָן דְּהָרֶגֶל שֶׁלּוֹ הֲוֵי רֶגֶל דְּיָחִיד, אָתֵי אֲבֵלוּת וְתַעֲנִית דַּרְבִּים וְדָחֵי לֵהּ. וְעוֹד הָא כְּתִיב, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי (ריטב״א סוף מס׳ תענית).

ח חִלּוּק יֵשׁ בֵּין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לְתִשְׁעָה בְּאָב. בְּשָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אוֹכְלִים בַּלַּיְלָה שֶׁלְּפָנֵיהֶן עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וְהוּא שֶׁלֹּא יָשַׁן שְׁנַת קֶבַע. אֲבָל אִם יָשַׁן שְׁנַת קֶבַע, אָסוּר אַחַר כָּךְ לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנָה קֹדֶם שֶׁיָּשַׁן. וְאִם הוּא רָגִיל לִשְׁתּוֹת לְאַחַר הַשֵּׁנָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַתְנוֹת עַל הַשְּׁתִיָּה. וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, צְרִיכִין לְהַפְסִיק מִבְּעוֹד יוֹם שֶׁלְּפָנָיו. שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, מַתָּרוֹת בִּרְחִיצָה וְסִיכָה וּנְעִילַת הַסַּנְדָּל וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, אֲסוּרִים בְּכֻלָּן. וּמִי שֶׁהוּא בַּעַל נֶפֶשׁ וְאָדָם בָּרִיא, יַחְמִיר בְּכֻלָּן כְּמוֹ בְּתִשְׁעָה בְּאָב, וְרַק בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל לֹא יַחְמִיר, מִשּׁוּם חוֹלֶה וּטְלוּלָא. וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה אִם הוּא לֵיל טְבִילָה, יְקַיֵּם עוֹנָתוֹ בְּג׳ תַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת.

ט עוֹד יֵשׁ קֻלָּא בְּג׳ הַתַּעֲנִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, דְּעֻבָּרוֹת וּמֵנִיקוֹת הַמִּצְטַעֲרוֹת, פְּטוּרוֹת מִלְּהִתְעַנּוֹת. וְכֵן חוֹלֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, לֹא יִתְעַנֶּה. וּמִכָּל מָקוֹם אַף מִי שֶׁמֻּתָּר לוֹ לֶאֱכֹל, לֹא יִתְעַנֵּג אֶת עַצְמוֹ, אֶלָּא יֹאכַל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לִבְרִיאוּת גּוּפוֹ (תק״נ תקנ״ד). וְכֵן הַקְּטַנִּים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם חַיָּבִים לְהִתְעַנּוֹת, מִכָּל מָקוֹם אִם יֵשׁ בָּהֶם דַּעַת לְהִתְאַבֵּל, רָאוּי לְחַנְּכָם, שֶׁלֹּא לְהַאֲכִילָם רַק לֶחֶם וּמַיִם, לְהִתְאַבֵּל עִם הַצִּבּוּר.

י לִרְחוֹץ פִּיו בְּמַיִם בְּשַׁחֲרִית, אָסוּר בְּכָל תַּעֲנִית צִבּוּר. וְהָרֹק, אִם אֶפְשָׁר לִפְלֹט, יִפְלֹט. וְאִם אִי אֶפְשָׁר, בּוֹלְעוֹ אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מְכַוֵּן לַהֲנָאָתוֹ. לִטְעֹם הַמַּאֲכָל, אֲפִלּוּ אִם יִפְלֹט, אָסוּר בְּתַעֲנִית צִבּוּר. אֲבָל בַּתַּעֲנִית שֶׁהוּא מְקֻבָּל עַל עַצְמוֹ, מֻתָּר לִטְעֹם וּלְפָלוֹט. וְכֵן רְחִיצַת הַפֶּה, מֻתֶּרֶת בְּתַעֲנִית יָחִיד תקס״ז.

יא מִצְוָה עַל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא, יִתְעַנּוּ וְיִתְפַּלְּלוּ עַל צָרָתָם לִפְנֵי ה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְאִם אֵין הָעֵת מֻכְשֶׁרֶת לְהִתְעַנּוֹת, כְּגוֹן הַנִּרְדָּפִים שֶׁאֵינָם רַשָּׁאִים לְהִתְעַנּוֹת, שֶׁלֹּא לְשַׁבֵּר כֹּחָם, יְקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְהִתְעַנּוֹת כָּךְ וְכָךְ תַּעֲנִיּוֹת לְכְשֶׁיִּנָּצְלוּ, וְנֶחְשָׁב לָהֶם כְּאִלּוּ הִתְעַנּוּ עַתָּה, כִּדְמָצִינוּ בְּדָנִיֵּאל דִּכְתִיב, וַיֹּאמֶר אֵלַי אַל תִּירָא דָּנִיֵּאל כִּי מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְּבָרֶיךָ (תקע״א תקע״ו).

סימן קכב

א כֵּיוָן שֶׁבִּשְׁבָעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הִתְחִילוּ צָרוֹת הַחֲרָבָן, לָכֵן נוֹהֲגִין קֻצָּת אֲבֵלוּת מִיּוֹם זֶה עַד אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב. וְרָאוּי לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם לַעֲשׂוֹת תִּקּוּן חֲצוֹת בְּכָל יוֹם לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם. אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים, אֲפִלּוּ מִי שֶׁעֲדַיִן לֹא קִיֵּם מִצְוַת פְּרוּ וּרְבוּ. אֲבָל לַעֲשׂוֹת שִׁדּוּכִין, אֲפִלּוּ בִּפְעוּדָּה, מֻתָּר עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ אָב. וּמֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְאֵילָךְ, אַף עַל גַּב דְּמֻתָּר גַּם כֵּן לַעֲשׂוֹת שִׁדּוּכִין, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה, אַךְ יְכוֹלִין לֶאֱכֹל מִינֵי מְרַקָּחַת וְכַדּוֹמֶה. יִשְׂרָאֵל שֶׁפָּרָנָסָה שֶׁלּוֹ בְּכֹלֵי זֶמֶר, מֻתָּר לְנַגֵּן בְּבֵית אֵינוֹ יְהוּדִי בְּכְדֵי פַּרְנָסָתוֹ עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ. אֲבָל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ עַד אַחַר הַתַּעֲנִית, אָסוּר. וְיוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז עַצְמוֹ גַּם כֵּן אָסוּר, וְכֵן עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן מִשִּׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז עַד אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, אִם לֹא בְּשַׁבָּת אוֹ סְעוּדַת מִצְוָה.

ב נוֹהֲגִין שֶׁאֵין מְבָרְכִין שֶׁהֶחֱיָנוּ בַּיָּמִים אֵלּוּ. וְלָכֵן אֵין קוֹנִין וְאֵין לוֹבְשִׁין בֶּגֶד חָדָשׁ, מִשּׁוּם דְּהָיָה צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְעַל פֵּרוֹת הַבֵּן, מְבָרְכִין שֶׁהֶחֱיָנוּ, שֶׁלֹּא לְהַחְמִיץ אֶת הַמִּצְוָה. וְעַל פֵּרִי, יֵשׁ לְהָקֵל לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ בַּשַּׁבָּת, אוֹ אֲפִלּוּ בְּחֹל, אִם לֹא יִמְצֵא פֵּרִי זֶה לְאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב. לֹא יָכוֹ הַתַּלְמִידִים אוֹ הַבָּנִים בְּיָמִים אֵלּוּ.

ג וְכֵן נוֹהֲגִין שֶׁאֵין מִסְתַּפְּרִין בְּיָמִים אֵלּוּ, לֹא שַׂעֲרוֹת הָרֹאשׁ וְלֹא שְׂעֲרוֹת הַזָּקָן וְלֹא כָּל שֵׂעָר שֶׁבְּגוּפוֹ. וְאָסוּר לַגְּדוֹלִים לְסַפֵּר אֶת הַקְּטַנִּים.

ד הַשָּׂפָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁמַּזְקֶנֶת, כָּל שֶׁמְּעַכֵּב אֶת הָאֲכִילָה, נִרְאֶה לִי דְּיֵשׁ לְהַתִּיר לְגַלְּחוֹ עַד הַשַּׁבּוּעַ שֶׁחָל בּוֹ תִּשְׁעָה בְּאָב. אֲבָל בַּשַּׁבּוּעַ שֶׁחָל בּוֹ תִּשְׁעָה בְּאָב, יֵשׁ לֶאֱסֹר.

ה קְצִיצַת הַצִּפָּרְנַיִם, אֵין לֶאֱסֹר, רַק בַּשַּׁבּוּעַ שֶׁחָל בּוֹ תִּשְׁעָה בְּאָב. וְאִשָּׁה לְצֹרֶךְ טְבִילָתָהּ מֻתֶּרֶת גַּם אָז. וְכֵן הַמּוֹהֵל יָכוֹל לְתַקֵּן צִפָּרְנָיו לְצֹרֶךְ הַפְרִיעָה.

ו בִּשְׁלֹשֶׁת הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁבֵּין שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז לְתִשְׁעָה בְּאָב, מַפְטִירִין ג׳ דְּפֻרְעָנוּתָא, שֶׁהֵן, דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ, שִׁמְעוּ דְּבַר ה׳, חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ, וְסִימָנָם דש״ח. וְאִם טָעָה וְקָרָא בַּשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה אֶת הַהַפְטָרָה שֶׁל פָּרָשָׁה דְּיוֹמָא, מַפְטִירִין בַּשַּׁבָּת הַבָּאָה, דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ וְגַם, שִׁמְעוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ. (סִימָן תכ״ח). חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אָב לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מַפְטִירִין הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּפְטִירִין שִׁמְעוּ.

ז מִשֶּׁנִּכְנַס אָב, מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה. אֵין בּוֹנִין בִּנְיַן שֶׁל שִׂמְחָה אוֹ בִּנְיַן שֶׁהוּא רַק לִרְוָחָה. וְאִם קָצַץ עִם אֵינוֹ יְהוּדִי לְצַיֵּר לוֹ אֶת בֵּיתוֹ, אִם יָכוֹל לְפַיְסוֹ בְּדָבָר מוּעָט שֶׁיַּמְתִּין עַד אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, נָכוֹן הַדָּבָר. וְאִם לָאו מֻתָּר. וּבַר יִשְׂרָאֵל דְּאִית לֵיהּ דִּינָא בַּהֲדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, לִשְׁתְּמִיט מִינֵּהּ, מִשּׁוּם דְּרִיעַ מַזְלֵהּ. אִם אֶפְשָׁר, יִשְׁתַּמֵּט כָּל הַחֹדֶשׁ, וּלְכָל הַפָּחוֹת עַד לְאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב. אֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַלְּבָנָה עַד לְאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב.

ח מִנְהָג בְּכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן בְּתִשְׁעַת יָמִים שֶׁמִּן רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַד לְאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, וְאָסוּר אֲפִלּוּ בְּתַבְשִׁיל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בּוֹ בָּשָׂר אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֶׁמֶן. וַאֲפִלּוּ בְּשַׂר עוֹף, אָסוּר. וְאַף מִי שֶׁמַּאֲכָלֵי חָלָב מַזִּיקִין לוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל בְּשַׂר עוֹף. וּלְצֹרֶךְ חוֹלֶה, הַכֹּל מֻתָּר. וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֵינוֹ קָשֶׁה לוֹ, יֵשׁ לוֹ לְהַפְסִיק שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן ז׳ בְּאָב וּלְהַלָּן. וְכֵן נוֹהֲגוֹת קְצָת יוֹלְדוֹת לְהִמָּנַע מִבָּשָׂר וְיַיִן מז׳ בְּאָב וָאֵילָךְ, כִּי בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם נִכְנְסוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לַהֵיכָל (כְּדִלְקַמָּן סִימָן קכ״ד סָעִיף ב׳). וּבִסְעוּדַת מִצְוָה, כְּגוֹן מִילָה וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וְסִיּוּם מַסֶּכְתָּא גַּם כֵּן, מֻתָּרִין בְּבָשָׂר וְיַיִן. וְחוּץ מֵאֲבוֹתָיו וְאֶחָיו וּבָנָיו, וְחוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שַׂיָּכוּת לַמִּצְוָה, יָכוֹל לְהַזְמִין עוֹד עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים לְרֵעוּת. אֲבָל רַק אוֹתָן שֶׁגַּם בְּכַעַס אַחֶרֶת הָיוּ בָּאִין אֵלָיו אֶל הַמִּשְׁתֶּה. וְכָל זֹאת מֻתָּר אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב קֹדֶם חֲצוֹת הַיּוֹם, אֲבָל לֹא אַחַר כָּךְ. וְהַסְּעֻדָּה שֶׁנּוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת בַּלַּיְלָה שֶׁלְּפָנֵי הַמִּילָה, אֵינָהּ סְעֻדַּת מִצְוָה (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קסג סָעִיף ח) וַאֲסוּרִין בְּבָשָׂר וְיַיִן, אֶלָּא יֵשׁ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּמַאֲכָלֵי חָלָב. וְכוֹס שֶׁל הַבְדָּלָה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, אִם יֵשׁ תִּינוֹק שֶׁיִּשְׁתֶּה רֹב הַכּוֹס, נוֹתְנִין לוֹ. וְאִם לָאו, יָכוֹל הַמַּבְדִּיל בְּעַצְמוֹ לִשְׁתּוֹת.

ט וְכֵן אֵין מְכַבְּסִין בְּתִשְׁעָה יָמִים אֵלּוּ. וַאֲפִלּוּ חָלוּק אוֹ בֶּגֶד שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְלָבְשׁוֹ עַד אַחַר הַתַּעֲנִית. וַאֲפִלּוּ לְתִתָּם לְכוֹבֶסֶת אֵינוֹ יְהוּדִי אָסוּר. וְיִשְׂרָאֵלִית, מֻתֶּרֶת לְכַבֵּס בִּגְדֵי אֵינָם יְהוּדִים. וּמִכָּל מָקוֹם בַּשָּׁבוּעַ שֶׁחָל בָּהּ תִּשְׁעָה בְּאָב יֵשׁ לָהּ לְזָהֵר. וְכֵן אָסוּר בְּתִשְׁעָה יָמִים אֵלּוּ לִלְבּוֹשׁ אוֹ לְהַצִּיעַ אֲפִלּוּ הַמְכֻבָּסִין מִקֹּדֶם. רַק לִכְבוֹד שַׁבָּת, מֻתָּר לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי פִּשְׁתָּן, וּלְהַצִּיעַ עַל הַשֻּׁלְחָנוֹת לְבָנִים, וּלְהַחֲלִיף מִטְפָּחוֹת הַיָּדַיִם וּמַגָּבוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּשְׁאָר שַׁבָּתוֹת. אֲבָל סְדִינִים לְבָנִים, אָסוּר לְהַצִּיעַ. וְאִשָּׁה שֶׁצְּרִיכָה לִלְבּוֹשׁ לְבָנִים לִסְפֹּר ז׳ נְקִיִּים, מֻתֶּרֶת לְכַבֵּס וְלִלְבּוֹשׁ. וְכֵן הַמִּטְפָּחוֹת שֶׁמְּלַפְּפִין בָּהֶן אֶת הַתִּינוֹקוֹת [חִתּוּלִים], שֶׁמְּלַכְלְכִין אוֹתָן תָּדִיר, מֻתָּר לְכַבְּסָן.

י אֵין עוֹשִׂין בְּתִשְׁעָה יָמִים אֵלּוּ בְּגָדִים חֲדָשִׁים, אוֹ מִנְעָלִים חֲדָשִׁים, אוֹ לֶאֱרֹג אַנְפִּלָאוֹת (זאקקען שטרומפף), אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֻמָּן אֵינוֹ יְהוּדִי. וּלְצֹרֶךְ גָּדוֹל, כְּגוֹן לְנָשׂוֹאִין שֶׁיִּהְיוּ מְיֻד אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, מֻתָּר עַל יְדֵי אֻמָּן אֵינוֹ יְהוּדִי, אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְקֹדֶם רֹאשׁ חֹדֶשׁ, מֻתָּר בְּכָל עִנְיָן לְתִתָּן אֲפִלּוּ לְאֻמָּן יִשְׂרָאֵל, וּמֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹתָן אֲפִלּוּ אַחַר כָּךְ.

יא נָשִׁים שֶׁנּוֹהֲגוֹת שֶׁלֹּא לְסַדֵּר הַחוּטִין לַאֲרִיגָה, מִשּׁוּם דְּזֶה נִקְרָא שְׁתִי, וְכֵינָן שֶׁבָּטְלָה אֶבֶן הַשְּׁתִיָּה שֶׁהָיְתָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הֶחְמִירוּ עֲלֵיהֶן בָּזֶה, אָסוּר לְהַתִּיר לָהֶן.

יב אֵין רוֹחֲצִין בְּתִשְׁעָה יָמִים אֵלּוּ אֲפִלּוּ בְּצוֹנֵן. אַף לִרְפוּאָה, כְּגוֹן יוֹלֶדֶת אוֹ מְעֻבֶּרֶת שֶׁקְּרוֹבָה לָלֶדֶת, שֶׁטּוֹב לָהּ לִרְחוֹץ, וְכֵן אָדָם חָלוּשׁ שֶׁצִּוָּה אוֹתוֹ הָרוֹפֵא לִרְחוֹץ, מֻתָּרִין לִרְחוֹץ אֲפִלּוּ בְּחַמִּין. וְכֵן נִדָּה, רוֹחֶצֶת וְטוֹבֶלֶת כְּדַרְכָּהּ. וְאִם טוֹבֶלֶת בַּלַּיְלָה שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב וְאִי אֶפְשָׁר לָהּ לִרְחוֹץ אָז, יְכוֹלָה לִרְחוֹץ בְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב. וְכֵן כְּשֶׁלּוֹבֶשֶׁת לְבָנִים, יְכוֹלָה לִרְחוֹץ מְעַט כְּדַרְכָּהּ, כֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה לְתַעֲנוּג.

יג רֹאשׁ חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִי שֶׁרָגִיל לִרְחוֹץ בְּחַמִּין בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת, מֻתָּר גַּם עַתָּה לִרְחוֹץ אֲפִלּוּ בְּחַמִּין. אֲבָל בְּעֶרֶב שַׁבָּת חָזוֹן, אָסוּר לִרְחוֹץ בְּחַמִּין אֲפִלּוּ לְמִי שֶׁרָגִיל בְּכָךְ, כִּי אִם פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו. וְכֵן מִי שֶׁרָגִיל בַּחֲפִיפַת הָרֹאשׁ כָּל עֶרֶב שַׁבָּת, מֻתָּר לוֹ גַּם עַתָּה, אַף לֹא בְּבוֹרִית [בַּסְבוֹן] (זייף), וְלֹא בְּמֵי אֹפֶר (לויג). וּמִי שֶׁרָגִיל לִטְבּוֹל כָּל עֶרֶב שַׁבָּת, מֻתָּר לוֹ גַּם עַתָּה לִטְבּוֹל בְּצוֹנֵן. אֲבָל מִי שֶׁמְּטַבְּלָהּ לִפְעָמִים, אָסוּר לוֹ.

יד אֲבֵל שֶׁחָל יוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁלּוֹ בְּי״ח בְּתַמּוּז אוֹ אַחַר כָּךְ עַד עֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ אָב, מֻתָּר לוֹ לְהִסְתַּפֵּר. אֲבָל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ וָאֵילָךְ, גַּם בִּכְהָאי גַּוְנָא, אָסוּר בְּכִבּוּס וּבְתִסְפֹּרֶת (עַיֵּן אליהו רבא סִימָן תקנ״א סָעִיף קטן ל״ב).

טו מִילָה שֶׁהִיא בְּתִשְׁעָה יָמִים אֵלּוּ, נוֹהֲגִין שֶׁהַמּוֹהֵל וְהַסַּנְדָּק וַאֲבִי הַבֵּן וְאִמּוֹ לוֹבְשִׁין בִּגְדֵי שַׁבָּת. אֲבָל הַמַּכְנִיס אֶת הַתִּינוֹק (געפאטער), אָסוּר. אַף הָאִשָּׁה הַמַּכְנֶסֶת אֶת הַתִּינוֹק, נוֹהֶגֶת לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי כָּל מִצְוָתָהּ. וּגְלוּחַ, יֵשׁ לְהַתִּיר לָהֶם קֹדֶם שַׁבָּת חָזוֹן. אֲבָל אַחַר כָּךְ אָסוּר.

טז כְּבָר כָּתַבְנוּ בְּסָעִיף ט׳, כִּי בְּשַׁבָּת חָזוֹן לוֹבְשִׁין בִּגְדֵי פִּשְׁתָּן לָבָן, דְּהַיְנוּ הַכְתֹּנֶת וּפוּזְמָקְאוֹת [וְהַגַּרְבַּיִם], שֶׁאֵינָן אֶלָּא מִפְּנֵי הַזֵּעָה. אֲבָל שְׁאָר בִּגְדֵי שַׁבָּת, תַּלְיָא בְּמִנְהָג הַמְּקוֹמוֹת אִם לְהַחְלִיפָן אוֹ לֹא. וּבְבֵית הַכְּנֶסֶת מַחְלִיפִין אֶת הַפָּרֹכֶת וְהַמַּפּוֹת וְהַמְּעִילִים בְּשַׁבָּת חָזוֹן, אַף לֹא בְּשַׁבָּת שֶׁחָל בּוֹ תִּשְׁעָה בְּאָב.

יז נוֹהֲגִין בְּשַׁבָּת חָזוֹן לְקָרוֹת לְמַפְטִיר אֶת הָרַב שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְקוֹנֵן, וְלֹא יַעֲלֶה אָז לִשְׁלִישִׁי (מגן אברהם סִימָן רפב סָעִיף קטן יד).

סימן קכג

א בְּרִית מִילָה וְכֵן פִּדְיוֹן הַבֵּן שֶׁחָל בְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב, עוֹשִׂין הַסְּעוּדָה קֹדֶם חֲצוֹת הַיּוֹם (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קכב סָעִיף ח) (תקנא).

ב לֹא יְטַיֵּל בְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב. וְנוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לִלְמֹד אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁמְּתָרִים לִלְמֹד בְּתִשְׁעָה בְּאָב (תקנג).

ג בְּעִנְיַן סְעוּדָה הַמַּפְסֶקֶת יֵשׁ כַּמָּה דִּינִים, וְהַמִּנְהָג הַיָּשָׁר הוּא לֶאֱכֹל קֹדֶם מִנְחָה סְעוּדַת קֶבַע, וְאֲפִלּוּ כָּךְ מִתְפַּלְּלִין מִנְחָה, וְאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, מִשּׁוּם דְּתִשְׁעָה בְּאָב אִקְרֵי מוֹעֵד, דִּכְתִיב, קָרָא עָלַי מוֹעֵד. וְסָמוּךְ לָעֶרֶב, יוֹשְׁבִין עַל הָאָרֶץ וְאֵין צְרִיכִים לַחֲלֹץ הַמִּנְעָלִים. וְלֹא יֵשְׁבוּ שְׁלֹשָׁה בְּיַחַד, שֶׁלֹּא יִתְחַיְּבוּ בְּזִמּוּן. וְאוֹכְלִין רַק פַּת עִם בֵּיצָה מְבֻשֶּׁלֶת קָשֶׁה וְקָרָה. וְטוֹבְלִין קְצָת פַּת בְּאֶפֶר וְאוֹכְלִין. וְצָרִיךְ לְזָהֵר לְהַפְסִיק מִבְּעוֹד יוֹם (אִם מֻתָּר לֶאֱכֹל אַחַר כָּךְ, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קלא סָעִיף יב) (תקנב תקנג).

ד מִי שֶׁמִּתְעַנֶּה כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְאֵרַע בּוֹ עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב, יִשְׁאַל עַל נִדְרוֹ. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יָאר צַייט [יוֹם זִכָּרוֹן לְהוֹרָיו] בְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב, יַתְנֶה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁלֹּא לְהִתְעַנּוֹת רַק עַד אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, וְיִתְפַּלֵּל מִנְחָה גְּדוֹלָה, דְּהַיְנוּ חֲצִי שָׁעָה לְאַחַר הַצָּהֳרַיִם, וְיֹאכַל סְעוּדָה, וְאַחַר כָּךְ סָמוּךְ לָעֶרֶב יֹאכַל סְעוּדָה הַמַּפְסֶקֶת (תקנב).

ה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אָסוּר בְּכָל מַה שֶּׁאָסוּר בְּתִשְׁעָה בְּאָב, וְלָכֵן צְרִיכִין לַחֲלֹץ אֶת הַמִּנְעָלִים קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.

סימן קכד

א עַרְבִית, נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְחוֹלְצִין הַמִּנְעָלִים (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּסוֹף סִימָן הַקּוֹדֵם). וְנוֹהֲגִין לְהָסִיר אֶת הַפָּרֹכֶת מֵאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, מִשּׁוּם דִּכְתִיב, בְּצַע אִמְרָתוֹ. וְאֵין מַדְלִיקִין רַק נֵר אֶחָד לִפְנֵי שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר וּמִתְפַּלְּלִין עַרְבִית בְּנַחַת וְדֶרֶךְ בֶּכִי כַּאֲבֵלִים. וְאֵין אוֹמְרִים נַחֵם עַד לְמָחָרַת בְּמִנְחָה. וְאַחַר תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אוֹמְרִים קַדִּישׁ שָׁלֵם עִם תִּתְקַבֵּל, וְיוֹשְׁבִים לָאָרֶץ, וּמַדְלִיקִין קְצָת נֵרוֹת רַק בִּכְדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לוֹמַר אֵיכָה וְקִינוֹת. וְאוֹמְרִים אֵיכָה וְקִינוֹת גַּם כֵּן בְּנַחַת וְדֶרֶךְ בֶּכִי, וּמַפְסִיק בְּאֵיכָה מְעַט בֵּין כָּל פָּסוּק וּפָסוּק, וּמְעַט יוֹתֵר בֵּין כָּל אֵיכָה וְאֵיכָה. וּבְכָל אֵיכָה, מַגְבִּיהַּ שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר קוֹלוֹ קְצָת יוֹתֵר. וּפָסוּק הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּכָל אֵיכָה, אוֹמְרִים בְּקוֹל רָם. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לַפָּסוּק הַשִּׁיבֵנוּ וְגוֹ' אוֹמְרִים אוֹתוֹ הַקָּהָל בְּקוֹל רָם, וְאַחַר כָּךְ מְסַיֵּם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, וְחוֹזֵר הַקָּהָל וְאוֹמֵר הֲשִׁיבֵנוּ וְגוֹ' בְּקוֹל רָם, וְכֵן שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר. וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים וְאַתָּה קָדוֹשׁ וְקַדִּישׁ שָׁלֵם בְּלֹא תִּתְקַבֵּל, לְפִי שֶׁאָמַר בְּאֵיכָה, שָׁתַם תְּפִלָּתִי. וְכֵן לְמָחָר בְּשַׁחֲרִית מַדְלִיקִין תִּתְקַבֵּל עַד לְמִנְחָה (תקנז תקנט). גַּם מִי שֶׁהוּא בִּיחִידוּת, שֶׁאֵין לוֹ מִנְיָן, אוֹמֵר אֵיכָה וְקִינוֹת (חַיֵּי אָדָם).

ב יֵשׁ לָאָדָם לְהִצְטַעֵר בְּעִנְיַן מִשְׁכָּבוֹ, שֶׁאִם רָגִיל לִשְׁכַּב עַל ב׳ כָּרִים, יִשְׁכַּב עַתָּה עַל אֶחָד. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין לִשְׁכַּב בְּלֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב עַל הָאָרֶץ, וְשָׁם אֶבֶן תַּחַת רֹאשׁוֹ, זֵכֶר לְמַה שֶּׁנֶּאֱמַר, וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וְגוֹ' שָׂרָאָה אֶת הַחֻרְבָּן וְאָמַר, מַה נּוֹרָא וְגוֹ' וְהַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם (תקנה).

ג בְּשַׁחֲרִית אֵין מַנִּיחִין תְּפִלִּין, מִשּׁוּם דִּתְפִלִּין נִקְרָאִים פְּאֵר. וְגַם אֵין לוֹבְשִׁין טַלִּית גָּדוֹל, מִשּׁוּם דִּכְתִיב, בְּצַע אִמְרָתוֹ, וּמִתַּרְגְּמִינַן, בְּזַע פּוּרְפִּירָא דִּילֵהּ. אֶלָּא לוֹבְשִׁין טַלִּית קָטָן בְּלֹא בְּרָכָה, וּמַשְׁכִּימִין קְצָת לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאֵין מַדְלִיקִין נֵר תְּפִלָּה כְּלָל, וּמִתְפַּלְּלִין גַּם כֵּן בְּנַחַת וְדֶרֶךְ בֶּכִי, וְאוֹמְרִים מִזְמוֹר לְתוֹדָה. וּשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, בַּחֲזָרַת הַתְּפִלָּה אוֹמֵר עֲנֵנוּ בֵּין גּוֹאֵל לִרְופֵא, כְּמוֹ בְּכָל תַּעֲנִית צִבּוּר, וְאֵינוֹ אוֹמֵר בִּרְכַּת כֹּהֲנִים. וּלְאַחַר הַתְּפִלָּה אוֹמֵר חֲצִי קַדִּישׁ. אֵין אוֹמְרִים לֹא תַּחֲנוּן וְלֹא אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם מִשּׁוּם דְּאִקְרֵי מוֹעֵד. וּמוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרִין כִּי תוֹלִיד בָּנִים וְגוֹ' תְּלָתָא גַּבְרֵי. וְנָכוֹן שֶׁהָעוֹלֶה יֹאמַר בְּלַחַשׁ קֹדֶם הַבְּרָכָה, בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת. אַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה אוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ, וּמַפְטִירִין אָסוֹף אֲסִיפֵם בְּנִגּוּן אֵיכָה, וּמַחֲזִירִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, וְיוֹשְׁבִים עַל הָאָרֶץ וְאוֹמְרִים קִינוֹת, וְיֵשׁ לְהַאֲרִיךְ בָּהֶן עַד סָמוּךְ לַצָּהֳרַיִם. אַחַר כָּךְ אוֹמְרִים אַשְׁרֵי, וְאֵין אוֹמְרִים לַמְנַצֵּחַ, אֶלָּא וּבָא לְצִיּוֹן וְגוֹ', וּמַדְלִיקִין אֶת הַפָּסוק וַאֲנִי זֹאת וְגוֹ' לְפִי שֶׁהָיָה נִרְאֶה כִּמְקַיֵּם בְּרִית עַל הַקִּינוֹת. וְעוֹד, דִּלֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי וְגוֹ' לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וְגוֹ' כֵּיוָן שֶׁהַכֹּל בְּטֵלִים וַאֲסוּרִים בְּדִבְרֵי תוֹרָה. אֲבָל בְּבֵית הָאָבֵל, בְּכָל הַשָּׁנָה חוּץ מִתִּשְׁעָה בְּאָב, אוֹמְרִים אוֹתוֹ, שֶׁאַף עַל גַּב שֶׁהָאָבֵל בָּטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה, הַמְנַחֲמִים אֵינָן בְּטֵלִין. וְאוֹמְרִים וְאַתָּה קָדוֹשׁ וְגוֹ' וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ שָׁלֵם בְּדִלּוּג תִּתְקַבֵּל, עָלֵינוּ קַדִּישׁ יָתוֹם, וְאֵין אוֹמְרִים לֹא שִׁיר הַיִּחוּד וְלֹא שִׁיר שֶׁל יוֹם וְלֹא פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת. וְנָכוֹן שֶׁכָּל אֶחָד יִקְרָא אַחַר כָּךְ מְגִלַּת אֵיכָה (תקנד תקנה תקנט).

ד אִם יֵשׁ אָבֵל בָּעִיר, הוֹלְךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת בַּלַּיְלָה וְגַם בַּיּוֹם עַד שֶׁיִּגְמְרוּ הַקִּינוֹת, וּמֵתָר לוֹ לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה וְלִקְרוֹת הַהַפְטָרָה, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם אֲבֵלִים הֵם.

ה דִּבְרֵי תוֹרָה מְשַׂמְּחִין אֶת הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר פִּקּוּדֵי ה׳ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב. וְלָכֵן אָסוּר בְּתִשְׁעָה בְּאָב לִלְמֹד תּוֹרָה, כִּי אִם בְּדִבָרִים שֶׁמְּעַצְּבִים אֶת לִבּוֹ, כְּגוֹן בְּסֵפֶר יִרְמְיָה בַּדְּבָרִים הָרָעִים שֶׁבּוֹ, וּפְסוּקֵי נֶחָמָה שֶׁבּוֹ יְדַלֵּג. וְכֵן פֻּרְעָנֻיּוֹת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁכְּתוּבוֹת שָׁם יְדַלֵּג. וְכֵן מֻתָּר לִלְמֹד בְּסֵפֶר אִיּוֹב, וּמִדְרַשׁ אֵיכָה,

וּגְמָרָא פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין וְכוּ׳, דְּמַיְרֵי בְּדִינֵי אָבֵל וּמְנֻוָּלָה, וּבַהַגָּדָה דְּפֶרֶק הַנִּזְקִין, וּירוּשַׁלְמִי סוֹף מַסֶּכֶת תַּעֲנִית, דְּמַיְרֵי מֵחֲרָבָן. וְאַף בְּאֵלּוּ שֶׁהוּא מֻתָּר לִלְמֹד, אָסוּר לְעַיֵּן בָּהֶם אֵיזֶה קֻשְׁיָא וְתֵרוּץ אוֹ דְּרוּשׁ, כִּי מְשַׂמְּחִים אֶת הַלֵּב. וְכָל מַה שֶּׁמֻּתָּר הָאָדָם לִלְמֹד בְּעַצְמוֹ, מֻתָּר לִלְמֹד גַּם עִם תִּינוֹקוֹת. מֻתָּר לִקְרוֹת כָּל סֵדֶר הַיּוֹם, אֲפִלּוּ אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן. וְסֵדֶר מַעֲמָדוֹת אֵין לוֹמַר, אֲפִלּוּ מִי שֶׁרָגִיל לְאָמְרוֹ בְּכָל יוֹם (תקנד).

ו אֲפִלּוּ עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמְּצְטַעֲרוֹת הַרְבֵּה, צְרִיכוֹת לְהַשְׁלִים הַתַּעֲנִית, אִם לֹא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ חַס וְשָׁלוֹם לְסַכָּנָה. אֲבָל חוֹלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, יֵשׁ לָהֶקֵל שֶׁלֹּא יַשְׁלִים הַתַּעֲנִית, רַק יִתְעַנֶּה אֵיזֶה שָׁעוֹת, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם חָלוּשׁ בְּטִבְעוֹ. וְיוֹלֶדֶת לְאַחַר שִׁבְעָה יָמִים עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם נַמִּי דִּינָהּ כְּחוֹלָה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ חוֹלָה. אַף אִם מַרְגֶּשֶׁת בְּעַצְמָהּ שֶׁהִיא בְּרִיאָה לְגַמְרֵי וְהַתַּעֲנִית לֹא יַזִּיק לָהּ, יֵשׁ לָהּ לְהַשְׁלִים. וְאֵלּוּ שֶׁצְּרִיכִין לֶאֱכֹל בְּתִשְׁעָה בְּאָב, לֹא יִתְעַנְּגוּ בְּמַאֲכָלִים, אֶלָּא בִּכְדֵי צָרְכָּן בְּרִיאוּת הַגּוּף.

ז רְחִיצָה, אֲסוּרָה בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן. וַאֲפִלּוּ לְהוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ לְתוֹךְ מַיִם, אָסוּר. וְאֵינָהּ אֲסוּרָה רַק רְחִיצָה שֶׁל תַּעֲנוּג. אֲבָל שֶׁלֹּא לְתַעֲנוּג, מֻתָּר. וְלָכֵן רוֹחֵץ יָדָיו בְּשַׁחֲרִית, וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִרְחַץ רַק אֶצְבְּעוֹתָיו, שֶׁזֶּהוּ עִקַּר הָרְחִיצָה בְּשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי שֶׁרּוּחַ רָעָה שׁוֹרָה עַל הָאֶצְבָּעוֹת. וּלְאַחַר שֶׁנִּגְּבָן קְצָת וַעֲדַיִן לַחוֹת קְצָת, מַעֲבִירָן עַל עֵינָיו. וְאִם עֵינָיו מְלֻכְלָכוֹת וְדַרְכּוֹ לְרָחְצָן בַּמַּיִם, רוֹחֲצָן גַּם עַתָּה כְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וְכֵן אִם הָיוּ יָדָיו מְלֻכְלָכוֹת בְּטִיט וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר לִרְחוֹץ בְּמָקוֹם הַמְּלֻכְלָךְ. וְכֵן כְּשֶׁעוֹשֶׂה צָרְכָיו, מֻתָּר לִרְחוֹץ יָדָיו קְצָת כְּדַרְכּוֹ תָּמִיד. וְכֵן לִתְפִלַּת מִנְחָה, יִרְחַץ אֶצְבְּעוֹתָיו (תקנד תריג תריד).

ח נָשִׁים הַמְבַשְּׁלוֹת וּצְרִיכוֹת לְהָדִיחַ הַמַּאֲכָלִים, מֻתָּרוֹת. דְּהָא אֵינָן מִתְכַּוְּונוֹת לִרְחִיצָה. הַהוֹלֵךְ לְצָרְכֵי מִצְוָה וְאֵין לְפָנָיו דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, רַק לַעֲבֹר בַּמַּיִם, עוֹבֵר בַּמַּיִם, בֵּין בַּהֲלִיכָתוֹ בֵּין בַּחֲזִירָתוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. אֲבָל אִם הוֹלֵךְ בִּשְׁבִיל מָמוֹנוֹ, בַּהֲלִיכָתוֹ מֻתָּר, וּבַחֲזִירָתוֹ אָסוּר. הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ וְרַגְלָיו כֵּהוֹת, מֻתָּר לְרָחֲצָן בַּמַּיִם (תקנד תריג).

ט אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה כִּי אִם רְחִיצָה שֶׁל תַּעֲנוּג, מִכָּל מָקוֹם אִשָּׁה שֶׁחָלָה טְבִילָתָהּ בְּלֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב, לֹא תִּטְבֹּל, כֵּיוָן דַּאֲסוּרִין בְּתַשְׁמִישׁ (וּלְעִנְיָן לְבִישַׁת הַלְּבוּן, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קנט) (תקנד).

י סִיכָה גַּם כֵּן אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא שֶׁל תַּעֲנוּג, אֲבָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין אוֹ לְצָרְךָ שְׂאָר רְפוּאָה, מֻתָּר לָסוּךְ (תקנד תריד).

יא נְעִילַת הַסַּנְדָּל, אֵינָהּ אֲסוּרָה אֶלָּא שֶׁל עוֹר. אֲבָל שֶׁל בֶּגֶד וְכַדּוֹמֶה, אִם אֵינוֹ מְחֻפֶּה בַּשּׁוּלַיִם בָּעוֹר מֻתָּר. הַהוֹלְכִים בֵּין הָאֵינָם יְהוּדִים, נוֹהֲגִים לִלְבּוֹשׁ מִנְעָלִים. וּמִכָּל מָקוֹם בַּעַל נֶפֶשׁ יַחְמִיר עַל עַצְמוֹ. וְהַיּוֹשְׁבִים בַּחֲנֻיּוֹת, וַדַּאי אֲסוּרִים. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה בְּרַגְלָיו, כֵּיוָן שֶׁהוּא טֹרַח גָּדוֹל, לֹא אָסְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וּמֻתָּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל. אַף כְּשֶׁמַּגִּיעַ לָעִיר, חוֹלֵץ. וְאִם יוֹשֵׁב בַּעֲגָלָה, אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל.

יב תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה אָסוּר. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר אֲפִלּוּ בִּנְגִיעָה בְּאִשְׁתּוֹ.

יג אָסוּר לִשְׁאוֹל בִּשְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בְּתִשְׁעָה בְּאָב. וַאֲפִלּוּ לוֹמַר: צַפְרָא טָבָא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר. וְאִם עַם הָאָרֶץ אוֹ אֵינוֹ יְהוּדִי שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ, מֵשִׁיב בְּשָׁפָה רָפָה שֶׁלֹּא יַקְפִּידוּ עָלָיו. וְכֵן אָסוּר לִשְׁלוֹחַ דּוֹרוֹן לַחֲבֵרוֹ, שֶׁזֶּהוּ בִּכְלַל שְׁאִילַת שָׁלוֹם (תקנד).

יד לֹא יִטַּיֵּל בַּשּׁוּק, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי שְׂחוֹק וְשִׂמְחָה. עִשּׁוּן טַבַּק, יֵשׁ אוֹסְרִין, וְיֵשׁ מַתִּירִין לְאַחַר הַצָּהֳרַיִם בְּצִנְעָא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ (תקנד ובח״א ובשע״ת תקנ״ט).

טו בְּעִנְיַן מְלָאכָה, אָנוּ נוֹהֲגִים שֶׁכָּל מְלָאכָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁהוּי קְצָת, אֲפִלּוּ אֵינָהּ מַעֲשֶׂה אֻמָּן אֶלָּא מַעֲשֶׂה הֶדְיוֹט, אֲסוּרִין בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם עַד הַצָּהֳרַיִם. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ שְׁהוּי, כְּגוֹן הַדְלָקַת נֵרוֹת וּקְשִׁירָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, מֻתָּר. וּלְאַחַר הַצָּהֳרַיִם עוֹשִׂים כָּל הַמְּלָאכוֹת. וְכֵן מַשָּׂא וּמַתָּן נוֹהֲגִים לֶאֱסוֹר קֹדֶם הַצָּהֳרַיִם, וּלְאַחַר הַצָּהֳרַיִם מַתִּירִים. אֲבָל מִי שֶׁהוּא יָרֵא שָׁמַיִם, יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר כָּל הַיּוֹם, בֵּין בִּמְלָאכָה, בֵּין בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִן הָאֲבֵלוּת. וְעַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה. דָּבָר הָאָבֵד, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת גַּם בְּעַצְמוֹ. לַחֲלֹב הַפָּרוֹת, טוֹב לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי אֵינוֹ יְהוּדִי. וְאִם אִי אֶפְשָׁר, מֻתָּר בְּעַצְמוֹ (תקנד).

טז נוֹהֲגִין שֶׁאֵין יוֹשְׁבִין עַל סַפְסָל לֹא בַּלַּיְלָה וְלֹא בַּיּוֹם עַד לְאַחַר הַצָּהֳרַיִם, כִּי אִם עַל הָאָרֶץ, וּלְאַחַר הַצָּהֳרַיִם מֻתָּרִין. אֲבָל שְׂאָר דְּבָרִים הָאֲסוּרִים, אֲסוּרִים עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים (תקנד תקנט).

יז נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהָכִין צָרְכֵי סְעוּדָה עַד אַחַר הַצָּהֳרַיִם אֲבָל לְצֹרֶךְ מִצְוָה, מֻתָּר.

יח אִם יֵשׁ תִּינוֹק לָמוּל, מָלִין אוֹתוֹ אַחַר שֶׁגָּמְרוּ אֶת הַקִּינוֹת. וַאֲבִי הַבֵּן וְאִמּוֹ וְהַסַּנְדָּק וְהַמּוֹהֵל, מֻתָּרִין לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת לִכְבוֹד הַמִּילָה, וְאַחַר כָּךְ פּוֹשְׁטִין אוֹתָן. וּמַדְלִיקִין נֵרוֹת לִכְבוֹד הַמִּילָה. וְהַכּוֹס נוֹתְנִין לְתִינוֹק לִשְׁתּוֹת.

יט בְּמִנְחָה מַנִּיחִין טַלִּית וּתְפִלִּין בִּבְרָכוֹת, וְאוֹמְרִים שִׁיר שֶׁל יוֹם וּשְׂאָר הַדְּבָרִים שֶׁחִסְּרוּ בְּשַׁחֲרִית, וְאוֹמְרִים אַשְׁרֵי וַחֲצִי קַדִּישׁ, וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה, וּמַפְטִירִין כְּמוֹ בְּשָׁאָר תַּעֲנִית צִבּוּר, וּמַכְנִיסִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, וְאוֹמֵר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר חֲצִי קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְאוֹמְרִים נַחֵם בְּבִרְכַּת וְלִירוּשָׁלַיִם, וְאִם

שְׁכָחוֹ שָׁם, אוֹמְרוֹ אַחַר עֲנֵנוּ. וְלֹא יְסַיֵּם בָּרוּךְ מְנַחֵם וְכוּ׳, אֶלָּא כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ וְכוּ׳. וְאִם גַּם שָׁם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, גּוֹמֵר הַבְּרָכָה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וּמִתְפַּלֵּל כַּסֵּדֶר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר (עַיֵּן פרי מגדים). שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, בַּחֲזָרַת הַתְּפִלָּה אוֹמֵר בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, וְאַחַר הַתְּפִלָּה קָדִישׁ שָׁלֵם תִּתְקַבֵּל, וְחוֹלְצִין הַתְּפִלִּין, וּמִתְפַּלְּלִין מַעֲרִיב (תקנד תקנה תקנז תקנט). וְאִם הַלָּבָנָה זוֹרַחַת, מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ. וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן צ״ז סָעִיף י״א, שֶׁצְּרִיכִים לִטְעֹם תְּחִלָּה (תכו).

כ תַּנְיָא, בְּז׳ בְּאָב נִכְנְסוּ הַגּוֹיִם לַהֵיכָל, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְקִלְקְלוּ בּוֹ שְׁבִיעִי וּשְׁמִינִי, וּתְשִׁיעִי לְעֵת עֶרֶב הִצִּיתוּ בּוֹ אֶת הָאֵשׁ, וְהָיְתָה דּוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל יוֹם הָעֲשִׂירִי עַד שְׁקִיעַת הַחַמָּה. וְהָא דְּלֹא קָבְעוּ אֶת הַתַּעֲנִית לְיוֹם הָעֲשִׂירִי, אַף שֶׁרֻבּוֹ שֶׁל הֵיכָל נִשְׂרַף בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַתְּחָלַת הַפֻּרְעָנֻיּוֹת חָמִיר טָפֵי. וְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי, ר׳ אָבִין הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי. ר׳ לֵוִי הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וְלֵיל עֲשִׂירִי, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהִתְעַנּוֹת כָּל הַיּוֹם הָעֲשִׂירִי, הִתְעַנָּה רַק הַלַּיְלָה. וְאָנוּ תָּשׁ כֹּחֵנוּ, וְאֵין מִתְעַנִּין רַק תְּשִׁיעִי לְבַד, אַךְ מַחְמִירִין שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן בְּלֵיל י׳ וְלֹא בַּיּוֹם י׳ עַד חֲצוֹת הַיּוֹם, כִּי אִם בִּסְעוּדַת מִצְוָה. וְכֵן אֵין לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. גַּם אֵין לְרַחְוֹץ וְלֹא לְהִסְתַּפֵּר וּלְכַבֵּס עַד חֲצוֹת יוֹם י׳. וּמִי שֶׁמַּחְמִיר עַל עַצְמוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים כָּל יוֹם י׳, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. אִם הַיּוֹם הָעֲשִׂירִי חָל בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מֻתָּר לְרַחְוֹץ וּלְהִסְתַּפֵּר וּלְכַבֵּס מֵיד בְּשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת.

כא יוֹלֶדֶת אַף שֶׁמִּתְעַנָּה לְאַחַר שִׁבְעָה, מֻתֶּרֶת בְּלֵיל עֲשִׂירִי בְּבָשָׂר וְיַיִן.

כב נָכוֹן שֶׁלֹּא לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בְּלֵיל עֲשִׂירִי, אִם לֹא כְּשֶׁהוּא לֵיל טְבִילָה אוֹ כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ אוֹ בָּא מִן הַדֶּרֶךְ (שע״ת סִימָן תקנח סָעִיף קטן ב).

סימן קכה

א תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת אוֹ שֶׁחָל בַּשַּׁבָּת וְנִדְחָה לְאֶחָד בַּשַּׁבָּת, אוֹכְלִין בַּשַּׁבָּת בָּשָׂר וְשׁוֹתִין יַיִן. וַאֲפִלּוּ בִּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית שֶׁלְּאַחַר מִנְחָה, מֻתָּר בַּכֹּל, אַךְ לֹא יֵשֵׁב אָז בִּסְעוּדַת חֲבֵרִים. אִם חָל בְּרִית מִילָה, יַעֲשׂוּ הַסְּעוּדָה קֹדֶם מִנְחָה. אֲבָל מֻתָּר לֶאֱכוֹל עִם בְּנֵי בֵיתוֹ, וְיָכוֹל לְבָרֵךְ בְּזִמּוּן. וְצָרִיךְ לְהַפְסִיק מִבְּעוֹד יוֹם, כִּי בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת אָסוּר בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּרְחִיצָה. אַךְ הַמְּנָעָלִים לֹא יַחֲלוֹץ עַד לְאַחַר בָּרְכוּ. וּשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר חוֹלֵץ קֹדֶם שֶׁמַּתְחִיל וְהוּא רַחוּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַלְבֵּל דַּעְתּוֹ, וְיֹאמַר מִתְּחִלָּה בִּרְכַּת הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת (תקנב תקנג).

ב לֵיל שַׁבָּת שֶׁחָל בּוֹ תִּשְׁעָה בְּאָב, אָסוּר בְּחַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, אִם לֹא כְּשֶׁחָל אָז לֵיל טְבִילָתָהּ (תקנד).

ג אוֹמְרִים אָב הָרַחֲמִים וּמַזְכִּירִין נְשָׁמוֹת בְּשַׁחֲרִית. אֲבָל בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים צִדְקָתְךָ צֶדֶק.

ד תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל בְּשַׁבָּת יֵשׁ לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא לִלְמֹד כִּי אִם דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים לִלְמֹד בְּתִשְׁעָה בְּאָב, וְלָכֵן אֵין אוֹמְרִים פִּרְקֵי אָבוֹת. אֲבָל לִקְרוֹת הַסִּדְרָה שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם, מֻתָּר וּמִכָּל שֶׁכֵּן קֹדֶם חֲצוֹת הַיּוֹם. וְאִם חָל (בְּ) עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב [בְּשַׁבָּת] אָסוּר לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם בְּלִמּוּד כְּמוֹ בְּשְׁאָר תִּשְׁעָה בְּאָב.

ה קֹדֶם עַרְבִית אֵין אוֹמְרִים לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת. וְאֵין אוֹמְרִים וִיהִי נֹעַם קֹדֶם וְאַתָּה קָדוֹשׁ מְשׁוּם דְּנִתְיַסֵּד עַל הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן וְעַתָּה נֶחְרָב. גַּם אֵין אוֹמְרִים וְיִתֶּן לְךָ, וְאֵין מְבָרְכִין אֶת הַבָּנִים (תקנ״ט ובסד״ה).

ו מְשֻׁתָּחְשָׁךְ, כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת הַנֵּר, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ. וּבִשְׁמֹנָה עָשְׂרֵה, אוֹמְרִים אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ. אֲבָל אֵין מַבְדִּילִין עַל הַכּוֹס עַד מוֹצָאֵי תִּשְׁעָה בְּאָב, וְאָז הוּא מַבְדִּיל עַל הַכּוֹס. אֲבָל אֵינוֹ מְבָרֵךְ לֹא עַל הַבְּשָׂמִים וְלֹא עַל הַנֵּר, אֲפִלּוּ לֹא בֵּרַךְ עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. וְיַזְהִיר לִבְנֵי בֵיתוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ מְלָאכָה עַד שֶׁיֹּאמְרוּ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת. וְאִם שָׁכַח לוֹמַר אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ, אֵין צָרִיךְ לַחֲזוֹר אֶלָּא גּוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל סִימָן צו) שֶׁהֲרֵי יַבְדִּיל בְּמוֹצָאֵי תִּשְׁעָה בְּאָב עַל הַכּוֹס, וְלֹא יִטְעֹם קֹדֶם. וְאִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, יֹאמַר תְּחִלָּה הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ וְכוּ׳ בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת.

ז תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל בַּשַּׁבָּת וְנִדְחָה לְיוֹם רִאשׁוֹן, בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחַר הַתַּעֲנִית, אֲסוּרִים בְּבָשָׂר וְיַיִן כְּמוֹ בִּשְׁאָר תִּשְׁעָה בְּאָב, מִפְּנֵי אֲבֵלוּת הַיּוֹם. אֲבָל לְמָחָר, מֻתָּרִים מֵיד בַּכֹּל (תקנ״ח).

ח אִם יֵשׁ מִילָה בְּתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁנִּדְחָה, מֻתָּר לְבַעֲלֵי הַבְּרִית דְּהַיְנוּ אֲבִי הַבֵּן וְאִמּוֹ וְהַמּוֹהֵל וְהַסַּנְדָּק לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה גְּדוֹלָה, הַיְנוּ חֲצִי שָׁעָה אַחַר הַצָּהֳרַיִם, וְאָז מֻתָּר לְהַבְדִּיל עַל הַכּוֹס וְלֶאֱכוֹל וְלִרְחוֹץ, אֲבָל סְעוּדָה, לֹא יַעֲשׂוּ עַד הַלַּיְלָה. וְכֵן בְּפִדְיוֹן הַבֵּן בִּזְמַנּוֹ, הָאָב וְהַכֹּהֵן לֹא יִשְׁלִימוּ (תקנ״ט).

סימן קכו

א מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ תִּקְּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁבְּכָל שִׂמְחָה יְהֵא בָּהּ זֵכֶר לַחֻרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב, אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹ׳ אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי. וְנָזְרוּ שֶׁלֹּא יִבְנֶה לוֹ יִשְׂרָאֵל בִּנְיָן מְסֻיָּד וּמְצֻיָּר כְּבִנְיַן הַמְּלָכִים. וְלֹא יְסַיֵּד אֶת כָּל בֵּיתוֹ בְּסִיד, אֶלָּא טָח בֵּיתוֹ בְּטִיט וְסָד בְּסִיד, וּמַנִּיחַ בּוֹ אַמָּה עַל אַמָּה כְּנֶגֶד הַפֶּתַח בְּלֹא סִיד, כְּדֵי לִזְכֹּר הַחֻרְבָּן. וּמַה שֶּׁלֹּא נָהֲגוּ כֵּן עַתָּה, לֹא יָדָעְנוּ טַעַם בָּרוּר.

ב וְכֵן תִּקְּנוּ שֶׁהָעוֹרֵךְ שֻׁלְחָן לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה לְאוֹרְחִים, אֲפִלּוּ סְעוּדַת מִצְוָה, לֹא יִתֵּן כָּל הַתַּבְשִׁילִין הָרְאוּיִין לַסְּעוּדָה, וְכֵן הָאִשָּׁה לֹא תִּתְקַשֵּׁט בְּכָל תַּכְשִׁיטֶיהָ בְּפַעַם אֶחָת. וְהֶחָתָן קֹדֶם חֻפָּתוֹ, נוֹתְנִים אֵפֶר עַל רֹאשׁוֹ בִּמְקוֹם הַנָּחַת תְּפִלִּין. וְהַמְּכָסֶה שֶׁמְּכַסִּים בָּהּ אֶת הַכַּלָּה, לֹא יִהְיוּ בּוֹ חוּטֵי כֶּסֶף אוֹ זָהָב. גַּם נוֹהֲגִין שֶׁבְּשָׁעַת כְּתִיבַת הַתְּנָאִין, אַחַר קְרִיאָתָן, שׁוֹבְרִין קְדֵרָה לַעֲשׂוֹת זֵכֶר לַחֻרְבָּן, אֲבָל יֵשׁ לִשְׁקֹד קְדֵרָה שְׁבוּרָה. וְתַחַת הַחֻפָּה שׁוֹבֵר הֶחָתָן כְּלִי זְכוּכִית, וְזֶה יָכוֹל לִהְיוֹת כּוֹס שֶׁלָּם.

ג וְכֵן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹעַ שׁוּם כְּלִי שִׁיר, וַאֲפִלּוּ שִׁיר בַּפֶּה. וְאֵין לְשׁוֹרֵר בַּסְּעוּדָה אֶלָּא הַזְּמִירוֹת שֶׁנִּתְקָנוּ, כְּמוֹ בַּשַּׁבָּת. אֲבָל פִּיּוּטִים אֲחֵרִים, אָסוּר לְשׁוֹרֵר.

ד הַשָּׁמֵר לְךָ מִלְּרָאוֹת קְנִיגְנָאוֹת (*תרגום: צֵיד חַיּוֹת) שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְכֵן מְחוֹלָתָם אוֹ שׁוּם דָּבָר עַל שִׂמְחָתָם. וְאִם תִּשְׁמַע קוֹלָם שְׂמֵחִים, תֵּאָנַח וְתִצְטַעֵר עַל חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם, וְתִתְפַּלֵּל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֶיהָ, וַאֲפִלּוּ לַקְּנִיגְנָאוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לָלֶכֶת, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי מוֹשַׁב לֵצִים (ב״ח חיי״א כלל סג). וְכָל מִינֵי שִׂמְחָה, אָסוּר. אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה, מֻתָּר. בֵּין בְּשִׁיר בַּפֶּה, בֵּין בִּכְלֵים, וְגַם אֵין לִשְׂמֹחַ בִּיוֹתֵר. וְאָסוּר לְאָדָם שֶׁיְּמַלֵּא שְׂחוֹק פִּיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲפִלּוּ בְּשִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר, אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ (סִימָן תקס ובחיי״א).

סימן קכז

א כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עַל הַצִּבּוּר לְהִתְעַנּוֹת וּלְהִתְפַּלֵּל עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָבוֹא, כָּךְ מִצְוָה עַל כָּל יָחִיד שֶׁאִם בָּאָה עָלָיו חַס וְשָׁלוֹם אֵיזוֹ צָרָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אוֹ שֶׁהוּא תּוֹעֶה בַּדֶּרֶךְ, אוֹ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים עַל יְדֵי עֲלִילָה, מִצְוָה עָלָיו שֶׁיִּתְעַנֶּה וְיִתְפַּלֵּל אֶל ה׳ וְיבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁיּוֹשִׁיעַ לוֹ. וְדָבָר זֶה מְדֻרָכִי תְּשׁוּבָה הוּא, שֶׁלֹּא יֹאמַר הָאָדָם, חַס וְשָׁלוֹם מִקְרֶה הִיא הַצָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי, וְהָלַכְתִּי גַּם אֲנִי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי. פֵּרוּשׁ, כְּשֶׁאֲביא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדֵי שֶׁתָּשׁוּבוּ, אִם תֹּאמְרוּ שֶׁהוּא קֶרִי, אוֹסִיף עֲלֵיכֶם חֲמַת אוֹתוֹ קֶרִי, אֲבָל צָרִיךְ הָאָדָם לָדַעַת כִּי בַּחֲטָאָיו הֵבִיא עָלָיו הָאֱלֹהִים אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת, וְיִפָּשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וְיָשׁוּב אֶל ה׳ וְיִרַחֲמֵהוּ (סִימָן תקעח וברמב״ם ובמגיד משנה).

ב יָחִיד שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת, צָרִיךְ לְקַבֵּל עָלָיו בַּיּוֹם שֶׁלְּפָנָיו בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, דְּהַיְנוּ בְּבִרְכַּת שְׁמַע קוֹלֵנוּ, יְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא מְקַבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת. וְקֹדֶם יִהְיוּ לְרָצוֹן יֹאמַר, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ בְּתַעֲנִית וְכוּ׳ (כְּמוֹ שֶׁנִּדְפַּס בַּסִּדּוּרִים). וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אַחַר כָּךְ עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר (עַיִן לְעֵיל סִימָן קכא סָעִיף ח) אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְכֵן אִם רוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת אֵיזֶה יָמִים זֶה אַחַר זֶה אַף עַל פִּי שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה בַּלֵּילוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם, סַגִּי בְּקַבָּלָה אַחַת. אֲבָל אִם מְקַבֵּל עָלָיו אֵיזֶה יָמִים שֶׁאֵינָם רְצוּפִין, כְּגוֹן שְׁנֵי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, יֵשׁ לְקַבֵּל עָלָיו כָּל יוֹם בַּמִּנְחָה שֶׁלְּפָנָיו (תקסב).

ג מִי שֶׁהוּא רָגִיל לְהִתְעַנּוֹת בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה אוֹ בְּיוֹם רִאשׁוֹן דְּסִלְיחוֹת וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַבְּלָם, שֶׁהֵם מְקֻבָּלִים מִכֹּחַ הַמִּנְהָג. וְכֵן תַּעֲנִית חֲלוֹם, אֵינָהּ צְרִיכָה קַבָּלָה. וְכֵן תַּעֲנִית שֵׁנִי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי שֶׁלְּאַחַר פֶּסַח וְסֻכּוֹת, אִם עָנָה אָמֵן אַחַר מִי שֶׁבֵּרַךְ וְהָיָה דַּעְתּוֹ לְהִתְעַנּוֹת, דַּי בְּכָךְ וְאֵינוֹ צָרִיךְ קַבָּלָה אַחֶרֶת. וּמִכָּל מָקוֹם אִם מִתְחָרֵט וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת, רַשַּׁאי, כֵּיוָן שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו בְּפֵרוּשׁ וְלֹא הוֹצִיא בְּפִיו שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת (תצב).

ד אַף אִם לֹא קִבֵּל עָלָיו אֶת הַתַּעֲנִית בְּפִיו, אֶלָּא בְּהִרְהוּר קִבֵּל עָלָיו וְגָמַר בְּדַעְתּוֹ לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת תְּפִלַּת מִנְחָה, אֶלָּא קֹדֶם תְּפִלַּת מִנְחָה אוֹ אַחַר כָּךְ בְּעוֹד שֶׁהוּא יוֹם, הֲוֵי קַבָּלָה וְחַיָּב לְהִתְעַנּוֹת (תקסב).

ה כָּל הַשָּׁרוּי בְּתַעֲנִית, לֹא יִנְהַג עַדּוּנִין בְּעַצְמוֹ, וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ, וְלֹא יְהֵא שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב, אֶלָּא דּוֹאֵג וְאוֹנֵן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מַה יִתְאוֹנֵן אָדָם חַי גֶּבֶר עַל חַטָּאָיו (תקסח).

ו בְּתַעֲנִית יָחִיד, מֻתָּר לְרָחֵץ אֶת פִּיו בְּמַיִם בְּשַׁחֲרִית (תקסז).

ז אִם קִבֵּל עָלָיו סְתָם לְהִתְעַנּוֹת, חַיָּב לְהַשְׁלִים עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת (תקסב).

ח הַמִּתְעַנֶּה וּמְפַרְסֵם אֶת עַצְמוֹ לְהִתְפָּאֵר, הוּא נֶעֱנָשׁ עַל כָּךְ. אֲבָל אִם מַפְצִירִין בּוֹ לֶאֱכֹל, מֻתָּר לְגַלּוֹת שֶׁהוּא מִתְעַנֶּה (תקסה).

ט הַמִּתְעַנֶּה אֲפִלּוּ תַּעֲנִית יָחִיד, בֵּין תַּעֲנִית נְדָבָה, בֵּין תַּעֲנִית חֲלוֹם, אוֹמֵר בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה בִּשְׁמַע קוֹלֵנוּ, עֲנֵנוּ, כְּמוֹ בְּתַעֲנִית צִבּוּר (וַאַף עַל פִּי שֶׁהוּא יָחִיד, אוֹמְרוֹ בְּלָשׁוֹן רַבִּים, וְאַל יְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים) וְקֹדֶם יְהִיוּ לָרָצוֹן אוֹמֵר רִבּוֹן הָעוֹלָמִים וְכוּ׳ (תקסב תקסה).

י מִי שֶׁנָּדַר לְהִתְעַנּוֹת יוֹם אֶחָד אוֹ עֲשָׂרָה יָמִים, וְלֹא פָּרַט אֵיזֶה יוֹם אוֹ יָמִים, אֶלָּא שֶׁאָמַר סְתָם, אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו בִּשְׁעַת מִנְחָה לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר, אִם אֵרַע לוֹ צָרֵךְ גָּדוֹל לֶאֱכֹל, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ לִסְעוּדַת מִצְוָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שַׂיָּךְ לַסְּעוּדָה, אוֹ שֶׁאָדָם גָּדוֹל מַפְצִיר בּוֹ לֶאֱכוֹל וְקָשֶׁה לוֹ לְסָרֵב כְּנֶגְדּוֹ, אוֹ שֶׁהוּא מִצְטַעֵר, חֲרֵי זֶה לוֹ תַּעֲנִיתוֹ, וְיָכוֹל לֶאֱכוֹל הַיּוֹם אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הִתְחִיל לְהִתְעַנּוֹת, וּמִתְעַנֶּה תַּחַת יוֹם זֶה, יוֹם אַחֵר. וְדַוְקָא בְּעִנְיָן זֶה, דְּמַה שֶּׁקִּבֵּל עָלָיו הַתַּעֲנִית, הָיָה רַק בִּשְׁבִיל לְקַיֵּם אֶת הַנֶּדֶר. אֲבָל אִם לֹא נָדַר מִתְּחִלָּה, רַק שֶׁקִּבֵּל עָלָיו בִּשְׁעַת מִנְחָה לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר, אֲפִלּוּ מִצְטַעֵר אַחַר כָּךְ הַרְבֵּה, אֵינוֹ רַשַּׁאי לִלְוּוֹת תַּעֲנִיתוֹ לְפָרְעָהּ בְּיוֹם אַחֵר (וְעַיֵּן בְּסָעִיף יב).

יא וְכֵן אִם בִּשְׁעַת נִדְרוֹ פָּרַט יָמִים יְדוּעִים, וְגַם קִבֵּל עָלָיו בִּשְׁעַת מִנְחָה, שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לִלְוּוֹת תַּעֲנִיתוֹ.

יב מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת וּמִצְטַעֵר הַרְבֵּה בְּתַעֲנִיתוֹ, יָכוֹל לְפַדּוֹתָהּ בְּמָמוֹן כְּפִי עָשְׁרוֹ, וְנוֹתֵן אֶת הַדָּמִים לַעֲנִיִּים. אֲבָל בְּתַעֲנִית שֶׁמְּחַמַת נֶדֶר, לָא מַהֲנֵי פִּדְיוֹן. וְכֵן בְּתַעֲנִית שֶׁגָּזְרוּ הַצִּבּוּר, לָא מַהֲנֵי פִּדְיוֹן, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנוּ כֵּן הַצִּבּוּר.

יג מִי שֶׁנָּדַר לְהִתְעַנּוֹת שֵׁנִי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, מֻתָּר לוֹ לְהַחְלִיף וּלְהִתְעַנּוֹת חֲמִישִׁי שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי, אֲבָל לֹא יָמִים אֲחֵרִים, כִּי מִסְתָּמָא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לָהֶם מִפְּנֵי שֶׁהֵם יוֹמֵי דִּדִינָא.

יד תַּעֲנִית שֵׁנִי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי שֶׁלְּאַחַר פֶּסַח וְשֶׁלְּאַחַר סֻכּוֹת, וְכֵן בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ בִּשְׁעַת מִנְחָה, אֶלָּא שֶׁהוּא מִתְעַנֶּה מִכַּח הַמִּנְהָג, וַאֲפִלּוּ כֵּוָן בִּשְׁעַת עֲנִיַּת אָמֵן עַל מִי שֶׁבֵּרַךְ, כָּל שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ בִּשְׁעַת מִנְחָה, אִם אֵרְעָה בְּרִית מִילָה אוֹ פִּדְיוֹן הַבֵּן אוֹ שְׁאָר סְעוּדַת מִצְוָה, מִצְוָה לֶאֱכוֹל וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתָּרָה. כִּי כָּל הַמִּתְעַנֶּה בְּיָמִים אֵלּוּ, עַל דַּעַת הַמִּנְהָג הוּא מִתְעַנֶּה, וְהַמִּנְהָג לֹא נִתְיַסֵּד לְהִתְעַנּוֹת בִּמְקוֹם סְעוּדַת מִצְוָה.

טו בְּמָקוֹם שֶׁמֻּתָּרִין לֶאֱכוֹל בִּסְעוּדַת מִצְוָה נִפְסֶקֶת הַתַּעֲנִית לְגַמְרֵי, וּמֻתָּר לֶאֱכֹל אַחַר כָּךְ גַּם בְּבֵיתוֹ. אֲבָל קֹדֶם הַסְּעוּדָה, אָסוּר לֶאֱכֹל. רַק אֲבִי הַבֵּן בְּיוֹם הַמִּילָה וְהַסַּנְדָּק, יְכוֹלִין לֶאֱכוֹל גַּם לִפְנֵי הַסְּעֻדָּה, כֵּיוָן שֶׁהוּא כְּמוֹ יוֹם טוֹב לָהֶם.

טז אֲבָל אִם אָכַל שֶׁלֹּא בְּהֶתֵּר בְּיוֹם הַתַּעֲנִית, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, חַיָּב לְהַשְׁלִים אֶת הַתַּעֲנִית גַּם לְאַחַר הָאֲכִילָה. וְיֵשׁ לוֹ לְהִתְעַנּוֹת אַחַר כָּךְ שְׁנֵי חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי לְכַפָּרָה עַל מַה שֶּׁאָכַל בְּיוֹם הַתַּעֲנִית. וּמִכָּל שֶׁכֵּן, אִם הָיָה יוֹם הַתַּעֲנִית מֻחְמַת נֶדֶר, שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁלִים נִדְרוֹ אַחַר כָּךְ (תקסט).

יז יָחִיד הַמִּתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ וְעָבְרָה, אוֹ שֶׁמִּתְעַנֶּה בִּשְׁבִיל חוֹלֶה וְנִתְרַפֵּא אוֹ מֵת, צָרִיךְ לְהַשְׁלִים כָּל הַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁקִּבֵּל עָלָיו. וְכֵן אִם קִבֵּל עָלָיו תַּעֲנִיּוֹת אוֹ שְׁאָר מִצְוָה, עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה בְּנוֹ בַּר מִצְוָה, וּמֵת הַבֵּן קֹדֶם, צָרִיךְ הוּא לְקַיֵּם אֶת נִדְרוֹ עַד הַשָּׁעָה שֶׁהָיָה רָאוּי לִהְיוֹת בְּנוֹ בַּר מִצְוָה (עַיֵּן יורה דעה סִימָן רכ ברמ״א סָעִיף טו), אֲבָל אִם נוֹדַע לוֹ שֶׁקֹּדֶם שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת, כְּבָר עָבְרָה הַסַּכָּנָה, דַּהֲוָה קַבָּלָה בְּטָעוּת, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַשְׁלִים (תקסט).

יח נָפָה תַּעֲנִית עִם הַתְּשׁוּבָה לְבַטֵּל חֲלוֹם רָע כְּאֵשׁ לִנְעֹרֶת. וְדַוְקָא בּוֹ בַּיּוֹם. וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ מְחֻיָּב לְהִתְעַנּוֹת, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, הַחֲלוֹמוֹת שָׁוְא יְדַבֵּרוּ. אֲבָל מְחֻיָּב לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וְיַעֲסֹק כָּל הַיּוֹם בַּתּוֹרָה וּתְפִלָּה. וּלְעִנְיַן תַּעֲנִית חֲלוֹם בַּשַּׁבָּת, עַיֵּן בְּאֹרַח חַיִּים סִימָן רפח.

סימן קכח

א מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל עַד אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, הֵמָּה יְמֵי רָצוֹן. וְאַף כִּי בְּכָל הַשָּׁנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל תְּשׁוּבָה מִן הַשָּׁבִים אֵלָיו בְּלֵב שָׁלֵם, מִכָּל מָקוֹם יָמִים אֵלּוּ מֻבְחָרִים יוֹתֵר וּמְזֻמָּנִים לִתְשׁוּבָה, לִהְיוֹתָם יְמֵי רַחֲמִים וִימֵי רָצוֹן, כִּי בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל, עָלָה מֹשֶׁה אֶל הַר סִינַי לְקַבֵּל לוּחוֹת שְׁנִיִּים, וְנִשְׁתַּהֶה שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם, וְיָרַד בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרִי, שֶׁהָיָה אָז גְּמַר כַּפָּרָה. וּמִן אָז הֵקֵדְּשׁוּ יָמִים אֵלּוּ לִימֵי רָצוֹן, וְיוֹם עֲשִׂירִי בְּתִשְׁרִי לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּמִנְהָג בְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת לְהִתְעַנּוֹת בְּעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל וְלַעֲשׂוֹת סֵדֶר יוֹם כְּפִּוּר קָטָן, כְּדֵי שֶׁיָּכִינוּ לִבָּם לִתְשׁוּבָה. וְאִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּשַּׁבָּת, מַקְדִּימִין לְיוֹם חֲמִישִׁי שֶׁלְּפָנָיו. הָרַב אַדוֹנֵנוּ רַבִּי יִצְחָק לוּרְיָא זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה כָּתַב, וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהֶאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׁמְתִּי לְךָ, רָאשֵׁי תִּבוֹת אֱלוּל, לוֹמַר כִּי חֹדֶשׁ זֶה, הוּא עֵת רָצוֹן לְקַבֵּל תְּשׁוּבָה עַל הַחֲטָאִים שֶׁעָשָׂה בְּכָל הַשָּׁנָה. וְגַם רֶמֶז שֶׁגַּם עַל הַשְׁגָּגוֹת צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה. עוֹד אָמְרוּ דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת, וּמָל ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זַרְעֶךָ, רָאשֵׁי תִּבוֹת אֱלוּל. וְכֵן אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי, רָאשֵׁי תִּבוֹת אֱלוּל. וְכֵן אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים רָאשֵׁי תִּבוֹת אֱלוּל. רֶמֶז לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁהֵם, תְּשׁוּבָה, תְּפִלָּה וּצְדָקָה, שֶׁצְּרִיכִין לְהִזְדָּרֵז בָּהֶם בְּחֹדֶשׁ זֶה. וּמָל ה׳ וגו׳ רוֹמֵז לִתְשׁוּבָה. אֲנִי לְדוֹדִי וגו׳ רוֹמֵז לִתְפִלָּה, שֶׁהִיא רִנַּת דּוֹדִים. אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים, רוֹמֵז לִצְדָקָה.

ב נוֹהֲגִין לִתְקֹעַ שׁוֹפָר בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל כָּל יוֹם. וּמַתְחִילִין בְּיוֹם ב׳ דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְתוֹקְעִין בְּכָל יוֹם לְאַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית תְּקִיעָה שְׁבָרִים תְּרוּעָה תְּקִיעָה, חוּץ מֵעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁמַּפְסִיקִין בּוֹ, כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין תְּקִיעוֹת רְשׁוּת לִתְקִיעוֹת מִצְוָה. וְטַעַם הַתְּקִיעוֹת בְּחֹדֶשׁ זֶה כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָעָם לְתְשׁוּבָה, כִּי כֵן הוּא הַשָּׁבָע שֶׁל הַשּׁוֹפָר לְעוֹרֵר וּלְהַחֲרִיד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, אִם יִתָּקַע שׁוֹפָר בָּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ. עוֹד נוֹהֲגִין בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ מִיּוֹם ב׳ דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל עַד שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, אוֹמְרִים בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב לְאַחַר הַתְּפִלָּה, אֶת הַמִּזְמוֹר לְדָוִד ה׳ אוֹרִי וְיִשְׁעִי. וְהוּא עַל פִּי הַמִּדְרָשׁ, ה׳ אוֹרִי, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְיִשְׁעִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כִּי יְצָפְנֵנִי בְּסֻכָּה, רֶמֶז לְסֻכּוֹת. עוֹד נוֹהֲגִין לוֹמַר תְּהִלִּים בַּצִּבּוּר בְּכָל מָקוֹם לְפִי מִנְהָגוֹ. מְשֻׁנְּכָנַס אֱלוּל עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּשֶׁכּוֹתֵב אָדָם אִגֶּרֶת לַחֲבֵרוֹ, צָרִיךְ לִרְמֹז בָּהּ בְּתִחִלָּתָהּ אוֹ בְסוֹפָהּ שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ עָלָיו וּמְבָרְכוֹ, שֶׁיִּזָּכֶה בִּימֵי הַדִּין, הַבָּאִים לְטוֹבָה, לְהִכָּתֵב וּלְהֵחָתֵם בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים (תקפא).

ג אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, נוֹהֲגִין לִבְדֹּק בְּחֹדֶשׁ זֶה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁלָּהֶן. וְכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא שָׁם בֶּדֶק בִּשְׂאָר מְצִוֹת, יְתַקְּנוּ (מטה אפרים).

ד מִשַּׁבָּת שֶׁלְּאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב וּלְהַלָּן, מַפְטִירִין בְּשֶׁבַע שַׁבָּתוֹת, שִׁבְעָה דְנֶחָמְתָא. וְאִם חָל א׳ דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל בַּשַּׁבָּת, דּוֹחִין עֲנִיָּה סוֹעֲרָה וּמַפְטִירִין הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּם כֵּן מִנֶּחָמוֹת יְרוּשָׁלַיִם. וּבְשַׁבָּת פָּרָשַׁת כִּי תֵצֵא, שֶׁאָז מַפְטִירִין רָנִי עֲקָרָה, מַשְׁלִימִין עָלֶיהָ גַּם עֲנִיָּה סוֹעֲרָה, שֶׁהִיא סְמוּכָה לָהּ. אִם טָעָה בְּשַׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל וְאָמַר עֲנִיָּה סוֹעֲרָה, אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁבֵּרֵךְ לְאַחֲרֶיהָ, יֹאמַר גַּם הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, וְיָבֶרֶךְ לְאַחֲרֶיהָ. וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר הַבְּרָכוֹת, יֹאמַר הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי בְּלֹא בְּרָכוֹת. וְאִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, דּוֹחִין הַפְּטָרַת מָחָר חֹדֶשׁ, שֶׁאֵין בָּהּ מִנֶּחָמוֹת יְרוּשָׁלַיִם, וּמַפְטִירִין עֲנִיָּה סוֹעֲרָה.

ה מִיּוֹם רִאשׁוֹן [בַּשַּׁבָּת] שֶׁקֹּדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וָאֵילָךְ, מַשְׁכִּימִין לִסְלִיחוֹת. וְאִם חָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּיוֹם שֵׁנִי אוֹ בְּיוֹם שְׁלִישִׁי, מַתְחִילִין מִיּוֹם רִאשׁוֹן בַּשַּׁבּוּעַ הַקּוֹדֵם. וּכְשֶׁמַּשְׁכִּימִין, צָרִיכִין לִטּוֹל יְדֵיהֶם וּלְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם וּבִרְכַּת הַתּוֹרָה. וְאַחַר הַסְּלִיחוֹת יִטּוֹל יָדָיו שֵׁנִית בְּלֹא בְּרָכָה.

ו שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר שֶׁאוֹמֵר סְלִיחוֹת, יִתְעַטֵּף בְּטַלִּית מְצֻיֶּצֶת קֹדֶם שֶׁמַּתְחִיל אַשְׁרֵי. וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ סָפֵק אִם יְבָרֵךְ בְּרָכָה עַל טַלִּית שֶׁלּוֹ כְּשֶׁלּוֹבְשׁוֹ בַּלַּיְלָה אוֹ לֹא יְבָרֵךְ, עַל כֵּן לֹא יִטֹּל אֶת שֶׁלּוֹ, וְגַם לֹא טַלִּית הַקָּהָל, אֶלָּא יִשְׁאַל לוֹ טַלִּית מֵאַחֵר. וְאִם אֵין בַּנִּמְצָא טַלִּית כְּלָל, יְכוֹלִין לוֹמַר סְלִיחוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת גַּם בְּלֹא טַלִּית. יֵשׁ מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל סְלִיחוֹת, מִתְפַּלֵּל גַּם שַׁחֲרִית וּמִנְחָה וְגַם מַעֲרִיב שֶׁלְּפָנָיו, וְהוּא קוֹדֵם לְאָבֵל וּלְמוֹהֵל וּל״אֲר צַייט״ [לְבַעַל יוֹם זִכָּרוֹן] (תקפא). טוֹב לַעֲמֹד בַּאֲמִירַת הַסְּלִיחוֹת. וּמִי שֶׁקָּשֶׁה לוֹ, יַעֲמֹד לְכָל הַפָּחוֹת בַּאֲמִירַת אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב וְגוֹ׳ וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת (עַיִן סִימָן נו). דִּין אֲמִירַת הַוִּדּוּי, עַיִן לְקַמָּן סִימָן קלא סָעִיף ט.

ז יְדַקְדְּקוּ לִבְחוֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁיִּתְפַּלֵּל סְלִיחוֹת וּבְיָמִים הַנּוֹרָאִים, אִישׁ שֶׁהוּא הָגוּן וְגָדוֹל בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּפִי מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לִמְצֹא. וְגַם שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה, שֶׁאָז כְּבָר נָחָה רְתִיחַת הַדָּם שֶׁל בַּחֲרוּתוֹ וְנִכְנַע לִבּוֹ. וְגַם יְהֵא נָשׂוּי וְיִהְיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁהוּא שׁוֹפֵךְ לִבּוֹ וּמַפִּיל תַּחֲנוּנִים מִקִּירוֹת הַלֵּב. וְכֵן יְדַקְדְּקוּ לִבְחוֹר תּוֹקֵעַ שֶׁיִּתְקַע שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְכֵן הַמַּקְרֵא לִפְנֵי הַתּוֹקֵעַ, שֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי תּוֹרָה וְיִרְאָה, כְּפִי מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לָהֶם לִמְצֹא. מִיהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁרִים לַכֹּל, רַק שֶׁיִּהְיֶה מְרֻצֶּה לַקָּהָל. וְאִם רוֹאֶה מַחֲלֹקֶת בַּדָּבָר, יִמְנַע עַצְמוֹ אַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיֶה מִי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן (תקפא תקפה ובס״ח).

ח אָבֵל כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ אַחַר אָבִיו וְאִמּוֹ, לֹא יְהֵא שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא תּוֹקֵעַ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶלָּא אִם אֵין אַחֵר הָגוּן כָּמוֹהוּ. וְאִם הוּא תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים עַל שְׁאָר קְרוֹבִים, אִם הֶחְזִיק מִכְּבָר לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לִתְקֹעַ, מֻתָּר, כֵּינָן שֶׁרֹּאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְבַטְּלִין גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. אֲבָל אִם לֹא הֶחְזִיק, וְיֵשׁ אַחֵר הָגוּן כָּמוֹהוּ, יֵשׁ לְהַחְמִיר. אֲבָל כָּל יְמֵי הַסְּלִיחוֹת, אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה מֻתָּר לְכָל אָבֵל לִהְיוֹת שְׁלִיחַ צִבּוּר, אַף לֹא בְּתוֹךְ שְׁבָעָה.

ט יָחִיד הָאוֹמֵר סְלִיחוֹת, אֵינוֹ רַשַּׁאי לוֹמַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת דֶּרֶךְ תְּפִלָּה וּבַקָּשָׁה, אֶלָּא דֶּרֶךְ קְרִיאָה בַּתּוֹרָה בְּנִגּוּן וּבְטַעֲמִים. וְכֵן בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְקָרוֹת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, כְּגוֹן וּזְכֹר לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וְכַדּוֹמֶה, יֵשׁ לוֹ לְדַלֵּג. וְכֵן הַבַּקָּשׁוֹת שֶׁהֵן בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּית, כְּגוֹן מַחֵי וּמַסֵּי וְכוּ׳, מֻתָּר דִּי בִשְׁמַיָּא וְכוּ׳ לֹא יֹאמַר אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה (סימן קא תקסה תקפא).

י אָבֵל אָסוּר לָצֵאת מִבֵּיתוֹ לָלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת לוֹמַר סְלִיחוֹת, מִלְּבַד בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁמַּרְבִּים בִּסְלִיחוֹת.

יא שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּיָמִים הַנּוֹרָאִים וְכֵן הַתּוֹקֵעַ, צָרִיכִין לִפְרוֹשׁ אֶת עַצְמָן שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה מִכָּל דָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי טֻמְאָה, וְיִלְמְדוּ כְּפִי יְכָלְתָּם פָּרוּשֵׁי הַתְּפִלּוֹת וְהַפִּיּוּטִים וְהִלְכוֹת תְּקִיעוֹת (תקפא). וְגַם יִלְמְדוּ סִפְרֵי מוּסָר הַמְעוֹרְרִים אֶת לֵב הָאָדָם, וְיִירָאוּ מִפַּחַד ה׳ וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לִשְׁפֹּט אֶת הָאָרֶץ. וְאִם לֹא נִמְצָא לָהֶם תּוֹקֵעַ שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה, יִרְאוּ עַל כָּל פָּנִים שֶׁיְּהֵא הַמַּקְרֵא בַּעַל תּוֹרָה, וְיִהְיֶה בָּקִי בְּהִלְכוֹת תְּקִיעַת שׁוֹפָר, שֶׁאִם תֵּאָרַע אֵיזֶה טָעוּת בַּתְּקִיעוֹת, יֵדַע מַה לַּעֲשׂוֹת, וְגַם שֶׁיֵּדַע לְבַדֵּק אֶת הַשּׁוֹפָר אִם הוּא כָּשֵׁר (עַיִן סִימָן תקפה ובסידור).

יב הַרְבֵּה נוֹהֲגִין לְהִתְעַנּוֹת בַּעֲשָׂרַת יְמֵי תְּשׁוּבָה, וּלְפִי שֶׁחֲסֵרִים ד׳ יָמִים שֶׁאֵינָם מִתְעַנִּים בָּהֶם, דְּהַיְנוּ יוֹם א׳ דְּסִלְיחוֹת. וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְעוֹד ב׳ יָמִים בֵּינְתַיִם, וּבוֹחֲרִים בְּיוֹם ב׳ וְה. וְאִם כֵּן מִתְעַנִּין תְּמוּרָתָן ד׳ יָמִים בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת שֶׁקֹּדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, דְּהַיְנוּ יוֹם א׳ דְּסִלְיחוֹת. וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְעוֹד ב׳ יָמִים בֵּינְתַיִם, וּבוֹחֲרִים בְּיוֹם ב׳ וְה. וְאִם

אֵרְעָה לָהֶם סְעוּדַת מִצְוָה, יְכוֹלִין לֶאֱכוֹל וְיִתְעַנּוּ יוֹם אַחֵר תְּמוּרָתוֹ. אוֹ אִם יוֹדְעִים שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם סְעוּדַת מִצְוָה, יִתְעַנּוּ מִקֹּדֶם יוֹם אֶחָד תְּמוּרָתוֹ (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קכז סָעִיף ג וְסָעִיף יד) (תקסח תקפא).

יג נוֹהֲגִין לֵילֵךְ בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית לְבֵית הַקְּבָרוֹת לְהִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרֵי הַצַּדִּיקִים, וְנוֹתְנִים שָׁם צְדָקָה לָעֲנִיִּים, וּמַרְבִּים תַּחֲנוּנִים לְעוֹרֵר אֶת הַצַּדִּיקִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה, שֶׁיְּמַלִּיצוּ טוֹב בַּעֲדֵנוּ בְּיוֹם הַדִּין. וְגַם מֵחֲמַת שֶׁהוּא מְקוֹם קְבוּרַת הַצַּדִּיקִים, הַמָּקוֹם הוּא קָדוֹשׁ וְטָהוֹר, וְהַתְּפִלָּה מְקֻבֶּלֶת שָׁם בְּיוֹתֵר, בְּהִיוֹתָהּ עַל אַדְמַת קֹדֶשׁ, וְיַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֶסֶד בִּזְכוּת הַצַּדִּיקִים. אֲבָל אַל יָשִׂים מֻגָּמָתוֹ נֶגֶד הַמֵּתִים הַשּׁוֹכְנִים שָׁם, כִּי קָרוֹב הַדָּבָר שֶׁיִּהְיֶה בִּכְלָל וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים. אַךְ יְבַקֵּשׁ מֵהַשֵּׁם, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁיְּרַחֵם עָלָיו בִּזְכוּת הַצַּדִּיקִים שׁוֹכְנֵי עָפָר (תקפא). כְּשֶׁבָּא אֶל בֵּית הַקְּבָרוֹת, אִם לֹא רָאָה אֶת הַקְּבָרִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, צָרִיךְ לְבָרֵךְ, אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין וְכוּ׳ (לְעֵיל סִימָן ס סָעִיף יא). כְּשֶׁבָּא אֶל הַקֶּבֶר, יֵשׁ לוֹ לוֹמַר, יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא מְנוּחָתוֹ שֶׁל (פְּלוֹנִי) הַקָּבוּר פֹּה בְּכָבוֹד, וּזְכוּתוֹ יַעֲמֹד לִי. כְּשֶׁמַּשִּׁים יָדוֹ עַל הַקֶּבֶר, יֵשׁ לָשׂוּם יַד שְׂמֹאלוֹ דַּוְקָא וְלֹא יְמִינוֹ, וְיֹאמַר אֶת הַפָּסוּק, וְנָחֲךָ ה׳ תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו. תִּשְׁכַּב בְּשָׁלוֹם, וְתִישַׁן בְּשָׁלוֹם, עַד בּוֹא מְנַחֵם מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם. (וּכְשֶׁשָּׂם יָדוֹ, יְכַוֵּן בַּפָּסוּק וְנָחֲךָ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ ט״ו תֵּבוֹת כְּמִנְיַן קִשְׁרֵי הַיָּד) (ברכי יוסף סימן רכד). אֵין לֵילֵךְ עַל קֶבֶר אֶחָד שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּיוֹם אֶחָד. הַקּוֹרֵא כְּתָב שֶׁעַל גַּבֵּי הַמֵּצֵבָה, אִם הוּא כְּתָב בּוֹלֵט, קָשֶׁה לִשְׁכְּחָה. וּסְגֻלָּה לוֹמַר, אַהֲבָה רַבָּה עַד וּלְיַחֲדְךָ בְּאַהֲבָה (רכד).

יד בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה נָהֲגוּ כֻּלָּם לְהִתְעַנּוֹת עַד אַחַר מִנְחָה, שֶׁאָז טוֹעֲמִין אֵיזֶה דָּבָר, שֶׁלֹּא לִכְנֹס לְיוֹם טוֹב כְּשֶׁהוּא מְעֻנֶּה. וְכָל הַיּוֹם, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּבִתְשׁוּבָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וְלֹא יַמְתִּין עַד עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא יְקַדִּים אֶת עַצְמוֹ הַיּוֹם לְבַקֵּשׁ מְחִלַּת חֲבֵרוֹ מִתְּחִלָּה.

טו מְכַבְּסִין וּמִסְתַּפְּרִין בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִכְבוֹד יוֹם טוֹב, וְיֵשׁ לִזָּהֵר לְגַלַּח קֹדֶם חֲצוֹת הַיּוֹם וְטוֹבְלִים וְלוֹבְשִׁים בִּגְדֵי שַׁבָּת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, לְהַרְאוֹת שֶׁאָנוּ בְּטוּחִים בְּחַסְדּוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁיּוֹצִיא לָאוֹר מִשְׁפָּטֵנוּ.

טז נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת הַתָּרַת נְדָרִים בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה (וְהֶרֶמְז לֹא יָחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל, סוֹפֵי תֵּבוֹת אֶלּוּל) וּמִי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, יֹאמַר בִּלְשׁוֹן (אַשְׁכְּנַז) [לַעַז], כְּמוֹ שֶׁהוּא מֵבִין (סִימָן תקפא ובחיי״א).

סימן קכט

א בְּכָל הַקְּדִישִׁים שֶׁאוֹמְרִים מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, כּוֹפְלִין תֵּבַת לְעֵלָּא, הֵינוּ שֶׁאוֹמְרִים לְעֵלָּא לְעֵלָּא (וְלֹא בְּוָא״ו וּלְעֵלָּא) וְכֵיוָן שֶׁבְּקַדִּישׁ צְרִיכוֹת לִהְיוֹת שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים תֵּבוֹת וּבְכָל הַשָּׁנָה אוֹמְרִים, לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא, אוֹמְרִים עַתָּה, לְעֵלָּא מִכָּל בִּרְכָתָא (שע״ת סִימָן נו).

ב יֵשׁ נוֹהֲגִין לְהִתְפַּלֵּל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים כָּל תְּפִלּוֹת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּכְרִיעָה וּבִכְפִיפַת הָרֹאשׁ. וְאָמְנָם כֵּיוָן שֶׁצְּרִיכִין לִכְרוֹעַ בִּבְרִכַּת מָגֵן אַבְרָהָם וּבְמוֹדִים בְּתְחִלָּה וּבַסּוֹף, עַל כֵּן קֹדֶם שֶׁמַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹת אֵלּוּ צָרִיךְ לִזְקֹף אֶת עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכְרַע בְּמִצְוַת חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. גַּם אָסוּר לִכְרוֹעַ בְּתְחִלַּת בְּרָכָה וּבְסוֹף בְּרָכָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא תִקְּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וטוֹב יוֹתֵר לְהִתְפַּלֵּל בָּאֲבָרִים זְקוּפִים וּבְלֵב כָּפוּף וּבִדְמָעוֹת. וּמַה שֶּׁנּוֹהֲגִין לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, יֵשׁ לְבַטֵּל, כִּי יֵשׁ לְהִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ כְּמוֹ בְּכָל הַשָּׁנָה. וְיֵשׁ מַתִּירִין לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ מְעַט, אֲבָל לֹא הַרְבֵּה. יְזַהֵר לְדַקְדֵּק בִּתְפִלָּתוֹ הֵיטֵב, שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה שׁוּם נְקֻדָּה. וְיַהֲדֵּר אַחַר סִדּוּר אוֹ מַחְזוֹר שֶׁהוּא מְדֻיָּק הֵיטֵב, לְהִתְפַּלֵּל מִתּוֹכוֹ.

ג כָּל הַשָּׁנָה, אוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה, הָאֵל הַקָּדוֹשׁ, מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, חוּץ מִן רֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁצְּרִיכִין לוֹמַר, הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט. לְפִי שֶׁבְּיָמִים הָאֵלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה מַלְכוּתוֹ לִשְׁפֹּט אֶת הָעוֹלָם. אִם טָעָה וְאָמַר הָאֵל הַקָּדוֹשׁ, אוֹ שֶׁהוּא מְסֻפָּק אִם אָמַר הָאֵל הַקָּדוֹשׁ אוֹ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, אִם נִזְכַּר תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, אוֹמֵר הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר לְרֹאשׁ, וְכֵן הַדִּין בְּהַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט. אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר, אֲזַי בְּהַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ צָרִיךְ לַחֲזוֹר לְרֹאשׁ הַתְּפִלָּה, (אֲפִלּוּ מְסֻפָּקָא), מִפְּנֵי שֶׁשֹּׁלֶשׁ הַבְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת נֶחְשָׁבוֹת כְּאֶחָת (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִימָן יט סָעִיף ב). וַאֲפִלּוּ שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר בַּחֲזָרַת הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לַחֲזוֹר לְרֹאשׁ, וּצְרִיכִין לוֹמַר קְדֻשָּׁה שְׁנִית. אֲבָל בְּהַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט, אֲפִלּוּ יָחִיד, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר לְאוֹתָהּ בְּרָכָה, כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר תֵּבַת מֶלֶךְ בִּבְרָכָה זֹאת. בְּכָל הַשָּׁנָה אִם טָעָה וְאָמַר, הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר (קיח תקפב).

ד בְּשַׁבָּת עַרְבִית, בִּבְרִכַּת מְעֵין שָׁבַע מָגֵן אָבוֹת וְכוּ׳, אוֹמְרִים גַּם כֵּן בִּמְקוֹם הָאֵל הַקָּדוֹשׁ, הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ. וְאִם טָעָה שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר וְאָמַר הָאֵל הַקָּדוֹשׁ, אִם נִזְכַּר מִיָּד תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר, חוֹזֵר וְאוֹמֵר הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ וְכוּ׳, אֲבָל לְאַחַר כָּךְ, אֵינוֹ חוֹזֵר (פרי חדש ופרי מגדים).

ה אִם שָׁכַח זָכְרֵנוּ, אוֹ מִי כָמוֹךָ, וּכְתֹב, בְּסֵפֶר חַיִּים, וְלֹא נִזְכַּר עַד שֶׁאָמַר בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, כֵּיוָן שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם, גּוֹמֵר אֶת הַבְּרָכָה וּמִתְפַּלֵּל כַּסֵּדֶר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר. וְכֵן אִם שָׁכַח לוֹמַר וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ וְחָתַם הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ, וַאֲפִלּוּ לֹא אָמַר עֲדַיִן רַק בָּרוּךְ אַתָּה ה׳, חוֹתֵם הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ וְאוֹמֵר אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ וְכוּ׳.

ו בְּסִיּוּם הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, יֵשׁ מְסַיְּמִים עוֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם, וְיֵשׁ שֶׁאֵינָם מְשַׁנִּין אֶלָּא אוֹמְרִים הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם. וְאַף בְּקַדִּישִׁים אוֹמְרִים עוֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו וְכוּ' (מטה אפרים).

ז אִם חָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשַׁבָּת, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאוֹמְרִים לְכוּ נְרַנְּנָה, כְּמוֹ בְּשָׁאָר שַׁבָּת. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּתְחִילִין, מִזְמוֹר לְדָוִד. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּתְחִילִין, מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. וְכָל מָקוֹם יַחֲזִיק מִנְהָגָיו.

ח לְאַחַר גְּמָר תְּפִלַּת מַעֲרִיב בְּלֵיל רֹאשׁוֹן, נוֹהֲגִין לוֹמַר כָּל אֶחָד לַחֲבֵרוֹ, לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵב וְתֵחָתֵם. וְלִנְקֵבָה אוֹמְרִים, תִּכָּתֵבִי וְתֵחָתֵמִי. אֲבָל בַּיּוֹם, אֵין אוֹמְרִים, לְפִי שֶׁכְּבָר נִגְמְרָה הַכְּתִיבָה קֹדֶם חֲצוֹת הַיּוֹם, וּבְלֵיל שֵׁנִי, יֵשׁ נוֹהֲגִין לְאָמְרוֹ, כִּי לִפְעָמִים נִדּוֹנִין בְּיוֹם שֵׁנִי (תקפב).

ט בְּסְעוּדַת הַלַּיְלָה, נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת סִימָנִים לְשָׁנָה טוֹבָה. טוֹבְלִין פְּרוּסַת הַמּוֹצִיא בִּדְבָשׁ. וְאַחַר שֶׁאָכַל כַּזַּיִת, אוֹמֵר, יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה. וְאַחַר כָּךְ טוֹבֵל קְצָת תַּפּוּחַ מָתוֹק בִּדְבַשׁ וּמְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ וְאוֹכְלוֹ, וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר גַּם כֵּן יְהִי רָצוֹן וְכוּ', וְנוֹהֲגִין לֶאֱכֹל רֹאשׁ שֶׁל בַּעַל חַי וְאוֹמְרִים, יְהִי רָצוֹן שֶׁנִּהְיֶה לְרֹאשׁ. וְיֵשׁ לְהַדֵּר אַחַר רֹאשׁ כֶּבֶשׂ, שֶׁיִּהְיֶה גַּם כֵּן זֶכֶר לְאֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק. וְגַם יָרָקוֹת אוֹכְלִים אוֹתָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶן בַּמְּדִינָה הַהוּא שָׁם הַמּוֹרֶה לְטוֹבָה, כְּמוֹ בְּמְדִינָתֵנוּ מֶעהרֶען (גֶּזֶר), וְאוֹמְרִים יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּרְבּוּ זְכֻיּוֹתֵינוּ. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין גַּם כֵּן לְהַדֵּר לֶאֱכֹל דָּגִים, שֶׁיֵּשׁ רֶמֶז לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת כְּמוֹ הַדָּגִים. וְאֵין לְבַשֵּׁל אוֹתָם בְּחֹמֶץ, כִּי אֵין אוֹכְלִים דְּבָרִים חֲמוּצִים אוֹ מְרִירִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְאוֹכְלִין בָּשָׂר שָׁמֵן וְכָל מִינֵי מְתִיקָה. גַּם נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֱגוֹזִים וְלוּזִים, כִּי אֱגוֹז בְּגִמַטְרִיָּא ח״ט, וְגַם מַרְבִּים כִּיחָה וְנִיעָה הַמְבַטְּלִים אֶת הַתְּפִלָּה (תקפג). וְיֵשׁ לִלְמֹד עַל הַשֻּׁלְחָן תּוֹרָה. וְנוֹהֲגִין קְצָת לִלְמֹד מִשְׁנָיוֹת מַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (חיי״א).

י נָכוֹן שֶׁלֹּא לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי לֵילוֹת דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֲפִלּוּ כְּשֶׁחָל בְּשַׁבָּת. אַף אִם הוּא לֵיל טְבִילָתָהּ, אַל יִבְטֵל עוֹנָתָהּ. וְיִטְבֹּל אֶת עַצְמוֹ בַּבֹּקֶר מִשֶּׁמְּאָתוֹ (תקפא).

יא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּשֶׁאוֹמֵר אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ, אֵין לְהַכּוֹת בְּאֶגְרוֹף עַל הֶחָזֶה כְּמוֹ בַּחֹל וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי אֵין אוֹמְרִים וְדוּי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא יוֹם טוֹב. אֶלָּא יְכַוֵּן הַפֶּרוּשׁ, אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ, כְּלוֹמַר, אֲבוֹתֵינוּ חָטְאוּ לְפָנֶיךָ שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל אֲנַחְנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה. לָכֵן אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ (תקפד).

יב בְּשָׁעַת הוֹצָאַת סֵפֶר תּוֹרָה, נוֹהֲגִין לוֹמַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, וְיֵשׁ לְהַתְחִיל מִן וַיַּעֲבֹר ה׳ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא, ה׳, ה׳ וְגוֹ׳ (עֵין מ״א סִימָן תכב וְעֵין בנ״א כלל ה סִימָן ב). וּבְשַׁבָּת, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין אוֹמְרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, וְלֹא רִבּוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם.

יג שִׁעוּר הַתְּקִיעוֹת, לְכַתְּחִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּךְ, הַתְרוּעָה הִיא ט׳ פְּחוֹת קְצָרִים. וְהַשְּׁבָרִים יַעֲשֶׂה ג׳ שְׁבָרִים זֶה אַחַר זֶה, וְכָל שֶׁבֶר יִהְיֶה אָרוֹךְ כְּמוֹ ג׳ פְּחוֹת קְצָרִים מִן הַתְּרוּעָה, וְנִמְצָא שֶׁגַּם הַשְּׁבָרִים הֵם כְּמוֹ ט׳ פְּחוֹת. וְיִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לְהַאֲרִיךְ בִּשְׁבָרִים עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל שֶׁבֶר כְּמוֹ ט׳ פְּחוֹת. כִּי בָזֶה, אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אֵינוֹ יוֹצֵא. וְהַתְּקִיעוֹת הֵמָּה הֲבָרוֹת פְּשׁוּטוֹת. וּבְסֵדֶר תְּקִיעָה שְׁבָרִים תְּרוּעָה תְּקִיעָה, תְּהֵא כָּל תְּקִיעָה, אֲרֻכָּה כְּמוֹ הַשְּׁבָרִים עִם הַתְּרוּעָה, דְּהַיְנוּ כְּמוֹ ח״י פְּחוֹת. וּבְסֵדֶר תְּקִיעָה שְׁבָרִים תְּקִיעָה, תְּהֵא כָּל תְּקִיעָה, אֲרֻכָּה כְּמוֹ הַשְּׁבָרִים, דְּהַיְנוּ כְּמוֹ ט׳ פְּחוֹת. וְכֵן בְּסֵדֶר תְּקִיעָה תְּרוּעָה תְּקִיעָה. בַּתְּקִיעוֹת שֶׁקֹּדֶם תְּפִלַּת מוּסָף, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת הַשְּׁבָרִים עִם הַתְּרוּעָה בְּנִשִּׁימָה אֶחָת. וְלָכֵן הַמַּקְרֵא יַקְרֵא בְּפַעַם אַחַת שְׁבָרִים תְּרוּעָה. וּבַתְּקִיעוֹת שֶׁבְּתוֹךְ חֲזָרַת הַתְּפִלָּה יֵשׁ לַעֲשׂוֹתָם בִּשְׁתֵּי נְשִׁימוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יַפְסִיק בֵּינֵיהֶם אֶלָּא יִהְיוּ תְּכוּפִים זֶה לָזֶה, וְהַמַּקְרֵא יַקְרֵא גַּם כֵּן שְׁנֵיהֶם בְּפַעַם אֶחָת (תקצ).

יד כְּשֶׁהַתּוֹקֵעַ אוֹמֵר אֶת הַבְּרָכוֹת, אַל יֹאמְרוּ הַקָּהָל, בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ (עֵין לְעֵיל סִימָן ו סָעִיף ה), אַף יִשְׁמְעוּ הֵיטֵב אֶת הַבְּרָכוֹת, וְאַחַר כָּל בְּרָכָה יֹאמְרוּ בְּכַוָּנָה אָמֵן. וְאָסוּר לְהַפְסִיק מִכָּאן עַד לְאַחַר כָּל הַתְּקִיעוֹת שֶׁבַּחֲזָרַת הַתְּפִלָּה (קכד תקצב). וְעַל כֵּן אֵין לַשַּׁמָּשׁ לְהַכְרִיז, שְׁתִיקָה יָפָה בְּשָׁעַת הַתְּפִלָּה, אַף שֶׁהוּא נוֹהֵג כֵּן בְּפַעַם אַחֶרֶת (מטה אפרים).

טו נוֹהֲגִין הָעוֹלָם לוֹמַר בֵּין הַסְּדָרִים יְהִי רָצוֹן וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁנִּדְפַּס בַּמַּחֲזוֹרִים. וּצְרִיכִין לְזָהֵר מְאֹד, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא בְּפֶה שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים הַנִּזְכָּרִים שָׁם. וּבְהַרְבֵּה קְהִלּוֹת אֵין אוֹמְרִים כְּלָל אֶת הַיְהִי רָצוֹן, וְכֵן נָכוֹן יוֹתֵר. וְהָעִקָּר הוּא לְהִתְעוֹרֵר אָז בִּתְשׁוּבָה בְּלֵב שָׁלֵם (תקצב תקפד ובסד״ה) וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ג הֲלָכָה ד), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה גְּזֵרַת הַכָּתוּב, רֶמֶז יֵשׁ בָּהּ, כְּלוֹמַר, עוּרוּ יְשֵׁנִים מִשְּׁנָתְכֶם, וְנִרְדָּמִים הָקִיצוּ מִתַּרְדֵּמַתְכֶם, וְחַפְּשׂוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם, וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, וְזִכְרוּ בּוֹרַאֲכֶם אֵלּוּ הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן וְשׁוֹגִים כָּל שְׁנָתָם בְּהֶבֶל וָרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יַצִּיל, הַבִּיטוּ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְהֵטִיבוּ דַּרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם. יַעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמַחְשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה וְכוּ', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

טז בַּחֲזָרַת הַתְּפִלָּה, כְּשֶׁאוֹמֵר שְׂלִיחַ הַצִּבּוּר וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים, נוֹהֲגִין שֶׁגַּם הַצִּבּוּר אוֹמְרִים עִמּוֹ, וְגַם כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים, אֲבָל אֵין נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם, רַק בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּסֵדֶר הָעֲבוֹדָה. וְגַם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר כּוֹרֵעַ עַל בִּרְכָּיו, אֲבָל אָסוּר לַעֲקֹר מִמְּקוֹמוֹ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה. וְלָכֵן נוֹהֲגִין שֶׁיַּעֲמֹד קְצָת רָחוֹק מִן הָעַמּוּד, כְּדֵי

שֶׁיּוּכַל לִכְרֹעַ עַל בִּרְכָּיו בְּלִי עֲקִירָה מִמְּקוֹמוֹ, וְהָעוֹמְדִים אֶצְלוֹ מְסַיְּעִים אוֹתוֹ לַעֲמוֹד, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לַעֲקֹר רַגְלָיו. הַתְּקִיעוֹת שֶׁבְּתוֹךְ חֲזָרַת הַתְּפִלָּה, אֵין לִשְׁלֹחַ הַצִּבּוּר לְתָקְעָן, אֶלָּא אִם הוּא בָּטוּחַ שֶׁלֹּא תִּתְבַּלְבֵּל דַּעְתּוֹ עַל יְדֵי כָּךְ (קלה תקפה תרכא).

יז בַּתְּקִיעוֹת שֶׁבְּתוֹךְ חֲזָרַת הַתְּפִלָּה, יֵשׁ מְנָהָגִים שׁוֹנִים כַּמָּה תּוֹקְעִין, וְכָל מָקוֹם יַחֲזִיק מִנְהָגוֹ. וְכֵן בַּתְּקִיעוֹת שֶׁלְּאַחַר הַתְּפִלָּה, יֵשׁ מְנָהָגִים שׁוֹנִים. וּלְאַחַר שֶׁגָּמְרוּ כָּל הַתְּקִיעוֹת כְּפִי מִנְהַג הַמָּקוֹם, יֵשׁ לְהַצְנִיעַ אֶת הַשּׁוֹפָר וְלֹא יִתְקְעוּ יוֹתֵר. וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת תּוֹקֵעַ בְּיוֹם שֵׁנִי, אֵין לוֹ לִתְקֹעַ בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְהִתְלַמֵּד (תקצב תקצו).

יח אִם יֵשׁ מִילָה, מָלִין לְאַחַר הַהַפְטָרָה קֹדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר. וְהָרֵמָז, זְכֹר בְּרִית אַבְרָהָם (זוֹ מִילָה). וַעֲקֵדַת יִצְחָק (זֶה שׁוֹפָר). וּבְשַׁבָּת, מָלִין אַחַר אַשְׁרֵי. וְאִם צְרִיכִין לָמוּל אֵצֶל הַיּוֹלֶדֶת, מָלִין אַחַר הַיְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת.

יט מִי שֶׁיָּצָא בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר וְצָרִיךְ לִתְקֹעַ בִּשְׁבִיל אֲחֵרִים, יָכוֹל גַּם כֵּן לְבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם יוֹתֵר נָכוֹן שֶׁזֶּה שֶׁצָּרִיךְ לָצֵאת, הוּא יְבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכוֹת. וְהַתּוֹקֵעַ בִּשְׁבִיל נָשִׁים, אִם הוּא כָּבָר יָצָא, לֹא יְבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכוֹת, אֶלָּא הָאִשָּׁה תְּבָרֵךְ, כֵּיוָן דְּמִצַּד הַדִּין נָשִׁים פְּטוּרוֹת מִתְּקִיעַת שׁוֹפָר, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָהּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּמִי שֶׁיָּצָא, לֹא יִתְקַע כְּלָל בִּשְׁבִיל נָשִׁים. וְהָרוֹצֶה לִתְקֹעַ בִּשְׁבִיל נָשִׁים, יִתְקַע קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמַע הַתְּקִיעוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיִבָרֵךְ עַל הַתְּקִיעוֹת וְיִכַּוֵּן שֶׁיֵּצֵא בָּהֶן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל הַיּוֹם, כִּי אָז אֵין לִתְקֹעַ בִּיחִידוּת, אוֹ שֶׁיִּתְקַע לָהֶן בְּשָׁעָה שֶׁתּוֹקְעִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹ לְאַחַר הַתְּקִיעוֹת שֶׁבְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא שֶׁיְּכַוֵּן שֶׁלֹּא לָצֵאת בִּתְקִיעוֹת אֵלּוּ, אֶלָּא בַּתְּקִיעוֹת שֶׁהוּא יִתְקַע לִפְנֵי הָאִשָּׁה וִיבָרֵךְ עֲלֵיהֶן. וְאַף עַל גַּב שֶׁהוֹלֵךְ אַחַר כָּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל מוּסָף וְלִשְׁמֹעַ הַתְּקִיעוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה, אֵין הַהֶפְסֵק מַצְרִיכוֹ לְבָרֵךְ שֵׁנִית, דְּכֻלְּהוּ תְּקִיעוֹת חֲדָא מִצְוָה נִינְהוּ. וְאִם הָאִשָּׁה חֲלוּשָׁה וּצְרִיכָה לֶאֱכוֹל קֹדֶם הַתְּקִיעוֹת, יְכוֹלָה לֶאֱכוֹל (תקפה תקפט).

כ כְּשֶׁיּוֹצְאִין מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לָלֶכֶת בְּשׂוּבָה וְנַחַת, שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב, בְּבִטָּחוֹן כִּי שָׁמַע ה׳ בְּקוֹל תְּפִלָּתֵנוּ וּתְקִיעוֹתֵינוּ בְּרַחֲמִים, וְאוֹכְלִין וְשׂוֹתִין כְּיַד ה׳ הַטּוֹבָה. וּמִכָּל מָקוֹם יִזָּהֵר שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֲכִילָה גַּסָּה, וּתְהֵא יִרְאַת ה׳ עַל פָּנָיו. וְיֵשׁ לִלְמֹד תּוֹרָה עַל הַשֻּׁלְחָן. לְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אֵין לִישֵׁן, אֶלָּא הוֹלְכִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאוֹמְרִים תְּהִלִּים בְּצִבּוּר עַד תְּפִלַּת מִנְחָה. וְאַף מִי שֶׁרֹאשׁוֹ כָּבֵד עָלָיו, יָכוֹל לִישׁוֹן מְעַט קֹדֶם שֶׁיֵּלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת.

כא לְאַחַר תְּפִלַּת מִנְחָה, הוֹלְכִין אֶל הַנָּהָר (לְזֹכֶר זְכוּת הָעֲקֵדָה, דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ כְּשֶׁהָלַךְ אַבְרָהָם אָבִינוּ עִם יִצְחָק בְּנוֹ לָעֲקֵדָה, עָשָׂה הַשָּׂטָן אֶת עַצְמוֹ כְּמוֹ נָהָר לְעַכְּבוֹ, וְעָבַר אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בַּנָּהָר עַד צַוָּארוֹ וְאָמַר, הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ. וְעוֹד יֵשׁ טַעַם, מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ מַמְלִיכִין הַיּוֹם אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ, וְהֻדָּרֵךְ הוּא לִמְשֹׁחַ אֶת הַמְּלָכִים אֵצֶל הַנָּהָר, לְרֶמֶז שֶׁתִּתְמַשֵּׁךְ מַלְכוּתָם) וְטוֹב שֶׁיִּהְיֶה מְחוּץ לָעִיר וְיֵשׁ בּוֹ דָּגִים (לְזֹכֶר שֶׁאָנוּ מְשׁוּלִים כְּדָגִים חַיִּים הַלָּלוּ שֶׁנֶּאֱחָזִים בַּמְּצוּדָה, כָּךְ אָנוּ נֶאֱחָזִים בְּמִצְוַת הַמָּוֶת וְהַדִּין, וּמִתּוֹךְ כָּךְ נְהַרְהֵר יוֹתֵר בִּתְשׁוּבָה. עוֹד טַעַם, סִימָן שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּנוּ עַיִן רָעָה כְּמוֹ בְּדָגִים, וְנִפְרֶה וְנִרְבֶּה כְּדָגִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, הַטַּעַם, כִּי לְדָגִים אֵין גְּבִינִים [עַפְצַפַּיִם] וְעֵינֵיהֶם תָּמִיד פְּתוּחוֹת, כְּדֵי לְהִתְעוֹרֵר עֵינָא פְּקִיחָא דִּלְעֵילָּא) וְאִם אֵין שָׁם נָהָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דָּגִים, הוֹלְכִין לְנָהָר אַחֵר אוֹ לִבְאֵר, וְאוֹמְרִים הַפְּסוּקִים מִי אֵל כָּמוֹךָ וְכוּ׳ כַּכָּתוּב בַּסִּדּוּרִים בְּסֵדֶר תַּשְׁלִיךְ. וּמְנַעֲרִים שׁוּלֵי הַבְּגָדִים, וְהוּא לְרֶמֶז בְּעָלְמָא, לִתֵּן לֵב לְהַשְׁלִיךְ אֶת הַחֲטָאִים וּלְחַפֵּשׂ וְלַחְקֹר דְּרָכָיו מֵהַיּוֹם וָהָלְאָה, שֶׁיִּהְיוּ בְּגָדָיו לְבָנִים וּנְקִיִּים מִכָּל חֵטְא. אִם חָל יוֹם רִאשׁוֹן בַּשַּׁבָּת הוֹלְכִין בְּיוֹם שֵׁנִי (תקפג ובסידור).

כב לְאַחַר שֶׁחוֹזְרִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַן עַרְבִית, יִזָּהֵר מֵהֶחְבֵּרַת מְרֵעִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא חַס וְשָׁלוֹם, לִדְבָרִים בְּטֵלִים. אַף יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה אוֹ בַּתְּהִלִּים אוֹ בְּסִפְרֵי מוּסָר, כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לַאֲדוֹנֵנוּ.

כג שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּיוֹם אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִים, וּקְדֻשָּׁה אַחַת הֵן (עַיֵּן לְעֵיל סִמָן צט סָעִיף ב) וְלָכֵן נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים, אִם לְבָרֵךְ בְּלֵיל שֵׁנִי בַּקִּדּוּשׁ וְכֵן בְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת וְכֵן בַּתְּקִיעוֹת שֶׁל הַיּוֹם שֵׁנִי שֶׁהֶחֱיָנוּ אוֹ לֹא, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים, כֵּיוָן דִּקְדֻשָּׁה אַחַת הֵן וּכְבָר בֵּרַךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ בָּרִאשׁוֹן, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עוֹד בַּשֵּׁנִי. וְעַל כֵּן נוֹהֲגִים שֶׁבְּקִדּוּשׁ לֵיל שֵׁנִי, מַנִּיחִין עַל הַשֻּׁלְחָן פְּרִי חָדָשׁ, שֶׁתְּהֵא בְּרָכַת שֶׁהֶחֱיָנוּ שֶׁבְּקִדּוּשׁ גַּם עַל הַפְּרִי, אוֹ שֶׁלּוֹבֵשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ. וְאִם אֵין לוֹ אֵינוֹ מְעַכֵּב, וְאוֹמֵר שֶׁהֶחֱיָנוּ בְּקִדּוּשׁ (כִּי אָנוּ תּוֹפְסִין הָעִקָּר כְּהַפּוֹסְקִים שֶׁאוֹמְרִים שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ) וְכֵן הָאִשָּׁה בְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת בְּלֵיל שֵׁנִי (אִם נוֹהֶגֶת לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ אֲזַי עַל כָּל פָּנִים) אִם אֶפְשָׁר, תִּלְבַּשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ אוֹ תַּנִּיחַ פְּרִי חָדָשׁ, שֶׁתְּהֵא בְּרָכַת שֶׁהֶחֱיָנוּ גַּם עַל זֶה. וְאִם אֵין לָהּ, אֵינוֹ מְעַכֵּב. וְכֵן הַתּוֹקֵעַ בְּיוֹם שֵׁנִי, אִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לוֹ לִלְבּוֹשׁ בֶּגֶד חָדָשׁ. וְאִם חָל יוֹם רִאשׁוֹן בַּשַּׁבָּת אֵינוֹ צָרִיךְ, דְּהָא עֲדַיִן לֹא בֵּרְכוּ שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל הַשּׁוֹפָר (סִימָן תר).

סימן קל

א עֲשָׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁמָּם מוֹרֶה עֲלֵיהֶם, שֶׁהֵם מְיֻחָדִים לִתְשׁוּבָה. וְכָל אָדָם מְחֻיָּב אָז לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לִפְנֵי ה׳, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, קֹדֶם בּוֹא הַיּוֹם הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ, וְנֶאֱמַר דִּרְשׁוּ ה׳ בְּהִמָּצְאוֹ. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אֵלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. לָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם בַּיָּמִים הָאֵלּוּ לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְלָשׁוּב מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. וּסְפֵק עֲבֵרָה צָרִיךְ יוֹתֵר תְּשׁוּבָה מֵעֲבֵרָה וַדָּאִית, כִּי יוֹתֵר מִתְחָרֵט הָאָדָם כְּשֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה מֵאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ. וְלָכֵן קָרְבַּן אָשָׁם תָּלוּי יוֹתֵר בְּיֹקֶר מִקָּרְבַּן חַטָּאת. וְיִרְבֶּה בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּבִצְדָקָה, וִימַעֵט בַּעֲסָקָיו. וְכָתַב הרמ״ק, זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, שֶׁיִּהְיוּ יָמִים אֵלּוּ כְּמוֹ חֹל הַמּוֹעֵד, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בָהֶם אֶלָּא מְלָאכָה הֶכְרֵחִית. וּבְיוֹתֵר צָרִיךְ הָאָדָם לְתַקֵּן דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ, אֲשֶׁר עַלֵּיהֶם אֵין כַּפָּרָה עַד שֶׁיַּחֲזִיר אֶת הַגָּזֵל וְאֶת הָעֹשֶׁק, וִיפַיֵּס שֶׁיִּמְחוֹל לוֹ.

ב רָאוּי לְאָדָם שֶׁיִּתְנַהֵג בַּיָּמִים הָאֵלּוּ גַּם בְּחֻמְרוֹת שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בָּהֶם כָּל הַשָּׁנָה, כִּי גַּם אָנוּ מְבַקְּשִׁים מֵאֵת ה׳, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁיִּתְנַהֵג עִמָּנוּ בַּחֲסִדּוּת. וְהָאוֹכֵל כָּל הַשָּׁנָה פַּת פַּלְטֵר, לֹא יֹאכַל בַּיָּמִים הָאֵלּוּ כִּי אִם פַּת יִשְׂרָאֵל, וְכַדּוֹמֶה לָזֶה (סִימָן תרג ובחיי״א).

ג בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, יֵשׁ נוֹהֲגִין לוֹמַר הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ וְכוּ׳, כְּמוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

ד נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת נִשּׂוּאִין בַּיָּמִים הָאֵלּוּ (מטה אפרים)

ה בְּשַׁבָּת שׁוּבָה, יֵשׁ לִקְרוֹת לַמַּפְטִיר, אָדָם חָשׁוּב (תרב).

ו יֵשׁ נוֹהֲגִין שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַלְּבָנָה עַד מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁאָז שְׂמֵחִים, וּמִקֹּדֶם הָיוּ בִּדְאָגָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאַדְרַבָּה, טוֹב לְקַדְּשָׁהּ קֹדֶם, כְּדֵי לְהוֹסִיף בִּזְכֻיּוֹת. וְהַכֹּל לְפִי הַזְּמַן (תכו תרב). בִּמְקוֹם שֶׁמָּצוּי לִקְנוֹת אֶתְרוֹגִים, לוּלָבִין וַהֲדַסִּים, נוֹהֲגִין אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה לִהְיוֹת זְרִיזִין מַקְדִּימִים לִקְנוֹת בַּיָּמִים הָאֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁתִּצְטָרֵף גַּם הַמִּצְוָה הַיְקָרָה הַזֹּאת לִזְכֻיּוֹתֵינוּ (מטה אפרים).

סימן קלא

א נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת כַּפָּרוֹת בְּעֶרֶב יוֹם כִּפּוּרִים בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר, שֶׁאָז הָרַחֲמִים גּוֹבְרִין. לוֹקְחִין תַּרְנְגוֹל שֶׁאֵינוֹ מְסֹרָס, לְזָכָר, וְתַרְנְגֹלֶת לִנְקֵבָה. וּלְאִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת, תַּרְנְגוֹל וְתַרְנְגֹלֶת. תַּרְנְגוֹל, שֶׁמָּא הַוָּלָד הוּא זָכָר. וְאִם הַוָּלָד הוּא נְקֵבָה, דַּי לְאִמָּהּ וּלְבִתָּהּ בְּתַרְנְגֹלֶת אֶחָת. וַאֲפִלּוּ שְׁאָר בְּנֵי אָדָם, יְכוֹלִין שְׁנַיִם לִלְקֹחַ כַּפָּרָה אֶחָת. וּבוֹחֲרִים בִּלְבָנִים, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר, אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ. אֲבָל אֵין לְחַזֵּר בְּפָרוּשׁ בִּשְׁעַת קֶנְיָה אַחַר לְבָנִים וְלִקְנוֹתָם בְּיֹקֶר, כִּי זֶהוּ כְּעֵין דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי, אֶלָּא כְּשֶׁיְּזַדְּמֵן לוֹ לָבָן (אוֹ) שֶׁקָּנָה אוֹתוֹ בֵּין אֲחֵרִים, יִבְחַר בּוֹ. לוֹקֵחַ כָּל אֶחָד כַּפָּרָתוֹ בְּיָדוֹ הַיְמָנִית, וְאוֹמֵר הַפְּסוּקִים, בְּנֵי אָדָם וְגוֹ׳, וּמְסַבְּבָהּ סְבִיב רֹאשׁוֹ וְאוֹמֵר, זֶה חֲלִיפָתִי וְכוּ׳ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. אִם מְסַבֵּב לְאַחֵר, אוֹמֵר, זֶה חֲלִיפָתְךָ. וְיֵשׁ לוֹ לְסַבֵּב תְּחִלָּה לְעַצְמוֹ וְאַחַר כָּךְ לַאֲחֵרִים. וְטוֹב שֶׁתְּהֵא הַשְּׁחִיטָה גַּם כֵּן בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר תֵּכֶף לְאַחַר הַסִּבּוּב. וְאַל יַחְשׁוֹב הָאָדָם שֶׁזּוֹהִי כַּפָּרָתוֹ מַמָּשׁ, אֶלָּא יַחְשֹׁב כִּי כָל מַה שֶּׁעוֹשִׂין בָּעוֹף הַזֶּה, הָיָה רָאוּי לָבוֹא עָלָיו בַּעֲוֹנוֹתָיו. וְיִתְאוֹנֵן עַל חֲטָאָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו יְקַבֵּל תְּשׁוּבָתוֹ. וְנוֹהֲגִין לִזְרוֹק בְּנֵי הַמַּעַיִם וְהַכְּבֵד וְהַכְּלָיוֹת שֶׁל הַכַּפָּרוֹת עַל הַגַּגּוֹת אוֹ בֶּחָצֵר, מְקוֹם שֶׁהָעוֹפוֹת יְכוֹלִים לָקַחַת מִשָּׁם, לְפִי שֶׁרָאוּי לְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת בְּיוֹם זֶה, כְּדֵי שֶׁיְּרַחֲמוּ עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁאָכְלוּ גָּזֵל, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן הָאָדָם אֶל לִבּוֹ לְהַרְחִיק אֶת עַצְמוֹ מִן הַגָּזֵל. אִם אֵין תַּרְנְגוֹלִים מְצוּיִים, יָכוֹל לָקַח אַוָּז אוֹ שְׂאָר בַּעַל חַי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהַקְרָבָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אֲפִלּוּ דָגִים, אַף לֹא תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה, שֶׁהֵם רְאוּיִין לְהַקְרָבָה, וְיֵהֵא נִרְאֶה כְּאִלּוּ מַקְדִּישׁ קָדָשִׁים בַּחוּץ. יֵשׁ נוֹהֲגִים לִתֵּן אֶת הַכַּפָּרוֹת לַעֲנִיִּים, אֲבָל יוֹתֵר טוֹב לִפְדּוֹת אֶת הַכַּפָּרוֹת בְּמָמוֹן וְלִתֵּן אֶת הַמָּמוֹן לָעֲנִיִּים. (תרה)

ב אֵין אוֹמְרִים מִזְמוֹר לְתוֹדָה, וְלֹא תַּחֲנוּן, וְלֹא לַמְנַצֵּחַ. גַּם אֵין אוֹמְרִים אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ. וְרַק כְּשֶׁחָל יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּשַּׁבָּת, אָז אוֹמְרִים עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ (תרד).

ג מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּסְעוּדָה וְלֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת. וְכָל הָאוֹכֵל וְשׂוֹתֶה בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים לְשֵׁם מִצְוָה, נֶחְשָׁב לוֹ כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה גַּם הַיּוֹם. וּמִצְוָה לֶאֱכֹל דָּגִים בַּסְּעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה (תרד תרח).

ד עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ. כְּלוֹמַר, חַטֹּאתֵיכֶם שֶׁהֵם לִפְנֵי ה׳ בִּלְבַד, יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. אֲבָל מַה שֶּׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ. לָכֵן צָרִיךְ כָּל אָדָם לְרַקְּדֵק, שֶׁאִם יֵשׁ בְּיָדוֹ מָמוֹן שֶׁל אֲחֵרִים שֶׁלֹּא כַּדִּין, יַחֲזִיר לוֹ וִיפַיֵּס אוֹתָן. וְאִם יֵשׁ בְּיָדוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא מְסֻפָּק בּוֹ, אִם הוּא שֶׁלּוֹ עַל פִּי הַדִּין אוֹ לֹא, יוֹדִיעַ לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה לַעֲמֹד עִמּוֹ מֵיָד

לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים לְדִין הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וְיִקַּבֵּל עָלָיו בֶּאֱמֶת לְקַיֵּם כַּאֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי בֵּית הַדִּין. וְגַם אִם לֹא חָטָא כְּנֶגֶד חֲבֵרוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים, צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ, וּמְחֻיָּב לָלֶכֶת בְּעַצְמוֹ לְפַיְּסוֹ. אַף אִם קָשֶׁה עָלָיו, אוֹ שֶׁהוּא מֵבִין כִּי יוֹתֵר קָרוֹב שֶׁיִּתְפַּיֵּס עַל יְדֵי אֶמְצָעִי, יַעֲשֶׂה עַל יְדֵי אֶמְצָעִי. וְהָאִישׁ אֲשֶׁר מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ מְחִילָה, יִמְחוֹל בְּלֵב שָׁלֵם וְלֹא יְהֵא אַכְזָרִי, כִּי אֵין זֶה מִמִּדַּת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא מִמִּדַּת עֵשָׂו, שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר, וְעֶבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח. וְכֵן הוּא אוֹמֵר עַל הַגִּבְעוֹנִים, לְפִי שֶׁלֹּא מָחֲלוּ וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ, וְהַגִּבְעוֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה. אֲבָל דַּרְכָּן שֶׁל זֶרַע יִשְׂרָאֵל הוּא לִהְיוֹת קָשֶׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת. וּכְשֶׁהַחוֹטֵא מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לִמְחוֹל, יִמְחוֹל בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה. וַאֲפִלּוּ הֵצֵר לוֹ הַרְבֵּה, לֹא יִקֹּם וְלֹא יִטֹּר. וְאַדְרַבָּה, אִם הַחוֹטֵא אֵינוֹ מִתְעוֹרֵר לָבוֹא אֵלָיו לְבַקֵּשׁ מְחִילָה, יֵשׁ לוֹ לְהָאִישׁ הֶעָלוּב לְהַמְצִיא אֶת עַצְמוֹ לְאוֹתוֹ שֶׁחָטָא, כְּדֵי שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַעֲבִיר שִׁנְאָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, חַס וְשָׁלוֹם. וְכָל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו.

ה אִם מֵת וְהָאִישׁ אֲשֶׁר חָטָא כְּנֶגְדּוֹ, מֵבִיא עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים וּמַעֲמִידָן עַל קִבְרוֹ, וְאוֹמֵר, חָטָאתִי לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלָזֶה הָאִישׁ [פְּלוֹנִי] שֶׁחָטָאתִי לוֹ. וְהֵם יָשִׁיבוּ לוֹ, מָחוּל לָךְ, מָחוּל לָךְ, מָחוּל לָךְ. וְיֵשׁ לוֹ לִילֵךְ יָחֵף. גַּם יֵשׁ לוֹ לְפָרֵט אֶת הַחֵטְא אִם אֵינוֹ בְּזָיוֹן לְהַמֵּת. אִם קֶבֶר הַמֵּת הוּא חוּץ לְשָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת מִן הַמָּקוֹם שֶׁדָּר בּוֹ הַחוֹטֵא, אֵינוֹ צָרִיךְ לֵילֵךְ בְּעַצְמוֹ לְשָׁם, אֶלָּא יִשְׁלַח שְׁלִיחוֹ, וְהַשְּׁלִיחַ יִקַּח שָׁם עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים וְיֵלֵךְ עַל קִבְרוֹ, וְיֹאמַר, הִנְנִי שְׁלִיחַ שֶׁל פְּלוֹנִי, מוֹדֶה בְּרַבִּים, שֶׁשָּׁלַחֲנִי פְּלוֹנִי לְבַקֵּשׁ מְחִילָה עַל מַה שֶׁחָטָא וְכוּ׳. אִם חֵרֵף אָדָם לְאַחַר מוֹתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לֵילֵךְ עַל קִבְרוֹ, אֶלָּא יְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה בְּמָקוֹם שֶׁחֵרְפוֹ. וְאִם הוֹצִיא עָלָיו שֵׁם רָע, צָרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ תְּשׁוּבָה, עַל שֶׁעָבַר חֵרֶם הַקְּדָמוֹנִים שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא שֵׁם רָע עַל מֵתִים.

ו מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לְטַבֵּל אֶת עַצְמוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים לִטַּהֵר מִטֻּמְאַת קֶרִי. וְעוֹד, מִשּׁוּם תְּשׁוּבָה, וּכְמוֹ גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר שֶׁצָּרִיךְ טְבִילָה. וְלָכֵן גַּם נְעָרִים וּבְתוּלוֹת, יֵשׁ לָהֶם לִטְבֹּל. וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק שֶׁלֹּא תְּהֵא עָלָיו שׁוּם חֲצִיצָה (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קסא). וְעִקַּר זְמַן הַטְּבִילָה הוּא לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם. אִשָּׁה שֶׁשִּׁמְּשָׁה מִטָּתָהּ, יְכוֹלָה לִפְלֹט שִׁכְבַת זֶרַע בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים לְאַחַר כָּךְ, וַהֲרֵי הִיא כְּמוֹ בַּעַל קֶרִי, וְלֹא הוֹעִילָה לָהּ הַטְּבִילָה לְעִנְיָן זֶה. וְהַתַּקָּנָה הִיא, שֶׁקֹּדֶם הַטְּבִילָה תִּרְחַץ הֵיטֵב בְּחַמִּין וְלֹא תִּפְלֹט אַחַר כָּךְ עוֹד. וְאָמְנָם אִם שִׁמְּשָׁה מִטָּתָהּ סָמוּךְ לְטְבִילָה אוֹ סָמוּךְ לְוֶסְתָּהּ, שֶׁאָז רְגִילָה לְהִתְעַבֵּר, אָסוּר לָהּ לְהַשְׁחִית זֶרַע הַהֶרְיוֹן, וְלָכֵן לֹא תִּרְחַץ בְּחַמִּין. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לָהּ לִטְבֹּל בְּצוֹנֵן. מִי שֶׁהוּא אָבֵל, רַחֲמָנָא לִצְלָן, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שִׁבְעָה, יָכוֹל לִרְחוֹץ וְלִטְבּוֹל אֶת עַצְמוֹ כְּמוֹ שָׁעָה אוֹ שְׁתֵּי שָׁעוֹת קֹדֶם הַלַּיְלָה, אֲפִלּוּ קֹדֶם מִנְחָה. אֲבָל שְׁאָר כָּל דִּינֵי אֲבֵלוּת, כְּגוֹן יְשִׁיבָה עַל גַּבֵּי קַרְקַע וּבְלֹא מִנְעָלִים, נוֹהֵג עַד הַלַּיְלָה.

ז נוֹהֲגִין שֶׁכָּל בַּעַל הַבַּיִת עוֹשֶׂה נֵר לְבֵיתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁבְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יָרַד מֹשֶׁה עִם הַלּוּחוֹת הַשֵּׁנִיּוֹת, וְהַתּוֹרָה נִקְרֵאת נֵר, וְעוֹד נֵר אֶחָד בִּשְׁבִיל נִשְׁמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁמֵּתוּ, לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם. וְנוֹהֲגִין שֶׁמַּדְלִיקִין אֶחָד בְּבֵיתוֹ, שֶׁיִּדְלַק עַד שְׁעַת הַבְדָּלָה וְיִבְדִּיל עָלָיו (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קלג סָעִיף כח), וְאֶחָד מַדְלִיקִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. וְלֹא יַעֲשׂוּ נֵרוֹת אֵלּוּ מִשַּׁעֲוָה שֶׁל פָּתֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וּמִהְיוֹת שֶׁקְּצָת מַקְפִּידִים אִם אֵרַע שֶׁכָּבָה נֵרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אַף כִּי בֶּאֱמֶת אֵין בָּזֶה שׁוּם חֲשָׁשׁ, מִכָּל מָקוֹם טוֹב לִמְנוֹעַ מִזֶּה, וְיִתֵּן אֶת הַנֵּר לַשַּׁמָּשׁ, שֶׁהוּא יַעֲמִידוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה, וְהָאִישׁ לֹא יֵדַע כְּלָל מְקוֹם נֵרוֹ. וְיֵשׁ לָשֵׂאת אֶת הַנֵּר לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְתִפְלַּת מִנְחָה לְהַעֲמִידוֹ עַל מְכוֹנוֹ וּלְהַדְלִיקוֹ אַחַר כָּךְ קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, כִּי בְּעֵת שֶׁבָּאִים אַחַר כָּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְעַרְבִית, הַזְּמַן בָּהוּל.

ח כְּשֶׁהוֹלְכִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְתִפְלַּת מִנְחָה, נוֹהֲגִין לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת. בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, אוֹמְרִים לְאַחַר שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אֶת הַוִּדּוּי. דְּהַיְנוּ, קֹדֶם אֱלֹהַי נְצֹר, אוֹמְרִים אֶת הַפָּסוּק יִהְיוּ לְרָצוֹן וְגוֹ׳, וּמַתְחִילִין אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ, עַד וְחָלְיִים רָעִים, וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים אֱלֹהַי נְצֹר וכו׳, וְאוֹמְרִים עוֹד הַפַּעַם הַפָּסוּק יִהְיוּ לְרָצוֹן וְגוֹ׳. אִם בְּעוֹד שֶׁהוּא אוֹמֵר אֶת הַוִּדּוּי, חוֹזֵר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר אֶת הַתְּפִלָּה, כֵּיוָן שֶׁהוּא כְּבָר אָמַר אֶת הַפָּסוּק יִהְיוּ לְרָצוֹן, יָכוֹל לַעֲנוֹת אָמֵן וְלוֹמַר קְדֻשָּׁה וּמוֹדִים (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן יח סָעִיף יד)

ט צָרִיךְ לוֹמַר אֶת הַוִּדּוּי מְעֻמָּד, וְיִשְׁחֶה כְּמוֹ בְּמוּדִים. וּכְשֶׁמַּזְכִּיר אֶת הַחֵטְא, יַכֶּה בָּאֶגְרוֹף עַל הַלֵּב, כְּלוֹמַר, אַתָּה גָּרַמְתָּ לִי שֶׁחָטָאתִי. סֵדֶר הַוִּדּוּי כַּכָּתוּב בַּסִּדּוּרִים, אוֹמְרִים כֻּלָּם בְּשָׁוֶה. וּמִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ חֵטְא שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּוִּדּוּי, כֵּיוָן שֶׁהוּא אוֹמֵר אֶת הַוִּדּוּי בְּלַחַשׁ, נָכוֹן שֶׁיְּפָרֵט אֶת הַחֵטְא הַהוּא וְיִתְוַדֶּה עָלָיו בִּמְרִירוּת הַלֵּב וּבִדְמָעוֹת שְׁלִישׁ. וְכֵן אִם הַחֵטְא הוּא אֶחָד מֵהַמְפֹרָשִׁים בַּוִּדּוּי, אֲזַי כְּשֶׁמַּגִּיעַ אֵלָיו, יִתְמַרְמֵר עָלָיו בְּיוֹתֵר. עֲוֹנוֹת שֶׁהִתְוַדָּה עֲלֵיהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁעָבַר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא עָשָׂה אוֹתָם יוֹתֵר, מִכָּל מָקוֹם יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְהִתְוַדּוֹת עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, שֶׁנֶּאֱמַר, וַחֲטָאתִי נֶגְדִּי תָּמִיד.

י לְאַחַר תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, אֵין אוֹמְרִים אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, בֵּין שֶׁחָל יוֹם הַכִּפּוּרִים בְּחֹל בֵּין שֶׁחָל בַּשַּׁבָּת (תרד).

יא לְאַחַר תְּפִלַּת הַמִּנְחָה נוֹהֲגִין לְהַלְקוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלְקוֹת אֶלּוּ מַלְקוֹת מַמָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם מִתּוֹךְ כָּךְ יָשִׁים אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ. וְיֵשׁ לִקַּח רְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְחָבָה טֶפַח. הַנִּלְקֶה יְהֵא מֻטֶּה וְשׁוֹחֶה עַל בִּרְכָּיו, פָּנָיו לַצָּפוֹן וַאֲחוֹרָיו לַדָּרוֹם. וְנוֹהֲגִין לוֹמַר וִדּוּיִים בְּשָׁעָה שֶׁלּוֹקֶה. וְהַמַּלְקֶה אוֹמֵר וְהוּא רַחוּם וְגוֹ׳ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, שֶׁהֵן שְׁלֹשִׁים וְתֵשַׁע תֵּבוֹת כְּנֶגֶד שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע מַלְקוֹת (תרז).

יב לְעֵת הָעֶרֶב אוֹכְלִין סְעוּדָה הַמַּפְסֶקֶת. וְנוֹהֲגִין לִטְבּוֹל פְּרוּסַת הַמּוֹצִיא בִּדְבַשׁ, כְּמוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְאֵין לֶאֱכֹל אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁהֵם קַלִּים לְהִתְעַכֵּל, כְּגוֹן בָּשָׂר עוֹף. וְנוֹהֲגִין שֶׁאֵין אוֹכְלִים דָּגִים בִּסְעוּדָה זוֹ. וְלֹא יֹאכַל וְלֹא יִשְׁתֶּה דְּבָרִים הַמְחַמְּמִים, כְּגוֹן מַאֲכָלִים הַמִּתְבַּלִּים בִּבְשָׂמִים וְכַרְכֹּם. וְצָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, דְּהַיְנוּ שֶׁיַּפְסִיק מִלֶּאֱכֹל בְּעוֹד יוֹם, קְצָת קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. וּזְרִיזִין מַקְדִּימִין לְהַפְסִיק כְּמוֹ שָׁעָה קֹדֶם הַלַּיְלָה. וְאִם מַפְסִיק מִלֶּאֱכֹל בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל וְדַעְתּוֹ לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת אַחַר כָּךְ, צָרִיךְ שֶׁיַּתְנֶה קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְיֹאמַר בְּפֵרוּשׁ אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת יְהֵרְהֵר בְּלִבּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל עָלָיו עֲדַיִן אֶת הַתַּעֲנִית (תקנג תרח)

יג הַמְנָהָג בְּמְדִינוֹת אֵלּוּ, שֶׁאֵין מַטְמִינִין בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּטְמִינִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְשַׁבָּת, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כְּמֵכִין מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים לַחֹל, וְגַם מִשּׁוּם דְּמִחְזֵי כְּרַעֲבָתָנוּתָא (תרט).

יד כְּתִיב, לִקְדוֹשׁ ה׳ מְכֻבָּד, וְדָרְשֵׁינָן, זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁאֵין בּוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָה, מִצְוָה לְכַבְּדוֹ בִּכְסוּת נְקִיָּה וּבְגָרוֹת. לָכֵן מַצִּיעִין גַּם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מַצָּעוֹת נָאוֹת וּמַרְבִּין בְּגָרוֹת, שֶׁנִּקְרְאוּ כָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר, בָּאֲרִים כִּבְּדוּ ה׳, וּמְתַרְגְּמִינַן, בְּפַנְסָיָא יַקִּרוּ ה׳. קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, פּוֹרְשִׂין מַפּוֹת עַל הַשַּׁלְחָנוֹת, וּמַדְלִיקִין נֵרוֹת בַּבַּיִת כְּמוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וְיֵשׁ לְהַדְלִיק נֵר בְּחֶדֶר שֶׁאִשְׁתּוֹ שׁוֹכֶבֶת שָׁם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי תַּשְׁמִישׁ. וּמְבָרְכִין עַל הַנֵּרוֹת, לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְאִם חָל בַּשַּׁבָּת, מְבָרְכִין לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים (סִימָן תרי בחיי״א). (וּלְעִנְיַן בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קג סָעִיף ד)

טו נוֹהֲגִין לִלְבּוֹשׁ אֶת הַקִּיטֶל, שֶׁהוּא בֶּגֶד מֵתִים, וְעַל יְדֵי זֶה לֵב הָאָדָם נִכְנָע וְנִשְׁבָּר. וְגַם הָאָבֵל יָכוֹל לְלָבְשׁוֹ. וְכֵיוָן שֶׁהוּא בֶּגֶד מְיֻחָד לַתְּפִלָּה, לֹא יֵלֵךְ בּוֹ לְבֵית הַכִּסֵּא. גַּם הַנָּשִׁים לוֹבְשׁוֹת בְּגָדִים לְבָנִים וּנְקִיִּים לִכְבוֹד הַיּוֹם, אַךְ לֹא יְקַשְּׁטוּ אֶת עַצְמָן בְּתַכְשִׁיטִין, מִפְּנֵי אֵימַת הַדִּין (סִימָן תרי).

טז הַמְנָהָג שֶׁהָאָב וְהָאֵם מְבָרְכִין אֶת הַבָּנִים וְאֶת הַבָּנוֹת קֹדֶם שֶׁנִּכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁאָז כְּבָר חָלָה קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, וְשַׁעֲרֵי רַחֲמִים נִפְתָּחוּ. וּמִתְפַּלְלִים בִּבְרָכָה זוֹ, שֶׁיְּהֵא שָׁלוֹם בְּתוֹכָם, וְשֶׁיְּהֵא לִבָּם נָכוֹן בְּיִרְאַת ה׳, וּמִתְחַנְּנִים בִּבְכִי וּבִדְמָעוֹת שֶׁתִּתְקַבֵּל תְּפִלָּתָם. וְגַם הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת מִתְעוֹרְרִים שֶׁיֵּלְכוּ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאֲרָחוֹת צַדִּיקִים יִשְׁמְרוּ. וְיֵשׁ שֶׁהוֹלְכִים גַּם לְקִבְרוֹתֵיהֶם שֶׁהֵם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְצַדִּיקִים שֶׁיְּבָרְכוּ אוֹתָם, וּמְבַקְּשִׁים מֵהֶם, שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ גַּם בַּעֲדָם בְּיוֹם הַקָּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא. וְיֵשׁ לְהַקְדִּים לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, כִּי לְעֵת עֶרֶב רָאוּי שֶׁיִּהְיוּ נְכוֹנִים לְקַבֵּל קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בְּהַשְׁקֵט וְיִשּׁוּב הַדַּעַת. נַסַּח הַבְּרָכָה, יְשִׂימְךָ וְגוֹ׳, יְבָרֶכְךָ וְגוֹ׳, וְעוֹד מוֹסִיף כָּל אֶחָד כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר תְּפִלָּה זֹאת, וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁבְּשָׁמַיִם, שֶׁיִּתֵּן בְּלִבְּךָ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ, וּתְהֵא יִרְאַת ה׳ עַל פָּנֶיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ שֶׁלֹּא תֶחֱטָא, וִיהֵא חֶשְׁקְךָ בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, עֵינֶיךָ לְנֹכַח יַבִּיטוּ, פִּיךָ יְדַבֵּר חָכְמוֹת, וְלִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימוֹת, יָדֶיךָ תִּהְיֶינָה עוֹסְקוֹת בְּמִצְוֹת, רַגְלֶיךָ יָרוּצוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְיִתֵּן לְךָ בָּנִים וּבָנוֹת צַדִּיקִים וְצִדְקָנִיּוֹת עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת כָּל יְמֵיהֶם, וִיהִי מְקוֹרְךָ בָּרוּךְ, וְיִזְמִין לְךָ פַּרְנָסָתְךָ בְּהֶתֵּר וּבְנַחַת וּבְרֶוַח מִתַּחַת יָדוֹ הָרְחָבָה, וְלֹא עַל יְדֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם, פַּרְנָסָה שֶׁתְּהֵא פָּנוּי לַעֲבוֹדַת ה׳, וְתִכָּתֵב וְתֵחָתֵם לְחַיִּים טוֹבִים וַאֲרֻכִּים בְּתוֹךְ כָּל צַדִּיקֵי יִשְׂרָאֵל, אָמֵן

יז נוֹהֲגִין לִלְבּוֹשׁ אֶת הַטַּלִּית. וְיֵשׁ לְזָהֵר לְלָבְשׁוֹ בְּעוֹד יוֹם וּלְבָרֵךְ עָלָיו. וְאִם נִתְאַחֵר עַד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, לֹא יְבָרֵךְ עָלָיו (סִימָן יח).

סימן קלב

א בְּמְדִינוֹת אֵלּוּ נוֹהֲגִין, שֶׁקֹּדֶם כָּל נִדְרֵי, מוֹצִיא הַגָּדוֹל שֶׁבַּקָּהָל סֵפֶר תּוֹרָה וּמְסַבֵּב עִמּוֹ סְבִיב הַבִּימָה, וְהָאֲנָשִׁים מְחַבְּקִים וּמְנַשְּׁקִים אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, וּמְבַקְּשִׁים מְחִילָה וּסְלִיחָה עַל מַה שֶּׁפָּגְמוּ בִּכְבוֹד הַתּוֹרָה, וּמְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם מֵהַיּוֹם וְאֵילָךְ לָלֶכֶת בְּדַרְכָהּ וְאוֹמְרִים כַּמָּה פְּעָמִים הַפָּסוּק אוֹר זָרוּעַ וְגוֹ׳, וְעוֹמֵד עִם סֵפֶר הַתּוֹרָה אֵצֶל שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר מִימִינוֹ, וְעוֹד אֶחָד מֵחֲשׁוּבֵי הַקָּהָל עוֹמֵד אֶצְלוֹ מִשְּׂמֹאלוֹ גַּם כֵּן עִם סֵפֶר הַתּוֹרָה, וְאוֹמְרִים שִׁלְשְׁתָּן, בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה וְכוּ׳, וּשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר אוֹמֵר כָּל נִדְרֵי שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּנִּגּוּן הַיָּדוּעַ, וְיֵשׁ לְכָל אָדָם לוֹמַר עִם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר בְּלָחַשׁ. וְיֵשׁ לְהַתְחִיל כָּל נִדְרֵי בְּעוֹד יוֹם, וּלְהַמְשִׁיךְ בּוֹ עַד הַלַּיְלָה. וּלְאַחַר שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר בָּרְכוּ, וְעָנוּ בָּרוּךְ וְכוּ׳, מַחֲזִירִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה לַהֵיכָל וְחוֹזְרִין לְמְקוֹמָן. וּבַשַּׁבָּת, יְכוֹלִין לַחֲזוֹר לְמְקוֹמָן בְּהַתְחָלַת מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת (סִימָן תריט, ובסידור בשם מטה אפרים).

ב כְּשֶׁשְּׁלִיחַ הַצִּבּוּר אוֹמֵר בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ, יְכַוֵּן לְהוֹצִיא אֶת הַצִּבּוּר. וּמִכָּל מָקוֹם נָכוֹן שֶׁהַשּׁוֹמֵעַ יְכַוֵּן שֶׁלֹּא יֵצֵא בִּבְרַכַּת שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, אֶלָּא יְבָרֵךְ בְּעַצְמוֹ בְּלַחַשׁ, וְיִמָּהֵר לְסַיֵּם קֹדֶם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, כְּדֵי שֶׁיַּעֲנֶה אָמֵן. וְהַנָּשִׁים שֶׁבֵּרְכוּ בְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת שֶׁהֶחֱיָנוּ, וְכֵן אִישׁ אִם הִדְלִיק וּבֵרַךְ אָז שֶׁהֶחֱיָנוּ, לֹא יְבָרְכוּ עַתָּה שֶׁהֶחֱיָנוּ (שם).

ג לֵיל יוֹם הַכִּפּוּרִים וְיוֹמוֹ, אוֹמְרִים, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, בְּקוֹל רָם.

ד יֵשׁ שֶׁעוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם בְּכָל סֵדֶר תְּפִלַּת עַרְבִית וְכָל הַיּוֹם. וְאִם נֶחְלְשׁוּ, יְכוֹלִים לְסָמֹךְ לְאֵיזֶה דָּבָר. וְטַעַם הָעֲמִידָה, לִהְיוֹת דִּגְמַת הַמַּלְאָכִים. וְלָכֵן הַנָּשִׁים לֹא תַעֲמֹדְנָה. מִי שֶׁעָמַד פַּעַם אַחַת עַל דַּעַת לַעֲשׂוֹת כֵּן כָּל יָמָיו וְאַחַר כָּךְ רוֹצֶה לַחֲזוֹר, צָרִיךְ הַתָּרָה.

ה יֵשׁ נוֹהֲגִין לָלוּן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְלוֹמַר שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת כָּל הַלָּיְלָה. וּכְשֶׁצָּרִיךְ לִישׁוֹן, יַרְחִיק אֶת עַצְמוֹ מִן אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְהַחַזָּנִים לֹא יֵעֹרוּ, כִּי עַל יְדֵי זֶה מְאַבְּדִין קוֹלָן. קֹדֶם הַשְׁכִּיבָה יֹאמַר אַרְבָּעָה מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהֵם מְסֻגָּלִים לְהִנָּצֵל מִקֶּרִי, רַחֲמָנָא לִצְּלָן, כִּי יֵשׁ בָּהֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשֵׁשׁ תֵּבוֹת וְאַרְבָּעָה מִזְמוֹרִים, עוֹלִין שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָעֶשֶׂר כְּמִנְיַן קֶרִי. וְרָאשֵׁי וְסוֹפֵי הַמִּזְמוֹרִים, עוֹלִים מֵאָה עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ, וְאַרְבָּעָה מִזְמוֹרִים וְהַכּוֹלֵל, בְּיַחַד עוֹלִים מֵאָה שְׁלֹשִׁים וְאַחַת, כְּמִנְיַן סַמְאֵל, וְיִכָּוֵן לְסַלְּקוֹ מֵעָלָיו. וְטוֹב שֶׁלֹּא יִתְעַשֵּׁף בְּכָרִים וּכְסָתוֹת הַמְחַמְּמִין, וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יְכַסֶּה רַגְלָיו (תריט)

סימן קלג

א יוֹם הַכִּפּוּרִים, אָסוּר בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָה, בִּרְחִיצָה, בְּסִיכָה, בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וְאָסוּר בְּכָל מְלָאכָה וְטִלְטוּל, כְּמוֹ בַּשַּׁבָּת. וְכֵיוָן שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, לָכֵן אֲסוּרִים בְּכָל אֵלּוּ מִבְּעוֹד יוֹם אֵיזֶה זְמָן קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְכֵן בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים זְמַן מֻעָט לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים.

ב לְגַע בָּאֳכָלִין וּמַשְׁקִין כְּשֶׁצְּרִיכִין לָהֶת לְקַטַנִּים, יֵשׁ מַתִּירִין, וְיֵשׁ מַחְמִירִין. וְאִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְזָהֵר (תריא תריב).

ג אִסּוּר רְחִיצָה, עַיֵּן סִימָן קכד סָעִיף ז, ח, ט. וְגַם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֵינוֹ אָסוּר רַק בִּרְחִצָה שֶׁל תַּעֲנוּג (וְעַיֵּן עוֹד בְּסִימָן קנט). וְצָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא יִרְחַץ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁמֻּכְרָח לוֹ. וְלִתְפִלַּת נְעִילָה וּמִנְחָה וּמַעֲרִיב, כֵּיוָן שֶׁעוֹמֵד כָּל הַיּוֹם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְעוֹסֵק בִּתְפִלּוֹת וּפִיּוּטִים, חֲרֵי הוּא מְשַׁמֵּר יָדָיו, וְלֹא יִרְחָצֵם.

ד הַכֹּהֲנִים שֶׁעוֹלִים לַדּוּכָן, כֵּיוָן שֶׁלַּדּוּכָן צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם עַד הַזְּרוֹעַ, וְאִם לֹא נָטְלוּ יְדֵיהֶם בְּשַׁחֲרִית רַק הָאֶצְבָּעוֹת, אַף שֶׁבֵּרְכוּ אָז עַל נְטִילַת יָדַיִם, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהַנְּטִילָה הַהִיא לֹא הוֹעִילָה לָהֶם לַדּוּכָן, אִם כֵּן כְּשֶׁנּוֹטְלִין עַתָּה עַד הַזְּרוֹעַ, צְרִיכִין לְבָרֵךְ שֵׁנִית עַל נְטִילַת יָדַיִם. וְטוֹב יוֹתֵר, שֶׁיִּטְלוּ יְדֵיהֶם גַּם בְּשַׁחֲרִית עַד הַזְּרוֹעַ, וְלֹא יִצְטָרְכוּ עַתָּה לְבָרֵךְ שֵׁנִית.

ה הַחוֹלֶה, אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ סַכָּנָה, רוּחֵץ כְּדַרְכּוֹ. כַּלָּה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִשֶּׁנִּשְׂאָה, רוֹחֶצֶת פָּנֶיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִתְגַּנֶּה עַל בַּעְלָהּ (תריג).

ו הָרוֹאֶה, חַס וְשָׁלוֹם, קֶרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אִם לַח הוּא, מְקַנְּחוֹ בְּמַפָּה. וְאִם כָּבָר נִתְיַבֵּשׁ, רוֹחֵץ מְקוֹמוֹת הַמְלֻכְלָכִים לְבַד, דְּדִינוֹ כְּצוֹאָה. וְלֹא יִרְחַץ בְּבֶגֶד, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סְחִיטָה. וְאָסוּר לִטְבֹּל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָגִיל לִטְבֹּל בְּשַׁחֲרִית יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְיִגְלֶה צַעֲרוֹ לְתַלְמִיד חָכָם מַה שֶּׁאֵרַע לוֹ בַּיּוֹם הַקָּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא, וְהוּא יוֹרֵהוּ מַה לַּעֲשׂוֹת, שֶׁיִּתְכַּפֵּר לוֹ וְיַאֲרִיךְ יָמִים. (עַיֵּן בקרבן נתנאל שעל הרא״ש פרק יום הכפורים סִימָן כא, ובספר עבודת הקודש החדש קונטרס יוסף בסדר סִימָן א, וְעַיֵּן בהגהות הגאון מורנו הרב ברוך פרנקל זצ״ל לאורַח חַיִּים סִימָן תרטו)

ז סִיכָה, אֲסוּרָה, אֲפִלּוּ בִּשְׁבִיל לְהַעֲבִיר הַזֵּהֲמָה, וַאֲפִלּוּ עַל מְקֻצָּת גּוּפוֹ. אַךְ חוֹלֶה, אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ סַכָּנָה, סָךְ כְּדַרְכּוֹ. וּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲטָטִים, בְּמִדִינוֹתֵינוּ שֶׁאֵין נוֹהֲגִין הַבְּרִיאִים לָסוּךְ בַּחֹל, אָסוּר לוֹ לָסוּךְ, מִשּׁוּם דְּמוּכָח שֶׁהִיא מִשּׁוּם רְפוּאָה (כֵּן כָּתוּב בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים), וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן צא.

ח נְעִילַת הַסַּנְדָּל, יֵשׁ אוֹסְרִין אֲפִלּוּ בְּסַנְדָּל שֶׁל עֵץ שֶׁאֵינוֹ חָפוּי בְּעוֹר. אֲבָל שֶׁל גֻּמִּי אוֹ קַשׁ אוֹ בֶּגֶד, מֻתָּר. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם רֶפֶשׁ וְטִיט וּגְשָׁמִים. וַאֲפִלּוּ הוֹלֵךְ בֵּין הַגּוֹיִם, אָסוּר. וְאִם הוּא מִצְטַעֵר הַרְבֵּה לֵילֵךְ בְּמָקוֹם רֶפֶשׁ וְטִיט וּגְשָׁמִים בְּלִי סַנְדָּל, יִנְעַל סַנְדָּלִים שֶׁהֵם בְּלִי עָקֵב, אוֹ מִנְעָלִים שֶׁהֵם עִם עָקֵב אֶלָּא יַחֲלִיפֵם שֶׁל שְׂמֹאל לְיָמִין וְשֶׁל יָמִין לִשְׂמֹאל אִם יֵשׁ חִלּוּק בֵּינֵיהֶם, וְלִפְנֵי פֶּתַח בֵּית הַכְּנֶסֶת יַחֲלֹץ אוֹתָם וְיַצְנִיעֵם. וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְגַע בָּהֶם לֹא בִּנְעִילָה וְלֹא בַּחֲלִיצָה, שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לִרְחוֹץ יָדָיו.

ט מֻתָּר לַעֲמֹד עַל כָּרִים וּכְסָתוֹת, אֲפִלּוּ הֵן שֶׁל עוֹר, אֲבָל בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, אָסוּר לַעֲמֹד עַל שׁוּם דָּבָר. אַךְ מִי שֶׁהוּא אִישׁ מְצֻנָּן, מֻתָּר לוֹ לַעֲמֹד עַל קְצָת עֲשָׂבִים (סִימָן צ תרימ״ד ובחיי״א)

י כָּל חוֹלֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, אוֹ מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַכָּה בְּרַגְלוֹ, וְכֵן הַיּוֹלֶדֶת כָּל שִׁלְשִׁים, מֻתָּרִין בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל.

יא אָסוּר לִגַּע בְּאִשְׁתּוֹ, אֲפִלּוּ בַּיּוֹם, וְיַחֲזִיקֶהָ כָּל יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּמוֹ נִדָּה (תרטו).

יב מְעֻבָּרוֹת וּמֵינִיקוֹת מִתְעַנּוֹת וּמַשְׁלִימוֹת כְּכָל אָדָם. וּמֵינִיקָה שֶׁוְּלָדָהּ חוֹלֶה וּמְסֻכָּן וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִינֹק כִּי אִם מִמֶּנָּה, וְאִם תִּתְעַנֶּה, תְּהֵא סַכָּנָה לַוְּלָד, לֹא תִתְעַנֶּה.

יג מְעַכֶּבֶת שֶׁהֲרֵיחָהּ אֵיזֶה מַאֲכָל וּמִתְאַוֶּה לוֹ, וְיָדוּעַ שֶׁאִם אֵין נוֹתְנִין לָהּ מִמַּה שֶּׁהִיא מִתְאַוָּה, הִיא וּוְלָדָהּ מְסַכָּנִים, לָכֵן אִם אָמְרָה צְרִיכָה אֲנִי לְאֻכַל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין פָּנֶיהָ מִשְׁתַּנִּים, אוֹ שֶׁרוֹאִים שֶׁפָּנֶיהָ מִשְׁתַּנִּים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אוֹמֶרֶת כְּלוּם, לוֹחֲשִׁין לָהּ בְּאָזְנָהּ, שֶׁהַיּוֹם יוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי לִפְעָמִים מִתְיַשֶּׁבֶת דַּעְתָּהּ בְּכָךְ. וְאִם לֹא נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתָּהּ, מַאֲכִילִין אוֹתָהּ בְּעִנְיָן זֶה, מִתְחִלָּה נוֹתְנִין לָהּ דָּבָר מַעָט, שֶׁטּוֹבְלִין אֶצְבַּע בְּרוֹטֶב וְכַדּוֹמֶה וְנוֹתְנִין לְתוֹךְ פִּיהָ, כִּי לִפְעָמִים בְּטִפָּה אַחַת מִתְיַשֶּׁבֶת דַּעְתָּהּ. וְאִם לָאו, נוֹתְנִין לָהּ פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר (עַיֵּן לְקַמָּן סָעִיף טו). וְאִם עֲדַיִן לֹא נִתְיַשְּׁבָה, נוֹתְנִין לָהּ דֵּי צָרְכָּהּ. וְכֵן כָּל אָדָם שֶׁהֲרֵיחַ מַאֲכָל וְנִשְׁתַּנּוּ פָּנָיו, מְסֻכָּן הוּא (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן לג סָעִיף ד), וְנוֹהֲגִין בּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנּוּ פָּנָיו, אֵין מַאֲכִילִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאוֹמֵר שֶׁצָּרִיךְ אָנִי.

יד יוֹלֶדֶת וְכֵן חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, לְעִנְיַן אֲכִילָה וּשְׁתִיָה וְחִלּוּל יוֹם הַכִּפּוּרִים, דִּינָם כְּמוֹ בְּחִלּוּל שַׁבָּת (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן צג). אֶלָּא דִּלְעִנְיַן אֲכִילָה וּשְׁתִיָה, אֲפִלּוּ כַּמָּה רוֹפְאִים אוֹמְרִים שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, וַאֲפִלּוּ אוֹמְרִים שֶׁהָאֲכִילָה אוֹ הַשְׁתִיָה תַּזִּיק לוֹ, וְהַחוֹלֶה אוֹמֵר שֶׁהוּא צָרִיךְ, וַאֲפִלּוּ הוּא אוֹמֵר שֶׁעַדַיִן אֵינוֹ מְסֻכָּן, אֶלָּא שֶׁאִם לֹא יֹאכַל, יִכְבַּד עָלָיו הַחֹלִי וְיִסְתַּכֵּן, שׁוֹמְעִין לוֹ וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ. כִּי לְעִנְיַן אֲכִילָה וּשְׁתִיָה, הוּא יוֹתֵר מֵבִין עַל עַצְמוֹ, וְלֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ.

טו כְּשֶׁמַּאֲכִילִין אֶת הַמְעֻבֶּרֶת אוֹ אֶת הַיּוֹלֶדֶת אוֹ אֶת הַחוֹלֶה, מַנִּיחִין לִפְנֵיהֶם אֶת הַמַּאֲכָל וְאוֹמְרִים לָהֶם, אִם יוֹדֵעַ אַתָּה שֶׁאִפְשָׁר שֶׁתִּסְתַּכֵּן אִם לֹא תֹּאכַל דֵּי מַחְסוֹרְךָ, תֹּאכַל כְּסֵדֶר, עַד שֶׁתָּבִין כִּי דַי לָךְ. אֲבָל אִם אֶפְשָׁר לְךָ שֶׁלֹּא תֹּאכַל בְּפַעַם אַחַת כַּשִּׁעוּר, עֲשֵׂה כָּךְ. וְיֹאכַל בְּפַעַם אַחַת כְּשִׁעוּר שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי בֵיצָה, (כִּי שִׁעוּר אֲכִילָה לְהִתְחַיֵּב כָּרֵת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא כַּכּוּתֶבֶת הַגְּסָּה, שֶׁהוּא פָּחוֹת מְעַט מִכַּבֵּיצָה בֵּינוֹנִית בְּלֹא קְלִפָּתָהּ). וְיִשְׁהֶה קְצָת וְשׁוּב יֹאכַל כָּךְ, וְיִשְׁהֶה בֵּין אֲכִילָה לַאֲכִילָה עַד שֶׁיִּהְיֶה מְסוֹף הָאֲכִילָה הָרִאשׁוֹנָה עַד תְּחִלַּת הָאֲכִילָה הַשְּׁנִיָּה לְכָל הַפָּחוֹת שִׁעוּר כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס. וְכֵן יָכוֹל לֶאֱכֹל אֲפִלּוּ הַרְבֵּה פְּעָמִים, רַק שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁתֵּי אֲכִילוֹת בְּתוֹךְ שִׁעוּר אֲכִילַת פְּרָס אִם אֶפְשָׁר, וְדַי לוֹ, (כִּי שְׁתֵּי אֲכִילוֹת, שֶׁהֵן בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, מִצְטָרְפוֹת וְנֶחְשָׁבוֹת כַּאֲכִילָה אַחַת). וּבִשְׁתִיָה, יִשְׁתֶּה בְּפַעַם אַחַת קְצָת פָּחוֹת מִמְּלֹא לֻגְמָיו, וְיִשְׁהֶה גַּם כֵּן קְצָת וְיַחֲזוֹר וְיִשְׁתֶּה. וּשְׁהִיּוֹת אֵלּוּ תִּהְיֶינָה גַּם כֵּן לְכָל הַפָּחוֹת כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס, אוֹ עַל כָּל פָּנִים לְפָחוֹת כְּדֵי שְׁתִיַת רְבִיעִית. וְיֵשׁ לְשַׁעֵר קֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים שִׁעוּרִים אֵלּוּ לְפִי כְּלִי שָׁעוֹת [הַשָּׁעוֹן] (אוהר, זייגער), כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ אוֹתָם עַל נָכוֹן (תריב תריח).

טז מִי שֶׁאָחֲזוֹ בֶּלְמוּס, וְהוּא חֹלִי מֻחֲמַת רָעָבוֹן, וְסִימָנָיו שֶׁעֵינָיו כֵּהוֹת וְאֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּאוֹרוּ עֵינָיו.

יז בְּכָל אֵלּוּ שֶׁמַּאֲכִילִין אוֹתָן מִשּׁוּם סַכָּנָה, אִם אֵין שָׁם מַאֲכָל הֶתֵּר, מַאֲכִילִין אוֹתָן מַאֲכַל אִסּוּר. (וְעַיֵּן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן תריח סָעִיף ט). וְאִם מַאֲכִילִין אוֹתָן דָּבָר אִסּוּר, נִרְאֶה דְּיֵשׁ לְהַאֲכִילָן פָּחוֹת פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, אִם דַּי לָהֶם בְּכָךְ.

יח אִם דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת, מְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, אֲבָל קִדּוּשׁ לֹא יַעֲשֶׂה, וּבִבְרַכַּת הַמָּזוֹן אוֹמֵר יַעֲלֶה וְיָבוֹא. וְאִם חָל בַּשַּׁבָּת, אוֹמֵר גַּם רְצֵה. וְאִם שָׁכַח, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ, שֶׁאֵין חִיּוּב הַיּוֹם לֶאֱכוֹל פַּת (תריח)

יט קָטָן וּקְטַנָּה פְּחוּתִים מִתֵּשַׁע שָׁנִים, אֲפִילּוּ אִם רוֹצִים לְהִתְעַנּוֹת קְצָת, אֵין מַנִּיחִין אוֹתָן, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ, חַס וְשָׁלוֹם, לִידֵי סַכָּנָה. אֲבָל מִשֶּׁיֵּשׁ לָהֶם תֵּשַׁע שָׁנִים שְׁלֵמוֹת וְהֵם בְּרִיאִים, מְחַנְּכִין אוֹתָן שֶׁיִּתְעַנּוּ קְצָת, וְלֹא יֹאכְלוּ עַד לְאַחַר אֵיזוֹ שָׁעוֹת מִמַּה שֶּׁהֵם רְגִילִים לֶאֱכוֹל. וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל וּרְחִיצָה וְסִיכָה, יֵשׁ לְחַנְּכָם גַּם קֹדֶם תֵּשַׁע שָׁנִים (תרטז).

כ טוֹב לְהָרִיחַ אֵיזֶה פְּעָמִים בְּבְשָׂמִים וּלְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, כְּדֵי לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת. וְאָמְנָם כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ, אָסוּר לְבָרֵךְ שֵׁנִית, דַּהֲוֵי בְּרָכָה לְבַטָּלָה. עַל כֵּן צָרִיךְ לְהַפְסִיק בֵּינְתַיִם זְמַן גָּדוֹל, שֶׁיְּהֵא הֶסֵּחַ הַדַּעַת בֵּינְתָיִם. וְטוֹב שֶׁיָּרִיחַ בְּכָל פַּעַם בְּבְשָׂמִים אֲחֵרִים, אַף שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד. וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם יֵשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה מִינִים, כְּגוֹן עֲצֵי בְשָׂמִים, עִשְׂבֵי בְשָׂמִים, וּמִינֵי בְשָׂמִים. וְאִם יְכַוֵּן לְכָל בְּרָכוֹת שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר וְהַקּוֹרְאִים בַּתּוֹרָה וְהַמַּפְטִירִין, לֹא יַחְסְרוּ לוֹ רַק שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת לְתַשְׁלוּם מֵאָה, וְיַשְׁלִים בְּאֵלּוּ שֶׁעַל הַבְּשָׂמִים.

כא מַזְכִּירִין נְשָׁמוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, מִשּׁוּם דִּזְכִירַת הַמֵּתִים מְשַׁבֶּרֶת וּמַכְנִיעָה לִבּוֹ שֶׁל אָדָם. וְעוֹד, לְפִי שֶׁגַּם הַמֵּתִים צְרִיכִין כַּפָּרָה, כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי, כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, אֵלּוּ הַחַיִּים. אֲשֶׁר פָּדִיתָ, אֵלּוּ הַמֵּתִים. מְלַמֵּד, שֶׁהַמֵּתִים צְרִיכִין כַּפָּרָה. וְנוֹדָרִים צְדָקָה בַּעֲבוּרָם (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן סז סָעִיף ג, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר בְּלִי נֶדֶר). וְסָמְךָ לָזֶה, בְּסוֹף פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה כְּתִיב, אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֵּר, וְסָמִיךְ לֵהּ, וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה׳. וּמוֹעִילָה הַצְּדָקָה בַּעֲבוּר הַמֵּתִים, כִּי ה׳ בּוֹחֵן לְבָבוֹת, שֶׁאִם הָיָה זֶה הַמֵּת חַי, גַּם כֵּן הָיָה נוֹתֵן צְדָקָה. וְהַחַי יָכוֹל לְבַקֵּשׁ לְהָקֵל דִּין הַמֵּת, כְּמוֹ דָוִד שֶׁהִתְפַּלֵּל עַל אַבְשָׁלוֹם (סוטה דף י ע״ב). וְהַמֵּתִים הַצַּדִּיקִים מְלִיצִים עַל עֲוֹנוֹת הַחַיִּים (תרכא). גַּם בְּיוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח וּבְיוֹם שֵׁנִי דְּשָׁבוּעוֹת וּבְשִׁמִינִי עֲצֶרֶת, מַזְכִּירִין נְשָׁמוֹת, לְפִי שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם כָּל הַבְּכוֹר, וּכְתִיב שָׁם, אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ. לָכֵן נוֹדְרִין מַתָּנוֹת לְצְדָקָה. וְכֵיוָן שֶׁנּוֹדְרִין לִצְדָקָה, נָהֲגוּ לְתִתָּהּ בַּעֲבוּר הַנְּשָׁמוֹת, שֶׁיִּזְכֹּר אוֹתָן אֱלֹקִים לְטוֹבָה, וְגַם אוֹתָנוּ יִזְכֹּר עִמָּהֶן לְטוֹבָה

בְּזָכְיוֹתֵיהֶן. וְנוֹהֲגִין כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָב וְאֵם, יוֹצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת בִּשְׁעַת הַזְּכָרַת נְשָׁמוֹת. גַּם נוֹהֲגִין שֶׁבְּתוֹךְ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה לְמִיתַת הָאָב אוֹ הָאֵם, יוֹצֵא גַּם כֵּן מִבֵּית הַכְּנֶסֶת (וְעַיֵּן הַטַּעַם בְּסֵפֶר כֶּרֶם שְׁלֹמֹה, אֹרַח חַיִּים סִימָן תרסח, וּבְסֵפֶר שַׁעֲרֵי אֶפְרַיִם פִּתְחֵי שְׁעָרִים שַׁעַר יו״ד אוֹת לא).

כב אִם יֵשׁ תִּנּוֹק לָמוּל, מָלִין קֹדֶם אַשְׁרֵי, וּמְבָרְכִין בִּרְכַּת הַמִּילָה בְּלֹא כוֹס. וּבִמְדִינוֹתֵינוּ נוֹהֲגִין לְבָרֵךְ עַל הַכּוֹס, וְנוֹתְנִין מִמֶּנּוּ מְעַט לַתִּינוֹק הַנִּמּוֹל, מִלְּבַד מַה שֶּׁנּוֹתְנִים לוֹ כְּשֶׁאוֹמְרִים בְּדָמַיִךְ חְיִי. אֲבָל לְתִינוֹק אַחֵר, אֵין לִתֵּן לְטָעֵם מִן הַכּוֹס, (דְּחָמִיר מִתִּשְׁעָה בְּאָב). הַנּוֹהֵג לְמְצֹץ בְּיַיִן, לֹא יְזַלְּפוֹ בַּפֶּה אֶלָּא בַּיָּד, וּמוֹצֵץ בַּפֶּה כְּדַרְכּוֹ (תריב תרכא).

כג נוֹהֲגִין לִשְׁטֹחַ עֲשָׂבִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. וְהַטַּעַם הוּא, לְפִי שֶׁנּוֹהֲגִין לְהִשְׁתַּחֲווֹת וְלִפֹּל עַל הַפָּנִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, וְכֵן לַמִּקְדָּשׁ. וּבְמָקוֹם שֶׁהַקַּרְקַע מְרֻצָּף בַּאֲבָנִים, אָסוּר לְהִשְׁתַּחֲווֹת כֵּן. וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְרֻצָּף, יֵשׁ קְצָת אִסּוּר, עַל כֵּן שׁוֹטְחִין עֲשָׂבִים לְהַפְסִיק בֵּין הַקַּרְקַע. וְאִם אֵין שָׁם עֲשָׂבִים, יַפְסִיק בְּטַלִּיתוֹ אוֹ בְּדָבָר אַחֵר.

כד זְמַן תְּפִלַּת נְעִילָה הוּא, כְּשֶׁהַחַמָּה הִיא בְּרֹאשׁ הָאִילָנוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁלִים אוֹתָהּ עִם צֵאת הַכּוֹכָבִים. וְלִפְעָמִים נִמְשֶׁכֶת קְצָת בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה, וַאֲפִלּוּ הָכִי אוֹמְרִים חָתְמֵנוּ, לְפִי שֶׁאֵין הַדִּין מִסְתַּלֵּק עַד שֶׁיִּגְמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת סִדְרֵיהֶם לְמָטָּה. וְהֶחָרוּז:הַיּוֹם יִפְנֶה וְכוּ', אִם יָצְאוּ הַכּוֹכָבִים, לֹא יֹאמַר כֵּן, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי דּוֹבֵר שְׁקָרִים. אֶלָּא יֹאמַר, הַיּוֹם פָּנָה, הַשֶּׁמֶשׁ בָּא וּפָנָה. שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר אוֹמֵר בְּרִכַּת כֹּהֲנִים וְשִׂים שָׁלוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לָיְלָה.

כה יֵשׁ לְבַטֵּל הַמִּנְהָג שֶׁהַגּוֹי מַדְלִיק נֵרוֹת לְצֹרֶךְ אֲמִירַת הַפִּיּוּטִים בִּנְעִילָה, אֶלָּא הַנֵּרוֹת הַדּוֹלְקִים, יְפַזְּרֵם בְּכָל בֵּית הַכְּנֶסֶת, דְּזֶה הֲוֵי שְׁבוּת דְּשָׁבוּת.

כו לְאַחַר תְּפִלַּת נְעִילָה, אֲפִלּוּ חָל בַּשַּׁבָּת וּגְמָרָהּ בַּיּוֹם, מִכָּל מָקוֹם אוֹמְרִים אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ. וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, פַּעַם אֶחָת. בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים. ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים, שֶׁבַע פְּעָמִים, לְלַוּוֹת אֶת הַשְּׁכִינָה, שֶׁמִּתְעַלֶּה לְמַעְלָה מִשִּׁבְעָה רְקִיעִים. וְאוֹמֵר שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר קָדִישׁ שָׁלֵם בְּנִגּוּן שֶׁל שִׂמְחָה. וְאַחַר כָּךְ תּוֹקְעִין תְּקִיעָה אַחַת וְהִיא סִימָן לְסִילּוּק שְׁכִינָה לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּמַתַּן תּוֹרָה. שֶׁכְּשֶׁעָלְתָה הַשְּׁכִינָה, נֶאֱמַר, בִּמְשֹׁךְ הַיּוֹבֵל וְגוֹ'. וְנֶאֱמַר, עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה. וְגַם הוּא זֵכֶר לִתְקִיעַת יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּיּוֹבֵל. וְיכוֹלִין לִתְקֹעַ אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא יָצְאוּ כוֹכָבִים, אֶלָּא שֶׁהוּא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וַאֲפִלּוּ הוּא שַׁבָּת. אֲבָל בְּעוֹד יוֹם אֵין לִתְקֹעַ (תרכג). לְאַחַר הַתְּקִיעָה, אוֹמְרִים כֻּלָּם שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים, לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם (סידור).

כז לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים מִתְפַּלְּלִין מַעֲרִיב. וְיֵשׁ לְהַעֲמִיד שְׁלִיחַ צִבּוּר הָגוּן, וְיִתְפַּלְּלוּ בְּנַחַת וּבְכַוָּנָה, וְיֵשׁ לִגְעֹר בַּחוֹטְפִים. אוֹמְרִים בִּתְפִלַּת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ. אִם חָל בְּשַׁבָּת, אוֹמְרִים: וַיִּתֶּן לְךָ, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים וִיהִי נֹעַם, וְאַתָּה קָדוֹשׁ. וּלְאַחַר הַתְּפִלָּה מְקַדְּשִׁין אֶת הַלְּבָנָה וּפוֹקְדִין אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּשִׂמְחָה וְטוּב לֵב, כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב.

כח בְּהַבְדָּלָה שֶׁל מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, צְרִיכִין לְבָרֵךְ דַּוְקָא עַל נֵר שֶׁשַּׁבָּת, וְלֹא עַל נֵר שֶׁהוֹצִיאוּ עַתָּה מִן הָאֲבָנִים וְכַדּוֹמֶה, וְלֹא בְּמַה שֶּׁהָדְלַק מִמֶּנּוּ. וְהַמַּבְחִר הוּא, לְהַדְלִיק נֵר אַחֵר מִן הַנֵּר שֶׁהִדְלִיק אֶתְמוֹל בְּבֵיתוֹ וּלְבָרֵךְ עַל שְׁנֵיהֶם. וְאִם אֵין לוֹ נֵר בְּבֵיתוֹ, יָבִיא אֶת הַנֵּר הַדּוֹלֵק מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, וּלְהַדְלִיק עוֹד אֶחָד מִזֶּה הַנֵּר וּלְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק, מְבָרְכִין עַל הַנֵּר שֶׁהֻדְלַק מִנֵּר שֶׁל גּוֹי, אוֹ מֵהָאוּר שֶׁהוֹצִיאוּ מֵאֲבָנִים וְכַדּוֹמֶה. וְאֵין מַתְחִילִין הַנּוֹּה אֵל יְשׁוּעָתִי, אֶלָּא מְבָרְכִין עַל הַכּוֹס וְעַל הַנֵּר וְהַמַּבְדִּיל, וְאֵין מְבָרְכִים עַל הַבְּשָׂמִים. וְאִם הָיְתָה שַׁבָּת, מְבָרְכִין גַּם עַל הַבְּשָׂמִים, וְגַם מַתְחִילִין הַנּוֹּה אֵל יְשׁוּעָתִי כְּמוֹ בְּשְׁאָר מוֹצָאֵי שַׁבָּת.

כט אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת, לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֵב טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ.

ל הַמְדַקְדְּקִין בַּמִּצְוֹת, מַתְחִילִין מִיָּד בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּעֲשִׂיַּת הַסֻּכָּה, לְקַיֵּם יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל.

לא בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, נוֹהֲגִין לְהַשְׁכִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וּבַיָּמִים שֶׁבֵּין יוֹם הַכִּפּוּרִים לְסֻכּוֹת, אֵין מִתְעַנִּין אֲפִלּוּ תַּעֲנִית יָאר צַייט וְאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, לְפִי שֶׁהֵם יְמֵי שִׂמְחָה, שֶׁהָיוּ מְחַנְּכִין בָּהֶם אֶת הַמִּזְבֵּחַ בִּימֵי שְׁלֹמֹה. וְגַם אֲנַחְנוּ עוֹסְקִים בְּמִצְוַת בִּנְיַן סֻכָּה וַהֲכָנַת אֶתְרוֹג וּשְׁאָר הַמִּינִים, לִכְבוֹד אֲדוֹן הָאֲדוֹנִים מְקֻדָּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים.

סימן קלד

א מִצְוָה לִבְנוֹת הַסֻּכָּה מִיָּד בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, וַאֲפִלּוּ הוּא עֶרֶב שַׁבָּת, דְּמִצְוָה הַבָּאָה לְיָדוֹ אַל יַחְמִיצֶנָּה. וְיִבְחַר מָקוֹם נָקִי לְהַעֲמִידָה שָׁם. וּמִצְוָה עַל כָּל אָדָם שֶׁיַּעֲסֹק בְּעַצְמוֹ בַּעֲשִׂיַּת הַסֻּכָּה וּבְהַנָּחַת הַסְּכָךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָדָם נִכְבָּד, זֶה כְּבוֹדוֹ, שֶׁעוֹסֵק בְּעַצְמוֹ בַּמִּצְוָה. וּמִן הָרָאוּי הָיָה לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל

עֲשִׂיַת הַסֻּכָּה, אֶלָּא שֶׁאָנוּ סוֹמְכִין עַל שֶׁהֶחֱזִינוּ שֶׁאוֹמְרִים בַּקִּדּוּשׁ. וִיהַדֵּר לְיַפּוֹת אֶת הַסֻּכָּה וּלְהַנְאוֹתָהּ בִּכְלִים נָאִים וּמַצָּעוֹת נָאוֹת כְּפִי כֹּחוֹ.

ב בְּעִנְיַן דָּפְנוֹת הַסֻּכָּה, יֵשׁ הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִינִים, וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִים. עַל כֵּן צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת דְּפָנוֹת שְׁלֵמוֹת וַחֲזָקוֹת, שֶׁלֹּא יְהֵא הָרוּחַ מֵנִיעַ אוֹתָן, וְגַם שֶׁלֹּא יְכַבֶּה הָרוּחַ אֶת הַנֵּרוֹת. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ דֵּי צָרְכּוֹ לִדְפָנוֹת, מוּטָב שֶׁיַּעֲשֶׂה שָׁלֹשׁ שְׁלֵמוֹת, מֵאַרְבַּע שֶׁאֵינָן שְׁלֵמוֹת. וּמִי שֶׁיָּדוֹ מַשֶּׂגֶת, מִצְוָה לוֹ שֶׁתִּהְיֶה לוֹ סֻכָּה בְּנוּיָה עִם גַּגּוֹת, שֶׁנִּפְתָּחִים וְנִסְגָּרִים עַל יְדֵי צִירִים, לְסָגְרָם בְּשָׁעַת הַגְּשָׁמִים, וּכְשֶׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, נִפְתָּחִים הַגַּגּוֹת, וְהַסֻּכָּה הוּא נָגוּב, וְיָכוֹל לְקַיֵּם מִצְוַת סֻכָּה כָּרָאוּי.

ג גַּם בַּסֻּכָּה יֵשׁ כַּמָּה דִינִים. וְכֵיוָן שֶׁאָנוּ נוֹהֲגִין לְסַכֵּךְ בַּעֲנָפֵי אִילָנוֹת אוֹ בְּקָנִים, כֵּיוָן שֶׁהֵם גְּדוֹלֵי קַרְקַע וְהֵמָּה תְּלוּשִׁים וְאֵינָם מְקַבְּלִים טֻמְאָה וְאֵינָם קְשׁוּרִים יַחַד, אֵין בָּהֶם שׁוּם חֶשֶׁשׁ.

ד לַכַּתְּחִלָּה רָאוּי לְהַחְמִיר, שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ עַל הַסֻּכָּה דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה, שֶׁיְּנִיחַ עָלָיו אֶת הַסְּכָךְ, כְּגוֹן סַלָּמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם בֵּית קִבּוּל הַשְׁלִיבוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר כֵּלִים, כְּגוֹן מָרָה [מְעַדֶּרֶת] וּמַגְרֵפָה, וַאֲפִלּוּ לִתֵּן אוֹתָם עַל הַסְּכָךְ לְהַחֲזִיקוֹ, יֵשׁ לְהַחְמִיר. וּבְדִיעֲבַד אוֹ שֶׁאֵין לוֹ שְׁאָר דְּבָרִים, הַכֹּל מֻתָּר, דְּקָיְמָא לָן, דְּמֻתָּר לְהַעֲמִיד אֶת הַסְּכָךְ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה (תרכט).

ה צָרִיךְ לְהַנִּיחַ סְכָךְ, עַד שֶׁתִּהְא צִלָּתָהּ מְרֻבָּה מֵחַמָּתָהּ, שֶׁאִם הָיְתָה חַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ, פְּסוּלָה מִן הַתּוֹרָה. וְלָכֵן צְרִיכִין לְזַהֵר לְהַנִּיחַ כָּל כָּךְ, שֶׁאֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּתְיַבֵּשׁ, תִּהְא צִלָּתָהּ מְרֻבָּה. גַּם צְרִיכִין לְזַהֵר, שֶׁלֹּא יְהֵא בְּמָקוֹם אֶחָד אֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּלְכַתְּחִלָּה צְרִיכָה שֶׁיְּהֵא אֲוִיר קָצָת בֵּין הַסְּכָךְ, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ הַכּוֹכָבִים. וּמִכָּל מָקוֹם, אִם הָיְתָה מְעֻבָּה, שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִים, כְּשֵׁרָה. אֲבָל אִם הָיְתָה מְעֻבָּה כָּל כָּךְ, שֶׁאֲפִלּוּ אִם יוֹרְדִים גְּשָׁמִים הַרְבֵּה, אֵינָם יוֹרְדִים לְתוֹכָהּ, אִם כֵּן הַוְיָא כְּעֵין בַּיִת, וּפְסוּלָה.

ו בַּסֻּכּוֹת הַבְּנוּיוֹת, לְפָעָמִים בּוֹלְטִים דַּפִּים לְמַעְלָה עַל הַכְּתָלִים, וְעַל דַּפִּים אֵלּוּ מַנָּחִים הַכְּלוֹנָסָאוֹת שֶׁעֲלֵיהֶם הַסְּכָךְ. וּמֵאַחַר שֶׁאֵין הַדַּף רָחָב אַרְבַּע אַמּוֹת, אֲנוּ פּוֹסְלִין אֶת הַסֻּכָּה מִשּׁוּם סְכָךְ פָּסוּל, כִּי הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא, דִּבְפָחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, אָמְרִינַן דִּפְן עֲקֵמָה. פֵּרוּשׁ, שֶׁנַּחְשֹׁב אֶל הַדִּפְן, וְחָשְׁבִינַן לֵהּ כְּאִלּוּ הַדִּפְן נִתְעַקְּמָה שָׁם לְמַעְלָה, אֶלָּא שֶׁאֵין יוֹשְׁבִים וְאֵין יְשֵׁנִים שָׁם תַּחַת הַדַּף, כִּי שָׁם אֵין לוֹ דִּין סֻכָּה, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ רָחָב אֶלָּא אַרְבָּעָה טְפָחִים. אֲבָל יֶתֶר הַסֻּכָּה, כְּשֵׁרָה. אַף אִם מֻנָּחִים אֵצֶל הַדִּפְן דַּפִּים בְּרוֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר, זֶהוּ נִקְרָא סְכָךְ פָּסוּל, וּפוֹסֵל אֶת כָּל הַסֻּכָּה. וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֵינוֹ כֵּן אֶלָּא בְּצַד אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁהַדֶּרֶךְ הוּא בְּקָצָת סֻכּוֹת בְּנוּיוֹת שֶׁעוֹשִׂין קָצָת תִּקְרָה מִצַּד אֶחָד (כְּדֵי לְפַנּוֹת לְשָׁם אֶת הַכֵּלִים תֵּכֶף בְּהַתְחָלַת הַגְּשָׁמִים), זֶה אֵינוֹ מַזִּיק, דְּכֵינָן שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִצַּד אֶחָד, הֲרֵי יֵשׁ כָּאן עוֹד שֵׁלֹשׁ דְּפָנוֹת כְּשֵׁרוֹת שֶׁמַּנַּח עֲלֵיהֶן סְכָךְ כָּשֵׁר, וְסֻכָּה מִשָּׁלֹשׁ דְּפָנוֹת גַּם כֵּן כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְא שָׁם שִׁעוּר סֻכָּה, דְּהַיְנוּ לְכָל הַפָּחוֹת שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים בְּמֻרְבָּע, וְלֹא יֵשְׁבוּ תַּחַת הַתִּקְרָה.

ז הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ תַּחַת עַנְפֵי אִילָן, הֲרֵי הִיא פְּסוּלָה. וַאֲפִלּוּ אִם מְחַמַּת הָעַנָפִים בִּלְבַד הָיְתָה חַמָּתָהּ מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ, וְאִם כֵּן בְּסִכְּךָ שֶׁהִנִּיחַ עָלֶיהָ, עָשָׂה אֶת הַסֻּכָּה, מִכָּל מָקוֹם פְּסוּלָה. וַאֲפִלּוּ אִם יִקְצֹץ אַחַר כָּךְ עַנְפֵי הָאִילָן, מִכָּל מָקוֹם הַסֻּכָּה נִשְׁאֶרֶת בְּפְסוּלָהּ, דִּכְתִיב, חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ, וְדָרְשִׁינַן, תַּעֲשֶׂה, וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ט סָעִיף ו). וְלָכֵן לְאַחַר שֶׁקָּצַץ אֶת הָעֲנָפִים, צָרִיךְ הוּא לְהַגְבִּיהַּ כָּל עָנָף מִן הַסְּכָךְ וְיַחֲזוֹר וְיַנִּיחֶנּוּ לְשֵׁם סֻכָּה. וְכֵן אָסוּר לְהַנִּיחַ אֶת הַסְּכָךְ קֹדֶם שֶׁעָשָׂה אֶת הַדְּפָנוֹת, דְּבָעִינַן שֶׁבְּהַנָּחַת הַסְּכָךְ תְּהֵא סֻכָּה כְּשֵׁרָה.

ח וְכֵן בְּסֻכָּה הָעֲשׂוּיָה בְּגַגּוֹת הַנִּפְתָּחִים, צָרִיךְ לִפְתֹּחַ אֶת הַגַּגּוֹת קֹדֶם שֶׁמַּנִּיחַ אֶת הַסְּכָךְ, וְאַף שֶׁאַחַר כָּךְ סוֹגֵר אֶת הַגַּג וְחוֹזֵר וּפוֹתֵחַ, אֵינוֹ מַזִּיק, דְּהֲוֵי כְּאִלּוּ פּוֹרֵס עָלֶיהָ סָדִין וְחוֹזֵר וְנוֹטְלוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לְהַחְמִיר, שֶׁיְּהֵא הַגַּג פָּתוּחַ בְּהַכְנָסַת הֶחָג (מטה אפרים). עוֹד צְרִיכִין לְזַהֵר בְּאִלּוּ הַסֻּכּוֹת, שֶׁיְּהֵא הַגַּג פָּתוּחַ הֵיטֵב עוֹמֵד בְּשָׁוֶה עִם דֹּפֶן הַסֻּכָּה. שֶׁאִם אֵינוֹ עוֹמֵד בְּשָׁוֶה, אֶלָּא נוֹטֶה קְצָת עַל הַסְּכָךְ, אֲפִלּוּ אֵינוֹ שִׁעוּר גָּדוֹל שֶׁתִּפָּסֵל הַסֻּכָּה בְּכָךְ, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בַּמָּקוֹם הַזֶּה שֶׁהַגַּג מְשֻׁפָּע, שֶׁנִּמְצָא יוֹשֵׁב תַּחַת הַגָּג (עַיֵּן לְעֵיל סָעִיף ו). אַף עַל פִּי שֶׁסַּכַּת הֶחָג פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, מִכָּל מָקוֹם אִלּוּ הַסֻּכּוֹת הַבְּנוּיוֹת שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן כָּל הַשָּׁנָה וְנִתְחַיְּבוּ בִּמְזוּזָה, גַּם בֶּחָג לֹא נִפְטְרוּ, וְאֵין צְרִיכִין אַחַר הֶחָג לְקַבֵּעַ אֶת הַמְּזוּזָה מֵחָדָשׁ.

ט יוֹצְאִין בְּסֻכָּה שְׁאוּלָה, אֲבָל לֹא בְּסֻכָּה גְּזוּלָה. וְלָכֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת סֻכָּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק שֶׁאֵין לוֹ סֻכָּה אַחֶרֶת בְּשׁוּם אֹפֶן, יוֹשֵׁב בָּהּ וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ.

י יֵשׁ לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִקְצֹץ הַיִּשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ סְכָךְ לְסֻכָּתוֹ, אֶלָּא יִקְנֶה מֵאַחֵר. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק יָכוֹל לִקְצֹץ בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁיִּטּוֹל רְשׁוּת מִבַּעַל הַקַּרְקַע.

יא מֻתָּר לַעֲשׂוֹת סֻכָּה בְּחֹל הַמּוֹעֵד.

יב עֲצֵי סֻכָּה, בֵּין מֵהַדְּפָנוֹת בֵּין מֵהַסְּכָךְ, אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה עַד לְאַחַר שִׁמְחַת תּוֹרָה, כֵּינָן שֶׁהֵקִצּוּ לַמִּצְוָה. וַאֲפִלּוּ לִטֹּל מֵהֶם קִיסָם לַחֲצִץ שִׁנָּיו, אָסוּר. וַאֲפִלּוּ אִם נָפְלוּ, אֲסוּרִין, וְלָא מַהֲנֵי בְּהוּ תְּנָאי. וְאִם חָל שְׁמִחַת תּוֹרָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אֲסוּרִין גַּם בַּשַּׁבָּת. וְכֵן נוֹיֵי סֻכָּה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה אֲפִלּוּ אִם נָפְלוּ. וְכֵינָן שֶׁאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, לָכֵן בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב, אֲסוּרִין בְּטִלְטוּל מִשּׁוּם מֻקְצֶה. וּמִכָּל מָקוֹם אֶתְרוֹג הַתָּלוּי בַּסֻּכָּה לְנוֹי, מֻתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ, דְּלֹא הֻקְצָה מֵרֵיחַ. וּבְנוֹי הַתָּלוּי בַּסְּכָךְ, נוֹהֲגִין שֶׁאֲפִלּוּ תְּנַאי לָא מַהֲנֵי. אֲבָל בְּנוֹי הַתָּלוּי בַּדְּפָנוֹת, מַהֲנֵי תְּנָאי. וְהַסְּדִינִין הַמְצֻיָּרִים שֶׁתְּלוּיִים בַּסֻּכָּה לְנוֹי, נוֹהֲגִין לְטַלְטְלָן, שֶׁלֹּא יִתְקַלְקְלוּ מִן הַגְּשָׁמִים, וַאֲפִלּוּ לֹא הִתְנָה בְּפֵרוּשׁ, כִּי מִסְתָּמָא מִתְּחִלָּה אַדַּעְתָּא דְּהָכִי תְּלָאן. וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב לְהַתְנוֹת תְּחִלָּה בְּפֵרוּשׁ, דְּהַיְנוּ קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת הָרִאשׁוֹן יַעֲמֹד שָׁם וְיֹאמַר, אֲנִי מַתְנֶה שֶׁאֶהֱא מֻתָּר לֶאֱכֹל וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּנוֹי סֻכָּה זוֹ מָתַי שֶׁאֶרְצֶה. וְצָרִיךְ לְזַהֵר בְּנוֹי סֻכָּה אֲשֶׁר בְּדַעְתּוֹ לְטָלוֹ בְּתוֹךְ יוֹם טוֹב, שֶׁלֹּא יִקָּשְׁרוּ בְּקֶשֶׁר, אֶלָּא בַּעֲנִיבָה (עַיִן לְעֵיל סִימָן פ סָעִיף מ״ה, מ״ו).

יג גַּם לְאַחַר הֶחָג, כְּשֶׁסְּתָרָהּ אֶת הַסֻּכָּה, לֹא יִפְסַע עַל הָעֵצִים, וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְדָבָר מְגֻנֶּה, מִשּׁוּם דְּתַשְׁמִישֵׁי מִצְוָה נִינְהוּ, כְּמוֹ צִיצִית (עַיִן לְעֵיל סִימָן ט סָעִיף יט).

יד אָסוּר לַחֲקוֹק פָּסוּק בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ וְגוֹ׳ אוֹ שְׁאָר פָּסוּק עַל דַּלַּעַת וְכַיּוֹצֵא בָּהּ לְנוֹי סֻכָּה, מִשּׁוּם דְּיָבוֹא אַחַר כָּךְ לִידֵי בִּזָּיוֹן. וְעוֹד, דְּאָסוּר לִכְתֹּב פָּסוּק שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ.

טו עֶרֶב סֻכּוֹת לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, לֹא יֹאכַל פַּת, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל בַּסֻּכָּה לְתֵאָבוֹן. וְיֵשׁ לְהַרְבּוֹת בִּצְדָקָה בְּעֶרֶב סֻכּוֹת.

סימן קלה

א כְּתִיב, בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, פֵּרוּשׁ, תָּדוּרוּ בַּסֻּכּוֹת. אָמְרָה תוֹרָה, שֶׁיָּדוּר בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יָמִים. כְּמוֹ שֶׁהוּא דָּר בְּבֵיתוֹ כָּל הַשָּׁנָה, כֵּן תְּהֵא עַתָּה עִקַּר דִּירָתוֹ בַּסֻּכָּה, שֶׁיַּכְנִיס לְתוֹכָהּ כֵּלָיו הַנָּאִים וּמַצָּעוֹת הַנָּאוֹת, וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְלוֹמֵד וּמְטַיֵּל וְיָשֵׁן בַּסֻּכָּה. וַאֲפִלּוּ אִם מְסַפֵּר עִם חֲבֵרוֹ, יְסַפֵּר בַּסֻּכָּה. וְכֵן אִם מִתְפַּלֵּל בְּיִחִידוּת, יִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ הַסֻּכָּה. כְּתִיב, לְמַעַן יֵדְעוּ דֹּרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, וְלָכֵן צְרִיכִין לְכַוֵּן בִּישִׁיבַת הַסֻּכָּה, שֶׁצִּוָּנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. וְסֻכּוֹת אֵלּוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי, נֶחְלְקוּ בָּהֶם תַּנָּאִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הֵמָּה עֲנָנֵי הַכָּבוֹד, שֶׁהֶקִיף בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ, לְבַל יַכֵּם שָׂרָב וְשָׁמֶשׁ. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, סֻכּוֹת מַמָּשׁ, שֶׁעָשׂוּ לָהֶם בִּשְׁעַת חֲנִיָּתָן מִפְּנֵי הַחַמָּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁיָּצָאנוּ מִמִּצְרַיִם בְּחֹדֶשׁ נִיסָן, לֹא צִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַסֻּכָּה בְּאוֹתוֹ הַזְּמָן, לְפִי שֶׁהוּא הַתְחָלַת יְמוֹת הַגֶּשֶׁם, וְדֶרֶךְ כָּל אָדָם לַעֲשׂוֹת אָז סֻכָּה לְצֵל, וְלֹא הָיְתָה נִכֶּרֶת שֶׁהִיא בִּמְצוַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. לָכֵן צִוָּה אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹתָהּ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, שֶׁהוּא זְמַן הַגְּשָׁמִים, וְדֶרֶךְ כָּל אָדָם לָצֵאת מִסֻּכָּתוֹ וְלֵישֵׁב בְּבֵיתוֹ. וַאֲנַחְנוּ יוֹצְאִין מִן הַבַּיִת לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, בָּזֶה יֵרָאֶה לַכֹּל, כִּי מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹתָהּ.

ב צָרִיךְ לְהַחֲזִיק אֶת הַסֻּכָּה בְּכָבוֹד, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹת בְּזוּיוֹת עָלָיו. וְלָכֵן לֹא יַכְנִיס לְתוֹכָהּ כֵּלִים שֶׁאֵינָם מְכֻבָּדִים, כְּגוֹן קְדֵרוֹת, וְכַד שֶׁשּׁוֹאֲבִים בּוֹ מַיִם, וְכֵלִים שֶׁמַּשְׁהִים בָּהֶם קֶמַח, וַעֲרֵבָה וְיוֹרָה וּמַחֲבַת וּמַכְתֶּשֶׁת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְגַם הַקְּעָרוֹת, לְאַחַר הָאֲכִילָה צָרִיךְ לְהוֹצִיאָן לַחוּץ. אֲבָל כְּלֵי שְׁתִיָּה, יִהְיוּ בַּסֻּכָּה. וְנוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס לְתוֹכָהּ נֵר שֶׁל חֶרֶס, מִשּׁוּם דְּמָאִיס. וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה בָּהּ תַּשְׁמִישׁ בָּזוּי, כְּגוֹן שְׁטִיפַת קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת. אֲבָל כּוֹסוֹת, מֻתָּר לִשְׁטֹף. וְכָל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לְהַשְׁתִּין בָּהּ, אֲפִלּוּ לְתוֹךְ כֶּלִי, אַף עַל פִּי שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. אֲבָל תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, מֻתָּר בַּסֻּכָּה, שֶׁהֲרֵי עִקַּר מִצְוָתָהּ אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ. אִם הִכְנִיס לְתוֹכָהּ כֵּלִים בְּזוּיִים, אֵינָהּ נִפְסֶלֶת בְּכָךְ. אַךְ בְּשָׁעָה שֶׁהֵם בָּהּ, אֵין לְבָרֵךְ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, עַד שֶׁיּוֹצִיאוּם.

ג אֲכִילָה בַּסֻּכָּה בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן הִיא חוֹבָה, שֶׁצָּרִיךְ לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה פַּת לְכָל הַפָּחוֹת כַּזַּיִת. וַאֲפִלּוּ מִצְטַעֵר, חַיָּב לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה. וְאִם יוֹרְדִים גְּשָׁמִים (עַיִן לְקַמָּן סָעִיף ט), אִם מְדַמֶּה שֶׁיִּפְסְקוּ לְאַחַר שָׁעָה אוֹ שְׁתֵּי שָׁעוֹת, יַמְתִּין וְאַחַר כָּךְ יִקַּדֵּשׁ וְיֹאכַל בַּסֻּכָּה כָּרָאוּי. וְאִם רוֹאֶה שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים, אוֹ שֶׁהַמְתִּין וְלֹא פָסְקוּ, מְקַדֵּשׁ בַּסֻּכָּה וּמְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ, וּמְכַוֵּן בְּשֶׁהֶחֱיָנוּ גַּם עַל הַסֻּכָּה, אֲבָל אֵינוֹ מְבָרֵךְ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה. וְנוֹטֵל יָדָיו וּמְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא, וְאוֹכֵל שָׁם כְּזַיִת פַּת בְּלִי הֻכְסֵּךְ, וְהוֹלֵךְ לְתוֹךְ הַבַּיִת וְגוֹמֵר סְעוּדָתוֹ. וְיֵשׁ לוֹ לְכַוֵּן בִּשְׁעַת נְטִילַת יָדַיִם וּבִשְׁעַת בְּרָכַת הַמּוֹצִיא, שֶׁדַּעְתּוֹ לֶאֱכֹל גַּם בַּבַּיִת (עַיִן לְעֵיל סִימָן מב סָעִיף יט, כא). וְאִם פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים קֹדֶם שֶׁבֵּרַךְ בִּרְכַת הַמָּזוֹן, הוֹלֵךְ שׁוּב לְתוֹךְ הַסֻּכָּה וּמְבָרֵךְ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, וְאוֹכֵל קְצָת יוֹתֵר מִכַּבֵּיצָה פַּת, וּמְבָרֵךְ בִּרְכַת הַמָּזוֹן. וְאִם פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ בִּרְכַת הַמָּזוֹן, הוֹלֵךְ גַּם כֵּן לְתוֹךְ הַסֻּכָּה, וְנוֹטֵל יָדָיו שֵׁנִית, וְאוֹכֵל יוֹתֵר מִכַּבֵּיצָה פַּת בְּבִרְכַת לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, וּמְבָרֵךְ בִּרְכַת הַמָּזוֹן. אִם בְּסֻכָּה שֶׁלּוֹ אַף לְאַחַר שֶׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים עֲדַיִן הַמַּיִם מְטַפְטְפִין מִן הַסְּכָךְ, וְיֵשׁ בִּשְׁכוּנָתוֹ סֻכָּה שֶׁהָיְתָה מְסֻגֶּרֶת בְּגַג, וּלְאַחַר הַגְּשָׁמִים נִפְתְּחָה, יֵלֵךְ שָׁמָּה וְיֹאכַל פִּתּוֹ בְּטוּב לֵבָב.

ד בַּלַּיְלָה הַשֵּׁנִי גַּם כֵּן חוֹבָה לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה, וַאֲפִלּוּ הוּא מִצְטַעֵר, וְדִינוֹ כְּמוֹ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, אֶלָּא חִלּוּק אֶחָד יֵשׁ בֵּינֵיהֶן, שֶׁאִם רָאָה שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים, אוֹ הִמְתִּין וְלֹא פָּסְקוּ, מְקַדֵּשׁ בַּבַּיִת וְאוֹכֵל שָׁם, וְקוֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן הוֹלֵךְ לְתוֹךְ הַסֻּכָּה וְאוֹכֵל שָׁם לְכָל הַפָּחוֹת כַּזַּיִת פַּת בְּלֹא בִּרְכַּת לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, וְחוֹזֵר לְבֵיתוֹ וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן.

ה עַרְבִית, כְּשֶׁבָּא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, נִכְנָס לַסֻּכָּה וּמְקַדֵּשׁ מִיָּד, רַק לֹא יְקַדֵּשׁ אֶלָּא כְּשֶׁהוּא וַדַּאי לַיְלָה. וּכְשֶׁהוּא מְבָרֵךְ בַּקִּדּוּשׁ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, יְכַוֵּן לִפְטֹר בִּבְרָכָה זוֹ, סְעוּדָה זוֹ וְגַם הַשֵּׁנָה וּשְׁאָר צְרָכָיו שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּסֻּכָּה, עַד הַקִּדּוּשׁ שֶׁבְּיוֹם הַמֻּחָרָת. וּבִבְרַכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ יְכַוֵּן, שֶׁהוּא מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ עַל הֶחָג וְגַם עַל הַסֻּכָּה. וְלָכֵן בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן מְבָרְכִין תְּחִלָּה לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה וְאַחַר כָּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ, שֶׁתְּהֵא בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ גַּם עַל הַסֻּכָּה. וּבַלַּיְלָה הַשֵּׁנִי מְבָרֵךְ תְּחִלָּה שֶׁהֶחֱיָנוּ, וְאַחַר כָּךְ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה.

ו כְּשֶׁאוֹכְלִים כַּמָּה בַּעֲלֵי בָּתִּים בְּסֻכָּה אַחַת, וְיֵשׁ שָׁם גַּם הַנָּשִׁים וּשְׁאָר בְּנֵי בַּיִת שֶׁצְּרִיכִין לִשְׁמֹעַ הֵיטֵב אֶת הַקִּדּוּשׁ לָצֵאת בּוֹ, אִם יְקַדְּשׁוּ כָּל בַּעֲלֵי הַבָּתִּים בְּיַחַד, תְּרֵי קָלֵי לָא מִשְׁתַּמְעֵי, וְלֹא יִשְׁמְעוּ הֵיטֵב אֶת הַקִּדּוּשׁ. עַל כֵּן טוֹב יוֹתֵר שֶׁיְקַדְּשׁוּ בָּזֶה אַחַר זֶה. וְאִם מְקַדְּשִׁין בְּיַחַד, כְּגוֹן אִם אֵין שָׁם מִי שֶׁצָּרִיךְ לָצֵאת בִּשְׁמִיעַת קִידּוּשׁ, אִם קָדַם אֶחָד וְסִיֵּם בִּרְכַּת בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן אוֹ בְּרָכָה אַחֶרֶת, וְאַחַר כָּךְ סִיֵּם חֲבֵרוֹ, אֵין לְהָרִאשׁוֹן לַעֲנוֹת אָמֵן אַחַר בִּרְכַּת חֲבֵרוֹ, מִשּׁוּם דְּאָמֵן, חֲוֵי הֶפְסֵק בֵּין בִּרְכַּת בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן לַשְׁתִיָה. וְהָעוֹלָם נוֹהֲגִים לְהַמְתִּין זֶה עַל זֶה וְעוֹנִין אָמֵן, וְזֶהוּ שֶׁלֹּא כַּדִּין, אֶלָּא יֵשׁ לָהֶם לוֹמַר הַכֹּל בְּיַחַד.

ז בִּשְׁאָר הַלֵּילוֹת וְכֵן בְּכָל הַיָּמִים, אֵין חִיּוּב לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה, אֶלָּא שֶׁאִם הוּא רוֹצֶה לֶאֱכֹל אֲכִילַת קֶבַע אוֹ לִישֵׁן, צָרִיךְ לֶאֱכֹל אוֹ לִישֵׁן בַּסֻּכָּה. וּמַהִי אֲכִילַת קֶבַע. פַּת יוֹתֵר מִכַּבֵּיצָה, אֲפִלּוּ לֹא קָבַע עָלֶיהָ, וַאֲפִלּוּ הִיא פַּת כִּסְנִין. וְכֵן תַּבְשִׁיל הֶעָשׂוּי מֵחֲמִשָּׁה מִנֵי דָגָן יוֹתֵר מִכַּבֵּיצָה וְקָבַע עָלָיו, חַיָּב בַּסֻּכָּה וּלְבָרֵךְ עָלָיו לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה. אֲבָל פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ אָכַל הַרְבֵּה וְקָבַע עֲלֵיהֶם, מֵתֶר לֶאֱכוֹל חוּץ לַסֻּכָּה. וְכֵן יַיִן אוֹ שֵׁכָר מַשְׁקִין אוֹ בָּשָׂר וּגְבִינָה, מֵתֶר לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת חוּץ לַסֻּכָּה. וְדַוְקָא כְּשֶׁלֹּא קָבַע עֲלֵיהֶם. אֲבָל אִם רוֹצֶה לִשְׁתּוֹת יַיִן אוֹ שֵׁכָר מַשְׁקִים בְּדֶרֶךְ קֶבַע, אוֹ שֶׁרוֹצֶה לֶאֱכֹל בָּשָׂר אוֹ גְּבִינָה דֶּרֶךְ קֶבַע, צָרִיךְ סֻכָּה, וְלֹא יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה. וְטוֹב שֶׁיֹּאכַל קֹדֶם, פַּת, כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ. וְכָל זֹאת, מִדִּינָא. אֲבָל מִי שֶׁמַּחְמִיר עַל עַצְמוֹ שֶׁאֲפִלּוּ מַיִם אֵינוֹ שׁוֹתֶה חוּץ לַסֻּכָּה, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

ח שָׁנָה, אֲפִלּוּ אַרְעַי, מִדִּינָא צְרִיכָה סֻכָּה. וְכֵן עוֹשִׂין הַמְדַקְדְּקִין בְּמִצְוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ שְׁנַת אַרְעַי אֵינָם יְשֵׁנִים חוּץ לַסֻּכָּה. וְעַתָּה שֶׁנּוֹהֲגִים הָרַבֵּה לְהָקֵל בַּשָּׁנָה, כָּתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים, זְכָרוֹנָם לִבְרָכָה, כַּמָּה טָעָמִים, לְלַמֵּד קְצָת זְכוּת עֲלֵיהֶם. אֲבָל כָּל יְרֵא שָׁמַיִם, רָאוּי לוֹ לְהַחְמִיר וְלַעֲשׂוֹת סֻכָּה, שֶׁיּוּכַל לָדוּר שָׁם עִם אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּא דָּר בְּכָל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, אִם אֶפְשָׁר לוֹ. וּלְכָל הַפָּחוֹת שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לִישֹׁן שָׁם הוּא לְבַדּוֹ. וְאִם אֵינָהּ כֵּן, אֲפִלּוּ בְּדֵיעֲבַד, הֵיא פְּסוּלָה.

ט יָרְדוּ גְּשָׁמִים, פָּטוּר מִן הַסֻּכָּה. בְּאֵיזֶה גְּשָׁמִים פָּטוּר? אִם יָרְדוּ כָּל כָּךְ, שֶׁהוּא מְשַׁעֵר, שֶׁאִם הָיוּ נוֹפְלִים כָּךְ לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל, הָיָה מִתְקַלְקֵל, אֲפִלּוּ אֵין לְפָנָיו הַתַּבְשִׁיל, אוֹ שֶׁהוּא מְשַׁעֵר, שֶׁאִם הָיוּ נוֹפְלִים לְתוֹךְ הַחֲדֵר שֶׁהוּא בּוֹ, הָיָה יוֹצֵא מִשָּׁם לְחֲדֵר אַחֵר, אָז יוֹצֵא גַּם מִן הַסֻּכָּה לַבָּיִת. וְאִם הִתְחִיל לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה, וְאַחַר כָּךְ יָרְדוּ גְּשָׁמִים וְנִכְנַס לְתוֹךְ הַבַּיִת, וְהִתְחִיל לֶאֱכֹל גַּם בַּבַּיִת, אוֹ שֶׁמֻּחֲמַת הַגְּשָׁמִים הִתְחִיל מִתְּחִלָּה לֶאֱכֹל בַּבַּיִת, וְאַחַר כָּךְ פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, גּוֹמֵר סְעוּדָתוֹ בַּבַּיִת וְאֵינוֹ מְחֻיָּב לְלֶכֶת בְּאֶמְצַע הַסְּעוּדָה מִבֵּיתוֹ לְתוֹךְ הַסֻּכָּה. וְכֵן כְּשֶׁהָעֵת קַר וְהַמַּאֲכָלִים נִקָּרְשִׁים בְּתוֹךְ הַסֻּכָּה, פָּטוּר מִן הַסֻּכָּה וְאוֹכֵל בַּבַּיִת.

י לְעִנְיַן שֵׁנָה בַּסֻּכָּה, גַּם גְּשָׁמִים מֻעָטִין חֲוֵי צַעַר לִישֵׁן, וְיָכוֹל לָצֵאת. וְאִם יָצָא לְבֵיתוֹ וְשָׁכַב לִישֵׁן, וַאֲחַר כָּךְ פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, אוֹ שֶׁמִּתְחִלָּה שָׁכַב בְּבֵיתוֹ לִישֵׁן מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, וַאֲחַר כָּךְ פָּסְקוּ, אֵין מַטְרִיחִין אוֹתוֹ לֵילֵךְ לַסֻּכָּה כָּל הַלַּיְלָה, אֶלָּא יָשֵׁן בְּבֵיתוֹ עַד הַבֹּקֶר.

יא כְּשֶׁהוּא פָּטוּר מִן הַסֻּכָּה, וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם, נִקְרָא הֶדְיוֹט, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל שָׂכָר עָלֶיהָ, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לְבָרֵךְ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי בְּרָכָה לְבַטָּלָה. וּכְשֶׁיּוֹצֵא מִן הַסֻּכָּה בִּשְׁבִיל הַגְּשָׁמִים, לֹא יְבַעֵט בְּסֻכָּתוֹ וְיֵצֵא, אֶלָּא יֵצֵא בְּהַכְנָעָה, כְּעֶבֶד שֶׁמְּזַג כּוֹס לְרַבּוֹ, וְשָׁפַךְ לוֹ רַבּוֹ קִיתוֹן עַל פָּנָיו.

יב נוֹהֲגִין שֶׁאֵין מְבָרְכִין לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה אֶלָּא בַּאֲכִילַת קֶבַע. וְנוֹהֲגִין שֶׁמְּבָרְכִין תְּחִלָּה הַמּוֹצִיא, וְאַחַר כָּךְ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, קֹדֶם שֶׁטּוֹעֵם. וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהוּא אוֹכֵל בַּסֻּכָּה כָּל הַיּוֹם, וְכָל מַה שֶּׁהוּא יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה שָׁם, וַאֲפִלּוּ אִם יָשֵׁן שָׁם נִפְטָר הַכֹּל בַּבְּרָכָה שֶׁבֵּרַךְ בִּשְׁעַת אֲכִילַת קֶבַע, עַד שֶׁיֹּאכַל שֵׁנִית בְּקֶבַע. וְאִם לֹא יָצָא מִן הַסֻּכָּה לַעֲסָקָיו אוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת בֵּין סְעוּדָה לִסְעוּדָה, כֵּיוָן שֶׁבֵּרַךְ פַּעַם אַחַת, שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּסְעוּדָה שְׁנִיָּה שֶׁאוֹכֵל. וַאֲפִלּוּ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, אִם יָשַׁב וְאָכַל וְלָמַד וְהִתְפַּלֵּל וְיָשַׁן תּוֹךְ סֻכָּתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ רַק פַּעַם אַחַת, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִן הַסֻּכָּה. וַאֲפִלּוּ יָצָא יְצִיאַת אַרְעַי וְדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר מִיָּד, לֹא חֲוֵי הֶסֵּח הַדַּעַת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּסְעוּדָה שְׁנִיָּה, רַק כְּשֶׁיָּצָא לַעֲסָקָיו אוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְכַדּוֹמֶה. וַאֲפִלּוּ הָלַךְ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ לִלְמֹד שָׁם אוֹ לַעֲשׂוֹת שָׁם אֵיזֶה דָּבָר שֶׁהוּא שׁוֹהֶה בּוֹ, גַּם כֵּן חֲוֵי הֶסֵּח הַדַּעַת, וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּסְעוּדָה שְׁנִיָּה.

יג מִי שֶׁהוֹלֵךְ אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע סְעוּדָתוֹ לְסֻכַּת חֲבֵרוֹ וְאוֹכֵל שָׁם שִׁעוּר דְּחַיָּב בַּסֻּכָּה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ גַּם שָׁם לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה.

יד מִי שֶׁשָּׂכַח לְבָרֵךְ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, וְנִזְכַּר בְּאֶמְצַע הַסְּעוּדָה, אוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁגָּמַר אֲכִילָתוֹ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ, כִּי גַּם הַיְשִׁיבָה שֶׁיֵּשֵׁב שָׁם אַחַר כָּךְ, הִיא מִצְוָה.

טו נָשִׁים פְּטוּרוֹת מִסֻּכָּה, וְאַף עַל פִּי כֵן רַשָּׁאִין לְבָרְךָ. קְטַנִּים, גַּם כֵּן פְּטוּרִים. וּמִכָּל מָקוֹם כֹּל שֶׁהוּא מִבֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים וּלְמַעְלָה, חַיָּב אָבִיו לְחַנְּכוֹ שֶׁיֹּאכַל בַּסֻּכָּה. וַאֲפִלּוּ אֵין אָבִיו בְּבֵיתוֹ, אֵין לְהַנִּיחוֹ שֶׁיֹּאכַל חוּץ לַסֻּכָּה.

טז חוֹלֶה וּמְשַׁמְּשָׁיו, פְּטוּרִים מִסֻּכָּה. וְאִם הוּא חוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, אֵין הַמְשַׁמְּשִׁין פְּטוּרִין אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם. אִם הוּא חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, פְּטוּרִין גַּם בְּשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהֶן כָּל כָּךְ.

יז מִצְטַעֵר, גַּם כֵּן פָּטוּר מִן הַסֻּכָּה בְּשִׁאָר הַלֵּלוֹת, וְכֵן בְּכָל הַיָּמִים. וְהַיְנוּ שֶׁמִּצְטַעֵר מֵחֲמַת צִנָּה אוֹ מֵרוּחַ אוֹ מֵרֵיחַ רָע וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְכֵן אִם כָּבוּ לוֹ הַנֵּרוֹת בְּסֻכָּתוֹ בַּשַּׁבָּת וְיֵשׁ לוֹ טֹרַח גָּדוֹל לְיַלֵּךְ לְסֻכַּת חֲבֵרוֹ, יָכוֹל לְיַלֵּךְ לְבֵיתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ נֵרוֹת דּוֹלְקִים. וְדַוְקָא אִם מִתְחִלָּה עָשָׂה סֻכָּתוֹ כָּרָאוּי, וְאַף בְּמִקְרֶה בָּא לוֹ הָעִנְיָן שֶׁהוּא מִצְטַעֵר לֵישֵׁב אוֹ לִישֵׁן בְּתוֹכָהּ. אֲבָל אִם מִתְחִלָּה עָשָׂאָהּ בְּמָקוֹם רֵיחַ רָע וְכַדּוֹמֶה, אוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיִּתְיָרֵא לִישֵׁן בָּהּ, אֵינוֹ יוֹצֵא בָּהּ אֲפִלּוּ בַּאֲכִילָה בַּיּוֹם. אִם בָּא הָרוּחַ לְכַבּוֹת הַנֵּרוֹת דֶּרֶךְ הַדָּפָנוֹת, מֻתָּר לִפְרוֹשׁ שָׁם סָדִין אוֹ בֶּגֶד.

יח הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּיּוֹם, פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה בַּיּוֹם, כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהֶם שָׁהוּת לְטָרֹחַ אַחַר סֻכָּה, כֵּיוָן שֶׁצְּרִיכִין לֵילֵךְ תֵּכֶף לַדַּרְכָּן. אֲבָל אִם יְכוֹלִים לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה בְּלִי טֹרַח, חַיָּבִים לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה. וּבַלַּיְלָה, כְּשֶׁהֵם בַּמָּלוֹן שֶׁהֵם רוֹצִים לָלוּן שָׁם, צְרִיכִים לְהַטְרִיחַ אֶת עַצְמָם לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה. וַאֲפִלּוּ אִם הֵם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם סֻכָּה, אִם יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת סֻכָּה בְּמֵעַט מָמוֹן, חַיָּבִים לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁתְּהֵא לָהֶם סֻכָּה לִישֵׁן בְּתוֹכָהּ. וְאִם הוֹלְכִים גַּם בַּלַּיְלָה, דִּינָם כְּמוֹ בַיּוֹם. וְהַהוֹלְכִים בַּכְּפָרִים לִגְבּוֹת חוֹבוֹת בְּחֹל הַמּוֹעֵד, אִם אֵינָם יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת לָהֶם סֻכָּה, יַחְמִירוּ עַל עַצְמָם לַחֲזוֹר לְבָתֵּיהֶם בְּכָל לַיְלָה לְקַיֵּם מִצְוַת סֻכָּה.

יט שְׁלוּחֵי מִצְוָה, אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁהֵם בַּמָּלוֹן, אִם צְרִיכִים לִטְרֹחַ אַחַר סֻכָּה אוֹ שֶׁאֵין נוֹחַ לָהֶם לִישֹׁן בַּסֻּכָּה, וְאִם יִישְׁנוּ, יִהְיוּ לְמָחָר יְגֵעִים וְיִתְעַכְּבוּ מִן הַמִּצְוָה, פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה. אֲבָל בְּלָאו הָכִי, חַיָּבִים.

כ שׁוֹמְרֵי גְּנוֹת וּפַרְדֵּסִים וּתְבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אִם אֶפְשָׁר לִשְׁמֹר הַכֹּל בְּמָקוֹם אֶחָד, יַעֲשֶׂה לוֹ שָׁם סֻכָּה וְיֵשֵׁב בָּהּ.

כא הָעוֹשִׂים יַיִן אֲצֶל גּוֹיִם, פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, מִשּׁוּם דִּצְרִיכִים לִשְׁמוֹר שֶׁלֹּא יִגַּע בּוֹ גּוֹי. וְאִם הוּא בְּעִנְיָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ שְׁמִירָה, חַיָּבִין.

כב הַיּוֹשְׁבִים בַּחֲנוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם דָּרִים חוּץ לָעִיר וְהַחֲנוּת הִיא בָּעִיר וּרְגִילִין כָּל הַשָּׁנָה בְּרֹב פְּעָמִים לֶאֱכוֹל שָׁם בַּיּוֹם, מִכָּל מָקוֹם בַּסֻּכּוֹת חַיָּבִים לֶאֱכוֹל בַּסֻּכָּה.

סימן קלו

א כְּבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּי שֶׁהוּא קוֹנֶה אֶתְרוֹג וְלוּלָב וְהוּא אֵינוֹ מֵבִין, מַרְאֶה אוֹתָן לְמוֹרֶה הוֹרָאָה אִם הֵם כְּשֵׁרִים אוֹ לֹא, כִּי יֵשׁ הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִינִים. וְיֵשׁ לְהַדֵּר לִקְנוֹת לוּלָב חָדָשׁ, כִּי לוּלָב הַיָּבֵשׁ אֵינוֹ כָּשֵׁר אֶלָּא בִּשְׁעַת הַדְּחָק. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּכֹל שֶׁכָּלְתָה הַיַּרְקוּת שֶׁבּוֹ, הֲרֵי יָבֵשׁ. שִׁעוּר הַלּוּלָב, שֶׁתְּהֵיֶה הַשְּׁדָרָה חוּץ מִן הֶעָלִין הָעֶלְיוֹנִים, אַרְבָּעָה טְפָחִים. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲגוּדָּלִין וּשְׁלִישׁ גּוּדָּל סַגִּי.

ב הַהֲדַס צָרִיךְ לִהְיוֹת מְשֻׁלָּשׁ, דְּהַיְנוּ שֶׁיּוֹצְאִין בּוֹ מִכָּל קֶן וָקֶן שְׁלֹשָׁה עָלִין בְּשׁוּרָה אַחַת בְּשָׁוֶה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֶחָד גָּבוֹהַּ אוֹ נָמוּךְ מֵחֲבֵרָיו. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הֶעָלִין חוֹפִין אֶת עֻצּוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁרֹאשׁ כָּל עָלֶה, יַגִּיעַ לְמַעְלָה מֵעֲקָצָהּ שֶׁל הֶעָלֶה שֶׁלְּמַעְלָה. וּבְתוֹךְ אֵלּוּ הַהֲדַסִּים הַמּוּבָאִים מִמֶּרְחָק, בְּדֹחַק שֶׁיִּמְצְאוּ כְּשֵׁרִים, וּצְרִיכִין לְבָדְקָם. וְהַיְרֵא דְבַר ה׳, יְהַדֵּר לִקְנוֹת חֲדַסִּים לַחִים יְרֻקִּים מְשֻׁלָּשִׁים וּמְהֻדָּרִים. וְהַגְּדֵלִים בִּמְדִינָתֵנוּ, צְרִיכִין לְדַקְדֵּק בָּם אִם אֵינָם מְרֻכָּבִים, וְאִם לֹא גָּדְלוּ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב. וְכֵן צְרִיכִין לְדַקְדֵּק בָּזֶה בַּלּוּלָבִין הַגְּדֵלִים בִּמְדִינָתֵנוּ. אִם אֵין בְּנִמְצָא חֲדַסִּים מְשֻׁלָּשִׁים, יִטֹּל שֶׁאֵינָם מְשֻׁלָּשִׁים, וְלֹא יְבָרֵךְ.

ג שִׁעוּר הַהֲדַס, שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק, סַגִּי בַּעֲשָׂרָה גּוּדָּלִין. וְיִהְיֶה כָּל הַהֲדַס מִלְּמַטָּה עַד לְמַעְלָה, מְשֻׁלָּשׁ. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק, אִם לְמַטָּה הַמַּעֲט אֵינוֹ מְשֻׁלָּשׁ, וְהָרֹב שֶׁלְּמַעְלָה מְשֻׁלָּשׁ, גַּם כֵּן כָּשֵׁר. צְרִיכִין לְדַקְדֵּק, שֶׁלֹּא יִשְׁרוּ הֶעָלִין מִן הַהֲדַס, כִּי אִם נָשְׁרוּ אֲפִלּוּ מִקְצָת עָלִין, יֵשׁ כַּמָּה חִלּוּקֵי דִינִים, וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלַת חָכָם.

ד צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ, שֶׁלֹּא יְהֵא נִקְטָם רֹאשׁוֹ, דְּהַיְנוּ רֹאשׁ הָעֵץ. וְאִם אֵין לוֹ רַק קְטוּמִים, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם. אֲבָל הָעֲנָפִים הַקְּטַנִּים שֶׁיּוֹצְאִין בֵּין הַקְּנִים, צְרִיכִים לְקָטֵם אוֹתָם, שֶׁלֹּא יַפְסִיקוּ בֵּין הַקְּנִים

ה הָעֲרָבָה, יְדוּעָה. הֶעָלֶה מָשׁוּךְ, וּפִיו חָלָק, וְהַקָּנֶה אָדֹם. וַאֲפִלּוּ בְּעוֹדוֹ יָרוֹק, כָּשֵׁר, כֵּיוָן שֶׁכְּשֶׁהוּא שׁוֹהֶה בָּאֵילָן, מִתְאַדֵּם. וְרֹב מִין זֶה גָּדֵל אֵצֶל הַנְּחָלִים, וְעַל כֵּן נִקְרָא עַרְבֵי נָחַל. וַאֲפִלּוּ הַגְּדֵלִים בִּמְקוֹם אַחֵר, כְּשֵׁרִים, אֶלָּא שֶׁאִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְהַדֵּר לִקַּח מֵאוֹתָן הַגְּדֵלִים אֵצֶל נָחַל. שִׁעוּר הָעֲרָבָה, כְּשִׁעוּר הַהֲדַס.

ו עֲרָבָה שֶׁיָּבְשָׁה, אוֹ שֶׁנִּשְׁרוּ רֹב הֶעָלִין שֶׁלָּהּ, אוֹ שֶׁנִּקְטַם רֹאשׁ הָעֵץ שֶׁלָּהּ, פְּסוּלָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם אִם נִדַּלְדְּלוּ הֶעָלִין מִן הַקָּנֶה וּתְלוּיִים לְמַטָּה, פְּסוּלָה. וּצְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ מְאֹד גַּם בָּעֲרָבָה, כִּי לִפְעָמִים מֻחֶמֶת שֶׁתּוֹחֲבִין אוֹתָהּ אֶל הַלּוּלָב אוֹ עַל יְדֵי הַנִּעְנוּעִין, נוֹשְׁרִין הֶעָלִין, וְאָז פְּסוּלָה.

ז צָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁלֹּא יִקְצֹץ הַיִּשְׂרְאֵל בְּעַצְמוֹ מִן הָאִילָן אֶחָד מֵאַרְבַּעַת הַמִּינִים לְצָרְכּוֹ, אֲפִלּוּ נָתַן לוֹ בַּעַל הַקַּרְקַע רְשׁוּת, אֶלָּא גּוֹי אוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר יִקְצְצֵם וְיִקַּח מִמֶּנּוּ.

ח לוֹקְחִין שְׁלֹשָׁה בַּדֵּי הֲדַס וּשְׁנֵי בַדֵּי עֲרָבָה, (וְאֵין לְהוֹסִיף), וְאוֹגְדִין אוֹתָם עִם הַלּוּלָב, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן אֲגֻדָּה אֶחָת. וּצְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם כְּדֶרֶךְ גִּדֵּילָתָן, דְּהַיְנוּ מְקוֹם הַחֲתָךְ לְמַטָּה, שֶׁאִם נִתְהַפֵּךְ אֲפִלּוּ רַק בַּד אֶחָד, גַּם בְּדִיעֲבַד אֵינוֹ יוֹצֵא. וְיֵשׁ לְאֲגוֹד אֶת הַהֲדַס מִימִין הַשְּׂדְרָה אֶל הַלּוּלָב, וְאֶת הָעֲרָבָה מִשְּׂמֹאלוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁשְּׁיטוֹל אֶת הַלּוּלָב וְהַשְּׂדְרָה נֶגֶד פָּנָיו, יִהְיֶה הַהֲדַס נֶגֶד יְמִינוֹ, וְהָעֲרָבָה נֶגֶד שְׂמֹאלוֹ. וְיִהְיוּ לְמַטָּה כֻּלָּם שָׁוִים, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיְּטוֹל אֶת הַלּוּלָב, יֹאחַז כֻּלָּם. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לִרְאוֹת שֶׁיִּהְיֶה הַהֲדַס מְעַט גָּבוֹהַּ מִן הָעֲרָבָה. וְצָרִיךְ לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁתֵּצֵא הַשְּׂדְרָה מִן הַלּוּלָב לְמַעְלָה מִן הַהֲדַס לְכָל הַפָּחוֹת טֶפַח. קוֹשֵׁר כֻּלָּם בְּיַחַד בְּקֶשֶׁר גָּמוּר, דְּהַיְנוּ שְׁנֵי קְשָׁרִים זֶה עַל גַּב זֶה. וּמִלְּבַד מַה שֶּׁקָּשַׁר אֵלּוּ הַמִּינִים בְּיַחַד, יַעֲשֶׂה עוֹד בַּלּוּלָב שְׁלֹשָׁה קְשָׁרִים, וְרַק טֶפַח אֶחָד מִן הַלּוּלָב לְמַעְלָה יִהְיֶה בְּלִי קֶשֶׁר, כְּדֵי לְכַסְּכֵּס בּוֹ בִּשְׁעַת הַנִּעְנוּעִים. אִם יֵשׁ חוּט כָּרוּךְ עַל הַהֲדַס, צָרִיךְ לַהֲסִירוֹ קֹדֶם הָאֲגוּדָה, שֶׁלֹּא תְּהֵא חֲצִיצָה. אִם הֶחְתָּרָה הָאֲגֻדָּה בְּיוֹם טוֹב, אָסוּר לְאָגְדָהּ בְּיוֹם טוֹב בְּקֶשֶׁר, אֶלָּא בַּעֲנִיבָה, אוֹ כְּמוֹ שֶׁנּוֹהֲגִין שֶׁכּוֹרְכִין סְבִיבוֹתָם וְתוֹחֲבִין רֹאשׁ הַכְּרִיכָה לְתוֹךְ הָעִגּוּל הַכָּרוּךְ.

ט עֲרָבָה שֶׁנִּתְלְשָׁה בְּיוֹם טוֹב, בֵּין בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן בֵּין בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, אֲסוּרָה הַיּוֹם אֲפִלּוּ בְּטִלְטוּל בְּעָלְמָא, כִּי הִיא מֻקְצֶה גָּמוּר. וְאִם נִתְלְשָׁה בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, כְּשֵׁרָה בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. אַךְ אִם חָל יוֹם רִאשׁוֹן בַּשַּׁבָּת וְנִתְלְשָׁה, אֲסוּרָה גַּם בְּיוֹם שֵׁנִי. אִם הוּבְאוּ מִחוּץ לַתְּחוּם אֶתְרוֹג אוֹ שְׁאָר מִינִים, מֻתָּרִין לְטַלְטְלָן וְלָצֵאת בָּהֶם. אַךְ אִם אֵין הָעִיר מְתֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין, אֲסוּרִין לְטַלְטֵל לַחוּץ מִן הַבַּיִת שֶׁהֵם שָׁם, וְיֵלְכוּ כֻּלָּם שָׁמָּה לָצֵאת בָּהֶם.

י מִי שֶׁאֵין לוֹ כָּל אַרְבַּעַת הַמִּינִים מֻכָנִים, טוֹב לוֹ יוֹתֵר לָצֵאת בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ (וְעַיֵּן סִימָן שְׁלֹאַחַר זֶה סָעִיף ח). וּמִכָּל מָקוֹם מִצְוָה לוֹ שֶׁיִּהְיוּ לוֹ גַּם כֵּן אַרְבָּעָה מִינִים כְּפִי הַשָּׁגַת יָדוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם הַנִּעְנוּעִים.

סימן קלז

א נוֹטֵל אֶת הַלּוּלָב עִם הָאֶגּוּד וְשִׂדְרַת הַלּוּלָב כְּנֶגֶד פָּנָיו בִּימִינוֹ, וְאֶת הָאֶתְרוֹג בִּשְׂמֹאלוֹ. וְכֵיוָן שֶׁבְּכָל הַמִּצְוֹת צְרִיכִין לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן קֹדֶם עֲשִׂיָּתָן, וְגַם הָאֶתְרוֹג צְרִיכִין לְהַחֲזִיק דֶּרֶךְ גִּדֵּילָתוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁהָעֹקֶץ שֶׁבּוֹ נָחְתַּךְ מִן הָאִילָן יִהְיֶה לְמַטָּה, וְהַשּׁוֹשַׁנְתָּא לְמַעְלָה, עַל כֵּן כְּשֶׁהוּא נוֹטֵל אֶת הָאֶתְרוֹג קֹדֶם שֶׁמְּבָרֵךְ, יִטְּלֵהוּ בְּהִפּוּךְ, הָעֹקֶץ לְמַעְלָה וְהַשּׁוֹשַׁנְתָּא לְמַטָּה, שֶׁלֹּא יֵצֵא בוֹ. וּמְבָרֵךְ מְעֻמָּד עַל נְטִילַת לוּלָב. (לְפִי שֶׁהַלּוּלָב גָּבוֹהַּ מִכֻּלָּן, חָשׁוּב הוּא וְנִקְרֵאת כָּל הָאֲגוּדָּה עַל שְׁמוֹ). וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ גַּם שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאִם חָל הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן בַּשַּׁבָּת, שֶׁאֵין נוֹטְלִין בּוֹ לוּלָב, אָזַי מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי. וּמְנַעְנֵעַ לְאַרְבַּע רוּחוֹת שְׁמוֹ). כַּסֵּדֶר הַזֶּה, מִזְרָח, דָּרוֹם, מַעֲרָב, צָפוֹן, מַעְלָה, מָטָּה. וְכֵן בַּנִּעְנוּעִים שֶׁבַּהַלֵּל, וְכֵן בַּהַקָּפָה, יְזַהֵר לְקָרֵב אֶת הָאֶתְרוֹג אֶל הַלּוּלָב, שֶׁלֹּא יִהְיֶה פֵּרוּד בֵּינֵיהֶם. אִם הִפֵּךְ וְנָטַל אֶת הָאֶתְרוֹג בִּימִינוֹ וְאֶת הַלּוּלָב בִּשְׂמֹאל, יַחֲזוֹר וְיִטְלֵם כְּלֹא בֵרַךְ.

ב אִטֵּר, נוֹטֵל אֶת הַלּוּלָב בִּימִינוֹ שֶׁהִיא שְׂמֹאל כָּל אָדָם, וְאֶת הָאֶתְרוֹג בִּשְׂמֹאלוֹ. וְאִם הִפֵּךְ, חוֹזֵר וְנוֹטְלֵם כְּלֹא בֵרַךְ. וּמִי שֶׁהוּא שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו, הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם.

ג נָכוֹן שֶׁיַּחֲלֹץ אֶת הַתְּפִלִּין קֹדֶם נְטִילַת לוּלָב. וּלְכָל הַפָּחוֹת יָסִיר אֶת הָרְצוּעָה מֵעַל יָדוֹ, שֶׁלֹּא תְּהֵא חֲצִיצָה. גַּם נָכוֹן לְהָסִיר הַסַּבָּעוֹת שֶׁבְּאֶצְבְּעוֹתָיו.

ד סֵדֶר הַנִּעְנוּעִים בַּהַלֵּל, כָּךְ הֵם: בְּהוֹדוּ יֵשׁ שֵׁשׁ תֵּבוֹת חוּץ מִן הַשֵּׁם, וְינַעְנֵעַ בְּכָל תֵּבָה לְרוּחַ אֶחָד, וּבַשֵּׁם לֹא יְנַעְנֵעַ. בְּהוֹדוּ, לַמִּזְרָח, כִּי, לַדָּרוֹם, טוֹב, לְמַעֲרָב. כִּי לָצֶפוֹן. לְעוֹלָם, לְמַעְלָה. חַסְדּוֹ, לְמָטָּה. שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר אֵינוֹ מְנַעְנֵעַ אֶלָּא בְּהוֹדוּ וּבְיֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל. וְהַצִּבּוּר, בְּכָל פַּעַם שֶׁאוֹמְרִים הוֹדוּ. וּבְאָנָּא שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר גַּם הַצִּבּוּר, מְנַעְנְעִים רַק בְּאָנָּא ה׳ הוֹשִׁיעָה נָּא. וְכֵיוָן שֶׁמִּלְּבַד הַשֵּׁם יֵשׁ בּוֹ שֶׁלֹּשׁ תֵּבוֹת, מְנַעְנְעִים בְּכָל תֵּבָה לִשְׁתֵּי רוּחוֹת. וּבְהוֹדוּ שֶׁבְּסוֹף הַלֵּל גַּם כֵּן מְנַעְנְעִים שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר וְהַצִּבּוּר. כְּשֶׁמְּנַעְנֵעַ לְמַטָּה, יַשְׁפִּיל רַק יָדָיו לְמַטָּה, וְהַלּוּלָב עִם שְׁאָר הַמִּינִים יִשָּׁאֲרוּ כְּדֶרֶךְ גִּדֵּילָתָן. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין שֶׁמְּהַפְּכִין אֶת הַלּוּלָב לְצַד מָטָּה. וְאַל יְשַׁנֶּה אָדָם מִן הַמִּנְהָג. אֵינוֹ צָרִיךְ לַהֲפֹךְ פָּנָיו לַצַּד שֶׁהוּא מְנַעְנֵעַ, רַק רֹאשׁ הַלּוּלָב יַטֶּה. וְהַמְנַעְנְעִים אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּחֹזֶק, אֶלָּא כְּסִכּוּס מְעַט כְּדֵי שֶׁיִּתְנַעְנְעוּ הֶעָלִין, סַגִּי.

ה אָסוּר לֶאֱכֹל קֹדֶם נְטִילַת לוּלָב. וּמִי שֶׁהוּא בַּדֶּרֶךְ וּמְצַפֶּה שֶׁיָּבוֹא לְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֶתְרוֹג וְלוּלָב, וְכֵן הַדָּרִים בְּיִשּׁוּבִים וּמְשַׁלְּחִים לָהֶם אֶתְרוֹג וְלוּלָב, צְרִיכִין לְהַמְתִּין עַד חֲצוֹת וְלֹא יוֹתֵר, כִּי אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם טוֹב וּבְחֹל הַמּוֹעֵד, יוֹתֵר. וּמִי שֶׁחָלַשׁ לִבּוֹ לְהַמְתִּין עַד חֲצוֹת הַיּוֹם, יָכוֹל לִטְעוֹם אֵיזֶה דָּבָר קֹדֶם. אֲבָל מִי שֶׁאֵין לִבּוֹ חָלָשׁ יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר אֲפִלּוּ בִּטְעִימָה.

ו מֻתָּר לְהַחֲזִיר הַלּוּלָב בְּיוֹם טוֹב לַמַּיִם וּלְהוֹסִיף עָלָיו מַיִם, אֲבָל לֹא יַחֲלִיף. וּבְחֹל הַמּוֹעֵד, מִצְוָה לְהַחֲלִיף אֶת הַמַּיִם, כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר הַלּוּלָב לַח וּמְהֻדָּר. וְנוֹהֲגִין לִקַּח בְּחֹל הַמּוֹעֵד בְּכָל יוֹם עֲרָבָה חֲדָשָׁה לַלּוּלָב, וְהוּא הַהִדּוּר מִצְוָה.

ז חֲדַס שֶׁל מִצְוָה, אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ בְּכָל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, אֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת. אֲבָל בְּאֶתְרוֹג, מֻתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ בְּשַׁבָּת, וּמְבָרְכִין עָלָיו, הַנּוֹתֵן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת. וּבְשָׁאָר יְמֵי הֶחָג, אֵין לְהָרִיחַ בּוֹ אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא בְּשִׁעַת נְטִילָתוֹ לָצֵאת בּוֹ, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ סָפֵק בְּרָכָה. הַלּוּלָב, אָסוּר לְטַלְטְלוֹ בַּשַּׁבָּת אֲפִילּוּ לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ וּמְקוֹמוֹ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי מֻקְצֶה. אֲבָל הָאֶתְרוֹג, כֵּיוָן שֶׁיְּכוֹלִין לְהָרִיחַ בּוֹ, אֵינוֹ מֻקְצֶה, וּמֻתָּר לְטַלְטְלוֹ. וּמֻתָּר לִתְּנוֹ לְתוֹךְ הַמּוֹכִין שֶׁהָיָה בָּהֶם קֹדֶם יוֹם טוֹב, שֶׁכְּבָר קָלְטוּ הָרֵיחַ. אֲבָל לֹא יִתְּנֶנּוּ לְתוֹךְ מוֹכִין חֲדָשִׁים אוֹ לְבֶגֶד, מִשּׁוּם דְּמוֹלִיד רֵיחָא.

ח בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, אֵין יוֹצְאִין בְּלוּלָב וּשְׁאָר מִינִים שְׁאוּלִים, אֶלָּא צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ שֶׁלּוֹ מַמָּשׁ, דִּכְתִיב, וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וְדָרְשִׁינַן, לָכֶם, מִשֶּׁלָּכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַשָּׁאוּל. וּבְנֵי חוּץ לָאָרֶץ שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים מִסְּפֵקָא, גַּם בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי אֵין מְבָרְכִין עָלָיו. וְאִם אַחֵר נוֹתְנָם לוֹ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר, חַיָּב מַתָּנָה וְיוֹצֵא בָּהֶם. וַאֲפִילּוּ נוֹתְנָם לוֹ סְתָם לָצֵאת בָּהֶם, נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ אָמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁהוּא נוֹתְנָם לוֹ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר. אִם אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ וְהָאִשָּׁה רוֹצָה לִתְּנָם לְאַחֵר לָצֵאת בָּהֶם, תַּלְיָא בְּאֶמְדַּן דַּעַת הַבַּעַל, אִם הוּא גַּבְרָא דְּקָפִיד אוֹ לָא.

ט שֶׁתָּפִים שֶׁקָּנוּ לָהֶם אֶתְרוֹג וּשְׁאָר הַמִּינִים, מִסְתָּמָא אַדַּעְתָּא דְּהָכִי קָנָאוּם, דִּבְשִׁעַת מִצְוָתָן כָּל אֶחָד מַקְנֶה חֶלְקוֹ לַחֲבֵרוֹ. וְלָכֵן הַמִּנְהָג שֶׁהַקָּהָל קוֹנִים אֶתְרוֹג, וְכָל הַקָּהָל יוֹצְאִין בּוֹ. וְכָל מִי שֶׁיָּדוֹ מַשֶּׂגֶת, מְחֻיָּב לָתֵת דְּמֵי אֶתְרוֹג. וְעִם כָּל זֹאת, מוּטָב לָצֵאת בְּאֶתְרוֹג שֶׁל יָחִיד, אֲשֶׁר לוֹ כָּל הַמִּינִים מְהֻדָּרִים. כִּי מַה שֶּׁהַיָּחִיד מַקְנֶה לַחֲבֵרוֹ, עָדִיף טְפֵי.

י בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לֹא יִתְּנוּ לַקְּטַנִּים לְטוֹל לוּלָב וְאֶתְרוֹג עַד לְאַחַר שֶׁיִּטְּלוּ הַגְּדוֹלִים, כִּי הַקָּטָן קוֹנֶה וְאֵינוֹ מַקְנֶה מִן הַתּוֹרָה.

יא בְּכָל יְמֵי הֶחָג לְאַחַר תְּפִלַּת מוּסָף, נוֹהֲגִים לְהַעֲלוֹת סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַבִּימָה, וּמַנִּיחִין אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ פָּתוּחַ עַד לְאַחַר אֲמִירַת הַהוֹשַׁעְנוֹת, שֶׁאָז מַחֲזִירִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶתְרוֹג וְלוּלָב, מַקִּיף אֶת הַבִּימָה שֶׁעָלֶיהָ סֵפֶר הַתּוֹרָה בְּשִׁעַת אֲמִירַת הַהוֹשַׁעְנוֹת. בְּכָל יוֹם, מַקִּיפִין פַּעַם אֶחָת. וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא הוֹשַׁעְנָא רַבָּה, מוֹצִיאִין אֶת כָּל סִפְרֵי הַתּוֹרָה וּמַעֲלִין אוֹתָן עַל הַבִּימָה, וּמַקִּיפִין שֶׁבַע פְּעָמִים, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁבְּכָל יוֹם הָיוּ מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ פַּעַם אַחַת, וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבַע פְּעָמִים. הַהֶקֵּפוֹת צְרִיכוֹת לִהְיוֹת לְצַד יָמִין. וּלְפִי שֶׁסֵּפֶר הַתּוֹרָה עַל הַבִּימָה, וְכָל הַצִּבּוּר צְרִיכִין לַהֲפֹךְ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי סֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁעַל הַבִּימָה קֹדֶם שֶׁיַּתְחִילוּ לְהַקִּיף, וְאָז חֲוֵי צָפוֹן, יָמִין שֶׁלָּהֶם, לָכֵן מַקִּיפִין דֶּרֶךְ צָפוֹן. כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶתְרוֹג וְלוּלָב וְאֵינוֹ מַקִּיף, רָעָה הוּא עוֹשֶׂה. בְּקֶצֶת מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין בְּהוֹשַׁעְנָא רַבָּה וּבְשִׂמְחַת תּוֹרָה, שֶׁלְּאַחַר שֶׁהוֹצִיאוּ אֶת כָּל סִפְרֵי הַתּוֹרָה מִן אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, מַעֲמִידִין לְתוֹכוֹ נֵר דּוֹלֵק, (לְרַמֵּז תּוֹרָה אוֹר, שֶׁכְּשֶׁאֵין שָׁם תּוֹרָה, צְרִיכִין לְאוֹר אַחֵר). וְאֵין זֶה מִנְהָג יָפֶה, וְיֵשׁ לְבַטְּלוֹ, כִּי אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ תַּשְׁמִישׁ חֹל, אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה (ט״ז סִימָן קנד סָעִיף קטן ז, אבל בא״ר סִימָן תרסט מביא מנהג זה בשם הספר מ״צ).

יב בַּשַּׁבָּת, אֵין מַקִּיפִין, שֶׁגַּם בַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיוּ מַקִּיפִין, וְלָכֵן אֵין מַעֲלִים סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַבִּימָה, אֶלָּא פּוֹתְחִין אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ עַד לְאַחַר אֲמִירַת הַהוֹשַׁעְנוֹת.

יג מִי שֶׁאֵרַע לוֹ אֵבֶל בֶּחָג, וְכֵן אָבֵל כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ עַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, נוֹהֲגִין שֶׁאֵינוֹ מַקִּיף. וְיֵשׁ לוֹ לְכַבֵּד בְּאֶתְרוֹג וְלוּלָב שֶׁלּוֹ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ, שֶׁיַּקִּיף הוּא.

סימן קלח

א בְּיוֹם חֲמִישִׁי (ובא״י ביום ששי) שֶׁל חֹל הַמּוֹעֵד, הוּא הוֹשַׁעְנָא רַבָּא, נוֹהֲגִין לְהְיוֹת נֶעוֹרִים בַּלַּיְלָה שֶׁלְּפָנָיו לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁנִּדְפַּס הַסֵּדֶר, לְפִי שֶׁבָּהֶם נִדּוֹנִין עַל הַמַּיִם, שֶׁכָּל חַיֵּי הָאָדָם תְּלוּיִים בַּמַּיִם, וְהַיּוֹם הוּא יוֹם הָאַחֲרוֹן שֶׁל הֶחָג, וְהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחֲתוּם. בְּשַׁחֲרִית, מַרְבִּים קְצָת בִּנְרוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת כְּמוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּשְׁלֹחַ הַצִּבּוּר לוֹבֵשׁ אֶת הַקִּיטֶל. אוֹמְרִים לַמְנַצֵּחַ כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב, וְאוֹמְרִים גַּם מִזְמוֹר לְתוֹדָה, וְאֵין אוֹמְרִים נְשָׁמַת. אוֹמְרִים אֵין כָּמוֹךָ, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ בְּיוֹם טוֹב. וּבְקְדֻשַּׁת מוּסָף, נַעֲרִיצְךָ.

ב מִנְהַג נְבִיאִים, שֶׁכָּל אֶחָד יְטוֹל בְּיוֹם זֶה עֲרָבָה מְיֻחֶדֶת, מִלְּבַד הָעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב. וְכָל הַפּוֹסֵל בָּעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב, פּוֹסֵל גַּם בָּעֲרָבָה זוֹ. לָכֵן לֹא יִקָּצְצָה הַיִּשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ לְצָרְכּוֹ, (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל סִימָן קלו סָעִיף ז), אֶלָּא שֶׁאִם נָשְׁרוּ אֲפִלּוּ רֹב הֶעָלִין, כְּשֵׁרָה. וַאֲפִלּוּ נִשְׁאַר רַק עָלֶה אֶחָד בְּבַד אֶחָד, כְּשֵׁרָה. וּמִכָּל מָקוֹם הֶהְדּוּר מִצְוָה הוּא, שֶׁיִּהְיוּ בָהּ עָלִין הַרְבֵּה, וְהַבַּדִּים אֲרֻכִּים. וְהַמִּנְהָג הַיָּפֶה, לָקַחַת חֲמִשָּׁה בַדִּין, וְאוֹגְדִין אוֹתָם בַּעֲלֵי לוּלָב.

ג אֵין לוֹקְחִין אוֹתָהּ עִם הַלּוּלָב בְּיַחַד, אֶלָּא כְּשֶׁמַּגִּיעִין לְתַעֲנָה אֲמוּנִים, מַנִּיחִין אֶת הַלּוּלָב וְהָאֶתְרוֹג וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ, לְפִי שֶׁאָז מִתְפַּלְּלִין עַל הַמַּיִם. וּלְאַחַר גְּמַר הַהוֹשַׁעְנוֹת, מְנַעֲנְעִין בָּהּ, וְאַחַר כָּךְ חוֹבְטִין אוֹתָהּ בַּקַּרְקַע חֲמֵשׁ פְּעָמִים, וְדַי בָּזֶה, אֲפִלּוּ אִם לֹא נָחְסְרוּ עָלֶיהָ. וּלְאַחַר הַחֲבָטָה, לֹא יְזָרְקֶנָּה עַל הַקַּרְקַע,

מִשּׁוּם בִּזּוּי מִצְוָה. וְטוֹב לְהַצְנִיעָהּ לְהַשְׁלִיכָהּ בְּתוֹךְ הָאֵשׁ שֶׁאוֹפִין מַצּוֹת, הוֹאִיל וְאִתְעֲבַד בָּהּ חֲדָא מִצְוָה, לְתַעֲבֵד בָּהּ מִצְוָה אַחֲרִיתָא.

ד לֵיל שִׁמְנִי עֲצֶרֶת, יֵשׁ לְהַמְתִּין שֶׁלֹּא לְקַדֵּשׁ עַד הַלַּיְלָה. וּמְבָרְכִין בַּקִּדּוּשׁ שֶׁהֶחֱיָנוּ, לְפִי שֶׁהוּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְאֵין מְבָרְכִין לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, לְפִי שֶׁבַּתְּפִלָּה וּבַקִּדּוּשׁ אוֹמְרִים, יוֹם הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. וְאִם הָיוּ מְבָרְכִין לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, חֲוֵי תַּרְתֵּי דְסָתְרֵי.

ה לֵיל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְכָל הַיּוֹם, אוֹכְלִין בַּסֻּכָּה, אֲלָא שֶׁאֵין מְבָרְכִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ. וּלְאַחַר הַגֶּשֶׁם, אוֹמְרִים יְהִי רָצוֹן וְכוּ׳. וּבְעִנְיַן הַשָּׁנָה בַּסֻּכָּה, יֵשׁ מְקִלִּין, וְכֵן נוֹהֲגִין. אֲבָל הַנָּכוֹן, לְהַחְמִיר.

ו בַּשְּׁמִינִי סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה, יָכוֹל לְפַנּוֹת אֶת הַכֵּלִים מִן הַסֻּכָּה לְתוֹךְ הַבַּיִת. אֲבָל לֹא יְסַדְּרֵם בַּיּוֹם, מִשּׁוּם דַּחֲזֵי כְּמֵכִין מִיּוֹם טוֹב לַחֲבֵרוֹ.

ז יוֹם אַחֲרוֹן שֶׁל חָג, שֶׁהוּא גַּם כֵּן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, נִקְרָא שִׂמְחַת תּוֹרָה, לְפִי שֶׁמְּסַיְּמִין בּוֹ אֶת הַתּוֹרָה וּשְׂמֵחִים בָּהּ. עַרְבִית, לְאַחַר הַתְּפִלָּה, עוֹשִׂין הַקָּפוֹת, וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין סִפְרֵי הַתּוֹרָה, וּמְשַׁיְּרִין אֶחָד שֶׁקּוֹרִין בּוֹ תְּלָתָא גַּבְרֵי בְּפָרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לִקְרוֹת בְּפָרָשַׁת נְדָרִים. אַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה, אוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ, וּמַכְנִיסִין אֶת סִפְרֵי הַתּוֹרָה וְאוֹמְרִים עָלֵינוּ.

ח בְּיוֹם שִׂמְחַת תּוֹרָה, נוֹהֲגִין בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, שֶׁהַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וְלֹא בַּמּוּסָף, מִשּׁוּם דְּבַמּוּסָף יֵשׁ חֲשַׁשׁ שִׁכְרוּת. וְאֵין אוֹמְרִים וְתַעֲרֹב בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית.

ט בַּיּוֹם, אַחַר הַהַקָּפוֹת, מְשַׁיְּרִין שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תּוֹרָה וּמַרְבִּים בִּקְרוּאִים בְּסֵפֶר תּוֹרָה אֶחָד בְּפָרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה כַּמָּה פְּעָמִים עַד מְעֹנָה, וּבַסּוֹף קוֹרְאִין כָּל הַנְּעָרִים. וְהַנָּכוֹן, שֶׁהַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם יְבָרֵךְ וְהַשְּׁאָר יִשְׁמְעוּ. וְקוֹרִין לָהֶם פָּסוּק הַמַּלְאָךְ הַגּוֹאֵל וְגוֹ׳. אַחַר כָּךְ קוֹרְאִין לַחֲתַן תּוֹרָה, וְקוֹרֵא מִן מְעֹנָה עַד גְּמִירָא. וּבְסֵפֶר הַתּוֹרָה הַשֵּׁנִי קוֹרֵא חֲתַן בְּרֵאשִׁית, וְאוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ, וְקוֹרִין בַּשְּׁלִישִׁי מַפְטִיר (וַעֲיֵן לְעֵיל סִימָן עט סָעִיף א). וְנוֹהֲגִין בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְדַקְדֵּק לִקְרוֹת לַחֲתַן תּוֹרָה אָדָם חָשׁוּב. וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁעָלָה כְּבָר בְּפָרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה, מִכָּל מָקוֹם עוֹלֶה לַחֲתַן תּוֹרָה אוֹ לַחֲתַן בְּרֵאשִׁית. בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה, קוֹרִין בָּרִאשׁוֹן וְזֹאת הַבְּרָכָה, וּבַשֵּׁנִי בְּרֵאשִׁית, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אֶת הָרִאשׁוֹן לַמַּפְטִיר.

י נוֹהֲגִין שֶׁחֲתַן הַתּוֹרָה וַחֲתַן בְּרֵאשִׁית נוֹדְרִין נְדָבוֹת, וְקוֹרִין לְכָל מֵרֵעֵיהֶם וְעוֹשִׂין מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה לְסִיּוּמָהּ שֶׁל תּוֹרָה וּלְהַתְחָלָתָהּ. דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (תְּחִלַּת קֹהֶלֶת), וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַיִם וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית ה׳ וכו׳ וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל עֲבָדָיו, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִכָּאן, שֶׁעוֹשִׂין סְעוּדָה לִגְמָרָהּ שֶׁל תּוֹרָה.

סימן קלט

א בְּבֵית שֵׁנִי, כְּשֶׁמָּלְכָה מַלְכוּת יָוָן, גָּזְרוּ גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וּבִטְלוּ דָּתָם, וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, וּפָשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּמָמוֹנָם וּבִבְנוֹתֵיהֶם, וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל וּפָרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת, וְטִמְּאוּ אֶת הַטְּהָרוֹת, וְצַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵיהֶם, וּלְחָצוּם לַחַץ גָּדוֹל, עַד שֶׁרִחֵם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעָם מִיָּדָם וְהִצִּילָם וְגָבְרוּ בְּנֵי חַשְׁמוֹנַאי הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים וַהֲרָגוּם, וְהוֹשִׁיעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיָּדָם, וְהֶעֱמִידוּ מֶלֶךְ מִן הַכֹּהֲנִים, וְחָזְרָה מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִמָּאתַיִם שָׁנָה עַד הַחֻרְבָּן הַשֵּׁנִי. וּכְשֶׁגָּבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹיְבֵיהֶם וְאִבְּדוּם, בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵו הָיָה. וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל, וְלֹא מָצְאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר בַּמִּקְדָּשׁ אֶלָּא פַּךְ אֶחָד, שֶׁהָיָה מֻנָּח בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, וְלֹא הָיָה בּוֹ לְהַדְלִיק אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבָד, וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה שְׁמוֹנָה יָמִים, עַד שֶׁכָּתְשׁוּ זֵיתִים וְהוֹצִיאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר. וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוֹנַת הַיָּמִים הָאֵלּוּ שֶׁמַּתְחִילִין בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בְּכִסְלֵו, יְמֵי שִׂמְחָה וְהַלֵּל, וּמַדְלִיקִים בָּהֶם הַנֵּרוֹת בָּעֶרֶב עַל פִּתְחֵי הַבָּתִּים בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה בִּשְׁמוֹנַת הַלֵּילוֹת, לְהַרְאוֹת וּלְגַלּוֹת הַנֵּס. וְהַיָּמִים הָאֵלּוּ, נִקְרָאִים חֲנֻכָּה, רוֹצֶה לוֹמַר, חָנוּ כ״ה, שֶׁבְּיוֹם כ״ה חָנוּ מֵאוֹיְבֵיהֶם. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁבַּיָּמִים הָאֵלּוּ עָשׂוּ חֲנֻכַּת הַבַּיִת שֶׁהַצּוֹרְרִים טִמְּאוּהוּ. וְלָכֵן יֵשׁ אוֹמְרִים, שְׁמִצְוָה לְהַרְבּוֹת קְצָת בִּסְעוּדָה בַּחֲנֻכָּה. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁמְּלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן נִגְמְרָה בַּיָּמִים הָאֵלּוּ. וְיֵשׁ לְסַפֵּר לִבְנֵי בֵיתוֹ עִנְיַן הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָאֵלּוּ (עַיֵּן יוֹסִיפוֹן). וּמִכָּל מָקוֹם לֹא חֲוֵי סְעוּדַת מִצְוָה, אֶלָּא אִם כֵּן אוֹמְרִים בַּסְּעוּדָה שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. וּמַרְבִּים בִּצְדָקָה בִּימֵי חֲנֻכָּה, כִּי הֵם מְסֻגָּלִים לְתַקֵּן בָּהֶם פְּגָמֵי נַפְשׁוֹ עַל יְדֵי הַצְּדָקָה, וּבִיחוּד לְלוֹמְדֵי תּוֹרָה הָעֲנִיִּים לְהַחֲזִיקָם.

ב אֵין מִתְעַנִּין בִּימֵי חֲנֻכָּה. אֲבָל בַּיּוֹם שֶׁלִּפְנֵיהֶם וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶם, מַתְרִין בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית.

ג בַּחֲנֻכָּה, מֻתָּר בַּעֲשִׂיַת מְלָאכָה. אַף הַנָּשִׁים נוֹהֲגוֹת שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה כָּל זְמַן שֶׁהַנֵּרוֹת בַּבַּיִת דּוֹלְקִים, וְאֵין לְהָקֵל לָהֶן. וְהַטַּעַם שֶׁהַנָּשִׁים מַחְמִירוֹת יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁהַגְּזֵרָה הָיְתָה קָשָׁה עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁגָּזְרוּ, בְּתוּלָה הַנִּשֵּׂאת, תִּבָּעֵל לַהֶגְמוֹן תְּחִלָּה. וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהַנֵּס נַעֲשָׂה עַל יְדֵי אִשָּׁה, בַּת יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הָיְתָה יָפַת תֹּאַר מְאֹד, וּבִקְּשָׁהּ הַמֶּלֶךְ הַצּוֹרֵר שֶׁתִּשְׁכַּב עִמּוֹ, וְאָמְרָה לוֹ, שֶׁתְּמַלֵּא בַקָּשָׁתוֹ, וְהֶאֱכִילַתּוּ תַּבְשִׁילֵי גְּבִינָה, כְּדֵי שֶׁיִּצְמָא וְיִשְׁתֶּה יַיִן וְיִשְׁתַּכֵּר וְיִישַׁן וְיִרָדֵם.

וְכֵן הָיָה, וְחָתְכָה אֶת רֹאשׁוֹ וְהֵבִיאַתּוּ לִירוּשָׁלַיִם. וְכִרְאוֹת שַׂר צָבָאָם כִּי אָבַד מַלְכָּם, וַיָּנוּסוּ. וְלָכֵן קָצַת נוֹהֲגִין לֶאֱכֹל מַאכְלֵי חָלָב בַּחֲנֻכָּה, זֵכֶר לַנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי חָלָב.

ד כָּל הַשָּׁמָנִים כְּשֵׁרִים לִנֵּר חֲנֻכָּה. וּמִכָּל מָקוֹם מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לִקַּח שֶׁמֶן זַיִת דַּמְיָא דְנֵס שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁהָיָה בְּשֶׁמֶן זַיִת. וְאִם אֵינוֹ מָצוּי, יִבְרוֹר שֶׁאֵר שֶׁמֶן שֶׁאוֹרוֹ זַךְ וְנָקִי, אוֹ נֵרוֹת שֶׁל שַׁעֲוָה, שֶׁגַּם כֵּן אוֹרָן זַךְ. וְלֹא יִהְיוּ שְׁנַיִם קְלוּעִים בְּיַחַד, מִשּׁוּם דַּחֲזֵי כִּמְדוּרָה, אֶלָּא כָּל נֵר, יְחִידִי. וְלֹא יַעֲשֶׂה מִשַּׁעֲוָה שֶׁל בָּתֵּי עֲבוֹדָה זָרָה, מִשּׁוּם דְּמָאִיס. וְכֵן כָּל הַפְּתִילוֹת כְּשֵׁרוֹת לִנֵּר חֲנֻכָּה, וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר, לִקַּח צֶמֶר גֶּפֶן (בוים וואל). וְאֵין צָרִיךְ בְּכָל לַיְלָה פְּתִילוֹת חֲדָשׁוֹת, אֶלָּא מַדְלִיק גַּם בָּרִאשׁוֹנוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ.

ה אִם מַדְלִיק בְּנֵר שֶׁל חֶרֶס, כֵּיוָן שֶׁהִדְלִיק בּוֹ לַיְלָה אֶחָד, נַעֲשָׂה יָשָׁן, וְאֵין מַדְלִיקִין בּוֹ בַּלַּיְלָה הַשֵּׁנִי, מִשּׁוּם דְּמָאִיס. וְעַל כֵּן תִּהְיֶה לוֹ מְנוֹרָה נָאָה שֶׁל מִינֵי מַתֶּכֶת. וּמִי שֶׁיָּדוֹ מַשֶּׂגֶת, יִקְנֶה מְנוֹרָה שֶׁל כֶּסֶף לְהַדּוּר מִצְוָה.

ו מִנְהָג פָּשׁוּט בְּמִדִינָתֵנוּ כְּמֵהַדְּרִין מִן הַמְהַדְּרִין, שֶׁמַּדְלִיקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן נֵר אֶחָד, וּבַשֵּׁנִי, שְׁנֵי נֵרוֹת, וְכֵן מוֹסִיפִין, עַד שֶׁבְּלֵיל שְׁמִינִי מַדְלִיק שְׁמוֹנָה. וּצְרִיכִין לְזָהֵר, שֶׁיִּתֵּן כָּל אֶחָד וְאֶחָד נֵרוֹתָיו בְּמָקוֹם מְיֻחָד, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הֶכֵּר כַּמָּה נֵרוֹת מַדְלִיקִין. וְלֹא יַדְלִיקוּ בְּמָקוֹם שֶׁמַּדְלִיקִין נֵרוֹת כָּל הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הֶכֵּר שֶׁהֵם נֵרוֹת חֲנֻכָּה.

ז מִצְוַת נֵר חֲנֻכָּה, לְהַדְלִיק בַּפֶּתַח הַסָּמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מִשּׁוּם פִּרְסוּמֵי נִסָּא, וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן הַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא. וּבַזְּמַן הַזֶּה שֶׁאָנוּ דָרִים בֵּין הָאֻמּוֹת, מַדְלִיקִין בַּבַּיִת שֶׁהוּא דָּר בּוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ חַלּוֹן לִרְשׁוּת הָרַבִּים, יַדְלִיקֶם שָׁם. וְאִם לָאו, מַדְלִיקִין אֲצֶל הַפֶּתַח. וּמִצְוָה שֶׁיַּנִּיחֵם בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לַפֶּתַח מִשְּׂמֹאל, שֶׁתְּהֵא מְזוּזָה מִיָּמִין, וְנֵר חֲנֻכָּה מִשְּׂמֹאל, וְנִמְצָא שֶׁהוּא מְסֻבָּב בְּמִצְוֹת. וְיוֹתֵר טוֹב לְהַנִּיחָם בַּחֲלַל הַפֶּתַח.

ח מִצְוָה לְהַנִּיחָם לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים מִן הַקַּרְקַע, וּלְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים. וְאִם הִנִּיחָם לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, יָצָא. אֲבָל אִם הִנִּיחָם לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, לֹא יָצָא, מִשּׁוּם דְּלְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה לָא שָׁלְטָא עֵינָא. וּמִי שֶׁהוּא דָר בַּעֲלִיָּה, יָכוֹל לְהַנִּיחָם בַּחַלּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים. אֲבָל אִם הַחַלּוֹן לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה מִקַּרְקַע רְשׁוּת הָרַבִּים, דְּלָא שָׁלְטָא בְּהוּ עֵינָא מֵהַהוֹלְכִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲזַי טוֹב יוֹתֵר לְהַנִּיחָם אֲצֶל הַפֶּתַח.

ט הַנֵּרוֹת, יִהְיוּ בְּשׁוּרָה אַחַת בְּשָׁוֶה, לֹא אֶחָד גָּבוֹהַּ וְאֶחָד נָמוּךְ. וְיִהְיֶה הֶפְסֵק בֵּין נֵר לְנֵר, שֶׁלֹּא יִתְקָרֵב הַלַּהַב שֶׁל זֶה לָזֶה וְיִהְיֶה כְּמוֹ מְדוּרָה. וּבְנֵרוֹת שֶׁל שַׁעֲוָה, יִהְיֶה הֶפְסֵק, שֶׁלֹּא יִתְחַמֵּם זֶה מִזֶּה וְתִשַּׁף הַשַּׁעֲוָה וְיִתְקַלְקְלוּ. מִלֹּא קָעָרָה שֶׁמֶן וְהִקִּיפָּהּ פְּתִילוֹת, אִם כָּפָה עָלֶיהָ כְּלִי, כָּל פְּתִילָה עוֹלָה בִּשְׁבִיל נֵר אֶחָד. לֹא כָּפָה עָלֶיהָ כְּלִי, אֲפִלּוּ לְנֵר אֶחָד, אֵינָהּ עוֹלָה, לְפִי שֶׁהִיא כִּמְדוּרָה. נֵר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פִּיּוֹת אוֹ יוֹתֵר, לֹא יַדְלִיקוּ בּוֹ שְׁנַיִם אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, מִשּׁוּם דְּלֵיכָּא הֶכֵּר כַּמָּה נֵרוֹת מַדְלִיקִין.

י זְמַן הַדְלָקָתָן, מִיָּד בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים, וְלֹא יְאֻחַר. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר קֹדֶם הַהַדְלָקָה, אֲפִלּוּ לִלְמֹד. רַק אִם לֹא הִתְפַּלֵּל מַעֲרִיב, יִתְפַּלֵּל תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יַדְלִיק. וְקֹדֶם שֶׁיַּדְלִיק, יְקַבֵּץ כָּל בְּנֵי בֵיתוֹ לְפַרְסוּמֵי מִלְּתָא. וְצָרִיךְ לָתֵת שֶׁמֶן, שֶׁיִּדְלְקוּ לְכָל הַפָּחוֹת חֲצִי שָׁעָה. וּבְדִיעֲבַד אִם לֹא הִדְלִיק מִיָּד, יָכוֹל לְהַדְלִיק בִּבְרָכָה כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי בֵיתוֹ נֵעוֹרִים. אֲבָל לְאַחַר שֶׁבְּנֵי בֵיתוֹ יְשֵׁנִים, תּוּ לֵיכָּא פִּרְסוּמֵי נִסָּא, וַיַּדְלִיק בְּלֹא בְרָכָה. אִם לֹא יִהְיֶה לוֹ פְּנַאי לְהַדְלִיק בַּלַּיְלָה, יָכוֹל לְהַקְדִּים אֶת עַצְמוֹ וּלְהַדְלִיק מִפְּלַג הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, דְּהַיְנוּ שָׁעָה וּרְבִיעִית קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים, וְהַיְנוּ שָׁעָה זְמַנִּית, לְפִי עֶרֶךְ הַיּוֹם, (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן סט סָעִיף ב). וּבִימֵי חֲנֻכָּה שֶׁהַיָּמִים קְצָרִים, אִם הַיּוֹם אָרֹךְ רַק עָשָׂר שָׁעוֹת עַל הָאוּהר (עַל הַשָּׁעוֹן), אֲזַי פָּלַג הַמִּנְחָה, הֲוֵי שָׁעָה אַחַת וּשְׁתֵּי מִינוּטִין (דַּקּוֹת) וָחֵצִי וּבִלְבַד שֶׁיִּתֵּן שֶׁמֶן כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דּוֹלְקִים עַד חֲצִי שָׁעָה לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים. וְאִם אֵינָם דּוֹלְקִים כָּךְ, לֹא קַיֵּם הַמִּצְוָה.

יא סֵדֶר הַדְלָקָתָן כְּפִי מִנְהָגֵנוּ, בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן מַדְלִיק הַנֵּר שֶׁכְּנֶגֶד יְמִינוֹ, וּבַלַּיְלָה הַשֵּׁנִי מוֹסִיף עָלָיו נֵר כְּנֶגֶד שְׂמֹאלוֹ, וְכֵן בְּכָל לַיְלָה מוֹסִיף כְּנֶגֶד שְׂמֹאלוֹ, וְזֶה שֶׁהוּא מוֹסִיף, מַדְלִיק בָּרִאשׁוֹנָה וּפוֹנֶה וְהוֹלֵךְ לִימִינוֹ.

יב בְּלֵיל רִאשׁוֹן מְבָרֵךְ הַמַּדְלִיק קֹדֶם הַהַדְלָקָה שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, לְהַדְלִיק, שֶׁעָשָׂה נִסִּים, שֶׁהֶחֱיָנוּ. וּבְשָׁאָר הַלֵּילוֹת, אֵינוֹ מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ הַבְּרָכוֹת, מַדְלִיק נֵר אֶחָד. וּבְעוֹד שֶׁמַּדְלִיק הָאֲחֵרִים, אוֹמֵר, הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ וְכוּ׳. גֵּר אוֹמֵר, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל. וְאִם אָמַר לַאֲבוֹתֵינוּ, יָצָא. אוֹנֵן, רַחֲמָנָא לִצְלָן, אִם יֵשׁ אַחֵר, יַדְלִיק הָאַחֵר בִּבְרָכוֹת וְהוּא יַעֲנֶה אָמֵן. וְאִי לֵיכָּא אַחֵר, יַדְלִיק הוּא בְּלֹא בְרָכוֹת.

יג קָיְמָא לָן, הַדְלָקָה עוֹשָׂה מִצְוָה. פֵּרוּשׁ, הַהַדְלָקָה הִיא הַמִּצְוָה, וּבְשָׁעַת הַהַדְלָקָה, צְרִיכִין לִהְיוֹת הַנֵּרוֹת בִּמְקוֹמָן הָרָאוּי וְכַשָּׁעוּר הָרָאוּי, לְאַפּוּקֵי אִם הִדְלִיקָן לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁהֵן דּוֹלְקִים הִנִּיחָן בִּמְקוֹמָן, פְּסוּלִים. וְכֵן אִם בְּשָׁעַת הַהַדְלָקָה לֹא הָיָה שֶׁמֶן כַּשָּׁעוּר וְאַחַר כָּךְ הוֹסִיף, לָא מַהֲנֵי. וְכֵן אִם הֶעֱמִידָן בְּמָקוֹם שֶׁהָרוּחַ שׁוֹלֶטֶת וְעוֹמְדִין לִכְבוֹת, לֹא קַיֵּם הַמִּצְוָה, וְחַיָּב לְהַדְלִיקָן שֵׁנִית, אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ. אֲבָל אִם הֶעֱמִידָן

כָּרְאוּי וְעַל יְדֵי מִקֶּרֶה כָּבוּ, כְּבָר קָיְמָה הַמִּצְוָה. וּמִכָּל מָקוֹם נוֹהֲגִין שֶׁחוֹזֵר וּמַדְלִיקָן. וְנוֹהֲגִין לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק נֵר מִנֵּר, אֶלָּא מַדְלִיקָן מִן הַשַּׁמָּשׁ אוֹ מִנֵּר אַחֵר.

יד כָּל זְמַן מִצְוָתָן, דְּהַיְנוּ חֲצִי שָׁעָה, אָסוּר לֵהָנוֹת מֵאוֹרָן. וְלָכֵן נוֹהֲגִין לְהַנִּיחַ אֶצְלָן אֶת הַשַּׁמָּשׁ שֶׁהִדְלִיקוּ בּוֹ, כְּדֵי שֶׁאִם יִשְׁתַּמֵּשׁ אֶצְלָן, יִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹר הַשַּׁמָּשׁ, וּצְרִיכִין לְהַנִּיחוֹ קְצָת לְמַעְלָה מִן הַנֵּרוֹת, שֶׁיְּהֵא נִכָּר, שֶׁאֵינוֹ מִמְּנָן הַנֵּרוֹת.

טו מַדְלִיקִין נֵרוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מִשּׁוּם פִּרְסוּמֵי נִסָּא, וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶן. וּמַנִּיחָן בְּכֹתֶל דָּרוֹם, וּמַדְלִיקָן בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב. וְאֵין אָדָם יוֹצֵא בַּנֵּרוֹת שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת. וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְהַדְלִיק בְּבֵיתוֹ. וּמִי שֶׁהוּא אָבֵל, רַחֲמָנָא לִצְלָן, לֹא יַדְלִיק בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, מִשּׁוּם דְּצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאָבֵל, אֵין לוֹ לוֹמַר שֶׁהֶחֱיָנוּ בְּצִבּוּר. אֲבָל בְּבֵיתוֹ, מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ.

טז נָשִׁים, חַיָּבוֹת בְּנֵר חֲנֻכָּה, שֶׁאַף הֵן הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַנֵּס (עַיֵּן לְעֵיל סָעִיף ג). וְיִכוֹלָה אִשָּׁה לְהַדְלִיק בְּעַד כָּל בְּנֵי בֵיתָהּ. וְקָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִנּוּךְ, גַּם כֵּן חַיָּב. סוּמָא, אִם יָכוֹל לְהִשְׁתַּתֵּף עִם אַחֵר בִּפְרוּטָה, מוּטָב. וְאִם יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה, הִיא מַדְלֶקֶת בִּשְׁבִילוֹ. וְאִם אֵין לוֹ אִשָּׁה וְיֵשׁ לוֹ דִּירָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁאֵין לוֹ עִם מִי לְהִשְׁתַּתֵּף, מַדְלִיק עַל יְדֵי סִיּוּעַ אַחֵר.

יז בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מַדְלִיקִין תְּחִלָּה נֵר חֲנֻכָּה, וְאַחַר כָּךְ נֵר שַׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא לְאַחַר פְּלַג הַמִּנְחָה. וּמִתְפַּלְּלִין תְּחִלָּה מִנְחָה. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שָׁמֶן כְּדֵי שֶׁיִּדְלְקוּ עַד חֲצִי שָׁעָה לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים. דְּאִם לֹא כֵן, הֲוֵי לֵהּ בְּרָכָה לְבַטָּלָה. וְאִם מַדְלִיק אֶצֶל הַפֶּתַח, צָרִיךְ לִזָּהֵר לְהַפְסִיק בְּאֵיזֶה דָּבָר בֵּינָם לְבֵין הַדֶּלֶת, שֶׁלֹּא יְכַבֶּם הָרוּחַ בִּפְתִיחַת וּנְעִילַת הַדֶּלֶת.

יח בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, מַבְדִּילִין וְאַחַר כָּךְ מַדְלִיקִין נֵר חֲנֻכָּה. וּבְבֵית הַכְּנֶסֶת, מַדְלִיקִין קֹדֶם וְיִתֵּן לְךָ.

יט מִי שֶׁהוּא אֵינוֹ בְּבֵיתוֹ, אֶלָּא בְּמָקוֹם אַחֵר, אִם יוֹדֵעַ שֶׁאִשְׁתּוֹ מַדְלֶקֶת בְּבֵיתוֹ, יַדְלִיק הוּא בְּמָקוֹם שֶׁהוּא בְּלֹא בְּרָכוֹת. וְטוֹב אִם אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁמַע תְּחִלָּה אֶת הַבְּרָכוֹת מִפִּי שֶׁמַּדְלִיק שָׁם, וְיִכַּוֵּן לָצֵאת בִּבְרָכוֹתָיו וְיַעֲנֶה אָמֵן, וְאַחַר כָּךְ יַדְלִיק הוּא בְּלֹא בְּרָכוֹת. וְאִם אֵין אִשְׁתּוֹ מַדְלֶקֶת בְּבֵיתוֹ, וְכֵן הַבַּחוּרִים בְּאַכְסַנְיָא שֶׁלָּהֶן צְרִיכִין לְהַדְלִיק בִּבְרָכוֹת, אוֹ יִשְׁתַּתְּפוּ עִם בַּעַל הַבַּיִת שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ אֵיזֶה פְּרוּטָה, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם גַּם כֵּן חֵלֶק בְּשֶׁמֶן וּפְתִילָה. וּבַעַל הַבַּיִת, יוֹסִיף קְצָת שֶׁמֶן עַל הַשִּׁעוּר בִּשְׁבִיל הַשִּׁתּוּף. אֲבָל יֵשׁ לָהֶם לְהַדֵּר שֶׁיַּדְלִיקוּ כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וּמִי שֶׁהוּא בְּעִירוֹ אֶלָּא בְּבֵית אַחֵר, כְּשֶׁהִגִּיעַ זְמַן הַהַדְלָקָה, צָרִיךְ לָשׁוּב לְבֵיתוֹ וּלְהַדְלִיק.

כ הַשַּׁמָּשׁ שֶׁנִּשְׁאָר בַּמְּנוֹרָה לְאַחַר חֲנֻכָּה וְכֵן הַפְּתִילוֹת, עוֹשֶׂה לָהֶן מְדוּרָה וְשׁוֹרְפָן, מִשּׁוּם דְּהֶקְצוּ לְמִצְוָתָן. וְאָסוּר לֵהָנוֹת מֵהֶן, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְנָה מִתְּחִלָּה שֶׁאֵינוֹ מַקְצֶה מַה שֶּׁיִּשָּׁאֵר.

כא כָּל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, אוֹמְרִים בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, עַל הַנִּסִּים. וְאִם שָׁכַח וְלֹא אָמָרוֹ, אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם מִן בִּרְכַּת הַטּוֹב שִׁמְךָ וְכוּ׳, חוֹזֵר וּמַתְחִיל עַל הַנִּסִּים. אֲבָל אִם לֹא נִזְכַּר עַד לְאַחַר שֶׁאָמַר אֶת הַשֵּׁם, גּוֹמֵר אֶת הַבְּרָכָה וְאֵינוֹ חוֹזֵר. (וּבְבִרְכַּת הַמָּזוֹן, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מד, סָעִיף טז).

כב כָּל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, גּוֹמְרִים אֶת הַהַלֵּל, וְאֵין אוֹמְרִים, לֹא תַחֲנוּן, וְלֹא אַל אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְלֹא לַמְנַצֵּחַ, וְלֹא צִדְקָתְךָ צֶדֶק. (דִּין הַלֵּל בְּבֵית הָאָבֵל, רַחֲמָנָא לִצְלָן, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן רז, סָעִיף ו).

כג קוֹרִין בְּכָל יוֹם תְּלָתָא גַּבְרֵי בְּקָרְבָּנוֹת הַנְּשִׂיאִים שֶׁבְּפָרָשַׁת נָשֹׂא. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מַתְחִילִין לַכֹּהֵן מִן וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, עַד לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. לַלֵּוִי, וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְגוֹ׳, עַד מִלְאָה קְטֹרֶת. וּלְיִשְׂרָאֵל, פַּר אֶחָד וְגוֹ׳, עַד בֶּן עַמִּינָדָב. בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, לַכֹּהֵן וְלַלֵּוִי, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְגוֹ׳. וּלְיִשְׂרָאֵל, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְגוֹ׳. וְכֵן בְּכָל יוֹם, לַכֹּהֵן וְלַלֵּוִי, הַיּוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ. וּלְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, לַכֹּהֵן וְלַלֵּוִי, בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. וּלְיִשְׂרָאֵל, מַתְחִילִים בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי, וְגוֹמְרִים כָּל הַסֵּדֶר וְגַם בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ, עַד כֵּן עָשָׂה אֶת הַמְּנֹרָה.

כד בְּשַׁבָּת חֲנֻכָּה, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי תוֹרָה. בָּרִאשׁוֹן, קוֹרִין פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. וּבַשֵּׁנִי, הַמַּפְטִיר בְּשֶׁל חֲנֻכָּה יוֹמוֹ, וּמַפְטִירִין רָנִּי וְשִׂמְחִי. וְאִם יֵשׁ עוֹד שַׁבָּת אַחַת, מַפְטִירִין בָּהּ בְּמִלְכִים, בַּנֵּרוֹת דְּשִׁלֹּמֹה. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת בַּחֹל, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי תוֹרָה. בָּרִאשׁוֹן קוֹרִין תְּלָתָא גַּבְרֵי בְּשֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְאַחַר כָּךְ הָרְבִיעִי בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַשֵּׁנִי בְּשֶׁל חֲנֻכָּה יוֹמוֹ, מִשּׁוּם דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ תָּדִיר טְפֵי, וְקָיְמָא לָן תָּדִיר וְשֶׁאֵינוֹ תָּדִיר, תָּדִיר קוֹדֵם, וְלָכֵן מַקְדִּימִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְאִם טָעוּ וְהִתְחִילוּ לִקְרוֹת בְּשֶׁל חֲנֻכָּה, וַאֲפִלּוּ עֲדַיִן לֹא הִתְחִילוּ לִקְרוֹת, אֶלָּא שֶׁכְּבָר בֵּרַךְ הָעוֹלֶה, אֵין צְרִיכִין לְהַפְסִיק, אֶלָּא הָעוֹלֶה גּוֹמֵר קְרִיאָתוֹ, וְאַחַר כָּךְ קוֹרִין לַנִּשְׁאָרִים בְּשֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ. אִם קָרְאוּ בָּרִאשׁוֹנָה בְּשֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ כָּרְאוּי, אֶלָּא שֶׁטָּעוּ וְקָרְאוּ גַּם אֶת הָרְבִיעִי בְּשֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אֲפִלּוּ נִזְכְּרוּ מִיָּד לְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ

הַקּוֹרֵא, אִם לֹא הוֹצִיאוּ רַק סֵפֶר תּוֹרָה אֶחָד, אֵין צְרִיכִין לִקְרוֹת יוֹתֵר. אֲבָל אִם הוֹצִיאוּ שְׁנֵי סִפְרֵי תוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ כָּאן חֲשָׁשׁ מִשּׁוּם פְּגָמוֹ שֶׁל סֵפֶר הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּסוּל הוּא, צְרִיכִין לִקְרוֹת בּוֹ חֲמִישִׁי בְּשֶׁל חֲנֻכָּה, וְאַחַר הַחֲמִישִׁי יֹאמְרוּ חֲצִי קַדִּישׁ.

כה חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת בַּשַּׁבָּת, מוֹצִיאִין שִׁלְשָׁה סִפְרֵי תוֹרָה, בָּרִאשׁוֹן קוֹרִין שִׁשָּׁה גַּבְרֵי בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. בַּשֵּׁנִי, שְׁבִיעִי בְּשֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמַתְחִילִין וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן עח סָעִיף א וְסִימָן עט סָעִיף א). וְאוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ. וּבַשְּׁלִישִׁי מַפְטִיר בְּשֶׁל חֲנֻכָּה יוֹמוֹ, וּמַפְטִירִין רָנִּי וְשִׂמְחִי. וְאַף עַל גַּב דְּתָדִיר קוֹדֵם, זֶהוּ בַּקְּרִיאָה, שֶׁקּוֹרִין שְׁנֵיהֶם. אֲבָל בְּהַפְטָרָה שֶׁאֵין מַפְטִירִין אֶלָּא אַחַת, דּוֹחִין שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְקוֹרִין שֶׁל חֲנֻכָּה, מִשּׁוּם פִּרְסוּמֵי נִסָּא.

כו בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָנוֹת. אֵין אוֹמְרִים בּוֹ תַּחֲנוּן. וְנוֹהֲגִין לְהַרְבּוֹת בּוֹ בְּמִינֵי פֵּרוֹת אִילָנוֹת.

סימן קמ

א שַׁבָּת שֶׁלְּפָנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן, הִיא שַׁבָּת פָּרָשַׁת שְׁקָלִים. וְאִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּשַּׁבָּת, אֲזַי הִיא שַׁבָּת שְׁקָלִים. וּמוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סִפְרֵי תוֹרָה, בָּרִאשׁוֹן קוֹרִין שִׁשָּׁה בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. בַּשֵּׁנִי, קוֹרִין לַשְּׁבִיעִי בְּשֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמַתְחִילִין וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת, וְאוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן עח סָעִיף א וְסִימָן עט סָעִיף א). וּבַשְּׁלִישִׁי, קוֹרִין מַפְטִיר בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים, וּמַפְטִירִין הַפְּטָרַת שְׁקָלִים. אִם טָעוּ וְהִתְחִילוּ לִקְרוֹת תְּחִלָּה בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים, גּוֹמְרִים, וְהַמַּפְטִיר קוֹרֵא בְּשֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמַפְטִיר גַּם כֵּן הַפְּטָרַת שַׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ.

ב שַׁבָּת שֶׁלְּפָנֵי פּוּרִים הוּא שַׁבָּת פָּרָשַׁת זָכוֹר. וְהַשַּׁבָּת שֶׁלְּפָנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, הִיא שַׁבָּת פָּרָשַׁת הַחֹדֶשׁ. וְאִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּשַּׁבָּת, אָז הִיא פָּרָשַׁת הַחֹדֶשׁ, וְדֵינָהּ כְּמוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל בַּשַּׁבָּת. וְהַשַּׁבָּת שֶׁלְּפָנֵי פָּרָשַׁת הַחֹדֶשׁ, הִיא שַׁבָּת פָּרָשַׁת פָּרָה.

ג יֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי פָּרָשַׁת זָכוֹר וּפָרָשַׁת פָּרָה, חַיָּבִים לִקְרוֹתָן מִדְּאוֹרַיְתָא, וְאֵין קוֹרִין בָּהֶם קָטָן לַמַּפְטִיר. וּבְנֵי הַיִּשּׁוּבִים שֶׁאֵין לָהֶם מִנְיָן, צְרִיכִין שֶׁיָּבוֹאוּ לְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִנְיָן. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לָהֶם, לְכָל הַפָּחוֹת יִקְרְאוּ אוֹתָן בִּנְגִינוֹת כָּרָאוּי.

סימן קמא

א מִשֶּׁנִּכְנַס אֲדָר, מַרְבִּים בְּשִׂמְחָה. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין וּדְבָרִים עִם גּוֹי, יִשָּׁפֵט עִמּוֹ בְּחֹדֶשׁ זֶה.

ב בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר, נִקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר לַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם וּלְהָנִקָם מֵאוֹיְבֵיהֶם, וְהָיוּ צְרִיכִין לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֵת ה׳ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁיַּעְזְרֵם. וּמְצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר הָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּלְחָמָה, הִתְעַנּוּ שֶׁיַּעְזְרֵם ה׳. וְגַם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּיוֹם שֶׁנִּלְחַם עִם עֲמָלֵק, הִתְעַנָּה. וְאִם כֵּן, מִסְּתָמָא גַּם אָז בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר, הִתְעַנּוּ בְּיוֹם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר בַּאֲדָר. וְלָכֵן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹם זֶה לְתַעֲנִית צִבּוּר. וְנִקְרָא תַּעֲנִית אֶסְתֵּר, כְּדֵי לִזְכֹּר שֶׁהִבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, רוֹאֶה וְשׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל אִישׁ בְּעֵת צָרָתוֹ, כַּאֲשֶׁר יִתְעַנֶּה וְיָשׁוּב אֶל ה׳ בְּכָל לִבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין תַּעֲנִית זוֹ חוֹבָה כָּל כָּךְ כְּמוֹ אַרְבַּע הַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁכְּתוּבוֹת בַּמִּקְרָא (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קכא), וְלָכֵן יֵשׁ לְהָקֵל בָּהּ בְּעֵת הַצֹּרֶךְ, כְּגוֹן מְעֻבָּרוֹת וּמֵינִיקוֹת אוֹ אֲפִלּוּ חוֹלֶה קְצָת בְּכְאֵב עֵינַיִם, שֶׁאִם מִצְטַעֲרִים הַרְבֵּה, לֹא יִתְעַנּוּ. וְכֵן יוֹלֶדֶת כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְכֵן חָתָן בְּתוֹךְ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה שֶׁלּוֹ, אֵינָן צְרִיכִין לְהִתְעַנּוֹת, וְיִפְרְעוּ אֶת הַתַּעֲנִית אַחַר כָּךְ. אֲבָל שְׁאָר הַבְּרִיאִים, לֹא יִפְרְשׁוּ (אֶת) עַצְמָם מִן הַצִּבּוּר. וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וְקָשֶׁה עָלָיו הַתַּעֲנִית, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת.

ג בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר, הוּא פּוּרִים. וְאִם חָל פּוּרִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מַקְדִּימִין לְהִתְעַנּוֹת בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי. וְאִם יֵשׁ אָז בְּרִית מִילָה, יַעֲשׂוּ אֶת הַסְּעוּדָה בַּלַּיְלָה. אֲבָל הַסַּנְדָּק וְאֲבִי הַבֵּן, מֻתָּרִין לֶאֱכֹל בַּיּוֹם, וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְעַנּוֹת בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי. אֲבָל אָדָם אֶחָד שֶׁשָּׂכַח וְאָכַל בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי, יִתְעַנֶּה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי.

ד לִכְבוֹד הַמְּגִלָּה, יֵשׁ לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת מִבָּעֶרֶב. וּכְשֶׁבָּא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, יִמְצָא בְּבֵיתוֹ נֵרוֹת דּוֹלְקִים וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ וּמִטָּה מְצֻעַת. עַרְבִית, לְאַחַר שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, אוֹמְרִים קַדִּישׁ שָׁלֵם עִם תִּתְקַבַּל, וְקוֹרִין אֶת הַמְּגִלָּה. אַחַר כָּךְ אוֹמְרִים וְאַתָּה קָדוֹשׁ וְגוֹ׳, (שֶׁהוּא בְּמִזְמוֹר לַמְנַצֵּחַ עַל אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר, שֶׁנֶּאֱמַר עַל אֶסְתֵּר, וְשָׁם נֶאֱמַר, אֱלֹהַי אֶקְרָא וְגוֹ׳, דְּנֶאֱמַר עַל מִקְרָא מְגִלָּה, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חַיָּב אָדָם לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִלָּה בַּלַּיְלָה וְלִשְׁנוֹתָהּ בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, אֱלֹהַי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה וְלַיְלָה וְלֹא דוּמִיָּה לִי, וְסָמִיךְ לֵהּ, וְאַתָּה קָדוֹשׁ וְגוֹ׳) וְאַחַר כָּךְ קַדִּישׁ שָׁלֵם בְּלֹא תִּתְקַבַּל. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וִיהִי נֹעַם, וְאַתָּה קָדוֹשׁ, וְקַדִּישׁ שָׁלֵם בְּלֹא תִּתְקַבַּל, וְיִתֶּן לְךָ, וּמַבְדִּילִין עַל הַכּוֹס, עָלֵינוּ.

ה נוֹהֲגִין לִתֵּן קֹדֶם פּוּרִים מַחֲצִית מִן הַמַּטְבֵּעַ הַקָּבוּעַ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתוֹ זְמָן, זֵכֶר לְמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים בַּאֲדָר לְצֹרֶךְ קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר. וּמִנְהָג לִתֵּן שָׁלֹשׁ מַחֲצִיּוֹת, מִשּׁוּם דִּבְפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא כְּתִיב שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תְּרוּמָה. וְנוֹתְנִין בָּעֶרֶב לִפְנֵי קְרִיאַת הַמְּגִלָּה, וּמְחַלְּקִין אוֹתָם לָעֲנִיִּים. קָטָן, פָּטוּר. וְאִם אָבִיו נָתַן

בִּשְׁבִלוֹ פַּעַם אַחַת, חַיָּב לְעוֹלָם. בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, יֵשׁ אוֹמְרִים דְּחַיָּב, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּפָטוּר, עַד שֶׁיְּהֵא בֶּן עֶשְׂרִים.

ו בַּפּוּרִים, עַרְבִית שַׁחֲרִית וּמִנְחָה, אוֹמְרִים עַל הַנִּסִּים, וְאִם שָׁכַח, דֵּינוֹ כְּמוֹ בַּחֲנֻכָּה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קלט סָעִיף כא).

ז חַיָּב כָּל אָדָם, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, לִשְׁמֹעַ קְרִיאַת הַמְּגִלָּה בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם. וְלָכֵן גַּם הַבְּתוּלוֹת, יֵשׁ לָהֶן לָלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְאִם אֵינָן הוֹלְכוֹת, צְרִיכִין לִקְרוֹת לִפְנֵיהֶן בַּבַּיִת. וְגַם אֶת הַקְּטַנִּים חַיָּבִים לְחַנְּכָן אוֹתָם שֶׁיִּשְׁמְעוּ קְרִיאַת הַמְּגִלָּה. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יָבִיאוּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת קְטַנִּים בְּיוֹתֵר, שֶׁמְּבַלְבְּלִים דַּעַת הַשּׁוֹמְעִים.

ח מְגִלָּה שֶׁל לַיְלָה, אָסוּר לִקְרוֹת קֹדֶם צֵאת הַכּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְטַעֵר הַרְבֵּה מֵחֲמַת הַתַּעֲנִית. אַךְ יָכוֹל לִטְעֹם קְצָת קֹדֶם הַמְּגִלָּה, כְּגוֹן קָאפֶע וְכַדּוֹמֶה, כְּדֵי לְהִתְחַזֵּק מְעַט מֵחֻלְשַׁת הַתַּעֲנִית.

ט מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לִשְׁמוֹעַ אֶת הַמְּגִלָּה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ רֹב אֲנָשִׁים, מִשּׁוּם דִּבְרֻבָּ עָם הַדְרַת מֶלֶךְ. וּלְכָל הַפָּחוֹת יִשְׁתַּדֵּל לִשְׁמֹעַ אוֹתָהּ בְּמִנְיַן עֲשָׂרָה. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לִקְרוֹתָהּ בְּמִנְיָן, יִקְרָא אוֹתָהּ כָּל יָחִיד מִתּוֹךְ מְגִלָּה כְּשֵׁרָה עִם הַבְּרָכוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ. וְאִם אֶחָד יוֹדֵעַ לִקְרוֹתָהּ וְהַשְּׁאָר אֵינָם יוֹדְעִים, יִקְרָא זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ, וְהֵם יִשְׁמְעוּ וְיוֹצְאִין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם עֲשָׂרָה. אֲבָל בְּרָכָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, אֵין אוֹמְרִים רַק בַּעֲשָׂרָה. וְאַךְ בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת, יָכוֹל גַּם יָחִיד לְאָמְרָהּ.

י מִנְהָג בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקּוֹרֵא אֵינוֹ קוֹרֵא מִתּוֹךְ מְגִלָּה כְּרוּכָה, אֶלָּא פּוֹשֵׁט אוֹתָהּ וְכוֹפְלָהּ דַּף עַל דַּף כְּמוֹ אִגֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁנִּקְרֵאת אִגֶּרֶת הַפּוּרִים, אֲבָל הַשּׁוֹמְעִים, אֵינָם צְרִיכִים לְפָשְׁטָהּ.

יא הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, עַל מִקְרָא מְגִלָּה, שֶׁעָשָׂה נִסִּים, וְשֶׁהֶחֱיָנוּ. וּלְאַחַר קְרִיאָתָהּ, כּוֹרֵכָהּ כֻּלָּהּ וּמַנִּיחָהּ לְפָנָיו, וּמְבָרֵכִין בִּרְכַּת הָרָב אֶת רַבֵּנוּ וְכוּ׳. אִם אָבֵל קוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה, יְבָרֵךְ אַחַר אֶת הַבְּרָכוֹת, מִשּׁוּם בִּרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ.

יב בְּבִרְכַּת שֶׁהֶחֱיָנוּ שֶׁל יוֹם, יְכַוְּנוּ גַּם עַל מִצְוַת מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים וּסְעוּדַת פּוּרִים. וְכֵן שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר, צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן לְהוֹצִיא אֶת הַצִּבּוּר עַל מִצְוֹת אֵלּוּ.

יג הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה, צָרִיךְ לְכַוֵּן לְהוֹצִיא אֶת כָּל הַשּׁוֹמְעִים. וְגַם הַשּׁוֹמֵעַ צָרִיךְ לְכַוֵּן לָצֵאת וְלִשְׁמֹעַ כָּל תֵּבָה וְתֵבָה, שֶׁאֲפִלּוּ אִם רַק תֵּבָה אַחַת לֹא שָׁמַע, אֵינוֹ יוֹצֵא. וְלָכֵן צָרִיךְ הַקּוֹרֵא לְהַשְׁגִּיחַ מְאֹד, שֶׁבִּשְׁעָה שֶׁמַּרְעִישִׁין וּמְבַלְבְּלִין בְּהַכָּאַת הָמָן, יִשְׁתֹּק עַד יַעֲבֹר הָרַעַשׁ לְגַמְרֵי. וּמִכָּל מָקוֹם רָאוּי וְנָכוֹן שֶׁיִּהְיֶה לְכָל אֶחָד מְגִלָּה כְּשֵׁרָה, כְּדֵי שֶׁיֹּאמַר בְּעַצְמוֹ מִלָּה בְּמִלָּה בְּלַחַשׁ, פֶּן לֹא יִשְׁמַע תֵּבָה אַחַת מִן הַקּוֹרֵא. וְכֵן כָּל אִשָּׁה חַכְמַת לֵב שֶׁעוֹמֶדֶת בְּעֶזְרַת נָשִׁים, אִם אֶפְשָׁר, מַה טּוֹב לִהְיוֹת לָהּ מְגִלָּה כְּשֵׁרָה לִקְרוֹת מִתּוֹכָהּ, כִּי שָׁם קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ, וְהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת כְּמוֹ הָאֲנָשִׁים. (אִם לֹא קִדְּשׁוּ אֶת הַלְּבָנָה וְנִרְאֲתָה בְּשָׁעַת קְרִיאַת הַמְּגִלָּה, עַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן צז).

יד הַקּוֹרֵא צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר אֶת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן וְגַם תֵּבַת עֲשָׂרֶת, הַכֹּל בְּנִשְׁמָה אַחַת, לְהוֹדִיעַ שֶׁכֻּלָּם נֶהֱרְגוּ וְנִתְלוּ כְּאֶחָד. וְנוֹהֲגִין לְכַתְּחִלָּה לוֹמַר מִן חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ, הַכֹּל בְּנִשְׁימָה אֶחָת. וּבְדִיעֲבַד, אֲפִלּוּ הִפְסִיק בֵּין עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן, יָצָא. וּמַה שֶּׁנּוֹהֲגִין בְּקָצַת מְקוֹמוֹת שֶׁכָּל הַקָּהָל אוֹמְרִים עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן, אֵינוֹ מִנְהָג נָכוֹן, אֶלָּא הַקּוֹרֵא לְבַד יֹאמַר, וְהַקָּהָל יִשְׁמְעוּ כְּמוֹ כָּל הַמְּגִלָּה. כְּשֶׁאוֹמֵר הַקּוֹרֵא בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה וְגוֹ׳, יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ, כִּי שָׁם מַתְחִיל עִקַּר הַנֵּס. וּכְשֶׁאוֹמֵר הָאִגֶּרֶת הַזֹּאת, יְנַעְנֵעַ אֶת הַמְּגִלָּה.

טו מִי שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו מְגִלָּה פְּסוּלָה אוֹ חֲמָשׁ, לֹא יִקְרָא עִם שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר. כִּי אִם הוּא קוֹרֵא, אֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן לִשְׁמֹעַ מִן שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר. וַאֲפִלּוּ אִם הוּא יְכַוֵּן, שָׁמָּא יִשְׁמַע אַחֵר מַה שֶּׁהוּא קוֹרֵא, וְלֹא יְכַוֵּן לִקְרִיאַת שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר. וְכֵן לֹא יִסְמֹךְ שׁוּם אָדָם בְּעַל פֶּה לִשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר. וְלָכֵן אוֹתָן אַרְבָּעָה פְּסוּקֵי גְּאֻלָּה שֶׁאוֹמְרִים הַקָּהָל בְּקוֹל רָם, צָרִיךְ שְׁלִיחַ הַצִּבּוּר לַחֲזוֹר וְלִקְרוֹתָם מִתּוֹךְ הַמְּגִלָּה הַכְּשֵׁרָה.

טז מִי שֶׁכְּבָר יָצָא בִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה, וְקוֹרֵא לְהוֹצִיא אַחֵר, אִם זֶה שֶׁצָּרִיךְ לָצֵאת יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ לְבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכוֹת, יְבָרֵךְ בְּעַצְמוֹ. וְאִם הִיא אִשָּׁה, טוֹב יוֹתֵר שֶׁהַקּוֹרֵא יְבָרֵךְ, וְאוֹמֵר, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמֹעַ מְגִלָּה.

יז בְּשַׁבָּת (שֶׁאֵינוֹ פּוּרִים) מַתְרִין לְטַלְטֵל אֶת הַמְּגִלָּה. וּמִכָּל מָקוֹם אִם חָל פּוּרִים בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן, אֵין לְהָבִיא בַּשַּׁבָּת אֶת הַמְּגִלָּה לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וַאֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁהִיא מְתֻקֶּנֶת בְּעֵרוּבִין, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי מֵכִין מִשַּׁבָּת לְחֹל.

יח צִבּוּר שֶׁאֵין לָהֶם שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁיָּכוֹל לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִלָּה עִם הַטְּעָמִים כָּרָאוּי, יָכוֹל לִקְרוֹת גַּם בְּלֹא טְעָמִים, רַק שֶׁיִּקְרָא אֶת הַתֵּבוֹת כָּרָאוּי, שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה הָעִנְיָן. שֶׁאִם קָרָא בִּמְקוֹם וּמָרְדְּכַי יוֹשֵׁב, יָשַׁב. אוֹ בִּמְקוֹם וְהָמָן נוֹפֵל, נָפַל, וְכַדּוֹמֶה, אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אֵינוֹ יוֹצֵא. וְיֵכוֹלִין לַעֲשׂוֹת בַּמְּגִלָּה נְקֻדּוֹת וּטְעָמִים, שֶׁיִּקְרָא כְּהֶגֶן, כֵּיוָן שֶׁהִיא שְׁעַת הַדְּחָק, וְהָכִי עָדִיף טְפֵי מִמַּה שֶׁיִּקְרָא אֶחָד מִתּוֹךְ הַחֻמָּשׁ בְּלַחַשׁ, דְּכֵיוָן שֶׁזֶּה הַקּוֹרֵא מִתּוֹךְ הַחֻמָּשׁ, אֲפִלּוּ הוּא קוֹרֵא בְּלַחַשׁ, אֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ שֶׁיִּשְׁמַע מִשְּׁלִיחַ הַצִּבּוּר, וְנִמְצָא שֶׁקָּרָא רַק מִתּוֹךְ הַחֻמָּשׁ, וְאֵינוֹ יוֹצֵא. וְאִם אֵרַע כָּךְ, צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְשָׁמְעָהּ מִתּוֹךְ מְגִלָּה כְּשֵׁרָה.

יט צִבּוּר שֶׁאֵין לָהֶם מְגִלָּה כְּשֵׁרָה כְּדִינָהּ, מִכָּל מָקוֹם אִם הִיא כְּתוּבָה עַל קֶלֶף כְּהִלְכָתָהּ, רַק שֶׁחֲסֵרוֹת אֵיזוֹ תֵּבוֹת בְּאֶמְצָעָהּ, כֵּיוָן שֶׁלֹּא חָסֵר בָּהּ עִנְיָן אֶחָד שָׁלֵם, יְכוֹלִין לִקְרוֹת מִתּוֹכָהּ עִם הַבְּרָכוֹת, וְהַטָּעוּת יִקָּרֵא הַקּוֹרֵא בְּעַל פֶּה, אוֹ יֹאמַר לְפָנָיו בְּלַחַשׁ מִתּוֹךְ הַחֲמָשׁ. אֲבָל אִם אֵין מְגִלָּה כְּלָל אוֹ שֶׁחָסֵר בָּהּ עִנְיָן אֶחָד שָׁלֵם אוֹ שֶׁחָסֵר בָּהּ בַּתְּחִלָּה אוֹ בַסּוֹף, קוֹרִין מִתּוֹךְ הַחֲמָשׁ כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאֵין מְבָרְכִין. וְיָחִיד שֶׁאֵין לוֹ רַק מְגִלָּה פְּסוּלָה, קוֹרֵא בָּהּ בְּלֹא בְרָכוֹת.

כ אָבֵל תּוֹךְ שִׁבְעָה, נוֹהֵג בְּכָל דִּינֵי אֲבֵלוּת, וְאָסוּר לִרְאוֹת כָּל מִינֵי שִׂמְחָה. אַף בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל וִישִׁבָה עַל גַּבֵּי סַפְסָל, מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵם דְּבָרִים הַנִּרְאִים לַכֹּל. בַּלַּיְלָה, אִם יָכוֹל לֶאֱסוֹף מִנְיָן בְּבֵיתוֹ לִקְרוֹת הַמְּגִלָּה, מוּטָב. וְאִם לָאו, יִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ וְיֵלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לִשְׁמוֹעַ הַמְּגִלָּה. וְאִם חָל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, יֵלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְאַחַר סְעוּדָה שְׁלִישִׁית בְּעוֹד יוֹם. וּבַיּוֹם, הוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לַתְּפִלָּה וְלַמְּגִלָּה.

כא מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בְּתַעֲנִית אֶסְתֵּר וּבַלַּיְלָה הוּא אוֹנֵן קֹדֶם הַקְּבוּרָה, יִשְׁמַע קְרִיאַת הַמְּגִלָּה מֵאַחַר. וְלֹא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן, כִּי בַּלַּיְלָה אֵינוֹ חַיָּב בְּמִשְׁתֶּה. וּבַיּוֹם לְאַחַר יְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, קוֹבְרִין אֶת הַמֵּת וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל וְיִקְרָא אֶת הַמְּגִלָּה אוֹ יִשְׁמַע מֵאַחֵר. וְאִם שָׁמַע קְרִיאַת הַמְּגִלָּה לִקְדֹם הַקְּבוּרָה, יָצָא. וּמִכָּל מָקוֹם נָכוֹן שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִקְרָאֶהּ בְּלֹא בְרָכוֹת. וּתְפִלִּין לֹא יָנִיחַ אֲפִלּוּ אַחַר הַקְּבוּרָה, כֵּיוָן שֶׁהוּא יוֹם רִאשׁוֹן בְּאֶבְלוֹ. וְאוֹנֵן בַּפּוּרִים בַּיּוֹם, מֻתָּר בְּבָשָׂר וְיַיִן.

כב שַׁחֲרִית, מַשְׁכִּימִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת. לְאַחַר שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אוֹמְרִים חֲצִי קַדִּישׁ וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּפָרָשַׁת וַיָּבֹא עֲמָלֵק תְּלָתָא גַּבְרֵי, וְאַחַר כָּךְ חֲצִי קַדִּישׁ וּלְאַחַר שֶׁמַּכְנִיסִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה, קוֹרִין אֶת הַמְּגִלָּה. לְאַחַר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה אֵין אוֹמְרִים בְּשַׁחֲרִית אֲשֶׁר הֵנִיא. וּלְאַחַר שֶׁסִּיֵּם הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ, אוֹמְרִים שׁוֹשַׁנַּת יַעֲקֹב וְכוּ׳. וְאוֹמְרִים אַשְׁרֵי, וּבָא לְצִיּוֹן, קַדִּישׁ שָׁלֵם עִם תִּתְקַבֵּל. וְאֵין לַחֲלוֹץ אֶת הַתְּפִלִּין עַד לְאַחַר קְרִיאַת הַמְּגִלָּה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב בָּהּ, וּיקָר, וְדָרְשִׁינָן, אֲלוּ תְּפִלִּין. אִם יֵשׁ מִילָה, מָלִין קֹדֶם קְרִיאַת הַמְּגִלָּה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב, וְשָׁשׂוֹן, זוֹ מִילָה.

כג עִיר שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, קוֹרִין בָּהּ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר וְלֹא שְׁכִיחִי בִּמְדִינוֹתֵינוּ.

סימן קמב

א חַיָּב כָּל אָדָם לִשְׁלוֹחַ לְכָל הַפָּחוֹת לְאָדָם אֶחָד שְׁתֵּי מָנוֹת, דִּכְתִיב, וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ, מַשְׁמַע שְׁתֵּי מַתָּנוֹת לָאֶחָד. וְכָל הַמַּרְבֶּה לִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לְרֵעִים, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּמִכָּל מָקוֹם מוּטָב לְהַרְבּוֹת בְּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים מִלְּהַרְבּוֹת בִּסְעוּדָתוֹ וּבְמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לְרֵעִים, כִּי אֵין שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמְפֹאֶרֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים וְיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת. וְהַמְשַׂמֵּחַ לֵב הָאֲמְלָלִים הָאֵלּוּ, דּוֹמֶה לַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר, לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים.

ב לֹא נִקְרָא מָנוֹת אֶלָּא דָּבָר שֶׁרָאוּי לֶאֱכוֹל כְּמוֹת שֶׁהוּא בְּלִי תִּקּוּן, כְּגוֹן בָּשָׂר וְדָגִים מְבֻשָּׁלִים וְלֹא חַיִּים, אוֹ מִינֵי מְתִיקָה אוֹ פֵּרוֹת, אוֹ כּוֹס יַיִן וּמֵי דְּבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם.

ג כָּל אָדָם אֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל הַמְקַבֵּל צְדָקָה, חַיָּב לִתֵּן לְכָל הַפָּחוֹת שְׁתֵּי מַתָּנוֹת לִשְׁנֵי עֲנִיִּים, דִּהַיְנוּ מַתָּנָה אַחַת לְכָל אֶחָד, דִּכְתִיב, וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים, מַשְׁמַע שְׁתֵּי מַתָּנוֹת לִשְׁנֵי עֲנִיִּים. וְאֵין מְדַקְדְּקִים בִּמְעוֹת פּוּרִים, אֶלָּא כָּל הַפּוֹשֵׁט יָד לִטּוֹל, נוֹתְנִים לוֹ. וּמִי שֶׁהוּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם עֲנִיִּים, יַעֲבִיר אֶת הַמָּעוֹת אֶצְלוֹ, עַד שֶׁיְּזַדַּמְּנוּ לוֹ עֲנִיִּים אוֹ יִשְׁלָחֵם לָהֶם.

ד גַּם הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים. מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת, תִּשְׁלַח אִשָּׁה לְאִשָּׁה וְאִישׁ לָאִישׁ. אֲבָל מַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים, יְכוֹלָה גַּם אִשָּׁה לִשְׁלוֹחַ לָאִישׁ, וְכֵן בַּהֵפֶךְ. קָצַת נָשִׁים סוֹמְכוֹת עַל בַּעֲלֵיהֶן שֶׁהֵם שׁוֹלְחִים גַּם בִּשְׁבִילָן, וְאֵינוֹ נָכוֹן, אֶלָּא יֵשׁ לְהַחְמִיר.

ה חַיָּבִים לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ בַּפּוּרִים. גַּם בְּלֵיל אַרְבָּעָה עָשָׂר יִשְׂמַח וְיַרְבֶּה קְצָת בִּסְעוּדָה. וּכְשֶׁחָל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, אַף שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת בַּשַּׁבָּת סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, יְמַעֵט קְצָת בַּאֲכִילָתוֹ בַּיּוֹם, לִתֵּן מָקוֹם לִסְעוּדַת לֵיל פּוּרִים. וּמִכָּל מָקוֹם בִּסְעוּדָה שֶׁעוֹשִׂין בַּלַּיְלָה, אֵין יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן, דְּעִקַּר הַסְּעוּדָה מִצְוָתָהּ שֶׁתְּהֵא בַּיּוֹם, דִּכְתִיב, יְמֵי מִשְׁתֶּה. וְיֵשׁ לְהַדְלִיק נֵרוֹת דֶּרֶךְ שִׂמְחָה וְיוֹם טוֹב גַּם כְּשֶׁעוֹשִׂים הַסְּעוּדָה בַּיּוֹם. וְגַם בְּלֵיל חֲמִשָּׁה עָשָׂר, צָרִיךְ לִשְׂמוֹחַ קְצָת. גַּם מַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים וּמָנוֹת לְרֵעֵהוּ, צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּיּוֹם. וּמִשּׁוּם דִּטְרִידֵי בְּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת, עוֹשִׂים מִקְצָת סְעוּדָה בַּלַּיְלָה. וּמִתְפַּלְּלִים מִנְחָה בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, וְעוֹשִׂין אֶת הַסְּעוּדָה לְאַחַר מִנְחָה. וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹת עַל כָּל פָּנִים רֹב הַסְּעוּדָה בַּיּוֹם. וּכְשֶׁחָל בְּעֶרֶב שַׁבָּת, עוֹשִׂין אוֹתָהּ בְּשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי כְּבוֹד שַׁבָּת. וְטוֹב לַעֲסֹק קְצָת בַּתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁמַּתְחִיל הַסְּעוּדָה. וְסֶמֶךְ לַדָּבָר, לַיְהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה, וְדָרְשִׁינָן, אוֹרָה, זוֹ תּוֹרָה. יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁיֵּשׁ לְאָכֵל מִינֵי זֵרְעוֹנִין בַּפּוּרִים, זֶכֶר לִזֵּרְעוֹנִין שֶׁאָכְלוּ דָּנִיֵּאל וַחֲבֵרָיו בְּבָבֶל, וְזֵכֶר לְזֵרְעוֹנִין שֶׁאָכְלָה אֶסְתֵּר. דְּאִיתָא בַּגְּמָרָא, וַיְשַׁנֶּהָ וְאֶת נַעֲרוֹתֶיהָ לְטוֹב, שֶׁהֶאֱכִילָהּ זֵרְעוֹנִים. (דִּינֵי עַל הַנִּסִּים בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, עַיֵּן סִימָן מד סָעִיף טז, יז).

ו כֵּיוָן שֶׁכָּל הַנֵּס הָיָה עַל יְדֵי הַיַּיִן, וַשְׁתִּי נִטְרְדָה בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן וּבָאָה אֶסְתֵּר בִּמְקוֹמָהּ, וְכֵן עִנְיַן הָמָן וּמַפָּלְתּוֹ הָיָה עַל יְדֵי יַיִן, לָכֵן חִיְּבוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לְהִשְׁתַּכֵּר בַּיַּיִן, וְאָמְרוּ, חַיָּב אָדָם לְבַסּוֹמֵי בְּפוּרְיָא עַד דְּלָא יֵדַע בֵּין אָרוּר הָמָן לְבָרוּךְ מָרְדְּכָי. וְלַפָּחוֹת יִשְׁתֶּה יוֹתֵר מֵהֶרְגֵּלוֹ, כְּדֵי לִזְכֹּר אֶת הַנֵּס הַגָּדוֹל, וְיִישָׁן, וּמִתּוֹךְ שֶׁיָּשָׁן, אֵינוֹ יוֹדֵעַ בֵּין אָרוּר הָמָן לְבָרוּךְ מָרְדְּכָי. וְאוּלָם מִי שֶׁהוּא חָלוּשׁ בִּטְבָעוֹ, וְכֵן מִי שֶׁיּוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁעַל יְדֵי כֵן יָזְלְזֵל חַס וְשָׁלוֹם בְּאֵיזוֹ מִצְוָה, בִּבְרָכָה, אוֹ בִּתְפִלָּה, אוֹ שֶׁיָּבוֹא חַס וְשָׁלוֹם לְקַלּוּת רֹאשׁ, מוּטָב שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכֵּר, וְכָל מַעֲשָׂיו יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם.

ז הָאֹבֵל, אֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁבְעָה, חַיָּב בְּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים, וְגַם לִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לְרֵעֵהוּ. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִשְׁלַח דָּבָר שֶׁל שִׂמְחָה. אֲבָל לָאֵבֶל, אֵין שׁוֹלְחִין מָנוֹת כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל שִׂמְחָה. אִם הוּא עָנִי, מֻתָּר לִשְׁלוֹחַ לוֹ מָעוֹת אוֹ שְׁאָר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל שִׂמְחָה. וְאִם אֵין בַּמָּקוֹם הַהוּא רַק הָאָבֵל עִם אַחֵר, חַיָּב לִשְׁלוֹחַ לוֹ, כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת (דִּין הָאוֹנֵן, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קמא סָעִיף כא).

ח אֵין לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּפּוּרִים. וּמִי שֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה, אֵינוֹ רוֹאֶה מֵאוֹתָהּ מְלָאכָה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם. וְעַל יְדֵי גּוֹי, מֻתָּר. וּמֻתָּר לַעֲסֹק בִּפְרַקְמַטְיָא. וְכֵן מֻתָּר לִכְתֹּב אֲפִלּוּ אִגֶּרֶת שָׁלוֹם, וְכֵן חוֹבוֹתָיו וְכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ עִיּוּן גָּדוֹל, וְכָל שֶׁכֵּן לִכְתֹּב דְּבַר מִצְוָה אוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁאָר דְּבַר מִצְוָה. וְכֵן לְצֹרֶךְ פּוּרִים, מֻתָּר לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ מְלָאכוֹת גְּמוּרוֹת.

ט יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר נִקְרָא אֶצְלֵנוּ שׁוּשַׁן פּוּרִים. אֵין אוֹמְרִים בּוֹ תַּחֲנוּן, וְלֹא אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְלֹא לַמְנַצֵּחַ. וְאָסוּר גַּם כֵּן בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית. וְנוֹהֲגִין בּוֹ קְצָת מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים עַל הַנִּסִּים. וּמֻתָּרִין לַעֲשׂוֹת בּוֹ נִשּׂוּאִין, כֵּיוָן שֶׁאֵין אָנוּ קוֹרִין בּוֹ אֶת הַמְּגִלָּה. אֲבָל בְּיוֹם שֶׁקּוֹרִין אֶת הַמְּגִלָּה, שֶׁאָז עִקַּר הַשִּׂמְחָה, אֵין עוֹשִׂין בּוֹ נִשּׂוּאִין, מִשּׁוּם דְּאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה.

י יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁבַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן גַּם כֵּן אֵין אוֹמְרִים בָּהֶם לֹא תַּחֲנוּן, וְלֹא אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְלֹא לַמְנַצֵּחַ, וַאֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית. וּבְיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר, מַרְבִּים קְצָת בִּסְעוּדָה.

סימן קמג

א צָרִיךְ לְזַהֵר מְאֹד בְּכִבּוּד אָבִיו וְאִמּוֹ וּבְמוֹרָאָם, שֶׁהִשְׁוָה אוֹתָן הַכָּתוּב לִכְבוֹדוֹ וּלְמוֹרָאוֹ, יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ. כְּתִיב, כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ. וּכְתִיב, כַּבֵּד אֶת ה׳ מֵהוֹנֶךָ. בְּאָבִיו וְאִמּוֹ כְּתִיב, אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. וּכְתִיב, אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כִּבּוּד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כֵּן צִוָּה עַל כִּבּוּדָם וּמוֹרָאָם. שְׁלֹשָׁה שֹׁתָפִין הֵם בָּאָדָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָבִיו וְאִמּוֹ. (אִישׁ מַזְרִיעַ לְבֶן שֶׁבּוֹ, אִשָּׁה מַזְרַעַת אָדָם שֶׁבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹפֵחַ בּוֹ נְשָׁמָה, מַרְאֶה עַיִן, וּשְׁמִיעַת אֹזֶן, וְדִבּוּר) בִּזְמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם, כְּאִלּוּ דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם וְכִבְּדוּנִי.

ב אֵיזֶהוּ מוֹרָא. לֹא יַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ הַמְיֻחָס לוֹ לַעֲמֹד שָׁם בְּסוֹד זְקֵנִים עִם חֲבֵרָיו אוֹ מָקוֹם הַמְיֻחָד לוֹ לְהִתְפַּלֵּל, וְלֹא יֵשֵׁב בְּמָקוֹם הַמְיֻחָד לוֹ לְהֵסֵב בְּבֵיתוֹ, וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא יַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו בְּפָנָיו, אֲפִלּוּ לוֹמַר, נְרָאִין דִּבְרֵי אַבָּא. עַד הֵיכָן מוֹרָאָם. הָיָה הַבֵּן לָבוּשׁ חֲמוּדוֹת וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ הַקָּהָל, וּבָאוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ וְקָרְעוּ אֶת בְּגָדָיו, וְהִכּוּהוּ עַל רֹאשׁוֹ, וְיָרְקוּ בְּפָנָיו, לֹא יַכְלִים אוֹתָם וְלֹא יְצַעֵר בִּפְנֵיהֶם וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם, אֶלָּא יִשְׁתֹּק וְיִירָא מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁצִּוָּה בְּכָךְ. אֲבָל יָכוֹל לְתְבֹּעַ אוֹתָם לַדִּין עַל הַהֶפְסֵד.

ג אֵיזֶהוּ כִבּוּד? מַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה, מַכְנִיס וּמוֹצִיא (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן לד סָעִיף ו). וְיִתְּנוּ לוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. שֶׁאֲפִלּוּ מַאֲכִילוֹ בְּכָל יוֹם פְּטוּמוֹת, וְהֶרְאָה לוֹ פָּנִים זוֹעֲפוֹת, נֶעֱנָשׁ עָלָיו.

ד הָיוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ יְשֵׁנִים וּמַפְתֵּחַ חֲנוּתוֹ שֶׁל הַבֵּן תַּחַת רַאשֵׁיהֶם, אָסוּר לַהֲקִיצָם מִשְּׁנָתָם, אַף עַל פִּי שֶׁיַּפְסִיד רֶוַח הַרְבֵּה. אֲבָל אִם יַגִּיעַ רֶוַח לְאָבִיו אִם יְקִיצוּ, וְאִם לֹא יְקִיצוּ יִצְטַעֵר עַל מְנִיעַת הָרֶוַח, מִצְוָה לַהֲקִיצוֹ, כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂמַח בָּזֶה. וְכֵן מִצְוָה לַהֲקִיצוֹ לְלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לִשְׁאֹר דְּבַר מִצְוָה, מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּם חַיָּבִים בְּכִבּוּד הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא (חיי״א בשם ספר חסידים).

ה הָיָה צָרִיךְ לְאֵיזֶה דָּבָר בָּעִיר, וְיוֹדֵעַ שֶׁיַּשְׁלִימוּ חֶפְצוֹ בִּשְׁבִיל אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁגַּם בִּשְׁבִילוֹ יַעֲשׂוּהוּ לוֹ, לֹא יֹאמַר, עֲשׂוּ לִי בִּשְׁבִילִי, אֶלָּא יֹאמַר, עֲשׂוּ לִי בִּשְׁבִיל אַבָּא, כְּדֵי לְתְלוֹת הַכָּבוֹד בְּאָבִיו.

ו אָמְרָה לוֹ אִמּוֹ, עֲשֵׂה זֹאת וְעָשָׂה, וַאֲחֵר כָּךְ בָּא אָבִיו וְשָׁאַל אוֹתוֹ, מִי אָמַר לְךָ לַעֲשׂוֹת זֹאת. וְהוּא מַרְגִּישׁ, שֶׁאִם יֹאמַר שֶׁאִמּוֹ אָמְרָה לוֹ, יִכְעַס אָבִיו עַל אִמּוֹ, אַל יֹאמַר לוֹ שֶׁאִמּוֹ אָמְרָה לוֹ לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי כֵן יִכְעַס הָאָב עָלָיו (חַיֵּי אָדָם בשם ספר חסידים)

ז חַיָּב לַעֲמֹד בִּפְנֵי אָבִיו וּבִפְנֵי אִמּוֹ.

ח חַיָּב לְכִבְדָם גַּם לְאַחַר מוֹתָם. וְאִם מַזְכִּרָם בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בַּפֶּה אוֹ בַכְּתָב, אוֹמֵר אוֹ כוֹתֵב, הֲרֵינִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ (פְּרוּשׁ, עָלַי יְהֵא כָּל רַע הָרָאוּי לָבוֹא עַל נַפְשׁוֹ) אוֹ מִשְׁכָּבָהּ. וּלְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ (כְּבָר קִבֵּל מַה שֶּׁקִּבֵּל, שֶׁאֵין מִשְׁפָּט רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בַּגֵּהִנֹּם אֶלָּא י״ב חֹדֶשׁ) אוֹמֵר אוֹ כוֹתֵב, זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא אוֹ זִכְרוֹנָהּ לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן כו סָעִיף כב).

ט אֲפִלּוּ אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת, מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ. וַאֲפִלּוּ מַמְזֵר, חַיָּב בִּכְבוֹד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵינוֹ מְחֻיָּב לְכַבֵּד אָבִיו רָשָׁע כָּל זְמַן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. וְאֵזֶהוּ לְצַעֲרוֹ, אָסוּר. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר כַּפְּרָה הָרִאשׁוֹנָה.

י רָאָה לְאָבִיו שֶׁעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, לֹא יֹאמַר לוֹ, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ, אַבָּא, כְּתִיב בַּתּוֹרָה כָּךְ וְכָךְ, כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּמַזְהִירוֹ, וְהָאָב יָבִין מֵעַצְמוֹ וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ.

יא אָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, בֵּין עַל מִצְוַת עֲשֵׂה בֵּין עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, אֲפִלּוּ עַל מִצְוָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, לֹא יִשְׁמַע לוֹ, דִּכְתִיב, אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, סָמַךְ שַׁבָּת לְמוֹרָא אָב וָאֵם, לוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁהִזְהַרְתִּיךָ עַל מוֹרָא אָב וָאֵם, אִם אָמַר לְךָ חַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, אַל תִּשְׁמַע לוֹ. וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת. אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, אַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי. לְפִיכָךְ לֹא תִשְׁמַע לוֹ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרַי. וְגַם מִצְוֹת דְּרַבָּנָן, דִּבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ הֵן, דִּכְתִיב, לֹא תָסוּר וְגוֹ׳. אָמַר לוֹ אָבִיו, שֶׁלֹּא יְדַבֵּר עִם פְּלוֹנִי וְשֶׁלֹּא יִמְחוֹל לוֹ, וְהַבֵּן הָיָה רוֹצֶה לְהִתְפַּיֵּס, אֵין לוֹ לָחוּשׁ לִפְקֻדַּת אָבִיו, כִּי אָסוּר לִשְׂנֹא שׁוּם יְהוּדִי אִם לֹא כְּשֶׁרוֹאֶהוּ שֶׁהוּא עוֹבֵר עֲבֵרָה, וְנִמְצָא שֶׁהָאָב צִוָּהוּ לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה.

יב אִם הַבֵּן רוֹצֶה לָלֶכֶת לְאֵיזֶה מָקוֹם לִלְמֹד תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁם תִּהְיֶה לוֹ תּוֹעֶלֶת יוֹתֵר מִבְּכָאן, וְהָאָב מוֹחֶה בְּיָדוֹ מֵאֵיזֶה טַעַם, אֵינוֹ חַיָּב לִשְׁמֹעַ לְאָבִיו, דְּתַלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכִּבּוּד אָב וָאֵם, (כִּדְמָצִינוּ בְּיַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּשֶׁהָלַךְ מִיִּצְחָק, נִטְמַן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁל עֵבֶר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְעָסַק בַּתּוֹרָה, וְאַחַר כָּךְ הָלַךְ לְבֵית לָבָן וְנִשְׁתָּהָה שָׁם וּבֵרֵךְ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, וְנֶעֱנַשׁ עַל אֵלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, שֶׁלֹּא קִיֵּם כִּבּוּד אָב, וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ יוֹסֵף עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה. וְעַל אֵלּוּ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה, לֹא נֶעֱנָשׁ). וְכֵן אִם הַבֵּן רוֹצֶה לִשָּׂא אִשָּׁה, וְהָאָב אֵינוֹ מִתְרַצֶּה, אֵין הַבֵּן חַיָּב לִשְׁמֹעַ לוֹ.

יג אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, חַיָּבִים בְּכִבּוּד אָב וָאֵם, אֶלָּא שֶׁהָאִשָּׁה הַנִּשּׁוּאָה לְבַעַל, כֵּיוָן שֶׁהִיא מְשֻׁעְבֶּדֶת לַבַּעַל, לְפִיכָךְ הִיא פְּטוּרָה מִכִּבּוּד אָב וָאֵם. וְאַף אִם בַּעְלָהּ אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלֶיהָ, מְחֻיֶּבֶת בְּכָל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לָהּ.

יד כָּל הַמְבַזֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, וַאֲפִלּוּ בִּדְבָרִים, וַאֲפִילּוּ בִּרְמִיזָה, חֵרִי זֶה בְּכְלַל אָרוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, אָרוּר מַקֶּלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ.

טו הָיָה קוֹץ תָּחוּב לְאָבִיו אוֹ לְאִמּוֹ, לֹא יוֹצִיאֶנּוּ, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה בָּהֶם חַבּוּרָה, (שֶׁהוּא בְּאִסּוּר חִיּוּב חֶנֶק). וְכֵן אִם הַבֵּן הוּא רוֹפֵא, לֹא יַקִּיז לָהֶם דָּם, וְלֹא יַחְתֹּךְ בָּהֶם אֵבֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְכֻוָּן לִרְפוּאָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁיֵּשׁ אַחֵר לַעֲשׂוֹת. אֲבָל אִם אֵין שָׁם אַחֵר לַעֲשׂוֹת וְהֵן מִצְטַעֲרִין, חֲרֵי הוּא מַקִּיז וְחוֹתֵךְ כְּפִי צֹרֶךְ הָרְפוּאָה.

טז מִי שֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ, מִשְׁתַּדֵּל לִנְהֹג עִמָּהֶם כְּפִי דַּעְתָּם, עַד שֶׁיְּרַחֵם ה׳ עֲלֵיהֶם. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר, יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ לוֹ וִיצַוֶּה לַאֲחֵרִים, לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי לָהֶם.

יז אָסוּר לְאָדָם לְהַכְבִּיד עֲלוֹ עַל בָּנָיו וּלְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לִידֵי מִכְשׁוֹל, אֶלָּא יִמְחוֹל וְיַעְלִים עֵינָיו מֵהֶם. שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ, כְּבוֹדוֹ מָחוּל.

יח אָסוּר לְהַכּוֹת אֶת בְּנוֹ הַגָּדוֹל. וְאֵין גְּדֻלּוּת זוֹ תְּלוּיָה בְּשָׁנִים, אֶלָּא הַכֹּל לְפִי טִבְעוֹ שֶׁל הַבֵּן, כֹּל שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁיַּתְרִיס כְּנֶגְדּוֹ בְּדִבּוּר אוֹ בְּמַעֲשֶׂה, אֲפִלּוּ אֵינוֹ בַּר מִצְוָה, אָסוּר לְהַכּוֹתוֹ, אֶלָּא יוֹכִיחוֹ בִּדְבָרִים. וְכָל הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ הַגָּדוֹל, מְנַדִּין אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל לִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל.

יט חַיָּב אָדָם לְכַבֵּד אִשֶּׁת אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קַיָּם. וְכֵן חַיָּב לְכַבֵּד בַּעַל אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיֶּמֶת. וְדָבָר הָגוּן הוּא לְכַבְּדָם גַּם לְאַחַר מִיתַת אָבִיו וְאִמּוֹ.

כ חַיָּב אָדָם בִּכְבוֹד אָחִיו הַגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, בֵּין שֶׁהוּא אָחִיו מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם. וְחַיָּב אָדָם בִּכְבוֹד חָמִיו וַחֲמוֹתוֹ, (כִּדְמָצִינוּ בְּדָוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁחָלַק כָּבוֹד לְשָׁאוּל הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה חָמִיו וּקְרָאוֹ אָבִי, שֶׁאָמַר לוֹ, אָבִי רְאֵה גַּם רְאֵה). וְחַיָּב בִּכְבוֹד אֲבִי אָבִיו. אֶלָּא שֶׁכְּבוֹד אָבִיו, גָּדוֹל מִכְּבוֹד אֲבִי אָבִיו.

כא מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה בֶּאֱמֶת לְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁזֶּהוּ הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל לָאָבוֹת, שֶׁאוֹמְרִים הַבְּרִיּוֹת, אַשְׁרֵי לְאָב וָאֵם שֶׁגִּדְּלוּ בֵּן כָּזֶה. אֲבָל אִם אֵין הַבֵּן הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר, חֲרֵי אֲבוֹתָיו יִשְׁאוּ חֶרְפָּה עָלָיו, וְהוּא מְכַיֵּשׁ אוֹתָם בְּבוּשָׁה שֶׁאֵין גְּדוֹלָה הֵימֶנָּה. וְכֵן הָאָב שֶׁרוֹצֶה לְרַחֵם עַל בָּנָיו בֶּאֱמֶת, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, וִיהֵא נוֹחַ לַשָּׁמַיִם וְנוֹחַ לַבְּרִיּוֹת, וְיִתְבַּבְּדוּ בָּנָיו בּוֹ. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר, גַּם זַרְעוֹ מְגֻנֶּה אַחֲרָיו. וְגַם בַּעֲוֹן אָבוֹת, בָּנָיו מֵתִים, כְּדִכְתִיב, פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים. וְאֵין אַכְזָרִיּוּת גְּדוֹלָה מִזּאת, שֶׁהוּא גּוֹרֵם בַּחֲטָאָיו שֶׁיָּמוּתוּ בָּנָיו. וְאֵין לְךָ מְרַחֵם עַל בָּנָיו, יוֹתֵר מִן הַצַּדִּיק, כִּי זְכוּתוֹ עוֹמֶדֶת לְאֶלֶף דּוֹר.

כב גֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הַגּוֹי וְלֹא יְבַזֵּהוּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, בָּאנוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה, אֶלָּא נוֹהֵג בָּהֶם מִקְצָת כָּבוֹד.

סימן קמד

א חַיָּב אָדָם בִּכְבוֹד רַבּוֹ וְיִרְאָתוֹ יוֹתֵר מִכְּשֶׁל אָבִיו, כִּי אָבִיו הֱבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ב כְּתִיב, מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן. זָקֵן זֶה, פֵּרוּשׁוֹ תַּלְמִיד חָכָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, (וְהָתָם וַדַּאי בְּחָכְמָה תַּלְיָא מִלְּתָא, כְּדִכְתִיב, אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו). לָכֵן מִצְוָת עֲשֵׂה לָקוּם מִפְּנֵי תַלְמִיד חָכָם מֵפְלָג בַּתּוֹרָה, אֲפִלּוּ אֵינוֹ זָקֵן בַּשָּׁנִים וְאֵינוֹ רַבּוֹ. וְכֵן מִצְוָה לָקוּם מִפְּנֵי שֵׂיבָה, דְּהַיְנוּ בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה, וַאֲפִלּוּ הוּא עַם הָאָרֶץ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהֵא רָשָׁע. וַאֲפִלּוּ זָקֵן גּוֹי, מְהַדְּרִים אוֹתוֹ בִּדְבָרִים וְנוֹתְנִים לוֹ יָד לְסָמְכוֹ.

ג שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, הָרַב בְּאֶמְצַע, וְהַשְּׁנַיִם לַאֲחוֹרָיו, וְכָל אֶחָד מְצַדֵּד עַצְמוֹ לִצְדָדִין, הַגָּדוֹל לַיָּמִין וְהַקָּטֹן לַשְּׂמֹאל.

ד עָוֹן גָּדוֹל הוּא לְבַזּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אוֹ לִשְׂנֹאותָן. לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, עַד שֶׁבִּזּוּ בָהּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִיאָיו, כְּלוֹמַר, בּוֹזִים מְלַמְּדֵי דְבָרָיו. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרָה תוֹרָה, וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ, מְלַמְּדֵי חֻקּוֹתַי תִּמְאָסוּ. וְכָל הַמְבַזֶּה אֶת הַחֲכָמִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא בִּכְלַל כִּי דְבַר ה׳ בָּזָה. וְאָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בְּמִי שֶׁהוּא שׁוֹנֶה הֲלָכוֹת.

ה תַּלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ סְחוֹרָה לִמְכֹּר, אֵין מַנִּיחִין לְשׁוּם אָדָם לִמְכֹּר מֵאוֹתָהּ סְחוֹרָה עַד שֶׁיִּמְכֹּר הוּא תְּחִלָּה אֶת שֶׁלּוֹ. וְדַוְקָא בְּדֶלְיָקָא גּוֹיִם דְּמַזְּבְנֵי, אֲבָל אִי אִפְשָׁא גּוֹיִם דְּמַזְּבְנֵי, לָא, דְּהָא לֵית לְהּ רַוְחָא לְתַלְמִיד חָכָם, וְאַפְסוּדֵי לְהַנָּךְ בִּכְדֵי לָא מַפְסְדִינַן.

ו מִי שֶׁהוּא מֻחְזָק לְתַלְמִיד חָכָם בְּדוֹרוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁא וְלִתֵּן בַּתּוֹרָה, וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ בְּרֹב מְקוֹמוֹת הַשַּׁ״ס וּפוֹסְקִים, וְתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ, וַאֲפִלּוּ יֶשׁ לוֹ מָעוֹת אֻמָּנוּת אוֹ מְעוֹת מַשָּׂא וּמַתָּן לְהִתְפַּרְנֵס בּוֹ כְּדֵי צָרְכֵי בְּנֵי בֵיתוֹ וְלֹא לְהִתְעַשֵּׁר, וּבְכָל שָׁעָה שֶׁהוּא פָּנוּי מֵעֲסָקָיו הוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, מִצַּד הַדִּין הוּא פָּטוּר מִכָּל מִינֵי מִסִּים וּמְכָסִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָשִׁיר. וַאֲפִלּוּ מַס הַמֻּטָּל עַל כָּל אִישׁ בִּפְרָטוּת, חַיָּבִים בְּנֵי הָעִיר לְשַׁלֵּם עֲבוּרוֹ. וְהַכֹּל תָּלוּי בִּרְאוֹת עֵינֵי טוֹבֵי הָעִיר.

ז תַּלְמִיד חָכָם הַמְזַלְזֵל בַּמִּצְוֹת וְאֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, חֲרִי הוּא כְּקַל שֶׁבַּצְבוּר.

ח כֹּהֵן וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם שָׁוִים בַּחָכְמָה, מִצְוָה עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְהַקְדִּים אֶת הַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר, וְקִדַּשְׁתּוֹ, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה. כְּלוֹמַר, בְּכָל דָּבָר שֶׁיֵּרָאֶה גָּדוֹל, הוּא מְקֻדָּשׁ, לִהְיוֹת רִאשׁוֹן לְקְרִיאַת הַתּוֹרָה, וְלִהְיוֹת רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל קִבּוּץ עָם, לְדַבֵּר וְלִדְרוֹשׁ תְּחִלָּה. וְכֵן בִּישִׁיבָה יַדַּבֵּר בָּרֹאשׁ. וְכֵן בְּסִעוּדָה הוּא קוֹדֵם לְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וְלִתֵּן לוֹ מָנָה יָפָה תְּחִלָּה לְכָל הַמְסֻבִּין, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ יִשְׂרָאֵל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בַּחָכְמָה, אֲזַי יִתְּנוּ לְהֶחָכָם הַמָּנָה הַיָּפָה תְּחִלָּה. אֲבָל כְּשֶׁהַכֹּהֵן חוֹלֵק אֵיזוֹ שֻׁתָּפוּת עִם חֲבֵרוֹ יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ צָרִיךְ לִתֵּן הַחֵלֶק הַיָּפֶה, שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁיִּטּוֹל אֶת הַחֵלֶק הַיָּפֶה. שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּחֵלֶק הַיָּפֶה, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם. בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן, טוֹב לְהַקְדִּים הַלֵּוִי בְּכָל אֵלּוּ, אִם הֵם שָׁוִים בַּחָכְמָה.

ט אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹהֵן אֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, וּכְמוֹעֵל בַּהֶקְדֵּשׁ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר, וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב. וְאַף עַכְשָׁו, שֶׁאֵין לָנוּ קָרְבָּנוֹת, בְּקֻדָּשָׁתוֹ הוּא עוֹמֵד. וְאִם הַכֹּהֵן מוֹחֵל עַל כְּבוֹדוֹ, מֻתָּר, כִּי הַכְּהֻנָּה שֶׁלּוֹ הִיא, וְיָכוֹל לִמְחוֹל עַל כְּבוֹדָהּ וְלִתֵּן רְשׁוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁיָּכוֹל לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְיִשְׂרָאֵל לְהַקְדִּימוֹ בַּדְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים לְעֵיל.

סימן קמה

א חַיָּב כָּל אָדָם לִשָּׂא אִשָּׁה, כְּדֵי לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת. וּמִצְוָה זוֹ חָלָה עַל הָאָדָם מִשֶּׁנִּכְנַס לִשְׁנַת הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יַעֲבוֹר מֵעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּלֹא אִשָּׁה, רַק אִם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּהַתְמָדָה וּמִתְיָרֵא לְשָׁא אִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל עַל יְדֵי כָּךְ מִלִּמּוּדוֹ, מֻתָּר לוֹ לְהִתְאַחֵר. וְהוּא, כְּשֶׁאֵין יְצִרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו.

ב כֵּיצַד שֶׁהוֹלִיד בֵּן וּבַת, קֵיֵם מִצְוַת פְּרִיָה וּרְבִיָה. וְהוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא הַבֵּן סָרִיס אוֹ הַבַּת אֲילוֹנִית. נוֹלְדוּ לוֹ בֵּן וּבַת וָמֵתוּ, אִם הִנִּיחוּ בָּנִים, חֲרֵי זֶה קֵיֵם מִצְוַת פְּרִיָה וּרְבִיָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁהָיוּ בְּנֵי הַבָּנִים בֵּן וּבַת, וְנוֹלְדוּ מִן הַבֵּן וּמִן הַבַּת. אַף עַל פִּי שֶׁבְּנוֹ הוֹלִיד בַּת וּבְתּוֹ יָלְדָה בֵּן, הוֹאִיל וּבָאִים מִבְּנוֹ וּבְתּוֹ, קֵיֵם מִצְוַת פְּרִיָה וּרְבִיָה. אֲבָל אִם אֶחָד מֵהֶם לֹא הִנִּיחַ זֶרַע, אַף עַל פִּי שֶׁהַשֵּׁנִי הִנִּיחַ כַּמָּה בָנִים וּבָנוֹת, לֹא קֵיֵם הַמִּצְוָה.

ג אַף עַל פִּי שֶׁקֵּיֵם מִצְוַת פְּרִיָה וּרְבִיָה, אָסוּר לוֹ לַעֲמֹד בְּלֹא אִשָּׁה. וְצָרִיךְ שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה בַּת בָּנִים אִם אֶפְשַׁר לוֹ. אַךְ אִם הוּא מֵבִין בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ רָאוּי עוֹד לְהוֹלִיד, טוֹב לוֹ יוֹתֵר לִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ בַּת בָּנִים, וְכֵן אִם יֵשׁ לוֹ בָּנִים הַרְבֵּה, וּמִתְיָרֵא שֶׁאִם יִשָּׂא אִשָּׁה בַּת בָּנִים, יָבוֹאוּ קְטָטוֹת וּמְרִיבוֹת בֵּין הַבָּנִים וּבֵין אִשְׁתּוֹ, מֻתָּר לוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ בַּת בָּנִים. אֲבָל אָסוּר לוֹ לֵישֵׁב בְּלֹא אִשָּׁה מִשּׁוּם חֲשָׁשָׁא זֹאת.

ד נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, יֵשׁ לוֹ לְגָרְשָׁהּ, וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִינִים.

ה אִשָּׁה אֵינָהּ מְצֻוָּה עַל פְּרִיָה וּרְבִיָה. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא תַּעֲמֹד בְּלֹא בַּעַל, מִשּׁוּם חֲשָׁדָא.

ו יִשְׁתַּדֵּל כָּל אָדָם לִקַּח אִשָּׁה הַגּוּנָה מִמִּשְׁפָּחָה הֲגוּנָה. שְׁלֹשָׁה סִימָנִים יֵשׁ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, בַּיְשָׁנִים, רַחֲמָנִים, גּוֹמְלֵי חֲסָדִים. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ סִימָנִים אֵלּוּ, אֵינוֹ רָאוּי לְדָבֵק בּוֹ.

ז אִשָּׁה כְּשֵׁרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אוֹתָהּ בִּשְׁבִיל הַמָּמוֹן שֶׁיֵּשׁ לָהּ, מֻתָּר. וְדַוְקָא כְּשֶׁנּוֹתְנִים לוֹ אֶת הַמָּמוֹן בְּרָצוֹן טוֹב. אֲבָל אִם מְעַגֵּן אֶת עַצְמוֹ וּמַמְתִּין עַד שֶׁיִּמְצָא אִשָּׁה עִם מָמוֹן הַרְבֵּה, אוֹ שֶׁעָשָׂה שִׁדּוּכִין וּפָסְקוּ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה וְחָזְרוּ בָּהֶם וְהוּא מְעַגֵּן אֶת כַּלָּתוֹ בִּשְׁבִיל זֶה, אוֹ שֶׁהוּא מִתְקוֹטֵט בַּעֲבוּר זֶה, כָּל הָעוֹשֶׂה כֵּן, מִקָּרֵי נוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם מָמוֹן, דְּהַיְנוּ לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינָם מְהֻגָּנִים, וְאֵינוֹ מַצְלִיחַ, וְאֵין זִוּוּגוֹ עוֹלֶה יָפָה. כִּי הַמָּמוֹן שֶׁהָאָדָם לוֹקֵחַ עִם אִשְׁתּוֹ, אֵינוֹ מָמוֹן שֶׁל יִשָּׂר, אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁיִּתֵּן לוֹ חָמִיו וַחֲמוֹתוֹ, יִקַּח בְּעַיִן טוֹבָה, וְאָז יָצְלִיחַ.

ח עַם הָאָרֶץ, לֹא יִשָּׂא בַּת כֹּהֵן, שֶׁאֵין זִוּוּגָם עוֹלֶה יָפָה. וּמַאן דְּקָפֵיד, יֵשׁ לוֹ לְדַקְדֵּק שֶׁלֹּא יִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁשְּׁמָהּ כְּשֵׁם אִמּוֹ.

ט מִצְוָה לִשָּׂא בַּת אֲחוֹתוֹ אוֹ בַּת אָחִיו. אֲבָל שְׂאָר קְרוֹבָה, בֵּין שֶׁהִיא קְרוֹבָה לוֹ אוֹ לְאִשְׁתּוֹ שֶׁמֻּתָּה אוֹ שֶׁגְּרָשָׁהּ אוֹ שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְאִשָּׁה שֶׁחָלַץ לָהּ, לֹא יִשָּׂא בְּלִי שְׁאֵלַת חָכָם.

י לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בִּכְבוֹד אִשְׁתּוֹ, שֶׁאֵין בְּרָכָה מְצוּיָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ, וְכָךְ אָמְרוּ לִבְנֵי דוֹרָם, כַּבְּדוּ אֶת נְשׁוֹתֵיכֶם כְּדֵי שֶׁתִּתְעַשְּׁרוּ (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן סג סָעִיף א).

יא אָסוּר לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה. וְאִם אָבְדָה הַכְּתֻבָּה, צָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד, שֶׁיֵּלֵךְ מִיָּד לְבֵית הַדִּין לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה אַחֶרֶת.

יב כֹּהֵן אָסוּר בִּגְרוּשָׁה, בְּזוֹנָה, בַּחֲלָלָה, וּבַחֲלוּצָה. זוֹנָה, הֵינוּ אֲפִלּוּ נִבְעֲלָה בְּאֹנֶס בְּעִילַת אִסּוּר, וְנֶעֱשְׂתָה זוֹנָה וַאֲסוּרָה לַכֹּהֵן. וַחֲלָלָה, הֵינוּ שֶׁנּוֹלְדָה מִכֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה הָאֲסוּרָה לוֹ.

יג כָּל אִשָּׁה שֶׁנִּתְאַלְמְנָה אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, לֹא תִּנָּשֵׂא לְאִישׁ אַחֵר עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַגֵּרוּשִׁין אוֹ מִתַּת בַּעְלָהּ, וְחוּץ מִיּוֹם הַנִּשּׂוּאִין וַאֲפִלּוּ אִם הִיא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לָלֶדֶת. וַאֲפִלּוּ הָיָה בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן בְּמִדְינַת הַיָּם אוֹ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, אֵין חִלּוּק. וַאֲפִלּוּ הִפִּילָה נֶפֶל בֵּינְתַיִם, לָא מַהֲנֵי לָהּ. וַאֲפִלּוּ לְהִתְקַשֵּׁר בְּשִׁדּוּכִין, אֲסוּרָה, אֶלָּא אִם כֵּן יִשְׁבַּע הַמְשַׁדֵּךְ, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְתוֹךְ בֵּיתָהּ תּוֹךְ הַזְּמַן. אֲבָל הַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַמְתִּין.

יד אִם הִיא מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵינִיקָה, לֹא תִּנָּשֵׂא לְאִישׁ אַחֵר, עַד שֶׁיִּהְיֶה לַוָּלָד אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ. וַאֲפִלּוּ יָלְדָה לְאַחַר שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ שֶׁנִּתְאַלְמְנָה, וְלֹא הִתְחִילָה לְהָנִיק, צְרִיכָה לְהַמְתִּין. וְאִם יֵשׁ אֵיזֶה עִנְיָן גָּדוֹל בַּדָּבָר, יַעֲשׂוּ שְׁאֵלַת חָכָם.

טו אִשָּׁה שֶׁמֵּתוּ לָהּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים, לֹא תִּנָּשֵׂא לַשְּׁלִישִׁי בְּלִי שְׁאֵלַת חָכָם.

טז אִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ בִּמְקוֹם אַחֵר, אֲפִלּוּ שָׁמְעָה מִכַּמָּה אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים, לֹא תִּנָּשֵׂא בְּלִי שְׁאֵלַת חָכָם.

יז הַנֶּחְשָׁד עַל אֵשֶׁת אִישׁ וְגֵרְשָׁהּ בַּעְלָהּ אוֹ שֶׁמֵּת, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לָזֶה הַנֶּחְשָׁד. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנֶּאֶסְרָה לַבַּעַל, כָּךְ נֶאֶסְרָה לַבּוֹעֵל. וַאֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ בַּעְלָהּ רַק מֵחֲמַת דָּבָר מְכֹעָר שֶׁשָּׁמַע עָלֶיהָ עִם הַנֶּחְשָׁד, אָסוּר לְהַנֶּחְשָׁד שֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ.

יח הַנֶּחְשָׁד עַל נָכְרִית וְנִתְגַּיְּרָה, לֹא יִשָּׂאֶנָּה.

יט נָכְרִי הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר, לֹא יִשָּׂאֶנָּה.

כ הַמְגָרֵשׁ אֶת הָאִשָּׁה כְּדֵי שֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ לֹא הִתְנָה עִמָּהּ בְּפֵרוּשׁ, אֶלָּא שֶׁנִּכָּר שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה בִּשְׁבִיל זֶה, אָסוּר לוֹ שֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ.

כא אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אוֹתָן, אֲפִלּוּ בְּאוֹתוֹ מָבוֹי שֶׁהוּא דָר, לֹא תָּדוּר הִיא.

כב מִי שֶׁשָּׁמַע עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁזָּנְתָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר בָּרוּר לוֹ, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלַת חָכָם, אִם מֻתָּר לוֹ לָדוּר עִמָּהּ.

כג אִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִשּׁוּם פְּרִיצוּת, אֵין רָאוּי לְאָדָם כָּשֵׁר שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה.

כד אִשָּׁה רָעָה בְּדֵעוֹתֶיהָ, שֶׁהִיא בַּעֲלַת מְרִיבָה, וְשָׂאֲינָהּ צְנוּעָה כִּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרוֹת, מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ, אֲפִלּוּ בְּזִווּג רִאשׁוֹן.

כה מִצְוַת חֲכָמִים, שֶׁיַּשִּׂיא אָדָם בָּנָיו וּבְנוֹתָיו סָמוּךְ לְפִרְקָן, שֶׁאִם יַנִּיחֵן, יָבוֹאוּ לִידֵי זְנוּת אוֹ לִידֵי הִרְהוּר. וְעַל זֶה נֶאֱמַר וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא. וְכֵן מִצְוַת חֲכָמִים עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּי שֶׁרוֹאֶה שֶׁאִשְׁתּוֹ אֵינָהּ הוֹלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וְיֵשׁ לָהּ אֵיזוֹ קֵרְבוּת עִם אֲנָשִׁים אֲחֵרִים, שֶׁיּוֹכִיחַ אוֹתָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ בְּנַחַת וּבְדֶרֶךְ טָהֳרָה, כְּדֵי לְהָסִיר אֶת הַמִּכְשׁוֹל וּלְהַדְרִיכָהּ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה. אֲבָל אַל יֹאמַר לָהּ בְּפֵרוּשׁ, אַל תִּסְתְּרִי עִם פְּלוֹנִי, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, (מֵאַחַר שֶׁעַכְשָׁו אֵין לָנוּ מֵי סוֹטָה, וְיֵשׁ בָּזֶה מְבוּכָה). וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל אִשְׁתּוֹ וְעַל בָּנָיו וְעַל בְּנֵי בֵיתוֹ וּמְזַהֵיר וּפוֹקֵד דַּרְכֵיהֶם תָּמִיד עַד שֶׁיֵּדַע שֶׁהֵם שְׁלֵמִים מִכָּל חֵטְא וְעָוֹן חֲרֵי זֶה חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר, וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא.

כו אָסוּר לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי חֲפוֹת לִשְׁנֵי אַחִים אוֹ לִשְׁתֵּי אַחָיוֹת בְּיוֹם אֶחָד, מִשּׁוּם דְּאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דַּאֲפִלּוּ בְּשָׁבוּעַ אֶחָד אֵין לַעֲשׂוֹתָן, וּרְאָיָה מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ, דִּכְתִיב, מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת (עַיֵּן טורי זהב ובאר היטב ואורח חיים סִימָן תקמו סָעִיף קטן א).

סימן קמו

א נוֹהֲגִין שֶׁהֶחָתָן וְהַכַּלָּה מִתְעַנִּין בְּיוֹם חֻפָּתָן, מִפְּנֵי שֶׁבְּאוֹתוֹ יוֹם מוֹחֲלִין לָהֶם עֲוֹנוֹתֵיהֶם. וְאוֹמְרִים בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה עֲנֵנוּ, כְּמוֹ בְּשָׁאָר תַּעֲנִיּוֹת. וְנוֹהֲגִין בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ, שֶׁאֵין מִתְעַנִּין אֶלָּא עַד לְאַחַר הַחֻפָּה. וְאִם נִתְאַחֲרָה הַחֻפָּה בַּלַּיְלָה, אֲזַי לְאַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים, יְכוֹלִים לֶאֱכֹל אֵיזֶה דָּבָר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁתּוּ מַשְׁקֶה הַמְשַׁכֵּר.

ב בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּבְאִסְרוּ חַג דְּשָׁבוּעוֹת, וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב, וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, וְכֵן בַּחֲנֻכָּה, וּבְשׁוּשַׁן פּוּרִים, אֵין מִתְעַנִּין. אֲבָל בְּנִיסָן, אֲפִלּוּ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, מִתְעַנִּין. וְכֵן בְּל״ג בָּעֹמֶר, וּבְיָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן לְשָׁבוּעוֹת, וּבְיָמִים שֶׁבֵּין יוֹם הַכִּפּוּרִים לְסֻכּוֹת, מִתְעַנִּין.

ג בְּיָמִים שֶׁאֵין מִתְעַנִּין, צְרִיכִין לְזָהֵר שֶׁלֹּא לִרְדֹּף אַחֲרֵי מוֹתְרוֹת מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּזָּהֲרוּ מְאֹד מִמַּשְׁקֶה הַמְשַׁכֵּר, (כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים, טַעַם הַתַּעֲנִית, מִשּׁוּם דְּחָיְשִׁינָן שֶׁמָּא יִשְׁתַּכְּרוּ וְלֹא תְהֵא דַּעְתָּם מְיוּשֶׁבֶת).

ד צְרִיכִין הֶחָתָן וְהַכַּלָּה לְקַדֵּשׁ עַצְמָם בְּמְאֹד מְאֹד בְּהִכָּנְסָם לַחֻפָּה, וְיַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה בַּיּוֹם הַהוּא, וִיפַשְׁפְּשׁוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם מִיּוֹם הִוָּלְדָם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וְיִתְוַדּוּ וִיבַקְּשׁוּ מְחִילָה וּסְלִיחָה וְכַפָּרָה מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְיִהְיוּ מוֹדִים וְעוֹזְבִים, וְיִתְחָרְטוּ חֲרָטָה גְּמוּרָה בְּשִׁבְרוֹן לֵב, וְיַעֲשׂוּ הַסְכָּמָה חֲזָקָה מֵהַיּוֹם הָזֶה וָהָלְאָה לַעֲבוֹד אֶת ה׳ בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים וְלִהְיוֹתָם קְדוֹשִׁים וּטְהוֹרִים. וְאַחַר כָּךְ יִכָּנְסוּ לַחֻפָּה, וְיִתְפַּלְּלוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בֵּינֵיהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אִישׁ וְאִשָּׁה, שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם (של״ה דף קא ע״ב, וע״ש עוד) וְנוֹהֲגִין שֶׁאוֹמְרִים הַוִּדּוּי בְּתְפִלַּת מִנְחָה, כְּמוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים.

סימן קמז

א נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת הַחֻפָּה תַּחַת הַשָּׁמַיִם לְסִימָן בְּרָכָה, כֹּה יְהִיֶה זַרְעֶךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם. וְכֵן נוֹהֲגִין שֶׁאֵין נָשִׁים אֶלָּא בְּמִלּוּי הַלָּבָנָה, לְסִימָן טוֹב (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קסו סָעִיף ג)

ב כָּשֵׁר הַדָּבָר שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא, עַד שֶׁתִּטְהָר. וְעַכְשָׁו הַמִּנְהָג שֶׁלֹּא לְדַקְדֵּק (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קנט סָעִיף י) וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב לְהוֹדִיעַ לְהֶחָתָן קֹדֶם הַחֻפָּה, שֶׁהִיא נִדָּה (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קמט סָעִיף יא).

ג הַמִּנְהָג בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ בְּנִשּׂוּאֵי בְתוּלָה, שֶׁחֲשׁוּבֵי הָעִיר פּוֹרְסִין סוּדָר עַל רֹאשׁ הַכַּלָּה, וּמְבָרְכִים אוֹתָהּ וְאוֹמְרִים לָהּ, אֲחוֹתֵנוּ, אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה. וְחֻפָּה קוֹרִין מַה שֶּׁאַחַר כָּךְ פּוֹרְסִין יְרִיעָה עַל גַּבֵּי כְּלוֹנָסָאוֹת, וּמַכְנִיסִין תַּחְתֶּיהָ הֶחָתָן וְהַכַּלָּה בָּרַבִּים, וּמְקַדְּשָׁהּ שָׁם, וּמְבָרְכִין שָׁם בִּרְכוֹת אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין. אֲבָל עִקַּר הַחֻפָּה הוּא הַיִּחוּד, שֶׁיִּתְבָּאֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּסִימָן שֶׁאַחַר זֶה.

ד הַשּׁוֹשְׁבִינִים מַלְבִּישִׁים אֶת הֶחָתָן בְּקִיטֶל, כְּדֵי שֶׁיִּזָּכֵר אֶת יוֹם הַמִּיתָה וְיִתְעוֹרֵר בִּתְשׁוּבָה. גַּם נוֹהֲגִין לָתֵת אֵפֶר בְּרֹאשׁ הֶחָתָן בִּמְקוֹם הֲנָחַת הַתְּפִלִּין (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קכו סָעִיף ב). גַּם נוֹהֲגִין שֶׁהָאֲבוֹת וְהַקְּרוֹבִים אַנְשֵׁי צוּרָה מְבָרְכִים אֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה וּמִתְפַּלְּלִים עֲלֵיהֶם, שֶׁזִּוּוגָם יַעֲלֶה יָפֶה.

ה אַחַר כָּךְ מוֹלִיכִין אֶת הֶחָתָן תַּחַת הַחֻפָּה, (שֶׁפּוֹרְסִין יְרִיעָה עַל גַּבֵּי כְּלוֹנָסָאוֹת, שֶׁאָנוּ קוֹרִין חֻפָּה), וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ פָּנָיו לַמִּזְרָח, וּשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר מְנַגֵּן כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם, וְהַשּׁוֹשְׁבִינוֹת מוֹלִיכוֹת אֶת הַכַּלָּה, וְהַשּׁוֹשְׁבִינִים חֲשׁוּבִים הוֹלְכִים לִקְרָאתָהּ. וּכְשֶׁמַּתְקָרְבִים אֵלֶיהָ, חוֹזְרִים לַאֲחוֹרֵיהֶם לַחֻפָּה, וְהַשּׁוֹשְׁבִינוֹת מְבִיאוֹת אֶת הַכַּלָּה וּמְסוֹבְבוֹת עִמָּהּ שֶׁבַע פְּעָמִים אֶת הֶחָתָן, וּשְׁלִיחַ הַצִּבּוּר מְנַגֵּן גַּם כֵּן כְּפִי הַמִּנְהָג. אַחַר כָּךְ מַעֲמִידִין אֶת הַכַּלָּה לִימִין הֶחָתָן, וְהַמְבָרֵךְ מְצַוֵּד אֶת עַצְמוֹ וּפָנָיו לַמִּזְרָח.

סימן קמח

א עִקַּר הַחֻפָּה הוּא מַה שֶּׁאַחַר הַקִּדּוּשִׁין מוֹלִיכִין אֶת הֶחָתָן וְהַכַּלָּה לְחֶדֶר מְיֻחָד, וְאוֹכְלִים שָׁם יַחַד בְּמָקוֹם צָנוּעַ. וְיֵשׁ לִמְנֹעַ, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְשָׁם שׁוּם אָדָם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה יִחוּד גָּמוּר, וְזוֹהִי הַחֻפָּה הַקּוֹנָה וְעוֹשָׂה נְשׂוּאִין.

ב בִּבְתוּלָה, קוֹנֶה יִחוּד זֶה, אַף עַל גַּב דְּאֵינוֹ רָאוּי לַבִּיאָה, כְּגוֹן שֶׁהִיא נִדָּה, אוֹ שֶׁבְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין שָׁם. (וּכְשֶׁהִיא נִדָּה, בְּעַל כָּרְחוֹ צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין שָׁם, דְּאִם לֹא כֵן, אֲסוּרִין לְהִתְיַחֵד קֹדֶם בִּיאָה רִאשׁוֹנָה).

ג אֲבָל בְּאַלְמָנָה, אֵינוֹ קוֹנֶה אֶלָּא יִחוּד הָרָאוּי לַבִּיאָה, דְּהַיְנוּ שֶׁהִיא טְהוֹרָה וְאֵין אָדָם נִכְנָס לְשָׁם.

ד אֵין עוֹשִׂין קִנְיָן בַּשַּׁבָּת. וְלָכֵן אִם הַנִּשּׂוּאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, צְרִיכִין לְזָהֵר מְאֹד שֶׁיִּהְיֶה יִחוּד הַקּוֹנֶה קֹדֶם שַׁבָּת. וַאֲזַי כְּשֶׁנַּעֲשָׂה הַיִּחוּד הַקּוֹנֶה מִבְּעוֹד יוֹם, מֻתָּר לָבוֹא עָלֶיהָ בְּאָה רִאשׁוֹנָה בְּשַׁבָּת, בֵּין בִּבְתוּלָה בֵּין בְּאַלְמָנָה. אֲבָל אִם לֹא נַעֲשָׂה הַיִּחוּד הַקּוֹנֶה מִבְּעוֹד יוֹם, אָז אָסוּר לָבוֹא עָלֶיהָ בַּשַּׁבָּת בִּיאָה רִאשׁוֹנָה, מִשּׁוּם דְּהַבִּיאָה עוֹשָׂה אֶת הַקִּנְיָן, וְאֵין קוֹנִין בַּשַּׁבָּת (דִּין בְּעִילַת בְּתוּלָה, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קנז)

סימן קמט

א קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בַּעֲשָׂרָה אוֹמֵר הַמְבָרֵךְ, דְּנֵי הָסֵר וְכוּ׳. וְאוֹמְרִים שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ בְּלֹא וָא״ו, וְלֹא וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ. וְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן לוֹקֵחַ כּוֹס שֵׁנִי וְאוֹמֵר עָלָיו שֵׁשׁ בְּרָכוֹת, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַכּוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן. וְטוֹב שֶׁלֹּא לְמַלֹּאת אֶת הַכּוֹס לְשֵׁשׁ

הַבְּרָכוֹת עַד לְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. צְרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים בְּחֶדֶר אֶחָד. שֶׁאִם אוֹכְלִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים בְּחֶדֶר אֶחָד, אֵין אוֹמְרִים שֶׁהַשִּׂמְחָה בְּמְעוֹנוֹ, כִּי אֵין שִׂמְחָה כְּשֶׁיֵּצֶר הָרַע שׁוֹלֵט.

ב בָּחוּר שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה אוֹ אַלְמָנָה, וְכֵן אַלְמָן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה, מְבָרְכִין כֵּן בַּסְּעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאַחֲרֵי הַנִּשּׂוּאִין, אֲפִלּוּ לֹא אָכְלוּהָ בַּיּוֹם, רַק בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחַר יוֹם הַנִּשּׂוּאִין, אוֹ אֲפִלּוּ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, (מִשּׁוּם דְּהַסְּעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה חֲזוּי כְּפָנִים חֲדָשׁוֹת). אֲבָל אַחַר הַסְּעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה, וְכֵן בְּכָל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אִם בָּאוּ פָּנִים חֲדָשׁוֹת, מְבָרְכִין כֵּן.

ג וּכְשֶׁאֵין פָּנִים חֲדָשׁוֹת, אִם סוֹעֲדִים עִם הֶחָתָן אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם מִבְּנֵי בֵיתוֹ מֵחֲמַת שִׂמְחַת מֵרֵעוּת, אֵין אוֹמְרִים דַּי הָסֵר וְכוּ׳, וְאוֹמְרִים נוֹדֶה לִשְׁמְךָ וְכוּ׳, וְהַשִּׂמְחָה בְּמְעוֹנוֹ. וְאַחַר בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, לוֹקֵחַ כּוֹס שֶׁנִּי וְאוֹמֵר בִּרְכַּת אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה וְכוּ׳, וְאַחַר כָּךְ לוֹקֵחַ הַכּוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְאוֹמֵר עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן, וְלָזֶה אֵינוֹ צָרִיךְ עֲשָׂרָה, רַק גַּם בִּשְׁלֹשָׁה, מְבָרְכִין. אֲבָל אִם אֵינוֹ סוֹעֵד רַק עִם בְּנֵי בֵיתוֹ לְבָד, אֵינוֹ אוֹמֵר כְּלוּם מִזֶּה.

ד אַלְמָן שֶׁנָּשָׂא אַלְמָנָה, אִם אָכְלוּ סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה בְּיוֹם הַנִּשּׂוּאִין, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְשְׁכָה הַסְּעוּדָה גַּם בַּלַּיְלָה, מְבָרְכִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָעִיף א. אֲבָל אִם לֹא אָכְלוּ עַד הַלַּיְלָה, אִי אִיכָּא אֲנָשִׁים שֶׁאוֹכְלִים מֵחֲמַת שִׂמְחַת מֵרֵעוּת, מְבָרְכִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָעִיף ג (וַאֲפִלּוּ אִיכָּא פָּנִים חֲדָשׁוֹת), וְכֵן בְּכָל הַסְּעוּדוֹת שִׁלְשָׁה הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים.

ה פָּנִים חֲדָשׁוֹת מִקְרֵי, אִם בָּא לְשָׁם אָדָם מֵחֲמַת שִׂמְחַת מֵרֵעוּת, וְרוֹצִים לְהַרְבּוֹת בְּשִׂבְילוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל. שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי, חֲזוּי כְּפָנִים חֲדָשׁוֹת. וְדַוְקָא סְעוּדַת הַלַּיְלָה וּסְעוּדַת שַׁחֲרִית. אֲבָל סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, לֹא חֲזוּי כְּפָנִים חֲדָשׁוֹת, אֶלָּא אִם הֶחָתָן דּוֹרֵשׁ.

ו אִם אָדָם מַזְמִין אֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה לֶאֱכֹל שָׁם, אִם מְיַחֲדִין לָהֶם שָׁם חֶדֶר בִּפְנֵי עַצְמָם, שֶׁיְּכוֹלִין לִהְיוֹת בְּיִחוּד לָבַד וְלִשְׂמֹחַ שָׁם, חֲזוּי שָׁם כְּמוֹ חֻפָּה דִּדְהוּ וּמְבָרְכִין שָׁם שֶׁבַע בְּרָכוֹת. וְאִם לָאו, אֵין מְבָרְכִין אֲפִלּוּ אֲשֶׁר בָּרָא וְכוּ׳, וְשֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ.

ז בְּנֵי הַחֻפָּה שֶׁנִּתְלַקְּטוּ לַחֲבוּרוֹת הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ לְבָתִּים שֶׁאֵינָם פְּתוּחִים לַמָּקוֹם שֶׁהֶחָתָן שָׁם, מִכָּל מָקוֹם מְבָרְכִים בְּכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה בִּרְכוֹת אֵלּוּ, כֵּיוָן שֶׁאוֹכְלִים מִסְּעוּדָה שֶׁהִתְקִינוּ לַחֻפָּה. אֲבָל הַשַּׁמָּשִׁים הָאוֹכְלִים אַחַר סְעוּדַת נִשּׂוּאִין, אֵין מְבָרְכִין בִּרְכוֹת אֵלּוּ.

ח מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, אֵין אוֹמְרִים שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ. וּבַסְּעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה בְּיוֹם הַנִּשּׂוּאִין, אוֹמְרִים שֶׁבַע בְּרָכוֹת, וּמִכָּאן וְאֵילַךְ אֵין אוֹמְרִים כְּלוּם.

ט מִצְוָה לְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה וְלִרְקֹד לְפָנֵיהֶ וְלוֹמַר, שְׂהִיא נָאָה וַחֲסוּדָה (מִלְּשׁוֹן וַתְּשָׂא חֵן וָחֶסֶד לְפָנָיו). וּמָצִינוּ, שֶׁרַבִּי יְהוּדָה בַּר אִלְעַי הָיָה מְרַקֵּד לִפְנֵי הַכַּלָּה.

י אָסוּר לְהִסְתַּפֵּל בַּכַּלָּה, אֲבָל מֻתָּר לְהִסְתַּכֵּל בַּתַּכְשִׁיטִין שֶׁעָלֶיהָ וּבִפְרִיעַת רֹאשָׁהּ.

יא יֵשׁ נוֹהֲגִין, שֶׁאִם הַכַּלָּה הָיְתָה טְמֵאָה בִּשְׁעַת הַנִּשּׂוּאִין, אָז אַחַר כָּךְ בְּלֵיל טְבִילָתָהּ עוֹשִׂין סְעוּדָה וּמַזְמִינִים גַּם אֲנָשִׁים אֲחֵרִים. וְאֵין זֶה נָכוֹן. וְיֵשׁ לְבַטֵּל מִנְהָג זֶה, מִשּׁוּם צְנִיעוּת. אַף אִם עוֹשִׂים עוֹשִׂים קְצָת סְעוּדָה לַאֲנָשֵׁי הַבַּיִת וְאוֹמְרִים שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ, אֵין לִמְחוֹת. אֲבָל שֶׁבַע בְּרָכוֹת, אָסוּר לְבָרֵךְ, רַק בְּאֹפֶן שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (עַיֵּן תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה חֵלֶק רִאשׁוֹן סִימָן סב)

יב הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה, צָרִיךְ לִשְׁמֹחַ עִמָּהּ שִׁבְעָה יָמִים, וְנִקְרָאִים שִׁבְעַת יְמֵי מִשְׁתֶּה. לֹא יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, וְלֹא יִשָּׂא וְיִתֵּן בַּשּׁוּק, אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמֵחַ עִמָּהּ, בֵּין אִם הוּא בָּחוּר אוֹ אַלְמָן. וַאֲפִלּוּ הִיא מוֹחֶלֶת, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר בַּעֲשַׂיַּת מְלָאכָה. וְאָסוּר לָצֵאת יְחִידִי בַּשּׁוּק. וְהַנּוֹשֵׂא בְּעוּלָה, אִם הוּא אַלְמָן, לְכֵלִי עָלְמָא אֵינוֹ צָרִיךְ שִׂמְחָה אֶלָּא שִׁלְשָׁה יָמִים. וְאִם הוּא בָּחוּר, יֵשׁ אוֹמְרִים דְּצָרִיךְ לִשְׁמֹחַ עִמָּהּ שִׁבְעָה יָמִים, כֵּיוָן שֶׁמְּבָרְכִין בִּשְׁבִילוֹ שֶׁבַע בְּרָכוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם בָּזֶה אִשָּׁה יְכוֹלָה לִמְחֹל עַל שִׂמְחָתָהּ (חָתָן שֶׁחָלָה תַּעֲנִית צִבּוּר בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה שֶׁלּוֹ, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קכא סָעִיף ז וְסִימָן קמא סָעִיף ב).

יג הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, צָרִיךְ לַעֲמוֹד בְּעִירוֹ שָׁנָה תְּמִימָה לִשְׁמוֹחַ עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְגוֹ׳ נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ. אֲבָל הָאִשָּׁה, יְכוֹלָה לִמְחֹל.

סימן קנ

א רָאוּי לְאָדָם לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּקֻדֵּשָׁה יְתֵרָה וּבְמַחֲשָׁבָה טְהוֹרָה וּבְדַעַת נְכוֹנָה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ. לֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ עִם אִשְׁתּוֹ, וְלֹא יְנַבֵּל פִּיו בְּדִבְרֵי הֲבַאי אֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. הֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר, וּמַגִּיד לְאָדָם מה שֹׁחוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, מַגִּידִין לוֹ בְּשִׁעַת הַדִּין. לֹא יְסַפֵּר עִמָּהּ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ וְלֹא לְזֶרַע לָכֵן, אֶלָּא מַה שֶׁהוּא צָרִיךְ בְּעִנְיַן תַּשְׁמִישׁ. וְאִם הָיוּ בְּכַעַס שֶׁאָסוּר לְשַׁמֵּשׁ אָז עִמָּהּ, יָכוֹל לְדַבֵּר עִמָּהּ לְרַצּוֹתָהּ שֶׁתִּתְפַּיֵּס.

וישמש בהצנע האפשרי. הוא למטה והיא למעלה, זהו דרך עזות. שמשו שניהם כאחד, זהו דרך עקש. אמרו עליו על רבי אליעזר, שכל כך היה משמש באימה וביראה, עד שהיה דומה כאלו כפאו שד.

ב בשעת הזווג, יש לו להרהר בדברי תורה ובשאר דברי שבקדושה. ואף על פי שאסור לקרות בפיו, הרהור מתר ומצוה, כי הרהור אינו כדבור לענין זה. אף על פי דבמבואות המטנפים אסור אפילו להרהר בדבר שבקדושה, זהו משום דבעינן והיה מחניך קדוש. אבל היכא דהאסור הוא משום עריה, מדכתיב ערות דבר דרשו רבותינו, זכרונם לברכה, דבור אסור, הרהור מתר.

ג אסור לשמש לאור הנר, אף על פי שמאפיל בטלית. אבל אם עושה מחצה גבוה עשרה טפחים לפני הנר, מתר (ועיין לעיל סימן פ סעיף עו). וכן אסור לשמש ביום, אלא בבית אפל. ובלילה, אם הלבנה מאירה עליהם, אף על פי שמאירה לתוך הבית, מאפיל בטלית, ומתר. וכן אם יש נר בחדר אחר, ומאיר לחדר זה, צריך האפלת טלית.

ד אסור לאדם לשמש מטתו בפני כל אדם אם הוא ערום, ואפלו על ידי הפסק מחצת עשרה. ובפני תינוק שאינו יודע לדבר, מתר.

ה אסור להסתכל באותו מקום, שכל המסתכל שם, אין לו בשת פנים, ועובר על והצנע לכת, ומעביר הבושה מעל פניו. שכל המתביש, אינו חוטא, דכתיב, ובעבור תהיה יראתו על פניכם, זו הבושה, לבלתי תחטאו. ועוד, דקא מגרה יצר הרע בנפשה. וכל שכן הנושק שם, שעובר על כל אלה, ועובר גם על בל תשקצו את נפשותיכם.

ו בית שיש בו פחם תורה, אסור לשמש שם, אלא צריך שיוציאו לחדר אחר. ואם אין לו חדר אחר, יעשה לפניו מחיצה גבוה עשרה טפחים. ויהא מחיצה סתומה, שלא יראה פחם התורה. והירישה שסביב המטה לא חשיבה מחצה, כיון שהיא נדה, אלא אם כן קשר אותה מלמטה (ועיין לעיל סימן פ סעיף עו). ובתפלין וחמשים ושאר כתבי הקדש, כגון גמרא ומדרשים ומפרשיהם, בין שהם בכתב בין שהם בדפוס, יכול להניחן בכלי תוך כלי. ודוקא כשהכלי השני אינו מיחד להם. אבל כלים המיחדים להם, אפלו הם עשרה, כלם כחד חשיבי. ואם פרש איזה מכסה על הארגז שהספרים בו, חשוב ככלי בתוך כלי. וכן המזוזה, אם היא קבועה בפנים החדר, צריכין לכסותה בשני כסויין, שתהא כלי תוך כלי, והשם יהא גם כן מכסה. וכסוי זכוכית, לא מהני, דצריך שלא יהא נראה.

ז לא יהא רגיל ביותר עם אשתו, אלא בעונה, שהוא חיב לפרע לה עונתה, דכתיב, ועונתה לא יגרע. האנשים הבריאים והמעונגים שפרנסתן במקומם ברוח ואין פורעין מס, עונתן בכל לילה. הפועלים שעושים מלאכה בעירם, עונתן שתי פעמים בכל שבוע. ואם עושין מלאכה בעיר אחרת, עונתן פעם אחת בשבוע. וכן הסוחרים שיוצאין לכפרים עם חמורים להביא תבואה למכור וכן כיוצא בהם, עונתן פעם אחת בשבוע. והמביאים חבילות על הגמלים ממקום רחוק, עונתן פעם אחת בשלשים יום. ועונת תלמידי חכמים מליל שבת לליל שבת. וצריך לקיים את העונה גם כשהיא מעברת או מיניקה. ולא יבטל עונתה, אלא מדעתה כשהיא מוחלת לו וכבר קיים מצות פריה ורביה. ואם מונע עונתה כדי לצערה, עובר בלא תעשה, שנאמר, ועונתה לא יגרע.

ח כל אדם צריך לפקד את אשתו בליל טבילתה ובלילה שלפני יציאתו לדרך, אם אינו הולך לדבר מצוה. וכל שרואה שאשתו משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה, חיב לפקדה אפלו שלא בשעת עונתה, והוין לה בנים הגונים. אבל אם תבעתו בפה מפש, היא חצופה והרי היא כזונה ואסור לקיימה.

ט ואף כשהוא אצלה, לא יכנן להנאתו, אלא כאדם שהוא פורע חובו, שהוא חיב בעונתה, ולקיים מצות בוראו, שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימים מצות בישראל. וכן אם הוא מכוין לתקון הולד, דאמרו רבותינו זכרונם לברכה, שלשה חדשים (מהריון) תשמיש קשה לאשה וקשה לולד. אמצעים, קשה לאשה ויפה לולד. אחרונים, יפה לאשה ויפה לולד, שמתוך כך יצא מלבן ומזרז שפיר דמי. ואם הוא מכוין לגדר עצמו בה כדי שלא יתאוה לעבירה, כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא, גם בזה יש קבול שכר. אף יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו, כי אבר קטן יש באדם, מרעיבו, שבע. משביעו, רעב. אבל מי שאינו צריך לדבר, אלא שמעורר תאותו כדי למלאת תאותו, זו היא עצת יצר הרע.

י מי שנוח לו, יש לו לזהר, שלא לשמש לא בתחלת הלילה ולא בסופו אלא באמצעיתו. לא יגע באמה אפלו לצרך זווג, עד שיטול ידיו כראוי, דהינו שלש פעמים בסרוגין, כמבאר בסימן ב.

יא אסור לשמש בשוקים וברחובות ובגנים ובפרדסים, אלא בבית דירה, שלא יהיה כדרך זנות.

יב כְּשֶׁיֵּשׁ חַס וְשָׁלוֹם רָעָב בַּמְּדִינָה, שֶׁהוּקְּרָה הַתְּבוּאָה בְּכֶפֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יֶשׁ לוֹ תְּבוּאָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אוֹ שֶׁיֵּשׁ חַס וְשָׁלוֹם שְׁאָר צָרָה, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ כִּי אִם בְּלֵיל טְבִילָתָהּ. וְלַחֲשׁוּכֵי בָנִים, מֵתָר בְּכָל עוֹנָה.

יג לֹא יְשַׁמֵּשׁ עִם אִשְׁתּוֹ אֶלָּא מֵרְצוֹנָהּ. אֲבָל כְּשֶׁאֵינָהּ מֵרָצָה, לֹא יְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לְאָנְסָהּ. וְכֵן לֹא יְשַׁמֵּשׁ כְּשֶׁהִיא שְׁנוּאָה לוֹ אוֹ שֶׁהוּא שָׁנוּי לָהּ דְּאָמְרָה לֵהּ לָא בָּעֵינָא לָךְ, אַף עַל פִּי שְׁרָצוּיָה בַּתַּשְׁמִישׁ. וְכֵן אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ לְגָרְשָׁהּ וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ שְׁנוּאָה לוֹ, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ. גַּם לֹא יְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ כְּשֶׁהִיא יְשֵׁנָה מַמָּשׁ. גַּם לֹא יְשַׁמֵּשׁ כְּשֶׁהוּא שִׁכּוֹר אוֹ הִיא שִׁכּוֹרָה.

יד אַכְסָנַאי, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ. וְאִם יְחַדּוּ לוֹ וּלְאִשְׁתּוֹ בַּיִת מְיֻחָד, מֵתָר, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִישַׁן עַל סָדִין שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת.

טו מְדַרְכֵי הָרְפוּאָה, שֶׁלֹּא לִבְעֹל לֹא כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ וְלֹא כְּשֶׁהוּא רָעֵב, אֶלָּא כְּשֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו. וְלֹא יִבְעַל מְעֻמָּד, וְלֹא מְיֻשָּׁב, וְלֹא בְּיוֹם שֶׁנִּכְנַס לַמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּיוֹם הַקָּזָה, וְלֹא בְּיוֹם יְצִיאָה לַדֶּרֶךְ כְּשֶׁהוֹלֵךְ בְּרַגְלָיו, וְלֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם.

טז לֹא יְשַׁמֵּשׁ עַל מִטָּה שֶׁיֵּשׁ שָׁם תִּינוֹק לְרַגְלֵיהֶם, כְּשֶׁאֵין הַתִּינוֹק בֶּן שָׁנָה. כְּשֶׁיּוֹצֵא מִבֵּית כִּסֵּא קָבוּעַ, לֹא יְשַׁמֵּשׁ עַד לְאַחַר שָׁעָה. אִשָּׁה מֵינִיקָה, לֹא תְּשַׁמֵּשׁ אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַתִּינוֹק יָשָׁן, וְאַחַר כָּךְ לֹא תֵּינִיקֵהוּ עַד לְאַחַר שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי שָׁעָה, אִם לֹא כְּשֶׁהַתִּינוֹק בּוֹכֶה. הוּא ט׳ רגעים ולכל היותר י״ב רגעים (מסגה״ש).

יז שִׁכְבַת זֶרַע הִיא כֹּחַ הַגּוּף וּמְאוֹר הָעֵינַיִם. וּכְשֶׁתֵּצֵא בְּיוֹתֵר, הַגּוּף כָּלֶה וְחַיָּיו אוֹבְדִים. וְכָל הַשְּׁטוּף בִּבְעִילָה, זִקְנָה קוֹפָצֶת עָלָיו, וְכֹחוֹ תָּשֵׁשׁ, וְעֵינָיו כֵּהוֹת, וְרִיחַ רַע נוֹדֵף מִפִּיו, וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו נוֹשְׁרִים, וּשְׂעַר זְקָנוֹ וְשֶׁחְיוֹ וּשְׂעַר רַגְלָיו רָבָה, וְשִׁנָּיו נוֹשְׁרוֹת, וְהַרְבֵּה כְּאֵבִים חוֹץ מֵאֵלּוּ בָּאִים עָלָיו. אָמְרוּ חֲכָמֵי הָרוֹפְאִים, אֶחָד מֵאֶלֶף, מֵת מִשָּׁאָר חֳלָאִים, וְהָאֶלֶף מֵרֹב הַשְׁמִישׁ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לִזָּהֵר.

סימן קנא

א אָסוּר לְהוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה. וְעָוֹן זֶה חָמוּר מִכָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה. וְאֵלּוּ שֶׁמְּנָאָפִים בְּיָד וּמוֹצִיאִים זֶרַע לְבַטָּלָה, לֹא דַי לָהֶם שֶׁאָסוּר גָּדוֹל הוּא, אֶלָּא שֶׁהָעוֹשֶׂה זֹאת, הוּא בְּנִדּוּי, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר, יֶדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ, וּכְאֵילּוּ הוֹרֵג אֶת הַנֶּפֶשׁ. וּרְאֵה מַה שֶּׁכָּתַב רַשׁ״י בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב בְּעֵר וְאוֹנָן שֶׁמֵּתוּ בְּחֵטְא זֶה. וְלִפְעָמִים בְּעֹנֶשׁ זֶה, חַס וְשָׁלוֹם, בָּנָיו מֵתִים כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים, אוֹ שֶׁיִּהְיוּ רְשָׁעִים, וְהוּא בָּא לִידֵי עֲנִיּוּת.

ב אָסוּר לְאָדָם שֶׁיְּקַשֶּׁה אֶת עַצְמוֹ לָדַעַת, אוֹ שֶׁיָּבִיא אֶת עַצְמוֹ לִידֵי הִרְהוּר אִשָּׁה. וְאִם בָּא לוֹ אֵיזֶה הִרְהוּר, יַסִּיעַ אֶת לִבּוֹ מִדִּבְרֵי הֲבַאי לְדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהִיא אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן. וְאֵין מַחְשֶׁבֶת עֲרָיוֹת מִתְגַּבֶּרֶת אֶלָּא בְּלֵב פָּנוּי מִן הַחָכְמָה. וְיִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי קְשׁוּי. לְפִיכָךְ אָסוּר לְאָדָם לִישֵׁן עַל עָרְפּוֹ וְפָנָיו לְמַעְלָה, אוֹ לִישֵׁן וּפָנָיו לְמַטָּה, אֶלָּא יִישַׁן עַל הַצִּדָּדִין, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי קְשׁוּי. וְלֹא יִישְׁנוּ שְׁנֵי רַוָּקִים יָחַד. וְלֹא יִסְתַּכֵּל בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף כְּשֶׁמִּזְדַּקְּקִין זָכָר לִנְקֵבָה. וְאָסוּר לִרְכֹּב עַל בְּהֵמָה בְּלֹא אֻכָּף.

ג כְּשֶׁמַּשְׁתִּין, אָסוּר לֶאֱחֹז בַּמִּילָה לְהַשְׁתִּין. וְאִם הוּא נָשׂוּי וְאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ בָּעִיר וְהִיא טְהוֹרָה, מִצַּד הַדִּין מֻתָּר לוֹ, דְּכֵינָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ, אֵינוֹ בָּא לִידֵי הִרְהוּר וְחִמּוּם. אַךְ מִמִּידַּת חֲסִידוּת, לְהַחְמִיר. וְשֶׁלֹּא לְצָרֵךְ הַשְׁתָּנָה, גַּם מִצַּד הַדִּין אָסוּר לוֹ.

ד בְּסְעוּדַת הַלַּיְלָה, לֹא יַרְבֶּה בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָה, וְלֹא יֹאכַל דְּבָרִים הַמְחַמְּמִים אֶת הַגּוּף, כְּגוֹן בָּשָׂר שָׁמֵן וְכָל מַאֲכְלֵי חָלָב וּגְבִינָה וּבֵיצִים רָשׁוּם. גַּם לֹא יִשְׁתֶּה מַשְׁקֶה הַמְחַמֵּם, כִּי דְּבָרִים אֵלּוּ גּוֹרְמִים לְחֵטְא זֶה.

ה מִי שֶׁרָאָה, חַס וְשָׁלוֹם, קֶרִי בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁנֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ, יְטוֹל יָדָיו וְיֹאמַר בְּשִׁבְרוֹן לֵב, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָשִׂיתִי זֹאת שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, רַק בְּהִרְהוּרִים רָעִים וּבְמַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת. לָכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה׳ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, מְחַק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָוֹן זֶה, וְתַצִּילֵנִי מֵהִרְהוּרִים רָעִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם לְעוֹלָם וָעֶד, אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

ו הָרוֹצֶה לִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ מֵחֵטְא זֶה, יִשְׁמֹר אֶת פִּיו מִנִּבּוּל פֶּה, מִשְּׁקָרִים, מֵרְכִילוּת וּמִלָּשׁוֹן הָרַע וּמִלֶּצָנוּת. וְכֵן יִשְׁמֹר אֶת אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דְּבָרִים כָּאֵלּוּ. גַּם יְהֵא זָהִיר לְקַיֵּם נִדָּרָיו, וְלֹא יַרְבֶּה בִּדְאָגָה, וְגַם יְהֵא זָהִיר מֵהִרְהוּרִים רָעִים. וְקֹדֶם שֶׁהוֹלֵךְ לִישֹׁן, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, אוֹ יֹאמַר אַרְבָּעָה מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים הָרִאשׁוֹנִים (עַיִן לְעֵיל סִימָן קלב סָעִיף ה), וְיִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִישֹׁן בַּחֶדֶר יְחִידִי.

ז תִּקּוּנִים לְמִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּחֵטְא זֶה כְּתוּבִים בְּסֵפֶר יְסוֹד יוֹסֵף, אֲשֶׁר לִקֵּט וְאָסַף מִסְּפָרִים קְדוֹשִׁים וְקַדְמוֹנִים. וְאָכְתֹּב פֹּה קְצָת מֵהֶם בְּקִצּוּר, לְהַדֵּר לִהְיוֹת סַנְדָּק, שֶׁיִּמּוֹלוּ יְלָדִים עַל בִּרְכָּיו, וּבִפְרָט לִהְיוֹת סַנְדָּק אֵצֶל עֲנִיִּים, לְהַרְבּוֹת בִּצְדָקָה לַעֲנִיִּים, לִשְׁמֹר שַׁבָּת כְּהִלְכָתָהּ וּלְעַנְּגָהּ וּלְהַדְלִיק נֵרוֹת הַרְבֵּה, לְכַבֵּד וְלֶאֱהֹב לוֹמְדֵי תוֹרָה, לְהִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה וּבְבֶכִי, לִבְחוֹר בְּמִדַּת הָעֲנָוָה. וְכַאֲשֶׁר יִשְׁמַע שֶׁמְּחָרְפִים אוֹתוֹ, יִשְׁתֹּק וְיִמְחל. כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֵיזוֹ מִצְוָה, יַעֲשֶׂה בְּכֹחַ וּבְזְרִיזוּת

עַד שֶׁיִּתְחַמֵּם בָּהּ, וּבִפְרָט בַּעֲשִׂיַּת הַמַּצּוֹת לְפֶסַח. לְגַדֵּל בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה וּלְהַדְרִיכָם בְּיִרְאַת שָׁמַיִם. לְגַדֵּל יָתוֹם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְיִתְנַהֵג עִמּוֹ כְּמוֹ עִם בְּנוֹ. לַעֲסֹק בְּמִצְוַת הַכְנָסַת כַּלָּה. לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה לְכָל הַפָּחוֹת פַּעַם אַחַת בְּכָל חֹדֶשׁ, וִיבָרֵךְ הַמְּבָרְכוֹת בְּקוֹל רָם. גַּם יִסְתַּפֵּל בַּתּוֹרָה וְיִקְרָא בְּלַחַשׁ עִם הַקּוֹרֵא. לִהְיוֹת מִן הָעֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. לַעֲמֹד בַּחֲצוֹת לַיְלָה לַעֲשׂוֹת תִּקּוּן חֲצוֹת בְּבֶכִי. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לָקוּם בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה, יַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ תִּקּוּן חֲצוֹת. לֶאֱהֹב שָׁלוֹם וְלִרְדֹּף שָׁלוֹם (עַיֵּן לְקַמָּן בס׳ קצ״ח ס״ז).

סימן קנב

א אָסוּר לְהִתְיַחֵד עִם שׁוּם אִשָּׁה, בֵּין יַלְדָּה בֵּין זְקֵנָה, בֵּין יִשְׂרְאֵלִית בֵּין גּוֹיָה, בֵּין קְרוֹבָתוֹ בֵּין אֵינָהּ קְרוֹבָתוֹ, חוּץ מִן הָאָב שֶׁמֻּתָּר לְהִתְיַחֵד עִם בִּתּוֹ, וְהָאֵם עִם בְּנָהּ, וְהַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נִדָּה. (וְכַלָּה שֶׁהִיא נִדָּה, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קנז).

ב אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה, מֻתָּר לוֹ לְהִתְיַחֵד גַּם עִם אַחֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ מְשַׂמַּרְתּוֹ. אֲבָל יִשְׂרְאֵלִית, לֹא תִתְיַחֵד עִם גּוֹי, אֲפִילּוּ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. וַאֲפִלּוּ הֵם הַרְבֵּה גּוֹיִם וּנְשׁוֹתֵיהֶם עִמָּהֶם, לֹא תִתְיַחֵד עִמָּהֶם.

ג אִשָּׁה אַחַת, מִתְיַחֶדֶת עִם שְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים. וַדַּוְקָא בָּעִיר וּבַיּוֹם. אֲבָל בַּשָּׂדֶה, אוֹ בַלַּיְלָה אֲפִילּוּ בָּעִיר, בָּעֵינָן שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים. וְעִם פָּרִיצִים, לְעוֹלָם לֹא תִתְיַחֵד, אֲפִלּוּ הֵם כַּמָּה, אֶלָּא אִם כֵּן נְשׁוֹתֵיהֶם עִמָּהֶם. וְאִישׁ אֶחָד, עִם שְׁתֵּי נָשִׁים אָסוּר לְהִתְיַחֵד. וְעִם שָׁלֹשׁ אוֹ יוֹתֵר, יֵשׁ מַתִּירִין אִם אֵין אֲמִנּוּתוֹ אוֹ סְחוֹרָתוֹ בִּדְבָרִים הַמְיֻחָדִים לְנָשִׁים. וְיֵשׁ אוֹסְרִין בְּכָל עִנְיָן.

ד אִשָּׁה שֶׁבַּעְלָהּ בָּעִיר, אֵין חוֹשְׁשִׁין לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵימַת בַּעְלָהּ עָלֶיהָ.

ה בַּיִת שֶׁפְּתוּחוֹ פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אֵין שָׁם אִסּוּר יִחוּד בַּיּוֹם וּבְתְחִלַּת הַלַּיְלָה, כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹבְרִים וְשָׁבִים בָּרְחוֹב. וְאִם הָיָה זֶה רָגִיל בָּהּ, כְּגוֹן שֶׁגָּדְלָה עִמּוֹ, אוֹ שֶׁהִיא קְרוֹבָתוֹ, אוֹ שֶׁבַּעְלָהּ הִזְהִיר אוֹתָהּ שֶׁלֹּא תִתְיַחֵד עִמּוֹ, חֲרֵי זוֹ לֹא תִתְיַחֵד עִמּוֹ, אֲפִלּוּ בַּעְלָהּ בָּעִיר, וַאֲפִלּוּ בְּבַיִת שֶׁהַפֶּתַח פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים.

ו תִּינֶקֶת שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִשָּׁלֹשׁ שָׁנִים, מֻתָּרִין לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ. וְכֵן תִּינוֹק פָּחוֹת מִתֵּשַׁע שָׁנִים, מֻתָּר לְאִשָּׁה שֶׁתִּתְיַחֵד עִמּוֹ.

ז מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, לֹא יְהֵא מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאִמּוֹתֵיהֶן בָּאוֹת לְבֵית הַסֵּפֶר, וְנִמְצָא מִתְיַחֵד עִם אִשָּׁה. וְאֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ שְׁרוּיָה עִמּוֹ בְּבֵית הַסֵּפֶר, אֶלָּא שֶׁתְּהֵא עִמּוֹ בָּעִיר, אֲפִלּוּ הִיא בְּבֵיתָהּ וְהוּא מְלַמֵּד בִּמְקוֹמוֹ. אֲבָל אִשָּׁה לֹא תְלַמֵּד תִּנוֹקוֹת, אֲפִלּוּ יֵשׁ לָהּ בַּעַל בָּעִיר, אֶלָּא אִם הוּא דָּר עִמָּהּ בְּאוֹתוֹ בַּיִת (ט״ז יו״ד סִימָן רמה), מִפְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁמְּבִיאִים אֶת בְּנֵיהֶם.

ח צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְרַחֵק מִן הַנָּשִׁים מְאֹד מְאֹד. אָסוּר לִקְרֹץ בְּיָדָיו אוֹ בְּרַגְלָיו וְלִרְמֹז בְּעֵינָיו לְאִשָּׁה. וְאָסוּר לְשַׂחֵק עִמָּהּ, לְהָקֵל רֹאשׁוֹ כְּנֶגְדָּהּ אוֹ לְהַבִּיט בְּיָפְיָהּ. וְאָסוּר לְהָרִיחַ בְּבָשָׂמִים הַמְיֻחָדִים לְאִשָּׁה. וְכָל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהִיא אוֹחֶזְתָּן בְּיָדֶיהָ אוֹ שֶׁהֵן תְּלוּיִין עָלֶיהָ. וְאָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בְּבִגְדֵי צִבְעוֹנִין שֶׁל אִשָּׁה שֶׁהוּא מַכִּיר אוֹתָהּ, אֲפִלּוּ הַבְּגָדִים אֵינָם עָלֶיהָ, שֶׁמָּא יָבוֹא לְהַרְהֵר בָּהּ. פָּגַע אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אָסוּר לְהַלֵּךְ אַחֲרֶיהָ, אֶלָּא רָץ, שֶׁתִּשָּׁאֵר לְצָדְדִין אוֹ לְאַחֲרָיו. וְלֹא יַעֲבוֹר בְּפֶתַח זוֹנָה, אֲפִלּוּ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת. וְהַמִּסְתַּכֵּל אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל אִשָּׁה וְנִתְכַּוֵּן לֵהָנוֹת מִמֶּנָּה, עָוֹנוֹ גָּדוֹל מְאֹד. וְאָסוּר לִשְׁמֹעַ קוֹל זֶמֶר שֶׁל אִשָּׁה אוֹ לְהִסְתַּכֵּל בִּשְׂעָרָהּ.

ט אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל. וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי בַּעְלָהּ, אָסוּר לִשְׁלֹחַ לָהּ דִּבְרֵי שְׁלוֹמִים. וְלָכֵן כְּשֶׁכּוֹתֵב אִגֶּרֶת לַחֲבֵרוֹ, אָסוּר לִכְתּוֹב, וְלוֹמַר שָׁלוֹם לְזוּגָתֶךָ. אֲבָל מֻתָּר לִשְׁאֹל לְבַעְלָהּ אוֹ לְאַחֵר, אֵיךְ שְׁלוֹמָהּ. וְכֵן מֻתָּר לִכְתֹּב לַחֲבֵרוֹ, הוֹדִיעֵנִי מִשְׁלוֹם זוּגָתֶךָ.

י הַמְחַבֵּק אוֹ הַמְנַשֵּׁק אֲפִלּוּ אַחַת מִן הַקְּרוֹבוֹת, שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם הֲנָאָה, חֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה אִסּוּר, שֶׁאֵין קְרֵבִים לְעֶרְוָה כָּלָל, חוּץ מִן הָאָב עִם בִּתּוֹ וְהָאֵם עִם בְּנָהּ, שֶׁהֵם מֻתָּרִין בְּחִבּוּק וְנִשּׁוּק.

יא אֵין לְנַהֵג אֲפִלּוּ עִם אִשְׁתּוֹ בִּדְבָרִים שֶׁל חִבָּה, כְּגוֹן לְעַיֵּן בְּרֵישָׁהּ וְכַדּוֹמֶה בִּפְנֵי אֲחֵרִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא הָרוֹאֶה לִידֵי הִרְהוּר.

יב אָסוּר לְאִישׁ שֶׁיָּדוּר בְּבֵית חָמָיו, אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ חֶדֶר מְיֻחָד לִשְׁכִיבָה.

יג כְּבָר הֶאֱרִיכוּ גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּסִפְרֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים בְּתוֹכְחוֹת מוּסָרִים עַל הַמִּנְהָג הָרַע בְּאֵיזֶה מְקוֹמוֹת שֶׁאֵינָן בְּנֵי תוֹרָה וְיִרְאָה, שֶׁמִּתְקָרְבִים הֶחָתָן עִם הַכַּלָּה בְּחִיבּוּק וְנִשּׁוּק, וְכֵן עוֹשִׂין רִקּוּדִים בַּחוּרִים עִם בְּתוּלוֹת יָחַד. וּמִלְּבַד הָאִיסּוּר הַגָּדוֹל, אִסּוּר נִדָּה, שֶׁהֲרֵי כָּל הַבְּתוּלוֹת מִסְתָּמָא נִדּוֹת הֵן, וְאֵין חִלּוּק בְּאִיסּוּר נִדָּה בֵּין פְּנוּיָה לִנְשׂוּאָה, וְכָל הַנּוֹגֵעַ בָּהּ דֶּרֶךְ חִבָּה, חַיָּב מַלְקוּת, עוֹד מְגֹרֶה יֵצֶר הָרַע בְּנַפְשֵׁהּ, וּמֵבִיא אֶת עַצְמוֹ לִידֵי קִשּׁוּי לָדַעַת וְהוֹצָאַת זֶרַע

לְבַטָּלָה, רַחְמָנָא לִצְלָן. וּבְוַדַּאי כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת, צָרִיךְ לְהִתְאַמֵּץ בְּכָל כֹּחוֹ לִמְחוֹת, וּלְכָל הַפָּחוֹת צָרִיךְ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִרְאַת ה׳ בִּלְבָבוֹ, לִהְיוֹת שׁוֹרֵר בְּבֵיתוֹ וּלְהַשְׁגִּיחַ עַל בְּנֵי בֵיתוֹ, שֶׁיִּתְרַחֲקוּ מִן הַכְּעוּר הִגָּדוֹל הַזֶּה. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וְאֵינוֹ מוֹחֶה, חַס וְשָׁלוֹם, הוּא נִתְפָּס בְּעָוֹן זֶה. וְכָל הַמַּצִיל אֶת אֲחֵרִים מִן הַחֵטְא, הִצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ וְטוֹב לוֹ.

יד אִשָּׁה שֶׁהוּא רוֹצֶה לִשָּׂא אוֹתָהּ, מֻתָּר לוֹ וְרָאוּי לוֹ לִרְאוֹתָהּ אִם הִיא לְרָצוֹנוֹ. אֲבָל לֹא יִסְתַּכֵּל בָּהּ דֶּרֶךְ זְנוּת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי, וּמַה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה.

טו מִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין, לֹא תָּדוּר עִמּוֹ בֶּחָצֵר. וְאִם הוּא כֹּהֵן, וְכֵן אֲפִלּוּ אִם הוּא יִשְׂרְאֵל, וְהִיא נִשֵּׂאת לְאַחֵר וְנִתְגָּרְשָׁה גַּם מִמֶּנּוּ, וְכֵן מִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ, כָּל אֵלּוּ צְרִיכִין הַרְחָקָה יְתֵרָה, וְלֹא תָּדוּר עִמּוֹ בְּמָבוֹי, אִם הוּא מָבוֹי סָתוּם. אֲבָל בְּמָבוֹי מְפֻלָּשׁ שֶׁדֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֵר בֵּינֵיהֶם, מֻתָּרִים לָדוּר. וּגְרוּשָׁה שֶׁנִּשֵּׂאת וְדָרָה עִם בַּעְלָהּ הַשֵּׁנִי, אֲלוּ צְרִיכִין עוֹד הַרְחָקָה יְתֵרָה, וְלֹא תָּדוּר עִם בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן בְּכָל הַשְׁכּוּנָה. בְּכָל אֵלּוּ הַהַרְחָקוֹת, הִיא נִדְחֵית מִפָּנָיו. אַךְ אִם הָיְתָה הֶחָצֵר שֶׁלָּהּ, הוּא נִדְחֶה מִפָּנֶיהָ.

טז מֻתָּר לְאָדָם לָזוּן גְּרוּשָׁתוֹ, וּמְצֻוֶּה הִיא יוֹתֵר מִבְּשְׂאָר עָנְיֵי, שֶׁנֶּאֱמַר, וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם. וּבְלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ עֵסֶק עִמָּהּ, רַק יְזוּנָהּ עַל יְדֵי שְׁלִיחַ.

יז אָמַר רַב בְּרוֹנָא אָמַר רַב, כָּל הַיָּשָׁן בְּקִלְקָע (בְּחֶדֶר) שָׁאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ שְׁרוּיִין בָּהּ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, נָשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ (שֶׁבּוֹשִׁין הֵן מִמֶּנּוּ). וְאָמַר רַב יוֹסֵף, אֲפִלּוּ בְּאִשְׁתּוֹ נִדָּה.

סימן קנג

א כָּל אִשָּׁה שֶׁנֶּעֱקָרָה מִמְּקוֹרָהּ טִפַּת דָּם, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהִיא, יִהְיֶה בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה, בֵּין בְּטִבְעָהּ, כְּדֶרֶךְ הַנָּשִׁים לִרְאוֹת בִּזְמַנִּים יְדוּעִים, אוֹ שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּה וַאֲפִלּוּ אֵרַע לָהּ אֵיזֶה אֹנֶס, אֲשֶׁר מֵחֲמַת זֶה יָצָא מִמְּקוֹרָהּ דָּם, הֲרֵי הִיא טְמֵאָה נִדָּה, עַד שֶׁתִּסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְתִטְבֹּל כָּרָאוּי. וְכָל הַבָּא עָלֶיהָ בְּטָמְאָתָהּ, חַיָּב כָּרֵת, וְכֵן הִיא חַיֶּבֶת כָּרֵת. וְעַל הַנְּגִיעָה דֶּרֶךְ חִבָּה, חַיָּבִים מַלְקוּת.

ב אֲפִלּוּ לֹא הִרְגִּישָׁה שֶׁיָּצָא דָּם מִמְּקוֹרָהּ, אֶלָּא שֶׁמְּצָאָה כֶּתֶם דָּם בִּבְשָׂרָהּ, אוֹ בַּחֲלוּקָהּ אוֹ בִּסְדִינָהּ אוֹ בִּשְׂאָר מָקוֹם, וְאֵין לָהּ לִתְלוֹת שֶׁבָּא מִמָּקוֹם אַחֵר, אֶלָּא שֶׁבָּא מִמְּקוֹרָהּ, הֲרֵי הִיא טְמֵאָה. וְכָל אִשָּׁה שֶׁמְּצָאָה אֵיזֶה כֶּתֶם, אֲפִלּוּ אֵינוֹ אָדֹם מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ לָבָן מַמָּשׁ, צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלַת חָכָם, כִּי יֵשׁ בָּזֶה הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִינִים בְּעִנְיַן גַּדְלוּת וְקַטְנוּת הַכֶּתֶם, וְגַם בְּעִנְיַן הַתְּלָיָה, בַּמֶּה יְכוֹלִין לִתְלוֹתוֹ וּבַמֶּה אֵין יְכוֹלִין לִתְלוֹתוֹ, וְגַם יֵשׁ חִלּוּק בְּאֵיזֶה זְמַן שֶׁמְּצָאָה אוֹתוֹ, אִם בִּימֵי שֶׁהִיא טְהוֹרָה אוֹ בִּימֵי הָרִאשׁוֹנִים מִשִּׁבְעָה נְקִיִּים.

ג אִשָּׁה שֶׁהִרְגִּישָׁה שֶׁנִּפְתַּח מְקוֹרָהּ, אֲפִלּוּ בָּדְקָה אֶת עַצְמָהּ מִיָּד וְלֹא מָצְאָה כְלוּם, הֲרֵי הִיא טְמֵאָה. (וּצְרִיכִין לְהוֹדִיעַ זֹאת לַנָּשִׁים, כִּי הַרְבֵּה נָשִׁים אֵינָן יוֹדְעוֹת זֹאת). אֲבָל אִם מָצְאָה שֶׁיָּצָאָה מִמֶּנָּה אֵיזוֹ לֵחָה לְבָנָה בְּלִי שׁוּם תַּעֲרֹבֶת אַדְמוּמִית, הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה.

ד כְּתִיב, וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרָב, מִדִּכְתִיב לֹא תִקְרָב, דָּרְשִׁינַן, שֶׁכָּל מִינֵי קְרִיבָה אֲסוּרִים, שֶׁלֹּא יִשְׁחוֹק וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ עִמָּהּ אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים, הַמַּרְגִּילִין לַעֲבֵרָה. אֲבָל מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, דְּכֵיוָן שֶׁכְּבָר בָּא עָלֶיהָ, וְגַם יֵשׁ לָהּ הֶתֵּר לְאַחַר שֶׁתִּטְבֹּל, לָא תַּקִּיף יִצְרָהּ, וְלָא חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ בְּאִיסּוּר.

ה לֹא יִגַּע בָּהּ אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה, וְלֹא יוֹשִׁיט מִיָּדוֹ לְיָדָהּ אֲפִלּוּ דָּבָר אָרוּךְ, וְכֵן לֹא יְקַבֵּל מִיָּדָהּ. וְכֵן זְרִיקָה מִיָּדוֹ לְיָדָהּ אוֹ מִיָּדָהּ לְיָדוֹ, אֲסוּרָה.

ו לֹא יֹאכַל עִמָּהּ עַל הַשֻּׁלְחָן, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ אֵיזֶה שִׁנּוּי, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה אֵיזֶה דָּבָר מַפְסִיק בֵּין קְעָרָה שֶׁלּוֹ לִקְעָרָה שֶׁלָּהּ, דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַנִּיחוֹ שָׁם בְּפַעַם אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁתְּשַׁנֶּה אֶת מְקוֹמָהּ. וְאִם דַּרְכָּן שֶׁכְּשֶׁהִיא טְהוֹרָה אוֹכְלִין מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת, וְעַתָּה אוֹכְלִין כָּל אֶחָד מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחֶרֶת, סַגִּי בְּהָכִי.

ז לֹא יִשְׁתֶּה מִשִּׁיּוּרֵי הַכּוֹס שֶׁשָּׁתְתָה הִיא. וְאִם הִפְסִיק אָדָם אַחֵר בֵּינֵיהֶם, אוֹ שֶׁהוּדַק אֶל כּוֹס אַחֵר, שָׁרֵי. וְאִם שָׁתְתָה וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְרוֹצֶה לִשְׁתּוֹת מִכּוֹס זֶה, אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַגִּיד לוֹ שֶׁשָּׁתְתָה הִיא מִמֶּנּוּ. (אֲבָל אִם יָדַע שֶׁשָּׁתְתָה הִיא, אֲלָא שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁהִיא נִדָּה, כָּתַבְתִּי בְּסִפְרִי לֶחֶם וְשִׂמְלָה, כִּי נִרְאֶה דִּצְרִיכָה לְהַגִּיד לוֹ). הִיא מֻתֶּרֶת לִשְׁתּוֹת מִשִּׁיּוּרֵי כּוֹס שֶׁלּוֹ. יֵשׁ אוֹמְרִים, דִּכְשֶׁם שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת מִשִּׁיּוּרֵי כּוֹס שֶׁלָּהּ, כָּךְ אָסוּר לֶאֱכוֹל מִשִּׁיּוּרֵי מַאֲכָל שֶׁלָּהּ.

ח לֹא יִישַׁן עִמָּהּ בְּמִטָּה אַחַת, אֲפִלּוּ אֵין הַמִּטָּה מְיֻחֶדֶת לָהּ. וַאֲפִלּוּ כָּל אֶחָד בְּבִגְדוֹ וְאֵין נוֹגְעִין זֶה בָּזֶה. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ שׁוֹכְבִים בִּשְׁתֵּי מִטּוֹת, וְהַמִּטּוֹת נוֹגְעוֹת זוֹ בָּזוֹ, אָסוּר. וְאִם שׁוֹכְבִין עַל הָאָרֶץ, לֹא יִשְׁכְּבוּ פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ מֶרְחָק רַב בֵּינֵיהֶם. וְהוּא הַדִּין אִם יְשֵׁנִים בִּשְׁתֵּי מִטּוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ בְּאָרְכָּן בְּאֹפֶן שֶׁלִּפְעָמִים הֵם פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ הֶפְסֵק בֵּין הַמִּטּוֹת, יֵשׁ לֶאֱסֹר, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ מֶרְחָק רַב בֵּינֵיהֶם. וְאָסוּר לְבַעַל אֲפִלּוּ לֵישֵׁב עַל הַמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ. וְהִיא, אֲסוּרָה לֵישֵׁן עַל הַמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לוֹ. אֲבָל לֵישֵׁב עָלֶיהָ, אֵין לְהַחְמִיר.

ט אֲסוּרִין לֵישֵׁב עַל סַפָּסָל אֲרֹךְ שֶׁהוּא מִתְנַדְנֵד. וְאִם אָדָם אַחֵר מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם, מֻתָּר. וְלֹא יֵלְכוּ בַּעֲגָלָה אַחַת אוֹ בְּסָפִינָה אַחַת, אִם הוֹלְכִין רַק דֶּרֶךְ טִיּוּל, כְּגוֹן לְגִנּוֹת וּלְפַרְדֵּסִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם הוֹלְכִין מֵעִיר לְעִיר לְעִסְקֵיהֶם, מֻתָּר. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן לְבַדָּם, וּבִלְבַד שֶׁיֵּשְׁבוּ בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יִגְּעוּ זֶה בָּזֶה.

י לֹא יִסְתַּכֵּל בְּשׁוּם מָקוֹם מִגּוּפָהּ בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּהּ לְכַסּוֹת. אֲבָל בַּמְּקוֹמוֹת הַגְּלוּיִים, מֻתָּר לוֹ לְהִסְתַּכֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נֶהֱנֶה. אָסוּר לְהָרִיחַ בְּבָשָׂמִים הַמְיֻחָדִים לָהּ, וְאָסוּר לִשְׁמֹעַ קוֹל זֶמֶר שֶׁלָּהּ.

יא רָאוּי שֶׁתְּיַחֵד לָהּ בְּגָדִים לִימֵי נִדָּתָהּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם זוֹכְרִים תָּמִיד שֶׁהִיא נִדָּה. וּבְקֹשִׁי הִתִּירוּ לָהּ שֶׁתִּכְחֹל וְתִתְקַשֵּׁט בְּבִגְדֵי צִבְעוֹנִין בִּימֵי נִדָּתָהּ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִתְגַּנֶּה עַל בַּעְלָהּ.

יב לֹא תִמְזֹג לוֹ כּוֹס יַיִן בְּפָנָיו אוֹ לַהֲבִיאוֹ לוֹ וּלְהַנִּיחוֹ לְפָנָיו עַל הַשֻּׁלְחָן, וְלֹא תַצִּיעַ לוֹ מִטָּתוֹ בְּפָנָיו. אֲבָל שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, הַכֹּל מֻתָּר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהִיא עָשָׂתָה. וַאֲסוּרָה לִצְוֹק לוֹ מַיִם לִרְחוֹץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וַאֲפִלּוּ מַיִם צוֹנְנִים.

יג כְּשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לִמְזֹג לוֹ אֶת הַכּוֹס, כָּךְ הוּא אָסוּר לִמְזֹג לָהּ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לִשְׁלֹחַ לָהּ כּוֹס יַיִן הַמְיֻחָד לָהּ, אֲפִלּוּ הוּא כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה, אָסוּר.

יד אִם הוּא חוֹלֶה וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ אוֹתוֹ זוּלָתָהּ, מֻתֶּרֶת לְשַׁמְּשׁוֹ שִׁמּוּשׁ שֶׁאֵין בּוֹ נְגִיעָה, רַק עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר, אֲפִלּוּ לַהֲקִימוֹ וּלְהַשְׁכִּיבוֹ וּלְתָמְכוֹ, רַק שֶׁתְּזַהֵר בְּיוֹתֵר מֵהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו וְהַצָּעַת הַמִּטָּה בְּפָנָיו. וְאִם הָאִשָּׁה חוֹלָה, אָסוּר לְבַעְלָהּ לְשַׁמְּשָׁהּ, אֲפִלּוּ בְּלֹא נְגִיעָה, אֶלָּא אִם כֵּן בִּשְׁעַת דְּחָק גָּדוֹל, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְמָצֹא מִי שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנָּה. וְאִם הַבַּעַל הוּא רוֹפֵא וְאֵין שָׁם רוֹפֵא אַחֵר מֻמְחֶה כָּמוֹהוּ, מֻתָּר לוֹ לְמַשֵּׁשׁ לָהּ אֶת הַדֹּפֶק, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה דֶּרֶךְ תַּאֲוָה וְחִבָּה.

טו בְּכָל הַהַרְחָקוֹת הַנִּזְכָּרוֹת, צְרִיכִין לְזָהֵר גַּם בִּימֵי לִבּוּנָהּ, דְּהַיְנוּ בִּימֵי סְפִירַת שִׁבְעָה נְקִיִּים, וְגַם אַחַר כָּךְ, אִם נִתְאַחֲרָה מִלְּטְבֹּל בִּזְמַנָּהּ, אֲסוּרִים בְּכָל הַנִּזְכָּר עַד לְאַחַר שֶׁתִּטְבֹּל.

טז אִשָּׁה נִדָּה, בִּימֵי רְאָיָתָהּ קֹדֶם יְמֵי לִבּוּנָהּ, נוֹהֶגִין שֶׁאֵינָהּ נִכְנֶסֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאֵינָהּ מִתְפַּלֶּלֶת. אַךְ בַּיָּמִים הַנּוֹרָאִים, דְּהַיְנוּ מִיּוֹם רִאשׁוֹן דְּסִלִּיחוֹת וּלְהַלָּן שֶׁרַבִּים מִתְאַסְּפִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיִהְיֶה לָהּ עִצָּבוֹן גָּדוֹל אִם לֹא תֵלֵךְ, מֻתֶּרֶת לָלֶכֶת וּלְהִתְפַּלֵּל. וְכֵן כְּשֶׁהִיא מַשִּׂיאָה אֶת בְּנָהּ אוֹ אֶת בִּתָּהּ, אוֹ כְּשֶׁהִיא יוֹלֶדֶת שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ לָלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, מֻתֶּרֶת.

סימן קנד

א כָּל וֶסֶת נִקְבָּע בְּשָׁלֹשׁ פְּעָמִים רְצוּפוֹת, שֶׁאִם רָאֲתָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים רְצוּפוֹת בִּזְמַן שָׁוֶה כְּפַעַם בְּפַעַם, אֲזַי זְמַן זֶה הוּא לָהּ לְוֶסֶת קָבוּעַ. יֵשׁ נָשִׁים שֶׁהֵן קוֹבְעוֹת וֶסֶת בְּיָמִים שָׁוִים בַּחֹדֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים רְצוּפוֹת, כָּל פַּעַם בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וַהֲרֵי לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְכֵן אִם רָאֲתָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּחֲמִשָּׁה יָמִים בַּחֹדֶשׁ, אֲזַי יוֹם חֲמִישִׁי בַּחֹדֶשׁ הוּא יוֹם וֶסֶת קָבוּעַ שֶׁלָּהּ, וְזֶה נִקְרָא וֶסֶת הַיָּמִים, שֶׁקָּבְעָה בְּיוֹם יָדוּעַ בַּחֹדֶשׁ. וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר בֵּין רְאִיָּה לִרְאִיָּה אֵינָם שָׁוִים, כִּי יֵשׁ חֳדָשִׁים שֶׁאֵין לָהֶם רַק תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וְיֵשׁ מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהִיא לְמוּדָה לִרְאוֹת בְּיוֹם קָבוּעַ בַּחֹדֶשׁ, הֲוֵי לָהּ יוֹם זֶה וֶסֶת קָבוּעַ.

ב אֲבָל רֹב הַנָּשִׁים, דַּרְכָּן לִקְבֹּעַ וֶסֶת בְּהַפְלָגוֹת שָׁווֹת, דְּהַיְנוּ שֶׁהִיא מַפְלֶגֶת וּמְחַלֶּקֶת בֵּין רְאִיָּה לִרְאִיָּה, יָמִים שָׁוִים בְּמִסְפָּר. כְּגוֹן שֶׁהִיא רוֹאָה פַּעַם אַחַת וּמַפְסֶקֶת חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם אוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וְכַדּוֹמֶה, וְחוֹזֶרֶת וְרוֹאָה. אִם עָשְׂתָה שָׁלֹשׁ הַפְלָגוֹת שָׁווֹת וּרְצוּפוֹת, הֲוֵי לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ. וְזֶה נִקְרָא וֶסֶת הַפְלָגוֹת. וּלְאַחַר שֶׁתַּפְלִיג שׁוּב יָמִים בְּמִסְפַּר אֵלּוּ, אֲזַי הַיּוֹם הַבָּא הוּא יוֹם וֶסֶת קָבוּעַ שֶׁלָּהּ. וְכֵיוָן שֶׁכָּל וֶסֶת אֵינוֹ נִקְבָּע בְּפָחוֹת מִשָּׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְהַפְלָגָה אֵינָהּ נִכֶּרֶת אֶלָּא בִּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת, לָכֵן לְוֶסֶת הַפְלָגוֹת צְרִיכוֹת אַרְבַּע רְאִיּוֹת, כְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה הַיּוֹם, וְהִפְלִיגָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם וְרָאֲתָה, וְשׁוּב הִפְלִיגָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם וְרָאֲתָה, וְשׁוּב הִפְלִיגָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם וְרָאֲתָה הֲרֵי רָאֲתָה אַרְבַּע פְּעָמִים, אֲשֶׁר בֵּינֵיהֶן שָׁלֹשׁ הַפְלָגוֹת שָׁווֹת, וְקָבְעָה וֶסֶת.

ג וְיֵשׁ נָשִׁים, שֶׁאֵין לָהֶן יוֹם קָבוּעַ לִרְאוֹת, לֹא בִּימֵי הַחֹדֶשׁ, וְלֹא בְּהַפְלָגוֹת שָׁווֹת, אֲבָל יֵשׁ לָהֶן סִימָנִים בְּגוּפָן, כְּגוֹן שֶׁדַּרְכָּהּ הִיא, שֶׁקֹּדֶם רְאִיָּתָהּ הִיא מְפַהֶקֶת, דְּהַיְנוּ, כְּאָדָם שֶׁפּוֹשֵׁט זְרוֹעוֹתָיו מֵחֲמַת כֹּבֶד, אוֹ כְּאָדָם שֶׁפּוֹתֵחַ פִּיו מֵחֲמַת כֹּבֶד, אוֹ כְּאָדָם שֶׁמּוֹצִיא קוֹל דֶּרֶךְ הַגָּרוֹן מֵחֲמַת הַמַּאֲכָל שֶׁאָכַל, כָּל אֵלּוּ עִנְיָנֵי פִּהוּק הֵן. וְכֵן אִם מִתְעַטֶּשֶׁת דֶּרֶךְ מַטָּה אוֹ דֶּרֶךְ מַעְלָה, אוֹ מַרְגֶּשֶׁת אֵיזֶה מֵחוּשׁ נֶגֶד טַבּוּרָהּ אוֹ בְּבֵית הָרֶחֶם, אוֹ שֶׁאֲחָזוּהָ צִירֵי הַקַּדַּחַת, אוֹ סָמְרוּ שַׂעֲרוֹת בְּשָׂרָהּ, אוֹ שְׂרֹאשָׁהּ וְאֵבָרֶיהָ כְּבֵדִים עָלֶיהָ, כֹּל שֶׁהַחֻזְקָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים רְצוּפוֹת שֶׁבָּא לָהּ אֶחָד מִן הַמִּקְרִים הַנִּזְכָּרִים, וְאַחַר כָּךְ רָאֲתָה דָּם, הֲרֵי זוֹ קָבְעָה וֶסֶת, וְזֶה נִקְרָא וֶסֶת הַגּוּף. וְדַוְקָא פִּהוּק וְעִטּוּשׁ כַּמָּה פְּעָמִים זוֹ אַחַר זוֹ הֲוֵי סִימָן וֶסֶת, וְקָבְעָה בָּהֶם. אֲבָל מִשּׁוּם פִּהוּק וְעִטּוּשׁ פַּעַם אַחַת, אֵין הַוֶּסֶת נִקְבָּע, כִּי זֶה דֶּרֶךְ כָּל הָאָדָם. וְדַוְקָא שֶׁקָּבְעָה כָּל שָׁלֹשׁ הַפְּעָמִים עַל יְדֵי מִקְרֶה אֶחָד. אֲבָל אִם פַּעַם בְּמִקְרֶה זֶה וּפַעַם בְּמִקְרֶה זֶה, לֹא הֲוֵי קְבִיעוּת.

ד וְיֵשׁ שֶׁקּוֹבְעוֹת לָיָמִים אוֹ לְהַפְלָגוֹת שָׁווֹת בְּצֵרוּף פְּהוּק וְעִטּוּשׁ וְכַדּוֹמֶה. דְּהַיְנוּ שֶׁבְּכָל חֲמִשָּׁה יָמִים בַּחֹדֶשׁ, הִיא מְפַהֶקֶת אוֹ מִתְעַטֶּשֶׁת וְאַחַר כָּךְ הִיא רוֹאָה, אוֹ כְּשֶׁהִיא מַפְלֶגֶת מִרְאִיָּה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם, הִיא מְפַהֶרֶת אוֹ מִתְעַטֶּשֶׁת וְאַחַר כָּךְ הִיא רוֹאָה. וְזֶה נִקְרָא וֶסֶת הַמַּרְכָּב, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא מֻרְכָּב מִיּוֹם שָׁוֶה עִם סִימָן הַגּוּף. אִם קָבְעָה כֵּן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אֲזַי כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַיּוֹם הַמַּגְבִּיל וְהִיא מְפַהֶקֶת אוֹ מִתְעַטֶּשֶׁת, חוֹשֶׁשֶׁת לוֹ. אֲבָל בְּיוֹם גְּרִידָא אוֹ בִּפְהוּק וְעִטּוּשׁ גְּרִידָא, אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ, כֵּיוָן שֶׁלֹּא קָבְעָה אֶלָּא בְּתַרְוַיְהוּ כַּהֲדָדֵי.

ה כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, הֲרֵי זוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת וֶסְתָּהּ בְּחֶזְקַת טְהוֹרָה, וּבַעְלָהּ בָּא עָלֶיהָ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁאֹל אוֹתָהּ כְּלוּם. וַאֲפִלּוּ הִיא יְשֵׁנָה קָצַת, יָכוֹל לָבוֹא עָלֶיהָ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה לֹא לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ וְלֹא לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ. וְאַדְרַבָּא, אֵין לָהּ לִבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ בִּפְנֵי בַעְלָהּ, שֶׁלֹּא יְהֵא לִבּוֹ נוֹקְפוֹ לַחְשֹׁב מִסְתָּמָא הִרְגִּישָׁה לֹא הָיְתָה בוֹדֶקֶת. וְלָכֵן אִם תִּבְדֹּק בְּפָנָיו לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ, אִבָּא לְמֵיחָשׁ, שֶׁמָּא מֵחֲמַת שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ נוֹקְפוֹ יִפְרוֹשׁ אֶת עַצְמוֹ מִמֶּנָּה. וְאִם תִּבְדֹּק בְּפָנָיו לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ, אִבָּא לְמֵיחָשׁ, שֶׁמָּא יְהֵא לִבּוֹ נוֹקְפוֹ לַחְשֹׁב, דְּמִסְתָּמָא הִרְגִּישָׁה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ, וְיִפְרוֹשׁ אֶת עַצְמוֹ בְּכַעַס אַחֶרֶת. וְעַל כֵּן לֹא תִּבְדֹּק בִּפְנֵי בַעְלָהּ. אֲבָל שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַעְלָהּ, כָּל אִשָּׁה שֶׁמַּרְגֶּשֶׁת לִבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ, הֲרֵי זוֹ מְשֻׁבַּחַת.

ו אִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ כְּלָל, יֵשׁ לָהּ לִבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ וּלְאַחַר תַּשְׁמִישׁ, וְגַם הַבַּעַל יֶשׁ לוֹ לְקַנֵּחַ אֶת עַצְמוֹ לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ וְלִרְאוֹת אִם לֹא נִמְצְאוּ טִפֵּת דָּם. וְאַף כְּשֶׁהִיא בְּחֶזְקַת מְסֻלֶּקֶת מִדָּמִים, כְּגוֹן מְעֻבֶּרֶת לְאַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, אוֹ מֵינִיקָה אוֹ זְקֵנָה, אֲלוּ אֵינָן צְרִיכוֹת בְּדִיקָה.

ז וְיֵשׁ נָשִׁים שֶׁאֵין לָהֶן וֶסֶת קָבוּעַ מַמָּשׁ, אֲבָל יֵשׁ לָהֶן עַל כָּל פָּנִים מִסְפַּר יָמִים יְדוּעִים שֶׁבָּהֶם אֵינָן רוֹאוֹת, כְּגוֹן אִשָּׁה שֶׁהִיא מַחְזֶקֶת שֶׁבְּכָל חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם לְאַחַר רְאִיָּתָהּ אֵינָהּ חוֹזֶרֶת וְרוֹאָה, אֶלָּא אַחַר כָּךְ, וְאָז אֵין לָהּ יוֹם קָבוּעַ, שֶׁלִּפְעָמִים הִיא מְאֻחֶרֶת יוֹם אוֹ יוֹמַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, אִשָּׁה כָּזוֹ עַד חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם, כֵּיוָן שֶׁהַחְזָקָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שֶׁבְּיָמִים אֵלּוּ אֵינָהּ רוֹאָה, דֵּינָהּ בַּיָּמִים הָאֵלּוּ כְּמוֹ אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ. וּבַיָּמִים שֶׁלְּאַחַר כָּךְ, שֶׁהִיא נִבּוֹכָה בָּהֶם וְאֵין לָהּ בָּהֶם חֶזְקַת טָהֳרָה, אָסוּר לְבַעְלָהּ (וְעַיֵּן יו״ד סִימָן קפה סָעִיף ב ברמ״א, ובספרי לחם ושמלה סִימָן קפו, לחם, סָעִיף קטן ו)

סימן קנה

א תָּנוּ רַבָּנָן, וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם, אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, מִכָּאן אַזְהָרָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִנִּשּׁוּתֵיהֶן סָמוּךְ לְוֶסְתָּן. וְכַמָּה. אָמַר רָבָא, עוֹנָה. וְעוֹנָה הֵיא אוֹ יוֹם אוֹ לַיְלָה. שֶׁאִם זְמַן וֶסְתָּהּ הוּא בַּיּוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁרְגִילָה לִרְאוֹת בְּסוֹף הַיּוֹם, מִכָּל מָקוֹם נֶאֱסָרָה מִתְּחִלַּת הַיּוֹם. וְכֵן אִם רְגִילָה לִרְאוֹת בַּבֹּקֶר וְלֹא רָאֲתָה, מִכָּל מָקוֹם עַדַיִן הִיא אֲסוּרָה כָּל הַיּוֹם עַד הַלַּיְלָה. וְכֵן אִם וֶסְתָּהּ בַּלַּיְלָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא רְגִילָה לִרְאוֹת בְּתִחִלַּת הַלַּיְלָה, אוֹ שֶׁהִיא רְגִילָה לִרְאוֹת בְּסוֹף הַלַּיְלָה, מִכָּל מָקוֹם הִיא אֲסוּרָה כָּל הַלַּיְלָה. וּלְהַרְבֵּה פּוֹסְקִים, לֹא לְבַד בְּתַשְׁמִישׁ הִיא נֶאֱסָרָה, אֶלָּא גַּם בִּשְׂאָר מִינֵי קְרֵבוּת הִיא אֲסוּרָה. וְכֵן יֵשׁ לְהַחְמִיר.

ב יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּעוֹנָה זוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרוֹשׁ אֶת עַצְמוֹ, זוֹהִי עוֹנָה שֶׁלִּפְנֵי הָעוֹנָה שֶׁהַוֶּסֶת בָּהּ, דְּהַיְנוּ אִם וֶסְתָּהּ בַּלַּיְלָה, אֲסוּרָה גַּם כָּל הַיּוֹם שֶׁלְּפָנֶיהָ. וְאִם וֶסְתָּהּ בַּיּוֹם, אֲסוּרָה גַּם כָּל הַלַּיְלָה שֶׁלְּפָנֶיהָ. וְכֵן יֵשׁ לִנְהֹג. וְאַף כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, אוֹ שֶׁהוּא בָּא מִן הַדֶּרֶךְ, אוֹ שֶׁחָלָה טְבִילָתָהּ בַּלַּיְלָה שֶׁלְּפָנֶיהָ עוֹנַת הַוֶּסֶת, לֹא יַחְמִיר.

ג אִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, אֲזַי תָּמִיד יוֹם שִׁלְשִׁים שֶׁלְּאַחַר יוֹם רְאִיָּתָהּ, הוּא לָהּ כְּמוֹ וֶסֶת קָבוּעַ, וְנִקְרֵאת עוֹנָה בֵּינוֹנִית. כְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה בְּיוֹם שֵׁנִי פָּרָשַׁת נֹחַ, אֲזַי יוֹם רְבִיעִי פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת הוּא לָהּ כְּמוֹ וֶסֶת קָבוּעַ. וּמִלְּבַד זֹאת, עוֹד צְרִיכָה לָחוּשׁ לְכָל רְאִיָּה שֶׁתִּרְאֶה, אִם לְהַפְלָגוֹת אוֹ לִימֵי הַחֹדֶשׁ, כַּאֲשֶׁר יְבֹאַר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם. וְכָל זְמַן שֶׁהִיא צְרִיכָה לָחוּשׁ שֶׁמָּא תִּרְאֶה, צָרִיךְ הַבַּעַל לִפְרוֹשׁ מִמֶּנָּה בָּעוֹנָה הַסְּמוּכָה, כָּאָמוּר.

ד כָּל אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה דָּם, צְרִיכָה הִיא לָחוּשׁ, שֶׁמָּא גַּם בְּפַעַם אַחֶרֶת תִּרְאֶה בַּיּוֹם הַהוּא וּבַזְּמַן הַזֶּה. לָא מִבְּעָיָא אִם אֵין לָהּ עַתָּה וֶסֶת קָבוּעַ, פְּשִׁיטָא שֶׁהִיא צְרִיכָה לָחוּשׁ, שֶׁמָּא תִּרְאֶה עוֹד בַּזְּמַן הַזֶּה וְתִקְבַּע וֶסֶת אֶלָּא אֲפִלּוּ אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, אִם אֵרַע לָהּ שֶׁשִּׁנְּתָה וֶסְתָּהּ וְרָאֲתָה שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת וֶסְתָּהּ, צְרִיכָה הִיא לָחוּשׁ גַּם לְרְאִיָּה הַזֹּאת, כִּי שֶׁמָּא תִּשָּׁנֶה וֶסְתָּהּ לִזְמַן אַחֵר. אֲבָל אִם לֹא שִׁנְּתָה וֶסְתָּהּ, אֶלָּא שֶׁאֵרַע לָהּ גַּם רְאִיָּה אַחֶרֶת שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת וֶסְתָּהּ, אָז אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ לְרְאִיָּה הַזֹּאת, דְּכֵיוָן דְּיֵשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ לְוֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ.

ה וְנִנְקֹט דֻּגְמָא בְּאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת. רָאֲתָה (יוֹם שֵׁנִי שֶׁל) רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר וּבְיוֹם חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ, צְרִיכָה הִיא לָחוּשׁ לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן, כִּי יֵשׁ לָהּ לָחוּשׁ, שֶׁמָּא תִּקְבַּע וֶסְתָּהּ לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ (וְגַם בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל סִיוָן צְרִיכָה לָחוּשׁ, מִשּׁוּם עוֹנָה בֵּינוֹנִית). בָּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן, (וְגַם יוֹם שֵׁנִי שֶׁל סִיוָן) וְלֹא רָאֲתָה, צְרִיכָה הִיא לָחוּשׁ, שֶׁמָּא תִּקְבַּע לְהַפְלָגוֹת. וְכֵיוָן שֶׁהַפְלִיגָה בֵּין רְאִיָּה לִרְאִיָּה שִׁלְשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם (מִלְּבַד יוֹם הָרְאִיָּה הָרִאשׁוֹנָה וְיוֹם הָרְאִיָּה הַשֵּׁנִיָּה), צְרִיכָה גַּם עַתָּה לְמָנוֹת שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וְאַחַר כָּךְ תָּחוּשׁ, וְהַיְנוּ בְּחֹדֶשׁ אִיָּר יֵשׁ לָהּ אַרְבָּעָה יָמִים, תּוֹסִיף תִּשְׁעָה עָשָׂר יוֹם מֵחֹדֶשׁ סִיוָן, וְחוֹשֶׁשֶׁת לְיוֹם עֶשְׂרִים בּוֹ.

בָּא יוֹם עֶשְׂרִים סִיוָן וְלֹא רָאֲתָה, חוֹשֶׁשֶׁת לְיוֹם חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ, שֶׁמָּא תִּקְבַּע יוֹם חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ, (וְגַם בְּיוֹם שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים צְרִיכָה לָחוּשׁ, מִשּׁוּם עוֹנָה בֵּינוֹנִית). אֲבָל לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ תַּמּוּז אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ, כִּי רְאִית רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֵיר כְּבָר נֶעֱקָרָה עַל יְדֵי מַה שֶּׁלֹּא רָאֲתָה בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן (דְּכָל שֶׁלֹּא קָבְעָה בִּשְׁלֹשׁ פְּעָמִים, נֶעֱקָר בְּפַעַם אַחַת, כְּדִלְקַמָּן).

ו וְדָגְמָא לְאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ לִרְאוֹת בְּהַפְלָגָה לְיוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים, וְשִׁנְּתָה פַּעַם אַחַת, וְלֹא רָאֲתָה עַד יוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, צְרִיכָה הִיא לָחוּשׁ לְיוֹם חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים מֵרְאִיָּה זוֹ, מִשּׁוּם וֶסֶת. וְאִם בָּא יוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים וְלֹא רָאֲתָה, צְרִיכָה לָחוּשׁ לְיוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, מִשּׁוּם רְאִיָּה שֶׁעָבְרָה. רָאֲתָה גַּם עַתָּה בַּיּוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, עֲדַיִן הִיא אֲסוּרָה גַּם בְּיוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים לִרְאִיָּה זוֹ, מִשּׁוּם וֶסֶת. לֹא רָאֲתָה גַּם עַתָּה בְּיוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים, אֶלָּא בְּיוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, הֵקְבִּיעַ יוֹם הַשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים לְוֶסֶת, וְיוֹם הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים נֶעֱקַר (דְּהָא עֲקַרְתֵּהּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים) וְהֶתֵּר. וְאִם לֹא הִשְׁוָתָה רְאִיּוֹתֶיהָ הָאַחֲרוֹנוֹת, כְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה לִשְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, לְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, עֲקָרָה וֶסֶת הָרִאשׁוֹן, וְאֵין לָהּ וֶסֶת חָדָשׁ, וּצְרִיכָה תָּמִיד לָחוּשׁ מֵרְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה לְהַפְלָגָה וּלְיוֹם הַחֹדֶשׁ וּלְעוֹנָה בֵּינוֹנִית, עַד שֶׁתִּקְבַּע וֶסֶת חָדָשׁ.

ז הַכְּלָל הוּא לְכָל יֵרֶא שָׁמַיִם, אִם הָאִשָּׁה אֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, יֶשׁ לוֹ לִכְתֹּב תָּמִיד יוֹם רְאִיָּתָהּ, וְיִרְאֶה אֵיזֶה יוֹם בַּחֹדֶשׁ הוּא, וְכַמָּה יָמִים הֵם בֵּין רְאִיָּה לִרְאִיָּה, וְיָחוּשׁ תָּמִיד לְהַבָּא לְיוֹם הַפְלָגָה הָאַחֲרוֹנָה, וְכֵן לְיוֹם הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה הָרְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה, וְגַם צָרִיךְ לָחוּשׁ לְעוֹנָה בֵּינוֹנִית. כָּכָה יִנְהַג עַד שֶׁתִּקְבַּע לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ. וּלְאַחַר שֶׁתִּקְבַּע וֶסֶת, אִם יֶאֱרַע שֶׁתִּשְׁתַּנֶּה וֶסֶתָהּ, צָרִיךְ גַּם כֵּן לְזַהֵר לָחוּשׁ לָרְאִיָּה הַחֲדָשָׁה, הֵן לְהַפְלָגָה הֵן לִימֵי הַחֹדֶשׁ. וְגַם צָרִיךְ לְזַהֵר לְזָכֹר יוֹם וֶסֶת קָבוּעַ שֶׁלָּהּ, כִּי הַוֶּסֶת הַקָּבוּעַ אֵינוֹ נֶעֱקָר אֶלָּא בִּשְׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּדִלְקַמָּן.

ח אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, אַף אִם הִגִּיעַ פַּעַם אַחַת אוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים יוֹם וֶסְתָּהּ אוֹ סִימָן וֶסְתָּהּ וְלֹא רָאֲתָה, אַף עַל פִּי שֶׁבָּרוּר לָהּ בְּבָרוּר גָּמוּר שֶׁלֹּא רָאֲתָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לָהּ כָּל מֶשֶׁךְ הַוֶּסֶת מוֹךְ דָּחוּק, מִכָּל מָקוֹם עֲדַיִן לֹא נֶעֱקַר וֶסְתָּהּ, וּצְרִיכָה עֲדַיִן לָחוּשׁ גַּם לַפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית. אֲבָל אִם הִגִּיעָה גַּם הַפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית וְלֹא רָאֲתָה, אִם בָּרוּר לָהּ בְּבָרוּר גָּמוּר שֶׁלֹּא רָאֲתָה בְּכָל שְׁלֹשֶׁת הַפְּעָמִים, כְּגוֹן שֶׁבְּכָל פַּעַם הָיָה לָהּ מוֹךְ דָּחוּק כָּל מֶשֶׁךְ הַוֶּסֶת, מֵעַתָּה נֶעֱקַר וֶסְתָּהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ לוֹ עוֹד, כִּי כָּל וֶסֶת נֶעֱקַר בְּשָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אֲפִלּוּ הָיָה קָבוּעַ כַּמָּה שָׁנִים. אֲבָל וֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, דְּהַיְנוּ רְאִיָּה שֶׁלֹּא קְבָעַתְּהּ רַק פַּעַם אַחַת אוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים, אִם הִגִּיעַ פַּעַם אַחַת הַיּוֹם הַזֶּה אוֹ הַסִּימָן הַזֶּה וְלֹא רָאֲתָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָדְקָה אֶת עַצְמָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא הִרְגִּישָׁה שׁוּם רְאִיָּה, שׁוּב אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ לָהּ, כִּי כָּל מַה שֶּׁלֹּא נִקְבַּע בְּשָׁלֹשׁ פְּעָמִים, נֶעֱקָר בְּפַעַם אַחַת, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא בְּדִיקָה.

ט אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, קֹדֶם שֶׁבָּאָה לָהּ הַשָּׁעָה שֶׁהִיא רְגִילָה לִרְאוֹת, יֵשׁ לָהּ לְהַכְנִיס מוֹךְ דָּחוּק, לְמַעַן תֵּדַע בְּבֵרוּר, כִּי יֵשׁ לָחוּשׁ, שֶׁמָּא תֵּצֵא מִמֶּנָּה אֵיזוֹ טִפַּת דָּם וְתֹאבַד, וְהִיא לֹא תֵּדָע. וְאִם לֹא עָשְׂתָה כֵּן, וְעָבַר זְמַן וֶסְתָּהּ, אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, עַד שֶׁתִּבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ הֵיטֵב. וְאִם בְּתוֹךְ הַזְּמַן רָחֲצָה אֶת עַצְמָהּ, שׁוּב לָא מַהֲנֵי לָהּ בְּדִיקָה. וְיֵשׁ לָהּ לְהַחְמִיר וּלְהַחֲזִיק אֶת עַצְמָהּ טְמֵאָה, כִּי חֲזָקָה הִיא, שֶׁהַדָּם בָּא בִּזְמַנּוֹ הַקָּבוּעַ. אֲבָל אִם אֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, אֶלָּא שֶׁהִיא חוֹשֶׁשֶׁת לְוֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ, אִם עָבַר הַזְּמַן וְלֹא הִרְגִּישָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָדְקָה אֶת עַצְמָהּ, הֲרֵי הִיא אַחַר כָּךְ בְּחֶזְקַת טְהוֹרָה. אַף עוֹנָה בֵּינוֹנִית, שֶׁהִיא יוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, דִּינָהּ כְּמוֹ וֶסֶת קָבוּעַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל (סָעִיף ג).

י אִשָּׁה שֶׁרְאִיָּתָהּ נִמְשֶׁכֶת שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, שֶׁהִיא שׁוֹתַעַת אוֹ מְזַלֶּפֶת, יוֹם הַתְּחָלַת הָרְאִיָּה הוּא הָעֶקֶר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּמִכָּל מָקוֹם צְרִיכָה הִיא לָחוּשׁ תָּמִיד לְכָל הַיָּמִים עַד שֶׁיֵּעָקְרוּ.

יא כֵּיצַד שָׁהָאִשָּׁה חוֹשֶׁשֶׁת לְוֶסֶת הַיָּמִים וּלְוֶסֶת הַהַפְלָגוֹת בְּפַעַם אַחַת, כְּמוֹ כֵן חוֹשֶׁשֶׁת גַּם לְוֶסֶת הַגּוּף וּלְוֶסֶת הַמֶּרְכָּב בְּפַעַם אַחַת. וּכְשֶׁם שֶׁוֶּסֶת הַיָּמִים וְוֶסֶת הַהַפְלָגוֹת שֶׁאֵינָן קְבוּעִין, נֶעֱקָרִין בְּפַעַם אַחַת, כְּמוֹ כֵן וֶסֶת הַגּוּף וְוֶסֶת הַמֶּרְכָּב, נֶעֱקָרִין בְּפַעַם אַחַת. וּכְשֶׁם שֶׁוֶּסֶת הַיָּמִים וְוֶסֶת הַהַפְלָגוֹת הַקְּבוּעִים אֵינָן נֶעֱקָרִין אֶלָּא בִּשְׁלֹשׁ פְּעָמִים, כָּךְ וֶסֶת הַגּוּף וְוֶסֶת הַמֶּרְכָּב הַקְּבוּעִים אֵינָן נֶעֱקָרִין אֶלָּא בִּשְׁלֹשׁ פְּעָמִים, דְּהַיְנוּ אִם הָיָה לָהּ וֶסֶת הַגּוּף גְּרִידָא, כֵּינָן שֶׁפְּהָקָה אַחַר כָּךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְלֹא רָאֲתָה, שׁוּב אֵינָהּ צְרִיכָה לָחוּשׁ כַּאֲשֶׁר תִּפְהַק. וְאִם הוּא וֶסֶת הַמֶּרְכָּב, כְּשֶׁהִגִּיעַ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים יוֹם זֶה וּפִהֲקָה וְלֹא רָאֲתָה, אָז הַוֶּסֶת נֶעֱקָר. אֲבָל הַיָּמִים בְּלֹא פִּהוּק אוֹ פִּהוּק בְּלֹא יָמִים, אֵינָן עוֹקְרִין אֶת הַוֶּסֶת הַמֶּרְכָּב, דְּבָעֵינָן עֲקִירָתוֹ דֵּמְיָא דִּקְבִיעָתוֹ.

יב מְעֻבֶּרֶת, לְאַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מִתְּחִלַּת עִבּוּרָהּ, וְכֵן מֵינִיקָה, הֵן בְּחֶזְקַת מְסֻלָּקוֹת מִדָּמִים וְאֵינָן חוֹשְׁשׁוֹת לְוֶסְתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לָהֶן וֶסֶת קָבוּעַ. וּמִכָּל מָקוֹם חוֹשֶׁשֶׁת לִרְאִיָּה שֶׁתִּרְאֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁחוֹשֶׁשֶׁת לְוֶסֶת שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ. עָבְרוּ יְמֵי הַנָּקָתָהּ, חוֹזֶרֶת לָחוּשׁ לְוֶסְתָּהּ הָרִאשׁוֹן, כְּגוֹן אִם הָיָה לָהּ וֶסֶת לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ, צְרִיכָה לָחוּשׁ מִיָּד לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן. אֲבָל אִם הָיָה לָהּ וֶסֶת לְהַפְלָגוֹת, אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת עַד שֶׁתִּרְאֶה פַּעַם אַחַת, וְאָז חוֹשֶׁשֶׁת לְהַפְלָגָה שֶׁהָיְתָה רְגִילָה לִרְאוֹת.

סימן קנו

א אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה דָּם מֵחַמַת תַּשְׁמִישׁ, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ אֶלָּא אַחַר כָּךְ בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה, מֻתֶּרֶת לְשַׁמֵּשׁ פַּעַם שֵׁנִית לְאַחַר שֶׁתִּטְהָר, אֲבָל מֵיחָשׁ חֲיִשָּׁא גַּם בַּחֲדָא זִמְנָא. שֶׁאִם אֵרַע לָהּ כֵּן בְּלֵיל טְבִילָה, אֲזַי כְּשֶׁתִּטְבֹּל, צָרִיךְ לִפְרוֹשׁ מִמֶּנָּה לֵיל טְבִילָה, כִּי חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא הַטְּבִילָה בְּצֵרוּף הַתַּשְׁמִישׁ, גּוֹרְמִים לָהּ לִרְאוֹת דָּם, וְשֶׁמָּא תִּרְאֶה בְּלֵיל טְבִילָה שֵׁנִית בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ מַמָּשׁ. אֲבָל בְּלֵיל טְבִילָה שְׁלִישִׁית, אֵין צָרִיךְ לִפְרוֹשׁ, מִשּׁוּם דְּעִקַּר הַחֲשָׁשׁ הָיָה מִשּׁוּם הַטְּבִילָה. וְכֵינָן דְּבִטְבִילָה שְׁנִיָּה לֹא רָאֲתָה, תּוּ לָא חָיְשִׁינַן. וְכֵן אִם אֵרַע לָהּ שֶׁרָאֲתָה בְּלֵיל שֵׁנִי שֶׁל טְבִילָה, צָרִיךְ לִפְרוֹשׁ בִּטְבִילָה שְׁנִיָּה לֵיל שֵׁנִי וְלֹא בְּטְבִילָה שְׁלִישִׁית.

ב וְכֵינָן דְּאִתְיְלִיד רֵעוּתָא בְּאִשָּׁה זוֹ, לָכֵן אֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ, מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁתְּשַׁמֵּשׁ פַּעַם שֵׁנִית, צְרִיכָה בְּדִיקָה לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ וּלְאַחַר תַּשְׁמִישׁ, לְבָרֵר אִם לֹא רָאֲתָה עוֹד מֵחֲמַת תַּשְׁמִישׁ. וְתִזָּהֵר הָאִשָּׁה לַעֲסוֹק מִיָּד בִּרְפוּאוֹת. וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם אֵרַע לָהּ שֶׁרָאֲתָה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ מַמָּשׁ אוֹ בְּסָמוּךְ לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ. כִּי אִם יֵאָרַע לָהּ כֵּן שָׁלֹשׁ פְּעָמִים רְצוּפוֹת, נָפְלָה בִּמְצוּדָה גְּדוֹלָה, וּבִקְשִׁי גָּדוֹל יִמָּצֵא לָהּ הֶתֵּר שֶׁתִּשָּׁאֵר אֲצָל בַּעְלָהּ.

ג אִשָּׁה שֶׁהִרְגִּישָׁה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ שֶׁנִּטְמָאָה, מְחֻיֶּבֶת לוֹמַר מִיָּד לְבַעְלָהּ נִטְמֵאתִי, וְלֹא יִפְרוֹשׁ אֶת עַצְמוֹ מִיָּד בְּאֶבֶר חַי, כִּי גַּם זֹאת הֲנָאָה הִיא לוֹ, אֶלָּא יִסְמוֹךְ עַל יָדָיו וְרַגְלָיו וְלֹא עָלֶיהָ, וְיִפָּלֵא פַּחַד וּרְתֵת עַל הָעֲבֵרָה שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ. וּכְשֶׁיְּמוּת הָאֵבֶר, יִפְרוֹשׁ אֶת עַצְמוֹ, וְיִשְׁאַל לְמוֹרֶה הוֹרָאָה שֶׁיּוֹרֶה לוֹ תְּשׁוּבָה עַל הָעֲבֵרָה.

סימן קנז

א אִשָּׁה שֶׁהִיא מְכִינָה אֶת עַצְמָהּ לַנִּשּׁוּאִין, צְרִיכָה לִסְפֹּר תְּחִלָּה שִׁבְעָה נְקִיִּים, בֵּין שֶׁהִיא קְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה דָּם מֵעוֹלָם, בֵּין שֶׁהִיא זְקֵנָה שֶׁכְּבָר פָּסְקָה מִלְּרְאוֹת, מִכָּל מָקוֹם חָיְשִׁינַן, שֶׁמָּא מֵחֲמַת חֲמִימוּד יָצְאָה מִמֶּנָּה אֵיזוֹ טִפַּת דָּם וְנֶאֱבְדָה, לָכֵן מַחֲזִיקִים אוֹתָהּ כְּמוֹ נִדָּה מַמָּשׁ. וְגַם לְאַחַר סְפִירַת שִׁבְעָה נְקִיִּים, יֵשׁ לָהּ לִבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ בְּכָל יוֹם עַד הַטְּבִילָה, וְכֵן לְאַחַר הַטְּבִילָה עַד בְּעִילַת מִצְוָה.

ב אִם נִדְחוּ הַנִּשּׂוּאִין מֵחֲמַת אֵיזוֹ סִבָּה, וְאַחַר כָּךְ שׁוּב נִתְפַּשְּׁרוּ לַעֲשׂוֹת הַנִּשּׂוּאִין, אַף עַל פִּי שֶׁסָּפְרָה שִׁבְעָה נְקִיִּים בָּראשׁוֹנָה, מִכָּל מָקוֹם צְרִיכָה לִסְפֹּר מֻחְדָּשׁ, כֵּינָן שֶׁנּוֹלַד לָהּ חֲמוּד חָדָשׁ. וַאֲפִלּוּ בָּדְקָה אֶת עַצְמָהּ בְּכָל הַיָּמִים שֶׁבֵּינְתַיִם, לָא מַהֲנֵי לָהּ. וְאִם לֹא הָיָה דָּחוּי גָּמוּר, אֶלָּא שֶׁלֹּא יָכְלוּ לְהִשְׂתַּוּוֹת בְּעֵסֶק הַנְּדָנְיָא וְכַדּוֹמֶה, וּמֵחֲמַת זֶה נִתְעַכְּבוּ עַד שֶׁנִּתְפַּשְּׁרוּ, אוֹ שֶׁמֵּרְצוֹנָם דָּחוּ הַנִּשּׂוּאִין מִיּוֹם שֶׁקָּבָעוּם וְהִגְבִּילוּ יוֹם אַחֵר, יַעֲשׂוּ שְׁאֵלַת חָכָם, אִם שִׁבְעָה נְקִיִּים הָרִאשׁוֹנִים מַהֲנֵי לָהּ. אִם נִתְקוֹטְטוּ בִּשְׁעַת הַנִּשּׂוּאִין, וְנִכְנַס חָתָן אַחַר תַּחַת הָרִאשׁוֹן, פְּשִׁיטָא דְּלָא מַהֲנֵי לָהּ שִׁבְעָה נְקִיִּים שֶׁסָּפְרָה עַל דַּעַת חָתָן אַחֵר, אֶלָּא אֲפִלּוּ אִם לְאַחַר שֶׁנִּתְרַצּוּ לְחָתָן אַחֵר, שׁוּב נִתְפַּיֵּס הָרִאשׁוֹן, לָא מַהֲנֵי לָהּ שִׁבְעָה נְקִיִּים הָרִאשׁוֹנִים, כֵּינָן שֶׁהִסְחָה דַּעְתָּהּ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא צְרִיכָה לִסְפֹּר מֻחְדָּשׁ.

ג יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא אִשָּׁה עַד שֶׁתִּטְהַר מִטֻּמְאָתָהּ (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קנט סָעִיף י וְסִימָן קסב סָעִיף ב וְסִימָן קסו סָעִיף ג) וְאִם הָעֵת דְּחוּקָה וּצְרִיכִין לַעֲשׂוֹת הַנִּשּׂוּאִין בְּעוֹדָהּ בְּטֻמְאָתָהּ, אוֹ אִם אֵרַע שֶׁפָּרְסָה נִדָּה לְאַחַר הַחֻפָּה קֹדֶם שֶׁנִּבְעָלָה, לֹא יִתְיַחֲדוּ בְּלִי שְׁמִירָה עַד שֶׁתִּטְבֹּל. וְנוֹהֲגִין לִקַּח קָטֹן אֵצֶל הֶחָתָן וּקְטַנָּה אֵצֶל הַכַּלָּה, וְאֵין מִתְיַחֲדִין אֲפִלּוּ בַּיּוֹם בְּלֹא קָטֹן אוֹ קְטַנָּה. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים קְצָת שֶׁיּוֹדְעִין עִנְיְנֵי בִיאָה, וְלֹא גְּדוֹלָה מַמָּשׁ שֶׁכְּבָר לָבְשָׁה יִצְרָהּ שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁתִּתְפַּתֶּה, אֶלָּא בֵּינוֹנִים. וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין בָּחוּר לְאַלְמָן וּבֵין בְּתוּלָה לְאַלְמָנָה, שֶׁכֹּל שֶׁלֹּא בָעַל אִשָּׁה זוֹ מִימָיו, חָיְשִׁינַן דְּתַקִּיף יִצְרֵהּ, וַאֲסוּרִין לְהִתְיַחֵד בְּלִי שְׁמִירָה.

ד מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, צְרִיכָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים, אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת וְהֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת, אוֹ גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא מֵינֶקֶת וְהֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא מֵינֶקֶת, אוֹ גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא מֵינֶקֶת וְהֶחֱזִירָהּ כְּשֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת, וְאִם עָבַר וּכְנָסָהּ קֹדֶם, מַתִּירִין לְהִתְיַחֵד, דְּכֵינָן שֶׁכְּבָר בָּא עָלֶיהָ, תּוּ לָא תַּקִּיף יִצְרֵהּ כָּל כָּךְ.

ה צְרִיכִין לְזָהֵר בְּמְאֹד מְאֹד, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּב הֶחָתָן אֵצֶל הַכַּלָּה עַד הַלַּיְלָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לִבְעֹל.

ו הַכּוֹנֵס אֶת הַבְּתוּלָה, בּוֹעֵל בְּעִילַת מְצָוָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדָּם שׁוֹתֵת וְיוֹרֵד, גּוֹמֵר בִּיאָתוֹ כִּרְצוֹנוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. אֲבָל לְאַחַר שֶׁגָּמַר בִּיאָתוֹ, פּוֹרֵשׁ אֶת עַצְמוֹ מִמֶּנָּה. וְהִיא טְמֵאָה. וַאֲפִלּוּ לֹא נִרְאֶה שׁוּם דָּם, חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא יָצְאָה טִפַּת דָּם וְנֶחְפְּתָה בְּשִׂכְבַת זֶרַע, וְעַל כֵּן מַחֲזִיקִין אוֹתָהּ כְּנִדָּה גְּמוּרָה.

ז בְּתוּלָה, שֶׁלְּאַחַר הַבְּעִילָה הָרִאשׁוֹנָה טָבְלָה, וְגַם בַּבְּעִילָה הַשְּׁנִיָּה רָאֲתָה דָּם, וְכֵן בְּפַעַם שְׁלִישִׁית וּרְבִיעִית, יֵשׁ בָּזֶה שְׁאֵלָה אִם מֻתֶּרֶת לְהִשָּׁאֵר אֲצֶל בַּעְלָהּ.

ח מֻתָּר לִבְעֹל בְּתוּלָה בְּשַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חֲבוּרָה (וְעַיֵּן לעיל ס׳ קמח ס״ד).

סימן קנח

א יוֹלֶדֶת, בֵּין יָלְדָה וָלָד חַי בֵּין וָלָד מֵת, וָאֲפִלּוּ נֵפֶל, אֲפִלּוּ לֹא רָאֲתָה דָם, הֲרֵי הִיא טְמֵאָה טֻמְאַת לֵדָה. וּמִצַּד הַדִּין אִם הָיָה הַוָּלָד זָכָר, הִיא טְמֵאָה שִׁבְעַת יָמִים מְשׁוּם לֵדָה, וְאַחַר כָּךְ יְכוֹלָה לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים וְתִטְבֹּל. וְאִם הָיָה נְקֵבָה, הִיא טְמֵאָה אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם מְשׁוּם לֵדָה, וְאַחַר כָּךְ סוֹפֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים וְטוֹבֶלֶת. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין שֶׁאֵינָן טוֹבְלוֹת תּוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם לְזָכָר וּשְׁמוֹנִים יוֹם לִנְקֵבָה. וּבְמָקוֹם שֶׁהַמִּנְהָג הַזֶּה הוּא מַסְכָּם אֵצֶל כֻּלָּם, אֵין לְהָקֵל, כִּי יֵשׁ קְצָת טַעַם בָּזֶה. וְעַל כָּזֶה נֶאֱמַר, שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ. אֲבָל בִּמְדִינוֹתֵינוּ, אֵין בָּזֶה מִנְהָג קָבוּעַ. וּמַה שֶּׁיֵּשׁ בִּקְצָת מְקוֹמוֹת מִנְהָג, שֶׁלֹּא לִטְבֹּל עַד לְאַחַר שִׁשָּׁה שָׁבוּעוֹת לְזָכָר וְתִשְׁעָה שָׁבוּעוֹת לִנְקֵבָה וְכַדּוֹמֶה, לְמִנְהָגִים כָּאֵלּוּ אֵין לָהֶם שׁוּם טַעַם, וּכְבָר נִתְבַּטְּלוּ בְּקֶהִלּוֹת קְדוֹשׁוֹת עַל יְדֵי גְּאוֹנִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

ב יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁצָּרִיךְ לִפְרוֹשׁ מֵאִשְׁתּוֹ לֵיל אַרְבָּעִים וְאֶחָד לְזָכָר וְלֵיל שְׁמוֹנִים וְאֶחָד לִנְקֵבָה, מִפְּנֵי שֶׁאָז אִבָּא חֲשָׁשָׁא, שֶׁמָּא תִּרְאֶה דָם כְּמוֹ בִּשְׁעַת וֶסְתָּהּ, וְיֵשׁ חוֹלְקִין. וּבַעַל נֶפֶשׁ יָחוּשׁ לְעַצְמוֹ. וְאִם הִפִּילָה סָפֵק זָכָר סָפֵק נְקֵבָה, יִפְרוֹשׁ לֵיל אַרְבָּעִים וְאֶחָד וְלֵיל שְׁמוֹנִים וְאֶחָד.

ג אִשָּׁה שֶׁהִפִּילָה אֵיזֶה דָבָר, אֲפִילּוּ אֵין בּוֹ צוּרַת וָלָד כְּלָל, אֶלָּא כְּמוֹ חֲתִיכַת בָּשָׂר אוֹ עוֹר וְכַדּוֹמֶה, צְרִיכָה לְהַחְמִיר וּלְהַחֲזִיק אֶת עַצְמָהּ בְּטֻמְאַת לֵדַת נְקֵבָה, אוֹ תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם, כִּי לִפְעָמִים יֵשׁ לְהָקֵל. וְכֵן אִם הִפִּילָה וָלָד וְאַחַר כָּךְ שִׁלְיָא, אַף עַל פִּי שֶׁהַוָּלָד הָיָה זָכָר, צְרִיכָה לָחוּשׁ לְטֻמְאַת לֵדַת נְקֵבָה מְשׁוּם הַשִּׁלְיָא, אוֹ תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

ד אִשָּׁה שֶׁבָּרוּר לָהּ שֶׁאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת וְטָבְלָה לְבַעְלָהּ, וּבְתוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם הִפִּילָה, אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְלֵדָה, כִּי אֵין הַוָּלָד נוֹצָר בְּפָחוֹת מֵאַרְבָּעִים יוֹם, אֲבָל טְמֵאָה נִדָּה. וַאֲפִלּוּ לֹא נִרְאָה דָם, מִסְּתָמָא הָיָה קְצָת דָּם, אֶלָּא שֶׁנֶּאֱבַד, כִּי אִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הָרֶחֶם בְּלֹא דָם.

סימן קנט

א כָּל אִשָּׁה שֶׁרָאֲתָה דָם בִּימֵי טָהֳרָתָהּ, צְרִיכָה לִמְנוֹת חֲמִשָּׁה יָמִים עִם יוֹם זֶה, דְּהַיְנוּ יוֹם הָרְאִיָּה וְעוֹד אַרְבָּעָה יָמִים. וַאֲפִלּוּ רָאֲתָה בְּסוֹף הַיּוֹם לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלְּלוּ הַקָּהָל וְגַם הִיא עַרְבִית, אוֹ קִבְּלוּ שַׁבָּת, אִם עֲדַיִן הוּא יוֹם, עוֹלָה לָהּ יוֹם זֶה לִמְנָיָן. וּבְיוֹם הַחֲמִישִׁי לְעֵת עֶרֶב קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת תִּבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ הֵיטֵב וְתִרְחַץ לְכָל הַפָּחוֹת פָּנֶיהָ שֶׁלְּמַטָּה, וְתִלְבַּשׁ כַּתֹּנֶת לְבָנָה וּנְקִיָּה, וְגַם שְׂאָר בְּגָדֶיהָ יִהְיוּ נְקִיִּים, וְזֶה נִקְרָא הֶפְסֵק טָהֳרָה. וּבַלַּיְלָה, תַּצִּיעַ עַל מִטָּתָהּ גַּם כֵּן סָדִין לָבָן וְנָקִי, וְגַם הַכָּרִים וְהַכְּסָתוֹת כֻּלָּם יִהְיוּ נְקִיִּים, וּמִיּוֹם הַמֻּחֱלֶפֶת מַתְחֶלֶת לִסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים. וְאֵין חִלּוּק בֵּין רְאִיָּה מְרֻבָּה לִרְאִיָּה מֻעֶטֶת, שֶׁאֲפִילּוּ לֹא רָאֲתָה אֶלָּא טִפָּה אַחַת, אוֹ שֶׁמָּצְאָה רַק כֶּתֶם בִּימֵי טָהֳרָתָהּ, לְעוֹלָם צְרִיכָה לְהַמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים. וְכֵן אֲפִלּוּ רָאֲתָה דָם כָּל חֲמִשָּׁה הַיָּמִים. אֶלָּא שֶׁפָּסְקָה קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, מֵיָד לְאַחַר שֶׁפָּסַק הַדָּם, יְכוֹלָה לְהַפְסִיק בְּטָהֳרָה.

ב בְּשָׁעַת הַדְּחָק, כְּגוֹן שֶׁהִיא בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לָהּ מַיִם כְּלָל אֲפִלּוּ לִרְחוֹץ פָּנֶיהָ שֶׁלְּמַטָּה, אֵינוֹ מְעַכֵּב, רַק שֶׁתְּקַנַּח אֶת עַצְמָהּ הֵיטֵב הֵיטֵב בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר. וְאִם יְכוֹלָה לִרְחוֹץ בִּמְי רַגְלַיִם, שַׁפִּיר דָּמֵי. וְאִם אֵין לָהּ כַּתֹּנֶת לָבָנָה, יְכוֹלָה לִלְבּוֹשׁ גַּם כַּתֹּנֶת יְשָׁנָה, רַק שֶׁתְּהֵא בְּדוּקָה, שֶׁאֵין עָלֶיהָ כִּתְמֵי דָם.

ג יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאִם הִתְפַּלְּלוּ הַקָּהָל עַרְבִית, אַף עַל פִּי שֶׁעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, אֵינָהּ יְכוֹלָה עוֹד לְהַפְסִיק בְּטָהֳרָה, שֶׁתִּמְנֶה מִיּוֹם הַמֻּחֶלֶת, מֵאַחַר שֶׁהַקָּהָל כְּבָר עָשׂוּ אוֹתוֹ, לָיְלָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּמֻתֶּרֶת, וַאֲפִלּוּ עָשׂוּ הַקָּהָל שַׁבָּת. וְיֵשׁ לְזַהֵר לְכַתְּחִלָּה. וּבְדִיעֲבַד אֵין לְהַחְמִיר, וְיכוֹלָה לְהַפְסִיק בְּטָהֳרָה כֹּל שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת אֲבָל אִם גַּם הִיא הִתְפַּלְּלָה עַרְבִית, וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁהִדְלִיקָה נֵרוֹת לְשַׁבָּת אוֹ לְיוֹם טוֹב, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הַיּוֹם גָּדוֹל. אֵינָהּ יְכוֹלָה עוֹד לְהַפְסִיק בְּטָהֳרָה. בַּסַּיָּן אֲשֶׁר בְּהַרְבֵּה קְהִלּוֹת מִתְפַּלְּלִין עַרְבִית בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, שֶׁהִיא צְרִיכָה לְכַתְּחִלָּה לְהַפְסִיק בְּטָהֳרָה קֹדֶם לָכֵן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, אֲזַי כְּשֶׁגִּיעַ סָמוּךְ לְבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת, יֵשׁ לָהּ לִבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ עוֹד הַפַּעַם, כִּי עִקַּר הֶפְסֵק טָהֳרָה הוּא בָּעֵת הַיּוֹתֵר סָמוּכָה לְבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת וּבְדִיעֲבַד, אִם לֹא בָדְקָה אֶת עַצְמָהּ שֵׁנִית, אֵין לְהַקְפִּיד. וַאֲפִלּוּ לֹא בָדְקָה אֶת עַצְמָהּ אֶלָּא שַׁחֲרִית וּמָצְאָה טְהוֹרָה, בְּדִיעֲבַד סַגִי בְּכָךְ.

ד לְעוֹלָם יִלְמַּד אָדָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ לְהַחְמִיר לְכַתְּחִלָּה, שֶׁתְּהֵא בְּדִיקַת הֶפְסֵק טָהֳרָתָהּ בְּמוֹךְ דָּחוּק, וְשָׁיְהֵא שָׁם כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁבְּדִיקָה זוֹ מוֹצִיאָה מִיָּדֵי כָּל סָפֵק.

ה יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִים, שֶׁאִם זְמַן לְבִישַׁת לְבָנִים הוּא בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב, דּוֹחִין עַד לְאַחַר כָּךְ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין כָּל אִשָּׁה יוֹדַעַת לְזַהֵר בְּאִסּוּר רְחִיצָה וְאִסּוּר סְחִיטָה. וּבִמְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לְהָקֵל, אִם רוֹחֶצֶת בְּצוֹנֵן, יְכוֹלָה לִרְחוֹץ אֲפִלּוּ כָּל גּוּפָהּ. אֲבָל בְּחַמִּין, צְרִיכָה לְזַהֵר שֶׁלֹּא לִרְחוֹץ אֶלָּא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וּבֵין יֶרֶכוֹתֶיהָ, וְדַוְקָא בְּחַמִּין שֶׁהוּחַמּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת וּבְעֶרֶב יוֹם טוֹב. גַּם צְרִיכָה לְזַהֵר מֵאִסּוּר סְחִיטָה, שֶׁלֹּא תִּרְחַץ בְּבֶגֶד, רַק בְּיָדֶיהָ. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא תִּרְחַץ כְּלָל, רַק תְּקַנַּח אֶת עַצְמָהּ יָפָה יָפָה, (דַּהֲוֵי שְׁעַת הַדְּחָק, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסָעִיף ב, דְּהָא אֲסוּרָה בִּרְחִיצָה) וְתִלְבַּשׁ כַּתֹּנֶת לְבָנָה. וּבְתִשְׁעָה בְּאָב וְכֵן בְּשִׁבְעַת יְמֵי

אֶבְלָה, גַּם כֵּן לֹא תִרְחַץ, רַק תִּקַּנַּח. וְגַם כֻּתֹּנֶת לְבָנָה לֹא תִלְבַּשׁ, רַק כֻּתֹּנֶת יְשָׁנָה, שֶׁהִיא בְּדוּקָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ כִּתְמֵי דָם (עַיֵּן אֵלְיָהוּ רַבָּא שִׁימָן תקנא סָעִיף קָטָן ב). אֲבָל לְאַחַר שִׁבְעָה, אַף עַל פִּי שֶׁאָסוּרָה בִּרְחִיצָה כָּל שְׁלֹשִׁים, מִכָּל מָקוֹם יְכוֹלָה לִרְחוֹץ קְצָת לְצֹרֶךְ לְבִישַׁת לְבָנִים, וְתוּכַל לִלְבּוֹשׁ כֻּתֹּנֶת לְבָנָה.

ו בְּכָל יוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַסְּפִירָה, צְרִיכָה לְכַתְּחִלָּה לִבְדֹּק אֶת עַצְמָהּ שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, אַחַת שַׁחֲרִית וְאַחַת סָמוּךְ לְבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת. וּבְדִיעֲבַד, אֲפִלּוּ לֹא בָדְקָה רַק פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּפַעַם אַחַת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, יֵשׁ לְהָקֵל. וְדַוְקָא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. אֲבָל אִם בָּדְקָה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, אֵין לָהּ אֶלָּא יוֹם שְׁמִינִי בִּלְבָד, וּצְרִיכָה לְהוֹסִיף עוֹד שִׁשָּׁה יָמִים.

ז כָּל בְּדִיקוֹת אֵלּוּ, בֵּין בְּהֶפְסֵק טָהֳרָה בֵּין בְּשִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים, צְרִיכִין לִהְיוֹת בְּבֶגֶד פִּשָׁתָן לָבָן אוֹ בְּצֶמֶר גֶּפֶן אוֹ בְּצֶמֶר לָבָן, נָקִי וָרַךְ, וְתַכְנִסֶנּוּ בְּעֹמֶק לְחוֹרִים וְלִסְדָקִים עַד מְקוֹם שֶׁהַשַּׁמָּשׁ דָּשׁ, וְתִרְאֶה אִם אֵין בּוֹ אֵיזֶה מַרְאֶה אַדְמוּמִית. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לָהּ לְהַכְנִיס כָּל כָּךְ בְּעֹמֶק, תִּבְדֹּק עַל כָּל פָּנִים כְּפִי כֹּחָהּ הָאֶפְשָׁרִי. וְטוֹב שֶׁלְּכָל הַפָּחוֹת. בְּדִיקָה אַחַת תִּהְיֶה עַד מְקוֹם שֶׁהַשַּׁמָּשׁ דָּשׁ. (וְצָרִיךְ כָּל אִישׁ לְלַמֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ דִּין הַבְּדִיקוֹת, כִּי הַרְבֵּה אֵינָן יוֹדְעוֹת). וּבְתוּלוֹת שֶׁבּוֹדְקוֹת קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין, יִבְדְּקוּ גַּם כֵּן כְּפִי כֹּחָן הָאֶפְשָׁרִי.

ח הַבְּדִיקוֹת צְרִיכוֹת לִהְיוֹת לְאוֹר הַיּוֹם, וְלֹא לְאוֹר הַנֵּר. וְיֵשׁ מַחְמִירִין אֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד אִם לֹא הָיְתָה לְכָל הַפָּחוֹת בְּדִיקָה אַחַת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּבְדִיקָה אַחַת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לְאוֹר הַיּוֹם.

ט אִם מָצְאָה כֶּתֶם בִּימֵי סְפִירַת הַנְּקִיִּים, אוֹ אֲפִלּוּ רָאֲתָה דָּם מַמָּשׁ, יְכוֹלָה לְהַפְסִיק בְּטָהֳרָה וְלִלְבּוֹשׁ לְבָנִים גַּם בְּיוֹם זֶה, כֹּל שֶׁפָּסְקָה קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וּמִיּוֹם הַמֻּחֲרָת תִּסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּם מֻחְלָט.

י וְכֵן כַּלָּה שֶׁרָאֲתָה דָּם קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין, וְאִם תַּמְתִּין חֲמִשָּׁה יָמִים, יִהְיֶה יוֹם הַנִּשּׂוּאִין קֹדֶם זְמַן טְבִילָתָהּ וְקָשֶׁה לָהֶם לִדְחוֹת הַנִּשּׂוּאִין, אֲזַי תּוּכַל לְהַפְסִיק בְּטָהֳרָה מִיָּד בְּיוֹם שֶׁפָּסְקָה קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְלִסְפֹּר מִמֻּחֶרֶת שִׁבְעָה נְקִיִּים, כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לִטְבֹּל קֹדֶם הַחֻפָּה. וְזֶה עָדִיף טְפֵי מִלַּעֲשׂוֹת הַחֻפָּה בְּעוֹדָהּ נִדָּה.

סימן קס

א בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּעוֹד יוֹם קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת תִּרְחַץ בְּחַמִּין כָּל גּוּפָהּ הֵיטֵיב, וּבְפָרָט בִּמְקוֹמוֹת הַקְּמָטִין וּבְבֵית הַסְּתָרִים תִּרְחַץ הֵיטֵב, וְתִבְדֹּק כָּל גּוּפָהּ בְּמָקוֹם שֶׁיְּכוֹלָה לִרְאוֹת וּלְמַשְׁמֵשׁ בְּיָדֶיהָ הֵיטֵב, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר עָלֶיהָ שׂוּם חֲצִיצָה אוֹ שׂוּם לְכְלוּךְ, וְגַם תָּחֹף וְתִסְרֹק הֵיטֵב בְּמַסְרֵק כָּל שַׂעֲרוֹתֶיהָ וּתְפַסְפְּסָן, שֶׁלֹּא תִהְיֶינָה מְדֻבָּקוֹת אוֹ קְשׁוּרוֹת. וְזֹאת נִקְרֵאת חֲפִיפָה. וּצְרִיכָה לַעֲסֹק בַּחֲפִיפָה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, שֶׁתִּטְבֹּל מִיָּד לְאַחַר הַחֲפִיפָה, כִּי לְכַתְּחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַחֲפִיפָה סָמוּךְ לִטְבִילָה, וְגַם שֶׁתְּהֵא הַחֲפִיפָה בַּיּוֹם. עַל כֵּן הַמַּנְהָג הַכָּשֵׁר הוּא, שֶׁתַּתְחִיל בַּחֲפִיפָה בְּעוֹד יוֹם וְתַמְשִׁיךְ עַד הַלַּיְלָה.

ב חֲפִיפָה שֶׁבִּמְקוֹם הַשְּׂעָרוֹת, לֹא תְהֵא בְּדָבָר שֶׁמְּסַבֵּךְ אֶת הַשְּׂעָרוֹת. וּבְבוֹרִית שֶׁאָנוּ קוֹרִין זַייף [סַבּוֹן], נוֹהֲגִין לְהָקֵל, שֶׁהוּא מְנַקֶּה הֵיטֵב וְאֵינוֹ מְסַבֵּךְ.

ג בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מֻרְחָץ בְּבֵית הַטְּבִילָה, אֶלָּא שֶׁחוֹפֶפֶת בְּבֵיתָהּ וְאַחַר כָּךְ הוֹלֶכֶת לִטְבֹּל, תִּשָּׂא עִמָּהּ מַסְרֵק וְתִסְרֹק שָׁמָּה שַׂעֲרוֹתֶיהָ עוֹד הַפָּעַם.

ד בִּשְׁעַת הַדְּחָק שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ לַעֲשׂוֹת הַחֲפִיפָה בַּיּוֹם, תּוּכַל לַעֲשׂוֹתָהּ בַּלַּיְלָה, רַק תִּזָּהֵר לָחֹף כָּרָאוּי וְלֹא תְּמַהֵר. וְכֵן אִם אִי אֶפְשָׁר לָהּ לָחֹף גַּם בַּלַּיְלָה, תּוּכַל לַעֲשׂוֹת כָּל הַחֲפִיפָה בַּיּוֹם.

ה חָלָה טְבִילָתָהּ בְּלֵיל שַׁבָּת, תַּעֲשֶׂה הַחֲפִיפָה בַּיּוֹם, וְתִזָּהֵר מְאֹד לִגְמֹר כָּל הַחֲפִיפָה קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁלֹּא תָּבוֹא חַס וְשָׁלוֹם לִידֵי חִלּוּל שַׁבָּת. וּלְעִנְיַן הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת, הַמַּכְחָר הוּא, אִם אֶפְשָׁר, שֶׁתֵּלֵךְ לְבֵיתָהּ לְאַחַר הַחֲפִיפָה, אוֹ שֶׁתַּעֲשֶׂה הַחֲפִיפָה בְּבֵיתָהּ, וּלְאַחַר הַחֲפִיפָה קֹדֶם בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, תַּדְלִיק אֶת הַנֵּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ תִּטְבֹּל. וְאִם אִי אֶפְשָׁר, יַדְלִיק הַבַּעַל. וְאִם גַּם זֹאת אִי אֶפְשָׁר, תַּדְלִיק וְתִבָּרֵךְ עַל הַנֵּרוֹת בְּעוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, וְתֹאמַר קֹדֶם הַדְּלָקָה שֶׁאֵינָהּ מְקֻבֶּלֶת שַׁבָּת בְּהַדְלָקָה זֹאת, כִּי בִּמְקוֹם הַצֹּרֶךְ, מַהֲנֵי תְּנַאי (כְּדִלְעֵיל סִימָן עה סָעִיף ד). אֲבָל מַה שֶּׁקָּצַת נוֹהֲגוֹת לְבָרֵךְ אַחַר הַטְּבִילָה עַל נֵרוֹת דּוֹלְקִים, צְרִיכִין לְבַטֵּל, כִּי הִיא מְבָרֶכֶת בְּרָכָה לְבַטָּלָה.

ו בְּמָקוֹם שֶׁנּוֹהֲגִין לִטְבֹּל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב, צְרִיכִין לִשְׁאֹל לְמוֹרֶה הוֹרָאָה אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ בַּחֲפִיפָה.

סימן קסא

א צְרִיכָה שֶׁתִּטְבֹּל כָּל גּוּפָהּ עִם כָּל שַׂעֲרוֹתֶיהָ בְּפַעַם אַחַת. וְלָכֵן צְרִיכָה לְהַשְׁגִּיחַ בְּמְאֹד מְאֹד, שֶׁלֹּא יִהְיֶה עָלֶיהָ בִּשְׁעַת טְבִילָה שׂוּם דָּבָר הַחוֹצֵץ, שֶׁאֲפִלּוּ אִם הוּא מַשֶּׁהוּ, לְפָעָמִים הוּא חוֹצֵץ, וְלֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה. לֹא מִבַּעְיָא עַל גּוּפָהּ מִבַּחוּץ שֶׁצְּרִיכִין הַמַּיִם לָבוֹא שָׁמָּה, וְכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ חֲצִיצָה, חֲרֵי אֵין הַמַּיִם בָּאִים

שָׁמָּה, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּבֵית הַסְּתָרִים, שֶׁאֵין הַמַּיִם בָּאִים שָׁמָּה, מִכָּל מָקוֹם צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִים לְבִיאַת מַיִם. דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַשַּׁנַּיִם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין צְרִיכִין שֶׁיְּבוֹאוּ הַמַּיִם לְתוֹךְ פִּיהָ, מִכָּל מָקוֹם אִם יֵשׁ חֲצִיצָה בֵּין שִׁנֶּיהָ, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, כַּאֲשֶׁר יְבֹאַר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם. וּצְרִיכָה כָּל אִשָּׁה לָדַעַת כְּלָל זֶה, שֶׁכָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁבְּגוּפָהּ, צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ נְקִיִּים וּרְאוּיִין לְבִיאַת הַמַּיִם בִּשְׁעַת טְבִילָה.

ב צוֹאַת הָעַיִן שֶׁחוּץ לָעַיִן, חוֹצֶצֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא לַחָה. וְשֶׁבְּתוֹךְ הָעַיִן, לַחָה אֵינָהּ חוֹצֶצֶת. וְיֵבֵשָׁה שֶׁהִתְחִילָה לְהוֹרִיק, חוֹצֶצֶת.

ג הָדָם הַיָּבֵשׁ שֶׁעַל הַמַּכָּה, חוֹצֵץ. וְרִיר שֶׁבְּתוֹכָהּ, אֵינוֹ חוֹצֵץ. יָצָא הָרִיר, אִם לַח, אֵינוֹ חוֹצֵץ. יָבֵשׁ, חוֹצֵץ. לְפִיכָךְ אִשָּׁה בַּעֲלַת חֲטָטִים, צְרִיכָה לָחֹף אוֹתָם בְּמַיִם עַד שֶׁיִּתְרַכְּכוּ. וְכֵן גֶּלֶד שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, אֲפִלּוּ אִם הִיא מִצְטַעֶרֶת לַהֲסִירוֹ, אוֹ אֲבַעְבּוּעוֹת שְׁחִין, צְרִיכָה לַהֲסִירָן אוֹ לְרַכְּכָן הֵיטֵב בַּמַּיִם.

ד רְטִיָּה שֶׁעַל גַּבֵּי הַמַּכָּה, חוֹצֶצֶת. וְגַם רְטִיּוֹת שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָן לִזְמַן שְׁלשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים וְאַחַר כָּךְ נוֹפְלוֹת מֵעַצְמָן וּבְתוֹךְ הַזְּמַן אִי אֶפְשָׁר לַהֲסִירָן אֶלָּא בְּקֹרִיעַת הָעוֹר עִמָּהֶן וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת שֶׁהַרְגְּלָה עִמָּהֶן וְאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת, מִכָּל מָקוֹם חוֹצְצוֹת. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ מַכָּה וְנִפְתְּחָה, וְנוֹתְנִים בְּתוֹךְ הַנֶּקֶב תַּחַת הָרְטִיָּה גֶּרֶר מִבְּגָדִים עִדִּים שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְאַף כְּשֶׁמְּסִירִין אֶת הָרְטִיָּה אֵינוֹ נִרְאֶה, כִּי הוּא בָּעֹמֶק, מִכָּל מָקוֹם חוֹצֵץ.

ה לִכְלוּכֵי צוֹאָה שֶׁעַל הַבָּשָׂר שֶׁנַּעֲשׂוּ מֻחֲמַת זֵעָה, אִם נִתְיַבְּשׁוּ, חוֹצְצִין. מִלְמוּלִין שֶׁעַל הַבָּשָׂר, וְהוּא מַה שֶּׁלִּפְעָמִים יָדָיו שֶׁל אָדָם מְלֻכְלָכוֹת בְּטִיט אוֹ בְּבֶצֶק אוֹ בְּזֵעָה, וּמוֹלֵל יָדוֹ הָאַחַת עַל חֲבֶרְתָּהּ וְנַעֲשִׂים כְּעֵין גַּרְגְּרִין, חוֹצְצִין.

ו הַדִּיו, הֶחָלָב וְהַדְּבַשׁ, שְׁרַף הַתְּאֵנָה וּשְׁרַף הַתּוּת וּשְׁרַף הֶחָרוּב וּשְׁרַף הַשִּׁקְמָה (הוּא מִין תְּאֵנָה), יְבֵשִׁים, חוֹצְצִין. וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁרָפִים, אֲפִלּוּ לַחִים, חוֹצְצִין. וְכֵן הַדָּם, אֲפִלּוּ לַח, חוֹצֵץ.

ז צֶבַע שֶׁצּוֹבְעוֹת הַנָּשִׁים פְּנֵיהֶן וִידֵיהֶן וּשְׂעַר רֹאשָׁן, אֵינוֹ חוֹצֵץ. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁאֻמָּנוּת שֶׁלָּהּ לִצְבֹּעַ בְּגָדִים וְכַדּוֹמֶה, וּמֻחֲמֶת זֶה יָדֶיהָ צְבוּעוֹת, וְכָל הַנָּשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אֻמָּנוּת זוֹ דַּרְכָּן שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד בְּכָךְ, אֵינוֹ חוֹצֵץ.

ח בְּצוֹאָה שֶׁתַּחַת הַצִּפָּרֶן, יֵשׁ חִלּוּקִים. וּכְבָר נָהֲגוּ לַחְתּוֹךְ צִפָּרְנֵי יְדֵיהֶן וְרַגְלֵיהֶן קֹדֶם הַטְּבִילָה. וְתִזָּהֵר לְשָׁרְפָן, כִּי אִם יִדְרֹךְ עֲלֵיהֶן בַּעְלָהּ אוֹ אָדָם אַחֵר, מְסַכָּן. וּבְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב אִם שָׁכְחָה לְחָתְכָן קֹדֶם, יֵשׁ מַתִּירִין לְחָתְכָן עַל יְדֵי גּוֹיָה. אִם יֵשׁ לָהּ נָפַח עַל מְקוֹם הַצִּפָּרֶן, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לֹא לְחָתְכוֹ וְלֹא לְנַקֵּר תַּחְתָּיו, אִם נָפוּחַ כָּל כָּךְ שֶׁאֵין הַטִּיט שֶׁתַּחְתָּיו נִרְאֶה, אֵינוֹ חוֹצֵץ. אִשָּׁה שֶׁשָּׁכְחָה לַחְתּוֹךְ צִפָּרֶן וְטָבְלָה כָּךְ, אִם נִזְכְּרָה קֹדֶם שֶׁנִּזְקְקָה לְבַעְלָהּ, צְרִיכָה טְבִילָה אַחֶרֶת. וְאִם לֹא נִזְכְּרָה עַד לְאַחַר שֶׁנִּזְקְקָה לְבַעְלָהּ, תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

ט תִּזָּהֵר לְהָסִיר קֹדֶם טְבִילָה, הַנְּזָמִים וְהַשַּׁבָּעוֹת.

י צְרִיכָה לְנַקֵּר שִׁנֶּיהָ קֹדֶם טְבִילָה, מִשּׁוּם דְּמָצוּי הוּא שֶׁיִּמְצְאוּ בֵּין שִׁנֶּיהָ שִׁיּוּרֵי מַאֲכָל. וְאִם טָבְלָה וְנִמְצָא אֵיזֶה דָּבָר בֵּינֵיהֶן אוֹ דָּבוּק בָּהֶן, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה. וְיֵשׁ נוֹהֲגוֹת שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּיוֹם לֶכְתָּן לְבֵית הַטְּבִילָה, מִפְּנֵי שֶׁהַבָּשָׂר נִכְנָס בֵּין הַשִּׁנַּיִם יוֹתֵר מִשְּׁאָר אֹכֶל, וְיֵשׁ לָחוּשׁ, שֶׁאֲפִלּוּ תְּנַקֵּר שִׁנֶּיהָ, שֶׁמָּא יִשָּׁאֵר מִמֶּנּוּ, וּמִנָּהֶג יָפֶה הוּא. וּבְשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב שֶׁאוֹכְלִין בָּשָׂר, תִּזָּהֵר לְנַקֵּר בְּיוֹתֵר. וּצְרִיכָה כָּל אִשָּׁה לִזָּהֵר, שֶׁלֹּא תֹּאכַל שׁוּם מַאֲכָל בֵּין הַחֲפִיפָה לַטְּבִילָה. וְכָל יוֹם הַטְּבִילָה לֹא תַעֲסֹק בְּבָצֵק אוֹ בְּנֵרוֹת שֶׁל שַׁעֲוָה, שֶׁלֹּא יִדָּבֵק בָּהּ שׁוּם דָּבָר. אַף בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אִם דַּרְכָּהּ לָלוּשׁ בְּעַצְמָהּ לִכְבוֹד שַׁבָּת, אַל תִּמָּנַע, רַק תִּזָּהֵר לְרַחוֹץ אַחַר כָּךְ יָדֶיהָ יָפֶה יָפֶה.

יא אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שֵׁן תּוֹתֶבֶת, תִּשְׁאַל לְמוֹרֶה הוֹרָאָה אֵיךְ תִּתְנַהֵג בַּטְּבִילָה. (עַיֵּן בְּסֵפֶר גְּדוּלֵי טָהֳרָה שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת אִמְרֵי אֵשׁ סִימָן עה עו, וּבְסֵפֶר חָכְמַת אָדָם, וְעַיֵּן שָׁם בְּאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ סְתִימַת אֲבָר [מַחְטֶכֶת] (פְּלָאמְבָּע) בִּנְקֵבֵי שִׁנֶּיהָ. וְעַיֵּן בְּסֵפֶר מֵי נְדָּה סִימָן קצח, וּבְסֵפֶר שְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת בִּנְיַן צִיּוֹן הַחֲדָשׁוֹת סִימָן נז). וְכֵן אִשָּׁה שֶׁהִיא מֻכָּה בְּשֶׁבֶר וְנוֹשֶׁאת טַבַּעַת בְּרַחְמָהּ, תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם. (עַיֵּן נוֹדַע בִּיהוּדָה קַמָּא סִימָן סד, וְתִנְיָנָא סִימָן קלה, וְסִדְרֵי טָהֳרָה סִימָן קצח סָעִיף קָטָן כג).

יב לֹא תֹּאחַז בָּהּ חֲבֶרְתָּהּ בִּשְׁעַת טְבִילָה, לְפִי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ הַמַּיִם בִּמְקוֹם הָאֲחִיזָה. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק, תַּטְבִּיל הָאִשָּׁה, שֶׁהִיא רוֹצָה לֶאֱחוֹז אוֹתָהּ, תְּחִלָּה יָדֶיהָ בַּמְּקֻוֶה, וְאַחַר כָּךְ תֹּאחַז אוֹתָהּ, לֹא בְכֹחַ וּבְדִבּוּק חָזָק. אֶלָּא בְּדִבּוּק בֵּינוֹנִי כְּדֶרֶךְ כָּל אָדָם.

יג הֵיכָא דְּאֶפְשָׁר, אֵין לִטְבֹּל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּקַרְקָעִיתוֹ טִיט, מִשּׁוּם חֲשַׁשׁ חֲצִיצָה. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק נוֹהֲגִין לְהָקֵל, מִשּׁוּם דִּסְתָם טִיט שֶׁבַּמַּיִם אֵינוֹ עָב כָּל כָּךְ. אֲבָל הַטִּיט שֶׁעַל שְׂפַת הַנָּהָר שֶׁמִּתְדַּבֵּק בְּרַגְלֶיהָ, הֲוֵי חֲצִיצָה. וְלָכֵן צְרִיכָה לִזָּהֵר, שֶׁבְּבוֹאָהּ אֶל תּוֹךְ הַנָּהָר, קֹדֶם שֶׁתִּטְבֹּל, תְּדִיחַ הֵיטֵב רַגְלֶיהָ מִן הַטִּיט שֶׁנִּדְבַּק בָּהּ בִּשְׂפַת הַנָּהָר. אִם תִּרְצֶה לְהַנִּיחַ בְּתוֹךְ הַנָּהָר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֶיהָ אֵיזֶה דָּבָר שֶׁתַּעֲמֹד עָלָיו בִּשְׁעַת טְבִילָה, צְרִיכָה לִשְׁאֹל לְמוֹרֶה הוֹרָאָה כִּי יֵשׁ הַרְבֵּה דְּבָרִים שֶׁאָסוּר לַעֲמֹד עֲלֵיהֶם בִּשְׁעַת טְבִילָה.

יד לֹא תִטְבֹּל בָּקוֹמָה זְקוּפָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמִּסְתַּתְּרִים בָּהּ עַל יְדֵי כָּךְ. וְאַל תִּשְׁחֶה הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּדְבְּקוּ סְתָרֶיהָ זֶה בָּזֶה, אֶלָּא שׁוֹחָה מְעַט, עַד שֶׁיִּהְיוּ סְתָרֵי בֵּית הָעֲרָוָה נִרְאִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּרְאִים בְּשָׁעָה שֶׁהִיא לָשָׁה אֶת הַפַּת שֶׁמְּפַשֶּׁקֶת רַגְלֶיהָ מְעַט לְהִתְחַזֵּק וְלָלוּשׁ בְּחֹזֶק. וְתַחַת דַּדֶּיהָ יֶהֱא נִרְאֶה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּרְאֶה בְּשָׁעָה שֶׁהִיא מֵינִיקָה אֶת הַתִּינוֹק. וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְהַרְחִיק יַרְכוֹתֶיהָ זֶה מִזֶּה יוֹתֵר מִדַּי, וְגַם לֹא לְהַרְחִיק זְרוֹעוֹתֶיהָ מֵהַגּוּף יוֹתֵר מִדַּי, אֶלָּא יִהְיוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁהֵם בְּעֵת הִלּוּכָהּ. וְאִם שָׁחָה בְּיוֹתֵר אוֹ זָקְפָה בְּיוֹתֵר, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשִׂים קְמָטִים בְּגוּפָהּ וְאֵין הַמַּיִם בָּאִים שָׁמָּה. וְלָכֵן צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם לְמַעְלָה מִטַּבּוּרָהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, דְּבָעִנְיָן זֶה יְכוֹלָה לִטְבּוֹל כָּרָאוּי. וּבְשָׁעַת הַדְּחָק שֶׁאֵין הַמַּיִם גְּבוֹהִים כָּל כָּךְ, תֵּשֵׁב מִתְּחִלָּה לְאַט לְאַט בַּמַּיִם עַד צַוָּארָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּטְבֹּל, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יִתְהַוֶּה תְּחִלָּה בְּגוּפָהּ שֶׁחוּץ לַמַּיִם שׁוּם קֶמֶט. וּמַה שֶּׁנַּעֲשָׂה אַחַר כָּךְ אֵיזֶה קֶמֶט בְּגוּפָהּ שֶׁבְּתוֹךְ הַמַּיִם, אֵינוֹ מַזִּיק, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר קָדְמוּ הַמַּיִם שָׁם. וְאִם הַמַּיִם נְמוּכִים מְאֹד, בְּשָׁעַת הַדְּחָק תִּטְבֹּל בִּשְׁכִיבָה כְּמוֹ דָּג, רַק שֶׁיִּתְכַּסֶּה כָּל גּוּפָהּ עִם שַׂעֲרוֹתֶיהָ בְּפַעַם אַחַת בַּמַּיִם.

טו אֵינָהּ צְרִיכָה לְפַתּוֹחַ פִּיהָ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ הַמַּיִם, וְלֹא תִקְפֹּץ אוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּי. וְאִם קָפְצָה, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, אֶלָּא תַּשִּׁיק שִׂפְתוֹתֶיהָ זוֹ לָזוֹ דִּבּוּק בֵּינוֹנִי. נָתְנָה שְׂעָרָהּ בְּפִיהָ וְטָבְלָה, לֹא עָלְתָה לָהּ טְבִילָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּאוּ הַמַּיִם עַל שְׂעָרָהּ.

טז לֹא תַּעֲצוֹם עֵינֶיהָ בְּיוֹתֵר, כִּי עַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים קְמָטִים לְמָטָּה. וְגַם לֹא תִּפְתְּחֵם בְּיוֹתֵר, כִּי נַעֲשִׂים קְמָטִים לְמַעְלָה, אֶלָּא תִּסְגֹּרֶן בְּרִפְיוֹן.

יז צְרִיכָה לְהָסִיר הַצּוֹאָה מִשְּׁפַת הַחֹטֶם גַּם מִבִּפְנִים. אֲבָל מַה שֶּׁהִיא לְמַעְלָה בְּתוֹךְ הַחֹטֶם, לָא חָיְישִׁינַן. וְכֵן צְרִיכָה לְהוֹצִיא צוֹאַת הָאָזֶן. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָאִשָּׁה צְרִיכָה לְהַטִּיל מַיִם קֹדֶם טְבִילָה אִם הִיא צְרִיכָה לְכָךְ. גַּם צְרִיכָה לִבְדּוֹק עַצְמָהּ בַּגְּדוּלִים וּבַקְּטַנִּים, שֶׁלֹּא תְּהֵא צְרִיכָה לַעֲצוֹר עַצְמָהּ וְלֹא יִהְיוּ רְאוּיִים לִבְיאַת מָיִם. וּבְדִיעֲבַד, אֵינוֹ מְעַכֵּב.

יח לֹא תִטְבֹּל בָּאֲבָק שֶׁעַל רַגְלֶיהָ. וְאִם טָבְלָה, אִם הָיָה אָבָק דַּק שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ הַמַּיִם, עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

יט סְתָם כְּנִים וּפַרְעוֹשִׁים, אֵינָם נִדְבָּקִים בַּגּוּף, וְהַמַּיִם נִכְנָסִים שָׁמָּה וְלָא חָיְישִׁי. אֲבָל מִין כְּנִים הַדְּבוּקִים בַּבָּשָׂר וְנוֹשְׁכִים בָּעוֹר בִּמְקוֹם שֵׂעָר וְנִדְבָּקִים בְּחֹזֶק בַּבָּשָׂר, צְרִיכָה לַהֲסִירָן עַל יְדֵי חֹמֶץ וּלְגָרְרָן בַּצִּפָּרֶן. וְאִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לַהֲסִירָן, אֵינָן חוֹצְצִין. וְאוֹתָן כְּנִים קְטַנִּים הַדְּבוּקִים בַּשְּׂעָרוֹת, צְרִיכָה לַהֲסִירָן, מִשּׁוּם דְּהַוְיָן חֲצִיצָה.

כ אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְלִיעוֹת שְׂעָרוֹת דְּבוּקוֹת זוֹ בָּזוֹ, שֶׁקּוֹרִין בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז מאָהר צָעפּ אוֹ מאָר לאָקֶען, וּבִלְשׁוֹן פּוֹלִין וְרוּסְיָא קאלטניס, וְיֵשׁ סַכָּנָה לְגַלְחָן, לָא חָיְישִׁי. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ בְּתוֹכָן אֵיזֶה חוּטִין שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַהֲסִירָן, אִם אֵינָן נִרְאִין מִבַּחוּץ, לָא חָיְישִׁי.

סימן קסב

א אִם בַּעְלָה בָּעִיר, מִצְוָה עַל הָאִשָּׁה שֶׁתִּטְבֹּל בִּזְמַנָּהּ, שֶׁלֹּא לְבַטֵּל מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה אֲפִלּוּ לַיְלָה אֶחָד, שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ בִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל שֶׁבִּטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה לַיְלָה אֶחָד. וְאִשָּׁה שֶׁמִּתְאַחֶרֶת מִלִּטְבֹּל כְּדֵי לְצַעֵר אֶת בַּעְלָהּ, עָנְשָׁהּ גָּדוֹל מְאֹד, רַחֲמָנָא לִצְלָן.

ב אֲסוּרָה לִטְבֹּל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים. וַאֲפִלּוּ לִטְבֹּל סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תָּבוֹא לִבְיתָהּ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, נַמִּי אָסוּר. וַאֲפִלּוּ נִתְאַחֲרָה שֶׁלֹּא טָבְלָה בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחַר יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְטוֹבֶלֶת אַחַר כָּךְ, אֲסוּרָה גַּם כֵּן לִטְבֹּל בַּיּוֹם. וְגַם בְּעִנְיָן זֶה, יֵשׁ לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא תִּטְבֹּל אֲפִלּוּ סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה, וְשֶׁלֹּא תָּבוֹא לְבֵיתָהּ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, אֶלָּא תִּטְבֹּל דַּוְקָא בַּלַּיְלָה. וְהַכַּלּוֹת הַטּוֹבְלוֹת קֹדֶם הַחֻפָּה, יְכוֹלוֹת לִטְבֹּל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי אוֹ אַחַר כָּךְ בַּיּוֹם. וּבְשָׁעַת הַדְּחָק אֲפִילּוּ אִם טוֹבֶלֶת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, יְכוֹלָה גַּם כֵּן לִטְבֹּל בַּיּוֹם, וַאֲפִלּוּ בַּבֹּקֶר לְאַחַר הָנֵץ הַחַמָּה, אֲבָל לֹא יַעֲמִידוּ אֶת הַחֻפָּה עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים. אֲבָל אִם טוֹבֶלֶת לְאַחַר הַחֻפָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְבִילָה הָרִאשׁוֹנָה לְבַעְלָהּ, דִּינָהּ כְּמוֹ שְׁאָר אִשָּׁה.

ג הֵיכָא דְּאִבָּא אֹנֶס, כְּגוֹן שֶׁיְּרֵאָה לִטְבֹּל בַּלַּיְלָה מֵחֲמַת צְנָה אוֹ פַּחַד אוֹ שֶׁבֵּית הַטְּבִילָה הוּא חוּץ לָעִיר וְשַׁעֲרֵי הָעִיר נִנְעָלִין בַּלַּיְלָה, יְכוֹלָה לִטְבֹּל בַּשְּׁמִינִי בְּעוֹד יוֹם. אֲבָל בַּשְּׁבִיעִי, לֹא תִּטְבֹּל בַּיּוֹם אֲפִלּוּ בִּמְקוֹם אֹנֶס. וְהָא דְּמֻתֶּרֶת לִטְבֹּל בִּמְקוֹם אֹנֶס בַּשְּׁמִינִי בַּיּוֹם, דַּוְקָא שֶׁתַּעֲשֶׂה גַּם הַחֻפָּה אָז סָמוּךְ לַטְּבִילָה. אֲבָל אִם יוֹם הַשְּׁמִינִי הוּא שַׁבָּת אוֹ יוֹם טוֹב שֶׁתִּצְטָרֵךְ לַעֲשׂוֹת הַחֻפָּה בַּיּוֹם שֶׁקֹּדֶם הַטְּבִילָה וְגַם תִּטְבֹּל בַּיּוֹם, זֶהוּ אָסוּר, מִשּׁוּם דִּתְרֵי קָלֵי בַּהֲדָדֵי לָא מְקַלְּקְלִינַן (דְּהַיְנוּ טְבִילָה בַּיּוֹם וְגַם הַרְחָקַת חֻפָּה מִטְּבִילָה).

ד לֹא תַּעֲמֹד עַל שׁוּם דָּבָר בְּשָׁעַת טְבִילָה. וְאִם מִי הַמְּקֻוֶּה עֲמֻקִּים וּצְרִיכָה לַעֲמֹד עַל שְׂלִיבָה, תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

ה לֹא תִטְבֹּל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חֲשָׁשׁ שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָהּ בְּנֵי אָדָם, מִפְּנֵי שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ הִיא מִמַּהֶרֶת לִטְבֹּל, וְחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא לֹא תִטְבֹּל יָפֶה. וּבְדִיעֲבַד אִם טָבְלָה וְיָדְעִינַן בְּבֵרוּר שֶׁטָּבְלָה כָּרָאוּי, עָלְתָה לָהּ טְבִילָה.

ו כְּשֶׁהִיא טוֹבֶלֶת, צְרִיכָה לַעֲמֹד אֶצְלָהּ אִשָּׁה יְהוּדִית גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁתִּרְאֶה שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר מִשְּׁעַר רֹאשָׁהּ צָף עַל פְּנֵי הַמָּיִם. וְאִם אֵין לָהּ אִשָּׁה, יָכוֹל גַּם בַּעְלָהּ לַעֲמֹד אֶצְלָהּ לִרְאוֹת שֶׁתִּטְבֹּל יָפָה.

ז מֻתֶּרֶת לִטְבֹּל בְּלֵיל שַׁבָּת (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן פו), אִם עַתָּה הִגִּיעַ זְמַן טְבִילָתָהּ שֶׁלֹּא יָכְלָה לִטְבֹּל מִקֹּדֶם, וּבַעְלָהּ בָּעִיר. אֲבָל אִם אֵין בַּעְלָהּ בָּעִיר, אוֹ שֶׁהָיְתָה יְכוֹלָה לִטְבֹּל בְּלֵיל שַׁבָּת, אֲסוּרָה לִטְבֹּל בְּלֵיל שַׁבָּת. וְאִם הִיא אַחַר לֵדָה, יֵשׁ חִלּוּקֵי דִינִים אִם מֻתֶּרֶת לִטְבֹּל בְּלֵיל שַׁבָּת אוֹ לֹא, וְתַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם. וְאִשָּׁה שְׁזִמַּן טְבִילָתָהּ בָּא קֹדֶם, אֶלָּא שֶׁלֹּא טָבְלָה, מֻחֶמֶת שֶׁלֹּא הָיָה בַּעְלָהּ בָּעִיר, וּבָא בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּחְמִירִין שֶׁלֹּא לִטְבֹּל בְּלֵיל שַׁבָּת. וּבָמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג קָבוּעַ, אֵין לְהַחְמִיר. וּבִמְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לְהַחְמִיר בְּלֵיל שַׁבָּת, גַּם בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת לֹא תִּטְבֹּל. וְאַלְמָנָה שֶׁנִּשֵּׂאת, אֲסוּרָה לִטְבֹּל טְבִילָה הָרִאשׁוֹנָה בְּלֵיל שַׁבָּת, דְּהָא אָסוּר לָבוֹא עָלֶיהָ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה בַּשַּׁבָּת (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קמח). וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת יֵשׁ מְקִלִּין שֶׁתִּטְבֹּל.

ח לְאַחַר שֶׁטָּבְלָה כָּרָאוּי, בְּעוֹדָהּ עוֹמֶדֶת תּוֹךְ הַמַּיִם, תְּבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַטְּבִילָה. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר שֶׁקֹּדֶם הַבְּרָכָה תְּכַסֶּה אֶת עַצְמָהּ לְמַטָּה בְּאֵיזוֹ מִטְפַּחַת, אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת תְּחַבֵּק זְרוֹעוֹתֶיהָ עַל גּוּפָהּ לְהַפְסִיק. וְלֹא תִּסְתַּכֵּל לְתוֹךְ הַמַּיִם בְּשָׁעָה שֶׁהִיא מְבָרֶכֶת. וְאִם טוֹבֶלֶת בְּמָקוֹם שֶׁתּוֹכֵל לַעֲכֹר אֶת הַמַּיִם בְּרַגְלֶיהָ, טוֹב לַעֲשׂוֹת כֵּן קֹדֶם הַבְּרָכָה. יֵשׁ נוֹהֲגוֹת שֶׁלְּאַחַר הַבְּרָכָה טוֹבֶלֶת עוֹד פַּעַם אַחַת, וּמִנְהָג נָכוֹן הוּא, רַק תַּשְׁגִּיחַ שֶׁגַּם הַטְּבִילָה הַשֵּׁנִיָּה תִּהְיֶה כְּהֹגֶן.

ט לְאַחַר שֶׁטָּבְלָה בַּמִּקְוֶה כָּרָאוּי, מֻתֶּרֶת לִכָּנֵס לְבֵית הַמֶּרְחָץ לְחַמֵּם אֶת עַצְמָהּ, וַאֲפִלּוּ הוּא מֶרְחָץ שֶׁל זָעָה. אֲבָל לַחֲזוֹר וְלִרְחוֹץ בְּאַמְבָּטִי, יֵשׁ אוֹסְרִים, וְכֵן נָהֲגוּ. וְלִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ מַיִם חַמִּים לְחַמֵּם אֶת גּוּפָהּ, יֵשׁ לְהָקֵל. אַךְ בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱסֹר גַּם זֹאת, אֵין לְהָקֵל.

י יֵשׁ לְאִשָּׁה לִהְיוֹת צְנוּעָה בְּטְבִילָתָהּ לְהַסְתִּיר לֵיל טְבִילָתָהּ, וְלֹא תֵּלֵךְ בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ בָּהּ בְּנֵי אָדָם. וּמִי שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה כֵּן, נֶאֱמַר עָלֶיהָ, אָרוּר שׁוֹכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה. עוֹד יֵשׁ לָהּ לְזָהֵר, כְּשֶׁתֵּצֵא מִן הַטְּבִילָה, שֶׁתִּפְגַּע בָּהּ חֲבֵרָתָהּ וְתִגַּע בָּהּ, שֶׁלֹּא יִפְגַּע בָּהּ תְּחִלָּה דָּבָר טָמֵא, כְּגוֹן כֶּלֶב אוֹ חֲמוֹר אוֹ חֲזִיר אוֹ סוּס אוֹ מְצֹרָע וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ עַם הָאָרֶץ אוֹ גּוֹי. וְאִם פָּגְעוּ בָהּ דְּבָרִים אֵלּוּ, אִם הִיא יְרֵאַת שָׁמַיִם, תַּחֲזוֹר וְתִטְבּוֹל. מִי שֶׁפָּגַע בְּאִשָּׁה יוֹצֵאת מִן הַטְּבִילָה, אִיכָּא לְמֵימַשׁ, חָס וְשָׁלוֹם, לְתַקָּלָה. וְהַתַּקָּנָה הִיא שֶׁיֹּאמַר שְׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ, שׁוֹפֵךְ בּוּז עַל נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא דָרֶךְ (תהילים ק״ז:מ׳), שׁוֹפֵךְ בּוּז עַל נְדִיבִים וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רָפָה (איוב י״ב:כ״א).

יא לְחַמֵּם אֶת מֵי הַמִּקְוֶה, יֵשׁ אוֹסְרִין וְיֵשׁ מַתִּירִין. וּכְבָר נִתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְהֻתֵּר. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג, אֵין לְהָקֵל. וּבְמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהָקֵל, צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁבְּלֵיל שַׁבָּת כְּשֶׁטּוֹבְלִין, לֹא יִהְיוּ הַמַּיִם חַמִּין מַמָּשׁ, אֶלָּא פּוֹשְׁרִים.

יב בְּעִנְיַן הַטְּבִילָה בַּנְּהָרוֹת, לְדַעַת הָרַבֵּה גְּדוֹלֵי הַפּוֹסְקִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת בַּנָּהָר אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא קָטָן כָּל כָּךְ, שֶׁיָּדוּעַ בְּבֵרוּר, שֶׁלֹּא נִתְגַּדֵּל מֻחֲמַת מֵי גְּשָׁמִים אוֹ מֵי שְׁלָגִים, כִּי מֵי גְּשָׁמִים וּמֵי שְׁלָגִים אֵינָם מְטַהֲרִין אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהֵם נְקִיִּים וְעוֹמְדִים כַּמִּקְוֶה. אֲבָל כְּשֶׁהֵם זוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ, אֵינָם מְטַהֲרִין, אֶלָּא מֵי מַעְיָן מְטַהֲרִין גַּם בְּזוֹחֲלִין. וְאַךְ בְּשָׁעַת הַדֶּחָק, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִקְוֶה, נוֹהֲגִין לְהָקֵל וְלִסְמֹךְ עַל הַפּוֹסְקִים דִּסְבִירָא לְהוּ כְּמָאן דְּאָמַר, דַּאֲפִלּוּ רוֹאִים שֶׁהַנָּהָר מִתְגַּדֵּל מִן הַגְּשָׁמִים, מִכָּל מָקוֹם עִקַּר גִּדּוּלוֹ הוּא מִמְּקוֹרוֹ מִן הַתְּהוֹם, כִּי בְּעֵת הַגְּשָׁמִים, הָאֲוִיר מְלֻחְלָח וּמְקוֹרֵי הַמַּעְיָנוֹת מִתְרַבִּים וּמִתְגַּבְּרִים, וְנִמְצָא לְעוֹלָם, שֶׁהַמַּיִם שֶׁבַּנָּהָר רֻבָּם מִמַּעְיָן, וּמֵי הַגְּשָׁמִים מִתְבַּטְּלִים בְּתוֹכוֹ, וּמְטַהֲרִין גַּם בְּזוֹחֲלִין. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִקְוֶה, חֲלִילָה לְהָקֵל. וְגַם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִקְוֶה, אִם בְּאֶפְשָׁרִי, יֵשׁ לְהַחְמִיר, שֶׁאִם הַנָּהָר נִתְרַבָּה מִמֵּי גְּשָׁמִים, תַּמְתִּין בְּטְבִילָתָהּ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, עַד שֶׁיָּשׁוּב לְאֵיתָנוֹ. וְטוֹב אִם בְּאֶפְשָׁרִי, שֶׁלֹּא תִּטְבּוֹל בְּמָקוֹם שֶׁהוֹלֵךְ תָּמִיד, דְּבָזֶה יֵשׁ קָצַת לְהָקֵל טְפֵי.

יג וּבְנָהָר שֶׁמִּתְהַוֶּה לְגַמְרֵי עַל יְדֵי גְּשָׁמִים וְלִפְעָמִים מִתְיַבֵּשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁעַת הַגְּשָׁמִים גַּם שְׁאָר נְהָרוֹת שׁוֹפְכִים לְתוֹכוֹ, מִכָּל מָקוֹם הוֹאִיל וְלִפְעָמִים פּוֹסֵק לְגַמְרֵי, אֵין שׁוּם הֶתֵּר לִטְבּוֹל בּוֹ כְּשֶׁהוּא זוֹחֵל, עַד שֶׁיַּקְווּ הַמַּיִם וְיַעַמְדוּ.

יד דִּינֵי הַמִּקְוֶה, רַבִּים הֵם מְאֹד. וּבְכָל מָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין מִקְוֶה, אֵין לַעֲשׂוֹתוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי רַב מֻמְחֶה לָרַבִּים, גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּבְיִרְאָה. וְכַאֲשֶׁר יִתְהַוֶּה בּוֹ אֵיזֶה שִׁנּוּי גָּדוֹל אוֹ קָטָן, יַעֲשׂוּ מִיָּד שְׁאֵלַת חָכָם. וְכֵן כַּאֲשֶׁר יִצְטָרְכוּ לִשְׁאֹב אוֹתוֹ לְנַקּוֹתוֹ, יִשְׁאֲלוּ אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ.

סימן קסג

א מִצְוַת עֲשֵׂה עַל הָאָב לָמוּל אֶת בְּנוֹ, אוֹ לְכַבֵּד וְלַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר שֶׁיָּמוּל אוֹתוֹ. וְיֵשׁ לוֹ לְהָאָב לָתֵת אֶת הַיֶּלֶד עַל בִּרְכֵּי הַסַּנְדָּק (עַיֵּן שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה סִימָן תקנא סָעִיף קָטָן ג) וּלְהוֹשִׁיט אֶת הָאִזְמֵל לִידֵי הַמּוֹהֵל, וְלַעֲמֹד בִּשְׁעַת הַמִּילָה לְהַרְאוֹת שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ. וּבֵין חִתּוּךְ לִפְרִיעָה, מְבָרֵךְ הָאָב אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ וְכוּ׳. וְיֵשׁ לְאָדָם לַחֲזוֹר וּלְהַדֵּר אַחַר מוֹהֵל וְסַנְדָּק הַיּוֹתֵר טוֹב וְצַדִּיק. וְנוֹהֲגִין שֶׁאֵין נוֹתְנִין סַנְדָּקְאוּת לְאִישׁ אֲשֶׁר כְּבָר הָיָה

אֶצְלוֹ סַנְדָּק בְּבֵן אַחֵר. אִם כִּבֵּד לְמוֹהֵל אֶחָד, אָסוּר לַחֲזוֹר בּוֹ וּלְכַבֵּד לְאַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר, שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא יְדַבְּרוּ כָזָב. וְאִם כִּבֵּד לְאֶחָד וּבְתוֹךְ כָּךְ הָלַךְ זֶה הַמּוֹהֵל מִן הָעִיר וְחָשַׁב הָאָב כִּי לֹא יָבוֹא לִזְמַן הַמִּילָה וְעַל כֵּן כִּבֵּד לְאַחֵר וּבְתוֹךְ כָּךְ בָּא הָרִאשׁוֹן, יְמוּלֶנּוּ הָרִאשׁוֹן.

ב נוֹהֲגִין שֶׁכָּל הָעָם שֶׁאֲצָל הַמִּילָה, עוֹמְדִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּעֲמֹד כָּל הָעָם בַּבְּרִית, מִלְּבַד הַסַּנְדָּק שֶׁהוּא תּוֹפֵס אֶת הַתִּינוֹק, וְהוּא יוֹשֵׁב. וּלְאַחַר שֶׁבֵּרַךְ הָאָב לְהַכְנִיסוֹ וְעָנוּ אָמֵן, אוֹמְרִים כֻּלָּם, כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית, כֵּן יִכָּנֵס לַתּוֹרָה וְלַחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים.

ג הַמּוֹהֵל, צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע הִלְכוֹת מִילָה (הַמְבֹאָרוֹת בְּיוֹרֶה דֵּעָה). וְצָרִיךְ שֶׁיַּחְקֹר אִם הַיֶּלֶד הוּא בָּרִיא. וְגַם לְהַמְיַלֶּדֶת יֵשׁ לְהַזְהִיר, שֶׁאִם תִּרְאֶה אֵיזֶה מֻחוֹשׁ בַּיֶּלֶד, תּוֹדִיעַ.

ד וּצְרִיכִין לְזָהֵר בְּמְאֹד מְאֹד שֶׁלֹּא לָמוּל וָלָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ חֹלִי, כִּי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת דּוֹחֶה אֶת הַכֹּל, שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לָמוּל לְאַחַר זְמָן, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְעוֹלָם. וְעַיֵּן יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רסב וְסִימָן רסג, מָתַי מָלִין תִּינוֹק שֶׁהָיָה חוֹלֶה וְהִיבְרִיא. וּמֵיָד כְּשֶׁהַתִּינוֹק רָאוּי לְמוֹל, אָסוּר לְעַכֵּב אֶת הַמִּצְוָה מֵאֵיזֶה טַעַם לְהַרְבּוֹת שִׂמְחָה וְכַדּוֹמֶה, אֶלָּא יָמוּל מִיָּד כְּשֶׁהוּא רָאוּי (תשובת דב״ש סִימָן קצב) אַף לֹא בַּשַּׁבָּת וְלֹא בְּיוֹם טוֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּיוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רסו.

ה אִשָּׁה שֶׁמֵּתוּ שְׁנֵי בָנֶיהָ מֵחֲמַת מִילָה, שֶׁנִּרְאֶה כִּי הַמִּילָה הִכְחִישָׁה אֶת כֹּחָם, אֵין מָלִין אֶת הַשְּׁלִישִׁי, עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִתְחַזֵּק כֹּחוֹ. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁמֵּת לָהּ יֶלֶד אֶחָד מֵחֲמַת מִילָה וְגַם לַאֲחוֹתָהּ אֵרַע כֵּן, אֲזַי גַּם שְׁאָר הָאֲחָיוֹת לֹא יָמוּלוּ בְּנֵיהֶן, עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ וְיִתְחַזְּקוּ.

ו תִּינוֹק שֶׁנּוֹלַד בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת אוֹ קֶצֶת קֹדֶם, יַעֲשׂוּ שְׁאֵלַת חָכָם, מָתַי יִמּוֹל.

ז תִּינוֹק שֶׁמֵּת קֹדֶם שֶׁנִּמּוֹל (בֵּין בְּתוֹךְ שְׁמוֹנָה יָמִים בֵּין אַחַר כָּךְ), מָלִין אוֹתוֹ אֲצָל קִבְרוֹ לְהָסִיר חֶרְפָּתוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא יִקָּבֵר בְּעָרְלָתוֹ, כִּי חֶרְפָּה הִיא לוֹ. וְאֵין מְבָרְכִין עַל הַמִּילָה, אֲבָל קוֹרְאִין לוֹ שֵׁם, לְזֵכֶר שֶׁיַּרְחֲמוּהוּ מִן הַשָּׁמַיִם וְיִחְיֶה בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְתִהְיֶה בּוֹ דֵּעָה לְהַכִּיר אָבִיו וְאִמּוֹ. (וְאִם מֵת בְּיוֹם טוֹב, עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ר סָעִיף ח וְסָעִיף ט). אִם שָׁכְחוּ לְמוֹלוֹ וּקְבָרוּהוּ בְּעָרְלָתוֹ, אִם נִזְכְּרוּ מִיָּד, שֶׁעֲדַיִן אֵין לָחוּשׁ שֶׁנִּתְנַוֵּל בַּקֶּבֶר, צְרִיכִין לְפָתֹחַ אֶת הַקֶּבֶר וּלְמוֹלוֹ. אֲבָל אִם לֹא נִזְכְּרוּ עַד אֵיזֶה יָמִים לְאַחַר מוֹתוֹ, אֵין לְפָתֹחַ אֶת הַקֶּבֶר (נוֹדַע בִּיהוּדָה תִּנְיָנָא סִימָן קסד).

ח נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה בְּיוֹם הַמִּילָה. שֶׁכָּל מִצְוָה שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה (כְּמוֹ מִצְוַת מִילָה), עֲדַיִן עוֹשִׂין בְּשִׂמְחָה. וּכְתִיב, שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ וְגוֹ׳, וְדָרְשֵׁינוּ, זוֹ מִילָה. וּמִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה הֲגוּנָה וּמְקֻמָּץ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא בְּקַאפָּע וּמִינֵי מְתִיקָה וְכַדּוֹמֶה, לֹא יָפָה עוֹשֶׂה. מִי שֶׁמַּזְמִינִין אוֹתוֹ לִסְעוּדַת בְּרִית מִילָה, וְיוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֲנָשִׁים מְהֻגָּנִים, מְחֻיָּב גַּם הוּא לֶלֶכֶת. עוֹד נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה בְּמֵינֵי פֵּרוֹת וּמַשְׁקִין בְּלֵיל שַׁבָּת שֶׁקֹּדֶם הַמִּילָה, וְגַם זוֹהִי סְעוּדַת מִצְוָה. עוֹד נוֹהֲגִין, שֶׁבַּלַּיְלָה שֶׁלִּפְנֵי הַמִּילָה, מִתְקַבְּצִין בְּבֵית הַתִּינוֹק וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וְעוֹשִׂין קְצָת סְעוּדָה, וְזוֹ אֵין לָהּ דִּין סְעוּדַת מִצְוָה, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא מִנְהָג בְּעָלְמָא.

סימן קסד

א מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיִּפְדֶּה מִכֹּהֵן אֶת בְּנוֹ שֶׁהוּא בְּכוֹר לְאִמּוֹ בַּחֲמִשָּׁה סְלָעִים. וּבְמַטְבְּעוֹת שֶׁלָּנוּ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ כָּל כָּךְ עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּכֻלָּם חֲמִשָּׁה לוּיט וּשְׁלִישׁ כֶּסֶף צָרוּף (בּרַאנדזילבער) (עַיֵּן חַת״ם סוֹפֵר סִימָן רפט). וְיָכוֹל לִתֵּן לַכֹּהֵן, אֲפִלּוּ שְׁאָר חֲפָצִים שֶׁיִּהְיוּ שָׁוִים כָּךְ, אֲבָל לֹא קַרְקָעוֹת אוֹ שְׁטָרוֹת. וְלָכֵן אֵין פּוֹדִין [שְׁטָרוֹת כֶּסֶף]. וְנוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת סְעוּדָה לְמִצְוָה זֹאת.

ב אָמַר לְכֹהֵן אֶחָד שֶׁיִּפְדֶּה מִמֶּנּוּ אֶת בְּנוֹ, אָסוּר לַחֲזוֹר בּוֹ. וְאִם חָזַר וּפָדָה אוֹתוֹ מִכֹּהֵן אַחֵר, הֲרֵי זֶה פָּדוּי.

ג אֵין פּוֹדִין אֶת הַבְּכוֹר, עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּבְיוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד יִפְדֶּהוּ מִיָּד, שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת אֶת הַמִּצְוָה. וְאֵין פּוֹדִין בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם טוֹב. אֲבָל בְּחֹל הַמּוֹעֵד פּוֹדִין. נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת אֶת הַפִּדְיוֹן בַּיּוֹם. וּמִכָּל מָקוֹם אִם עָבַר יוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד וְלֹא פָדָה, אוֹ שֶׁחָל בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב אוֹ בְּתַעֲנִית, יֵשׁ לִפְדּוֹתוֹ תֵּכֶף בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו, וְלֹא יַמְתִּינוּ עַד לְמָחָר לְהַשְׁהוֹת הַמִּצְוָה יוֹתֵר.

ד הָאָב, מַיְתִי לֵהּ לַבְּכוֹר קַמֵּי כֹּהֵן, וּמוֹדִיעַ לוֹ שֶׁהוּא בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִית. וּמַיְתֵי כֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה כֶּסֶף חֲמִשָּׁה סְלָעִים וּמַנִּיחַ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְאוֹמֵר לַכֹּהֵן, זֶה בְּנִי בְכוֹרִי וְכוּ׳, וְאַחַר כָּךְ מַנִּיחוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְהַכֹּהֵן שׁוֹאֵל אוֹתוֹ, בְּמַאי בָּעֵית טְפֵי לְתֵּן לִי בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ וְכוּ׳. וְהוּא מֵשִׁיב לוֹ וְאוֹמֵר, חָפֵץ אֲנִי לִפְדּוֹת אֶת בְּנִי וְכוּ׳. וּבְעוֹד שֶׁהָאָב מַחֲזִיק אֶת הַמַּטְבְּעוֹת בְּיָדוֹ, קֹדֶם שֶׁיִּתְּנֵם לַכֹּהֵן, מְבָרֵךְ, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן, וְגַם שֶׁהֶחֱיָנוּ, וְנוֹתֵן מִיָּד אֶת הַמַּטְבְּעוֹת לַכֹּהֵן, וְהַכֹּהֵן נוֹטֵל אֶת הַכֶּסֶף וּמוֹלִיכוֹ בְּיָדוֹ עַל רֹאשׁ הַבֵּן, וְאוֹמֵר, זֶה תַּחַת זֶה וְכוּ׳. וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן אֶת יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַבֵּן וּמְבָרְכוֹ וְאוֹמֵר, יְשִׂימְךָ

אֱלֹהִים וְגוֹ', יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ וְגוֹ', כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְגוֹ', ה' יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע וְגוֹ'. וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ הַכֹּהֵן עַל כּוֹס יָיִן. וְאִם אֵין יַיִן, מְבָרֵךְ עַל שְׁאָר מַשְׁקֶה שֶׁרְגִילִין לִשְׁתּוֹת שָׁם, אֲבָל אָז צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת הַפְּדְיוֹן קֹדֶם נְטִילַת יָדַיִם לַפְּעוּדָה, כִּי בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אֵין מְבָרְכִין עַל שְׁאָר מַשְׁקִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁיֵּשׁ יַיִן, שֶׁאָז עוֹשִׂין הַפְּדְיוֹן אַחַר בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא.

ה אִם אֵין הָאָב בְּמָקוֹם הַיֶּלֶד, יָכוֹל גַּם כֵּן לִפְדּוֹתוֹ מִכֹּהֵן בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. וְאוֹמֵר לַכֹּהֵן, יֶשׁ לִי בֵּן בְּכוֹר לִפְדּוֹתוֹ. וְהַכֹּהֵן אוֹמֵר לוֹ, בְּמַאי בָּעֵית טְפֵי וְכוּ'.

ו בְּעִנְיַן מַה שֶּׁנּוֹהֲגִין, שֶׁהַכֹּהֵן מַחֲזִיר אַחַר כָּךְ אֶת דְּמֵי הַפְּדְיוֹן כֻּלּוֹ אוֹ מִקְצָתוֹ לָאָב, כָּתַב טוּרֵי זָהָב טַעַם (וְצָרִיךְ עִיּוּן). וּמִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה כִּדְבָעֵי לְמֶהֱוֵי, יִבְחַר לוֹ כֹּהֵן עָנִי בַּעַל תּוֹרָה וְיִרְאָה, וְהָאָב וְגַם הַכֹּהֵן יִגְמְרוּ בְּדַעְתָּם שֶׁלֹּא לְהַחֲזִיר אוֹ יִתֵּן לוֹ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר (עַיִן מגדל עוז למהריעב"ץ זכרונו לברכה).

ז הָאֵם, אֵינָהּ חַיֶּבֶת לִפְדּוֹת אֶת בְּנָהּ. וְאִם מֵת הָאָב, בֵּית הַדִּין פּוֹדִין אוֹתוֹ (עַיִן נְקֻדּוֹת הַכֶּסֶף).

ח עָבַר הָאָב וְלֹא פָדָה אֶת בְּנוֹ, אוֹ שֶׁמֵּת הָאָב וּבֵית הַדִּין לֹא פָדוּ אוֹתוֹ, חַיָּב הוּא בְּעַצְמוֹ לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּשֶׁיִּגְדַּל, וּמְבָרֵךְ, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן בְּכוֹר, וְשֶׁהֶחֱיָנוּ (וְעַיִן בְּסֵפֶר תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה).

ט כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, פְּטוּרִים מִפִּדְיוֹן הַבֵּן. וַאֲפִלּוּ בַּת כֹּהֵן אוֹ בַּת לֵוִי שֶׁנִּשְׂאָה לְיִשְׂרְאֵל, הַבֵּן פָּטוּר מִפִּדְיוֹן. וְאִם בַּת כֹּהֵן נִבְעֲלָה לַגּוֹי וְנִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ, אוֹ אֲפִלּוּ נִתְעַבְּרָה אַחַר כָּךְ בְּהֶתֵּר, הַבֵּן חַיָּב בְּפִדְיוֹן, שֶׁהֲרֵי אִמּוֹ נִתְחַלְּלָה מִן הַכְּהֻנָּה עַל יְדֵי בְּעִילַת הַגּוֹי. וְכֵן עַל יְדֵי שְׁאָר בְּעִילַת אִסּוּר, שֶׁהִיא מִתְחַלֶּלֶת.

י אִשָּׁה שֶׁהִפִּילָה וְאַחַר כָּךְ יָלְדָה בֵּן קַיָּמָא, צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת שְׁאֵלָה.

סימן קסה

א כָּל אָב, חַיָּב לְחַנֵּךְ אֶת בָּנָיו הַקְּטַנִּים בְּכָל הַמִּצְוֹת, בֵּין בְּמִצְוָה דְאוֹרָיְתָא בֵּין בְּמִצְוָה דְרַבָּנָן, כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה לְפִי דַּעַת הַקָּטָן וְהַקְּטַנָּה. וְכֵן לְהַפְרִישָׁם מִכָּל דָּבָר אִסּוּר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, חָנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַּרְכּוֹ וְגוֹ'. וְאִם לֹא יָסַר בִּדְבָרִים, יַכֵּהוּ בַּשֵּׁבֶט וְכַדּוֹמֶה, אֲבָל לֹא יַכֵּהוּ מַכּוֹת אַכְזָרִיּוֹת כְּמוֹ הַשּׁוֹטִים. וְכָל עָרוּם יַעֲשֶׂה בְּדָעַת. וּבְיוֹתֵר צְרִיכִים לְהַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יְדַבְּרוּ שְׁקָרִים, וּלְלַמֵּד לְשׁוֹנָם דִּבְרֵי אֱמֶת, וּלְהַרְחִיקָם מִן הַשְּׁבוּעוֹת (עַיִן לְעֵיל סִימָן סז סָעִיף ט). וּדְבָרִים אֵלּוּ מֻסָּלִים עַל הָאָבוֹת וְעַל הַמְלַמְּדִים.

ב הַגִּיעַת זְמַן הַחִנּוּךְ לְמִצְוֹת עֲשֵׂה, הִיא בְּכָל תִּינוֹק לְפִי חָכְמָתוֹ וַהֲבָנָתוֹ. כְּגוֹן הַיּוֹדֵעַ מֵעִנְיַן שַׁבָּת, חַיָּב לִשְׁמוֹעַ קִדּוּשׁ וְהַבְדָּלָה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְהַחִנּוּךְ בְּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, בֵּין בִּדְאוֹרַיְתָא בֵּין בִּדְרַבָּנָן, הוּא בְּכָל תִּינוֹק שֶׁהוּא בַּר הֲבָנָה שֶׁמֵּבִין כְּשֶׁאוֹמְרִים לוֹ שֶׁזֶּה אָסוּר לַעֲשׂוֹת אוֹ אָסוּר לֶאֱכוֹל. וְיֵשׁ לְחַנֵּךְ הַקְּטַנִּים שֶׁיַּעֲנוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אָמֵן וּשְׁאָר הַדְּבָרִים. וּמִשָּׁעָה שֶׁהַתִּינוֹק עוֹנֶה אָמֵן, יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וּצְרִיכִים לְחַנְּכָם שֶׁיַּעַמְדוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה. אֲבָל אוֹתָן שֶׁהֵם רָצִים וְשָׁבִים וּמְבַלְבְּלִים, מוּטָב שֶׁלֹּא לַהֲבִיאָם.

ג אֲפִלּוּ מִי שֶׁאֵינוֹ אָבִיו שֶׁל קָטָן, אָסוּר לוֹ שֶׁיִּתֵּן לוֹ דְּבַר אִסּוּר לְאָכְלוֹ, אוֹ לְצַוּוֹתוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה אֵיזֶה אִסּוּר. וּלְרֹב הַפּוֹסְקִים אֲפִלּוּ דָּבָר הָאָסוּר רַק מִדְּרַבָּנָן, אָסוּר לִתֵּן לוֹ לֶאֱכוֹל אוֹ לְצַוּוֹתוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה. וְאִם הַתִּינוֹק חוֹלֶה קָצַת וְצָרִיךְ לֶאֱכוֹל דְּבַר אִסּוּר, יֵשׁ לְהַתִּיר לָתֵת לוֹ עַל יְדֵי גּוֹי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ אָסוּר רַק מִדְּרַבָּנָן. (וּלְעִנְיַן חָמֵץ בְּפֶסַח, עַיִן בְּהִלְכוֹת פֶּסַח).

ד דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ אִסּוּר מִצַּד עַצְמוֹ אֶלָּא שֶׁהַיּוֹם גּוֹרֵם, אֵין בּוֹ מִצְוַת חִנּוּךְ. וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לִתֵּן לְתִינוֹק לֶאֱכֹל קֹדֶם קִדּוּשׁ, אַף עַל גַּב דְּחַיָּב לְחַנְּכוֹ בְּקִדּוּשׁ. אֲבָל אָסוּר לִתֵּן לוֹ לֶאֱכֹל חוּץ לַסְּעָדָה. דְּדַוְקָא בַּקִּדּוּשׁ שֶׁהוּא כְּמוֹ אִסּוּר לָאו, שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל קֹדֶם קִדּוּשׁ, בָּזֶה קִיל. אֲבָל לַעֲבוֹר עַל עֲשֵׂה, אָסוּר לִתֵּן לוֹ.

ה אָסוּר לִתֵּן לְתִינוֹק, אֲפִלּוּ הוּא פָּחוֹת מִבֶּן שֵׁשׁ שָׁנִים, שֶׁיּוֹצִיא אֵיזֶה דָּבָר בַּשַּׁבָּת אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ מִצְוָה, כְּגוֹן סִדּוּר וְחֻמָּשׁ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְכַדּוֹמֶה (תְּשׁוּבוֹת רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגֶר סִימָן טו, עַיִן שָׁם).

ו קָטָן שֶׁגָּנַב אֵיזֶה דָּבָר, אִם הוּא בְּעַיִן, מְחֻיָּבִין לְהַחֲזִירוֹ. וְאִם אֵינוֹ בְּעַיִן, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם אַף לְאַחַר שֶׁיִּגְדַּל. אַךְ לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם, חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּשֶׁיִּגְדַּל. וְכֵן אִם עָשָׂה שְׁאָר עֲבֵרוֹת בְּקַטְנוּתוֹ כְּשֶׁהוּא בַּר הֲבָנָה, טוֹב שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו אֵיזֶה דָּבָר לְתִשׁוּבָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, גַּם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב.

ז לֹא יְאַיֵּם עַל הַתִּינוֹק שֶׁיַּכֵּהוּ לְאַחַר זְמַן. אֶלָּא אִם רוֹאֶהוּ עוֹשֶׂה אֵיזֶה מַעֲשֶׂה, יַכֵּהוּ מִיָּד אוֹ יִשְׁתֹּק לְגַמְרֵי. מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹק שֶׁבָּרַח מִבֵּית הַסֵּפֶר, וְהִפְחִידוּ אָבִיו שֶׁיַּכֵּהוּ, הָלַךְ הַתִּינוֹק וְהֵמִית אֶת עַצְמוֹ (מַסֶּכֶת שְׁמָחוֹת פֶּרֶק שֵׁנִי). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, יֵצֶר, תִּינוֹק, וְאִשָּׁה, תְּהֵא שְׁמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת. לֹא יַעֲשֶׂה מוֹרֶא לְתִינוֹק בְּדָבָר טָמֵא (כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל סִימָן לג סָעִיף יד)

ח מִדִּינָא, מֵהָר לְתִינוֹק יִשְׂרָאֵל לִינֹק מִגּוֹיָה (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קסז סָעִיף יח). מִכָּל מָקוֹם אִם אֶפְשָׁר עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵלִית, לֹא יַנִּיחוּהוּ לִינֹק מִגּוֹיָה, מִשּׁוּם דִּמְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב וּמוֹלִיד מֶזֶג רָע. וְכֵן מֵינֶקֶת יִשְׂרָאֵלִית שֶׁצְּרִיכָה לֶאֱכֹל מַאֲכָלֵי אִסּוּר לִרְפוּאָה, אִם אֶפְשָׁר, לֹא תֵּנִיק בַּיָּמִים הָהֵם אֶת הַתִּינוֹק.

ט כָּל אָב, מְחֻיָּב לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם. וּכְשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ, כָּךְ מִצְוָה לְלַמֵּד אֶת בֶּן בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ.

י מֵיכָן כְּשֶׁהַתִּינוֹק מַתְחִיל לְדַבֵּר, יְלַמְּדוֹ הַפָּסוּק תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה וְגוֹ', וְכֵן פָּסוּק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (רַק יִזָּהֵר מְאֹד שֶׁיִּהְיֶה הַתִּינוֹק נָקִי בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְלַמֵּד אוֹתוֹ) (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ה סָעִיף ג). וְכֵן מְלַמְּדוֹ מְעַט מְעַט אֵיזֶה פְּסוּקִים עַד שֶׁיַּגִּיעַ בְּכֹחוֹ לָלֶכֶת אֶל בֵּית הַסֵּפֶר, וְאָז יִשְׁכֹּר לוֹ מְלַמֵּד. וִידַקְדֵּק לִבְחוֹר מְלַמֵּד שֶׁהוּא יָרֵא שָׁמַיִם, לְמַעַן יַרְגִּיל אֶת הַתִּינוֹק מִנְּעוּרָיו בְּיִרְאַת שָׁמַיִם. וּכְשֶׁהִגִּיעַ הַתִּינוֹק לִלְמֹד מִקְרָא, נוֹהֲגִין לְהַתְחִיל עִמּוֹ פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת, דְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, יְבוֹאוּ טְהוֹרִים (דְּהַיְנוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן) וְיַעַסְקוּ בְּטָהוֹרִים.

יא הַמְלַמֵּד, צָרִיךְ לֵישֵׁב וּלְלַמֵּד אֶת הַתִּינוֹקוֹת כָּל הַיּוֹם וּקְצָת מִן הַלַּיְלָה, כְּדֵי לְחַנְּכָם לִלְמֹד בַּיּוֹם וּבַלָּיְלָה. וְלֹא יְבַטְּלוּ הַתִּינוֹקוֹת כְּלָל, חוּץ מֵעֶרֶב שַׁבָּת וְעֶרֶב יוֹם טוֹב בְּסוֹף הַיּוֹם. אֵין מְבַטְּלִין אֶת הַתִּינוֹקוֹת אֲפִלּוּ לִבְנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

יב מְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת שֶׁמַּנִּיחַ אֶת הַתִּינוֹקוֹת וְיוֹצֵא, אוֹ שֶׁעוֹשֶׂה מְלָאכָה אַחֶרֶת עִמָּהֶם, אוֹ שֶׁמִּתְרַשֵּׁל בְּתַלְמוּדוֹ, חֲרֵי זֶה בִּכְלַל אָרוּר עוֹשֵׂה מְלֶאכֶת ה' רְמִיָּה. לְפִיכָךְ אֵין לְהוֹשִׁיב מְלַמֵּד אֶלָּא בַּעַל יִרְאָה, מָהִיר לִקְרֹא וּלְדַקְדֵּק. וְאֵין לַמְלַמֵּד לִהְיוֹת נָעוֹר בַּלַּיְלָה יוֹתֵר מִדַּי, שֶׁלֹּא יִהְיֶה עָצֵל בַּיּוֹם לְלַמֵּד. וְכֵן לֹא יִתְעַנֶּה אוֹ יַעֲצֹר אֶת עַצְמוֹ מִמַּאֲכָל וּמִשְׁתֶּה אוֹ יֹאכַל יוֹתֵר מִדַּי, כִּי כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, גּוֹרְמִים שֶׁלֹּא יוּכַל לְלַמֵּד הֵיטֵב. וְכָל הַמְשַׁנֶּה, יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה וּמְסַלְקִין לֵהּ.

יג לֹא יַכֶּה אוֹתָם מַכַּת אוֹיֵב, מוּסָר אַכְזָרִי, לֹא בְּשׁוֹטִים וְלֹא בְּמַקֵּל, אֶלָּא בִּרְצוּעָה קְטַנָּה.

יד אֵין מְלַמְּדִין אֶת הַתִּינוֹקוֹת בַּשַּׁבָּת דָּבָר חָדָשׁ מַה שֶּׁלֹּא לָמְדוּ עֲדַיִן, מִשּׁוּם טֹרַח שַׁבָּת. אֲבָל מַה שֶּׁקָּרְאוּ פַּעַם אַחַת, שׁוֹנִים אוֹתוֹ לָהֶם בַּשַּׁבָּת (עַיֵּן עוֹד יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רמה, וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קנב סָעִיף ז).

טו קָטָן שֶׁמָּצָא מְצִיאָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם נָתַן לוֹ אַחֵר אֵיזֶה דָּבָר בְּמַתָּנָה, אָסוּר לְגָזְלוֹ מִמֶּנּוּ.

טז אֵין מוֹסְרִין תִּינוֹק לַגּוֹי לְלַמְּדוֹ סֵפֶר אוֹ לְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, וּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לְמָסְרוֹ לְאֶפִּיקוֹרוֹס יִשְׂרָאֵל, דְּגָרַע טְפֵי, וְאֵיכָא לְמֵיחָשׁ דִּלְמָא מַמְשִׁיךְ אֲבַתְרֵהּ.

סימן קסו

א כְּתִיב, לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנְנוּ. כֵּיצַד הוּא מְנַחֵשׁ. הָאוֹמֵר, הוֹאִיל וְנָפְלָה פִּתִּי מִפִּי, אוֹ נָפַל מַקֵּלִי מִיָּדִי, אוֹ בְּנִי קָרָא לִי מֵאֲחוֹרַי, עוֹרֵב קָרָא לִי, צְבִי הִפְסִיקַנִי בַּדַּרְכִּי, נָחָשׁ מִימִינִי, שׁוּעָל מִשְּׂמֹאלִי, לֹא אֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה כִּי לֹא אַצְלִיחַ: וְכֵן אִלּוּ שֶׁשּׁוֹמְעִים צִפְצוּף הָעוֹף וְאוֹמְרִים, יִהְיֶה כָּךְ אוֹ לֹא יִהְיֶה כָּךְ, טוֹב לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה וְרַע לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה: וְכֵן מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מָעוֹת, וְאוֹמֵר, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ הַנִּיחֵנִי, עַתָּה שַׁחֲרִית הִיא, וְלֹא אַתְחִיל תְּחִלַּת הַיּוֹם בְּפֶרָעוֹן, אוֹ מוֹצָאֵי שַׁבָּת הוּא, אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ הוּא: וְכֵן אִלּוּ שֶׁאוֹמְרִים, צְרִיכִין לִשְׁחוֹט תַּרְנְגוֹל זֶה, מִפְּנֵי שֶׁקָּרָאָה כְּמוֹ תַּרְנְגוֹל, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ הַכֹּל אָסוּר. וְהָעוֹשֶׂה דָּבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, עוֹבֵר בְּלָאו. יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאִם אֵינוֹ אוֹמֵר הַטַּעַם לָמָּה הוּא מְצַוֶּה לִשְׁחוֹט אֶת הַתַּרְנְגֹלֶת אוֹ אֶת הַתַּרְנְגוֹל, אֶלָּא אוֹמֵר סְתָם, שַׁחֲטוּ תַּרְנְגֹלֶת זֹאת אוֹ תַּרְנְגוֹל זֶה, מֻתָּר לִשְׁחָטָם. וְכֵן הוּא הַמִּנְהָג.

ב בַּיִת, תִּינוֹק, וְאִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִחוּשׁ, יֵשׁ סִימָן. פֵּרוּשׁ, שֶׁאִם בָּנָה בַּיִת, אוֹ נוֹלַד לוֹ תִּינוֹק, אוֹ נָשָׂא אִשָּׁה, אִם הִצְלִיחַ אַחַר כָּךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים אוֹ לֹא, הוּא סִימָן לוֹ לְהַבָּא, וְיָכוֹל לוֹמַר, בַּיִת זֶה מַצְלִיחַ לִי וְכוּ'. וְכֵן מֻתָּר לִשְׁאֹל לְתִינוֹק, אֵיזֶה פָּסוּק לָמַד, וְלִסְמֹךְ עָלָיו לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה, דְּחָשִׁיב קָצַת כְּמוֹ נְבוּאָה. יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת לוֹ סִימָן בְּדָבָר שֶׁיָּבוֹא לֶעָתִיד, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אוֹ יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל, וְיֵשׁ אוֹסְרִין. וְהַהוֹלֵךְ בְּתֹם וּבוֹטֵחַ בַּה', חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ.

ג אֵיזֶהוּ מְעוֹנֵן. זֶה שֶׁנּוֹתֵן עִתִּים, שֶׁאוֹמֵר בְּאֶצְטַגְנִינוּת, יוֹם פְּלוֹנִי טוֹב וְיוֹם פְּלוֹנִי רָע, יוֹם פְּלוֹנִי רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית, שָׁנָה פְּלוֹנִית אוֹ חֹדֶשׁ פְּלוֹנִי רַע לְדָבָר פְּלוֹנִי. וּמַה שֶּׁנּוֹהֲגִין שֶׁאֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים אֶלָּא בְּמֹלוּי הַלְּבָנָה, אֵין זֶה בִּכְלַל מְנַחֵשׁ וּמְעוֹנֵן, שֶׁאֵין עוֹשִׂין זֹאת אֶלָּא לְסִימָן טוֹב, כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹשְׁחִין אֶת הַמְּלָכִים עַל הַמַּעְיָן לְסִימָן שֶׁתִּמָּשֵׁךְ מַלְכוּתָם, כֵּן עוֹשִׂין לְסִימָן טוֹב כְּמוֹ שֶׁהַלְּבָנָה הוֹלֶכֶת וּמִתְמַלֵּאת. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין לְעַכֵּב אֶת הַנִּשּׂוּאִין בִּשְׁבִיל זֶה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לַעֲשׂוֹת חֻפַּת נִדָּה בַּעֲבוּר זֶה. וְכֵן נוֹהֲגִין לְהַתְחִיל לִלְמֹד בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ. וּמַה שֶּׁנּוֹהֲגִין שֶׁאֵין מַתְחִילִין בַּשֵּׁנִי וּבָרְבִיעִי, יֵשׁ מַתִּירִין גַּם כֵּן.

ד עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אֵיזֶהוּ מְעוֹנֵן, זֶה הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. פֵּרוּשׁ, שֶׁהוּא כְּאִלּוּ אוֹחֵז עֵינֵי בְנֵי אָדָם וְסוֹגְרָן, שֶׁהוּא מַטְעֶה אוֹתָן, שֶׁנִּדְמֶה לָהֶם כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה דְּבָרִים נִפְלָאִים חוּץ מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע, וּבֶאֱמֶת אֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם, אֶלָּא בְּקַלּוּת יָדָיו וּבְתַחְבּוּלוֹת הוּא מַטְעֶה אוֹתָן. וְהַבַּדְחָנִין שֶׁעוֹשִׂין כְּמַעֲשִׂים אֵלּוּ בַּחֲתֻנּוֹת, עוֹבְרִים בְּלָאו. וְהַמְצַוֶּה לַעֲשׂוֹתָן, עוֹבֵר עַל לִפְנֵי עִוֵּר. וְלָכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת, מְחַיָּב לִמְחוֹת, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאָסוּר לְהִסְתַּכֵּל וְלִרְאוֹתָן. אֲבָל אִם נָכְרִי עוֹשֶׂה כֵּן, מֻתָּר לִרְאוֹת.

ה אָסוּר לִדְרוֹשׁ בִּמְכַשְּׁפִים אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, אוֹ אִם בָּא לוֹ אֵיזֶה חֻלְיָ עַל יְדֵי כְּשׁוּף אוֹ מַקֵּרָה וְרוּחַ רָעָה, מֻתָּר לְהִתְרַפְּאוֹת עַל יְדֵי מְכַשֵּׁף גּוֹי.

סימן קסז

א עֲבוֹדָה זָרָה, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, הֵיא וְתַשְׁמִישָׁהּ וְנוֹיָהּ וְתִקָּרְבָתָהּ. וְאִם נִתְעָרֵב מִדְּבָרִים אֵלּוּ אֲפִלּוּ אֶחָד בְּאֶלֶף שֶׁל הֶתֵּר, אוֹסֵר אֶת כָּל הַתַּעֲרוֹבוֹת בַּהֲנָאָה. אֵיזֶהוּ תַּשְׁמִישָׁהּ. הַכֵּלִים שֶׁהַכֹּהֵן מַקְטִיר בָּהֶם לְפָנֶיהָ, כְּגוֹן הַמַּחְתָּה וְהַגְּבִיעִים, וְכֵן הַבַּיִת שֶׁמְּיַחֲדִים לָהּ, וְהַבָּסִיס שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ עָלָיו, וְכֵן כְּלֵי הַשִּׁיר שֶׁמְּזַמְּרִים בָּהֶם לְפָנֶיהָ וְכַדּוֹמֶה. וְאֵיזֶהוּ נוֹיָהּ. כְּגוֹן הַנְּרוֹת שֶׁמַּדְלִיקִין לְפָנֶיהָ, וְהַמַּלְבּוּשִׁים שֶׁמַּלְבִּישִׁים אוֹתָהּ, אוֹ שֶׁשָּׂטַח לְפָנֶיהָ בְּגָדִים וְכֵלִים נָאִים לְנוֹי, וְכֵן הָאֵילָנוֹת שֶׁרְגִילִין לִטַּע לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה לִהְיוֹת לָהּ לְנוֹי, הַוָּיָן נוֹיֶהָ, וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, וְלָכֵן אָסוּר לֵישֵׁב בְּצִלָּן. וְאֵיזוֹהִי תִּקָּרְבָתָהּ, כְּגוֹן מִנֵּי מַאֲכָל שֶׁמַּנִּיחִין לְפָנֶיהָ. (עַיִן יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן קלט וסִימָן ק״מ סָעִיף א׳).

ב עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי, וְכֵן תַּשְׁמִישָׁהּ וְנוֹיָהּ, יֵשׁ לָהֶן בִּטּוּל. כְּשֶׁמְּבַטֵּל אוֹתָהּ הַגּוֹי בְּיָדַיִם, שֶׁלֹּא תְּהֵא עוֹד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ תַּשְׁמִישׁ אוֹ נוֹי לַעֲבוֹדָה זָרָה, הֻתָּרוּ. וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל מוּתָּר, אֵין לָהֶם בִּטּוּל.

ג נֵרוֹת שֶׁהִדְלִיקוּ לְפָנֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ כִּבָּן הַגּוֹי וּמְכָרָן לְיִשְׂרָאֵל, מֻתָּרִין, דְּכֵינָן שֶׁכִּבָּן לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ, זֶהוּ בִּטּוּלָן. וּמִכָּל מָקוֹם אֵין לַעֲשׂוֹת מֵהֶן נֵרוֹת שֶׁל מִצְוָה. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְבַּטֵּל וּמֻתָּר לְהֶדְיוֹט, אָסוּר לְדַבֵּר מִצָּוָה, מִשּׁוּם דְּמֹאיסֵי לִגְבוֹהַּ.

ד הַמַּלְבּוּשִׁים שֶׁלּוֹבְשִׁים הַכֹּהֲנִים כְּשֶׁנִּכְנָסִים לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה, יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּנוֹי שֶׁלָּהֶם הֵן, וְלֹא נוֹי שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵינָן צְרִיכִין בִּטּוּל. וְיֵשׁ שֶׁמַּצְרִיךְ בִּטּוּל.

ה צוּרַת שְׁתֵּי עֲרָבָה שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לָהּ, אֲסוּרָה בְּלֹא בִּטּוּל. אֲבָל שְׁתֵּי עֲרָבָה שֶׁתּוֹלִין בַּצַּוָּאר לְזִכָּרוֹן בְּעָלְמָא, מֻתָּר.

ו אָסוּר לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר לְצֹרֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה, וַאֲפִלּוּ חֲלוֹנוֹת לְהַבָּיִת. וְאָסוּר לְמַכֵּר לָהֶם סְפָרִים הַמְיֻחָדִים לַעֲבוֹדָה זָרָה. [וְכֵן סִפְרֵי תנ״ך הַמְּעֻתָּקִים בְּשִׁנּוּיִים, כְּדֵי לְפָקְרָם וּלְהַחֲזִיק אֱמוּנָתָם]. וְכֵן לְמַכֵּר לָהֶם דָּבָר לְצֹרֶךְ עֲבוֹדָתָם, אָסוּר אִם לֹא יוּכְלוּ לִקְנוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר. וְיֵשׁ אוֹסְרִין אֲפִילּוּ אִם יוּכְלוּ לִקְנוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר. וְכָל בַּעַל נֶפֶשׁ, יַחְמִיר לְעַצְמוֹ.

ז אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּאֱלִיל וּבְנוֹי שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. וּצְרִיכִין לְהִתְרַחֵק מִן הַבַּיִת וּמִכָּל שֶׁכֵּן מִן הָאֱלִיל עַצְמוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁלֹּא לַעֲבֹר שָׁם. וְאָסוּר לִשְׁמֹעַ כְּלִי הַשִּׁיר אוֹ לְהָרִיחַ בְּרֵיחַ שֶׁלָּהֶם. וְאִם שׁוֹמֵעַ כְּלִי הַשִּׁיר, יַאֲטֵם אָזְנָיו. וְכֵן אִם בָּא רֵיחַ, יְכַוֵּן שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ.

ח הָרוֹאֶה בָּתֵּי עֲבוֹדָה זָרָה בְּיִשּׂוּבָן, אוֹמֵר, בֵּית גֵּאִים יִסַּח ה׳ (משלי ט״ו:כ״ה). בְּחָרְבָּנָן, אוֹמֵר, אֵל נְקָמוֹת ה׳, אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ (תהילים צ״ד:א׳).

ט יָשַׁב לוֹ קוֹץ בְּרַגְלוֹ, אוֹ נִתְפַּזְּרוּ לוֹ מָעוֹת בִּפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לֹא יָשׁוֹחַ לְהָסִיר אֶת הַקּוֹץ אוֹ לִטּוֹל אֶת הַמָּעוֹת, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמִשְׁתַּחֲוֶה לָהּ. וַאֲפִלּוּ אֵין אָדָם רוֹאֶה, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר, אֶלָּא יֵשֵׁב אוֹ יַפְנֶה אֲחוֹרָיו אוֹ צִדּוֹ לְצַד הָעֲבוֹדָה הַזָּרָה, וְאַחַר כָּךְ יִטּוֹל.

י יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, שֶׁאָסוּר לְהַלְווֹת לְצֹרֶךְ בִּנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ לְתַכְשִׁיטֶיהָ אוֹ לְמִשַּׁמְּשֶׁיהָ, וְכָל שֶׁכֵּן דְּאָסוּר לְמַכֵּר לָהֶם תַּשְׁמִישִׁים. וְהַנִּמְנָע, מַצְלִיחַ. וְאֵין לְכָרֵךְ סִפְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, חוּץ מִסִּפְרֵי הַדַּיָּנִים וְהַסּוֹפְרִים. וְאִם חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם אֵיבָה, עַל כָּל פָּנִים כָּל מַה שֶּׁיָּכוֹל לְהִשָּׁמֵט, יִשָּׁמֵט.

יא מָקוֹם שֶׁמִּתְקַבְּצִים גּוֹיִם וְאוֹמְרִים שֶׁשָּׁם מוֹחֲלִים לָהֶם עֲוֹנוֹתֵיהֶם, אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת שָׁם עִמָּהֶם (כֵּן כָּתַב הַטּוּרִי זָהָב, וּבְחָכְמַת אָדָם כְּלָל פז סִימָן ה כָּתַב דְּצָרִיךְ עִיּוּן).

יב אָסוּר לְהַזְכִּיר שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין לְצֹרֶךְ, כְּגוֹן לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ, הַמְתֵּן לִי בְּצַד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית, בֵּין שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ. וְאָסוּר לִגְרֹם לַגּוֹי, שֶׁיַּזְכִּיר שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ, לֹא יִשָּׁמַע בִּגְרָמָא שֶׁלָּךְ. וְאִם נִתְחַיֵּב לוֹ הַגּוֹי שְׁבוּעָה, יֵשׁ מְקִלִּין לְהַנִּיחַ לוֹ לִשָּׁבֵעַ (עַיִן אוֹרַח חַיִּים סִימָן קנו). שֵׁם הַחַגִּים שֶׁלָּהֶם שֶׁהֵם כִּשְׁמוֹת בְּנֵי אָדָם, אֵין חָשָׁשׁ לְהַזְכִּירָם. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִקָּרֵאם כְּמוֹ שֶׁהַגּוֹיִם מַזְכִּירִים אוֹתָם בִּלְשׁוֹן חֻשִּׁיבוּת.

יג כָּל לַעֲנוּתָא אֲסִירָא, חוּץ מִלַּעֲנוּתָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה דְּשַׁרְיָא.

יד אָסוּר לִתֵּן מַתָּנַת חִנָּם לְגוֹי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ, דִּכְתִיב, וְלֹא תְחָנֵם, וְדָרְשִׁינַן לֹא תִתֵּן לָהֶם מַתָּנַת חִנָּם. אֲבָל אִם הוּא מַכִּירוֹ, לֹא חֲוֵי מַתָּנַת חִנָּם, שֶׁגַּם הוּא יְשַׁלֵּם גְּמוּלוֹ, אוֹ כְּבָר שִׁלַּם לוֹ, וַחֲוֵי כְּמוֹ מְכִירָה.

טו אָסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן, אֲפִלּוּ לוֹמַר, כַּמָּה נָאָה גּוֹי זֶה בְּצוּרָתוֹ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לְסַפֵּר בְּשֶׁבַח מַעֲשָׂיו אוֹ שֶׁיִּחֲבֵב דָּבָר מִדְּבָרָיו, שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן בִּכְלַל וְלֹא תְחָנֵם, לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן. אֲבָל אִם מְכַוֵּן בְּשִׁבְחוֹ לְהוֹדוֹת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבָּרָא בְּרִיָּה נָאָה כָּזוֹ, מֻתָּר.

טז מֻתָּר לְפַרְנֵס עֲנִיֵּיהֶם וּלְבַקֵּר חוֹלֵיהֶם וְלִקְבּוֹר מֵתֵיהֶם וּלְהַסְפִּידָן וּלְנַחֵם אֲבֵלֵיהֶם, מִשּׁוּם דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

יז לֹא יִתְיַחֵד יִשְׂרָאֵל עִם גּוֹי, מִפְּנֵי שֶׁהֵם חֲשׁוּדִים עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים (וְעַיֵּן יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן קנג)

יח גּוֹיָה לֹא תַנִּיק לְיֶלֶד יִשְׂרָאֵל בְּבֵיתָהּ, וַאֲפִלּוּ אֲחֵרִים עוֹמְדִים עַל גַּבָּהּ. אֲבָל בְּבֵית יִשְׂרָאֵל, מֻתֶּרֶת לְהֵנִיקוֹ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קסה סָעִיף ח) אִם אֲחֵרִים עוֹמְדִים עַל גַּבָּהּ אוֹ נִכְנָסִים וְיוֹצְאִים. וְהוּא שֶׁלֹּא יַנִּיחֻנּוּ עִמָּהּ לְבַדּוֹ בַּלָּיְלָה.

יט יִשְׂרְאֵלִית לֹא תֵילֵד לַגּוֹיָה, אֶלָּא אִם כֵּן הִיא יְדוּעָה לְמְיַלֶּדֶת, שֶׁאָז מֻתֶּרֶת (מִשּׁוּם אֵיבָה). וַדַּוְקָא בְּשָׂכָר וּבְחֹל. וְלֹא תֵּנִיק יִשְׂרְאֵלִית לְבֶן גּוֹיָה אֲפִלּוּ בְּשָׂכָר, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לָהּ חָלָב הַרְבֵּה וּמְצַעֵר אוֹתָהּ, אָז מֻתֶּרֶת לְהֵנִיקוֹ.

כ אָסוּר לְלַמֵּד אֻמָּנוּת לַגּוֹי.

סימן קסח

א כְּתִיב, לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְגוֹ', וְקִבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּזוֹהִי אַזְהָרָה שֶׁלֹּא לְצַיֵּר צוּרוֹת שֶׁבַּמַּדּוֹר הָעֶלְיוֹן וְשֶׁבַּמַּדּוֹר הַתַּחְתּוֹן, וְהַיְנוּ, לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמְשֵׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי. וְלָכֵן אָסוּר לְצַיֵּר צוּרוֹת אַרְבָּעָה פָּנִים שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה וְצוּרוֹת שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְכֵן אָסוּר לְצַיֵּר צוּרוֹת חַמָּה וּלְבָנָה וְכוֹכָבִים. וַאֲפִלּוּ אֵינָן בּוֹלְטוֹת, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁבִיל גּוֹי. אֲבָל לְהַשְׁהוֹתָן בַּבַּיִת, אִם אֵינָן בּוֹלְטוֹת, מֻתָּר, רַק שֶׁלֹּא יֹאמַר לַגּוֹי לַעֲשׂוֹתָן. מִשּׁוּם דַּאֲמִירָה לַגּוֹי, אָסוּרָה בְּכָל הָאִסּוּרִין כְּמוֹ בְּאִסּוּרֵי שַׁבָּת.

ב וְכֵן אָסוּר לְצַיֵּר צוּרַת אָדָם. וַאֲפִלּוּ רַק פַּרְצוּף פְּנֵי אָדָם לְחוּד, נַמִּי אָסוּר. וַאֲפִלּוּ לְהַשְׁהוֹתָהּ, אָסוּר, עַד שֶׁיְקַלְקֵל אוֹתָהּ קְצָת. וְדַוְקָא בְּצוּרָה שְׁלֵמָה, דְּהַיְנוּ בִּשְׁתֵּי עֵינַיִם וְחֹטֶם שָׁלֵם. אֲבָל אִם אֵינָהּ רַק חֲצִי הַצּוּרָה מִצַּד אֶחָד, כְּדֶרֶךְ קְצָת הַמְצַיְּרִים צַד אֶחָד שֶׁל הַצּוּרָה, זֶה אֵינוֹ אָסוּר.

ג טַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם שֶׁהוּא צוּרַת אָדָם, אִם הָיְתָה הַצּוּרָה בּוֹלֶטֶת, אָסוּר לְהַשְׁהוֹתָהּ, וּמֻתָּר לַחְתֹּם בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית שְׁקוּעָה. וְאִם הָיְתָה הַצּוּרָה שׁוֹקַעַת, מֻתָּר לְהַשְׁהוֹתָהּ, וְאָסוּר לַחְתֹּם בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית בּוֹלֶטֶת.

ד אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בְּצוּרַת אָדָם, שֶׁהֲרֵי נִקְרָא פֶּסֶל, וְעוֹבֵר מִשּׁוּם, אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. אֲבָל בְּצוּרוֹת שֶׁעַל הַמַּטְבְּעוֹת, כֵּיוָן שֶׁרְגִילִין בָּהֶן, מֻתָּר. וְהֶחָסִיד נִזְהָר גַּם בָּזֶה

ה אָסוּר לַעֲשׂוֹת בַּיִת תַּבְנִית הֵיכָל כְּשִׁעוּר אָרְכּוֹ וְגָבְהוֹ וְרָחְבּוֹ, אַכְסַדְרָה תַּבְנִית אוּלָם, חָצֵר תַּבְנִית עֲזָרָה, שֻׁלְחָן תַּבְנִית הַשֻּׁלְחָן שֶׁהָיָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, מְנוֹרָה תַּבְנִית הַמְּנוֹרָה שֶׁהָיְתָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. אֲבָל עוֹשֶׂה שֶׁל חֲמִשָּׁה קָנִים אוֹ שֶׁל שִׁשָּׁה אוֹ שֶׁל שִׁמּוֹנָה. אֲבָל שֶׁל שִׁבְעָה לֹא יַעֲשֶׂה, אֲפִלּוּ מִשְּׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּלֹא גְּבִיעִים וְכַפְתּוֹרִים וּפְרָחִים, וַאֲפִלּוּ אֵינָהּ גְּבוֹהָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר טְפָחִים, מִשּׁוּם דְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, גַּם בַּמְּנוֹרָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיוּ מְעַכְּבִין.

ו יֵשׁ נוֹהֲגִין לַעֲשׂוֹת מְנוֹרָה לְשִׁבְעָה נֵרוֹת, דְּהַיְנוּ שִׁשָּׁה בְּעִגּוּל וְאֶחָד בָּאֶמְצַע. אֲבָל הַרְבֵּה פּוֹסְקִים אוֹסְרִים זֹאת. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר בְּסָפֵק אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא.

ז הָעוֹשֶׂה שֻׁמָּן הַמִּשְׁחָה בְּמַעֲשֶׂה וּבְמִשְׁקָל הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, חַיָּב כָּרֵת. וּבְשׁוֹגֵג, חַיָּב חַטָּאת, וְהוּא שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כְּדֵי לְהִמָּשַׁח. וְהָעוֹשֶׂה קְטֹרֶת מֵאַחַד עָשָׂר סַמְמָנִין שֶׁבַּתּוֹרָה לְפִי הַמִּשְׁקָל, אֲפִלּוּ לֹא עָשָׂה אֶלָּא חֻצְיָהּ אוֹ שְׁלִישִׁיתָהּ, חַיָּב כָּרֵת. עָשָׂה לְהִתְלַמֵּד בָּהּ, פָּטוּר.

סימן קסט

א כָּתוּב בַּתּוֹרָה, וּכְתֻבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָכֶם. מַהִי כְּתֻבֶת קַעֲקַע. כְּתָב הַמְחֻקֶּה וְשָׁקוּעַ שֶׁאֵינוֹ נִמְחָק לְעוֹלָם, זֶהוּ הַשְׁוֹרֵט עַל בְּשָׂרוֹ וּמְמַלֵּא מְקוֹם הַשְּׂרִיטָה בִּכְחוֹל אוֹ בִּדְיוֹ אוֹ בְּשָׁאָר צְבָעוֹנִים הָרוֹשְׁמִים. וְכֵן אִם צוֹבֵעַ תְּחִלָּה בְּצֶבַע וְאַחַר כָּךְ שׁוֹרֵט בְּמְקוֹם הַצֶּבַע, עוֹבֵר בְּלָאו. וּמִכָּל מָקוֹם מֻתָּר לִתֵּן אֵפֶר וּשְׁאָר

דְּבָרִים עַל הַמָּכָּה לִרְפוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדְעִין הָרוֹפְאִים שֶׁאֵר רֹשֶׁם הַמּוֹכִיחַ עָלָיו, שֶׁלֹּא עָשָׂה מִשּׁוּם כְּתֹבֶת קַעֲקַע.

ב כְּתִיב, וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם. וּכְתִיב, לֹא תְתַגֹּדְדוּ וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת. וּגְדִידָה וּשְׂרִיטָה אַחַת הֵן, וַאֲסוּרוֹת בֵּין בְּפְנֵי הַמֵּת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַמֵּת. וַאֲפִלּוּ לְהַכּוֹת בְּיָדוֹ עַל בְּשָׂרוֹ עַד שֶׁדָּם יוֹצֵא, אָסוּר. וַאֲפִלּוּ עַל צַעַר אַחֵר, אָסוּר.

ג קָרְחָה, הוּא שֶׁיְּתוֹלֵשׁ מִשַּׁעַר רֹאשׁוֹ עַל מֵת. וַאֲפִלּוּ בְּשַׁעֲרָה אַחַת, אֵיכָא אִסּוּרָא, וְגַם הַנָּשִׁים מֻזְהָרוֹת בְּבַל יִקָּרְחוּ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּבַל יִשְׂרְטוּ.

סימן קע

א פְּאוֹת הָרֹאשׁ הֵן שְׁתַּיִם בְּסוֹף הָרֹאשׁ, וְהוּא מְקוֹם חִבּוּרוֹ לַלֶּחִי מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל אֵצֶל הָאֹזֶן. וַאֲפִלּוּ לְגַלְּחָן בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר, דְּהַיְנוּ סָמוּךְ לַבָּשָׂר, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁיֵּר כְּלוּם מִן הַשְּׂעָרוֹת סָמוּךְ לַבָּשָׂר, יֵשׁ אוֹסְרִין. וְלָכֵן אִם צָרִיךְ לְגַלְּחָן לִרְפוּאָה, יְזַהֵר שֶׁלֹּא לְגַלְּחֵן סָמוּךְ לַבָּשָׂר מַמָּשׁ. וְשִׁעוּר הַפֵּאָה מִכְּנֶגֶד שֵׁעָר שֶׁעַל פַּדַּחְתּוֹ וְעַד לְמַטָּה מִן הָאֹזֶן, מְקוֹם שֶׁהַלְּחִי הַתַּחְתּוֹנָה יוֹצֵאת וּמִתְפָּרֶדֶת שָׁם.

ב פְּאוֹת הַזָּקָן לֹא אָסְרָה תּוֹרָה לְהַשְׁחִית אֶלָּא בְּתַעַר. וְהַפֵּאוֹת הֵן חֻמָּשׁ, וְרַבּוּ בָהֶן הַדֵּעוֹת, לְפִיכָךְ יֵרֵא שָׁמַיִם לֹא יַעֲבִיר תַּעַר עַל כָּל זְקָנוֹ כְּלָל, וַאֲפִלּוּ עַל הַשָּׂפָה הָעֶלְיוֹנָה אוֹ תַּחַת הַגָּרוֹן. וְאֵין חִלּוּק בֵּין תַּעַר לְאֶבֶן חַדָּה שֶׁחוֹתֶכֶת אֶת הַשְּׂעָרוֹת, כְּגוֹן פִּיגְמָאנְט אוֹ פִּימְסֶענְשְׁטֵיין, שֶׁאָסוּר גַּם כֵּן. וְאוֹתָן שֶׁמְּסִירִין שְׂעַר הַזָּקָן עַל יְדֵי מִשְׁחָה מִסִּיד עִם אֲוִירעם, יֵשׁ לָהֶם לְזָהֵר, שֶׁלֹּא לִגְרֹר אֶת הַמִּשְׁחָה בְּסַכִּין, שֶׁמָּא יַחְתֹּךְ שֵׂעָר, רַק יִגְּרְרוּ בְּקֵיסָם וְכַדּוֹמֶה (נוֹדָע בִּיהוּדָה תִּנְיָנָא סִימָן פ).

סימן קעא

א אָסוּר לְאִישׁ לִלְבּוֹשׁ אֲפִלּוּ מַלְבּוּשׁ אֶחָד שֶׁל אִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִכָּר בִּשְׂאָר מַלְבּוּשָׁיו שֶׁהוּא אִישׁ. וְכֵן אָסוּר לְאִשָּׁה לִלְבּוֹשׁ אֲפִלּוּ מַלְבּוּשׁ אֶחָד שֶׁל אִישׁ. וְלֹא לָבַד מַלְבּוּשִׁים אֲסוּרִים, אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל תַּכְשִׁיט וְכָל תִּקּוּן נוֹי וְכִפִּי הַמְיֻחָד לְאִשָּׁה לְפִי מִנְהַג הַמָּקוֹם, אָסוּר לְאִישׁ שֶׁיִּתְקַשֵּׁט וְיִתְיַפֶּה בּוֹ. וְכֵן כָּל מַה שֶּׁמְּיֻחָד לְאִישׁ, אָסוּר לְאִשָּׁה.

ב אָסוּר לְאִישׁ לְהַעֲבִיר שְׂעַר בֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֶרְוָה אֲפִלּוּ בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר, דְּהַיְנוּ שֶׁמְּגַלְּחָן סָמוּךְ לַבָּשָׂר מַמָּשׁ, מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ תִּקּוּן לַנָּשִׁים. וְאָסוּר לָחוֹף בְּיָדוֹ בְּשַׂעַר בֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֶרְוָה אֲפִלּוּ בְּמִסְפָּרַיִם כְּעֵין תַּעַר, דְּהַיְנוּ שֶׁמְּגַלְּחָן סָמוּךְ לַבָּשָׂר מַמָּשׁ, מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ תִּקּוּן לַנָּשִׁים. וְאָסוּר לְהַעֲבִיר שְׂעַר בֵּית הַשָּׁחִי וּבֵית הָעֶרְוָה כְּדֵי לְהַשִּׁירָן. אֲבָל עַל יְדֵי בִגְדוֹ, מֻתָּר. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין בְּבֵית הַשָּׁחִי וּבְבֵית הָעֶרְוָה וּמִצְטַעֵר מֵחֲמַת הַשְּׂעָרוֹת, מֻתָּר לְהַעֲבִירָן.

ג אָסוּר לְאִישׁ לְלַקֵּט אֲפִלּוּ שְׂעָרָה אַחַת לְבָנָה מִתּוֹךְ הַשְּׁחוֹרוֹת, שֶׁזֶּהוּ נוֹי אִשָּׁה, וְאָסוּר מִשּׁוּם לֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר. וְכֵן אָסוּר לוֹ לְצַבּוֹעַ אֲפִלּוּ שַׂעֲרָה אַחַת לְבָנָה שֶׁתִּהְיֶה שְׁחוֹרָה. וְכֵן אָסוּר לְאִישׁ לְהִסְתַּכֵּל בַּמַּרְאָה. וְאִם רוֹאֶה מִשּׁוּם רְפוּאָה, אוֹ שֶׁמְּסַפֵּר אֶת עַצְמוֹ, אוֹ כְּדֵי לְהָסִיר הַכְּתָמִים מֵעַל פָּנָיו אוֹ הַנּוֹצוֹת מֵרֹאשׁוֹ, מֻתָּר. וּבְמָקוֹם שֶׁהַדֶּרֶךְ הוּא שֶׁגַּם הָאֲנָשִׁים רוֹאִים בַּמַּרְאָה, בְּכָל עִנְיָן מֻתָּר.

סימן קעב

א כְּתִיב, וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ, שֶׁאֲסוּרִין לֶאֱכֹל מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה מֵחֲמִשָּׁה מִינִים עַד לְאַחַר הַקְּרָבַת הָעֹמֶר שֶׁהִקְרִיבוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. וּבִזְמַן שֶׁאֵין עֹמֶר, כָּל הַיּוֹם אֲסוּרִין. וְלִבְנֵי חוּץ לָאָרֶץ שֶׁעוֹשִׂין יוֹם טוֹב שְׁנֵי יָמִים מֻחֲמַת סְפֵקָא, גַּם כָּל יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר, אָסוּר עַד תְּחִלַּת לֵיל שְׁמוֹנָה עָשָׂר. וּתְבוּאָה שֶׁנִּזְרְעָה וְנִשְׁרְשָׁה קֹדֶם ט״ז בְּנִיסָן, הַעֹמֶר הַזֶּה הִתִּירָהּ, וּמֻתֶּרֶת מִיָּד לְאַחַר קְצִירָתָהּ. אֲבָל אִם לֹא נִשְׁרְשָׁה קֹדֶם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, אֲסוּרָה עַד שֶׁיָּבוֹא הָעֹמֶר הַבָּא.

ב לְדַעַת רֹב גְּדוֹלֵי הַפּוֹסְקִים, אִסּוּר זֶה גַּם בְּחוּץ לָאָרֶץ הוּא מִן הַתּוֹרָה. וְלָכֵן צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ מְאֹד בִּתְבוּאָה שֶׁנִּזְרְעָה לִפְעָמִים אַחַר הַפֶּסַח אוֹ סָמוּךְ לִפְנֵי הַפֶּסַח, שֶׁלֹּא הִשְׁרִישָׁה קֹדֶם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, כְּגוֹן שְׁעוֹרִים וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וּבְקִצָּת מְקוֹמוֹת גַּם חִטִּין, שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת עַד לְאַחַר שִׁבְעָה עָשָׂר בְּנִיסָן הַבָּא. (וְאִם הִשְׁרִישָׁה בְּיוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר, מֻתֶּרֶת בִּתְחִלַּת לֵיל שִׁבְעָה עָשָׂר בְּנִיסָן הַבָּא, מִכֹּחַ מַה נַּפְשָׁךְ). וְגַם הַשֵּׂכָר שֶׁנַּעֲשָׂה מִתְּבוּאָה זוֹ, אָסוּר עַד לְאַחַר הַפֶּסַח הַבָּא. וְכֵן הַשְּׁמָרִים, אֲסוּרִים. וְאִם חִמְּצוּ בָהֶם עִסָּה, אֲפִלּוּ מִתְּבוּאָה יְשָׁנָה, כָּל הָעִסָּה אֲסוּרָה מֻחֲמַת הַשְּׁמָרִים. תְּבוּאָה שֶׁמִּסְתַּפְּקִים בָּהּ אִם הִיא יְשָׁנָה אוֹ חֲדָשָׁה, יַעֲשׂוּ עָלֶיהָ שְׁאֵלַת חָכָם.

ג יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵין אִסּוּר חָדָשׁ אֶלָּא בִּתְבוּאָה שֶׁגָּדְלָה בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל. וַאֲפִלּוּ הַשָּׂדֶה שֶׁיֶּכֶת לַגּוֹי, אֶלָּא שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל שְׂכָרָהּ, יֵשׁ בִּתְבוּאָה זוֹ אִסּוּר חָדָשׁ. אֲבָל בִּתְבוּאָה שֶׁגָּדְלָה בִּרְשׁוּת הַגּוֹי, אֵין בָּהּ אִסּוּר חָדָשׁ. וְעַל זֶה סוֹמְכִים הָרַבִּים בִּשְׁעַת הַדְּחָק. וּמִכָּל מָקוֹם בִּתְבוּאָה שֶׁגָּדְלָה בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל, אֵין שׁוּם הֶתֵּר. אֲבָל רַבּוּ הַחוֹלְקִים וְאוֹמְרִים, דְּגַם בְּשֶׁל גּוֹי אֵיפָא אִסּוּר חָדָשׁ. וְהַמַּחְמִיר תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה.

סימן קעג

א כָּל עֵץ מַאֲכָל, בֵּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל בֵּין שֶׁל גּוֹי, וַאֲפִלּוּ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, שָׁלֹשׁ שָׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת מִנְּטִעָתוֹ, הַפֵּרוֹת וְהַגַּרְעִינִין וְהַקְּלִפּוֹת, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים אֵלּוּ, אֵין מוֹנִים מִיּוֹם לְיוֹם, אֶלָּא אִם נָטַע קֹדֶם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאָב, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה, נֶחְשֶׁבֶת לוֹ הַשָּׁנָה, מִשּׁוּם דְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם הֶמָּה יְמֵי קְלִיטָה, וְאַחַר כָּךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם בַּשָּׁנָה נֶחְשָׁבִים שָׁנָה, וְשׁוּב מוֹנֶה שְׁתֵּי שָׁנִים מִתְּשָׁרֵי. אֲבָל אִם נָטַע מִיּוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאָב וְאֵילַךְ, לֹא נֶחְשֶׁבֶת שָׁנָה זֹאת לִכְלוּם, וּמוֹנֶה מִתִּשְׁרֵי שָׁלֹשׁ שָׁנִים.

ב בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית, נִקְרָאוּ הַפֵּרוֹת נָטַע רְבָעִי, וּצְרִיכִין פִּדְיוֹן. כֵּיצַד פּוֹדֶה אוֹתָן. תּוֹלְשָׁן לְאַחַר שֶׁנִּגְמְרוּ כָּל צָרְכָּן, וְנוֹטֵל מַטְבֵּעַ כֶּסֶף אוֹ פֵּרוֹת שֶׁל הֶתֵּר שָׁוִין פְּרוּטָה, וְאוֹמֵר, בָּזֶה אֲנִי פּוֹדֶה פֵּרוֹת נָטַע רְבָעִי אֵלּוּ. וְנוֹטֵל הַמַּטְבֵּעַ אוֹ הַפֵּרוֹת וְשׁוֹחֲקָן וְזוֹרְקָן בַּנָּהָר. וְאֵין מְבָרְכִין בְּחוּץ לָאָרֶץ עַל הַפִּדְיוֹן.

ג אֶחָד הַנּוֹטֵעַ גַּרְעִין אוֹ עָנָף אוֹ שֶׁעָקַר אִילָן וּנְטָעוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, חַיָּבִים בָּעָרְלָה. אֲבָל הַמַּרְכִּיב עָנָף בְּאִילָן אַחֵר, וְכֵן הַמַּבְרִיךְ, דְּהַיְנוּ שֶׁעוֹשֶׂה גּוּמָּא בָּאָרֶץ וּמַשְׁפִּיל אֶחָד מֵעֲנָפֵי הָאִילָן וּמַטְמִין אֶמְצָעוּתוֹ בָּאָרֶץ וְרֹאשׁוֹ יוֹצֵא מִצַּד אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁחָתַךְ מֵעִקַּר הָאִילָן, בְּחוּץ לָאָרֶץ אֵין בּוֹ מִשּׁוּם עָרְלָה.

ד אִילָן שֶׁנִּקְצַץ, אִם נִשְׁאַר גָּבוֹהַּ מֵהָאָרֶץ טֶפַח, אֲזַי מַה שֶּׁגָּדַל אַחַר כָּךְ, אֵינוֹ חַיָּב בָּעָרְלָה. אֲבָל אִם לֹא נִשְׁאַר טֶפַח, חַיָּב בָּעָרְלָה. וּמוֹנִין הַשָּׁנִים מִשְּׁעַת הַקִּצִּיצָה. וְאִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְנִשְׁאַר מִשָּׁרָשָׁיו מְחֻבָּר, אֲפִלּוּ רַק כָּעֲבִי הַמַּחַט שֶׁמּוֹתְחִין בָּהּ הַבֶּגֶד, לְאַחַר אֲרִיגָה, בְּיָדוּעַ שֶׁיָּכוֹל לִחְיוֹת בְּלִי תּוֹסֶפֶת עָפָר וּפָטוּר, וַאֲפִלּוּ הוֹסִיף עָלָיו עָפָר הַרְבֵּה.

סימן קעד

א כִּלְאֵי אִילָנוֹת, חֲרֵי הֵם בְּכְלַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר, שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם. וְעַל כֵּן אָסוּר לְהַרְכִּיב מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כְּגוֹן עָנָף שֶׁל תַּפּוּחַ בְּאֶתְרוֹג, אוֹ אֶתְרוֹג בְּתַפּוּחַ. וַאֲפִלּוּ מִינִים הַדּוֹמִים זֶה לָזֶה, כְּגוֹן תַּפּוּחַ בְּתַפּוּחַ יַעֲרִי וְכַיּוֹצֵא, כֵּיוָן שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינִים, אֲסוּרִים זֶה בָּזֶה. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַנִּיחַ לַגּוֹי שֶׁיַּרְכִּיב לוֹ אִילָנוֹ כִּלְאָיִם.

ב אָסוּר לְקַיֵּם הַמֻּרְכָּב כִּלְאָיִם. אֲבָל הַפְּרִי הַגָּדֵל מִמֶּנּוּ, מֻתָּר. וּמֻתָּר לִקַּח עָנָף מִן הַמֻּרְכָּב וּלְנָטְעוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר.

ג כִּלְאֵי הַכֶּרֶם וְכִלְאֵי זְרָעִים אֵינָם אֲסוּרִים בְּחוּץ לָאָרֶץ, אֶלָּא אִם כֵּן זָרַע שְׁנֵי מִינֵי תְבוּאָה אוֹ שְׁנֵי מִינֵי יֶרֶק עִם זֶרַע הַכֶּרֶם בְּיַחַד.

סימן קעה

א אָסוּר לְהַרְכִּיב זָכָר עַל נְקֵבָה מִשְּׁנֵי מִינִים, בֵּין בִּבְהֵמוֹת בֵּין בְּחַיּוֹת בֵּין בְּעוֹפוֹת. וַאֲפִלּוּ לְגָרוֹם שֶׁיַּרְכִּיבוּ, אָסוּר.

ב אָסוּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בִּשְׁנֵי מִינִים, כְּגוֹן לַחֲרוֹשׁ אוֹ שֶׁיִּמְשְׁכוּ אֶת הַקָּרוֹן. וַאֲפִלּוּ לְהַנְהִיגָם בְּקוֹל בִּלְבַד, שֶׁהוּא צוֹעֵק עֲלֵיהֶם, אָסוּר, אִם הֵם קְשׁוּרִים יָחַד. וְלָכֵן עֶגְלָה שֶׁל גּוֹי שֶׁכִּלְאַיִם מוֹשְׁכִים אוֹתָהּ, וּמַשָּׂא שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל הָעֶגְלָה, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּלֵךְ סָמוּךְ לְהָעֶגְלָה, דְּחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא יִצְעַק עֲלֵיהֶם שֶׁיֵּלְכוּ מַהֵר, וְזֶה אָסוּר מִשּׁוּם מַנְהִיג בְּכִלְאָיִם.

ג עֶגְלָה שֶׁהַכִּלְאַיִם מוֹשְׁכִים אוֹתָהּ, אָסוּר לֵישֵׁב בָּהּ, אֲפִלּוּ אֵינוֹ מַנְהִיג.

ד עֶגְלָה שֶׁמּוֹשֵׁךְ אוֹתָהּ מִין אֶחָד, לֹא יִקְשֹׁר מִין אַחֵר לֹא בְּצִדָּהּ וְלֹא לְאַחֲרֶיהָ.

ה אָסוּר לִקְשֹׁר שְׁנֵי מִינִים יַחַד, אֲפִלּוּ רַק מִשּׁוּם שְׁמִירָה שֶׁלֹּא יִבְרְחוּ. וְיֵשׁ לְזָהֵר בָּזֶה בְּעוֹפוֹת, שֶׁלֹּא לִקְשֹׁר שְׁנֵי מִינִים יַחַד, שֶׁקְּצָת טוֹעִין בָּזֶה.

ו פֶּרֶד, הוּא הַבָּא מִן הַסּוּס וְהַחֲמוֹר, וְיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי מִינִים. יֵשׁ שֶׁאָבִיו סוּס וְאִמּוֹ חֲמוֹרָה, וְיֵשׁ שֶׁאִמּוֹ סוּסָה וְאָבִיו חֲמוֹר, וְהֵם כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. וְלָכֵן הַבָּא לִקְשֹׁר שְׁתֵּי פְּרָדוֹת, בּוֹדֵק בְּסִימָנֵי אָזְנַיִם וְזָנָב וְקוֹל, אִם דּוֹמִין זֶה לָזֶה, בְּיָדוּעַ שֶׁאִמָּן מִמִּין אֶחָד, וּמֻתָּרִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דַּאֲפִלּוּ פֶּרֶד אֶחָד, חֲרֵי כִּלְאַיִם, מִשּׁוּם דְּבָא מִשְּׁנֵי מִינִים, וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה אוֹ לִרְכֹּב עָלָיו.

סימן קעו

א צָמֶר רְחָלִים וְאֵילִים עִם פִּשְׁתָּן, אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, בֵּין שֶׁתָּפַר בֶּגֶד צֶמֶר עִם בֶּגֶד פִּשְׁתָּן אֲפִלּוּ בְּחוּטֵי מֶשִׁי אוֹ בְּחוּטֵי קַנְבּוֹס, בֵּין שֶׁתָּפַר בֶּגֶד צֶמֶר בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן אוֹ בְּהִפּוּךְ, בֵּין שֶׁקִּשֵּׁר חוּטֵי פִּשְׁתָּן עִם חוּטֵי צֶמֶר אוֹ שֶׁקִּלְּעָן יַחַד, כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. הַתּוֹכֵף תְּכִיפָה אַחַת וְקָשַׁר אוֹ שֶׁתָּכַף שְׁתֵּי תְּכִיפוֹת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָשַׁר, חֲוִי חִבּוּר לְכִלְאַיִם. וְעַל כֵּן אָסוּר לְחַבֵּר בֶּגֶד צֶמֶר בְּבֶגֶד פִּשְׁתָּן אֲפִלּוּ עַל יְדֵי מַחַט (שפיננאדל) בְּלֹא חוּט (חוות יאיר קמג).

ב עוֹרוֹת הַכְּבָשִׂים שֶׁעוֹשִׂין מֵהֶן בְּגָדִים, מֻתָּר לְתָפְרָן בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת שֶׁל הַצֶּמֶר אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְחַבְּרִין בְּחוּט הַפִּשְׁתָּן, מִשּׁוּם דְּאֵלּוּ הַנִּימוֹת שֶׁל הַצֶּמֶר אֵינָן חוּטִין, וְלָא חֲשִׁיבִי, וּבָטְלֵי.

ג לְחַבֵּר צֶמֶר וּפִשְׁתָּן עַל יְדֵי אֶמְצָעִי, דְּהַיְנוּ חֲתִיכַת עוֹר, לִתְפֹּר אוֹ לִקְשֹׁר מִצִּדּוֹ הָאֶחָד צֶמֶר וּמִצִּדּוֹ הַשֵּׁנִי פִּשְׁתָּן, לְהָרַמְבַּ״ם אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, וְיֵשׁ מְקִלִּין. וְלָכֵן לְדִידְהוּ עוֹרוֹת הַתְּפוּרִין יַחַד בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן, מֻתָּר לְחַבְּרָם תַּחַת בֶּגֶד צֶמֶר, (וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהַחוּט שֶׁל קַנְבּוֹס, שֶׁהוּא תּוֹפֵר אֶת הָעוֹרוֹת תַּחַת הַבֶּגֶד שֶׁל צֶמֶר, יִכָּנֵס בְּתוֹךְ חוּטֵי פִּשְׁתָּן שֶׁתְּפוּרִין בָּהֶן הָעוֹרוֹת, לֵית לָן בָּהּ), וְהָכִי נוֹהֲגִין. אֲבָל בַּעַל נֶפֶשׁ, יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר כְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם.

ד אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה מַצָּעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה, וְהַתַּחְתּוֹן כִּלְאַיִם, אָסוּר לִישֵׁב עַל הָעֶלְיוֹן.

ה בֶּגֶד גָּדוֹל, שֶׁכִּלְאַיִם בְּקָצֶה אֶחָד מִמֶּנּוּ, אָסוּר לְכַסּוֹת עַצְמוֹ בּוֹ אֲפִלּוּ בַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁהַכִּלְאַיִם מֻנָּחִים עַל הָאָרֶץ.

ו הַתּוֹפֵר כְּסוּת כִּלְאַיִם בִּשְׂכִיל גּוֹי, תּוֹפְרוֹ כְּדַרְכּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהַכְּסוּת מֻנַּחַת עַל אַרְכּוּבוֹתָיו, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְכַוְּנוּ שֶׁיֶּגְנוּ עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי הַצִּנָּה אוֹ מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וּמִכָּל מָקוֹם, הַיְרֵאִים נוֹשְׁאִין אוֹתָן עַל גַּבֵּי מַקֵּל.

ז מִטְפַּחַת הַיָּדַיִם, וְכֵן מִטְפַּחַת שֶׁמְּקַנַּחִין בָּהּ אַחַר הָרְחִיצָה, וּמִטְפַּחַת הַשֻּׁלְחָן שֶׁאוֹכְלִין עָלָיו וְכֵיוֹצֵא בָזֶה, וְכֵן מַפָּה שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁקּוֹרִין עָלָיו, אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. וְכֵן וילוֹן, אָסוּר לַעֲשׂוֹת מִכִּלְאַיִם. אֲבָל פָּרֹכֶת שֶׁלִּפְנֵי אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ, מֻתָּר.

ח עֲגָלוֹת (קוטש, קאללעס) שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מִכְסֶה שֶׁהַשָּׂרִים הוֹלְכִין בָּהֶן, וְיֵשׁ מֵהֶן מְחֻפּוֹת מִבִּפְנִים בְּבִגְדֵי צֶמֶר שֶׁהֵם כִּלְאַיִם, כִּי מִסְתָּמָא נִתְפְּרוּ בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן, מֻתָּר לָלֶכֶת בָּהֶם, וּבִלְבַד שֶׁיְּזַהֵר שֶׁלֹּא לְהִשָּׁעֵן בַּצְּדָדִים שֶׁיֵּשׁ שָׁם כִּלְאַיִם. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁיְּזַהֵר שֶׁלֹּא לָשֶׁבֶת עַל הַכָּרִים, שֶׁהֵן כִּלְאַיִם (עַיֵּן באר היטב סִימָן שא סָעִיף קטן ב). וְיֵשׁ מַתִּירִין אֲפִלּוּ לֵישֵׁב עַל הַכָּרִים, כֵּיוָן שֶׁעֲשׂוּיִים בְּאֹפֶן שֶׁאֵינָם נִכְפָּפִים עַל צְדָדֵי הָאָדָם (עַיֵּן פתחי תשובה בשם פנים מאירות).

סימן קעז

א יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּלְדָה לוֹ בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁלּוֹ בְּכוֹר, מִצְוָה לְהַקְדִּישׁוֹ וְלוֹמַר, חֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר, תַּקְדִּישׁ לה׳ אֱלֹהֶיךָ. וְאִם לֹא הִקְדִּישׁוֹ, מִתְקַדֵּשׁ מֵאֲלָיו מֵרֶחֶם. וְנוֹתְנִים אוֹתוֹ לַכֹּהֵן, בֵּין שֶׁהוּא תָם, בֵּין שֶׁנִּפַּל בּוֹ מוּם, וַאֲפִלּוּ נוֹלַד בְּמוּמוֹ. אֲבָל לֹא יִתְּנֵהוּ לַכֹּהֵן בְּעוֹדוֹ קָטֹן מִדַּאי, שֶׁאֵין זוֹ גְּדֻלָּה לַכֹּהֵן, אֶלָּא הַבְּעָלִים מְטַפְּלִים בּוֹ עַד שֶׁיִּגְדַּל מְעַט, דְּהַיְנוּ, בְּדֶקֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבְגַסָּה חֲמִשִּׁים יוֹם. וְאִם אֵין לוֹ כֹּהֵן מָצוּי, חַיָּב לְטַפֵּל בּוֹ עַד שֶׁיִּזְדַּמֵּן לוֹ כֹּהֵן.

ב אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן תּוֹךְ הַזְּמָן, תְּנֵהוּ לִי וַאֲנִי אֲטַפֵּל בּוֹ, אִם אֵין בּוֹ מוּם, אֵינוֹ רַשַּׁאי לִתְּנוֹ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה לוֹ טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, (שֶׁהוּא יְטַפֵּל בּוֹ תַּחְתָּיו), בִּשְׂכִיל שֶׁיִּתְּנֵהוּ לוֹ, וְזֶה אָסוּר, דַּהֲוֵי כְּגוֹזֵל אֲחֵרִים. אֲבָל אִם נָפַל בּוֹ מוּם תּוֹךְ הַזְּמָן וְאָמַר לוֹ הַכֹּהֵן תְּנֵהוּ לִי שֶׁאוֹכַלְנּוּ, מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי יָכוֹל לְשָׁחֲטוֹ מִיָּד.

ג אִם הַכֹּהֵן אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבְּלוֹ, מִפְּנֵי כִּי בַּזְּמַן הַזֶּה יֵשׁ בּוֹ טֹרַח גָּדוֹל לְגַדְּלוֹ עַד שֶׁיִּפּוֹל בּוֹ מוּם, אֵינוֹ רַשַּׁאי, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְבַזֶּה מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה. וּמִכָּל מָקוֹם הַיִּשְׂרָאֵל אָסוּר לוֹ לִתְּנוֹ לַכֹּהֵן כְּדֵי לְהַקְנִיטוֹ אוֹ לִנְקֹם מִמֶּנּוּ. וְאִם עוֹשֶׂה כֵּן, אֵין הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְקַבְּלוֹ. וְכֵן אִם פָּשַׁע הַיִּשְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה יָכוֹל לִמְכֹּר אֶת הַבְּהֵמָה לַגּוֹי קֹדֶם שֶׁיָּלְדָה וְלֹא מְכָרָהּ, אֵין הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְקַבֵּל אֶת הַבְּכוֹר, אֶלָּא הוּא בְּעַצְמוֹ יְטַפֵּל בּוֹ עַד שֶׁיִּפּוֹל בּוֹ מוּם, וְאָז יִתְּנֵהוּ לַכֹּהֵן (עַיֵּן חוּט הַשֶּׁנִי סִימָן כו).

ד הַבְּכוֹר בַּזְּמַן הַזֶּה, צְרִיכִין לְהַשְׁהוֹתוֹ עַד שֶׁיִּפּוֹל בּוֹ מוּם. וּכְשֶׁנָּפַל בּוֹ מוּם, מַרְאִין אוֹתוֹ לִשְׁלֹשָׁה בַּעֲלֵי תּוֹרָה, וְאֶחָד מֵהֶם יִהְיֶה בָּקִי לָדַעַת אִם הוּא מוּם קָבוּעַ, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ, וַאֲחַר כָּךְ שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ. וְאִם הוּא כָּשֵׁר, אוֹכְלִין אוֹתוֹ, וּמֻתָּר גַּם לְיִשְׂרָאֵל. אֲבָל אֵינוֹ נִמְכָּר בְּמָקוֹלִין, וְאֵינוֹ נִשְׁקָל בְּלִיטְרָא, וְאֵין נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ לַכֲּלָבִים, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹ נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ לַגּוֹי.

ה הַבְּכוֹר שֶׁנּוֹלַד בּוֹ מוּם, אִם יֵשׁ בַּמָּקוֹם הַהוּא אֲנָשִׁים הָרְאוּיִים לְהַתִּירוֹ, מַרְאִין אוֹתוֹ לָהֶם מִיָּד. וּמִשֶּׁהַתַּר, אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה, אֶלָּא אִם הָתַר תּוֹךְ שְׁנָתוֹ, יְכוֹלִין לְהַשְׁהוֹתוֹ עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ שָׁנָה. וְאִם הָתַר סָמוּךְ לְשָׁנָתוֹ אוֹ לְאַחַר שְׁנָתוֹ, אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם. עָבַר וְהִשְׁהָה אוֹתוֹ יוֹתֵר, אֵינוֹ נִפְסָל בָּכָךְ.

ו הַכֹּהֵן צָרִיךְ לְגַדֵּל אֶת הַבְּכוֹר עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם. וְיָכוֹל לְמָכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּם בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ מוּם, רַק שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל יִנְהַג בּוֹ בִּקְדֻשַּׁת בְּכוֹרָה, וְגַם לֹא יִקָּנֶהוּ לְסְחוֹרָה.

ז אֵין מַרְגִּילִין בַּבְּכוֹר, דְּהַיְנוּ לְהַפְשִׁיט עוֹרוֹ שָׁלֵם דֶּרֶךְ מַרְגְּלוֹתָיו, דְּנִרְאֶה כְּבִזָּיוֹן, שֶׁבְּעוֹד שֶׁהָעוֹר עַל הַקֻּדָּשִׁים, חוֹשֵׁב לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ מַפּוּחַ.

ח שְׁחָטוֹ וְנִמְצָא טְרֵפָה, עוֹרוֹ וּבְשָׂרוֹ אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, וְטָעוּן קְבוּרָה. וְהוּא הַדִּין אִם מֵת מֵעַצְמוֹ, טָעוּן קְבוּרָה. וְנוֹהֲגִין שֶׁכּוֹרְכִין אוֹתוֹ בְּסָדִין וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת בָּעֹמֶק (תשובה מאהבה)

ט הַבְּכוֹר, בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם, אָסוּר בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה. וַאֲפִלּוּ נִתְלַשׁ מִמֶּנּוּ צֶמֶר מֵעַצְמוֹ, אוֹתוֹ הַצֶּמֶר, אָסוּר בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם. אֲבָל הַצֶּמֶר שֶׁעַל גּוּפוֹ, אִם נִשְׁחַט בְּמוּמוֹ, הַשְּׁחִיטָה מַתֶּרֶת גַּם אֶת הַצֶּמֶר, כְּמוֹ שֶׁהִיא מַתֶּרֶת אֶת הַבָּשָׂר וְאֶת הָעוֹר.

י הַבְּכוֹר, אֵין לוֹ הֶתֵּר אֶלָּא בְּמוּם. וְאָסוּר לְכָנְסוֹ לְכִפָּה כְּדֵי שֶׁיָּמוּת מֵעַצְמוֹ, מִשּׁוּם דְּמַכְפִּיד קֻדָּשִׁים.

יא אָסוּר לַעֲשׂוֹת מוּם בַּבְּכוֹר. וַאֲפִלּוּ לִגְרֹם לוֹ מוּם, כְּגוֹן לִתֵּן בָּצֵק עַל גַּבֵּי אָזְנוֹ כְּדֵי שֶׁיִּטָּלְנוּ הַכֶּלֶב מִשָּׁם וְיִקָּטַע אָזְנוֹ עִמּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אוֹ שֶׁיֹּאמַר לַגּוֹי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מוּם, אָסוּר. וּמֻתָּר לִתְּנוֹ לַגּוֹי לְגַדְּלוֹ אוֹ לְשָׁמְרוֹ.

יב הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מִן הַגּוֹי, וְאֵין יָדוּעַ אִם כְּבָר יָלְדָה אוֹ לֹא, וְיָלְדָה עַתָּה בְּבֵית יִשְׂרָאֵל, חֲרֵי זֶה סָפֵק בְּכוֹר. וַאֲפִלּוּ הַגּוֹי מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ שֶׁכְּבָר יָלְדָה, לֹא מַהֲנֵי. וְגַם הַסִּימָנִים שֶׁבְּסִדְקֵי קַרְנַיִם, לָא מַהֲנֵי. וַאֲפִלּוּ אִם הִיא חוֹלֶבֶת, לָא מַהֲנֵי, אֶלָּא אִם כֵּן רוֹאִין שֶׁמֵּנִיקָה עֵגֶל. וְאִם הִיא חוֹלֶבֶת וְגַם הַגּוֹי מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּיחַ אֶת מִקָּחוֹ וְאוֹמֵר שֶׁכְּבָר יָלְדָה, מַהֲנֵי בְּפָרוֹת, אֲבָל לֹא בְּעִזִּים (שטז).

יג כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, חַיָּבִים גַּם כֵּן בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֵן מַפְרִישׁוֹ וּמְעַכְּבוֹ לְעַצְמוֹ וּמַחֲזִיקוֹ בִּקְדֻשַּׁת בְּכוֹר.

יד אִם יֵשׁ לַגּוֹי שֻׁתָּפוּת עִם יִשְׂרָאֵל בִּבְהֵמָה, וְכֵן הַמְקַבֵּל בְּהֵמָה מִן הַגּוֹי לְגַדְּלָה וְשֶׁיַּחְלְקוּ בְּוַלְדוֹת, פְּטוּרִין מִן הַבְּכוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל מִיִּשְׂרָאֵל. וְגוֹי הַמְקַבֵּל בְּהֵמָה מִיִּשְׂרָאֵל לְגַדְּלָה וְשֶׁיַּחְלְקוּ בְּוַלְדוֹת, לְהַרְבֵּה פּוֹסְקִים לָא מַהֲנֵי. אֶלָּא צָרִיךְ הַיִּשְׂרָאֵל לִמְכֹּר אֶת הָאֵם לַגּוֹי.

טו מִצְוָה לִמְכֹּר לַגּוֹי אֶת הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה אוֹ לְהִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בָּהּ קֹדֶם שֶׁתֵּלֵד, כְּדֵי לְפָטְרָהּ מֵהַבְּכוֹרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּפְקִיעַ קְדֻשַּׁת הַבְּכוֹר, הָכִי עָדִיף טְפֵי, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִדֵּי מִכְשׁוֹל בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה. וְאִם יַקְנֶה לַגּוֹי אֶת הָעֻבָּר, לֹא מַהֲנֵי, כֵּיוָן דַּהֲוֵי דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, אֶלָּא צָרִיךְ לְהַקְנוֹת לוֹ אֶת הָאֵם. וְהַקִּנְיָן יִהְיֶה בְּאֹפֶן זֶה, יִשְׁתַּתֵּף עִם הַגּוֹי עַל מְחִיר הַפָּרָה, וְגַם יַשְׁכִּיר לוֹ אֶת הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הַפָּרָה עוֹמֶדֶת שָׁם, וְהַגּוֹי יִתֵּן לוֹ פְּרוּטָה, וְיֹאמַר לוֹ הַיִּשְׂרָאֵל, בְּזוֹ הַפְּרוּטָה, תִּקָּנֶה אֶת הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הַפָּרָה עוֹמֶדֶת שָׁמָּה, וְהַמָּקוֹם הַזֶּה יַקְנֶה לְךָ אֶת הַפָּרָה. אוֹ יַעֲשֶׂה כֵּן, שֶׁלְּאַחַר שֶׁהִשְׁתַּתּוּ עַל מְחִיר הַפָּרָה, יִתֵּן לוֹ הַגּוֹי פְּרוּטָה, וְגַם יִמְשֹׁךְ הַגּוֹי אֶת הַפָּרָה לִרְשׁוּתוֹ אוֹ לְסִמְטָא, וְקוֹנֶה אוֹתָהּ בִּמְשִׁיכָה וּמְעוֹת. וַאֲפִלּוּ אִם מַחֲזִירָהּ אַחַר כָּךְ לִרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל, לֹא אִכְפַּת לָן.

סימן קעח

א יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמוֹרָה וְיָלְדָה בְּכוֹר, מִצְוָה לִפְדּוֹתוֹ. וּבַמֶּה פּוֹדֶה אוֹתוֹ. בְּשֶׂה מִן הַכְּבָשִׂים אוֹ מִן הָעִזִּים, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן, בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא טְרֵפָה וְלֹא שָׁחוּט וְלֹא בֶּן פְּקוּעָה, וְיִתֵּן אֶת הַשֶּׂה לַכֹּהֵן. וּמֵאֵימָתַי חַיָּב לִפְדּוֹתוֹ. מִשֶּׁיִּוָּלֵד עַד שֶׁיָּמוּת, אֶלָּא שֶׁמִּצְוָה לִפְדּוֹתוֹ מִיָּד, שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת אֶת הַמִּצְוָה. וּלְאַחַר שֶׁפָּדָה אוֹתוֹ, חֲרֵי הוּא בְּיַד הַיִּשְׂרָאֵל חֻלִּין גְּמוּרִים, וְגַם הַשֶּׂה הוּא בְּיַד הַכֹּהֵן חֻלִּין גְּמוּרִים.

ב מִיָּד כְּשֶׁהִפְרִישׁ אֶת הַטָּלֶה שֶׁיִּהְיֶה תַּחַת פֶּטֶר הַחֲמוֹר, נַעֲשָׂה פֶּטֶר הַחֲמוֹר חֻלִּין, אֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁנָּתַן אֶת הַטָּלֶה לַכֹּהֵן. לְפִיכָךְ מִיָּד כְּשֶׁמַּפְרִישׁוֹ, מְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר.

ג קֹדֶם שֶׁנִּפְדֶּה, אָסוּר בַּהֲנָאָה, וַאֲפִלּוּ נָתְנוֹ לַכֹּהֵן. גַּם הַכֹּהֵן אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, עַד שֶׁיִּפְדֶּה אוֹתוֹ וְיִקַּח אֶת הַשֶּׂה לְעַצְמוֹ. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁנִּפְדָּה, יִקָּבֵר.

ד אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְפָדוֹתוֹ, מַכֵּהוּ בְּקוּפִּין בְּעָרְפּוֹ עַד שֶׁיָּמוּת וְיִקָּבֵרֶנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה. וּמִצְוַת פִּדְיָה, קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת עֲרִיפָה.

ה כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, פְּטוּרִים מִפֶּטֶר חֲמוֹר. וְכֵן בַּת כֹּהֵן וּבַת לֵוִי. אֲבָל בַּעֲלֵיהֶן, חַיָּבִים בְּפֶטֶר חֲמוֹר שֶׁלָּהֶם. וְשַׁתָּפוּת כֹּהֵן וְלֵוִי וְכֵן שֻׁתָּפוּת גּוֹי, גַּם כֵּן פּוֹטֶרֶת. אֲבָל אָסוּר לְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם אוֹ לִמְכֹּר לָהֶם כְּדֵי לְהַפְקִיעַ קְדֻשָּׁתוֹ, כֵּיוָן דְּאֶפְשָׁר בִּפְדָיָה אוֹ בַּעֲרִיפָה.

סימן קעט

א מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַלְווֹת לַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ וְגוֹ׳. וְאַף עַל גַּב דִּכְתִיב אִם, קִבְּלוּ חֲכָמִינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּאִם זֶה, אֵינוֹ רְשׁוּת אֶלָּא חוֹבָה. הָכִי אָמְרִינַן בִּמְכִלְתָּא, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, חוֹבָה. אַתָּה אוֹמֵר חוֹבָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רְשׁוּת (מִדִּכְתִיב אִם), תַּלְמוּד לוֹמַר, הַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ, חוֹבָה וְלֹא רְשׁוּת. וְהָא דִּכְתִיב בִּלְשׁוֹן אִם, פֵּרוּשׁוֹ, אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת עַמִּי תַּלְוֶהוּ וְלֹא לַגּוֹי. וּלְאֵיזֶה מֵעַמִּי, לְאוֹתוֹ שֶׁעִמְּךָ. מִכָּאן אָמְרוּ, עָנִי שֶׁהוּא קָרוֹבוֹ, קוֹדֶם לַעֲנִיִּים אֲחֵרִים. וַעֲנִיֵּי עִירוֹ, קוֹדְמִים לַעֲנֵיֵּי עִיר אַחֶרֶת. וּגְדוֹלָה מִצְוַת הַלְוָאָה לָעָנִי, יוֹתֵר מִמִּצְוַת צְדָקָה לָעָנִי, שֶׁזֶּה כְּבָר נִצְרַךְ לִשְׁאֹל, וְזֶה עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְמַדָּה זוֹ. וְהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל מִי שֶׁהוּא נִמְנָע מִלְּהַלְווֹת לָעָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר, וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְגוֹ׳. וְהַמַּלְוֶה לָעָנִי בִּשְׁעַת דָּחֳקוֹ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, אָז תִּקְרָא וה׳ יַעֲנֶה.

ב אֲפִלּוּ עָשִׁיר, אִם צָרִיךְ לִלְווֹת, מִצְוָה לְהַלְווֹת לוֹ וּלְהַנּוֹתוֹ אַף בִּדְבָרִים וּלְיָעֲצוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת לוֹ.

ג אָסוּר לְהַלְווֹת בְּלֹא עֵדִים וַאֲפִלּוּ לְתַלְמִיד חָכָם, אֶלָּא אִם כֵּן מַלְוֶהוּ עַל הַמִּשְׁכּוֹן. וְהַמַּלְוֶה בִּשְׁטָר, מְשֻׁבָּח יוֹתֵר.

ד אָסוּר לִנְגֹּשׁ אֶת הַלָּוֶה כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ לִפְרֹעַ. וַאֲפִלּוּ לַעֲבוֹר לְפָנָיו, אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִכְלָם בִּרְאוֹתוֹ לַמַּלְוֶה וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִפְרֹעַ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר, לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנשֶׁה.

ה וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לַמַּלְוֶה לִנְגֹּשׁ אֶת הַלָּוֶה, כָּךְ אָסוּר לַלָּוֶה לְכַבּוֹשׁ מָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁבְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ, לֵךְ וָשׁוּב, כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב.

ו אָסוּר לַלָּוֶה לִקַּח אֶת הַהַלְוָאָה וּלְהוֹצִיאָהּ שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ עַד שֶׁתּוּכַל לְהֶאֱבֵד וְלֹא יִמְצָא הַמַּלְוֶה מִמֶּה לִגְבּוֹת, וַאֲפִלּוּ אִם הַמַּלְוֶה הוּא עָשִׁיר גָּדוֹל. וְהָעוֹשֶׂה כֵּן, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם. וְצִוּוּ חֲכָמִים, יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ. וּכְשֶׁהַמַּלְוֶה מַכִּיר אֶת הַלָּוֶה שֶׁהוּא בַּעַל מִדָּה זֹאת שֶׁלֹּא לְהַשְׁגִּיחַ עַל מָמוֹן אֲחֵרִים, מוּטָב שֶׁלֹּא לְהַלְווֹת לוֹ, מִפֶּה שֶׁיַּלְוֶהוּ וְיִצְטָרֵךְ לְנָגְשׁוֹ אַחַר כָּךְ וְיַעֲבוֹר בְּכָל פַּעַם מִשּׁוּם לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנשֶׁה.

ז הַמַּלְוֶה עַל הַמִּשְׁכּוֹן, צָרִיךְ לִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ רִבִּית. וְאִם הִלְוָה לְעָנִי עַל מָרָא וְקַרְדֹּם וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, שֶׁשְּׁכָרוֹ מְרֻבֶּה וְאֵינוֹ נִפְחָת אֶלָּא מְעַט, יָכוֹל לְהַשְׁכִּירוֹ אַף בְּלִי נְטִילַת רְשׁוּת מֵהַלָּוֶה, וּלְנַכּוֹת לוֹ דְּמֵי הַשְׂכִּירוּת בְּחוֹבוֹ, דְּמִסְתָּמָא נִיחָא לֵהּ לַלָּוֶה בְּכָךְ. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, דְּדַוְקָא לַאֲחֵרִים יָכוֹל לְהַשְׂכִּירוֹ, אֲבָל לֹא לְעַצְמוֹ, שֶׁלֹּא יְחַשְּׁדוּהוּ דְּמִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּחִנָּם, רַק בִּשְׂכִיל הַהַלְוָאָה.

ח אִם רוֹצֶה הַמַּלְוֶה לָקַחַת מַשְׁכּוֹן מִן הַלָּוֶה שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָה אֶלָּא אַחַר כָּךְ, לֹא יַעֲשֶׂה כִּי אִם עַל פִּי בֵּית דִּין.

ט לְעוֹלָם יַרְחִיק אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן הָעֲרֻבוּת וּמִן הַפִּקָּדוֹנוֹת בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר.

י מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁטַר חוֹב עַל חֲבֵרוֹ, וְהַשְׁטָר בָּלָה וְהוֹלֵךְ לְהִמָּחֵק, יָבוֹא לְבֵית דִּין וְיַעֲשׂוּ לוֹ קִיּוּם.

יא אָסוּר לְהַשְׁהוֹת שְׁטָר פָּרוּעַ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאַל תַּשְׁכֵּן בְּאָהָלֶיךָ עַוְלָה.

יב כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ לִזָּהֵר בִּשְׁמִירַת פִּקָּדוֹן, כָּךְ צָרִיךְ לִזָּהֵר בִּשְׁמִירַת הַמַּשְׁכּוֹן בְּיוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ שׂוֹמֵר שָׂכָר עַל הַמַּשְׁכּוֹן. וּכְשֶׁם שֶׁהַנִּפְקָד אֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְסֹר אֶת הַפִּקָּדוֹן לַאֲחֵר לְשָׁמְרוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן קפח, כָּךְ אֵין הַמַּלְוֶה רַשַּׁאי לְהַפְקִיד אֶת הַמַּשְׁכּוֹן בְּיַד אַחֵר אוֹ לְמַשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים.

יג הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, שֶׁאִם לֹא יִפְרָעֶנּוּ לִזְמַן פְּלוֹנִי, יְהֵא הַמַּשְׁכּוֹן חָלוּט לוֹ, יָזֶהּ לוֹמַר לוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אִם לֹא תִפְדֶּה אוֹתוֹ עַד זְמַן פְּלוֹנִי, יְהֵא קָנוּי לִי מֵעַכְשָׁו.

יד מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁחַיָּב לַחֲבֵרוֹ, וַחֲבֵרוֹ אוֹמֵר לוֹ, וַדַּאי לִי שֶׁאֵינְךָ חַיָּב לִי, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם לוֹ, שֶׁהֲרֵי מָחַל לוֹ.

טו לֹוֶה שֶׁבָּא לְפָרוֹעַ לַמַּלְוֶה עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, מִיָּד כְּשֶׁמָּסַר אֶת הַמָּעוֹת לְיַד הַשְּׁלִיחַ, זָכָה הַשְּׁלִיחַ בַּמָּעוֹת עֲבוּר הַמַּלְוֶה, וּכְשֶׁהַלָּוֶה מִתְחָרֵט וְרוֹצֶה לְקַחְתָּן מִיַּד הַשְּׁלִיחַ וְשִׁיפְרַע לוֹ אַחַר כָּךְ, אָסוּר מִשּׁוּם דַּהֲוֵי לֵהּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת, וְגַם עַל הַשְּׁלִיחַ יֵשׁ אִסּוּר לְהַחֲזִירָן לַלָּוֶה.

סימן קפ

א הַסְכָּמַת רֹב הַפּוֹסְקִים דִּשְׁמַטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה, וַאֲפִלּוּ בְּחוּץ לָאָרֶץ. וְהָעוֹלָם נָהֲגוּ לְהָקֵל. וּכְבָר הִרְעִישׁוּ עַל זֹאת גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וּקְצָת מֵהֶם טָרְחוּ לְלַמֵּד זְכוּת עַל הַמִּנְהָג שֶׁסּוֹמְכִין עַל קְצָת מִקִּלִּין. אֲבָל מִי שֶׁרוֹצֶה לְדַקְדֵּק בַּמִּצְוֹת, בְּוַדַּאי מְחֻיָּב לַעֲשׂוֹת כְּדַעַת רֹב הַפּוֹסְקִים

זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וּבְפֶרֶט שֶׁיּוּכַל לְתַקֵּן אֶת הַדָּבָר עַל יְדֵי פְּרוֹזְבּוּל וְלֹא יָבוֹא לִידֵי פְּסִידָא. וּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה הָיְתָה בִּשְׁנַת תרל״ה, וְתִהְיֶה אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בִּשְׁנַת תרמ״ב. [וְהַבָּאוֹת, אי״ה, תש״מ, תשמ״ז, תשנ״ד, תשס״א, תשס״ח, תשע״ה, תשפ״ב, תשפ״ט, תשצ״ו, תת״ג. וְכוּ׳].

ב שְׁבִיעִית, מְשַׁמֶּטֶת כָּל מִלְוָה, בֵּין מִלְוָה עַל פֶּה, בֵּין מִלְוָה בִּשְׁטָר, וַאֲפִלּוּ יֶשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים. וּמִי שֶׁנָּתַן לַחֲבֵרוֹ מָעוֹת בְּתוֹרַת עִסְקָא, שֶׁהַדִּין הוּא שֶׁחֶצְיָן מִלְוָה וְחֶצְיָן פִּקָּדוֹן, הַחֵצִי שֶׁהוּא מִלְוָה מְשַׁמֵּט, וְהַחֵצִי שֶׁהוּא פִּקָּדוֹן אֵינוֹ מְשַׁמֵּט.

ג הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. וְאִם הִלְוָהוּ עַל מַשְׁכּוֹן קַרְקַע, יֵשׁ בָּזֶה חִלּוּקֵי דִינִים.

ד עֶרֶב שֶׁפָּרַע לַמַּלְוֶה, וְקִדֵּם שֶׁפָּרַע הַלְוָה לְהֶעָרֵב הִגִּיעָה שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, מְשַׁמֵּט.

ה מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה עַל מָמוֹן, שֶׁאִלּוּ הָיָה מוֹדֶה לוֹ הָיְתָה שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמָּמוֹן, מְשַׁמֶּטֶת גַּם כֵּן אֶת הַשְּׁבוּעָה.

ו מִי שֶׁהָיָה חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָמוֹן וְכָפַר, וְעָמְדוּ לַדִּין וְנִתְחַיֵּב, וְכָתְבוּ בֵּית הַדִּין פְּסַק דִּין וּנְתָנוּהוּ לְיַדֵי הַמַּלְוֶה, אֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתּוֹ.

ז הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא תְּשַׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ הָכִי מְשַׁמַּטְתּוֹ. אֲבָל אִם הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט הוּא חוֹב זֶה, אֲפִלּוּ הָיָה זֶה בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, אֵינָהּ מְשַׁמַּטְתּוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב בִּשְׁטָר לְשׁוֹן פִּקָּדוֹן, אֵינָהּ מְשַׁמֶּטֶת.

ח הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ לְאֵיזֶה שָׁנִים וְהִגִּיעַ זְמַן הַפֵּרָעוֹן לְאַחַר שְׁמִטָּה, אֵינָהּ מְשַׁמַּטְתּוֹ, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לְתָבְעוֹ קֹדֶם.

ט הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין וְאָמַר לָהֶם, אַתֶּם גְּבוּ לִי חוֹבִי, אֵינוֹ נִשְׁמָט.

י הַמּוֹכֵר אֵיזֶה דָּבָר לַחֲבֵרוֹ בְּהַקָּפָה, חֲוֵי לֵהּ כְּאִלּוּ הִלְוָהוּ מָעוֹת, וּמְשַׁמֵּט. אֲבָל חֲנֻנֵי הַמּוֹכֵר לַאֲחֵרִים בְּהַקָּפָה, וְאֵין דַּרְכּוֹ לְתְבֹּעַ עַד שֶׁמִּתְקַבֵּץ אֵיזֶה סַךְ, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. וְאִם זְקָפָן עָלָיו בְּמִלְוָה, דְּהַיְנוּ שֶׁחָשַׁב הַכֹּל בְּיַחַד וְכָתַב בְּפִנְקָסוֹ סַךְ הַכּוֹלֵל, אֲזַי חֲוֵי כְּהַלְוָאָה וּמְשַׁמֵּט.

יא שְׂכַר שָׂכִיר, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. וְאִם זְקָפוֹ עָלָיו בְּמִלְוֶה, מְשַׁמֵּט.

יב הַבָּא מִכֹּחַ הַגּוֹי, חֲרֵי הוּא כַּגּוֹי. לָכֵן מִי שֶׁקָּנָה מִגּוֹי שְׁטַר חוֹב עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט, שֶׁחֲרֵי הַגּוֹי הָיָה גּוֹבֶה בִּשְׁטָרוֹ לְעוֹלָם. וְכֵן מִי שֶׁעָרַב לַגּוֹי בְּעַד יִשְׂרָאֵל, וְלֹא פָרַע הַיִּשְׂרָאֵל, וְהֶצְרִךְ הַיִּשְׂרָאֵל הֶעָרֵב לִפְרֹעַ לַגּוֹי, וְנָטַל מִן הַגּוֹי אֶת הַשְּׁטָר שֶׁעַל הַלְוֶה, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. אֲבָל אִם לֹא הָיָה שְׁטָר, אֶלָּא שֶׁתּוֹבֵעַ לַחֲבֵרוֹ בְּעַל פֶּה, עַל שֶׁהֶצְרִךְ לִפְרֹעַ בַּעֲדוֹ לַגּוֹי, חֲרֵי זֶה פָּטוּר.

יג אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים, אֶלָּא בְּסוֹפָהּ. לְפִיכָךְ הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה עַצְמָהּ, גּוֹבֶה חוֹבוֹ כָּל הַשָּׁנָה. וּכְשֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אָבַד הַחוֹב.

יד לְוֶה שֶׁבָּא לִפְרֹעַ לַמַּלְוֶה חוֹב שֶׁעָבַר עָלָיו שְׁמִטָּה, יֹאמַר לוֹ הַמַּלְוֶה, מְשַׁמֵּט אֲנִי אֶת הַחוֹב וּכְבָר נִפְטַרְתָּ מִמֶּנִּי. אִם אָמַר לוֹ הַלְוֶה, אַף עַל פִּי כֵן רוֹצֶה אֲנִי שֶׁתְּקַבֵּל מִמֶּנִּי, מֻתָּר לַמַּלְוֶה לְקַבְּלוֹ מִמֶּנּוּ. וְאַל יֹאמַר הַלְוֶה, בְּחוֹבִי אֲנִי נוֹתֵן לְךָ, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ, שְׁלִי הֵם וּבְמַתָּנָה אֲנִי נוֹתְנָם לָךְ. וְיָכוֹל הַמַּלְוֶה לַעֲשׂוֹת הִשְׁתַּדְּלוּת וְהִתְפָּעֲלוּת, שֶׁיֹּאמַר הַלְוֶה שֶׁהוּא נוֹתְנָם לוֹ בְּמַתָּנָה. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִפְעֹל זֹאת, אַל יִקָּחֵם.

טו פְּרוֹזְבּוּל אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. וּמַהוּ פְּרוֹזְבּוּל. הַמַּלְוֶה הוֹלֵךְ אֵצֶל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי תוֹרָה שֶׁיִּהְיוּ בֵּית דִּין, וְיֹאמַר אֲלֵיהֶם, אַתֶּם דַּיָּנִים, מוֹסֵר אֲנִי לָכֶם, שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי עַל פְּלוֹנִי וְעַל פְּלוֹנִי, שֶׁאֲגָבֶּה אוֹתָן חוֹבוֹת כָּל זְמַן שֶׁאִרְצֶה. וְהֵמָּה כּוֹתְבִים לוֹ פְּרוֹזְבּוּל בְּזוֹ הַלָּשׁוֹן, בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲוִינָא, וַאֲתָא פְּלוֹנִי הַמַּלְוֶה וְאָמַר לְפָנֵינוּ, מוֹסֵר אֲנִי וְכוּ׳. וּשְׁלָשְׁתָּן חוֹתְמִין לְמַטָּה, בִּלְשׁוֹן דַּיָּנִים אוֹ בִּלְשׁוֹן עֵדִים. וְיכוֹלִין לַעֲשׂוֹת זֹאת גַּם בְּסוֹף הַשָּׁנָה, דְּהַיְנוּ בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה קֹדֶם שְׁקִיעַת הַחַמָּה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁאֵינָן צְרִיכִין דַּוְקָא לִכְתֹּב אֶת הַפְּרוֹזְבּוּל, אֶלָּא דַּי בְּמַה שֶׁהוּא אוֹמֵר לִפְנֵיהֶם. וַאֲפִלּוּ אִם אֵין בְּמְקוֹמוֹ בֵּית דִּין, יָכוֹל לוֹמַר, אֲנִי מוֹסֵר שְׁטָרוֹתַי לְבֵית דִּין שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי.

טז לֹא מַהֲנֵי פְּרוֹזְבּוּל אֶלָּא אִם יֵשׁ לַלְוֶה קַרְקַע. וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא, סַגִּי. וַאֲפִלּוּ אֵין לוֹ אֶלָּא עָצִיץ נָקוּב, סַגִּי. וַאֲפִלּוּ אֵין לַלְוֶה כְּלוּם, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לֶעָרֵב אוֹ שֶׁיֵּשׁ לְמִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ לְלְוֶה זֶה, נַמֵּי מַהֲנֵי. וְאִם גַּם לְאֵלּוּ אֵין לָהֶם כְּלָל, אִם יֵשׁ לַמַּלְוֶה קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, יָכוֹל לְזַכּוֹת לוֹ לַלְוֶה, וַאֲפִלּוּ אֵין לַלְוֶה כְּלוּם, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לֶעָרֵב אוֹ שֶׁיֵּשׁ לְמִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ לְלְוֶה זֶה, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי אַחֵר, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וּמַהֲנֵי לִפְרוֹזְבּוּל.

סימן קפא

א כְּשֶׁנָּפַל בֵּין שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם אֵיזֶה סִכְסוּךְ, רָאוּי לָהֶם לְהִתְפַּשֵּׁר בְּטוֹב וְשֶׁיְּוַתֵּר כָּל אֶחָד נֶגֶד חֲבֵרוֹ, כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מִזִּילוּתָא דְּבֵי דִינָא בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר.

ב אִם אִי אֶפְשָׁר לָהֶם לְהִתְפַּשֵּׁר בְּטוֹב, וּמֵכְרָחִים לָבוֹא בַּמִּשְׁפָּט, יָבוֹאוּ לִפְנֵי בֵּית דִּין יִשְׂרָאֵל. וְאָסוּר לְדוֹן בִּפְנֵי דַּיָּנֵי גּוֹיִם וּבְעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם, אֲפִלּוּ בְּדִין שֶׁדָּנִים כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. וַאֲפִלּוּ נִתְרַצּוּ שְׁנֵי בַעֲלֵי דִינִים לְדוֹן בִּפְנֵיהֶם, אָסוּר. וַאֲפִלּוּ נִתְקַשְּׁרוּ בְּקִנְיָן עַל זֶה אוֹ שֶׁכָּתְבוּ כֵּן בִּשְׁטָר, אֵינוֹ כְלוּם. וְכָל הַבָּא לְדוֹן בִּפְנֵיהֶם, הֲרֵי זֶה רָשָׁע, וּכְאִלּוּ חֵרֵף וְגִדֵּף וְהֵרִים יָד בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר הַמֻּתָּר לְמֻעְבָּד דִּינָא לְנַפְשֵׁה, כַּאֲשֶׁר יִתְבָּאֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם בְּסָעִיף ט, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ עַל יְדֵי גּוֹיִם. וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ דָן לִפְנֵי הַגּוֹיִם, אֶלָּא שֶׁכּוֹפֵהוּ עַל יְדֵי גּוֹי שֶׁיַּעֲמֹד עִמּוֹ לְדִין יִשְׂרָאֵל, רָאוּי לְמֻתְחוֹ עַל הָעַמּוּד.

ג הָיְתָה יָדָם תַּקִּיפָה וּבַעַל דִּינוֹ גֶּבֶר אַלָּם, יִתְבָּעֲנוּ לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה. אִם לֹא רָצָה לָבוֹא, נוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין וּמַצִּיל בְּדִינֵיהֶם.

ד מִי שֶׁתּוֹבְעִים אוֹתוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא מֻחְזָק בּוֹ, אָסוּר לוֹ לְבַקֵּשׁ צְדָדִים לְהִשָּׁמֵט, כְּדֵי שֶׁיִּתְרַצֶּה הַלָּה לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ פְּשָׁרָה וְיִמְחוֹל לוֹ עַל הַשְּׁאָר. וְאִם עָבַר וְעָשָׂה כֵּן, אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי שָׁמַיִם, עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת שֶׁלּוֹ.

ה אָסוּר לְבַעַל דִּין לְסַפֵּר עִנְיַן הַמִּשְׁפָּט לִפְנֵי הַדַּיָּן שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַעַל הַדִּין חֲבֵרוֹ. וְלֹא יַקְדִּים אֶת עַצְמוֹ לָבוֹא לִפְנֵי הַדַּיָּן קֹדֶם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא נֶחְשָׁד שֶׁמַּקְדִּים כְּדֵי לְסַדֵּר טַעֲנוֹתָיו שֶׁלֹּא בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ (ספר מאירת עינים).

ו כֵּיצַד שֶׁהַדַּיָּן הַלּוֹקֵחַ שׁוֹחַד אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, כָּךְ הַנּוֹתֵן אֶת הַשּׁוֹחַד עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה דִּלְפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל.

ז אָסוּר לִטְעֹן שֶׁקֶר בְּכָל עִנְיָן. וַאֲפִלּוּ אִם יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא זַכַּאי, וְאִם יִטְעַן הָאֱמֶת יִתְחַיֵּב בַּדִּין, מִכָּל מָקוֹם לֹא יִטְעַן שֶׁקֶר. הָכִי אִיתָא בַּגְּמָרָא, תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן לְנוֹשֶׂה בַּחֲבֵרוֹ (פֵּרוּשׁ שֶׁהִלְוָה לַחֲבֵרוֹ) מָנֶה, שֶׁלֹּא יֹאמַר אֲטָעֲנֵנּוּ בְּמָאתַיִם כְּדֵי שֶׁיּוֹדֶה לִי בְּמָנֶה וְיִתְחַיֵּב לִי שְׁבוּעָה וַאֲגַלְגֵּל עָלָיו שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר תַּלְמוּד לוֹמַר, מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. מִנַּיִן לְנוֹשֶׂה בַּחֲבֵרוֹ מָנֶה וּטְעָנוֹ מָאתַיִם. שֶׁלֹּא יֹאמַר הַלְוֵנִי, אֶכְפְּרֶנּוּ בְּבֵית דִּין וְאוֹדֶה לוֹ חוּץ לְבֵית הַדִּין כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתְחַיֵּב לוֹ שְׁבוּעָה וְלֹא יְגַלְגֵּל עָלַי שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר תַּלְמוּד לוֹמַר, מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. מִנַּיִן לִשְׁלֹשָׁה שֶׁנּוֹשְׁאִין מָנֶה בְּאֶחָד, שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד בַּעַל דִּין וּשְׁנַיִם עֵדִים כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיאוּ הַמָּנֶה וְיַחֲלְקוּ תַּלְמוּד לוֹמַר, מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק.

ח לִפְעָמִים בַּעֲלֵי הַדִּין בּוֹרְרִים לָהֶם אֲנָשִׁים שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶם, אִם בְּצֵרוּף בֵּית הַדִּין אוֹ שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין. וְדָבָר זֶה, הָגוּן הוּא, שֶׁכָּל אֶחָד הוּא מְצַדֵּד בִּזְכוּתוֹ שֶׁל זֶה אֲשֶׁר בְּחָרוֹ וְיֵצֵא הַפֶּשֶׁר כָּרָאוּי. וְדַוְקָא לְצַדֵּד בַּדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר. אֲבָל חָלִילָה לוֹ לְעַוֵּת אֶת הַפֶּשֶׁר. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמַּזְהִרִין שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, כָּךְ מַזְהִרִין שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת אֶת הַפֶּשֶׁר.

ט יָכוֹל אָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ. אִם רוֹאֶה חֵפֶץ שֶׁלּוֹ בְּיַד אַחֵר שֶׁגָּזָלוֹ, יָכוֹל לְקַחְתּוֹ מִיָּדוֹ. וְאִם הָאַחֵר עוֹמֵד כְּנֶגְדּוֹ, יָכוֹל לְהַכּוֹתוֹ עַד שֶׁיַּנִּיחֶנּוּ, אִם לֹא יוּכַל לְהַצִּיל בְּעִנְיָן אַחֵר, אֲפִלּוּ הוּא דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ הֶפְסֵד, אִם יְמַתִּין עַד שֶׁיַּעֲמִידֶנּוּ בַּדִּין. וְאִם יֵשׁ עֵדִים הָרוֹאִים שֶׁהוּא תּוֹפֵשׂ אֶת הַחֵפֶץ מִיַּד הָאַחֵר, אֵינוֹ יָכוֹל לְתָפְסוֹ עַל יְדֵי הַכָּאָה, אֶלָּא אִם כֵּן יָכוֹל לְבָרֵר אַחַר כָּךְ שֶׁנָּטַל אֶת שֶׁלּוֹ. כִּי אִם לֹא יְבָרֵר, לֹא מַהֲנֵי לֵהּ תְּפִיסָתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ עֵדִים בַּדָּבָר. אֲבָל אִם אֵין עֵדִים, דְּאָז מַהֲנֵי תְּפִיסָתוֹ, יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יוּכַל לְבָרֵר.

י בְּנֵי הָעִיר שֶׁמַּעֲמִידִין לָהֶם בֵּית דִּין, צְרִיכִין לֵידַע שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם שִׁבְעָה דְּבָרִים אֵלּוּ, חָכְמָה בַּתּוֹרָה, עֲנָוָה, יִרְאָה, שִׂנְאַת מָמוֹן אֲפִלּוּ שֶׁלָּהֶם, אַהֲבַת הָאֱמֶת, אַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת לָהֶם, בַּעֲלֵי שֵׁם טוֹב בְּמַעֲשֵׂיהֶם. וְכָל הַמַּעֲמִיד דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, כְּלוֹמַר, לֹא תַכִּירוּ פְּנֵי הָאִישׁ לוֹמַר, פְּלוֹנִי עָשִׁיר הוּא, קְרוֹבִי הוּא, אוֹשִׁיבֶנּוּ בַדִּין. וְכָל דַּיָּן שֶׁנִּתְמַנָּה בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב, אָסוּר לַעֲמֹד לְפָנָיו אוֹ לְכַבְּדוֹ בִּשְׁאָר כִּבּוּד, וְעָלָיו דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אֱלֹהֵי כֶּסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם.

יא עֲיָרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם חֲכָמִים הָרְאוּיִים לִהְיוֹת דַּיָּנִים, מְמַנִּים הַטּוֹבִים וְהַחֲכָמִים שֶׁבָּהֶם לְדַעַת אַנְשֵׁי הָעִיר, וְהֵם יָדוּנוּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְדַיָּנִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵלְכוּ לִפְנֵי עַרְכָּאוֹת שֶׁל גּוֹיִם. וְכֵיוָן שֶׁקִּבְּלוּם עֲלֵיהֶם בְּנֵי הָעִיר, אֵין אַחֵר יָכוֹל לְפָסְלָן. וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם.

יב כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ עֵדוּת לַחֲבֵרוֹ וְרָאוּי לְהָעִידוֹ וְיֵשׁ לַחֲבֵרוֹ תּוֹעֶלֶת בְּעֵדוּתוֹ וְהוּא תּוֹבְעוֹ שֶׁיָּעִיד לוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין חַיָּב לְהָעִיד לוֹ, בֵּין שֶׁיֵּשׁ עוֹד עֵד אַחֵר עִמּוֹ, בֵּין שֶׁהוּא לְבַדּוֹ. וְאִם כָּבַשׁ עֵדוּתוֹ, חַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וְאָסוּר לְאָדָם לְהָעִיד בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם שֶׁיּוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁאֵינוֹ מְשַׁקֵּר. וַאֲפִלּוּ אָמַר לוֹ בַּעַל הַדִּין, בּוֹא וַעֲמֹד עִם עֵד אֶחָד שֶׁיֵּשׁ לִי, וְלֹא תָּעִיד, רַק שֶׁיִּפְחַד בַּעַל חוֹבִי וְיִסְבּוֹר שֶׁיֵּשׁ לִי שְׁנֵי עֵדִים, וְיוֹדֶה לִי לֹא יִשְׁמַע לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק.

יג הָא דְּעֵד אֶחָד מֵעִיד, זֶהוּ דַּוְקָא בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן, דְּמַהֲנֵי גַּם עֵד אֶחָד לְעִנְיַן שְׁבוּעָה. וְכֵן בִּדְבַר אִסּוּר, אִם עֲדַיִן לֹא נַעֲשָׂה הָאִסּוּר, יָעִיד כְּדֵי לְאַפְרוּשֵׁי מֵאִסּוּרָא. אֲבָל אִם כְּבָר נַעֲשָׂה הָאִסּוּר, לֹא יָעִיד עֵד אֶחָד. דְּכֵיוָן דְּעֵד אֶחָד אֵינוֹ נֶאֱמָן, אֵינוֹ אֶלָּא כְּמוֹצִיא שֵׁם רָע עַל חֲבֵרוֹ.

יד הַנּוֹטֵל שָׂכָר לְהָעִיד, עֵדוּתוֹ בְּטֵלָה. וְדַוְקָא כְּשֶׁכְּבָר רָאָה הַמַּעֲשֶׂה, דִּמְחֵיב לְהָעִיד בְּחִנָּם. אֲבָל לֵילֵךְ לִרְאוֹת אֶת הָעִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה אַחַר כָּךְ עֵד בַּדָּבָר, מֻתָּר לוֹ לְקַח שָׂכָר, אֲבָל רַק שָׂכָר הָרָאוּי לְפִי הַטִּרְחָא שֶׁלּוֹ וְלֹא יוֹתֵר. וְכֵן אִם יֵשׁ לוֹ טִרְחָא לָלֶכֶת לִפְנֵי בֵּית הַדִּין, יָכוֹל לִטּוֹל שָׂכַר טִרְחָא כְּפִי הָרָאוּי בְּעַד טִרְחָא זוֹ, וְלֹא יוֹתֵר.

טו כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ לְאָדָם הֲנָאָה בָּהּ, וְאֵיזֶה צַד נְגִיעָה אֲפִלּוּ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, פָּסוּל לְהָעִיד.

טז כְּתִיב, וַאֲשֶׁר לֹא טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ עַמָּיו, וְדָרְשֵׁינָן, זֶה הַבָּא בְּהַרְשָׁאָה וּמִתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לוֹ. וְדַוְקָא כְּשֶׁשְּׁנֵי בַּעֲלֵי הַדִּין הֱמָּה בָּעִיר, אֲבָל כְּגוֹן שֶׁהַלְוָה הוּא אֵלָם וּבַעַל טָעָנוֹת, וְיֵרֵא הַמַּלְוֶה לִטְעֹן עִמּוֹ וּמַרְשֶׁה לְאַחֵר, זֶהוּ מִתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לוֹ. אֲבָל אִם הַנִּתְבָּע הוּא בְּעִיר אַחֶרֶת, וְהַתּוֹבֵעַ אֵינוֹ יָכוֹל לְהַטְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ וּמַרְשֶׁה לְאַחֵר, זֶה הַמַּרְשֶׁה מִצְוָה קָעֲבִיד לְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשְׁקוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּהַבָּא בְּהַרְשָׁאָה כְּדֵי לֵהָנוֹת מִן הַשָּׂכָר וְלֹא בִּשְׁבִיל אַלְמוּת, מֻתָּר.

יז לְעוֹלָם יַרְחִיק אָדָם אֶת עַצְמוֹ אֲפִלּוּ מִשְּׁבוּעַת אֱמֶת בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר.

יח מִי שֶׁחָבְרוֹ נִתְחַיֵּב לוֹ שְׁבוּעָה, וְרוֹאֶה בּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה לִשָּׁבַע לַשֶּׁקֶר, חַס וְשָׁלוֹם יִתְפַּשֵּׁר עִמּוֹ כְּפִי הָאֶפְשָׁרִי וְלֹא יַנִּיחֶנּוּ לִשָּׁבַע לַשֶּׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר, שְׁבוּעַת ה׳ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם, וְדָרְשֵׁינָן, מְלַמֵּד שֶׁהַשְּׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁנֵיהֶם.

יט יִשְׂרָאֵל הַיּוֹדֵעַ עֵדוּת לַגּוֹי, שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין עִם יִשְׂרָאֵל בְּעַרְכָּאוֹתֵיהֶם, אִם יִגְרֹם בְּעֵדוּתוֹ לְחַיֵּב אֶת הַיִּשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה חַיָּב בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לְהָעִיד לוֹ. וְאִם לָאו, מֻתָּר לְהָעִיד לוֹ. וְאִם מִתְּחִלָּה יְחָדוֹ הַגּוֹי לְהַיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עֵד, הוֹאִיל וְיִהְיֶה חִלּוּל הַשֵּׁם אִם לֹא יָעִיד לוֹ, יָעִיד לוֹ בְּכָל עִנְיָן.

כ כָּל זְמַן שֶׁהָאָדָם זוֹכֵר, יָכוֹל לְהָעִיד לְעוֹלָם, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא מִתּוֹךְ שִׁנְתִּישֵׁן הַדָּבָר הַרְבֵּה אֵינוֹ זוֹכְרוֹ עַל בֵּרְיוֹ. וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ נִזְכָּר לָעֵדוּת אֶלָּא מִתּוֹךְ הַכְּתָב, שֶׁכְּשֶׁמְּסָרוּהוּ לוֹ, כְּתָבוּ בְּפִנְקָסוֹ לְזִכָּרוֹן דְּבָרִים וְשָׁכַח אֶת הַדָּבָר וְאֵינוֹ נִזְכָּר אֶלָּא מִתּוֹךְ הַכְּתָב יָכוֹל לְהָעִיד. וְדַוְקָא שֶׁכַּאֲשֶׁר רָאָה אֶת הַכְּתָב נִזְכַּר בַּדָּבָר. וְכֵן אִם נִזְכַּר בַּדָּבָר עַל יְדֵי אַחֵר שֶׁהִזְכִּירוֹ לוֹ, יָכוֹל לְהָעִיד, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַמַּזְכִּיר הָעֵד הַשֵּׁנִי. אֲבָל אִם בַּעַל הַדִּין בְּעַצְמוֹ מַזְכִּירוֹ וְנִזְכַּר, לֹא יָעִיד. אַךְ יָכוֹל בַּעַל הַדִּין לְמְסֹר אֶת הַדְּבָרִים לְאַחֵר וְהוּא יַזְכִּירוֹ, דַּהֲוֵי לֵהּ נִזְכָּר עַל יְדֵי אַחֵר.

כא עֵד שֶׁהוּא קָרוֹב לְאֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין, אוֹ לְאֶחָד מֵהַדַּיָּנִים, אוֹ שֶׁהָעֵדִים קְרוֹבִים זֶה לָזֶה, וַאֲפִלּוּ קָרֵבָה עַל יְדֵי נְשׂוֹתֵיהֶם לְפָעָמִים פְּסוּלִים לְהָעִיד. וַאֲפִלּוּ קְרוֹבִים רַק לָעֲרֵב וְלֹא לַלְוֶה, גַּם כֵּן פְּסוּלִים לְהָעִיד לַלְוֶה. וְזֶה שֶׁפָּסְלָה הַתּוֹרָה עֵדוּת הַקְּרוֹבִים, לֹא מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָם אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁהֲרֵי פְּסוּלִים לְהָעִיד, בֵּין לִזְכוּתוֹ בֵּין לְחוֹבָתוֹ, אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא. וַאֲפִלּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, לֹא הָיוּ כְּשֵׁרִים לְהָעִיד זֶה לָזֶה. לָכֵן כָּל עֵד שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה קָרְבָה לְאֶחָד מִן הַנִּזְקָרִים אוֹ שֶׁהָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק וְהַדַּיָּנִים אֵינָם יוֹדְעִים, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לָהֶם, וְהֵם יַגִּידוּ לוֹ עַל פִּי הַתּוֹרָה אִם יֵשׁ בְּקָרְבָה זוֹ כְּדֵי לְפָסְלוֹ אוֹ לֹא.

כב שְׁנֵי עֵדִים, שֶׁאֶחָד יוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא רָשָׁע וּפָסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה וְאֵין הַדַּיָּנִים מַכִּירִים בִּרְשָׁעוֹ, אָסוּר לוֹ לְהָעִיד עִמּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֵדוּת אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר, אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיוֹת עֵד חָמָס. וּגְזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, שֶׁכָּל הָעֵדוּת בְּטֵלָה, אֲפִלּוּ הֵם רַבִּים, אִם אֶחָד בֵּינֵיהֶם פָּסוּל. וְאֵיזֶהוּ רָשָׁע שֶׁפָּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה. כֹּל שֶׁעָבַר עַל דָּבָר שֶׁפָּשַׁט בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עֲבֵרָה, וְהוּא דָּבָר שֶׁבִּלֹּא תַּעֲשֶׂה מִן הַתּוֹרָה, וְעָבַר בְּזָדוֹן וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם יֵשׁ לְתְלוֹת שֶׁעָשָׂה בִּשְׁגָגָה אוֹ בְּטָעוּת, שֶׁלֹּא יָדַע אֶת הָאִסּוּר, לֹא נִפְסָל לְעֵדוּת.

סימן קפב

א אָסוּר לִגְזוֹל אוֹ לִגְנוֹב אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין מִגּוֹי. אִיתָא בְּתַנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁסִּפֵּר לִי, שֶׁעָשָׂה עֲוֹלָה לַגּוֹי בִּמְדִידַת הַתְּמָרִים שֶׁמָּכַר לוֹ, וְאַחַר כָּךְ קָנָה בְּכָל הַמָּעוֹת שֶׁמֶן, וְנִשְׁבַּר הַכַּד וְנִשְׁפַּךְ הַשֶּׁמֶן. וְאָמַרְתִּי, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁאֵין לְפָנָיו מַשּׂוֹא פָּנִים. הַכָּתוּב אוֹמֵר, לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל. וְגֵזֶל הַנָּכְרִי, גָּזֵל.

ב אִם הוּא דָּבָר מֻעָט כָּל כָּךְ שֶׁאֵין מִי שֶׁיַּקְפִּיד עָלָיו כְּלָל, כְּגוֹן לִטּוֹל מֵהַחֲבִילָה קֶיסֶם לַחֲצוֹץ בּוֹ שִׁנָּיו, מֻתָּר. וּמִדַּת חֲסִידוּת לְהִמָּנַע גַּם מִזֶּה.

ג אֲפִלּוּ לִגְנוֹב עַל דַּעַת לְהַחֲזִיר, אֶלָּא שֶׁרוֹצֶה לְצַעֲרוֹ קְצָת אוֹ בְּדֶרֶךְ שְׂחוֹק, גַּם כֵּן אָסוּר.

ד אָסוּר לַעֲשֹׂק אֶת חֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ. וְאֵיזֶהוּ עוֹשֵׁק. זֶה שֶׁבָּא מָמוֹן חֲבֵרוֹ לְיָדוֹ בִּרְצוֹן חֲבֵרוֹ, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּיָדוֹ הַלְוָאָה אוֹ שְׁכִירוּת, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְשַׁלֵּם לוֹ, אוֹ שֶׁדּוֹחֲהוּ בְּלֵךְ וָשׁוּב, לֵךְ וָשׁוּב. וְכֵינָן דִּכְתִיב רֵעֲךָ, אֵינוֹ אָסוּר בַּגּוֹי. וְהוּא שֶׁאֵין חִלּוּל הַשֵּׁם בַּדָּבָר, כְּגוֹן שֶׁלָּוָה מִגּוֹי וָמֵת, רַשַׁאי לְכַחֵשׁ לִבְנוֹ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּבֵרוּר שֶׁהוּא מְשֻׁקָּר. אֲבָל כְּשֶׁהַגּוֹי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְשֻׁקָּר, אָסוּר, מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם. וְאַף בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, אֵינוֹ רַשַׁאי אֶלָּא

לְהַפְקִיעַ הַלְוָאָתוֹ אוֹ שְׂאָר חוֹב שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ. אֲבָל חֵפֶץ שֶׁהוּא בְּעַיִן, אָסוּר לִכְפֹּר, שֶׁהֲרֵי זֶה הָוֵי גָּזֵל מַמָּשׁ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ קָנָה מִמֶּנּוּ חֵפֶץ, אָסוּר לְהַטְעוֹת אוֹתוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן בִּנְתִינַת הַמָּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, וְחִשַּׁב עִם קוֹנֵהוּ, דְּמֵירֵי בַּגּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַקְנֶה לוֹ הַחֵפֶץ אֶלָּא בְּעַד הַסְּכוּם שֶׁהִשְׁתַּוּוּ. וְהַמַּטְעֶהוּ בְּחֶשְׁבּוֹן הַמָּעוֹת, הֲרֵי זֶה כְּגוֹנֵב אֶת הַחֵפֶץ וְלֹא כְּמַפְקִיעַ חוֹבוֹ. וַאֲפִלּוּ גְּנֵבַת דַּעַת שֶׁאֵין בָּהּ חֶסְרוֹן מָעוֹת, אָסוּר בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּסִימָן סג. וּמִכָּל מָקוֹם אִם הַגּוֹי טָעָה בְּעַצְמוֹ, מֻתָּר אִם לֹא יִהְיֶה חִלּוּל הַשֵּׁם בַּדָּבָר, שֶׁלֹּא יֵדַע לוֹ. וְנָכוֹן שֶׁיֹּאמַר לוֹ הַיִּשְׂרָאֵל, רְאֵה שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹנְךָ אֲנִי סוֹמֵךְ.

ה כָּל הַחוֹמֵד בֵּיתוֹ אוֹ כֵּילָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ כָּל דָּבָר שֶׁאֵין בְּדַעַת חֲבֵרוֹ לְמָכְרוֹ, וְהוּא הִרְבָּה עָלָיו רֵעִים אוֹ שֶׁהִפְצִיר בּוֹ בְּעַצְמוֹ עַד שֶׁמְּכָרוֹ לוֹ, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַחְמֹד. וּמִשָּׁעָה שֶׁנִּפְתָּה בְּלִבּוֹ וְחָשַׁב אֵיךְ יִקְנֶה חֵפֶץ זֶה, עָבַר בְּלֹא תִתְאַוֶּה, כִּי אֵין תַּאֲוָה אֶלָּא בַּלֵּב בִּלְבָד, וְהַתַּאֲוָה מְבִיאָה לִידֵי חְמוּד. וְהַקּוֹנֶה אֶת הַדָּבָר שֶׁהִתְאַוָּה לוֹ, עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וּלְכָךְ נֶאֱמַר, לֹא תַחְמֹד וְלֹא תִתְאַוֶּה.

ו מִצְוַת עֲשֵׂה עַל הַגּוֹזֵל לְהַחֲזִיר אֶת הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ אִם הִיא בְּעֵינָהּ וְלֹא נִשְׁתַּנִּית, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. וְהוּא הַדִּין לְגַנָּב. וְאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּנְתִינַת דָּמִים, אֲפִלּוּ אִם כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים. אֲבָל אִם אָבְדָה אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּנִּית בְּשִׁנּוּי שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר לְבָרְיָתוֹ אוֹ שֶׁשִּׁקְּעָהּ בַּבִּנְיָן, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הֶפְסֵד גָּדוֹל לִסְתֹּר אֶת הַבִּנְיָן, יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּנְתִינַת דָּמִים, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה שָׁוֶה בִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה. וְאִם הַגַּנָּב הוּא בְּמָקוֹם אַחֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁלוֹחַ אֶת הַמָּעוֹת לִמְקוֹמוֹ, אֶלָּא מוֹדִיעוֹ שֶׁיָּבוֹא וְיִשַּׁלֵּם לוֹ. אִם מֵת הַגַּנָּב, יַחֲזִיר לְיוֹרְשָׁיו.

ז הַגּוֹזֵל אֶת הָרַבִּים, כְּגוֹן שֶׁהָיָה חֲנָנִי וּמָדַד בְּמִדָּה חֲסֵרָה אוֹ שֶׁשָּׁקַל בְּמִשְׁקָל חָסֵר וְכַדּוֹמֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מְמַנֶּה בַּקָּהָל וְהֶקֵּל עַל קִרוֹבָיו וְהִכְבִּיד עַל אֲחֵרִים, וְכֵן מִי שֶׁנָּטַל רִבִּית מֵרַבִּים, תְּשׁוּבָתוֹ קָשָׁה. לְפִיכָךְ יַעֲשֶׂה צָרְכֵי רַבִּים, שֶׁגַּם הַנִּגְזָלִים יֵהָנוּ מֵהֶם. וּמִכָּל מָקוֹם לָאֵלֶּה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁגָּזַל מֵהֶם, מְחֻיָּב לְהַחֲזִיר לָהֶם, וְאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּמַה שֶּׁעָשָׂה צָרְכֵי רַבִּים.

ח אָסוּר לִקְנוֹת מֵהַגַּנָּב אוֹ מֵהַגְּזָלָן אֶת הַחֵפֶץ שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזָל. וְאֵין חִלּוּק בֵּין שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל אוֹ נָכְרִי, כִּי גַּם הַנָּכְרִי נִצְטַוָּה עַל אִסּוּר גְּנֵבָה וּגְזֵלָה אֲפִלּוּ מִנָּכְרִי חֲבֵרוֹ, וְהוּא מִשֶּׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ עֲלֵיהֶם. וְעוֹן גָּדוֹל הוּא לִקְנוֹת מִן הַגַּנָּב אוֹ מִן הַגְּזָלָן, שֶׁהֲרֵי הוּא מַחֲזִיק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, חוֹלֵק עִם גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ, וְגוֹרֵם לַגַּנָּב שֶׁיִּגְנוֹב עוֹד גַּם גְּנֵבוֹת אֲחֵרוֹת, וְאִם לֹא יִמְצָא לוֹקֵחַ, לֹא יִגְנוֹב. וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹלִיךְ אֶת הַגְּנֵבָה לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, אֵין זֶה מָצוּי לוֹ כָּל כָּךְ. וְאִם הַקּוֹנֶה מִתְכַּוֵּן לְטוֹבַת הַבְּעָלִים לְהַחֲזִירוֹ לָהֶם כְּשֶׁיַּחֲזִירוּ לוֹ מְעוֹתָיו, מֻתָּר. וְדַוְקָא כְּשֶׁלֹּא הָיָה אֶפְשָׁרִי לַבְּעָלִים בְּעַצְמָם לְהַצִּיל. וְכֵן אָסוּר לְקַבֵּל בְּפִקָּדוֹן דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה שֶׁהוּא גָּנוּב אוֹ גָּזוּל.

ט אֲפִלּוּ לֶהָנוֹת שׁוּם הֲנָאָה מִן הַגְּנֵבָה אוֹ מִן הַגְּזֵלָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּיַד הַגַּנָּב אוֹ הַגְּזָלָן, אָסוּר. וַאֲפִלּוּ הֲנָאָה מֻעֶטֶת שֶׁגַּם בְּעָלֶיהָ לֹא הָיוּ מַקְפִּידִים עָלֶיהָ, כְּגוֹן חִלּוּף מַטְבְּעוֹת בְּשָׁוְוֹן, אָסוּר בְּמָעוֹת גְּנוּבוֹת אוֹ גְּזוּלוֹת. וְכֵן לִכְנֵס לְבֵית גָּזוּל, בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, אוֹ לַעֲבוֹר בְּשָׂדֶה גְּזוּלָה, אָסוּר.

י וְלָכֵן מִי שֶׁהוּא גַּנָּב אוֹ גַּזְלָן מְפֻרְסָם, שֶׁאֵין לוֹ מְלָאכָה אַחֶרֶת אֶלָּא זֹאת, וְכָל מְמוֹנוֹ בְּחֶזְקַת גָּנוּב אוֹ גָּזוּל, אָסוּר לֵהָנוֹת מִמֶּנּוּ, וְאָסוּר לָעָנִי לָקַחַת מִמֶּנּוּ צְדָקָה.

יא וְכֵן אִם אֶחָד רוֹצֶה לִמְכֹּר אֵיזֶה חֵפֶץ שֶׁנִּרְאֶה שֶׁהוּא גָּנוּב, כְּגוֹן שׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת שֶׁמּוֹכְרִים פֵּרוֹת בְּמָקוֹם צָנוּעַ, אוֹ מוֹכֵר אַחַר שֶׁנּוֹשֵׂא אֵיזֶה דָּבָר בְּהַצְנֵעַ לְמָכְרוֹ, אוֹ שֶׁאוֹמֵר לְהַקּוֹנֶה, הַטְמֵן, אָסוּר לִקְנוֹת. וַאֲפִלּוּ לִקְנוֹת מֵאִשָּׁה אֵיזֶה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁהִיא מוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא מִדַּעַת בַּעְלָהּ, אוֹ לִקְנוֹת מֵאִישׁ דָּבָר מִתַּכְשִׁיטֵי הָאִשָּׁה וּמַלְבּוּשֶׁיהָ, שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁהוּא מוֹכְרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ, אָסוּר.

יב מִי שֶׁנִּתְחַלְּפוּ לוֹ כֵּלָיו בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה וְכַדּוֹמֶה, הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלִים אֵלּוּ שֶׁבָּאוּ לְיָדוֹ וְאֵינָם שֶׁלּוֹ. וּכְשֶׁיָּבוֹא בַּעַל הַחֵפֶץ, צָרִיךְ לְהַחֲזִירוֹ לוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַחֵפֶץ שֶׁלּוֹ נֶאֱבָד. אַף אִם מָצָא אֶצְלוֹ יָמִים רַבִּים, עַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא חָקְרוּ הַבְּעָלִים בֵּינְתַיִם אַחַר שֶׁלָּהֶם, אָז מֻתָּר לוֹ לִלְבָּשׁוֹ, כִּי מִסְתָּמָא סִלְּקָה הַכּוֹבֶסֶת אֶת בְּעָלָיו וְשִׁלְּמָה בְּעַד הֶחְלּוּק הַזֶּה.

יג אָסוּר לֵהָנוֹת מִשּׁוּם דָּבָר שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁבָּרוּר לוֹ שֶׁכְּשֶׁיְּוַדַּע לִבְעָלָיו יִשְׂמְחוּ וְיָגִילוּ מִפְּנֵי אַהֲבָתָם אוֹתוֹ. מִכָּל מָקוֹם אָסוּר. לְפִיכָךְ הַנִּכְנָס לְפַרְדֵּס אוֹ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ, אָסוּר לוֹ לִלְקֹט פֵּרוֹת שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים. אַף עַל פִּי שֶׁבַּעַל הַפַּרְדֵּס וּבַעַל הַגִּנָּה אוֹהֲבוֹ וְרֵעוֹ אֲשֶׁר כְּנַפְשׁוֹ, וּבְוַדַּאי יִשְׂמַח וְיָגִיל כְּשֶׁיְּוַדַּע לוֹ שֶׁנִּהֲנָה זֶה מִפֵּרוֹתָיו, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁעַכְשָׁו אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִזֶּה, הֲרֵי הוּא נֶהֱנֶה בְּאִסּוּר. וְצָרִיךְ לְהַזְהִיר לָרַבִּים, שֶׁנִּכְשָׁלִין בָּזֶה מֵחֲמַת חֶסְרוֹן יְדִיעָה.

יד וּמִכָּל מָקוֹם מֻתָּר לָבָן בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם לִתֵּן פְּרוּסָה לְעָנִי אוֹ לִבְנוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, לְפִי שֶׁכָּךְ נָהֲגוּ בַּעֲלֵי הַבָּתִּים. וְאֵין זֶה נִקְרָא שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים, כֵּיוָן שֶׁכָּךְ נָהֲגוּ, וְהַבְּעָלִים יוֹדְעִין מִזֶּה הַמִּנְהָג. וּמִטַּעַם זֶה, מֻתָּר לְקַבֵּל צְדָקָה מִן הַנָּשִׁים דָּבָר מֻעָט שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים, הוֹאִיל וְדַרְכָּן בְּכָךְ,

וְיוֹדְעִין הַבְּעָלִים שֶׁדַּרְכָּן בְּכָךְ. וְכֵן בְּפַרְדֵּס, אִם הוּא רָגִיל בּוֹ לְאָכֹל מִפֵּרוֹתָיו מִדַּעַת הַבְּעָלִים, מֻתָּר. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

טו הַמּוֹצֵא פֵּרוֹת בַּדֶּרֶךְ תַּחַת אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה עַל הַדֶּרֶךְ, אִם הֵם פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּן לִפּוֹל מִן הָאִילָן וּבִנְפִילָתָם הֵם נִמְאָסִים, אוֹ אֲפִלּוּ אֵינָם נִמְאָסִים אֶלָּא שֶׁרֹב הָעוֹבְרִים שָׂמָּה הֵמָּה גוֹיִם, אוֹ שֶׁהֵם פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּן הַבְּהֵמוֹת לֶאֱכֹל אוֹתָם, וְהֵן עוֹבְרוֹת דֶּרֶךְ שָׁם, הֲרֵי הַבְּעָלִים כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ מֵהֶם וּמַתָּרִים. אֲבָל אִם הֵם פֵּרוֹת שֶׁאֵינָם נִמְאָסִים בִּנְפִילָתָם, וְרֹב הָעוֹבְרִים שָׂמָּה הֵמָּה יִשְׂרְאֵלִים, אֲסוּרִים מִשּׁוּם גָּזֵל. וְאִם הֵם שֶׁל יְתוֹמִים קְטַנִּים, אֲסוּרִים בְּכָל עִנְיָן, כִּי הַקְּטַנִּים, אֵין הַיֵּאוּשׁ וְהַמְּחִילָה שֶׁלָּהֶם כְּלוּם

טז דִּינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא.

סימן קפג

א אָסוּר לְהַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ עַל דַּעַת לְשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁאָסוּר לִגְנֹב וְלִגְזֹל עַל דַּעַת לְשַׁלֵּם. וַאֲפִלּוּ לִגְרֹם נֶזֶק לַחֲבֵרוֹ, בֵּין בְּמַעֲשֶׂה בֵּין בְּדִבּוּר, אָסוּר, כְּגוֹן רְאוּבֵן שֶׁמּוֹכֵר סְחוֹרָה לַגּוֹי, וּבָא שִׁמְעוֹן וְאוֹמֵר לוֹ, שֶׁאֵינָהּ שָׁוָה כָּל כָּךְ אַף עַל פִּי שֶׁהָאֱמֶת כֵּן, אָסוּר, שֶׁהֲרֵי אוֹנָאָתוֹ מֻתֶּרֶת. וְכָל הַגּוֹרֵם נֶזֶק לַחֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ בְּעִנְיָן שֶׁפָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, חַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם, עַד שֶׁיְּפַיֵּס אֶת חֲבֵרוֹ.

ב אֲפִלּוּ מִי שֶׁבָּא אֵיזֶה נֶזֶק עָלָיו, אָסוּר לְסַלְּקוֹ מֵעָלָיו, אִם עַל יְדֵי זֶה יִגְרוֹם שֶׁיָּבוֹא עַל חֲבֵרוֹ, כִּי אָסוּר לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ אֲפִלּוּ בְּגֶרֶם נֶזֶק מָמוֹן שֶׁל חֲבֵרוֹ. אֲבָל קֹדֶם שֶׁבָּא הַנֶּזֶק עָלָיו, מֻתָּר לִדְחוֹתוֹ שֶׁלֹּא יָבוֹא עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי זֶה יָבוֹא עַל חֲבֵרוֹ. כְּגוֹן אַמַּת הַמַּיִם שֶׁבָּאָה לִשְׁטֹף שָׂדֵהוּ, עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסָה לְשָׂדֵהוּ, מֻתָּר לִגְדֹּר בְּפָנֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי זֶה הִיא שׁוֹטֶפֶת שְׂדֵה חֲבֵרוֹ. אֲבָל מִשֶּׁנִּכְנְסָה לְשָׂדֵהוּ, אָסוּר לְהוֹצִיאָהּ בְּעִנְיָן שֶׁתַּגִּיעַ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַנֶּזֶק מֻטָּל עָלָיו, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְסַלְּקוֹ מֵעָלָיו וּלְהַטִּילוֹ עַל חֲבֵרוֹ.

ג וְכֵן חֵיל מֶלֶךְ שֶׁבָּא לְעִיר, וּבְנֵי הָעִיר מְחַיְּבִים לָתֵת לָהֶם אַכְסַנְיָא, אָסוּר לְאֶחָד לִתֵּן שָׂכָר לְשַׂר הַחַיִל לְפָטְרוֹ, כִּי עַל יְדֵי זֶה יִגְרֹם נֶזֶק לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר. וְכֵן בְּכָל שְׁאָר עִנְיָנֵי מִסִּים, אָסוּר לְהִשְׁתַּדֵּל אֵצֶל הַשַּׂר לְפָטְרוֹ, אִם עַל יְדֵי זֶה יַכְבִּיד עַל אֲחֵרִים. וְהָעוֹשֶׂה כֵּן, נִקְרָא מָסוֹר.

ד אָסוּר לִמְסֹר יִשְׂרָאֵל בְּיַד גּוֹיִם, בֵּין גּוּפוֹ בֵּין מָמוֹנוֹ, בֵּין בְּמַעֲשֶׂה בֵּין בְּדִבּוּר, לְהַלְשִׁין עָלָיו אוֹ לְגַלּוֹת מַצְפּוּנָיו. וְכָל הַמּוֹסֵר, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וַאֲפִלּוּ רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת, אָסוּר לְמָסְרוֹ לֹא גּוּפוֹ וְלֹא מָמוֹנוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא מֵצֵר לוֹ וּמְצַעֲרוֹ תָּמִיד בְּדְבָרִים. אֲבָל אִם חֲבֵרוֹ מוֹסֵר אוֹתוֹ וְאֵי אֶפְשָׁר לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁיִּמְסֹר אוֹתוֹ, מֻתָּר.

ה אָסוּר לִכָּנֵס לְתוֹךְ שְׂדֵה נִיר שֶׁל חֲבֵרוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּשׁ נִירוֹ וּמְקַלְקְלוֹ.

ו אָסוּר לַעֲמֹד עַל שְׂדֵה חֲבֵרוֹ לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּקָמוֹתֶיהָ, שֶׁלֹּא יַזִּיקֶנָּה בְּעֵין הָרָע. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בַּחֲבֵרוֹ בְּעִנְיָן שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁיַּזִּיקֶנּוּ בְּעֵין הָרָע. וַאֲפִלּוּ בַּעֲסָקָיו וּבְמַעֲשָׂיו שֶׁאֵין בָּהֶם חֲשַׁשׁ הֶזֵּק עַיִן הָרָע, אִם עוֹשֶׂה בְּבֵיתוֹ וּבִרְשׁוּתוֹ, אָסוּר לִרְאוֹת שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, כִּי שָׁמָּא אֵינוֹ חָפֵץ שֶׁיֵּדְעוּ אֲחֵרִים מִמַּעֲשָׂיו וַעֲסָקָיו. וְדֶרֶךְ אֶרֶץ הוּא כְּשֶׁאָדָם רוֹאֶה שֶׁחֲבֵרוֹ עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ, יְבָרְכֶנּוּ וְיֹאמַר לוֹ, תַּצְלִיחַ בְּמַעֲשֶׂיךָ.

ז אֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת בִּרְשׁוּת שֶׁלּוֹ דָּבָר שֶׁהוּא מַזִּיק לִשְׁכֵנוֹ, אָסוּר. לֹא יַנִּיחַ בַּחֲצֵרוֹ סָמוּךְ לְכֹתֶל שֶׁל חֲבֵרוֹ כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִימוּת וּמוֹצִיא הֶבֶל וּמַזִּיק אֶת הַחוֹמָה, כְּגוֹן זֶבֶל וְכַדּוֹמֶה, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק שִׁלְשָׁה טְפָחִים. וְכֵן צָרִיךְ לְהַרְחִיק שֶׁלֹּא לִשְׁפֹּךְ מַיִם סָמוּךְ לְכֹתֶל חֲבֵרוֹ. וְלָכֵן צִנּוֹר הַמְקַלֵּחַ מִן הַגַּג, צָרִיךְ לְהַרְחִיקוֹ מִכֹּתֶל חֲבֵרוֹ שִׁלְשָׁה טְפָחִים. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא לִשְׁפֹּךְ עֲבִיט שֶׁל מֵי רַגְלַיִם סָמוּךְ לְכֹתֶל חֲבֵרוֹ. וּלְהַשְׁתִּין מַיִם סָמוּךְ לְכֹתֶל חֲבֵרוֹ, אִם הוּא כֹּתֶל שֶׁל אֲבָנִים אוֹ שֶׁל עֵץ בְּלִי טִיט, דַּי כְּשֶׁמַּרְחִיק טֶפַח אֶחָד. וְאִם הָיוּ הָאֲבָנִים צְחִיחַ סֶלַע, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַרְחִיק כְּלָל, וּמַשְׁתִּין אֲפִלּוּ עַל הַכֹּתֶל. וְאִם הוּא כֹּתֶל שֶׁל לְבֵנִים אוֹ שֶׁל עֵץ מְחֻפֶּה בְּטִיט, צָרִיךְ לְהַרְחִיק שְׁלִשָׁה טְפָחִים. וְעַיִן עוֹד בְּסִימָן שֶׁאַחַר זֶה.

סימן קפד

א אָסוּר לְאָדָם לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ. וְאִם הִכָּהוּ, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְגוֹ', אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן יֹסִיף וְגוֹ', אִם הַקְּפִידָה הַתּוֹרָה בְּהַכָּאַת הָרָשָׁע שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ יוֹתֵר עַל רִשְׁעוֹ, קַל וָחֹמֶר בְּהַכָּאַת צַדִּיק. וְכָל הַמֵּרִים יַד עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ, לָמָּה הִכִּיתָ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא לָמָּה תַכֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע. וְכָל מִי שֶׁהִכָּה אֶת חֲבֵרוֹ, הֲרֵי הוּא מָחֻתָּם

בְּחֵרֶם הַקְּדְמוֹנִים, וְאֵין לְצָרְפוֹ לְמִנְיַן עֲשָׂרָה לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, עַד שֶׁיַּתִּירוּ לוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֵרֶם, כְּשֶׁמְּקַבֵּל עָלָיו לִשְׁמֹעַ דִּינָם. וְאִם אֶחָד מֵהֶּה אוֹתוֹ אוֹ לְיִשְׂרְאֵל אַחֵר וְאֵ אֶפְשָׁר לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ אוֹ אֶת חֲבֵרוֹ מִיַּד מַכֵּהוּ אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁיַּכֶּה אוֹתוֹ, מֻתָּר לְהַכּוֹתוֹ.

ב אֲפִלּוּ מְשָׂרְתוֹ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלוֹ, אָסוּר לְהַכּוֹתוֹ. אֲבָל מֻתָּר לְהַכּוֹת בָּנָיו הַקְּטַנִּים אוֹ יָתוֹם שֶׁהוּא מְגַדֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדֵי לְהַדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, שֶׁזּוֹהִי טוֹבָתָם.

ג צָרִיךְ לְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַשְׁלִיךְ שִׁבְרֵי כְּלֵי זְכוּכִית וְכַדּוֹמֶה בְּמָקוֹם שֶׁיּוּכְלוּ לְהַזִּיק.

ד אִם יֵשׁ לִשְׁכֵּנוֹ חֲלִי הָרֹאשׁ, רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְקוֹל הַהֲכָאָה מַזִּיק לוֹ, לֹא יִכְתּוֹשׁ אֲפִלּוּ בְּבֵיתוֹ רִיפּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, דְּבָרִים שֶׁקּוֹל הַכָּאָתָם מַגִּיעַ לְבֵית שְׁכֵנוֹ וּמַזִּיק לוֹ.

ה יֵשׁ עוֹד הַרְבֵּה דְּבָרִים בְּעִנְיַן נִזְקֵי שְׁכֵנִים אוֹ לִבְנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים. וְהַכְּלָל הוּא, שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּתוֹ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְהַגִּיעַ מִמֶּנּוּ אֵיזֶה הֶזֵּק לִשְׁכֵנוֹ אוֹ לְעוֹבְרִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. אִם לֹא בְּדָבָר שֶׁפָּשַׁט הַמִּנְהָג שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה, שֶׁהֲרֵי זֶה, כְּאִלּוּ מָחַלוּ כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל כָּל אֶחָד לַעֲשׂוֹת כֵּן כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ לָזֶה, הוּא אוֹ בָּנָיו אַחֲרָיו.

ו הַמַּבְעִית אֶת חֲבֵרוֹ, כְּגוֹן שֶׁצָּעַק עָלָיו מֵאֲחָרָיו אוֹ שֶׁנִּרְאָה לוֹ בַּאֲפֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, חַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם.

ז הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן אֶת הַמָּמוֹן לְנִפְחָבָל מָה שֶּׁנִּתְחַיֵּב לוֹ עֲבוּר הַחֲבָלָה, וְכֵן גַּנָּב אוֹ גַּזְלָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִירוּ אוֹ שִׁלְּמוּ, מִכָּל מָקוֹם אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶם עַד שֶׁיְּבַקְּשׁוּ מְחִילָה מֵאֵת הַנִּפְחָבָל אוֹ הַגַּנָּב אוֹ הַגַּזְלָן עַל הַצַּעַר שֶׁהָיָה לָהֶם. וְהֵם יִמְחֲלוּ וְלֹא יִהְיוּ אַכְזָרִים. (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קלא סָעִיף ד)

ח הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּצָרָה, רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְיָכוֹל לְהַצִּילוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ אוֹ לִשְׂכֹּר אֲחֵרִים לְהַצִּילוֹ, חַיָּב לִטְרֹחַ וְלִשְׂכֹּר וּלְהַצִּילוֹ, וְחוֹזֵר וְנִפְרָע מִמֶּנּוּ אִם יֵשׁ לוֹ. וְאִם אֵין לוֹ, מִכָּל מָקוֹם לֹא יִמָּנַע בִּשְׁבִיל זֶה, וְיַצִּילֶנּוּ בְּמָמוֹן שֶׁלּוֹ. וְאִם נִמְנַע, עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. וְכֵן אִם שָׁמַע מֵאֵיזֶה רְשָׁעִים מְחַשְּׁבִים רָעָה עַל חֲבֵרוֹ אוֹ טוֹמְנִים לוֹ פַּח וְלֹא גִּלָּה אָזְנוֹ לְהוֹדִיעוֹ, אוֹ שֶׁיָּכוֹל לְפַיְּסָם בְּמָמוֹן בִּגְלַל חֲבֵרוֹ וּלְהָסִיר מַה שֶּׁבִּלְבָּבָם וְלֹא פִּיְּסָם, וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים אֵלּוּ, עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ. וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא (וְעַיֵּן יורה דעה סִימָן קנח).

ט מִי שֶׁעוֹסֵק בְּזִיּוּפִים וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁיִּסְכֹּן בָּזֶה רַבִּים, דִּינוֹ כְּמוֹ רוֹדֵף, וּמֻתָּרִין בּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה. וְאִם אֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ, מֻתָּר לְמָסְרוֹ לְמַלְכוּת וְלוֹמַר, שֶׁאֵין אַחֵר מִתְעַסֵּק בָּזֶה אֶלָּא פְּלוֹנִי לְבַדּוֹ. וְכֵן יָחִיד שֶׁמַּעֲלִילִים עָלָיו בְּגָלָלוֹ, יָכוֹל לוֹמַר לָהֶם, אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה, אֶלָּא פְּלוֹנִי לְבַדּוֹ.

י נוֹהֲגִין שֶׁשִּׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר דָּנִין דִּינֵי קְנָסוֹת, כְּגוֹן עַל חֲבָלוֹת וְחִרּוּפִים וְכַדּוֹמֶה, וְאֵין לָהֶם לַעֲשׂוֹת דָּבָר בְּלִי בֵּית דִּין, כִּי יֵשׁ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִינִים, וְאֵין לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר מִן הָרָאוּי עַל פִּי הַדָּת, וְאַל יְהִי קַל בְּעֵינֵיהֶם כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת.

יא מְעֻבֶּרֶת שֶׁהִיא מַקְשָׁה לֵילֵד, כָּל זְמַן שֶׁהָעֻבָּר בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, מֻתָּרִין לְחַתְּכוֹ בֵּין בְּסַם בֵּין בְּיָד, שֶׁכֹּל שֶׁלֹּא יָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אֵין שֵׁם נֶפֶשׁ עָלָיו. וּבִשְׁבִיל לְהַצִּיל אֶת הָאֵם, מֻתָּרִין לְחַתְּכוֹ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי לֵהּ כְּמוֹ רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ. אֲבָל כְּשֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ, אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, שֶׁאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ, וְזֶהוּ טִבְעוֹ שֶׁל עוֹלָם.

סימן קפה

א הַשּׁוֹאֵל אוֹ הַשּׂוֹכֵר בְּהֵמָה אוֹ מַטַּלְטְלִין מֵחֲבֵרוֹ, אֵינוֹ רַשַּׁאי, לֹא לְהַשְׁאִילָם וְלֹא לְהַשְׂכִּירָם לְאַחֵר שֶׁלֹּא מִדַּעַת בְּעָלִים. אֲפִלּוּ סְפָרִים שֶׁיֵּשׁ מִצְוָה בְּהַשְׁאָלָתָן, אֵין אוֹמְרִים, מִן הַסְּתָם נִיחָא לַבְּעָלִים שֶׁתִּתְעַשֶּׂה מִצְוָה בְּמָמוֹנָם, כִּי שָׁמָּא אֵין רְצוֹנָם שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר שֶׁלָּהֶם בְּיַד אַחֵר שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן בְּעֵינֵיהֶם. אֲבָל מֻתָּר לַשּׁוֹאֵל סֵפֶר לְהַנִּיחַ לְאַחֵר לִלְמֹד בּוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִלְמַד, רַק יְחִידִי, וְלֹא שְׁנֵיהֶם בְּיַחַד. וְאִם יָדוּעַ שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל הַבְּעָלִים לְהַאֲמִין לָזֶה הַשֵּׁנִי בִּדְבָרִים כָּאֵלּוּ, מֻתָּר הַשּׁוֹאֵל לְהַשְׁאִיל לוֹ וְהַשּׂוֹכֵר לְהַשְׂכִּיר לוֹ.

ב מִצְוָה לָתֵת שְׂכַר פְּעֻלַּת שָׂכִיר בִּזְמַנּוֹ. וְאִם אַחַר, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר, בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ. וּכְמוֹ כֵן מִצְוָה לָתֵת שְׂכַר בְּהֵמָה אוֹ כְלִי בִּזְמַנּוֹ. וְאִם אַחֲרוֹ, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן וְגוֹ׳ בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ. וְאֵיזֶהוּ זְמַנּוֹ. אִם כָּלְתָה הַמְּלָאכָה בַּיּוֹם, זְמַנּוֹ כָּל הַיּוֹם. וְאִם עָבַר הַיּוֹם וְלֹא נָתַן לוֹ, עוֹבֵר עַל בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ. וְאִם כָּלְתָה הַמְּלָאכָה לְאַחַר שֶׁיָּצָא הַיּוֹם וְנִכְנַס הַלַּיְלָה, זְמַנּוֹ כָּל הַלַּיְלָה. עָבַר הַלַּיְלָה וְלֹא נָתַן לוֹ, עוֹבֵר עַל לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר. וְכֵן שָׂכִיר שָׁבוּעַ, שָׂכִיר חֹדֶשׁ, שָׂכִיר שָׁנָה, יָצָא מִמְּלַאכְתּוֹ בַּיּוֹם, יֵשׁ לוֹ זְמַן כָּל הַיּוֹם. יָצָא מִמְּלַאכְתּוֹ בַּלַּיְלָה, יֵשׁ לוֹ זְמַן כָּל הַלַּיְלָה וְלֹא יוֹתֵר.

ג וְכֵן אִם נָתַן טַלִּיתוֹ לְאָמָּן לְתַקְּנָהּ בְּקַבְּלָנוּת וְהֵבִיאָהּ לוֹ בְּיוֹם, יֵשׁ לוֹ זְמַן כָּל הַיּוֹם בִּלְבָד. הֵבִיאָהּ לוֹ בַּלַּיְלָה, יֵשׁ לוֹ זְמַן כָּל הַלַּיְלָה בִּלְבָד. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהַטַּלִּית בְּיַד הָאָמָּן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרָה וְכָלְתָה מִלַּאכְתָּהּ, אֵין בַּעַל הַבַּיִת עוֹבֵר, אֲפִלּוּ הִיא אֶצֶל הָאָמָּן כַּמָּה יָמִים. וַאֲפִלּוּ הוֹדִיעוֹ שֶׁיָּבִיא לוֹ מָעוֹת וְיִטּוֹל אֶת שֶׁלּוֹ, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ עוֹבֵר.

ד אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תָּלִין וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ, אֶלָּא אִם כֵּן תְּבָעוֹ הַשָּׁכִיר וְיֵשׁ לוֹ מָעוֹת לִתֵּן לוֹ. אֲבָל אִם לֹא תְּבָעוֹ הַשָּׁכִיר, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ וְאֵין לוֹ מָעוֹת, אֵינוֹ עוֹבֵר. וּמִכָּל מָקוֹם מִדַּת חֲסִידוּת הִיא לִלְווֹת וְלִפְרֹעַ לַשָּׁכִיר בִּזְמַנּוֹ, כִּי הוּא עָנִי וְאֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ. וּמִי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁלֹּא לִפְרֹעַ לַפּוֹעֲלִים עַד לְאַחַר הַחֶשְׁבּוֹן, אֲפִלּוּ תָּבְעוּ מִמֶּנּוּ דָּבָר מֻעָט שֶׁבְּוַדַּאי מַגִּיעַ לָהֶם, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ עוֹבֵר, שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּדוּעַ שֶׁדַּרְכּוֹ כֵּן, עַל דַּעַת כֵּן נִשְׂכְּרוּ אֶצְלוֹ.

ה שָׂכִיר שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה לְבַעַל הַבַּיִת וְהִפְסִידָהּ, אֲפִלּוּ בִּפְשִׁיעָה, בְּאֹפֶן שֶׁעַל פִּי הַדִּין הוּא חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין, מִצְוָה עַל בַּעַל הַבַּיִת לְהַכְנֵס עִמּוֹ לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין וְלִמְחוֹל לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים. וְאִם הַשָּׂכִיר עָנִי הוּא וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, מִצְוָה לִתֵּן לוֹ שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאֹרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר. וְזֶה הוּא אֹרַח צַדִּיקִים, לִשְׁמֹר דֶּרֶךְ ה׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין.

ו כְּדֶרֶךְ שֶׁבַּעַל הַבַּיִת מַזְהָר שֶׁלֹּא לִגְזֹל שְׂכַר הֶעָנִי וְלֹא לְאַחֲרוֹ, כָּךְ הֶעָנִי מַזְהָר שֶׁלֹּא יִבָּטֵל מִמְּלֶאכֶת בַּעַל הַבַּיִת. וְחַיָּב לַעֲבוֹד בְּכָל כֹּחוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כִּי בְּכָל כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן. לְפִיכָךְ אֵין הַפּוֹעֵל רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּלַּיְלָה וּלְהַשְׁכִּיר עַצְמוֹ בַּיּוֹם, (שְׁכָבָר נֶחֱלַשׁ מִבַּלַּיְלָה), וְכֵן אֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בִּבְהֶמְתּוֹ בַּלַּיְלָה וּלְהַשְׁכִּירָהּ בַּיּוֹם. וְאֵין הַפּוֹעֵל רַשַּׁאי לְהַרְעִיב וּלְסַגֵּף עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי מַחֲלִישׁ כֹּחוֹ וְלֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶת בַּעַל הַבַּיִת כָּרָאוּי. וְכֵן הוּא דִּין הַמְלַמֵּד (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קסה סָעִיף יב).

סימן קפו

א כָּל הַמּוֹנֵעַ אֶת הַבְּהֵמָה מֵאֲכֹל בִּשְׁעַת מְלַאכְתָּהּ, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ. אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל מִינֵי בְהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאִים בֵּין טְהוֹרִים, וְאֶחָד הַדִּישָׁה וְאֶחָד כָּל שְׁאָר מְלָאכוֹת שֶׁל גִּדּוּלֵי קַרְקַע. וְלֹא נֶאֱמַר שׁוֹר בְּדִישׁוֹ, אֶלָּא בַּהֹוֶה. וַאֲפִלּוּ חָסָמָהּ בְּקוֹל, דְּהַיְנוּ שֶׁצָּעַק עָלֶיהָ וְעַל יְדֵי זֶה לֹא תֹּאכַל, חַיָּב מַלְקוֹת.

ב יִשְׂרָאֵל הַדָּשׁ אֲפִלּוּ בְּפָרָתוֹ שֶׁל גּוֹי וּתְבוּאָה שֶׁל גּוֹי, עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תַחְסֹם.

ג אִם הַבְּהֵמָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לֶאֱכֹל, מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְמֵאָה, צָרִיךְ לְהַשְׁקוֹתָהּ.

ד בְּהֵמָה שֶׁהִיא עוֹשָׂה בְּדָבָר שֶׁהוּא רַע לִבְנֵי מֵעֶיהָ, מֻתָּר לְחָסְמָהּ, שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל הֲנָאָתָהּ, וַהֲרֵי אֵינָהּ נֶהֱנֵית.

סימן קפז

א הָרוֹאֶה אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל, חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ לַהֲשִׁיבָהּ לִבְעָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר, הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם. וְכֵן כָּל מָמוֹן שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁאָדָם יָכוֹל לְהַצִּיל שֶׁלֹּא יֹאבַד, חַיָּב לְהַצִּיל, וְהוּא בִּכְלַל הֲשָׁבַת אֲבֵדָה.

ב אַף עַל פִּי שֶׁמִּן הַדִּין בְּמָקוֹם שֶׁרֹּב גּוֹיִם מְצוּיִים, אֲפִלּוּ נָתַן בָּהּ יִשְׂרָאֵל סִימָן, אֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר, מִשּׁוּם דְּמִסְתָּמָא כְּבָר נִתְיָאֵשׁ הֵימֶנָּה, מִכָּל מָקוֹם טוֹב וְיָשָׁר לַעֲשׂוֹת לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין לְהַחֲזִיר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן בָּהּ סִימָן. וְכוֹפִין עַל זֶה. וְאִם הַמּוֹצֵא הוּא עָנִי, וּבַעַל הָאֲבֵדָה הוּא עָשִׁיר, אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ דִּינָא דְמַלְכוּתָא לְהַחֲזִיר אֲבֵדָה, חַיָּב בְּכָל עִנְיָן לְהַחֲזִיר.

ג כָּל הַמּוֹצֵא אֲבֵדָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, אִם מְצָאָהּ דֶּרֶךְ הַנָּחָה, כְּגוֹן טַלִּית וְקַרְדֹּם בְּצַד הַגָּדֵר, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק אִם הִנִּיחָם שָׁם בְּכַוָּנָה אוֹ אִבְּדָם שָׁם, אָסוּר לִגַּע בָּהֶם.

ד מִי שֶׁהוּא זָקֵן מְכֻבָּד, וּמָצָא אֲבֵדָה וְהוּא דָּבָר מְבֻזֶּה, שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה שֶׁלּוֹ, לֹא הָיָה נוֹטְלוֹ לַהֲבִיאוֹ לְבֵיתוֹ, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי לֵהּ בִּזָּיוֹן, אֵינוֹ חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין וּלְטַפֵּל בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ לְפִי כְבוֹדוֹ.

ה מָצָא מְצִיאָה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי אִבְּדָהּ, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָן בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, יֵשׁ בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ הַרְבֵּה חִלּוּקֵי דִינִים, וְיַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם אֵיךְ יַעֲשֶׂה.

סימן קפח

א הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, עַתָּה בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁכָּל עֲסָקֵינוּ בְּמַשָּׂא וּמַתָּן וְהַכֹּל צְרִיכִין לְמָעוֹת, מִן הַסְּתָם נִתְרַצָּה הַמַּפְקִיד, שֶׁהַנִּפְקָד יוֹצִיאֵן כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ. וְלָכֵן מֻתָּר לוֹ לְהוֹצִיאָן, וַהֲרֵי הֵן אֶצְלוֹ כְּמוֹ מִלְוָה, אֶלָּא אִם כֵּן גִּלָּה הַמַּפְקִיד דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ בְּכָךְ, כְּגוֹן שֶׁחָתָמָן אוֹ קְשָׁרָן בְּקֶשֶׁר מְשֻׁנֶּה, אָז אֵין הַנִּפְקָד רַשַּׁאי לְהוֹצִיאָן.

ב הַמַּפְקִיד שְׂאָר חֶפֶץ אֵצֶל חֲבֵרוֹ, אָסוּר לְהַנִּפְקָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֶפֶץ זֶה לְצָרְכּוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַחֶפֶץ מִתְקַלְקֵל כְּלָל בְּתַשְׁמִישׁ זֶה, מִכָּל מָקוֹם הֲוֵי שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת. וְשׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת, גַּזְלָן הוּא. וְאִם יָדוּעַ בְּבֵרוּר שֶׁאֵין הַמַּפְקִיד מַקְפִּיד עָלָיו, מֻתָּר. וְיֵשׁ אוֹסְרִין גַּם בָּזֶה, מִשּׁוּם דְּפִקָּדוֹן אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַקְפִּיד, אָסוּר, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי שׁוֹלֵחַ יָד בַּפִּקָּדוֹן גַּם בִּכְהַאי גַּוְנָא. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר.

ג חַיָּב לִשְׁמֹר אֶת הַפִּקָּדוֹן בְּאֹפֶן הַיּוֹתֵר טוֹב כְּפִי הַדֶּרֶךְ לִשְׁמֹר חֲפָצִים כָּאֵלּוּ. וַאֲפִלּוּ אִם הוּא אֵינוֹ מְדַקְדֵּק כָּל כָּךְ בִּשְׁמִירַת חֲפָצִים שֶׁלּוֹ בַּפִּקָּדוֹן, חַיָּב לְדַקְדֵּק יוֹתֵר.

ד אֵין הַנִּפְקָד רַשַּׁאי לְהַפְקִיד אֶת הַפִּקָּדוֹן בְּיַד אֲחֵרִים, אֲפִלּוּ כְּשֵׁרִים וְנֶאֱמָנִים יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אִם כֵּן הַמַּפְקִיד גַּם כֵּן רָגִיל לְהַפְקִיד דְּבָרִים כָּאֵלּוּ אֶצְלָם.

ה כְּשֶׁבָּא לְהַחֲזִיר אֶת הַפִּקָּדוֹן, לֹא יַחֲזִירֶנּוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ שֶׁל הַמַּפְקִיד שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. וְכֵן כְּשֶׁבָּא לְהַחֲזִיר לוֹ אֵיזֶה חֶפֶץ שֶׁהִשְׁאִיל לוֹ אוֹ לְפוֹעֵל חוֹבוֹ. אֲבָל יָכוֹל לְהַחֲזִיר לְאִשְׁתּוֹ, כִּי מִן הַסְּתָם הִיא נוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְהַבַּעַל מַפְקִיד כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיָדָהּ.

סימן קפט

א מִי שֶׁפָּגַע בַּחֲבֵרוֹ בַּדֶּרֶךְ וּבְהֶמְתּוֹ רוֹבֶצֶת תַּחַת מַשָּׂאָהּ, בֵּין שֶׁהָיָה עָלֶיהָ מַשָּׂא הָרָאוּי לָהּ, בֵּין שֶׁהָיָה עָלֶיהָ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁרָאוּי לָהּ, הֲרֵי זֶה מְצֻוֶּה לְסַיְּעוֹ לְפָרֵק מֵעָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר, עָזוֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ. וּלְאַחַר שֶׁפָּרַק, לֹא יַנִּיחַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּצַעַר וְיֵלֵךְ לוֹ, אֶלָּא יַעֲזוֹר לוֹ לַחֲזוֹר וְלִטְעוֹן עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר, הָקֵם תָּקִים. וְאִם הִנִּיחַ אֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא פָרַק וְלֹא טָעַן, בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר אָחִיךָ וְגוֹ׳.

ב פָּרַק וְטָעַן וְחָזַר וְנָפַל, חַיָּב לְפָרֵק וְלִטְעֹן פַּעַם אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר, עָזוֹב תַּעֲזֹב, הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵילֵךְ עִמּוֹ עַד פַּרְסָה, שָׁמָּא יִצְטָרֵךְ לוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן אוֹמֵר לוֹ בַּעַל הַמַּשָּׂא, אֵינִי צָרִיךְ לָךְ.

ג מִצְוַת פְּרִיקָה, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בְּחִנָּם. אֲבָל לִטְעֹן, אֵינוֹ מְחֻיָּב אֶלָּא בְּשָׂכָר, וְכֵן בְּעַד מַה שֶּׁהוֹלִךְ עִמּוֹ, מְחֻיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ.

ד בֶּהֱמַת גּוֹי, אִם הָיָה הַגּוֹי מְחַמֵּר אַחֵר בְּהֶמְתּוֹ, בֵּין שֶׁהַמַּשָּׂא הוּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל בֵּין שֶׁהוּא שֶׁל גּוֹי, אֵינוֹ חַיָּב, רַק לְפָרֵק, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְיָכוֹל לְקַבֵּל שָׂכָר עַל זֶה. אֲבָל לִטְעֹן, אֵינוֹ חַיָּב כְּלָל, רַק אִי אֶיפְכָּא מִשּׁוּם אֵיבָה. וְאִם אֵין שָׁם גּוֹי, אֶלָּא יִשְׂרָאֵל מְחַמֵּר אַחֵר הַבְּהֵמָה, חַיָּב גַּם כֵּן לִטְעֹן מִשּׁוּם צַעַר הַיִּשְׂרָאֵל. וְכֵן בֶּהֱמַת יִשְׂרָאֵל וְהַמַּשָּׂא שֶׁל גּוֹי, חַיָּב לְפָרֵק וְלִטְעֹן מִשּׁוּם צַעַר הַיִּשְׂרָאֵל.

ה כְּתִיב, כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְגוֹ׳, שׂוֹנֵא זֶה לֹא מֵהַגּוֹיִם הוּא, (שֶׁהֲרֵי אֵינָם בְּמִצְוַת טְעִינָה וּפְרִיקָה, אֶלָּא מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים), אֶלָּא מִיִּשְׂרָאֵל. וְהֵיאַךְ יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שׂוֹנֵא לְיִשְׂרָאֵל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, לֹא תִשְׁנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ. אֶמְרוּ חֲכָמִים, כְּגוֹן שֶׁהוּא לְבַדּוֹ רָאָהוּ שֶׁעָבַר עֲבֵרָה, וְהִתְרָה בּוֹ וְלֹא חָזַר, הֲרֵי מְצֻוֶּה לִשְׂנאתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיָשׁוּב מֵרִשְׁעָתוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, אִם מְצָאוֹ בְּצַעַר עַל מַשָּׂאוֹ, מִצְוָה לְפָרֵק וְלִטְעֹן עִמּוֹ וְלֹא יַנִּיחֶנּוּ כָּךְ, כִּי שָׁמָּא יִשְׁהֶה בִּשְׁבִיל מָמוֹנוֹ וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה, וְהַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל נַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל, בֵּין רְשָׁעִים בֵּין צַדִּיקִים, מֵאַחַר שֶׁהֵם נִלְוִים אֶל ה׳ וּמַאֲמִינִים בְּעִקַּר הַדָּת, שֶׁנֶּאֱמַר, אֱמוֹר אֲלֵיהֶם חַי אֲנִי נְאֻם ה׳ אֱלֹהִים אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה.

ו בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁאֵרַע לְאֶחָד מֵהֶם שֶׁרִגְלֵי חֲמוֹרוֹ רָעוּעוֹת, אֵין בְּנֵי חֲבוּרָה רַשָּׁאִים לְפָרֵד עִם חֲמוֹרֵיהֶם וּלְהַנִּיחוֹ לְבַדּוֹ בַּדָּרֶךְ. אֲבָל אִם נָפַל חֲמוֹרוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל עוֹד לֵילֵךְ כְּלָל, רַשָּׁאִים לְפָרֵד מִמֶּנּוּ, וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְעַכֵּב בִּשְׁבִילוֹ יוֹתֵר מִדַּי. וְכֵן בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁנּוֹסְעִין בַּעֲגָלוֹת, וְאֵרַע לְאֶחָד מֵהֶם אֵיזֶה קִלְקוּל, שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁהוֹת מְעַט לְתַקֵּן, אֵין חֲבֵרָיו רַשָּׁאִים לְפָרֵד מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אִם כֵּן צָרִיךְ לְהִתְעַכֵּב הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדַּי.

סימן קצ

א מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה לְגַגּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ. גֹּבַהּ הַמַּעֲקֶה אֵינוֹ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וְיִהְא חָזָק כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁעֵן אָדָם עָלָיו וְלֹא יִפּוֹל. גַּגּוֹת שֶׁלָּנוּ שֶׁאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶם, פְּטוּרִין. וְאָמְנָם לֹא הַגַּג בִּלְבַד חַיָּב בַּמַּעֲקֶה, אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, שֶׁיִּכָּשֵׁל בּוֹ אָדָם וְיָמוּת, חַיָּב בְּמַעֲקֶה וְתִקּוּן. וְכָל

הַמַּנִּיחוֹ בְּלִי מַעֲקֶה, בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ. כְּגוֹן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּוֹר בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ, חַיָּב לַעֲשׂוֹת לוֹ חֲלָיָא גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּסוּי שֶׁלֹּא יִפּוֹל בּוֹ אָדָם.

ב וְכֵן כָּל מִכְשׁוֹל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַסִּירוֹ וּלְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ וּלְהַזְהֵר בַּדָּבָר יָפֶה, שֶׁנֶּאֱמַר, הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד. וְאִם הִנִּיחַ וְלֹא הֵסִיר אֶת הַמִּכְשׁוֹלִים הַמְבִיאִים לִידֵי סַכָּנָה, בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעָבַר בְּלֹא תָשִׂים דָּמִים, כְּגוֹן אִם סָלָם רָעוּעַ עוֹמֵד בְּבֵיתוֹ וַחֲצֵרוֹ, וְכֵן הַמְגַדֵּל כֶּלֶב רָע.

ג כְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְהַזְהֵר בְּגוּפוֹ שֶׁלֹּא לְקַלְקְלוֹ וְשֶׁלֹּא לְהַזִּיקוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד, כָּךְ צָרִיךְ לְהַזְהֵר בְּמָמוֹנוֹ שֶׁלֹּא לְאַבְּדוֹ וְשֶׁלֹּא לְקַלְקְלוֹ וְשֶׁלֹּא לְהַזִּיקוֹ. וְכָל הַמְשַׁבֵּר כְּלִי, אוֹ קוֹרֵעַ בֶּגֶד, אוֹ מְאַבֵּד מַאֲכָל אוֹ מַשְׁקֶה אוֹ מְמַאֲסָם, אוֹ זוֹרֵק מָעוֹת לְאִבּוּד, וְכֵן הַמְקַלְקֵל שְׂאָר כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה רָאוּי שֶׁיִּהָנוּ בוֹ בְּנֵי אָדָם, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ וְגוֹ'.

סימן קצא

א אָסוּר מִן הַתּוֹרָה לְצַעֵר כָּל בַּעַל חָי. וְאַדְרַבָּא, חַיָּב לְהַצִּיל כָּל בַּעַל חַי מִצַּעַר, אֲפִלּוּ שֶׁל הֶפְקֵר, וַאֲפִלּוּ שֶׁל נָכְרִי. אַף אִם הֵם מְצַעֲרִין לְאָדָם, אוֹ שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לָהֶם לִרְפוּאָה אוֹ לִשְׂאָר דָּבָר, מֻתָּר אֲפִלּוּ לְהָרְגָן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְצַעֲרָן, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הִתִּירָה שְׁחִיטָה. וְלָכֵן מֻתָּר לִמְרֹט נוֹצוֹת מֵאֲוָזוֹת חַיּוֹת אִם אֵין לוֹ נוֹצָה אַחֶרֶת, רַק שֶׁהָעוֹלָם נִמְנָעִים מִשּׁוּם אַכְזְרִיּוּת.

ב סוּסִים הַמּוֹשְׁכִים בַּעֲגָלָה וְהִגִּיעוּ לְמָקוֹם מְקֻלְקָל אוֹ לְהַר גָּבוֹהַּ, וְאֵינָן יְכוֹלִין לִמְשֹׁךְ בְּלִי עֵזֶר, מִצְוָה לַעֲזוֹר אַף לַנָּכְרִי מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים, שֶׁלֹּא יַכֶּה אוֹתָם הַנָּכְרִי מַכָּה רַבָּה לִמְשֹׁךְ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּכֹחָם.

ג אָסוּר לִקְשֹׁר רַגְלֵי בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף בְּעִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם צַעַר (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן פז סָעִיף ז).

ד אָסוּר לְהוֹשִׁיב עוֹף עַל בֵּיצִים מִשֶּׁאֵינוֹ מִינוֹ, מִשּׁוּם צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים.

ה אָסוּר לְסָרֵס בֵּין אָדָם וּבֵין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אֶחָד טְמֵאִים וְאֶחָד טְהוֹרִים, בֵּין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ. וְכָל הַמְסָרֵס, חַיָּב מַלְקוּת. וַאֲפִלּוּ לְהַשְׁקוֹת כּוֹס שֶׁל עִקָּרִין לְאִישׁ אוֹ לְשָׂאָר בַּעֲלֵי חַיִּים הַזְּכָרִים, אָסוּר.

ו אָסוּר לוֹמַר לַגּוֹי לְסָרֵס בְּהֵמָה שֶׁלָּנוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דַּאֲפִלּוּ לְמָכְרָהּ לַגּוֹי אוֹ לִתְּנָהּ לוֹ לְמַחֲצִית שָׂכָר, אִם יָדוּעַ שֶׁיְּסָרְסֶנָּה, אָסוּר. מִשּׁוּם דְּגוֹי גַּם כֵּן מְצֻוֶּה עַל אִסּוּר סִרוּס, וְאִם כֵּן הַיִּשְׂרָאֵל עוֹבֵר עַל לִפְנֵי עִוֵּר. וּמֵיהוּ אִם אֵין הַגּוֹי הַקּוֹנֶה מְסָרֵס בְּעַצְמוֹ, רַק נוֹתֵן לְגוֹי אַחֵר לְסָרֵס, לְכֵלִי עָלְמָא שָׁרֵי, דְּאָז הֲוֵי לִפְנֵי דְּלִפְנֵי וּמֻתָּר.

סימן קצב

א אָמַר רַב יִצְחָק בְּרֵהּ דְּרַב יְהוּדָה, לְעוֹלָם יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים שֶׁלֹּא יֵחֶלֶה. שֶׁאִם חָלָה, אוֹמְרִים לוֹ, הָבֵא זְכוּת וְהַפְּטֵר. אָמַר מַר עֵקְבָא, מַאי קְרָאָה. כִּי יִפֹּל הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ, מִמֶּנּוּ לָהֲבִיא רְאָיָה. פֵּרוּשׁ, מֵאַחַר שֶׁהוּא נוֹפֵל, צָרִיךְ לִמְצוֹא מִמֶּנּוּ וּמִמַּעֲשָׂיו רְאָיָה לְזְכוּת. עוֹד אִיתָא בַּגְּמָרָא, חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ, יְהִי דוֹמֶה בְּעֵינָיו כְּמִי שֶׁנִּתְנוּהוּ בְּקוֹלָר. עָלָה לַמִּטָּה וְנָפַל לְמִשְׁכָּב, יְהִי דוֹמֶה בְּעֵינָיו כְּמִי שֶׁהֶעֱלוּהוּ לְגַרְדּוֹם (מָקוֹם שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת) לִדּוֹן, שֶׁכָּל הָעוֹלֶה לְגַרְדּוֹם לִדּוֹן, אִם יֵשׁ לוֹ פְּרַקְלִיטִין גְּדוֹלִים, נִצּוֹל. וְאִם לָאו, אֵינוֹ נִצּוֹל. וְאֵלּוּ הֵן פְּרַקְלִיטִין שֶׁל אָדָם, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וַאֲפִלּוּ תִּשַּׁע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה מַלְמְדִים עָלָיו חוֹבָה, וְאֶחָד מְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, נִצּוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר, אִם יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי אֶלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ, וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר, פְּדֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת וְגוֹ'.

ב דָּרַשׁ רַבִּי פִּינְחָס בַּר חָמָא, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם וִיבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר, חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת, וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה. וְנוֹהֲגִין לָתֵת צְדָקָה לַעֲנִיִּים בַּעֲדוֹ, כִּי תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה, מַעֲבִירִין אֶת רֹעַ הַגְּזֵרָה. גַּם נוֹהֲגִין לְבָרֵךְ אֶת הַחוֹלִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. וְאִם הוּא מְסֻכָּן, מְבָרְכִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב. וְלִפְעָמִים מְשַׁנִּים אֶת שֵׁם הַחוֹלֶה, כִּי גַּם שִׁנּוּי הַשֵּׁם, קוֹרֵעַ גְּזַר דִּינוֹ.

ג הַתּוֹרָה נָתְנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא שֶׁיְּרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר, וְרַפֹּא יְרַפֵּא. וְלָכֵן אֵין לוֹ לַחוֹלֶה לִסְמֹךְ עַל הַנֵּס, אֶלָּא חַיָּב לְהִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם לִקְרוֹא לְרוֹפֵא שֶׁיְּרַפְּאֵהוּ. וּכְבָר כַּמָּה חֲסִידֵי עוֹלָם נִתְרַפְּאוּ עַל יְדֵי רוֹפְאִים. וּמִי שֶׁמּוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ מִלִּקְרוֹא לָרוֹפֵא, שְׁתַּיִם רָעוֹת הִנֵּהוּ עוֹשֶׂה, הָאַחַת, דְּאָסוּר לִסְמֹךְ עַל הַנֵּס בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ סַכָּנָה, וְדָבָר זֶה גּוֹרֵם שֶׁיִּזְכְּרוּ עֲוֹנוֹתָיו בִּשְׁעַת חָלְיוֹ. וְעוֹד, דַּהֲוֵי יֶהֱרָא וְגַאוֹת שֶׁסּוֹמֵךְ עַל צִדְקָתוֹ שֶׁיִּתְרַפֵּא בְּדֶרֶךְ הַנֵּס. וְיֵשׁ לוֹ לִקְרוֹא לָרוֹפֵא הַיּוֹתֵר מֻמְחֶה, וּבְכָל זֹאת לִבּוֹ יִהְא לַשָּׁמַיִם, וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֵת הָרוֹפֵא הַנֶּאֱמָן יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְאַף בּוֹ יִבְטַח לִבּוֹ (ברכי יוסף) (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן סא סָעִיף ד).

ד וּמְצָוָה הוּא עַל הָרוֹפֵא הַבָּקִי לְרַפֵּא, וּבְכָלַל פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ הוּא. וְאִם מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לַחוֹלֶה רוֹפֵא אַחֵר, כִּי לֹא מִן כָּל אָדָם זוֹכֶה לְהִתְרַפֵּא, וְאוּלַי הוּא מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁיִּתְרַפֵּא עַל יָדוֹ. אֲבָל לֹא יִתְעַסֵּק בִּרְפוּאוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא בָּקִי, וְאֵין שָׁם גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁאִם לֹא כֵן, הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

ה חוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, אִם יוּכַל לְהִתְרַפְּאוֹת בִּדְבַר הֶתֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁצְּרִיכִין לִשְׁהוֹת קְצָת עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ, אֵין מַתִּירִין לוֹ שׁוּם דְּבַר אִסּוּר. וְאִם צָרִיךְ דָּוְקָא לִדְבַר אִסּוּר, אִם צָרִיךְ לְאָכְלוֹ כְּמוֹ שֶׁהַדֶּרֶךְ הוּא לֶאֱכֹל דָּבָר זֶה, אָסוּר לוֹ לְאָכְלוֹ, אֲפִלּוּ הוּא רַק אִסּוּר דְּרַבָּנָן, כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה. אֲבָל שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁמְּעָרֵב בּוֹ דָּבָר מַר, וְכֵן לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ רְטִיָּה וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר, אֲפִלּוּ הוּא דָּבָר הָאָסוּר בַּהֲנָאָה מִדְּאוֹרָיְתָא, חוּץ מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם וּבָשָׂר בְּחָלָב, שֶׁאֲסוּרִין אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין סַכָּנָה. (דִּין הַבְּרָכָה עַל מַה שֶּׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה לִרְפוּאָה, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ג סָעִיף ח וְסִימָן סא סָעִיף ד. וְדִין תִּינוֹק שֶׁצָּרִיךְ לֶאֱכֹל חָמֵץ בַּפֶּסַח, עַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן קיז).

ו יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּכָל אִסּוּרֵי הֲנָאָה מִדְּרַבָּנָן מֻתָּר לְהִתְרַפְּאוֹת בָּהֶן, אֲפִלּוּ חוֹלֶה שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, וַאֲפִלּוּ כְּדֶרֶךְ הֲנָאָתָן (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן מז סָעִיף ב), וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאכַל וְלֹא יִשְׁתֶּה אֶת הָאִסּוּר.

ז חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, מִתְרַפֵּא בְּכָל הָאִסּוּרִין, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן צב), חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה, גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, שֶׁהֵן בְּיֵהָרֵג וְאַל יַעֲבוֹר, וְאֵין מִתְרַפְּאִין בָּהֶן.

ח מֻתָּר לָרוֹפֵא לְהַקִּיז דָּם וּלְמַשֵּׁשׁ הַדֹּפֶק וּשְׁאָר מְקוֹמוֹת שֶׁבְּאִשָּׁה, אֲפִלּוּ בְּאֵשֶׁת אִישׁ, וַאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם תְּרָפָּה כְּדֶרֶךְ הָרוֹפְאִים, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה דֶּרֶךְ תַּאֲוָה וְחִבָּה, אֶלָּא שֶׁבִּמְלַאכְתּוֹ הוּא עוֹסֵק. וְאַף בְּאִשְׁתּוֹ נָדָה, יֵשׁ לְהַחְמִיר כְּשֶׁאֵין סַכָּנָה בַּדָּבָר וְיֵשׁ שָׁם רוֹפֵא אַחֵר בָּקִי כָּמוֹהוּ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קנג סָעִיף יד וְשָׁם מְבֹאָר, אִם אִשָּׁה נִדָּה יְכוֹלָה לְשַׁמֵּשׁ אֶת בַּעְלָהּ כְּשֶׁהוּא חוֹלֶה אוֹ הוּא אוֹתָהּ. וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קמג סָעִיף טו, אִם הַבֵּן מֻתָּר לְהַקִּיז דָּם לְאָבִיו וְכַיּוֹצֵא בּוֹ).

ט בָּחֳלִי מֵעַיִם, אֵין הָאִישׁ מְשַׁמֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה, פֶּן יִתְגַּבֵּר יִצְרוֹ, כֵּיוָן שֶׁהוּא בָּרִיא. אֲבָל הָאִשָּׁה, מְשַׁמֶּשֶׁת אֶת הָאִישׁ, כֵּיוָן שֶׁהוּא חוֹלֶה.

י מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ סַמָּנִים, וַחֲבֵרוֹ חוֹלֶה וְצָרִיךְ לָהֶם, אָסוּר לוֹ לְהַעֲלוֹת בְּדָמֵיהֶם יוֹתֵר מִן הָרָאוּי.

סימן קצג

א כְּשֶׁחָלָה הָאָדָם, מִצְוָה עַל כָּל אָדָם לְבַקְּרוֹ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמְּבַקֵּר חוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּפָסוּק וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳ בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא, מְלַמֵּד שֶׁבָּא אֵלָיו לְבַקֵּר הַחוֹלֶה. הַקָּרוֹבִים וְהַחֲבֵרִים שֶׁרְגִילִים לְפָנָיו לְבֵיתוֹ תָּמִיד, הֵמָּה הוֹלְכִים לְבַקְּרוֹ מִיָּד כְּשֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁהוּא חוֹלֶה. אֲבָל הָרְחוֹקִים שֶׁאֵינָם רְגִילִים בְּבֵיתוֹ, לֹא יִכָּנְסוּ מִיָּד, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִתְרַע מַזָּלֵהּ לְהַטִּיל עָלָיו שֵׁם חוֹלֶה. וְאֵינָם נִכְנָסִים עַד לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים. וְאִם קָפַץ עָלָיו הַחוֹלִי, גַּם הָרְחוֹקִים נִכְנָסִים מִיָּד. אֲפִלּוּ הַגָּדוֹל, יֵלֵךְ לְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן, וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל הַמּוֹסִיף, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָטֹרַח עַל הַחוֹלֶה. הַשּׁוֹנֵא לֹא יְבַקֵּר אֶת שׂוֹנְאוֹ הַחוֹלֶה, וְלֹא יְנַחֲמֶנּוּ כְּשֶׁהוּא אָבֵל, שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב שֶׁשָּׂמֵחַ לְאֵידוֹ. אֲבָל מֻתָּר לְלַוּוֹתוֹ, וְלֵיכָא לְמֵיחַשׁ, שֶׁיֹּאמְרוּ כִּי הוּא שָׂמֵחַ לְאֵידוֹ, בַּאֲשֶׁר זֶהוּ סוֹף כָּל אָדָם. (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן רז סָעִיף ב, דְּהַחוֹלֶה אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲמֹד אֲפִלּוּ מִפְּנֵי נָשִׂיא. וְאִם רוֹצֶה לַעֲמֹד, אֵין אוֹמְרִים לוֹ שֵׁב).

ב כְּשֶׁהַחוֹלֶה שׁוֹכֵב עַל הָאָרֶץ, לֹא יֵשֵׁב הַמְבַקֵּר עַל גַּבֵּי כִּסֵּא שֶׁגָּבְהּ מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁהַשְׁכִּינָה לְמַעְלָה מֵרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר, ה׳ יִסְעָדֶנּוּ עַל עֶרֶשׂ דָּוִי. אֲבָל כְּשֶׁהַחוֹלֶה שׁוֹכֵב בַּמִּטָּה, מֻתָּר לַמְבַקֵּר לֵישֵׁב עַל כִּסֵּא וְסַפְסָל (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן רז סָעִיף ב).

ג עִקַּר מִצְוַת בִּקּוּר חוֹלִים הוּא לְעַיֵּן בְּצָרְכֵי הַחוֹלֶה מַה הוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לוֹ, וְשֶׁיִּמְצָא נַחַת רוּחַ עִם חֲבֵרָיו, וְגַם שֶׁיִּתֵּן דַּעְתּוֹ עָלָיו וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלָיו. וְאִם בִּקֵּר וְלֹא בִקֵּשׁ, לֹא קִיֵּם אֶת הַמִּצְוָה. וְלָכֵן אֵין מְבַקְּרִין בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל הַיּוֹם, מִפְּנֵי שֶׁאָז כָּל חוֹלֶה מֵקֵל עָלָיו חָלְיוֹ וְלֹא יָחוּשׁ לְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים. וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל הַיּוֹם, שֶׁאָז מַכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ וְיִתְיָאֵשׁ מִלְּבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים.

ד כְּשֶׁמְּבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, אִם מְבַקֵּשׁ בְּפָנָיו, יָכוֹל לְבַקֵּשׁ בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁהֲרֵי מְבַקֵּשׁ כִּבְיָכוֹל לִפְנֵי הַשְׁכִּינָה, שֶׁהִיא אֵצֶל הַחוֹלֶה. אֲבָל כְּשֶׁמְּבַקֵּשׁ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, דְּאָז מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נִזְקָקִין לְהַעֲלוֹת תְּפִלָּתוֹ, וְאֵינָם נִזְקָקִין לְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת, עַל כֵּן יְבַקֵּשׁ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְיִכְלוֹל אוֹתוֹ בְּתוֹךְ כָּל חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁכּוֹלְלוֹ עִם הָאֲחֵרִים, תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת יוֹתֵר בִּזְכוּתָן שֶׁל רַבִּים. וְיֹאמַר, הַמָּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ בְּתוֹךְ כָּל חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. וּבַשַּׁבָּת יֹאמַר, שַׁבָּת הִיא מִלְּזְעֹק, וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבוֹא, וְרַחֲמָיו מְרֻבִּים, וְשִׁבְתּוּ בְּשָׁלוֹם.

ה הַמְבַקְּרִים יְדַבְּרוּ אִתּוֹ בְּהַשְׁכֵּל וָדַעַת, וְיֹאמְרוּ לוֹ, דְּבָרִים מְחַיִּים, וְלֹא דְּבָרִים מְמִיתִים. וְיֹאמְרוּ לוֹ, שֶׁיִּתֵּן דַּעְתּוֹ עַל עִנְיָנָיו, אִם הִלְוָה אוֹ הִפְקִיד אֵצֶל אֲחֵרִים אוֹ אֲחֵרִים אֶצְלוֹ, וְאַל יְפַחֵד מִפְּנֵי זֶה מֵהַמָּוֶת.

ו אֵין לִתֵּן נְכָסָיו בְּמַתָּנָה לַאֲחֵרִים וַאֲפִלּוּ לִצְדָקָה וּלְהַנִּיחַ אֶת הַיּוֹרְשִׁים בְּלֹא כְלוּם. וְכָל הָעוֹשֶׂה כֵּן, אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ, וַאֲפִלּוּ אֵין הַיּוֹרְשִׁים נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה. אֲבָל אִם מַנִּיחַ גַּם לַיּוֹרְשִׁים דָּבָר הַמַּסְפִּיק לָהֶם, מֻתָּר (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן לד סָעִיף ד). וּמִדַּת חֲסִידוּת, שֶׁלֹּא לַחְתֹּם אֶת עַצְמוֹ עַד וְלֹא לִהְיוֹת בְּעַצָּה בְּצַוָּאָה שֶׁמַּעֲבִירִין בָּהּ אֶת הַיְרֻשָּׁה מֵהַיּוֹרֵשׁ, אֲפִלּוּ מִבֵּן שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג כַּשּׁוּרָה, לְאָחִיו חָכָם וְנוֹהֵג כַּשּׁוּרָה, כִּי שֶׁמָּא יֵצֵא מִמֶּנּוּ זֶרַע טוֹב וְהָגוּן. וַאֲפִלּוּ לְמַעֵט מִזֶּה וּלְהַרְבּוֹת לָזֶה, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹסֵר, וְרָאוּי לָחוּשׁ לִדְבָרָיו. עַיֵּן סוֹף סִימָן כו.

ז אִם יֶשׁ לוֹ בָּנִים קְטַנִּים, אוֹ קְטַנִּים וּגְדוֹלִים, אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, צָרִיךְ לְמַנּוֹת אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּשְׁבִיל הַקְּטַנִּים עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ.

ח חוֹלֶה שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת קַבָּלַת קִנְיָן לְחַזֵּק אֶת הַצַּוָּאָה, קוֹנִין מִמֶּנּוּ אֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת. וְכֵן אִם מְבַקֵּשׁ לִשְׁלֹחַ לִקְרוֹבָיו, מֻתָּר לִשְׁכֹּר גּוֹי בַּשַּׁבָּת וּלְשָׁלְחוֹ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן צ סָעִיף יט).

ט חוֹלֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, אֵין מוֹדִיעִין לוֹ, שֶׁלֹּא תִטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו. וַאֲפִלּוּ נוֹדַע לוֹ, אֵין אוֹמְרִים לוֹ לִקְרֹעַ, שֶׁמָּא תִּגְדַּל דַּאֲגָתוֹ. וְאֵין בּוֹכִין וְאֵין מַסְפִּידִין בְּפָנָיו, בֵּין עַל מֵתוֹ בֵּין עַל מֵת אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קָרוֹבוֹ, פֶּן יִפְחַד שֶׁגַּם הוּא יָמוּת. וּמַשְׁתִּיקִין אֶת הַמְנַחֲמִים בְּפָנָיו.

י אֵין מְבַקְּרִין לֹא לְחוֹלֵי מֵעַיִם, מִשּׁוּם כְּסוּפָא, וְלֹא לְחוֹלֵי הָעַיִן, וְלֹא לְחוֹלֵי הָרֹאשׁ. וְכֵן כָּל חוֹלֶה דְּתַקִּיף לֵהּ עָלְמָא וְקָשֶׁה לֵהּ דִּבּוּרָא, אֵין מְבַקְּרִין אוֹתוֹ בְּפָנָיו, אֶלָּא נִכְנָסִין לַבַּיִת הַחִיצוֹן וְשׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בּוֹ אִם צָרִיךְ לְאֵיזֶה דָּבָר, וְשׁוֹמְעִין צַעֲרוֹ, וּמְבַקְּשִׁים עָלָיו רַחֲמִים.

יא מִי שֶׁיֵּשׁ לָפָנָיו שְׁתֵּי מִצְוֹת, בְּקוּר חוֹלִים וְנִחוּם אֲבֵלִים, אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיֵּם שְׁתֵּיהֶן, בְּקוּר חוֹלִים קוֹדֵם, כְּדֵי לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלָיו. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיֵּם שְׁתֵּיהֶן, נִחוּם אֲבֵלִים קוֹדֵם, שֶׁהוּא גְּמִילוּת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים.

יב מְבַקְּרִין חוֹלֶה גּוֹי, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

יג תַּנְיָא בְּסִפְרֵי, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא וְהִתְוַדָּה, זֶה בָּנָה אָב עַל כָּל הַמֵּתִים שֶׁיִּטָּעֲנוּ וִידוּי. וְאֵיתָא בַּמִּשְׁנָה, שֶׁכָּל הַמִּתְוַדֶּה יֶשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּעָכָן, שֶׁאָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵן לוֹ תּוֹדָה וְהַגֶּד נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ אַל תְּכַחֵד מִמֶּנִּי. וַיַּעַן עָכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַה אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת עָשִׂיתִי. וּמִנַּיִן שֶׁכִּפֶּר לוֹ וִדּוּיוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ ה׳ בַּיּוֹם הַזֶּה, בַּיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר, וְאִי אַתָּה עָכוּר לָעוֹלָם הַבָּא. לָכֵן חוֹלֶה שֶׁרוֹאִין בּוֹ שֶׁהוּא נוֹטֶה לָמוּת, מְסַבְּבִים עִמּוֹ בִּדְבָרִים וְאוֹמְרִים לוֹ, הִתְוַדֵּה וְאַל תִּדְאַג מִזֶּה, הַרְבֵּה הִתְוַדּוּ וְעָמְדוּ מֵחָלְיָם וְהֵמָּה בַּחַיִּים, וְהַרְבֵּה שֶׁלֹּא הִתְוַדּוּ וּמֵתוּ. וּבִשְׁכַר שֶׁאַתָּה מִתְוַדֶּה, אַתָּה חָי. וְכָל הַמִּתְוַדֶּה, יֶשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת בְּפִיו, יִתְוַדֶּה בִּלִבּוֹ. וְאִם יָכוֹל לְדַבֵּר אַךְ מְעַט, אוֹמְרִים לוֹ, אֱמֹר, תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל חֲטָאַי וְעֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים, שֶׁחָטָאתִי וְשֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּגַן עֵדֶן, וְזַכֵּנִי לָעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים. וְאִם רוֹצֶה לְהַאֲרִיךְ כְּוִדּוּי יוֹם הַכִּפּוּרִים, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וּכְבָר מְסֻדָּרִים הַוִּדּוּיִים בַּסֵּפֶר מַעֲבַר יַבֹּק. וּבְסֵפֶר חָכְמַת אָדָם הֶעְתִּיק גַּם כֵּן סֵדֶר הַוִּדּוּי מֵהָרַמְבַּ״ן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה.

סימן קצד

א הַגּוֹסֵס (פֵּרוּשׁ, הַמַּעֲלֶה לֵחָה בִּגְרוֹנוֹ מִפְּנֵי צָרוּת הֶחָזֶה, וְזֶה יִקָּרֵה סָמוּךְ לַמִּיתָה, וּלְשׁוֹן גּוֹסֵס הוּא מִלְּשׁוֹן מֵגִיס בְּקֻדָּרָה, שֶׁהַלֵּחָה מִתְהַפֶּכֶת בִּגְרוֹנוֹ, כְּמוֹ הַמֵּגִיס בְּקֻדָּרָה תוֹסֶפֶת יוֹם טוֹב, פרק א דערכין) חֲרֵי הוּא כְּחַי לְכָל דְּבָרָיו. וְלָכֵן אָסוּר לְגַע בּוֹ, שֶׁכָּל הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, חֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים. לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְנֵר מְטַפְטֵף, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנּוֹגְעַ בּוֹ אָדָם, מִיָּד נִכְבֶּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא גוֹסֵס זְמַן אָרֹךְ וְיֵשׁ צַעַר גָּדוֹל לוֹ וְלִקְרוֹבָיו, מִכָּל מָקוֹם אָסוּר לִגְרֹם שֶׁיָּמוּת מְהֵרָה, כְּגוֹן לְהַשְׁמִיט הַכַּר וְהַכֶּסֶת מִתַּחְתָּיו, מֵחֲמַת שֶׁאוֹמְרִים, שֶׁיֵּשׁ נוֹצוֹת מְקֻצָּת עוֹפוֹת שֶׁגּוֹרְמִים לְעַכֵּב אֶת הַמִּיתָה, אוֹ לָשׂוּם מַפְתְּחוֹת בֵּית הַכְּנֶסֶת תַּחַת רֹאשׁוֹ, כָּל זֶה אָסוּר. אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם דָּבָר שֶׁגּוֹרֵם עִכּוּב יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ, כְּגוֹן קוֹל דּוֹפֵק וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, מֻתָּר לְסַלְּקוֹ, דְּאֵין בָּזֶה מַעֲשֶׂה, אֶלָּא שֶׁמְּסִיר אֶת הַמּוֹנֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בּוֹ.

ב אַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר לִגַּע בַּגּוֹסֵס, מִכָּל מָקוֹם אִם נָפְלָה דְּלֵקָה, אֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ בַּבַּיִת, אֶלָּא מוֹצִיאִין אוֹתוֹ. וְהוּא קוֹדֵם לְהַצָּלַת סִפְרֵי קֹדֶשׁ. (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן פח סָעִיף טז)

ג הָעוֹמְדִים אֵצֶל הַגּוֹסֵס, יַשְׁגִּיחוּ שֶׁלֹּא יוֹצִיא שׁוּם אֵבֶר חוּץ לַמִּטָּה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיַעֲקֹב, וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל הַמִּטָּה. וְלָכֵן יַעֲמִידוּ כִּסְאוֹת אֵצֶל הַמִּטָּה, שֶׁלֹּא יוּכַל לְהוֹצִיא יָד אוֹ רָגֶל. וּמִכָּל מָקוֹם אִם לֹא עָשׂוּ כֵּן וְהוֹצִיא, אָסוּר לִגַּע בּוֹ לְהַחֲזִירוֹ.

ד כֵּיוָן שֶׁנָּטָה אָדָם לָמוּת, אֵין שׁוּם אָדָם רַשַּׁאי לִפָּרֵד מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא תֵּצֵא נַפְשׁוֹ וְהוּא יְחִידִי, מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִשְׁתּוֹמֶמֶת בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵאת מִן הַגּוּף, וּמִצְוָה לַעֲמֹד עַל הָאָדָם בְּשָׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר, וְיִחִי עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יָמוּתוּ, וְגוֹ'. וְרָאוּי לְקַבֵּץ עֲשָׂרָה, שֶׁיִּהְיוּ בְּשָׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה, וְלֹא יַעַסְקוּ, חס וְשָׁלוֹם, בְּדְבָרִים בְּטֵלִים אֶלָּא יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה וּבַתְּהִלִּים וּבְשֶׁאָר מִזְמוֹרִים, כְּמִסַּדֵּר בְּסֵפֶר מַעֲבַר יַבֹּק. וְנוֹהֲגִין לְהַדְלִיק נֵרוֹת בִּפְנֵי הַגּוֹסֵס.

ה לְאַחַר יְצִיאַת נְשָׁמָה, מַנִּיחִין אֵצֶל חָטְמוֹ נוֹצָה קַלָּה, וְאִם אֵינָהּ מִתְנַדְנֶדֶת, בְּיָדוּעַ שֶׁמֵּת, וְאָז פּוֹתְחִין אֶת הַחַלּוֹנוֹת, וְהָאֲבֵלִים אוֹמְרִים צִדּוּק הַדִּין, וּכְשֶׁמַּגִּיעִים לְבָרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת, אוֹמְרִים בְּשֵׁם וּמַלְכוּת וְקוֹרְעִין, כְּדִין שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִימָן שֶׁלְאַחַר זֶה.

ו וְכָל הָעוֹמְדִין עַל הַמֵּת בְּשָׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה, חַיָּבִין לִקְרֹעַ. הָא לְמָה זֶּה דּוֹמֶה, לְסֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרָף, שֶׁאֵין רֵיק בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין בּוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת. וַאֲפִלּוּ עַל קָטָן שֶׁלָּמַד מִקְרָא אוֹ עַל אִשָּׁה חַיָּבִין לִקְרֹעַ. וַאֲפִלּוּ הָיָה זֶה הַמֵּת לִפְעָמִים עוֹשֶׂה עֲבֵרָה לְתֹאבוֹן, חַיָּבִין לִקְרֹעַ עָלָיו. אֲבָל אִם הָיָה רָגִיל לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה, אֲפִלּוּ רַק לְתֹאבוֹן, הֲרֵי זֶה בִּכְלַל הַפּוֹרְשִׁים מִדַּרְכֵי הַצִּבּוּר, שֶׁאֵין קוֹרְעִין עָלָיו. וּקְרִיעָה זוֹ שֶׁעַל הַמֵּת שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִים עָלָיו אֶלָּא שֶׁקּוֹרְעִין מִפְּנֵי שֶׁעוֹמְדִין בְּשָׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה, סַגִּי בִּקְרִיאָה מֻעֶטֶת. וַאֲפִלּוּ מִן הַצַּד אוֹ בְּשׁוּלֵי הַבֶּגֶד סַגִּי.

ז מַעֲצִמִין עֵינָיו שֶׁל הַמֵּת. וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים, יַעֲשֶׂה זֹאת בְּנוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ. וְאִם יֵשׁ בְּכוֹר, יַעֲשֶׂה הוּא.

ח כְּשֶׁנּוֹשְׂאִין אוֹתוֹ מִמִּטָּתוֹ לְהַשְׁכִּיבוֹ עַל הָאָרֶץ, יַשְׁגִּיחוּ שֶׁיְּהֵא מְכֻסֶּה, כִּי כֹּל מַה שֶּׁנּוֹהֵג בַּחַי מִשּׁוּם צְנִיעוּת, נוֹהֵג גַּם בַּמֵּת.

ט מִנְהָג לִשְׁפֹּךְ כָּל הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִים שֶׁבִּשְׁכוּנַת הַמֵּת, דְּהַיְנוּ שְׁלֹשָׁה בָּתִּים (עִם הַבַּיִת אֲשֶׁר שָׁם הַמֵּת), וַאֲפִלּוּ מֵת יֶלֶד בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם לְלִדָּתוֹ. וּבַשַּׁבָּת, אֵין צְרִיכִין לִשְׁפֹּךְ (וְהַבְּרְכֵי יוֹסֵף כָּתַב, דְּיֵשׁ לְהַחְמִיר גַּם בַּשַּׁבָּת).

י הַמְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת אֲפִלּוּ אֵינוֹ מֵתוֹ, פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּמִתְּפִלָּה וּמִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, כִּי הָעוֹסֵק בְּמִצְוָה, פָּטוּר מִמִּצְוָה אַחֶרֶת (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קצו סָעִיף ב). הָיוּ שְׁנַיִם, זֶה מְשַׁמֵּר, וְזֶה קוֹרֵא וּמִתְפַּלֵּל.

יא אָסוּר לֶאֱכֹל בְּחֶדֶר שֶׁהַמֵּת שָׁם, אִם לֹא עַל יְדֵי מְחִצָּה (כְּדִלְקַמָּן סִימָן קצו סָעִיף א). וַאֲפִלּוּ אֲכִילַת אַרְעַי. וַאֲפִלּוּ אֲכִילַת פֵּרוֹת אוֹ שְׁתִיַּת מַיִם, אָסוּר. וּצְרִיכִין לְהַזְהִיר אֶת הַשּׁוֹמְרִים עַל זֹאת. וְגַם אָסוּר לְבָרֵךְ שָׁם אֵיזוֹ בְּרָכָה. (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קצט סָעִיף טו)

יב אָסוּר לְטַלְטֵל אֶת הַמֵּת בְּשַׁבָּת (עִין לעיל סִימָן פח סָעִיף טו, טז) אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ כְּהָנִים אוֹ לְצֹרֶךְ מִצְוָה, רַק עַל יְדֵי גּוֹיִם, אִם הַקְּרוֹבִים רוֹצִים. (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן רב סָעִיף טז).

סימן קצה

א מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן רג), חַיָּב לִקְרֹעַ עָלָיו. וְחַיָּב לִקְרֹעַ מְעֻמָּד, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו. וְאִם קָרַע מְיֻשָּׁב, לֹא יָצָא, וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר וְלִקְרֹעַ מְעֻמָּד. לְכַתְּחִלָּה צָרִיךְ לִקְרֹעַ קֹדֶם שֶׁיִּסְתְּמוּ פְּנֵי הַמֵּת בַּקֶּבֶר בְּעוֹד חֲמוּם צַעֲרוֹ.

ב עַל הַמֵּתִים שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם, צָרִיךְ לִקְרֹעַ בְּבֵית הַצַּוָּאר לְפָנָיו. וְצָרִיךְ לִקְרֹעַ מִן הַשָּׂפָה וּלְמַטָּה, וְלֹא לְרֹחַב הַבֶּגֶד. וְצָרִיךְ לִקְרֹעַ בְּמָקוֹם שֶׁהַבֶּגֶד שָׁלֵם מִתְּחִלָּתוֹ, וְלֹא בְּמָקוֹם הַתָּפ�וּר.

ג חִלּוּקִים יֵשׁ בֵּין הַקְּרִיעָה שֶׁעַל אָבִיו וְאִמּוֹ לַקְּרִיעָה שֶׁעַל שְׁאָר קְרוֹבִים. עַל כָּל הַמֵּתִים, קוֹרֵעַ טֶפַח בַּבֶּגֶד הָעֶלְיוֹן וְדַיּוֹ, וְאֵין לִקְרֹעַ יוֹתֵר, מִשּׁוּם בַּל תַּשְׁחִית. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, צָרִיךְ לִקְרֹעַ כָּל הַבְּגָדִים עַד כְּנֶגֶד לִבּוֹ, (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן י סָעִיף ג, שֶׁהַלֵּב הוּא כְּנֶגֶד הַבָּשָׂר הַגָּבוֹהַּ שֶׁעַל הַזְּרוֹעַ), חוּץ מִן הַכַּתֹּנֶת שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵעַ. וְכֵן הַבֶּגֶד שֶׁהוּא לוֹבֵשׁ רַק לְעִתִּים לְמַעֲלָה מִכָּל בְּגָדָיו, וְלִפְעָמִים הוּא יוֹצֵא לַשּׁוּק גַּם בְּלֶעָדָיו, (כְּגוֹן מאנְטִיל מְעִיל), בֶּגֶד זֶה גַּם כֵּן אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְרֹעַ, וְאִם לֹא קָרַע כָּל בְּגָדָיו שֶׁהוּא צָרִיךְ לִקְרֹעַ לֹא יָצָא. וְהָאִשָּׁה, מִשּׁוּם צְנִיעוּת תִּקְרַע תְּחִלָּה אֶת הַבֶּגֶד הַתַּחְתּוֹן לְפָנֶיהָ, וְתַחֲזִיר אֶת הַקֶּרַע לִצְדָדִין, וְאַחַר כָּךְ תִּקְרַע אֶת הַבֶּגֶד הָעֶלְיוֹן, שֶׁלֹּא יִתְגַּלֶּה לִבָּהּ, (וְאַף שֶׁהִיא לְבוּשָׁה חָלוּק, מִכָּל מָקוֹם אֵיכָא מִשּׁוּם פְּרִיצוּת)

ד נוֹהֲגִין שֶׁעַל שְׁאָר קְרוֹבִים, קוֹרְעִין בְּצַד יָמִין, וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ בְּצַד שְׂמֹאל, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לְגַלּוֹת אֶת לִבּוֹ שֶׁהוּא בְּצַד שְׂמֹאל. וּבְדִיעֲבַד, אֵין זֶה מְעַכֵּב.

ה עַל כָּל הַמֵּתִים, רָצָה קוֹרֵעַ בַּיָּד, רָצָה קוֹרֵעַ בַּכֶּלִי. עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, דַּוְקָא בַּיָּד. וְהַמִּנְהָג שֶׁאֶחָד מֵאַנְשֵׁי חֶבְרָא קַדִּישָׁא חוֹתְכִין קְצָת בַּסַּכִּין, וְהָאֲבֵל תּוֹפֵס בְּמָקוֹם הַחֲתָךְ וְקוֹרֵעַ. וְצָרִיךְ לְהַשְׁגִּיחַ, שֶׁיִּקָּרַע בְּאוֹרֶךְ הַבֶּגֶד וְלֹא בְּרָחְבּוֹ.

ו עַל כָּל הַמֵּתִים, אִם מַחֲלִיף בְּגָדָיו בְּתוֹךְ שִׁבְעָה, אֵינוֹ צָרִךְ לִקְרֹעַ בְּאִלּוּ שֶׁהוּא לוֹבֵשׁ עָתָה. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, אִם הוּא מַחֲלִיף בְּגָדָיו בִּימֵי הַחֹל שֶׁבְּתוֹךְ שִׁבְעָה, צָרִיךְ לִקְרֹעַ בָּהֶם. אַף לְכְבוֹד שַׁבָּת, יַחֲלִיף בְּגָדָיו וְלֹא יִלְבַּשׁ אֶת הַבֶּגֶד הַקָּרוּעַ. וְאִם אֵין לוֹ בְּגָדִים אֲחֵרִים לְהַחֲלִיף, יַחֲזִיר אֶת הַקֶּרַע לַאֲחוֹרָיו. וְהָא דְּמַחֲלִיף בַּשַּׁבָּת, הַיְנוּ שֶׁלּוֹבֵשׁ בִּגְדֵי חֹל אֲחֵרִים. אֲבָל לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת, אָסוּר. (כְּדִלְקַמָּן סִימָן ריא סָעִיף י).

ז עַל כָּל הַמֵּתִים, (מִצַּד הַדִּין) שׁוֹלֵל (דְּהַיְנוּ שֶׁתּוֹפֵר תְּפִירָה בִּלְתִּי שָׁוָה) לְאַחַר שִׁבְעָה, וּמֵאֵחֶה (דְּהַיְנוּ שֶׁתּוֹפְרוֹ כָּרָאוּי) לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, שׁוֹלֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם. וַאֲפִילּוּ אִם בָּא לַחְתּוֹךְ סְבִיבוֹת הַקְּרִיעָה וְלָשׁוּם שָׁם חֲתִיכַת בֶּגֶד אַחֵר וּלְתָפְרוֹ, אָסוּר. אֲבָל נוֹהֲגִין, כִּי בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, אֲפִילּוּ עַל שְׁאָר מֵתִים, אֲפִילּוּ לִשְׁלֹל, אָסוּר. וַאֲפִלּוּ לְחַבֵּר רֹאשֵׁי הַקְּרִיעָה עַל יְדֵי מַחַט, אָסוּר. וְאִשָּׁה, אֲפִלּוּ עַל אָבִיהָ וְאִמָּהּ, שׁוֹלֶלֶת לְאַלְתֵּר, מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת. וְכָל הַקְּרָעִים שֶׁאָסוּרִין לְתָפְרָן, אֲפִלּוּ אִם מָכַר אֶת הַבֶּגֶד לְאַחֵר, אָסוּר הַלּוֹקֵחַ לְתָפְרוֹ. וְלָכֵן צָרִיךְ הַמּוֹכֵר לְהוֹדִיעַ לַלּוֹקֵחַ. וְאָסוּר לְמָכְרוֹ לַגּוֹי.

ח עַל כָּל הַמֵּתִים, אִם לֹא שָׁמַע עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, אֵינוֹ קוֹרֵעַ. עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, קוֹרֵעַ לְעוֹלָם בְּגָדָיו שֶׁהֵם עָלָיו בִּשְׁעַת שְׁמִיעָה. אַף הַבְּגָדִים שֶׁהוּא מַחֲלִיף אַחַר כָּךְ, אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְרֹעַ.

ט הֶרֶגֶל מְבַטֵּל גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים גַּם לְעִנְיַן קְרִיעָה. וְלָכֵן אִם פָּגַע הֶרֶגֶל בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, בִּשְׁאָר קְרוֹבִים יָכוֹל לִתְפֹּר לְגַמְרֵי בְּעֶרֶב הֶרֶגֶל לְאַחַר מִנְחָה. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, יָכוֹל לְשָׁלְלוֹ.

י קָרַע עַל מֵת, וּבְתוֹךְ שִׁבְעָה מֵת לוֹ מֵת אַחֵר, מַרְחִיק כְּמוֹ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת מִן הַקֶּרַע הָרִאשׁוֹן וְקוֹרֵעַ טָפַח, אוֹ שְׁמוֹסִיף עַל הַקֶּרַע הָרִאשׁוֹן טָפַח. אֲבָל לְאַחַר שִׁבְעָה, כָּל זְמַן שֶׁהַבֶּגֶד הַקָּרוּעַ עָלָיו, מוֹסִיף עָלָיו כָּל שֶׁהוּא וְדַיּוֹ. אַף אִם הָרִאשׁוֹן הָיָה מִשְּׁאָר הַקְּרוֹבִים, וְהַשֵּׁנִי הוּא אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, אֲזַי אֲפִלּוּ לְאַחַר שִׁבְעָה, צָרִיךְ לְהַרְחִיק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וְלִקְרֹעַ כְּדִינָא, שֶׁאֵין דִּין אָבִיו וְאִמּוֹ בְּתוֹסֶפֶת. וְהוּא הַדִּין בְּמֵת אָבִיו תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ אִמּוֹ, אוֹ בְּהִפּוּךְ.

יא שָׁמַע בְּפַעַם אַחַת שֶׁמֵּתוּ אָבִיו וְאִמּוֹ אוֹ שְׁנֵי קְרוֹבִים אֲחֵרִים, קוֹרֵעַ קֶרַע אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם. אֲבָל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ עִם אֶחָד מִשְּׁאָר הַקְּרוֹבִים, קוֹרֵעַ תְּחִלָּה עַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, וְאַחַר כָּךְ מַרְחִיק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וְקוֹרֵעַ עַל הָאַחֵר.

יב חוֹלֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, אִם דַּעְתּוֹ צְלוּלָה, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִקְרֹעַ מֻחְמֶּמֶת שֶׁהוּא מְסֻכָּן בְּחָלְיוֹ, פָּטוּר אַחַר כָּךְ מִלִּקְרֹעַ, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא עֲדַיִן בְּתוֹךְ שִׁבְעָה, דְּחָשִׁיב שְׁעַת חֲמוּם. אֲבָל אִם לֹא יָכוֹל לִקְרוֹעַ, מֻחְמֶּמֶת שֶׁלֹּא הָיְתָה דַּעְתּוֹ צְלוּלָה, אֲזַי כְּשֶׁתָּבוֹא לוֹ דֵּעָה צְלוּלָה, חַיָּב אָז לִקְרוֹעַ אִם הוּא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, לְעוֹלָם.

יג קָטָן שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, אֲפִלּוּ לֹא הִגִּיעַ לְחִנּוּךְ, מְקָרְעִין לוֹ קֶרַע קָצָת, מִשּׁוּם עַגְמַת נֶפֶשׁ לְהַרְבּוֹת הָאֵבֶל. וְאִם הִגִּיעַ לְחִנּוּךְ, מִצְוָה לִקְרוֹעַ כְּמוֹ גְּדוֹלִים.

יד בְּחֹל הַמּוֹעֵד, נוֹהֲגִים בְּמִדִּינוֹת אֵלּוּ, שֶׁאֵין קוֹרְעִין כִּי אִם עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, בֵּין בְּיוֹם הַקְּבוּרָה, בֵּין בְּיוֹם הַשְּׁמוּעָה, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁמוּעָה רְחוֹקָה. אַף אִם מֵתוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם טוֹב, הוֹאִיל וְנִדְחֲתָה הַקְּרִיעָה, לֹא יִקְרַע בְּחֹל הַמּוֹעֵד עַד לְאַחַר הֶרֶגֶל כְּשֶׁמַּתְחִיל לְהִתְאַבֵּל. וְעַל שְׁאָר קְרוֹבִים, אֵין קוֹרְעִין בְּחֹל הַמּוֹעֵד עַד לְאַחַר הֶרֶגֶל. אַף אִם שָׁמַע בְּחֹל הַמּוֹעֵד שְׁמוּעָה קְרוֹבָה, שֶׁלְּאַחַר יוֹם טוֹב תְּהֵא רְחוֹקָה, בְּכִי הַאי גַּוְנָא יִקְרַע בְּחֹל הַמּוֹעֵד. (אסוּר שְׁרִיטָה וְקָרְחָה עַל הַמֵּת, כָּתוּב בְּסִימָן קסט).

סימן קצו

א מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו, חֲרֵי זֶה אוֹנֵן עַד לְאַחַר הַקְּבוּרָה. לֹא יִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עַל הַמֵּת, שֶׁהָיָה אָדָם קַל וְלָכֵן אֵין זֶה טָרוּד בִּקְבוּרָתוֹ וּבְאֶבְלוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ בְּמִיתָתוֹ. וְזֶהוּ גְּנַאי גָּדוֹל לַמֵּת, וְהוּא בִּכְלָל לוֹעֵג לָרָשׁ, אֶלָּא יִתְרָאֶה לַכֹּל, שֶׁהוּא טָרוּד וְנִבְהָל עַל מִיתָתוֹ וּקְבוּרָתוֹ. לֹא יֹאכַל בַּחֶדֶר שֶׁהַמֵּת בּוֹ, אֶלָּא בְּחֶדֶר אַחֵר. וְאִם אֵין לוֹ חֶדֶר אַחֵר, יֹאכַל בְּבֵית חֲבֵרוֹ. וְאִם אֵין לוֹ בֵּית חָבֵר, יַעֲשֶׂה בִּפְנֵי הַמֵּת מְחִצָּה גְּבֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְלֹא יְהֵא רֶוַח פָּתוּחַ תַּחְתֶּיהָ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְתְהֵא רְאוּיָה לַעֲמֹד בִּפְנֵי הָרוּחַ. וְאִם אֵין לוֹ דָּבָר לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְחִצָּה, מַחֲזִיר פָּנָיו וְאוֹכֵל. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, וַאֲפִלּוּ הוּא בְּעִיר אַחֶרֶת, אֵינוֹ מֵסֵב וְאוֹכֵל דֶּרֶךְ קְבִיעוּת, אֶלָּא דֶּרֶךְ אַרְעַי, וְאֵינוֹ אוֹכֵל בָּשָׂר וְאֵינוֹ שׁוֹתֶה יָיִן.

ב אוֹנֵן, פָּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲסֹק בְּצָרְכֵי הַמֵּת, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֲחֵרִים שֶׁעוֹסְקִים בִּשְׁבִילוֹ. וַאֲפִלּוּ אִם רוֹצֶה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ, אֵינוֹ רַשַּׁאי, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמֵּת. אֵינוֹ מְבָרֵךְ לֹא הַמּוֹצִיא וְלֹא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וַאֲפִילּוּ אִם אֲחֵרִים אוֹכְלִין וּמְבָרְכִין, אֵינוֹ עוֹנֶה אָמֵן. וְאֵינוֹ מִצְטָרֵף לֹא לְזִמּוּן וְלֹא

לַעֲשָׂרָה. אֲבָל מַה שֶּׁהוּא מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה, אֲפִילּוּ מִדְּרַבָּנָן, אָסוּר גַּם לוֹ. וְלָכֵן אִם בָּא לֶאֱכֹל פַּת, צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו, וְלֹא יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם, כְּמוֹ שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא. וְכֵן בִּנְטִילַת יָדַיִם שַׁחֲרִית נוֹטֵל יָדָיו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּדַרְכּוֹ, וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ (עַיֵּן בהלכות אונן להגאון מוהרא״ז מרגליות זצ״ל אות ו).

ג אִם אָכַל לִפְנֵי שֶׁנִּקְבַּר הַמֵּת, וּלְאַחַר שֶׁנִּקְבַּר עֲדַיִן לֹא נִתְעַכֵּל הַמָּזוֹן, יְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְכֵן אִם עָשָׂה צָרְכָיו לִפְנֵי הַקְּבוּרָה, יְבָרֵךְ אַחַר כָּךְ בִּרְכַּת אֲשֶׁר יָצַר, אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם.

ד אִם הָאוֹנֵן הוּא בְּעִיר אַחֶרֶת, וּבִמְקוֹם הַמֵּת יֵשׁ גַּם כֵּן קְרוֹבִים שֶׁחַיָּבִים לְהִתְאַבֵּל, אֲזַי עַל זֶה שֶׁהוּא בְּמָקוֹם אַחֵר, אֵין עָלָיו דִּין אוֹנֵן. אֲבָל אִם אֵין קְרוֹבִים בִּמְקוֹם הַמֵּת, חָל עַל זֶה דִּין אוֹנֵן.

ה בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חֶבְרָא קַדִּישָׁא, וּלְאַחַר שֶׁהַקְּרוֹבִים נִתְעַסְּקוּ בְּצָרְכֵי הַקְּבוּרָה וְהִתְפַּשְּׁרוּ עִם אַנְשֵׁי חֶבְרָא קַדִּישָׁא, אֵין עֲלֵיהֶם שׁוּם דָּבָר לַעֲשׂוֹת, אַף אַנְשֵׁי חֶבְרָא קַדִּישָׁא עוֹשִׂין הַכֹּל, אֲזַי אֵין עוֹד עַל הַקְּרוֹבִים דִּין אוֹנֵן, וּמֻתָּרִין בְּכָשָׂר וְיַיִן, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁמֻּתָּרִין וְחַיָּבִין בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה וּבְכָל הַמִּצְוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם נוֹהֲגִין שֶׁאֵין הָאוֹנְנִין מִתְפַּלְּלִין עַד לְאַחַר הַקְּבוּרָה, וְהֵינוּ מִפְּנֵי שֶׁגַּם הֵם הוֹלְכִין וּמְלַוִּין אֶת הַמֵּת עַד בֵּית הַקְּבָרוֹת. וְהָרוֹצֶה לְהַחְמִיר וּלְהִתְפַּלֵּל תֵּכֶף לְאַחַר שֶׁמָּסַר אֶת הַמֵּת לְאַנְשֵׁי חֶבְרָא קַדִּישָׁא, יָכוֹל לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ.

ו כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת, אֵינוֹ חוֹלֵץ מִנְעָלָיו, וּמֻתָּר לָצֵאת מִבֵּיתוֹ לְצָרְכֵי הַמֵּת. אֲבָל אָסוּר לֵישֵׁב אוֹ לִישֹׁן עַל כְּפָא אוֹ מִטָּה, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וְאָסוּר בִּרְחִיצָה וְסִיכָה וְשִׁמְחָה וּשְׁאֵילַת שָׁלוֹם וּבְתִסְפֹּרֶת וּבְתַלְמוּד תּוֹרָה, וְאָסוּר בְּמְלָאכָה אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וַאֲפִלּוּ בַּדָּבָר הָאָבֵד. וּבְהֶפְסֵד גָּדוֹל, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם (עַיֵּן חָכְמַת אָדָם וּבְקֶנְטְרֵס הַנִּדְפָּס בְּתוֹךְ הַיּוֹרֶה דֵּעָה הֶחָדָשׁ הִלְכוֹת אוֹנֵן לְהַגָּאוֹן מוֹרֵנוּ הָרַב אֶפְרַיִם זַלְמָן מַרְגָּלִיּוֹת. זֶכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה. סָעִיף יח, יט, וּבַחֲתַם סוֹפֵר סִימָן שכד, וְצָרִיךְ עִיּוּן).

ז מִי שֶׁהוּא אוֹנֵן בְּשָׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה, וּלְאַחַר שֶׁנִּקְבַּר הַמֵּת עָבְרָה רְבִיעִית הַיּוֹם שֶׁהוּא זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, מִכָּל מָקוֹם אוֹמֵר גַּם קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ (בְּלֹא תְּפִלִּין) עַד שְׁלִישׁ הַיּוֹם. אֲבָל אִם עָבַר גַּם שְׁלִישׁ הַיּוֹם, אוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא הַבְּרָכוֹת (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן יז סוֹף סָעִיף א, וְצָרִיךְ עִיּוּן). וּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל עַד חֲצוֹת הַיּוֹם. וּמוּסָף בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל גַּם אַחַר כָּךְ, שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַיּוֹם. וּמִבִּרְכוֹת הַשַּׁחַר לֹא יֹאמַר כִּי אִם שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה, וּבִרְכוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁאֵלּוּ זְמַנָּן כָּל הַיּוֹם. וּשְׁאָר הַבְּרָכוֹת, לֹא יֹאמַר לְאַחַר שֶׁעָבַר זְמַנָּן, כְּיָון שֶׁבִּשְׁעַת חוֹבָתָן, הָיְנוּ בַּבֹּקֶר, הָיָה פָּטוּר. וְאִם נִקְבַּר הַמֵּת קֹדֶם שְׁלִישׁ הַיּוֹם וּבֵיתוֹ רָחוֹק מִבֵּית הַקְּבָרוֹת שֶׁעַד שֶׁיַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ יַעֲבֹר שְׁלִישׁ הַיּוֹם, טוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּכָּנֵס לְאֵיזֶה בֵּית סְמוּךְ לְבֵית הַקְּבָרוֹת לִקְרוֹא קְרִיאַת שְׁמַע וּלְהִתְפַּלֵּל בַּזְּמַן הָרָאוּי, אוֹ אֲפִלּוּ בַּחוּץ בְּמָקוֹם נָקִי. וּמִיָּד כְּשֶׁמַּתְחִילִין לְהַשְׁלִיךְ עָפָר עַל הַמֵּת, יָכוֹל לִקְרוֹא קְרִיאַת שְׁמַע וּלְהִתְפַּלֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֲבֵלוּת עֲדַיִן אֵינָהּ חָלָה (כְּדִלְקַמָּן רֵישׁ סִימָן רד)

ח מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, וְנַעֲשָׂה אוֹנֵן לְאַחַר שֶׁכְּבָר הִגִּיעַ זְמַן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית אוֹ מִנְחָה אוֹ עַרְבִית, וְהוּא לֹא הִתְפַּלֵּל מִקֹּדֶם שֶׁנַּעֲשָׂה אוֹנֵן, וְנִמְשְׁכָה הָאֲנִינוּת עַד לְאַחַר זְמַן תְּפִלָּה, אַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ צָרִיךְ תַּשְׁלוּמִין לְהִתְפַּלֵּל בִּתְפִלָּה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ שְׁתָּיִם.

ט מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בַּשַּׁבָּת, כֵּיוָן דְּאָסוּר לְקָבְרוֹ הַיּוֹם, לֹא חָלָה עָלָיו אֲנִינוּת, וּמֻתָּר בְּכָשָׂר וְיַיִן, וְחַיָּב בְּכָל הַמִּצְוֹת, חוּץ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה שֶׁאָסוּר לוֹ. וְגַם אָסוּר בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, דְּהַיְנוּ דְּבָרִים שֶׁבִּצְנִעָא. וְאִם הוּא שָׁלִיחַ צִבּוּר, אִם יֵשׁ אַחֵר לְהִתְפַּלֵּל, לֹא יִתְפַּלֵּל הוּא. וְאִי לֵיכָּא אַחֵר, יִתְפַּלֵּל הוּא. אִם הַמֵּת הוּא אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, יָכוֹל לוֹמַר קַדִּישׁ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁאָר אֲבֵלִים. אֲבָל בִּמְקוֹם שֶׁאָר אֲבֵלִים, לֹא יֹאמַר קַדִּישׁ קֹדֶם הַקְּבוּרָה (עַיֵּן בספר שערי דעה). וְאִם הָאוֹנֵן הוּא אָבֵל מִכְּבָר עַל אָבִיו אוֹ עַל אִמּוֹ, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ יָארצַייט, יֹאמַר קַדִּישׁ כְּמוֹ שְׁאָר אָבֵל אוֹ יָארצַייט.

י סְמוּךְ לָעֶרֶב, קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא בְרָכוֹת, וְאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְאֵינוֹ מַבְדִּיל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וּמֻתָּר לוֹ לֶאֱכֹל בְּלֹא הַבְדָּלָה. וּלְאַחַר שֶׁיִּקָּבֵר הַמֵּת, יַבְדִּיל עַל הַכּוֹס. וַאֲפִלּוּ לֹא נִקְבַּר עַד לְמָחָר, יָכוֹל לְהַבְדִּיל עַל הַכּוֹס, וְלֹא יְבָרֵךְ עַל הַנֵּר וְהַבְּשָׂמִים, דְּמֻתָּר לְהַבְדִּיל עַד יוֹם שְׁלִישִׁי בַּשַּׁבָּת (כְּדִלְעֵיל סִימָן צו). וּבִתְפִלַּת שַׁחֲרִית שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל כְּשֶׁלֹּא עָבַר זְמַנָּהּ, אֵינוֹ אוֹמֵר אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ.

יא אִם צָרִיךְ לְעֵת עֶרֶב לָלֶכֶת מִבֵּיתוֹ עַד סָמוּךְ לְתִחוּם שַׁבָּת כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת לִמְקוֹם אַחֵר בִּשְׁבִיל צָרְכֵי הַמֵּת, אוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לְעֵת עֶרֶב לֶאֱסֹף אֶת הַגַּבָּאִים דְּחֶבְרָא קַדִּישָׁא לְהִשְׁתַּוּוֹת עִמָּהֶם בְּעַד מְקוֹם הַקְּבוּרָה, אֲזַי מִיָּד כְּשֶׁהִתְחִיל לָלֶכֶת וְלַעֲסֹק בְּצָרְכֵי הַמֵּת, חָלָה עָלָיו אֲנִינוּת.

יב מֵת בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְעֵת מִנְחָה, בְּעִנְיַן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקָבְרוֹ קֹדֶם שַׁבָּת, מִתְפַּלֵּל גַּם מִנְחָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת.

יג מֵת בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב, אִם רוֹצֶה לְקָבְרוֹ הַיּוֹם עַל יְדֵי גּוֹי, חָלָה עָלָיו מִיָּד אֲנִינוּת. וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּיוֹם שֵׁנִי, שֶׁיָּכוֹל לְקָבְרוֹ גַּם בְּעַצְמוֹ, דְּחָלָה עָלָיו מִיָּד אֲנִינוּת, וַאֲפִלּוּ הוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְקָבְרוֹ הַיּוֹם.

יד מִי שֶׁמֵּתוּ מוּטָל לְפָנָיו בְּלֵיל יוֹם טוֹב שֵׁנִי, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְקָבְרוֹ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, נוֹהֵג דִּין אֲנִינוּת אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה, וְאֵינוֹ אוֹמֵר קִדּוּשׁ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל בָּשָׂר, וְאֵינוֹ שׁוֹתֶה יַיִן. אֲבָל בְּלֵיל יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, אוֹ אֲפִלּוּ בְּלֵיל יוֹם טוֹב שֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהִתְעַסֵּק גַּם בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי דַּוְקָא עַל יְדֵי גוֹיִם, אֵין לְנָהֹג דִּין אֲנִינוּת בַּלָּיְלָה.

טו מִי שֶׁהָיָה אוֹנֵן בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב, יַבְדִּיל בְּיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, אֲבָל לֹא אַחַר כָּךְ, כִּי הַבְדָּלָה שֶׁל יוֹם טוֹב אֵין זְמַנָּהּ אֶלָּא עַד סוֹף הַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו.

טז אוֹנֵן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן לָמוּל, אִם אֶפְשָׁר לִקְבֹּר אֶת הַמֵּת קֹדֶם שֶׁיֵּצְאוּ מִבֵּית הַכְּנֶסֶת שַׁחֲרִית, אָזַי יִתְפַּלְּלוּ הַמְקַבְּרִים תְּחִלָּה, וְיִקְבְּרוּ אֶת הַמֵּת, וְיָמוּלוּ אֶת הַתִּינוֹק. וְאִם אִי אֶפְשָׁר, מִכָּל מָקוֹם יָמוּלוּ אֶת הַתִּינוֹק שַׁחֲרִית בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהַסַּנְדָּק יְבָרֵךְ בִּרְכַּת לְהַכְנִיסוֹ, מִשּׁוּם דְּמֵת וּמִילָה, מִילָה קוֹדֶמֶת.

יז אוֹנֵן בְּאוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן, יַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ לִבְדֹּק אֶת הֶחָמֵץ, וְכָל חֲמִירָא וְכוּ' יֹאמַר בְּעַצְמוֹ.

יח אוֹנֵן בְּלֵיל סְפִירַת הָעֹמֶר, לֹא יִסְפֹּר בַּלַּיְלָה, אֶלָּא בַּיּוֹם לְאַחַר הַקְּבוּרָה יִסְפֹּר בְּלֹא בְּרָכָה. וּבְשָׁאָר הַלֵּילוֹת, יִסְפֹּר אַחַר כָּךְ בִּבְרָכָה. וְאִם רוֹאֶה בַּיּוֹם כִּי הָאֲנִינוּת תִּמָּשֵׁךְ עַד הַלַּיְלָה, יִסְפֹּר אֲפִלּוּ בַּאֲנִינוּת בְּלֹא בְּרָכָה, כְּדֵי שֶׁיִּסְפֹּר שְׁאָר הַלֵּילוֹת בִּבְרָכָה (אוֹנֵן בַּפּוּרִים, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קמא סָעִיף כא).

יט מִי שֶׁמֵּת בִּתְפִיסָה וְהַמּוֹשֵׁל אֵינוֹ רוֹצֶה לִתֵּנוֹ לִקְבוּרָה עַד שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה, לֹא חָלָה עַל הַקְּרוֹבִים אֲנִינוּת, וְגַם אֲבֵלוּת לֹא חָלָה עֲלֵיהֶם, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּקָבְרוֹ, וּמְצַפִּים לְהִתְפַּשֵּׁר עִם הַמּוֹשֵׁל. וְכֵן אִם קְרוֹבֵי הַמֵּת הֵם בְּתִפְיסָה וְאֵינָם יְכוֹלִים לַעֲסֹק בְּצָרְכֵי הַמֵּת, אֵין אֲנִינוּת חָלָה עֲלֵיהֶם.

כ בְּמָקוֹמוֹת אֲשֶׁר נִתְּנָה הַדָּת שֶׁלֹּא לִקְבּוֹר אֶת הַמֵּת עַד לְאַחַר אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה שָׁעוֹת, אַף עַל פִּי כֵן לֹא נִפְטָר הָאוֹנֵן מִדִּין אֲנִינוּת, כֵּיוָן שֶׁלְּאַחַר עֲבוֹר הַזְּמַן הַנַּ"ל יִקְבְּרוּהוּ, מֵטָל עֲלֵיהֶם בֵּינְתַיִם לְהִתְעַסֵּק בִּכְבוֹדוֹ, לְהָכִין תַּכְרִיכִין וְאָרוֹן, וּלְהָכִין אֲנָשִׁים. אַךְ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, יֵשׁ לְהָקֵל וּלְפָטְרוֹ מִדִּין אֲנִינוּת בָּזֶה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקָבְרוֹ מֵחֲמַת פְּקֻדַּת הַמַּלְכוּת.

כא בְּמָקוֹמוֹת הַנִּזְכָּרִים, לְפִי שֶׁחוֹשְׁשִׁין שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ אֲנָשִׁים לְטַהֵר אֶת הַמֵּת בְּקֵרוּב שְׁנֵי מֵעֵת לְעֵת לְאַחַר מוֹתוֹ, וְעַל כֵּן הִמְצִיאוּ לְטַהֲרוֹ תֵּכֶף לְאַחַר מוֹתוֹ וּלְשׁוֹמוֹ בְּאָרוֹן שָׁלֵם וְנָקוּב מִלְמַטָּה, אָזַי לְאַחַר שֶׁהוּשַׁם בָּאָרוֹן, פְּטוּרִין מִדִּין אֲנִינוּת, וְנוֹהֵג דִּין אֲבֵלוּת. וּמִכָּל מָקוֹם צְרִיכִין לִמְנוֹת שִׁבְעָה יָמִים מִשָּׁעָה שֶׁיִּסְתֹּם הַגּוֹלֵל בַּקֶּבֶר.

כב מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ, אִם אֵין מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בּוֹ, צְרִיכִין לְהַגִּיד לוֹ. אֲבָל אִם יֵשׁ מִתְעַסְּקִין אֲחֵרִים, אֵין לְהַגִּיד לוֹ עַד לְאַחַר שֶׁיִּתְפַּלֵּל. וּמִי שֶׁלְּאִשְׁתּוֹ מֵת לָהּ מֵת, וְהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת, יֵשׁ לוֹ לְהַבַּעַל לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא לְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן רו סָעִיף ט, וַאֲנִינוּת חָמִיר טְפֵי).

סימן קצז

א נוֹהֲגִין לְהַדֵּר אַחַר בִּגְדֵי פִּשְׁתָּן לְבָנִים לְתַכְרִיכִין, וְיִהְיוּ נָאִים, לְסִימָן שֶׁמּוֹדִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, דְּאָמַר רַב חִיָּא בַּר יוֹסֵף, עֲתִידִין הַצַּדִּיקִים שֶׁיַּעַמְדוּ בִּלְבוּשֵׁיהֶן. אֲבָל לֹא יִהְיוּ חֲשׁוּבִים יוֹתֵר מִדַּי, כִּי זֶה אָסוּר. אֵין לַעֲשׂוֹת בַּתַּכְרִיכִין לֹא אִמְרָא וְלֹא שׁוּם קֶשֶׁר, הֵן בְּחוּטִין שֶׁתּוֹפְרִין בָּהֶם, הֵן בִּלְבִישָׁה. קוֹבְרִין אֶת הָאִישׁ בְּטַלִּית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִיצִית, אַף פּוֹסְלִין אֶחָת. וְהַיּוֹתֵר נָכוֹן, שֶׁכְּשֶׁמַּנִּח בַּקֶּבֶר, אָז יַכְנִיסוּ צִיצָה בְּתוֹךְ הַכָּנָף. אִם הָיְתָה לוֹ טַלִּית נָאָה שֶׁהִתְפַּלֵּל בָּהּ בְּחַיָּיו, אֵינוֹ רָאוּי לְהַחֲלִיפָהּ לְאַחַר מוֹתוֹ בְּטַלִּית אַחֶרֶת שֶׁאֵינָהּ נָאָה, כִּי נִיָּחּ לוֹ לָאָדָם לְהִקָּבֵר בַּטַּלִּית שֶׁהִתְפַּלֵּל בָּהּ בְּחַיָּיו. כְּשֶׁמַּלְבִּישִׁין אֶת הַמֵּת, יְכַוְּנוּ שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהֵם מַלְבִּישִׁים אֶת הַגּוּף, כָּךְ תִּתְלַבֵּשׁ נִשְׁמָתוֹ בְּמַלְבּוּשִׁים רוּחָנִיִּים בְּגַן עֵדֶן.

ב סֵדֶר הַטָּהֳרָה, מַרְחִיצִין בְּמַיִם חַמִּים כָּל גּוּפוֹ וְרֹאשׁוֹ, וּמְנַקִּין אוֹתוֹ הֵיטֵב בֵּין אֶצְבְּעוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו וּבְכָל מָקוֹם, וְחוֹפְפִין אֶת רֹאשׁוֹ, וְסוֹרְקִין וְגוֹזְזִין שַׂעֲרוֹת רֹאשׁוֹ, וְנוֹטְלִין צִפָּרְנֵי יָדָיו וְרַגְלָיו (וּבְמִדִינָתֵנוּ אֵין נוֹהֲגִין זֹאת). וּצְרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא יַהְפְּכוּ אֶת הַמֵּת עַל פָּנָיו, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, אֶלָּא יַטּוּ אוֹתוֹ עַל צִדּוֹ, וְאַחַר כָּךְ עַל צִדּוֹ הַשֵּׁנִי. לְאַחַר שֶׁנִּגְּבוּ אוֹתוֹ הֵיטֵב שׁוֹפְכִין עָלָיו תִּשְׁעָה קַבִּין מַיִם, דְּהַיְנוּ שֶׁמַּעֲמִידִין אֶת הַמֵּת עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל גַּבֵּי קַשׁ וְשׁוֹפְכִין הַמַּיִם עַל רֹאשׁוֹ שֶׁיֵּרְדוּ עַל כָּל גּוּפוֹ.

ג שִׁעוּר תִּשְׁעָה קַבִּין יֵשׁ בּוֹ מַחְלֹקֶת. (וְיֵשׁ לִקַּח לְעֶרֶךְ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה קְוָארְט פּוֹילִישׁ). וְאֵין צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם בִּכְלִי אֶחָד דַּוְקָא, אֶלָּא גַּם מִשְּׁנֵי כֵּלִים אוֹ מִשְּׁלֹשָׁה, מִצְטָרְפִין, רַק שֶׁהַשֵּׁנִי יַתְחִיל לִצּוֹק בְּעוֹד שֶׁלֹּא הִפְסִיק הָרִאשׁוֹן, וְכֵן הַשְּׁלִישִׁי בְּעוֹד שֶׁלֹּא הִפְסִיק הַשֵּׁנִי. וְגַם אִם מְעָרֶה מִכְּלִי אֶחָד, לֹא יַפְסִיק הַקִּלּוּחַ. וּמִתּוֹךְ אַרְבָּעָה כֵּלִים, אֲפִלּוּ שׁוֹפְכִין בְּפַעַם אַחַת, אֵין מִצְטָרְפִין.

ד אַחַר כָּךְ טוֹרְפִין בֵּיצָה עִם יַיִן בְּיַחַד, וְטוֹרְפִין הַבֵּיצָה בְּקִלְפָּתָהּ, לְרַמֵּז שֶׁגַּלְגַּל הוּא שֶׁחוֹזֵר בָּעוֹלָם, (וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין יַיִן מָצוּי, לוֹקְחִין מַיִם) וּמַרְחִיצִין בּוֹ רֹאשׁוֹ. וּמַה שֶּׁנּוֹהֲגִין בְּאֵיזֶה מְקוֹמוֹת שֶׁכָּל אֶחָד לוֹקֵחַ מְעַט וּמַנִּיחַ עַל הַמֵּת, אֵין זֶה נָכוֹן, וְיֵשׁ לְבַטֵּל מִנְהָג זֶה, כִּי דּוֹמֶה לְחֻקּוֹת הָעַמִּים, אֶלָּא יִרְחֲצוּ בּוֹ

רֹאשׁוֹ.

ה צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יִקְמֹץ הַמֵּת אֶצְבְּעוֹת יָדָיו. וּמַה שֶּׁבְּקָצָת מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין לְקַמֵּץ אֶת הָאֶצְבָּעוֹת, יֵשׁ לְבַטֵּל מִנְהָג זֶה. וּמַה שֶּׁקָּצָת אוֹמְרִים, שֶׁמְּרַמְּזִים בָּזֶה שֵׁמוֹת קְדוֹשִׁים, דָּבָר בָּדוּי הוּא. גַּם מַה שֶּׁנּוֹתְנִין בְּיָדוֹ שַׁרְבִיטִין שֶׁקּוֹרִין גֶּעפִּלִיךְ, מִנְהָג שְׁטוּת הוּא. וְאִם רוֹצִים נַיְחוּם אֶצְלוֹ.

ו לְאַחַר שֶׁטִּהֲרוּ אֶת הַמֵּת, לֹא יַנִּיחוּ אוֹתוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁטִּהֲרוּהוּ, אֶלָּא יַשְׁכִּיבוּהוּ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, לִפְנִים מִן הַבַּיִת. וְאֵין מְהַפְּכִין אֶת הַדֶּרֶךְ שֶׁטִּהֲרוּהוּ עָלָיו, כִּי יֵשׁ סַכָּנָה בַּדָּבָר.

ז לֹא יְנַשֵּׁק אָדָם יְלָדָיו שֶׁמֵּתוּ, כִּי הִיא סַכָּנָה גְּדוֹלָה. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יֹאחַז בְּיָדוֹ שֶׁל מֵת וְיֹאמַר שֶׁיּוֹלִיכֵהוּ עִמּוֹ.

ח כְּשֶׁמּוֹצִיאִין אֶת הַמֵּת מִן הַבַּיִת, יֵשׁ לְזָהֵר שֶׁלֹּא יֵצֵא אָדָם רִאשׁוֹן. אַף הַמִּתְעַסְּקִים שֶׁצְּרִיכִין לֵילֵךְ רִאשׁוֹן מִן הַבַּיִת כְּדֵי לְנַשְּׁאוֹ, אֵין קְפִידָא.

ט מִי שֶׁנָּפַל מֵאֲלָיו וּמֵת מִיָּד, אִם יֵשׁ פְּצָעִים בְּגוּפוֹ וְיָצָא מִמֶּנּוּ דָם, וְאִם כֵּן יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא נִבְלַע דַּם הַנֶּפֶשׁ בִּבְגָדָיו וּבְמִנְעָלָיו, לָכֵן אֵין מְטַהֲרִין אוֹתוֹ, אֶלָּא קוֹבְרִין אוֹתוֹ בִּבְגָדָיו וּבְמִנְעָלָיו, רַק לְמַעְלָה מִבְּגָדָיו כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בְּסָדִין שֶׁקּוֹרִין סוֹבֶב. וְנוֹהֲגִין לַחְפֹּר בַּקַּרְקַע שָׁם אִם יֵשׁ שָׁם דָּם, וְכֵן בְּקֶרוֹב לוֹ, וְקוֹבְרִין עִמּוֹ אֶת כָּל הֶעָפָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דָּם. וְדַוְקָא בְּגָדָיו שֶׁהָיָה לָבוּשׁ בָּהֶם, קוֹבְרִין עִמּוֹ. אֲבָל אִם נִתַּז מִן הַדָּם עַל שְׁאָר בְּגָדִים שֶׁאֵינוֹ מִלֻּבָּשׁ בָּהֶם, וְכֵן אִם הִנִּיחוּהוּ עַל כָּרִים וּכְסָתוֹת וַעֲדַיִן הַדָּם יוֹצֵא, אֵינָן צְרִיכִין קְבוּרָה, אֶלָּא יְכַבְּסוּם הֵיטֵב עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר בָּהֶם רֹשֶׁם דָּם, וְהַמַּיִם יִשָּׁפְכוּ לְתוֹךְ קִבְרוֹ. אִם לֹא יָצָא מִמֶּנּוּ דָם, פּוֹשְׁטִין בְּגָדָיו, וּמְטַהֲרִין אוֹתוֹ, וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ תַּכְרִיכִין כִּשְׁאָר מֵתִים. וְכֵן מִי שֶׁנִּטְבַּע בַּיָּם, פּוֹשְׁטִין בְּגָדָיו, וְדִינוֹ כִּשְׁאָר מֵתִים. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין לְקַבֵּר גַּם הַנִּטְבָּעִים בְּבִגְדֵיהֶם שֶׁנִּמְצְאוּ בָהֶם, וְהֵיכָא דְנָהוּג, נָהוּג.

י אֲפִלּוּ יָצָא מִמֶּנּוּ דָם, אֶלָּא שֶׁכְּבָר פָּסַק, וּפָשְׁטוּ אֶת בְּגָדָיו, וְחַי אַחֲרֵי זֶה אֵיזֶה יָמִים, וְאַחַר כָּךְ מֵת, מְטַהֲרִין אוֹתוֹ, וְעוֹשִׂין לוֹ תַּכְרִיכִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְלֻכְלָךְ מִדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ, אֲפִלּוּ הָכִי מְטַהֲרִין אוֹתוֹ, כִּי אֵין לָחוּשׁ לְדָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בַּחַיִּים, אֶלָּא לְדָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בְּשָׁעַת מִיתָה, חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא הוּא דַם הַנֶּפֶשׁ, אוֹ שֶׁמָּא נִתְעָרֵב בּוֹ דַּם הַנֶּפֶשׁ.

יא יוֹלֶדֶת שֶׁמֵּתָה מֻחֶמֶת לֵדָה, דִּינָהּ כְּהָרוּג, שֶׁאִם יָדוּעַ שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנָּה דָּמִים מְרֻבִּים, אֵין מְטַהֲרִין אוֹתָהּ. אֲבָל אִם כְּבָר כָּלוּ הַדָּמִים לָצֵאת, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה, שֶׁאֵין לְהִסְתַּפֵּק בְּדַם הַנֶּפֶשׁ, עוֹשִׂין לָהּ כְּמוֹ לְשְׁאָר מֵתִים. וּבְהַרְבֵּה קְהִלּוֹת נוֹהֲגִין לְטַהֵר כָּל יוֹלֶדֶת, וְעוֹד יֵשׁ אֵיזֶה מִנְהָגִים בְּיוֹלֶדֶת, וְהֵיכָא דְנָהוּג, נָהוּג.

יב הַנֶּהֱרָג עַל יְדֵי גּוֹיִם, אֲפִלּוּ לֹא יָצָא מִמֶּנּוּ דָם כְּלָל, כְּגוֹן שֶׁנֶּחֱנַק, קוֹבְרִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת חֵמָה.

יג מֵת, בֵּין גּוֹי בֵּין יִשְׂרָאֵל, וְתַכְרִיכָיו, אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. וְכֵן נוֹיֵי הַמֵּת הַמְחֻבָּרִים לְגוּפּוֹ, כְּגוֹן פֵּאָה נָכְרִית שֶׁהִיא קְשׁוּרָה אוֹ קְלוּעָה בְּתוֹךְ שַׂעֲרוֹתָיו, אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. וְכֵן אִם הָיְתָה לוֹ שֵׁן תּוֹתֶבֶת, תִּקָּבֵר עִמּוֹ. אֲבָל נוֹי שֶׁאֵינוֹ מְחֻבָּר לְגוּפּוֹ, מֻתָּר. וְכֵן נוֹי שֶׁאֵינוֹ כְּעֵין גּוּפּוֹ, כְּגוֹן הַתַּכְשִׁיטִין וְהַבְּגָדִים, מֻתָּרִים בְּכָל עִנְיָן.

סימן קצח

א אִם יֵשׁ מֵת בָּעִיר, כָּל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין בִּמְלָאכָה. וְאִם יֵשׁ בָּעִיר מְמֻנִּים לְהִתְעַסֵּק בַּמֵּת, אֵלּוּ שֶׁאֵינָן צְרִיכִין לְהִתְעַסֵּק בּוֹ, מֻתָּרִין בִּמְלָאכָה.

ב בִּכְפָר קָטָן, אִם יֵשׁ שָׁם מֵת, אֵין שׁוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹם זֶה לָזֶה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין שׁוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם מֵת, אֲפִלּוּ בְּעִיר גְּדוֹלָה. אֲבָל כְּשֶׁאֵין שָׁם מֵת, שׁוֹאֲלִין בִּרְחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַקְּבָרִים.

ג אָסוּר לְהָלִין אֶת הַמֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תָלִין וְגוֹ׳ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא. וְאִם מְלִינוֹ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין אוֹ שֶׁיְּבוֹאוּ קְרוֹבָיו אוֹ סַפְדָנִים, מֻתָּר, דִּלֹּא אָסְרָה תוֹרָה אֶלָּא דָּמְיָא דְתָלוּי, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן. אֲבָל לֹא כְּשֶׁהוּא לִכְבוֹדוֹ. וְכֵן אִם נִמְצָא אֵיזֶה מֵת וְלֹא נוֹדַע בְּבֵרוּר מִי הוּא, מֻתָּר לַהֲלִינוֹ עַד שֶׁיְּבוֹאוּ עֵדִים אוֹ אִשְׁתּוֹ לְהַכִּירוֹ.

ד בְּכָל הַמֵּתִים, הַמְמַהֵר לְהוֹצִיאוֹ לִמְנוּחָתוֹ, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. אֲבָל בְּאָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁחַיָּב לְהַסְפִּידָם וּלְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם הַרְבֵּה, הַמְמַהֵר לְהוֹצִיאָם, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ עֶרֶב יוֹם טוֹב, אוֹ שֶׁהָיוּ גְּשָׁמִים מְזַלְּפִים עַל הַמִּטָּה.

ה אִם יֵשׁ שְׁנֵי מֵתִים, זֶה שֶׁמֵּת תְּחִלָּה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ אֶת הַשֵּׁנִי. וּלְאַחַר שֶׁקָּבְרוּ אֶת הָרִאשׁוֹן, אֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְעַכֵּב קְבוּרַת הַשֵּׁנִי. אִם רוֹצִים לְהָלִין אֶת הָרִאשׁוֹן מִפְּנֵי כְבוֹדוֹ, אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַשֵּׁנִי בִּשְׁבִיל זֶה, אֶלָּא קוֹבְרִין אוֹתוֹ מִיָּד.

ו אִם אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ, מוֹצִיאִין אֶת הַתַּלְמִיד חָכָם תְּחִלָּה, אֲפִלּוּ אִם עַם הָאָרֶץ מֵת תְּחִלָּה. אִישׁ וְאִשָּׁה, מוֹצִיאִין אֶת הָאִשָּׁה תְּחִלָּה, אֲפִלּוּ אִם הָאִישׁ מֵת תְּחִלָּה, דִּכְתִיב, וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם, סָמוּךְ לְמִיתָה קְבוּרָה.

ז כָּל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר שֶׁמֵּת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹפְרָן וּמַנִּיחָן בְּבֵית גְּנָזָיו, וְיֵשׁ בָּזֶה תִּקּוּן לַעֲוֹן קֶרִי, וְהַצָּלָה לְבָנָיו הַקְּטַנִּים מִן הַמִּיתָה רַחֲמָנָא לִצְלָן.

ח הָרוֹאֶה אֶת הַמֵּת וְאֵינוֹ מְלַוֶּה אוֹתוֹ, עוֹבֵר מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרָשׁ, וּבַר נְדוּי הוּא. וּלְפָחוֹת יְלַוֶּהוּ אַרְבַּע אַמּוֹת. וּבִמְקוֹם שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְלַוּוֹתוֹ (כְּדִלְקַמָּן סָעִיף ט), מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לַעֲמֹד בְּפָנָיו. וְלֹא לְפָנֵי הַמֵּת הוּא עוֹמֵד, אֶלָּא מִפְּנֵי הָעוֹסְקִים בּוֹ, שֶׁהֵם עֲסוּקִים בַּמִּצְוָה. וְכֵן הַדִּין בְּכָל דָּבָר מִצְוָה שֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בּוֹ, צְרִיכִין לַעֲמֹד בְּפָנָיו. וְכֵן הָיוּ בַּעֲלֵי אֲמָנִיּוֹת עוֹמְדִין בִּפְנֵי מְבִיאֵי בְּכּוּרִים.

ט בִּזְמַן הַזֶּה מִסְתָּמָא כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לָמַד מִקְרָא וּמִשְׁנָה. וְלָכֵן כְּשֶׁמֵּת, מְבַטְּלִין אֲפִלּוּ תַּלְמוּד תּוֹרָה כְּדֵי לְלַוּוֹת אוֹתוֹ. אַךְ לְאִשָּׁה אוֹ לְתִינוֹק, נוֹהֲגִין לְהָקֵל, שֶׁלֹּא לְבַטֵּל תַּלְמוּד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל הַלְוָיָה. וְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, לְעוֹלָם אֵין מְבַטְּלִין כְּלָל, דַּאֲפִלּוּ לִבְנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין מְבַטְּלִין אוֹתָם.

י צְרִיכִין לִזָּהֵר מְאֹד, לְבַל יִתָּרְאוּ הַנָּשִׁים עִם הָאֲנָשִׁים כְּשֶׁהוֹלְכִין לְבֵית הַקְּבָרוֹת, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בַּחֲזָרָתָן, כִּי יֵשׁ, חַס וְשָׁלוֹם, סַכָּנָה בַּדָּבָר.

יא נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה, אֵין לָהֶם לִנְעוֹל בְּרַגְלֵיהֶם סַנְדָּלִים, (שֶׁהֵם בְּלֹא עֻקֵּב, וְיכוֹלִין לִפּוֹל בְּקַל מֵעַל הָרֶגֶל). אֲבָל בְּמִנְעָלִים אֵין קְפִידָא.

יב כְּשֶׁמַּגִּיעִים עִם הַמֵּת לְעֵרֶךְ שְׁלֹשִׁים אַמָּה מִן הַקֶּבֶר, יַעֲמְדוּ עִמּוֹ כָּל אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁיַּעַמְדוּ שֶׁבַע פְּעָמִים כְּנֶגֶד שִׁבְעָה מַעֲמָדוֹת, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד שִׁבְעָה הֲבָלִים שֶׁבְּקֹהֶלֶת, וְשִׁבְעָה מִדּוֹרֵי גֵּיהִנֹּם, וְשִׁבְעָה דִינִים הַחוֹלְפִים עַל הַמֵּת, וְיִשְׁהוּ מְעַט שָׁם, שֶׁזּוֹהִי קְצָת כַּפָּרָה לַמֵּת. וּבְיוֹם שֶׁאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אֵין צְרִיכִין לְהַעֲמִיד, כִּי אָז אֵין הַדִּין קָשֶׁה.

יג כְּשֶׁבָּאִים לְבֵית הַקְּבָרוֹת, מִי שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַקְּבָרִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, צָרִיךְ לְבָרֵךְ אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין וְכוּ׳ (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ס סָעִיף יא), וְאַחַר כָּךְ אוֹמְרִים אַתָּה גִּבּוֹר וְכוּ׳ עַד לְהַחֲיוֹת מֵתִים.

יד אַחַר כָּךְ אוֹמְרִים צִדּוּק הַדִּין, הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ וְכוּ׳ (עַיֵּן בַּסִּימָן שֶׁאַחַר זֶה סָעִיף ט). אֶחָד מִן הָאֲבֵלִים מַתְחִיל. וְאִם אֵין שָׁם אָבֵל, הַמַּפְלֶא אֲשֶׁר שָׁם מַתְחִיל. וּבַיָּמִים שֶׁאֵין אוֹמְרִים בָּהֶם תַּחֲנוּן, אֵין אוֹמְרִים צִדּוּק הַדִּין. וְלָכֵן אֵין אוֹמְרִים בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, וְכֵן בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב. אֲבָל בְּעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְעֶרֶב חֲנֻכָּה וְעֶרֶב פּוּרִים, אוֹמְרִים גַּם לְאַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם. וְעַל תַּלְמִיד חָכָם אוֹמְרִים גַּם בְּלַ״ג בָּעֹמֶר, וּבַיָּמִים שֶׁלְּאַחַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן עַד שָׁבוּעוֹת, וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, וּבְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה קֹדֶם חֲצוֹת הַיּוֹם.

טו בַּלַּיְלָה, אֵין אוֹמְרִים לֹא צִדּוּק הַדִּין וְלֹא קַדִּישׁ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת (שם).

טז עַל תְּנוּק פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, אֵין אוֹמְרִים צִדּוּק הַדִּין.

סימן קצט

א קְבוּרָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, הִיא שֶׁיִּתֵּן אֶת הַמֵּת בַּקַּרְקַע מַמָּשׁ. וּבְהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין לְהַנִּיחַ אֶת הַמֵּת בְּאָרוֹן הֶעָשׂוּי מִנְּסָרִים וְכָךְ קוֹבְרִין אוֹתוֹ, דְּאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ נְקָבִים בְּאָרוֹן זֶה, וְסָגֵי בְּהָכִי. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹבְרִין בְּלֹא אָרוֹן, אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתוֹ עַל הַקַּרְקַע מַמָּשׁ בְּלֹא דַּף תַּחְתָּיו, אֶלָּא מִן הַצְּדָדִין נוֹתְנִים שְׁנֵי דַפִּים, וְעַל אֵלּוּ נוֹתְנִים עוֹד דַּף אֶחָד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפּוֹל הֶעָפָר עַל גּוּף הַמֵּת, שֶׁזֶּה בְּזָיוֹן לוֹ. וְיֵשׁ עוֹד מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹבְרִין שְׁאָר מֵתִים כָּךְ בְּלֹא אָרוֹן, וְרַק לְכֹהֲנִים וּבְכוֹרִים שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים, עוֹשִׂים אָרוֹן. כְּשֶׁעוֹשִׂין אָרוֹן, יֵשׁ לְזָהֵר בְּשִׁיּוּרֵי הַנְּסָרִים, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מֵהֶם אֵיזֶה תַּשְׁמִישׁ, וְיֵשׁ לְהַסִּיק בָּהֶן תַּחַת הַכְּלֵי שֶׁמְּחַמְּמִים אֶת הַמַּיִם לְטָהֳרָה. טוֹבֵי לֵבָב שֶׁהֶאֱכִילוּ עֲנִיִּים עַל שֻׁלְחָנָם, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אָרוֹן מִן הַשֻּׁלְחָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, וְהָלַךְ לְפָנָיךְ צִדְקֶךָ.

ב מַנִּיחִין אֶת הַמֵּת עַל גַּבָּיו וּפָנָיו לְמַעְלָה, וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵפֶר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מְפַזְּרִין קְצָת תַּחְתָּיו וּקְצָת עָלָיו, עַל שֵׁם וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ. וְהָעִקָּר לָתֵת עַל בְּרִית הַקֹּדֶשׁ, וְגַם עַל פִּיו וְעַל עֵינָיו וְעַל כַּפָּיו.

ג אֵין קוֹבְרִין אֶת הַמֵּתִים זֶה אֵצֶל זֶה, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַדִּפָּן הַמַּפְסִיק בֵּינֵיהֶם יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהוּא לַפָּחוֹת שֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת. וְאִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְהַחֲמִיר שֶׁיִּהְיוּ שִׁשָּׁה טְפָחִים בֵּין זֶה לָזֶה. אֲבָל הָאִישׁ אוֹ הָאִשָּׁה, נִקְבָּרִים עִם בְּנָם אוֹ בִתָּם, אוֹ עִם בֶּן אוֹ בַּת בְּנָם וּבִתָּם. זֶה הַכְּלָל, כָּל קָטֹן שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ בְּחַיָּיו, נִקְבָּר עִמּוֹ בְּמוֹתוֹ. אֲבָל בֵּן גָּדוֹל עִם אָבִיו אוֹ בַּת גְּדוֹלָה עִם אִמָּהּ, אֵינָם נִקְבָּרִים יָחַד. וַאֲפִלּוּ בְּקָטַנִּים, דַּוְקָא לִקְבֹּר שְׁנֵיהֶם בְּבֵית אַחַת, אֲבָל אִם כְּבָר נִקְבַּר אֶחָד, אָסוּר לִקְבֹּר אֶצְלוֹ אֶת הָאַחֵר.

ד כְּבָר מְבֹאָר בְּסִימָן קסג סָעִיף ז, דְּתִינוֹק שֶׁמֵּת, מָלִין אוֹתוֹ אֵצֶל קִבְרוֹ וְקוֹרְאִין לוֹ שֵׁם, וְכֵן לְתִינֹקֶת גַּם כֵּן צְרִיכִין לִקְרוֹא לָהּ שֵׁם. וּצְרִיכִין לְהַזְהִיר אֶת הַקַּבָּרָנִים עַל זֶה (השיב משה אורח חיים סימן יג)

ה אֵין נוֹתְנִים שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת זֶה עַל זֶה, אֶלָּא אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן עָפָר שִׁשָּׁה טְפָחִים.

ו אֵין קוֹבְרִים רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר, אַל תֶּאֱסֹף עִם חַטָּאִים נַפְשִׁי. וַאֲפִלּוּ רָשָׁע חָמוּר אֵצֶל רָשָׁע קַל, אֵין קוֹבְרִים. וְכֵן אֵין קוֹבְרִין צַדִּיק וְכָל שֶׁכֵּן בֵּינוֹנִי וְכָשֵׁר אֵצֶל חָסִיד מֻפְלָג. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ שׁוֹנְאִים זֶה לָזֶה, אֵין לְקָבְרָם יַחַד, שֶׁגַּם בְּמוֹתָם אֵין לָהֶם מְנוּחָה יָחַד.

ז הַמְנַהֵג לְהַקְפִּיד שֶׁלֹּא לִקַּח מָרָא אוֹ חֲצִינָא מִיַּד חֲבֵרוֹ כְּשֶׁקּוֹבְרִין אֶת הַמֵּת, אֶלָּא זֶה זוֹרְקוֹ מִיָּדוֹ וְזֶה נוֹטְלוֹ.

ח לְאַחַר שֶׁהִנִּיחוּ אֶת הַמֵּת בַּקֶּבֶר, מְהַפְּכִין אֶת הַמִּטָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כִּי מִטָּה בְּגִימַטְרִיָא דִּין, לְרַמֵּז שֶׁיִּתְהַפֵּךְ הַדִּין לְרַחֲמִים וְהַהֶסְפֵּד לְמָחוֹל. זָכֹר לַדָּבָר, הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי. וּבְיוֹם שֶׁאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אֵין עוֹשִׂין זֹאת.

ט אִם יֵשׁ יָתוֹם בְּבֵית הַקְּבוּרוֹת, אֲזַי לְאַחַר הַקְּבוּרָה (אִם הוּא יוֹם) מַרְחִיקִין לְכָל הַפָּחוֹת אַרְבַּע אַמּוֹת מֵהַקְּבָרִים, וְאוֹמְרִים אֶת הַמִּזְמוֹר לַמְנַצֵּחַ וְגוֹ׳ שִׁמְעוּ זֹאת וְגוֹ׳ (תהילים מ״ט:ב׳). וּבְיוֹם שֶׁאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אוֹמְרִים מִכְתָּם לְדָוִד וְגוֹ׳ (תהילים ט״ז:א׳), וְהַיָּתוֹם אוֹמֵר קַדִּישׁ דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא, וְהַקָּהָל אוֹמְרִים עִמּוֹ עַד וִיקָרֵהּ. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין שֶׁגַּם הַקַּדִּישׁ אוֹמְרִים תְּחִלָּה קֹדֶם הַקְּבוּרָה לְאַחַר צְדוּק הַדִּין. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת, שֶׁגַּם צְדוּק הַדִּין אֵין אוֹמְרִים עַד לְאַחַר הַקְּבוּרָה.

י נוֹהֲגִין שֶׁכְּשֶׁהוֹלְכִין מִבֵּית הַקְּבָרוֹת, תּוֹלְשִׁין עֲשָׂבִים וּמַשְׁלִיכִין אַחֲרֵי גֵּוָם וְאוֹמְרִים, זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ. וְגַם הוּא רֶמֶז לִתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁיִּחְיוּ מֵעָפָרָם, עַל דֶּרֶךְ, וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֶשֶׂב הָאָרֶץ. וְיכוֹלִין לַעֲשׂוֹת כֵּן גַּם בְּחֹל הַמּוֹעֵד (מבי״ט חלק א סימן רג). וְרוֹחֲצִין יְדֵיהֶם. וְיֵשׁ רֶמֶז, שֶׁאֵין טֻמְאָה זֹאת נִטְהֶרֶת אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ, מַיִם וְאֵפֶר פָּרָה וְאֵזוֹב. אֵין לִרְחוֹץ אֶת הַיָּדַיִם בַּנָּהָר אֶלָּא מִכֶּלִי (א״ר סוף סימן רכד). וְאֵין לִטּוֹל אֶת הַכֶּלִי מִיַּד מִי שֶׁרָחַץ, אֶלָּא זֶה מַעֲמִידוֹ וְזֶה נוֹטְלוֹ. וְאֵין לְנַגֵּב אֶת הַיָּדַיִם. יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁיּוֹשְׁבִים שָׁבַע פְּעָמִים, מִפְּנֵי שֶׁהָרוּחוֹת מְלַוּוֹת אוֹתוֹ, וְכָל זְמַן שֶׁיּוֹשְׁבִין, בּוֹרְחִין מִמֶּנּוּ. וּבְקָצָת מְקוֹמוֹת נוֹהֲגִין לֵישֵׁב רַק שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְאַחַר שֶׁרָחֲצוּ אֶת הַיָּדַיִם, וְאוֹמְרִים בְּכָל פַּעַם ויהי נעם וגו׳. וְגַם כְּשֶׁנִּקְבַּר הַמֵּת בְּיוֹם טוֹב, יְכוֹלִין לֵישֵׁב כָּךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים כְּמוֹ בַּחֹל. וְנוֹהֲגִין לְהַקְפִּיד, אִם יִכָּנֵס אָדָם לְבֵיתוֹ קֹדֶם שֶׁיִּרְחַץ יָדָיו וְיֵשֵׁב. וּמִנְהַג אֲבוֹתֵינוּ, תּוֹרָה.

יא אֵין מוֹלִיכִין אֶת הַמֵּת מֵעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְבָרוֹת לְעִיר אַחֶרֶת, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי לֵהּ בְּזָיוֹן לְטַלְטְלוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֶלָּא מִחוּץ לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ לִמְקוֹם קִבְרוֹת אֲבוֹתָיו. וְכֵן אִם הוּא צִוָּה לְהוֹלִיכוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, מֵתָר.

יב אָסוּר לִפְתֹּחַ קֶבֶר לְאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֶל, דְּהַיְנוּ שֶׁכְּבָר נָתְנוּ עָפָר עַל כִּסּוּי הָאָרוֹן. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נָתְנוּ עָפָר, מֻתָּר לְפָתְחוֹ מִשּׁוּם אֵיזֶה דָּבָר. וְאִם מֵחֲמַת אֵיזֶה דָּבָר צְרִיכִין לְפַנּוֹת אֶת הַמֵּת מִקִּבְרוֹ, יַעֲשׂוּ שְׁאֵלַת חָכָם.

יג אִם חָפְרוּ קֶבֶר, לֹא יַנִּיחוּהוּ פָּתוּחַ בַּלַּיְלָה, כִּי יֵשׁ סַכָּנָה בַּדָּבָר. וְאִם אֵין פְּנַאי לְקַבֵּר אֶת הַמֵּת, עַד לְמָחָר, יְמַלְאוּ אֶת הַקֶּבֶר בֶּעָפָר.

יד אָסוּר לְדָרוֹךְ עַל גַּבֵּי קְבָרִים, מִשּׁוּם דְּיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאָסוּר בַּהֲנָאָה. וּמִכָּל מָקוֹם אִם צָרִיךְ לְאֵיזֶה קֶבֶר וְאֵין לוֹ דֶּרֶךְ אֶלָּא אִם כֵּן יִדְרוֹךְ עַל גַּבֵּי קְבָרִים, מֻתָּר.

טו לֹא יֵלֵךְ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת אוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת וְכֵן בְּכָל הַחֶדֶר שֶׁהַמֵּת הוּא שָׁם כְּשֶׁתְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ צִיצִית בְּבִגְדּוֹ, מִשּׁוּם לוֹעֵג לָרָשׁ. וְאִם הֵם מְכֻסִּים, מֻתָּר. וְכֵן לֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם וְלֹא יֹאמַר שָׁם מִזְמוֹרִים, אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא לִכְבוֹד הַמֵּת.

טז בֵּית הַקְּבָרוֹת, אֵין נוֹהֲגִין בּוֹ קַלּוּת רֹאשׁ, מִפְּנֵי כְּבוֹדָן שֶׁל הַמֵּתִים, כְּגוֹן לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת שָׁם אוֹ לְהַפְנוֹת שָׁם. וְאֵין מַרְעִין שָׁם בְּהֵמוֹת, וְלֹא יְלַקֵּט מִמֶּנּוּ עֲשָׂבִים. אֲבָל אִילָנוֹת הַנְּטוּעִין בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְאֵינָן עַל הַקְּבָרִים, מֻתָּר לְלַקֵּט פֵּרוֹתֵיהֶ.

יז יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹהֲגִין שֶׁאֵין מַצִּיבִין מַצֵּבָה עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, מִשּׁוּם דְּהַמַּצֵּבָה נִרְאֵית לְחַשִּׁיבוּתָא, וּבְתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ יֵשׁ לוֹ צַעַר. וְעוֹד, טַעַם הַמַּצֵּבָה, שֶׁלֹּא יִשָּׁכַח מִן הַלֵּב, וְהַמֵּת אֵינוֹ נִשְׁכָּח, עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ (א״ר סוף סימן רכד). וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בָּזֶה.

סימן ר

א מֵת הַמֻּטָּל לְקָבְרוֹ בְּיוֹם טוֹב, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לֹא יִתְעַסְּקוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל. אֲפִלּוּ אִם אֵי אֶפְשָׁר לְקָבְרוֹ עַל יְדֵי גּוֹיִם, דְּהַיְנוּ שֶׁהַגּוֹיִם יַעֲשׂוּ אֶת הַקֶּבֶר וְיַחְתְּכוּ אֶת הַדַּפִּין שֶׁל עֵץ, אוֹ יַעֲשׂוּ אָרוֹן בְּמָקוֹם

שֶׁנִּגַּהּ, וְגַם יִתְפָּרוּ אֶת הַתַּכְרִיכִין אִם צְרִיכִין. אֲבָל לְהַלְבִּישׁוֹ וּלְחַמֵּם מַיִם וּלְטַהֲרוֹ וּלְהוֹצִיאוֹ וּלְשׁוֹמוֹ בַּקֶּבֶר, מֻתָּר עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְהַכְּפוּי בֶּעָפָר, יַעֲשׂוּ גַּם כֵּן עַל יְדֵי גּוֹיִם, וְאִם אֶפְשָׁר, יֵשׁ לְזַהֵר לְטַהֲרוֹ בְּלֹא בֶגֶד, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי סְחִיטָה.

ב יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאִם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי גּוֹיִם, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר, אָסוּר לְהַשְׁהוֹתוֹ עַד לְמָחָר כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל. וַאֲפִלּוּ מֵת הַיּוֹם וְיכוֹלִין לְהַשְׁהוֹתוֹ עַד לְמָחָר, שֶׁלֹּא יַסְרִיחַ, מִכָּל מָקוֹם יְקַבְּרוּהוּ הַיּוֹם עַל יְדֵי גּוֹיִם. אַךְ יֶלֶד שֶׁמֵּת, אַף עַל פִּי שֶׁחַי יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁיָּדוּעַ שֶׁאֵינוֹ נֶפֶל, מִכָּל מָקוֹם אִם הָעֵת קָרָה וְאֵין בְּזָיוֹן לְהַשְׁהוֹתוֹ, דְּלָא אִשְׁתָּהֵי, אֵין לְקָבְרוֹ בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, אֶלָּא מַשְׁהֵינָן לֵהּ עַד יוֹם טוֹב שֵׁנִי. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם בְּנָדוֹל אִי לָא אִשְׁתָּהֵי, מַשְׁהֵינָן לֵהּ עַד יוֹם טוֹב שֵׁנִי. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג יָדוּעַ, נִרְאֶה דְּיֵשׁ לִנְהֹג כֵּן.

ג בְּיוֹם שֵׁנִי שֶׁל יוֹם טוֹב, וַאֲפִלּוּ שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אִם אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת בִּלְי שְׁהוּי עַל יְדֵי גּוֹיִם דְּבָרִים הַנִּזְקָרִים לָעֵיל, יַעֲשׂוּ עַל יְדֵי גּוֹיִם, וּשְׁאָר הַדְּבָרִים יַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵלִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל. וְיכוֹלִין לְטַהֲרוֹ גַּם עַל יְדֵי בְנָדִים וּסְדִינִים, רַק שֶׁיְּזַהֲרוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת סְחִיטָה בְּיָדַיִם. וְאִם אִי אֶפְשָׁר עַל יְדֵי גּוֹיִם, יִתְעַסְּקוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל לְכָל מַה שֶּׁצָּרִיךְ כְּדַרְכָּם בַּחֹל, כִּי יוֹם טוֹב שֵׁנִי לְגַבֵּי מֵת, כַּחֹל שַׁוְיוּהוּ רַבָּנָן. וּמִכָּל מָקוֹם אִם יֵשׁ בַּמָּקוֹם הַהוּא מִי שֶׁהֻכִין לְעַצְמוֹ תַּכְרִיכִין, יִקְחוּ אוֹתָן הַמְּתַקְּנִים, שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לִתְפֹּר. וְהָא דְּמֻתָּרִין לְהִתְעַסֵּק בּוֹ, דַּוְקָא כְּשֶׁרוֹצִין לְקָבְרוֹ בּוֹ בַּיּוֹם. אֲבָל אִם אֵין רוֹצִין לְקָבְרוֹ בּוֹ בַּיּוֹם, אֵין עוֹשִׂין בּוֹ שׁוּם דָּבָר. וַאֲפִלּוּ בְּטַלְטוּל, אָסוּר.

ד הָא דְּשַׁוְיוּהוּ רַבָּנָן יוֹם טוֹב שֵׁנִי לְגַבֵּי מֵת כַּחֹל, זֶהוּ מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֵת. שֶׁלֹּא יֵהֵא מֻטָּל בְּבִזָּיוֹן. אֲבָל לַעֲשׂוֹת שְׁאָר דָּבָר, אָסוּר. וְלָכֵן אָסוּר לְקַצֵּץ עִם בַּעַל הַחֲנוּת דְּמֵי הַפִּשְׁתָּן שֶׁלּוֹקְחִין לְתַכְרִיכִין, אִם לֹא כְּשֶׁאֵי אֶפְשָׁר בְּעִנְיָן אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁלּוֹקְחִין מִגּוֹי. וְהַקַּבָּרָנִים אֲסוּרִין לִקַּח שְׂכַר קַבָּרָנוּת בְּיוֹם טוֹב, כִּי שְׂכַר שַׁבָּת וּשְׂכַר יוֹם טוֹב, אָסוּר. וְאִם אֵינָם רוֹצִים לַעֲשׂוֹת בְּחִנָּם, יִתְּנוּ לָהֶם שְׂכָרָם, וְהֵם עֲתִידִים לִתֵּן אֶת הַדִּין. וַאֲנָשֵׁי חֶבְרָא קַדִּישָׁא, בְּעֵת הַקְּרֻקַע לֹא יִקְחוּ מָעוֹת, רַק מַשְׁכּוֹנוֹת בְּלִי קְצִיצַת דָּמִים.

ה אִם אֵין בְּעִירוֹ בֵּית קְבָרוֹת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁיְּכוֹלִין לִקְבֹּר שָׁם זֶה הַמֵּת, מִכָּל מָקוֹם מֻתָּר לְהוֹלִיכוֹ לְעִיר אַחֶרֶת, בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן עַל יְדֵי גּוֹי, וּבְיוֹם טוֹב שֵׁנִי גַּם עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, לְקָבְרוֹ בְּקִבְרוֹת יִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם לֹא יְקַבְּרוּהוּ הַיּוֹם, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהוֹלִיכוֹ בְּיוֹם טוֹב לְקָבְרוֹ לְאַחַר יוֹם טוֹב.

ו מֻתָּר לְלַוּוֹת אֶת הַמֵּת בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן בְּתוֹךְ הַתְּחוּם, וּבְיוֹם טוֹב שֵׁנִי אֲפִלּוּ חוּץ לַתְּחוּם, וּמֻתָּרִין גַּם כֵּן לַחֲזוֹר לְבֵיתָם בּוֹ בַּיּוֹם. אֲבָל אָסוּר לִרְכֹּב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה כְּדֵי לְלַוּוֹת אֶת הַמֵּת בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, וַאֲפִלּוּ הָאֲבֵלִים. אֲבָל הַקַּבָּרָנִים, אִם אִי אֶפְשָׁר לָהֶם לֵילֵךְ בְּרַגְלֵיהֶם, מֻתָּרִים לִרְכֹּב בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִרְכְּבוּ בְּתוֹךְ הָעִיר.

ז מֵת בְּלֵיל יוֹם טוֹב שֵׁנִי, דְּמִתְעַסְּקִין בּוֹ יִשְׂרָאֵל אִם אֵין גּוֹי, מַשְׁכִּימִין עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, וְקוֹבְרִים אוֹתוֹ בְּשָׁעָה שֶׁשְּׁלִיחַ הַצִּבּוּר אוֹמֵר פִּיּוּטִים. וְאִם הוּא אָדָם חָשׁוּב שֶׁרַבִּים צְרִיכִין לְלַוּוֹתוֹ, קוֹבְרִין אוֹתוֹ לְאַחַר הֲיָצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת קֹדֶם הָאֲכִילָה, דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם, שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל סְעוּדָה קְבוּעָה קֹדֶם שֶׁנִּקְבַּר הַמֵּת. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהָכִין כָּל צָרְכֵי הַקְּבוּרָה עַד הַזְּמַן הַהוּא, קוֹבְרִין אוֹתוֹ לְאַחַר הָאֲכִילָה.

ח יֶלֶד שֶׁמֵּת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁיָּדוּעַ שֶׁאֵינוֹ נֶפֶל, דִּינוֹ כְּמוֹ שְׁאָר מֵת. אַךְ אִם הוּא זָכָר וּמַחֲמַת אֵיזוֹ סִבָּה עֲדַיִן לֹא נִמּוֹל, אַף עַל גַּב דְּאִשְׁתָּהֵי, אֵין קוֹבְרִים אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, מִשּׁוּם דְּצָרִיכִין לְהָסִיר עָרְלָתוֹ (כְּדִלְעֵיל סִימָן קסג סָעִיף ז), וְאֵין לַעֲשׂוֹת זֹאת עַל יְדֵי גּוֹי, אֶלָּא מַשְׁהִינָן לֵהּ עַד יוֹם טוֹב שֵׁנִי, דְּמֻתָּר לַהֲלִינוֹ לִכְבוֹדוֹ, וּבְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מְסִירִין עָרְלָתוֹ וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ.

ט תִּינוֹק שֶׁמֵּת כְּשֶׁהוּא סָפֵק נֶפֶל (עַיֵּן לְקַמָּן סִימָן רג סָעִיף ג), אִי לָא אִשְׁתָּהֵי, אֵין קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן אֲפִלּוּ עַל יְדֵי גּוֹי, וּמַשְׁהִינָן לֵהּ עַד יוֹם טוֹב שֵׁנִי, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ עַל יְדֵי גּוֹי וְלֹא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִי אִשְׁתָּהֵי קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן עַל יְדֵי גּוֹי. וְאִם מֵת בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, קוֹבְרִין אוֹתוֹ בּוֹ בַּיּוֹם עַל יְדֵי גּוֹי וְלֹא עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. אִם הוּא זָכָר וְעֲדַיִן לֹא נִמּוֹל, אֲפִלּוּ אִשְׁתָּהֵי, אֵין קוֹבְרִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, אֲפִלּוּ עַל יְדֵי גּוֹי, אֶלָּא מַשְׁהִינָן לֵהּ עַד לְאַחַר יוֹם טוֹב, וּמְסִירִין עָרְלָתוֹ וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ.

י בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים, לֹא יִתְעַסְּקוּ בַּמֵּת כְּלָל, אֲפִלּוּ עַל יְדֵי גּוֹי (עַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן קצד)

יא בְּחֹל הַמּוֹעֵד, אֵין לְהוֹצִיא אֶת הַמֵּת לְבֵית הַקְּבָרוֹת, עַד שֶׁהַקֶּבֶר מְתֻקָּן, שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְהַעֲמִיד אֶת הַמִּטָּה.

סימן רא

א הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לָדַעַת, הוּא רָשָׁע שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאַף אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ. וּבִשְׁבִיל יָחִיד, נִבְרָא הָעוֹלָם. וְכָל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מְאַבֵּד עוֹלָם מָלֵא. וְלָכֵן אֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ לְכָל דָּבָר. לֹא קוֹרְעִין וְלֹא מִתְאַבְּלִין עָלָיו, וְאֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ. אֲבָל קוֹבְרִין אוֹתוֹ, וּמְטַהֲרִין אוֹתוֹ, וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ תַּכְרִיכִין. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כֹּל שֶׁהוּא מִשּׁוּם כְּבוֹד הַחַיִּים עוֹשִׂין לוֹ. (וּלְעִנְיַן אֲמִירַת קַדִּישׁ, עַיֵּן בַּהֲתָם סוֹפֵר יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן שכו, וְאִמְרֵי אֵשׁ סִימָן קכב. וְעַיֵּן תְּשׁוּבוֹת רד״ך בַּיִת ל).

ב מִפְּתָמָא, לָא מַחְזְקִינַן אֲנָשֵׁי בְּרַשְׁיעֵי. וְלָכֵן אִם נִמְצָא אֶחָד חָנוּךְ אוֹ תָּלוּי וְכַדּוֹמֶה, כֹּל שֶׁאֶפְשָׁר לְתָלוֹת שֶׁמָּא אַחֵר עָשָׂה לוֹ זֹאת, לָא תָּלִינַן בֵּהּ.

ג קָטָן הַמְאַבֵּד אֶת עַצְמוֹ, חָשׁוּב כְּשֹׁלֹא לָדַעַת. וְכֵן גָּדוֹל אִם נִרְאֶה שֶׁעָשָׂה הַדָּבָר מֵחֲמַת רוּחַ רָעָה אוֹ שִׁגָּעוֹן וְכַדּוֹמֶה, הֲוֵי שֶׁלֹּא לָדַעַת. וְכֵן אִם עָשָׂה אֶת הַדָּבָר מֵחֲמַת אֹנֶס, שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא מֵעִנּוּיִים קָשִׁים, כְּמוֹ שָׁאוּל שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ בּוֹ הַפְּלִשְׁתִּים כִּרְצוֹנָם, הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר מֵת, וְאֵין מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ שׁוּם דָּבָר.

ד כָּל הַפּוֹרְשִׁים מִדַּרְכֵי הַצִּבּוּר, וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁפָּרְקוּ עֹל הַמִּצְוֹת מֵעַל צַוָּארָם, וְאֵין נִכְלָלִים בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בַּעֲשִׂיָתָם, אֶלָּא הֲרֵי הֵם כִּבְנֵי חוֹרִין לְעַצְמָן, וְכֵן הַמּוּמָרִים וְהָאֶפִּיקוֹרְסִים, כָּל אֵלּוּ, אֵין אוֹנְנִים וְאֵין מִתְאַבְּלִים עֲלֵיהֶם, אֶלָּא אֲחֵיהֶם וּשְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם לוֹבְשִׁים לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִים לְבָנִים, וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים עַל שֶׁאִבְּדוּ שׂוֹנְאוֹ שֶׁל מָקוֹם. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר, הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה׳, אֶשְׂנָא. וְאוֹמֵר, וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה. (יו״ד סימן שמ״ה).

ה אִם נֶהֱרַג, בֵּין בְּדִינָא דְמַלְכוּתָא בֵּין בְּעִנְיַן אַחֵר, אֲפִלּוּ הָיָה מוּמָר, מִתְאַבְּלִין עָלָיו, דְּכֵינָן שֶׁנֶּהֱרַג בִּידֵי אָדָם וְלֹא מֵת כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, הֲוֵי לֵהּ כִּפָּרָה.

ו מִי שֶׁהָיָה רָגִיל לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה אַחַת, אֲפִלּוּ רַק לְהִתְאַבֵּן, וּמֵת, אִם לֹא הִתְוַדָּה קֹדֶם מוֹתוֹ, אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו. אֲבָל אִם הִתְוַדָּה, מִתְאַבְּלִין עָלָיו, אֲפִלּוּ הָיָה גַּנָּב אוֹ גַּזְלָן.

ז קָטֹן בֶּן שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם שֶׁהֵמִיר עִם אָבִיו אוֹ עִם אִמּוֹ, וּמֵת, אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו.

סימן רב

א הַכֹּהֵן מְזֻהָר שֶׁלֹּא לְטַמֵּא לְמֵת. וַאֲפִלּוּ נֶפֶל שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בְּגִידִין, חָשׁוּב מֵת. (אַף אִם הִפִּילָה תּוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם, לָא חָשִׁיב אֶלָּא כְּמַיָּא בְּעָלְמָא). וְלָאו דַּוְקָא לְמֵת שָׁלֵם, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְדָבָרִים שֶׁנִּפְרָשִׁים מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ דָּם וְכַדּוֹמֶה. וְכֵן אָסוּר לְטַמֵּא לְאָבֶר מִן הַחַי, אִם יֵשׁ עָלָיו בָּשָׂר כָּל דָּהּ, שֶׁאִם הָיָה מְחֻבָּר, הָיָה רָאוּי לְהַעֲלוֹת אֲרוּכָה. וַאֲפִלּוּ לְאֵבֶר שֶׁל עַצְמוֹ, אָסוּר לוֹ לְטַמֵּא. וְאָסוּר לְכֹהֵן לִכָּנֵס לְבֵית שֶׁיֵּשׁ שָׁם גּוֹסֵס. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַגּוֹסֵס הֲרֵי הוּא כְּחַי לְכָל דָּבָר וְאֵינוֹ מְטַמֵּא. מִכָּל מָקוֹם עוֹבֵר הַכֹּהֵן עַל לֹא יְחַלֵּל, שֶׁהוּא מֻזְהָר שֶׁיִּשְׁמֹר כְּהֻנָּתוֹ שֶׁלֹּא תִּתְחַלֵּל, וְשֶׁמָּא יָמוּת וְזֶה תֵּכֶף.

ב אָסוּר לַכֹּהֵן לִכָּנֵס תַּחַת אֹהֶל שֶׁיֵּשׁ מֵת תַּחְתָּיו, אֲפִלּוּ הוּא אֹהֶל גָּדוֹל מְאֹד. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ שְׁנֵי חֲדָרִים, אֲשֶׁר בְּחֶדֶר אֶחָד יֵשׁ מֵת וְיֵשׁ בַּמִּחְצָה הַמַּפְסֶקֶת נָקֵב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֶפַח עַל טֶפַח, אָסוּר לִכָּנֵס גַּם לַחֶדֶר הַשֵּׁנִי, כִּי נָקֵב טֶפַח עַל טֶפַח מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה. וְכֵן אִם אֵצֶל הַחֶדֶר הַשֵּׁנִי יֵשׁ עוֹד חֶדֶר שְׁלִישִׁי וּבֵינֵיהֶם גַּם כֵּן נָקֵב טֶפַח עַל טֶפַח, הוֹלֶכֶת הַטֻּמְאָה גַּם לַחֶדֶר הַשְּׁלִישִׁי, וְכֵן לְעוֹלָם. וְנָקֵב הֶעָשׂוּי לְאוֹרָה, אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ אֶלָּא כְּפוֹנְדְיוֹן, מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.

ג וְלָכֵן בְּמִדִינוֹתֵינוּ שֶׁגַּגּוֹת הַבָּתִּים בּוֹלְטִין לַחוּץ בְּרֹחַב טֶפַח, וְקֹרְמָא לָן דְּרֹחַב טֶפַח מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה, וְאִם כֵּן זֶה הַקָּצֶה מִן הַגַּג, הֲוֵי אֹהֶל לְהָבִיא אֶת הַטֻּמְאָה. לְפִי זֶה שְׁנֵי בָּתִּים סְמוּכִין זֶה לָזֶה, אִם יֵשׁ מֵת בְּאֶחָד מֵהֶן, הוֹלֶכֶת הַטֻּמְאָה דֶּרֶךְ פֶּתַח אוֹ חַלּוֹן תַּחַת הַקָּצָוֹות מִן הַגַּגִּין שֶׁבּוֹלְטִין לַחוּץ, וְנִכְנֶסֶת גַּם לְתוֹךְ הַבַּיִת הַשֵּׁנִי דֶּרֶךְ חַלּוֹן אוֹ פֶּתַח פָּתוּחַ, וְאָסוּר לַכֹּהֵן לִכָּנֵס גַּם לְתוֹךְ הַבַּיִת הַשֵּׁנִי. וְכֵן אֲפִלּוּ כַּמָּה בָּתִּים הַסְּמוּכִים זֶה אֵצֶל זֶה.

ד וַאֲפִלּוּ הַגַּגִּין אֵינָן שָׁוִין, אֶלָּא זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וַאֲפִלּוּ הַגַּג שֶׁהַטֻּמְאָה שָׁם בַּבַּיִת הוּא גָּבוֹהַּ הַרְבֵּה מִן הַגַּג הַשֵּׁנִי אוֹ בְּהִפּוּךְ, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא, דְּאָמְרִינַן, חֲבֵט רְמִי. פֵּרוּשׁ, שֶׁאָנוּ רוֹאִים כְּאִלּוּ הָעֶלְיוֹן נֶחְבָּט וְנִשְׁפָּל עַד לְמָטָּה. וּמֵאַחַר שֶׁאִם הָיָה נִשְׁפָּל עַד הַתַּחְתּוֹן, הָיָה נוֹגֵעַ בּוֹ, עַל כֵּן הוֹלֶכֶת הַטֻּמְאָה מִזֶּה לָזֶה. אֲבָל אִם יֵשׁ הֶפְסֵק בֵּינֵיהֶם אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא, שׁוּב אֵינָהּ הוֹלֶכֶת הַטֻּמְאָה.

ה וְכֵן כְּשֶׁיֵּשׁ קוֹרָה מֻנַּחַת עַל הַמָּבוֹי, כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין לְעֵרוּב, וְהִיא רְחָבָה טֶפַח וְהַגַּגִּין מַאֲהִילִין עָלֶיהָ טֶפַח מִכָּאן וְטֶפַח מִכָּאן, אִם כֵּן בָּאָה הַטֻּמְאָה מִן תַּחַת הַגַּג אֶל תַּחַת הַקּוֹרָה, וְהִיא מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה אֶל תַּחַת גַּג הַבַּיִת שֶׁמִּצַּד הַשֵּׁנִי, וּמִתְפַּשֶּׁטֶת בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ אֹהֶל טֶפַח עַד הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ הֶפְסֵק. וְכֵן כְּשֶׁיֵּשׁ בֵּין שְׁנֵי בָּתִּים כְּפָה מִבִּנְיָן (גֶּעוֶועלבוּנְג), כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין לְשַׁעַר הֶחָצֵר, הַדִּין כֵּן הוּא. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עַל הַכְּפָה גַּג בּוֹלֵט, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי בָּאָה הַטֻּמְאָה מִתַּחַת גַּג הַבַּיִת לְתַחַת הַכְּפָה. וְאוּלָם לְפָעָמִים בּוֹנִין אֶת הַכְּפָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ כְּמוֹ רַגְלַיִם מִן הַקַּרְקַע וּלְמַעְלָה, וְאִם כֵּן יֵשׁ סְתִימָה אֵצֶל כָּתְלֵי הַבָּתִּים אִם אֵין

עָלֶיהָ גַּג בּוֹלֵט, וְהַסְּתִימָה שֶׁמִּן הַצַּד נִמְשֶׁכֶת יוֹתֵר מִן הַגַּג שֶׁלְּמַעְלָה, בְּזֶה הָעִנְיָן אֵין מָקוֹם לַטֻּמְאָה שֶׁתָּבוֹא, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ קְצָת הֶפְסֵק בְּלִי אֹהֶל. וְלִפְעָמִים יֵשׁ בֵּין בַּיִת לְבַיִת כֹּתֶל סָתוּם בְּלִי פֶּתַח, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עָלָיו גַּג בּוֹלֵט, וְהַטֻּמְאָה בָּאָה מִגַּג לְגָג. וְיֵשׁ תַּקָּנָה לְעֵת הַצָּרֵךְ לְהָסִיר אֶת הָרְעָפִים בְּמָקוֹם אֶחָד שֶׁיִּהְיֶה קְצָת הֶפְסֵק בְּלִי אֹהֶל טֶפַח. וּצְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ אִם אֵין מֻחְזָקָה עַצְמָהּ בּוֹלֵט טֶפַח כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין לִפְעָמִים בְּלִיטָה לַחוֹמָה (געזימס).

ו הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא שֶׁהַפֶּתַח אֲשֶׁר עַתִּידִים לְהוֹצִיא דֶּרֶךְ שָׁם אֶת הַמֵּת מִן הָאֹהֶל אֲשֶׁר הוּא שָׁם, שֶׁעַל יְדֵי הוֹצָאָה זֹאת יִטְהַר הָאֹהֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהַפֶּתַח הַזֶּה הוּא סָתוּם, מִכָּל מָקוֹם נִדּוֹן כְּאִלּוּ הוּא פָּתוּחַ, וְלָכֵן אָסוּר לַכֹּהֲנִים שֶׁיַּעֲמֹד שָׁם תַּחַת הַמַּשְׁקוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁהַהֶלֶת נְעוּלָה מִבִּפְנִים. וְכֵן אִם יֵשׁ שָׁם גַּג בּוֹלֵט טֶפַח נֶגֶד הַפֶּתַח, מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל מָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר, כְּאִלּוּ הָיָה הַפֶּתַח פָּתוּחַ. אַף אִם נִפְתַּח מִצַּד אַחֵר פֶּתַח אוֹ חַלּוֹן שֶׁהוּא אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים, אָז לֹא נֶחְשָׁב הַפֶּתַח הַסָּתוּם כְּאִלּוּ הָיָה פָּתוּחַ, וּמֵתֶר לַכֹּהֲן לַעֲמוֹד שָׁם אִם אֵין הַטֻּמְאָה יְכוֹלָה לְהַגִּיעַ אֵלָיו דֶּרֶךְ הַפֶּתַח אוֹ הַחַלּוֹן הַפָּתוּחַ.

ז כֹּהֲן שֶׁהוּא בַּבַּיִת אוֹ בְּחֶדֶר שֶׁהַדֶּלָתוֹת וְהַחַלּוֹנוֹת סְגוּרִין בְּאֹפֶן שֶׁאֵין בַּפֶּתַח פָּתוּחַ טֶפַח וּבַחַלּוֹן אֵין נָקֶב כַּפֶּנְדְּיוֹן, וְשָׁמַע שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁכוּנָתוֹ מֵת, בְּאֹפֶן שֶׁאִם יִפְתַּח פֶּתַח אוֹ חַלּוֹן, יִהְיֶה מָקוֹם לַטֻּמְאָה שֶׁתָּבוֹא עָלָיו, אָסוּר לִפְתּוֹחַ, אֶלָּא יִשָּׁאֵר שָׁם כְּמוֹ שֶׁהוּא עַד שֶׁיּוֹצִיאוּ אֶת הַמֵּת. כִּי כָּל זְמַן שֶׁאֵין פּוֹתֵחַ טֶפַח, אֵין הַטֻּמְאָה נִכְנֶסֶת, וּכְשֶׁיִּפְתַּח, תִּכָּנֵס.

ח אָסוּר לַכֹּהֵן לִקָּרֵב בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת אוֹ שֶׁל קֶבֶר. וְדַוְקָא כְּשֶׁהַמֵּת מֻנָּח בִּמְקוֹם קְבִיעָתוֹ. אֲבָל כְּשֶׁהוּא בַּמִּטָּה שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתוֹ וּבְעֵת אֲמִירַת צִדּוּק הַדִּין אַף כְּשֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתוֹ, אֵין שָׁם קְבִיעָתוֹ, וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְרַחֵק כִּי אִם אַרְבָּעָה טְפָחִים.

ט כֹּהֵן שֶׁהוּא יָשֵׁן בְּאֹהֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵת שֶׁהַטֻּמְאָה נִכְנֶסֶת בּוֹ וְאִי אֶפְשָׁר לִסְגּוֹר בַּעֲדוֹ לִמְנוֹעַ אֶת הַטֻּמְאָה (כִּדְלָעֵיל סָעִיף ז), צְרִיכִין לַהֲקִיצוֹ וּלְהַפְרִישׁוֹ שֶׁיֵּלֵךְ מִשָּׁם. וְאִם הוּא שׁוֹכֵב עָרוּם, אֵין לְהַגִּיד לוֹ, אֶלָּא יִקְרְאוּ לוֹ סְתָם שֶׁיֵּצֵא, בִּכְדֵי שֶׁיִּלְבַּשׁ אֶת עַצְמוֹ תְּחִלָּה, דְּגָדוֹל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם לְאַחַר שֶׁנּוֹדַע לוֹ מִן הַטֻּמְאָה, אָסוּר לִשְׁהוֹת שָׁמָּה עַד שֶׁיִּלְבַּשׁ אֶת עַצְמוֹ, אֶלָּא צָרִיךְ לָצֵאת מִיָּד.

י יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּגַם מֵת גּוֹי מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. וְיֵשׁ לְזַהֵר כְּדִבְרֵיהֶם שֶׁלֹּא לִילַךְ עַל קֶבֶר גּוֹי. וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא גַּם מוּמָר נִקְבַּר שָׁם, שֶׁהַמּוּמָר דִּינוֹ כְּיִשְׂרָאֵל. וְגַם הַיּוֹלֵד שֶׁיָּלְדָה מוּמֶרֶת מִגּוֹי, דִּינוֹ כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל.

יא מַתָּר הַכֹּהֵן לְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים, וּמִצְוָה לוֹ לְטַמֵּא לָהֶם. וְאֵלּוּ הֵן הַקְּרוֹבִים: אִשְׁתּוֹ הַרְאוּיָה לוֹ (שֶׁאֵינָהּ פְּסוּלָה לוֹ), אָבִיו וְאִמּוֹ, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו שֶׁהָיוּ בְּנֵי קַיָּמָא. אֲבָל לְסָפֵק נְפָלִים, אֵינוֹ מִטַּמֵּא (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן ר״ג סָעִיף ג). וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא לַאֲחוֹתוֹ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְאִישׁ. יֵשׁ אוֹמְרִים הָא דְּמֻתָּר וּמִצְוָה לְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים, דַּוְקָא לְצֹרֶךְ קְבוּרָה אוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין וְכַדּוֹמֶה. וְלָכֵן בַּשַּׁבָּת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקָבְרוֹ בוֹ בַּיּוֹם, אָסוּר לְטַמְּאוֹת לוֹ אֲפִלּוּ כְּדֵי לְשָׁמְרוֹ, וְנָכוֹן לְהַחְמִיר כֵּן. מִיהוּ לְצָרְכֵי קְבוּרָה, וַדַּאי מִצְוָה לְטַמֵּא לָהֶם. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ חֶבְרָא קַדִּישָׁא הַמִּתְעַסְּקִים וְהוּא אֵינוֹ מִתְעַסֵּק כְּלָל, מֻתָּר לוֹ לִהְיוֹת שָׁם בַּבַּיִת, שֶׁמָּא יִצְטָרְכוּ לְאֵיזֶה דָּבָר. וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים אֶלָּא עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוּלְגֹּלֶל וְלֹא אַחַר כָּךְ.

יב כֹּהֲן שֶׁפֵּרְשׁוּ אֲבוֹתָיו מִדַּרְכֵי הַצִּבּוּר, אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶם, וְלֹא לְמִי שֶׁאָבַד עַצְמוֹ לָדַעַת. וְכֵן כָּל מִי שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו, אֵין הַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לוֹ (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן רא).

יג אֵין הַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לְקָרוֹב אֶלָּא כְּשֶׁהוּא שָׁלֵם וְלֹא כְּשֶׁהוּא חָסֵר. וְלָכֵן יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵינוֹ מִטַּמֵּא לְהָרוּג, דִּמְקֻרֵי חָסֵר. וְנָכוֹן לְהַחְמִיר.

יד יֵשׁ כֹּהֲנִים הֲרִיוֹטִים נוֹהֲגִין לָלֶכֶת עַל קִבְרֵי צַדִּיקִים, בְּאָמְרָם שֶׁקִּבְרֵי צַדִּיקִים אֵינָם מְטַמְּאִים, וְטָעוּת הִיא בִּידֵיהֶם, וּצְרִיכִין לְמְחוֹת בָּהֶם (עַיֵּן בְּסֵפֶר פְּאַת הַשֻּׁלְחָן).

טו כְּשֵׁם שֶׁהַכֹּהֵן מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְטַמֵּא, כָּךְ מֻזְהָרִים הַגְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים, שֶׁנֶּאֱמַר, אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְאָמַרְתָּ. וּמִדְּכְתִיב שְׁתֵּי אֲמִירוֹת, דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים. וְדַוְקָא לְטַמְּאוֹתָן בְּיָדַיִם. דְּהַיְנוּ לְהַכְנִיסָן לְאֹהֶל הַמֵּת. אֲבָל אִם הֲקָטָן מְטַמֵּא מֵעַצְמוֹ, אֵין צְרִיכִין לְהַפְרִישׁוֹ. אַךְ אִם הִגִּיעַ לְחִנּוּךְ, יֵשׁ לְהַפְרִישׁוֹ. וְאִשֶּׁת כֹּהֵן מְעֻבֶּרֶת, מֻתֶּרֶת לִכָּנֵס בְּאֹהֶל הַמֵּת.

טז הַכֹּהֲנִים אֵינָם יְכוֹלִים לִכְוֹף קְרוֹבֵי הַמֵּת שֶׁיְּמַהֲרוּ לְהוֹצִיא אֶת הַמֵּת מִמְּקוֹמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ לְבָתֵּיהֶם, אִם לֹא כְּשֶׁהַכֹּהֵן הוּא חוֹלֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת מִבֵּיתוֹ, כּוֹפִין אֶת הַקְּרוֹבִים לְהוֹצִיא אֶת הַמֵּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא הַחוֹלֶה לִידֵי אִסּוּר דְּאוֹרָיְתָא. וְאִם הַמֵּת הוּא נֶפֶל, כּוֹפִין אוֹתוֹ בְּכָל עִנְיָן וַאֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת, לְהוֹצִיאוֹ עַל יְדֵי גּוֹי.

סימן רג

א עַל שִׁבְעָה קְרוֹבִים חַיָּבִים לְהִתְאַבֵּל, אָבִיו וְאִמּוֹ, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה אֲחוֹתוֹ נְשׂוּאָה לְאִישׁ; הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ, וְהָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ.

ב נוֹהֲגִין שֶׁאֵם שְׁאָר קְרוֹבִים, מַרְאִים קְצָת אֲבֵלוּת בְּעַצְמָם שָׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן עַד אַחַר הַשַּׁבָּת, שֶׁאֵין רוֹחֲצִין בְּחַמִּין, וְאֵין מְשַׁנִּין קְצָת בִּגְדֵיהֶם כְּמוֹ בְּשְׁאָר שַׁבָּת. וְאֵין כָּל הַקְּרוֹבִים שָׁוִין בָּזֶה. אִם הָיוּ שְׁנֵי בְשֵׁנִי, אוֹ בֶּן בְּנוֹ אוֹ בֶּן בִּתּוֹ, לוֹבֵשׁ כָּל בִּגְדֵי שַׁבָּת, חוּץ מִבֶּגֶד הָעֶלְיוֹן. וְעַל חָמִיו וַחֲמוֹתוֹ, אוֹ עַל אֲבִי אָבִיו וַאֲבִי אִמּוֹ, וְכֵן הָאִשָּׁה עַל חָמִיהָ וַחֲמוֹתָהּ, וַאֲבִי אָבִיהָ אוֹ אֲבִי אִמָּהּ, אֵינָן לוֹבְשִׁין רַק כֻּתֹּנֶת לְבָנָה, וְהָאִשָּׁה גַּם צָעִיף לָבָן. וְכֵן הַמִּנְהָג שֶׁלֹּא לֵילֵךְ לְבֵית הַמֶּרְחָץ, וְלֹא לָחֹף אֶת הָרֹאשׁ. גַּם אֵין לֶאֱכוֹל חוּץ לְבֵיתוֹ לֹא בִּסְעוּדַת מִצְוָה וְלֹא בִּסְעוּדַת מְרֵעִים. וּלְאַחַר שַׁבָּת, מֻתָּר בְּכָל דָּבָר.

ג תִּינוֹק, שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ אִם כָּלוּ חֳדָשָׁיו אִם לֹא, אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, אֲפִלּוּ גָּמְרוּ שַׁעֲרוֹ וְצִפָּרְנָיו, אֵין קוֹרְעִין עָלָיו, וְאֵין אוֹנְנִין עָלָיו, וְאֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי סְפֵק נֶפֶל. וְאִם מֵת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד קֹדֶם הַשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ (עַיֵּן חת״ס שמג), קוֹרְעִין עָלָיו, וְאוֹנְנִין עָלָיו, וּמִתְאַבְּלִין עָלָיו, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע בְּבֵרוּר שֶׁהוּא רַק בֶּן שְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים (דְּלָאו בַּר קַיְמָא הוּא) וְאִם יָדוּעַ בְּבֵרוּר שֶׁהוּא בֶּן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים, כְּגוֹן שֶׁבָּעַל וּפֵרַשׁ וְנוֹלַד חַי לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים, אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ, קוֹרְעִין עָלָיו, וְאוֹנְנִין עָלָיו, וּמִתְאַבְּלִין עָלָיו.

ד תְּאוֹמִים שֶׁמֵּת אֶחָד מֵהֶם תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים וַאֲפִלּוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, וְהַשֵּׁנִי חַי לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, לֹא אָמְרִינַן מִזֶּה חַי לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, גַּם הָרִאשׁוֹן הָיָה בֶּן קַיְמָא, אֶלָּא אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו.

ה גֵּר אוֹ גִּיֹּרֶת שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ עִם בְּנֵיהֶם, אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה, דְּגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי, וְקָרָבָה שֶׁהָיְתָה בְּגוֹיוּתָם אֵינָהּ קָרָבָה.

סימן רד

א מִשֶּׁנִּקְבַּר הַמֵּת וְנִגְמְרָה סְתִימַת הַקֶּבֶר בֶּעָפָר, מֵיָד מַתְחִילָה הָאֲבֵלוּת, וְחוֹלֵץ הַמִּנְעָלִים שָׁם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. וְאִם צָרִיךְ לֵילֵךְ לְבֵיתוֹ בֵּין שְׁכוּנַת גּוֹיִם, יָכוֹל לְנַעֲלָם, אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן בָּהֶם קְצָת עָפָר (כְּדִלְקַמָּן סִימָן רט סָעִיף ז).

ב אִם בֵּית הַקְּבָרוֹת סָמוּךְ לָעִיר, וְהָאָבֵל לֹא הָלַךְ שָׁמָּה אֶלָּא חָזַר לְבֵיתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לִנְהוֹג אֲבֵלוּת, אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁאוֹמְרִים לוֹ שֶׁנִּפְתַּם הַקֶּבֶר. וּמִכָּל מָקוֹם אִם הוּא סָמוּךְ לַלַּיְלָה וְרוֹצֶה שֶׁיַּעֲלֶה לוֹ יוֹם זֶה, אֲזַי מִשָּׁעָה שֶׁהוּא מְשַׁעֵר שֶׁנִּסְתַּם הַקֶּבֶר, יָכוֹל לִנְהוֹג אֲבֵלוּת (עַיֵּן לְשׁוֹן הריטב״א בְּמַסֶּכֶת מוֹעֵד קָטָן דף כב שֶׁכָּתַב, אֶלָּא מַמְתִּין עַד כְּדֵי שִׁעוּר וְכוּ׳). וְאִם יֹאמְרוּ לוֹ אַחַר כָּךְ שֶׁנִּסְתַּם הַקֶּבֶר קֹדֶם הַלַּיְלָה, עוֹלֶה לוֹ זֶה הַיּוֹם. וְאִם הוּא עֶרֶב הֶרֶגֶל, מְבַטֵּל הֶרֶגֶל אֶת הָאֲבֵלוּת שֶׁל שִׁבְעָה.

ג בִּמְקוֹמוֹת שֶׁשּׁוֹלְחִים אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ בְּעִיר אַחֶרֶת וְאֵינָם יוֹדְעִים מָתַי יִקְבְּרוּהוּ, אֲזַי הָאֲבֵלִים הַנִּשְׁאָרִים בְּעִירָם, מֵיָד כְּשֶׁחָזְרוּ מִן הַלְוָיָה, מַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל, וּמוֹנִים מֵאָז שִׁבְעָה וְגַם שְׁלֹשִׁים. וְהַהוֹלְכִים עִם הַמֵּת עַד מְקוֹם קְבוּרָתוֹ, מוֹנִים מִשֶּׁיְּקֻבַּר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאִם גְּדוֹל הַבַּיִת הוֹלֵךְ עִם הַמֵּת, אֲזַי גַּם הַנִּשְׁאָרִים אֵינָם מוֹנִים אֶלָּא מִשֶּׁיְּקֻבַּר. וּמִשֶּׁעָרִין לְפִי אֹמֶד הַדַּעַת מָתַי נִקְבַּר, וּמַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל. (וְהַיָּמִים שֶׁבֵּינְתַיִם, דִּינָם כִּדְלִעֵיל סִימָן קצו סָעִיף ה׳ וְסָעִיף ו׳). וְדַוְקָא לְחַמְרָא אָזְלִינַן בָּתָר גְּדוֹל הַבַּיִת דְּגַם הַנִּשְׁאָרִים אֵינָם מוֹנִים אֶלָּא מִשֶּׁיְּקֻבַּר. אֲבָל אִם גְּדוֹל הַבַּיִת נִשְׁאַר בְּבֵיתוֹ, הַהוֹלְכִים עִם הַמֵּת אֵינָן נִגְרָרִין אַחֲרָיו, אֶלָּא מוֹנִין מִשֶּׁנִּקְבַּר.

ד מִי שֶׁטָּבַע בַּמַּיִם אוֹ שֶׁהָרְגוּהוּ גוֹיִם וְאֵינוֹ נִמְצָא לְקָבְרוֹ, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּבַקְּשׁוֹ, לֹא חָלָה לֹא אֲנִינוּת וְלֹא אֲבֵלוּת, וּמַתְרִין אֲפִלּוּ בַּתַּשְׁמִישׁ. וּמִשָּׁעָה שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִלְּבַקְּשׁוֹ עוֹד, מַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל. וְאִם לְאַחַר יְמֵי הָאֲבֵל נִמְצָא וְהוּבָא לִקְבוּרָה, אֵינָן צְרִיכִין לִנְהוֹג אֲבֵלוּת עוֹד, אֶלָּא שֶׁאִם הוּא אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, צָרִיךְ לִקְרוֹעַ. וּמִי שֶׁטָּבַע בַּמַּיִם וְיֵשׁ לוֹ אִשָּׁה וְהוּא בְּעִנְיָן שֶׁאֵין מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא, אֵין נוֹהֲגִין עָלָיו אֲבֵלוּת, וְאֵין אוֹמְרִים אַחֲרָיו קַדִּישׁ. וּמִכָּל מָקוֹם יִשְׁתַּדְּלוּ לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לַנְּשָׁמָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְרָקִים לִפְנֵי הַתֵּבָה, וְלִקְרוֹת הַהַפְטָרָה, וּלְבָרֵךְ בִּזְמוּן, וְלִתֵּן צְדָקָה, וְלִלְמוֹד אוֹ לִשְׁכּוֹר מִי שֶׁיִּלְמַד עֲבוּרוֹ.

ה מִי שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב וְהוּא אֵינֶנּוּ שָׁם וְנוֹדַע לוֹ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר הוּא שָׁם, מוֹנֶה לַעַצְמוֹ מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹדַע לוֹ. וַאֲפִלּוּ בָּא אַחַר כָּךְ לְמְקוֹם הַמֵּת אֶל שְׁאָר הָאֲבֵלִים שֶׁהִתְחִילוּ מִקֹּדֶם לְהִתְאַבֵּל, לֹא יְקַצֵּר אֲבֵלוּתוֹ בִּשְׁבִיל זֶה. וְכֵן אֲפִלּוּ אִם לֹא נוֹדַע לוֹ עַד שֶׁבָּא אֶל הָאֲבֵלִים, אֶלָּא שֶׁהָאֲבֵלִים אֵינָם בְּמְקוֹם שֶׁמֵּת הַמֵּת וְלֹא בְּמְקוֹם הַקְּבוּרָה, גַּם כֵּן מוֹנֶה לְעַצְמוֹ מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹדַע לוֹ.

ו אֲבָל אִם לֹא נוֹדַע לוֹ עַד שֶׁבָּא אֶל הָאֲבֵלִים שֶׁהֵם בִּמְקוֹם הַמֵּת אוֹ בִּמְקוֹם הַקְּבוּרָה, אֲזַי אִם הָיָה בִּשְׁעַת קְבוּרָה בְּמָקוֹם קָרוֹב, דְּהַיְנוּ לֹא יוֹתֵר מִמַּהֲלַךְ עֶשֶׂר פַּרְסָאוֹת שֶׁהוּא מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד, חֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ הָיָה כָּאן בִּשְׁעַת קְבוּרָה וּמוֹנֶה עִמָּהֶם. וַאֲפִלּוּ בָּא בְּיוֹם שְׁבִיעִי קֹדֶם יְצִיאַת בֵּית הַכְּנֶסֶת, כֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן נוֹהֲגִין קָצָת אֲבֵלוּת, מוֹנֶה עִמָּהֶם שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים. וְדַוְקָא כְּשֶׁגְּדוֹל הַבַּיִת אֶצְלָם שֶׁכֻּלָּם נִגְרָרִין אַחֲרָיו. אֲבָל אִם לֹא הָיָה שָׁם גְּדוֹל הַבַּיִת, מוֹנֶה לְעַצְמוֹ. וְכֵן אִם בָּא מִמָּקוֹם רָחוֹק, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם גְּדוֹל הַבַּיִת, מִכָּל מָקוֹם מוֹנֶה לְעַצְמוֹ.

ז זֶה שֶׁהוּא מוֹנֶה עִם הַנִּמְצָאִים, אֲפִלּוּ הוּא חוֹזֵר לְבֵיתוֹ, מִכָּל מָקוֹם מוֹנֶה עִמָּהֶם.

ח גְּדוֹל הַבַּיִת שֶׁבָּא מִמָּקוֹם קָרוֹב אֵינוֹ נִגְרָר אַחַר הַקְּטַנִּים וּמוֹנֶה לְעַצְמוֹ.

ט מִי הוּא נִקְרָא גְּדוֹל הַבַּיִת? זֶה אֲשֶׁר עַל פִּי הָאֹמֶד, אִם הָיוּ עוֹסְקִין בְּעִזְבוֹן הַמֵּת, הָיוּ הַדְּבָרִים נֶחְתָּכִין עַל פִּיו, וְהָיוּ כֻּלָּם הוֹלְכִין אַחַר עֲצָתוֹ אֲפִלּוּ הוּא קָטָן בַּשָּׁנִים, נִקְרָא גְּדוֹל הַבַּיִת. וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ יוֹרֵשׁ, כְּגוֹן שֶׁהָאַלְמָנָה בְּכָאן וְהִיא מַנְהֶגֶת אֶת הַבַּיִת, הִיא נִקְרֵאת גְּדוֹל הַבַּיִת. מִי שֶׁהוּא דָר אֵצֶל חָמִיו וּמֵתָה אִשְׁתּוֹ, חָמִיו הוּא הַגָּדוֹל.

י מִי שֶׁשָּׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, וּכְבָר הִתְפַּלְּלוּ הַצִּבּוּר עַרְבִית וַעֲדַיִן הוּא יוֹם, אִם הוּא עֲדַיִן לֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית, אֵינוֹ נִגְרָר אַחַר הַצִּבּוּר, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם עוֹלֶה לוֹ. אֲבָל אִם הִתְפַּלֵּל עַרְבִית, שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה לוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם, וּמוֹנֶה שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַמְּחֻרָּת. וְדַוְקָא לְחֻמְרָא אָמְרִינָן הָכִי, וְלָא לְקֻלָּא. שֶׁאִם שָׁמַע בַּיּוֹם הַשְּׁלֹשִׁים לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל עַרְבִית, לָא אָמְרִינָן שֶׁכְּבָר הוּא לַיְלָה וַהֲוֵי לֵהּ שִׁמּוּעָה רְחוֹקָה (שֶׁיִּתְבָּאֵר דִּינָהּ בְּסִימָן רו) לְהָקֵל עָלָיו, אֶלָּא חָשְׁבִינָן לָהּ לְיוֹם, וַהֲוֵי לֵהּ שִׁמּוּעָה קְרוֹבָה, וְיוֹם זֶה עוֹלֶה לוֹ בְּמִמַּה נַפְשָׁךְ. וּלְעִנְיַן תְּפִלִּין בִּשְׁאָר הַיָּמִים, אִם שָׁמַע לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל עַרְבִית וַעֲדַיִן הוּא יוֹם, יַנִּיחֵם לְמָחָר בְּלֹא בְּרָכָה וִיכַסֶּה אוֹתָם. וְאִם הָיָה כֵּן בַּיּוֹם הַשְּׁלֹשִׁים, מֵנִיחַ לְמָחָר תְּפִלִּין וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם בְּמִמַּה נַפְשָׁךְ. וְאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת לָהּ מֵת וּכְבָר הִתְפַּלְּלוּ הַצִּבּוּר עַרְבִית, אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן הוּא יוֹם, אִם אֵין דַּרְכָּהּ לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית, נִגְרֶרֶת אַחַר הַצִּבּוּר לְחֻמְרָא, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם אֵינוֹ עוֹלֶה לָהּ.

יא בִּשְׁעַת הַדֹּבֶר, רַחֲמָנָא לִצְלָן, נוֹהֲגִין שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִין, מִשּׁוּם בְּעָתוּתָא. וְאִם עָבַר הַזַּעַם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, צָרִיךְ לְהִתְאַבֵּל אָז. אֲבָל אִם לֹא עָבַר עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים אוֹ שֶׁהִפְסִיק רֶגֶל בֵּינְתַיִם, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְאַבֵּל אַחַר כָּךְ (עַיִן חת״ס סִימָן שמב).

סימן רה

א הָאָבֵל, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, אָסוּר לוֹ לֶאֱכוֹל סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשֶּׁלּוֹ. וּמִצְוָה עַל שְׁכֵנָיו שֶׁיִּשְׁלְחוּ לוֹ לִסְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה, וְנִקְרֵאת סְעוּדַת הַבְּרָאָה. וּתְחִלַּת הַסְּעוּדָה, תְּהֵא בְּבֵצִים אוֹ עֲדָשִׁים שֶׁהֵן עֲגֻלּוֹת וְאֵין לָהֶן פֶּה, כְּמוֹ שֶׁהָאֵבֶל אֵין לוֹ פֶּה. וְאַחַר זֹאת, מֻתָּר לוֹ לֶאֱכוֹל כָּל מַאֲכָל וַאֲפִלּוּ בָּשָׂר. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹת קָצָת יַיִן בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה כְּדֵי לִשְׂרוֹת הַמַּאֲכָל בְּמֵעָיו, אֲבָל לֹא לִרְוֹת. (יֵשׁ אוֹמְרִים, דְּכָל הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, אָסוּר לוֹ לֶאֱכוֹל מִשֶּׁלּוֹ, אֲפִלּוּ אוֹכֵל כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם).

ב אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לֶאֱכוֹל בַּיּוֹם עַד הַלַּיְלָה, כֵּיוָן שֶׁעָבַר הַיּוֹם, הֻתַּר לוֹ לֶאֱכוֹל מִשֶּׁלּוֹ. וְלָכֵן מִי שֶׁהוּא דָר יְחִידִי בִּכְפָר וְאֵין מִי שֶׁיִּשְׁלַח לוֹ סְעוּדַת הַבְּרָאָה, נָכוֹן שֶׁיִּתְעַנֶּה עַד הַלַּיְלָה. וּמִכָּל מָקוֹם אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְעַנּוֹת, אֵינוֹ מְחֻיָּב לְצַעֵר אֶת עַצְמוֹ וּמֻתָּר לוֹ לֶאֱכוֹל מִשֶּׁלּוֹ.

ג אִשָּׁה נְשׂוּאָה שֶׁאֵרְעָהּ אֵבֶל, אָסוּר לָהּ לֶאֱכוֹל סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשֶּׁל בַּעֲלָהּ, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא מְחֻיָּב לְזוֹנָהּ, שֶׁלָּהּ הִיא. וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׂכִיר, אִם אוֹכֵל בִּשְׂכָרוֹ וְאִרְעוֹ אֵבֶל, לֹא יֹאכַל סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשֶּׁל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלּוֹ. אֲבָל מִי שֶׁהוּא זָן יְתוֹם אוֹ בְּנוֹ אוֹ בְּתּוֹ בְּלֹא תְּנַאי וְאִרְעָם אֵבֶל, יְכוֹלִים לֶאֱכוֹל מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁאֵין זֹאת שֶׁלָּהֶם.

ד אִשָּׁה, אֵין לַאֲנָשִׁים לְהַבְרוֹת אוֹתָהּ, אֶלָּא נָשִׁים מַבְרוֹת אוֹתָהּ.

ה אִם נִקְבַּר הַמֵּת בַּלַּיְלָה, אִם רוֹצֶה לֶאֱכוֹל בַּלַּיְלָה, אָסוּר לוֹ לֶאֱכוֹל מִשֶּׁלּוֹ, אֶלָּא מַבְרִין אוֹתוֹ. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה לֶאֱכוֹל בַּלַּיְלָה, אָסוּר לוֹ לֶאֱכוֹל בַּיּוֹם סְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשֶּׁלּוֹ, מִשּׁוּם דְּהַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה, וַהֲוֵי לֵהּ יוֹם רִאשׁוֹן.

ו אִם נִקְבַּר הַמֵּת בְּעֶרֶב שַׁבָּת מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה שֶׁאָז אָסוּר לִקְבּוֹעַ סְעוּדָה, אֵין מַבְרִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי כְּבוֹד שַׁבָּת, וְלֹא יֹאכַל כְּלוּם עַד הַלַּיְלָה.

ז מַבְרִין עַל שְׁמוּעָה קְרוֹבָה, וְאֵין מַבְרִין עַל שְׁמוּעָה רְחוֹקָה (עַיִן סִימָן שֶׁאַחַר זֶה). שָׁמַע שְׁמוּעָה קְרוֹבָה בַּשַּׁבָּת, אֵין מַבְרִין אוֹתוֹ, וְאוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ. וְגַם בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁלְּאַחֲרָיו, אֵין מַבְרִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר נִדְחָה יוֹם הַשְּׁמוּעָה.

ח וְכֵן מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וְנִקְבַּר בְּיוֹם טוֹב, אֵין מַבְרִין אוֹתוֹ. וְגַם לְאַחַר יוֹם טוֹב אֵין מַבְרִין אוֹתוֹ, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר נִדְחָה. אֲבָל אִם נִקְבַּר בְּחֹל הַמּוֹעֵד, מַבְרִין אוֹתוֹ, אֶלָּא שֶׁאוֹכֵל כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב עַל הַסַּפְסָל אֵצֶל הַשֻּׁלְחָן כְּדַרְכּוֹ, כִּי אֵין אֲבֵלוּת בְּחֹל הַמּוֹעֵד.

ט הָיוּ נוֹהֲגִין לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם מִיתַת תַּלְמִיד חָכָם.

סימן רו

א מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו, אִם בָּאָה לוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וַאֲפִלּוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁים עַצְמוֹ, חֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה קָרוֹבָה, וְקוֹרֵעַ. וְחַיָּב לִנְהוֹג שִׁבְעָה יְמֵי אֲבֵלוּת מִיּוֹם שֶׁהִגִּיעָה לוֹ הַשְּׁמוּעָה. וְגַם אֲבֵלוּת שֶׁנּוֹהֵג בַּשְּׁלֹשִׁים, מוֹנֶה מִיּוֹם הַשְּׁמוּעָה. וְיוֹם הַשְּׁמוּעָה, דֵּינוֹ כְּיוֹם הַקְּבוּרָה לְכָל דָּבָר. וְאוֹתָן שְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁנִּקְרָאָה בָּהֶן שְׁמוּעָה קָרוֹבָה, מוֹנֶה מִיּוֹם הַקְּבוּרָה וְלֹא מִיּוֹם הַמִּיתָה.

ב בָּאָה לוֹ הַשְּׁמוּעָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, זוֹהִי שְׁמוּעָה רְחוֹקָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִנְהוֹג אֲבֵלוּת רַק שָׁעָה אַחַת. לָא שְׁנָא שָׁמַע בַּיּוֹם, וְלָא שְׁנָא שָׁמַע בַּלַּיְלָה וְנָהֲגוּ שָׁעָה אַחַת, דַּיּוֹ, וַאֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ (וּלְעִנְיַן קְרִיעָה, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קצה סָעִיף ח). אַךְ דְּבָרִים שֶׁנּוֹהֲגִין עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, נוֹהֵג גַּם בִּשְׁמוּעָה רְחוֹקָה, וּמוֹנֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַמִּיתָה. וְאִם בָּאָה לוֹ הַשְּׁמוּעָה עַל אָבִיו וְאִמּוֹ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת אֶלָּא שָׁעָה אַחַת גַּם בַּדְּבָרִים שֶׁנּוֹהֲגִין כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ.

ג הַשּׁוֹמֵעַ שְׁמוּעָה רְחוֹקָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִנְהוֹג כָּל דִּין אֲבֵלוּת, אֶלָּא דַּיּוֹ בַּחֲלִיצַת מִנְעָל לְבָד, וּמֵתָר בִּמְלָאכָה וּרְחִיצָה וְסִיכָה וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְתַלְמוּד תּוֹרָה. וְאִם אֵין מִנְעָלִים בְּרַגְלָיו בִּשְׁעַת שְׁמוּעָה, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה אַחַר שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִשּׁוּם אֲבֵלוּת, כְּגוֹן שֶׁיֵּשֵׁב עַל הַקַּרְקַע שָׁעָה אַחַת.

ד בָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה קָרוֹבָה בַּשַּׁבָּת, יוֹם הַשַּׁבָּת עוֹלֶה לוֹ לְיוֹם אֶחָד, וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת קוֹרֵעַ, וּמוֹנֶה לוֹ עוֹד שִׁשָּׁה יָמִים.

ה בָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה קָרוֹבָה בַּשַּׁבָּת אוֹ בָרֶגֶל, וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹ לְמוֹצָאֵי הֶרֶגֶל נַעֲשֵׂית רְחוֹקָה, אָסוּר בְּיוֹם הַשַּׁבָּת אוֹ בִימֵי הֶרֶגֶל בִּדְבָרִים שֶׁבִּצְנָעָא. וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְהֶרֶגֶל, נוֹהֵג שָׁעָה אַחַת אֲבֵלוּת כְּמוֹ בִּשְׁמוּעָה רְחוֹקָה.

ו בָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה קָרוֹבָה בַּשַּׁבָּת וְהוּא עֶרֶב יוֹם טוֹב, כֵּיוָן שֶׁדְּבָרִים שֶׁבִּצְנָעָא נוֹהֵג בּוֹ, מְבַטֵּל הֶרֶגֶל אֶת הַשִּׁבְעָה.

ז הַשּׁוֹמֵעַ שְׁמוּעָה רְחוֹקָה בַּשַּׁבָּת אוֹ בָרֶגֶל, אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת. וַאֲפִלּוּ בִּדְבָרִים שֶׁבִּצְנָעָא, מֵתָר. וּלְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וָרֶגֶל, נוֹהֵג שָׁעָה אַחַת וְדַיּוֹ.

ח מִי שֶׁשָּׁמַע לְאַחַר הֶרֶגֶל שֶׁמֵּת לוֹ מֵת קֹדֶם הֶרֶגֶל, אַף עַל גַּב דִּלְאוֹתָן שֶׁנִּהֲגוּ אֲבֵלוּת קֹדֶם הֶרֶגֶל בָּא הֶרֶגֶל וְהִפְסִיק, מִכָּל מָקוֹם לְדִידֵהּ כֵּיוָן שֶׁלֹּא נָהַג כְּלָל קֹדֶם הֶרֶגֶל, כֹּל שֶׁשָּׁמַע אֲפִלּוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, חֲרֵי אֶצְלוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה, וְצָרִיךְ לִנְהוֹג שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים.

ט מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וְלֹא נוֹדַע לוֹ, אֵין לְהַגִּיד לוֹ. וְעַל הַמַּגִּיד נֶאֱמַר, וּמוֹצִיא דִּבָּה הוּא כְּסִיל. וּמֵתָרִין לְהַזְמִינוֹ לְסְעוּדַת אֵרוּסִין וּלְכָל שִׂמְחָה, כִּי כָּל זְמַן שֶׁהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ, חֲרֵי הוּא כְּשֹׁאָר כָּל אָדָם. וְכֵן בַּעַל שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁמֵּת אֵיזֶה קָרוֹב לְאִשְׁתּוֹ, מֵתָר לוֹ לְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ, כֵּיוָן שֶׁהִיא אֵינָהּ יוֹדַעַת.

י אֲבָל אִם אֶחָד שׁוֹאֵל אוֹתוֹ עַל קְרוֹבוֹ (שֶׁמֵּת) אִם הוּא חַי, אֵין לוֹ לְשַׁקֵּר וְלוֹמַר, חַי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר, מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. אֶלָּא יֹאמַר בְּלָשׁוֹן דְּמִשְׁתְּמַע בְּתְרֵי אַנְפִּין, וְיִשְׁעַר בְּעַצְמוֹ שֶׁמֵּת.

יא לְבָנִים זְקֵנִים, נוֹהֲגִין לְהוֹדִיעַ כְּשֶׁמֵּת הָאָב אוֹ הָאֵם, כְּדֵי שֶׁיֹּאמְרוּ קַדִּישׁ.

סימן רז

א מִצְוָה גְּדוֹלָה לְנַחֵם אֲבֵלִים. וּמָצִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּחֵם אֲבֵלִים, דִּכְתִיב, וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם, וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. וְהוּא גְּמִילוּת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קצג סָעִיף יא). אֵין הַמְנַחֲמִים רַשָּׁאִים לְפָתּוֹחַ פִּיהֶם עַד שֶׁיִּפְתַּח הָאָבֵל תְּחִלָּה, כְּדִמָּצִינוּ בְּאִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר, וְאֵין דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר. וּכְתִיב, אַחֲרֵי כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ, וַהֲדָר, וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי. כְּשֶׁרוֹאִים הַמְנַחֲמִים שֶׁהָאָבֵל פּוֹטֵר אוֹתָם, אֵינָן רַשָּׁאִים לֵישֵׁב אֶצְלוֹ.

ב אָבֵל אוֹ חוֹלֶה, אֵינָן צְרִיכִין לַעֲמוֹד אֲפִלּוּ מִפְּנֵי נָשִׂיא. דֶּרֶךְ אֶרֶץ הוּא שֶׁאִם אֶחָד רוֹצֶה לְכַבֵּד אֶת חֲבֵרוֹ וְלָקוּם מִפָּנָיו, אוֹמֵר לוֹ חֲבֵרוֹ, שֵׁב. אֲבָל לְאָבֵל אוֹ לְחוֹלֶה, לֹא יֹאמַר כֵּן, מִשּׁוּם דְּמַשְׁמַע, שֵׁב בַּאֲבֵלוּת שֶׁלְּךָ, שֵׁב בָּחֳלִי שֶׁלְּךָ.

ג לֹא יֹאמַר אָדָם, לֹא נִפְרַעְתִּי כְּפִי מַעֲשַׂי הָרָעִים, וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, שֶׁלֹּא יִפְתַּח פֶּה לְשָׂטָן (עַיֵּן לְעֵיל סוֹף סִימָן לג)

ד לֹא יֹאמַר אָדָם לָאָבֵל, מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת, אִי אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת מַה שֶּׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי זֶהוּ כְּעֵין גִּדּוּף, דְּמַשְׁמַע, הָא אִם הָיָה אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת, הָיָה מְשַׁנֶּה. אֶלָּא צָרִיךְ הָאָדָם לְקַבֵּל עָלָיו גְּזֵרַת הַשֵּׁם, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, בְּאַהֲבָה (עַיֵּן לְעֵיל סִימָן נט סָעִיף ב).

ה הָאֲבֵלִים, יֵשׁ לָהֶם לְהִתְאַבֵּל בִּמְקוֹם שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתוֹ שֶׁל הַמֵּת, כִּי בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, נֶפֶשׁ הַמֵּת מִתְאַבֶּלֶת וְשָׁם צְרִיכִין לִתֵּן לָהּ תַּנְחוּמִין. וּמִצְוָה לְהִתְפַּלֵּל שָׁם בַּעֲשָׂרָה שַׁחֲרִית וְעַרְבִית (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן ו׳, שֶׁאֵין אוֹמְרִים בְּבֵית הָאָבֵל, אֱלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה וְכוּ׳), וַאֲפִלּוּ אֵין שָׁם אָבֵל, כִּי יֵשׁ בָּזֶה נַחַת רוּחַ לַנִּשְׁמָה. וְאִם יֵשׁ שָׁם אָבֵל, מִצְטָרֵף לַמִּנְיָן. וְיָכִינוּ לוֹ מָקוֹם מִקֹּדֶם, וְיָכִינוּ לוֹ מָקוֹם כָּרָאוּי עַל זְמַן שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ שָׁם. אִם יֵשׁ בְּשָׁנִי בָתִּים מְתִים, בְּאֶחָד יֵשׁ שָׁם אָבֵל וּבְאֶחָד אֵין שָׁם אָבֵל, וְאֵין בָּעִיר הַהִיא כִּדֵי לְחַלֵּק שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ כָּאן וְכָאן בָּעֲשָׂרָה, יִתְפַּלְּלוּ בְּבֵית שֶׁאֵין שָׁם אָבֵל. נוֹהֲגִין לוֹמַר בְּבֵית הַנִּפְטָר לְאַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה, אֶת הַמִּזְמוֹר לַמְנַצֵּחַ וְגוֹ׳ שִׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים וְגוֹ׳ (תהילים מ״ט:ב׳). וּמַה טּוֹב לִלְמוֹד שָׁם מִשְׁנָיוֹת לְתִקּוּן הַנְּשָׁמָה (מִשְׁנָה אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָה).

ו אֵין אוֹמְרִים הַלֵּל בְּבֵית הַנִּפְטָר, אִם יֵשׁ שָׁם אָבֵל תּוֹךְ שִׁבְעָה (מִשּׁוּם דַּהֲוֵי כְּמוֹ לוֹעֵג לָרָשׁ, שֶׁאוֹמְרִים בּוֹ, לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ). וְאִם יֵשׁ שָׁם חֶדֶר אַחֵר, יֵלֵךְ הָאָבֵל לְחֶדֶר אַחֵר, וְהַצִּבּוּר יֹאמְרוּ הַלֵּל. וְאִם אֵין חֶדֶר אַחֵר, אֲזַי בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, אֵין צְרִיכִין לוֹמַר אַחַר כָּךְ הַלֵּל בְּבֵיתָם. אֲבָל בַּחֲנֻכָּה, צְרִיכִין לוֹמַר הַלֵּל בְּבֵיתָם. וְאִם מִתְפַּלְּלִים בְּבֵית הַנִּפְטָר וְאֵין שָׁם אָבֵל, אוֹ בְּבֵית הָאָבֵל שֶׁאֵינוֹ בְּבֵית הַנִּפְטָר, אוֹמְרִים גַּם בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ הַלֵּל, אֶלָּא שֶׁהָאָבֵל לֹא יֹאמַר (מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ, זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה׳ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ). אִם יוֹם הַשְּׁבִיעִי הוּא בַּחֲנֻכָּה, אֲזַי לְאַחַר שֶׁהָלְכוּ הַמְנַחֲמִים שֶׁפָּסְקָה הַאֲבֵלוּת, יֹאמַר גַּם הָאָבֵל הַלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חִיּוּב (עַיֵּן בְּפִתְחֵי תְשׁוּבָה סִימָן שעו סָעִיף קָטָן ב). וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּבַחֲנֻכָּה אוֹמְרִים הַלֵּל גַּם בְּבֵית הָאָבֵל בַּצִּבּוּר. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל בְּשַׁבָּת, אוֹמְרִים הַלֵּל בַּצִּבּוּר גַּם בְּבֵית הָאָבֵל, דְּאֵין אֲבֵלוּת בְּשַׁבָּת.

ז בִּרְכַּת אֲבֵלִים שֶׁבִּבְרָכַת הַמָּזוֹן, לָא נְהִיגִי עַכְשָׁו, כִּי סוֹמְכִים עַל הַפּוֹסְקִים דִּסְבִירָא לְהוּ דְּלָא נִתְקָנָה אֶלָּא כְּשֶׁמְּבָרְכִין בַּעֲשָׂרָה (עַיֵּן בְּאֵר הַגּוֹלָה סִימָן שעט).

סימן רח

א אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶם כָּל שִׁבְעָה: בְּמִלָאכָה, בִּרְחִיצָה, בְּסִיכָה, בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וְאָסוּר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, וְאָסוּר בִּשְׁאֵילַת שָׁלוֹם, וְאָסוּר בִּגְהוּץ וּבְתִסְפֹּרֶת וּבְכָל מִינֵי שִׂמְחָה. וְאָסוּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

ב מְלָאכָה כֵּיצַד. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, אָסוּר בִּמְלָאכָה, אֲפִלּוּ הוּא עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. מִיּוֹם הָרְבִיעִי וְאֵילֵךְ, אִם הוּא עָנִי וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל, עוֹשֶׂה בְּצִנְעָא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכֵן הָאִשָּׁה עוֹשָׂה מְלַאכְתָּהּ בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ בְּצִנְעָא כְּדֵי פַּרְנָסָתָהּ. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים, תָּבוֹא מְאֵרָה לִשְׁכֵנָיו שֶׁהִצְרִיכוּהוּ לְכָךְ, כִּי עֲלֵיהֶם מֻטָּל לְהַשְׁגִּיחַ עַל הֶעָנִי, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּימֵי אֵבְלוֹ.

ג אֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי גּוֹי, אָסוּר. וְאִם הַמְּלָאכָה דָּבָר נָחוּץ מְאֹד וְיָכוֹל לָבוֹא לִידֵי הֶפְסֵד, יַעֲשֶׂה שְׁאֵלַת חָכָם.

ד כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר בִּמְלָאכָה, כָּךְ אָסוּר לוֹ לְשָׂא וְלִתֵּן בִּסְחוֹרָה. וְאִם יֵשׁ לוֹ סְחוֹרָה שֶׁאִם לֹא יִמְכְּרֶנָּה עַכְשָׁו יִהְיֶה לוֹ הֶפְסֵד מִן הַקֶּרֶן, יַעֲשֶׂה גַּם כֵּן שְׁאֵלַת חָכָם. וְאִם בָּאוּ שַׂיָּרוֹת אוֹ סְפִינוֹת שֶׁמּוֹכְרִים עַתָּה בְּזוֹל וְאַחַר כָּךְ לֹא יִמְצָא, וְכֵן אִם הוּא בְּיָרִיד וְשָׁמַע שְׁמוּעָה קְרוֹבָה, יָכוֹל לִמְכּוֹר וְלִקְנוֹת עַל יְדֵי אֲחֵרִים.

ה מֻתָּר לְהַלְווֹת בְּרִבִּית עַל יְדֵי אֲחֵרִים לְגוֹיִם הָרְגִילִים לִלְווֹת מִמֶּנּוּ. וְהוּא הַדִּין לִמְכּוֹר סְחוֹרָה לָרְגִילִים אֶצְלוֹ, שֶׁלֹּא יַרְגִּילוּ אֶת עַצְמָם אֵצֶל אֲחֵרִים.

ו מֻתָּר לוֹ לִשְׁלוֹחַ לִגְבּוֹת חוֹבוֹתָיו שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חֲשָׁשׁ שֶׁמָּא יִתְקַלְקְלוּ.

ז כְּתִיבָה הַמֻּתֶּרֶת בְּחֹל הַמּוֹעֵד, מֻתֶּרֶת גַּם לְאָבֵל אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר.

ח אָבֵל, שֶׁשָּׂדֵהוּ בְיַד אֲחֵרִים בַּאֲרִיסוּת (דְּהַיְנוּ לִשְׁלִישׁ אוֹ לִרְבִיעַ), אוֹ בַּחֲכִירוּת (שֶׁנּוֹתֵן הַמְקַבֵּל לְבַעַל הַשָּׂדֶה סְכוּם קָצוּב מִפֵּרוֹת הַשָּׂדֶה) אוֹ בְּקַבָּלָנוּת (שֶׁנּוֹתֵן לוֹ מָעוֹת בִּשְׂכִירוּת), חֲרֵי אֵלּוּ עוֹבְדִין כְּדַרְכָּן בִּימֵי הָאֵבֶל שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, דְּכֵיוָן שֶׁהָעֲבוֹדָה זֹאת לְתוֹעֶלֶת שֶׁלָּהֶם, אֵין לָהֶם לְהַפְסִיד בִּשְׁבִיל אֵבְלוֹ. אֲבָל אִם יֵשׁ לָאָבֵל שְׂכִיר יוֹם לַעֲשׂוֹת בְּשָׂדֵהוּ, אָסוּר אֲפִלּוּ אִם הַשָּׂדֶה בְּעִיר אַחֶרֶת, כֵּיוָן שֶׁעֲבוֹדָה זֹאת, הִיא לְתוֹעֶלֶת הָאָבֵל וְהִיא בְּפֵרְהֶסְיָא (וְעַיֵּן לְעֵיל סָעִיף י״ג).

ט אִם הָאָבֵל הוּא אָרִיס בְּשָׂדֶה שֶׁל אַחֵר, אָסוּר לוֹ לַעֲבוֹד בּוֹ בְּעַצְמוֹ. אֲבָל עַל יְדֵי אֲחֵרִים, מֻתָּר, מִשּׁוּם דְּאֵין זֹאת נִקְרֵאת מְלֶאכֶת הָאָבֵל אֶלָּא מְלֶאכֶת בַּעַל הַשָּׂדֶה. וְאִם יֵשׁ שְׂאָר דָּבָר שֶׁל אֲחֵרִים בְּיַד הָאָבֵל לַעֲשׂוֹתוֹ, לֹא יַעֲשֶׂה אֲפִלּוּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים. אַף כְּשֶׁהוּא דָּבָר הָאָבֵד, יַעֲשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים.

י בְּהֵמוֹת שֶׁל הָאָבֵל הַמֻּשְׂכָּרִים לְאַחֵר, מֻתָּר הַשּׂוֹכֵר לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מְלָאכָה, כֵּיוָן שֶׁשְּׂכָרָם קֹדֶם שֶׁנַּעֲשָׂה אָבֵל, וּשְׂכִירוּת קַנְיָא, וְהַיָּוֵן שֶׁל הַשּׂוֹכֵר. וּלְאַחַר כְּלוֹת יְמֵי הַשְּׂכִירוּת, אָסוּר.

יא מֻתָּר לָאָבֵל לְקַבֵּל מְלָאכָה לַעֲשׂוֹתָהּ אַחַר יְמֵי אֵבְלוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁקֹל וְלֹא יִמְדֹּד כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשְׂאָר פְּעָמִים.

יב הָיְתָה לָאָבֵל אֵיזוֹ מְלָאכָה בְּיַד אַחֵר, כֵּינָן שֶׁהִיא בְקַבָּלָנוּת וְקִבֵּל אֶת הַמְּלָאכָה קֹדֶם שֶׁנַּעֲשָׂה אָבֵל וְגַם הִיא בְּצִנְעָא בְּבֵיתוֹ שֶׁל בַּעַל הַמְּלָאכָה, לָכֵן מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ.

יג מְלֶאכֶת בִּנְיָן שֶׁל הָאָבֵל, אֲפִלּוּ עַל יְדֵי גּוֹי וּבְקַבָּלָנוּת וּבְמָקוֹם רָחוֹק שֶׁאֵין יִשְׂרְאֵלִים דָּרִים שָׁם, אָסוּר. וּמְלֶאכֶת שֻׁדְּהוּ בְיַד אֲחֵרִים בְּקַבָּלָנוּת, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא נוֹתֵן לַפּוֹעֵל שָׂכָר קָצוּב בְּעַד כָּל עֲבוֹדוֹת הַשָּׂדֶה, חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה וּקְצִירָה וְכַדּוֹמֶה, יֵשׁ מַתִּירִין וְיֵשׁ אוֹסְרִין.

יד מְלָאכוֹת הַבַּיִת, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְלָאכָה לָאָבֵל, וּמֻתָּר לְאִשָּׁה בִּימֵי אֲבֵלָהּ לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵי הַבַּיִת מַה שֶּׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהּ. אֲבָל מַה שֶּׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהּ, אָסוּר. וְכֵן מִשְׁרֶתֶת שֶׁאֵרַע לָהּ אֵבֶל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְשֻׁרֶתֶת בְּשָׂכָר, מֻתָּר לָהּ לַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵי הַבַּיִת. אֲבָל לֹא תַעֲשֶׂה מַה שֶּׁאֵינוֹ צָרְכֵי הַבַּיִת אֶלָּא לְהַרְוִיחַ, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא תֵּצֵא מִן הַבַּיִת, כְּמוֹ שְׁאָר אָבֵל.

טו שְׁנֵי שֻׁתָּפִים חֲנֻנִים שֶׁאֵרַע אֵבֶל לְאֶחָד מֵהֶם, נוֹעָלִים חֲנוּתָם, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַשֻּׁתָּף בְּפַרְהֶסְיָא. אֲבָל יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בְּצִנְעָא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אֲפִלּוּ בְּעֵסֶק הַשֻּׁתָּפוּת. וְאִם הָאָבֵל הוּא אָדָם חָשׁוּב וְהַשֻּׁתָּפוּת נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁיֵּשׁ לָאָבֵל חֵלֶק בּוֹ, אָסוּר לַשְּׁנֵי לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וּבִמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ הֶפְסֵד גָּדוֹל אִם גַּם הַשֻּׁתָּף שֶׁל הָאָבֵל לֹא יִפְתַּח הֶחָנוּת, יַעֲשׂוּ שְׁאֵלַת חָכָם אִם לְהַתִּיר לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים (וְעַיֵּן בְּהַגָּהוֹת הג׳ מהרב״פ זצ״ל ובחכ״א קונט׳ מַצֶּבֶת מֹשֶׁה סִימָן ד׳ ובברכ״י).

סימן רט

א אָסוּר לְרָחוֹץ כָּל גּוּפוֹ אֲפִלּוּ בְּצוֹנֵן. אֲבָל פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, בְּחַמִּין אָסוּר וּבְצוֹנֵן מֻתָּר. וּרְחִיצָה בְּחַמִּין, אֲסוּרָה כָּל שְׁלֹשִׁים, וַאֲפִלּוּ לָחֹף רֹאשׁ. וְגַם רְחִיצַת כָּל הַגּוּף בְּצוֹנֵן אִם הִיא לְתַעֲנוּג, אֲסוּרָה כָּל שְׁלֹשִׁים. וְאִשָּׁה לְצֹרֶךְ חֲפִיפָה שֶׁקֹּדֶם טְבִילָה, מֻתֶּרֶת לִרְחוֹץ בְּחַמִּין לְאַחַר שִׁבְעָה. (וּלְעִנְיַן לְבִישַׁת לְבָנִים, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קנט סָעִיף ה)

ב יוֹלֶדֶת שֶׁאֵרַע לָהּ אֵבֶל וְהִיא צְרִיכָה לִרְחוֹץ, מֻתֶּרֶת גַּם בְּתוֹךְ שִׁבְעָה. אַף בְּיוֹם רִאשׁוֹן, יֵשׁ לְהַחְמִיר אִם אֵין לָהּ צֹרֶךְ כָּל כָּךְ. וְכֵן מִי שֶׁהוּא אִסְטְנִיס שֶׁאִם לֹא יִרְחַץ, יִצְטַעֵר הַרְבֵּה וְיָבוֹא לִידֵי מֵחוּשׁ, מֻתָּר לוֹ לִרְחוֹץ. וְכֵן מָאן דְּאִית לֵהּ עִרְבּוּבְיָא בְּרֵישֵׁהּ, מֻתָּר לוֹ לָחֹף רֹאשׁוֹ בְּחַמִּין.

ג אָסוּר לָסוּךְ אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא אִם מְכֻוָּן לְתַעֲנוּג. אֲבָל אִם הוּא מְכֻוָּן לְהַעֲבִיר הַזֻּהֲמָא, מֻתָּר. וּמִכָּל שֶׁכֵּן מִשּׁוּם רְפוּאָה, כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲטָטִין בְּרֹאשׁוֹ.

ד מִי שֶׁתִּכְפּוּהוּ אֲבָלָיו, שֶׁאֵרְעוּ לוֹ שְׁתֵּי אֲבֵלֵיוּת זוֹ אַחַר זוֹ, מֻתָּר לוֹ לִרְחֹץ בְּצוֹנֵן.

ה אָסוּר נְעִילַת הַסַּנְדָּל, הוּא דָּוְקָא בְּשֶׁל עוֹר. אֲבָל שֶׁל בֶּגֶד אוֹ שֶׁל גֻּמִּי אוֹ שֶׁל שַׂעַר אוֹ שֶׁל עֵץ, מֻתָּר. דְּלָא מִקָּרֵי מִנְעָל אֶלָּא שֶׁל עוֹר. מִנְעָל שֶׁל עֵץ וּמְחֻפֶּה עוֹר, אָסוּר. אַף עַל פִּי שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, מִכָּל מָקוֹם מְבָרֵךְ בַּבֹּקֶר שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי.

ו יוֹלֶדֶת, כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם לְלֶדְתָּהּ, מֻתֶּרֶת בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וְכֵן חוֹלָה [וּמִי] שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַכָּה בְרַגְלוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַצִּנָּה קָשָׁה לָהֶם.

ז אָבֵל שֶׁהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ, מֻתָּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וְיֵשׁ קָצַת עָפָר בְּסַנְדָּלָיו. וְכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לִנְעוֹל סַנְדָּל, יַעֲשֶׂה כֵּן.

ח אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְגַם בְּחִבּוּק וְנִשּׁוּק. אֲבָל שְׁאָר דִּבֵּר קָרֵבָה, כְּגוֹן מִזִּיגַת הַכּוֹס וְהַצָּעַת הַמִּטָּה וְכַדּוֹמֶה, מֻתָּר, בֵּין בַּאֲבֵלוּת דִּידֵהּ, בֵּין בַּאֲבֵלוּת דִּידָהּ.

סימן רי

א אָסוּר בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב פִּקּוּדֵי ה׳ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב, וְאָבֵל אָסוּר בְּשִׂמְחָה. וְאָסוּר בַּתּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים, מִשְׁנָה, תַּלְמוּד, הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת. אֲבָל מֻתָּר לִקְרוֹת בְּאִיּוֹב וּבְקִינוֹת, וּבִדְבָרִים הָרָעִים שֶׁבְּסֵפֶר יִרְמְיָה, וּבִגְמָרָא פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין, דְּמֵירֵי מִדֵּינֵי מְנֻדֶּה וְאָבֵל, וּבְמַסֶּכֶת שְׁמָחוֹת. וּבְסִפְרֵי פּוֹסְקִים, מֻתָּר לִלְמוֹד הֲלָכוֹת אֲבֵלוּת. וְגַם בִּדְבָרִים שֶׁהוּא מֻתָּר לִלְמוֹד, אָסוּר לְעַיֵּן קְשָׁיָא אוֹ תֵּרוּץ.

ב מְלַמֵּד שֶׁהוּא אָבֵל, לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים, מֻתָּר לוֹ לִלְמוֹד עִם הַתִּינוֹקוֹת כָּל הַדְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין, וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ מִלִּמּוּדָם, כִּי תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן אֲשֶׁר הֶבֶל פִּיהֶם נָקִי מֵחֵטְא, חָבִיב יוֹתֵר מִלִּמּוּד שֶׁל גְּדוֹלִים. וְכֵן אָבֵל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים קְטַנִּים, לֹא יִתְבַּטְּלוּ מִלִּמּוּדָם, שֶׁהֲרֵי אֵינָם חַיָּבִים בַּאֲבֵלוּת.

ג אֲפִלּוּ הָאָבֵל הוּא כֹּהֵן וְאֵין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אָסוּר לוֹ לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה.

ד בִּתְפִלָּתוֹ כָּל שִׁבְעָה, לֹא יֹאמַר פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת, וְגַם לֹא יֹאמַר סֵדֶר מַעֲמָדוֹת. וּבְפֶרֶק אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן, לֹא יֹאמַר יְהִי רָצוֹן כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי וְכוּ' (דְּאָבֵל אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ קָרְבְּנוֹתָיו). וּכְשֶׁעוֹשֶׂה הַבְדָּלָה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת עַל הַכּוֹס, לֹא יֹאמַר פְּסוּקֵי שִׂמְחָה שֶׁקּוֹדְמִים לָהּ, אֶלָּא יַתְחִיל מִן הַבְּרָכוֹת.

ה אָבֵל תּוֹךְ שִׁבְעָה, אֵין לוֹ לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה אֶלָּא אִם אֵין שָׁם אַחֵר שֶׁיִּתְפַּלֵּל. אַף אִם הוּא אָבֵל עַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, נוֹהֲגִין שֶׁמִּתְפַּלְּלִין לִפְנֵי הַתֵּבָה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם אַחֵר. וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, נוֹהֲגִין שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה כָּל הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּדְלִיכָא אַחֵר. וְאִם הָיָה דַּרְכּוֹ לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה גַּם קֹדֶם שֶׁנַּעֲשָׂה אָבֵל, יֵשׁ לְהַתִּיר בְּכָל עִנְיָן (מֵאִיר נְתִיבִים סִימָן פ). וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן קכח סָעִיף ח (שעו שפד)

ו שְׁאִילַת שָׁלוֹם כֵּיצַד. שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, אֵינוֹ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם. וְאִם אֲחֵרִים שֶׁלֹּא יָדְעוּ שֶׁהוּא אָבֵל שָׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֵם שָׁלוֹם, אֶלָּא יוֹדִיעֵם שֶׁהוּא אָבֵל. וּלְאַחַר שְׁלֹשָׁה עַד שִׁבְעָה, אֵינוֹ שׁוֹאֵל. וְאִם אֲחֵרִים שֶׁלֹּא יָדְעוּ שָׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹמוֹ, מֵשִׁיב לָהֶם. מִשִּׁבְעָה עַד שְׁלֹשִׁים, הוּא שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם אֲחֵרִים, שֶׁהֲרֵי הָאֲחֵרִים שְׁרוּיִין בְּשָׁלוֹם. וְאֵין אֲחֵרִים שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא אֵינוֹ שָׁרוּי בְּשָׁלוֹם. וְאִם לֹא יָדְעוּ וְשָׁאֲלוּ, מֵשִׁיב לָהֶם. לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר כָּל אָדָם.

ז כֵּיוָן שֶׁהוּא אָסוּר בִּשְׁאִילַת שָׁלוֹם, מִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאָסוּר בִּשְׂחוֹק. וְלָכֵן כָּל שִׁבְעָה לֹא יֹאחַז תִּינוֹק בְּיָדוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבֹאֲנוּ לִידֵי שְׂחוֹק. וְכֵן אָסוּר לוֹ לְהַרְבּוֹת בְּדָבָרִים עִם הַבְּרִיּוֹת. אַף אִם עוֹשֶׂה לִכְבוֹד רַבִּים, כְּגוֹן שֶׁרַבִּים בָּאִים לְנַחֲמוֹ, מֻתָּר לוֹ לוֹמַר לָהֶם לְכוּ לְבָתֵּיכֶם לְשָׁלוֹם, דִּלְכְבוֹד רַבִּים שָׁרֵי.

ח מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִשְׁאוֹל בִּשְׁלוֹם אֲבֵלִים בַּשַּׁבָּת, שׁוֹאֲלִים. וְהָאָבֵל נוֹתֵן שָׁלוֹם לְכָל אָדָם בַּשַּׁבָּת, כִּי דָבָר שֶׁבִּפְרֶהֶסְיָא הוּא.

ט מֻתָּר לְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ אֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁבְעָה כְּשֶׁהוּא צָרִיךְ, כְּגוֹן בַּחֲנֻכָּה אוֹ עַל פְּרִי חָדָשׁ וְכַדּוֹמֶה.

סימן ריא

א אָסוּר לֵישֵׁב כָּל שִׁבְעָה עַל גַּבֵּי סַפְסָל אוֹ עַל גַּבֵּי כָּרִים וּכְסָתוֹת, כִּי אִם עַל גַּבֵּי קַרְקַע. אַף חוֹלֶה וְזָקֵן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם צַעַר בִּישִׁיבָה עַל גַּבֵּי קַרְקַע, מֻתָּרִין לָשֶׁשׁ כַּר קָטָן תַּחְתֵּיהֶם. מִיהוּ יָכוֹל לֵילֵךְ וְלַעֲמוֹד וְאֵינוֹ צָרִיךְ לֵישֵׁב כְּלָל, רַק כְּשֶׁהַמְנַחֲמִים אֲצָלוֹ צָרִיךְ לֵישֵׁב. וְכֵן אָסוּר לִישׁוֹן עַל גַּבֵּי מִטָּה אוֹ סַפְסָל, רַק עַל גַּבֵּי קַרְקַע. אֲבָל יָכוֹל לְהַצִּיעַ תַּחְתָּיו כָּרִים וּכְסָתוֹת עַל הַקַּרְקַע כְּמוֹ שֶׁהוּא רָגִיל לִשְׁכַּב בַּמִּטָּה (תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה בְּשֵׁם הַגְּאוֹן בַּעַל נוֹדָע בִּיהוּדָה). וְיֵשׁ מַתִּירִין לִישׁוֹן בַּמִּטָּה. וְכֵן נוֹהֲגִין קְצָת, מִפְּנֵי שֶׁטִּבְעָם חָלוּשׁ וְהַוָּיָן כְּמוֹ חוֹלִים לְעִנְיָן זֶה.

ב אֲבָל בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אָסוּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין, בֵּין שֶׁהוּא יוֹם מִיתָה וּקְבוּרָה, בֵּין שֶׁהוּא יוֹם קְבוּרָה לְחוּד. וְאִם נִקְבַּר בַּלַּיְלָה, אָסוּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי מֻנָּחִין לְאַחַר הָנֵץ הַחַמָּה. וְיוֹם שְׁמוּעָה קְרוֹבָה, כְּיוֹם מִיתָה וּקְבוּרָה דָּמֵי. אֲבָל מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בָּרֶגֶל אוֹ שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה בָּרֶגֶל, אֲזַי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁלְּאַחַר הָרֶגֶל, מֻנָּחִין תְּפִלִּין.

ג עֲטִיפַת הָרֹאשׁ, אֵין נוֹהֲגִין בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לִנְהוֹג בַּעֲטִיפָה קְצָת, דְּהַיְנוּ לְמְשׁוֹךְ אֶת הַכּוֹבַע לְמַטָּה לִפְנֵי הָעֵינַיִם כָּל שִׁבְעָה, חוּץ מִשַּׁבָּת, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי דָּבָר שֶׁבִּפְרֶהֶסְיָא.

ד אָסוּר לִלְבּוֹשׁ בֶּגֶד מְכֻבָּס וַאֲפִלּוּ כַּתֹּנֶת, בְּתוֹךְ שִׁבְעָה, וַאֲפִלּוּ לִכְבוֹד שַׁבָּת. אֲפִלּוּ סְדִינִים וּמַצָּעוֹת הַמִּטָּה וּמִטְפָּחוֹת יָדַיִם, אָסוּר לְהַצִּיעַ הַמְכֻבָּסִין. אַף לִכְבוֹד שַׁבָּת, מֻתָּר לְהַצִּיעַ עַל הַשֻּׁלְחָן, מִטְפָּחוֹת מְכֻבָּסוֹת מִכְּבָר.

ה לְכַבֵּס כְּסוּתוֹ בְּעַצְמוֹ, אֲפִלּוּ לְהַנִּיחָה לְאַחַר שִׁבְעָה, אָסוּר מִשּׁוּם מְלָאכָה. וְאִם הָיְתָה כְּסוּתוֹ בִּידֵי אֲחֵרִים, מֻתָּרִין לְכַבְּסָן כְּמוֹ שְׁאָר מְלָאכָה בְּקִבְּלָנוּת (לְעֵיל סִימָן רח סָעִיף יב)

ו מִי שֶׁתִּכְפּוּהוּ אֲבֵלִיּוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, מֻתָּר לְכַבֵּס כְּסוּתוֹ בְּמַיִם לְבָד (אֲבָל לֹא בְּאֵפֶר וּבוֹרִית וְכַדּוֹמֶה) וּלְלָבְשׁוֹ.

ז לְאַחַר שִׁבְעָה עַד שְׁלֹשִׁים, מִדִּינָא אֵינוֹ אָסוּר לִלְבּוֹשׁ אוֹ לְהַצִּיעַ תַּחְתָּיו אֶלָּא בֶּגֶד מְגֻהָץ (גְּהוּץ, יֵשׁ אוֹמְרִים דְּהַיְנוּ געמאנגעלט, געראלט, געביגלט. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּהַיְנוּ כְּבוּס וָאֵפֶר אוֹ בְּנֶתֶר וּבוֹרִית). וְהוּא שֶׁיְּהֵא לָבָן וְחָדָשׁ. אֲבָל נוֹהֲגִין לֶאֱסוֹר גַּם בִּמְכֻבָּס אֲפִלּוּ בְּלֹא גְּהוּץ, אֶלָּא אִם כֵּן לוֹבְשׁוֹ אָדָם אַחֵר תְּחִלָּה זְמַן מָה. אַף אִם אֵינוֹ מְכֻבָּס אֶלָּא בְּמַיִם לְבָד, אֵין צָרִיךְ שֶׁיִּלְבְּשֶׁנּוּ אַחֵר תְּחִלָּה.

ח אִם אֵינוֹ מַחֲלִיף לְתַעֲנוּג אֶלָּא לְצֹרֶךְ, כְּגוֹן שֶׁהַכֻּתֹּנֶת שֶׁעָלָיו מְלֻכְלֶכֶת אוֹ מְשׁוּם עִרְבּוּבְיָא, מֻתָּר אֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁבְעָה, וּבַחֹל, אִם לָבְשָׁהּ אַחֵר תְּחִלָּה.

ט מוּתָּר לְכַבֵּס וּלְגַהֵץ לְאַחַר שִׁבְעָה לְלָבְשָׁם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, אוֹ לְלָבְשָׁם אֲפִלּוּ תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים לְאַחַר שֶׁיִּלְבְּשֶׁם אַחֵר.

י אָסוּר לִלְבּוֹשׁ תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים בִּגְדֵי שַׁבָּת אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לִלְבּוֹשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, נָהֲגוּ אִסּוּר לִלְבּוֹשׁ בְּגָדִים חֲדָשִׁים כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ (עַיֵּן לְקַמָּן רטז סָעִיף ג). אַךְ אִם צָרִיךְ לָהֶם, יֵשׁ לְאַחֵר לְלָבְשָׁם תְּחִלָּה שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים.

יא אִשָּׁה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שִׁבְעָה לְאֵבְלָהּ, שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ לְלֶכֶת בְּשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְאַחַר לִדָתָהּ, וְנוֹהֲגוֹת שֶׁאוֹתָהּ שַׁבָּת הִיא לָהּ כְּמוֹ יוֹם טוֹב לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי יְקָר וַעֲדֵי זָהָב, מֻתֶּרֶת לִלְבּוֹשׁ בְּשַׁבָּת זוֹ בִּגְדֵי שַׁבָּת, אַךְ לֹא בִּגְדֵי יוֹם טוֹב, שֶׁלֹּא תָּזוּחַ דַּעְתָּהּ וְתִשְׁכַּח הָאֲבֵלוּת. וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְשַׁנּוֹת מְקוֹמָהּ (שו״ת פמ״א ח״ב סִימָן קכג).

יב אָסוּר לְגַלַּח שְׂעָרוֹ כָּל שְׁלֹשִׁים, בֵּין שְׂעַר רֹאשׁוֹ, בֵּין שְׂעַר זְקָנוֹ, בֵּין שְׂעַר כָּל מָקוֹם. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, אָסוּר לְגַלַּח עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו. וְשִׁעוּר גִּעָרָה, יֵשׁ בּוֹ מַחֲלֹקֶת הַפּוֹסְקִים. וְנוֹהֲגִין בְּמִדִּינוֹת אֵלּוּ, שֶׁאֵין מְגַלְּחִין כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ אִם לֹא לְצֹרֶךְ, כְּגוֹן שֶׁהִכְבִּיד עָלָיו שְׂעָרוֹ אוֹ שֶׁהוֹלֵךְ בֵּין הַגּוֹיִם וּמִתְנַוֵּל בֵּינֵיהֶם בְּשַׂעֲרוֹתָיו, אָז מֻתָּר לְגַלְּחָם, כִּי אֵין צְרִיכִים גִּעָרָה בְּפֵרוּשׁ, אֶלָּא כְּשֶׁיִּגְדַּל שְׂעָרוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁנֶּה מֵחֲבֵרָיו שֶׁרָאוּי לוֹמַר עָלָיו כַּמָּה מְשֻׁנֶּה זֶה, אָז מֻתָּר לְגַלְּחַ, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים.

יג כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְגַלַּח כָּל שְׁלֹשִׁים, כָּךְ אָסוּר לְקַצּוֹץ צִפָּרְנָיו בְּכֻלָּי. אֲבָל בְּיָדָיו אוֹ בְּשִׁנָּיו, מֻתָּר אֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁבְעָה. וְאִם הוּא מוֹהֵל, אָסוּר לוֹ לְתַקֵּן אֶת הַצִּפָּרְנַיִם לְצֹרֶךְ הַפְּרִיעָה אֶלָּא אִם כֵּן שֶׁאֵין כָּאן מוֹהֵל אַחֵר, וְאָז מֻתָּר אֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁבְעָה. וְאִשָּׁה שֶׁאֵרְעָה טְבִילָתָהּ לְאַחַר שִׁבְעָה תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים, תֹּאמַר לְאִשָּׁה נָכְרִית שֶׁתָּקוֹץ צִפָּרְנֶיהָ. וְאִי לֵיכָּא נָכְרִית, תָּקוֹץ לָהּ יִשְׂרְאֵלִית.

יד מֻתָּר לִסְרוֹק רֹאשׁוֹ בְּמַסְרֵק וַאֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁבְעָה.

טו נוֹהֲגִין שֶׁהָאָבֵל מְשַׁנֶּה מְקוֹמוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת כָּל שְׁלֹשִׁים, וּלְאַחַר אָבִיו וְאִמּוֹ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְשִׁנּוּי מָקוֹם, הַיְנוּ לְכָל הַפָּחוֹת רָחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת מִמְּקוֹמוֹ, וְלִמְקוֹם שֶׁהוּא יוֹתֵר רָחוֹק מֵאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ מִמְּקוֹמוֹ.

סימן ריב

א אָסוּר לֶאֱכוֹל בִּסְעוּדַת בְּרִית מִילָה אוֹ פִּדְיוֹן הַבֵּן וְסִיּוּם מַסֶּכְתָּא וְכָל שֶׁכֵּן בִּסְעוּדַת נִשּׂוּאִין כָּל שְׁלֹשִׁים עַל שְׁאָר קְרוֹבָיו, וְכָל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ (וַאֲפִלּוּ בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, סָגֵי בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ). וּבְתוֹךְ בֵּיתוֹ, אִם יֵשׁ סְעוּדַת מִצְוָה, מֻתָּר לוֹ לֶאֱכוֹל. אַךְ בִּסְעוּדַת נִשּׂוּאִין, יֵשׁ לְהַחְמִיר אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אִם לֹא כְּשֶׁהוּא מַשִּׂיא יָתוֹם אוֹ יְתוֹמָה, שֶׁאָם לֹא יֹאכַל שָׁם, יִתְבַּטֵּל הַמַּעֲשֶׂה, אָז מֻתָּר לוֹ לֶאֱכוֹל אֲפִלּוּ אֵינָהּ בְּבֵיתוֹ. וְגַם לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים וַאֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, וְלִשְׁאָר קְרוֹבִים גַּם תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים.

ב אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַזְמִין אֲחֵרִים אוֹ לְהִזָּמֵן עִם אֲחֵרִים. לֹא יִשְׁלַח מָנוֹת לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים לֹא יִשְׁלְחוּ לוֹ, כָּל שְׁלֹשִׁים. וְהוּא הַדִּין כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ. וּבְשַׁבָּת, תַּלְיָא בְּמִנְהָג דִּלְעֵיל סִימָן רי סָעִיף ח.

ג אֲבָל שֶׁהוּא סַנְדָּק אוֹ מוֹהֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים (אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ), יִלְבַּשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת עַד לְאַחַר הַמִּילָה, וְיָכוֹל לֶאֱכוֹל גַּם בַּסְּעוּדָה.

ד אָסוּר לִכָּנֵס לְבֵית נְשׂוּאִין כָּל שְׁלֹשִׁים עַל שְׁאָר קְרוֹבִים, וּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ, אֲפִלּוּ לִשְׁמוֹעַ אֶת הַבְּרָכוֹת שֶׁמְּבָרְכִין שָׁם. אֲבָל בַּחֻפָּה שֶׁעוֹשִׂין בַּחֲצַר בֵּית הַכְּנֶסֶת וּמְבָרְכִין שָׁם בִּרְכַּת אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין, מֻתָּר לַעֲמוֹד וְלִשְׁמוֹעַ אֶת הַבְּרָכוֹת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ. וְגַם הוּא בְּעַצְמוֹ יָכוֹל לְבָרֵךְ אֶת הַבְּרָכוֹת. וְגַם יָכוֹל לְהָיוֹת שׁוֹשְׁבִין לְהַכְנִיס אֶת הֶחָתָן תַּחַת הַחֻפָּה. וְיָכוֹל לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת. וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. אֲבָל לֹא יִכָּנֵס לֶאֱכוֹל עַל הַסְּעוּדָה. וְיֵשׁ מְקִלִּין גַּם לֶאֱכוֹל עַל הַסְּעוּדָה.

ה מֻתָּר לָאָבֵל לָלֶכֶת אֶל הַמִּשְׁתֶּה לְשַׁמֵּשׁ, וְאוֹכֵל בְּבֵיתוֹ מַה שֶּׁשּׁוֹלְחִין לוֹ מִן הַסְּעוּדָה.

סימן ריג

א כָּל שְׁלֹשִׁים, אָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁהִיא אֲבֵלָה, אֲסוּרָה שֶׁתִּנָּשֵׂא עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים, מֻתָּרִין אֲפִלּוּ עַל אָב וְאֵם. אֲבָל לְהִתְקַשֵּׁר בְּשִׁדּוּכִין וּבְלֹא סְעוּדָה, מֻתָּר אֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁבְעָה.

ב מֻתָּה אִשְׁתּוֹ, לֹא יִשָּׂא אַחֶרֶת, עַד לְאַחַר שֶׁלֹּשׁ רְגָלִים, כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי שִׂמְחַת הָרְגָלִים, תִּשְׁתַּכַּח מִמֶּנּוּ אַהֲבַת הָרִאשׁוֹנָה בְּשָׁעָה שֶׁיִּהְיֶה עִם הַשְּׁנִיָּה, שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה בְּכוֹס זֶה וְיִתֵּן דַּעְתּוֹ עַל הָרִאשׁוֹנָה. וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֵינָם חֲשׁוּבִים כִּרְגָלִים לְעִנְיָן זֶה. וְגַם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת אֵינוֹ נֶחְשָׁב לְרֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ לְעִנְיָן זֶה

(עַיִן חֲתַם סוֹפֵר סִימָן שג). וְאִם עֲדַיִן לֹא קִיֵּם מִצְוַת פְּרָיָה וְרִבְיָה (עַיִן לְעֵיל סִימָן קמה סָעִיף ב) אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים קְטַנִּים, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַמְתִּין שָׁלֹשׁ רְגָלִים. וּמִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה דְּיֵשׁ לְהַמְתִּין עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. וְאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, צְרִיכָה לְהַמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם (כְּדִלְעֵיל סִימָן קמב סָעִיף יג).

ג מִי שֶׁהֵכִין צָרְכֵי חֲפָתוֹ, וּמֵת אֶחָד מִן הַקְּרוֹבִים שֶׁל הֶחָתָן אוֹ שֶׁל הַכַּלָּה, וַאֲפִלּוּ אֲבִי הֶחָתָן וְאִם הַכַּלָּה, בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁיְּכוֹלִים גַּם אֲחֵרִים לְהָכִין צָרְכֵי נִשּׂוּאִין, דּוֹחִין אֶת הַנִּשּׂוּאִין עַד לְאַחַר יְמֵי הָאֵבֶל.

ד אֲפִלּוּ מֵתוּ לְאַחַר שֶׁהֶעֱמִידוּ אֶת הַחֻפָּה, אָסוּר לוֹ לִבְעוֹל עַד לְאַחַר שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל. וְכֵיוָן שֶׁעֲדַיִן לֹא בָעַל וְאָסוּר לוֹ לִבְעוֹל, אֲסוּרִין לְהִתְיַחֵד בְּלִי שׁוֹמֵר (כְּדִלְעֵיל סִימָן קנז). וּלְאַחַר שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל, בּוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי מִשְׁתֶּה.

ה אֲבָל אִם לְאַחַר שֶׁבָּעַל, מֵת קְרוֹבוֹ שֶׁל הֶחָתָן אוֹ שֶׁל הַכַּלָּה, כְּבָר חָלוּ עֲלֵיהֶם יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְהֵמָּה לָהֶם כְּמוֹ רֶגֶל שֶׁאֵין אֲבֵלוּת נוֹהֶגֶת בָּהֶם, וְעוֹד קַלִּים יוֹתֵר שֶׁמַּתָּרִים בְּגִהוּץ וְתִסְפֹּרֶת, וְאֵין אֲסוּרִים אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבִּצְנָעָא. וּלְאַחַר שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אֲז מַתְחִילִים שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וְגַם שְׁלֹשִׁים אֵינוֹ מוֹנֶה אֶלָּא מִימֵי הָאֲבֵלוּת וְאֵילָךְ. (וַאֲף עַל גַּב דְּרֶגֶל עוֹלֶה לְמִנְיַן שְׁלֹשִׁים כְּדִלְקַמָּן סִימָן ריט סָעִיף ז, שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אֵינָן עוֹלִין, כֵּיוָן שֶׁמַּתָּר בְּתִסְפֹּרֶת).

סימן ריד

א כָּל שִׁבְעָה, אֵינוֹ יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ. אַף אִם מֵת לוֹ מֵת, אוֹ אֲפִלּוּ אֵצֶל אַחֵר, אֶלָּא שֶׁאֵין שָׁם כְּדֵי מִטָּה וְקוֹבְרֶיהָ, יוֹצֵא אֲפִלּוּ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. אִם שָׁלַח הַמּוֹשֵׁל לִקְרוֹא לוֹ, אוֹ שֶׁצָּרִיךְ לָלֶכֶת לִשְׁאָר דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ הַרְבֵּה, כְּגוֹן דָּבָר הָאָבֵד, מֻתָּר לוֹ לָצֵאת, וְיֹתֵן עָפָר בְּמְנָעָלָיו.

ב אֲפִלּוּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל, אֵינוֹ יוֹצֵא בְּתוֹךְ שִׁבְעָה, רַק בְּשַׁבָּת. אַף אִם אִי אֶפְשָׁר לֶאֱסוֹף עֲשָׂרָה וְיִהְיֶה מֻכְרָח לְהִתְפַּלֵּל בִּיחִידוּת וּבִשְׁכוּנָתוֹ יֵשׁ מִנְיָן, יָכוֹל לָצֵאת לָלֶכֶת לְהִתְפַּלֵּל שָׁם, שֶׁלֹּא לְהִתְבַּטֵּל מִתְּפִלָּה בְּצִבּוּר.

ג אִם הָאֵבֶל צָרִיךְ לָמוּל אֶת בְּנוֹ, הוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת אֲפִלּוּ תּוֹךְ שִׁלְשָׁה יָמִים. וְאִם הָאֵבֶל הוּא סַנְדָּק אוֹ מוֹהֵל, לֹא יֵצֵא תּוֹךְ שִׁלְשָׁה, וּלְאַחַר שִׁלְשָׁה יִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ, וְיִכָּשֵׁמְבִיאִין אֶת הַתִּינוֹק לָמוּל, הוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְאִם אֵין מוֹהֵל אַחֵר בָּעִיר, הוֹלֵךְ אֲפִלּוּ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

סימן רטו

א אֵין מִתְקַשְּׁרִין עַל הַמֵּת יוֹתֵר מִדַּי, שֶׁנֶּאֱמַר, אַל תִּבְכּוּ לַמֵּת וְאַל תָּנוּדוּ לוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן. אֶלָּא עַל תִּבְכּוּ לַמֵּת יוֹתֵר מִדַּי, וְאַל תָּנוּדוּ לוֹ יוֹתֵר מִכְּשֶׁעוּר. הָא כֵּיצַד. שְׁלֹשָׁה יָמִים לְבֶכִי, שִׁבְעָה לְהֶסְפֵּד, וּשְׁלֹשִׁים לְגִהוּץ וּלְתִסְפֹּרֶת (וְכִמְבֹאָר לְעֵיל). מִכָּאן וְאֵילָךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִי אַתֶּם רַשָּׁאִים לְרַחֵם עָלָיו יוֹתֵר מִמֶּנִּי. וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל הַמִּתְקַשֶּׁה עַל הַמֵּת יוֹתֵר מִדַּי, עַל מֵת אַחֵר הוּא בוֹכֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּשְׁאָר הָעָם. אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם, הַכֹּל לְפִי חָכְמָתוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם, אֵין בּוֹכִין עָלָיו יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, דְּלָא עָדִיף מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, דִּכְתִיב בּוֹ, וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְגוֹ'. שְׁלֹשִׁים יוֹם.

ב אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אֶחָד מִבְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה שֶׁמֵּת, יִדְאֲגוּ כָּל הַמִּשְׁפָּחָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְכַפָּה שֶׁל אֲבָנִים, כֵּיוָן שֶׁנִּזְדַּעְזְעָה אַחַת מֵהֶן, נִזְדַּעְזְעוּ כֻּלָּן. כְּלוֹמַר, שֶׁמִּדַּת הַדִּין מָתוּחָה כְּנֶגְדָּם עַד שֶׁתִּתְרַפֶּה מְעַט מְעָט. כִּי כָל שִׁבְעָה, הַחֶרֶב שְׁלוּפָה, וְעַד שְׁלֹשִׁים, הִיא רוֹפָפֶת, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְתַעֲרָהּ עַד אַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. לְפִיכָךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים, יִרְאֶה הָאֵבֶל אֶת עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין כְּתֵפָיו. מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה, כְּאִלּוּ זְקוּפָה כְּנֶגְדּוֹ בְּקֶרֶן זָוִית. מִשִּׁבְעָה וְעַד שְׁלֹשִׁים, כְּאִלּוּ עוֹבֶרֶת לְפָנָיו בַּשּׁוּק. וְאַחַר כָּךְ כָּל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה, עַדַיִן מִדַּת הַדִּין מְתוּחָה כְּנֶגֶד אוֹתָהּ הַמִּשְׁפָּחָה. וְאִם נוֹלַד בֵּן זָכָר בְּאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה, נִתְרַפְּאָה כָּל הַמִּשְׁפָּחָה. וְדַוְקָא זָכָר. דְּזָכָר בָּא לָעוֹלָם, שָׁלוֹם בָּא לָעוֹלָם. וְכֵן אֶחָד מֵהַחֲבוּרָה שֶׁמֵּת, מִדַּת הַדִּין מְתוּחָה כְּנֶגֶד כָּל הַחֲבוּרָה וְיִרְאָגוּ כֻּלָּם.

ג כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים, הֲרֵי זֶה אַכְזָר. אֶלָּא יֵעוֹר מִשְׁנָתוֹ, וְיִפְחַד וְיִדְאַג וְיִפָּשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, אוּלַי יִנָּצֵל מֵחָרְבּוֹ שֶׁל מַלְאַךְ הַמָּוֶת. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר, הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא חָלוּ, מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ לְהָקִין וְלָחוּל וְלַחֲזוֹר בִּתְשׁוּבָה.

סימן רטז

א בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לְאַחַר שֶׁהָלְכוּ הַמְנַחֲמִים מִן הָאָבֵל, מֻתָּר בְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁהָיָה אָסוּר תּוֹךְ שִׁבְעָה, דְּאָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ. חוּץ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה שֶׁאָסוּר כָּל הַיּוֹם (אֶפִלּוּ בְּבַיִת אָפֵל). וּבְמִדִינוֹת אֵלּוּ שֶׁאֵין הַמְנַחֲמִים רְגִילִים לָבוֹא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, צָרִיךְ לְהַמְתִּין עַד שָׁעָה שֶׁרְגִילִין לָבוֹא בְּשָׁאָר הַיָּמִים, דְּהַיְנוּ לְאַחַר יְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, שֶׁרְגִילִין לָבוֹא מְנַחֲמִים. וְכֵן אִם חָל יוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁבָּת, אָזַי לְאַחַר יְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת שַׁחֲרִית, מֻתָּר בְּתַלְמוּד תּוֹרָה.

ב בְּיוֹם שְׁלִשִׁים, אָמְרִינַן גַּם כֵּן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ. וְכֵיוָן שֶׁאָז אֵין בָּאִים מְנַחֲמִים, לָכֵן תֵּכֶף כְּשֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה, בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלִשִׁים. חָל יוֹם שְׁלִשִׁים בְּשַׁבָּת, מֻתָּר לוֹ לִרְחוֹץ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּחַמִּין לִכְבוֹד שַׁבָּת, וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שַׁבָּת, וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אֲבָל אָסוּר בְּגִלּוּחַ (דְּחָמִיר טְפֵי).

ג בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, לָא אָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, וְאַדְרַבָּא נוֹהֲגִין לְהוֹסִיף גַּם יוֹם הָאַרְצַייט לִנְהוֹג בּוֹ כָּל דִּין שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וַאֲפִלּוּ חָל בְּשַׁבָּת. אַף אִם הָיְתָה הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת, גַּם כֵּן אֵין נוֹהֲגִין בַּאֲבֵלוּת שֶׁלִּכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ, כִּי אִם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וּמֵאַחַר שֶׁכְּבָר כָּלוּ שְׁנֵים עָשָׂר הַחֲדָשִׁים קֹדֶם הָאַרְצַייט, אָז בְּיוֹם הָאַרְצַייט, אֵינוֹ חוֹזֵר עוֹד לָאֲבֵלוּת.

סימן ריז

א אָבֵל שֶׁלֹּא נָהַג אֲבֵלוּת תּוֹךְ שִׁבְעָה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, מַשְׁלִים אוֹתָהּ כָּל שְׁלִשִׁים, חוּץ מִן הַקְּרִיעָה, שֶׁאִם לֹא קָרַע בְּשָׁעַת חֲמוּם, אֵינוֹ קוֹרֵעַ אֶלָּא בְּתוֹךְ שִׁבְעָה, דְּחָשִׁיב שָׁעַת חֲמוּם. וְעַל אָבִיו וְאִמּוֹ, קוֹרֵעַ לְעוֹלָם.

ב קָטָן שֶׁמֵּת לוֹ מֵת, אֲפִלּוּ גָּדַל תּוֹךְ שִׁבְעָה, כֵּיוָן שֶׁבִּשְׁעַת מִיתָה הָיָה פָּטוּר, בָּטֵל מִמֶּנּוּ כָּל דִּין אֲבֵלוּת, אַף בַּאֲבֵלוּת דִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁהִיא מִשּׁוּם כְּבוֹדָם, יֵשׁ לוֹ לְנָהוֹג.

ג חוֹלֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁחַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו וְנוֹדַע לוֹ, אִם הִבְרִיא תּוֹךְ שִׁבְעָה, גּוֹמֵר הַיָּמִים הַנִּשְׁאָרִים. וְכֵן תּוֹךְ שְׁלִשִׁים, גּוֹמֵר הַיָּמִים הַנִּשְׁאָרִים. אֲבָל אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַשְׁלִים הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ בְּחָלְיוֹ, מִשּׁוּם דְּאָז נָהַג גַּם כֵּן מִקְצָת אֲבֵלוּת, וְדוֹמֶה לְשַׁבָּת דְּעוֹלָה וְאֵינָהּ מַפְסֶקֶת (וּלְעִנְיַן הַקְּרִיעָה, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן קצח סָעִיף יב). וְכֵן הַיּוֹלֶדֶת גַּם כֵּן אֵינָהּ צְרִיכָה לְהַשְׁלִים הַיָּמִים שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ בְּלֵדָתָהּ, רַק גּוֹמֶרֶת הַיָּמִים הַנִּשְׁאָרִים.

סימן ריח

א מִתְאַבְּלִין עַל פִּי עֵד אֶחָד, וְעֵד מִפִּי עֵד, וּבְנָכְרִי מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ.

ב מִי שֶׁקִּבֵּל אִגֶּרֶת שֶׁמֵּת קְרוֹבוֹ וְאֵין מְבִאָר בָּהּ אִם הוּא עֲדַיִן תּוֹךְ שְׁלִשִׁים אוֹ לְאַחַר שְׁלִשִׁים, אִם הַכּוֹתֵב אֵינוֹ בַּעַל תּוֹרָה, מוֹקְמִינַן לָאָדָם בְּחֶזְקַת חַי, וְאָמְרִינַן שֶׁלֹּא מֵת עַד סָמוּךְ לִכְתִיבַת הָאִגֶּרֶת, וְחַיָּב לְהִתְאַבֵּל. אֲבָל אִם הַכּוֹתֵב הוּא בַּעַל תּוֹרָה, אָמְרִינַן מִסְתָּמָא הוּא לְאַחַר שְׁלִשִׁים. דְּאִם אִיתָא שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר שֶׁתַּגִּיעַ הָאִגֶּרֶת לְיָדוֹ תּוֹךְ שְׁלִשִׁים, לֹא הָיָה כּוֹתֵב בְּסָתָם. אַף אִם הוּא אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁהַמְּנָהָג הוּא לְהוֹדִיעַ מִיָּד (לְעֵיל סוֹף סִימָן רו), חַיָּב לְהִתְאַבֵּל.

סימן ריט

א שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הַשִּׁבְעָה, נוֹהֵג בָּהּ דְּבָרִים שֶׁבְּצִנְעָא, דְּהַיְנוּ שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּבִרְחִיצָה. אֲבָל דְּבָרִים שֶׁבְּפַרְהֶסְיָא, אֵינוֹ נוֹהֵג. וְלָכֵן קֹדֶם מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת, נוֹעֵל אֶת הַמַּנְעָלִים, וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא, וּמַחֲלִיף אֶת הַבֶּגֶד הַקָּרוּעַ, כְּדִלְעֵיל סִימָן קצה, סָעִיף ו. וְתַלְמוּד תּוֹרָה, הֲוֵי דָּבָר שֶׁבְּצִנְעָא. אֲבָל לַחֲזוֹר אֶת הַפָּרָשָׁה שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם, מֻתָּר, דְּכֵיוָן שֶׁחַיָּב אָדָם לְהַשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו, הֲוֵי לֵהּ כְּקוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְכִדּוֹמֶה מִסֵּדֶר הַיּוֹם.

ב אִם קָרְאוּ אֶת הָאָבֵל לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה, צָרִיךְ לַעֲלוֹת. כִּי אִם הָיָה נִמְנָע, הֲוֵי דָּבָר שֶׁבְּפַרְהֶסְיָא. וְרַבִּינוּ תָּם הָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ בְּכָל שַׁבָּת לִשְׁלִישִׁי, וְאַרַע לוֹ אֲבָל וְלֹא קָרְאוֹ הַחַזָּן, וְעָלָה הוּא מֵעַצְמוֹ וְאָמַר, כֵּיוָן שֶׁהֻרְגַּל לִקְרוֹת שְׁלִישִׁי בְּכָל שַׁבָּת, הָרוֹאֶה שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה הַיּוֹם, יֵדַע שֶׁהוּא מֵחֲמַת אֲבֵלוּת, וַהֲוֵי פַּרְהֶסְיָא. וְכֵן אִם הַכֹּהֵן הוּא אָבֵל וְאֵין כֹּהֵן אַחֵר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ. אֲבָל יוֹתֵר טוֹב שֶׁיֵּצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת קֹדֶם הוֹצָאַת סֵפֶר הַתּוֹרָה. וְכֵן אִם יֵשׁ לְאָבֵל בֵּן לָמוּל וְהַמּוֹנֶקֶת שֶׁהוּא חִיּוּב לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה, יִקְרָאוּהוּ. דְּאִם לֹא יִקְרָאוּהוּ, הֲוֵי פַּרְהֶסְיָא, וְיוֹתֵר טוֹב שֶׁלֹּא יְהֵא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בִּשְׁעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה. (אִשָּׁה שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ לָלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁבָּת שֶׁבִּימֵי אֲבֵלָהּ, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן ריא סָעִיף יא)

ג הַמְמַנֶּה מְהַקֶּהָל לִהְיוֹת קוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁבָּת וְאֵרַע לוֹ אֵבֶל, לֹא יִלְךְ בְּשַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ שִׁבְעָה לְבֵית כְּנֶסֶת זֶה. כִּי אִם יִהְיֶה שָׁם, יֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק אִם יִקְרָא אוֹ לֹא.

ד שַׁבָּת עוֹלָה לְמִנְיַן שִׁבְעָה. וַאֲפִלּוּ שָׁמַע שְׁמוּעָה קָרוֹבָה בְּיוֹם שַׁבָּת, שֶׁלֹּא הִתְחִיל עֲדַיִן כְּלָל בַּאֲבֵלוּת, עוֹלָה לוֹ גַּם כֵּן, וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת קוֹרֵעַ.

ה הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ אוֹ שָׁמַע שְׁמוּעָה קָרוֹבָה (עַיִן לְעֵיל סִימָן רו) בֶּרֶגֶל, בֵּין בְּיוֹם טוֹב בֵּין בְּחֹל הַמּוֹעֵד, לֹא חָלָה עָלָיו אֲבֵלוּת עַד לְאַחַר הָרֶגֶל. (וְדִין אֲנִנוּת, עַיִן לְעֵיל סִימָן קצו). וְהַנֵּי מִלֵּי, בִּדְבָרִים שֶׁל פַּרְהֶסְיָא. אֲבָל דְּבָרִים שֶׁבִּצְנָעָא, נוֹהֵג גַּם בָּרֶגֶל. לֹא יַחֲלִיף בְּגָדָיו, דְּזֶה חֲוִי פַּרְהֶסְיָא. (וְאַף עַל גַּב דְּשָׁאָר אֲבֵל מְשַׁנֶּה בְּגָדָיו גַּם בָּרֶגֶל, מִכָּל מָקוֹם זֶה שֶׁלֹּא הִתְחִיל עֲדַיִן אֲבֵלוּת, אֵין לוֹ לְשַׁנּוֹת בָּרֶגֶל). וּמִי שֶׁמַּנִּיחַ תְּפִלִּין בְּחֹל הַמּוֹעֵד, יַנִּיחַ גַּם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁלְּאַחַר הַקְּבוּרָה.

ו לְאַחַר הָרֶגֶל, מַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה יְמֵי אֲבֵלוּת, וְיוֹם הָאַחֲרוֹן שֶׁל יוֹם טוֹב עוֹלֶה לוֹ לְמִנְיָן, וּמוֹנֶה אַחֲרָיו שִׁשָּׁה יָמִים. וַאֲפִלּוּ יוֹם שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה גַּם כֵּן עוֹלֶה לוֹ לְמִנְיָן.

ז אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בְּיוֹם טוֹב וּבְחֹל הַמּוֹעֵד, וַאֲפִלּוּ גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים אֵין בָּהֶם, וּמַתָּר לוֹ לְלָבוֹשׁ בְּגָדִים מְגֹהָצִים, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן דְּאָסוּר בָּהֶם בִּגְלוּחַ מֻחְמַת הַמּוֹעֵד (כְּדִלְעֵיל סִימָן קד סָעִיף יא), לָכֵן עוֹלִין לְמִנְיַן שְׁלֹשִׁים, וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה. וְיוֹם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִתְחִיל עֲדַיִן בַּאֲבֵלוּת, אֵינוֹ מְבַטֵּל, וְגַם בְּמִנְיַן הַשְּׁלֹשִׁים אֵינוֹ נִמְנֶה רַק לְיוֹם אֶחָד.

ח אֲבָל חָתָן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה קֹדֶם הָרֶגֶל, וּבָא הָרֶגֶל תּוֹךְ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וּמֵת לוֹ מֵת בְּתוֹךְ הָרֶגֶל, אֲזַי כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה שֶׁלּוֹ, אֵינָן עוֹלִין לוֹ לְמִנְיַן שְׁלֹשִׁים (וְעַיִן לְעֵיל סוֹף סִימָן ריג).

ט אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל, מִתְעַסְּקִין בּוֹ לְנַחֲמוֹ (וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם אֲבֵלוּת, כֵּיוָן דְּהָאֲבֵל לָאו מִדִּי קָעֲבֵד). וּלְאַחַר הָרֶגֶל כְּשֶׁיִּכְלוּ שִׁבְעָה מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא כָלוּ שִׁבְעַת יְמֵי הָאֲבֵלוּת, מְלַאכְתּוֹ נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי אֲחֵרִים בְּבָתֵּיהֶם, וַעֲבָדָיו עוֹשִׂין לוֹ בְּצִנְעָא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְאֵין צְרִיכִין לְנַחֲמוֹ אַחַר הָרֶגֶל מִנְיַן הַיָּמִים שֶׁנִּתְחַמּוּהוּ בָּרֶגֶל, אֲבָל מַרְאִין לוֹ פָּנִים (דִּין אָבֵל בְּפוּרִים, עַיִן לְעֵיל סִימָן קמא סָעִיף כ, וְסִימָן קמב סָעִיף ז).

סימן רכ

א הָרֶגֶל, מְבַטֵּל גְּזֵרַת שִׁבְעָה וּגְזֵרַת שְׁלֹשִׁים. כֵּיצַד. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ קֹדֶם הָרֶגֶל וְנָהַג אֲבֵלוּת, כֵּיוָן שֶׁבָּא הָרֶגֶל, מַפְסִיק אֶת הָאֲבֵלוּת. וַאֲפִלּוּ נִקְבַּר בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב לְעֵת עֶרֶב בְּעִנְיָן שֶׁחָלָה עָלָיו אֲבֵלוּת, אֲפִלּוּ שֶׁחָלַץ מִנְעָלָיו רַק שָׁעָה מֵעֲטָת קֹדֶם יוֹם טוֹב, מַפְסִיק אֶת הָאֲבֵלוּת וְנֶחְשָׁב לוֹ כְּאִלּוּ כְּבָר נָהַג אֲבֵלוּת כָּל שִׁבְעָה, וְיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן הוּא שִׁמְיני, וּמַשְׁלִים עַד שְׁלֹשִׁים (וְעַיִן לְקַמָּן סָעִיף ח). וַאֲפִלּוּ אִם הָיָה עֶרֶב יוֹם טוֹב בְּיוֹם שַׁבָּת וְשָׁמַע שְׁמוּעָה קְרוֹבָה סָמוּךְ לָעֶרֶב, אַף עַל פִּי שֶׁבַּשַּׁבָּת אֵין נוֹהֵג אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁבִּצְנָעָא, כֵּיוָן שֶׁנָּהַג אֲפִלּוּ רַק בָּזֶה, גַּם כֵּן הָרֶגֶל מְבַטֵּל אֶת הַשִּׁבְעָה.

ב שָׁגַג אוֹ הֵזִיד וְלֹא נָהַג אֲבֵלוּת קֹדֶם הָרֶגֶל אוֹ שֶׁנִּקְבַּר הַמֵּת סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה וְלֹא הָיָה יָכוֹל לִנְהוֹג אֲבֵלוּת, אֵין הָרֶגֶל מְבַטֵּל, וְדִינוֹ כְּדִין קוֹבֵר מֵתוֹ בָּרֶגֶל.

ג אִם חָל אֶחָד מִימֵי הָאֲבֵלוּת חוֹץ מִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, יֵשׁ מַתִּירִין לְכַבֵּס כְּסוּתוֹ, וְלֹא יִלְבָּשֶׁנָּה עַד הַלַּיְלָה, כֵּיוָן דְּהָרֶגֶל יְבַטֵּל גְּזֵרַת שִׁבְעָה. וְטוֹב לְזָהֵר מִלְּכַבֵּס עַד לְאַחַר חֲצוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר שֶׁמִּפְּנֵי הָרֶגֶל הוּא מְכַבֵּס. וּלְרַחְוץ, אָסוּר עַד הַלַּיְלָה. וְיֵשׁ מַתִּירִין לְרַחְוץ אַחַר תְּפִלַּת מִנְחָה סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה. וְהֵיכָא דְּנָהוּג, נָהוּג. וּבְגִלּוּחַ, לְכַלֵּי עַלְמָא, אָסוּר.

ד קָבַר אֶת מֵתוֹ שִׁבְעָה יָמִים לִפְנֵי הָרֶגֶל, כֵּיוָן שֶׁנָּהַג שִׁבְעָה קֹדֶם הָרֶגֶל, הָרֶגֶל מְבַטֵּל גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וַאֲפִלּוּ הָיָה יוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, כֵּיוָן דְּאָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, חֲרֵי לְאַחַר יְצִיאָה מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, נִשְׁלְמוּ הַשִּׁבְעָה, וּשְׁאָר הַיּוֹם הוּא בִּתוֹרַת שְׁלֹשִׁים, וּבָא הָרֶגֶל וּמַפְסִיק, וּמַתָּר לְכַבֵּס וְלִרְחוֹץ וּלְגַלֵּחַ בְּעֶרֶב הָרֶגֶל סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה, כֵּיוָן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לִכְבוֹד הָרֶגֶל, וְהָרֶגֶל מְבַטֵּל גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּבְעֶרֶב פֶּסַח, כֵּיוָן דְּלְאַחַר חֲצוֹת שֶׁהוּא זְמַן שְׁחִיטַת הַפֶּסַח, נֶחְשָׁב קְצָת כְּמוֹ יוֹם טוֹב, מַתָּר בִּרְחִיצָה תֵּכֶף לְאַחַר חֲצוֹת, וּבְגִלּוּחַ קֹדֶם חֲצוֹת (כֵּיוָן דְּלְאַחַר חֲצוֹת אָסוּר לְאַחֵר שֶׁיְּגַלֵּחַ אוֹתוֹ).

ה חָל שִׁבְיעִי שֶׁלּוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְיוֹם הַשַּׁבָּת יִהְיֶה עֶרֶב יוֹם טוֹב, מֻתָּר לְכַבֵּס וְלִרְחוֹץ וּלְגַלֵּחַ בְּעֶרֶב שַׁבָּת.

ו אִם לֹא גִּלַּח אֶת עַצְמוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, אָסוּר לוֹ לְגַלֵּחַ בְּחֹל הַמּוֹעֵד, כֵּיוָן שֶׁהָיָה יָכוֹל לְגַלֵּחַ מִקֹּדֶם. אֲבָל מֻתָּר לוֹ לְגַלֵּחַ לְאַחַר יוֹם טוֹב. וְאִם חָל שִׁבְיעִי שֶׁלּוֹ בְּשַׁבָּת שֶׁהוּא עֶרֶב יוֹם טוֹב, כֵּיוָן שֶׁמִּצַּד הָאֲבֵלוּת הָיָה יָכוֹל לְגַלֵּחַ אֶלָּא שֶׁהַשַּׁבָּת עִכְּבוֹ, אִם כֵּן חֲוִי לֵהּ אָנוּס, וּמֻתָּר לְגַלֵּחַ אֶת עַצְמוֹ גַּם בְּחֹל הַמּוֹעֵד.

ז הָא דְּרֵגֶל מְבַטֵּל גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים, דַּוְקָא עַל שְׁאָר מֵתִים. אֲבָל עַל אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו, אֵין הֶרֶגֶל מְבַטֵּל זֹאת.

ח נָהַג שָׁעָה אַחַת (לָאו דַּוְקָא שָׁעָה אֶלָּא אֲפִלּוּ פָּחוֹת) לִפְנֵי פֶּסַח, אוֹתָהּ שָׁעָה חֲשׁוּבָה כְּמוֹ שִׁבְעָה, וּשְׁמוֹנָה יְמֵי פֶּסַח (בְּחוּץ לָאָרֶץ) חֲרֵי לוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם, וּמַשְׁלִים עוֹד חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְמִנְיַן שְׁלֹשִׁים. נָהַג שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי שָׁבוּעוֹת, אוֹתָהּ שָׁעָה הִיא כְּמוֹ שִׁבְעָה, וְיוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁל שָׁבוּעוֹת נֶחְשָׁב גַּם כֵּן שִׁבְעָה יָמִים (כֵּיוָן שֶׁקֵּרְבְּנוֹתָיו יֵשׁ לָהֶם תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה). וְיוֹם שֵׁנִי שֶׁל שָׁבוּעוֹת הוּא לוֹ יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וּמַשְׁלִים אַחַר כָּךְ גַּם כֵּן עוֹד חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם. נָהַג שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי חַג הַסֻּכּוֹת, חֲרֵי שִׁבְעָה. וְשִׁבְעָה יְמֵי סֻכּוֹת, חֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם. וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת נֶחְשָׁב גַּם כֵּן לְשִׁבְעָה (שֶׁהוּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְיֵשׁ לְקָרְבְּנוֹתָיו תַּשְׁלוּמִין) חֲרֵי עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם. וְיוֹם שְׁמִחַת תּוֹרָה, יוֹם הָעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם, וּמַשְׁלִים עוֹד שְׁמוֹנָה יָמִים.

ט רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, נֶחְשָׁבִים גַּם כֵּן כִּרְגָלִים לְעִנְיַן בְּטוּל שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים. נָהַג שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, בְּטֵל רֹאשׁ הַשָּׁנָה גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְבַטֵּל גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. נָהַג שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, בְּטֵל יוֹם הַכִּפּוּרִים שִׁבְעָה, וְחַג הַסֻּכּוֹת מְבַטֵּל שְׁלֹשִׁים.

י אַף עַל גַּב דְּרֶגֶל מְבַטֵּל שִׁבְעָה, מִכָּל מָקוֹם מַה שֶּׁנּוֹהֲגִין לְהַדְלִיק נֵר בְּמָקוֹם שֶׁמֵּת לִכְבוֹד הַנְּשָׁמָה, יַדְלִיקוּ גַּם בְּיוֹם טוֹב. וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב יוֹתֵר לְהַדְלִיק בְּבֵית הַכְּנֶסֶת (אוֹרַח חַיִּים סִימָן תקמח, יו״ד סִימָן שצט).

סימן רכא

א מִצְוָה לְהִתְעַנּוֹת בְּכָל שָׁנָה יוֹם שֶׁמֵּת בּוֹ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, כְּדֵי לְהִתְעוֹרֵר לִתְשׁוּבָה, לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם וּלְהִתְחָרֵט עֲלֵיהֶם, וְעַל יְדֵי זֶה יִזְכֶּה אֶת אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁיִּתְעַלּוּ בְּגַן עֵדֶן. וְלָעֶרֶב בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, אוֹמֵר עֲנֵנוּ כְּמוֹ בְּכָל תַּעֲנִית יָחִיד. אִם הִתְעַנָּה פַּעַם אַחַת, מִסְתָּמָא הָיְתָה דַּעְתּוֹ לְהִתְעַנּוֹת כָּל יָמָיו. וְאִם כֵּן חֲרֵי הוּא עָלָיו כְּמוֹ נֶדֶר, שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה, וְצָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת לְעוֹלָם. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֶה אוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיָן אַחֵר שֶׁהוּא צָרִיךְ לֶאֱכוֹל, צָרִיךְ הַתָּרָה. וְאִם פֵּרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל עָלָיו בְּנֶדֶר, אֵינוֹ צָרִיךְ הַתָּרָה. נוֹהֲגִין לְהַדְלִיק נֵר יָאְרְצַייט (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן צ וְסִימָן צח סוֹף סָעִיף א).

ב מִתְעַנִּין לְעוֹלָם בְּיוֹם הַמִּיתָה, וַאֲפִלּוּ בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה. וַאֲפִלּוּ מֵת בְּסוֹף הַיּוֹם לְאַחַר שֶׁהִתְפַּלְּלוּ עַרְבִית, אִם עֲדַיִן הוּא יוֹם, נִקְבַּע זֶה הַיּוֹם לְיָאְרְצַייט. אַף אִם הַקְּבוּרָה נִמְשְׁכָה מִן הַמִּיתָה אֵיזֶה יָמִים, אֲזַי יִתְעַנֶּה שָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בְּיוֹם הַקְּבוּרָה, וְאַחַר כָּךְ תָּמִיד בְּיוֹם הַמִּיתָה.

ג אִם מֵת לוֹ מֵת בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת בַּאֲדָר רִאשׁוֹן אוֹ בַּאֲדָר שֵׁנִי, אֲזַי בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה מִתְעַנֶּה כֵּן בַּאֲדָר, וּבְשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת מִתְעַנֶּה בְּזֶה הָאֲדָר שֶׁמֵּת. אִם בָּרִאשׁוֹן, בָּרִאשׁוֹן. וְאִם בַּשֵּׁנִי, בַּשֵּׁנִי. וְאִם מֵת בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה, אֲזַי בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, יִתְעַנֶּה בַּאֲדָר רִאשׁוֹן, וְגַם בַּאֲדָר שֵׁנִי (אֹמֵר קַדִּישׁ, אַף אַל יַסִּיג גְּבוּל אֲחֵרִים.

ד חֹדֶשׁ חֶשְׁוָן, לְפָעָמִים הוּא מָלֵא, דְּהַיְנוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאָז רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו שֶׁלְּאַחֲרָיו הוּא שְׁנֵי יָמִים. יוֹם רִאשׁוֹן דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ הוּא יוֹם הַשְּׁלֹשִׁים שֶׁל חֶשְׁוָן וְשַׁיָּךְ לוֹ, וְיוֹם שֵׁנִי דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ הוּא יוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁל כִּסְלֵו (וְכֵן בְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁהוּא שְׁנֵי יָמִים, יוֹם הָרִאשׁוֹן הוּא יוֹם הַשְּׁלֹשִׁים שֶׁל חֹדֶשׁ שֶׁעָבַר וְשַׁיָּךְ לוֹ). וְלִפְעָמִים הוּא חָסֵר, דְּהַיְנוּ שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם. וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו שֶׁלְּאַחֲרָיו הוּא אֵינוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד. וְכֵן חֹדֶשׁ כִּסְלֵו לְפָעָמִים מָלֵא, וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁלְּאַחֲרָיו הוּא רַק יוֹם אֶחָד. וּמִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו כְּשֶׁהָיָה רַק יוֹם אֶחָד, אֲזַי בְּשָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו שְׁנֵי יָמִים, יַחֲזִיק אֶת הַיָּאְרְצַייט בְּיוֹם שְׁנֵי דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁהוּא יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ כִּסְלֵו, שֶׁגַּם הַמִּיתָה הָיְתָה בְּאֶחָד בְּכִסְלֵו. וְאָמְנָם מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בְּיוֹם רִאשׁוֹן דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו כְּשֶׁהָיָה רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁנֵי יָמִים, הִנֵּה בְּשָׁנָה שֶׁרֹּאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו אֵינוֹ רַק יוֹם אֶחָד, יֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק מָתַי יַחֲזִיק אֶת הַיָּאְרְצַייט, אִם בְּתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים בְּחֶשְׁוָן כֵּיוָן כְּשֶׁמֵּת בְּסוֹף חֶשְׁוָן, אוֹ כֵּיוָן דְּבִנְדָרִים הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, יַחֲזִיק אֶת הַיָּאְרְצַייט בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו כְּמוֹ שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ. וְיֵשׁ לְנַהוֹג כֵּן: אִם בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה הַבָּאָה רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו הוּא רַק יוֹם אֶחָד, יַחֲזִיק אֶת הַיָּאְרְצַייט בִּתְשִׁעָה וְעֶשְׂרִים בְּחֶשְׁוָן, וְכֵן לְעוֹלָם כְּשֶׁיִּהְיֶה חֶשְׁוָן חָסֵר. וּמִכָּל מָקוֹם אִם לְמָחֳרָתוֹ בְּיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֵין שָׁם אֲבֵלִים, יֶשׁ לוֹ גַּם כֵּן לוֹמַר קַדִּישׁ וּלְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה, רַק לֹא יַסִּיג גְּבוּל אֲחֵרִים. אֲבָל אִם גַּם בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה הַבָּאָה רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו הוּא שְׁנֵי יָמִים, אֲזַי קוֹבֵעַ אֶת הַיָּאְרְצַייט לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו וְיַחֲזִיקֶנּוּ כֵּן לְעוֹלָם. וְגַם כְּשֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ רַק יוֹם אֶחָד, יַחֲזִיקֶנּוּ אָז בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְהוּא הַדִּין לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת.

ה וְכֵיוָן שֶׁרֹּאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת הוּא לְפָעָמִים רַק יוֹם אֶחָד, דְּהַיְנוּ יוֹם שִׁשִּׁי דַּחֲנַכָּה, וַהֲרֵי יוֹם שִׁשִּׁי דַּחֲנַכָּה אֶחָד בְּטֵבֵת, יוֹם שְׁבִיעִי שְׁנַיִם בְּטֵבֵת, וְיוֹם שְׁמִינִי שְׁלֹשָׁה בְּטֵבֵת, וְלִפְעָמִים שְׁנֵי יָמִים, דְּהַיְנוּ יוֹם שִׁשִּׁי וְיוֹם שְׁבִיעִי דַּחֲנַכָּה, וְאָז הֲרֵי יוֹם שְׁבִיעִי דַּחֲנַכָּה אֶחָד בְּטֵבֵת, וְיוֹם שְׁמִינִי שְׁנַיִם בְּטֵבֵת, לָכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יָאְרְצַייט בְּיָמִים אֵלּוּ, לֹא יִטְעֶה לִמְנוֹת לִימֵי חֲנֻכָּה, כִּי צָרִיךְ לִמְנוֹת לִימֵי הַחֹדֶשׁ.

ו בְּיוֹם שֶׁאֵין אוֹמְרִים בּוֹ תַּחֲנוּן, אֵין מִתְעַנִּין תַּעֲנִית יָאְרְצַייט. וְכֵן בְּיוֹם מִילָה, הָאָב וְהַסַּנְדָּק וְהַמּוֹהֵל אֵין מִתְעַנִּין. וְכֵן בְּפִדְיוֹן הַבֵּן, הָאָב וְהַכֹּהֵן אֵין מִתְעַנִּין. וְכֵן הֶחָתָן בְּשַׁבְּעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אֵינוֹ מִתְעַנֶּה. אֲבָל בִּסְעוּדַת סִיּוּם, אָסוּר לֶאֱכוֹל בְּיוֹם הַיָּאְרְצַייט (ש״ך יו״ד סִימָן רמו סָעִיף קָטָן כז בשם תשובת מהרי״ל).

וּבָיְמִים שֶׁאֵינוֹ מִתְעַנֶּה, עַל כָּל פָּנִים יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּבִשְׁאָר מַעֲשִׂים טוֹבִים לְזַכּוֹת נִשְׁמַת אָבִיו וְאִמּוֹ.

ז בַּלַּיְלָה אֲשֶׁר בְּיוֹם הַמָּחֳרָת יִהְיֶה לוֹ יָאְרְצַייט, אֵין לוֹ לֶאֱכוֹל בִּסְעוּדַּת חֲתֻנָּה שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִזְמוּטֵי חָתָן וְכַלָּה וְיֵשׁ בָּהּ שִׂמְחָה. אֲבָל בִּסְעוּדַּת בְּרִית מִילָה וּפִדְיוֹן הַבֵּן וְסִיּוּם מַסֶּכֶת, מֻתָּר.

ח מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ יוֹם מִיתַת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, יִבְרֹר לוֹ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה לְהִתְעַנּוֹת. אֲבָל לֹא יַפְסִיג גְּבוּל אֲחֵרִים בְּקַדִּישִׁים.

בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח, וּמָחָה ה׳ אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים

בָּרוּךְ הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ, וְעָצְמָה יַרְבֶּה לְאֵין אוֹנִים

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר ה׳ (ישעיה ב).